IJA # 3128

ספר בן יהוידע

Sefer Ben Yehoyada‘

Joseph Ḥayyim ben Elijah al-Ḥakam

Jerusalem, 5662 (1901 or 1902)

דכתיב זובח לאלקים יחרם, וגם המלאכים נמי נקראים בשם אלקים דכתיב ויראו בני האלקים את בנות האדם, וכן הדיינים נקראים בשם אלקים דכתיב ונקרב בעל הבית אל האלקים, וכן אשר ירשיען אלקים :

ואין להקשות דהו"ל להשביעם שיעבדו את ה', כי שם הוי"ה לא נמצא בזולת, דאיך יזכיר את השם, אם יזכירו ככתבו אסור, ואם יזכירו באלף דלת שהוא שם אדנ"י גם אותיות שם זה נמצא בחול דכתיב ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך, דאיכא דס"ל שם זה חול הוא ולגדול שבהם אמר כן, ואין להקשות דהיה לו להשביעם שיעבדו את י"ה, דחצי השם יוכל לאומרו ככתבו זה איני קושיא כי לא רצה להשביעם בחצי השם, פן תהיה השבועה קלה בעיניהם, לומר למה משביענו בחצי השם ואינו מזכיר השם כלו, והם לא ידעו את טעמו, וסו"ר לרבינו המאירי ז"ל בשיטתו שכתב ואפילו היה מזכיר שם, הרי אמרו כל השמות במיכה חול, אע"פ שיש בהם שם המיוחד עכ"ד, וקשיא לי על דבריו דהתם במיכה בעל הפסל הוא דאסיק לע"ז בשם זה, והכתוב מעתיק דברים שדיבר בעל הפסל שהיה חוטא לקרות את פסלו בשם המיוחד, כאשר העתיק בתורה מ"ש על העגל אלה אלקיך ישראל, וכל כה"ג לא אמרינן דע"ז אקרי בהכי בתורה, דקאמר כאן תלמודא על שם אלוק, דהכתוב עצמו קורא את הע"ז בשם אלוק, אך התיקון שתרצתי אנא עבדא מחוור טפי, כי מרע"ה לא היה רוצה לומר בפיו את השם ככתבו בשבועה, ובחצי השם ג"כ לא ניחא ליה להשביעם, כדי שלא תהיה השבועה קלה בעיניהם, ואם היה אומר השם באותיות אדני, הנה נמצאו אותיות שם זה גבי שרים ואדונים :

ברם הא קשיא לי בדברי הגמרא שהביא ראיה דע"ז אקרי אלוק מן הכתוב ובכל אלקי מצרים אעשה שפטים הכתיב בספר שמות, ואמאי לא הביא מפרשת וישלח, דכתיב הסירו את אלקי הנכר אשר בתוככם, ועוד שם כתיב ויתנו אל יעקב את כל אלקי הנכר, ובשלמא פסוק עם אשר תמצא את אלקיך לא יחיה דקאמר יעקב אע"ה ללבן בפרשת ויצא אין להוכיח מזה, די"ל כיון דלבן קרא התרפים שלו בשם אלוק דא"ל למה גנבת את אלקי לכך השיב לו לפי דרכו, וא"ל עם אשר תמצא את אלקיך אשר אמרת עתה, וכן פסוק ואלקי נחור ישפטו בינינו הרשע לבן הוא דקאמר כן, והכתוב מספר רשעתו ושטו[illegible]לכן דקרי לע"ז בשם אלוק, אך מן פסוק הסירו אלק[illegible]ר דיעקב אע"ה הוא דקאמר כן, וכן פסוק ויתנו את כל אלקי הנכר דהכתוב קורא ואומר, כן הו"ל לתלמודא להביא, הוכחה מזה, ואמאי הביא הכתוב של אלקי מצרים מספר שמות בפרשת בא, וז"ל [illegible]ר דעדיף ליה לתלמודא להביא פסוק אלקי מצרים, מ[illegible] תיבת אלקי אינה דבוקה עם תיבת מצרים, אלא הי[illegible] מוכרתת ונפרדת ונמצאת תיבת אלקי היא שם תואר עומד בפ"ע, דקאמר אלקי של מצרים מש"כ אלקי הנכר לא אמר אלקי נכר אלא אמר אלקי הנכר, דע"י אות ה"א של הנכר נעשית תיבת אלקי דבוקה ומחוברת עם תיבת הנכר, כאלו כל אותיות אלקי הנכר הם תיבה אחת דאין תיבת אלקי נבדלת ועומדת שם בפ"ע, ונמצא בזה לא קרא לע"ז בשם אלקי בלבד, אלא קראה בשם אלקי הנכר כי שם הנכר הוא סיום השם [illegible]לת אותה בשם אלקי הנכר, כי אות ה"א של הנכר היא מחברת ומדבקת אותיות נכר עם אותיות אלקי ולכך הוכיח מן פסוק אלקי מצרים ששם אלקי אינו דבוק ומחובר [illegible] מצרים, אלא הכונה הוא אלקי של מצרים :

שם. אזל ואייתי קניא ויהיב זוזי בגויה, והוה מסתמיך ואזיל. [illegible] ודאי כשא"ל רבא זיל אשתבע ליה דפרעתיה, לא נשבע באותה שעה, אלא לקח זמן לשבועה למחר[illegible]תו, שבדה איזה סבה לעכב השבועה עד מחר, ובעת שבא למחר עשה עצמו חולה מעט ברגליו, שהיה מוכרח להיות מסתמיך על הקנה, ועשה מה שעשה. והא דקרו ליה קניא דרבא, ולא קרו ליה על שם בעליו, נ"ל בס"ד ע"ד שאמרו במשנה, פרתו של ראב"ע היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים, ואמר בגמרא תנא לא שלו היתה אלא של שכינתו היתה, והואיל ולא מיחה בה נקראת על שמו ע"ש, וכן כאן יש קושיא על משניה דרבא, דאיך לא הרגיש בערמתו של זה קודם שנשבע, שהיה שם דברים מוכיחין, חדא דהוה מסתמיך ואזיל על הקנה שהביאו עמו, הן אמת עשה עצמו חולה, עכ"ז אין דרך ליקח קנה להיות נסמך עליו, אלא מקל עץ, וכיון דראה שהביא קנה דאינו בר סמכא לסמוך עליו, הו"ל להרגיש שעשה ערמה בדבר, כי חכם עדיף מנביא. ועוד איכא דבר המוכיח למה מסר הקנה ביד התובע שלו עד שישבע, והו"ל להניחו בארץ, ואם היה רבא שם על לבו דברים אלו היה מרגיש שעשה ערמה בקנה, והיה לוקח הקנה בידו ומתברר הדבר, ולא היה זה נשבע, ולכן מפני דרבא לא שם לב על ערמה זו, ואשתבע זה בערמה זו של הקנה, קראו את הקנה על שם רבא. והא דקאמר תלמודא ואשתכח קושטא אישתבע, היינו אשתכח לעיני הרואין ולפי דעתו, אבל באמת הוא נשבע בשקר, דלא אמר למלוה אלא נקוט האי קניא בידך, ולא נתן לו לפרעון כלל, כי אם נתן הקנה בידו בפקדון שיתפוס אותו בידו עד שישבע ויחזירנו לו, ורק לעיני המון העם ולעיניו אשתכח דקושטא אישתבע, דלא כ"ע גמירי האי דינא. והנה ודאי הא דלא הרגיש המלוה בכובד הקנה שהיה בתוכו הזוז, יתכן הוא היתה תביעתו חמשים דנרים של כסף, והוא הניח בתוך הקנה שנים דנרים של זהב, שהם עולין חמשים דינרים של כסף, שכל דינר זהב הולך בכ"ה דנרי כסף, ולכך לא הרגיש בכובד של שנים דנרי זהב :

ודע כי נסתפקתי בדבר זה, אי הוה עובדא הכי, דהם היו עומדים על שפת הים, ואחר שנשבע זה רגז המלוה והשליך הקנה לים, ואח"כ הודה הלוה שלא פרע למלוה, ורק עשה ערמה זו להניח מעות בתוך הקנה, ומסרו לפי שעה למלוה כדי שישבע שפרע, איך ידונו דייני להאי דינא, מי אמרינן כיון דהודה שלא פרע נמצא עדיין חייב לו, ומסירת הקנה שמסרו לו אין זה פרעון שבאמת לא נתן לו הקנה לחלוטין, אלא א"ל שיחזיקנו בידו עד שישבע, ואח"כ יעלנו ממנו, ולכן המלוה אם אינו חייב לשלם בשביל היזק שהזיק ואיבד מעות שבקנה, במה יפטר הלוה מן החוב שהודה בו, או"ד המלוה חייב לשלם בשביל מה שאיבד המעות שבקנה, וממילא אין הלוה חייב לשלם לו החוב שהוא בנגד אותם המעות שבקנה :

והנה מצינו בב"ק דף ס"ב ע"ב, המדליק את הגדיש והיו בו כלים ודלקו, ר"י אומר ישלם מה שבתוכו, וחכ"א אינו משלם אלא גדיש וכו', ופסק מרן ז"ל בש"ע ח"מ סי' ת"ח סעיף י"ג, טמון בהם פטור, שאם הדליק גדיש חבירו והיו טמונים בתוכו אפילו מורגים וכיוצא, שדרך להטמינם בגדים פטור, בד"א במדליק בתוך שלו והגיעה ודלקה בשל חבירו, וכלו חציו, אבל אם הדליק בתוך של חבירו, או אפילו בתוך שלו ולא כלו חציו, חייב בדבר שדרכו להטמין בגדים, וכן בבית חייב על כל דבר שדרך בני אדם להניח וכו', וכתב בש"ך משמע אם אין דרך להניחו, אפילו ידוע שהיה שם פטור, וי"ל דברים סי' שפ"ח משמע להדיה אפילו אין דרכו להניח חייב, ול"ל דהתם מיירי במזיק בידים, אבל הכא [illegible]ע"ג דמיירי שהדליק בתוך של חבירו, היינו בפשי[illegible] [illegible]ין זה נחשב [illegible]פילו מדליק בידים פשיטא [illegible] בטן טמירה זה נחשב [illegible] ואפי[illegible] [illegible]. או

גם [illegible] כוה, אם [illegible] ומצות של אחרים

שלא

בשביל הקנה, או דין שומר שכר, דיש לומר אין זה שומר חנם, כיון דהלוה אמר לו נקוט האי קניא בידך, כדי שאהיה אוחז הס"ת בידי ואשבע לך, והמלוה אחז הקנה בידו לצרכו, כדי שזה ישבע, וג"מ בזה אם הקנה והמעות שבתוכו לא אובדם בפשיעה, ורשמתי ספיקות אלו למזכרת, ואי"ה במקום אחר נבאר בזה בעז"ה :

דף ל"א ע"ב, גדולה מילה שי"ג בריתות נכרתו עליה. כתב הרמב"ם בפירוש המשניות, י"ג בריתות הם מילת ברית ובריתי הנכפלים בפרשה, במצות השי"ת לאברהם אע"ה בברית מילה, ואתנה בריתי ביני וביניך, הנה אני בריתי אתך וכו', והמה עולים י"ג תיבות, כאשר מנאן הרמב"ם שם ע"ש. ונ"ל בס"ד טעם למספר י"ג בריתות, שהם מספר **אחד**, מפני כי ממקום המילה ניכר ונודע ונברר שהשי"ת הוא אחד, ולא כמו שאומרים המינין שיש ח"ו שתי רשויות, א' פועל טוב, וא' פועל רע, וכמ"ש בסנהדרין דף ט"ל דא"ל ההוא מין לאמימור מפלגך ולעילא דהורמיז, ומפלגך ולתתא דאהורמיז דהיינו דחושב פועל טוב לחוד, ופועל רע לחוד, ולכן חצי העליון של גוף האדם שהוא טוב מייחסו לפועל טוב, וחצי התחתון שהוא מקום טנופת מייחסו לפועל רע, ואמר לו אמימור א"כ היכי שביק פועל רע לפועל הטוב למעבר מיא בארעיה ע"ש. והנה באמת המשכיל יבין, שיש הוכחה אחרת מגוף האדם יותר חזקה וברורה מזאת, והוא ממקום המילה, שהסרים שנסתרס שם לא יהיה לו זקן בחצי העליון, ותקשי לך והלא הסירוס נעשה בחצי התחתון של הגוף, ואיך מגיע כוחו ופועל שלו בזקן שהיא בחצי העליון, הלא ודאי חצי העליון וחצי התחתון הם של אלוק אחד אשר יצרם, ואין כאן שתי רשויות. ובזה מובן הטעם דנכרתו על המילה י"ג בריתות כמנין **אחד**, לרמוז כי ממקום המילה ששם עושין הסירוס, יש הוכחה ברורה דהשי"ת הוא א' **אחד**, ואין שתי רשות שאומרים המינין שפועל הטוב אינו פועל הרע. ועוד נ"ל בס"ד במספר אחד לרמוז כי ע"י המילה יהיו ישראל גוי אחד בארץ שלא יהיו יכולין האומות להחליף אמונתם ולבונותם כמ"ש בגמרא דסנהדרין דף ט"ל, דא"ל ההוא מינא לרבי תנחום, תא להוי כולן לעמא חד, א"ל לחיי, אמנם אנן דמהלינן לא מלינן למהוי כוותייכו, אתון מהליתו והוי כוותן ע"ש, נמצא ע"י המילה יהיו ישראל גוי אחד בארץ, הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב :

שם. שלא נתלה למשה הצדיק עליה אפילו מלא שעה. הא דקרי ליה כאן בשם צדיק, והדרך לקראו בשם רבינו, נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, דמרע"ה זכה ליסוד דחכמה. לכך ויקח משה את עצמות יוסף עמו, וידוע כל יסוד נקרא בשם צדיק, ולכן כאן קראו בשם צדיק, לרמוז הטעם שדקדק עמו במצוה זו של מילה ביותר, מפני כי הוא היה היה צדיק כלומר ביסוד דחכמה, והמילה בסוד היסוד. ומ"ש אפילו מלא שעה אחת, קשה הו"ל אפילו שעה אחת, ולמה אמר מלא שעה. ונ"ל בס"ד, כי מרע"ה נשתבח בתורה במדת ענוה יותר מכל מדות, כי זה פסוק מפורש בתורה והאיש משה עניו מאד מכל האדם, ללמד כי זכה למדת ענוה יותר מכל הצדיקים, והנה **הענוה** רמוזה במלוי אותיות **שעה** כזה, שי"ן עי"ן ה"י המלוי עולה ק"ל, ועם הכולל קל"א, כמנין ענוה, ולז"א אפילו מדת הענוה הרמוזה במלוי שעה אחת, לא הגינה עליו להצילו מעונש דבר זה :

שם. גדולה מילה שהיא שקולה כנגד כל המצות. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו [illegible] ז"ל, דהעטרה היא בסוד מ"ה של [illegible] לדקרו [illegible]נו המקובלים [illegible] היא בסוד [illegible]מים [illegible]תיקי התרה [illegible] העטירה של [illegible] נעשית מנו[illegible] [illegible]ה, [illegible]ורתי, הערלה ונגלית העטרה, הנה היא אותיות מ"י, ונרמז זה באותיות מילה שהוא מ"י לה, והנה אותיות מי במילואם כזה מ"ם יו"ד, המלוי עולה תרי, כי מלוי המ"ם היא מם סתומה שמספרה ת"ר, ועם הכולל ג' אותיות עולה תרי"ג, לז"א גדולה מילה שהיא שקולה כנגד כל המצות :

[illegible]

שם. באו אף וחמה ובלעוהו. נ"ל בס"ד הא דהוצרך לבא שנים כדי שיעשו שניהם מלאכתם בבת אחת, ובזה ניכר יותר מקום הסיור שהוא מקום המילה, ובזה ניכר טפי ונתברר יותר, שבעבור המילה באו, משא"כ אם היתה הבליעה של שני חצאי הגוף בזא"ז, לא היה ניכר ומבורר דבר זה יפה. ונ"ל מ"ש רשב"ג לא למרע"ה בקש השטן להרוג, אלא לאותו תינוק, מודה שהבליעה היתה אליו, ורק ס"ל מה שבלעו לאו משום דרצה להרגו, אלא רצה להודיע על חסרון המצוה של התינוק, כדי שתמול אותו אמו, וכן היה שהרגישה אמו ומלה אותו, אך מרע"ה היה בלוע, ולכן לא מל אותו בעצמו :

ועוד נ"ל בס"ד הטעם שבאו שנים, הא' בעבור עיכוב מצות המילה, והב' בעבור עיכוב מצות פריעה, לכן תמצא אות שניה של חמה היא אות ראשונה של מילה. ואות שניה של אף היא אות ראשונה של פריעה, ונמצא מצות המילה נ[illegible]מתה לפורה ע"י הצור שמלה התינוק בו, ובזה יובן מ"ש הקב"ה למרע"ה, והכית בצור ויצאו ממנו מים, כי המילה מספרה מים, והיינו בזכות מצות המילה שנעשית בצור, תכה עתה בצור להוציא ממנו מים :

שם אלא כך אמר משה אמול ואצא סכנה, הקשה מהרש"א ז"ל בשם הרא"ם ז"ל, איך הותר לעבור על מצות עשה המילה משום סכנת הולד, והלא עדיין לא נתנה תורה דכתיב בה וחי בהם ולא שימות בהם ע"ש. ונ"ל בס"ד, דס"ל שב ואל תעשה שאני, שאינו עובר בידים. ובני ידידי כמה"ר יעקב נר"ו תירץ, כיון דלא מבטל לעשה לגמרי, אלא יקיימנה אח"כ בבואו למצרים, אין לאוס למסר לקיימה ולמעבד סכנה, ועוד תירץ הוא נר"ו, דס"ל כיון דעסוק במצוה לקיים דבר ה' ללכת למצרים, ובכל פסיעה הוא מקיים דבר ה' פטור מן המצוה, עכ"ד נר"ו :

דף ל"ב, ולא נקרא תמים אלא על שם המילה, נ"ל בס"ד דידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בע"ח, בקדושה הוא תם, וכנגדו בקליפה הוא מת, ובזה פירש אמ"ל ז"ל מאמר רז"ל יעקב אבינו לא מת, כלומר הוא בקדושה שהוא תם, ולא מת, דכתיב ויעקב איש תם. [illegible] האדם קודם שנימול שעדיין דבוק בו הערלה, שהיא [illegible] הנחש דרגא דמותא, אין האדם נקרא תם, וכיון שנכרתה הערלה נפרד מן חלק מת, ונכנס בחלק תם שנעשה תם, שהוא הכינוי שבקדושה בסוד [illegible] איש תם. גם ידוע מ"ש הרב ש"ס ז"ל, בקדוש[illegible] חמשים שערי בינה, וכנגדן בקליפה חמשים שערי טומאה, אך החמשים של קדושה נרמזים באותיות מ"י, וחמשים של טומאה נרמזים באותיות טמ"א, ע"ש, נמצא קודם שנימול דעדיין דבוקה בו הערלה שהיא דרגא טמא, כי על שם [illegible] נקרא בכלל שבע שמותיו בשם טמא, כנז' בגמרא, הנה זה האדם דבק בו דרגא דטמא, ואחר שנימול שנכרתה הערלה נפרד מן חלק הטמא, ודבק בחלק הקדושה שנקרא באותיות מ"י, לכן המילה בשמיני כנגד ספירת הבינה [illegible] שמינית, ואלו החמשים שערים שבה [illegible] הם חמשים שערי בינה הנקרא [illegible] שנים [illegible] שבה דבק האדם בדרגא דקדושה [illegible] ביום השמיני שהוא כנגד בינה. ובזה יובן עס"ד הריטב"א שנקראת מצוה זו בשם מילה, כי תחלק התיבה לשנים וקרי בה מי לה, דעל ידה האדם דבק במי שהוא [illegible]קדושה, ונפרד מן טמא שהוא חלק הקליפה. וז"ש לא נקרא תמים אלא על

שם

pages cannot be separated for imaging صفحات لا يمكن فصلها من أجل تصويرها

שם המילה, כי תיבת תמים תחלקנה לשתים, וקרי בה תם ים, שהנימול יצא מחלק מת, ודבק בחלק תם, וגם יצא מחלק טמא ונדבק בחלק ים, שהוא חמשים שערים שבקדושה, ולכן דקדקו רז"ל בלשונם ואמרו לא נקרא תמים אלא על שם המילה, שם דייקא, כי בשם המילה רמוז ענין של מי כאמור, דמילה קרינן בה מי לה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, שנקרא תמים ע"י מצות המילה, דידוע אברהם אע"ה אחוז בחסד, גם ידוע ע"י המילה יהיה גילוי החסדים. ובזה פרשתי בס"ד מילה ר"ת הנה מלאכי ילך לפניך, והיינו מלאכי אותיות מיכאל שהוא שר החסד, ילך לפניך ע"י מצות המילה, וידוע כי החסדים נקראים בשם מים, והם המתגלים ע"י מצות המילה אשר נעשית באות ברית קודש, וידוע ת"ו רומז על ברית קודש שנקרא אות, כי הוא אות המבדיל בין זכר לנקבה, ואות ת"ו הוא ר"ל אות כמו והתוית תו על מצחות האנשים, ולכן נקרא אברהם אע"ה תמים ע"י מצות המילה, כי ת' רומזת לאות ברית קודש, ונשאר מים שה"ס החסדים הנקראים מים, ולצרוף ת' עם מים הוא תמים, ולכן א"ל הקב"ה לא"א התהלך לפני, ר"ל כשר החסד שהוא מיכאל שהוא שר הפנים, וזהו התהלך לפני כשר הפנים שהוא מיכאל; והיה תמים, ת' מים שתמשיך חסדים במצוה הנעשית בתי"ו שהוא אות ברית קודש, והיה שלם באותיות תמים, ולכן א"ל השי"ת ואתנה בריתי ביני וביניך, שע"י המצוה של ברית קודש אתנה לך שפע חסדים שהם ביני וביניך, בסוד אהבה מסותרת, כי החיצונים אין להם יניקה מן החסדים:

שם. בשעה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים, אחזתו רעדה. נ"ל בס"ד טעם לרעדה זו, כי ידו[illegible]ש הגאון חיד"א ז"ל בשם מרן ז"ל, דתואר תמים נאמר על הנשמר מע"ז, ותואר צדיק נאמר על הנשמר מג"ע ע"ש, ולכן כיון שא"ל והיה תמים אחזתו רעדה כי הוא כבר מסר עצמו לכבשן האש בשביל שלא לעבוד ע"ז, והרי נשמר היטב ומה בידו לעשות יותר מזה, וכיון שא"ל ואתנה בריתי ביני וביניך נתקררה דעתו, כי עתה הבין לעולם הוא נשמר מע"ז כראוי, אך ירצה השי"ת שיהיה בבשרו סימן מובהק וקבוע, שיהיה נודע לכל שהוא מובדל מן עובדי ע"ז, וזה יהיה ע"י המילה שכולם ערלים והוא נימול, וא"א להתערב עמהם, כי הנימול א"א להיות ערל להתערב עם הערלים עע"ז, ולכן כיון שא"ל ואתנה בריתי ביני וביניך, שהוא יעשה מצות המילה שבה יהיה ניכר שהוא עובד את ה' ואינו מתערב עם עע"ז, אז נתקררה דעתו, כי הבין דלא אית ליה מחסור בשמירתו מן ע"ז, ורק רוצה השי"ת שיהיה לו סימן מובהק בגופו להיות נבדל מן עע"ז:

ועוד נ"ל בס"ד, דיש שייכות למצות המילה עם מצות שמירת האדם מע"ז, והבדלתו מן עובדי ע"ז, והוא כי עע"ז טוענים אם הקב"ה אינו חפץ בע"ז למה אינו מבטלה, ותשובה לדבריהם הוא דרוצה השי"ת שהאדם יבטלנה, דמעשה ידי אדם עדיף קמי שמיא, וכן הטעם הזה עצמו ישנו במצות המילה, דג"כ טוענים אם הקב"ה אינו חפץ בערלה למה לא בראו מהול, וגם כן התשובה על זה מעשה ידי אדם עדיף, שרוצה השי"ת שהאדם יסיר הערלה:

והא דלא[illegible] רעדה ולא אמר פחד או יראה, או רתת, או [illegible] לשון אחר, נ"ל בס"ד כי תיקון המילה הוא למעל[illegible] לכרות הערלה כדי לגלות העטרה, ולכן נקיט לשון [illegible]עד שהוא מספר עטרה, שנמשך ונתעורר לו רעד מצד העטרה, שהיא מכוסה בערלה, וצריכה עתה להתגלות:

שם. והא בלמ"ד אל"ף כתיב. קשה וכי אם הוה כתיב בלמ"ד וא"ו מי ניחא. ונ"ל בס"ד דהמקשן הבין כונת רבי לוי למילף זה מהאי קרא דקאמר, אם לא נחש ביעקב אין קסם בישראל, הא אם יש נחש אז פועל הקסם, וא"כ ש"מ כל המנחש לו נחש, כי נחש וקסם ענין אחד הם, ושורש יש להם, והכי מקשי והא קרא בלמ"ד אל"ף כתיב, דנקיט קרא למילתא על מי שאין לו נחש, ולכן גם רבי לוי הו"ל למנקט כסגנון הכתוב, לומר כל מי שאינו מנחש אין לו נחש, ולמה נקיט מילתיה על המנחש, ותירץ דאין כונת רבי לוי ללמוד דבר זה מגוף הפסוק הזה, דכתיב כי לא נחש, אלא קאמר כן מסברא, דכך הסברא מחייבת המנחש לו נחש משום מדה כנגד מדה, ואייתי האי קרא לאו למילף מניה כדי שתאמר הו"ל למנקט כמו סגנון הכתוב, דאיירי באינו מנחש, אלא אייתי האי קרא לדוגמה, לומר מצינו דוגמה למדה כנגד מדה זו, בהאי קרא דכתיב כי לא נחש וכו' שהוא ר"ל, כיון דלא נחש ביעקב לכן לא קסם בישראל:

שם. מכניסין אותו למחילה שאין מה"ש נכנסין בה. נ"ל בס"ד רמז לעולם הבריאה שאין המלאכים נכנסים בה, כי המלאכים שרשם ביצירה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בסוד הכתוב הן אראלם צעקו חוצה, וידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בסוד מ"ש ואין שכחה לפני כסא כבודך, דקאי על הבריאה הנקרא כסא הכבוד, וידוע שכחה היא שורש החיצונים, ולכן כל שאינו מנחש דמתרחק הוא מן החיצונים ששם הניחוש, אז מדה כנגד מדה מכניסין אותו למחילה שאין מה"ש נכנסין בה, היא עולם הבריאה שאין שם שכחה, שהיא שורש החיצונים, והוי מדה כנגד מדה:

שם. כל המתמים את עצמו הקב"ה מתמם עמו. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, שהאדם יש לו צלם בפנימיותו נמשך לו משם הוי"ה, ויש לו צלם בחיצוניותו נמשך לו מאותיות שם אלקים, וקודם שנימול בעוד שהעטרה מכוסה בערלה אינו מאיר בו אלא רק אותיות יה"ו משם הוי"ה בפנימיותו, ועדיין חסר ממנו הארת ה"א אחרונה, כי הארת אות ה"א אחרונה היא בפנימיות מקום העטרה, והיא עודנה מכוסה בערלה, ואין לה הארת אות זה, וכן בחיצוניותו אינם מאירים אלא רק אותיות אלק"י משם אלקי"ם, ועדיין חסר ממנו הארת אות מ"ם, כי היא הארתה בחיצוניות מקום העטרה, עדיין היא מכוסה בערלה, וכיון שנימול שהוסרה הערלה ונתגלית העטרה, אז נשלם בו הארת שתי אותיות משמותיו של הקב"ה שהם אות ה"א אחרונה משם הוי"ה בפנימיותו, ואות מ"ם משם אלקים בחיצוניותו. ובזה פירשתי בס"ד מ"ש אברהם אע"ה להשי"ת קודם שנימול אדני ה' מה תתן לי. ובזה פירשתי ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך, ועוד פירשתי בס"ד כמה מקראות ומאמרי חז"ל במ"א, וידוע שהאדם קודם שנימול הוא חסר, ואחר שנימול הוא תמים ושלם, כי הערלה היא חסרון בגוף, ולכן לא נקרא אברהם אבינו תמים עד שנימול, וז"ש כל המתמם עצמו, כלומר שנימול, דאז הוא תמים ואינו חסר, הנה הקב"ה מתמם עמו, פירוש משלים הארת שמותיו הקדושים עמו, שהם אות ה"א דשם הוי"ה, ואות מ"ם דשם אלקים:

ועוד נ"ל בס"ד, הכונה כל המתמם עצמו, שעובד את עבודת הקודש במעשה ודיבור וכונה ומחשבה, אז הקב"ה מתמם עמו, שמאיר לו מן ד' אותיות שמו, כי המעשה ודבור וכונה ומחשבה הם כנגד אותיות שם הוי"ה, וכנגד ד' מלואים ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן. או אומרו עמו, ע"ד מ"ש המקובלים ע"פ כי חלק ה' עמו, כי השם מתמלא בארבע מלואים עם מ"ב שעולים רל"ב, וחצי רל"ב הוא מספר עמו, דדיו לעולם שיתמם בחצי השם, וזהו חלק ה' עמו, ר"ל מספר עמו, וחלק לשון חלוקה, והמתמם עצמו בשלימות העבודה נשפע גם מן חלק הב' של [illegible] יובן מתמם עמו, ר"ל מתמם תורה [illegible]

שלא עשו אותם כראוי, הוא יתברך משלים אותם על ידי שיצרפם עמו, כמו ספינה של אש שמושכת עמה ספינה פשוטה, ומגעת עמה ביחד, ובזה חולק עמהם. או יובן בס"ד מתמם עמו, ר"ל ששולח לו נשמות צדיקים בסוד העיבור, שיהיו לו לעזר, והם נשלמים בשכר המצות עמו:

ועוד נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בדרושי הלילה דף נ"ד ע"ד, וז"ל, הכלל העולה מכל זה הוא, כי נתבאר לך איך כמה גדולה ונפלאה מעלת האדם העושה בסדר שאמרנו, שיכוין אל הזווגים הנעשים בכל יום, מתחלת תפלת ערבית עד סוף תפלת המנחה, ואין ספק שיודע לכוין כל זה על אמיתותו גורם שהזווגים הנז' נעשים על ידו ממש ואין קץ ותכלית לשכרו ואין למעלה ממנו וכו' עכ"ל, וז"ש כל המתמם עצמו לכוין אל הזווגים הנעשים בכל יום, מתחלת תפלת ערבית עד סוף תפלת המנחה, אז הקב"ה מתמם הזווגים שנעשים בעולמות העליונים עמו, כלומר נעשים על ידו ממש כמ"ש רבינו זלה"ה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש הקב"ה מתמם עמו, שתהיה הנהגתו ע"י יתברך ולא ע"י השרים, ורבי אושעיא פירש שעה עומדת לו, ר"ל משלים הכוכבים והמזלות עמו, שיהיו פועלים עמו לטובה, עכ"ד נר"ו:

שם. מפני מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו למצרים. קשה אמאי פלגינהו דהא העונש של אברהם אבינו הוא זה שנשתעבדו בניו, וא"כ הכי הול"ל, מפני מה נענש אברהם אבינו שנשתעבדו בניו וכו', כי באומרו ונשתעבדו משמע דתרתי קאמר, דפלגינהו בוא"ו. ונ"ל בס"ד, כי באמת תרתי אינון, והוא כי השי"ת לא העלים דבר השעבוד של בניו ממנו, אלא גילה אותו לו, וא"ל ידוע תדע כי גר יהיה זרעך, ובידיעה זו נעשה לו צער גדול אחר שידע שבניו יהיו גולים כמה שנים, וזה עונש בפ"ע לאברהם אע"ה:

שם. מפני שהפרים את בני אדם מלבא תחת כנפי השכינה. הכונה כיון שא"ל מלך סדום תן לי הנפש, משמע שהוא מודה שזכה אברהם אבינו בנפשות, אלא שהוא שואל אותם בדרך בקשה שיתנם, דאם לא זכה בהם למה אומר לו תן לי, ועל כן נתנו אשמה לשונאי אברהם אבינו בדבר זה, דהיה לו לומר לא אתן לך הנפש, שכבר זכיתי בהם ושלי הם, אך קשה דאע"ג דמלך סדום אמר תן לי, ודאי הוא דבר בדרך כבוד, ולא היה מודה לאברהם אבינו שנעשו הנפשות שלו, וא"כ אם אברהם אבינו היה אומר לו לא אתן לך הנפש, היה מוכרח להעיז פניו ולומר לא זכית בנפשות, ולא היה מרוצה בכך, ומה אשמה יש על א"א בזה. ונ"ל בס"ד דהא"ן, ודאי מצד הנפשות לא היה מתרצה מלך סדום ליתן לאברהם אע"ה דא"כ הוא בטל ממלכותו, ומה אהני ליה, אך האשמה מפני שא"ל והרכוש קח לך, ולא רצה ב"א ליקח כלום, ואם היה לוקח הרכוש, אע"פ שלא היה תובע הנפשות, הם מאליהם היו רובם או חציים באים אצלו להתגייר, כדי שיתן להם הרכוש, ומתוך שלא לשמה היו באים לשמה, ועוד בכלל הרכוש הם העבדים והשפחות שהיו לאנשי סדום, ואם היה א"א לוקח הרכוש היה לוקחם והיה מגיירם:

שם. שהריקן בתורה. פירוש שא"ל דברי תורה קודם הליכתם בדרך, להיות להם שמירה בדרך כמו סדר לויה, והכתוב אמר וירק שהוא אותיות ירק, כי ד"ת נמשלו לירק, מה ירק מגרר גריר, שמרבה תאות האכילה באדם, כן ד"ת כל מה שירבה בה האדם יותר מגרר גריר, תרבה תאותו בתורה יותר, ולכן חזקיהו המע"ה היה מאכלו כל יום ליטרא ירק, לרמוז בזה לאנשי דורו להרבות בעסק לומר להם התורה דומה לירק דמגרר גריר, ולמ"ד שהריקן בזהב נ"ל בס"ד שנתן להם זהב ירוק, כי שבעה מיני זהב הם, ואחד מנייהו הוא זהב ירוק, והרבה להם זהב להשביע עיניהם, כדי שלא יקחו מן רכוש סדום כלום:

שם. זהו אליעזר אליעזר בחושבנא הכי הוי. נ"ל בס"ד גם מ"ד זה מודה שלקח עמו מחניכיו ילידי ביתו, ורק את מספר של שי"ח דריש ליה על אליעזר, והכי קאמר קרא שלקח עם חניכיו שהם ילידי ביתו, את שמונה עשר ושלש מאות שהוא אליעזר:

שם ע"ב. בתחילה המליכו הקב"ה על רמ"ג איברים. פירש הר"ן ז"ל, בתחילה המליכו על רמ"ג איברים שהם ברשותו, ליזהר מעבירה, אבל עיניו ואזניו אינם ברשותו, שבעל כרחו יראה בעיניו ובאזניו ישמע, ולבסוף כשנימול המליכו על אלו שלא יסתכל ולא ישמע כי אם דבר מצוה ע"כ, ולפי פשוטן של דברים קשה, אך צדיק גמור ונביא להשי"ת כאברהם אבינו, לא היו אותם איברים ברשותו בכל משך תשעים שנה קודם שנימול. ונ"ל הכונה דודאי גם קודם לא היה רואה ושומע, אלא רק בדבר מצוה, אך הוא כבר ביטל את היצה"ר של רמ"ג איברים עד שעשאו כמו יצה"ט, וכמ"ש רז"ל ע"פ כי מצאתי את לבבו נאמן לפניך, לבו לא נאמר אלא לבבו, דהיינו שני יצרים, ולכן באותם חלקי היצר של רמ"ג לא היה צריך לעשות מלחמה, ורק בחלקי היצה"ר של חמש איברים היה צריך לעשות מלחמה, והיה נוצח בודאי, אך לא שלט בחלקי היצר של אלו לעשותם כמו חלקי יצה"ט, כאשר שלט בחלקי היצר של רמ"ג איברים, ואחר שנימול שלט גם ביצה"ר של אלו האיברים, לעשותו יצה"ט, שלא יצטרך עוד להלחם בו, וכל זה אני אומר לפירוש הר"ן ז"ל:

ועוד נ"ל בס"ד, מ"ש המליכו בתחלה על רמ"ג אברים וכו', היינו דידוע כל אבר שבאדם הוא מרכבה לאור א' שכנגדו, וזהו ענין אומרם המליכו על רמ"ג איברים, שנעשו כל אבר ואבר מרכבה [illegible] אור עליון המכוונים כנגדו ורמוזים אליו, ורק חמשה [illegible]ברים אלו לא נעשו מרכבה בשלימות לאורות הרמוזים כנגדן אלא עד שנימול, וכבר ידוע בסוד המרכבה שבאדם, שהעינים ימין ושמאל הם מרכבה לחמשה הויו"ת חסדים, וחמשה הויו"ת גבורות, שהם ק"ל וק"ל, והאזניים מרכבה לשם הוי"ה במלוי זה יו"ד ה"י וא"ו ה"ה, שעולה מספר אז"ן, וראש הגויה מרכבה לשם הוי"ה בשור"ק. ובזה מובן הטעם שיש שייכות לעינים במילה, כי עין ימין היא מרכבה לחמשה הויו"ת של חסדים שהם מספר עין, וכן עין שמאל הם מרכבה לחמשה הויו"ת של גבורות שהם גי' עין, וידוע דתיקון וגילוי חמשה הויו"ת שהם חמשה חסדים, וכן חמשה הויו"ת שהם חמשה גבורות הוא נעשה ע"י מצות המילה שהוסרה ונפרדה הערלה ונגלית העטרה ואז אתגליין עשר הויות הנז' בפומא דאמה כנודע, לכן שלימות העינים תלויה במצות המילה, וכיון דשייכי העינים שייכי נמי האזנים, כי הם כחדא נפקין וכחדא שריין ולכן תמצאם בגוף האדם בשורה אחת, ולכן נתאחרה אצל אברהם אע"ה שלימות האזנים עד שהגיעה שלימות העינים:

שם. בן שלשה שנים הכיר אברהם את בוראו. נ"ל בס"ד שלש שנים היו כנגד שלש שנים של ערלה, וכיון שנכנס ברביעית נכנס לקדושה, והיה פריו קודש הלולים, ונמצא שנים של ידיעת האמת הם מספר קבע, כי שנות הצדיקים הם שנות קבע, משא"כ הרשעים שנותיהם נקראים ערלה. גם נרמז בהם מדת ענוה שלו, שהיה רואה עצמו עקב בכל קע"ב שנים אלו:

שם. עיר קטנה זה הגוף. נ"ל בס"ד קראו עיר אותיות יער בהיפוך אתוון שהוא בתחלתו כמו היער, שאין אילנות שבו עושים פירות, כן אבריו אין עושים פירות לא בעניני הגשמיות ולא בעניני הרוחניות. והגשים מעט אלו אברים קראם מעט, לאו במספרם משתעי ק[illegible]

אלא באיכות שלהם, כי בתחלה אחר לידת הגוף כל אבריו הם חלושי הכח והיכולת, וקצירי ההבנה והידיעה בכל העניינים, ובא להם מלך גדול שהוא פקח, על כן כמלאה דומה ענייני האדם פקח שנושא ונותן עם אדם פתי, ודאי אין מעשיו כלום לפום דינא, דיש לפתי דין אנוס :

שם. ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה היצה"ר. נ"ל בס"ד קרי ליה מלך גדול, כי כחות היצה"ר נמשלו לגלי הים, והאדם הוא כספינה ההולכת בים שבאים גלי הים עליה ומטביעים אותה, והיצה"ר יש לו ב' מיני כחות שהם שני גלים, הא' לצורך ביטול מ"ע שבו מבטל את האדם ממצות עשה, וא' להעבירו על מצות לא תעשה, ולכן קרי ליה גדול שהוא אותיות ד"ו גל, והיינו דו ר"ל שנים כמו טב למיתב טן דו. או ענין שני גלים אלו הם גל אחד מטביעו בעונות שבין אדם למקום, וגל א' מטביעו בעונות שבין אדם לחבירו. ואמר וסבב את העיר היינו קודם אותיות עיר יש אותיות קס"ט, ועם הכולל ג' אותיות הם קע"ב, ואחר אותיות עיר יש פכ"ש, ועם הכולל ג' אותיות הם מספר ת"ג, וסך הכל מכאן ומכאן קע"ב, ות"ג הם עולים מספר יצ"ר הר"ע, ולז"א וסבב אותה זה יצר הרע, ובנה עליה מצודים גדולים אלו מצודת העושר ומצודת העוני, כי יש נלכד להרע ולחטוא ע"י שיתעשר, ויש נלכד ע"י עוני שיעני. ומצא בה אדם מסכן חכם זה יצה"ט, קראו מסכן אותיות סמ"ך נו"ן, שהסמ"ך נרמז במסכן מלא, אך נו"ן נרמז בלא מילוי, כי היצה"ט סומך לאדם מנפילתו סמיכה מלאה, והנון רומז לנפילה דכתיב סומך ה' לכל הנופלים. וקראו חכם מספר חיים, כי ממנו תוצאות חיים לאדם. ומלט את העיר בחכמתו זו תשובה ומעשים טובים :

שם. בעת יצה"ר לית דמדכר ליה ליצה"ט. נ"ל בס"ד, יש עתים ביום ובלילה שהם מיוחדים לעסק הגשמי וחמריי שמתייחס ליצה"ר, שהם עת אכילה ושתיה, ושינה, ומשא ומתן ומלאכה, ובעתים אלו אינו זוכר ליצה"ט כדי שיעשה כל מעשים גשמיים אלו לש"ש, ככתוב בכל דרכיך דעהו, אבל בעתים המיוחדים לעסק הנפשי שמתייחס ליצה"ט דהיינו עת תפלה ועת תלמוד תורה ומצות, הנה הוא זוכר היצה"ר ועצותיו בהם לעשותם לשם פניה זרה וגשמית, כאשר מיעצו היצה"ר תמיד לכך, והרי זה עול למאוד :

שם. מעשרה שליטים אשר היו בעיר אלו ב' ידים וב' רגלים וכו'. נמצא אלו העשרה הם העיקרים והחשובים ששולטים בגוף, לכך קראם אנשים, כי כל אנשים ר"ל חשובין, ועליהם אמר ואנשים בה מעט, אנשים ר"ל חשובין, וקראם מעט כי הם עשרה כמנין יו"ד שהוא אות המעט, כמ"ש רז"ל ע"פ ונער יכתבם שהיו עשרה, מה דרכו של תינוק לכתוב אות יו"ד שהוא מעט. והנה כל אברים אלו הם עומדין בשורה זה לעומת זה, כי שני ידים הם חו"ג שבתפארת, ושני רגלים הם נצח והוד שבתפארת, ושתי עינים הם נצח והוד שבחכמה, ושני אזנים הם חסד וגבורה שבחכמה, ובפה יש שפתים שהם נצח והוד שבבינה, ושתי לחיים הם חסד וגבורה שבבינה, והלשון הוא יסוד שבבינה, וראש הגויה יסוד שבתפארת :

ברם איכא למידק, אמאי נקיט להו שלא כסדר, שהתחיל מאמצע הגוף וירד למטה עד רגלים, וחזר ועלה עד למעלה, ונקיט עינים ואזנים, וירד למטה ונקיט ראש הגויה, וחזר ועלה למעלה ונקיט פה. ונ"ל בס"ד, דנקטינהו כפי ערך הפעולות שלהם, והוא כי פעולת הידים ורגלים ממשית וגם נראית לעיני הכל, ואח"כ נקיט עינים ואזנים דאין פעולתם ממשית, ואין נראית ונרגשת לעיני בני אדם, כי יש עיניו פקוחות ואינו רואה, ואזניו פתוחות ואינו שומע, ובמה יכירו בני אדם לזאת, ואח"כ נקיט ראש הגויה שהוא עומד במקום מוצנע ונסתר, ופעולתו עושה בהצנע, אך פרי היוצא ממנו הוא ממשי, שמזריע ועושה פרי ממשי מן הזרע, ואחריו נקיט פה שהוא עומד במקום גלוי ואינו מכוסה, אך פרי היוצא ממנו שהוא הדיבור אינו ממשי, דאין ממשות בדיבור :

שם. לפיכך הוציא הכהונה מאברם. כתב הר"ן ז"ל אע"ג דאברהם הוא מזרעו של שם, לא זכה בכהונה מחמת שם, אלא מחמת עצמו, וקשא על יסוד זה, כיון דאברהם אע"ה לא היה הוא עצמו כהן, אלא זרעו אחר כמה דורות בעת שניתנה הכהונה, וכיון דהכל הם מזרעו של שם, מאי חזית למתלי הזכיה באברהם, ולא תתלה אותה בשם שהוא אב הראשון, והיה כהן לאל עליון והתוספות ז"ל נמי הקשו קושיא זו, ותירצו בדוחק ע"ש, ונ"ל בס"ד, דידוע אברהם אע"ה היה עקר שאינו מוליד, וא"כ נפסק החבל של אבותיו המקשר התולדות זה בזה, ומה שהוליד אח"כ נתן לו הקב"ה כח חדש של הזרעה, שעשאו בריה חדשה מצד הזרעה, ולכן כל זרעו עד סוף כל הדורות לא יתייחסו אלא רק אליו, שחבל אביו נפסק ואין לו חלק ונחלה בזרעו של אברהם, ולא שום שייכות כלל. ובזה פירשתי בס"ד מ"ש על אברהם אבינו **כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו**, פירוש מתחיל בו מספר **אחד** מצד התולדה, כי חבל אביו נפסק כיון שילדו עקר, אך אני **ואברכהו** אח"כ בכח ההזרעה, **וארבהו** להוליד בנים. ובזה יתורץ הקושיא לנכון, שאם לא הקדים שם הברכה לא"א, לא היה א"א נולד עקר, ואז ממילא זרעו עד דור שניתנה להם כהונה וגם שאחריהם כולם יתייחסו לשם, מכח קשר התולדה, שאז הכהנים נקראים זרעו של שם, שזכו לכהונה מכח ראש בית אב, הוא שם שהיה כהן לאל עליון, אמנם כיון שהקדים הברכה ניטלה כבוד הכהונה וניתנה לאברהם, כי א"א נולד עקר, ובזה נפסק החבל שהיה משוך בתולדה מן שם, ונעשה א"א הוא ראשון בתולדה, אחר שנתן לו הקב"ה כח הזרעה להוליד, ונמצא הכהנים יתייחסו לאברהם אע"ה :

אך מקשים, איך ס"ד דשם להקדים ברכת עבד לקונו. ונ"ל בס"ד בתחלה לא עלה על דעתו לברך את השי"ת עם ברכה של א"א, אלא נתעורר לברך את א"א בלבד, ואחר שבירך את אברהם אבינו אז בא לדעתו שצריך לברך את השם, ובירך, ושגה בזה דלא היה לו לסמוך ברכה של הקב"ה עם ברכה של א"א, אלא היה ראוי שישתוק עתה ויברך את הקב"ה אחר שעה אחרת, דאז לא תהיה ניכרת הקדימה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, שם חשב לברך אברהם אע"ה תחלה, להמשיך ע"י ברכתו שפע לארץ, ואח"כ בירך את הקב"ה להמשיך שפע ע"י ברכתו לשמים, כסדר דנקיט להו בבריאה אח"כ, כאומרו ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים, דארץ נבראת תחלה, ונענש מדה כנגד מדה, הוא הקדים ברכה של הנשפע קודם ברכה של המשפיע, לפיכך הכהונה שהיא משפעת לעולם, כי הכהנים הם המברכים לישראל, תלקח ממנו ותנתן לאברהם, ועוד נענש מדה מדה כנגד מדה, הוא לא הקדים ברכה של הקב"ה שדינה להיות היא ראשונה לכך הכהונה שנותנת לבעלה חלוקה ראשונה, דכתיב וקדשתו לכל דבר שבקדושה לברך ראשון ולפתוח ראשון וליטול מנה יפה ראשון, תלקח ממנו ותנתן לאברהם, שנתן כבוד לברכתו, שעשאה ראשונה, אע"פ שצריכה להיות אחרונה עכ"ד נר"ו :

פרק רביעי

דף ל"ז. א"ר יצחק מקרא סופרים ועיטור סופרים וכו' הל"מ. פירוש לעולם כך נכתב בס"ת אשר כתב מרע"ה

מפי שכינה, ולא שהיה אח"כ שינוי אצל הסופרים המעתיקים, ונאמר למרע"ה בסיני, כי תיבות אלו של אחר תעבורו ואחר תלך וכיוצא, לא נכתבו לדרשה אלא נכתבו ליפות הלשון הנקרא עטור סופרים, וכן הכלל של מקרא סופרים וקרי וכתיב הכל נאמר כך למרע"ה בסיני, ולא שנעשה השינוי הזה אח"כ אצל הסופרים המעתיקים, וכן הענין במקראות נביאים וכתובים, כך גילו לנו הנביאים אשר כתבום :

דף ל"ח. לא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות. הנה הפשטנים תופשין פשוטן של דברים הוא, שנתעשר מפסולת של הלוחות שהיו אבנים טובות של סנפירון, ומכר הפסולת בדמים יקרים ונתעשר, אך באמת כל איש משכיל ונבון לא ירצה לקבל פשט זה, לומר דמרע"ה עשה סחורה במה שנשאר בידו מפיסול הלוחות שהם קדשי שמים, ואפילו אם נאמר שלא מכרם אלא נשארו אצלו, איך זה נקרא עושר אם לא ישתמש בהם ולא יהנה מהם. אך ודאי סוד עמוק יש במאמר זה, ואינו כפשוטו כלל. והנה התורה כפטיש יפוצץ סלע, לכן נ"ל בס"ד הגדה זו היא מליצה יקרה, ודבר נסתר רמוז בה, והוא כי ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בספר הכונות בדרוש נפ"א דף ע"א, דראוי שתנתן התורה ע"י מרע"ה שהוא הדעת, שמרע"ה הוא מרכבה אליו ע"ש, והנה המילוי נקרא פסולת של אותיות הפשוט, יען כי המלוי הוא טפל לאותיות הפשוט שיוצא ונגזר מן הפשוט, תמצא אותיות **לוחות** מלאה בשני ווי"ן כאשר יוצאין במבטא כזה, **למ"ד וא"ו חי"ת וא"ו ת"ו**, אז עולה מספר המלוי כמספר **דעת** בדקדוק, ולז"א לא נתעשר מרע"ה אלא מפסולת של לוחות, ר"ל מן הדעת הרמוז במלוי הלוחות, דכתיב ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים, ולז"א פסולתן יהא שלך, ר"ל משלך אתה נוטל, מאחר שאתה מרכבה לדעת, אשר בו חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים :

שם. לא ניתנה תורה אלא למשה וזרעו. הנה המאמר הזה כפי הביאורים שראיתי מבארים בו, אינו מתיישב ע"פ השכל, וכמה דקדוקים יש להעיר בו ע"פ הביאורים אשר ביארוהו, וכן כמה דקדוקים יש לדקדק בשקלא וטריא דתלמודא, ולא אאריך להציעם כי גלויים הם לכל קורא ישר ומשכיל. ונ"ל בס"ד כונת המאמר, דס"ל לריב"ח לימוד המקרא של התורה לא ניתן אלא למרע"ה וזרעו, שהוא ילמוד הכתובים של תורה שבכתב בדקדוק שלהם, כאשר מסרם השי"ת למרע"ה בכתיבת ספר תורה, שהיה אומר לו וכותב מתחלת בראשית עד הסוף, אבל לישראל לא ימסור להם ספר תורה ללמוד, אלא יהיה מצוה להם ככל מצות הכתובים בתורה בע"פ, והם ימסרו לדור שאחריהם ולזרעם ג"כ בע"פ, שזו היא הנקראת תורה שבע"פ, ולז"א מה פסולתן שלך אף כתיבתן שלך, דהיינו הספר תורה אשר כתבת יהיה לך, דרק אתה וזרעך תלמדו בו, ומרע"ה נהג טובת עין, ונתן כתיבת התורה לישראל, שהם ילמדו בספר תורה כאשר הוא לומד בו, והטעם כי אמר כל ישראל הם תלמידי ונחשבים זרעי, וכיון שא"ל הקב"ה לי ולזרעי, א"כ יש לי רשות ליתן זה הכח לישראל ג"כ, ועליו נאמר **טוב עין הוא יבורך**, ר"ל משה הנקרא **טוב**, דכתיב ותרא אותו כי טוב הוא, שילדתו אמו בת ק"ל שנה כמנין עי"ן, **הוא יבורך כי נתן מלחמו** הוא חלק שנתן לו הקב"ה בתורה שנקראת לחם, לדל אלו ישראל שהיו דלים מזה החלק. ומתיב רב חסדא מפסוק ואותי צוה ה' ללמד אתכם חוקים ומשפטים, וכיון דלא אמר לצוות אתכם, ש"מ ללמדם המקרא מה שכתוב בספר תורה, ומתרץ אותי צוה ואני לכם. והא דלא הקשה ר"ח מן פסוק ראה למדתי אתכם, דכתיב קודם ואותי צוה, משום שאין מזה קושיא חזקה, די"ל ראה למדתי אתכם תורה שבכתב מטוב רצוני, ובטובת עין כאשר צוה ה' ללמוד. וחזר תלמודא ופריך מהאי קרא של ראה למדתי, וגם בזה כדשני לר"ח, וחזר והקשה מפסוק כתבו לכם את השירה, וכיון דצוה אותם לכתוב ודאי מצוה אותם שילמדו במקרא ג"כ דאם לא ילמדו למה יכתובו, ומשני זה קאי על השירה בלחודה, וסו"ד תירץ אלא פלפולא בעלמא, וכיון דנקיט אלא ש"מ דחה דברי ריב"ח. מיהו י"ל דלא נדחו דברי ריב"ח ונמצא בתלמודא, אלא שאינה דחיה, והכי קאמר ריב"ח לא נתנה בסוג מתנה שניתנת בעין יפה אלא למשה, כיון דנתנה לו בעין יפה זכה לפלפול, ואח"כ נתן שפע השגה זו של פלפול לישראל ג"כ, ולכך זכה עתניאל בן קנז לברר אותם הלכות שנשכחו ע"י הפלפול שלו :

שם, אלא על גבור עשיר וחכם ועניו. נראה דנקיט הקל תחלה, ונ"ל דודאי אין יתרון הגבורה והעושר שייך לנבואה, אך העיקר שצריך להיות עניו, אמנם אם יהיה תם כח ועני אין כ"כ רבותא בענוה שלו, אבל אם הוא גבור ועשיר, דכפי הטבע יתהלל הגבור בגבורתו והעשיר בעשרו, ועכ"ז הוא עניו, יש יתרון גדול לענוה שלו, דאז ראוי שישרה הקב"ה שכינתו עליו בעבור ענוה הנמצאת בו :

ברם מקשים, והלא נמצא אנשים שלא היו שלמים בכל ד' מדרגות אלו, וזכו לנבואה ורוה"ק. ונ"ל בס"ד, דכאן איירי בהיכא דזוכה לנבואה בלתי שיעשה הוא הכנה לכך ע"י שמות ויחודים, וכמ"ש מהרח"ו ז"ל בשער קדושה, בענין הנבואה שיש להם כונות ויחודים שיעשו אותם כדי שיהיו מוכנים להשראת הנבואה, ולכן נקראו בני הנביאים ותרגם תלמידי דנביאיא ע"ש, וכאן קאמר אין הקב"ה משרה שכינתו מאיליו אפילו אין האדם עושה הכנה לעצמו בכך ע"י כונות שמות ויחודים, אא"כ הוא שלם בארבעה מדרגות אלו, ונודע כי מרע"ה זכה לנבואה בסנה בלתי הכנה, ולכן אמר מרע"ה **נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה'**, כלומר אם הוא כמוני שלם בארבעה מדרגות, אז יקים לך ה', היא יקים אותו ברוח הנבואה, אע"פ שאינו עושה הכנה לעצמו בכונות ויחודים, כאשר היה לי. ואם תאמר א"כ איך זכו כל ישראל בהר סיני לנבואה שדבר ה' עמהם פנים בפנים למקטנם ועד גדלם, ובודאי לא היו כולם שלמים בארבעה מדרגות הנז' הנה מתן תורה שאני, שעשה הקב"ה כן לתיקון העולם, כדי שיתוודע אמיתות הנבואה של מרע"ה אשר נותן הקב"ה כל המצות על ידו בלא אות ומופת, אלא כל או"א מישראל ישמע באזניו דבר ה' שאמר להם משה הוא נביאי ושלוחי, כל אשר יגיד לכם הוא אמת, והאמינו בו כאלו שמעתם ממני, כי לכן אין נביא רשאי לחדש דבר אחרי מרע"ה, ונמצא דבר זה שנעשה לישראל הוא צורך, כי בזה נעשה יסוד קים ואמין לאמיתות התורה ע"ס כל הדורות, ועוד נ"ל גם שם עשה מרע"ה הכנה לכולם בשלשת ימים קודם מעמד הר סיני, כמ"ש לו הקב"ה וקדשתם היום ומחר, וכן אמר היו נכונים לשלשת ימים :

והא דיליף לענין גבור מפסוק ואתפוש בשני הלוחות וכו', ולא יליף מפסוק ויקם משה ויושיען, דתרגם אונקלוס וקם משה בכח גבורתיה, תירץ בני ידידי כה"ר יעקב הי"ו, דהתם לאו מוכח מגוף הפסוק גבורתו, דאפשר הרועים היו חלושים ותשי כח מאד, ואשר גירשו לבנות יתרו מפני שהנקבות הם תשי כח בטבען, וגם אין להם לב לעמוד בפני אנשים, ולכן קם משה ויושיען, לכך יליף מלוחות, עכ"ד נר"ו :

שם. חכם רב ושמואל דאמרי תרווייהו חמשים שערי בינה וכו' פירוש אע"ג דודאי מרע"ה ידוע שהיה חכם גדול, דהא השיג כל התורה כולה והוא לימדה לישראל, הנה כאן בא להוכיח, דקודם שנראה אליו בסנה, היה חכם גדול, ולכך זכה לנבואה בסנה, ואל תאמר כי החכמה

זכה אליה אחר הנבואה, ולזה מביא מפסוק ותחסרהו מעט מאלקים, דנרמז בו שזכה למ"ט שערי בינה, ואח"כ אמר וכבוד והדר תעטרהו זו הנבואה, א"כ משמע שזכה למ"ט שערי בינה קודם הנבואה, כי כבוד קאי על הנבואה, דכתיב כי יבא דברך וכבדנוך, בעת שחשב מנוח על המלאך שהוא נביא, וא"ל כן :

שם. גדול הנאמר בשמואל ממה שנאמר במשה. נ"ל ודאי גם מרע"ה נזהר בדבר זה, שלא ליקח אפילו ברצון, אך מרוב ענוה שלו לא שיים השבח כולו על עצמו, שלא אמר ולא רצותי אותם, ולכן דקדק רבא לומר גדול הנאמר בשמואל ממה שנאמר במשה, ולא אמר גדול שמואל ממשה, דבאמת גם במרע"ה הוה חסידות זו של הרצון ולא נאמרה בדבריו :

שם. אדי מרי ניתי אנא. פירש מהרש"א ז"ל אע"ג דבאמת היה נביא כונתו לומר לא נביא שקר אנכי, ועדיין צריך להבין איך אומר הפסוק לא נביא אנכי בסתם, דמשמע נביא אמת דהול"ל לא נביא שקר אנכי. ועוד דנביא דקאמר על עצמו היינו ר"ל לא נביא שקר, א"כ איך יבא סיום דבריו שאמר ולא בן נביא אנכי. ונ"ל בס"ד יש עושה עצמו נביא בשקר מסיבת הנאת ממון, שרוצה להתעשר מן המתנות והדורונות שדרכם להביא לנביא, והב' בשביל הנאת הכבוד, אך סיבת הכבוד תהיה על הרוב אם הוא בן נביא אמת, שהיה מתכבד בחיי אביו מכח כבוד אביו, ואם הוא אינו ממלא מקום אביו בנביאות ימנע ממנו הכבוד, ודא קשיא ליה טובא, ולכך הוא עושה עצמו נביא בשקר כדי שיכבדוהו. והנה כאן בדבריו יש קושיא, דאמר לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, תרתי אנכי למ"ל, וסגי לומר לא נביא ובן נביא אנכי, אמנם הוא כונתו לומר לא נביא שקר אנכי, יען כי נביא אמת נעשה נביא מן השמים, כמ"ש נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלקיך, כי מן השמים נעשה נביא, אבל נביא השקר הוא עושה עצמו, לכך דקדק לומר לא נביא אנכי כלומר אין אני נביא בשקר, שאנכי עשיתי עצמי נביא בשביל הנאת ממון להרויח, וגם לא בן נביא אנכי, דעל כן עשיתי עצמי עתה נביא בשקר בשביל הכבוד, יען כי בוקר אנכי דעשיר גדול אני, ואין אני צריך לא לממון ולא לכבוד, דהעשיר יש לו ממון, וגם יש לו כבוד העולה על כל כבוד שבעולם, כמ"ש העולם כסף מטהר ממזרים, ויש לי כבוד גדול בעבור עושרי :

שם. שנתן שכרה של הספינה כולה. נראה פשוט דמפיק לה מדכתיב ויתן שכרה, דאם שכר הראוי להיות בשביל עצמו פשיטא מאי קמ"ל, וכי יורד אדם לספינה בחנם, אלא ודאי נתן שכר הספינה כולה, ברם צ"ל למה הוצרך ליתן שכר כולה, ונראה כי רצה שילך במהרה, ודרך בעלי הספינות להתעכב איזה ימים כדי שיבואו להם בני אדם יותר ומשאות יותר, וגם דרכם להתעכב כנגד הכפרים כדי שיקחו משם בני אדם ומשאות להרבות שכר הספינה, לכך נתן שכר כולה כדי שילכו מהרה, וגם לא יתעכבו בכפרים, ועוד נראה, מן השמים היה הדבר הזה, שעלה בדעתו לשכור כל הספינה, דשכירות חשיב מכר, ואז תחול הגזרה עליה בשבילו, כאלו כולה שלו :

שם. היה משה לומד תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה. נראה לי בס"ד דיליף לה מדכתיב ככלותו לדבר אתו דלא צריך לומר אתו, אלא הול"ל ככלותו לדברו, כמ"ש ולא יכלו דברו לשלום, על כן הכי קאמר ויתן במתנה ככלותו לדבר, ועי"כ כל מה שלמד נשאר אתו ולא נשכח ממנו, כאשר היה לו בתחלה. והא דנתן לו במתנה לסוף ארבעים, ולא נתן לו במתנה תכף ביום ראשון, דאז לא היה נשכח מעיקרא ממנו כלום, נ"ל בס"ד כדי שישמח בלימודו ביותר, כי בהיות שתחלה היה שוכח ואחר מ' יום בא לו כח הזכירה שלא נשכח ממנו כלום, נעשה לו שמחה גדולה בלימוד התורה. אי נמי דארז"ל שלשה ניקנין ע"י יסורין, וחד מנייהו תורה, דכתיב אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, ולכן תחלה היה שוכח והיה לו יסורין גדולים בזה, ואח"כ בא לו כח הזכירה שקנה אותה ע"י יסורין. והא דהיתה המתנה מסוגלת לתורה, נ"ל בס"ד כי כח הזכירה הוא בחסדים, שהוא סוד שם הוי"ה דאלפין שעולה מ"ה, וידוע שכל דבר שבקדושה כלול מעשר, הרי היא מספר ת"ן בפרטות, ומספר מ"ה בכללות, כי עשר פעמים מ"ה הוא ת"ן, וחיבור הכללות והפרטות הם מ"ה ות"ן, אותיות מתנה, לכן כיון שנתנה לו במתנה בא לו כח הזכירה מסוד החסדים, שהם מ"ה ות"ן, ונתייסדה התורה בלבו :

דף ט"ל, ובני אדם מבקרים אותם. הא דתלה חטאתו ופשעו של קרח בדבר זה של ביקור, נ"ל בס"ד, דידוע תועלת הביקור הוא להקל החולי מעל החולה שנוטל א' מששים בחליו, וטעמו של דבר זה הוא מכח האחדות שיש לישראל, לכך יהיה מן הביקור תועלת זו, והנה קורח עשה מריבה ומחלוקת ופירוד לבבות, אך בגלוי היה מראה לעיני כל אדם, שהוא מתקנא קנאת ישראל, כמ"ש ומדוע תתנשאו על קהל ה', כמנא לפ"ד הוא אוחז ונוהג באחדות, שלכך צר לו בעבור ישראל שכולם חשובין גוף אחד, ואינו מתעבר על ריב לא לו, ולכן מרע"ה עשה הוכחה זו, לגלות דעת לבו של קרח, שבאמת כל כונתו הוא לעשות פירוד ומחלוקת, על כן בזאת תדעון רוע לב קרח שאינו אוחז באחדות, אלא אדרבה רוצה בפירוד, דאם ימות מיתת כל אדם, דהיינו שיחלה וישכב על מטתו ויבאו בני אדם לעשות לו ביקור, אשר הוא נעשה מכח האחדות, זו הוכחה שהוא אוחז באחדות ורוצה בה, אך אם ימות מיתה משונה שלא יעשו לו ביקור, זו הוכחה שהוא מואס באחדות ידבק בפירוד, ולכן לא זכה לביקור אשר היא נעשה מכח האחדות :

שם. איני והתניא שבעה דברים נבראו קודם וכו'. פירש רש"י איני מי מספקא ליה למרע"ה ע"ש, וקשה, איך ס"ד דמקשן דמרע"ה מספקא ליה אם יש גיהנם בעולם או לאו, דאם לא יש גיהנם אותם רשעים שהיו מן אדה"ר עד אותו זמן היכן נידונו, ואיך אותם החוטאים נשכרו להנצל מדין גיהנם. ונ"ל בס"ד תרי מיני יורדי גיהנם יש בעולם, הא שיורדין הנפשות החוטאים לגיהנם ונידונין בו, ואלו יורדין לבדם בלתי התלבשותם בגוף, ויש מהנפשות החוטאים יתלבשו בגוף הנעשה מן הזוהמא של העבירה, כי בכל עבירה שאדם עושה בורא כח זוהמה וטומאה, ומזה כח הזוהמה נעשה גוף מצוייר בדמות גוף העקרי של האדם ממש ונידונין הנפש והגוף הזה בגיהנם, ונידונין יחד שם וכמ"ש הרב מהר"א הכהן ז"ל, וז"ל גם מן העבירות שהאדם עושה, מתפעל ונברא גוף טמא מצד הקליפות, ובצאת נפש הרשע מגופו מכניסין אותה באותו הגוף הטמא ונדונין שניהם יחד, וזה הגוף הטמא הוא בדמות הגוף העקרי המושלך בקבר, ובהיותם שניהם מתכונה אחת כדרך התאומים, אז כשמגיע נזק וצער לגוף הטמא מגיע ג"כ נזק וצער לגוף שבקבר כדוגמת התאומים, דעל הרוב כשחש ראשו של זה חש ראשו של האחר, וזהו ענין ריב"ז ורבי עקיבא שמצאו אדם אחד מת טעון עצים, ורץ על ההרים ושאל מה טיבו והגיד לו שהוא מת, וגזרו עליו לכרות עצים הוא בעצמו כדי לשרוף אותו בהם בכל יום עש"ק, והנה זה הגוף שמצא אותו רבי עקיבא הוא היה גוף הטמא שנעשה מן העבירות לדון נפשו בתוכו וכו', עכ"ל ע"ש :

וכתבתי במ"א בס"ד, ע"פ הקדמת המקובלים ז"ל, שיש לאדם שני מיני עונות, הא' הנעשים מכח חומר האדם וזוהמת הנחש הכרוכה בגוף ובנפש, והב' נעשים מן פתוי יצה"ר שהוא מלאך רע, ולכן אלו העונות שנעשו מכח הזוהמא הכרוכה בגוף ובנפש יחד,

נידון

נידון האדם עליהם בגיהנם בהתלבשות הנפש בגוף הטמא ההוא, כדי שיצטער יותר, ואותם עונות שנעשו מכח היצה"ר, שהוא מלאך רע שפיתה אותו בלתי סיוע הזוהמה הדבוקה באדם, נידונת הנפש עליהם לבדה בלתי התלבשותה בגוף, וגיהנם של זה לחוד וגיהנם של זה לחוד, וס"ד דמקשן דעל גיהנם זו שנידונין בה הנפשות לבדם בלתי התלבשות גוף לא היה מסתפק מרע"ה. אך הספק שלו הוא על גיהנם שנידונין בו בהתחברות נפש בגוף, כי עתה רוצה לבקש שירדו לתוכה קרח ועדתו, בהיותם חיים בנפש וגוף העקרי, ולכן רוצה שתהיה נפתחת להם גיהנם זו, ולא אותה גיהנם הנהוגה שנידונין בה הנפשות לבדם, כי יש הפרש בין זו לזו באיכותם ותכונתם, ועל זה אמר אם לא נבראת עדיין גיהנם זו תהיה נבראת עתה :

ומקשי על זה מן הברייתא, דקאמר גיהנם נבראת קודם בריאת העולם, ויליף לה מקרא כי ערוך מאתמול תפתה, נמצא גיהנם הנקראת תפתה נבראת קודם בריאת העולם, וידוע מ"ש בגמרא למה נקראת תפתה שכל המתפתה ביצרו נופל בה, ש"מ גיהנם זו הנקראת תפתה נידונין בה הנפש בהתלבשותה בגוף הטמא שנעשה מכח זוהמת הנחש הדבוקה בחומר האדם, והיצה"ר הזה שעושה פיתוי לאדם יתייחס לאדם שנקרא יצרו של אדם, משא"כ יצה"ר שהוא מלאך רע הנמשך מן הקליפה שלמעלה, זה נקרא יצר בסתם, ולא נקרא יצרו של אדם שאינו מתייחס לאדם כיון דאינו נמשך מזוהמת גופו, וכיון דגיהנם זו אשר נידונין בה הנפשות בהתלבשותם בגוף שהיא הנקראת תפתה נבראת קודם בריאת העולם, מאי מספקא מרע"ה על גיהנם זו אם נבראת או עדיין לא נבראת, ומשני דמרע"ה לא קאמר על גופה של גיהנם, כי אם על הפה שלה, והדר מקשי והלא אין כל חדש תחת השמש, ומשני יודע הוא שגם הפה נברא, ועל ההתקרבות קאמר, ובחדושנו לפסחים פירשנו ענין בריאת תשובה, וג"ע וגיהנם, וענין שמו של משיח מה ענינם :

שם. נוטל אחד מששים מצערו. נ"ל ודאי דאין הכונה שיקח אחד מששים מן החולי להיות נדבק בזה המבקר, דזה א"א להיות בטבע, ועוד מצות ביקור חולים מצוה יקרה שהיא אחד מדברים שאדם אוכל מפירותיהם בעוה"ז, והקרן קיימת לו לעוה"ב, והיך יתכן שיהיה לו היזק מזה, אך הכונה מחמת שהוא בן גילו, מגיע צער לנפשו אחד מששים מצערו של חולה, ואז ע"י הצער הזה המגיע לנפש המבקר יסלקו מן החולה אחד מששים מן החולי שבו, על דרך עשורייתא דרבי, כי הצער שיגיע לאחרים יש בו כח יותר להגין ולכפר :

והא דנוטל אחד מששים. נ"ל בס"ד דרש"י ז"ל פירש בן גילו, ר"ל שנולד במזלו, ששניהם במזל אחד הם, וידוע מ"ש בגמרא דברכות פרק ה', אמר הקב"ה שתים עשרה מזלות בראתי ברקיע, ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלושים חיל וכו' ע"ש. וכתב מהרש"א ז"ל, שנים עשר מזלות לכל חודש מזל, וברא לו שלשים חיל כנגד ימי החודש, דבכל יום מהחודש ממונה אחד מהם ע"ש, וידוע דכל ממונה על יום אחד לילו עמו, ומוכרח שזה הממונה של לילה ויום, יש בו ב' חלקים, חלק א' הוא בחינת זכר, והוא שולט ביום, וחלק א' הוא בחינת נוקבא שולט בלילה, כי מדת יום לחוד ומדת לילה לחוד, וזה הכלל כל השולטים בלילה הם בחינת נוקבא, וכל השולטים ביום הם בחינת דכורא כנודע ליודעי חן, על כן אלו השלושים חיל שהם כנגד ימי החודש בפרטן הם ששים, ולכן זה בן גילו שנולד במזלו שהוא אחד מששים חיל ששולטים בימים ולילות של החודש, לוקח אחד מששים מצערו, כי שניהם נולדו ממקום אחד שהוא אחד מששים :

דף מ'. יומא קדמאה דחלש א"ל לא תגלו וכו'. נ"ל בס"ד הטעם לזה, דידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל, דהחולי בא מסילוק אור החכמה, ואח"כ יבא אור השכינה שהיא המלכות למעלה מראשו של חולה לסעדו ולשומרו, ובזה מובן הטעם, כי יומא קדמאה שנסתלק אור החכמה ממנו ישאר אותו היום רשימו, זה הכלל כל אור המסתלק ישאר רשימו באותו מקום כל היום כולו, וכיון דנשאר רשימו לא יבא בו ביום אור השכינה שהיא המלכות לשומרו, ולכן יומא קדמאה אין לו שמירה מאור השכינה, ואע"ג דנשאר רשימו דאור החכמה, אין לו שמירה מעלייתא מן הרשימו, ולכן יומא קדמאה יש פחד לגלות חליו, פן ירגישו כחות החיצונים שאור החכמה נסתלק ועדיין אור השכינה לא בא למעלה מראשו לשומרו, ואפשר יזיקו אותו, לכן א"ל יומא קדמאה לא תגלו, אבל אחר יומא קמא יבא אור השכינה וישמור אותו ובריא מזליה :

שם. ואין דל אלא חולה. נ"ל בס"ד, הטעם שנקרא דל דידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בש"ה, כי לחולה תתהפך יו"ד לאותיות דו"י ועשר לערם כנז' בדר"ך ע"ש, והנה דוי בשילום כזה ד' ד"ו דו"י עולה מספר ד"ל משא"כ אם ישארו אותיות יו"ד ולא יתהפכו לדו"י, יהיה שילום אותיות יו"ד כזה י' י"ו יו"ד, עולה מספר מ"ו כמנין שם הוי"ה, ושם אהיה, שהם חכמה ובינה, וכמנין אב גדול שהוא כינוי לחכמה, שהיא יו"ד שבשם הוי"ה, וכיון שנהפכו לו אותיות יו"ד שה"ס חכמה לאותיות דו"י שצרוף זה עולה מספר דל, לכן אמר אין דל אלא חולה. ועוד נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות, בשם בוכ"ו נקרא קו המדה, וענינו לגדל ולחזק לכל, ונרמז בר"ת בכל ובידך כח וגבורה שהוא ר"ת בוכ"ו, ולכן מסיים סמוך לזה ובידך לגדל ולחזק לכל עכ"ד, ולכן החולה נקרא דל רמז שהוא צריך לשם בוכ"ו שמספרו דל, לגדלו ולחזקו :

שם. ואין רעה אלא גיהנם, נראה לרמוז בס"ד כי ג"ע היא דירה נאה לצדיקים, ולהפך ממנה גיהנם היא רעה, כי זה לעומת זה עשה, שהמספר שוה דירה נאה מספר רעה, דהרשע יפול ברעה זו גיהנם, והצדיק בדירה נאה זו ג"ע :

שם. ישמרהו מיצה"ר ויחייהו מיסורין. נ"ל הא בהא תליא, כי האדם בחטאו בורא מזיקין, וכל חולי ומכה הבא לאדם מנייהו הוי, כמ"ש תיסרך רעתך, וכה"א ותמוגגנו ביד עונינו, ולכן אם ישמרהו מיצה"ר שאין לו עונות יחייהו מיסורין :

שם. שיזדמנו לו ריעים כנעמן. פירשו רש"י ז"ל והרא"ש ז"ל, כאלישע הע"ה שהשיאו עצה לנעמן שיטבול בירדן ויתרפא, וקשה דברי אלישע הע"ה בזה אינם בסוג עיצה, אלא גזרה גזר שיהיו מי הירדן מרפאין אותו, כי מי הירדן אינם מרפאים צרעת מצידם, משא"כ דברי הילדים לרחבעם היו בסוג עיצה. ונ"ל בס"ד העיצה היא מה שיעץ לנעמן שישפיל עצמו ויעזוב גאותו, כדי שאז יתרפא מצרעתו במי הירדן, וכמ"ש המבארים ז"ל, הא דהניחו לעמוד בחוץ ושלח שלוחו אליו לומר לו שיטבול ז"פ, היינו כדי שישפיל גאותו בזלזול זה שזלזל בו, לבלתי עשות לו כבוד הראוי לשר גדול כמוהו, מפני שידע שהצרעת באה לו מצד הגאוה שלו :

ועוד נ"ל בס"ד, מ"ש ריעים כנעמן קאי על הנערה, שנתנה עצה שילך נעמן אל הנביא, ויבקש ממנו רפואה, דכתיב ותאמר אל גברתה אחלי אדוני לפני הנביא אשר בשומרון אז יאסוף אותו מצרעתו, וכתבו המפרשים שנתנה לו עצה שילך לפני הנביא, ויחלה פניו בעבור דבר זה, כי הנערה הבינה מדעתה שהצרעת באה לו מחמת גאותו, ולכך יעצתו שישפיל גאות לבו, וילך ויפול לפני הנביא ויחלה פניו, ולז"א ריעים כנעמן זו הנערה שהשיאה עצה טובה זו לנעמן, ולא רעים כרחבעם אלו הילדים שהשיאו

עצה

עלה לרחבעם להפך לדבר עם ישראל בגאוה וגבהות לב, שיעצוהו להשיב להם קטני עבה ממתני אבי ועתה וכו', אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים:

שם. שסתירת זקנים בנין ובנין ילדים סתירה. נ"ל בס"ד, זקנים מספר אור, כי עצתם היא אור, וילדים מספר דמים, כי ילדים מעצתם יהיה שפיכות דמים, וכמו שהיה מעצת הילדים לרחבעם, והפרש שיש בין מספר זקנים ובין מספר ילדים, הוא מספר מחסה, שיש יתרון לזקנים על מספר ילדים, רמז דעצת זקנים היא מחסה לאדם המקבל עצה, וראיה לדבר רחבעם בן שלמה, שאם שמע לעצת הזקנים היה אור לו ואור לישראל, ואחר שלקח עצת הילדים בא דמים לעולם, שנחלקה מלכות בית דוד, והיה אח"כ מלחמות בין מלכי ב"ד, ובין מלכי ישראל, ונשפכו דמים לרוב:

שם, לא לסעוד איניש קצירא בתלת שעי קמייתא. הטעם מפורש בגמרא, ובזה יובן בס"ד הכתוב יקדמוני ביום אידי ויהי ה' למשען לי, פירוש אויביו מקדמים לבקרו בשלשה ראשונות, כדי שימצאוהו רווחא דעתיה, ולא יתחייבו לבקש עליו רחמים, וגם עוד כדי שלא יראו אותו בצער גדול וישמחו, ועי"כ תהיה שמחתם סיבה שיתרפא, כמ"ש דכתיב פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו, אך באמת ויהי ה' למשען לי, שאין אני צריך לתפלתם, ולא לטענה זו דפן יראה. וראיתי בפתח עינים שביאר פסוק זה על מ"ש לעיל, שלא יגלו על החולה ביום ראשון כדי שלא יתרע מזלו, וביאורינו הוא כיוצא בזה. ומ"ש לא ישב ע"ג מטה וכו', הנה ר"ת ספסל מטה כסא הוא סמך, שלא ישב ע"ג אלו מפני אור השכינה, שיש שם שהוא סמך לחולה:

דף מ"א. בלא נר ובלא שלחן. נמצא מדברי כולהו אמוראי החסרון היה בשבעה דברים, שהם נר, שלחן, אשה, שמש, דיעה, מלח, רבב, רמז לדבר שבע יפול צדיק וקם, יפול, לשון חסרון, כמו לא נופל אנכי מכם, וקם אח"כ מן חסרון הזה, שנעשה קימה לו וקימה לישראל, שנתכפר להם בצערו של צדיק, ור"ת השבעה הנז' הוא מספר תתצ"ה, כמנין אותיות כל במילואם כזה, כף למ"ד, שעולים עם הכולל תתצ"ה, כי אות ף דמלוי כ"ף מספרה ת"ת:

שם. דדא ביה כולא ביה, דלא דא ביה מה ביה. נ"ל ע"פ הרמז הרמוז באותיות אדם שהוא ר"ת אמונה דעת מלאכה, והיינו כי האדם לעמל יולד, ועמל עוה"ז שהוא עסקי עוה"ז הכל נקרא בשם מלאכה, אך זו המלאכה שהיא עסקי עוה"ז תלויה בשתים, הא' הוא הדעת, כמ"ש ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים, שאם האדם בשגעון יתנהג ח"ו תאבד העסק שעוסק בו לגמרי, והב' תלויה באמונה שאם יש לו אמונה יתברך העסק שלו, כמ"ש דורשי רשומות אלף בית אמונה ברכה, גימל דלת גניבה דלות, וגם תלויה באמונה האלקית, שהיא מאמין שהכל נעשה בהשגחתו יתברך, ולכן קדמו בשם אדם אמונה דעת קודם מ' של מלאכה, לרמוז אם יש לאדם שתים אלו שהם אמונה דעת, אז יש לו מלאכה שהוא עסקי עוה"ז שיתקיים בידו, ואם לא, תאבד המלאכה, נמצא דעת ואמונה רמוזים באותיות דא דשם אדם, לז"א דדא ביה אז כולא ביה, שיש לו גם אות מ"ם של מלאכה, ודלא דא ביה מה ביה דהאם אין דעת ואמונה גם מלאכה אין לו. ועד"ה נ"ל בס"ד, דדא הוא הדעת דקאי עליה ביה כולא ביה, שיש לו נר"ן כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י פרשת משפטים, כי רוח ונשמה של ישראל, נמשכין מן הקדושה על ידי הדעת, אבל אוה"ע אע"פ שיש להם נפש מן הקליפה, אין להם רוח ונשמה מן הקליפה, יען כי אל אחר שהוא הזכר של הקליפות אסתרס, ולא עביד פירין, שהם בחינת רוחין ונשמתין של אוה"ע, ולכן אין להם אלא רק בחינת נפש מצד הקליפה, וז"ש גם בלא דעת נפש לא טוב ע"ש, ולז"א דדא הוא הדעת ביה אז כולא ביה, דהיינו שיש לו כל הנר"ן מצד הקדושה, ודלא דא ביה שאין לו דעת מה ביה דהיינו רק הנפש שנקראת מה יש בו, וכן אמרו דדא הוא הדעת קני מה חסר, כיון די"ל כל נר"ן, ודלא חסר מה קני, וכפל הדברים הא' כנגד החיצוניות והא' כנגד הפנימיות, דכל מה שיש בזה יש בזה. או יובן דדא ביה קאי על דעת שגוזר הקב"ה על טיפה שלו, ואומר דדא קני קאי על חלק הנוסף אחר כך ע"י מעשיו:

שם. אין החולה עומד מחליו עד שמוחלין לו כל עונותיו. נ"ל בס"ד, בחולה כתיב ה' יסעדנו על ערש דוי, ושם הוי"ה בארבע מילואיו יש בו ט"ל אותיות, ואם תוסיף מספר ט"ל על מספר חולי, עולה צ"ג כמנין הוי"ה אדנ"י עם כולל שתי שמות, והוא כמנין מחילה שעולה צ"ג, ולכן אין עומד מחליו להמשיך לו שפע רפואה מן ט"ל אותיות שם הוי"ה לחולי שלו, שאז יהיה אלו מספר צ"ג, עד שמוחלין לו על כל עונותיו, כי כיון שנעשה לו מחילה שמספרה צ"ג, יושלם אלו מספר צ"ג שהוא שפע ט"ל לחולי שלו, כי שם הוי"ה יסעדנו על ערש דוי. ומ"ש ר"ה חוזר לימי עלומיו, פירוש נוסף על מספר חולה מספר ילד, ובזה נשלם מספר מחילה:

שם. רב המנונא אמר חוזר לימי עלומיו, נ"ל בס"ד ידוע כל חולי יתהוה מן קלקול הדם שבאדם, ולכן שפע הרפואה צריכה להמשך לדם, וכתב הרמ"ז ז"ל שם אהיה ברבוע כזה א' א"ה אה"י אהי"ה, עולה מספר דם, וז"ש דם האדם שהוא סוד רביעית דם של חיות האדם עכ"ד, ולפ"ז קלקול דם האדם יהיה מחמת חולשתו מן הארה זו של רבוע אהי"ה שעולה ד"ם, שאינו יונק מהארה זו בשלימות, והסרת הקלקול מן הדם תהיה, ע"י התגבורת הארה זו. והנה חולה מספרו מ"ט, ואם תוסיף עליו מ"ד כמנין רבוע אהי"ה הנז' שאמור בו, אז יהיה כאן מספר מחילה, ולז"א רב חייא בר אבא, אין החולה עומד מחליו עד שמוחלין לו כל עונותיו, ובא רב המנונא לומר שחוזר במחילה זו לימי עלומיו, כי חוזר להיות לו חומר חדש כחומר של ילד, על ידי חזוקו בהארת שם אהי"ה ברבוע שעולה מספר ילד, וגם נעקר ממנו כל מין חטא, שיהיה כמו ילד שאין לו חטא ע"י מחילה זו שתהיה לו, ויליף לה מפסוק רוטפש בשרו מנוער ישוב לימי עלומיו, כי גוף האדם נקרא קנקן שהוא מספר ש', ותיבת רוטפש הוא טורף ש' דקלקול דם הגוף היא טרפות לגוף שהוא ש' מנוער, מחמת שננערה ממנו הארת רבוע שם אהי"ה, שהוא מספר דם, וברפואתו ישוב לימי עלומיו, שתחזור ותאיר בו הארה זו בשלימות שהיא מספר יל"ד:

שם. כל משכבו הפכת בחליו, א"ר יוסף לומר שמשכח תלמודו. קשה איך מפרש לימוד מן משכבו, דלימוד מאן דכר שמיה הכא. ונ"ל בס"ד דידוע כל ת"ח שעוסק בתורה ביום, יהיו אותיות התורה שלמד ביום חונים על משכבו בלילה לשמור אותו, דכתיב בשכבך תשמור עליך, ולכן דרשו על פסוק וישכב במקום ההוא, כי כ"ב אותיות התורה שלמד ביום חנו על מקום משכבו שישן בו. והנה כתבתי במ"א תיבת כל רומזת על התורה שנקראת כל יען כי כתב בסה"ד תיבת יאמר על שלשה, וכנז' בביאור בטלו האשכולות איש שהכל בו, שפירש, רש"י תורה ויראה וג"ח ע"ש, ולכן התורה שהיא אוריין תליתאי נקראת כל. ובזה פרשתי בס"ד, מ"ש יעקב אע"ה לעשו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך כי חנני אלקים וכי יש לי כל, וקשה תיבת כי היא נתינת טעם ומה בא לתת טעם בזה למאמר קח נא את ברכתי, ובזה ניחא כי יעקב ועשו חלקו העולמות

העולמות מן הבטן, ועשו לקח עוה"ז, ומנין ברכה ליעקב בעוה"ז, אך התירוץ הוא מפורש במפרשים ז"ל, דזוכה בברכה מדין מציל מזוטו של ים, כי העולם לא תעמוד אלא ע"י עסק התורה, דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, ולולי יעקב שעוסק בתורה היה העולם הזה וטובו חרב, ונמצא מכח התורה שנקראת כל, זוכה יעקב בכל הברכה של עוה"ז, מדין מציל מזוטו של ים דחשיב שלו, ולז"א **קח נא את ברכתי אשר הובאת לך**, וא"כ איך אתה קורא לטוב עוה"ז ברכתי, והלא הכל שלי, ומשלי אתה נותן לי, לז"א **כי חנני אלהים** זה הטוב לעצמי, **יען כי יש לי כל** זו התורה, ובעבורה אני זוכה בכל טוב עוה"ז, וברכתי היא, ובמ"א באורתי בס"ד הטעם שנקראת התורה כל, לשון חמדה, כמו נכספה וגם כלתה נפשי, כי היא כלי חמדה. גם כל ג' חמשים, רמז לבינה שיש בה חמשים שערים, וידוע כי התורה שניתנה לנו היא בסוד הבינה שהיא בסוד הבריאה, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בסוד כונת ברוך אלקינו שבראנו לכבודו, ועוד טעם אחר, כי התורה היא תיקון הרוח, ואיתא בזוהר תרומה דרוח נקרא כל:

איך שיהיה, הנה כל רמז לתורה, והיא העומדת על משכבו של אדם דכתיב בשכבך תשמור עליך, ולז"א כל היא התורה, שהיא במשכבו של האדם הפכת אותה בחליו, כי אם תהפוך יהיה לך שתלך ותצא ממוחו ולבו, ואם תעשה ב"ו של משכבו אות אחת שהוא ח' אז משכבו יהיה אותיות משכח, ולז"א משכח תלמודו ר"ל:

שם. רבי הוה גמיר תלת עשרה אפי הלכה. נ"ל בס"ד בהשגחה פרטית מן השמים נתנו לו כח השגה להשיג י"ג אפי, כמספר י"ג מכילן דרחמי, כדי למתק בלימוד שלהם אותיות ז"ו דשם כוז"ו שהם אותיות ו"ה שבשם, שהם סוד תורה שבכתב ותורה שבע"פ, וידוע כי אותיות ז"ו דשם כוז"ו הנז' הם דין, שצריך להם מיתוק יותר מן אותיות כ"ו דשם כוז"ו, וכמ"ש רבני אשכנז ז"ל בכונת נחום איש גם זו, שהיה דרכו לומר ביסורין גם זו לטובה, שבזה היה ממתק את ז"ו דשם כוז"ו, ולכן כשחלה רבי שלטה השכחה בהתגבורת הדין ושכחם, אך להיות שהיסורין הם ממתקים את אותיות ז"ו הנז' לכן הדרי כולהו לרבי, וראה זה פלא דהדרי ליה השבעה ע"י ר"ח, והששה ע"י בר קפרא, כנגד בתי חלוקות של אותיות ז"ו, שהם מספר שבעה וששה:

שם. א"ל רבי אתה עשית אותי ואת חייא. קשה לשאי לישנא אמאי לא אמר רבי לר"ח אתה עשית אותי, בעבור אותם השבעה דאהדריה ר"ח קמיה. ונ"ל בס"ד, השבעה למדם ר"ח מרבי כדרך התלמיד שלומד מרבו, דאז הרב נותן לתלמיד כח מאיתו, שבזה הכח של הרב קולט התלמיד את התלמוד ההוא שלומד מרבו, ולפ"ז אחר שהגיד ר"ח את השבעה לרבי, חזרו לרבי מכוחו של רבי שהיה מלובש בהם, ונמצא רבי משלו לקחם ולא משל ר"ח, אך בר קפרא לא למדם מן רבי כדרך התלמיד שלומד לפני רבו, כדי שימשך כח מן רבי בהם שיהיה בר קפרא משיג אותם ממנו, אלא קבלם בכוחו בלבד, ונמצא כאשר גמר ר"ח מן בר קפרא הלכות אלו, הכניס ר"ח בהתלבשות כוחו של בר קפרא, וכד אתא ר"ח ואהדרנהו קמיה רבי, החזירם בהתלבשות כוחו של בר קפרא, ולא אמר רבי לבר קפרא אתה עשית אותי ואת חייא:

ברם י"ל, הול"ל אתה עשית את חייא ואותי, כי ר"ח למדם תחלה מן בר קפרא, ואח"כ אהדרנהו לרבי. ונ"ל בס"ד כונתו לומר על עת אשר נדבה רוחו ללקוט אותם מן רבי, בעת שהיה רבי לומדם לעצמו, הנה בזה הקבלה שקבלתם ממני מכוחך, עי"ז עשית אותי ואת חייא, שקבלה זו אשר נדבה רוחך מעצמך לקבל אותם הלכות, היתה לתועלת גדולה שהועילה לי ולחייא, ונמצא רבי בא להחזיק טובה לבר קפרא, על הקבלה שקבל בר קפרא ההלכות, כשהיה רבי גריס להו, שלא הלכה אותה הגרסה של רבי לאיבוד, שאם לא היה בר קפרא נותן דעתו מאליו ללקטם מן רבי היתה אותה הגרסה הולכת לאבוד ח"ו, וכמ"ש באבות מהר לשמוע ומהר לאבד, יצא שכרו בהפסדו, ופירש רש"י ז"ל כלומר לא עלה בידו כלום:

והרב פתח עינים ז"ל הקשה מפי השמועה, דאמרו בגמרא דברכות דהמקבל יסורין מאהבה זוכה שתלמודו מתקיים בידו, דכתיב וחפץ ה' בידו יצלח, ואיך רבי ורב יוסף שכחו תלמודם בחליים, דודאי הם היו מקבלים החולי מאהבה ע"ש. ונ"ל בס"ד, דהתם קאי אכוליה תלמודא, אך כאן רבי לא שכח אלא רק אותם י"ג פנים הלכות שהיה גמיר בענין אחד בלבד, וכן רב יוסף לא שכח כל תלמודו, אלא מקצת הלכות בלבד, וגם זה המקצת כאשר הזכירו אותו לפניהם אח"כ, נזכרו אלו הדברים כהווייתם, שהיו יודעים אותם בתחלה, ואפשר שאם לא היו מזכירים אותם לפניהם, היו חוזרים ונזכרים אלו מאיליהם אח"ז ע"י עיון והשכלה שהיו משכילים בהם, ולא נשכחו אלא רק לפי שעה, ורבי מצד ענוה יתירה דהוה ביה אמר הכי:

שם. איכא דאמרי הכי אמר ליה אתה עשית את חייא וחייא עשה אותי. קשה מאי בינייהו, ונ"ל בס"ד, דנ"מ אם הרב לימד את התלמיד, ואותו תלמיד לימד כל תלמודו שלמד מרבו לתלמיד אחר, לל"ק חייב התלמיד של אותו תלמיד לקרות לאותו הרב בשם רבי, ולכבדו בכל הלכות שחייב התלמיד לכבד את רבו, דנחשב גם הוא תלמיד של אותו הרב, דהא לל"ק אמר לו אתה עשית אותי ואת חייא, אע"ג דרבי לא גמיר מן בר קפרא אלא מן ר"ח, ולל"ב אין אותו התלמיד דתלמיד נחשב תלמיד לאותו הרב, דהא א"ל וחייא עשה אותי:

שם. גדול נס שנעשה לחולה יותר מנס שנעשה לחנניה, אע"ג דאש הקדחת תתרפא בנקל ע"י סם שקורין כנאכינ"ה, הנה על רפואה זו שמתרפאת בסם זה קרי לה נס, או נמי סם הכאנאכינ"ה יועיל לדחות הקדחת אחר שתכבה בזיעת האדם, וכאן קרי הנס על זמן שאש הקדחת בוער בבשר האדם, כי לולי רחמיו יתברך שמקרר ומחלים האש, היה בוער והולך עד שימות האדם ב"מ:

שם. רב אמר מהכא, למשפטיך עמדו היום. קשה למה נייד רב מקרא דקין שהוא בתורה. ונ"ל בס"ד דהתם י"ל אגב לעריה קאמר הכי, דהיה חושש לעצמו, ומאן יימר דבקושטא הכי הוא, אבל כאן בתהלים בשבחו של מקום ומדבר בדבר המצוי כמנהגו של עולם בדבר המשפט, ובודאי דהכי הוא באמת. ועוד נ"ל בס"ד דקרא דקין י"ל דאיירי על הפוגע בו שהוא קרוב אצלו אז יזיקהו, ומנ"ל לפרש גם על הרחוקים שלא פגעו בו, שיבואו ויפגעו בו להזיקו, וכמו הך עובדא דעקרב דהוה באידך גיסא, ובא העקרב ורכב על הצפרדע, ועבר הנהר, כדי לפגע בו לנשכו ולהמיתו. או ייבן מקרא דקין לאו משמע שיהיו שלוחים מן השמים להזיקו, אלא הכי קאמר כיון דנסתלקה ההשגחה מעליו, אז יהיה עלול להנזק מכל המזיקין, ולכן הביא האי קרא דקאמר כי הכל עבדיך, דמשמע שיהיו שלוחיך, שתשלח אותם להזיק:

שם. שכיב ההוא גברא גובהא דהוה רכיב גידורנא זוטרא. הא דהוצרכו לפרש שהיה ארוך והפרדה קטנה, להודיע החידוש כיון שהיה ארוך הרבה והפרדה קטנה, ודאי ברכבו עליה רגליו מגיעות לארץ, והיה יכול להשמט מעליה בנקל, כשהתחילה הפרדה להשתגע, ועכ"ז לא נשמט והפלתו למים, ולז"א למשפטיך עמדו היום כי

הכל עבדיך, כל דייקא, פירוש אפילו אותם שאין ראוים מצד עצמם לשליחות זו:

שם. אלא למי שחלצתו חמה, פירש הר"ן ז"ל שלבשתו חמה, כאדם המזדיין שעל ידי כלי זיין שעליו נקרא חלוץ. והנה המפרש חלצתו לבשתו יותר נכון להביא לזה דמיון מלשון והלבש אותך מחלצות, וכן ויקח את חליצותם, שהוא ר"ל מלבוש. מיהו נ"ל בס"ד לפרש חלצתו חמה, לשון שליפה כמו וחלצה נעלו, ונקטי לשון נקיה ע"ד שאומרים סגי נהור, דאין רוצים לומר לבשתו אלא אומרים חלצתו שהוא ר"ל שלפתו לטובה:

שם. אין מבקרים אותו ואין מזכירין שמו. נראה הטעם דאין מזכירים שמו כי על כל מין חולי יש ממונה בפ"ע, ואלו הממונים על חולי זה של בורדם מידתם להתפעל בשומעם שם החולי הזה מפי בני אדם, שאז יכבידו החולי על כל אותם בני אדם שהם חולים בו, וכאשר תמצא לחז"ל שאין דרכם להזכיר שם צרעת בפירוש, אלא קורין לחולי הצרעת בשם דבר אחר, וכמ"ש אכילת בשר ודגים ביחד קשה לדבר אחר, והיינו טעמא היא משום הכי, ומ"ש רש"י ז"ל שקופץ מזה לזה, נראה דמדמהו לחולי הדבר דכתיב ביה ידבק בך הדבר שהוא חולי המדבק ב"מ:

שם. כחיזרא לדקלא חד לתלתין יומין כתריקא לגופא. נראה גם חכמי הרופאים האחרונים מודים בזה, כי כן מצאתי ברוח חיים שהוא העתקת ספר רפואה לרופא מובהק של מלך פרוסייא, שכתב תחלואי הקדחת המה התרופה העקרית אשר באמצעיתם יפעל הטבע את בישול המזון ותיקונם, ודחיית המותרות והנשחתות ע"י תנועת סדר הכלים הנצרכים למרוצת המים המסבבים חוזק פעולת הלב, ושאר העורקים עם חמימות ותנועות המים וכו', ע"ש הדברים בהרחבה, מיהו התועלת היא אם תבא כשיעור מצומצם, כפי צורך התועלת דוקא, אבל אם תתרבה ותוסיף על שיעור הראוי תזיק מאד, ולכך אמר ר"ן לא היא ולא תריקא. השי"ת ברחמיו יסיר ממנו ומכל ישראל, כל חולי ומחלה, וירפא כל חולאי עמו ישראל ברחמים, אכי"ר:

פרק ששי

דף מ"ט ע"ב. רבי יהודה ורבי יוסי חד אכיל דייסא באצבעתיה, וחד אכיל בהוצא. קשה למה לא פירש בעל המאמר מי האוכל באצבעתיה, ומי האוכל בהוצא, כי עתה דסתם הוצרך להאריך ולומר א"ל דאכיל באצבעתיה לדאכיל בהוצא וכו', ואם היה מפרש הוה נקיט בקצרה, א"ל ר"י לר"י. ודוחק לומר בעל המאמר לא ידע מי האוכל באצבעתיה, ומי האוכל בהוצא. ונ"ל בס"ד, כיון שכל אחד גינה מעשה חבירו, דנמצא מעשה כל אחד היא מגונה לפי דעת חבירו, לכך לא רצה בעל המאמר להזכיר שמותם בפירוש על המעשה מפני הכבוד, וכמ"ש בבתרא דף קס"ד, ההוא מקושר דאתא לקמיה דרבי, ואמר רבי אין זמן בזה, א"ל ר"ש ברבי לרבי שמא בין קשריו הוא מובלע, פליים וחזייה, הדר חזא ביה רבי בבישות, א"ל לאו אנא כתבתיה אלא יהודה חייטא כתבי, א"ל כלך מלשון הרע כזה, ע"ש:

שם. עד מתי אתה מאכילני רוקך. פירוש הוצא הוא קליפה של עץ, כשקולפין העץ בכלי נגרות הנקרא ריהטני, וזו היא קלה מאד, וא"א לקנחה בכל פעם, כי תשבר בקנוח מחמת קלותה, משא"כ כף של עץ שהוא עב יקנחו בכל פעם, ואותו שאוכל באצבעתיה לא היה צריך לקנח, כי הם היו אוכלים דייסא, שהוא דבר גוש, ונוטל האוכל באצבעו ומניח לתוך פיו, ואין מכניס אצבעותיו בפיו, כדי שלא יתלכלכו ברוקו, ולכך אין צריך לקנח אצבעו, וכמ"ש בש"מ בשם הר"ן ז"ל. ומ"ש עד מתי אתה מאכילני צאתך, קשה א"כ יקפיד בכך על כל העוסקים במאכל ותבשיל, וי"ל כיון דאין האוכל רואה בעיניו העסק בעת שאוכל, אין מקפיד בזה, ורק עתה כשהוא אוכל, הוא רואה בעיניו עסק האצבעות הוא נקפיד:

שם. א"ל אמש יצאו עבדיך לשדה, והביאו לנו תרדין. הא דפירש שיצאו לשדה, ולא אמר הביאו לנו תרדין בסתם, משום דר"י היה עני, ואפילו תרדין אין לו יכולת לקנות מן השוק, ורק אתרמי שיצאו בני ביתו לשדה מקום שזורעין התרדין, ושם נמכרים בזול הרבה, וקנו משם בדבר מועט. ועוד נ"ל בס"ד, רמז נסתר רמז לפי דרכו, יצאו עבדיך, אלו איבריו וחושיו, לשדה, לעשות תיקון ובירור השייך לשדה, היא המלכות שנקראת חקל תפוחין קדישין, והביאו לנו תרדין, חלק התיבה לשתים וקרי בה ת"ר דין, רמז לפ"ר דינים וש"ך דינים, שהם ת"ר, שעשו בהם תיקון ומיתוק, ואכלנוס בלא מלח, דלא אסתייעא מלתא להמשיך להם הארת ג' ספירות ראשונות שהם חב"ד, שהם שלשה הוי"ת שעולה מספרם מלח, ועכ"ז צהבו פנינו מן הארת התיקון והמיתוק הזה שעשינו בת"ר הנז', ואילו היינו ממשיכים להם הארת שלשה ראשונות חב"ד, שהם שלשה הוי"ת שעולה מספרם מלח, היו מאירים פנינו מהם ביותר:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, שרמז לו רמז נסתר בדברים אלו, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים דף ל"ח, כל מי שנשמתו מן הבחינה השנית של קין, מעלתו גדולה שיוכל לזכות ע"י מעשיו ליקח נפש דאצילות, אך לא רוח ונשמה דאצילות, וכל הצדיקים שבאים מזו הבחינה השנית של קין, הם נקראים בשם מלאך, ורבי יהודה ברבי אלעאי ז"ל היה מן בחינה השנית הזאת של קין, ולכך רמזו עליו בתלמוד, שבכל ערב שבת היה רוחץ פניו ידיו ורגליו ומקבל שבת, והיה דומה למלאך ה' צבאות ע"ש. ובזה מובן הטעם בס"ד, מה שהיה לרבי יהודה דבר זה של צהיבת הפנים יותר משאר חכמים, שהיה להם חכמה כמוהו ויותר ממנו, והיינו מפני כי להיותו מזאת הבחינה השנית של קין זכה לנפש האצילות, כי מחמת כן נקרא מלאך, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל, ולכן נעשה בו הפרש זה טפי מחביריו באור פניו, כי משם נמשך אור הפנים והיופי העצום למאד, ולכן אמר לאותה מטרוניא על צהיבת פניו, משום דחכמת אדם תאיר פניו, והוא כי כתב רבינו ז"ל שם, שזו הבחינה השנית של קין היא ממה שהורים אדם הראשון לקין, ולא ממה שיש לקין מצד עצמו ע"ש, לכך אמר על צהיבת פניו חכמת אדם תאיר פניו, אדם דייקא:

ובזה מובן רמז הדברים שהשיב לר"ט, עבדיך יצאו לשדה, רמז לו על זכייתו והשגתו שמצד היותו מבחינה השנית אז זכה לנפש דאצילות, שהיא מלכות דאצילות, הנקראת חקל תפוחין קדישין, והביאו לנו תרדי"ן, מספר או"ר ש"ס מלא"ך ה', שעי"כ זכינו לשם של מלאך ה', וכמ"ש רז"ל עליו שדומה למלאך ה' צבאות, ואכלנוס בלא מלח, כי מי שהוא מבחי' זו, אינו זוכה אלא לנפש דאצילות, ולא לרוח ונשמה דאצילות, וידוע כי רוח ונשמה נקראים בשם ידידים שהוא מספר מל"ח, ואילו היינו זוכים לרוח ונשמה ג"כ, היו פנינו מאירים יותר:

שם. כ"ד בתי כסאות אית לי מביתי ועד בי מדרשא. נ"ל בס"ד, דידוע בזמניהם היו עושין בתי כנסיות ובתי מדרשות בשדה, חוץ לעיר, ויש מהלך הרבה מן מבואות היהודים אשר בעיר עד בהמ"ד אשר מחוץ לעיר, ובמשך מהלך זה שיש מן מבואות היהודים עד בהמ"ד, היה מתוקן כמה בתי כסאות רחוקים זה מזה, ועשויים בשביל צרכי רבים, כדי שעוברים ושבים בכל עת שיהיה להם התעוררות לעשיית

לצרכם

לצרכם, ימצאו שם בית הכסא מזומן להכנס בו, ואפשר שתקנו מספר כ"ד כנגד זיני דמסאבותא של הקליפה, שהוא כמנין ואיכ"ה כנודע, כי הפסולת של האדם היא מזון הקליפה כנודע. או אפשר כ"ד בתי כסאות לאו דוקא, אלא נקיט בלשון הפלגה וגוזמה, לומר שהיו הרבה, וכל שעה שארגיש התעוררות בנקבים במשך הילוכי שם, לכל אחד ואחד מן בתי כסאות אשר יזדמן לפני, בעת שארגיש בהתעוררות הנקבים, אני נכנס שם לעשות צרכי, באופן שבאותו הרגע שיהיה לי הרגשה והתעוררות, אפנה תכף בתוך בית הכסא המזדמן שם, ולכן פניו צהובין מכח הזדככות הדם שלו, כי שיהוי עשיית צרכיו של אדם עושה לו בפניו מראה הדרוקן קצת, כנז' בגמרא, וא"כ להפך הזריזות בדבר זה עושה לצהבות פנים, מצד צלילות הדם וזכותו:

והא דלא השיב לאותו מין תשובה של חכמת אדם תאיר פניו, שלא רצה להתפאר בזה לפני המין, ואולי לא יאמין בכך, כי הוא פלסוף ואינו מאמין בדברים שאינם טבעיים, אבל לאותה מטרוניתא שהיא אשה, ואין לה דעת פלסופים, השיב כן כי תאמין בזה. והא דלא השיב לה תשובה של בית הכסא, משום דהיא אשה, לאו אורח ארעא לדבר האיש עם האשה בענין כניסתו לבית הכסא ועשיית צרכיו. והא דלא השיב לרבי טרפון תשובה זו של חכמת אדם תאיר פניו, לא רצה לומר זה לר"ט דנמצא עושה עצמו גדול ממנו בחכמה, דהא גם ר"ט הוא בעל חכמה, ולא אשתכח ביה דבר זה של צהיבת הפנים:

שם. אמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, בשער המצות ובשער הפסוקים פרשת בהר, שיש בירורים משבירת הכלים שהם סוד שבעה מלכים, שצריך להיות בירורם ותיקונם וליבונם על ידי טורח ועסק האדם במלאכות שבעה"ז, וכל תיקון ובירור נ"ק שיהיה מחמת המלאכה הוא בעולם העשיה, ולכן מלאכה עולה מספר אדנ"י שהוא שם המאיר בעולם העשיה, ולכן בימות החול הותרו כל מיני המלאכות לעשותם, יען כי הם מוכרחות לעשותם כדי לברר על ידם נ"ק של בחינת המלכים הנז' ע"ש. והנה רבי יהודה היתה תורתו אמנותו, ואינו עושה שום מלאכה בידו, ולכך היה מתכוין לטרוח ולעסיק בידו, במשא הקנקן להוליכו מביתו לבהמ"ד, כדי לישב עליו, כי היה בקנקן שטח רחב שיוכל לישב עליו תמורת הכסא, כדי לעשות בזה בירור הראוי להיות מצד טורח ועסק מלאכה הגופניית, ולכן קרא את עסק המשא הזה של הקנקן בשם מלאכה. ואמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה, כי אע"פ שהעושה אותה הוא טורח ועושה עסק בידים, הנה הוא מתכבד ממנה מחמת בירור נ"ק, שהוא מברר על ידם:

וראה נא עומק חכמתו של רבי יהודה, אשר יחד לעצמו עסק ומלאכה הגופניית במשא וטלטול הקנקן, לרמוז כי הוא כונתו בעסק בשביל בירור נ"ק של שבירת הכלים שהם סוד המלכים, ולכן העסק שלו היה במשא הקנקן שהוא כלי, ולכן גם רשב"י ע"ה שהיתה תורתו אומנתו, ולא היה עושה מלאכה בידיו, יחד לעצמו עסק מלאכה למשקל צנא על כתפיה שהיה כלי, כדי לעשות בזה בירור ותיקון נ"ק, של שבירת הכלים המתברר ונעשה ע"י מלאכה גופניית, וגם הוא היה אומר במשא הצנא על כתפו, גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה, ע"ד שפרשנו גבי רבי יהודה, דאע"פ דרשב"י היה עשיר והיה אפשר שיביא לו המשרת שלו את הצנא, עכ"ז הוא שקיל על כתפיה בשביל כונה הנז' לעשות תיקון במלאכה, ואפשר כי היו מניחים הגולפא והצנא על כתפם, לעשות בזה כונה של מלוי שם שדי, שהוא ת"ק הרמוז בכתף, כנודע, כי כת"ף גי' ת"ק:

ודע כי הצינא הוא היה כלי, והוא של שטוח דאין לו שפה ולבזבז גבוה אלא נמוך, וזהו כלי שקורין אותו בלשון ערבי טב"ק, שהוא נח לישב עליו כמו מחצלת, שהוא כרוך ועשוי מן לולבין של דקל, או גמי וכיוצא, והיה לו בו תועלת אחרת בדרך הלוכו מביתו לבהמ"ד, להגין לפעמים מן החמה ומן הגשמים:

דף נ"ו. דלי ציפתא א"ל לשלוחא חזי מאי איכא הכא וכו'. נ"ל בס"ד לא נתכוון לפאר עצמו ח"ו, אלא גילה זה בשביל כבוד הנשיא שלא יחשוב שהוא זלזל בכבודו להחזיר מתנתו, ועוד ראיה כי מן השמים יש רצון לגלות זה הנס, כי הוא ראה שנעשה נס זה של הוויית הזהובים, והשי"ת יודע דר"י לא יהיה נהנה מן הזהובים האלה, דאין נהנין ממעשה נסים, וא"כ למאי נ"מ עשה לו נס זה של הוויית הזהובים, אלא ודאי כדי שיראה זה לשליח הנשיא ויגיד זאת להנשיא, ונראה כי ר"י הרגיש בנס זה של הזהובים דהוו תחת הציפתא כי ראה במקום שהיו הזהובים היתה הציפתא גבוהה, והרגיש שנעשה דבר תחתיה והוא יודע שהיא פרושה ע"ג הקרקע, ואין לו דבר תחתיה, ולכך הגביהה תכף, וראה הזהובים והראה זה לשליח הנשיא קודם שיצא מביתו. או נמי הציפתא היתה נקובה מעט, וראה הזהובים מן הנקב, אי נמי נזדמן לו איזה צורך אותה הרגע להניח דבר תחת הציפתא, ולכך דלי הציפתא בשביל אותו צורך, וראה את הזהובים שתחתיה:

שם. אי הואי לי רמינא לך ירושלים דדהבא, קשה הול"ל עבידנא לך ומאי רמינא לך, ונ"ל בס"ד דנדר לה שהוא בעצמו ישים לה זה התכשיט בראשה, כי זה התכשיט הוא עטרה בראש ובודאי שיש בו משבצות זהב לקשרו בראש, וצריך השמתו ע"י אחר להשימו היטב, ולקשור קשרו כדי שיעמוד ולא יפול, והוא נדר לה שהשמת התכשיט הזה וקשריו הכל יעשה לה בידיו, כנגד הכבוד שהיתה מכבדת אותו בעניינו בידיה, שהיתה מלקטת לו בידיה את התבנא מן מזייה:

ובזה ניחא מ"ש באבות דרבי נתן פרק וא"ו, שא"ל תלמידיו רבי ביישתנו ממה שעשית לה, אמר להם הרבה צער נצטערה עמי בתורה, וכתב הגאון חיד"א ז"ל, שבספר בנין יהושע פירש ביוש הוא לנו ולנשותינו, שאין להם תכשיטין חשובין כמותה, וכתב על דבריו לא נהירא, חדא דאינו דרך ארץ לומר לרבן של ישראל בסדר נשים שלהם, ועוד מה דמות יערכו לרבי עקיבא שהיה עשיר גדול, ואפילו אשת רבן גמליאל לא היה לה ונתקנאה, כמ"ש בירושלמי פרק במה אשה, ומה בושה יגיע להן עכ"ל ע"ש, וכפי האמור מובן שפיר דבריהם באומרם ביישתנו ממה שעשית לה דלאו על עשיית התכשיט קאמרי, אלא על אשר הניח לה התכשיט הזה בידיו בראשה והוא בידיו קשר קשריו ותקנו בראשה כאשר נדר לה רמינא לך, ולכן א"ל ביישתנו, דאדם גדול כמותך תעשה לה שירות זו, לתקן ולהשים התכשיט בראשה, ואמר להם ראויה היא לכבוד הזה מפני שנצטערה עמי בתורה, וא"כ בעבור כבוד התורה אני עושה לה הכבוד הזה:

והא דנדר לה התכשיט הזה שהוא צורת ירושלם של זהב מלבד כי התכשיט הזה הוא יקר מאד, כי אינו של זהב פשוט, אלא גופו זהב, אבל צורת ירושלים היתה מתוקנת עליו באבנים טובות, הנה הוא מצא טעם בתכשיט זה, כי הוא צפה ברוה"ק שיתעשר מן ששה דברים, ומדוקדק להו תלמודא, ומספר ירושל"ם זה"ב עולה שש, ולכן נדר אי הואי לי עותר, כאשר אני צופה שהוא בא לי מן שש דברים, רמינא לך ירושלים דדהבא, שיש בשם תכשיט זה מספר שש, גם אמר כן, דאפילו דתכשיט זה הוא יקר, וצריך לו מעות הרבה אני שש ושמח בעשייתו לך, וזהו ירושלם זהב, עולה מספר שש, שהוא ששון כמו שש אנכי על אמרתך. ומה שנדר

לה בכך, בשעת שהיתה מלקטת לו תבנא מן מזייה, נ"ל בס"ד, כי העושר שפעו נמשך ובא מן מזל העליון הרמוז בזקן, ולכן כיון שראה מכבדת הזקן שלו בלקיטת התבנא ממנו, אמר אי הואי לי עושר מן מזל העליון הרמוז בזקן, אז רמינא לך ירושלים דדהבא:

שם. דאולידת איתתי ולית לי מדעם לאגונייה. קשה איך יוציא מפיו דברים שלא היו בעולם, דהוא לא הוה ליה איתתא, ולא ילדה. ונ"ל בס"ד, דבאמת נזדמן אותה שעה אשה צדקת ועניה שילדה, ולא היה לה אפילו תבן למגנייה, והוא כיון על אותה אשה, וקראה אתתאי, לפי שכל הנשים שורשם במלכות, ואליהו זכור לטוב הוא בסוד המלכות, כי לכן מספר שמו בן שהוא בסוד המלכות שהיא בסוד הוי"ה דמלוי ההי"ן, שעולה ב"ן כנודע, ולכן יתייחסו נשים צדקניות אליו, וקראה לאותה צדקת אשתי, כלומר אשה שהיא בשורשי, ע"ד מ"ש הכתוב ואני נסכתי מלכי, דהכונה הוא ר"ל מלך שלי, וכמ"ש מרן ז"ל בתשובותיו באבקת רוכל. אי נמי הוא לא הוציא דברים אלו מפיו, אלא כך נשמע לאזנם קול מדבר כך:

ועוד נ"ל בס"ד, עד"ה שבכל יום נעשה בחינת לידה בספירת המלכות למעלה באורות נר"ן, וכנז' בסוד מזמור יענך ה' ביום צרה, שאומרים בכל יום אחר העמידה, שיש בו שבעים תיבות כמנין שבעין קלין דיולדה הנז' בזוהר פ' פינחס ע"ש, וידוע שעושין ישראל בתפילתם בחינת מטה ושלחן וכסא ומנורה למלכות למעלה, ואלו התיקונים אינם נעשים אלא ע"י ישראל, אבל לא ע"י המלאכים, וידוע מ"ש בספר הלקוטים פרשת בראשית דף י"ג ע"א, כי אליהו זכור לטוב הוא יסוד של מלכות ע"ש, ולכן קרי כאן למלכות בשם אתתאי, וכיון על סוד הלידה הנז', ואמר לית לי מדעם לאגונייה, כי המלאך אינו יכול לעשות ע"י תפלתו מטה ושלחן וכסא ומנורה:

שם. מן שית מילין אעתר רבי עקיבא. נ"ל בס"ד, הטעם מן שית מילין בזכות תורה שבע"פ שטרח בה מאד, שהיא ששה סדרים. אי נמי כתיב ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים, והוא כפול שיש דעת פנימי ודעת חיצון, וב"פ דעת הם ששה אותיות. או יובן בס"ד, כי שם המסוגל להצלחה הוא כס"ה בפ"ז, שהוא אותיות כסף זה"ב, ונרמז בפסוק ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל, ולכן אמר ותעדי זהב וכסף, ושם זה המסוגל להצלחה ועושר יש בו ששה אותיות, לכן כנגד שם זה אעתר מן שית מילין. והנה תחלת עשרו בא לו מן כלבא שבוע, שעשה שלום עמו אחר שנודע לו שהוא חותנו, וסוף העושר בא לו מן קטיע בר שלום, ולכך אמרו בגמרא דחגיגה עליו נכנס בשלום ויצא בשלום, ואמרו בזוה"ק תרי שלומי אינון:

שם. ולא אשכחו אלא גוזא על כיף ימא. נ"ל דזה הגוזא היה עשוי בתמונת כסא שאוכלין עליו, אך היה עשוי מלוחות ברזל שלא היו עבים אלא קלים, והיה סתום מכל צדדיו, ובתוכו היו מונחים הדינרים, ואם היה עשוי מלוחות עץ, היו מרגישים שיש בתוכו איזה דבר מחמת הכובד, אך להיותו עשוי מלוחות ברזל חשבו שהכובד הוא מן הלוחות שהיו עבים, אך באמת היו קלים, והכובד היה מן הדינרים. וכיון שהיה כתמונת כסא, חשבו שהוא כסא ממש, שמתוקן לאכול עליו, ולעשות בו שמוש של כסא, ולכך אמרו לו לעביד מרגא עליה, תעשה צרכך עליו להשתמש עליו, כי כסא הוא, והם קנו אותו לשמו מן אדם אשר מצאו, וזכה בו בארבעה זוזי:

שם. ומן אשתו של טורנוסרופס. איתא בגמרא כשנתפס רבי עקיבא להריגה היה נידון בכל יום לפני טורנוסרופס הרשע, ואיך קאמר כאן שנשא את אשתו לדברי רש"י ז"ל שכתב שנתגיירה אחר מיתת בעלה ונשאת לו, ובאמת דברי רש"י ז"ל מוכרחין הם, דא"א לומר שנתגיירה בחיי בעלה שגירשה, דאיך גירשה בחייו והיא היתה יפה עד מאד, על כן בודאי שם זה של טורנוסרופס אינו שם העצם של אדם אחד, אלא הוא שם התואר של שר המשפט, שכל שר המשפט קורין אותו כך, וכמו שם פרעה שהוא אינו שם העצם של אדם אחד דוקא, אלא שם התואר של מלכי מצרים, וכן כאן, ועל כן אותו שר המשפט שהיה מתווכח עמו ושלח את אשתו להסיתו ולא יכלה לו, נעשה קדוש השם בפניה, ונכנס בה רוח טהרה שהסכימה בדעתה להתגייר אחר מיתת בעלה, וכן עלה בידה, כי מן השמים סבבו שימות בעלה תכף, ואז נתגיירה בסתר ונשאת לרבי עקיבא, ואותו שנידון לפניו שהיתה הריגתו על ידו היה שר המשפט אחר, שג"כ נקרא בשם זה, שהוא שם תואר להשררה שלו, וזה ברור:

שם. אשתמיט עייל לחרותא. נראה ודאי הקוף לא הרגיש שיש שם מרגלית, ונכנס ורבע עליה, אלא מן השמים היתה סיבה זו שנכנס באותו החור ורבע שם, וכאשר באו להוציאו מאותו החור, ראו דהוה רבע על מרגליות ומזה ידעו שיש מרגליות באותו החור, וחפשו ומצאו עוד והביא הכל לרב גמדא, ממידת חסידות באומרם הקוף שלך הוא, היה סיבה שנמצא מציאה זו, ולכן מעיקרא הגבהנו המציאה בעבורך לזכותה לך:

שם. גוצא ורבה כרסיה אוכם ורבה שיניה, נראה כונתה להלעיג ולהתלוצץ, לומר אע"פ שהוא קצר, כרסו רחבה, שאוכל הרבה. גם היה שחור, אך שיניו שהם לבנים היו גדולים, שיכול ללעוס בהם מאכל הרבה, ולכך חרה אפו בה, ושימתה עד שפקעה ומתה, שהיתה חייבת בכך:

שם. א"ל אף אורייתא כן. נ"ל בס"ד הטעם להורות כי דברי תורה אע"פ שנמצא בהם דברים שהם סיפורים חילונים, כמו ואחות לוטן תמנע, ותמנע היתה פלגש, ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וכו', וכיוצא במקראות אלו הרבה, שאין בגופם צורך, ואין גופם נאה לשמוע, הנה תוכם וקרבם מלא סודות ועניינים יקרים ונאים במאד מאד, ולכך ת"ח העוסק בתורה גופו שחור, ובקרבו יש תורה יקרה, וחכמה גדולה ורבה מאד. ובזה יובן הטעם שהחכמים נקראים בשם עינים, כמ"ש רז"ל ע"פ והיה אם מעיני העדה, היינו שהם דוגמת העינים אשר האור יוצא מן השחור שבעינים, כן אור התורה יוצא יותר מגוף שחור. ועוד נ"ל הטעם דהוה באורייתא הכי כדי ללמד מוסר לבעלי תורה, שיהיו ענוים ושפלים, שלא יתגאו, כי היופי מביא את האדם לידי גאוה, וכמ"ש בריש מכלתין, באותו הנזיר שבא מן הדרום. אי נמי משום דבזה ניכר תפארתה של תורה שזה החכם שחור ואינו נאה, ועכ"ז מחבבין אותו ביותר ונושקין ידיו ורגליו, ולמה, אלא בעבור תורה שבו, דאומרים עליו, אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו:

שם. אמר ליה אם לעוברי רצונו וכו'. הנה גרסה זו של אמר ליה, ושל אמר להון, לא תתיישב היטב במאמר זה. ונ"ל דהגרסה היא אימרו ליה, שכתב אימרו ליה אם לעוברי רצונו, והיתה כתובה בר"ת א"ל, והמדפיסים טעו וחשבו שהוא ר"ת אמר ליה, או אמר להון:

שם. כ"ד אלפין רבוון דינרין נפקי וכו'. הנה בודאי נקיט מספר זה ע"ד הפלגה ולישן גוזמא, אך קשה לימא עשרים אלפין רבוון, או תלתין אלפין רבוון, או מאה אלפין רבוון כי אין דרך למנקט לשון הפלגה וגוזמה אלא במספר עשרות, או במספר מאות בלבד, ואין תופסים עם העשרות או המאות מספר אחדים ג"כ. ונ"ל בס"ד, כי הוא כיון בזה ענין עמוק, דידוע בנשואין חתן וכלה לש"ש נעשה תיקון ועילוי בכ"ד צירופים של שם אדנ"י שהם נקראים

כ"ד קשוטי כלה שהם בספירת המלכות העליונה, וידוע דאלו הכ"ד צירופים שהם כ"ד קשוטי כלה, הנה הם בעולם העשיה מספר אחדים, וביצירה הם כ"ד עשרות, ובבריאה כ"ד מאות ובאצילות כ"ד אלפים, ולמעלה מאצילות שהם הכתר הם כ"ד רבבות, ועל תיקון ועילוי זה של כ"ד צירופים דשם אדנ"י הנעשה ע"י מצות הנשואין היא, שהיתה לש"ש, כיון בר קפרא לומר כ"ד אלפין רבוון דינרין נפקי על בית גננא דין, כלומר ודאי הצלחתם לעשות תיקון ועילוי בכ"ד צירופים דשם אדנ"י עד למעלה למעלה במקום האלפים והרבבות, ורק הייתם חסרים בשמחת מצוה זאת, מצד שעשיתם ביוש לבר קפרא, שלא הזמנתם אותו בשמחה זו שהיתה לש"ש, דחלשה דעתיה בכך, ונמצא בחכמה גדולה דבר בר קפרא בכתיבת דברים אלו, ובכוון נקיט כ"ד אלפין רבוון:

שם. לא תבדחן ויהיבנא לך ארבעין גריוי חיטי. נ"ל בס"ד, הטעם דנקיט בזה מספר ארבעים, והוא דידוע מ"ש הרב מהר"ם גלאנטי ז"ל בספר קול בוכים, שיש ב' כתות דסט"א והם נקראים שתי נשים זונות, בהם מחלת ולילית, ויש למחלת תע"ח חיילות כמנין מחל"ת, ויש ללילית ת"פ חיילות כמנין שמה, ואלו השתי נשים נלחמים זע"ז תמיד, כי ענינם הם הפכיים, מחלת לשון חולי ומחלה, וממנה נמשך אותם הלילים, ובעלי משתאות, הרוג בקר ושחוט צאן ושמחה של הוללות וסכלות, הכל נמשך ממנה, אך לילית היא להפך לשון יללה, וממנה נמשכים בעלי מרה שחורה ויגון ואנחה ב"מ, על כן הם לוחמים תמיד זע"ז, כי מחלת חושבת שהדמעות שמורידין ישראל בתפילות וסליחות, וגם בתיקון חצות על חרבן בהמ"ק, באים להם מצד קליפה השנית שדרכה בכך שאוהבת יללה ובכיה, ולכן נלחמת אתה לבטל אותה, וקליפה השנית שרוצה ביללה ובכיה, כראותה את ישראל שמחים בשמחה של מצוה, חושבת שזה בא להם מצד הקליפה של מחלת, שזו עסקה ודרכה במחולות, ולכן נלחמת עמה כדי לבטל אותה, ונמצא הם נלחמים זע"ז תמיד, עכ"ד ע"ש. ולפ"ז נמצא בשמחה של מצוה מצטערת ונעלמת קליפת לילית, שהיא כל חפצה ביללה ובכיה, ולכך נפשה מרה לה על זאת, ונכנעת ונשפלת בדבר זה שהוא נגדיי אליה. ובזה פרשתי בס"ד מאמר הגמרא בכתובות דף קי"א, על פסוק חכלילי עינים מיין, כל חיך שטועמו אומר לי לי, והכונה כי היללה הרמוזה בשם לילית היא באותיות לילי שבשמה, דאותיות אלו הם שורש היללה, וידוע כי היין משמח לבב אנוש שמגביר השמחה, וכל שהוא חשוב ביותר מגביר השמחה יותר, עד שהטועמו אומר לי לי, כלומר בשמחה זו שיש לו מן היין הוא משפיל ומעליב לאותיות לי לי, של לילית, שהם לשון יללה, והנה כאן רוצה בר קפרא להבדיח את רבי, כדי שבזה ישפיל ויעליב אותיות לי לי שבלילית, אך עכ"ז רבינו הקדוש אינו רוצה בכך, מפני דביומא דמחייך רבי אתי פרעניות, לכן א"ל לא תבדחן, אע"פ שכונתך לטובה להעליב את לי לי של לילית, וכדי לרמוז לו שהיה יודע כונתו על מה היא, ועכ"ז אינו רוצה שיבדיחו, לכן אמר לו ואתן לך בעבור זאת שתמנע ולא תבדחני, ארבעין גריוי חיטי, שהוא כמספר אותיות לי דלילית, להודיעו אני יודע דכונתך לטובה, בעבור הכנעת והשפלת אותיות לי שבלילית, ועכ"ז איני רוצה שתבדחני:

דף נ"א, מחייה בכופרא וסחפיה על רישיה. פירוש האי דיקולא רבא עשוי מערבה מעשה רשת שכולה נקבים, וטרח לטחותו בכופרא כדי להגדיל השחוק, וסחפיה על רישיה כדי שלא יכיר בו רבינו הקדוש, אלא עד אחר שידבר עמו לתבוע החיטים ממנו, שבזה יצחק יותר על מעשיו, משום שפתאום הכירו שהוא בר קפרא, ועושה מעשה חלקאה לסחוף הסל על ראשו. ומ"ש חיטי דרשינא בך, כלומר אתה אמרת לא תבדחן ויהיבנא כו"כ חיטים, וכונתך על אותו היום דוקא, ואני שמרתי מצותך, ובאותו היום לא עשיתי לך בדיחות, א"כ תתן לי החיטים שנתחייבת לי התמול באותו היום שצותני וקיימתי דבריך, והשיב לו לאו אזהרתך דלא תבדחן, כלומר אני לא צויתי אותך על יום אחד, אלא הזהרתיך בסתם, וכל אזהרה בסתם משמע לעולם, ולאו על יום אחד בלבד, ולכן עתה שבדחתני אין לך אצלי כלום:

וצריך להבין, מאחר דודאי בר קפרא ידע דיומא דאחיך ביה רבי אתי פרענותא לעלמא, איך היה משתדל להבדיחו, ולא חס לנזק העולם. ונ"ל בס"ד, כי רבי היה סובל יסורין של אהבה כדי לדחות הפורענות מן העולם, וכמ"ש במציעא פ"ה דכל אותם שנים שהיה רבי ביסורין לא אצטריך עלמא למטרא, ופירש מהרש"א דלא הוה דינא בעלמא, ולא היה מדה"ד שולטת בעולם ע"ש, ולכן באותם הימים כל יום דאחיך ביה רבי אתי פרענותא לעלמא ששולטת מדה"ד, ובר קפרא ידע זה ולא רצה להבדיחו בכל יום אלא לפרקים, וכונתו בזה לטובת העולם והוא כי היסורין אשר דוחין הפרענות ומסלקים מדה"ד מן העולם, היינו דוקא אם האדם מקבלם מאהבה כאשר קבלום ר"א בר"ש ורבינו הקדוש, ואיך יתברר שקבלום מאהבה, לכך התחכם בר קפרא להבדיחו, והוא יודע דרבי לא יערב לו הבדיחות, ואדרבה ישתדל להזהירו שלא יבדחנו, וכדהוה הכי באמת, ובזה יתברר שהיה רבי מקבל היסורין מאהבה, שלא רצה לתת מרגוע לעצמו מן היסורין אפילו יום אחד ושעה אחת, ולכן אע"פ שאותו היום אשר יבדיחו יגיע פרענות לעולם, עכ"ז הוא גורם בזה שירבה כוחם של היסורין שהיה מקבלם מאהבה, לדחות את הפרענות:

שם. שתינא חמרא ברקודא דאבוך ובקורקני דאמך, כלומר אביך ירקד ואמך מזמרת זמרת נשים בהוצאת קול בלבד בפה, שקורין בלשון ערבי הלאהי"ל, שאין מוציאין תיבות אלא קול בלשון בלבד, שהוא עולה ויורד בתוך הפה בהוצאת הקול, כדרכן של נשים לעשות כן בחתונה וכיוצא, ובודאי אשתו של הנשיא אין דרכה לעשות כך, וגנאי הוא לה שתזמר בכך, וקרי לזמרה זו שקורין הלאהי"ל בשם קורקני, שהוא קרקור בלבד בפה, שאין מוציאין תיבות שלימות. ונראה כי זמרה זו של הנשים היא היתה מזמן דורות ראשונים, דמצינו במדרש רבא פרשת ויצא וז"ל, והיו מקלסין קודמוי ואמרין הא ליא הא ליא, היא לאה היא לאה ע"ש, ונראה שאלו המלות היו מוציאין אותם בעת שעושין זמר שבפה הנזכר, שקורין אותו הלאהי"ל, שאין הדברים האלה ניכרין להדיא בפירוש, אלא נבלעים זה בזה בנעימות הקול, והאומרים זה היו נשים ולא אנשים, דאם היו אנשים היה מרגיש יעקב אע"ה, אך כיון דהיו אומרים הדברים האלה נשים בזמרת פיהם, ויעקב אע"ה היה חסיד שאינו משים דעתו על זמרתם, משום דקול באשה ערוה, לכך לא דייק לישנא ולא הרגיש באלו הדברים:

והנה הגם שדברים אלו שאמר בר קפרא לפי פשוטן הם כמו שכתבנו, נ"ל בס"ד לומר דבר קפרא לא היה מדבר דברים חילונים, אלא היה מלביש דברים נסתרים ועליונים בדברים חילונים, כי כן היה דרכו דרך הקודש. וכאשר פרשתי בגמרא דברכות במאמר דאתמר התם, בר קפרא הוה מזבין מילי בדינרי ע"ש. ונ"ל בס"ד דנתכוון בדברים אלו על עניינים נסתרים, דמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בסוד הדילוג שעושין באמירת הקדושה של קק"ק, שהוא להעלות את יעקב ורחל, גם מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, כי רבינו הקדוש היה מיסוד יעקב המזדווג עם רחל, גם עוד מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דף ט' ע"ד, וז"ל, בחצי הלילה יורדת הספירה העשירית דרחל, בעולם הבריאה בהיכל

השביעי העליון הנקרא היכל ק"ק דבריאה, ועומדת שם עד אור הבוקר, וכל אותה חלות לילה יושבת ומזמרת וקוראה אל ז"א, וז"ס אלקים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקוט אל, כנז' בזוהר פרשת לך לך דף פ"ו ע"א, עכ"ל ע"ש. ובזה יובן בס"ד דבריו של בר קפרא, שהלבים בדברים ההם ענינים נסתרים ועליונים, באומרו למחר שתינא חמרא בריקודא דאבוך, פירוש למחר אומר אני דברי תורה המכונים בשם יין, בענין הנוגע לסוד הקדושה שעושים בה דלוג שהוא רקוד, השייך לבחינת אבוך שהוא יעקב, וגם עוד אומר אני דברי תורה בענין סוד ספירה העשירית של רחל, שמזמרת בעולם הבריאה, ועל זה אמר בקורקני דאמך היא רחל, והבן היטב :

ודע כי מ"ש בריקודא דאבוך ובקורקני דאמך, אמר כן לבדיחותא לשמח חתן, כי היה זה בהילולא דר"ש ברבי, אבל ודאי לא רקיד רבי ולא זימרה דביתהו, ולכן במזגא אמר להדיה בגמרא רמיא ליה, אבל ברקוד וקורקני לא אמר רקיד ליה, ולא אמר דקרקרא. ומ"ש למחר לרבי קום רקיד לי, אמר לי' לבדיחותא כלומר אני הוא החתן וצריך שתרקד לפני, ובזה שחקו החתן והכלה ובדחי המסובין :

שם. א"ל תיתי דביתהו תרמי לי נטלא אתיא רמיא ליה. קשה והלא קי"ל אין משתמשין באשה כלל, ומזיגת הכוס לכ"ע אסור מדינא, ואין לומר צדיק וחסיד שאני, דהא חזינן בקדושין דף ע' גבי תיתי דונג תשקינן דאסור גם בכה"ג, דהא רב יהודה היה צדיק וחסיד גדול, ודונג היתה קטנה ופנויה, ומצינו להרמב"ם שפסק לאסור מזיגת הכוס ודכוותה, דאפיק לה מדברי הירושלמי כמ"ש הרב המגיד ז"ל, ולא חילקו בזה בין צדיק וחסיד ובין אדם פשוט כי כן המדה בכל דבר האסור מן התורה, או מתקנת חז"ל בפירוש, דאין לחלק בין צדיק וחסיד לבין אדם פשוט, ואין החסיד יוכל לומר אני ארבה ולא אסור, ובהך דעולא דהוה מגפף לאחותיו וכו', וכמ"ש בקדושין דף פ"א תרגמה הגאון תורת חיים ז"ל בשיטתו לע"ז על דף י"ז דלא הוה מנשק על היד ועל החזה גופייהו, אלא על המלבוש שמכסין בו היד והחזה שהיה מנשק למעלה מן הבגדים, ובכה"ג לא מצינו איסור בדברי חכמים, ומשום דאיכא צד חשש הרהור בזה יש טעם לחלק בין אדם לאדם, וכהך דרב אחא דמרכיב הכלה אכתפיה, פירשנו בחדושינו דהיה נושא אותה בהיותה יושבת על הכסא, והיה מרכיב הכסא על כתפו ומרקד, ועל כן תמיהא, לי הכא איך ביקש דאשתו של רבי תמזוג לו הכוס, ורמיא ליה. והייתי רוצה לומר דהכא מזגה לו הכוס, והניחתו לפניו, ולא קבלו מידה, מיהו נראה מגמרא דקדושין דף ע', גבי דונג בתו של ר"ן, דס"ל לרב יהודה דגם בכה"ג אסור, דהא ר"ן א"ל תיתי דונג תשקינן, וא"ל ר"י דאסור משום הך דשמואל, ואם איכא שתביא ותניח לפניו שרי, מאי תקשי ליה מהא דשמואל, ולימא ליה תמזוג לנו ותניח לפנינו, ול"ע בזה.

והנה להרמב"ם ז"ל, טעמא דשמואל דאמר אין משתמשין באשה כלל היא משום הרהור, אך לרש"י והר"ן ז"ל הטעם משום דגזרו חז"ל בזה, כדי שלא תלמד להיות רגילה בין האנשים, וכנז' שם בקדושין וכמפורש טעמייהו בפוסקים, דאיכא פלוגתא בזה בין רש"י והר"ן, ובין הרמב"ם והטור, ולפי טעמו של רש"י והר"ן אין מקום לחלק בין צדיק וחסיד ובין אדם פשוט, דהטעם תלוי בה. ואם באנו לומר בדבר זה של בר קפרא, לפי טעמו של הרמב"ם והטור, דס"ל לבר קפרא כל שאינו עושה דרך חיבה, רק כוונתו לצורך אחר שרי, משום דסבר לא אסרו חז"ל ד"ז אלא בעושה דרך חיבה, דאיכא חשש הרהור, ולהכי בר קפרא דעבד כן לצורך דבר אחר לית לן בה, א"כ השתא לפ"ז האי דינא דרמ"א ז"ל, בהגה"ה באה"ע שכתב י"א כל שאינו עושה דרך חיבה רק לש"ש מותר, ומייתי לה מתוספת קדושין דף פ"ב ע"ש, הנה כל זה אינו אלא לפי טעם הרמב"ם והטור, אבל לטעם רש"י והר"ן אין לחלק בהכי, ואי"ה במ"א נדבר בזה, ועיין מה שכתבתי בהמאסף שנה שניה גליון י"ט סי' פ"ד אות ה', ועוד בהמאסף שנה שלישית גליון ח' סי' כ"ו, יע"ש :

שם הכי אמר רחמנא תועבה תועה אתה בה. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בס"ד במאמר אביגיל לדוד הע"ה, והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך ואת נפש אויביך יקלענה בכף הקלע, די"ל קלע מאי דכר שמיה הכא. ופרשתי בס"ד דחוטא בערוה נידון בקלע, מלבד עונש גהינם, דהיינו נותנים נפשו בתוך כף הקלע, ובזה עושים לה חנק בהיותה כבושה בתוך הקלע, וסקילה כשזורקין אותה מלמעלה למטה, ומייסרים אותה בכך כמה אלפים פעמים, ואמרתי דנרמז זה העונש של הקלע באות ר' דערוה, ונשאר עוה שהוא מספר אף, ולכן אמרה לו מאחר שפרשת מאיסור ערוה, תהיה נפשך צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך, ואת נפש אויביך זה יצה"ר שרוצה להכשילך באיסור ערוה, כדי להניחך בכף הקלע, הנה אדרבה נפשו יקלענה בכף הקלע, המוכן לחוטא בערוה :

והנה ידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער רוה"ק, בסוד פגם של עון משכב זכור, שפוגם פגם גדול להוריד חכמה ובינה למקום נצח והוד שהם סוד רגל, לכך יתענה רל"ג תעניות וצריך שיכוין בכל יום מימי תעניותיו אלו, בשני שמות של הוי"ה דיודי"ן, שהוא בסוד חכמה, ושל אהי"ה דיודין, שהוא סוד בינה אשר עולים ב' שמות אלו מספר רג"ל, שהורידם בחטאו עד מקום הרגל, שהם נצח והוד, שצריך עתה להעלותם למקומם למעלה ע"ש :

נמצא עון משכב זכור שהוא איסור ערוה, פוגם בקו חכמה שמורידה עד רגל ימין שהוא נצח, ופוגם בקו בינה שמורידה עד רגל שמאל שהוא הוד, ולכן כיון דעונש זה של איסור ערוה הוא בקלע הרמוז באות ר' של ערוה, צריך לזה החוטא קלע כפול, א' בשביל פגם הורדת קו החכמה, לרגל ימין, וא' בשביל הורדת קו בינה לרגל שמאל, וב"פ קלע הוא ת', א"כ לזה החוטא חטא כפיל בהורדת שני קוין של חו"ב שראוי להתחייב ב"פ קלע שהם מספר ת' אז ראוי להיות אלו אותיות ערוה אותיות תועה כי במקום ר' שרומז לקלע צריך להיות ת' ולז"א על עבירה דמשכב זכור תועבה מאי תועבה תועה אתה בה :

שם. א"ל תבל תבלין יש בה. נ"ל בס"ד אותיות בהמה במלוי זה, בי"ת ה"א מ"ם ה"א, עולים מספר תבלין, כלומר הבהמה אומרת לאדם הבא עליה, וכי יש תבלין בי שאתה שוכב עמי, או אם תמלאם כך בי"ת ה"א מ"ם ה"א, עולים מספר תבלין בביאה, כלומר וכי יש תבלין בביאה של זו הבהמה שבאת עליה. והא דנקיט לשון תבלין בבהמה, משום דכתבו חכמי הטבע, אין תאוה אלא בדומין, ולכן אין תאוה טבעית לאדם לשכב עם בהמה, ולכן אומרים לו וכי תבלין יש בה שנתאויתה לה, והלא אין תאוה אלא בדומים :

והנה הגם דבר קפרא דרש תבל לשון תבלין, נ"ל בס"ד לפרש, דנקיט גבי בהמה לרמוז מקום הפגם, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער רוה"ק תיקון י"ט בתיקון הבא על הבהמה, שיתענה רי"ו תעניות במספר ע"ב קד"ש שפוגם בהם ע"ש, נמצא הפגם הוא ברי"ו, וידוע כל דבר שבקדושה יש בו חצוניות ופנימיות, וא"כ הרי"ו הנז' הם כפולים וב"פ רי"ו גי' תב"ל, ולכן כתיב בה תבל :

שם. א"ל זו מה היא, עיין רש"י דמפרש כמ"ש ביבמות דף ל"ז ע"ש, והנה הפירוש לא שייך למימר בזימה, דכתיב גבי איש כי יקח אשה ובתה, והר"ן ז"ל כתב זו מה היא, שאין ידוע ממי היא מתעברת, ואם מפרש

כרש"י הול"ל ממי היא נולדה, ונ"ל בס"ד לפרש זימה דגבי אשה ובתה, זו מה היא, כלומר זו הבת שלקחה זה האיש עם אמה, מה היא נקראת אצלו, אם נקראת אשתו או נקראת בת אשתו, דתרי קריאות אלו שייכי בה, והם הפכיים מסדרו של עולם, וכן נמי עוד על האם י"ל זו מה היא נקראת, אם נקראת אשתו או אם אשתו :

והא דעסק עתה בסעודת חתן וכלה בפרשת עריות, מפני דנשואין הוא גדר ערוה, אי נמי מפני שרצה לעשות בדיחות באומרו תיתי אשתו של רבי ותמזוג לו את הכוס, רצה לדבר בפרשת עריות כדי שלא יבואו לידי הרהור ח"ו, וכמו הטעם שכתבו התוספות ז"ל, במה שקורין במנחה ביום כיפור בפרשת עריות, מפני שאותו היום באים הנשים לבית הכנסת מקושטות, להזהיר שלא יהרהרו בהם ע"ש, וכן כאן דרש בזה בעבור זה :

שם. ראשו של זה בצד עיקרו של זה, והיינו תספורת של כה"ג. נ"ל בס"ד הטעם שעושין תספורת של כה"ג כך, כדי לרמוז לו על ענוה ושפלות, שאם האדם יזכור עיקרו מאין בא מטיפה סרוחה לא יתגאה, וכנז' במשנה דע מאין באת, וכן כתב הרב החסיד בחובת הלבבות, מי שיודע בעצמו שעבר במעבר השתן פעמים, איך יתגאה, ולכן עושין התגלחת כך ראשו של זה בצד עקרו של זה, לרמוז לו שיביט בחכמה שבראשו על עיקרו מאין בא, כי הענוה צריכה מאד לכה"ג, שכל כפרת ישראל תלויה בו, ואין מעשיו רצויים לפני הקב"ה, אלא על ידי מדת הענוה שתהיה בו :

דה נ"ה. כיון שעושה עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל, תורה ניתנה לו במתנה. י"מ הכונה על הענוה שיהיו הכל דשים בו, ובזה ניחא מ"ש התורה ניתנה לו במתנה, כי מדת הענוה נקראת מ"ה, והעניו זוכה להארת שם הוי"ה דאלפי"ן שמספרו מ"ה. ובזה פרשתי בס"ד, מה תשתוחחי נפשי במדת הענוה הנקראת מה, ועי"כ ומ"ה הוא שם הוי"ה דאלפין תהמי עלי להאיר לי בו, וידוע שם הוי"ה דאלפין בפרטו הוא מספר מ"ה, ובכללו הוא מספר תן, דכל דבר שבקדושה כלול מעשר, ועשרה פעמים מ"ה הוא תן, נמצא כללו ופרטו הוא אותיות מתנה, שהוא ת"ן מ"ה, ולז"א כיון שעושה עצמו כמדבר שהוא שלם בענוה הנקראת מה, אז תורה ניתנה לו במתנה, שהוא הארת שם הוי"ה דאלפין בפרטו ובכללו, שהוא מ"ה ת"ן, וכיון שניתנה לו במתנה נחלו אל, שזוכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, שיכוין אליבא דאמת, דכל הנותן בעין יפה הוא נותן, וכיון דנחלו אלו זוכה לגדולה שתהיה הלכה כמותו בכל מקום, והוא יהיה ראש המדברים בכל מקום, ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו, דכתיב ומבמות הגיא, פירוש כיון דנחלו אל הוא החסד, שעי"כ מכוין להלכה, הנה מספר יד שהוא כינוי לחסד יד ימין, יתהפך מספר י"ד למספר גיא, וזהו ומבמות הגיא, ואם חוזר בו הקב"ה מגביהו כי אותיות גיא שהם מורים על השפלות יתהפכו לאותיות גאי, שהוא לשון גבהות ומעלה :

פרק שביעי

דף ס"ב. אוי לו לטרפון שזה הרגו. קשה כיון דהוה לא רצה להציל עצמו בדברים אלו, למה פירש שמו, והול"ל אוי לי שזה הורגני. ונ"ל בס"ד הוא הוה בדיק בשמא, וחשב שנקרא טרפון שהוא לשון טרוף טורף, שסופו להיות נטרף ביד אחרים, וקרא אוי על שם טרפון שנקרא בו, ולכך אמר אוי לו לטרפון ר"ל לשם טרפון שהוא מורה שיהיה נטרף שזה הורגו, ר"ל אדם הדיוט כמוני, ולא נטרף ע"י מלכות, להיות מן עשרה הרוגי מלכות :

שם. אי הכי אמאי ליער נפשיה, פירוש בשלמא אי אמרת בעבור התאנים שאכל בו ביום, עשה לו ההוא גברא דבר זה, א"כ ודאי לא היה בדעתו להרגו, כי אין זה גנב, אלא שכיון לצערו בלבד, ולכך נצטער ר"ט על אשר הציל עצמו מן הצער בכתרה של תורה, דהיה לו לסבול הצער ולא יהנה בכתרה של תורה, אבל השתא דאמרת שאותו גברא חשב שזה הוא הגנב, שהיה גונב בלילה, שאז יש לזה דין גנב דחייב מיתה, דודאי היה בא במחתרת, וא"כ ודאי היתה כונתו להרגו, וא"כ למה נצטער ר"ט על אשר הציל עצמו ממות בכתרה של תורה דשפיר עביד, וחייב למעבד כן דפקוח נפש דוחה שבת, וכ"ש להציל עצמו בכתרה של תורה דשרי :

שם. אקרא שיקראוני חכם. פירוש אקרא היא הגרסא של תורה שבע"פ, כי במקרא התנ"ך לא יקראוהו חכם, אשנה לעצמי לימוד העיון והסברא בתורה שבע"פ שיקראוני רבי, ואז יעטרוני בזהובים לתת לי הספקה. ועוד אשנה ר"ל אלמד לאחרים, כדי שעי"כ אהיה ראש ישיבה שיש בזה גדולה וכבוד, אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא, אמרו סוף הכבוד ולא אמר והכבוד יבא, נ"ל בס"ד רמז בזה על תלתא מיני יופי דנקיט במיליתיה, שהם יקראוני חכם ויקראוני רבי, ואהיה זקן יושב בישיבה, ואם תמלא אותיות כבוד כזה כ"ף בי"ת ו"ו דלת, יהיו אותיות המלוי אותיות תל"ת יופ"י, ולז"א אתה פטור מאהבה, ואלו תלת מיני יופי הרמוזים בסוף אותיות כבוד, כלומר המלוי של הכבוד, כי המלוי עומד בסוף הפשוט, כבודם מאיליו יבא לך :

שם. שנאמר קשרם על אצבעותיך. פירוש תלמוד תורה לשמה, כדי למתק בה הה"ג מנצפ"ך הרמוזים בחמשה אצבעות, או יובן ע"פ מ"ש רבינו בחיי ז"ל, דחמשה אצבעות הם משמשים לחמשה חושים, ואתה תשעבד כל חמשה חושים שלך שנרמזים בחמשה אצבעותיך, בעבור צורך לימוד דברי תורה. או יובן תלמוד בשביל לעשות, וכל המעשים יתייחסו לאצבעות הידים, ואז כתבם על לוח לבך שלא ישתכח לימוד שלך. ואומר דרכיה דרכי נועם סוד הבינה שנקראת נועם, שהתורה ניתנה לנו מן הבינה. ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר, חלק תיבת מאושר לשלש חלוקות, וקרי בה מ' או שר, כי מ"ש פתיחה מלכות כנז' באותיות דרבי עקיבא והעוסק בתורה נקרא מלך, או נקרא שר, דכתיב בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו :

שם. אל תעשם עטרה להתגדל בהם. נקיט לשון עטרה, כי התורה יש בה חמשה ספרים, ויש בה שבעים פנים, הרי אותיות ע"ה, ובתורה כתוב שמור, ותרגום של שמור הוא טר, וא"כ תצרף ע"ר עם ע"ה הרי צירוף עטרה, ואומרו קרדום לחפור בהם, כי חכמת התורה תתייחס לדרום, כמ"ש הרוצה להחכים ידרים, ולכן החכמים נקראים זקני הנגב, גם התורה נקראת סם, כמ"ש רבא ע"פ ושמתם סם תם, וס"ם הוא מספר ק' ותניח ק' על דרום יהיה קרדום :

שם. עשה דברים לשם פעלם. פירוש כל מצוה יש לה שורש למעלה, שפועלת פועל טוב ברוחניות למעלה ואלו הכונות הסודיות שמכונים יודעי חן בכל מצוה ומצוה ידבר בהם לשמם, פירוש כל מצוה נקראת בשם מצוה, על אותיות שם הוי"ה, כי מ"צ באת"ב"ש הוא י"ה, שצריך לכוין בכל מצוה לשם הוי"ה, ליחד השם ב"ה :

שם. עבדא דנורא אנא, פירש הר"ן ז"ל, דכתיב כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא, ועוד נראה כונתו עבד התורה אני, דכתיב הלא כה דברי כאש נאם ה' :

פרק תשיעי

דף ס"ד. אר"ל שירדו מנכסיהם. הא דלא פירש שנצטרעו, נראה דדריש תיבת כל יתר הוא, וסגי לומר כי מתו האנשים, לכן דריש כל לשון כלכלה וכלכול, שנעשו עניים מצד הכלכלה שלהם, שאין להם יכולת לכלכל עצמם :

דף ס"ה. מ"ש לא אמרתון לצדקיהו. קשה איך טעו והתירו לצדקיהו בלא רשות נ"נ, גם צדקיהו במה טעה בדבר זה לעשות התרה שלא ברשות. ונ"ל כי הרשות צריך דוקא בהיכא דהנשבע קבל הנאה מן המשביע, וצדקיהו לא קבל הנאה מן נ"נ, ורק קבל הנאה של כבוד, כי היה מכבדו ליכנס אצלו שלא ברשות, ולכך נכנס פתאום, וראהו אוכל ארנבת חיה, ואם לא היה נשבע לו היה מבטל ממנו הכבוד הזה, שגם הוא לא היה נכנס אלא ברשות, ואז אינו חושש פן יאמר עליו שראהו אוכל ארנבת חיה, כי לא היה נאמן על דבר זה, כי יאמרו ודאי לא היה אוכל בפניך, ואיך ידעת והם גם אנחנו לא ראינו זה, אמנם כיון שנשבע שלא יגלה אז הניח לו הכבוד הזה, שיוכל ליכנס שלא ברשות, וצדקיהו לא חשב הנאה זו של הכבוד הנאה, ולכן אמר לחכמים אני נשבעתי על דבר אחד לנ"נ, ולא קבלתי הנאה ממנו, ולכן רוצה אני להתיר השבועה, והתירו לו, אך נ"נ האשים אותם, למה לא חקרתם היטב מצדקיהו מה היה הדבר הזה, שאז הייתם מרגישים כי הוא קבל הנאה ממני על זאת, שנשאר לו הכבוד הזה שיוכל ליכנס בלא רשות, ואז לא הייתם מתירים לו :

ומ"ש שמטו כרים מתחתם, רמז להם בזה בכח השר שלו, שהם זלזלו בנדרים ושבועות, דכתיב בהו למה יקח משכבך מתחתיך, דעתה הוא רוצה להרגם, שאז יהיה מושכבם בקבר על העפר :

ברם נ"ל, למה הקפיד נ"נ הרשע על זלזול כבוד שהיה לו בדבר זה, שגילה עליו שהיה אוכל ארנבת חיה, אם בשביל שנראה בזה אכזריות, הנה הוא היה אוכל להדיא כל יום מבשר חירם מלך צור, הרי שהורידו, שחותך מבשרו בעודו חי ומטבלו במלח ואוכלו, וי"ל דכל אכזריות שעושה בתורת דין ומשפט לייסר הפושעים אין זלזול לו, כי אומר כך ראוי למלך שכמותו, להטיל אימה גדולה על הפושעים באכזריות שעושה להם, אך בדבר זה שאין בו דין ומשפט, והוא עושה אכזריות לבע"ח לאכול בשרם בעודם חיים, ואין לו הנאה מזה, ודאי הוא מודה על רוע לב שהוא רק רע ואכזר קשה :

דף ס"ו. שמא ראשה נאה, נראה לשון נקיה נקיט בשביל כבודה, כי הוא צריך לראות המום, אך לא רצה לבדוק כל גופה בראייתו אלא רצה לברר ע"י שאלה תחלה באיזה מקום יש מום, כדי שאח"כ יראנו וידע אם מום יפה שבה, ולכן שאל תחלה על ראשה, ולא רצה לומר שמא יש מום בראשה, אלא פתח פיו בשבח ואמר שמא שערה נאה, והיה שואל והולך על דרך זה בשאר איברים, כדי לידע איזה מום יש בה, שהוא יפה לה, ואחר ששמע שמה לכלוכית שהוא מום היפה לה, אז הבין דעל זה נתכוון הבעל. ומ"ש שזה השם יפה לה, נ"ל הכוונה דהיה פ"פ לבעל לומר לא שמתי דעתי להסתכל בה לראות מומין אלו, והיה מקחו מקח טעות, אם היה רוצה לדון עמה על אירוסין שלה, אך כיון ששמה לכלוכית הנה השם הזה הוא יפה לגלות כנגד הבעל, אם היה בא לטעון על קדושין שנתן לה, יען דאם לא ראה אותה ודאי הגידו לו שמה, וכיון ששמע שם מגונה זה ודאי יבין שנקראת בשם זה על לכלוך שיש בה, והיה לו לשאול מה הלוכלכין האלה שנקראת על שמם, והיה מתברר אלו המומין, ולמה לא דרש ושאל על זאת, הוא דאפסיד אנפשיה, נמצא שם זה הוא יפה לה, כי על ידי שם זה היתה נוצחת את הבעל, אם היה בא בטענה אחר קדושין כדי לבטלם :

שם. בנות ישראל על רבי ישמעאל בכינה. לאו משום האי מעשה בלבד קרו עליו המקרא, אלא כך היה דרכו לעשות ג"ח עם בנות ישראל בכל ימיו, ותלמודא האי מעשה לדוגמה, וכיון דהעולם יודעים דרכו לגמול חסד עם בנות ישראל, לכן הקרובים של אותה כלה הם מעצמן הביאו אותה לביתו של ר"י וייפוה :

שם ע"ב, ר"ש לא טעים, אמר ימותו כל בני אלמנה. כונתו לומר אפילו אם זו תמות ברעב מחמת איסור הנאה שאסר עליה, אין אני טועם, אך לא רצה להזכיר בפיו שם מיתה על בת ישראל, לכך תלה הקללה בעכו"ם ואמר ימותו כל בני אלמנה, כי כן היה דרכם לקרות את העכו"ם שהם בני פלונית שהיא אלמנה מבעלה, דאל אחר אסתרס ולא עביד פירין, כנז' בזוה"ק ולכן היא אלמנה מבעלה, והעכו"ם הם בניה :

ברם הא קשיא, אמאי לא טעם ולית ליה האי קל וחומר דרבי יהודה. אשר גם רבי מאיר עביד ליה במעשה אחרת, שהובא במדרש רבא פרשת נו, באותו שנשבע שלא תכנס אשתו לביתו עד שתרוק בפנים של הדרשן וכו', ונ"ל דר"ש לא היה אוכל תבשיל בשר חוץ מביתו, דהוה חייש לאיסורא אולי לא מלחו היטב, או אולי שגו בכלים של חלב, ולא הרגישו, וכיוצא בדברים אלו וכל היכא דהוחש משום איסורא, בטל אותו קל וחומר :

שם. ואל יזוז שמעון ממקומו. נקיט האי לישנא מפני שאינו אוכל בבהמ"ד, וצריך לקום לצאת לחוץ כדי לאכול. ועוד נ"ל בס"ד, דרך דרש, בהקדים מ"ש הרשב"א ז"ל בתשובה, ופסקה מרן ז"ל ביו"ד סי' רכ"ח סעיף מ', אב שהשביע את בנו שלא יוכל להלוות אלא ברשות שמעון ולוי, דמותר להלוות ברשות אחד מהם דוקא, משום דקי"ל כרבי נתן, וא"ו ליחלק, ולא קי"ל כרבי יאשיה דס"ל וא"ו להוסיף, דבעינן תרווייהו, אלא הכי קאמר שמעון או לוי ע"ש. והנה מסתמא ר"ש כרבי יונתן ס"ל דקי"ל כוותיה, ולכן בנידון זה דתלמודא דקאמר עד שתטעמי לר"י ולר"ש, לסברת רבי יונתן או או קאמר, וכיון דטעם רבי יהודה הותר הנדר, ולכך לא רצה ר"ש ורצו שיטעום גם הוא כדי לקיים סברה זו דרבי יאשיה, ולכן אמר להם ימותו כל בני אלמנה, ושמעון לא יזוז ממקומו, ר"ל ממקום סברתו דהנה ס"ל בעלמא כרבי יונתן וא"ו לחלק, ועוד אפילו אם הדין כרבי יאשיה, אין אני עושה טעימה להתיר הנדר, כדי שלא יהא רגיל למנדר :

שם. ההוא בר בבל דסליק לארעא דישראל. י"ל למה הוצרך תלמודא להודיענו שהיה בר בבל, לימא ההוא דסליק לארעא דישראל, או לימא ההוא דנסיב אתתא. ונ"ל בס"ד, דאמרו בגמרא ע"פ ונתן לך לב רגז, בבבל כתיב, נמצא הכעס מצוי באנשי בבל יותר, ובא ללמדך רבותא, דאע"ג שזה הוא מבבל, ויש לו לב רגז מצד קללות התוכחה, עכ"ז סבל הפתאות של אשתו ולא רגז :

שם. למחר א"ל בשלי גריוא, בשילת גריוא. קשה למה בזה לא אמר רתח, ובראשונה אמר רתח עלה. ונ"ל בס"ד בשלה לו תרין עדשין, ונשאר רעב, לכך רתח עלה, אך בזאת בשלה הרבה, והוא אכל ושבע, ורק הרבוי הלך לאיבוד, או חילקו לעניים, ולא נגעה פתיאות שלה לעצמו ולבשרו, וכן בשאר דברים, לכך לא רתח אפילו כל דהוא :

שם. תברת יתהון על רישיה. נראה מן השמים נתגלגל דבר זה, להודיע לאותו צדיק מקדם קדמתא, את דבר הקשה המעותד לבא עליו מן הורדוס שניקר את עיניו, שהם

שהם

שהם כשתי נרות המונחים בראש, כי דרכו יתברך לרמוז לצדיקים דברים המעותדים לבא עליהם, כמ"ש כי לא יעשה ה' דבר כי אם גילה סודו לעבדיו הנביאים :

שם. יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא. נ"ל בס"ד טעם לשכר זה של שני בנים בעבור מעשיה, כי האשה שעושה רצון בעלה מוכרח שהיא אוהבת אותו, וכיון דאוהבת אותו באמת גם הוא אוהב אותה, וכמ"ש המפרשים ע"פ ואהבת לרעך וגם הוא כמוך שאוהב אותך, הרי כאן ב"פ אהבה כמנין שם הוי"ה, ולז"א אני ה' עכ"ד. וידוע הגוף כלול מארבעה חלקים של יסודות, וא"כ אהבה זו של האשה עם בעלה נחלקת לארבעה פעמים אהבה, מכל יסוד יוצא חלק אהבה, וכנגדן ארבעה פעמים אהבה מן הבעל, הרי כאן שמונה פעמים אהב"ה, שהם מספר ב"ן ב"ן ולז"א יוציא ממך שני בנים :

דף פ"א. ערבובא דרישא מתיא לידי עוירא. נ"ל בס"ד לרמוז, התורה נקראת ראשית דכתיב ה' קנני ראשית דרכו, ואם יש לאדם שיבוש בנסחאות דמשנה וברייתא, אתיא לידי עוירא, שיסתתמו פסקי ההלכות ממנו, שלא יוכל לכוין ההלכה על אמיתתה, ויאמר על טהור טמא או להפך, וערבובא דמאני רמז לשררה ונשיאות ורבנות, דאלו מכונים בשם מלבושים, וכמ"ש מאן דלביש מדה ילבש מדה, אם יהיה במנוי שלהם ערבוביא ומחלוקת של דעות, מתיא לידי שעממותא, שיהיה בזה בלבול הדעת הרבה, וישתעממו מפני הריב והמחלוקת, וערבובא דגופא בלבול כוחות הטבעיות שבגופו, הן בחושים, הן בשאר ענינים של אכילה ושתיה ושינה, שלא יהיו בסדר יפה, מתיא לידי שחני וביבי, כי מולידים חולאים בגוף האדם :

שם. הזהרו בערבובתא. נ"ל בס"ד רמז לנ"ק המעורבים בדלא"ס, וכן קליפת נוגה דחליה טיב וחליה רע לבררם, והזהרו בחבורה לעשות חיבור הוי"ה אדנ"י, שהוא יחוד קב"ה בתורה ומצות, והזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה, פירוש בני עשירים אחר שילמדו תורה, רחוק הדבר שתצא התורה מהם לאחרים שהם ילמדו אחרים, אך בני עניים אם תלמדום ויהיו ת"ח, אז אח"כ תצא מהם תורה לאחרים, דמאחר שהם עניים יהיו מלמדים אחרים, כדי ליקח הספקה להתפרנס בה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, התורה מתקיימת יותר במעוט אכילה ושתיה, ולא תתקיים במי שהוא מענג עצמו, וכמ"ש רב לרב כהנא לא תמצא בארץ החיים, וא"כ חכם מעונג הרבה רחוק שילא ממנו חדושי תורה, אך בני עניים שאין להם תענוגים, מהם תצא תורה, ר"ל מחדשים חדושי תורה, מפני שהתורה מיוסדת אצלם יותר, עכ"ד נר"ו :

שם. שלא ברכו בתורה תחלה. נ"ל בס"ד דמלינו תיקנו שלשה ברכות בכל יום לתורה, ופרשתי בס"ד במ"א, ברכה ראשונה אקב"ו על דברי תורה היא כנגד חלק הסוד, לכן נאמר קדשנו כי כל קודש הוא בחכמה, וחלק הסוד הוא בחכמה, וברכת והערב כנגד הגרסא של חלק הנגלה, לכן אומרים בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל, כי הגרסא היא בפה, וברכת אשר בחר בנו כנגד העיון והסברא של חלק הנגלה, אשר בחלק זה ישראל משתבחים בפי האומות, שאומרים רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, ולכן נאמר לשון נתינה, כי כל הנותן בעין יפה נותן, והנה יש אינם מאמינים בחלק הסוד, ולכן אלו לא ברכו בתורה תחלה, שהיא ברכה ראשונה אשר היא כנגד חלק הסוד, ולז"א על עזבם את תורתי, תורת יוד, כי חלק הסוד הוא כנגד יו"ד דשם הוי"ה שה"ס חכמה :

והא דמפיק לה מקרא דלא הלכו בה, נ"ל בס"ד דאיתא בספר קה"י ז"ל, הלוך הוא בחינת חסד, כמ"ש בתיקונים דף מ"ט ע"ב, הלוך בתקיעה שה"ס החסד ע"ש, וידוע כי חלק הסוד הוא בסוד החסד, שהוא סוד שם ע"ב שמספרו חסד, ולז"א ותורת חסד על לשונה. ובזה פרשתי בס"ד אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', הולכים דייקא שלומדים בחלק הסוד שהוא בחינת הילוך, ולז"א ולא הלכו בה שלא ברכו בתורה תחלה, שברכה הראשונה היא כנגד חלק הסוד, והם לא היו מודים בזה החלק, שהוא סוד הלוך :

דף צ"א. בעא מריה דביתא למיכל מהנהו תחלי בלא דעתא דאינתתא. הא דהוצרך תלמודא לפרש שהיה בלא דעתא דאינתתא, משום דאם היתה האשה רואה ושתקה ולא אמרה שלא יאכל, הוות אסירא, דהשתא ידים מוכיחות איכא דהיא מזנה עם אותו נואף, מאחר שרצתה שימות בעלה, ואז אותה אומדנא היוצאת מדברי הנואף שאמר לבעה"ב שלא יאכל לא היתה מועלת כלום להתיר אותה :

ואין להקשות, דאותו נואף כיון דידוע לכל שהוא נואף וכדמוכח מלשון התלמוד דקאמר ההוא נואף דעל וכו', דקרי ליה בשם נואף בסתם, משמע דנודע דהוא נואף אמאי לא חש פן בעה"ב יחשוב דעבד איסורא, והא דא"ל לא תיכול משום דלא ניחא דלימות הבעל, כדי שתהיה ביאתו על אשתו מים גנובים ימתקו. וי"ל, דההוא נואף סבר מתיקות מים גנובים לא ידעי לה אלא רק המנאפים אבל אנשים דכשרים לא ידעי להאי, וא"כ אדרבה יחשוב בעה"ב דלא עבד איסורא, כיון שלא רצה שימות. ודע דאע"ג דאם ימות הבעל אם יבא עליה ג"כ עביד איסורא לזנות עם הפנויה אין זה איסורא כאיסור א"א, ולכך הפסוק חילקם מים גנובים ימתקו זו ביאה על א"א, ולחם סתרים ינעם זו ביאה על הפנויה, בזה לא ימתקו אלא ינעם, כי ימתקו עדיף טפי מן ינעם :

ובהאי פסוקא נימא מילתא, מים גנובים רמז לניצוצי הגבורה, שנגנבום החיצונים, ימתקו ע"י הבירור והתיקון, ולחם סתרים ניצוצי החסדים בסוד טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת, ינעם ע"י הארת הבינה ששם הנועם, בסוד ויהי נועם ה' אלקינו עלינו. וסיום מסכת נדרים באות נו"ן, כי הנדרים שהם באות נון הם בבינה, שיש בה חמשים שערים מספר נו"ן, ולכן חומר בנדרים משבועות, כי הנודר הוא כנודר בחיי המלך, שהם המוחין הנמשכים מן הבינה, שהיא סוד אלקים חיים, באור פני מלך **חיים:**

* * *

בשם ה' נעשה ונצליח
ליקבה"ו.

נזיר

פרק ראשון

דף ב'. זה אלי ואנוהו, התנאה לפניו במצות. נ"ל בס"ד, אומרו לפניו, כלומר עיקר היופי צריך להיות שאין כונתך להתפאר לפני בני אדם בנוי זה שעשית. ונ"ל אותיות אנוהו במילואם כזה, אל"ף נו"ן וא"ו ה"א וא"ו, אותיות אחרונות של המילוי עולין מספר במצו"ה, לרמוז הנוי יהיה במצוה דוקא, ולא בגשמיות. גם אותיות אחרונות של מילוי מצוה כזה, מ"ם צד"י וא"ו ה"א, עולים מספר נאה נאה עם הכולל, לרמוז שצריך לעשות המצוה נאה נאה:

ועוד נ"ל בס"ד, אומרו התנאה לפניו במצות, כי המצות צריך לקיים אותם במחשבה ובדבור ובמעשה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, גם צריך לקיים אותם מאהבה ולא מיראה, ולפ"ז צריך להיות לאדם בעבודת השי"ת אהבה, דהיינו אהבה במחשבה, אהבה בדיבור, אהבה במעשה, וג"פ אהבה עולים ט"ל, שהוא מספר אותיות אשר לפני שם הוי"ה ב"ה שהם כוז"ו, שעולין מספר ט"ל, ולז"א התנאה לפניו במצות, לפניו דייקא, ר"ל במה שרמוז לפני שמו יתברך, ועיין מ"ש עוד בחדושינו לעיל בשבת דף קל"ג יע"ש. גם שם פירשתי בס"ד הסדר דנקיט בסוכה ולולב וציצית וכו', וכאן הוסיף לומר לא מבעיא ציצית שדמיו מועטין, שאז גם הסידור שלו מועט, אלא גם ס"ת שדמיו יקרים, דהסידור שלו הוי מרובה, ממילא ג"כ תזהר בסידור שלו:

ברם הא קשיא, ברישא דברייתא נקיט הנוי לאדם, דאמר התנאה לפניו במצות, שהאדם יתנאה, ובסיפא תלה הנוי במצוה, דאמר סוכה נאה לולב נאה ציצית נאה. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש בס"ד ע"פ צדק לבשתי וילבשני, דר"ל אם הוא לבש את הצדק, איך הצדק חוזר ולובש אותו, דנמצא הצדק הוא הגוף, והאדם הוא כלבוש, ופירשתי בס"ד ע"פ דמיון, באשה שהיתה יפת תואר ויפת מראה ובעלת חן מאד, שהיתה חביבה על בעלה הרבה, והנה יום אחד הביאו לה טבעת של אבן טובה ששוה אלף זהובים שתקנה אותה, והניחה בתוך בגדה כדי שתראנה לבעלה ויקנה אותה לה, ובהיותם יושבים על השלחן הוציאה הטבעת מתוך בגדה ותמסרנה לבעלה, ותאמר לו שיקנה אותה בעבורה שבעליה רוצים בה אלף זהובים, ולא ימכרו בפחות, ויקחנה ויסתכל בה היטב ויאמר לה זו אינה שוה יותר מן ת"ק זהובים, ואם ימכרו בזה הסך אני אתן לך ת"ק זהובים ותקני אותה, ותקחנה מידו ותאמר אלו אין מוכרים פחות מאלף זהובים, ותשימנה בחיקה, אחר שעה חזרה ותוציאנה מחיקה, ותמסרנה לו, ותאמר תחזור להסתכל בה היטב שמא טעית בראשונה, וזה חזר והסתכל בה חמש ושש רגעים, ויאמר זו אינה שוה יותר מארבע מאות זהובים, ואם ימכרו בזה הסך אקנה, ותקחנה מידו ותצניענה אצלה, ואחר שעה חזרה והוציאה אותה, ותאמר תחזור ותראנה היטב היטב, אולי אתה טועה בערך שלה, וזה לקחה ונשארה בידו עשרה רגעים, ויאמר זו אינה שוה יותר משלש מאות זהובים, ואם ימכרו בכך אני אקנה ואם לאו לא אקנה, ותקחנה ותאמר א"כ אחזיר אותה לבעליה, כי יש הפרש גדול בערך בינך לבינם, וא"א לקנותה בכך, על כן אחזירה לבעליה, והיא הצניעה אותה אצלה שתי שבועות, ואח"כ לבשה את הטבעת ההיא באצבעה, ובהיותם יושבים על השלחן אמרה לבעלה בזה השבוע הביאו לי טבעת אחרת יקרה מן הראשונה מאד והיא באצבעי, ומפני שהיא דחוקה מאד לא אוכל להסיר אותה מידי תראנה בעודה באצבעי, ותושט לו ידה, ויאחז ידה בידו ויבט בטבעת אשר על האצבע שלה, ואחר הביטו בה אמר זו שוה אלף זהובים, אם ימכרו בסך זה אני אקנה, כי ערבה לו מאד, ותאמר לו בעל הטבעת רוצה בה שני אלפים זהובים, ואיך ימכור באלף, ותמשוך ידה מידו, ואחר חצי שעה חזרה ופשטה ידה אליו, ותאמר ראה היטב בטבעת אולי אתה טועה בערך שלה והיא שוה יותר, וזה חזר ואחז בידה ויסתכל היטב בטבעת שבאצבעה ויאמר אני רואה ששוה אלף ות"ק זהובים, ואני אקנה בסך זה, ותמשוך ידה ותשמיט אותה מידו בחוזק ובמהירות, ותאמר בעלה רוצה שני אלפים ואיך ימכור באלף ות"ק, ואחר רבע שעה חזרה ופשטה ידה אליו, ותאמר תחזור ותראנה היטב עוד הפעם, דאולי אתה שוגה בערכה, וחזר ותפס ידה ויסתכל בטבעת שבה, ויאמר כן הוא כאשר דברת שזו שוה שני אלפים ויותר, ואני אקנה עתה בשני אלפים, וקם והביא לה שני אלפים זהובים, כדי שתתן לבעל הטבעת ותקחנה, אח"כ א"ל אשתו, זו הטבעת שקנית היום בשני אלפים זו היא הטבעת אשר ראית קודם שני שבועות, וסו"ד גזרת אומר שאינה שוה יותר משלש מאות, ויאמר אני מבין היטב בערך אבנים טובות, ואיך יתכן שאטעה כ"כ בהפרש גדול כזה, בין ראייתי אותי היום, לבין ראיתי יום זה, ותאמר לו אשתו לא טעית, אלא בראשונה היית רואה הטבעת לבדה בפ"ע, וכל מה שהיית מוסיף להסתכל בה יותר, היתה יורדת בערכה בעיניך יותר, אך בזה היום ראית את הטבעת בהיותה באצבעי, ומאחר שאני אהובה אצלך ומצאתי חן בעיניך, זרח מן החן שלי חן על גוף הטבעת, וראית את הטבעת יקרה יותר ממראה שעבר, ואחר שחזרת וראית עוד הפעם את הטבעת בידי, נוסף עליה עוד חן מן החן שלי, ונוסף ערכה בעיניך, וכן בפעם שלישית נוסף לה עוד חן מן החן שלי, ונתת לה ערך ב' אלפים, כי האדם שהוא אהוב וחביב לזולתו, ויש לו חן, אם לובש תכשיט שיתנאה בו, גם התכשיט יתנאה יותר מכח החן הזורח על גוף הלובש אותו וזה כלל גדול בחכמת הטבע, וז"ש צדק לבשתי וילבשני, דבר כזה

דוגמת ענין הטבעת ההיא של אותה אשה, שבהיותה לבדה היה ערכה בעיני רואיה בדמים מועטים, ואחר שלבשתה אותה האשה הנאה והיפה שנתייפית בה, אז גם הטבעת הוסיפה יופי וחן, מן יופי וחן אותה האשה אשר לבשתה, וזהו צדק לבשתי שנתייפיתי בו, ואז גם הוא לבשני שנעשה מלבוש של חן ויופי מצדי, כי האדם העושה מצוה ודאי יתנאה הוא באותה מצוה, ואם אותו אדם הוא חביב ואהוב לפני הקב"ה, אז המצוה ההיא שעושה תהיה חביבה ונאה יותר ממצות שעשו אחרים, אע"פ שאותם אחרים עשו המצוה כמו זה באין מחסור מצד המעשה כלל, דשניהם נטלו לולב אחד, וישבו בסוכה אחת, ולבשו ציצית אחד, דהכימות שוה, עכ"ז תתרבה המצוה באיכות שלה מצד הכונה והשמחה, דודאי כונתו ושמחתו של צדיק זה היא יותר נכונה וגדולה מן האחר, ונמצא גוף המצוה לבש יופי ונוי מן אותו צדיק, ולז"א התנאה לפניו במצות, לפניו דייקא מצד הכונה והשמחה, ואז מצד היופי הזה שאני מתנאה לפניו במעשה המצות, אתן נוי ויופי לגוף המצות, שאעשה לו סוכה נאה לולב נאה, שיהיה להם יופי ונוי מצידי, יותר ממצות שעשו אחרים, כי מאחר שאני מתנאה במצות לפניו בקדושת הכונה והמחשבה, אז ממילא יהיו המצות ההם שאני עושה נאים מכח הנוי שלי, שתהיה הסוכה נאה ביותר והלולב נאה ביותר, וכן הציצית נאה וכאשר אמרה אותה האשה לבעלה על אותה הטבעת:

דף ג'. ממאי דהדין שלוח רביא הוא, דכתיב שלחיך פרדס רמונים, אימא מידי דעבורי דכתיב ושולח מים. הנה בודאי הא דהולך המקשן להביא פסוק זה מאיוב, ולא הביא פסוקים מן התורה, דכתוב שלוח לשון העברה, היינו מפני דהפסוקים שכתוב בהם שלוח הם מדברים בבני אדם, או בבע"ח שהם הולכים, ולהכי שייך בהו לשון שלוח שהוא העברה, אבל שער שאינו בע"ח, דאינו הולך כבע"ח, לא שמעינן מפסוקי תורה דשייך ביה שלוח שהוא לשון העברה, לכן מביא פסוק שולח מים דגם הוא אינו בע"ח, ונקיט ביה שולח שהוא לשון העברה, והוי דומיא דשער שאינו בע"ח, וכמ"ש באורח מישור ז"ל ע"ש, וזה פשוט. ומ"מ אין להקשות למה לא הביא פסוק בעגלות אשר שלח פרעה, דהרי העגלות הם דבר דומם, ואינם בע"ח, ונקט בהו שלוח, די"ל כיון דדרך לקשור העגלות בבהמות שהם בע"ח, להכי נקיט בהו לשון שלוח, וכן אין להקשות דהול"ל פסוק תשלח חרונך, ופסוק את אימתי אשלח לפניך, די"ל זה הוא כינוי למלאכים, שיש מלאך נקרא חרון, ויש נקרא אימה, ובמלאכים שייך לשון שלוח, וכן ושן בהמות אשלח בם, כיון דהשן מחובר בבהמה שהיא מהלכת, שהבהמה מהלכת ואוכלת בשן שלה, שייך ביה לשון שלוח, והשער אע"פ שהוא מחובר באדם שהוא מהלך, הנה הוא קאי על האומר עלי לשלח, שאז הוא תולשו ועוקרו, ושן האוכלת היא מחוברת בבהמה המהלכת ואוכלת, ולהכי הביא פסוק ושולח מים, דהמים אינם בע"ח, ונקיט בהו שלוח שהוא לשון העברה:

מידי קשיא לי, דהו"ל להביא מן התורה וישלחו את כתונת הפסים, וכן בנביאים שמואל א' סי' י"ד, וישלח את קצה המטה, ושמואל ב' סי' כ"ב וישלח חיצים ויפצם, דכל אלו אינם בע"ח ודמיין לשער ומים. ונ"ל בס"ד, דכל דבר דלא שייך ביה גידול, מוכרח לומר דשלוח הכתוב בו הוא לשון העברה, ולכן לא הביא פסוק וישלחו את כתונת הפסים, ופסוק וישלח את קצה המטה, וישלח חיצים, דהתם לא שייך בהו גידול, ומוכרח לומר דשלוח הכתוב בהם הוא לשון העברה, אבל בשער דשייך ביה גידול ושייך ביה העברה, מקשינן מנ"ל לפרש לשון שילוח דאתמר ביה הוא לשון גידול, תפרש ליה לשון העברה, ועל זה מביא חיזוק לקושיתו מפסוק ושולח מים, דהמים שייך בהו גידול ושייך בהו העברה, ועכ"ז שולח דאתמר גבי מים מפרשינן ליה לשון העברה, ולא מפרשינן ליה לשון גידול דהכי ק"ל בפשטיה דקרא דשולח מים שהוא לשון העברה דבהכי יצא פשט המקרא לנכון יותר, וא"כ תיקשי הכא נמי מנ"ל לפרש האי שילוח דגבי שער לשון גידול, אימא לשון אעבורי הוא, וכדאמרינן בפשטיה דקרא דשולח מים:

דף י"ט. וכי באיזה נפש חטא זה, אלא מפני שציער עצמו מן היין, הוא הנאת הגוף, ומה צער יש לנפש במניעת האדם משתייתו, ונ"ל בס"ד, כי בכל מאכל ומשקה יש תערובת נ"ק, והאדם מברר הנ"ק בשתייתו ואכילתו ע"י הברכה, ואלו הניצוצות הקדושה שייכים לנפש שלו והמה הנאת הנפש, וכמ"ש ע"פ רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף, ולכן במניעת האדם מאכילה ושתיה בכל מין מאכל ומשתה יש צער לנפש מצד הבירור, שהוא הנאת הנפש, דאכילה אין כאן בירור אין כאן, ועוד זאת יש צער נוסף לנפש במניעתו משתיית היין, כי הפגם של עץ הדעת שהיה אצל אדם וחוה, אשר בעבורו באו התולדות לתקן ע"ס כל הדורות, הוא היה ביין למ"ד ענבים סחטה לו ושתה, וידוע דכל מה שאמרו רז"ל בדבר זה, דח"א חטה וח"א תאנה היה, וכן שאר דיעות כולם אמת, דהא איתא והא איתא, א"כ בשתיית היין יעשה האדם בו תיקון לחטא אדם הראשון, המגיע לחלק נפשו, והוא ע"י שישתה ויברך עליו בכונה, ולכן יש כמה דברים של מצוה שקבעו אותם על היין, שהם מצות קדוש שבת ויו"ט, ומצות הבדלה ומצות בהמ"ז ומילה, ואירוסין ונשואין, וכיוצא, כדי לתקן בזה חטא אדם הראשון, מה שנעשה ביין, ועל כן זה הנודר בנזיר, שאסר היין עליו ונמנע מן שתייתו, עשה צער לנפשו, ולכך כתיב ביה אשר חטא על הנפש. ונראה לרמוז בס"ד במלוי אותיות יין יש מספר ע"ו, כמנין ניחח, לרמוז, שאם אדם שותהו ומכוין בו לש"ש, תהיה שתייתו מקובלת ורצויה לפני השי"ת כריח ניחח, ולזה דקדק בעל המאמר ואמר שצער עצמו מן היין, ר"ל מן הרמוז באותיות יין, שהוא מספר ניחח, אשר ביטל זה בנזירותו:

פרק רביעי

דף כ"ג. ומה מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר, ועלה בידו בשר טלה. י"ל למה נקיט הדמיון של העון בבשר חזיר, והא אמר מי שנתכוון לעלות בידו חלב ועלה בידו שומן, ועוד כיוצא בזה. ונ"ל בס"ד, כי החזיר מראה טלפיים שהוא טהור, ובאמת הוא טמא מחמת סימן טומאה השני שיש בו, ולכן נקיט דמיון של העון בבשר חזיר, כי היצה"ר דרכו כשמכשיל האדם בעבירה מראה לו תחלה צדדים של היתר, דמראה לו שאינו עושה עון בכך, ועוד נמי מנהגו של אדם העובר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר, ולכן דימה העבירה לבשר חזיר, שהחזיר מראה עצמו כהיתר, דמראה טלפיו לומר שהוא טהור. ועוד נ"ל בס"ד, דימה העון לחזיר, דארז"ל למה נקרא שמו חזיר, שעתיד לחזור, דאחר גמר התיקון יהיה נטהר וניתר לגמרי, וכן העון עתיד לחזור דעל ידי תשובה מאהבה יהיו העונות זכיות, ויתהפך כח המתהוה מן העון מטומאה לטהרה:

ודע כי מ"ש רז"ל למה נקרא שמו חזיר שעתיד לחזור, דהיינו שיהיה נטהר וניתר, אע"ג דאין מצות בטלים לעת"ל, היינו שבזה עושה השי"ת חדשה שיהיו כל החזירים הנולדים מן החזירים, נולדים בשני סימני טהרה, שיהיו פרסותיהן סדוקות ומעלים גרה, ואחר שיוולדו אלו בשני סימני טהרה, ימותו החזירים הראשונים, ונמצא החזיר הנמצא בעולם הוא טהור ומותר, כי יש בו שני סימני טהרה:

שם. המתכוין לעלות בידו בשר חזיר, ועלה בידו בשר חזיר עאכו"כ. קשה, דבר זה לא אצטריך לקל וחומר למילף מניה דבעי מחילה וכפרה, כי ד"ז מפורש עונשו בתורה על השוגג ועל המזיד. ונ"ל בס"ד, דכאן איירי באוחזו בולמוס וכיוצא, שצריך לאכול בשר, דהותר לו לאכול בשר אסור משום פקוח נפש, אמנם הוא לא היה צריך משום פקוח נפש, אלא לחתיכה אחת של בשר, והיו לפניו חתיכה של בשר חזיר, וחתיכה של בשר טלה, ואותה שעה נתאוה לאכול חתיכת בשר חזיר, ועת שפשט ידו בלא כונה עלתה חתיכת בשר החזיר בידו ואכלה, ולא עלתה בידו חתיכת בשר הטלה, די"ל אין לזה עונש דין אוכל בשר חזיר, כיון דהדין שעתה הותר לו לאכול בשר החזיר, אם לא היה בשר טלה מזומן לפניו, ועל זה בא לומר כאן כי הסברא מחייבת להצריכו כפרה מכח הקל וחומר, דאתי מכ"ש מאידך שעלה בידו בשר טלה, דאין כאן איסור כלל אלא היתר מעיקרו, דמחייבו הכתוב כפרה משום מחשבתו בלבד, משא"כ זה שאכל בשר חזיר דאכיל איסורא, ורק הותר לו משום פקוח נפש דיתחייב כפרה משום מחשבתו נתאווית מעיקרא לאכול בשר חזיר, דהוה קמיה חתיכה דהיתר, ונתאוה לאכול חתיכת חזיר, אלא רק כשפשט ידו לא דקדק בכך, אלא ליטול מה שיעלה בידו, ועלתה בידו חתיכת בשר חזיר:

שם. כיוצא בדבר אתה אומר ולא ידע ואשם ונשא עונו. פירוש בחלוקה זו הכי קאמר, דהוא נתכוון לאכול בשר טלה, והיתה חתיכה מונחת לפניו שהיא אצלו ספק, דאינו יודע אם זו בשר טלה או בשר חזיר, ולקחה ואכלה, אך קמי שמיא גליא שהיא בשר חזיר, דחייב להביא אשם תלוי, כמ"ש ונשא עונו, וכ"ש אם הוא מתחלה נתכוון לאכול בשר חזיר, ואכל חתיכה זה שהיא אצלו בספק, דג"כ מביא אשם, דכ"ש דקרינן ביה ונשא עונו, כיון דמחשבתו היתה פגומה, בודאי דנתאוה לאכול בשר חזיר:

שם. על דבר זה ידוו הדווים. מאי קמ"ל, פשיטא, כיון דנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר, דעבד איסורא ודאי צריך לומר ודוי. ונ"ל דבר זה אינו סיום דבריו של איסי בן יהודה, אלא תנא דברייתא קאמר לה, אחר שהביא דבריו של איסי בן יהודה, על מאי דנקיט ברישא דברייתא על פסוק אישה הפרם וה' יסלח לה, דאיירי באשה שהפר לה בעלה ולא ידעה, והיתה שותה יין דלא עבדה איסורא במעשה אלא בהרהור, ומחשבה, כי מחשבתה היתה באיסורא, ועל זה קאמר על דבר זה ידוו הדווים, והיינו כי מנהגן של ישראל להזכיר בנוסח הודוי כמה דברים חמורים, שהאדם יודע בעצמו שלא חטא בהם, כגון ע"ז וג"ע וש"ד וכיוצא, וכתבו המפרשים ז"ל, איך ישקר האדם לומר לפני ה' שחטא בכו"כ והוא לא חטא, ויש בזה כמה תירוצים, ובכללם הוא תירוץ זה, דאם מיד עבירה יצא מידי הרהור לא יצא, על כן אולי הרהר בדברים של כפרנות דהוי כעובד ע"ז, וכן אולי הרהר בערוה וכיוצא ע"ש, ולפי תירוץ זה תינח אי אמרינן הרהור יש בו ממש, דעל כן ראוי להתודות עליו כמעשה, אבל אם אין בו ממש ליכא רושם כלל ואיך יעמוד לפני ה' וישקר לומר עשיתי כו"כ, והוא לא עשה כלום, לאו מנייהו ולא מקלקלייהו, מיהו איכא למילף הרהור שבלב יש בו ממש וצריך כפרה מדין אישה הפרם וה' יסלח לה, ולכן אחר הביא דבר זה דאישה הפירם וה' יסלח לה דצריכה כפרה גם על איסור דהוה במחשבה והרהור, אמר על זה הסמך ידוו הדווים בכל מיני איסור אפילו שלא נעשה בפועל, ולא יחושו משום שקר ח"ו:

שם. וזה שנזדמנה לו אחותו, ופושעים יכשלו בם. מקשים והלא בשוגג היה, ואיך קרי ליה פושע, ומתרצים כי ודאי חטא קודם זה איזה חטא הדומה לזה במזיד, לכך נכשל בשוגג באיסור חמור כזה, ובזה פרשתי בס"ד הפסוק יתייצב על דרך לא טוב רע לא ימאס, ר"ל אם הוא מתייצב על דרך לא טוב, שהוא אינו רע גמור, אלא נקרא לא טוב, כיון דמתייצב במזיד אז סופו רע גמור, לא ימאס מצד טבעו ומזגו, אלא הוא נכשל בו לעשותו, ברם י"ל כיון דמפרש להאי קרא דדרכי ה' על המצות, אמאי נקיט למצות בשם דרך, והול"ל כי ישרים מצות ה', ונ"ל כינה המצות בשם דרך, ללמד אין זמן לעשיית המצות, אלא רק בעוה"ז המכונה בשם דרך, כמ"ש הרב עוללות אפרים ז"ל:

שם. אלא ~~משל ללוט ושתי בנותיו. קשה למה הביא~~ משל מרחוק, ועשה הדמיון באשתו ואחותו דנקיט ברישא ויאמר אשתו ואחותו עמו בבית ובא על אחותו כסבור שהיא אשתו, אך היא ידעה שהוא אחיה, ולכן הוא שנתכוין לקיים מצות עונה באשתו, צדיקים ילכו בם, והיא שכוונה להבעל לאחיה ופושעים יכשלו, ובמשל הזה הוי דרך אחד ונ"ל בס"ד, דלא ניחא ליה לפרש הכתוב באופן זה, דהכתוב אומר יכשלו בם, דקרי ליה מכשול, ובמשל הזה אין כאן מכשול גבי אחותו, כי היא ידעה שהוא אחיה בודאי שלא נמצא איש בבית זולתו, ולהכי פירש הכתוב במשל דלוט ושתי בנותיו, דלוט אע"ג דאיהו פושע בצעירה, כיון דידע מה שעשה לו היין בבכירה, עכ"ז מכשול קרי ליה מפני כי בעת ששכב עמה היה שיכור באמת:

ודע כי הוה מצי למנקט מציאות אחרת דשכיחא טפי, והוא אשה שראתה ספק דם נדה והתירה לעצמה בלא מראה חכם, כי חשבה שהוא טהור, ובאמת היא טמאה, ובעלה לא ידע מזה המראה שלה, ושכב עמה לקיים מצות עונה, ולגבי דידיה צדיקים ילכו בם ולגבי דידה פושעים יכשלו, דפשעה שלא הראתה לחכם, ועכ"ז קרי לה יכשלו, כי חשבה בדעתה שהוא טהור, ורק נקיט דבר זה של לוט שהוא מציאות ידועה הכתובה בתורה, וגם ללמד מוסר לפי דרכו, דאע"פ שהם נכרים עכ"ז משום דכונתם היתה לטובה, קרינן בהו וצדיקים ילכו בם. גם מדוייק הכתוב על בנות לוט, דכתיב ילכו בם, כי זה היה שכרם שהלכו אח"ז בגלגול שני בעוה"ז, דהבכירה נתגלגלה ברות, והצעירה נתגלגלה בנעמה העמונית, ובזה מדוייק לשון ילכו בם:

שם. אח נפשע מקרית עז, זה לוט שפירש מאברהם. נ"ל בס"ד, דשם אברהם הוא אבר מה, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל, ולכן לוט כשהיה מתחבר עם אברהם, היה יונק ונשפע מן אותיות מה של אברהם, כי לוט הוא מספר מה, וכשנפרד ממנו נפרד מיניקה זו של מה, ונשפע נהפכה לו לצירוף נפשע, והא דקרי לאברהם אע"ה קרית עז, כי ז' ספירות חג"ת נהי"ם הם קריה, שהם נקראים שבעת ספירות הבנין, ואחוזים בהם אברהם יצחק יעקב משה אהרן יוסף דוד, שר"ת שלהם עולה ע"ו אך אברהם אע"ה הוא חסד שהוא כפול בסוד יומם יצוה ה' חסדו, יומם דיקא דהוא אזיל עם כולהו יומי, וא"כ אם תחשוב ר"ת שלהם מתחת לעילא, יהיה שם אברהם משלים מספר עז, בקריה זו דשבעה ספירות הבנין, ולז"א עליו קרית עז:

שם. ומדנים כבריח ארמון, שהטיל מדנים בינו ובין ישראל כבריח ארמון, שנאמר לא יבא עמוני ומואבי, ופירש רש"י כבריח שנועלין בו הארמון שלא יכנס בו אדם, וי"ל למה עשה הדמיון לבריח ולא למנעול ברזל שנועלים בו הפתח, דא"א ליכנס בני אדם שם, ונ"ל בס"ד כי זו המניעה היא רק לזכרים, דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, משום דהזכרים דרכם להיות בחוץ, ולכן דרכם לקדם, אך הנקבות עצורים בפנים, ואין דרכם לצאת חוצה כדי לקדם, ולכן עשה הדמיון לבריח כי הוא מעכב ומונע

הכניסה מן אותם שבחוץ, שא"א להם ליכנס מחמת הבריח, דא"א להם להסירו, כי הוא מונח בצד פנים של הדלת, אבל להיושבים בפנים אינו מעכב ומונע כלל, כי היושב בפנים כשירצה לצאת מושך הבריח ויוצא, אבל מנעול הוא מעכב ומונע בין לעומדים בחוץ, בין לעומדים בפנים, יען כי מנעול אינו נפתח בלא מפתח, והמפתח הוא ביד בעה"ב בלבד, והאחרים אינם יכולים לצאת ולהכנס, אם לא יבא בעה"ב ויפתח להם, נמצא העכבה היא רק לזכרים שדרכם בחוץ ולא לנקבות שדרכם בפנים, ולכך עשה הדמיון בבריח:

שם. שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובתי מדרשות, דתנן ~~עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית~~. קשה ה תוספת קלון היה לו בזה מן דברי המשנה, אחר שנכתב בתורה לא יבא עמוני ומואבי, ועוד אטו דין מצרי ואדומי לא נזכר בתורה שבע"פ. ונ"ל בס"ד, דאיכא טעמא במ"ש עמוני ולא עמונית, שהנקבות הותרו הוא משום כי לוט שהוא הזכר היתה כונתו לרוע, אבל בנותיו הנקבות היתה כונתם לטובה, ולכן הרויח הנקבות של עמון ומואב לא נאסרו משא"כ הזכרים, ולכן בדברי רז"ל אשר מפורש, דאין האיסור אלא בזכרים, דאמרו עמוני ולא עמונית, בזה נתגלה קלונו של לוט, כי הטעם דנאסרו הזכרים בלבד ולא הנקבות, מפני שלוט כונתו לרוע, אבל בנותיו הנקבות היתה כונתם לטובה:

שם. אלא אימא במצוה שלא לשמה, נמצא אהרן הע"ה ויעל ע"ה עשו עבירה לשם שמים, שהוא חיבור הוי"ה אדנ"י שעולים מספר אותיות אילן, שהם ראש וסוף של שמות אהרן יעל, לרמוז כי עשו מה שעשו לש"ש, שהוא סוד אילן, ולכן נרמזו אותיות אילן בראש ובסוף של שמותם, להורות שכונתם מתחלת הענין ועד סופו היתה לש"ש. ונ"ל בשם יעל ר"ת יעשו עבירה לשמה, והאומרים מתוך שלא לשמה בא לשמה, כי תוך האותיות של שלא לשמה, יש ג' יודי"ן וג' מימי"ן ולמ"ד, שעולה מספרם שעד, ועם הכולל יעלו מספר לשמה, לרמוז מתוך שלא לשמה בא לשמה. והא דקרי לשרה ורבקה ורחל ולאה נשים באהל, משום שיש בשמם במילואם ל"ו אותיות כמנין אהל:

שם. שבע בעילות בעל אותו רשע. נ"ל דהיו שבע בעילות לצורך ביטול שבע כחות הטומאה שהיה בקליפתו, שהם כנגד ז' שמות שיש ליצה"ר, והיא בכח צדקות שלה עשתה דבר פלא, כי הבעילה שהיא גשמית וטבעית, היתה אצלה מרה כלענה לרוב קדושת גופה, ועל כן בכל בעילה היה לה זכות גדול מצד זה, ובאותו הזכות היתה מבטלת כח א' משבעה כחות טומאה שהיה, ולכן אחר השבע בעילות אז מחלה צדקתו, שתחבה היתד בראשו והרגתו, כי הוסר כחו מעליו, ולכן קרי לבעילות אלו עבירה לשמה:

שם. זכתה וקדמתה ארבעה דורות. נ"ל בס"ד, טעם למספר ארבעה דורות, והיא לא קדמתה אלא לילה אחת ולא ארבעה לילות. ונ"ל בס"ד הטעם, כי הלילה נחלק לארבעה משמרות, כדאיתא בריש ברכות ארבעה משמרות הוי הלילה. אי נמי הלילה נחלק לשני חצאין, והיום ג"כ נחלק לשני חצאין, הרי ארבעה חלוקות בלילה ויום שאחריו, עד שהגיעה לילה שניה, ולכן קדמתה ארבעה דורות:

פרק ששי

דף ט"ל, איבעיא להו האי מזיא מלתחת רבי או מלעיל. נ"ל בס"ד רמזו חז"ל לפי דרכם בבעיא זו מוסר יקר, והוא דיש לחקור למה יש שערות באדם שהוא שער הראש גדל בו מעת שנולד, ויש שערות שהם גדלים בו אחר שיגדיל ויהיה לאיש, כמו שער הזקן, ונ"ל בס"ד ליישב חקירה זו, בהקדים מ"ש במדרש רבה פרשת בראשית פרשה י"א, פלוספוס אחד שאל את רבי הושעיה, אם חביבה המילה, מפני מה לא ניתנה לאדם הראשון, כלומר מ"מ לא נברא מהול, שאז כל הנולדים ממנו יהיו נולדים בלא ערלה, אמר לו מ"מ אותו האיש מגלח פאת ראשו ומניח פאת זקנו, כלומר לפי דבריך שאתה מחשב הערלה מפני שנולדת בה, מ"מ אתה מגלח שער הראש ומניח הזקן, והלא שער הראש הוא חביב מפני שהיה עמך מעת הלידה, א"ל הפלסוף מפני ששער הראש גדל עמו בשטות, ר"ל שבא לו מעת היותו קטן בלא דעת, אך שער הזקן בא לו אחר שגדל ונשלם בדעת, א"ל רבי הושעיא א"כ יסמא עיניו ויקטע ידיו וישבר רגליו שגדלו עמו מעת היותו קטן שאין בו דעת, א"ל וכי בעבור תשובה כזאת הזקקתי לדבר עמך שתדחה אותי בדברי הבל, א"ל רבי הושעיה להוציאך חלק אי אפשר, אלא כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכין עשיה, כגון החרדל צריך למיתוק, החטין צריכין להטחן, ואפילו אדם צריך תיקון, אחר שנברא בערלה יחתוך הערלה ויהיה שלם:

וצריך להבין, למה חשב הפלסוף לתשובה ראשונה של רבי הושעיה דבר הבל, והלא הוא השיב לו היטב לפי דבריו שאמר הטעם משום דגדל עמו בשטות, ונראה דאמר כן מפני כי החילוק הוא פשוט, דעינים וידים ורגלים הם מכלל הגוף ובלעדם יהיה האדם מחוסר, ואיך יקטעם בשביל שהיו עמו בעודו קטן, אך השערות אין מעיקר הגוף אלא הם מותרות, ולכן כיון שגדלו בשטות יש טעם להסירם ולגלחם, אך שער הזקן אע"פ שגם הוא נחשב ממותרות הגוף, עכ"ז כיון דגדל בזמן שהאדם נשלם בשכלו ובינתו, לכן חביב הוא לאדם ולא יעבירנו, ובמקום אחר ביארתי בס"ד כי שני מיני שערות אלו על הראש ועל הזקן הם מותרות הגוף נחשבים, אך שער הראש הוא כנגד רבוי הגאות והתענוגים בימי החול, שאין ראוי לאדם להיות נגרר אחריהם, ולכן צריך שער זה גילוח, אבל שערות הזקן הם כנגד מותרות אכילה ושתיה, תענוגים בשבת ויו"ט דנחשבים למצוה, ולכן לא יגלח שער זקנו, ובזה נפשטה חקירתנו דמפורש בזה הטעם, ששער הראש גדל באדם מן הלידה בעודו קטן שאין בו דעת, מפני שהוא כנגד מותרות המאוסים לפני השי"ת, אך שער הזקן גדל עמו אחר שנשלם בדעת ובתבונה, מפני שהוא רומז למותרות שהם טובים לפני השי"ת:

והנה ידוע מ"ש המפרשים ז"ל, שיש שני מיני יצה"ר הגורמים לאדם לחטוא, הא' מצד התולדה שהוא בא מטיפת זרע של אב ואם, שקשור ואחוז בהם הזוהמה שהיתה מצד התולדה מן חטא אדם וחוה, ואותו כח הזוהמה הקשור בזרע האדם מסבב להחטיא את האדם, והב' הוא היצה"ר שבא מן הקליפה שיש כנגד עולם הנשמות, וזה היצה"ר נקרא בדברי רז"ל בשם מלאך רע, ועליו אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, וכתבו המפרשים ז"ל, שיש עונות מתהווים ונעשים מכח יצה"ר הבא מצד התולדה שהוא כח זוהמת הנחש, ויש מיני עונות שנעשים מכח יצה"ר הנמשך מן הקליפה שכנגד עולם הנשמות, וברור דרבוי התאוה הגופנית שהם מותרות האכילה והשתיה שרודף האדם אחריהם, זה בא לו מיצה"ר הבא מצד התולדה, יען כי זוהמת הנחש שדבקה בתולדה נתהווית מצד רבוי התאוה של אכילה, דכתיב ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ותקח מפריו ותאכל:

ובזה יובן רמז חז"ל, בהאי בעיא דהכא, דאבעי להו האי מזיא מלתחת רבי או מלעיל, פירוש השער שהוא גדל עם האדם בשטות, שהוא מורה על מותרות האכילה ושתיה שבחול, שהם מאוסים לפני השי"ת, אם זה החטא

של מותרות ורבוי התענוגים מתהוה ונעשה מלתחת, ר"ל מן יצה"ר שהוא מצד התולדה המתייחס למטה, או"ד מלעילא רבי כלומר מן יצה"ר שהוא מצד הקליפה, שהוא מלמעלה כנגד עולם הנשמות, ופשיט בגמרא מלתחת רבי :

שם. כד צבעין שיבא דיקנהון חוורין עקבי נימהון. נראה דה"ה דמצי למפשט זה מן הצפרניים של האדם, שאם האדם יצבע ידיו בצבע שקורין הינ"א וכיוצא בזה, שהצפרנים קולטין הצבע, ואינו יוצא לעולם אך ע"י שהם גדולים ורבים מלתחת, דהיינו מעיקרן הסמוך לבשר יהיו חוורין עקביהון, ובאורך הזמן שהם גדולים ונקצצים פעם אחר פעם, כלה הצפורן שקלט הצבע כולו על ידי קציצות שקוצץ הגדל ממנו, וא"כ גם מן הצפרנים יש הוכחה כמו הוכחה של השער, אמנם משום שהוא מדבר בשערות, הביא הוכחה מן השערות הנצבעין :

פרק שביעי

דף מ"ט יאמרו מאיר שכב יהודה כועס יוסי שותק תורה מה תהא עליה. פירוש התלמידים אשר שמעו הקושיא שהקשה רבי יהודה על דברי ר"מ לסתור דבריו, אין מהרהרים אחר דבריו של ר"מ מחמת סתירה, כי יאמרו ר"מ שכב, ואילו היה בחיים היה מיישב דבריו, ואין כאן קושיא, וגם לא יתפעלו מקושיא של אדם גדול שהוא רבי יהודה שמצא דבר לסתור דברי ר"מ, כי יאמרו כיון שכעס לכן נעלם ממנו הישוב, והישוב שיש ליישב ולתרץ בו דברי ר"מ, אך דא עקא כי רואין יוסי שותק, שלא השיב תשובה לרבי יהודה על קושייתו, והוא לא כעס כדי שיתעלם ממנו ישוב הקושיא, א"כ תורה של ר"מ מה תהא עליה, כי עתה יאמרו התלמידים ודאי נסתרו דבריו אלו מחמת הקושיא של רבי יהודה, דאם יש דבר ליישב דבריו למה רבי יוסי שותק ולא אמרו :

פרק שמיני

דף נ"ז. כלהו שני דר"א ב"א לא אקיים ליה זרעא לר"ה. עיין בקמא דף פ' שנזכר שם קללה לבנים בענין אחר, ונראה הא והא גרמא, ובאחת היה זכות ר"ה מגין לעכב הפרענות, וכיון שאמר זה פעם שנית נתקיימה הקללה, מיהו בשלמא בגלות הבנים שייכא הקללה לבנים, אך בקמא דאיירי בענין שהיתה רועה בהמה דקה, מה שייך זה לבנים, וי"ל דהבנים נמשלו לצאן, וגידולם דומה למרעה הצאן שהם בהמה דקה :

פרק תשיעי

דף ס"ו. אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע. צריך להבין מה ענין במשמע דקאמר כאן. ונ"ל בס"ד דכל זה איירי בהיכא דהמסובין כולם חייבים בבהמ"ז, ואחד מברך וכולם יוצאים י"ח בשמיעתם, ולכן כפי הדין צריך שהם יענו אמן בקול, כדי שישמע המברך ויוצא הוא י"ח אמן בשמיעה, נמצא שקולין הם, הם יוצאים י"ח בברכה ע"י שמיעה, והמברך יוצא י"ח אמן בשמיעה, ולז"א אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע, כלומר שניהם צריכים לשמיעה, ויוצאין י"ח ע"י המשמיע, ורק ממהרין למברך תחלה, מפני שהוא התחיל במצות אמירת הברכה תחלה, והם אמרו האמן אחריו, לכן אע"ג דהוא יש בידו שתים ברכה ואמן, והם ג"כ יש בידם שתים ברכה ואמן, מקדמין לו השכר תחלה, מדה כנגד מדה, כי הוא פתח הפתח תחלה בברכה. ונ"ל מאחר שקולין הם, יש לו מצות ברכה במענה פיו ומצות אמן בשמיעתו, והמסובין יש להם מצות אמן במענה פיו ומצות ברכה בשמיעתם, לכך אמרו חכמים שלא יגביה האדם בעניית האמן את קולו יותר מן המברך, אלא יהיו שוין בקול. ואומרו אחד ואחד נראה הכונה, המברך עושה כונה של יחוד הוי"ה אדנ"י בברכה בהזכרת השם שאומר בשם אדני, ומכוין בלבו בשם אדני, וגם מכוין בשם השילוב, וכן העונה אמן מכוין בשם השילוב של הוי"ה אדנ"י, שעולים מספר אמן, הרי גם הוא מיחד שני שמות אלו בכונתו, ולכן אמר אחד המברך ואחד העונה אמן, ולכן סמך לזה מאמר ת"ח מרבים שלום בעולם, ע"פ מ"ש רבינו שמשון מאסטרפולי זלה"ה, כי מן חיבור הוי"ה אדנ"י יהיה מספר שלום בחשבון הכאה, ונמצא החכמים שתקנו ברכות ואמנים שבהם יעשו הכונה של חיבור הוי"ה אדנ"י, מרבים שלום בעולם, שיהיה מחיבור ב' שמות הנז' השפעת שלום :

שם א"ל רב לחייא בריה חטוף ובריך. נ"ל בס"ד הכונה חטוף כ"ק מן האכילה והשתיה, ובריך בכונה של יחוד שם הוי"ה ושם אדנ"י. והנה עט"ר הרב מור אבי זלה"ה במדרש אליהו דף ק"ך ע"ב, פירש סמיכות מאמר זה של חטוף ובריך עם מאמר ת"ח מרבין שלום בעולם, דבא מסדר התלמוד לפרש לנו דברי רב שאמר לבנו חטוף ובריך, באיזה אופן קאי, דאל תטעה לחשוב שמצוהו בהיותו אורח יחטוף הכוס מבעל אורחין ויברך הוא, דודאי אין זה משורת דרך ארץ, אך רב איירי בהיכא דבנו הוא בעה"ב, ויש אורחים נכבדים שהם שוים זע"ז, דאם ימסור כוס בהמ"ז לאורח כמשפטו דאורח מברך, יצא מזה קנאה וכעס, כיון דשוים יאמר האחד למה נתן לחבירי ולא לי, לכן מיעצו אע"פ שברכת כוס בהמ"ז היא נתונה לאורח, דלכ"ע בעה"ב בוצע ואורח מברך, הנה לפעמים יזדמן שאתה תחטוף כוס בהמ"ז ותברך, כי בזה לא יהיה קנאה, כיון דאין אתה נותנו לאורח, ואין אדם מתקנא אלא מחבירו הדומה לו, ולכן אחר מאמר חטוף ובריך הביא מאמר ת"ח מרבין שלום בעולם, כלומר צוואת רב לחייא בריה, הנה היא באופן שבזה ירבה שלום עכ"ד ודפח"ח :

והנה למ"ד גדול העונה אמן יותר מן המברך, בזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב איש אמונות רב ברכות, פירש העונה אמן הוא רב מבעל הברכות, ולמ"ד אחד זה ואחד זה במשמע, אלא דממהרין למברך תחלה, בזה פרשתי כי תקדמנו ברכת טוב, ר"ל הברכות מקדמת הטוב למברך, וכאלו אמר ברכות תקדמנו טוב :

שם. ת"ח מרבין שלום בעולם, נ"ל בס"ד דרך הלצה דארז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, איש מזריע תחלה יולדת נקבה, וידוע מ"ש רז"ל בא זכר לעולם בא שלום לעולם, נמצא שלום כינוי לזכר, וידוע מ"ש רז"ל למה התורה נקראת תושיה בשביל דמתשת כוחו של אדם, וידוע תש כח שוהה להזריע ואינו מזריע תחלה, ולז"א ת"ח שהם תש כוחן ואינם מזריעים תחלה, הנה הם מרבים שלום הזכרים בעולם :

ועוד נ"ל בס"ד, מלוי שלום בזה שי"ן למ"ד ו"ו מ"ם, עולה ק"ן כמנין המלוי של עולם כזה עי"ן ו"ו למ"ד מ"ם, וכל שפע של ברכה בא בצינורות של אותיות המלוי, גם עולם עם האותיות עולה ק"ן, ולז"א מרבים שלום בעולם, בצנור שרמוז באותיות עולם. ועוד נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש התנא בתלמוד, הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחבירי, ומתלמידי יותר מכולם, ולז"א תלמידי חכמים ר"ל התלמידים מרבין שלום בעולם, היא התורה הנקראת שלום, דכתיב דרכיה דרכי נועם נתיבותיה שלום, כי מן התלמידים ירבה יותר לימוד תורת חיים :

בשם ה' נעשה ונצליח
ליקבה"ה.

סוטה

פרק ראשון

דף ב' אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו, שנאמר כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. נ"ל בס"ד, כינה הביאה והתשמיש של אשה בשם שבט, ע"ד שארז"ל ע"פ אעשה לו עזר כנגדו, זכה עזר, לא זכה כנגדו מנגדתו, וכן השבט פעמים יהיה עזר לאדם להשען עליו ולהסמך בו, והוא רגל שלישית לזקנים ותשי כח, ופעמים משמש לחביטה והכאה שחובטים ומכים בו, ואז נקרא שבט הרשע, וכן הביאה והתשמיש באשה לפעמים תהיה נגדית לבעלה ותקרא שבט הרשע, ולפעמים תהיה עזר ונקראת שבט מישור. גם עוד יש לכנות אבר התשמיש של הזכר לשבט, כי כן הוא באמת כינוי אבר התשמיש שמכונה בשם שבט, והיינו הצדיק אבר התשמיש שלו נקרא שבט מישור, בסוד שבט מישור שבט מלכותיך, והרשע שמטמא אבר התשמיש שלו נקרא שבט הרשע. ובזה פרשתי לא יסור שבט מיהודה, כי שבט כינוי ליסוד של התפארת ויהודה כינוי למלכות נוקבא קדישא. וידוע מ"ש בזוה"ק ע"פ רגלי חסידיו ישמור דא אתתא, כי האשה מכונית בשם רגל, וז"ש לא ינוח שבט הרשע הוא אבר התשמיש של הרשע על גורל הצדיקים, גורל בהפיך אתוון רגל, ר"ל אשה צדקת הראויה לצדיקים :

ולפי פשט המאמר קרי לזווג ונשואין של איש ואשה בשם גורל הצדיקים. ונ"ל בס"ד הטעם ע"פ מ"ש הרב בני יששכר ח"ב דף ע"ז, בשם מהרש"ז ז"ל הטעם שמגריל הכהן ביוה"כ על ב' השעירים גורלות, כי הגורל תלוי ברצון העליון ומורה על בחינת הרצון יע"ש, וזווג איש ואשה תלוי ברצון העליון, דכתיב מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה', לכן מכנה הזווג והנשואין של איש ואשה בשם גורל הצדיקים, שזה תלוי ברצון כמו הגורל :

שם. וקשה לזווגן כקי"ס. נ"ל בס"ד דמיון הקושי הזה דמדמהו לקושי קי"ס, הוא ע"פ רבינו האר"י זלה"ה בשער הגלגולים וז"ל, דע כי הנה רז"ל אמרו בפ"ק דסוטה ע"פ מושיב יחידים ביתה, שיש זווג א' וב', ומ"ש קשה לזווגם כקי"ס איירי בזווג ב', דאין הבנת זווג א' וב' כפשוטו, דהא יש כמה זווגים שניים שהם טובים מן הראשונים, וכאשר תראה כן מעשים בכל יום, אבל ביאור הענין דע כי כאשר האדם הוא חדש, ר"ל כי אז הוא פעם הראשונה שבא בעוה"ז, דאז בת זוגו נולדה עמו כנודע, הנה כשיגיע זמן לקיחתו אותה מזדמנת לו כרגע בלי שום טורח כלל, ואמנם אם זה האיש חטא איזה חטא, והולך להתגלגל בסיבתו, אלא שהוא מאותם שכתוב בהם ויצאה אשתו עמו כנז' בסבא דמשפטים, שמגלגלים גם בת זוגו שתחזור להתגלגל לטובתו, הנה האדם הזה כשיגיע זמן לקיחתו אותה אינה מזדמנת לו כרגע, אלא אחר טורח גדול, לפי שכיון שנתגלגל על סיבת עון יש מקטרגים עליו למעלה, ורוצים למנוע אותה ממנו ומכניסים ביניהם קטטות, ועל זה נאמר קשה לזווגם כקי"ס, וזהו הנקרא זווג שני, ר"ל שהיא בת זוגו האמיתית, אלא שכבר נזדמנה לו פעם אחרת בתחלה, ועתה בזה הגלגול נקרא זווג שני, כי אשה זו היא עצמה האשה הראשונה, אבל הזווג הוא שני, ולכן לא אמרו זווג שנית אלא שני, דחוזר אל הזווג ולא אל האשה וכו' ע"ש. נמצא בזה זווג שני דנקיט מצד הנפש היא גדולה ממנו, כי היא לא היתה צריכה להתגלגל שכבר נתקנה בביאה ראשונה, והוא צריך לגלגול כי חטא בביאה ראשונה, אך מצד הגוף הוא גדול ממנה, כי הוא בעלה והוא הזן ומפרנס אותה והיא צריכה אליו, ומחמת הפכיות זו נעשה הקושי בזווג זה, כי בהיותם מצד הנפש גדולה ממנו יקטרגו המקטרגים, באומרם אין זה ראוי שתנשא לו זאת שהיא מתוקנת, וכיוצא בזה הקושי היה קושי קי"ס, דארז"ל שר הים לא קבל שיקרע, כי אמר למרע"ה הים גדול ממך, שאתה נבראת בששי, והים בשני, אך באמת יתרון זה שיש לים הוא רק מצד הגוף, אבל מצד הנפשות מרע"ה הוא גדול ביותר, כי נפשות ישראל נבראו קודם בריאת העוה"ז כולו, ולכן דימה קושי דזווג שני לקושי קי"ס :

ומ"ש הכתוב על זה מושיב יחידים ביתה ולא אמר בית, רמז בזה דאיש ואשה שזכו שם י"ה ביניהם, ולכן רמז על זווגם בתיבת ביתה, שהוא אותיות בת יה ר"ל מצות הזווג היא בת יה, שבו נשלם שם י"ה בין איש ואשתו. וקראם יחידים כי תחילתם עומדים יחידים, זה יושב יחיד בבית אביו, וזו יושבת יחידה בבית אביה. והא דנקיט בזה שם אלקים ולא שם הוי"ה, כי אלקים גי' פ"ו, שהוא ר"ת פרו ורבו, פריה ורביה, שזאת המצוה של פריה ורביה תלויה בזווג איש ואשה :

שם. בת פלוני לפלוני, מקשים למה לא אמרה פלוני לבת פלוני, ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בספר כוכב מיעקב בהפטרת מסעי, על מאמר ואברכה מברכך ומקללך אאור, דהכתוב מהפך הסדר, דאצל הברכה הזכיר השי"ת את פעולת עצמו תחלה, ואח"כ הזכיר את המברכים, דה"ל ואברכה את מברכיך, ובקללה הזכיר המקללים תחילה ואח"כ הזכיר הפועל היוצא מאתו יתברך, דאמר ומקללך אאור, ולא אמר אאור את מקללך, ופירש שם, כי כלל הענין הוא בחוקי ההגיון, להקדים תמיד הסיבה למסובב, והנה בהשפעת הטובה הקב"ה הוא בעל הסיבה, כי הוא מטיב רק מצד היות חפצו להטיב, ובהפך אצל הרעה האדם הוא בעל הסיבה, כי הוא המסבב לעצמו את הרעה, לכן יפה אמר הכתוב על הסדר ואברכה מברכיך, שהקדים הכתוב להקב"ה תחלה אצל הטובה, אך אצל הרעה אמר ומקללך אאור, כי המקלל הוא הגורם לעצמו את מארתו, כי מפני שקלל לכן יאור עתה, נמצא הוא עצמו סיבב את רעתו. ובזה פירש

מאמר רז"ל, א"ר יצחק אמר הקב"ה לישראל אני ראשון לטובה ואחרון לרעה, ראשון לטובה ואמרתי ללא עמי עמי אתה, ואח"כ והוא יאמר אלקי, אבל ברעה אמר תחלה כי אתם לא עמי, ואח"כ אמר ואנכי לא אהיה לכם, והוא מבואר היטב ע"פ האמור ע"ש. והנה ידוע מ"ש בגמרא תני ר"ח אין אשה אלא לבנים, כלומר אם לא בשביל שתוליד בנים לא היתה האשה נבראת, כי לא נבראה אלא רק לצורך זה שתנשא לאיש ותוליד ממנו בנים, וכן הוא אומר לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו, נמצא האשה היא סיבה לנשואין שישאנה האיש כדי שיוליד ממנה בנים, שאם לא היה יוצא ממנה בנים לא היה האיש נושא אותה, ומאחר כי בחוקי ההגיון הוא להקדים הסיבה למסובב, לכן בת קול מכרזת בת פלוני לפלוני, כי בת פלוני להיותה ראויה לבנים, לכן מזדווגת לפלוני כדי שיוליד ממנה בנים, ובזה יובן בס"ד הכתוב נקבה תסובב גבר, כלומר היא הסיבה להדבק בגבר, והיינו תסובב לשון סיבה. ועוד נ"ל תסובב ג' בר, כי לדעת בית שמאי חיוב פו"ר ב' זכרים ונקבה אחת נמצא הם ג' בנים, וכיון דאין אשה אלא לבנים שהוא שם כולל זכרים ונקבות, נמצא היא סיבה לפו"ר שהיא לידה של ג' בר:

ועוד נ"ל בס"ד קושיא הנז', שבאה בת קול ללמדנו מוסר השכל, שתהיה הנקבה טפילה לזכר ולא תתגדל ותתנשא עליו, ולכן אמרה לשון זה לתלות הנקבה בזכר, ולא אמרה פלוני לבת פלוני. ובזה יובן מאמר רז"ל בת בתחלה סימן יפה לבנים, פירוש ממה דנקטה בת קול בת בתחלה, שאמרה בת פלוני לפלוני, ולא נקטה הבן בתחלה שלא אמרה פלוני לבת פלוני, הנה בזה הלשון דנקטה בת קול יש סימן יפה לבנים הזכרים, כי מזה אנו למידין שהבנות יהיו טפלים לבנים הזכרים ולא להפך. או נ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש בס"ד בסה"ק אדרת אליהו בהפטרה של פרשת וילך, בפסוק תתן אמת ליעקב, דארז"ל יש האיש מחזר על בת זוגו, שהולך אצלה לישא אותה, וכמו שמצינו ביעקב אע"ה, ויש בת זוגו הולכת אצלו לישא אותה, וכמו שמצינו ביצחק אע"ה, וידוע שיש לישראל עם הקב"ה דין אשה ובעלה, והוא יתברך אמר שובו אלי ואשובה אליכם, שתפס השיטה כיצחק אע"ה, וישראל אומרים השיבנו ה' אליך ונשובה, דתפסי השיטה כיעקב אע"ה ולכן מבקשים תתן אמת ליעקב ע"ש, ולכן כאן אומרת בת קול בת פלוני לפלוני, דתופסת השיטה כיצחק אע"ה שתהיה מחזרת והולכת אצל הזכר לינשא לו. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, דהנקבות שורשם בגבורות, והזכרים בחסדים, ובבריאת העולמות למעלה יצאו הגבורות קודם שיצאו החסדים, ובזה ניחא שהקדים הנקבה לזכר שאומרת בת פלוני לפלוני, ואינה אומרת פלוני לבת פלוני, עכ"ד נר"ו:

והנה מקשים למה בזכר מזכיר שמו, ובנקבה לא הזכיר שמה. ונ"ל בס"ד, דהנקבה היא דין והזכר רחמים, ולכן כוחות הדין נאחזים בנקבה יותר מן הזכר, ולכן המזיקין והשדים נדבקי' בנקבה יותר כידוע, ועל כן לא הזכירה שמה, כדי שלא יהיו המזיקין והשדים אשר ישמעון דברי בת קול מכירים בה, ויתעוררו לרדוף להדבק בה משא"כ בזכר אין חשש פן בהזכרת שמו יתעוררו וירדפו להדבק בו. ועוד נ"ל בס"ד, דהנקבה בתחילתה בטילה היא לגבי אביה, שאין לה רשות על עצמה שלא תוכל לקדש עצמה, ורק אביה יכול לקדשה, לכן מזכרת אותה על שם אביה, כי הוא העיקר שלה ובידו תלויה, אבל הזכר מתחילתו אינו בטל לגבי אביו, דאין אביו יכול לקדש לו אשה, ואין לו רשות עליו, ולכן מזכרתו בשמו. ועוד תרצתי דרך הלצה, דהנקבה כל נדונייה שלה וצרכי נשואיה הוא מאביה ולכן תכבדנו בת קול בדבר זה של הנשואין להזכיר את בתו על שמו, כי לולי הוא איך היתה נשאת, כיון דהיא לית לה מגרמה כלום, אבל הזכר אינו צריך לתת מעות לאשה עד שיקחנה, ועל הרוב אינם מביאים מעות מזומנים לצורך הנשואין, אלא אדרבה הזכרים הם נעזרים מן הבנות, שלוקחים בעת הנשואין מעות בעין מן אבי הכלה, לכך לא תלתה בת קול את הבן באביו אלא קראתו בשמו. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ, דלאו אורח ארעא שתזכיר בת קול שם הנקבה, ולכן העלימה שמה, וזכרה אותה על שם אביה:

שם. בת פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני. הקשה הרב בעל עין יעקב ז"ל, דאמרינן בעלמא שהדרך ארץ הוא להפך, מתחלה יטע אדם כרם ואח"כ יבנה בית ואח"כ ישא אשה, ולמה כאן מקדים בת קול אשה לבית ולשדה ע"ש. ונ"ל בס"ד, דבאה ללמד מוסר לבני אדם שיגיעו לשלושים שנה ויותר, ואין נושאים אשה באומרם עד שימצא לו קרן להתפרנס בו ובית לדור בו, לכך הקדימה האשה לבית שהוא מקום דירה, ולשדה שהוא מקום הפרנסה. ומ"ש דרך ארץ שיטע כרם ויבנה בית ואח"כ ישא אשה, היינו בהיות לאל ידו לעשות את כולם, שצריך להקדים זע"ז כפי הסדר ההוא, ולא איירי שיהיה טורח בעסק מו"מ וכיוצא עד שירויח הרבה, שיוכל להיות נוטע כרם מן הריוח, כדי להתפרנס בו, ולבנות לו בית דירה כדי לישב בו, וישאר גדול בלא אשה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ, דכאן נקטה אשה בתחלה, משום דנשואי אשה שייך בכ"ע, אך שדה ובית לא שייכי בכ"ע, כי יש שאין להם מזל לקנות בית או שדה כלל כל ימיהם, ויש נמי שיש להם בית ושדה בירושה מן אבותם, ואין קונים הם לעצמם כלום, עכ"ד נר"ו:

שם. הא בזווג ראשון הא בזווג שני. נ"ל בס"ד דידוע דארז"ל אין אשה מתעברת בביאה ראשונה, אלא בביאה ראשונה הוא עושה אותה כלי, דשביק בה רוחא, שזה הרוחא ישאר בה לעולם, ולא יזוז ממנה גם אחר שימות בעלה, ומן ביאה שניה ואילך אז יועיל שתתעבר מבעלה, ונמצא לפ"ז פועל של ביאה ראשונה אין בו שום קושי, כי אפילו אם תהיה עקרה או הוא עקר שביק בה רוחא בזווג זה הראשון, אך פועל הזווגים הבאים אח"ז מזווג פעם שניה ואילך, שהוא בעבור הבנים, שתתעבר ממנו, זה קשה כקי"ס, כי אפשר שתהיה היא עקרה, או הוא עקר, ולא יועילו הזווגים שהוא מזדווג עמה לעשות פועל, או אפילו אם אינם עקרים, אפ"ה אין מתעברת מן הזווגים שלו במהרה, אלא אחר כמה שנים מחמת סיבות שנוגעים בדבר זה, או מלדו או מלדה, ועל זה נאמר קשה לזווגם כקי"ס, פירוש הקושי הוא על הפועל שהוא העיבור הנעשה מן הזווג. ומ"ש בת קול בת פלוני לפלוני, קאי על פועל של זווג ראשון, דהיינו ביאה ראשונה שהיא מקבלת ממנו רוחא, ואומרת בת פלוני תהיה לפלוני, לקבל ממנו רוחא דדבוק בה עד שתמות, ולז"א בגמרא כאן הא בזווג ראשון הא בזווג שני, דלא קאי על שתי נשים, דלא קאמר הא באשה ראשונה הא באשה שניה, אלא קא באשה אחת, וקאי על פועל של זווג ראשון, דהוא כדי להיות שביק בה רוחא לעשותה כלי, ועל פועל של זווג שני ואילך שהוא כדי שתתעבר. ובזה יתורץ דקדוק אחר שכתבנו לעיל, בהא דנקיט בת פלוני לפלוני, ולא נקיט פלוני לבת פלוני, כי הבת קול איירי בפועל ביאה ראשונה דשביק בה רוחא, והיינו דעושה אותה כלי דהיא הנתקנת ונעשית כלי, והיא המקבלת רוחא ממנו, ואין הוא מקבל רוחא ממנה, ואין היא עושה אותו כלי, וכיון דהפיעל וחידוש הזה הוא נעשה בה, לכן הזכירה קודם:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד אומרם הא בזווג ראשון הא בזווג שני. ואקדים מעשה נורא שהובאה בשם מהר"א הכהן ז"ל, על הרב יצחק פאסי ז"ל, שנשא אשה אלמנה, וכל זמן שהיא חוץ מפניו היה אש אהבתה בוער בלבו

בלבו, וכיון שהיה רואה אותה ובא אצלה לביתה היה נכנס כעס בלבו עליה להכותה, ואחר שיצא מן הבית שעומד שלא בפניה היה מתחרט ותבער אהבתה בקרבו, ושאל מרבינו האר"י ז"ל על אודות המקרה הזה שקרה לו, והשיב לו, ברוה"ק, שזאת האלמנה ששמה מלכה היה בעלה הראשון חסיד וצדיק שלא נמצא בו אלא עון אחד ובעת שנפטר היתה אשתו מעוברת ממנו, ואח"כ ילדה בן, ומן השמים הכניסו נפש האב בבנו ונגזר עליו שיחיה ששה שנים דוקא וימות, כדי שיראה מיתה עוד הפעם, ויכופר לו על אותו עון. וזו היתה סיבת המחלוקת שהיה לרבי יצחק פאסי עם אשתו האלמנה כאשר היה נכנס אצלה לביתה, ששם היה עומד בנה עמה, שהוא נפש בעלה הראשון, וכרוך אחריה, שבשעה שנכנס מהר"י פאסי לבית יוצא הרוח אשר בבן האלמנה מלכה שהוא נפש בעלה הראשון, ומתקוטט ומריב עם רוח מהר"י פאסי ואומר לו הגם לכבוש את המלכה עמי בבית, מאחר שהוא עומד וחונה בגוף הבן שהוא עודנו קטן וכרוך אחר אמו בבית, והרוח של מהר"י פאסי משיב וטוען שהוא לא ידע כלום, וכדין תורת מרע"ה לקח אותה, דהתורה התירה האלמנה לכל איש ישראל חוץ מכהן גדול, וזה היה סיבת המחלוקת, ולכן מחמת כן היה מתמלא מהר"י פאסי כעס להכות את האלמנה כשהוא בבית, דשם עומד ג"כ בן אלמנה אשר בקרבו הרוח של בעלה הראשון, דהרוחות מריבים זע"ז, ואין הגופים מרגישין בכל זאת, עכ"ד ע"ש:

והנה מצינו בקריעת ים סוף היתה מחלוקת וטענה בין מיכאל שר ישראל, ובין עוזה שר מצרים, כי בקי"ס כתיב מוציא אסירים בכושרות, וארז"ל בכי ושירות, דמצרים נטבעין ובוכין בתוך הים בצד זה, וישראל עומדים בתוך הים בצד אחר ואומרים שירה על הנס, וארז"ל דעוזה היה טוען מה אלו עע"ז אף אלו עע"ז, מפני מה אלו ניצולים ואלו טובעין, והדבר יפלא איך יטעון כן, והלא כל אותם אנשים מישראל שהיו עע"ז במצרים מתו בחושך, ואלו שיצאו כולם צדיקים ונקיים, כמ"ש רז"ל ע"פ וחמושים עלו בני ישראל ממצרים, רק מפורש הדבר כי טענתו היתה מחמת פסל מיכה, שהיה עם ישראל בתוך הים, כמ"ש רז"ל ע"פ ועבר בים צרה, זה פסלו של מיכה, על כן אע"פ שישראל שהיו בתוך הים כולם אינם עובדים ע"ז ח"ו, עכ"ז מאחר שהיה פסל מיכה שהוא ע"ז עומד עמהם בתוך הים, והוא כרוך עמהם ודבק עמהם במקום אחד, חושב עוזה לטעון בזה שיהיו כל ישראל דין עע"ז ח"ו, מחמת הע"ז הזו שהיא כרוכה עמהם במקום אחד בתוך מחניהם, וטענה זו של עוזה דומה לטענה של אותו הרוח של בעל הראשון דהאלמנה, שטוען מאחר שהוא עודנו בבית אחד עם אלמנתו שהוא עומד בתוך הבן שלה הקטן, שהוא כרוך אחר אמו נמצא כאלו הוא עודנו בתוכה, ואיך יכבוש את המלכה עמי בבית, כן עוזה טוען להביא אשמה של ע"ז לישראל מחמת פסל מיכה, שהיה עומד במקום אחד עמהם וכרוך אחריהם:

אמנם מיכאל שר ישראל טוען כמו טענה של רוח מהר"י פאסי, שהוא אין לו ידיעה מכל זה, והוא לקח האשה כדת משה וישראל, כן מיכאל טוען אם פסל מיכה כרוך אחריהם ועומד עמהם במקום אחד, אין לישראל ידיעה בכל זאת, והם הולכים ועומדים לפי תומם בתוך הים, ולכן אין להטיל אשמה על ישראל מכח פסל מיכה. והנה יש צד הסברת פנים לטענתו של עוזה, ויש צד הסברת פנים לטענתו של מיכאל, וכיון דאיכא לצדד לכאן ולכאן, לכן היה קושי בקי"ס שיהיו ישראל ניצולין ומצרים טובעים, כי אז רק עשה השי"ת חסד שהטה כלפי חסד, שדחה טענת עוזה לגמרי בשתי ידים, והטביע את מצרים, ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים:

וזהו כונת הגמרא כאן דמתרץ כאן בזווג ראשון כאן בזווג שני פירוש מ"ש דקשה לזווגם כקי"ס איירי בזווג כלומר באשה אלמנה שלוקחת בעל שני, שאין זה בעלה הראשון, דאז יזדמן כהאי עובדא דמהר"י פאסי הנ"ז שיריבו הרוחות של בעל ראשון ושל בעל שני זע"ז, ולהכי קשה לזווגם כקי"ס, שגם שם היה ריב בין מיכאל שר ישראל, ובין עוזה שר מצרים ע"ד שכתבנו, דאיכא לצדד לכאן ולכאן, ולכך היה קושי בנס ההצלה שנעשה לישראל בקי"ס. והא דקאמר ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול אומרת בת פלוני לפלוני, דמשמע בנושאין זא"ז בנקל בלתי שום טורח ובלי מריבה, איירי בזווג ראשון שזו לוקחת בעל ראשון, שאין זה בעל שני, כדי שיהיה מריבה בין הרוחות:

דף ג'. עובר עבירה בסתר הקב"ה מכריז עליו בגלוי. נ"ל בס"ד כיון שעבר על דברי תורה שמספרה תרי"א, יחסר מספר תרי"א מן מספר סת"ר, וישאר מספר גלוי, שהסתר יהיה גלוי. ועל זה י"ל הכתוב אם יסתר איש במסתרים ואנכי לא אראנו קרי בה אַרְאֶנּוּ כלומר אראנו לאחרים ואגלה אותו, אבל הוא יתברך פשיטא דרואה אותו ולא אצטריך לומר זה:

שם אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות. נ"ל בס"ד רובו של שטן ש"ט, ורובו של מות שהיא דרגא דיליה הוא ו"ת, וצירוף שניהם שטות, דהמתפתה לעבירה נדבק ונאחז בו רובו של שטן, ורוב דרגא דיליה, כי הרשע נקרא מת, אבל הצדיק נקרא חי:

שם. זנותא בביתא כקריא לשומשמי, נראה זנות כעס ג' תרי"ג כמנין רמ"ח אברים ושס"ה גידים, שהם כללות הגוף הנקרא בשם בית בקבלה, ומ"ש אבל בגברא לית לן בה, כלומר אין כאן רעה זו של כקריא לשומשמי בחרבן הבית, אלא יענש עונשים אחרים:

שם. קודם שחטאו ישראל היתה שכינה שורה על כל אחד ואחד. נ"ל בס"ד איש ואשה שזכו שם יה ביניהם, נמצא שכינה שורה בקרב השם של איש ואשה שהוא שם יה, וכיון שחטאו נסתלקו אותיות יה, ונשאר אש ואש:

שם. כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב, שנאמר והלך לפניך צדקך. נ"ל בס"ד תואר אדם הוא תואר המשובח שניתן לישראל דוקא והוא שם המיוחד להם, כמ"ש רז"ל אתם קרויים אדם ואין העכו"ם קרויים אדם, ולפני אותיות אדם יש אותיות בגן, שהם מספר און בחול"ם, שהוא לשון חוזק, והוא תואר המצוה שנקראת און בחול"ם, ועוד נמי בגן הם מספר אָוֶן בקמ"ץ וסגו"ל, שהוא תואר העבירה, ואם האדם זכה מזדמן לידו מצוה הנקראת און בחול"ם, שרמוזה לפני אותיות שם אדם, שהוא שם המיוחד לישראל דוקא, ואם לא זכה מזדמן לידו עבירה הנקראת אָוֶן בקמ"ץ וסגו"ל, ולז"א בלעם לא הביט און ביעקב שלא נמצא אצלם אָוֶן אלא און בחול"ם. ובזה יובן הפסוק בהושע סי' י"ב ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא, פרוש אע"פ שעשרתי, נזדמן לידי און בחולם שהוא שם המצוה, וזהו מצאתי און לי, כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא, שאין מוצאים בי אָוֶן שהוא עון. והנה אע"פ שאותיות בגן שקודם אדם יהיו מספר און בחול"ם, וגם מספר אָוֶן בסגו"ל וקמ"ץ, אך ודאי יותר קרוב להיות הרמז על און בחול"ם, שהוא אינו אלא רק תנועה אחת קטנה, מהיות הרמז על אָוֶן בקמ"ץ וסגו"ל, שהוא שתי תנועות גדולות. גם ודאי הרמז של קודם שם אדם לא בא אלא להורות על און בחול"ם, שהוא שם המצוה, ובעבור זה נתן הקב"ה שם אדם לישראל להורות להם שיעשו און בחול"ם, ולא הורה להם בזה על אָוֶן בקמ"ץ וסגו"ל, והוא הדבר אשר ביארנו בדברי בלעם שאמר לא הביט און ביעקב, כלומר כשנתן ליעקב

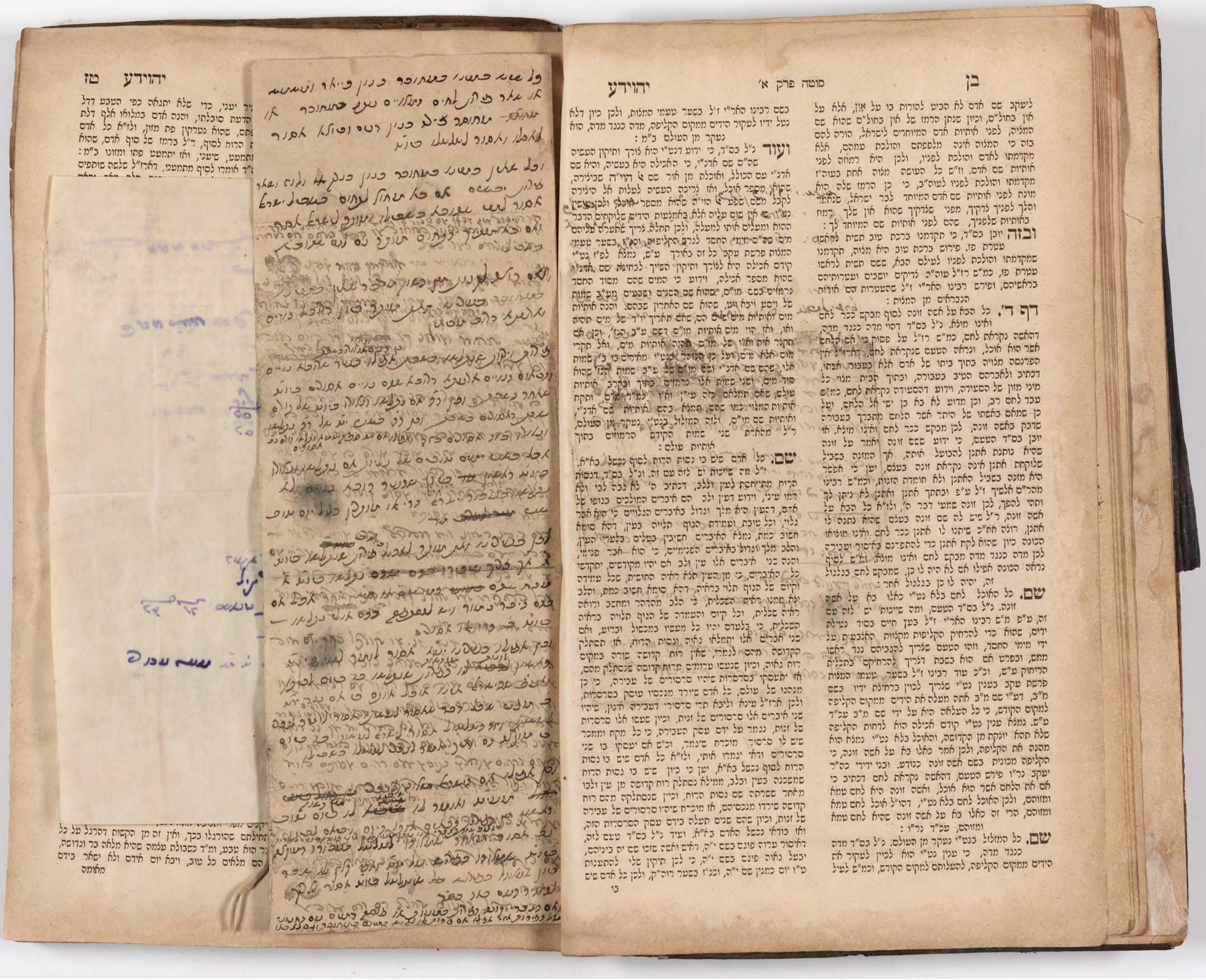

ליעקב שם אדם לא הביא להורות בו על אָוֶן, אלא על און בחול"ם, וכיון שנתן הרמז של און בחול"ם שהוא שם המצוה, לפני אותיות אדם המיוחדים לישראל, הורה להם בזה כי המצוה אינה מלפפתם והולכת עמהם, אלא מקדמתו לאדם והולכת לפניו, ולכן היא רמוזה לפני אותיות שם אדם. וז"ש כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב, כי כן הרמז שלה הוא מונח לפני אותיות שם אדם המיוחד לבר ישראל, שנאמר והלך לפניך צדקך, מפני שצדקך שהוא און שלך רמוז באותיות שלפניך, שהם לפני אותיות שם המיוחד לך:

ובזה יובן בס"ד, כי תקדמנו ברכת טוב תשית לראשו עטרת פז. פירוש ברכת טוב היא מצוה, תקדמנו שמקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא, ששם תשית לראשו עטרת פז, כמ"ש רז"ל עוה"ב צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, ופירש רבינו האר"י ז"ל שהעטרות הם אורות הנבראים מן המצות:

דף ד'. כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש ככר לחם ואינו מוצא. נ"ל בס"ד דהוי מדה כנגד מדה, דהאשה נקראת לחם, כמ"ש רז"ל על פסוק כי אם הלחם אשר הוא אוכל, ונראה הטעם שנקראת לחם, דאחז"ל אין הפרנסה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בעבור אשתו, דכתיב ולאברהם הטיב בעבורה, ובתוך הבית מצוי כל מיני מזון של הסעודה, וידוע דהסעודה נקראת לחם, כמ"ש עבד לחם רב, וכן מדוע לא בא בן ישי אל הלחם, ועל כן שמאס באשתו של היתר אשר הלחם מתברך בעבורה שדבק באשה זונה, לכן מבקש ככר לחם ואינו מוצא. או יובן בס"ד הטעם, כי ידוע ששם זונה יאמר על זונה שהיא נותנת אתנן להבועל אותה, אך המזנה בשביל שלוקחת אתנן אינה נקראת זונה בעצם, יען כי אפשר היא מזנה בשביל האתנן ולא חומדת הזנות, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל ע"פ ובתתך אתנן ואתנן לא ניתן לך ותהי להפך, לכן זונה שמעי דבר ה', ולז"א כל הבא על אשה זונה, ר"ל שיש לה שם זונה בעצם שהיא נתנה לו אתנן, רוצה אח"כ שיתנו לו אתנן ככר לחם ואינו מוצאו הכונה כיון שהוא לקח אתנן כדי להתפרנס באיסור ועבירה לכן מדה כנגד מדה מבקש לחם ואינו מוצא. ומ"ש לסוף נראה הכונה אפילו אם לא היה לו כן, שמבקש לחם בגלגול זה, יהיה לו כן בגלגול אחר:

שם. כל האוכל לחם בלא נט"י כאלו בא על אשה זונה. נ"ל בס"ד הטעם, ומה שייכות יש לזה עם זה, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים בסוד נטילת ידים, שהוא כדי להרחיק הקליפות מקצות האצבעות על ידי מימי החסד, וזהו הטעם שצריך להגביהם נגד ראשו ממש, ובפרט אם הוא בשבת דצריך להרחיקם בתכלית הריחוק ע"ש, וכ"כ עוד רבינו ז"ל בשער טעמי המצות פרשת עקב בענין נט"י שצריך לכוין ברחיצת ידיו בשם מ"ב, דע"י שם מ"ב אתה מעלה את הידים ממקום הקליפה למקום הקודש, כי כל העלאה היא על ידי שם מ"ב עכ"ד ע"ש. נמצא ענין נט"י קודם אכילה הוא לדחות הקליפה שלא תהא יונקת מן הקדושה, והאוכל בלא נט"י נמצא הוא מהנה את הקליפה, ולכן אמר כאלו בא על אשה זונה, כי הקליפה מכונית בשם אשה זונה כנודע. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש הטעם, דהאשה נקראת לחם דכתיב כי אם את הלחם אשר הוא אוכל, ואשה זונה היא לחם טמא ומזוהם, ולכן האוכל לחם בלא נט"י, דהו"ל אוכל לחם טמא ומזוהם, הרי זה כאלו בא על אשה זונה שהיא לחם טמא ומזוהם, עכ"ד נר"ו:

שם. כל המזלזל בנט"י נעקר מן העולם. נ"ל בס"ד מדה כנגד מדה, כי ענין נט"י הוא לכוין לעקור את הידים ממקום הקליפה, להעלותם למקום הקודש, וכמ"ש לעיל בשם רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות, ולכן כיון דלא נטל ידיו לעקור הידים ממקום הקליפה, מדה כנגד מדה, הוא נעקר מן העולם ב"מ:

ועוד נ"ל בס"ד, כי ידוע דנט"י הוא לצורך ותיקון העשיה שה"ס שם אדנ"י, כי האכילה היא בעשיה, והיא שם אדנ"י עם הכולל, ואוכלת מן אור שם ע"ב הוי"ה שביצירה, שהוא מספר אוכל, ואז צריכה העשיה לעלות אל היצירה לקבל משם שפע ע"ב הוי"ה שהוא מספר אוכל ולכן נט"י כי אין שום עליה אלא באמצעות הידים שלוקחים הדבר ההוא ומעלים אותו למעלה, ולכן תחלה צריך שתערה עליהם מים שה"ס מימי החסד לגרש הקליפות, וכמ"ש בשער טעמי המצות פרשת עקב כל זה באורך ע"ש, נמצא לפ"ז נט"י קודם אכילה היא לצורך ותיקון השייך לבחינת שם אדנ"י שהוא מספר אכילה, וידוע כי המים שהם מסוד החסד נרמזים בשם מו"ם, שהוא שם השנים ושבעים מע"ב שמות של ויסע ויבא ויט, שהוא שם האחרון שבהם. והנה אותיות מום ואותיות מים שוים הם, שאם תאריך יו"ד של מים תהיה וא"ו, ואז הוי מים אותיות מו"ם דשם ע"ב הנז', וכן אם תקצר אות וא"ו של מו"ם תהיה אותיות מים, ואל תקרי מום אלא מים, ועל כן המזלזל בנט"י מאחים בו ב' שמות אלו, שהם שם אדנ"י ושם מו"ם של ע"ב שמות הנז' שהוא סוד מים, ושני שמות אלו נרמזים בתוך ובקרב אותיות עולם, שאם תמלאם כזה עי"ן וא"ו למ"ד מ"ם, ותקח אותיות המלוי כמו שהם, תמצא בהם אותיות שם אדנ"י, ואותיות שם מו"ם, ולזה המזלזל בנט"י נעקר מן העולם, ר"ל מהארת שני שמות הקודש הרמוזים בתוך אותיות עולם:

שם. כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נכשל בא"א. י"ל מה שייכות יש לזה עם זה. ונ"ל בס"ד, דגסות הרוח מתייחסת לעין וללב, דכתיב ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני, וידוע דעין ולב הם איברים המולכים בגופו של אדם, דהעין היא מלך וגדול באיברים הנגלויים כי היא אבר גלוי, וכל טובת ועמידת הגוף תלויה בעין, דהא סומא חשוב כמת, נמצא האיברים חשיבין כמתים בלעדי העין, והלב מלך וגדול באיברים הפנימיים, כי הוא אבר פנימי, והנה בני איברים אלו עין ולב אם יהיו מקודשים, יתקדשו כל האיברים, כי מן העין תלוי ראיה החושית, שכל עמידה וקיום של הגוף תלוי בראיה, דהא סומא חשוב כמת, והלב יצא ממנו ראיה השכלית, כי הלב מהרהר ומחשב ורואה ראיה שכלית, וכל קיום והעמדה של הגוף תלויה בראיה השכלית, כי בלעדם יהיו כל מעשיו במכשול וברוע, ואם שני אברים אלו יתמלאו גאוה וגסות הרוח, אז תסתלק הקדושה מהם לגמרי, שאין רוח קדושה שורה במקום רוח גאוה, וכיון שנעשו ערומים מרוח קדושה שנסתלק מהם, אז יתעסקו בסרסרות שיהיו סרסורים של עבירה, כי כן מנהגו של עולם, כל אדם שיורד מנכסיו עוסק בסרסרות, ולכן אחז"ל עינא וליבא תרי סרסורי דעבירה אינון, שיהיו שני איברים אלו סרסורים של זנות, וכיון שעשו אלו סרסרות של זנות, נגמר על ידם עסק העבירה, כי כל מקח וממכר שיש לו סרסור מוכרח שיגמר, וכ"ש אם יעסקו בו שני סרסורים ודאי יגמרו אותו, ולז"א כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נכשל בא"א, יען כי כיון שיש בו גסות הרוח שמשכנה בעין ובלב, ממילא נסתלק רוח קדושה מן עין ולבו מאחר ששרתה שם גסות הרוח, וכיון שנסתלקה מהם רוח קדושה שירדו מנכסיהם, אז מוכרח שיהיו סרסורים של עבירה של זנות, וכיון שהם שנים תעלה בידם עסק הסרסרות הזה, ואז בודאי נכשל האדם בא"א. ועוד נ"ל בס"ד טעם לזה, דאיסור ערוה פוגם בשם י"ה, דאיש ואשה זכו שם יה ביניהם, ובעל גאוה פוגם בשם י"ה, כי לכן תיקון שלו להתענות ט"ו יום כמנין שם י"ה, וכנ"ז בשער רוה"ק, ולכן כל אדם שיש

ור יעני, כדי שלא יתגאה כפי הטבע דדל
הדעת סובלתו, והנה אדם במלואו אלף דלת
מם, שהוא נוטריקון פת מזון, ולז"א כל אדם
ת הרוח לסוף, ר"ל ברמז של סוף אדם, שהוא
ותמעט, שיעני, ואז יתמעט פתו ומזונו ב"מ:
ד אומרו לסוף מתמעט, דאחז"ל שלשה שופטים

תחילתם שהורגלו בכך, ואין זה מן הקשות דהרגל על כל
ר הוא טבע, ומ"ד כשבולת עלמה שהיא מלאה בר וגדושה,
הם מלאים כל טוב, ויבא יום אידם ולא ישאר בידם
מאומה

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب fragment/insert found with book

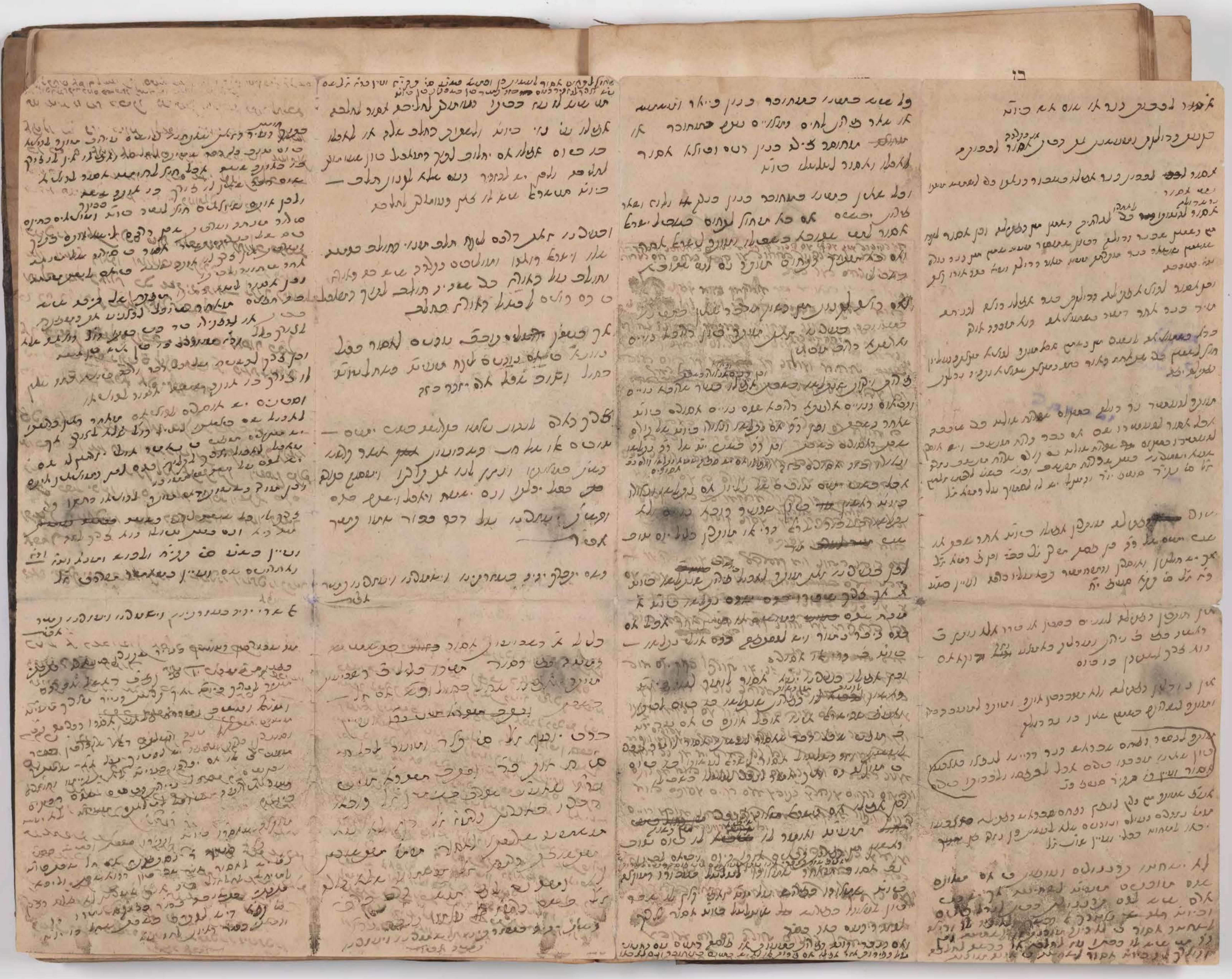

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

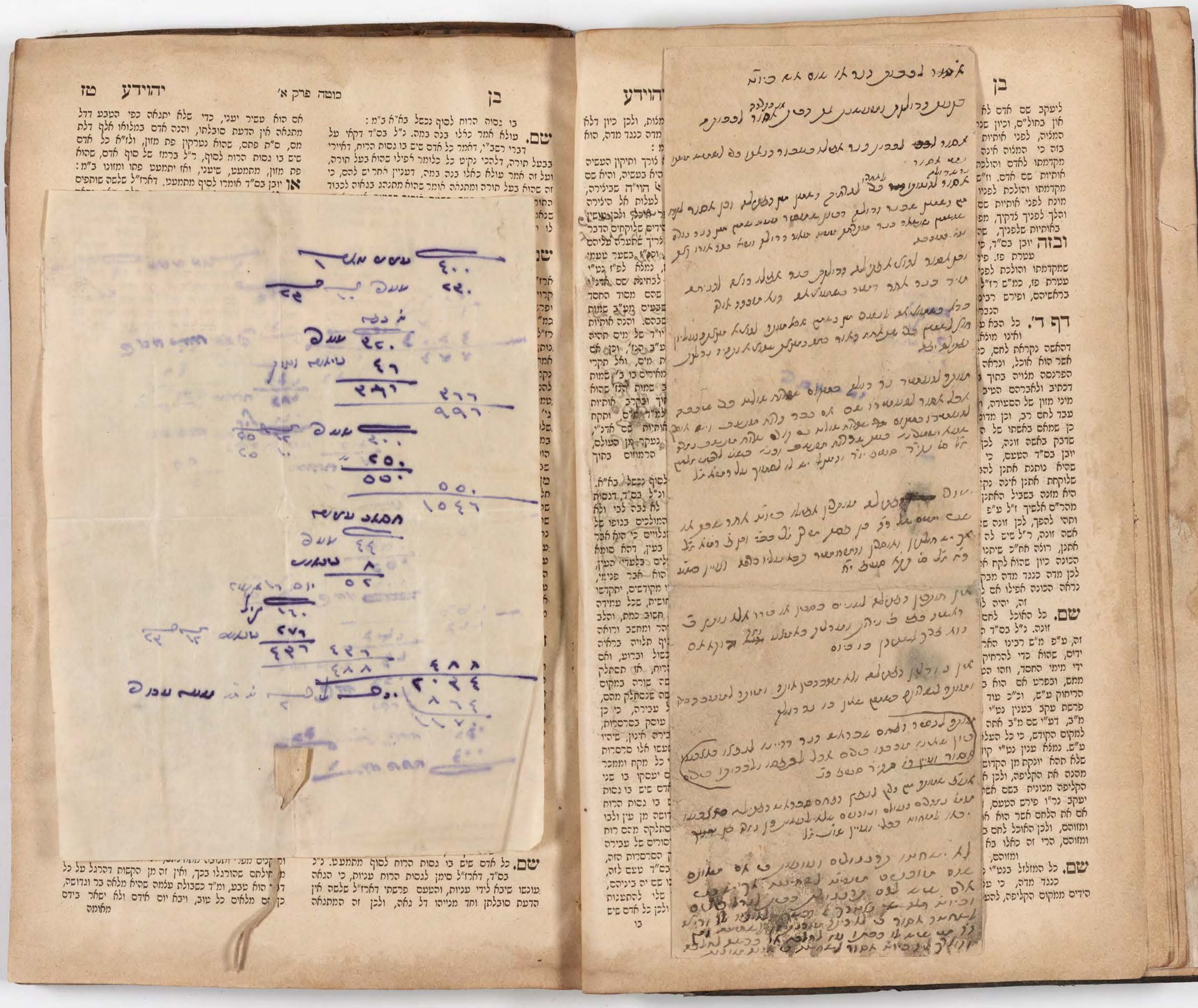

בן כוטה פרק א׳ יהוידע טז

בו גסות הרוח לסוף נכשל בא״א ב״מ:

שם. עולא אמר כללו בנה במה. נ״ל בס״ד דקאי על דברי רשב״י, דאמר כל אדם שיש בו גסות הרוח, דאיירי בבעל תורה, דלהכי נקיט כל כלומר אפילו שהוא בעל תורה, ועל זה אמר עולא כאלו בנה במה, דענין אחר יש להם, כי זה שהוא בעל תורה ומתגאה הוא שהוא מתנהג בגאוה לכבוד

אם הוא עשיר יעני, כדי שלא יתגאה כפי הטבע דדל מתגאה אין הדעת סובלתו, והנה אדם במלואו אלף דלת מם, ס״ת פתם, שהוא נטרקון פת מזון, ולז״א כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף, ר״ל ברמז של סוף אדם, שהוא פת מזון, מתמעט, שיעני, ואז יתמעט פתו ומזונו ב״מ:

או יובן בס״ד אומרו לסוף מתמעט. דארז״ל שלשה שותפים

שם. כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט. נ״ל בס״ד, דארז״ל סימן לגסות הרוח עניות, כי הגאה עונשו שיבא לידי עניות, והטעם פרשתי דארז״ל שלשה אין הדעת סובלתן וחד מנייהו דל גאה, ולכן זה המתגאה

חילתם שהורגלו בכך, ואין זה מן הקשות דהרגל על כל הוא טבע, ומ״ד כשבולת עלמה שהיא מלאה בר וגדושה, ם מלאים כל טוב, ויבא יום אדם ולא ישאר בידם מאומה

قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب fragment/insert found with book

בו גסות הרוח לסוף נכשל בא"א ב"מ :

שם. עולה אמר כאלו בנה במה. נ"ל בס"ד דקאי על דברי רשב"י, דאמר כל אדם שיש בו גסות הרוח, דאיירי בבעל תורה, דלהכי נקיט כל כלומר אפילו שהוא בעל תורה, ועל זה אמר עולה כאלו בנה במה, דענין אחר יש להם, כי זה שהוא בעל תורה ומתגאה אומר שהוא מתנהג בגאוה לכבוד התורה, וזה הבונה במה בשעת איסור הבמות אומר אע"פ שנאסרו הבמות, הנה אני בונה במה לכבוד הש"ית, להקריב לו קרבן עליה, ונמצא אלו דעת אחת יש להם בהיתר זה, ובאמת תרוייהו נב"י איסורא :

שם. שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו. נ"ל בס"ד, דדייק לה מדכתיב האדם בה"א הידיעה, כי ארז"ל ע"פ אדם אתם, היינו אתם קרויים אדם, ואין העכו"ם קרויים אדם, וכתבו התוספות שהעכו"ם קרויים האדם בה"א, ופרשנו הטעם כי אדם גי' מ"ה שהוא שם ענוה הנקראת מה, כמ"ש ונחנו מה, והענוה היא מצויה אצל ישראל, כמ"ש רז"ל אמר הקב"ה לישראל חושקני בכם, שכל זמן שאני נותן גדולה לכם, אתם ממעטין עצמכם, נתתי גדולה לאברהם

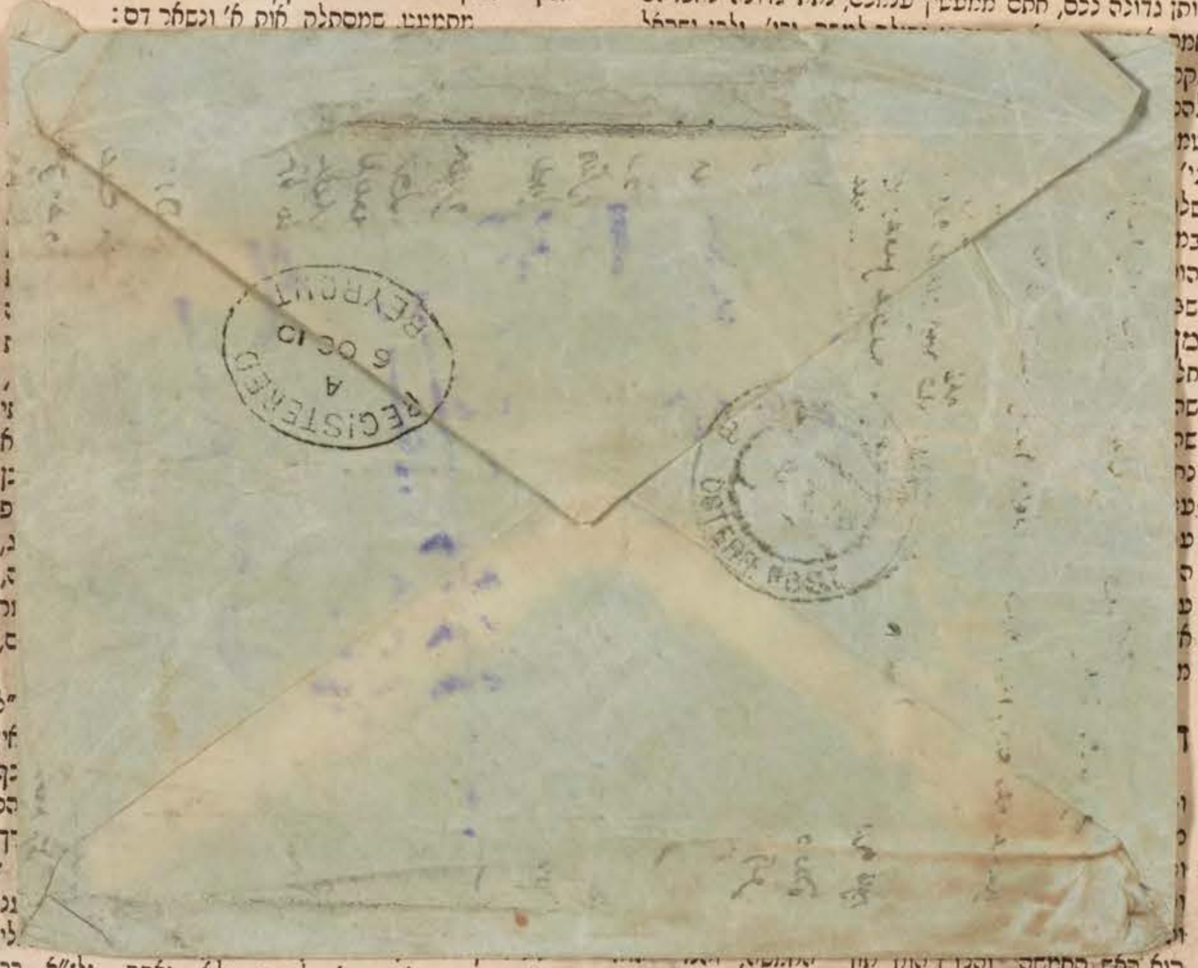

הוא ראש החמשה, והכ

סוף החמשה, הרי נמצא הם ראש ותוך וסוף, שהם ר"ת סת"ר מלתתא לעילא, ועל ז"א הכתוב מתן בסתר, ר"ל צדקה הנעשית ביד שהיא מתקנת ג' אותיות שהם סת"ר, סוף תוך ראש, שהם אותיות לנ"ך המתפשטים שם, הנה זה התיקון יכפה אף, כי ע"י הצדקה שעושה בידים ממתק ג' גבורות שהם ג' אותיות המתפשטים שם, ועל זה שפיר דרש רבי יוחנן בתיבת יד של צדקה בסתר, כי צדקה הנעשית ביד היא תיקון ומיתוק ג' אותיות לנ"ך, שהם סוף תוך ראש ר"ת סת"ר :

שם. כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט. נ"ל בס"ד, דארז"ל סימן לגסות הרוח עניות, כי הגאה עונשו שיבא לידי עניות, והטעם פרשתי דארז"ל שלשה אין הדעת סובלתן וחד מנייהו דל גאה, ולכן זה המתגאה אם הוא עשיר יעני, כדי שלא יתגאה כפי הטבע דדל מתגאה אין הדעת סובלתו, והנה אדם במלואו אלף דלת מם, ס"ת פתם, שהוא נטרקון פת מזון, ולז"א כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף, ר"ל ברמז של סוף אדם, שהוא פת מזון, מתמעט, שיעני, ואז יתמעט פתו ומזונו ב"מ :

או יובן בס"ד אומרו לסוף מתמעט. דארז"ל שלשה שותפים באדם, הקב"ה ואביו ואמו, והנה חלק האב והאם ניתן בתחלה שהוא הזרעה שלהם, ואח"כ נותן הקב"ה חלקו, נמצא חלקו יתברך בא לבסוף, ופרשתי בס"ד במ"א, כי באותיות אדם נרמזו השלשה שותפין שבאדם, כי באות אלף נרמז שמו יתברך, כי צורת א' הוא וא"ו ושני יודין שהוא מספר שם הוי"ה ב"ה, ונשאר דם הוא מספר אב אם, ולכן אם האדם יתגאה יסתלק אות א' משם אדם שיש לו, כי על הגאה אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור במקום אחד, ולכן אות א' שבו רמוז חלק שמו יתברך יסתלק ממנו, וישאר רק אותיות דם שהם רומזים לאב ואם שלו, וז"ש כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף, ר"ל חלקו יתברך שהוא בא לבסוף, שהוא רמוז באות א' דאדם מתמעט, שמסתלק אות א' ונשאר דם :

ולכן קופץ ובא מהכא להתם, ולא יאחר, ולז"א ככל יקפלון אלו הענוים :

שם. ח"א כשאשה דשבלתא, וח"א כשבולת עצמה. קשה מה הפרש יש בין הא להא דפליגו ביה רבנן, ונ"ל בס"ד דיש הפרש בעניות, בין אם תהיה לאדם אחר הרגלו בעונג וטובה ועושר שנעשה מלא מכל טוב ואח"כ נתרוקן וראשו לארץ יגיע, לבין עניות שהאדם מורגל בה מתחילתו, שזה לא ירגיש כ"כ ביסורין שלה, ומ"ד כשאשה דשבלתא שהוא הנקרא זקן השבולת, שהם חוטים דקים וריקנים מפרי ותנובה מתחילתם, זה יורה על עניים ודלים מתחילתם שהורגלו בכך, ואין זה מן הקשות דהרגל על כל דבר הוא טבע, ומ"ד כשבולת עצמה שהיא מלאה בר וגדושה, כן הם מלאים כל טוב, ויבא יום אידם ולא ישאר בידם מאומה

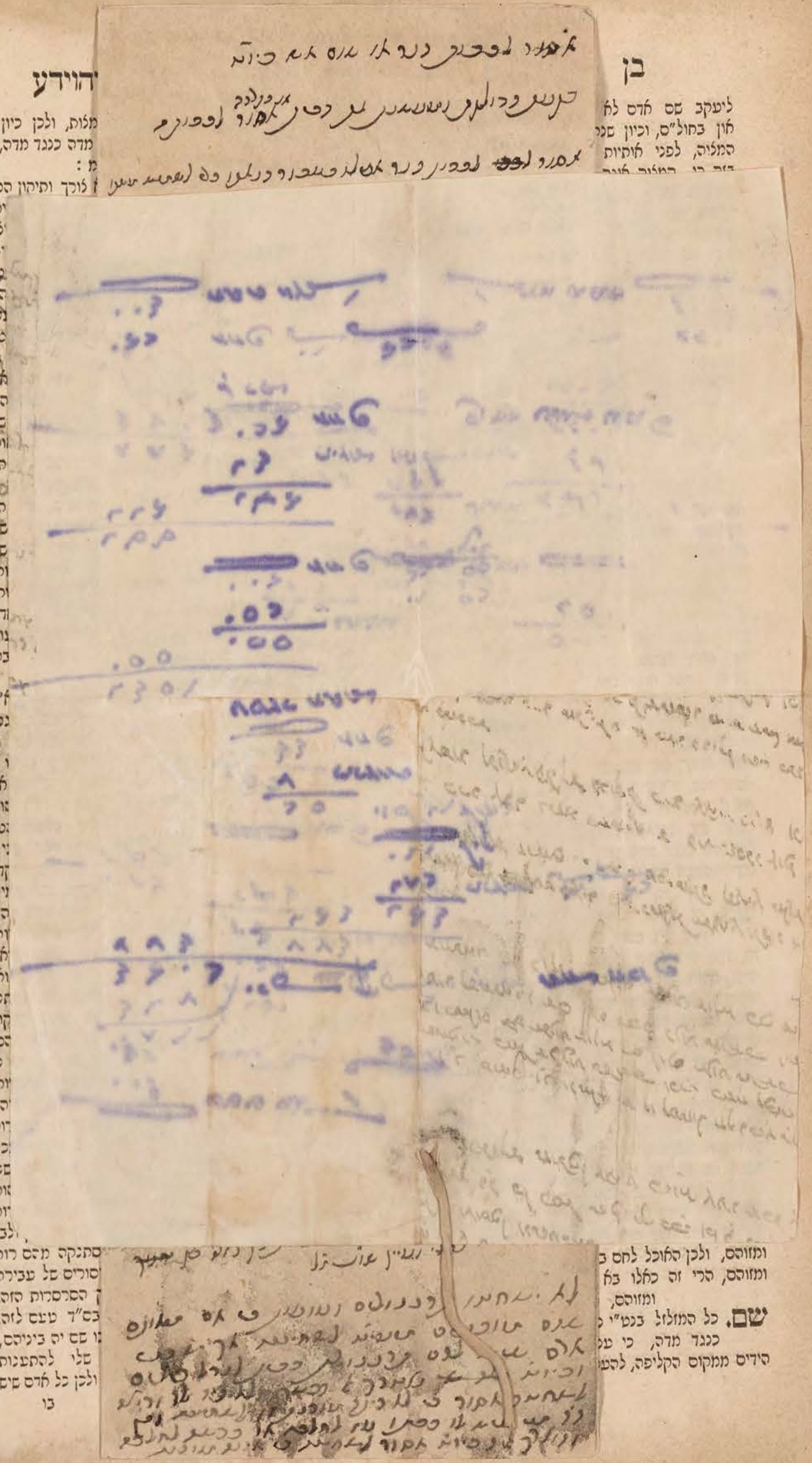

fragment/insert found with book قطعة شطية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

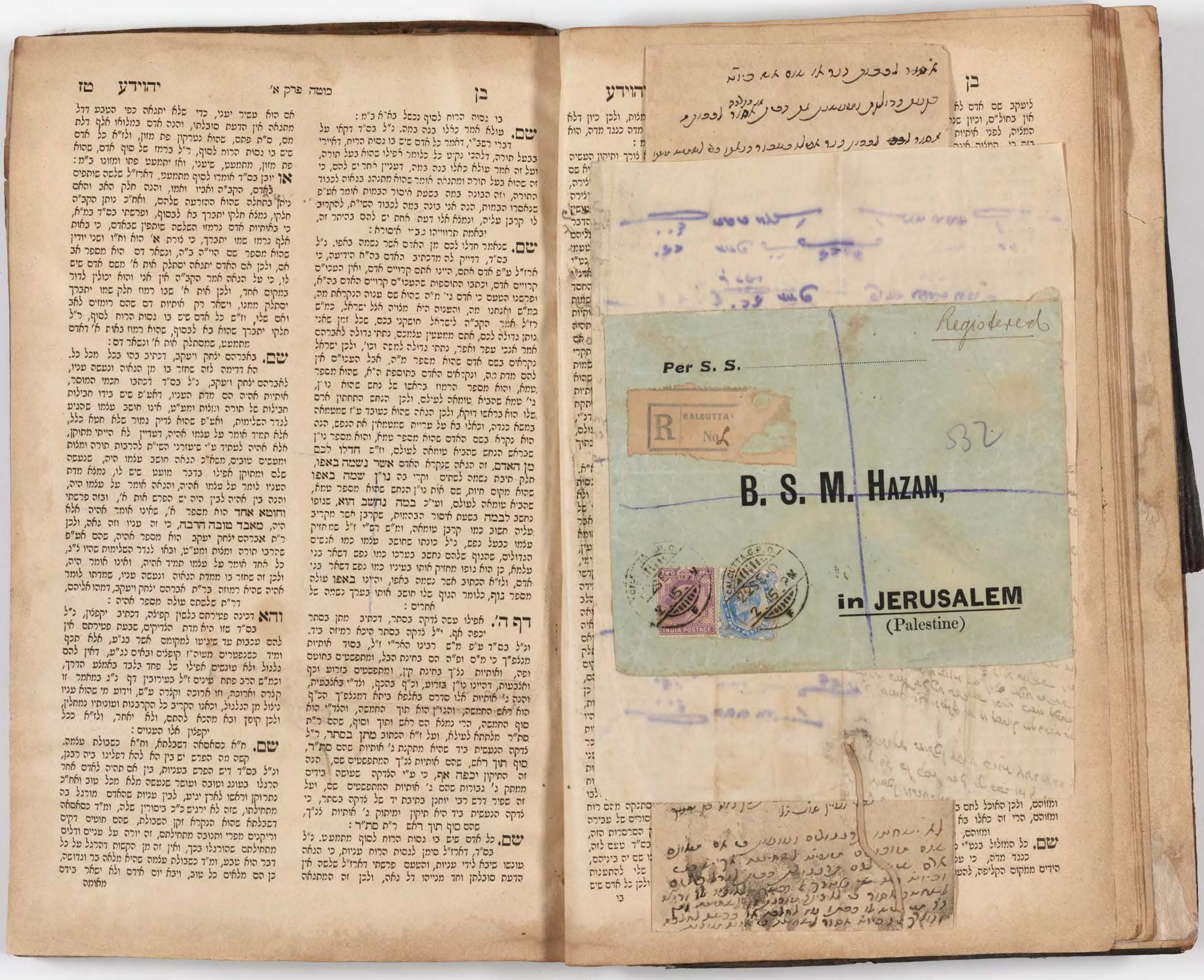

בן יהוידע טז
סוטה פרק א'
בן
יהוידע
בן

Registered

Per S. S.

R CALCUTTA No. 2

532

B. S. M. HAZAN,

in JERUSALEM
(Palestine)

CALCUTTA G.P.O.
22 SE 10
INDIA POSTAGE

fragment/insert found with book قطعة شطية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

מאומה וימותו מתוך דלות, הנה זו הדלות שמתים בה תהיה קשה עליהם אלף פעמים על מי שהורגל בדלות מתחילתו, וכמו ענין המשל שהביא בס' משפט צדק על פסוק לא אליכם כל עוברי דרך :

שם. משל לאדם שנכנס לתוך שדהו גבוה גבוה הוא מלקט. מאמר זה תמוה, דלא חזינן כה"ג בשבלים שזה אפשר להיות בזרעים של ירקות שהאדם מלקט הגבוה לאכלו, כי הגבוה הוא גדל כל צרכו, ולכן לוקטו לאכלו וממתין על השפלים שיגדלו ויגבהו כמוהו, אבל השבלים דחיטים או שעורים הדרך לקוצרם הגבוהים והשפלים ביחד. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש חכמי המוסר, אב ובנו יצאו לשדה, ויראה הבן שדה נטועה שבלים של חיטים, והיו החיטים יפות, שהשבולת מלאה חיטים יפים ובריאים, ומחמת כובד שלהם הושפלו ראשיהם ונעקמו למטה, ולא היתה השבולת עומדת בקומה זקופה, כי כן טבע שבלים הבריאות ומליאות שאין בקנה שלהם כח לסבול הכובד, ומוכרח שראשיהם כפופים למטה, והיו עם אלו השבלים המלאות כמה שבלים שלקו בתחילתם, ואין בתוכם חטים, וכיון דאין להם כובד עומדים זקופים, וישאל הבן מאביו למה אלו זקופים ואלו כפופים, ויאמר לו בני אלו הכפופים הם מלאים בר, והם דמיון לאנשים השלמים המלאים חכמה ודעת ומצות ומע"ט, שדרכם להתנהג בענוה ושפלות, ואין להם גובה ראש, ואלו הזקופים הם דוגמת בני אדם ריקים מכל טוב ואין בהם לא תורה ולא מצוה, ואלו דרכם להתנהג בגובה ראש וקומה זקופה, ומראים עצמן גבוהים ועליונים על הכל עכ"ד, וכן המאמר כאן מדמה את גסי הרוח לשבולת שנראה ראשה למעלה מחברתה, וכמ"ש רש"י ז"ל, והיינו שבולת הריקנית שעומדת זקופה, אשר אליה נדמו גסי הרוח שהם ריקנים מכל טוב, ומתגאים בגובה ראש. ועל זאת השבולת הביא ר"א ותנא דר"י, משל לאדם שנכנס לתוך שדהו, גבוה גבוה הוא מלקט, פירוש נכנס לטייל בתוך שדהו בעודה מלאה שבלים של חיטים שהם בריאות וטובות דמוכרח שיהיו כולם כפופים, וכשרואה בתוכם שבלים גבוהים שראשם זקוף, אז ידע כי אלו ריקנים הם, ואין הנאה של כלום מהם, ולכן דרך הלוכו וטיולו הוא מלקט הגבוה הגבוה שהוא ריקן, ומשליכן וזורקן לחוץ, דמה הנאה בהם שישארו ושיקצרום עם החטים, ויעשו זבל יותר בחיטים בתערובתם עמהם :

שם. ח"א אתי דכא, וח"א אני את דכא. נ"ל בס"ד הכונה, מ"ד אתי דכא כלומר מי שהוא עניו ביותר אזכהו, גם בעודנו חי בעוה"ז יתגבר על החומר שלו שיסתלק במחשבתו מעוה"ז, שלא יהיה לו רצון ותאוה לעוה"ז כי מחמת שהוא מתדבק בקדושה יתירה יקשר מחשבתו תמיד בעולם העליון, וכאשר כתב הרב ערבי נחל על מאמר בזוה"ק דהוו אמרי חברייא לרשב"י ווי לדרא כד יפוק מר מעלמא, ולז"א אתי דכא, דהדכא שהוא העניו אזכהו להתגבר על חומרו, שגם בעודו חי בעוה"ז הוא אתי, שדבק ומקשר מחשבתו בעולם העליון, וח"א אני את דכא, דס"ל אם כה יעשה הקב"ה לעניו יפסידו התחתונים בעוה"ז, דאז לא יהיה העולם התחתון נשפע מזכות הצדיק הזה, מאחר דהוא כאלו מסולק ממנו, וכמ"ש החברים לרשב"י ווי לדרא כד יפוק מר מעלמא, שהיו חוששין פן יקשר מחשבתו בעולם העליון ביותר, ובזה יגיע נזק לעולם התחתון אחר שיהיה מסולק ממנו במחשבתו, לא יהיה נזון בזכותו, לכן מפרש אני את דכא, ר"ל אזכהו להשרות שכינתי עליו, גם בעוד שיש לו רצון ותאוה לקנייני עוה"ז, דאינו מסתלק במחשבתו מענייני עוה"ז, ונראה כי המלאכים שאמרו תנה הודך על השמים, כונתם לומר אע"פ שנתת להם התורה, וזכו בה, זאת עשה להם שיתעלו מצד מחשבתם, ויעלו לכאן במחשבתם כמאמר מ"ד דס"ל אתי דכא:

והנה למ"ד אני את דכא, מצינו כן עשה השי"ת עם אדון הנביאים מרע"ה, שנתן לו כח רצון ותאוה לעוה"ז, שלא יסתלק במחשבתו מעוה"ז, כדי שיהיה העוה"ז נשפע בזכותו, בהיות לו רצון ותאוה בו, ולכן השרה שכינתו עליו בדרך פלא, שדרך הנביא לא תשרה עליו רוח נבואה, אא"כ יתבודד ויפשט מחשבתו מעוה"ז ויסתלק, משא"כ מרע"ה אינו צריך להתבודד ולפשט מחשבתו מעוה"ז, אלא בעודנו עומד ומדבר עם בני אדם התחתונים, ומסתכל במעשיהם, שורה עליו רוח נבואה ומתנבא, וקרוב לזה עשה עם אברהם אע"ה, דכתיב וירא אליו ה' והוא יושב פתח האהל, בלתי התבודדות, אלא רואה ומביט בעסקי עוה"ז. ובזה תבין ענין נפלא, למה מרע"ה בעת פטירתו היתה קשה עליו פרידתו מעוה"ז, מה שלא נמצא כן אצל צדיקים אחרים, ובזה מובן היטב, כי בחייו נתן לו השי"ת כח תאוה ורצון בעוה"ז, כפי שלא יעלה במדרגות הקדושה באופן שיהיה מסתלק במחשבתו מעוה"ז לגמרי, ולא יהיה לו תאוה ורצון בעוה"ז כלל, שאז יפסידו התחתונים שוכני ארץ ההשפעה מזכותו, וכמ"ש הרב ערבי נחל על צדיק כזה, ומאחר שבחייו נתן לו השי"ת כח זה של תאוה ורצון ולכן בעת פטירתו אע"פ שנסתלק כח זה ממנו, עכ"ז מחמת הרושם שלו שנשאר בקרבו היתה קשה עליו פרידתו מעוה"ז, כי כל דבר קדושה אפילו מסתלק מניח רושם בהכרח, וכח זה להיותו נברא ונשפע מאתו יתברך, הנה הוא כח קדושה, ובעת פטירתו אפילו שנסתלק ממנו, מוכרח שנשאר רושם במקומו, ודוק היטב :

שם. הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני. נ"ל בס"ד מאמר דוד הע"ה, **אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי**, פירוש **אשא עיני אל ההרים** הידועים, שהיו גבוהים, ולא זכו להשראת שכינה בקבלת התורה, ובזה אדע ואבין כי **מאין** היא מדת הענוה, שהאדם חושב עצמו לאין, ממנה **יבא עזרי**, שע"י הענוה אזכה לכל טוב :

שם. ראוי לגדעו כאשירה. נ"ל בס"ד, הא דנקיט כאשרה ע"פ מ"ש מהרח"ו ז"ל, שהגאוה באה מיסוד האש, ולכן אמר כאשירה שהיא תיבה מורכבת משתים, שהם א"ש יר"ה, לשון ירה יירה. או יובן בס"ד, תואר ישראל הוא המשובח, אשר בשם זה בלבד נקראים לעתיד, ולכן יש אות למ"ד בסופו, כי אות ל' הוא עליון על כל האותיות, רמז שהם יהיו עליונים על הכל, וכמ"ש ונתנך ה' אלקיך עליון על כל גויי הארץ, אך גם עתה כל איש יהודי אשר נקרא בשם ישראל, אם יתגאה יסתלק גג הלמ"ד העליוני שהוא צורת וא"ו זקוף, וישפל ו' זה להיות עומד למטה בתוך הלמ"ד, ואז יהיה הלמ"ד אות ה' מדה כנגד מדה, הוא נתגאה לכך יסתלק משמו האמת תמצא כי כן שורת הדין מחייבת, שזה המתגאה שמאס בענוה הנקראת דכא, ואז יחסר מספר דכא ממספר למ"ד שהוא שלושים, וישאר חמשה, לכך יהיה אות ה' שהיא מספר חמשה במקום אות ל' ואחר שנעשה אות ל' של ישראל אות ה', נמצא אותיות אשירה, ולז"א ראוי לגדעו כאשירה, שדמה כריתתו לכריתת אשירה, וגם עוד כי האדם הוא עץ השדה :

שם. אין עפרו ננער. קשה איך בשביל גאוה לא יקום בתחיית המתים, וא"כ לא שבקת חיי לכל בריה, דרוב בני אדם נכשלים בגאוה. ועוד הול"ל אינו קם בתחיית המתים, ומאי נקיט ננער. ונ"ל בס"ד, כי התחיה לעתיד תהיה כמו תחיה שהיתה בזמן יחזקאל הע"ה, שבתחילה עלה עור ובשר וגידין איבריו על העצמות, ונעשו כולם אדם שלם בכל איבריו, ורק רוח אין בהם, ואח"כ באה בהם הרוח ועמדו על רגליהם, וכן תהיה התחיה לעתיד לעצמות, ובעת שתהא הרוח בהם ויעמדו ידמה להם כאלו היו ישנים, ונעורו עתה משינתם, שאין מרגישים ואינם זוכרים צער המיתה, וחבוט הקבר, והנחתם בעפר כמה מאות שנים, אלא עומדים בריאים וחזקים בלתי הרגשת שום צער ושום מיחוש כלל, כאדם שישן וניעור משנתו בריא אולם, ובאופן זה יש להם נחת רוח הרבה מאד, ברם אלו בני אדם שהיה להם גסות הרוח ולא עשו תשובה על זה, אע"פ שהם קמים בתחיית המתים אינם קמים כאדם שניעור משנתו, שהוא בריא אולם, ואין בו מיחוש, אלא קמים כאדם חולה ממכה גדולה שהיה לו בבשר גופו, ואמר הרופא לקרוע אותה, וכדי שלא יסתכן מצער קריעת המכה, נתן לו הרופא משקה של תרדמה שקורין באנ"ג, כדי שלא ירגיש בצער קריעת חתוך בשרו, ואחר שתצא ממנו התרדמה הוא עודנו חולה ומרגיש בחלישות גופו, ולא כאדם הנעור משינתו בריא אולם, ולז"א אין עפרו ננער, כי גופו שנעשה עפר וחיה עתה, אינו עומד כאדם הניעור משנתו אלא כחולה המושכב על מטתו :

שם. מי שנעשה שכן לעפר בחייו. נ"ל בס"ד הכונה, כי מלוי אותיות עפר כזה עי"ן פ"ה רי"ש הם אותיות ישנה, ואותיות המלוי הם שכנים לאותיות הפשוט שהם עומדים בצדם, והעניו רואה גוייתו בעיניו שהיא ישנה, שאין לה יכולת לעשות שום פעולה, כי כל גוף ישן בטלין כחותיו ואינו פועל כלום, ולז"א מי שנעשה שכן לעפר בחייו, כלומר רואה גוייתו כאלו היא ישנה, שאין לה כח לעשות חיל, וזו המחשבה שחושב על גוייתו שהיא ישנה, רמוזה באותיות השכנים לעפר שהם מלוי אותיות עפר, וזו היא מדת הצדיקים הענוים, כמ"ש אני ישנה ולבי ער, כלומר רואה אני את עצמי כאלו אני ישנה, דלית בכחי למעבד כלום, ובזה לבי ער בתחיית המתים נקיט לב כי הוא עיקר הגוף, אך הכונה היא על כל הגוף, ועוד כי הציור הזה שאדם מצייר על גוייתו שהיא ישנה הוא בלב, שהוא מחשב בכך, ולכך בתחייה שהיא שכר על זה, נקיט הלב שאמר ולבי ער בתחיה :

ועוד נ"ל בס"ד אומרו מי שנעשה שכן לעפר, כי אותיות השכנים לאותיות עפר באלפ"א בית"א מלפניהם ומאחריהם המה עולים מספר תם, והעניו רואה עצמו תם כח, הן מצד החכמה, הן מצד הגבורה, הן מצד העושר :

שם. שכינה מיללת עליו, נ"ל בס"ד דידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות, דהשברים הם בלאה דינא קשיא, והתרועה ברחל דינא רפיא, וידוע דהשברים גנוחי גנח, ותרועה ילולי יליל, ולז"א השכינה שהיא סוד רחל מיללת עליו, שמעוררת עליו הדינים שהם בסוד תרועה שנקראת יללה, ויליף לה מפסיק וגבוה ממרחק יידע, ע"פ מ"ש בקה"י בשם רז"ל באגדת בראשית, רחוק זו שכינה דכתיב מרחוק ה' נראה לי ע"ש, ולז"א כאן ממרחק סוד השכינה שהיא רחל יידע, ולשון ידע נאמר בתרועה דכתיב אשרי העם יודעי תרועה :

שם. אפילו רוח קמעה עוכרתו, פירוש הגאה מתבלבל ומצטער אפילו מדיבור קל של בזיון, ונחשב בעיניו כאלו קללוהו קללות נמרצות, והכוהו על הלחי, וכמ"ש החשתי מטוב וכאבי נעכר חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני, וכאשר ביאר בזה מהרי"א ז"ל :

שם. ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה שבשמינית, עיין בפתח עינים שכתב בשמות שם ע"ב בבית השביעי מסורה שמינית יש שם ענ"ו ע"ש, ובזה נ"ל בס"ד תן חלק לשבעה וגם לשמנה, כי אותיות ענו הם בבית שביעי מסורה שמינית, ובשער מאמרי רז"ל מפורש בשם רבינו האר"י ז"ל דהגאוה היא בהוי"ה דס"ג, וזמ"ש בתיקונים דבשם ס"ג עתיד הקב"ה לנטלא נוקמיה מן ס"מ גם רואה וכו', ולכן בעל הגאוה נקרא גס רוח, כי הוא אותיות ס"ג. והנה ח' פעמים ח' הם ס"ד, וכשתקח חלק אחד מהם שהוא שיעור אחד משמונה שבשמינית, עדיין אינו בכלל גס הרוח, כי לא נכנס בגבולו של ס"ג, אבל אם יהיה בו יותר משיעור הנז' אפילו כל שהוא, יכנס בכלל גס הרוח הנקרא בעל גאוה, עכ"ל. ואמרתי בס"ד, כי היתר שיעור זה של אחד משמונה שבשמינית, שהותר בשביל כבוד התורה, נרמז בהצעת סדר זה עצמו של אחד משמונה שבשמינית, והוא מיני מדרגות המספר באלפ"א בית"א הם שלשה, והיינו אות ח' היא אות שמיני והשמינית שלה הוא אחד, וכן אות פ"ה סתומה היא שמינית בעשרות, והשמינית שלה הוא עשרה, וכן אות פה פתוחה היא אות שמיני במאות, והשמינית שלה הוא מאה, הרי סך הכל של שמינית שבשמינית המה קי"א כמנין אלף במלואו, שרומז לתורה, כמ"ש חז"ל אלף חכמה אלף בינה, וכן משמעותו לשון לימוד ואאלפך חכמה, אלופי ומיודעי, ונרמז בזה לומר כי היתר שיעור הגאוה בשמונה שבשמינית הוא בעבור כבוד התורה הרמוזה באות אלף במילואו, שהיא קי"א, שבזה המספר רמוזים השמונה שבשמינית :

שם. אא"כ משים עצמו כבשר, זוכר אחריתו שאין לו קיום והעמדה כבשר זה, שאין לו קיום אלא סופו להסריח, ולא יתגאה שרואה עצמו כאלו הוא מתקיים לעולם כאדמה הזאת, אשר היא לעולם עומדת ואינה מוסרחת :

שם. כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נפחת. נ"ל בס"ד, אות א' דאדם רומז לשמו יתברך, כי צורתו הוא וא"ו ושני יודי"ן כמנין שם הוי"ה, ומספר אותיות דם הם א"ב א"ם, ומי שהוא גס רוח אומר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור במקום אחד, לכן יסתלק אות א' מן אדם וישאר דם שהוא מספר אב אם ומספר חול, ולז"א לסוף נפחת שנפחת ממנו אות א', שנאמר לשאת ולספחת שנרמז בתיבת ספחת שהוא ס' פחת, פרוש אות א' שרומז לשמו של הקב"ה שהוא הסומך לכל הנופלים הנה שם זה הסומך פחת משם אדם שנחסר ונפחת ממנו :

דף וא"ו, כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה. נ"ל בס"ד, יש נמוכי הרוח לעיני בני אדם בלבד אבל לבם מלא גאוה, דאלו אינם נמוכי הרוח לפני הקב"ה שגם לבם שפל ועניו, ואמר מי שדעתו שפלה אותיות לשפה שהוא גי' שכינה, ר"ל כונתו בענוה לשמה :

שם. ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת, מקשים מהיכא תיתי שתהיה תפלתו נמאסת. דקמ"ל שאין תפלתו נמאסת. ונ"ל בס"ד הכונה לפעמים מתפללים על טובה, ואם יעשה הקב"ה בקשתם תהיה להם הטובה ההיא לרעה, דהיינו יתפללו על מטר שהוא טובה, ובאותו מקום היה טמון בארץ זרע של ארבה, שאם ירד מטר יתגדל מחמת המטר, ויהיה ממנו חיל ארבה גדול ועצום שלא היה מניח אפילו אילן אחד בארץ ההיא, וכ"ש זרע אדמה. ולא עוד אלא מטיל זרע שיהיה ארבה בשנה האחרת, אך מחמת שלא קבל הקב"ה תפלתם ולא הוריד גשם, מת זרע הארבה שהיה טמון בארץ ולא הזיק, נמצא הקב"ה לא קבל תפילתם לטובתם, אך עכ"ז תפילה כזו אצל העניו אינה נמאסת, שלא ידחה אותה הקב"ה לגמרי, אלא יעשה לה פועל במקום אחר, דאין להם ארבה, או יצנענה לשנה אחרת לארץ זו עצמה :

שם. כל השם ארחותיו בעוה"ז זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה. נ"ל בס"ד שם ר"ל מחשב ושוקל בדעתו כמו משמנין ביניהם, והיינו על כל מה שמגיע לו בעוה"ז לפי דרכו הן לטוב הן להפך, אינו אומר מקרה טבעי הוא ומנהגו של עולם הוא, אלא מאמין שהכל מגיע לו בהשגחה פרטית מאת השי"ת, לעורר אותו על מעשיו, ולכן הוא מחשב בכל דבר למה היה כך, ולמה

היה כך, לראות מה מדה כנגד מדה יש בו, ואז יתעורר לידע על מה ועל מה בא לו הדבר הזה, ועל כן כיון שזה מאמין אמונה שלימה בהשגחתו יתברך, אפילו בדברים קלים ודברים הנראים טבע גמור, אז מדה כנגד מדה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, כלומר יש כמה דברים שהם טובות נשגבות ונסים גדולים, ואין בעל הנס מרגיש בהם, אז זה יזכה לראות ולהרגיש בכל נס ישועה הנעשה בעולם מדה כנגד מדה, כיון שהוא מאמין כ"כ בהשגחתו יתברך. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש הכונה שמתבונן על דרכיו ואורחותיו שהולך בהם שנראים לעיני הכל שהם טובים, והוא מתבונן בהם אם יוולד מהם דבר רע או מכשול בדבר אחר, ע"ד מש"ה יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות, וכיון שהוא מתבונן בהם לדעת הסוף והנולד מהם, אז זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה אשר יושיע לאוהביו שלא יביאם לידי מכשול, וכמ"ש שלום רב לאוהבי תורתיך ואין למו מכשול, כן אע"פ שלפעמים ישגה בדבר אחר, ולא יכוין על האמת, אז הקב"ה שומרו ועושה לו סיבות לשמירתו מאותו דבר שלא יכשל בו לפי תומו, עכ"ד נר"ו:

דף ז' עד שהוא מגלה את לבה. נ"ל בס"ד הטעם לעורר אותה בזה שהקב"ה ברא דדים לאשה במקום בינה שהוא הלב, ולא עשאה כבהמה, כדי שלא ינק הולד סמוך לטנופת ולא תדבק נפשו בטומאה, ואיך רדפה אחר הטומאה ונטמאה ממקום הטנופת, וגם סותר שערה, לרמוז שהקב"ה ברא לכל שער גומא אחת, ולא הניח שתי שערות בגומא אחת, שאל"כ היתה ניטל מאור עיניו של אדם, ואיך היא עשתה שתי פתילות בנר אחת שהם בעלה והנואף, ועל כן בדין שיחשך ויאלם אור שמשה, ומביא חבל מצרי שהוא עשוי מסיב הגדל בדקל סביבותיו, וכן הנקבה תסובב גבר הנמשל לדקל, והיא לא סבבה בעלה שהוא טוב וכשר לה, אלא סיבבה את הנואף שהוא רע, וגם חוגרה בחבל רמז שעשתה חבלה בסבוב בעלה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, עושה לה חגורה בחבל לרמוז כי בגדה באור מקיף שנתן לה בעלה בעת הקידושין, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל, שהבעל נותן לאשה אור מקיף בעת קדושין עכ"ד נר"ו:

שם. יהודה הודה ולא בוש. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל הו"ל להזכיר ראובן קודם, כי הוא הבכור ע"ש. ונ"ל בס"ד הודאת יהודה עדיפא, דכתיבא בתורה להדיא, דכתיב ויאמר יהודה צדקה ממני, משא"כ ראובן הודאתו היא ע"פ הקבלה. ועוד נ"ל בס"ד הודאת יהודה עדיפה שהיתה בפרהסייא בב"ד של שם בן נח במקום המשפט בפומבי. ועוד נ"ל בס"ד הודאת יהודה על ביאה ממש כמו ענין זה שמבקשים מן הסוטה להודות בו, אך ראובן לא שכב עם בלהה ממש ח"ו, כי אם חלל יצועי אביו שהיה הולך ובא לפני אוהל אביו שנתכוון לבטלו מן פו"ר באותה לילה, והודה שהוא היה ההולך ובא, ונתכוון בעבור לבטלו מן פו"ר. ועוד הקשה הרב עיון יעקב ז"ל, אמאי לא הזכירו לה הודאה דעכן, ותירץ הודאת עכן לא היתה בענין זנות אלא בדבר אחר, ועוד תירץ דחוששים להזכיר הודאת עכן, פן תמנע מלהודות שתחוש שמא אחר שתודה יענישו אותה כאשר עשו לעכן אחר הודאתו ע"ש. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ, דהודאת עכן לא היה בה רבותא כ"כ, כי הוא הודה אחר שכבר יצא עליו הגורל, והו"ל כאלו העידו בו עדים, עכ"ד נר"ו:

שם. ואומרים לפניה דברים שאינה כדאי לשמען. נראה הכונה דכאשר מספרים לה הודאת יהודה והודאת ראובן וכיוצא, נראה מדבריהם שהדברים ההם היו בפשוטן ונעשו בשאט הנפש, וכאלו עשו עון גמור, ובאמת לא היה בידם עון ממש, ומה שנעשה לא נעשה בשאט הנפש בעבור תאוה רעה, אלא דברים אלו הם כבשונו של עולם, והם מוכרחים להזכירם לפניה שתבין שהם כפשוטם, ונעשו בשאט הנפש כדי שתודה, ועל זה אומר ואומרים לה דברים שאינה כדאי לשמען היא וכל משפחת בית אביה, יען כי באמת דברים אלו הם כבשונו של עולם, ולא היו מצד תאוה רעה ח"ו:

שם. שמע ה' קול יהודה על אבריה לשפה. פירוש יהודה ודאי היה מתפלל תמיד על עצמו תפלה זו, דיעול אבריה לשפה, ובא מרע"ה ואמר שמע ה' קול יהודה שהתפלל שישמע קולו במה שהוא מתפלל דיעול אבריה לשפה, ואז על אבריה לשפה:

שם. לא הוו קא מעלין ליה למתיבתא דרקיעא. פירוש דידוע כי הנפש דגדלות היא יושבת בג"ע התחתון, ומתלבשת בגוף רוחני כדמות גוף שהיה בעוה"ז ממש, ורק הוא רוחני שאינו צריך לאכילה ושתיה, אלא ניזון מריח ג"ע, וידוע כי לאלו הנפשות השוכנים בג"ע התחתון יש להם זמנים ידועים בימות השנה שעולים מג"ע התחתון לג"ע העליון, וזהו הנקרא מתיבתא דרקיעא, וכמ"ש בגמרא על אותו חכם שביקש מן אליהו זכור לטוב, להראות לו נפשות הצדיקים כשעולים מג"ע התחתון למתיבתא דרקיעא, אשר בג"ע העליון, וא"ל דכולהו מצי לאסתכולי לבר מן גוהרקא דר"ח ובניו לא יוכל להסתכל, ונתן לו סימן דגוהרקא דר"ח ובניו מנפשיה סליק ומנפשיה נחית, והשאר עולים ויורדים ע"י מלאכים הממונים על כך ע"ש, ואצל יהודה היה לו עונש זה שלא היתה נפשו עולה מג"ע התחתון למתיבתא דרקיעא אשר בג"ע העליון, כשאר צדיקים בזמנים הידועים לכך, והתפלל עליו בדבר זה:

דף ח'. אין יצה"ר שולט אלא במה שעיניו רואות. נ"ל בס"ד לכך חוט הראיה יוצא מן השחור שבעין ולא מן הלבן, כי השחרות כינוי ליצה"ר, וכמ"ש רז"ל על פסוק השחרות הבל, וכן דרשו רז"ל לאור יום זה יצה"ט, ולחשך קרא לילה זה יצה"ר, ולכן יוצא חוט הראיות מן השחור הרומז ליצה"ר, לרמוז שאין היצה"ר שולט באדם אלא בראיות שהוא רואה, שבמקום שיש ראיה יש יצה"ר שהוא שחור, ולכן ראי' גי' גבורה לרמוז עיקר גבורת האדם במלחמת יצה"ר הוא בראיה שלו ששם שולט, וזה הפתח שהיצה"ר נכנס בו אצל האדם:

ועוד נ"ל בס"ד בזה, דאחר אותיות עין יש כסף שהוא לשון תאוה, כמו נכספה וגם כלתה נפשי, וכן כסוף נכספת ואחר כסף יש צלע זו דאשה שנבראת מן הצלע לרמוז כי מן העין יהיה לאדם כסף, ר"ל תאוה בצלע זו אשה:

שם. אע"ג דמדה בטלה במדה לא בטלה. נ"ל בס"ד בתוך אותיות מדה במלואם כזה מ"ם דל"ת ה"י, יש אותיות מתי"ל שהוא ר"ל ממשיל, דהיינו עושה לאדם דברים שהם כמשלים ודומין למדה העקרית, וזהו במדה ר"ל במה שרמוז בתוך מדה זה לא נתבטל. והא דזכר ששה דברים שהם שלה ותרקב יקב ורובע ותומן ועוכלת, נ"ל בס"ד כנגד שש קצוות שמגיע בהם הפגם של החטא שהם מעלה ומטה וארבעה לצדדין:

שם. ומנין שכל פרוטה ופרוטה מצטרפין לחשבון גדול. נ"ל בס"ד, דקאי על עונות דקים מאד שהם קטנים באיכותם ומדתם, ולכך דימה אותם לפרוטה, שאין שיעור פחות ממנה, כי פחות מפרוטה אינו ממון. גם מכנה העונות בשם פרוטה, כי פרוטה גימ' יצר שהם באים לאדם מן עצת היצר, גם פרוטה טורף ה' שע"י העון טורף חמשה חלקי הנפש שבאדם:

דף ט' היא חגרה לו בצלצול. קשה הו"ל למנקט זה אחר אומרו פרסה לו סודרין נאים על ראשה. ונ"ל בס"ד דהצלצול הוא מלבוש מיוחד לזונות, שהוא לבוש פריצות ואין בו צניעות שהוא

דק מאד, שהבשר נראה מתוכו, וחוגרת בו בחצי גופה מן מתניה ועד רגליה, ולכן לא תחגור בזה בפרהסייא בהיותה על פתח, דא"כ מכירין בה בני אדם עוברים ושבים שהיא זונה גמורה, אך על פתח ביתה תעמיד מקושטת בסודרין ובקשוט פנים וכחול עינים וקליעת שער, כי דברים אלו אינם מיוחדים לזונות, ואחר שהזכיר דברים אלו שהיא עומדת בהם בפתח הבית אמר הראתה לו באצבעה, כי כשיעבור הנואף על פתח הבית רומזת לו באצבע שיכנס לבית, דאין האיש בביתו, ואין זר בבית, ואחר שיכנס לבית אז תחגור בצלצול לפניו, כדי להבעיר בו אש התאוה ביותר, ולכן זכר חלוקה דצלצול אחר האצבעות:

שם. היא האכילתו מעדני עולם. י"ל אכילת המעדנים ודאי תהיה קודם ביאה, ואמאי נקיט חלוקות אלו אחר חלוקות של הביאה, שאמר פשטה לו יריכה וקבלתו על כריסה. וי"ל דודאי דהנואף מזנה עמה בגניבה ובסתר, לא תוכל להאכילו ולהשקותו בעת שהוא מזנה עמה, אך היא תאכילהו ותשקהו כשיבא לביתה בעת שבני אדם מצויין, שא"א לזנות עמה, והוא נכנס בדרך וזיי"א, והיא תאכילהו ותשקהו למצוא חן בעיניו, ולכן נקיט חלוקות אלו בפ"ע לבסוף, ולא ערבינהו בהדי הפרטים דנקיט בענין הביאה. אי נמי אכילה ושתיה עושה לו לפרקים כאשר תמצא עת ראוי לכך, אך כל אותם מילי הם מצויים אתה תמיד:

שם. חצי כלים והם אינם כלים. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רז"ל ע"פ ויהי ה' משגב לדך **משגב לעתות בצרה**, משל למלך שכעס על בנו ונשבע על אבן גדולה או על קורה אחת גדולה לזרקה עליו, ואחר שנשבע אמר אם אזרוק עליו אבן זו או קורה זו כמו שהיא ימות, ואם לא אזרוק כבר נשבעתי, מה עשה שבר את האבן ואת הקורה לחלקים קטנים, וזרקן בזא"ז, נמצא קיים שבועתו, ובנו נשאר בחיים, לכך נאמר **משגב לעתות בצרה**, שישבר עת הצרה לעתות הרבה, כדי לשים ריוח בין עת לעת, שיהיו יכולים לסבול, וכן כאן אמר חצי אכלה בם, כי המכה והגזרה רעה הגדולה מכונית בשם חץ, ואם יזרקנה עליהם בבת אחת לא יתקיימו בעולם, על כן משבר החץ שהוא המכה הגדולה לחלקים קטנים, ויביאם עליהם בזא"ז, דנמצא הגזרה נתקיימה והם לא אבדו מן העולם, וז"ש חצי כלים ר"ל אעשה מן החץ האחד הגדול חיצים הרבה, ואז חצי כלים, שאפשר לזרקם כולם עליהם, והם אינם כלים בזריקה זו:

שם. במלאת ספקו יצר לו, פירש רש"י ז"ל ספקו כל רצונו, וקשה היכא משמע שתתמלא סאת עונות שלו. ונ"ל בס"ד אחרי אות קו"ף באלפא ביתא יש אותיות רש"ת, וידוע כי סאת העונות מכונית בשם רשת במקראות תהלים ומשלי, כי הם רשת של יצה"ר שלוכד בם את האדם ואותיות ספקו הם סוף ק', שאם תניח אות הוא"ו בין סמך ופה, תהיה נקראת סוף ק', והכונה סאת העונות שהיא הרשת הרמוזה בסוף אות ק', כשתתמלא אז יצר לו. ואמר לשון יצר, כי זו הצרה באה לו ע"י היצה"ר שהוא השטן, אשר אחר שמחטיאו מקטרג ומביא עליו צרה:

שם. דוד דכתיב טבעו בארץ שעריה. פירוש שערים של ההיכל, דקי"ל כרבנן דאלו השערים דוד הע"ה הזמינם. ואמרתי בס"ד טעם שהזמין הוא את שערי ההיכל, כי ראה ברוה"ק שהקב"ה יעשה לו נס בהם אחר פטירתו כשבא שלמה הע"ה להכניס הארון שדבקו זב"ז, ואמר כ"ד רננות ולא נענה, עד שאמר זכרה לחסדי דוד עבדך נענה שנפתחו השערים, וידעו הכל שהוא נקי מאותו עון, ולכן הוו חביבין עליו אותם השערים, והזמינם הוא בעצמו:

וכתב הרב עיון יעקב ז"ל, אע"ג דמשה קדים נקיט לדוד ברישא, משום דשל דוד מפורש בכתוב, משא"כ של מרע"ה גמרא ע"ש. ועוד נ"ל בס"ד הצלת מעשה ידיו של מרע"ה היתה בידי אדם, ולא היתה בדרך נס בידי שמים, ועוד דהיתה קודם החרבן מעת שנבנה מקדש ראשון, דלא הוה עדיין שעת זעם, אך הצלת מעשה ידיו של דוד הע"ה אית בה רבותא טפי, דהיתה בידי שמים בדרך נס, וגם דהיתה בעידן רתחא בשעת החרבן ממש, דהכל נחרב ונשרף והשערים ניצולו. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ בשל דוד הע"ה איכא רבותא טפי, דשלטו ידי אויב בכל דברים הנבחרים קדשי קדשים והיכל ומזבח, והשערים שהם תשמיש לאלו ניצולו, משא"כ משכן נגנז כולו, עכ"ד נר"ו:

שם. דאמר מר משנבנה מקדש ראשון נגנז אהל מועד קרשיו קרסיו וכו'. קשה למאי אצטריך לפרש פרטים אלו וסגי למימר נגנז אהל מועד כולו. ונ"ל בס"ד, דידוע במשכן נעשה תיקון לחמשה אותיות שם אלקים שנפגמו בעגל, דהיינו לאותיות אלה שנפגמו בעשיית העגל, ולאותיות מ"י שנפגמו במה שהיו מנשקין אותו, ואלו החמשה דברים קרשים קרסים בריחים עמודים אדנים, הם כנגד חמשה אותיות שם אלקים שנפגמו בעגל ונתקנו בעשיית המשכן, ולכן תמצא ר"ת חמשה דברים הנז' הוא מספר רנ"ע, כמנין שלשה שמות אלקים דקטנות, עם שלשה כוללים שעולים אר"ן, ועם ע"ו אותיותיהם הם מספר רנ"ע כמ"ש הרמ"ז ז"ל, כי הפגם היה משולש מצד המעשה, ומצד הדבור, ומצד המחשבה, ובשלשה אלה הגבירו עליהם מדה"ד, ונעשה בהם גערה, ורנ"ע הוא גער, דהגערה היא מן הדין כסוד ויתמהו מגערתו, וכנז' בספר מ"א, ועל ידי מעשה המשכן בחמשה דברים הנז' שהם ר"ת רע"ג, גבר החסד הנקרא מעין גנים המשקה לחמשה גנים, והיינו מעין גנים עולה מספר רע"ג, וכמפורש כל זה בדרשותי על התורה בס"ד. איך שיהיה, הנה בחמשה דברים אלו נרמז תיקון הפגם שנעשה בחמשה אותיות שם אלקים, ובזה מובן הטעם שנגנז אוהל מועד ונשאר קיים, לרמוז כי אותו התיקון שנעשה בו לחמשה אותיות שם אלקים נשאר קיים, ולא חזר לקלקולו אחר שחטאו ישראל אח"כ בע"ז, ומאחר דהתיקון נרמז בחמשה דברים אלו, לכך פירש אותם כאן נגנז אהל מועד קרשיו קרסיו וכו', לרמוז טעם שנגנז הוא להורות על תיקון הנעשה בחמשה דברים אלו נשאר קיים לעולם, גם אחר שחטאו אח"כ בע"ז בעגלי ירבעם ושאר מלכי ישראל וגם במקצת מלכי יהודה:

שם. אמר אהרוג אדם ואשא את חוה. קשה אם אדם ימות בעבור העון גם חוה תמות, ומתי ישאנה, ואפשר דחשב אדם ימות תכף בשביל ששמע מפי הקב"ה, אבל חוה ששמעה הצווי מן האדם לא תמות תכף. ועוד נ"ל בס"ד כפי רוב דברי רז"ל ס"ל לידת קין והבל היתה אחר החטא, ועל כן חשב אם יאכלו לא ימותו אלא עד אשר יזדווג אדם עם אשתו כדי שלא יהיה ביטול המין של אדם ויחשב אחר שיזדווג אדם עם חוה ותתעבר ממנו זכר ונקבה ימות אדם, כי אין עוד צורך בו לקיום המין, אך חוה לא תמות אלא עד שתלד אותם ותניק אותם, והוא חשב שצריך להם חדשי העיבור כשאר בע"ח, ולא ידע שתהיה לידתם בנס, שעלו למטה שנים וירדו שבעה קין ותאומתו, והבל ושתי תאומותיו, ולכן כיון דחשב דחוה מוכרחת שתשאר בחיים בחודשי עיבור וימי יניקה, חשב שישאנה בימים הללו:

שם. וגחזי ואבשלום ואדניהו. קשה כפי סדר הדורות הו"ל למנקט גחזי בתר אבשלום ואדניהו, ונ"ל בס"ד דרצה למנקט את גחזי בהדי בלעם ודואג ואחיתופל, דכולם אין להם חלק לעוה"ב, וכמו דנקיט להו תנא דמתניתין בסנהדרין פרק חלק, ארבעה הדיוטות אין להם חלק לעוה"ב, ואלו הן בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי:

שם. שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנים לו, ומה שבידו נוטלין ממנו. נ"ל בס"ד מדה כנגד מדה, כיון שהוא היפך ועיקם ראיית עינו, שנתן

עינו במה שאינו שלו, דנמצא אינו רואה ראיה ישרה אלא הפוכה לאחור, על כן עם עקש תתפתל, שיתהפכו ויתעקמו אותיות עי"ן, להיות לירוק ענ"י, שישאר עני מכל אשר יש לו בידו, שנוטלין אותו ממנו :

שם. אבשלום נתגאה בשערו, לפיכך נתלה בשערו. נ"ל בס"ד שער אותיות עשר, ואותיות ערש, והכונה כיון שנתגאה בשער שלו סופו חטא עד שבא על עשר פלגשי אביו, ואח"כ נהרג בעשר חניות של ברזל, וגם העשר נהפך לערש, ע"ד מש"ה הנה ערשו ערש ברז"ל, וגם מספר שבט ברזל יואב עולה שער. ומ"ש לפיכך נתקעו בו שלשה שבטים, נ"ל בס"ד הטעם שתואר איש הוא מורה על חשיבות כמו איש ירושלים, והוא גנב לב דוד הע"ה, שהיה גדול המעלה שנקרא איש, וגם לב ב"ד שכל אחד מהם ראוי לתואר איש, וגם לב ישראל שכולם נקראו בשם איש, דכתיב כל איש ישראל, לפיכך נתקעו בו שלשה שבטים שכל שבט מספרו איש :

שם. ת"ר שמשון בעיניו מרד. הא דאמר מרד ולא אמר חטא, לרמוז חטאו היה כמו מרד, כי אמר היא ישרה בעיני, דקדק בלשון היא, לומר להם אפילו זו, ולכן ענייננו דומה למרד שאינו עושה בשביל תאות לבו ובאמת שזה היה בהשגחה פרטית כדי לנקום מפלשתים, ולכן אמר בעיניו מרד, ללמדינו שבחו מתוך גנותו, כיון שעניינו היה כמו מרד, דלא עביד בשביל תאוה מזה מובן כי נתגלגל לידו דבר זה בשביל ישראל, וכמ"ש כי מה' הוא כי תואנה הוא מבקש מפלשתים, שהיה זה לטובת ישראל לנקום מפלשתים. ועוד נ"ל נקט לשון מרד, כי עין עין עולה ר"ס כמנין ימרוד :

שם. כי אזל מיהא בתר ישרות עיניו אזל. קשה איך שמשון שהיה גדול הדור, והיה גלגול נדב בן אהרן הע"ה, יכשל בכך לילך אחר ישרות עיניו ליקח בת אל נכר. גם אימרו כי מה' הוא, איך יהיה רצון מאת ה' שיבעול בת אל נכר, ואם כדי להתגרות בפלשתים לטובת ישראל יהיה ע"י סיבה אחרת, ולמה נעשית הסיבה באופן זה שהוא מגונה מאד. ונ"ל בס"ד, דמצינו בדברי המקובלים ז"ל שהביא הגאון חיד"א בחומת אנך, בענין שלמה הע"ה, איך עלה על לבו ליקח נשים נכריות, ואמרו דכונתו היתה כדי לברר נצוצי קדושה אשר באומות ההם, ע"י ביאתו עליהם, אך לא כיון בזה על האמת, כי בירור נ"ק שנעשה בנפ"ה, הוא שישלח נפשו למדור הקליפה לברר משם נ"ק, אך הוא הביא אותם נכריות לביתו ועשאם מלכות, ועי"כ נתגברו ולא נעשה הבירור ע"ש. וכן הענין כאן שיש נ"ק בקליפת פלשתים, שא"א לבררם מהם אלא ע"י ביאה שיבא עליהם בתשמיש המטה, וגם שמשון ע"ה נתכוון לכך, כדי לברר נ"ק מקליפת פלשתים, ע"י ביאתו שיבא על בנותיהם, ונתחכם ג"כ בדבר זה שהוא ילך אצלם כדוגמת נפ"ה, ולא יביאם אצלו, ועל זה נאמר כי מה' הוא כי תואנה הוא מבקש מפלשתים, והתואנה הוא על נ"ק להוציא מקליפת פלשתים, אך חסרון אחד היה בזה אצל שמשון, כי לא היתה כל כוונתו לשמה, כאשר היה אצל יעל עם סיסרא בביאתו עליה, אלא היה מעורב עם כוונתו כונה של תאוה גשמית וזרה, ומחמת שהיתה תאוה זרה משותפת עם כונתו הטובה, לכך נענש בעיניו :

ובזה יובן הטעם דאמר לקמן שברכו באמתו שיהיה זרעו כנחל שוטף, והיינו להורות כי מן השמים היה רצון בדבר זה בשביל הבירור, ובזה מובן דברי רז"ל במדרש שאמר שמשון בעת שנטה למות, רבש"ע אם אין ביני לבינם אלא המילה, כדאי הוא שלא אפול בידם. וי"ל למה נקיט מילה, והלא כמה מצות יש בינו לבינם. ובזה ניחא שזכר אבר המילה אשר שם ברכו ה' שיהיה זרעו כנחל שוטף, ואם לא היה רצון מן השמים שיקח בתם, למה סיימו ברבוי הזרע שלו, ועל כן אין פ"פ למקטרג לקטרג עליו בשעת סכנה ההיא, מצד שלקח בתם. ואמר מצילה זו שרמז בה על רבוי הזרע שלו, שנקרא מים שנתברך בו להיות כנחל שוטף לעת עתה שהוא צמא למים כדי לסתום פה המקטרג :

שם. דלדלה כוחו דלדלה לבו דלדלה מעשיו. פירש הרב עיון יעקב ז"ל לשון דלות ועוני, ונראה טעם בזה כיון שהלך אחר עין שלו בדרך הפכפך הפך הדין, נהפכו לו אותיות עין לאותיות עני, שנעשה עני ודל בשלשה אלה, ונקיט ג' דברים מעשיו כוחו לבו, דר"ת שלהם מלך, כי הוא היה שופט שהוא במקום מלך באותו זמן, והיא דלדלה אותו בשלשה דברים הרמוזים בשם המעלה והשררה שלו, וזה היה לו בשלשה דברים הנז' מפני שהלך אחר מראה עיניו שיש בהם שלשה גוונים לבן וירוק ושחור. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש בשביל שזאת היתה אשה שלישית, לכך דלדלה אותה בשלשה, עכ"ד נר"ו :

שם. בגמר ביאה נשמטה מתחתיו. נראה ודאי דלאו משום הנאתו נצטער אותו צדיק עד גדר שתקצר נפשו למות, אלא נצטער על השחתת זרע קודש לבטלה מחמת שנשמטת בגמר ביאה היה זורה הזרע בחוץ, ויליף לה מן ותאלצהו כי האל"ף יתחלף בחית, וקרי בה ותחלצהו, מלשון וחלצה נעלו, כן היא שלפה אותו מעליה, מחמת שנשמטה מתחתיו, ונשלף האבר מאותו מקום. ונ"ל בס"ד הטעם שהיתה סיבת מיתתו מחמת דבר זה שנשמטה מתחתיו ושלפתו, דעל כן צר לו והוכרח לגלות לה הסוד, ובזה שלטו בו פלשתים עד שבזה הענין מת, היינו מן השמים רצו להורות בזה, דאין לשמשון דין בועל ארמית שקשורה בו ככלב, וכמ"ש רז"ל על פסוק ולא שמע אליה לשכב אצלה בעוה"ז להיות עמה בעוה"ב, כי זאת הארמית עשתה פיגול דמיוני בזה שתשמט מתחתיו ותפרד ממנו והיתה מיתתו בסיבה זו, להורות כי מיתתו היתה כפרה עליו שנתפרד מן הארמית, ולא נשארו כל אותם הנכריות שבעל דבוקים בו ככלב, אלא נשאר אותו צדיק נקי בעוה"ב, ולא דבקתו הרעה מפני שבאמת הוא מתחלה וע"ס היה לו כונה לשמה בזה, וכאמור לעיל, ונתכפר לו עון זה במיתתו ונטהר ונקה לגמרי :

שם. דברים האסורים לנזיר. פירש רש"י משרת ענבים וכו', וקשה דברים כאלה לא שייך לקרותם דבר טמא, אלא צריך לקרותם דבר אסור. ונ"ל בס"ד, כיון דאסורים לנזיר באכילה, אסורים גם במגע, דאסור ליגע בם כדי שלא ישכח ויאכלם, וכמ"ש לך לך אמרין לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב, כי דברים אלו מותרים לכל העולם, אצל הנזיר היו מותרים מקודם, וחיישי רבנן לשכחה לכך אסור ליגע בהם, וכיון דאסור ליגע בהם נדמו בזה לדבר טמא, שאין האדם נוגע בו, כדי שלא יטמא, לכך קראם דבר טמא. ויש לרמוז טמ"א ר"ת טעם מיין אסור :

שם. הוא נתאוה לדבר טמא, לפיכך נתלו חייו בדבר טמא. נ"ל בס"ד בטיבותיה משתעי, כי מצינו כתוב וימצא לחי חמור טריה, ואז"ל במדרש ויחי מהו טריה בר תלתא יומין, ר"ל החמור ההוא היה בן שלשה ימים, כי טריה בלשון יון שלשה ע"ש, וצריך להבין למה הוצרך ללמדינו שהיה החמור בן שלשה ימים. ונ"ל בס"ד שבו נרמז על חטא שלקח שלשה נשים נכריות, דכתיב בהו בשר חמורים בשרם, אחת בתמנתה ואחת בעזה ואחת בנחל שורק, ושלשתם בשר חמורים בשרם, וזה נרמז בחמור טריה שהיה בן שלשה ימים, לומר אע"פ שידע הקב"ה שיחטא בשלשה נשים חמורים עשה לו נס בחמור זה, וכאן נברא לו המים בתוך לחי החמור ההוא, שהיה בן שלשה ימים, שרמוז בו על שלשה נשים נכריות אשר לקח, לרמוז בזה אע"פ דהשי"ת יודע שיחטא בשלשה נשים שבשר חמורים בשרם, לא מנע ממנו

חיותו במים בעת שהיה צמא, אלא ברא לו חיותו, וזהו כונת המאמר אפילו שהוא נתאוה לדבר טמא אלו נשים נכריות אשר בשר חמורים בשרם, עכ"ז נתלו חייו המים בדבר טמא, הוא החמור שהיה בו רמז על אלו הנשים אשר נתאוה להם :

שם. מלמד שהיתה רוה"ק מקשקשת לפניו כזוג. נ"ל בס"ד הכונה, שבא לו כח וגבורה ושפע גדול מאור פנימי ומאור מקיף, וזהו כזוג שיש בו דמיון לפנימי ולמקיף, ומאחר שהאיר בו או"פ ואו"מ, לכך נתגבר על הקליפות, ונצח את פלשתים נצחון גדול ושלם :

שם. חלה נבואתו של יעקב אבינו. נ"ל בס"ד דדרים תיבת לפעמו, פועל מ', דאיתא בזוה"ק יעקב אבינו זכה לבינה בהיותה בסוד מ"ס, ומרע"ה זכה לבינה בהיותה בסוד סמ"ך, ולכן פועל מ' נרמז על יעקב אע"ה :

שם. צרעה ואשתאול שני הרים גדולים היו, ועקרן שמשון וטחנן זה בזה. נ"ל בס"ד אין הדברים כפשוטן, אלא הכונה על השרים הממונין על אותם הרים, שהיו צריכין תיקון ובירור, וזהו עקרן וטחנן זה בזה, כדי לבררם ולתקנם ע"ד וסכסכתי מצרים במצרים. או יובן בס"ד, צרעה רמז לקליפת הזכר שהוא הנושך בצרעה, כנ"ז בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בתהלים, שכל מיתה ויסורין ונזקין באים מן הזכר דקליפה, ואשתאול רמז לקליפת הנקבה, כי תחלק התיבה לשנים וקרי בה אשת אויל אם תניח היו"ק באויל, ואמר ששבר כח הזכר וכח הנקבה, וזהו עקרן, ועוד טחנן זה בזה, בסוד הבירור שבירר מהם נ"ק :

דף יו"ד. שברכו באמתו אמתו כבני אדם וזרעו כנחל שוטף, לפי פשוטו הכונה שתהיה כימות אמתו כבני אדם, אך תהיה רב האיכות שיהיה יוצא ממנה זרע רב כנחל שוטף, וע"ד האמת הכונה שברכו באמתו, שיוכל ע"י ביאתו בתשמיש המטה, לתקן ולברר בירור גדול בנ"ק, והיינו אמתו כבני אדם, כלומר כמו הצדיקים הנקראים בני אדם, שלא תטמא בביאות אלו בנות הערלים, אלא תשאר בקדושתה, וזרעו היוצא בביאה יהיה כנחל שוטף, לשטוף את נ"ק מן הקליפה. גם אפשר לומר אומר אמתו כבני אדם, כי הוא היה גלגול נדב בן אהרן הע"ה, ובא לתקן על אשר לא נשא נדב אשה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל וידוע נדב נקרא בן אדם, כי עליהם אמר הכתוב, ויהיו אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם, ופירש רבינו האר"י ז"ל, דנדב ואביהוא נקראים בני אדם ממש מצד הנפש שלהם, שלקחו מאדה"ר, וכנ"ז בשער הגלגולים, ע"ש :

שם. זכור לי עשרים שנה ששפטתי את ישראל, ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום. נ"ל בס"ד כונתו בטענה זו, ע"פ המעשה שכתב הגאון חיד"א ז"ל, בשם הגדולים ח"א מערכת המ"ם אות ס"ד, על הרב הקדוש רבי חיים כפוסי זיע"א, וז"ל, הרב החסיד מהר"ר חיים כפוסי בעל הנס זלה"ה היה דיין במצרים, ונסתמא, והיו מרננים עליו שח"ו לקח שוחד, ואמר בתוך קהל ועדה כי שמע דבת רבים יחדיו ירננו שלקח שוחד, ואם האמת אתם כן יהיה תמיד הענן יכסנו, ואם הוא נזהר מאד בזה יאירו עיניו כבראשונה, ונתקבלה תפלתו בהלו נרו, ואני הצעיר ראיתי חתימתו כשהיה סגי נהור, והיה חותם מאומד הדעת, וכמעט אין האותיות ניכרות כמי שלא ראה, וראיתי חתימתו אח"כ ה' נסי חיים כפוסי. בתיבה מאושרת ועד היום גוי הנשבע לשקר על קברו נענש, תגלב"ה זכותו יגן עלינו זלה"ה, עכ"ל, ולפ"ז כמו שטען הרב החסיד רבי חיים כפוסי ז"ל לפני השי"ת שיחזיר לו מאור עיניו כדי להצילו מן החשד והריגון של הבריות מפני שהיה דיין ויבואו לתלות בזה, דכתיב כי השוחד יעור, כן בטענה זו בא שמשון עליו השלום לפני השי"ת, לאמר הן אמת שראוי הוא ללקות בעינים, מפני שמרד בעיניו בענין הנשים, אך מאחר שהיה שופט ודיין של ישראל, לא יבואו העולם לתלות העורון בעבור הנשים, אלא יבואו לתלות בשוחד ח"ו מפני שדבר זה מפורש בתורה כי השוחד יעור והוא קרוב לחשד בזה יותר, ובאמת אנכי לא קבלתי שוחד כל דהו, משום אדם, ואפילו שירות קלה להעביר מקל ממקום למקום לא נהניתי, ובודאי לא ניחא קמיה שמייא לחשוד אותי בדבר שאני נקי וצדיק בו, לכן תעזרני עתה לנקום מהם נקמת עיני, כדי שיתברר כל שעשו מצד בחירתם עשו, ולא היתה גזרה זו מן השמים, שהראיה הצלחתי בנקמתי מהם בדרך נס, ובזה אנצל מן החשד, ולכן אמר נקם אחת משתי עיני, כי על אחת לבדה לא היה לי טענה זו, מפני שאני חייב בזה מכח סיבת הנשים, ואם היו עושים הנזק באחת דוקא, לא היו העולם מרננים וחושדים אותו בשוחד, שאם היה בעבור שוחד היה צריך לנקר את שתיהם, דעיני חכמים כתיב על שתי עינים, אך על השנית אשר הוסיפו לרוע, בזה נעשה לי טענה שזו הנקור שלה שלא כדת, דהשתא אתי לידי חשד וריגון, והעונש היה די באחת. ודע כי הגרסה הנכונה הוא זכור לי עשרים שנה, כ"כ הגאון חיד"א ז"ל במראית העין בשם הרשב"א ז"ל בתשובה סי' פ"ת, וכתב דכן הביא רש"י ז"ל בפירושו על המקרא :

והא דבקש על עין אחת דוקא, עיין פירוש רש"י ז"ל. ועוד נ"ל בס"ד, כי באדם יש ב' עינים אחת ימנית ואחת שמאלית, וכנגד זה יש לו שני ראיות במעשיו, אחת ימנית דהיינו שמכוין לש"ש, ואחת שמאלית שמכוון להנאתו, אך יש אדם שכל ראיה שלו היא לש"ש דוקא, דהיינו ימנית, ויש הכל שמאלית שמכוון להנאתו דוקא, ויש משתמש בשניהם שהוא רואה לכאן ולכאן, והנה שמשון בענין התחברותו עם נשים נכריות מפלשתים לא הלך אחר עין השמאלית, אלא היה לו ראיה ימנית ג"כ, שכיון לש"ש כאשר כתבנו לעיל, כדי לברר נ"ק מן הקליפה שלהם, ולכן כאשר ניקרו פלשתים את עיניו בשביל זה העון שהיה בידו, לא היה מן הדין לנקר אלא רק עין השמאלית, כדי לכפר על ראיה השמאלית שהיה מתכוון להנאתו ג"כ, אך הם הוסיפו ברע שניקרו את שתיהם, ע"ד מש"ה אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה, לכך בקש לנקום מהם על אחת דוקא, שלקתה שלא כדין על לא חמס בכפו :

ומה שהוצרך לפרש בדבריו שך השנים דקמי שמייא גלייא, נ"ל בס"ד באים הטיל יו"ד משמו שבמלואה עולה מספר עשרים, והוא שבעל נכריות פגם בה, ולכך התפלל שזכות של עשרים שנה יגין לתקן פגם היו"ד שמספרה עשרים, ולכך הוצרך לפרש הסך של עשרים. והא דזכר בדבריו תשמיש של מקל, ולא תשמיש אחר, עיין מהרש"א ז"ל. ונ"ל בס"ד דהעולם עומד על ג' עמודים, דאחד מהם הוא הדין, והגוף נקרא עולם בפ"ע, והנושא מקל נמצא מעמיד העולם שהוא הגוף על שלשה עמודים, שהם שתי רגלים ומקל, ולז"א זכור ששפטתי את ישראל שקיימתי בזה עמוד שלישי של עולם, ולא נהניתי מן הבריות בעמוד שלישי של עולם קטן שהוא המקל, ולפי פשוטו נקט מקל שהוא כלי תשמיש לדיינים לרדות בו, כמ"ש בגמרא דסנהדרין דף ז', רב הונא כד הוה נפיק לדינא אמר אפיקו לי מאני חנותאי, ומאי ניהו מקל ורצועה וכו', וכן איתא עוד התם ואצוה את שופטיכם בעת ההיא, אר"י כנגד מקל ורצועה תהיה זריז ע"ש, מיהו הא דנקיט מקל ולא נקיט רצועה או שאר כלי דיינים, נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בגמרא דשבת דף קל"ט שבר ה' מטה רשעים אלו הדיינים שנעשו מקל לחזניהם, ופירש רש"י לשמשיהם נותנים יד וכו' ע"ש, ולז"א שמשון לא מבעיא שאני לא הייתי מקל לשמשים שלי, אלא גם מקל שצריך אני להביאו בעבורם לרדות בו את המורדים, לא אמרתי לאחד מהם לטלטלו, כי לא

היה לו שום שמש אפילו דרך עראי, כדי שאהיה מקל אליו:

שם. יבא שועל שחוזר לאחוריו ויפרע מפלשתים שחזרו משבועתם. עיין מהרש"א ז"ל, שהיא שבועת אם תשקור לי ולניני ולנכדי. נ"ל בס"ד שועל גימ' ת"ו כמנין לא נין לו ולא נכד בעמו, והא דלכד שלש מאות, כי הרשע חיותו מן אות ש' שבשמו, ובזה פירשו המפרשים אוי לרשע רע, ר"ל אוי לו כאשר יוסר ממנו הש"ין שהוא מקום חיותו וישאר רע, וכן הוא הסיר כוחם ויניקתם מן אות שין, בכונה שלו. ונ"ל אם תסיר אות ש' מן פלשתים ישאר אותיות תפילם, כלומר כיון דסר אות ש' שממנו חיותם, אז תפילם ותשמידם, ונ"ל זה בשם שמשון שהוא ר"ת שלש מאות שועלים ובהם נפרע:

שם. א"ר שמעון החסיד בין כתפיו של שמשון ששים אמה היה. נ"ל בס"ד דאין דבר זה כפשוטו, שבין כתפיו היה רחב ששים אמה, דא"כ היה צריך שתהיה קומתו יותר ממאה אמה, ואיך היה דר בישוב עם בני אדם, דודאי אין הבתים והחדרים ושערים גבוהים אפילו שיעור עשרים אמה, אלא כונתו לומר בין כתפיו היה בו כח חזק לסבול עליו משא דבר רחב ששים אמה, דדבר זה יש בו רבותא גדולה מצד הרוחב יותר מן הכובד, כי כיון דהוא רחב כ"כ נמצא כולו יוצא חוץ לגוף, וא"א לחבקו שיאחוז בידיו בשתי קצות שלו, ודבר כזה קשה לסובלו מלבד קושי הכובד, אך שמשון שהיה לו גבורה היה נדמה אצלו משא רחב כזה כולו נושא נייר או גלדי בצלים, שאין צריך לאחוז בקצות בשתי ידיו ואם נאמר למה סתם ר"ש החסיד את דבריו, ולא אמר בין כתפיו סובלים משא רחב ששים אמה, הנה כבר ידוע שכל דברי אגדה דרכם בכך, שתופסים הלשון בדרך חידה, כי לפי סוד המאמר יבא לשון זה מדוקדק היטב:

שם. א"ר פפא היינו דאמרי אינשי קמיה דשתי חמרא חמרא. נ"ל בס"ד, הכונה ע"פ המעשה דאיתא במדרש רבא פרשת שמיני פי"ב, מעשה באחד שהיה מוכר כלי ביתו ושותה בהם יין, אמרו בניו אבינו זה לא יניח לנו כלום, מה עשו, השקוהו יין והשכירוהו והוציאוהו ונתנוהו בתוך מערה אחת שקוברים בה מתים חוץ לעיר, כדי שבעת שיקיץ מיינו לא ידע מי הביאו הלום, ויתחרט ולא ישתה יין עוד, אח"כ באו חמרים שהיו נושאין נודות יין למכור בעיר, ושמעו קול צווחה גדולה בעיר, אמרו נפריק החמורים בתוך המערה הזאת ונכנס לבדינו לעיר לראות מה קול הומיה וצווחה זו, שמא יש איזה מלחמה בין אנשי העיר, והכניסו חמוריהם לתוך המערה, ופרקו הנודות מגמליהם, והניחו הנודות בקרקע המערה, והם נכנסו לעיר, אדהכי והכי הקיץ אותו האיש, ופקח עיניו מעט, וראה נוד אחד יין נתונה למעלה מראשו, מה עשה התיר קשר הנוד, ונתן הנוד תוך פיו, ושתה ממנו כשהוא שוכב, ונשאר ראש הנוד בתוך פיו, ונרדם, ואלו החמרים כשחזרו למערה, ונטלו נודות היין עם חמוריהם, כשראו הנוד הזה בתוך פיו של אותו שיכ', נמאס הנוד בעיניהם ולא לקחו אותו, ונשאר בפיו, ואחר שלשה ימים אמרו בניו, וכי אין אנחנו הולכים לראות מה נעשה באבינו, והלכו לשם ומצאוהו שוכב והנוד בפיו, אמרו גם כאן לא עזבך בוראך, והמציא לך יין שתשתה ממנו, והואיל שהיא זאת לך מן השמים, אין לנו לעשות לך הרחקה מן היין, ועשו ביניהם סדר, שכל אחד מהם ישקנו יום אחד ע"ש. נמצא זה שאוהב היין, המזל שלו ממציא לו יין אפילו באופן רחוק מאד, דאיך יצוייר שיזדמן לו יין מרובה לאותו האיש בבית הקברות, וישתה כל צרכו והותר, ועל כיוצא בזה אמרי אינשי קמי דשתי חמרא חמרא, כלומר מזלו מזמין לפניו חמרא לשתות כמנהגו, ואפילו שהוא עומד בבית הקברות דרחוק הדבר הזה שם:

ומה דאמרי קמי רפיקא גריוא דובלא, נראה ע"פ מעשה שהיה באדם אחד שעשה סעודת משתה לבנו, והזמין חשובי העיר לסעודה, וגם הזמין את אנשים עובדי אדמה שיש לו בשדה, שיבואו לביתו לאכול גם הם על השלחן, והיה דרכם של בעלי בתים כשעושים סעודה מביאים תחילה על השלחן מיני ירקות הרבה כגון ובצלים וכרפס וכיוצא, והמסובים אוכלים מעט מהם ונשארים על השלחן ומביאים אח"כ לפני המסובין כמה מיני תבשילין של בשר, שזה הוא עיקר אכילתם, אך אותה הפעם אותם עובדי אדמה נתאחרו מלבא, ובעת שבאו כבר נאכלו כל התבשלין, וסילקו הקערות, ואז באו עובדי האדמה, ועדיין לא סילקו הירקות מעל השלחן, כי הירקות מסירים אותם בעת שמסלקים השלחן, וכשבאו אכלו הירקות כי נשארו ירקות הרבה שהמסובים לא אכלו מהם אלא דבר מועט, וגם זה היה ע"פ המזל, כי מזלם של אלו עובדי אדמה שאכילתם תמיד בכל יום ירקות בלבד, ואין טועמין בשר, הניח בדעתם להתאחר כדי שלא יאכלו תבשיל בשר אשר הוא חידוש אצלם, והיו מתענגים בו הרבה, ועל כיוצא בזה אמרי אינשי קמי רפיקי גריוא דובלא, כלומר מזלם מזמין להם כפי מאכלם ומנהגם:

וכל אלו המשלים הביאם על ענין זה של שמשון, לומר כיון שהיתה תאות המשגל גדולה וחביבה אצלו, לכך מזלו הזמין לו תשמיש מרובה גם בהיותו עומד בבית האסורים, שאין המקום ראוי לכך, ואינו מצוי שיזדמן שם כך, ולא עוד אלא שנזדמן לו ברבוי מאד, ודומה זה הענין לענין אותו האיש שהיה אוהב לשתות יין, שנזדמן לו היין במקום שרחוק מציאותו שם, דאיך יזדמן לשתות יין בבית הקברות, ולא עוד אלא שתהיה שתיה מרובה מאד:

ועוד נ"ל בס"ד, הביא משל זה דאמרי אנשי קמי דשתי חמרא חמרא על שמשון, ע"פ מ"ש רבינו ז"ל בספר הלקוטים, לשמשון קרה לו כאדה"ר, כי היה גלגלו, וזה הטעם של היין דהאדם הראשון שסחטה לו חוה ענבים, ושתה גרם שאסרו את שמשון בנחושתים והיה טוחן בבית האסורים מלשון תטחן לאחר אשתי, שהביאו לו כל אחד אשתו להזדווג עמה וכו' יע"ש, ובזה מובן המשל דאמרי אינשי קמי דשתי חמרא חמרא, פירוש שתיית חמרא דגלגול ראשון, גרם וסיבב שתיית חמרא דגוף זה השני של שמשון שהוא ענין התשמיש ששמש עם נשי פלשתים, דהאשה נמשלה לגפן פוריה, דכתיב אשתך כגפן פוריה, אך אלו נשי פלשתים בנות אל נכר הם סורי הגפן נכריה, ונמצא חמרא דסחיטת ענבים שסחטה חוה גרם סחיטה דסורי הגפן נכריה:

שם. וא"ר יוחנן כל המזנה אשתו מזנית עליו. הגאון חיד"א ז"ל בספר מראית העין הקשה בשם גדול אחד, דא"כ לא משכחת לה סוטה, דקי"ל דאם נקה האיש מעון המים בודקין את אשתו, ואם בא ביאה אסורה אין המים בודקין את אשתו, ואי אמרינן איהו בי קרי ואתתיה בבוליני לא משכחת לה סוטה, ותירץ שם דלא אמרו כל שאשתו מזנה גם הוא מזנה, כי אם אמרו להפך, ושפיר איכא נשים מזנו וגברייהו שלמים, וכשאשתו מזנה והוא ירא ה' איהו מייתי לה ומשקה מי סוטה עכ"ד ע"ש, ואם הרב ייטב הקושיא בזה, דלא תיקשי מסוטה, עדיין המאמר הזה הוא מוקשה ועומד מן הנראה לכל בחוש הראות, דהא חזינן כמה גברי מזנים ונשותיהם כשרות מאד, ואיך הבין המאמר דבא להחליט דבר זה למימר כל שהאיש מזנה בודאי דאשתו ג"כ מזנה, אך באמת אין כונת ר"י לומר כן, אלא כונתו לומר כפי טבע האנושי והשערת השכל ראוי להיות כך, דמאחר דהאשה רואה את בעלה גונב מקור אשת רעהו, ושוכב על כרם המוכן לרעהו, היא ג"כ תעזוב מקורה לאיש זר, ותקבל על כריסה איש, כי כמו

שעשה הוא באשת אחרים כן יעשה באשתו, ואין נחשבת זאת בעיניה בגידה בו, דכאשר עשה בשל אחרים כן נעשה בשלו, ובתר גנבא גנוב כן ראוי להיות ע"פ מדת טבע האנושי, אך נשים כשרות לא יעשו כן מחמת אזהרתה של תורה שהזהירה אותם בכך, ואריא רביע עלייהו הוא האיסור שאסרה התורה עליהם, והכי קאמר רבי יוחנן כל המזנה ראוי שתהיה אשתו מזנה עליו, שנאמר אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבתי, ראוי להיות מחמת כן שתטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון אחרים, דאיוב לא קאמר שנעשה כן בפועל, אלא כונתו לומר ראוי שיהיה כך, וכיוצא בזה מצינו בלשון המקרא שאמר דוד הע"ה חי ה' בן מות איש זה, והיתכן לחשוב יתחייב האדם מות בעבור נזק ממון, אלא הכי קאמר ראוי לחייבו מיתה מצד השכל על אונאה שעשה, אך התורה פטרתו מן המיתה, וכיוצא בזה נאמר בלשון חכמים, דאתמר עם הארץ מותר לנחרו אפילו ביוה"כ שחל בשבת, ואין הדבר כן שיהרגו את עם הארץ אפילו בימי החול, אלא הכונה ראוי היה לעשות כך אלא שהתורה אסרה זה עלינו, וכן כיוצא בזה נמצא בכמה לשונות של מאמרי רז"ל, ועל כן אין כאן ריח קושיא של אותו גדול, וגם אין קושיא מן הנמצא למראה עינינו, דודאי באמת נמצא הרבה אנשים שהם מזנים ונשותיהן כשרות, מחמת איסור תורה דרביע עלייהו:

שם. וא"ר שמשון דן את ישראל כאביהם שבשמים. הנה ודאי כל השופטים ששפטו את ישראל דנו דין אמת לישראל כאביהם שבשמים, ובפרט יהושע ועתניאל בן קנז ושמואל, ולא אצטריך קרא למרמז עלייהו דבר זה, ורק על שמשון הוצרך הכתוב ללמד, מפני שיש מקום לזות שפתים בדבר זה, והוא דאיתא בגמרא דסנהדרין דף פ"ב, ובעל בת אל נכר זה הבא על הכותית, וכתיב בתריה, יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב, אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים ע"ש, נמצא הבא על אשה נכרית לא יזכה לכוין האמת בדברי תורה, אלא אזיל בתר איפכא, ועל כן יאמרו המושלים כיון דשמשון בא על בת אל נכר, ודאי לא דן דין אמת במשפטיו ששפט את ישראל, דאינו זוכה לכוין על האמת, ולכן הוצרך הכתוב להודיע שבחו של אותו צדיק להצילו מלזות שפתים, ואמר עליו דן ידין עמו כאחד, שדן את ישראל כאביהם שבשמים:

שם. אלא מעתה לא ימחק. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל, מהא דאמר לקמן בפרק זה יהודה שקדש ש"ש בפרהסייא זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה, א"כ לא ימחוק שם יהודה, ואם תאמר הכי נמי, הא מבואר ביו"ד סי' רע"ו סעיף י"ב דמותר למחוק שם יהודה, והניח זה בצ"ע ע"ש. ונ"ל בס"ד דאין כונת תלמודא דאמר לא ימחק על שם שמשון, דאפילו אם נאמר שמש הוא שם גמור של הקב"ה, מ"מ שמשון לחוד ושמש לחוד, וכיון דיש בו אותיות נוספים על שמש אין זה שמו של הקב"ה, ובהכי ליכא לספוקי, וה"ה בשם יהודה, כיון שיש בו אות אחר מעורב בו אין זה שמו של הקב"ה, ופשיטא הוא דימחק, אך כונת תלמודא דאמר לא ימחק קאי על שם שמש הכתוב בפסוק כי שמש ומגן ה', כיון דאמרת האי שמש הוא שמו של הקב"ה, א"כ יהיה האי שמש קודש דאינו נמחק, ורק שמש הכתוב במקום אחר ימחק כדין שם אלקים, דיש קודש ויש חול, ועל זה קאמר אלא מעתה לא ימחק, כלומר שמש דכתיב בסוף פסוק דנקיט ליה תלמודא, ומשני אלא מעין שמש, כלומר מה שאמרתי שמש הוא שמו של הקב"ה אינו שמו ממש, אלא הוא מעין שמו, כלומר כמו שהשמש הוא מגן כן שם הוי"ה הוא מגן כהשמש, והיינו ר"ל שלל ההגנה הוא מגן כשמש:

שם. צדקיהו בעיניו, דכתיב ואת עיני צדקיהו עיור, נראה דדייק לה מדכתיב צדקיהו לשון יתר, דכתיב ואת בני צדקיהו שחט לעיניו, ואת עיני צדקיהו עיור, והכי הול"ל ואת עיניו עיור, כיון דכבר זכר שמו של צדקיהו תחלה, אלא ודאי הכי קאמר ואת עיני צדקיהו הידוע בפלאות העינים עיור. ובילקוט סי' רנ"ט איתא ואת עיני צדקיהו עיור, זה משבעה בני אדם שנדמו לאדה"ר, צדקיהו בעיניו שנעלו לעיניו צונביות של ברזל, ולא נתעוורו עיניו עד ששחטו בניו לעיניו ובכה, שנאמר וישחט מלך בבל את בני לעיניו, וסמיך ליה ואת עיני צדקיהו עיור ע"כ, ולפ"ד הילקוט שפיר יליף זה מהאי דהיו עיניו חזקות מאד משונים באיכותם יותר מכל אדם:

ואיתא בפסיקתא, ענה צדקיהו ואמר לנבוכדנצר הרגני ראשון שלא אראה בדם עשרה בני, ובניו אמרו לנ"נ הרגנו תחלה שלא נראה דם אבינו שפוך על הארץ, וכן עשה להם שחטם תחלה, ואח"כ חטט את עיניו, ונתנם בתנור, והוליכו בבלה, והיה צווח צדקיהו ואומר בואו וראו כל בני אדם, שהיה ירמיה מתנבא עלי לבבל אתה הולך, ובבל תמות, ובבל עיניך לא יראו, ולא הייתי שומע לדבריו, והריני הולך לבבל, ועיני לא רואות אותה ע"כ. וצריך להבין, למה היה מפרש לו ירמיה הע"ה בדברי הנבואה פרט זה שעיניו לא יראו את בבל, אך לפי האמור שעיניו היו משונות בכוחן משאר בני אדם, אמר לו כל בני אדם גולין לבבל ועיניהם רואות אותה, אך אתה עיניך החזקים הידועים בכחן אלף ידות על שאר אדם, לא יהיו רואין את בבל. והנה רש"י ז"ל במלכים ב' בפסוק דרך שער בין החומתים, פירש מערה הולכת מתוך ביתו של צדקיהו עד ערבות יריחו, וברח צדקיהו דרך המערה, והקב"ה זמן צבי הולך ע"ג המערה חוץ לעיר, ורדפו הכשדים את הצבי, וכשהגיע לפתח המערה בערבות יריחו ראוהו ולכדוהו, הוא שאמר יחזקאל הע"ה, ופרשתי כנפי עליו ונתפש במצודתי ע"כ ע"ש. ונראה כי תוך המערה הגדולה ההיא היה חושך ואפילה, וא"א לילך משך גדול בחושך, אך צדקיהו בטח בכח אור עיניו החזק שיראה גם מתוך חשך ואפילה, והלך בה ונלכד, נמצא עיניו החזקים היו סיבה לתפיסתו:

שם. אסא ברגליו. נראה הכונה שהיה ברגליו כח גדול משונה משאר אדם, שהיו רגליו חזקים כברזל שיוכל לישא עליהם משא כבד מאד, ודייק זה מאומרו חלה את רגליו, והול"ל חלה מרגליו או חלה ברגליו, אך אמר את ר"ל חלה בכח המונח את רגליו. והנה במאמר זה איכא למידק דאסא קדים לצדקיהו, והו"ל להזכירו קודם. ונ"ל דנקיט להו לפי סדר האברים בגוף, ותחלה נקיט שמשון בחדוש הגבורה שבו היה מתפשט בכל מקום שבגוף, ואחריו שאול הע"ה בצוארו, כי זה הוא הידור כל הגוף כולו, אך הוא הידור בלבד, ושנה אבשלום בשערו העומד בראש, ואחריו הזכיר צדקיה דהשבח הוא בעיניו, שהם ג"כ למעלה בגוף, ואח"כ אסא ברגלו, שהוא למטה בגוף:

שם. מנא ידע. קשה על כל מאמרים של רפואות הנזכרים בגמרא ישאל מנא ידע בעל המאמר, ועוד למ"ד מרביה שמיע ליה, ישאל גם על רביה מנא ידע, ומה ייטב בזה. ונ"ל בס"ד, דתלמודא מקשה למר זוטרא דשאל לר"ן על הדבר הזה, דמאי ס"ד למשאל לר"ן, וכי ר"ן רופא הוא ששאל ממנו דבר שיודעים הרופאים, ומנא ידע ר"ן חכמת הרפואה ששאל זאת ממנו, ומשני ידע מר זוטרא דר"ן חייש ביה, ולכן אמר ודאי מכיר בו, וא"ד תירץ דאמר מר זוטרא בדעתו, דודאי שמע ר"ן מן רבו על דבר זה. והא"ד הג' תירץ, דחשב מר זוטרא שודאי ידע ר"ן דבר זה מסוד ה' ליראיו שהוא יכול להשיב תשובה על זה מכח רוה"ק אשר בקרבו, וי"ל אמאי לא קאמר נמי דחשו ביה אחרים והגידו לו, וי"ל דזה נכלל בכלל אומרו מרביה שמיע ליה, דהמכוון הוא שלמד זה מפי אחרים:

שם. א"ל שמא נכרית את. פירוש שמא את מבני חם דחשובים אצל בני שם נכרים, והשיבה לו גיורת אני, מבני חם הייתי ונתגיירתי להיות מבני שם, מע"ז ולקיים כל ז' מצות בני נח שנוהגים בהם בני שם. והא דלא אמרה מבני שם אני מעיקרא, בחכמה דברה כדי שיאמין שאינה משקרת, דאם היא משקרת היה לה לומר מעיקרא מבני שם אני. ולמה אמרה גיורת אני, ר"ל הייתי נכריה מבני חם, אך עתה נתגיירתי ונעשית מבני שם, אלא ודאי בקושטא הכי הוא, שעתה גיורת ונעשית מבני שם, ונ"ל נבואה נזרקה מפיה שאמרה גיורת, שהוא ר"ת גלגולי יהיה רו"ת, כי ידוע דתמר נתגלגלה ברות:

שם. א"ל יתומה אני, פירש רש"י והייתי קטנה והשיאוני אמי ואחי, ואין לער ואונן נשואין ליאסר עליו משום כלתו, וכתב מהרש"א ז"ל לא ידעתי מי הכריחו לפרש כן, דהא ודאי לא נתכוון לכך, שהרי לא ידע שהיא כלתו ע"ש. ונ"ל בס"ד דרש"י ז"ל קשיא ליה איך תוציא שקר מפיה לומר פנויה אני דמותרת לכל אדם, והלא היא שומרת יבם דאגידה בשילה, וגם אסורה על יהודה משום כלתו, לכך פירש דא"ל הייתי קטנה והשיאוני אמי ואחי, דאין קדושי ער ואונן תופסין, ונשארתי אני פנויה ומותרת לך ולכל אדם, זה כונתה באומרה פנויה אני, והוסיף רש"י ז"ל דברים מדיליה לומר ע"פ המוכח הזה אין לער ואונן נשואין ליאסר עליו משום כלתו, והיינו רצונו של רש"י ז"ל לבאר לנו הטעם שאמרה כן, ומה רצתה לתקן בדברים אלו לז"א היינו כדי לברר דנשואי ער ואונן בטלים, ואין זו כלתו של יהודה, אלא היא אצלו כשאר פנויות דעלמא, ולא הטעתו בדבר זה:

שם. ח"א פרדס וח"א פונדק. נ"ל בס"ד אלו ואלו דברי אלקים חיים, דתרווייהו הוו, והפרדס הוא מקום ועד של תלמידים כמו בית המדרש שנקרא כרם, כמ"ש בגמרא כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה שנקרא בהמ"ד בשם כרם, שיש בו שורות שורות של מיני אילנות, ויש בו ערוגות של זרעים, כן נמצאים בבהמ"ד שורות שורות של תלמידים, ואגודות אגודות של מיני תלמידים, ומקום זה קרי ליה כאן בשם פרדס, והכתוב קראו, בשם **אשל** שהוא ר"ת **אסיפות של לימוד**, או ר"ת **אסיפות של למדנים**, והפונדק היה מקום שני שהוא מקום אכילה ומקום שינה, אשר אותם הלומדים במקום ההוא הנקרא פרדס נכנסים בפונדק זה בעת אכילה לאכול, ולעת לינה ללון, והכתוב קראו **אשל** שהוא ר"ת **אכילה שתיה לינה**, או ר"ת **אכילה** שתיה לויה, כמ"ש רש"י. ומה שנטע בבית המדרש הזה המכונה בשם פרדס, כמה מיני מגדים כדי ללמד מוסר השכל מזה לאותם הלומדים שם, וכאשר כתבתי בדרושים בס"ד במוסר ברכת האילנות בחידש ניסן:

שם. משל ﭏ עולם אכלתם. נ"ל בס"ד לרמוז זה בתיבת אשל, כי אות למ"ד דאשל יצטרף עם אות שי"ן הסמוכה לו, ויהיה תיבת של, ויצטרף עוד שם אות אל"ף ויהיה צירוף ﭏ, הרי כאן נרמז שתי תיבות אלו שהם של **ﭏ**. ואמר הודו וברכו למי שאמר והיה העולם, כלומר הודו וברכו בדיבור דוקא, ואין צריכין לעשות מעשה להקריב קרבן תודה כי הוא אמר והיה העולם שבראו בדיבור דוקא ולא במעשה, על כן הדיבור לבדו הוא חשוב להודות לו בו. ונראה לרמוז, אברהם ר"ת **אמר ברכו רחום הזן משלו**, והא דאמר הודו ושבחו וברכו, פירש בני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, כנגד שלשה ברכות בהמ"ז, עכ"ד נר"ו:

דף יו"ד ע"ב. משום דכסתה פניה חשבה לזונה. קשה מה תירץ לקושיא זו באומרו שהיתה צנועה בבית חמיה, דהא מדבר זה אין יוצא טעם, אלא רק להא דלא הכירה, ועדיין תיקשי איך הכתוב נותן טעם באומרו כי כסתה להא דחשבה לזונה, ואם היה הכתוב אומר לא הכירה כי חשבה לזונה, אה"ן הוי נתינת טעם שפיר, אבל על שחשבה לזונה אין טעם לזה, ואם נאמר שחשבה לזונה בשביל שהיתה יושבת בפרשת דרכים, כמ"ש רש"י בחומש, א"כ איך אומר כי כסתה פניה, דהלא הטעם בזה, ועוד מה טעם יש בזה לומר דהיתה זונה, דאולי היתה יושבת שם שממתנת לבעלה או לאביה, שיעברו דרך שם ותלך עמהם. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש הגאון מהרי"ש ז"ל בפסוק הבה נא אבא אליך וז"ל רש"י נדחק בלשון הבה נא, דבאמת הוא לשון נתינה בכל מקום, ולפענ"ד הכונה כפשוטו, כי לאשר הכתוב העיר בתתך אתנן ואתנן לא ניתן לך, ותהי להפך, לכן זונה שמעי דבר ה', ופשט המקרא מורה כפירוש בעל העקדה, שהזונה בעצם היא הנותן נדן לכל עובר שיזנה עמה, אבל אותה שלוקחת אתנן אינה זונה בעצם, אלא בלשון מושאל, כי אהבת הממון הביאתה לכך, ועל כן כשראה יהודה שיושבת באם הדרך חשבה לזונה גמורה שנותנת נדה לכל עובר, ולכן אמר הבה נא אבא אליך, כלומר תתני לי נדן כדי שאבא אליך, והיא כיון שבאמת לא היתה זונה, על כן אמרה לו מה תתן לי כי תבא אלי, ר"ל לא שאני נותנת לך אלא אתה תתן לי, והוסיפה עוד שהיה צריך להניח ערבון, עכ"ד ע"ש:

והנה יש לדקדק, מאחר דיהודה לא נמצא אתו דבר מה ליתן, דהראיה שהולך לתת ערבון חותם פתיל ומטה, איך סלקא דעתיה מעיקרא, לנטות מן הדרך ולבא אליה ותבע אותה, וכי יש מזנה בחנם, ואם נאמר כמו שפירש הגאון מהרי"ש ז"ל הנז"ל, שחשב אותה לזונה בעצם שהיא תתן אתנן, מהיכן נודע לו זאת דאפילו לפירוש רש"י ז"ל שפירש חשבה לזונה לפי שיושבת בפרשת דרכים, טעם זה הוא דחוק מאד, דאפשר יושבת וממתנת לבעלה או לשלוחה שיבואו ותלך עמהם, והיכן מצינו שהזונה יושבת בפרשת דרכים, ועוד אפילו אם חשדה בעבור ישיבתה שם שהיא זונה, מהיכן ידע שהיא מאותם שנותנים אתנן, ושמא היא מאותם שלוקחים אתנן, על כן מוכרח לומר דמחשבה זו שחשב עליה שהיא זונה בעצם שאינה לוקחת אתנן אלא היא נותנת, זו היתה מן השמים, שהעלו בלבו לחשוב ולהחליט בדעתו כך שזו זונה בעצם שנותנת אתנן, ולכן אע"פ שלא נמצא אתו כלום ליתן, נטה אליה וקרב אצלה ובקש ממנה אתנן כדי שיבא אליה, ואם לא שמו מן השמים דבר זה בלבו שיחליט שזו זונה בעצם שהיא תתן, לא היה נוטה אליה לשכב עמה, ועל זה אמר הכתוב בשביל מה היה הדבר הזה שחשבה לזונה בעצם, שגזר הבורא יתברך שיחשוב כן בדעתו בהחלט גמור, כדי שיבא אליה, ואמר בשביל שכסתה פניה בבית חמיה שהיתה צנועה, לכן בזכות הצניעות שבה רצה הקב"ה שתזכה שיבא אליה יהודה ויצאו ממנה נביאים ומלכים, ואם לא היה גוזר השי"ת שעבור מחשבה זו בלבו של יהודה לחשוב שהיא זונה בעצם שהיא תתן אתנן ולא תקבל, לא היה קרב אליה, מאחר דיודע שאין בידו שום דבר ליתן לה, ולא היה תועלת מישיבתה שם, שלא היתה יוצאה כונתה לפועל:

שם. כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה יוצאין ממנה מלכים ונביאים. נ"ל בס"ד מדה כנגד מדה, היא בצניעותה תרים המכשול מן בני אדם שלא יכשלו בה, לכן יצאו ממנה נביאים שהם מרימים מכשול הנפשיי מבני אדם, וכמש"ה ואמר סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי, גם בזכות זה יצאו ממנה מלכים שמסירים מכשול הגופניי מן בני אדם, שאלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו, וכמה מיני מכשולים יוסרו ע"י השגחת המלכות. ועוד נ"ל בס"ד, דהוי מדה כנגד מדה, כי המלכים כל עניניהם שלהם צריכים להיות בהצנע, וכבוד מלכים הסתר דבר, וגם הם יהיו צנועין, דאין רואין את המלך ערום, ואינו מסתפר לפני בני אדם, ואין יושבים ומדברים עמו

אלא לפרקים בעת הצורך, וכן הנביאים דרכם להתבודד תמיד, ורוב ימיהם אין רואין פני אדם, כי רוח הנבואה לא תשרה אלא בהצנע והתבודדות. והא דנקיט צנועה בבית חמיה, נ"ל דצניעות דבית חמיה זוכה לשכר זה, אבל על צניעות דבית אביה זוכה לשכר אחר. אי נמי נקיט צנועה בבית חמיה, לומר שזוכה בעבור הצניעות שיהיה לה מן חמיה, שתהיה מוצנעת ממנו, והא דאמר כל כלה בא לרבות בתיבת כל, אפילו היכא דחמיה ג"כ הוא צנוע, דאין לה כ"כ רבותא בצניעות, כיון דרואה חמיה דרכו בכך ואוהב כך, דודאי היא ג"כ מוכרחת לילך ע"פ דרכו, אפ"ה זוכה בשכר זה, דהא תמר גם חמיה יהודה ודאי היה צנוע ואוהב הצניעות, ועכ"ז זכתה בשביל צניעות שלה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, בא לרבות בתיבת כל אפילו שאין לה יופי כ"כ, שדוחק אותה להראות עצמה כדי להתפאר, עכ"ז שכר גדול יש לה גם אפילו שהיא אינה ממשפחה המיוחסת הרבה, אפ"ה זוכה שיצאו ממנה מלכים ונביאים, דהאי מלכים לאו דוקא, אלא ר"ל בעלי שררה גדולה, כגון נשיאים וכיוצא, והאי נביאים לאו דוקא אלא בעלי רוה"ק, עכ"ד נר"ו:

שם. בא ס"מ וריחקן בא גבריאל וקרבן. נראה לפרש דהא פלוני דר"ת סימנים ההם הוא אותיות פחם, אמר סימנא מילתא שזו תשרף ולא תצליח בהצלה, יען כי הפחם מורה על השריפה, שדבר הנשרף נעשה פחם, כן היא תשרף ועצמותיה נעשים פחם, והקב"ה הפר מחשבתו ואדרבה הסימנים אשר ר"ת שלהם פחם בהם היתה הצלתה מן האש, כי לפי האמת הפחם מורה על סילוק האש, דאחר שיכבה האש ויסתלק מן הגחלים אז נעשים פחם, ושלח את גבריאל וקרבן, לרבותא, כי גבריאל שהוא שר האש שהיא גבורה, הוא יעסוק בהצלתה מן האש:

ברם יש לדקדק דקדוק עצום במאמר זה, מה ענין לשון הרחקה והקרבה דנקטי בזה, והול"ל בא ס"מ והטמינם, בא גבריאל וגילן, ואם רז"ל באו לדרוש הפסוק דנקט הכי, תיקשי על גוף הפסוק למה נקיט לשון הרחקה, והול"ל לשון הטמנה. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בס"ד בדרשותי על התורה, למה בחרה בשלשה אלה בלבד, שהם חותם פתיל מטה. גם למאי הוצרכה לשלש, די לה בחותם בלבד, דודאי אדם חשוב כיהודה לא ירצה לעזוב חותמו בידה, אפילו בשביל מאה צאן, וכ"ש בשביל גדי אחד. ופרשתי בס"ד ע"פ מ"ש הרב מג"ע ז"ל אופן קע"ג, שיש שלשה מיני אורות, והם שלשה מדרגות זו למעלה מזו, אור חיצון, אור פנימי, אור מקיף, וז"ס באור פני מלך חיים, ר"ת פנימי מקיף חיצון, אשר עליהם נאמר **ויאמר ﭏקים יהי אור** דא אור חיצון, **ויהי אור** דא אור פנימי, **וירא ﭏקים את האור כי טוב** דא אור מקיף, עכ"ל ע"ש. ועפ"ז פרשתי בס"ד הטעם שבחרה בשלשה אלה, שהם חותם פתיל מטה, דר"ת שלהם חיצון פנימי מקיף כנגד ג' אורות הנ"ז, כי נשמתה אשר בקרבה מרוב קדושתה ידעה ברוה"ק שתתעבר מביאה זו תאומים, ויהי שלשה נפשות קשורים ביחד היא ושני בניה ועתידים להיות בסכנה גדולה אחר גילוי עיבור שלה, שעתיד יהודה והב"ד לגזור עליהם שריפה כמ"ש הוציאוה ותשרף, ולכן קבלה ממנו שלשה סימנים אלו להצלתה, ועשתה נשמתה בהם יחוד שלשה מיני אור הנ"ז, שהם אור חיצון אור פנימי אור מקיף, שיהיו נשמרים על ידם שלשה נפשות היא ושני בניה, כי ג' מיני אור אלו מצילים ג' נפשות מן האור בשור"ק, דהאותיות שוים ורק זה בחול"ם וזה בשור"ק, ועל כן אחר שנצולה יצאו ממנה מלכים ונביאים, שיש בהם ג' מיני אור, שהם אור תורה, אור נבואה, אור מלכות, נמצא ג' חפצים אלו נעשה בהם פועל דמיוני להצלת ג' נפשות, וכן אמרה בת קול אתה הצלת שלשה נפשות מן האור, חייך שאני מציל בזכותה שלשה בניך מן האור, שהם חנניה מישאל ועזריה, והיינו אור ואור שוים, זה בחול"ם וזה בשור"ק:

והנה שלשה חפצים אלו חותם פתיל מטה עשתה בהם תמר פועל דמיוני, לקשרם ולחברם יחד, מפני שנשמתה עשתה כונה ביחוד וקישור שלשה אורות חיצון פנימי מקיף הרמוזים בר"ת שלהם, כדי שתצליח תמר בהצלתה על ידם היא ושני בניה, על כן לא די לפלוני שיטמינם בעודם קשורים יחד, אלא הפרידם והרחיקם זמ"ז, כי זה הוא כל חפצו כדי לבטל פועל דמיוני שעשתה תמר בקשור וחיבור שלשה סמנים אלו, המורה על כונת נשמתה ביחוד וחיבור שלשה אורות הרמוזים בהם, וחשב כיון שריחקן זמ"ז, גם כונת יחוד ג' האורות בטלה ונתפרדה, ולא נשאר לה כח להצלת היא ושני בניה, ונמצא כל מגמתו להרע לה הוא בהרחקה של ג' סימנים שהרחיקם זמ"ז, כדי לבטל כח השלשה אורות המגין עליהם, ולכן בא גבריאל וקרבן מלבד שגילה אותם לה, אלא עוד עשה כונה של יחוד וחיבור שלשה אורות הנז', על ידי פועל דמיוני שעשה בשלשה סימנים ההם, לקשרם ולחברם זע"ז:

ובזה פרשתי בס"ד, רמז הכתוב **הנה אנכי בראתי חרש נופח באש פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי משחית לחבל כל כלי יוצר עליך לא יצלח**, פירוש בראתי לתמר לב חרש וגם בראתי כח רוחני שיהיה נופח בלב יהודה **באש** התאוה שהבעיר בו אש התאוה, שיתאוה לה ויאמר לה הבה נא אביא אליך, ועי"כ נעשה מציאות של שלשה סימנים שהם ר"ת פחם פתיל חותם מטה, והם ג"כ ר"ת פנימי חיצון מקיף, כי בראתי לתמר לב חכם שתשאל ג' אלה, ושלחתי כח רוחני לנפוח בלב יהודה באש התאוה כדי שיתרצה בכך לתת השלשה הנז' שהם ר"ת פחם, ועוד עשיתי ששמתי בלב תמר שתוציא כלי למעשהו, דהיינו שמיעכה באצבע כדי שתוכל להתעבר מאותה ביאה שהיתה ראשונה, ולולי כן מה היתה מועלת אותה ביאה להריון, וידוע דארז"ל אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, דהיינו שבא עליה ביאה ראשונה, לכן על מיעוך באצבע שהוא במקום ביאה ראשונה אמר **ומוציא** כלי למעשהו, וממני היה הדבר הזה לתת בלבבה שתמעך באצבע כדי שתתעבר באותה ביאה של יהודה, והנה אחר שלקחה הסמנים ונתעברה והיו דנים אותה, הנה **אנכי בראתי משחית לחבל**, שנתתי בלב פלוני שירחיק הסימנים, ותבקשם ולא תמצאם, כדי שתצטער צער המגיע עד נפש, ואז יסורין אלו של צער יהיו לטובתה, שעשיתי לה נס ע"י גבריאל שקירבן ע"י יהודה שהודה ואמר צדקה ממני, ואז ניצולה מן השריפה, דנתקיים בתמר כל כלי יוצר עליך **לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי**:

שם. נעשית כיונה אלמת המשילה ליונה, שבאמת לא זנתה עם שום אדם כיונה זו שאינה נזקקת אלא לבעלה, אך קשה אמאי נקיט הכתוב אלם לשון זכר, והל"ל אלמת לשון נקבה. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש המגיד למרן ז"ל בספר מגיד משרים פ' וישב, דנשמת תמר היתה נשמת זכר, ואין זכר מוליד מזכר, אלא דנשמת יהודה היה בה ניצוצות מנשמת נקבה, ועי"כ ילדה ממנו ע"ש. ובזה פרשת' בס"ד רמז הכתוב ויבא אליה ותהר לו, תיבת לו לשון יתרי ובזה ניחא לו בחלק שלו שהיה בו ניצוצות מנשמת נקבה, ובזה פרשתי הטעם שלקחה ממנו ערבון, שעשתה בזה הלקיחה פועל דמיוני על ניצוצות של הנקבה שלוקחת ממנו כדי שתתעבר, ולכן קראתם בשם ערבון שהוא לשון התערבות, שיהיה לה התערבות עמו מצד אותם ניצוצות נקבה שתקח ממנו. ובזה פרשתי הטעם שאמרה לאיש אשר אלה לו אנכי הרה **אלה** אותיות **לאה** כלומר יש לו ניצוצות נקבה שהם סוד לאה אמו. ובזה מובן ממילא מה שקראה הכתוב יונת אלם

לשון זכר, כי מגידה היתה נשמת זכר:

שם. שיצא ממנה דוד שהיה מך ותם לכל. יובן בס"ד בזכות שהיה מך בעל ענוה, גברה על פלוני שמספרו קל"א בזכות ענוה של דוד שמספרה קל"א, גם גברה על פלוני שנקרא מת, בזכות דוד הע"ה שהיה תם, שהוא הפך מת, בסוד יעקב אבינו לא מת, כי הוא איש תם יושב אהלים. גם נ"ל בס"ד שאמר תם לכל, שהיה כנגד לאה וכנגד רחל, לכן תיקן את שתיהם בחברון ובירושלים, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בשמואל. גם עוד נ"ל מי שהוא מך מוכרח שיהיה תם עם כל אדם, גם מך תם ע"ה ג׳ מלכות עם האותיות:

שם. שהיתה מכתו תמה. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש מהרח"ו ז"ל שהערלה היא חלק הזוהמה שבזכר ע"ש, ולז"א שהיתה מכתו הוא חלק הזוהמה תמה, שנולד בלא ערלה, ובזה בזכותו גברה תמר על פלוני, שריחק את שמניה אשר הוא מקור הזוהמה:

שם. נח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חבירו ברבים. נ"ל בס"ד הטעם כי המבייש את חבירו גורם שיצא מחבירו חום הטבעי לחוץ, ומחמת כן משתנים פניו, ולכן נח לו לישרף באש, ולא יעשה רעה זו לחבירו, שעי"כ יצא חום הטבעי שבפנים, ובוער בחוץ על עורו ועל בשרו:

שם. בהכר בישר בהכר בשרוהו. נ"ל דקשיא ליה בכתוב דהול"ל נא הכר למי החותמת, כי תיבת נא הכא לשון בקשה הוא והול"ל תיבת נא תחלה, כפי משפט הלשון, לכך דרש א"ל הכר נא כנגד מה שאמר לאביו הכר נא, ולכן נקיט כאן הכר נא בסדר הכר נא הראשון, לרמוז שאמרו לו כן כנגד מה שאמר הוא, והנה בודאי שפיר מיישב תלמודא דקדוק זה דנקיט הכר נא ולא אמר נא הכר, אך מלבד זה נ"ל דאמרה הכר נא ולא אמרה נא הכר, כדי לרמוז לו דבר אחר בזה, שיכיר תיבת נא שאמר לה בעת שתבע אותה, הבה נא אבא אליך, והרי נותנת לו סימן אחר בזה להזכירו, ולכן לא אמרה נא הכר. ומ"ש בהכר בשרוהו, נ"ל מן השמים שמו בפיה לשון זה של הכר, כדי לעורר אותם בהכר שאמר לאביו:

שם. הכר נא בוראך ואל תעלים עיניך ממני. פירוש, הא איכא כלל ידוע דאין החי מכחיש את החי, ולכן בעדות בעינן שיעידו בפניו, ועל כן אמרה לו אע"פ שאין אני עומדת לפניך ממש, ואז כפי הטבע תכחיש, הנה בבקשה ממך אל תעלים עיניך ממני, שתצייר במראה עיניך כאלו אני עומדת לפניך, ואין החי מכחיש את החי. ומה שאמרה הכר בוראך, פירש בני ידידי כה"ר יעקב נר"ו הכונה, הכר בוראך, שכל שמו נתון בשמך, והוא אלקי אמת, ואיך תכחיש את האמת ח"ו, עכ"ד נר"ו:

שם. אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור. קשה וכי הם בניה ולא בניו, והול"ל שני בניך ולמה לאמ"ו קראם בניה. ונ"ל בס"ד הכונה אלו נקראו בניו אחר שהודה, אבל קודם שהודה היו נחשבים בניה של תמר ולא בניו, ובעת שהודה והצילם היו עדיין בעיני העולם בניה ולא בניו, והכי קא"ל אתה הצלת את תמר ואת בניה, ר"ל בזמן שהיו נקראים בניה דוקא, שלא נודע עדיין שהם בניך, והצלתם ע"י שהודית שהם בניך. אי נמי קראם בניה, שהיא זכתה בהם ע"י צדקתה וע"י חכמתה, שמיעטה באצבע, וע"י שמסרה נפשה עליהם, שנתעברה בהם מיהודה באופן שסיכנה נפשה, שאם אח"כ לא היה מודה היתה נשרפת היא והם, ולכן קראם בניה שהיא זכתה בהם, ויתיחסו אליה. ונ"ל לרמוז, לכן היו הסימנים שהודה בעבורם שלשה, כנגד שלשה בניו, שהם חמ"ו שניצולו בזכות הודאתו, לכן תמצא חנניה וחותם ראשיתם שוה, וכן מטה ומישאל ראשיתם שוה, וכן פתיל ועזריה ראשיתם שוה, כי ע"ן באותיות משולשות שהם עפן נחשב באות פ"ה כנודע:

שם. יוסף שקדש ש"ש בסתר וכו׳. קשה למה ליוסף הע"ה הוסיפו לו ה׳ אח"כ, ויהודה נקרא בשם זה מעת שנולד. ונ"ל בס"ד אם היה נקרא בשם יהוסף מעת שנולד, לא היה נודע וניכר שתוספת זו היא בעבור שקידש ש"ש, ולא היה נעשה זכר לדבר זה אשר קידש ש"ש, לכן נעשה לו תוספת, כי הוא קדש ש"ש בסתר ולא נודע הדבר, לכן נעשה תוספת זו אחר שקידש ש"ש, כדי שבזה זכר צדיק לברכה, כי יאמר למה נוסף לו אות ה"א ואומרים בעבור שקידש ש"ש הוסיף לו הקב"ה אות משמו יתברך, ונמצא קדוש ש"ש שעשה בסתר נודע ונגלה בזה אצל הכל, אך יהודה קדש ש"ש בגלוי, והכל יודעים מה שעשה, ואין צריך לעשות זכר וסימן לדבר זה, לכך הקדים לו השם מעת לידתו, דאז אח"כ בעת שקידש ש"ש בהודאתו הכל אמרו נאה לו שם זה, שיש בו ד׳ אותיות השם ב"ה, על אשר הוא קדש ש"ש:

שם. ממני יצאו כבושים. נ"ל בס"ד תפסה בת קול לשון זה דכבושים, לרמוז בו ענין אחר הצריך להצדקת תמר, שלא נגע בה אדם אחר חוץ מיהודה, כי הכל יתפלאו מצד חוקי הטבע, דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה, ומוכרח כי זנתה ח"ו שתי פעמים, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשי"ך ז"ל ע"פ זנתה תמר כלתך, וגם היא הרה, לכן היא לזנונים תרתי ע"ש, אך לא ידעו הענין הזה אשר שם הש"ת בלבבה למעך ולכבוש את בתוליה באצבעה כדי שתתעבר מביאה ראשנה, ולכן אמרה בת קול ממני יצאו כבושים, שרמזה ג"כ על יציאת בתוליה שיצאו ממנה ע"י כבישה שכבשה אותם באצבעה, שגם זאת העצה היתה ממני, שאני שמתי בלבבה לעשות כן, כדי שתתעבר מאותה ביאה:

שם. באותה שעה ראה גיהנם שנבקעה מתחתיו. נ"ל בס"ד שנרמז זה בפסוק, ויחזק ראשו באלה ויותן בין השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר. וצריך להבין כיון דכתיב ויחזק ראשו באלה, והפרד אשר תחתיו עבר, למה הוצרך הכתוב לפרש ולומר בין השמים ובין הארץ, פשיטא כיון דנתלה באלה והפרד עבר, נמצא תלוי ונתון בין השמים ובין הארץ. אך נראה קרא יתירה אתא לרמוז דבר זה של גיהנם שנפתחה תחתיו, והוא דאיתא בזוה"ק בפ׳ פקודי דף רס"ג שבעה שמהן אינון דאקרי בהו גיהנם, דאתדנו ביה חייבי עלמא, וחד מנהון הוא דאקרי טיט היון ע"ש, והנה מספר שהפרש שיש בין מספר השמים לבין מספר הארץ, הוא צ"ט כמנין טי"ט היו"ן, שהוא שם מקום משמות גיהנם, ולכן הוסיף הכתיב לומר ויותן בין השמים ובין הארץ, רמז בזה על גיהנם שרמוז במספר ההפרש שיש בין מספר השמים, לבין מספר הארץ:

ואומרו והפרד אשר תחתיו עבר, נ"ל בס"ד, כי אבשלום במלואו כזה אל"ף בי"ת שי"ן למ"ד וא"ו מ"ם, הנה ראש אותיות המלוי שעומדין תחת אותיות הפשוט, עולין מספר קל"א כמנין ס"מ, והוא, כי בלי ספק שפלוני נתחבר עם אבשלום כדי ללחום עם דוד הע"ה שהוא אויב לו ורוצה להרגו, אך כאשר עשה הקב"ה נס במפלת אבשלום שניצוד בתליה זו, והוא עתה מוכן להריגה ביד עבדי דוד הע"ה, נשמט ס"מ מן אבשלום, ויצא ונפרד ממנו, כי עוד לא יוכל לעזור לו, והפרד רמז לס"מ, דהוא שרי בפירודא וסיים בפירודא כדאיתא בזוה"ק, ועוד נקרא פרד שהוא כפרדה דלא ילדה, כנז׳ בזוה"ק דאל אחר אסתרס ולא עביד פירין, ולז"א והפרד זה ס"מ אשר תחתיו, ר"ל שהוא רמוז תחת אותיות אבשלום הפשוטים, עבר ונשמט ויצא ממנו ועזבו:

ועוד נ"ל בס"ד אומרו גיהנם נבקעה ולא אמר נפתחה, כי גיהנם מספרה ק"ח, ואם תבקע מספר ק"ח יהיה

יהיה מספר ד"ן ד"ן, שהוא מספר חום כפול, והיינו שנפתחה גיהנם ויצא ממנה אליו חום כפול, שבזה בטלו כוחותיו ולא היה יכול לאחוז בספסירא התלוי בצוארו, כדי לפסוק בה שערו:

ועוד נ"ל בס"ד אומרו מתחתיו, כי תחת אותיות אבשלום יש ב"ג ת"ם ז"ן, שהם מספר תק"כ, שהוא מספר שכר, ומספר אדום ישמעאל, שבא לו שכר משתי אומות אלו שנפרדו מאבותם:

שם. א"ד דקריב רישיה לגביה גופיה. לפי פשוטן של דברים הוא, כאשר התיזו צוארו בחרב, מכח ההתזה שהיתה בכח ובחוזק, נזרק ראשו למקום רחוק ביער, ונפל באחת הפחתים אשר שם, וכאשר לקחו את אבשלום והשליכוהו אל הפחת אחת אשר ביער, השליכו גווייתו בלא ראש, שלא טרחו לחפש על ראשו, אך בדרך נס מכח דבריו של דוד הע"ה הובא הראש מאליו, ממקום שהושלך ונתחבר עם הגוף אשר הניחוה בתוך הפחת הגדול. ודע כי הפרסים אומרים כזאת על בן הגדול שלהם, כי הם שומעים דברים יקרים על אנשי אומתינו, וגונבים אותם לאומרם על גדוליהם, ככה דרכם בכמה דברים:

וע"ד הרמז נ"ל בס"ד, שרמזו בזה המאמר שאמרו דקריב רישיה לגביה גופיה, כי נקרא אבשלום מעת לידתו, כדי להעיר לבו במוסר גדול, לומר לו שיזהר לעשות שלום עם אב שלו, ולא יהיה חולק עליו, וזהו משמעות אב שלום, אך כיון שאח"כ עלה בלבו לחלוק עם אביו, ולא הטה אוזן למשמעות השם שלו, אז נפרד אות א׳ שרומז לאחדות משמו, ונשאר בו אותיות בשלום בלבד, דאין לו א׳ הרומז לאחדות, ולכן כאשר בא אצל אביו קודם המחלוקת, א"ל אביו לך בשלום, שנגלה בו רוה"ק, וידע שנסתלק ממנו אות א׳, ונשאר בו בשלום, דנבואה נזרקה בפיו של דוד הע"ה בזה הדבר, כי באמת באותה שעה גמר בלבו לחלוק על אביו, ונפרד ממנו אות א׳, ולכן ארז"ל בסוף ברכות כיון שא"ל לך בשלום הלך ונתלה, משא"כ יתרו אמר למרע"ה לך לשלום הלך והצליח, ולכן עתה אחר שנתלה אבשלום וקבל ענשו, ואסקיה אביו מן ז׳ מדורי גיהנם, באומרו בני בני, חזר ואמר בני פעם שנית, כדי להחזיר לו אות א׳ שנפרד מראש שמו, שעתה ראוי לקרותו אבשלום, שהוא אב שלום, שעשה האב שלום עמו, ועל זה רמזו רז"ל בנועם לשונם, באומרם דקריב רישיה לגביה גופיה והוא על אות א׳ שבראש שמו, שנסתלק ממנו, ועתה החזירו לו להתחבר בגוף השם שלו, שיהיה נקרא אבשלום:

שם. וא"ד דאתי לעלמא דאתי, נ"ל בס"ד נרמז זה באומרו בני, כלומר בן יו"ד, כי עוה"ב נבראת ביו"ד, כמ"ש רז"ל ע"פ ביה ה׳ צור עולמים, וזהו בן יו"ד כלומר בן עוה"ב:

שם. שלקח מקח רע לעצמו. נ"ל בס"ד דאמרו במשנה אבשלום נתגאה בשערו, ובברייתא אתמר אבשלום בשערו מרד, והנה הוא היה נזיר עולם, ושער הנזיר נקרא קדוש, דכתיב קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו, וידוע כי שין של שער היא מספר שם אלקים במלוי יודי"ן שעולה ש׳, וגם היא מספר שם מצפץ שהוא חלוף שם הוי"ה בא"ת ב"ש, וכנז׳ בשער טעמי המצות, ואבשלום שהיה נזיר אלקים היה לו להדבק בקדושה מחמת קדושת שערו, אך הוא אזיל בתר אפכא שנתגאה בשערו, וחטא ומרד, לכן נפרדה אות ש׳ מן אותיות שער שלו, ונשאר בו אותיות רע, ונטרד מן העולם. ולז"א שלקח מקח רע לעצמו, שלא לקח קדושת השער הנמשכת מן אות ש׳, אלא הוא הפריד אות ש׳ ונשאר אצלו אותיות רע בלבד. גם נראה לרמוז, דאות ש׳ היא מספר ב"פ הכנעה, שהוא מדת השלם שיש לו הכנעה מבחוץ, והכנעה מבפנים, והוא היה להפך שנתגאה בשערו, כמ"ש במשנה, ולא לקח לימוד מן אות ש׳ של שער, אלא לקח מן אותיות רע של שער, כי הוא היה לו גאוה ברמאות, שהיה מראה ענוה ושפלות מבחוץ, ובלבו מלא גאוה, שרוצה למלוך במקום אביו, דכתיב ויאמר אבשלום מי ישמני שופט בארץ. ועלי יבא כל איש אשר לו ריב ומשפט והצדקתיו: והיה בקרב איש להשתחות לו ושלח את ידו והחזיק לו ונשק לו: ויעש אבשלום כדבר הזה לכל ישרא׳ אשר יבואו למשפט אל המלך ויגנוב אבשלום את לב אנשי ישרא׳. נמצא היה לו גאוה רמיה, שהיה מרמה את ישראל ויגנוב לבבם בה, ומספר גאוה רמיה הוא מספר רע, נמצא לא לקח לימוד טוב מן אות ש׳ של שער, שהוא מספר הכנעה כפולה מלגאו ומלבר, אלא לקח לימוד רע מן אותיות רע של שער שהם מספר גאוה רמיה. ועוד נ"ל אבשלום הוא אותיות אשם לבו, וזהו לקח מקח רע לעצמו, שלא הניח אותיות שמו כסדרן שהם אב שלום, אלא היפך אותם לסדר אחר, שהוא אשם לבו, כי היה לבו חושב מחשבות רע, בעשותו דברים לעיני בני ישראל שהם מורים הכנעה וישרות, ובאמת היה להפך, שגנב בזה את לב בני ישראל:

ומאחר שנתגאה ומרד בשערו, סופו לקה בשערו בתלייתו באלה, וכמ"ש המשנה, ומלבד שלקה בשערו שנתלה בו, עוד לקה בשער אשר נתגאה בו, שנהפכו אותיות שער לאותיות עשר, שהוכה ע"י עשר נערים של יואב, והיה די שיהיה מוכה מאחד או משנים, והוכה מן עשר נערים, להורות כי שער אשר נתגאה בו נהפך לו לקללה, ולכן כתיב וירגז המלך ויעל על עליית השער ויבך, רמז הכתוב בזה שרצה לתקן בבכייתו, על אשר נתגאה אבשלום בשער, ולכך בכה בעליית השער לשון שערות, גם כיון לתקן מה שפגם אבשלום במלכות, שהיא מספר עשר בספירות וגם היא בחינת שער שהיא סוד שם אדנ"י שמספרו במלואו תרע"א, שלכך אומרים אדני שפתי תפתח, ואבשלום שחלק על אביו שהוא סוד המלכות פגם במלכות, ולכך עלה דוד הע"ה בעליית השער לבכות, כדי לתקן בזה הבכיה פגם של אבשלום שחטא ופגם בבחינה זו, ולכך ישראל אשר נטו אחרי אבשלום, שגם הם חטאו בבחינה זו של המלכות שהיא סוד עשר וסוד שער, אמרו אח"כ עשר ידות לי במלך וגם בדוד ודו"ק, ואמר ז"פ בני דאסקיה מן שבעה מדורי גיהנם, כי דוד הע"ה היה כנגד לאה וכנגד רחל שהם סוד ז׳ ספירות חג"ת נהי"ם, ולכן החולק על מלכותו ראוי שיפול בשבעה מדורי גיהנם, ולכך אמר ז"פ בני להוציאו משם, והיינו כי מספר בני הוא מספר ב׳ שמות אל אשר בפנים העליונים, ובהם יהיה מיתוק הדין, כי שם אל הוא בחסד, והוא רמוז בשם דוד, שאם תצרף אותיות דוד עם אותיות הזה הבאים אחריהם, יהיה צרופו מספר אל. ובזה פרשתי בס"ד אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי, כי נגמר ונשלם מספר שם אל עלי בשמי:

דף י"א. וח"א שנתחדשו גזירותיו. קשה איך יתיישב הפסוק בדרשה זו, דקרא אמר מלך חדש, וגזרות מאן דכר שמייהו בכתוב. ונ"ל בס"ד דדייק מדקאמר ויקם ולא אמר וימלוך מלך חדש, לכך מפרש מלך לשון עלה, כלומר הקים המלכה ועלה חדשה:

שם. נדונם באש כתיב כי באש ה׳ נשפט. אין הכונה שהם עצמם אמרו פסוק זה, אלא הם אמרו אם נדונם באש מצינו בדורות שקדמו שנפרע הקב"ה מן הבריות באש, ותלמודא מייתי פסוק זה לייפות הלשון ולקשר הדברים, והכונה דמשמע מהאי קרא שדרכו לשפוט באש, וכן הוא בענין החרב תלמודא הוא דמייתי פסוק זה של החרב. והנה באמת עצתם זו לבטל גזרת האש והחרב, ולבחור בגזרת המים, היתה לטובת ישראל, כי אש וחרב הם דין, אבל המים הם רחמים וחסדים, וכן היה שנתבטלה גזרה זו אח"כ. ונראה כי זכות התורה גרם להצילם מגזרת האש ומגזרת החרב, וכל זה רמוז בשם ישראל, כי אות למ"ד

למ"ד רמז ללימוד התורה, ונשאר אותיות אש ואותיות ר"י שהם מספר חרב, לרמוז אלו נתבטלו בזכות לימוד התורה הרמוז באות דלמ"ד:

שם בקדרה שבשלו בה נתבשלו. הכונה שהם הסכימו לדונם במים וטבעו במים. וקשה והלא אחר הבה נתחכמה לו נאמר וישימו עליו שרי מסים לשעבדם בחומר ובלבנים, ואח"כ עשו הגזרה של המים, דכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, וי"ל בס"ד, לעולם בעצה זו של הבה נתחכמה לו הסכימו לדונם במים, אך חשבו לדונם שתי נדונות במים, הא' בטביעה שיטבעום במים שהוא באותיות הפשוט של מים, ואחת בחומר ובלבנים שהם עסק של דומם, שהוא רמוז במלוי של מים, כי מים במילואם כזה מ"ם יו"ד מ"ם המלוי הוא דומ"ם, וזהו עסק העפר שהוא דומם, כי ראו דאותיות הפשוט של מים הם נתונים בשם מצרים, שהוא צר מים, ואותיות המלוי של מים שהיא אותיות דומם, שהוא העפר של חומר ולבנים נתונים בשם פרעה, שהוא אותיות העפר, לכן הסכימו לדונם בתרתי, שהוא טביעה במים, ועסק בדומם שהוא במלוי המים, נמצא העצה האמורה בהבה נתחכמה לו שאמרו נדונם במים, היא בשתי דינים, א' בפשוט של מים, וא' במלוי של מים, והתחילו במלוי תחלה, ולכן וישימו עליו שרי מסים, נמצא הקדרה שבשלו בה היתה באותיות מים בפשוט ובמלוי, ובה נתבשלו בק"ס שטבעו המצריים במים, וזהו דין שעשה להם באותיות הפשוט של מים, וגם לקחו שם כסף וזהב לרוב כי גדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים, וכל כסף וזהב הוא דומם, ודין זה רמוז באותיות המלוי של מים, גם הם עינו אותם בעפר, שהוא חומר ולבנים שהוא דומם הרמוז במלוי המים, ולקו ג"כ בעפר שהוא זהבם של מצרים, שגם הזהב נקרא עפר, דכתיב ועפרות זהב לו, דלכן כסוי הדם שמצותו בעפר יוכל לכסות בזהב, שגם הוא נקרא עפר. הרי בקדרה שבשלו בה נתבשלו, ויש לרמוז בקדרה שבשלו ב' קדרה, א' של הפשוט וא' של המלוי:

או יובן בס"ד, בקדרה שבשלו בה נתבשלו, כי ידוע אותיות העקרים של שטן הם אותיות ש"ט, כי נו"ן שיעקר ממנו, ולכן כתיב ויאמר ה' אל השטן מאין תבא, ויען השטן אל ה' ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה, כי כינה מלאכתו במלת שוט שנקראת במבטא שט, ולכן המצריים שהיו גוגדא דשטן, לקחו אותיות ש"ט דשטן, ועשו מהם אותיות קדרה לבשל בה את ישראל לענותם, והוא כי מן ש' עשו אותיות ק"ר, ומן ט' עשו אותיות ד"ה, הרי כאן צירוף קדרה, אך סוף דבר הקב"ה הפך להם הקדרה לרעתם, שנהפכו אותיות קדרה לאותיות דקרה, שדקר אותם בעשר מכות, וטביעתם בים סוף, ולישראל הפך להם הקדרה לשלשה פעמים חסד ע"ב כי ג"פ חסד ע"ב הם מספר קדרה, והיינו שהגין חסד ע"ב לנפשם וחסד ע"ב לרוחם וחסד ע"ב לנשמתם, וז"ש בקדרה שבשלו בה המצריים לישראל בה נתבשלו, שנהפכה להם הקדרה לדקרה, וגבר ישראל בחסד ע"ב, ונראה כי זה הנס שנהפכה הקדרה לרעתם של מצרים ולטובתם של ישראל, היה ממעשה קדרה שהיו נשיהם של ישראל עושים בשביל קיום פריה ורביה, כמ"ש רז"ל שהיו מביאים מים מן הנהר, ושופתים על הכירים שתי קדרות, אחת בשביל מים חמין לרחוץ, ואחת לבשל בהם דגים להשביעם ולהרבות זרעם, פרו ורבו, וזכות קדרה זו שהיתה כונתם בה לטובה, הגין שנהפכה הקדרה של מצרים לרעתם ולטובת ישראל:

שם. שרי מסים דבר שממסים. נ"ל בס"ד הכונה לשון שומה בתלמוד כמו משמנין ביניהם, שהוא ר"ל מחשבין, וכן שומת בית דין, וכאן כמו עשו להם ביום ראשון בזה המלבן חשבון, זה יצא כו"כ לבנים מידו, וזה כו"כ, ומבקשים ממנו כל יום לפי חשבון סך זה:

שם. רוה"ק מבשרתן כן ירבה וכן יפרוץ, נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רז"ל, ע"פ הוא עשך ויכוננך שהיה מעיה של אשה עשויים כינים כינים לצורך ההריון, שהולידו ששה בכרס אחד, וז"ש כן ירבה וכן יפרוץ והיינו כן לשון כינים, שהרבה בבטנם כינים כינים לצורך ששה בנים. או נימא כן ירבה באוכלסין, וכן יפרוץ, בשן הגלות של ת' שנה, דאמרז"ל רבוי אכלוסין השלים המנין. או יובן כן ירבה כח התאוה בנשים כדי שיזריעו הם תחלה, וכן יפרוץ כח התאוה באנשים כדי שיזריעו, שיהיו יכולים להזריע גם אחר העמל והטורח שהיה להם ביום ולכן הולידו זכרים רבים, ויקוצו מפני בני ישראל בני דייקא, ר"ל מן הזכרים שהם בנים, ולא מן הבנות:

שם. מלמד שהיו בעיניהם כקוצים. הא דנקיט כאן לשון קוץ, נ"ל בס"ד, כי עין מספר ק"ל, ועם מספר גלגל שבתוך העין שממנו ראיה עולה מספר קוץ, ולז"א כקוצים בעיניהם, דעין שלהם נעשית קוץ, וסוף דבר נהפך מספר קוץ זה לדעת מצרים שטבעו בים סוף, שהוא מספר קוץ:

שם. בפרך ר"א אומר בפה רך. נ"ל בס"ד ע"פ הטעם שכתבתי בדרשותי בס"ד, הא דבחרו לענותם בחומר ובלבנים, שהיא מלאכה של עפר, כי חשבו שיצליחו בכך מפני כי פרעה מלכם שמו אותיות העפר, מיהו ההפרש בין אותיות פרעה לבין אותיות העפר הוא, פרעה אות פ' שבו דגושה, והעפר אות פ' דפה רפה ורכה, והם החליפו אות פ' דגושה באות פ' רפה ורכה, וז"ש בפ"ה רך, שעשו מן פרעה אותיות העפר, שהוא בפ"ה רכה:

שם. מחלפים מלאכת אנשים לנשים. נ"ל מאי נפקא להו מזה. וי"ל בס"ד גיבול הטיט שהוא מלאכת אנשים גוזרים שיעסקו בו הנשים, וזה קשה מאד כי המגבל צריך לחשוף זרועותיו, וגם לשאת ולהגביה בגדיו למעלה מן הארכובה, כדי שלא יתלכלכו, ועסק זה הוא בושה גדולה לנשים לעשותו, וגנאי גדול להם, והם היו מכריחים את הנשים בזה, כדי להכשיל האנשים בהם בעבירה, וכדי לבזותם בעסק זה שהוא בזיון גדול לאשה, ועוד מחלפים מלאכת נשים לאנשים, שיש מלאכות שצריך להם ארוכות רוח, כגון שיש קוצים קטנים מעורבים בעפר, שהם קטני קטנים וגוזרים עליהם שיבררו אותם מן העפר בידים, ולזה העסק צריך ארוכות רוח להעוסק בו, וטבע האנשים שיש להם קוצר רוח, וקצים מאד מעסק זה, אבל הנשים טבען שיש להם ארוכות רוח, ואין קצים כ"כ בעסק זה וכיוצא בו והם מכריחים לאנשים לעסוק בזה וכיוצא בזה, כדי לצערם, ואין מוסרים עסק זה לנשים:

שם. ויולדות בשדה תחת התפוח. נ"ל בס"ד טעם שמזדמן להם אילן של תפוח, כי התפוח שלם בשלשה הנאות שהם טעם וריח ומראה, וכן ישראל משולשים בנר"ן משא"כ אוה"ע אין להם בחי' רוח ונשמה, אלא רק נפש מקליפה דעשיה, גם ישראל משולשים בשלשה קדושות, שהם כהנים לוים ישראלים, גם ישראל עבודת הקודש שעושים שלימה בשלשה, שהם מחשבה ודבור ומעשה, גם יש בידם זכות שלשה אבות, ולכן מזמן להם גם לידתם תחת התפוח, שהוא משולש בשלשה הנאות הנז':

שם. ונותן להם שני עיגולין, הא דמביא להם עיגולין ולא מרובעים, לנחם לבם של ישראל אבותם ואמותם, שאל יקוצו בצרות אלו של גזירות מצרים, שבעבורם גלו הבנים מצל שלחן אביהם, ואין יונקים הבנים משדי אמותם, אשר דבר זה קשה להם, ומראין שהצרה דומה לעיגול, שהוא גלגל החוזר בעולם, כי יבא היום ותתהפך הצרה על ראש מצרים, ויצאו ישראל ממנה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, שנותן להם עיגולין ולא מרובעים, לרמוז שהם נזונין מן אור מקיף, עכ"ד נר"ו:

ומה

ומה שהיו שני עגולין אלו אחד של דבש, ואחד של שמן, הנה בדבש רמז להם שזה נותן להם תמורת יניקתם משתי שדים של האם שעתה נבדלו מהם, ונרמזו שתי שדים בדבש שהוא ב' שד, וגם רמז להם שהם מוכנים לקבל התורה שנמשלה לדבש שמתוק יפה לתורה, דכתיב דבש וחלב תחת לשונך, והשמן הוא מספר שמים, רמז שעתידין ג"כ להיות נזונין במן שהוא לחם מן השמים, ובזה יהיו עליונים על כל הבריות, כשמן זה שהוא צף על כל מיני משקין:

ועוד נ"ל בס"ד בדבש נרמז להם, כי המצריים אשר עוקצין אותם כצרעה לסוף יוצא להם מהם דבש, שיטלו את ממונם ויצאו משם ברכוש גדול, כי הדבש הוא יוצא מן הצרעה שהיא עוקצת, והשמן הוא חמאה שקורין קימ'אג' שנעשה מן החלב, וידוע דהחלב הוא דם שנהפך לחלב, ורמז להם בזה שהיסורין שלהם יתהפכו לטובה:

שם. ונעשה להם נס ונבלעין בקרקע. הקשה הרב עיר בנימין, דאמרו בגמרא מיום שפתחה הארץ את פיה לקבל דמו של הבל, שוב לא פתחה, והקשו

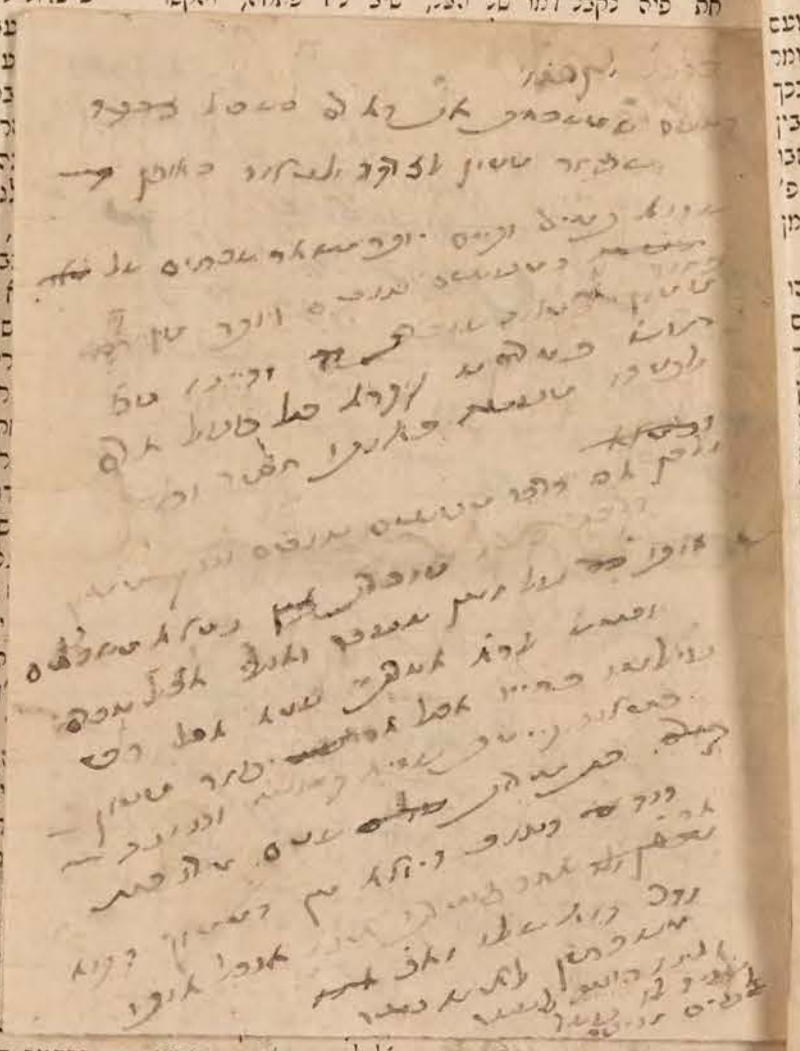
[illegible]

בשכר תשכבון בין שפתים זכו ישראל לביזת מצרים, פירוש בשכר אם תשכבון בין שפתים שזכו להיות תולדות שלהם מאותו המשכב בנס, זכו לביזת מצרים מתמות הטעם דרבוי אכלוסין השלים המנין:

שם. בשכר תשכבון בין שפתים זכו ישראל לביזת מצרים. נ"ל בס"ד ביזה גי' כ"ד, והשכיבה בין שפתים היתה על ידי הכד של מים שהביאו להם במים, לכן בזכות הכד הזה זכו לביזה שמספרה כ"ד. או יובן בס"ד ע"י שכיבה בין שפתים נעשה להם הריון, ובטלה הזיבה מן הנשים, שאם לא יתעברו יהיה להם זיבה שהיא זוהמה רבה, ובשכר ביטול הזיבה זכו לביזה, שנהפכו אותיות זיב"ה לאותיות ביזה, אי נמי הם עשו מצוה זו לכבוד ה', זכו לביזה שבאה להם ע"י החן, שהוא מספר כבוד ה':

ועוד נ"ל בס"ד, בשכר תשכבון בין שפתים שנזקקו כל אחד בשלו, ולא נתנו עיניהם להזקק עם אינו שלהם, זכו לביזת מצרים שלקחו ממון שאינו שלהם. אי נמי יובן בס"ד, מדה כנגד מדה, בשכר שהיו מסתירים תשמישם במקום נסתר וצנוע, שהוא בין שפתים ולא בגלוי, זכו לביזת מצרים, שנגלה להם תחלה כל כסף וזהב שהיה מוצנע ומונח בתוך תיבות סגורים, כי הקדים השי"ת לזה ימי החושך שהיו המצריים אסורים ואינם זזים ממקומן, ולכל בני ישראל היה אור, וע"י כן היו נכנסין לבתי מצרים, ורואין כל מה שהיה טמון ומוצנע אצלם, וע"כ נצלו את מצרים, שבעת שאומרים להם תנו לנו חפץ פלוני, לא היו יכולים להכחיש ולומר אין לנו:

שם. מ"ד אשה ובתה יוכבד ומרים, ומ"ד כלה וחמותה יוכבד ואלישבע. הרא"ש ז"ל כתב, יתכן שהיתה קבלה ביד רז"ל כך, ומהרש"א נדחק למצוא לזה רמז מן הכתוב: ע"ש. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים, עברה ביוכבד בעת שלקחה עמרם פעם שנית קודם ע"ה, ולכן חזרה לנערותה, ולכן עשה לקוחין חדשים בתולות, ולכן כתיב ותהר האשה ותלד בן, היא הראשונה חוה, שנאמר בה האשה אשר נתת עמדי ה לי מן העץ, ועתה היא הרתה ותלד את משה גול הבל ושת בניה, ולזה רמזו בזוהר ותהר האשה האשה ודאי, כד"א לזאת יקרא אשה וכו' עכ"ד. בד היא עצמה היתה חוה, שהיתה יחידית בעולם, לבדה ואין אשה אחרת עמה, ובזה מדוקדק הכתוב שר שם האחת שפרה וכו', דקשה הול"ל הכי ויאמר ריס לשפרה ופועה המילדות העבריות, ולמה האריך ר שם האחת ושם השנית, ובזה ניחא דנקיט אשר ות שפרה, כי יוכבד היא היתה שפרה שנתגלגלה בה ר יצדק עליה שם אחת בגלגול ראשון, כי היא היתה דה בעולם, ובגלגול זה של יוכבד נתקנה מן הפגם שפרה, שהוא לשון תיקון שהיתה משופרת ונאה לגול זה, וכיון דהאחת שפרה היא יוכבד, מוכרח השנית פועה על מרים, שהיא דור שני לאמה יוכבד: ים לדקדק במאמר זה שאמר כלה וחמותה, דנקיט הכלה קודם חמותה, והול"ל חמות וכלתה, וכדנקיט ד באשה ובתה. ונ"ל בס"ד, דשינה בסדר הלשון, נשואין של אהרן עם אלישבע שבו נעשית זו חמות ה, היה משונה ממנהגו של עולם, כי מנהגו של ים ישא אשה קטנה ממנו בשנים, ואהרן נשא אלישבע גדולה ממנו בשנים, יען כי אהרן הע"ה בעת שנולד היה בן שלש שנים, וענין המילדות היה קודם שנולד וכיון שהיתה אלישבע מילדת באותו זמן, איך יתכן מם שנים תהיה מילדת, וא"כ לפחות היתה בת ס, ונמצא גדולה ממנו בשנים. אי נמי י"ל דנקיט ותה, ללמד דפליג על מ"ד ראשון בתרתי, חדא יתה המילדת אלישבע ולא היתה מרים מילדת, והשנית דפליג גם בשמות, דמ"ד הראשון ס"ל יוכבד היא הנקראת שפרה, ומ"ד זה ס"ל יוכבד היא הנקראת פועה, דאלישבע היא הנקראת שפרה:

שם. ירך מכאן וירך מכאן והולד באמצע. נ"ל בס"ד דאמר לעיל גבי סוטה הירך התחילה בעבירה תחלה, ופירש רש"י ז"ל בתשמיש הירך נהנה תחלה בקירוב בשר ע"ש, לכן הולד הנולד ממעשה התשמיש, כשיוצא בלידתו מן המקום שנכנס בו הזרע בעת התשמיש, היא רואה פני הירך תחלה:

שם. סימן גדול מסר להם, בן פניו למטה. בספר הברית כתב וז"ל, בדורות הראשונים היה הטבע שהזכר

נולד

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

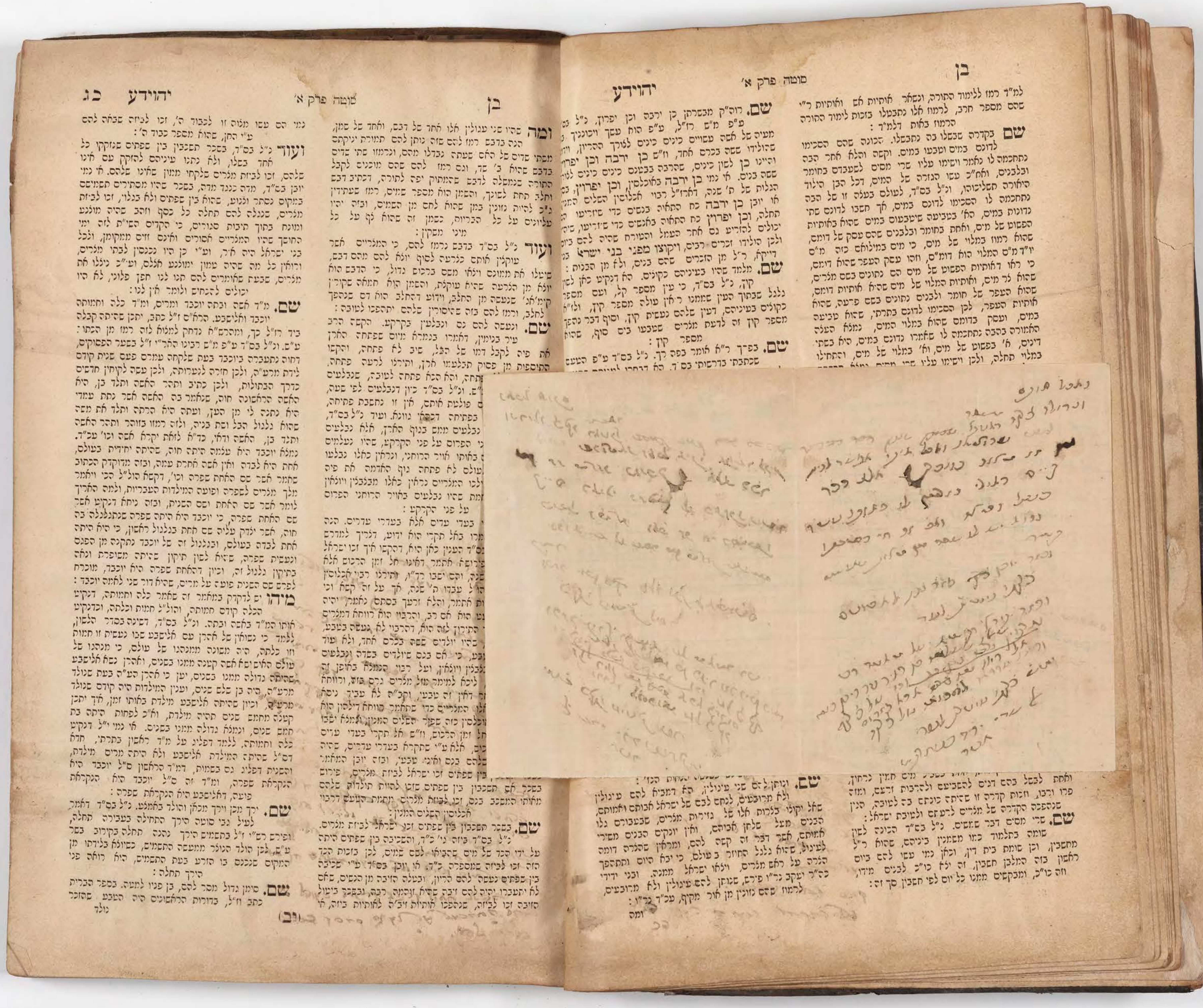

בן יהוידע סוטה פרק א' כג
סוטה פרק א' בן יהוידע

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

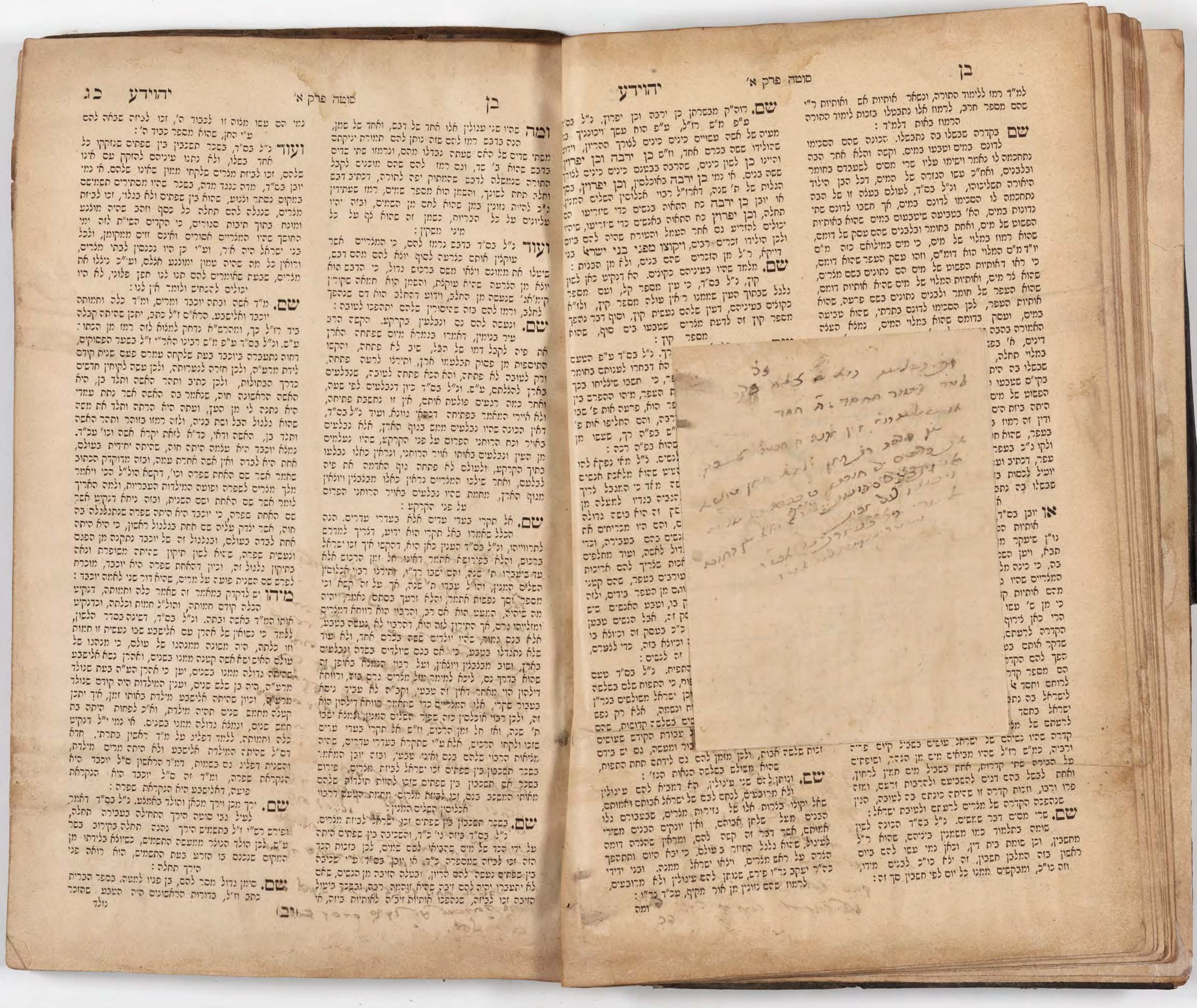

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

נולד בפניו למטה, ונקבה פניה למעלה, ובדורות האחרונים נשתנה טבע זה, ושניהם נולדים פעם למעלה, פעם למטה ופעם מן הצד, ואל תתמה כי גם בשאר דברים בהולדה נשתנה הטבע, עכ"ל ע"ש. ונ"ל דהראשונים שהיו קרובים ליצירה, היה דבר זה חק ולא יעבור, הזכר מביט מקום שנולד ממנו, והנקבה פניה למקום שנולדה ממנו, אך האחרונים שנתרחקו מעת היצירה, לא היה חק הטבעי הזה בתמידות, אלא משתנה לפעמים:

שם. שפרו ורבו ישראל בימיה. קשא וכי היא לבדה היתה גדולה באותו הדור, כדי שקורא אותה על שם דבר זה של רבוי פריה ורביה שהיה לישראל, ולמה אינו קורא לבעלה שם כזה על הדבר הזה. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בטעם הפסוקים, דפריה ורביה שהיתה לישראל באותם הימים למעלה מן הטבע, היא היתה בעבור תיקון ק"ל שנה שפירש אדה"ר מאשתו שהוציא בהם זרע לבטלה, וכל אותם נשמות של זרע לבטלה שיצאו בק"ל שנה שפירש מאשתו נתקנו בפו"ר של ישראל במצרים, שהיתה למעלה מן הטבע, וז"ש והקל **נשמע בית פרעה**, קל כתיב, נשמע לשון אסיפה וקבוץ, כמו וישמע שאול את העם, ומפורש עוד שם דלכך יוכבד ילדה למרע"ה בהיותה בת ק"ל שנה, מפני שא"א שיהיה נולד מרע"ה אלא עד שיתוקנו אותם ק"ל שנה דאדה"ר, שהם היו רמוזים בשנים של יוכבד ע"ש, ולפ"ז נמצא הפו"ר של ישראל היתה לצורך תיקון ק"ל שנה דאדה"ר, שהם כק"ל שנה של ימיה דיוכבד, שבאותם ק"ל שנה דימיה נעשה התיקון הזה של פו"ר דישראל שהיה למעלה מן הטבע, לכן שפיר מובן הטעם שקרא ליוכבד שם על הדבר הזה של פו"ר, ולזה נתכוון בעל המאמר שפרו ורבו ישראל בימיה, תיבת בימיה דייקא:

שם. שהיתה פועה ברוה"ק ואומרת עתידה אמי וכו'. י"ל לשון פועה משמע שהיתה אומרת בהרמת קול, כמו כיולדה אפעה, וכן בגמרא פעיתא היא דא, ודרכו של נביא לדבר בלחישה, ונ"ל בס"ד שהיתה פועה בנבואה זו לחזק הדבר הזה שהיה רחוק מן הדעת לפי שהיו עדיין בשלים הזמן. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו אמר, דלכך זכתה לענות שירה על הים בקול רם, דכתיב ותען להם מרים, ותען בהרמת קול אמר כמו וענית ואמרת, וכן ויען איוב ויאמר, עכ"ד נר"ו:

שם. לכן מבעי ליה, אמר ריב"ח מלמד שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו. קשא מהיכי מפיק לזה, ופירוש רש"י ז"ל דחוק, ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש במ"א בשם המקובלים, דאות **א'** מורה על זווג איש ואשה, דאות א' צורתו וא"ו ושני יודי"ן, והיו"ד העליונה רומזת לזרע הזכר, והיו"ד התחתונה רומזת לזרע הנקבה, ואות וא"ו שבנתיים רומז לגוף המקבל שבו נכנסים שתי הזרעות אלו של הזכר ושל הנקבה, ומתערבים יחד עכ"ד, ולכן כאן דהיה די לכתוב להן, וכתב אות א' יתר, רמז בזה על ביאה של זכר ונקבה הרמוזה באות א', שתבען לביאה ולא רצו, ואפשר כונתו היתה להכשילם תחלה בטומאה זו, כדי להחליש קדושת צדקתם, ואז יוכל לפתותם בעון אחר להמית את בני ישראל:

ברם לשון המאמר דקאמר ולא נתבעו, הוא מוקשה דהול"ל ולא קבלו, או ולא רצו. ונ"ל בס"ד כי אחר שתבע אותם בפיו לדבר עבירה, לא אמרו לו בפירוש שלא ירצו לעשות כן, אלא עשו עצמם כאלו לא הבינו ולא שמעו דבריו אלו, והשיאו אותו לדבר אחר כמו ערבא פרח, דחלקו כבוד למלכות, ולא אמרו להדיא לא נעשה כן, והוא כשראה כן לא הוסיף לדבר עמהם בדבר זה ולבזות עצמו, ולז"א ולא נתבעו, כלומר הראו בעצמם כאלו לא נתבעו ממנו לדבר עבירה, וכאלו לא ידעו ולא הבינו שתבע אותם, דהשיאוהו לדבר אחר:

שם. אטו חיה לא צריכה חיה, קשא מאי קושיא זו, אה"ן צריכה, אך כיון דכל הנשים יודעים אם תלד אשה ימצא אצלה בבית אשה שתיילד אותה, וי"ל דא"א לומר כן, דהא א"ל בטרם תבא אליהן המילדת, נמצא איכא מילדת מיוחדת למלאכה זו, ולאו כ"ע גמירי, אך עדיין קשא איך נכנסו דברים אלו באוזן פרעה, דא"כ למה נקרא עליהם בלבד שם מילדת, כיון דבכל בית ימצא אשה שתיילד, ונ"ל כי הם לא אמרו לו כי חיות הנה, אלא רק על יהודה ודן ונפתלי ויוסף ובנימין, דהמשילם לחיות להדיא בברכתם, ולכן הם מילדות לשאר שבטים, ועדיין קשא כיון דפרעה טען עליהם והוכיחן על אשר היו מספיקים מים ומזון, כדכתיב ותחיינה את הילדים מה השיבו לדבריו אלו, דודאי לא היו יכולין להכחיש כי הוגד לו כך בודאי, ונ"ל דעל זה השיבו שהיו עושין כן למצוא חן בעיני ישראל, שיהיו מאמינים בהם שלא ירעו ולא ישחיתו בבניהם, ואז יביאום להוליד אותם, ואז יעשו כדבריו:

שם. שהיו מספיקות להם מים ומזון, קשא וכי צריכים למים, והלא במצרים מים רבים בנהר נילוס. ונ"ל בס"ד דאינו ר"ל מים כמו שהם, אלא היו מבשלים בתוך המים מין עשב שהוא יפה לחיה, ואין מניחים אותה לשתות מים כמו שהם, אלא רק זה המים שהוא מבושל בו עשב הידוע להם, וכמו שעושין עתה שנותנין לחיה מים שמבושל בהם עשב הנקרא באבונך, והוא יפה מאד לחיה, וצורך גדול אליה:

שם. א"א בתי כהונה ולויה, וא"א בתי מלכות, זו הגרסה הנכונה, כדאיתא בגמרא ולא כדפוסים דגרסי להפך, כי הנכון הוא האומר בתי מלכות הוא מוסיף על מ"ד בתי כהונה ולויה, ולדידיה יתיישב שפיר מ"ש הכתוב ויעש להם בתים דמשמע לתרווייהו עביד, והיינו ליוכבד בתי כהונה ולויה, ולמרים בתי מלכות, ונראה נתן להם זה מדה כנגד מדה, הם חסו על כללות ישראל, לכך נתן כתר כהונה וכתר מלכות אשר בשתיים אלה תלוי כללות כל ישראל. גם עוד הם חסו על הזכרים לבלתי ימיתו אותם, ניתן להם כתר כהונה דאינו נוהג אלא בזכרים, וכן כתר מלכות אינו נוהג אלא בזכרים:

ועוד נ"ל בס"ד, הקב"ה שילם להם דברים כמעשיהם הטובה כי ישראל נרמזים באות יוד דאלפא ביתא, ואחר יו"ד יש אותיות כלם, שרצה פרעה לקיים בישראל אותיות כלם, והם לא רצו, לכך נתן להם שכרם באותיות כלם, שהוא ר"ת כהונה לויה מלכות. גם כלם למפרע מלך, שנתן להם כתר מלכות. גם כלם אותיות מכל, שנותנים תרומה לכהן אחד מחמשים, שזו היא בינונית, וכתיב ויתן לו מעשר מכל:

והנה כל אחת לקחה שכרה הרמוז בשמה, כי יוכבד לקחה כהונה הרמוזה באות כ"ף אשר בתוך שמה, ומרים לקחה מלכות הרמוזה באות מ"ם פתוחה שבראש שמה, והטעם כי יוכבד היא שפרה שמשפרת הולד באצבעותיה והאצבעות עומדים כנגד אמצע הגוף כשישלשל האדם ידו למטה, ולכן זכתה לכהונה הרמוזה באות כ' שעומד באמצע שמה, אבל מרים היתה פועה בפיה, והפה עומד בראש האדם, לכן זכתה למלכות הרמוזה באות מ"ם פתוחה העומדת בראש שמה, ולכך נקראת מרים עזובה עוז בה, ואחז"ל אין עוז אלא מלכות, שנאמר ויתן עוז למלכו, שזכתה לבניה בכתר מלכות:

ונ"ל. בס"ד לרמוז עוד בזה, דישראל נשמותיהם באים מן ז' ספירות הבנין שהם חג"ת נהי"מ, והחסד הוא הראש בשבעה הנז', והמלכות היא בסוף השבעה, וידוע כל כהן הוא בחסד, והמלך שרשו במלכות, ולכן כיון שהם שמרו את ישראל שנשמותם באים מן השבעה ההם ע"כ זכו לכהונה שהיא בראש השבעה, ולמלכות שהיא בסוף השבעה, והא דקרי להו בתים, רמז בזה על קביעותן,

שזכו

שזכו לכהונה ולויה שתהיה אצלם בקבע ע"ס כל הדורות, וכן המלכות אצל זרעה של מרים בקבע, ולכך קרי להו בשם בתים, דהבית הוא דירת קבע הפך האהל. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, זכתה יוכבד לכהונה ולויה בזכות שהיתה משפרת הולד בשתי ידיה, וידוע כהונה בימין ולויה בשמאל, אלו חסד ואלו גבורה, ומרים שהיתה פועה בפה זכתה למלכות שהיא בפה, שהיא נמשכת מן ספירת המלכות שהיא פה, כמ"ש מלכות פה, עכ"ד נר"ו:

דף י"ב. מעלה עליו הכתוב כאלו ילדה. נ"ל בס"ד הטעם, כי הזכר שרשו ביצירה, והנקבה שרשה בעשיה, וקי"ל האשה עולה עמו ואינו יורדת עמו, ולכן אם נושא לש"ש יכול להעלותה ליצירה שאין זה מקומה, ונמצא נחשב כאלו ילדה ביצירה, כי שם אין לה מציאות מקום מצידה. והנה בזה שאמרו כאלו ילדה, נ"ל בס"ד מ"ש רז"ל בת בתחלה סימן יפה לבנים, דאם נושא לש"ש כאלו ילדה שנקראת בתו, וא"כ מעת הנשואים נחשב שבא לו בת בתחלה, וזהו סימן יפה לבנים הבאים ממנה שיהיו צדיקים, כי זה איירי בנושא לש"ש, המזדווג לש"ש מוליד צדיקים:

שם. שהיו פניה דומות לורד. נראה דאלו הא"ד מפרשי ישר שיישר את עצמו לקחת צדקת בת גדולים, ואע"פ שהיתה חולנית, ושובב שבב יצרו שהיה מיעטו שלא יקחנה, לכן זכה שנתרפאת, ויהו פניה דומות לורד:

שם. אשחור שהושחרו פניו בתעניות. נ"ל בס"ד דריש **א'** שחור, כי בפנים מצויר אות **א'** שהוא צורת וא"ו ושני יודי"ן, שהם דמיון חוטם ושתי עינים אשר בפנים, שבהם דוקא ניכרת צורת הפנים, ובזכות זה שהושחרו פניו בתעניות, ובזכות שנעשה לה כאב לאותה צדקת, לכך זכה שתקע לבו לאביו שבשמים, וזהו תקוע תקע וא"ו, שה"ס לב לאביו שבשמים, שהוא סוד אות וא"ו דשמא קדישא:

שם. מוליך אתנן לאשתו. ק' כל אשתו ברשותו לשכב עמה, ולמה יוליך לה אתנן, ונ"ל בס"ד, כי הרואה אותה יתאוה למשכב אשה, ועל הרוב רואה אותה ביום, ואם יתבע אשתו ביום לשכב עמה לא תקבל, דאין זה מנהגו של עולם, לכך מצטרך להיות מוליך לה אתנן, כדי שתקבל אפילו ביום. אי נמי כיון דמתאוה למשכב אשה, לא יספק לו לבא עליה פעם אחת בלילה, אלא רוצה ג' וד' פעמים, ובודאי לא תרצה בכך, ולכן מוליך לה אתנן כדי שתתרצה:

שם. שהלך בעצת בתו. נ"ל בס"ד מפיק לה מדכתיב מבת לוי, דשתי תיבות אלו הם מלי ביתו, ר"ל שהלך בעצת מילין שדברה בתו אליו, אך קשה ואיך מעיקרא לא ס"ד דעמרם דברים אלו שאמרה לו בתו מאליו ומעצמו, כיון דדברי טעם הם. ונ"ל בס"ד לא חשב לגרש לעולם, אלא רק לכמה חדשים, כדי שישמעו מצרים הדבר הזה, ולא ישימו לב לקיום גזרתם בראותם שבטלה מחשבתם, וא"כ יחזרנה היא וכל ישראל בצנעה, ומרים אמרה אפילו שגזרה זו היא רק לפי שעה, ואינה תמידית, עכ"ז קשה היא, ואע"פ שהיא לזמן מועט:

שם. פרעה לא גזר אלא בעוה"ז, ואתה גוזרת בעוה"ז ובעוה"ב, פירוש כל זווג יהיה בו לידת נשמות ושפע חיות העולמות, וזה יהיה אפילו מזווג זקנה ועקרה ומניקת ומעוברת, וכיון שגרשו הכל נתבטל כל זה השייך לעוה"ב, ועוד פרעה רשע ספק גזרתו מתקיימת, כי אולי ימות ויהיו מבטלים הגזרה מאליהם, כי כך היה כלל בידם:

שם. הושיבה באפריון, ואהרן ומרים מרקדים. נ"ל בס"ד, כיון בזה להודיע ששבה לנערותיה, ולכך עשה לה כמשפט הבתולות ואז יקומו כולם ויחזירו, כי בלא"ה היו אומרים הא דהחזיר מפני שאין שייך בו גזרת פרעה, כיון דאינו מוליד, דאשתו זקנה בת ק"ל שנה, ואין ראויה להוליד:

שם. ומה"ש אומרים אם הבנים שמחה, הא דיחסו אליה השמחה ביותר מבעלה, מפני שבעלה נשאר זקן, אך היא חזרה לנערותה, ויש לה שמחה שלימה, ור"ת אם הבנים שמחה, אשה, דכיונו בזה על חוה שנתגלגלה ביוכבד כידוע, גם רמזו בהבנים על מרע"ה, שהיה גלגול הבל ושת ונח ושם בן נח, וגם שלו עצמו הרי חמשה, וזהו **אם ה'א בנים**, או הבנים **שמחה** אותיות חמשה, גם **אם הבנים** יוכבד אמם של אהרן ומרים, שמרקדים **שמחה**, גם הושיבה באפריון עמו ביחד כדי ליחד בזה אותיות י"ה אשר באיש ואשה, ואהרן ומרים שהם כנגד ו"ה מרקדים, הרי השם שלם אז אם הבנים שמחה, כי ו"ה לשון שמחה:

שם. טוביה שמו, נ"ל בס"ד מרע"ה היה בחי' יסוד דחכמה, גם זכה לחכמה ובינה שהם י"ה דשמא קדישא, וזהו טוביה טוב יסוד, י"ה חו"ב. ומ"ש ר"נ הגון לנביאות, רמז לזה ממ"ש **ותרא אותו כי טוב הוא**, אות זה הנבואה דכתיב ונתן לך אות או מופת, גם נתנבא בזה שהוא מספר הוא, וז"ש **ותרא אותו** הגון לנביאות, וגם **כי טוב הוא** טוב מגד נבואה של זה, דמספר הוא מספר זה. ואחרים אומרים נברא מהול, כי המילה ה"ס מל יה, ופריעה פרע יה, וז"ש **ותרא אותו** אות ברית קודש, **כי טוב הוא**, טוב ב' ט"ו, שהם י"ה דמילה, וי"ה דפריעה, שניהם נשלמו בו. ומ"ש בשעה שנולד נתמלא כל הבית אורה, הדברים מכוונים עם דברי זוה"ק פרשת שמות דף י"ג, כד נפק לעלמא אתנהרא ה' באנפוי, וביתא אתמליית מזוותיה, ע"ש, נתמלא אורה אור ה"א:

שם. אלא כל היכא דשמעי מצראי דמתיליד ינוקא וכו', קשא היה לעשות כשאר נשי ישראל שילדו בשדה תחת התפוח, וכשבאים המצריים נבלעים בקרקע, וא"כ מבלבלין ועולין. ונ"ל בס"ד, כי בטחה בהשי"ת שישאר בביתה, ואם יראו המצריים לראות יוכו בסנורים, ולא יראו כולם, אך רצתה לסכנו שעה אחת במים, כדי שגם היא תצטער בזה ויספיק זה הצער, שאז יעשה לו הקב"ה נס שתקחהו לביתה ולא יראוהו:

שם. מלאך לצדיקים שממונם חביב עליהם. נ"ל בס"ד, אע"ג דלצדיקים חביב ממונם עליהם, ודאי היא לא היתה מצמצמת בעבור מרע"ה מאורן ומושיען של ישראל אך עשתה גמלוס כדי לעורר זכות והמלצת יושר, כי מזה יתברר דממונם חביב עליהם, וישאלו כל כך למה, וישיבו המליצים לפי שאין פושטין ידיהם בגזל, ובזה יתעורר זכות ורצון על הצדיקים למעלה, והם בכלל הרחמים, ויגין זכותם זה על מרע"ה:

ודע, דאל תחשוב דבר זה למדה זרה וחצונית ע"פ השכל, באומרך דהשכל יחייב כל אשר לאיש יתן בעד נפשו, דבאמת אין הכונה כאן על הפסד ואבדון גופם דא"כ נמצא דבר זה נוגע לנפש, ולא אמרו חביב יותר מנפשם, ורק אמרו מגופם, דהכונה הוא על צער גופם שסובלים צער בגופם, ואין רוצים לאבד ממון בכדי, וכמו כך עובדא דאבא חלקיה בתענית דף כ"ג דא"ל רבנן לאבא חלקיה, מאי טעמא כי מטא מר להיזמי והיגי דלינשו למניה אמר להו זה מעלה ארוכה, וזה אינה מעלה ארוכה, דנמצא שסבל צער קצת בגופו, שהוא רק לפי שעה, ולא רצה לאבד ממונו בקרע בגדיו, ועל כיוצא בזה אתמר כאן ממונם חביב עליהם מגופם, דהיינו מצער גופם שהוא דבר עובר ואינו מזיק, והקשה כ"כ למה, דראוי לחבב הגוף להצילו אפילו מן קצת צער שהוא דבר עובר, ולא יחוש להפסד ממונו, והשיב לפי שאין פושטין ידיהם בגזל, פירוש השפע של הממון בא להם מאתו יתברך בפרטות, ולא מצד המזל, והמופת לזה שהם אינם נכשלים בגזל, שאם היה מצד המזל אפשר שיכשלו בו בגזל, אבל כיון שבא בהשגחה פרטית מאתו יתברך, א"א שיהיה להם בו מכשול של איסור כי ברכת ה' היא תעשיר, ולא יוסיף עצב עמה, שלא יהיה

שליטה

שלימה ומגע לשט"א שהוא דרגא דעלב בה, ולכן כיון שרואין עצמן שהם במורים מן הגזל, אז ברור להם כי השפע של הממון שלהם בא להם בהשגחה פרטית מאתו יתברך, ולכן מחשבין את ממונם לכבודו יתברך, כי כוונתם לחשב השפע שלו, וכיוצא בזה כתבו בשם רבינו האר"י ז"ל טעם ליעקב אע"ה שחזר על פכים קטנים, דלאו משום חימוד ממון עשה זה, אלא בעבור חשוב השפע שבא לו מהשי"ת, ולכבוד שמים נתכוון:

והנה, מלבד טעם הגמרא שאמר על הצדיקים אשר יחשבו את ממונם יותר מגופם, אמרתי בס"ד במ"א טעם נכון, כי הצדיקים אע"פ שאין חוטאים הם מתחייבים מדין ערבות בעבור עונות הדור, ולכן סובלים יסורים בעוה"ז, בעבור עונות הדור, ולכן אחז"ל במדרש, דרבינו הקדוש כאבו לו שיניו, ואמר רבים מכאובים לרשע, ופרשו הכונה דהרשע מתחייב מכאובים בעבור עונותיו, ואני סובל אותם, וידוע מ"ש המפרשים ז"ל דהחוטא יש לו דין מזיק, מה שפוגם בנפשו, וידוע כי הנזקין שמין להם בעדית, ולכן הצדיקים שהם יודעים שנפרעין מהם בעבור נזקים של רשעים, מראין חיובם לממונם יותר מגופם כדי שיהיה לממונם דין עדית, ואז כשנפרעין מהם נפרעין ממונם ולא מגופם, ונמצא תוכיות לבם גופם חביב עליהם מן ממונם, והם מראין חיובם לממונם יותר מגופם, כדי לשמור גופם ולהצילו מן היסורין אשר יתחייב בהם, בעבור נזקין של הרשעים:

שם. דבר רך שישמור בפני דבר רך ודבר קשה. נ"ל בס"ד, רמזה לפי דרכה על מדת ענוה שבו, שזכה אליה יותר מכל האדם דכתיב והאיש משה עניו מאד מכל האדם, והעניו הוא רך שעומד בפני אדם רך ובפני אדם קשה, וכן התנא אמר לעולם יהא אדם רך כקנה, ועשה רמז זה כאן, כדי לעורר עליו סנגוריא ממדת הענוה שלו שזכה אליה אע"כ בגודלו:

שם. חמר מבפנים וזפת מבחוץ. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י זלה"ה, שמרע"ה היה בסוד החסדים, ולכן כתיב ביה ותרא אותו כי טוב הוא, בחינת הבל שה"ס החסדים, וידוע, דרמ"ח עשה סוד החסדים, ושס"ה לא תעשה סוד הגבורות לכן נתנה חמר שהוא מספר רמ"ח רמז לחסדים בפנים אלו שה"ס החסדים, וזפת שהוא רמז למיתוק הגבורה בחסד מבחוץ, והוא זפת עולה מספר ימין ושמאל, שזהו מיתוק הגבורה בחסד, ונתנה זה מבחוץ לסימנא טבא, כי זפת מספר עת טוב שיזמין לו השי"ת עתה שעה טובה, להיות לו בה נס להצלתו:

שם. שלא יריח אותו צדיק ריח רע. מקשים והלא נח צדיק היה, ואמאי אמר ליה רחמנא וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר, שהוא זפת בלשון ארמי, כמ"ש רש"י ז"ל שם. ונ"ל בס"ד, אע"ג דכופר הוא מין זפת אך כיון דהתם קרי ליה כופר, ותרגם אונקלוס כופרא, והכא קרי ליה זפת ותרגם אנקלוס זפתא, משמע דתרי מיני זפת איכא, והא' הוא טוב וזך שאין בו ריח רע, וזה קרוי כופר, והב' יש בו ריח רע וזה קרוי זפת, ונח היה עשיר, כי כל אנשי דור המבול עשירים, והיה לאל ידו להביא מן החשוב הנקרא כופר שאין בו ריח רע, אבל כאן היו במצרים עניים, ולא היה להם ממין זה החשוב, אלא רק זפת, לכך הניחתו מבחוץ דוקא, ונתנה חמר בפנים:

שם. בא גבריאל וחבטן בקרקע. ק' לימא וחבטן בסתם וידענא דהוה בקרקע, דכל חבטה היא בקרקע. ונ"ל בס"ד, דגבריאל מלאך קדוש הוא, ולא חבטן בידים ממש, אלא חבטן בכונה של שם קר"ע, שהוא שם משמות אנא בכח, וידוע ששם זה הוא בגבורה, וגבריאל הוא בסוד הגבורה כנודע, וכחו גדול, שלא הוצרך לכל אותיות השם הזה לפעול בו, אלא פעל באות אחד הראשון שבשם זה שהוא אות ק', וז"ש חבטן בקרקע, קרקע הוא אותיות ק' קרע, ר"ל חבטן בכונה דאות קו"ף של קרע בלבד, ולא הוצרך להזכיר השם כולו, ודריש הליכה זו לשון מיתה כי הליכה בהפוך הכליה, וכן הולכות כולות:

שם. מ"ד ידה דכתיב אמתה. נ"ל בס"ד דהגם דלשון אמתה משמעותו יותר על שפחה, מ"מ מאחר דיש לפרושי נמי על ידה, למה כתב הפסוק דבר שיש לטעות בו, והל"ל לשון ברור ותשלח את שפחתה, אלא ודאי פירוש אמתה ידה. ומ"ד שפחתה דייק להפך, מאחר דאמתה יש לפרשו יותר על שפחה, הגם דאיכא לפרושי נמי על ידה, למה לא אמר הכתוב דבר ברור דהול"ל ידה, אלא ודאי פירושו שפחתה, וחזר אח"כ ועשה סברה זו קושיא על מ"ד ידה, דלפי דבריך דדייקת משום דכתיב אמתה, ולא כתיב שפחתה, שהוא דבר ברור, תקשי לך דפרשת ידה למה לא אמר ידה שהוא לשון ברור, ותרץ לכך כתב אמתה ללמדך שנתארכה ידה, שהלכה ידה בנס, בדרך שראוי לשפחתה לילך, דנעשית ידה במהלך זה כמו שפחתה, ולכן זכר ידה בלשון אמתה, שילדך יותר על שפחה, ללמד שידה היתה כמו שפחה שנתארכה והלכה והגיעה למקום התיבה, ותאחז בה ותפתחנה:

שם. ותראהו את הילד, שראתה שכינה עמו, נ"ל בס"ד, מדכתיב את ילף על אותיות הסמוכים לאותיות ילד, שהם אותיות כמה, מספר שם אדני שה"ס השכינה. גם אומרו את הילד דהמלוי של ילד הוא מודד ת"ל, רמז לה"ג שהם חמשה שמות של אלקים שעולים ת"ל, שהם דין וצריכין מיתוק כדי שיצאו ישראל, והמדידה היא בסוד התיקון. ומ"ד שראתה אותו מהול אע"ג דהמצריים היה דרכם למול מזמן יוסף הע"ה, לא היו מלין קטנים אלא גדולים:

שם. שעשתה לו אמו חופת נעורים. נ"ל בס"ד כיונה בחופה זו, לעשות פועל דמיוני להמשיך לו שמירה מן אור מקיף, שהוא מסמא עיניהם של חוזים, כן המצריים יסתמו עיניהם ולא יראוהו, אך הואיל והוציאה מפיה מילין אלו, שאמרה שמא לא אזכה לחופתו, ברית כרותה לשפתים, ולא ראתה בחופתו, כי נשא אשה במדין.

שם. מהגים ואינם יודעים מה מהגים. קשה בשלמא אין יודעים מה צופים, ניחא שטעו בראייתם, שחשבו שנטבע במים, ולא ידעו דעל מי מריבה קאי, אך אין יודעים מה מהגים, מה טעות נמצא להם בהגיונם. ונ"ל בס"ד, דאיתא בספר התורה והמצוה בשם פליון היהודי, מה שקראתו משה מפני דהמים בלשון מצרי מ"ו, והמשכה בלשון מצרי שה, ולכך קראתו משה בחולם, שהוא ר"ל משוך מן המים ע"ש. והנה ודאי שם זה לא בתיה בלבד קראתו בו, אלא גם פרעה וכל בית אביה ושרי מצרים היו קורין אותו כן, אשר שמו זה מגיד שהיה משוך מן המים, וצריכין לחוש אולי זה מושיען של ישראל, שראוהו טבע במים, דאחר שטבע בא אחר והוציאו, אך באמת הוגים ואינם יודעים מה מהגים:

שם. ראו מושיען של ישראל לוקה במים, קשה אם הוא שיטבע במים כאשר חשבו, א"כ אינו מושיען, ואיך ראו כך וראו כך תרתי דסתרי. ונ"ל בס"ד הכונה, חשבו לוקה במים בסוף ימיו, שלא ימות על מטתו, ולכן חשבו דגזור עליו מצד המזל, אם יגזרו עתה על הילודים להטביען ילית, שגם הוא יהיה נטבע מעכשיו קודם שיגדל ויושיע את ישראל, דמזלו רעוע בכך:

שם. בשבילי נלקתם. כולכם קשה אדרבה הם יאמרו בשביל שרצו להטביעך גזרו על כולנו. ונ"ל בס"ד, גזרה של מים היתה בעצת בלעם, דאמר בואו ונדון אותם במים והסכים פרעה בדעתו לגזור עליהם גזירה זו, ומה דבני ובני ראו שמושיען לוקה במים, אז חשבו כי עתה ראוי לקבוע הגזרה של המים, כדי להטביעו עם הילודים, אך

כיון

כיון שלא ידע אם מושיען של ישראל הוא יהודי, או אינו יהודי, לכך גזר גם על המצריים, ואחר שראו אותו נפל אחר שהנחתו אמו בתיבה של גמא, והגידו לפרעה שטבע במים, ביטל הגזרה מכולם, כי עתה אינו חושש פן ירבה וכו', כיון דמושיע אין להם מי יגאלם, ולכך ביטל הגזרה:

שם. מי שעתיד לומר שירה ביום זה ילקה ביום זה. קשה אם עתיד לומר שירה או לקבל תורה, א"כ לא ילקה, ואם ילקה לא יאמר שירה, ולא יקבל תורה. וי"ל דאפשר שילקה ויטבע, ואח"כ יבא מלאך ויוציאנו מן המים, או נמי יטבע לגמרי, ותחזור נשמתו בגוף אחר, ויקבל תורה ויאמר שירה, והם רוצים שיגלגל גוף זה, וגם לא יטבע כלל:

שם. למי יורה דעה וכו' לגמולי מחלב עתיקי משדים. ק' למה כפל הדברים גמולי מחלב ועתיקי משדים, ונ"ל בס"ד, דשתים עשה, חדא דלא שתה חלב טמא, ועוד הפסיק שפתיו בכח ולא הניח דד המצריים שיכנס בין שפתיו, ואפילו לדברי מהרש"א נגע הדד על השפתים מבחוץ, ולא נכנס בין השפתים, ולכן נקיט ב' דברים אלו שעשה. ומ"ש החזירוהו על כל המצריות כולן, ר"ל אותם שהיו עוברות ושבות שם, או עומדות שם:

שם. שהיתה מהלכת בזריזות כעלמה. קשה וכי היתה זקנה, והלא היא באמת עלמה קטנה. ונ"ל בס"ד כי היא היתה חולנית מאד, וכנ"ז בגמרא, אם לפי מזגה ראוי שתלך כאשה זקנה שאין לה כח, ועכ"ז בעבור אחיה נזדרזה לילך כעלמה בעלת כח. ועוד נ"ל שהיתה הולכת ורצה כמו קטנים, שאין להם דרך בהילוך, כדי שלא תאמר זו יש לה תבונה, או שמא תחשוב שזאת היא פועה המילדת, שקרא לה אביה לביתו:

שם. שהעלימה את דבריה. פירש רש"י ז"ל שלא אמרה שהיא אחותו, ושהיא מביאה את אמו, וקשה והלא דבר זה מפורש להדיא בכתוב, ולמה הוצרך הכתוב לרמזו בתיבת העלמה. ונ"ל בס"ד, שהעלימה את דבריה, שלא תבין שהיא יהודית ומבקשת בעבור הצלתו, אלא אמרה דברים שתבין שהיא אומרת לה כן, בעבור קיום רצונה של בת פרעה, שנתנה לה עצה להפיק רצונה, אחר שראתה אותה שחפצה להביא לו מינקת, אמרה לה אם נביא לך מן המצריות זה לא ישבע חלב יען כי המינקת ג"כ יש לה בן שתניק אותו, ואין לה חלב להניק שני ילדים, אך העבריות אשר ילדיהם משליכים אותם בנהר, אביא לך מינקת מהם שאין לה בן להניקו שהושלך במים, ואז תניק אותו לבדו, ולכן דקדקה לומר מן העבריות, ולא אמרה מינקת בסתם, ובזה העלימה עצמה שלא תבין שהיא יהודית, וחסה עליו אלא אמרה לה כן להפיק רצונה. אי נמי אומרו שהעלימה את דבריה, שדברה עמה בלשון מצרי, ובקול מצריית שתבין שהיא אינה יהודית אלא מצרית:

שם. היליכי הי שליכי. נראה ודאי דברה דבריה בלשון מצרי, ולא דברה בלשון הקודש, אמנם אמרה בלשון מצרי לשון שיהיה נדרש כמו תיבת היליכי, שמשמעותו הי שליכי, והתורה העתיקה דבריה בתיבת זו של היליכי, לרמוז את הנשמע מתוך דבריה שדברה בלשון מצרי:

שם. לא דיין לצדיקים שמחזירים להם אבידתם, אלא שנותנים להם שכר עמה, שנאמר ואני אתן את שכרך. קשה דבר זה הוא מפורש בכתוב, ומה בא לחדש לנו ר"ח בזה, ונ"ל בס"ד, כונתו לומר שנתנה שכרה תכף באותה שעה במזומן, ולא שהבטיחה אותה לתת לה אחר היניקה, ודייק לה מדכתיב **ואני אתן שכרך**, תיבת **אני** יתר, דסגי לומר **ואתן את שכרך**, אך אמרה **אני**, בעודי עתה לפניך, **אתן שכרך**, ולא אשלחנו לך ע"י שליח אח"ז, ולז"א שנותנים להם שכר עמה תיבת עמה יתר, אך בא לומר שנותנים השכר במזומן תכף עם האבדה שמחזירים אותה להם, ולא ששולחים השכר אח"ז, ודוגמא זה, תמצא אצל הצדיקים שהם עושים מצות כדי לברר נ"ק השייכים לנר"ן שלהם, ואלו אבידתם, ולא דיין שהקב"ה עוזר להם שיקחו אבידתם הם נ"ק השייכים לנר"ן שלהם, אלא שנותן להם שכר על הבירור הזה שעושים:

דף י"ג. בתי נתקיימה נבואתיך. קשה הול"ל נתאמתה נבואתיך, כי לא נתקיימה בפועל אלא אחר שמונים שנה שיצאו בדר"ו, ואותה שנה היתה שנת ק"ל. ונ"ל בס"ד, דידוע מ"ש הרמב"ן והר"ן ז"ל, בענין החצים אשר ירה מלך ישראל כנגד ארם דמשק, ע"י אלישע הע"ה, ובענין השלכת הספר שצוה ירמיה לברוך להשליכו לתוך פרת, ויאמר ככה תשקע בבל, שכל דבר נבואה שנעשה בו פועל דמיוני, מוכרח שיתקיים, דאם הוא לטובה לא יגרום החטא לבטלו, ואם הוא לרעה לא יועיל שום זכות לבטלו, וכן כאן דנעשה פועל דמיוני לנבואתה, אשר בעת שנולד נתמלא כל הבית כולו אורה, שזה מורה שהוא יקבל ויוריד אור התורה לעולם, אשר ע"כ יחוייב להיות להם גאולה על ידו ממצרים, נמצא בזה השעה נעשה לנבואתה ענין קיום, שבזה הפועל שנעשה מן השמים בדרך נס נעשה קיום לנבואה שלה, שמוכרח שתהיה ולא יגרום החטא לבטלה:

שם. עמד אביה וטפחה על ראשה. נ"ל בס"ד טעם לטיפוח על ראשה לעת עתה, כי ידוע מ"ש הרב מהר"ן שפירא ז"ל, דמ"ם סתומה רומזת לזמן הגלות, וביצ"מ נפתח מן הצד ונעשית מ"ם פתוחה, ובזה יצאו אבותינו ממצרים, אך לא היתה גאולה שלימה, אבל לעתיד בגאולה אחרונה נפתחת אות מ"ם סתומה באלכסון מעבר לעבר, ותהיה שני דלתין, ואלו הן ב' דלתין הרמוזים בשמו של דוד הע"ה, ועל זה אמרה תורה לשקוד על דלתותי יום יום, ואז תהיה גאולה שלימה עכ"ד. והנה מ"ם סתומה הרומזת לגלות היתה בסוף שמה של מרים, אבל מ"ם פתוחה שנעשית בעת גאולת ישראל ממצרים, היתה בראש שמה של מרים, וכנגד זה יש ג"כ שני מ"ם בשם מצרים בראש ובסוף, ולכן בעת שמצא אביה סימן קיום לנבואתה שהתנבאה על הגאולה נשקה על ראשה, לרמוז כי עתה נעשה סימן של מ"ם פתוחה שבה תהיה הגאולה אשר עומדת בראש שמיך, וכאשר נעשה סימן לביטול נבואתה ח"ו שהוטל מושיען ליאור, טפחה על ראשה, דהטיפוח מורה דאות מ"ם פתוחה שבשמך חזרה ונסתמה, כדבר שהוא פתוח אם תטפחנו יהיו נדבקים ראשי הפתיחה זע"ז, ותסתם הפתיחה, ולכן א"ל היכן נבואתיך אשר התנבית על מ"ם פתוחה, כי עתה נראה שחזרה להיות מ"ם סתומה. ונ"ל דודאי עמרם הצדיק האמין דנבואתה אמת, והקב"ה יעשה לו נס לבנו וינצל, ולא יטבע ח"ו, ורק עשה כן ואמר כן כדי להשביע עיניהם של שטן ונוגדא דיליה, שישמחו לפי שעה, ואז יתעוררו בזה מליצי יושר, שיתקיים מאמר הכתוב בנפול אויבך אל תשמח וכו', פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו שעתה בטענה זו תתהפך שמחת האויבים הם השטן ונוגדא דיליה לתוגה ולעצבון אליהם, וגבר ישראל כי יעשה הקב"ה למושיען נס בתוך נס, וכאשר היה:

שם. לידע מה יהא בסוף נבואתה. י"ל הול"ל מה יהיה בנבואתה, מהו בסוף. ונ"ל בס"ד דנתנבאה עליו ז' תיבות כנגד ז' שמות שיש לו, והוא שאמרה עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישראל, שהם ז' תיבות וס"ת שלהם הוא ינהל דעת, כי ישראל שיצאו ממצרים היו מגילולות הדעת, ולכן מרע"ה שהיה בסוד הדעת הוא גאלם, ולא אחר גאלם, ולכן היו נקראים דור דיעה על שם הדעת, וזה נרמז בס"ת נבואתה ינהל דעת, כלומר ינהל וינהיג את ישראל שהם בחינת דעת, ועוד יהיה מס"ת נבואתה צירוף אחר, והוא ע"ת די"ן ל"ה, כלומר יהיה מושיע אומת ישראל,

גם שהוא עת דין לה, ולז"א לדעה מה יהיה בסוף נבואתה, שבסוף דברי נבואתה רמוז אותו הדור שהיא מוציאם ממצרים מה הוא, ולמה צריך שתהיה התשועה על ידו דוקא, וגם רמוז העת והזמן, דאע"פ שהוא עת דין וקשה אין זה מעכב בידו, מהיות על ידו התשועה והגאולה:

שם. ולבסוף שראו מכבודן נהגו בהן כבוד. קשה מה נתחדש להם עתה, אם בשביל שראו שנתנו בני עשו וישמעאל כתריהם בארונו של יעקב אע"ה, אין זה הכבוד נוגע לשבטים ובניהם, אלא נוגע ליוסף הע"ה, כי הם עשו כן בשביל שראו כתרו של יוסף הע"ה שם, וא"כ מה הוסיפו אחיו כבוד אצל מצרים בעבור הנחת הכתרים, הא בלא"ה יוסף הע"ה גדול בעיני מצרים, והוא השליט על הארץ. ונ"ל בס"ד כי שרי מצרים לא ידעו שהטלת של הכתרים של בני ישמעאל ועשו היתה בעבור כבודו של יוסף הע"ה, אלא חשבו שעשו כן בשביל כבודו של יעקב, דחשבו אותו הוא גדול המשפחה של אברהם, ולכך הניחו כולם כתריהם על ארונו, להורות שהוא גדולם, וכולם טפלים לו, אמנם קודם שהטילו בני ישמעאל ועשו כתריהם היו חושבים שרי מצרים ליעקב ובניו הם פסולת המשפחה של אברהם, יען כי ראו בישמעאל יש נשיאים שהם מלכים, ובעשו יש אלופים שהם ג"כ מלכים, וביעקב ובניו לא יש שרים ומלכים, אלא אדרבה היו גרים במצרים, לכך היו בני יעקב נחשבים בעיניהם פסולת משפחה ח"ו, ולא היו נוהגים בהם כבוד, ועתה שראו שאותם המלכים של בני ישמעאל ועשו נתנו כתריהם בארונו של יעקב אע"ה, נמצא הודו בזה שיעקב הוא גדול המשפחה, וממילא גם בניו יתנשאו בזו המעלה, כי הם בניו של גדול, ולכך היו נוהגים בהם כבוד:

שם. מלמד שהקפוה כתרים לארונו של יעקב כגורן. נ"ל בס"ד דבר זה היה בהשגחה פרטית מן השמים, להיות בזה דמיון של שלימות המעלה לעתיד, והוא ע"ד מ"ש עט"ר הרב מור אבי זלה"ה בספרו מדרש אליהו על פסוק ובמה יתרצה זה לאדוניו הלא בראשי האנשים ההם, כי הסט"א אין לה קיום אלא רק ע"י ניצוצי הקדושה אשר בלועים בקליפה שלה, ומפורש בספרי המקובלים ז"ל דניצוצות הקדושה דרכם להיות בלועים בראש הקליפה, ושאר הגוף של הקליפה הוא חשוך וריקם, ולכן הנחש שהוא דוגמא לסט"א הארס שלו בראשו דוקא, ולז"א פלשתים מכח אשר שלהם אשר שם בפיהם דברים אלו והם לא ידעום, ובמה יתרצה זה הוא דוד הע"ה אל אדוניו הוא הקב"ה, הלא בראשי האנשים ההם, כלומר ע"י בירור נ"ק שמברר מן הראשים שלהם אשר בסט"א, עכ"ד דפח"ח, א"כ לעתיד בשלימות הבירור, אז כל ניצוצי קדושה שבראשים של הקליפות, יתבררו ויהיו מונחים אצל אביהן של ישראל, ולכן נעשה דמיון לדבר זה במה שהקיפו ארונו של יעקב אע"ה כתרים, שהם תכשיטי ישמעאל ועשו, שהם יהיו עיקר כל האומות באחרית הימים קודם ביאת המשיח בב"א, ומה שנתלו ל"ו כתרים בארונו של יעקב אע"ה, להורות שהוא חי בעוה"ז וחי בעוה"ב, וב"פ חי עולה מספר ל"ו, ועוד להורות על מעלתו שהוא אחוז בתפארת שכולל ששה קצוות שהם חג"ת נה"י, שכל אחד כלול מששה, הרי ששה ושלשים, ועוד מספר ל"ו שהוא ב"פ ח"י, לרמוז על ח"י מסעות הנשמה בצאתה מן הגוף, ועל מושבה בג"ע שהוא ח"י מאות אלף. אי נמי יעקב אע"ה שמו משלים מספר ח"י אותיות, כיצד אברהם יצחק יעקב [illegible] ישראל הם ח"י אותיות, וכל שם הוא כפול א' לגוף שלמטה, וא' לשורש שלמעלה, הרי משלים ב"פ ח"י, לכך משמים גלגלו הדבר הזה שיהיו נתלים ל"ו כתרים, ועל יעקב אע"ה שהוא משלים מספר ח"י נרמז הכתוב, ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום:

שם. אפילו סוסים ואפילו חמורים. פשט המאמר נראה כמ"ש הרי"ף ז"ל, שלא אכלו אותו היום הסוסים והחמורים, באופן שהיו נוהקים ומצטערים אותו היום כאלו הם מספידים, ויש לצרף עם זה מ"ש מהרש"א ז"ל, שהלבישו את סוסים וחמורים מלבושים שחורים, כמו שעושים למרכבת שרים ומלכים במיתתם ע"ש, ואפשר לומר דסוסים וחמורים הוא לשון מליצה, וקאי על בני אדם, והם בני אדם שהם מושכים העגלות קרי להו בשם סוסים, ויש שהם כתפים נושאים משאות על גביהן, וקרי להו בשם חמורים, וקמ"ל דאפילו בני אדם פחותים כאלו שהם פראים, הרגישו בחסרון הצדיק מהם והספידו אותו מספד גדול:

שם. שקל קולפא מחייה ארישיה. הא דשקל קולפא ולא דבר אחר, נ"ל בס"ד, כי עשו המלכים אשר בזרעו נקראו בשם אלוף, והטעם פרשתי בס"ד במ"א שהוא סימן רע אליהם, כי אלוף אותיות אופל, דלעתיד האלוף שבעשו"ס יתהפכו אותיות אלוף שלו לאותיות אופל, שיהיה לו העולם לחשך, דכתיב וערפל לאומים. גם ידוע שר שלו הוא ס"מ, דשני אותיות אלו הם הרע שבו, והם מספר ק' דקנה, דכתיב גער חית קנה שלעתיד ישבר ויהיה הנה כמ"ש ראשון לציון הנה הנם, ולכן חושים הרגו בקולפא שהוא אותיות אלוף שיש לו למטה, ואות ק' שהוא ס"מ שיש לשרו למעלה, שלעתיד שניהם יהיו מוכים, האלוף יתהפך לאופל, ואות ק' של קנה ישבר ויהיה אות ה' דהנה, והיה דבר זה ע"י חושים שהוא אותיות משיח, לרמוז שתיקון זה יהיה לעתיד בביאת המשיח. אי נמי מחייה בקולפא, שהוא אותיות קול אף, לרמוז קול יעקב בתורה נהפך על עשו אף, כי קולו הוא באלף שהוא לשון לימוד, כמו אלופי ומיודעי, ויסתלק הלמד ממנו שהוא קול הלימוד של יעקב אע"ה, וישאר אף על עשו:

שם. נתרי עיניה. נ"ל בס"ד נרמז בזה על עי"ן של רשעים, שתסתלק מהם וישארו רשים, דכתיב עיני רשעים תכלנה. או יובן לרמוז על קטרוג ב' דמעות שירדו מעיניו, שבעבורם נחרב בית שני בידו, וכנז' במדרש תנחומא שיפול הקטרוג הזה ולא יזכר ולא יפקד עוד, ואז תחזור עטרה של ישראל ליושנה. אי נמי לרמוז על ע' אומות שיפלו תחת רגליו של יעקב אע"ה. ופתחינהו יעקב לעיניה ואחך, רמז על שבעים פנים של התורה שעוסק בהם יעקב, שבהם ימלא שחוק פינו ויתקיים הפסוק יגל יעקב ישמח ישראל, וכל זה היה ע"י חושים בן דן שהוא אותיות משיח:

שם. בא וראה כמה חביבות מצות על מרע"ה, הא דנקיט בא ולא אמר ראה וכו', היינו שיש אדם אומר אם יהיה לי מאה אלף זהובים אעשה מצות כו"כ, וזה שקר, דאומר כן בשביל שאינו יודע ומכיר ערך המאה אלף זהובים אצל האדם עד כמה מגיע, ולז"א בא לידי מדה זו שיהיה ממון רב לפניך, שאז אם תתפוס חמדת הממון תבטל המצוה, ואם תעשה המצוה תפסיד הממון, אם אתה דוחה אהבת הממון כנגד אהבת המצוה ואז תדע ערך השבח הזה שאני משבח את מרע"ה בחבוב המצות כנגד אהבת הממון. והא דנקיט מצות לשון רבים, ומעוט רבים שנים, ובאמת היא מצוה אחת, נ"ל דיש שתי מצות, הא' ג"ח עם יוסף הע"ה, והב' קיום השבועה שהשביעם. ומה שסיים ואויל שפתים ילבט, נראה הכונה מאחר דחכם לב הוא מרע"ה לקח מצות ג"ח של יוסף הע"ה בדרך נס, שצף הברזל, על כן אויל שפתים שמהרהר ואומר שהוציאם שלא כדין קודם זמנם, ילבט, דא"כ איך עביד קב"ה נס בהוצאת ארונו של יוסף, שזה היה תלוי כשיגיע זמן הגאולה, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפסוק ויקח משה את עצמות יוסף עמו לעזרתו:

ונראה לכן חכם לב יקח מצות, ר"ת ילחם, שבזה יש לו פתחון פה שילחם עם פרעה ויוציאם, כי

זו עדות ברורה שהגיע זמן יציאתם, וס"ת חבת"ם שהוא ר"ת חכמה בינה תפארת מלכות, כי מרע"ה היה בסוד יסוד העליון המחבר חכמה ובינה שהוא הדעת, ויוסף הע"ה היה יסוד התחתון המחבר תפארת ומלכות, וכיון שהיו מכוונים זה כנגד זה, לכן ויקח משה את עצמות יוסף עמו דייקא, ולכך הוא לבדו נתעסק בו להמציאו ולהעלותו:

שם. ומנין היה יודע משה היכן יוסף קבור. ק' והלא נביא היה וידע ברוח הנבואה, או זקנים שבדור הגידו לו שהיו יודעים זה, ומה זו שאלה. ונ"ל בס"ד כיון דקאמר כל ישראל נתעסקו בביזה, והוא נתעסק במצות למצא ארונו של יוסף, ש"מ שנודע לו ע"י טורח ועסק הרבה, ואם ברוח הנבואה או ידיעה מכל ישראל זה ידע ברגע, ולמה צריך להתעסק, ולכך שאל איך ידע. ואל תתמה למה הניחו הקב"ה לטרוח הרבה עד שידע, ולא גילה לו ברוח הנבואה, דזה עשה ה' לטובתו להרבות שכרו, ולתת לו שכר על כל פסיעה ופסיעה שהלך ביגיעה כדי למצוא הארון. ומה שעשה הסי"ת גילוי זה ע"י סרח בת אשר, רצה הסי"ת בזה, כי סרח בת אשר בישרה את יעקב אע"ה במציאות יוסף הע"ה, היא תבשר את מרע"ה במציאות ארונו, כי יעקב מלבר ומשה מלגאו:

שם. וקבעוהו בנילוס הנהר כדי שיתברכו מימיו. נראה דנילוס הוא נהר גדול, ויוצא ונמשך ממנו נחלים שהם קטנים ממנו, והם קבעוהו בנילוס הנהר הידוע שהיא הגדול, ונ"ל בס"ד שמצאו טעם מספיק בזה, דהאותיות הם שוים, שאם תעשה מן נו"ן ולמ"ד אות פ', יהיה נילוס אותיות יוסף, ולכך אמרו בזה יהיו מימיו מתברכים בו. וע"ד הסוד יוסף הע"ה הוא בחינת היסוד הנקרא נהר, לכך חשבו שיתברך הנהר בו, ולכן דקדקה סרח בלשונה הטוב, ואמרה וקבעוהו בנילוס הנהר, ולא אמרה בנילוס בסתם:

שם. אמר יוסף יוסף, כפל הלשון לחיבה וזירוז. או יובן כפל יוסף יוסף, שכיון למספר י"ב צרופים של שם הוי"ה, שעולין מספר יוסף יוסף. אי נמי אתה יוסף שעמדת לישראל בחייך שהיתה מגן להם, ואתה יוסף עתה שתעמוד להם מגן בקי"ס, שנקרע הים בזכות יוסף הע"ה, כמ"ש רז"ל ע"פ הים ראה וינס, בזכות וינס ויצא החוצה:

שם. ואל תתמה איך ברזל צף. קשה מי יתמה על נס זה, דזוטר איהו לגבי רבוי הנסים הגדולים שנעשו ע"י מרע"ה במצרים ובקי"ס ובמדבר, ומה חידוש יש בנס זה שהאדם יתמה בו, שהוצרך בעל המאמר להסביר הדבר מענין אלישע הע"ה בקל וחומר, ומהרש"א ז"ל נרגש בזה, ותירץ דכל אותם הנסים הגדולים שעשה מרע"ה קודם זה, ומה שעשה אח"כ בקי"ס ובמדבר, הכל עשאם ע"פ דבורו יתברך, כצוהו לעשות כן יכן, אך נס זה לא היה בו צווי מהשי"ת אליו, ולכן אמר ואל תתמה. ולפירושו עדיין קשה, למה לא אמר ואל תתמה וכו' כדברי רבי נתן שאמר בקברניט של מלכים היה קבור, ונזדעזע הארון בנס שנעשה בו רוח חיים, והכירו ולקחו, והול"ל ג"כ על נס זה ואל תתמה. ונ"ל בס"ד, כי באופן זה דנקיט תנא קמא היה שני נסים, הא' שנעקר הארון מקרקעית הנהר, ועלה מאיליו למעלה, והב' שנשאר בכל כובד שלו צף על פני המים, כמו חתיכת עץ קלה שצפה על פני המים, ולא היה צריך לענין המבוקש גם זה השני שיהיה הארון של ת"ק ככרים ברזל צף על פני המים, אלא יעלה הארון מקרקעית הנהר וישב על שפת הנהר בקרקע, ויעלהו מרע"ה, אך עשה השי"ת כך שיעלה וישאר צף על פני המים, עד שיבא מרע"ה ויתקרב אליו, וימשכו ליבשה ויעלהו כדי להגדיל הנס ולפארו, שיהיה יתרון זה ליקר ולתפארת, כמו ענין נס הדלקת החומץ בנר שבת, אצל רחב"ד שנשאר דולק עד מוצאי שבת שלא לצורך, כי אם רק ליקר ותפארת הנס, ולכן אמר תנא קמא מיד צף ארונו של יוסף, ולא אמר מיד עלה ארונו של יוסף על שפת הנהר, אלא אמר צף להודיע שנשאר צף בנהר ע"פ המים, ועל זה הנס הב' שהוא אין בו צורך להמבוקש כי אם יתרון נס הוא ליקר ולתפארת, אמר אל תתמה היאך ברזל צף בנס שלא לצורך, ועל זה הביא דוגמא מה שהיה אצל אלישע הע"ה, שגם אצלו נעשה כזאת ממש, שהיה גם יתר שלא לצורך, דגם בו כתיב וישלך שמה ויצף הברזל וכיון דלא אמר ועלה הברזל אלא אמר ויצף הברזל, ש"מ שנשאר צף על פני המים שיעור מה, עד שפשט ידו ולקחו, ונמצא גם אצל אלישע הע"ה היה יתרון נס בכה"ג, וא"כ אל תתמה מה שהיה אצל מרע"ה יתרון נס שלא לצורך, דקל וחומר הוא, ומה אלישע וכו' צף הברזל מפניו, מפני מרע"ה עאכ"ו:

שם. אמרו אחד של מת ואחד של שכינה. קשא איך יקדימו של מת, והל"ל אחד של שכינה, וא' של מת. ונ"ל בס"ד, כי העוברים ושבים המה ראו בתחלת המסע שלהם לא היה מהלך עמהם אלא ארון אחד שהוא של יוסף, אך אח"כ היה הולך עמהם שתי ארונות, כי ארון הלוחות היה אחר שניתנה תורה, ולכן היו שואלים מה טיבן של שני ארונות הללו, הראשון שהיה הולך לבדו עמכם, והשני אשר הוספתם אח"כ, דמדוע תחלה היה ארון אחד, ואח"כ נעשו ב' ארונות, וזהו מה טיבן של ארונות הללו שלא היו בתחלה שתים, ועתה נעשו שתים, והשיבו להם לפי שאלתם הארון הראשון אשר ראיתם תחלה במסעות הראשונים היה של מת, אך זה הארון השני אשר אתם רואין עתה הוא של שכינה. אי נמי ארונו של יוסף הע"ה, היה גדול יותר ולפחות היה ארכו ארבע אמות כפי שיעור קומתו, אך של לוחות היה אמתים וחצי ארכו, ולכן כשהיו עוברים ושבים שואלין מה טיבן של שתי ארונות הללו, ודאי היו מפרשים בשאלתם מה טיבו של ארון הגדול ושל ארון הקטן ותלמודא קיצר בדברי שאלתם, ולכן כיון שהם שואלים מי זה הגדול ומי זה הקטן, דודאי היו מזכירים את הגדול ברישא, לכך היו משיבין להם כסדר שאלתם זה הגדול הוא של מת, וזה הקטן הוא של שכינה. גם י"ל בודאי של הלוחות הולך קודם, ואחריו של יוסף הע"ה, ולכן העוברים ושבים יתפלאו בשאלתם, שיאמרו מה טיבן של שתי ארונות הללו, דהולך הקטן ברישא ואחריו הגדול לכך משיבין זה שהולך באחרונה הוא של מת, אך זה שהולך בראש הוא של שכינה:

שם. קיים זה מה שכתוב בזה. נ"ל בס"ד כיוונו בזה עוד לפי דרכם, כי יוסף הע"ה קיים דבור השביעי שבעשרת הדברות, הכתוב בלחות שהוא דבור לא תנאף, וכמ"ש במדרש אמר הקב"ה ליוסף אתה קיימת דבור השביעי של לא תנאף, חייך בנך יקריב ביום השביעי שחל בשבת, אע"פ שהוא קרבן יחיד דכתיב ביום השביעי נשיא לבני אפרים, וגם קיים דבור החמישי של כבד את אביך, כשבאה דיוקנו של אביו לפניו נרתע ותשב באיתן קשתו, ועוד שהניח תכסיסי מלכותו ועלה לקבור את אביו, ונמצא קיים דבור ז' ודבור ה' מן הלוחות, ולז"א קיים זה מה שכתוב בזה, דהיינו מה שכתוב בדבור ז' ובדבור ה' שהם אותיות זה:

שם. מ"מ נקרא יוסף עצמות בחייו מפני שלא מיחה. עיין מהרש"א ז"ל, ועדיין הדבר אינו מובן, כי הוא אמר על עצמו עצמות בחייו שצוה והעלתם את עצמותי, ודוחק לומר שאמר כן לבזות עצמו. ונ"ל בס"ד הענין לשבח, כיון דלא מיחה בכבוד אביו, אפשר שיבא אדם לחשוב מה שלא מיחה בשביל שלא היה נחשב בעיניו כבוד אביו ח"ו, ובאמת זה אינו דיקר בעיניו כבוד אביו עד מאד, ומה שלא מיחה כדי שלא ירגישו השבטים שהוא יוסף, ובפרט דהוה כמה דברים מוכיחין שהוא יוסף, דאם היה מוחה בהם שלא יאמרו עבדך היו מכירין, לכן כדי שלא יהיה נחשד מה שלא מיחה בשביל דאין נחשב בעיניו כבוד, לכך

עשה לו יקר וכבוד גדול, שקרא עצמות על שם חלקו של אביו, להראות דכבוד אביו הוא יקר אצלו, שקרא עצמו על חלק אביו שהוא עצמות:

והנה מלבד טעם הש"ס נ"ל בדרך פשוט שקרא עצמות להורות שאין לו קנאה, כדי שירקבו עצמותיו, אלא ישארו עצמותיו קיימים גם אחר כמה שנים, ותקחו אותם עמכם. וע"ד האמת נ"ל בס"ד טעם לזה, עפ"י מ"ש רבינו האר"י ז"ל, בגוף האדם עור כנגד עשיה, ובשר כנגד יצירה, וגידין כנגד בריאה, ועצמות כנגד אצילות, עכ"ד, נמצא המובחר שבגוף הם העצמות שהם כנגד אצילות, לכן קרא עצמו על שם המובחר שבגוף:

שם. בא גבריאל ופרעו. פירוש מקודם לא היה סריס גמור, אלא היה עקר, כמו הסריס שיכול לשמש קצת ונשען על ביתו ולא יעמוד, ובפניו לא היה ניכר שינוי הן בזקן הן במראה הפנים, ובא גבריאל ופרעו, שעשאו סריס גמור, שנגלה בפניו סימני סירוס, ונמצא נקרא פוטיפרע אחר שנסתרס שהוסיף לו אות ע' שבזה נצטרפו אותיות רע, ונעשו סימני סירוס בזקן ובפנים. ובזה פירש בני ידידי כה"ר יעקב הי"ו **יגמר נא רע רשעים**, שנצרף בשמו אותיות רע שמורה על סריס, בשביל שבזה תכונן צדיק, עכ"ד הי"ו:

שם. ברב בשר ברב בשרוהו. נ"ל הכונה אפילו בשעה שראוי לכעוס עליהם ולדבר אותם קשות, דבר עמהם בלשון נקיה ובכבוד, שלא א"ל די לכם אלא אמר רב לכם, ולכן גם הקב"ה כיבדו בכה"ג, שלא א"ל די לך, אלא רב לך:

שם. רב לך ומנו יהושע. ק' איך יצוייר שיהיה רב לו, והוא באמת תלמידו. ונ"ל דהתלמיד נקרא רב לרבו בצד מה, כמ"ש רז"ל הרבה תורה למדתי מרבותי, ויותר מחבירי, ומתלמידי יותר מכולם. ועוד נ"ל בס"ד, הא דא"ל רב לך על יהושע, כי ממלכות שמלך יהושע על ישראל ניכר יותר רבנותו של מרע"ה כמ"ש בגמרא זקנים שבאותו הדור פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה, אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה, ולכן א"ל רב לך ומנו יהושע, דפי' מינוי יהושע יהיה רב לך. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, קראו רב בהפוך בר, כי התלמיד נקרא בן לרבו, כמ"ש רז"ל כאלו ילדו, וכן אמר בישעיה הילדים וכו', ור"ל אם הוא יהיה רב, הנה באמת הוא בר שלך, עכ"ד נר"ו:

שם. שאין תלמוד לומר היום, ומה ת"ל היום. מקשים הלשון כפול, באומרו ומה ת"ל היום. ונ"ל דמקשי שתי קושיות, חדא שאין ת"ל היום, פירוש לא לימא תיבת היום כלל, ועוד אפילו אחר שרצה לומר היום למה אמרה באחרונה, והכי הול"ל ויאמר אליהם היום אנכי בן מאה ועשרים שנה. ומשני נקיט היום, וגם נקיט לה באחרונה ללמד היום מלאו ימי ושנותי, ולהכי נקיט באחרונה, כדי לסמוך אותה לסך מאה ועשרים שנה, ואי נקיט לה ברישא הוה משמע היום אמר להם דברים אלו:

שם. שתים עשרה מעלות היו שם. נ"ל בס"ד מפיק לה מדכתיב מערבות מואב אל, דלא צריך למכתב זה, ושני לומר ויעל משה הר נבו, נמצא הוסיף לשון יתר י"ב אותיות, לרמוז על י"ב מעלות אלו. ומ"ש פסעם משה בפסיעה אחת, נ"ל בס"ד כי נשמתו עלתה תכף לכסא הכבוד, שהוא עולם הבריאה, וידוע כל עולם, יש בו אבי"ע, א"כ העולה לאצילות שבבריאה עולה י"ב עולמות שהם אבי"ע דעשיה, ואבי"ע דיצירה, ואבי"ע דבריאה, ולהורות על מעלתו זו עשה לו הקב"ה פועל דמיוני, בעלותו ההר פסע שתים עשרה מעלות בפסיעה אחת:

שם. מלמד שנסתמו ממנו מעיינות החכמה. הא דנקיט לשון מעיינות, לרמוז דאין החסרון בו עצמו, אלא החסרון מצד המקבלים, כמו מעיין אשר יסתמו אותו, דהוא עודנו נובע מים ורק הסתימה גרמה חסרון לאחרים, שלא יהיו יכולים לשתות מים, דהסתימה מעכבת בפניהם וכן מרע"ה לא שכח ח"ו חכמתו אלא עודנו בקרבו, ורק האחרים לא היו יכולים לקבל ולשתות ממנה ביום ההוא:

שם. אותם ארבעה מילין מי הוליכו. נ"ל בס"ד שזכה שתתעסק בו שכינה, ד' מילין כנגד ד' חלקים של פרד"ס שנתנו על ידו. גם ד' מילין הם ע"ב דקים, דכל מיל י"ח דקים כנז' ביו"ד סי' ס"ט, לרמוז שהיה חי בארבעה יסודות שלו. ועוד נ"ל בס"ד, שזכה לכבוד זה בארבעה מילין, שהם מהלך שמונה אלפים אמה, בזכות אלוף התורה אשר אילף בשמונה דרגין, שהם כשר ופסול חייב וזכאי, טמא וטהור, אסור ומותר. ועוד נ"ל בס"ד זכה לכבוד זה בשמונה אלפים אמה, בזכות הענוה שלו שהיתה בקצה אחרון, דאפילו בחלק אחד משמונה שבשמינית שהותר לחכם, הוא היה עניו:

שם. אף כאן עומד ומשמש. פירוש שגם זה החלק של הנפש הנשאר בקבר עד זמן התחיה עומד בתפילה, דאין עמידה אלא תפלה, ומשמש שעושה בתפילתו זווגים למעלה, כאשר יעשו הצדיקים בג"ע, ורבותא דידיה הוא, שגם החלק הנשאר בקבר עד זמן התחיה, הוא עושה כן:

שם. מוטל בכנפי השכינה. נ"ל בס"ד הענין עפ"י מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער רוח הקודש יחוד כ"א, בעליית הנפש מן העשיה אל היצירה בשם בן מ"ב ע"ש, ועי' בספר הליקוטים על פסוק שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים לאחד בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף ע"ש, ולז"א מוטל בכנפי השכינה, כלומר הכנפים הנז' שהם שמות של שם בן מ"ב, ומה שנעשה לנשמת האדם בהארה הנז' נעשה לגוף הקדוש מרע"ה, כי היה גופו בערך הנשמות של שאר אדם, וכמ"ש רבינו ז"ל בעץ חיים על עשרה הרוגי מלכות, שהגופות שלהם היו מזוככים כ"כ, עד שהיו ראויים בערך הנשמות של בני אדם אחרים, דזהו מעלת הצדיקים לזכך גופם ולעשותם צורה ע"ש, וק"ו אצל מרע"ה שהיה מובחר הנבראים:

שם. ומה"ש אומרים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. נ"ל בס"ד, שתיקן בחינת צדק, ובחינת משפט, ועשה לשון תיקון כמו בן הבקר אשר עשה, והקב"ה אומר מי יקום לי, וכו' מי יתיצב לי עם פועלי און, כלומר מי יקום לי עם מרעים, לבטל המקטרגים, מי יתיצב לי עם פועלי און להכרית הקליפות, או עפ"י מ"ש במדרש פרשת כי תשא, למה"ד למלך כו' שהיה דן את בנו, והיה הקטיגור עומד ומקטרג, מה עשה הפדגוג של בן, כיון שראה אותו מתחייב דחף את הקטיגור והוציאו לחוץ, ועמד לו במקומו, מלמד על הבן סנגוריא, כך בשעה שעשו ישראל את העגל היה השטן עומד ומקטרג בפנים, ומשה עומד מבחוץ, מה עשה משה עמד ודחף את השטן, והוציאו לחוץ, ועמד במקומו, שנאמר עמד בפרץ לפניו, עמד לו במקומו של פורץ עכ"ל, וכתב מהרז"ו ז"ל בא"ה, כי מרע"ה דחף השטן בחכמה, כי הוא התחיל לומר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב, וכאשר שמעו השטן וגונדא דיליה דבריו אלו, שמחו דחשבו שהוא מקטרג, אמרו מוטב שלא אנחנו נשתוק, והמליץ שלהם יהיה מקטרג עליהם במקומנו, וזהו עמד במקום הפורץ הוא השטן, ואחר שילאו עמד ללמד סנגוריא, ואמר אם תשא חטאתם וכו' ע"ש. ובזה יומתקו הדברים שאמר מי יקום לי עם מריעים מי יתיצב לי עם פועלי און, יקום ויתיצב דייקא, עם דייקא, שיש לו חכמה לדחות השטן והמקטרגים, על ידי שמראה שהוא מקטרג כמותם, כדי להוציאם ולהשתיקם, ואח"כ יענה ויגיד הסנגוריא שלו:

שם. ושמואל אמר מי כהחכם ויודע פשר דבר. יובן
בס"ד

בס"ד, דמרע"ה זכה ליסוד דחכמה, ולכן א"ל הקב"ה חכם אתה ותבקש להכנס לארץ בתמיה, פשר סוד הגזירה דבר המלכות שהיא סוד דיבור. או נמי פשר ר"ל מיתוק דבר דין, כי הדין שהוא חם וקשה מאד עושהו מים פושרין, וכאשר היה בענין העגל שהצילם מן הכליה והחמין נעשו פושרין, ורבי יוחנן אמר והחכמה מאין תמצא, ר"ל מרע"ה שזכה ליסוד דחכמה מאין ימצא כמוהו, או מאין מן הכתר הנקרא אין ימצא, לשון יניקה ומציצה, או מאין רמז לענוה, דכ"כ היה גדול שזכה ליסוד דחכמה, ועכ"ז מאין ימצא שהיה עניו וחושב עצמו לאין, דכתיב ונחנו מה. ורנב"י אמר וימת שם משה עבד ה', שמדרגת העבד בטלה ממנו, שנתעלה ונעשה בעלה דמטרוניתא. סמליון אומר וימת שם משה ספרא רבא דישראל, רמז שהיה בחינת מט"ט שר הפנים, כאשר דרשו דורשי רשומות, משה ר"ת מט"ט שר הפנים, וידוע כי מט"ט הוא סופר שכותב זכיות ישראל, וכמ"ש בגמרא דחגיגה בעובדא דאלישע אחר שעלה לפרדס, וראה מט"ט יושב ע"ש. גם נ"ל שנקרא ספרא רבא דישראל, כי תורה שבכתב היא בחינת תפארת הנקרא ישראל, והוא כתב תורה שבכתב, לכן נקרא ספרא רבא דישראל:

שם. י"ב מיל על י"ב מיל כנגד מחנה ישראל. נ"ל בס"ד, הקול היה הולך י"ב מיל כנגד מחנה ישראל לרמוז שהוא שקול כנגד כל ישראל, כמ"ש אשה אחת ילדה במצרים ששים רבוא בכרס אחד, ומנו זה משה. או יובן כל מיל הוא י"ח דקים, וי"ב מיל הם מהלך רי"ו דקים, כמנין גבורה, שמיתק הגבורה. או שלשה שמות הוי"ה במלוי יודין הם רי"ו, בסוד ויעבור, ע"ב רי"ו, והוא עשה תיקון זה ע"י תורה ומע"ט ותפלה שלו, כנז' בדרושים של ויעבור בפרשת כי תשא. גם י"ב מיל הם כ"ד אלף אמה, כי כל מיל הוא אלפים אמה, רמז לסוד כ"ד ספרים של תורה שבכתב. גם יובן י"ב על י"ב הוא קמ"ד מיל, כמנין ענוה אהבה, שזכה לענוה שה"ס לאה, וזכה לבינה שה"ס אהבה, כנודע בסוד דחילו ורחימו, שהוא דחילו חכמה, רחימו בינה ומרע"ה זכה לנשמה דאצילות שה"ס בינה. גם קמ"ד מילין הם רפ"ח אלף אמה, רמז שבירר בירור גדול מן רפ"ח, בסוד האלפים:

שם. סימן בתוך סימן. נקיט לשון זה, לומר כי זה סימן מובהק, שיש עמו סימן אחר, דנמצא הם שתים, אחד סימן הפשוט, ואחד סימן המלוי, כי אותיות סימן אם תמלאם תמצא בהם מספר סימן:

דף י"ד. הראוהו היכן משה קבור. נ"ל בס"ד הטעם שרצו לידע זאת, מפני כי היתה מחשבתם מקדם קדמתה להחריב בהמ"ק ולהגלות את ישראל, וחשו פן ישראל ילכו על קברו ויתפללו שם, ואז זכותו מגין שלא יצליחו הם כנגד ישראל, לכך רצו לידע אם אפשר לאדם לידע קברו והיכן הוא קבור, דאם רואין שידעו קבורתו אז יעמידו חיל לשמור שם, שלא יבא איש להתפלל על קברו, ואם לאו אז אין להם להשמר מחמת דבר זה. והא דעמדו למעלה נדמה להם למטה, וכן להפך, הנה שם לא היה ממש ציור קבר כלל, אלא כך נדמה לעיניהם ציור קבר למעלה ולמטה, והוא מראה כוזב, שלא היה הקבר לא למעלה ולא למטה:

שם. אף מרע"ה אינו יודע היכן קבור. נ"ל בס"ד דקברו היה בו קדושה כמו ארון וכרובים, כי היה כח רוחני נברא מערב שבת דששת ימי בראשית, ולכן כמו דארז"ל גבי ארון וכרובים בנס עומדים, דמקומם אינו מן המדה, שאינם תופסים מדה מהמקום של בית ק"ק, כן היה קברו של מרע"ה בנס עומד, ואינו לוקח מדה ממקום ההר, ולכן אפילו מרע"ה אשר קבור באותו הקבר, אינו יודע באיזה מקום מן ההר הוא קבור:

שם. מפני מה נסתתר קברו של מרע"ה וכו'. הנה במאמר שהביא בעל עין יעקב אמר, ועימד משה ומבטל הגזרה, וקשה א"כ תתבטל הגזרה, והלא הקב"ה שמח אם יעמוד צדיק ויתפלל לבטל הגזרה מעל ישראל, וכמ"ש רז"ל בגזרה של עון העגל, וכן אמרו רז"ל גבי הושע הע"ה שרצה הקב"ה שיתפלל ויבטל הגזרה מעל ישראל, וכן משמע בכמה דוכתי. ונ"ל בס"ד, כי הגזרה זו של הגלות הקדים אותה הקב"ה שתי שנים קודם מספר ונושנתם, כדי שלא יתקיים בהם ואבדתם, מפני שיודע הקב"ה אם יניח הגזרה אחר שתי שנים, לא יעשו תשובה, ומוכרח שיתקיים בהם מאמר ואבדתם, שד"ז אין לו ביטול, וא"כ אם היו יודעים קברו בעת שבאה עליהם הגזרה, היה מתפלל ומבטל הגזרה, והיו נשארים שם עוד ב' שנים, שנשלם מספר ונושנתם, ולא היו עושין תשובה, ואז היה נעשה בהם כליה במקומן תכף ומיד פתאום, שלא יהיה להם פנאי שילכו על קברו של מרע"ה, כדי שיתפלל עליהם. גם אפשר שגזרה זו בעת שהיא אין לה תקנה לבטלה בשום אופן, ולכן העלים קברו לטובת ישראל, וא"ת אם יהיו הולכין על קברו כדי להתפלל עליהם לבטל הגזרה, יאמר לו הקב"ה אל תתפלל, כי תפלה זו לבטל הגזרה אשר קדמה ב' שנים היא לטובתם, הנה זה א"א, דארז"ל בסנה עשה תנאי מרע"ה עם הקב"ה, שכל מה שאני מבקש ממך אל תשיבני ריקם, ולא תמנע ממני התפלה שאני מתפלל על כל דבר שארצה להתפלל, וא"ל הש"ית כן אעשה חוץ מכניסה לא"י ומן המיתה, ולכן כאשר התפלל אעברה נא, א"ל אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, וכן בעבור המיתה א"ל רב לך אל תתפלל להנצל מן המות, ולכן בענין זה אין הקב"ה אומר לו אל תתפלל, אחר שיש לו רשות ממנו, שיוכל להתפלל על כל דבר שירצה ויקבל תפלתו:

שם. הלך אחר מדותיו. עיין פתח עינים ז"ל, שפירש כונת הפסוק שאמר אחרי ה' תלכו, ר"ל שלא יתפוס ב' מידות הראשונות שהם מדת ה' ומדת אל, להדמות לו בזה ח"ו, אלא יתפוס המידות שאחר ב' מידות אלו, שהם ממדת רחום ואילך להדמות לו בהם, ולכן אמר אחרי ה' אלקיכם תלכו דייקא ע"ש. והנה בזה יובן בס"ד הכתוב **ירא את ה' בני ומלך ועם שונים אל תתערב**, קרי בה עם שנים, דאין הוא"ו יוצא במבטא, והיינו **עם שנים** מידות, שהם מדת ה' ומדת אל, **אל תתערב** להדמות בהן אליו ח"ו:

שם. דבר הבא מן העור, פירש רש"י צמר. ונ"ל בס"ד הטעם כי הצמר רומז למקום עליון וגבוה מאד, ולכן אין האדם נתלה בו שהוא סוד חסדים גדולים, וזה היה קרבנו של הבל, כמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות, ולכן עשה להם בתורת חסד את הכתונת מן הצמר, להמשיך להם הארה וקיום וחיות ממקום עליון שרומז אליו הצמר. ומ"ד דבר שהעור נהנה בו שהוא פשתן, נראה הטעם על מ"ש בספר קה"י ז"ל בשם הרמ"ק ז"ל, סגולת מלבוש בגדי פשתן הוא דמציל מכל קטגורים, ומכל מאורעות, ואפילו מי שמת בחו"ל אם מלבישין אותו בגדי פשתן, כל קטיגור נעשה סניגור, וכן תינוק כשמלבישין אותו בגדי פשתן דהיינו כל בגדיו יהיו פשתן דוקא, אז אף אם אביו מוחזק שבניו מתים בקטנותם ע"י פלונית ב"מ, לא יאונה אליו רע, ובלבד שלא יתערב בכל מלבושיו אפילו חוט אחד משאר מינים, ועל כן פרעה כשהלביש ליוסף הע"ה בגדי שש, שם רביד הזהב על צוארו, כדי לבטל ממנו סגולת לבישת בגדי פשתים, עכ"ל. ובזה מובן מה שעשה להם עתה בגדי פשתן, כדי להצילם מרבוי הקטגורים אשר רבו עליהם עתה, ובזה יהיו חיים וקימים בעולם:

שם. כדי שיתקיימו על ידי. פירוש מה שאני מקיים עתה בדבור ובמחשבה בלבד, יתקיימו על ידי במעשה. או יובן בס"ד, הכונה אע"פ שמתקיימים על יד כל ישראל, הנה גדול הדור ובפרט כמרע"ה, שיש לו מגע במקום עליון
להעלות

להעלות שם קיום המצות שלו, מוכרח שיהיו כל מצות ישראל נכללים ונתלים במצות שלו, כדי שגם העולם יעלו עמו למקום עליון ויש חלק בכולם, ולז"א כדי שיתקיימו על ידי. והא דאמר לאכול מפריה או לשבוע מטובה נראה מפריה כפשוטו פרי העץ ופרי האדמה, ולשבוע מטובה הוא הגאה של זבת חלב ודבש, ובכלל נמי שומן בשר בהמה ועוף:

שם. כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר. הקשה מהרש"א והא תנן אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס ע"ש. ונ"ל בס"ד, דיש מין שכר אחר אשר יבקשו הצדיקים אותו והוא, כי ירצה הצדיק לזכות לאחרים שיהיו כל מצות החלשים שאין להם כח ושלימות לעלות למעלה למקום עליון, שיהיו נכללים עם מצותו ונתלים בה, כדי שגם הם יזכו לעלות למקום עליון כמוה, כדרך ספינה פשוטה שתולים אותה בספינה של אש והיא הולכת כמוה. ובזה פרשתי בס"ד, מאמר רז"ל שכר מצוה מצוה, ר"ל יתחבר עם מצותו מצוה אחרת של אדם אחר שהיא חלושה ורכה, כדי שגם זו תזכה לעלות למקום עליון, ובזה נחשב לצדיק הזה בעל המצוה הגדולה והחזקה, כאלו עשה גם מצוה של אדם אחר, מפני שעלתה עמו, ולולי הוא לא היה לה כח לעלות, ועל שכר כזה היה מרע"ה מתאוה שיכנס לארץ ישראל ויקיים מצות שבארץ כדי שיזכו אחרים על ידו, שאז אחרים אשר מקיימים מצות שבארץ, ואין בידם כח לקיים מצוה שלימה, אלא חלושה שאין לה כח של עליה למעלה, שאז יהיו נכללים עמו, ויזכה הוא להעלותם עמו, ונמצא אינו מקיים מצוה אחת, אלא הוא מקיים כמה מצות, שהם אותם שנכללו ונתלו במצותו, ועל זה א"ל כלום אתה מבקש אלא שכר, דהיינו מצות של אחרים, שיהיו נתלים במצותך, שגם זה נקרא בשם שכר, וכאשר בארנו במאמר שכר מצוה מצוה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בדרוש עלינו לשבח, בסוד הכתוב כי יש שכר לפעולתך ושבו בנים לגבולם, כי עשרה שמות ב"ן הם מספר שכר, ולז"א כי יש שכר לפעולתך הם עשרה שמות הוי"ה דמלוי ב"ן, ואלו העשרה בני"ם נרמזו בסוד הכתוב הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים שאמר אלקנה לחנה וכו', ואלו העשרה בנים הם כולם בלאה אמו של יששכר שהוא אותיות יש שכר וכו' עכ"ד ע"ש, וידוע דמרע"ה זכה ללאה בסוד הראהו הקב"ה למשה קשר של תפלין, וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל, ולכן מרע"ה התאוה ליכנס לא"י שהיא סוד לאה, כדי להשלים בלאה תיקון זה של עשרה בנים, שהם סוד שכר ככתוב כי יש שכר לפעולתיך, ולכן א"ל הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר דייקא, ר"ל תיקון זה של שכר שהוא עשרה שמות ב"ן, לעשותו ולהשלימו בלאה, מפני שיוכשר ויושלם תיקון זה של שכר בא"י ביותר, כיון שהיא בסוד לאה כנודע, מעלה אני עליך כאלו עשיתם שם בא"י בפועל ממש, שבזה יהיה בידך תיקון זה של שכר בשלימות. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, דהצדיקים רוצים שיזכו תמיד לשמחה, מפני שיודעים כי הקב"ה אוהב מדת השמחה שתהיה אצל עבדיו, כי לכן כתוב בתוכחה תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה, ולכן כתיב וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלקים, וישישו בשמחה, ולכן אם עושים מצוה ויהי' להם על ידה שמחה, זו השמחה נחשב בעיניהם לשכר מצוה, וזה השכר שהוא השמחה יבקשו אותו הצדיקים, ואין זה בכלל עובד ע"מ לקבל פרס, יען כי השמחה בפ"ע היא נחשבת למצוה, מפני שיש רצון להקב"ה בה, ונמצא השמחה עצמה היא מצוה, ועל זה ארז"ל שכר מצוה מצוה, ואם הם עושים מצות ומבקשים שעל ידי המצות יזכו למדת השמחה אין זה נחשב לו חסרון כעובד ע"מ לקבל פרס, וידוע כי במצות התלויות בארץ שהאדם מקיים אותם בא"י שהם תרומות ומעשרות וביכורים ואכילת מעשר וכיוצא באלו, ימשך על ידם שמחה לאדם עשר ידות על שאר מצות, ולכן באכילת מעשר כתיב בפ' ראה ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך וכו' ושמחת אתה וביתך, וכן בבכורים כתיב ושמחת בכל הטוב וכו', וכן בעולי רגלים, וכן בודוי מעשר אומר שמחתי ושמחתי בו, ולכן מרע"ה נתאוה לארץ ישראל כדי לזכות במצות הארץ לגדר השמחה הגדולה אשר נחשבת אצל הצדיקים למתן שכר, ואמר לו מעלה אני עליך בקריאתך בהם כאלו עשיתם ממש, שאז תתעורר אצלך מדרגת השמחה שתהיה בקיום המצות האלה בארץ, עכ"ד נר"ו:

שם. לכן אחלק לו ברבים, שאני מחלק לו שכר שלם. פירוש הדברים האלה לפי ביאורינו הנז"ל, שכונתו היתה לזכות את הרבים שיהיו כל המצות של כל ישראל נתלים במצות שלו, שאז יעלה אותם למקום עליון וגבוה, שאין להם יכולת לעלות, מצד שעושים ע"כ פועל במקום עליון אשר אין להם יכולת מצדם לפעול שם, ואמר אחלק לו ברבים שאני מחלק לו שכר שלם, כלומר שיהיה לו זכות באלו המצות של רבים הנתלים, ואחשוב לו כאלו הוא לבדו עשה כל המצות האלה, ולא בשיתוף וסיוע, ולכן אתן לו שכר שלם ולא חלק דוקא כדין שותף ומסייע. ועוד נ"ל בס"ד אומרו **אחלק** לו ברבים, ע"פ מ"ש הרב ערבי נחל ז"ל שיש רבותא במצות לרבים על היחיד, מפני שהרבים יש להם יצה"ר גדול, וקשה להחטיאם יותר מן יצה"ר דיחיד, ויש רבותא ליחיד על הרבים, כי רבים מדכרי אהדדי, וביחיד ליכא ליה חדא למדכריה, לז"א **אחלק** לו שהוא **ברבים**, שאעריך אותו כמו רבים, דאית בהו רביתא על היחיד מצד היצה"ר דיצרם גדול טפי, ושמא תאמר באחרונים הם דור הרבים שנכנסו לא"י דאין להם רבותא אלא רק מצד אחד, ולא כראשונים הם האבות שיש להם שתי רביתות הן מצד יצה"ר שלהם שהוא תקיף ועצום ביותר, וגם יש להם רבותא כמו רבותא ברבים על יחיד שהוא מצד דלית ליה חדא למדכרי', ת"ל **ואת עצומים יחלק שלל** כאברהם יצחק ויעקב, שהיה רבותא דרבים, לענין יצה"ר, ורבותא דיחיד לענין דלית ליה אחר לאדכוריה. ועוד נ"ל בס"ד, שמא תאמר באחרונים וכו' ע"פ מ"ש השל"ה שהאבות בכל מצוה שהיו מקיימים נחשב כאלו קיימו כל תרי"ג מצות, כי בכל מצוה יש תרי"ג מצות בכח, נמצא מצות של האבות הם רבים באיכות משא"כ האחרונים:

פרק שני

דף ט"ו. סופרים הניחו לי ואדרשנה כמין חומר. קשה לשון הניחו לי אין לו משמעות, וכי מי מונעו מלדרוש כדי שאומר הניחו לי. ונ"ל בס"ד, כי הוא קודם שאמר הדרשה הזאת שלו, עשה קושיא ופקפוק בדרשה של ר"מ, דדריש לה משום שהיא האכילתו מעדני עולם, והקשה לו על זה תינח עשירה, עניה מאי איכא למימר, ועל כן חש פן גם על דרשה שלו מקשים תינח אם היא טמאה, אם היא כשרה מאי איכא למימר, וכי כל הסוטות טמאות הן שעשו מעשה בהמה, ולכן אמר להם הניחו לי שאדרוש הדרשה שלי, ואל תסתרו אותי על פי, לומר אתה מפקפק בדרשה של ר"מ, הלא גם בדרשתך יש פקפוק דומה לזה, לכן אמר הניחו לי ואדרשנה כמין חומר, אפילו אם יש צד קושיא בדרשתי, עכ"ז כיון שהיא דרשה נאה וחשובה כמין חומר, דהיא עדיפה מדרשה של ר"מ, יען כי ר"מ לא תלה הטעם בגוף המעשה שהיא הביאה אשר חשודה בה, אלא תלה הטעם בדבר אחר, שהוא ממותרות המסתעפים אל המעשה, והיינו שהאכילתו מעדני עולם, אבל אני תליתי הטעם בגופה של מעשה שנחשדה בה, שהיא הביאה עצמה

שעשתה

שעשתה מעשה בהמה, ובזה יבא הטעם יפה כמין חומר, ולפירוש רבינו סעדיה גאון דמפרש כמין חומר כלומר כמין המעשה, יבאו דברים אלו נכונים יותר, וכונתו לומר אע"פ שיש להקשות מצד אחר גם על הדרשה שלי, מ"מ כיון שהיא כמין חומר טפי מדרשה של ר"מ, הניחו לי ואדרשנה ואל תטילו קוץ בה, ובאמת על דרשה דר"מ יש שתי קושיות, הא' תינח עשירה עניה מאי איכא למימר, ועוד שנית תינח אם היא טמאה טהורה מאי איכא למימר, ור"ג לא זכר קושיא שניה זו על דברי ר"מ, מפני שהיא שייכה גם בדרשתו:

דף ט"ז. שלשה צריכין שיראו. קשה אמאי לא חשיב ראיה של הציצית, דכתיב וראיתם אותו וזכרתם. ונ"ל בס"ד כל הני תלתא, הראיה היא גוף המצוה, אבל ציצית גוף המצוה היא הלבישה, ועטוף וראיה של הציציות היא חבוב מצוה, דאם לא ראה קים המצוה בלבישה ועטוף, ולכן אמר שלשה צריכין שיראו, דהיינו לעכב. אי נמי ראיה דציצית מפורשת בכתוב, אך הלכות אלו הם בקבלה:

דף י"ז. איש ואשה שזכו שכינה ביניהם. נ"ל בס"ד בתוך איש יש יו"ד במלואה עשרים, ובתוך אשה יש שי"ן במילואה ש"ס, וסך הכל ש"פ, ועם הכולל האותיות עולה שפ"ו, כמנין שכינה עם הכולל, ולז"א שכינה ביניהם דייקא:

שם. האי מצריף והאי לא מצריף. נ"ל בס"ד הכונה האשה אם זינתה יצטרף גם בעלה בקלקול העון שאז נאסרה עליו והוא בועל אשה האסורה עליו, אבל אם האיש זינה אין אשתו מתקלקלת ומצטרפת בטומאה של זנות שלו, דלא נגע ולא פגע ד"ז נגבה. או יובן בס"ד ה' דאשה עדיפא, כי בעצמא מצטרפת עם אות יוד דאיש, כי אות ה"י במילואה יש בה יו"ד עמה, משא"כ היו"ד דעצמא אין מצטרף עמה אות ה'. אי נמי קרוב לזה אות ה' במספר הקדמיי א' ב' ג' ד' ה' מספרה י"ה, א"ל אות יו"ד במספר הקדמיי היא מספר נ"ה, הנה אינו נזכר בזה מספר יו"ד, אלא אדרבא חוזר ונזכר אות ה'. או יובן בס"ד לכל אות יש בן זוג ולכן תמצא לאות יו"ד יש זוג שהוא אות צ' שעולים מאה, אך לאות ה' באחדים אין לה זוג שתצטרף עמו, כי אותיות הנ"ך אין להם זוג, ולכן הם דינא קשיא, ולכן זווג כהן אינו עולה יפה:

שם. זכו בניו לשתי מצות, לאפר פרה ולעפר סוטה. קשה הול"ל עפר סוטה קודם אפר פרה, כפי סדר הכתוב דנקיט ואנכי עפר ואפר. ונ"ל בס"ד, דזכיה של אפר פרה היא יותר גדולה ויקרה, ועוד נ"ל בס"ד אפר פרה שייך בכל מין איש ואשה קטון וגדול, אך עפר סוטה לא שייך אלא באשה שקנא לה בעלה, ואברהם אע"ה נקיט עפר לענין ענוה, בדרך לא זו אף זו, דהעפר יצלח למלאכה ועושים ממנו כלים, משא"כ האפר. או יובן בס"ד נקיט אפר פרה ברישא, דחשיב טפי, כי הוא לבדו המטהר, אך עפר סוטה אינו עושה הפעולה, דהפעולה נעשית במים שנמחקו בהם פרשת סוטה, ורק העפר הוא למכשירין בעלמא, ואינו עיקר המצוה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ, זכר אפר פרה ברישא, משום כי אפר פרה במרה אפקוד קודם מצות סוטה, עכ"ד נר"ו:

שם. זכו בניו לשתי מצות, לרצועה של תפלין ולתכלת של ציצית. קשה הו"ל להקדים הציצית, כי לובשו קודם התפלין, וכן אם אל סודו תדרוש צריך שיזכירהו בראש, ועוד הול"ל כסדר הכתוב דנקיט חוט ברישא. ונ"ל בס"ד דחוט של תכלת אינו מצוי בכל זמן, משא"כ רצועה של תפלין מצויה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ נקיט תפלין ברישא, דהוא חובת גברא, דהא זכו בניו קאמר, דמשמע יותר אחובת גברא, משא"כ הציצית הוא חובת מנא, עכ"ד נר"ו:

פרק שלישי

דף ד'. עד שפניה מוריקות, ועיניה בולטות, והיא מתמלאת גידים. נעשו ג' סימנים אלו תחלה, כי התחלת התעוררות של תאות הניאוף באה לו מצד קשוט גופה, ועיקר הקשוט עושתו בפנים שלה, גם סרסור של עבירה היא עין רואה, לכך עיניה בולטות שגרמה לנואף להיות עיניו בולטות, להביט ביופיה וקשוטיה, ואז תאוה הנסתרת בלבבו מגלה אותה חוצה, בקשוי האבר ומעשה התשמיש, לכך מתמלאת גידין, שגידין שלה שהיו נעלמים בתוך הגוף ניכרין ונראין עתה מבחוץ, שגרמה שתתגלה תאות הניאוף בחוץ בקשוי האבר ובמעשה התשמיש, ור"ת שלשה סימנים אלו פגע שהוא ר"ת פנים גידים עינים כי באלו פגעה בעבירה, ובאלו פגעו מן השמים בפרענות שלה תחלה, רמז לדבר אין שטן ואין פגע רע, ר"ל אם אין שטן הוא יצה"ר להחטיא האדם, אין פגע רע, שלא יהיה רע בשלשה אלו שהם ר"ת פגע אצל עוברי עבירה:

שם. יש זכות תולה שנה אחת, ויש זכות תולה שתי שנים, ויש זכות תולה שלשה שנים. נ"ל בס"ד טעם לכל זה, שיש מצוה נוהגת ביום בלבד, וזו תולה שנה אחת שהיא י"ב חודש כנגד י"ב שעות היום, ויש מצוה נוהגת בלילה וביום כגון מקרא מגילה וכיוצא, שהם כ"ד שעות, וזו תולה שתי שנים שהם כ"ד חדשים, ויש מצוה נוהגת יום ולילה ויום כגון תענית כיפור, דנחשב התענית מתחלת יום התשיעי, דארז"ל כל האוכל בתשיעי כאלו התענה תשיעי ועשירי, וכתבו הפוסקים שזה מתחיל מתחלת יום ולא מן הלילה, וכן שבת קודש מתחלת ההכנה שלו מתחילת יום הששי, דכתיב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו, ודרשו רז"ל אין והיה אלא לשון מיד, כי מן הבוקר תתחיל מצות ההכנה, הרי כאן ל"ו שעות וזו תולה שלשה שנים, שהם ל"ו חדשים, וזה הטעם שכתבתי אתי לדברי רב יוסף, דמוקים למתניתין בהגנה דזכות מצוה, שמגינה מן הפרענות גם בעידנא דלא עסיק בה. ומה דקאמר דמגינה לפי שעה היינו לפרענות של עוה"ז קרי לה לפי שעה, כמ"ש הרב עיון יעקב ז"ל:

שם. המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות. פירש רבינו עובדיה ז"ל, ר"ל חיבור משכב אנשים. וקשה היכא נרמז כאן שהאי תפלות קאי על חיבור משכב אנשים ודילמא חיבור להתחבר עם חכמים ונבונים ובעלי שכל, כי כיון שמלמדה תורה יהיה לה תאוה להתקרב עם חכמים ונבונים. ונ"ל בס"ד כי תפלות שהוא לשון חיבור, הנה הוא בהפוך אתוון פתלות, ומצינו שמכנים לאבר התשמיש בשם פתילה, כמ"ש בגמרא על זנות דא"א שתי פתילות בנר אחד, גם עוד תפלות בהפיך אתוון לפתות, והוא כנוי לקשוי אבר התשמיש, כמ"ש ע"פ ויחרד האיש וילפת, שנתקשה האבר כראשי לפתות, לכך מפרשינן האי תפלות קאי על חיבור משכב אנשים:

אך עדיין צ"ל, מה שייכות יש לדבר זה עם לימוד התורה. ונ"ל כי ארז"ל האשה אין דרכה לתבוע חיבור התשמיש בפה, ורק מרצייא ארצויי, דהיינו עושה דברים בהשכל ודעת כדי שיבין בעלה שהיא תתאוה לתשמיש וישמש עמה, והנה להמצאות אלו שירגיש על ידם הבעל וישמש, צריך בינה והשכל, דאם האשה פתאית לא תדע לעשות המצאות אלו הממצאים את התפלות, אך אם מלמדה תורה אפילו שהיא פתאית, תתחכם ואז תתלמד לעשות המצאות לתשמיש בדרך חכמה:

שם. ותתחלחל המלכה מאד, א"ר שפרסה נדה. נ"ל בס"ד נרמז הדם בתיבת מאד שהוא אותיות דם, ואות א' הוא מספר הכולל של דם, אי נמי מאוד בחולם

הוא

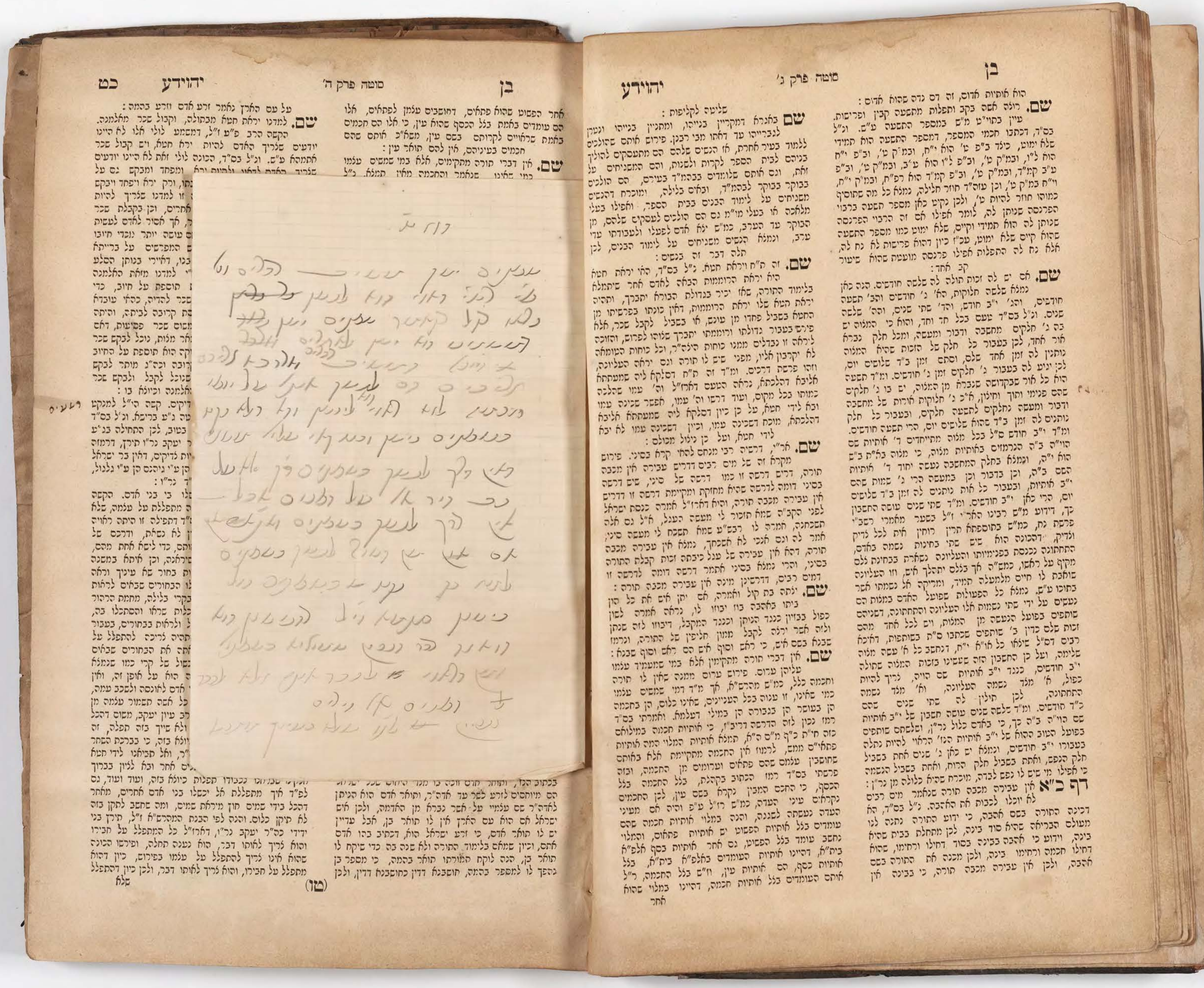
כט יהוידע סוטה פרק ה' בן
בן סוטה פרק ג' יהוידע
(טו)
דף כ"א

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

שם. רולה אשה בקב ותפלות מתשעה קבין ופרישות.
עיין בתוי״ט מ״ש במספר התשעה ע״ש. ונ״ל
בס״ד, דכתבו חכמי המספר, דמספר התשעה הוא תמידי
שלא ימוט, כילד ב״פ ט׳ הוא י״ח, ובמ״ק ט׳, וב״פ י״ח
הוא ל״ו, ובמ״ק ט׳, וב״פ ל״ו הוא ע״ב, ובמ״ק ט׳, וב״פ
ע״ב קמ״ד, ובמ״ק ט׳, וב״פ קמ״ד הוא רפ״ח, ובמ״ק י״ח,
וי״ח במ״ק ט׳, וכן עזה״ד חוזר חלילה, נמלא כל מה שתוסיף
כמוהו חוזר להיות ט׳, ולכן נקיט כאן מספר תשעה ברבוי
הפרנסה שנותן לה, לומר אפילו אם זה הרבוי הפרנסה
שנותן לה הוא תמידי וקיים, שלא ימוט כמו מספר התשעה
שהוא קיים שלא
אלא נח לה

שם. אם יש
נמלא ש
חודשים, והג׳
שנים. ונ״ל בס״
בה ג׳ חלקים
אור אחד, לכן
נותנין לה זמן
לכן יגיע לה בעב
הוא כל אור שבק
שהם פנימי ותוך
ודבור ומעשה נח
נותנים לה זמן ב
ומ״ד י״ב חודש
הוי״ה ב״ה הנרמ
הוא י״ה, ונמלא
השם ב״ה, וכן
י״ב אותיות, ובעב
יום, הרי כאן י״ב
כך, דידוע מ״ש ר
פרשת נח, כמ״ש
ולדיק, דהכונה ה
התחתונה נכנסת ב
מקיף על ראשו, כמ
שואבת לו חיים מל
בתוכו ע״ש. נמלא
נעשים על ידי שתי
שותפים בפועל הנע
זכות שלם כדין ב׳
רבים דס״ל שילאו
שלימה, ועל כן החש
י״ב חודשים, כנגד
כפול, א׳ מלד
התחתונה, לכן
כ״ד חודשים. ומ״ד של
שם הוי״ה ב״ה כך,
בפועל הטוב ההוא של
בעבורו י״ב חודשים,
חלק הנפש, ואתת בשב
כי אפילו מי שיש לו נפש

דף כ״א אין עבי
לא יוכלו

דבינה התורה בשם
מעולם הבריאה שהיא
בינה, וידוע כי אהבה בב ורחימו, שהוא
דחילו חכמה ורחימו בינה, ולכן מכנה את התורה בשם
אהבה, ולכן אין עבירה מכבה תורה, כי בבינה אין

שם באגרא דמקריין בנייהו, ומתניין בנייהו ונטרן
לגברייהו עד דאתו מבי רבנן. פירוש אותם שהולכים
ללמוד בעיר אחרת, אז הנשים שלהם הם מתעסקים להוליך
בניהם לבית הספר לקרות ולשנות, והם המשגיחים על
זאת, וגם אותם שלומדים בבהמ״ד בעירם, הם הולכים
בבוקר בבוקר לבהמ״ד, ובאים בלילה, ומוכרח דהנשים
משגיחים על לימוד הבנים בבית הספר, ואפילו בעלי
מלאכה או בעלי מו״מ גם הם הולכים לעסקים שלהם, מן
הבוקר עד הערב, כמ״ש ילא אדם לפעלו ולעבודתו עדי

אותיות בכסף אלפ״א
בית״א, דהיינו אותיות העומדים באלפ״א בית״א, בלל
אותיות כסף, הם אותיות עין, וז״ש בלל החכמה, ר״ל
אותם העומדים בלל אותיות חכמה, דהיינו במלוי שהוא
אחר

אחר הפשוט שהוא פתאים, דחושבים עלמן לפתאים, אלו
הם עומדים באמת בלל הכסף שהוא עין, כי אלו הם חכמים
באמת שראויים לקרותם בשם עין, משא״כ אותם שהם
חכמים בעיניהם, אין להם תואר עין:

שם. אין דברי תורה מתקיימים, אלא במי שמשים עלמו
כמי שאינו, שנאמר והחכמה מאין תמלא. נ״ל
בס״ד הטעם, הגאה פוגם בשם י״ה שהוא מספר גאוה,
והעניו נשפע מן שם י״ה, שהוא סוד חכמה ובינה, לכן
העניו מתקיימים בו דברי תורה ע״י הארת חכמה ובינה
שמאירים בו, שהם סוד י״ה, ולכן שונה פרקו מאה ואחד

אתם, וכיון שמתש בלימוד התורה ונא שנה בה כדי שיקח נו
תואר בן, הנה לוקח תמורתו תואר בהמה, כי מספר בן
נהפך לו למספר בהמה, חושבנא דדין כחושבנא דדין, ולכן

על עם הארץ נאמר זרע אדם וזרע בהמה:

שם. למדנו יראת חטא מבתולה, וקבול שכר מאלמנה.
הקשה הרב פ״ע ז״ל, דמשמע לולי אלו לא היינו
יודעים שלריך האדם להיות ירא חטא, ויש קבול שכר
אתמהא ע״ש. ונ״ל בס״ד, הכונה לולי זאת לא היינו יודעים
שלריך האדם לדאוג ולהיות ירא ומפחד ומבקש גם על
חטא של אחרים, שלא יחטאו מסיבתו, ורק ירא ויפחד ויבקש
על עלמו שלא יחטא, ומבתולה זו למדנו שלריך להיות
ירא ומפחד ומבקש גם בעבור אחרים, וכן בקבלת שכר
ודאי יודעים אנחנו שיש קבלת שכר, אך אסור לאדם לעשות
מלוה בשביל קבלת שכר. מיהו אם עושה יותר נגדי חיובו
וכמ״ש המפרשים על ברייתא
יחיה בנו, דאיירי בנותן הסלע
אן אר״י למדנו מזאת האלמנה
במלות תוספת על חיוב, כדי
קש שכר להדיה, כהאי עובדא
הכנסת קרובה לביתה, והיתה
יקה משום שכר פסיעות, דאם
ו ובאר מלות, נוכל לבקש שכר
הרחוקה הוא תוספת על החיוב
ה בקרובה וכה״ג מותר לבקש
אופן, שנוכל לקבל ולבקש שכר
עשה האלמנה וכיולא בו:

רעעים

יאת לדיקים. קשה הי״ל למנקט
מו דנקטה ג״ע בריפא. ונ״ל בס״ד
לסיים בטוב, לכן התחילה בג״ע
י כה״ר יעקב נר״ו תירץ, דרמזה
נים להיות לדיקים, דאין בר ישראל
להתקן הן ע״י גיהנם הן ע״י גלגול,
ק, עכ״ד נר״ו:

לא יכשלו בי בני אדם. הקשה
א היתה מתפללת על עלמה, שלא
נ״ל בס״ד דתפלה זו היתה ראויה
שעדיין לא נשאת, ודרכם של
ת, לראותם, כדי לישא אחת מהם,
עד שירא נה, וכן איתא במשנה
הבתולות בחור שא עיניך וראה
על אלו הבחורים שבאים לראות
יכשלו בקרי בלילה, מחמת הרהור
והסתכלות שראו והסתכלו בה,
להסתכל ולראות בבחורים, בעבור
כדי שתהיה לריכה להתפלל על
לה וראתה את הבחורים שבאים
לה מכשול של קרי כמו שנמלא
שבקשתה הוא על אופן זה, ואין
בה בני אדם לאונסה ולשכב עמה,
ל, כי כל אשה תשמור עלמה מן
ומ״ש הרב עיון יעקב, משום דהכל
שמים, ולא שייך בזה תפלה, זה
לנו כיולא בזה, כי בברכת השחר
נו מילה״ר, ואל תביאנו לידי חטא
מתפללים אחר ובא לליון בברוך
תפלות כיולא בזה, ועוד ועוד, גם
יכשלו בני אדם אחרים, מאחר
ראת שמים, ומה שחשב לתקן בזה
י הבנת המהרש״א ז״ל, תירץ בני
, דארז״ל כל המתפלל על חבירו
והוא לריך לאותו דבר, הוא נענה תחלה, ופירשו הכונה
שהוא אינו לריך להתפלל על עלמו בפירוש, כיון דהוא
מתפלל על חבירו, והוא לריך לאותו דבר, ולכן כיון דהתפלל
שלא

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

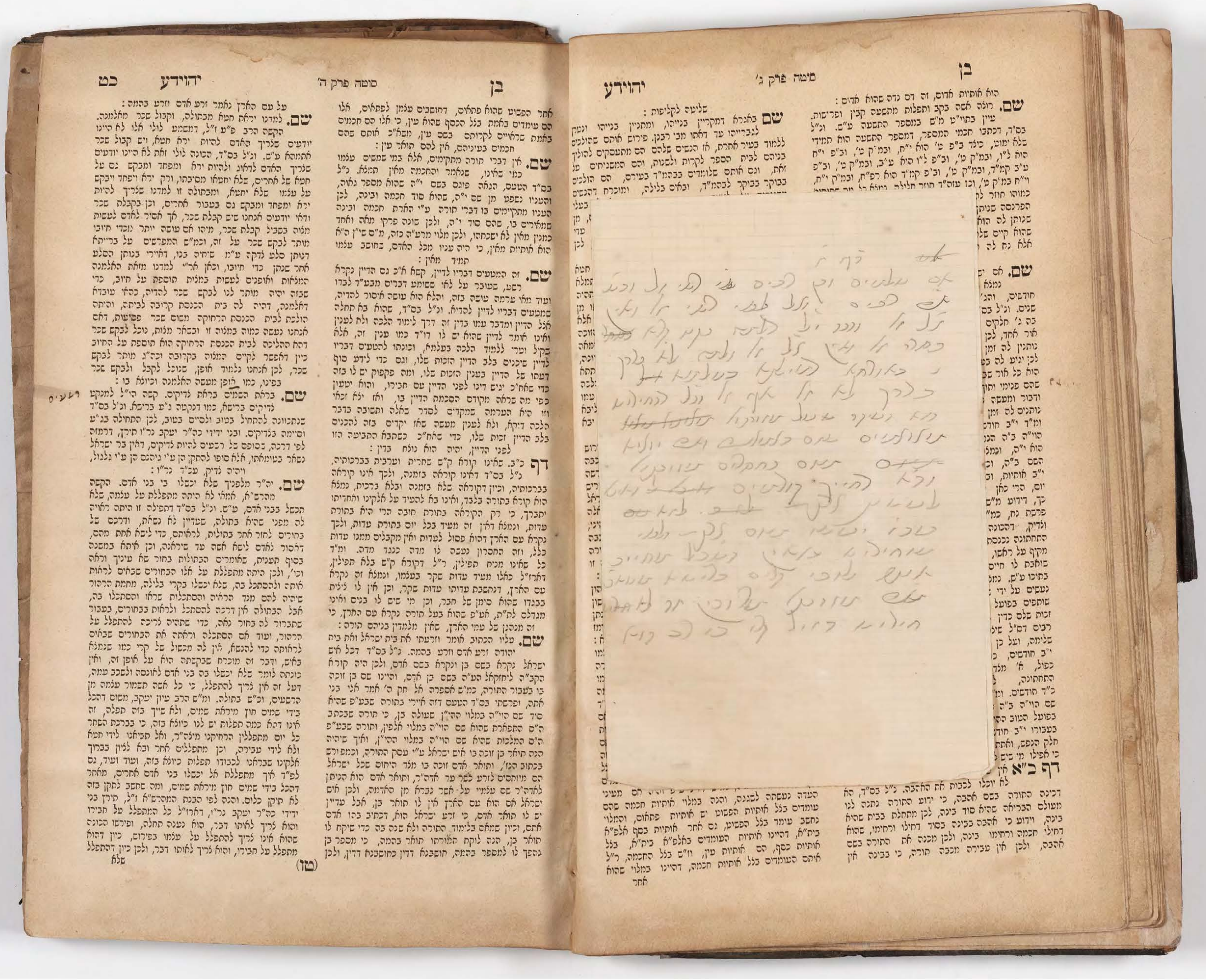

בן סוטה פרק ה' יהוידע כט

בן סוטה פרק ג' יהוידע

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

שלא יכשלו בה בני אדם, והיא ג"כ צריכה לאותו דבר, אין צריך שתתפלל על עצמה, עכ"ד נר"ו:

שם. כגון יוחני בת רטיבי. הא דלא תירץ אבתולה כלום, דלא אצטריך, מאחר דמפרש אלמנה דנקיט התנא בסתם, לאו בכל אלמנה איירי, אלא בכגון יוחני בת רטיבי, תו לא נשאר קושיא בבתולה, דגם בזה י"ל לאו איירי בכל בתולה שמתפללת, אלא איירי בבתולה שמארכת בתפלת חובה הרבה, דלהכי קורין אותה צליינית ואותה בתולה דחזה ר"י היתה מתפללת תפלה קצרה, ולא היתה בתפילת חובה, ועוד מן נוסח תפלתה נראה שהיא תמה וישרה, ירבו כמותה בישראל, ובהאי לא איירי התנא בברייתא דבתולה צליינית:

שם, שבעה פרושים הם. נראה המה מספר שבעה כנגד שבעה שמות שיש ליצה"ר, שהם שבעה רוחות טומאה, דכנגדן הם שבעה מדורי גיהנם, ואלו השבעה פרושים נמשכין ובאים ונעשים מצד היצה"ר, שיש לו שבעה רוחות טומאה:

שם. לא תתני פרוש מאהבה, פרוש מיראה, דאר"י א"ר לעולם וכו׳. הקשה מהרש"א ז"ל אמאי לא אמר לו לא תתני פרוש שכמי, לפ"ד רש"י ז"ל דהוא ג"כ ענינו שלא לשמה, כמו שכם שמלו שלא לש"ש, ונדחק לתרץ ע"ש. ונ"ל בס"ד פרוש מאהבה ופרוש מיראה עושה מצות דחייב בהם שלא לשמה, ולכן בזה י"ל כיון דעכ"פ הוא מקיים בזה מצות ה׳ דחייבו לעשות כן אע"פ שכונתו שלא לשמה, יגין עליו זכות המעשה דמקיים חיוב שלו, שתהיה אח"ז כונתו לש"ש, דהא דאר"י א"ר לעולם יעסוק בתורה אפילו שלא לשמה, משום דמתוך שלא לשמה בא לשמה קאי על עסק התורה שהוא חייב בו במצות ה׳, שצוהו לעסוק בתורה, ואע"ג דהוא כונתו שלא לשמה, עכ"פ עביד מעשה שהוא חייב לעשותה במצות ה׳ עליו, אבל פרוש שכמי איירי בעושה מילי דחסידותא, שאינו חייב לעשותה מן הדין, והוא מתכוין שלא לשמה, דדמי זה לענין שכם שמלו שלא לשמה, והם לא חייבים מעיקרא במילה, כי לא נצטוו בה אלא אברהם אע"ה וזרעו, ולכן זה שעושה דבר שאינו חייב בו, וכונתו לשם פניה זרה, הרי זה חוטא, שהוא מתעטף בטלית שאינו שלו לכבוד עצמו, ואין זה עושה דבר שחייב בו, כדי שנאמר זכות המעשה דעכ"פ היא קיים חובתו בה, יגין שתהיה אח"כ כונתו לשמה, דהא זה אינו חייב בכך. ולא קיים מצות ה׳ בכך כלל, כי לא צוהו בזה, כי לזה יאמר הש"ת מי ביקש זאת מידך, לכבד עצמך ולענג חומרך בדבר טוב שלי, אשר אני לא צויתיך לעשותו, דודאי זה גרע גם מצד המעשה, דאדרבה יותר טוב שלא היה עושה כלל, שלא בדבר שבקדושה לצורך חול, משל למלך שגזר על עבדיו שלא ילבשו מלבוש הצבוע בגון פלוני, ויהי היום ויבואו שנים עבדים לפניו לובשים מלבוש שגזר עליו, אך אחד המלך קראו לבא לפניו ובא, והב׳ לא קראו המלך ובא לפניו, על מי כועס המלך ביותר על אותו שלא קראו ובא מאליו, ולבש מלבוש זה, אך חבירו שקראו המלך ובא, הנה עכ"פ קיים מצות המלך בביאתו לפניו, אע"פ שחטא למלך מצד המלבוש, וכן הענין כאן, ולכן לא א"ל לא תתני פרוש שכמי:

שם. אר"נ דמטמרא מטמרא וכו׳. קשה מאי מחדש בזה, הלא דברים פשוטים הם. ונ"ל בס"ד, באלו הז׳ פרושים יש בהם רעתם מוכסת בפנים, כמו פרוש שכמי שעניינו הוא בלב, ואין אדם יודע מה כונתו בלבבו, וזהו דמטמרן, ר"ל דברים שדרכם להיות טמונים בלב אלו דמטמרן מעיני בני אדם, דמי יודע מה בלב חבירו, ויש דברים דענינם גלוי לעיני בני אדם, כמו פרוש נקפי, דהכל רואין הדם שותת מרגליו, וניקף ברגליו, וכן קוזאי הכל רואין אותו, דעניינים אלו הם עצמן גלויין לעיני הכל הנה, גם כונה שלהם היא גלויה, ואל תאמר אין בני אדם יודעים מה בלבבם, דבאמת אנן סהדי דאינו עושה כן אלא לפניה זרה, דמי שהוא חסיד אמיתי הוא מסתיר חסידותו וענייניו מבני אדם, ואיך יעשה חסידות גדולה כזו לעיני הכל, דתהו בה אינשי, אלא ודאי כונתו להרע כדי להתכבד ולהתגדל:

שם. לתפרע מהני דחפו גונדי. פירש רש"י מתכסין בטליתות ומראין עצמן כפרושין, ע"ש. ונראה הכונה שמורידין הטלית שלהם עד סוף פניהם, כדי שיחשבום כפרושין, ויאמינו בם, כהך מעשה דאיתא בירושלמי, באחד שהיה מניח תפילין ביום כולו, וראהו אחד בערב שבת והאמין בו, והפקיד כיסו אצלו ובמוצאי שבת בא לקבל כיסו וכפר זה בכל, אמר לאו לדידך מנית, אלא להלין דבריסך המנית. ע"כ ע"ש, ולכן זה מוריד הטלית עד סוף הפנים, שיחשבו אותו לחסיד, ויפקידו אצלו בלא עדים, ואח"כ יכפור בכל:

שם. עושין מעשה זמרי. דקדק מהרש"א ז"ל, והלא של זמרי היתה בגלוי, ואיך מדמה לה להאי, ע"ש. ונ"ל בס"ד, גם זמרי עשה בתחלה במרמה והסתר לעיני הרואין, שתפס את כזבי והביאה לפני מרע"ה, ואמר לו זו אסורה או מותרת, וא"ת אסורה בת יתרו מי התירה לך, נמצא הראה לעיני הכל שהוא מגייר אותה כמו צפורה ח"ו, ובאמת לא הוה הכי, אלא היתה עודנה ארמית זונה, ובא עליה בניאוף. ואומרו מבקשים שכר כפנחס, פירוש מכניסים עצמם בעניינים שאינם שלהם, באומרם שהם מתקנאים קנאת הדת, כמו שנתקנא פנחס, אך באמת כל מגמתם כדי להתייהר ולהתגדל, לערבב העולם בריב ומחלוקת, ומבקשים ליקח אח"כ בזה גדולה, שישימו אותם פרנסים ודיינים, באומרם אלו מקנאים קנאת הדין, וראויים לכך, וכונתם שתשאר שררתם לזרעם וזרע זרעם. כאשר היה שכר פנחס בכהונת עולם לו ולזרעו:

פרק רביעי

דף כ"ו. א"ל ר"י א"כ ישתרו כל עקרות ויפקדו. הקשו התוספות ז"ל, לימא ר"י לנפשיה ישתרו כל יולדות בצער וילדו בריוח, וזו הואיל ולא נסתרה הפסידה, והניח זה בקושיא ע"ש. ונ"ל בס"ד, כי צער לידה ולידת נקבות ושחורים אינם ודאין, יזדמן נשים שיולדות כמה לידות בצער ואח"כ יולדות בנחת, ויש יולדות תחלה נקבות, ואח"כ יולדות זכרים, וכן בשחורים וקצרים, ולכן בשביל הספק לא תרצה להסתר כדי שתגרום מחיקת השם בודאי, וגם שתתבזה ותתנוול לעיני הכל, שהכהן קודם שמשקה אותה עושה בה משפטים מרים, לטרף דעתה, ומשביעה ומקללה אבל חסרון העקרות הוא ודאי, כיון דשהתה כמה שנים תחת בעלה ולא ילדה, רחוק מאד שתתעבר, ואינה חוששת לכל הנך דאמרן, יהיה מה שיהיה תקבל בכל זה כדי שתתעבר. ועוד אם עקרה ואינה יולדת מוכרח שבעלה ישא אשה אחרת, ואין צער בעולם דומה לצער האשה מצרתה שישא בעלה עליה, לכן תסתר כדי שתנצל מזה, אבל צער לידה ויולדת נקבות ושחורים תסבול כל זה, ולא תרצה להתנוול ולהתבזות בהשקאת מי סוטה. ונ"ל בס"ד, לרמוז לדעת ר"י ונזרעה זרע, ר"ת זכרים רווחה ענקים, כי הארוך נקרא בשם ענק, וכמ"ש בגמרא בפסוק ונתת לאמתך זרע אנשים, מובלע בין אנשים, לא ננס ולא ענק, וכן ארז"ל בסימן ננס ע"ג ענק דמכנים הארוך בשם ענק:

פרק חמישי

דף ל ע"ב. בו ביום דרש רבי עקיבה אז ישיר, פירש רש"י

ז"ל, כל היכא דתני בו ביום הוא יום שהושיבו את ראב"ע לנשיא, ולפ"ז צ"ל למה אמר בו ביום דרש רבי עקיבה, דמשמע שיש שייכות וצורך לדרשה זו ביום ונ"ל בס"ד דאיתא בברכות דף כ"ח בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבהמ"ד, א"ל מה אני לבא בקהל, א"ל ר"ג אסור, א"ל ר"י מותר, א"ל ר"ג והלא נאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה׳, א"ל ר"י וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין, כבר עלה סנחריב ובלבל כל האומות וכל דפריש מרובא פריש, א"ל ר"ג והלא כבר נאמר ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה׳, וכבר שבו, א"ל ר"י והלא נאמר ושבתי את שבות עמי ישראל ולא שבו, מיד התירוהו לבא בקהל, ע"כ. והקשינו איך התירוהו מהאי טעמא, דאפשר לומר ישראל עדיין לא שבו, אבל בני עמון שבו, דמנ"ל דשיבתם בזמן אחר תהיה, ומאי תליא הא בהא. ותרצנו דילפי כעין גזרה שוה, הכא כתיב שבות בני עמון, והכא כתיב שבות עמי ישראל, מה התם קאי על לעת"ל, דחזינן עד השתא לא שבו, כן עמון קאי על לעת"ל, ועדיין לא שבו, נמצא הסכימו אותו היום דקרא דשבות בני עמון קאי על עת"ל, וכיון דהסכימו דקאי על עת"ל, מוכרח דס"ל כמ"ד אין מצות בטילות לעת"ל, דאם מצות בטילות לעת"ל מה צורך להודיענו שישיב לעת"ל שבות בני עמון, דמה לנו לדעת בטובה שיהיה לרשעים, אלא ודאי דמצות אינם בטלים לעת"ל, וקמ"ל בזה לענין דינא כיון דישובו בני עמון נאסרים לבא בקהל, ויהיה להם דין קבוע לענין דינא, ואוסר מספק שמא עמוני הוא, אבל אם מצות בטילות לעת"ל, ליכא האי לאו דלא יבא עמוני, ולמאי נ"מ אשמעינן שישיב שבות בני עמון, ועל כן הוצרך רבי עקיבה בו ביום לדרוש האי דרשה של ויאמרו לאמר, דקודם זה היו דורשין ויאמרו בעוה"ז, לאמר לעוה"ב, ומאחר דעתה מוכח דס"ל כמ"ד מצות אין בטלות לעת"ל, למאי אצטריך קרא ללמדינו לאמר לעת"ל, פשיטא כמו דחייבין לומר השירה עתה בעוה"ז, כן חייבין לאמר לעוה"ב, וא"כ מה ת"ל לאמר, לכך הוצרך לדרוש, מלמד שהיו ישראל עונין אחריו של משה:

שם. שאין ת"ל לאמר ומה ת"ל לאמר. קשה כפל הלשון דחזר ואמר, ומה ת"ל לאמר. ונ"ל בס"ד תרתי קשיא ליה, חדא למה נקיט לאמר, ועוד אם ירצה לומר לאמר למה אמרה הכי, דהול"ל אז ישיר משה ובני ישראל לאמר את השירה הזאת לה׳, ולמה אמר ויאמרו לאמר, שהם שני מילות באין כאחד במשמעות אחת. ותירץ מלמד שהיו ישראל עונין שירה אחריו של משה, ולכך שינה הכתוב בתיבת לאמר, דנקיט לה אחר תיבת ויאמרו, כדי שנרגיש ביתרון ונדע דאתיא תיבת לאמר לדרשה הנז׳:

שם. נתנו עיניהם לומר שירה, י"ל אומרו נתנו עיניהם לשון יתר ואין לו משמעות. ונ"ל בס"ד, דארז"ל המלאכים רצו לומר שירה, וא"ל הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה, ומקשים א"כ ישראל איך אמרו שירה, ותרצו שאני ישראל שהנס נעשה בעבורם, אך זה תינח אם נעשה בזכותם, אבל אם לא נעשה בזכותם אין כדאין לומר שירה, ותרצו דנעשה בזכותם, והיינו בזכות האמונה שהאמינו בהשי"ת וירדו לים קודם שנבקע, לכך א"ל הקב"ה למשה דבר אל בני ישראל ויסעו תחלה, ואח"כ אתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו, והוכחה לדבר זה שנעשה הנס בזכותם הוא שזכו לראות את הנס בעיניהם, דכתיב ה׳ לי בעוזרי ואני אראה בשונאי, ובזה פרשנו וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים הוא השר, וירא ישראל את יד הגדולה אשר עשה ה׳ במצרים הוא הנס התחתון של מפלת מצרים בים, ועי"כ אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה׳, וז"ש נתנו עיניהם בראיית הנס כדי לומר שירה, דאם לא היו זוכין לראות הנס בעיניהם לא היו ראוין לומר שירה, וכדמצינו במלאכים שמנעם השי"ת מלאמר שירה, אך כיון דראו הנס בעיניהם דמוכח דנעשה הנס בזכותם, לכך ראוין לומר שירה, ואין לחוש למ"ש מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, אומרו נתנו עיניהם, דארז"ל הטעם שאמרו שירה לשון נקבה, ולא אמרו שיר לשון זכר, מפני שעתיד להשתעבד אח"ז בשעבוד מלכיות, אבל לעתיד שאין שעבוד עוד אחר הגאולה, אז יאמרו שיר לשון זכר, דכתיב שירו לה׳ שיר חדש, וז"ש נתנו עיניהם לראות ברוה"ק בגליות שיהיה להם אח"ז, כדי לומר שירה לשון נקבה, ולא שיר לשון זכר, ובסה"ק אבן שלמה על שיר השירים דף ה׳ פרשתי מאמר זה באופן אחר, וגם פרשתי בס"ד כמה פסוקים, יע"ש:

דף ל"א. אלא לאו משמע הכי ומשמע הכי. הנה נמצא האי לא דכתיב בפסוק בכל צרתם, משמע לא באלף ולו בוא"ו, ודרשינן לתרווייהו חיזוק לענין גאולתינו, כי לא באלף פירש רש"י ז"ל בביאור ישעיה, ר"ל שאין הקב"ה נפרע מהם כפי מה שראוי לפרוע בעבור מעשיהם הרעים, אלא מרחם עליהם, ולפ"ז מן לא באלף יצא לנו חיזוק שלא נתייאש מן הגאולה, מחמת רבוי עונותינו, כי ממאמר בכל צרתם לא צר, נבטח שהקב"ה ירחם עלינו, ולא יפרע מאתנו לפשעינו בגלות, כפי רבוי עונותינו, אלא ירחם עלינו ויגאלינו לפנים משורת הדין, ומן לו צר בוא"ו יהיה לנו חיזוק גדול בעבור הגאולה, כי לו צר בוא"ו מורה כל מקום שגלו שכינה עמהם, וזהו לו צר כביכול, ומאחר כי לו צר בהיותינו בגלות, על כן אע"פ שאין אנחנו ראויים לגאולה, יגאלינו בעבור כבוד השכינה, ובזה נהיה בטוחים על הגאולה. ובזה יובן בס"ד כונת הפסוק לולא האמנתי לראות בטוב ה׳ פירוש ע"י ל"ו ל"א של פסיק בכל צרתם שהם קרי וכתיב, ע"י שניהם האמנתי לראות בטוב ה׳ זו הגאולה העתידה להיות בב"א, שתהיה השפעת הטוב משם הוי"ה בשלימות, ולכן נרמזו ל"ו ול"א של פסוק בכל צרתם בר"ת אני לדודי ודודי לי, כי בהם אני בטוחה שאהיה אני לדודי ודודי לי:

שם. מה ירא אלקים האמור באברהם מאהבה, אף ירא אלקים האמור באיוב מאהבה. קשה מאי רבותיה דהאי קרא מהאי קרא, דכמו דדייק גבי קרא דאיוב מדכתיב ירא אלקים ולא כתיב אוהב דש"מ מיראה, כן תדייק בקרא דאברהם דכתיב ירא אלקים ולא כתיב אוהב, ואם משום דמצינו גבי אברהם אע"ה דכתיב אברהם אוהבי, דילמא זכה לזה אח"כ בסוף ימיו, אבל כשא"ל כי ירא אלקים אתה עדיין לא הגיע למדרגת אהבה. ונ"ל בס"ד, כיון דאמר לו ירא אלקים אתה בנסיון העשירי שהוא של עקידה, שהיה בסוף כל הנסיונות, רחוק הדבר מן השכל לומר שאחר נסיון העקידה נתעלה יותר למדרגת אהבה, אלא אמרינן ודאי מדרגה זו של אהבה הוות משעת נסיון העקידה, או קודם. ומ"ש לו בנסיון ירא אלקים ולא א"ל אוהב אלקים, מפני כי היה לו יראת הרוממות, אשר זו באה ונעשית באדם מחמת עוצם אהבתו בהקב"ה, דאימה של יראה זו היא האהבה:

פרק שביעי

דף ל"ב. שבחו בקול נמוך, וגנותו בקול רם. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל, והלא וידוי מעשר ומקרא בכורים בחדא פרשה כתיבי, ומקרא בכורים קדים, למה מהפך רשב"י בברייתא שהתחיל בודוי מעשר תחלה, ע"ש. ונ"ל בס"ד

בס"ד, דאין זה דקדוק, דודאי עדיף למנקט השבח ברישא, כי כן המדה בכ"מ להתחיל בכי טוב, ואע"ג דצריך לסיים בכי טוב חוששין להתחלה טפי מן הסיום, לכך הקדים ענין השבח. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ, דשבחו בקול נמוך הוא לעיכובא, כדי שלא ירום לבבו ויתגאה בפני השומעין והוי דינא, אך גנותו שפירושו לצערו בקול נמוך הוא עצה טובה, ולהכי נקיט דבר שהוא לעיכובא ברישא, עכ"ד נר"ו:

ומ"ש גנות בקול רם, לפי הס"ד שהוא גנות ממש, נראה לפרש הטעם בעושה בקו"ר, ע"ד מ"ש הכתוב כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים, שאם צדקת הצדיק אינה שלימה תגדל ותתפאר לפי רשעת הרשע, ואם יזכיר האדם רשעת אחרים שהרשיעו, והשי"ת סלח להם ולא כילה אותם יהיה מזה סנגוריא לעצמו, דראוי לסליחה, שלא הרשיע הרבה, ולכן מזכיר ארמי בקו"ר שמזכיר רשעת לבן, ומזה יצא תועלת גדולה להשבטים שבטי יה שאבי אמותם כ"כ היה רשע, ולא הלכו בדרכיו, ובזה תגדל תפארת צדקתם, ואז תגין על זרעם. והנה הגם כי מדבר גנות זה יצא סנגוריא, לא ירגישו המקטרגים בזו הסנגורייא, כדי לקטרג ולטעון על דברים אלו כלום, אלא ניחא להו בהזכרת גנות זה, ולכך אומר אותה בקול רם, וכן בכמה ענינים כיוצא בזה שהוא מזכיר גנות אחרים שחטאו, ולא עשה בהם כליה, כדי שיצא מזה סנגורייא לעצמו, שיהיה ראוי לסליחה מכ"ש, אז אומר אותה בקו"ר, דאין המקטרגים מרגישים בסנגורייא היוצאה מדברי גנות אלו, שמזכיר זה בקו"ר, ואדרבה שמחים הם משא"כ אם מזכיר שבח צריך להזכיר בלחש, כדי שלא ירגישו בו המקטרגים ולז"א שבחו בקול נמוך וגנותו בקו"ר, והמקשן חשב מ"ש גנותו בקול רם, איירי בכל גנות שיהיה, דהיינו אפילו גנות עצמו שעבר עבירה, ג"כ יזכיר אותה בקו"ר, ולכן מקשי מן ר"י בשם רשב"י, שתקנו תפלה בלחש כדי שלא לבייש עוברי עבירה, א"כ ש"מ דאין לומר גנות עצמו בקו"ר, ותירץ מאי גנותו לצערו, וכמו האי גוונא דמצורע דטמא טמא יקרא, והא דיליף זה מן מאמר ארמי שאומר בקו"ר, התם נמי גנות זה אינה גנות ממש לאומר, דאם לבן רשע, הוא אינו רשע, ורק יש לו בזה גנות מצד הבושה, שהוא מתבייש להגיד שלבן אבי אמותינו היה רשע כ"כ, שרצה להיות אובד אבי, שבקש לעקור את הכל, ובזה נתרצה קושית הרי"ף ז"ל:

ובאופן אחר תרצתי קושית הרי"ף ז"ל, שהקשה כיון דמספרים גנות לבן שבקש לאבד את אבינו, א"כ אין זה גנות שלנו, דמה לנו וללבן אבי אמותינו, דמשפחותם לבית אבותם כתיב ע"ש. וי"ל בס"ד מ"ש ארמי אובד אבי, לאו על אשר בקש לעקור את הכל קאי, אלא קאי על המרמה שעשה לו שהחליף לאה ברחל, שזו המרמה היתה גרמא וסיבה שירדו אבותינו מצרימה, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפרשת כי תבא בטוב טעם ודעת ע"ש, ועל כן זו המרמה קרי לה גנות לגבי יעקב אע"ה, דהיה חכם גדול ופקח גדול, והיה לבן יכול לרמותו בדבר זה, דאפילו קטן דלא חכים אינו מתרמה בכך, ולכך הזכרת מרמה חשיבה גנות מצד יעקב אע"ה, וא"כ זה גנותו של איש ישראל האומר ומזכיר הדבר הזה, והגם שבאמת שאם לא היה רצון מאת ה' לא היה יכול לבן לרמות, מ"מ לעיני הרואין נחשב זה גנות ח"ו מצד יעקב אע"ה, אשר לבן היה יכול לו בכך:

דף ל"ג. אין מה"ש נזקקין לו. פירוש יש מלאכי השרת ממונים על התפילות, להעלותם ולהצילם מיד המקטרגים הרודפים אחריהם, ואם התפלה בלשון ארמי אין נזקקין לה להצילה, ולכן אם המתפלל הוא אדם גדול, שאינו צריכה תפילתו שמירה מפני המקטרגים, אינה צריכה למה"ש שיהיו נזקקין לה להצילה כי אין פוגעין בה, ולכן אין לו הפרש בין אומרה בלשון ארמי, לבין אומרה בלשון הקודש ולכן רשב"י היה מתפלל כמה תפילות בלשון ארמי. והא דתקינו תפילת יהא רעוא בלשון תרגום, וזה אומרה כ אדם, התם שאני, כיון דעיקרה היא תפילה בעד עולמות העליונים, מה"ש נזקקין לה. והא דתקנו בסליחות בנוסח רחמנא וכו', ובנוסח מחי ומסי תפילות בלשון תרגום, התם שאני, כיון דנתקנו אלו לציבור, דינם כתפילת אדם גדול שאמרנו, וגם מה"ש נזקקין להם, כיון דהם של ציבור:

שם. והתניא יוחנן כה"ג שמע קול. מבית ק"ק וכו'. קשה למה הקשה מן הברייתא, ליקשי מפסוק מפורש בדניאל סי' ה', דכתיב בה שעתא נפקא אצבען די יד אנש וכו', ודנא כתבא די רשים מְנֵא מְנֵא תקל ופרסין, דנמצא המלאך יודע ארמי וכותב בלשון ארמי. וי"ל בס"ד, דמן הפסוק ליכא קושיא, דודאי אותם השרים של שבעים אומות כל אחד יודע ומכיר בלשון האומה שלו, וזה שכתב דברים הנ"ז הוא היה השר של מלך בבל, שלשונם ארמי והוא מכיר בלשון ארמי, ובא להודיע לבלשצר שהוא מלך אומה שלו, הדברים האלה דשייכים לו בלשון ארמי, אך אותם הקולות דנקיט בברייתא ששמע יוחנן בבית ק"ק בלשון ארמי, אם האומר היה השר היה צריך שידבר בלשון יונית, שהוא לשון יון שהם אומה שלו, ולמה דבר בלשון ארמי, ועוד רחוק הדבר לחשוב שישלחו שר משבעים שרי אוה"ע לבית ק"ק, שהוא מקום השראת שכינה, אלא ודאי היה זה מלאך ממלאכי השרת, ועכ"ז דבר בלשון ארמי, ותירץ דגבריאל היה שיודע בשבעים לשון, ולפ"ז גם בכך דבלשצר י"ל גבריאל הוה:

שם. בא גבריאל ולמדו שבעים לשון. קשה אע"ג דאיכא שבעים לשון מלבד לשון הקודש, מ"מ יוסף הע"ה ודאי היה יודע לפחות שתי לשונות מן השבעים שהוא לשון ארמי שהיו מדברים בו עם אנשי המדינה בארץ כנען, ולשון מצרי שהיה מדבר בו במצרים באותם י"ג שנה, מעת שירד עד עת שיצא מבית האסורים, וא"כ הול"ל בא גבריאל ולמדו ס"ח לשונות. וי"ל בס"ד, בכל לשון ולשון יש הגיון פשוט שמדברים אותו המון העם, ויש הגיון צח מאד שמדברים בו לפני שרים ומלכים, וכמו שיש בלשון ערבי א' פשוט וא' קורין אותו נחוו', וכן הוא בלשון תרכי, על כן יוסף הע"ה הגם דהיה מדבר בלשון ארמי, ובלשון מצרי, הוא לשון פשוט ואינו צח שראוי לדבר בו בפני המלכים, ובא גבריאל ולימדו לשון צח בשבעים לשונות, שהיה יכול לדבר בו בפני המלך, ולכן ברכו יעקב אע"ה בן פורת יוסף, בן פורת לשון חן, עלי עין הוא עי"ן לשונות שדברת בהם בלשון צח, בפני המלך שנשאת חן בהם:

דף ל"ג, ע"ב. ת"ר כיצד עברו ישראל את הירדן, בכל יום ארון נוסע אחר שני דגלים, ואותו היום נסע תחלה. נ"ל בס"ד שהיה כן באותו היום, לרמוז שנותן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו, ולכן נסע תחלה הארון שבו לוחות העדות, שיכנס לירדן שהוא תחום א"י תחלה, ואותו היום הכהנים נשאוהו, כי התורה שבארון היא בסוד החסד, דכתיב מימינו אש דת למו, וכתיב ותורת חסד על לשונה, והכהנים הם בסוד החסד, והמים שבירדן הם בסוד החסד, הרי נצטרפו שלשה חסד כאן, וג"פ חסד גי' רי"ו, כמנין גבורה שנמתקה בכך, וכאשר נטבלו רגלי הכהנים נושאי הארון במים נבקעו המים, ובקיעה זו שנעשית בו ביום במים ע"י הארון שבו התורה, נרמז בה שתי מדות של מה, שצריך הצדיק להתנהג בהם, כדי שבזה יוכל לשמור תורה וחוקה כאשר צוה השי"ת, והוא תיבת מה יש לה שני משמעות, א' לשון רבוי כמו מה רב טובך, וא' לשון מעוט כמו ונחנו מה, וצריך שבענייני עוה"ז כל מה שתשיג ידו יראהו בעיניו רב כדי שיהיה שבע ושמח בחלקו, ולא יהיה להוט ימים ולילות אחר קנין עוה"ז, וכאן הוא מדת מה שהיא לשון רבוי, שאל"כ יהיה טרוד כל ימיו בתאוות עוה"ז, ומתי יעשה לעוה"ב בקיום תורה ומצות, אך בענייני עוה"ב כל מה שתשיג ידו יחשוב בעיניו למועט, כדי שלא יהיה עשיר

ושמח

ושמח בחלקו, שיאמר אין אני צריך לעשות יותר מזה שעשיתי, וכאן צריך להתנהג במדת מה, שהוא לשון מיעוט, דכל מעשיו יהיו בעיניו מיעוטין. ובזה פרשתי בס"ד, מ"ש הכתוב על הצדיק והיה כעץ שתול על פלגי מים, כי אם תחלק מספר מים לחצאין, יהיה מזה ב"פ מ"ה, שהוא מ"ה לשון רבוי, ומה לשון מיעוט, והם המדות הנז' שכתבתי שראוי להתנהג בהם הצדיק, וזהו פלגי מים, ב' חלקים של מספר מים, שהם מה ומה, כי רק ע"י מדות אלו של מ"ה ומ"ה יתקיים בצדקותיו. ובזה פרשתי בס"ד, חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא, פירוש הקב"ה אומר לרוחות הדין והמקטרגים, חדלו לכם מן האדם הוא הצדיק, אשר נשמה באפו, שזוכה גם אל הנשמה יען כי במה ר"ל ב' מה, נחשב הוא שתמיד הוא נחשב בעיני עצמו בשני משמעות של מה, שהם מה למעלה מה למטה, וכיון שהוא נזהר בכך כל דרכיו הם מתוקנים יפה, וחדלו לכם ממנו, שלא תקטרגו עליו ולא תרדפוהו. ועל כן עתה בכניסתם לירדן שהוא תחום א"י, אשר ניתנה להם בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו, עשה להם השי"ת בקיעת המים, לרמוז להם שיזהרו בשני מדות של מה ומה, שהם שתי בקיעות של מספר מים:

ועוד נ"ל בס"ד הטעם שהיו אותו היום הכהנים נושאים את הארון, ולא הלויים כנהוג, לעשות אותו היום שהוא התחלת כניסתם לא"י סימן על גאולה אחרונה, שתהיה בב"א, אשר יהיו הכהנים לויים, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל ע"פ והכהנים הלויים בני צדוק, שאם יזכו אז יהיה הדבר הזה עתה בכניסה האחרונה זו, ולא יראו עוד גלות כלל. או יובן בס"ד, הטעם להורות, אם יחרב בהמ"ק תהיה עבודת הקרבנות מתקיימים בדבור של תורה, כמ"ש ונשלמה פרים שפתינו, ולכן הארון שבו התורה, נשאו אותו הכהנים בעלי עבודה של קרבנות:

דף ל"ד ע"א. אמר להם יהושע הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו. נ"ל בס"ד, הטעם שעשה הסימן בהרמת האבן על שכמם, והוא כי אבן רומזת לישראל במעלות שלהם, שע"י התורה זכו לתואר אחד הרמוז באות א' דאבן, ולתואר בן הרמוז באותיות בן דאבן, כמ"ש אספרה אל חק ה' אמר אלי בני אתה. והרמתם על שכמם נ"ל בס"ד, כי הקב"ה הבטיח לאברהם אע"ה שיתן לבניו ארץ עשרה עממין, שהם עמון ומואב ואדום ושבעה עממין של ארץ כנען, אך לא זכו ישראל לרשת עמון ומואב ואדום, מפני כי אלו הם כנגד שלשה ספירות חב"ד דקליפה, והם קשים יותר מחמת גובהן, ולא היו ישראל יכולים לשלוט בהם, ולא שלטו אלא על שבעה עממין שהם כנגד שבעה ספירות תחתונות שהם חג"ת נהי"מ, אבל לעתיד בשלימות התיקון בביאת מלך המשיח שיבא בב"א, ישלטו גם על עמון ומואב ואדום, כי יתגברו גם על הראש דקליפה. והנה שבעה תחתונות מתחילים מן הכתף ולמטה, כי חב"ד הם סוד הראש, ובזה פירשתי בס"ד, מאמר הגמרא דאחוי ההוא מין לריב"ח, עמא דאהדר מרייהו אפי' מנייהו, (שהוא השפעת שלשה ראשונות), ואחוי ליה ריב"ח עוד ידו נטויה עלינו ובזה מובן בס"ד שפיר הטעם שא"ל יהושע בביאתם זו לא"י, שישימו האבן על שכמם, כי אבן רמז לישראל, ושכמם רמז מן שבעה תחתונות ולמטה שמתחילים מן הכתף, לרמוז להם עתה אין לה שליטה, אלא מן הכתף ולמטה, ולכן לא תכבשו אלא שבעה עממין בלבד, ולא הראש שהם עמון ומואב ואדום. ונראה לזה נתנבא יעקב אע"ה בדברו ברמז עם יוסף הע"ה, הלא אחיך רועים בשכם, ר"ל לא זוכין עתה לשלוט על הראש, אלא משכם ולמטה בלבד:

שם. דכל טעונא דמדלי אינש אכתפיה תלתא דטעוני הואי. פירש רש"י נמצא כל אחד מהם היה נושא משא של ק"ך סאין, ונ"ל דבר זה לפי הטבע רחוק הוא, אך השי"ת אותה שעה עשה נס לתת להם כח זה של ק"ך סאין, לרמוז להם עתה בכניסתם לארץ אשר נתן להם, בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו, יהיה להם כח במעשיהם הטובים נמתק כל הגבורות הקשות של ק"ך צרופי אלקים, ונראה לרמוז הביאו שלשה מינין שהם ענבים תאנה רמון, דר"ת שלהם עת"ר, כי עתר דרכו להפך התבואה, כמ"ש רז"ל למה נמשלה תפלת צדיקים לעתר, אלא לומר לך מה עתר זה מהפך התבואה, כך תפלת צדיקים מהפכת מדה"ד למדת רחמים, ולכן הם שנתכוונו להפך הדברים מטובה לרעה, לכך תתהפך עליהם, ולכך נרמזו שלשה אלה בעת"ר:

דף ל"ה. ע"א, שלח לך לדעתך, וכי אדם בורר חלק רע לעצמו. פירוש אני יודע כי לבם חושב ארץ כנען סכנה להם, וא"כ ודאי לא יבררו אנשים חכמים וצדיקים, דצדיקים נחשבים כגופן, ואיך יניחום בסכנה, וכי אדם בורר חלק רע לעצמו, אלא ודאי הם כונתם ואמונתם בלבבם היא, שלא יצליחו, ולכך לא ישלחו אנשים כשרים:

שם. סתור שסתר מעשיו של הקב"ה. נ"ל איזה מעשים סתר, ונראה דאם לא היה חטא המרגלים היו נוצחין כל ל"א מלכים במעשה שמים, כמו שעשה בימי חזקיהו הע"ה במחנה אשור, וזהו סתר מעשיו שעתה הוצרכו להלחם הם בעצמן. ומ"ש שעשה שונאו של הקב"ה מך, נ"ל בס"ד, שהיה ראוי שתנתן להם הארץ בדרך נס. ומ"ש שהחביא דבריו של הקב"ה, שהחביא קצת מדבריו, שאמר אשר אני נותן לבני ישראל, וכיון דאמר אשר אני נותן משמע בדרך נס, ולא יעשו מלחמה, כדי שיהיה להם פחד מפלה, והוא לפ"ד שאומר שיפלו ישראל במלחמתה, נמצא בזה החביא דבריו שאמר אשר אני נותן, כאלו לא אמר כן. ומ"ש שפשט על מדותיו של הקב"ה, נ"ל בס"ד, דידוע י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם הנזכרים בברייתא דרבי ישמעאל, הם כנגד י"ג מדות דאל רחום וחנון, דהיינו קל וחומר כנגד מדת אל וגז"ש כנגד רחום, והנה יש לדרוש מקל וחומר שאין פחד לישראל מגבורי כנען, ולא מבני ענקים, דהא המה ראו נסים נפלאים ביצ"מ שאפילו השר של מצרים שהוא מלאך המיתו השי"ת לנגדם, דכתיב וירא ישראל את מצרים, הוא השר שמו מצרים מת על שפת הים העליון, וכ"ש וכ"ש גבורי כנען, וגם בני ענקים שהם בני אדם שימותו לנגדם, והיו כאין, וכן אם זכו לענן ה' שילך לפניהם לעקור הרים לנגדם, כ"ש שיעקור ערים גדולות ובצורות ותושביהן, ונמצא שדבר דברים להפחיד את ישראל, דילג מידת קל וחומר שהיא כנגד מידת אל, שהיא מדה ראשונה, וכאלו אין שם מדה זו. ומ"ש שעשה שונאו של הקב"ה מך נ"ל בס"ד, שבאמת הקב"ה נותן להם הארץ בדרך נס, שאות סמך יתחבר עם אות נו"ן, ויהי' צירוף נס, ועתה ע"י חטא שחטאו המרגלים בדיבה רעה, שנסתלק אות הפשוט של סמך, ולא נתחבר עם נון, ונשאר רק אות המלוי של סמך, שהוא אותיות מך, ואלו נתחברו עם נון לצירוף נמך:

שם. מלמד שפירש כלב מעצת המרגלים. קשה מלשון זה משמע שהמרגלים גילו דעתם להוציא דבה רעה מעת היותם הולכים בתוך ארץ כנען לרגל הארץ, ומן הכתובים מוכח דלא פירשו הדיבה אלא עד אחר שחזרו אל מרע"ה וישראל, וא"כ קודם בואו לחברון מהיכן ידע דעתם, כדי שהלך להפלל על עצמו בחברון. ועוד הול"ל שפירש מחטא המרגלים, ולמה אמר מעצת המרגלים, מה היא העצה שהיה להם בזה, ועוד י"ל מה תועיל תפלה לאדם להנצל מן החטא, והלא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, וכן י"ל קושיא זו עמ"ש מרע"ה על יהושע, יה יושיעך מעצת המרגלים, ונ"ל בס"ד, דהא דאחז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, דמשמע אין הקב"ה מציל לאדם מן יצה"ר, היינו מיצר המדבר עם האדם להחטיאו חטא מפורסם וגמור,

שהאדם יודע שזו הוא עבירה גמורה, ועל זה לא יצילו הש"י, כדי שיהיה לאדם שכר ועונש, אבל מיצה"ר שהוא מיען לאדם לחטוא, שמטעהו ומראה לו שאין זה חטא, אלא אדרבה הוא מצוה, הנה מן יצה"ר זה יצילהו ה', ובכה"ג לא אמרו חוץ מיראת שמים, ועל זה התפלל דוד הע"ה **שגיאות מי** יבין, ולכן **מנסתרות** שאין החטא ברור אצלי, שהיצה"ר מטעה אותי בו נקני, וכיון שתנקני מזה המכשול, אז בטוח אני כי **מזדים** שהם עונות ברורים, **חשוך עבדך**, קרי בה חשוך בשור"ק ולא בחולם, כלומר חשוך ונמנע מעצמי, כי אוכל להלחם עם היצה"ר בזה, ורק אני מבקש ממך שתעזרני כנגדו, בדברים הנסתרים שאין החטא ברור בהם:

והנה ידוע, שהמרגלים בתחילתם היו צדיקים, כמ"ש רז"ל ע"פ כולם אנשים ר"ל צדיקים, והדבר יפלא איך הרשיעו כ"כ ונהפכו לצד גיסא, אך בתחלה הטעה אותם היצה"ר שיעץ אותם להוציא דבה רעה על הארץ, והראה להם שהם עושים מצוה בדבה רעה זו, כדי לזכות את ישראל, ולתת להם שכר על ביאתם לארץ כי בלי הדבה אם יבואו לארץ, אין להם שכר על ביאתם, דהיתכן יאכילו לאדם תרנגולת פטומה ויתנו לו שכר על אכילתו, אך אחר שישמעו הדבה הרעה הזאת, ועכ"ז הם יהיו בוטחים בהש"ת, ויבואו לארץ, ולא יחושו שלא יפחדו מן יושביה, ודאי הם ראויים לקבלת שכר, הנה זאת היא העצה שנתייעצו המרגלים בתחילה להוציא דבה רעה, וזאת העצה היתה מצד היצה"ר, שהטעה אותם בזה, וכלב שמע זאת העצה בעודם הולכים לרגל, והבין שזאת העצה היא מיצה"ר, ותחתיה תעמוד הצרעת, והגם דהסכים בדעתו שלא יסכים עמהם בעצה זו, עכ"ז חש פן אח"כ יטעהו היצה"ר, ויראה לו שזאת העצה היא נכונה ואמיתית, ואינה עצת היצה"ר, ולא ינצל ממנה מכשול, שישראל גם בשומעם דיבה רעה זו, הם יהיו בטוחים בהש"ת ויבואו לארץ כנען, על כן בא לחברון להתפלל על קברי אבות שיעזרהו הש"ת שלא יכשל בעצה זו, אלא יפרד מהם בדבר זה, כי על הצלה מן יצה"ר כזה יש טעם להתפלל, וכאמור לעיל, ולכן גם מרע"ה התפלל על יהושע, שיצילהו הש"ת מעצה של טעות, שהיצה"ר מטעהו לחשוב, שדיבה זו היא מצוה כדי לזכות את ישראל וכאמור, ולז"א על כלב שפירש מעצת המרגלים, ולא אמר מחטא המרגלים, והיינו שפירש מן עצה זו שיעצו להוציא דבה רעה, ועושים בזה מצוה לזכות את ישראל, ולז"א ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת אתו, והיינו שלא טעה בעצה זו שהיתה לו רוח אחרת להבין, אם יוציאו הדבה ישראל נמשכים אחריה, וימאנו לבלתי בא אל הארץ, ולא יהיו בוטחים בהש"ת ויבואו כאשר היו אומרים המרגלים בעצה הזאת:

שם. א"ל יה יושעך מעצת המרגלים, הא דהתפלל עליו בשם יה, נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, דמרע"ה המשיך ליהושע רוחו של לוי, יען כי יוסף נעשה אצל שבט מנשה. גם ידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בשורש השבטים, כי לוי הוא בדעת המכריע, והמתלוה בין חכמה ובינה בבחינת החסדים, ובבחינת הגבורות אשר בו, ע"ש. וידוע חו"ב הם סוד י"ה, ולכן א"ל יה יושעך, שבזה המשיך לו רוחו של לוי, שהוא המתלוה בין חו"ב שהם י"ה:

שם. שהיתה מבונה על אחת משבעה בצוען. צריך להבין הטעם, שהיתה שבע פעמים על העדית של חו"ל, ונ"ל בס"ד, מפני שהיא בת שבע ספירות, כי היא סוד המלכות הנקראת בת שבע, והיא סוד רחל שמלך בעבורה דוד הע"ה בחברון שבע שנים לתקנה, ועוד נ"ל שהיה לה בן בזכות אדה"ר, ואבות ואמהות, שהם שבעה צדיקים כי אדם וחוה נחשבים גוף אחד, כי בראם —דו— פרצופין, גוף אחד ואח"כ נסרו:

דף ל"ה. כל דבר לשה"ר שאין אומרים אמת בתחילתו אינו מתקיים. נ"ל בס"ד, השקר אינו עושה התלהבות בלב האדם, סימן לדבר שקר סופו ק"ר, אך אם יערב בו דבר אמת יצטרף א' דאמת עם ש' של שקר, ויהיה צירוף אש, שיתלהב לב השומע ויאמין. והנה דבר אמת שערבו המרגלים בשקר, הוא מה שאמרו וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות, שבאמת היו כך, אבל לאו כל העם, ועשו בזה תערובה אמת ושקר:

שם. א"ל דין ריש קטיעא ימלל. נ"ל בס"ד, כי פני משה כפני חמה, ופני יהושע כפני לבנה, שהיה בסוד הלבנה, וידוע דחמה אין לה חסרון כלל, אבל לבנה היא קטועה בראש חדש. או יובן, יהושע לא זכה להוליד בנים זכרים, אלא בנות, וידוע דהזכר בא מהשפעת אות יו"ד שבאיש, והנקבה מהשפעת אות ה"א שבאשה, ונמצא הוא שלא הוליד זכר חסר מהשפעת היו"ד שהיא בראש שם הוי"ה, ולכן קראוהו ריש קטיעא, ועוד נ"ל בס"ד, רצונם לומר שהוא ראש שבט אפרים, שדחקו הקץ במצרים ויצאו קודם הזמן, ונהרג מהם מספר רב ונעשו קטיעא, ולכן גם עתה הוא דוחק את השעה להביא אותנו לא"י קודם הזמן. או יובן דכתב מהרח"ו ז"ל, יש אומרים דיהושע היה שרשו ממקום הטבור, ולכך נתלוצצו לקרותו ריש קטיעא, ונראה לכך נענשו שהיו תולעים יוצאים מטבורם, ודוק:

והנה רש"י ז"ל פירש, ריש קטיעא שאין לו בנים. וצ"ל למה תלו חסרון זה של בנים בראש, דקראוהו ריש קטיעא מחמת כן. ונ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש הרמ"ק ז"ל זרע האיש נמשך ויוצא מן המוח שלו, ולכך מוחו של איש חלש, ואינו יכול לישא משא כבד על ראשו אלא על כתפו, אבל האשה זרע שלה מבין כתפיה, ולכך שכמה חלש וראשה חזק, דנושאת המשא על ראשה, ולא על שכמה. ובזה ניחא שתלו חסרון הבנים שבאים על ידי הזרע לראש, שאמרו ראשו קטוע, שאין מוליד זרע בנים:

שם. אי מסתציבנא אמרי בי מלתא וחסמין לי. קשה מה יש להם לומר בו דבר שיכולים להשתיקו, והלא הוא שלוח מכל ישראל, וצריך שיגיד מה שיש לו להגיד. ונ"ל בס"ד כיון שהלך לחברון לבדו, היו אומרים קבל שוחד מבני ענק אשר שם, שנתנו לו שוחד לדבר טוב על הארץ כדי שיאמינו ישראל לבא שם ויהרגום, ולכן היו סותמים פיו אם ידבר, דהיו אומרים לו חשוד אתה בדבר זה, על אשר הלכת לחברון לבדך:

שם. אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע וכו'. צ"ל היכי משכחת לה למציאות זו, ואיך אפשר שיאמר כן. ונ"ל בס"ד. סולם גי' קול והאדם יכול לעלות לרקיע ע"י קול, שמזכיר שמות הקודש ודברים אשר מיוחדים לכך, כמו שהיה עושה רבי ישמעאל כה"ג, וכנז' בדברי מהרח"ו ז"ל בשערי קדושה, בענין נבואה ורוה"ק, וכאשר עשו ארבעה חכמים שנכנסו לפרד"ס בחגיגה. וז"ש הפסוק והנה סולם **מוצב ארצה**, סולם גי' קול, וראשו מגיע השמימה, ולז"א אם יאמר עשו סולמות, ר"ל קולות של שמות הקודש, ודברים המעלים את האדם לרקיע, אם לא נשמע לו, בתמיה, ודאי נשמע לו ונעשה, וא"כ איך נירא מאלו בני אדם שוכני ארץ שאין זזים ממקומם, מאחר שיש לנו כח ודרך להיות פורחים באויר, ונעלה על גביהן מעלה מעלה. ואומרו הוציאנו ממצרים קרע לנו את הים הוריד לנו את המן, זכר ג' דברים שבהם נראית שליטתו בשמים, בירידת המן ובארץ בים וביבשה, בקי"ס וי"מ בעשר מכות נפלאות שעשה ביבשה:

שם. אפילו בעה"ב אין יכול להוציא כליו משם. נ"ל בס"ד, בית קאי על בהמ"ק אשר מקומו מוכן בהר המוריה, אשר שם, והוא נקרא בית אלקים, דכתיב אין זה כי אם בית אלקים, ולכן אמרו הקב"ה בעה"ב וכליו הם נ"ק שהם ניצוצות שבירת הכלים, כי הם נקראים כלים כנודע, וכניסתם לא"י כדי לבררם ולהוציאם משם, והם כפרו

שאפילו

שאפילו בעה"ב אינו יכול להוציא כליו דיקא, וכ"ש המה שהם בני אדם, וא"כ למה ילכו לשם אם לא יש תועלת זו:

שם. אמר הקב"ה אני חשבתיה לטובה, והם חשבוה לרעה. מקשים מה פשעו בזה, אם ראו מתים בכל מקום, וכי נביאים היו שידעו שהקב"ה חשבה לטובה. ונ"ל בס"ד כי דבר זה שראו הוא מוכח מתוכו, שאין הדבר כאשר עלה בדעתם שתלו הרע באויר המקום שאמרו ארץ אוכלת יושביה, יען כי המה ראו שלא היו מתים אלא החשובים והגדולים שבעיר, שכל המון העם הפחותים לא היו מתים כלל, ואם הסיבה היא מחמת רוע מזג האויר, אדרבה ימותו הפחותים שהם יושבים במקום צר ומזוהם ומטונף ומקולקל, משא"כ החשובים העשירים מקומם מרווח ונקי, גם אויר שבו יהיה נקי ואינו מזיק, ולמה היה הדבר להפך, אלא היה זה לטובה כאשר חשב הקב"ה, ולא היה מרוע האויר, ומאחר שדבר זה הוא מוכרח ע"פ השכל, לכך נענשו על חושבם כך:

שם. ויבכו העם בלילה ההוא, אר"י אותה הלילה ליל ט"ב היה. נ"ל בס"ד מפיק לה מתיבת ההוא שאותיות ההוא כמה ה"א הו, והו לשון אבלות, צעקה וצער, כמ"ש בעמוס ובכל חוצות יאמרו הו הו, שפירושו קריאת האבל והצער, כמ"ש בשרש, והיינו חמשה דברים רעים אירע באותה הלילה בדורות אח"כ, וכמ"ש המקונן בקינות ט"ב. ומ"ש הם בכו בכיה של חנם, ר"ל בכיה הבאה מחמת חץ לשה"ר, וחנם גי' חץ, ולשה"ר נקרא בשם חץ, דכתיב חץ שחוט לשונם:

שם. מלמד שנטלו אבנים וזרקום כלפי מעלה. הדבר יפלא, מה השטות הזאת שיצאה מידם, וכי לרגום עצמם היתה כונתם בזריקת האבנים כלפי מעלה. ונ"ל כונתם לומר אתה רוצה להכניסנו לארץ כנען, כדי לבנות לך בית הבחירה, בבנין אבנים, שאין אתה חפץ במשכן שהוא אהלים יריעות, הא לך אבנים ובנה את הבית, ועשו בזה כמעשה עמלק שהיה זורק ערלות כלפי מעלה, ואומר טול מה שבחרת. מיהו גם דבר זה שביארתי הוא פקרות וחליפות גדולה, ולכן נראה לפרש כונתם כך, דכונתם לומר מה שהם מסרבים לבלתי יכנסו לארץ, מפני שכניסתם לתוכה תהיה ביגיעה רבה וקושי גדול, כי כל מעלה א"א לאדם להשיג אותה בנקל, אא"כ יגע בה יגיעה רבה ובקושי עצום וגדול, אך הירידה תהיה להם אח"כ בנקל, כי כל ירידה תהיה במהרה ובנקל, כן הם אם יחטאו יהיו נטרדים ממנה, וירדו ממעלה זו שלה במהרה כהרף עין, ולכך הם נמנעים לבלתי הכנס לארץ, ועשו דמיון לדבריהם בזריקת האבנים כלפי מעלה, שאין האבן נזרקת ועולה למקום גבוה, אלא ביגיעה וקושי גדול, אך כשיורדת ממקום גבוה למטה, היא יורדת במהרה כהרף עין ובנקל:

שם. מלמד שנשתרבב לשונם ונפל על טבורם. נ"ל בס"ד, מה שנענשו עונש כזה, הוא מדה כנגד מדה, שהם דברו בלשונם סרה על ארץ ישראל, שהיא טבור העולם, כי ירושלים היא אמצע הישוב, כפי מעלות השמש, גם עוד ארז"ל העולם מן האמצע נברא, שהתחילה הבריאה מן מקום אבן השתיה שהוא בית ק"ק, לכך נפל לשונם על טבורם. או יובן הטעם דהמספר לשה"ר חושב אין זה חטא, כי דבור בעלמא הוא, ובדעתו אין נחשב עון אלא לידים ששם מעשה, ולא ללשון ששם דבור בעלמא, א"כ לדעתי צריך שיעקר הלשון מן הפה שהוא מקום גבוה ועליון למעלה מן הידים, ויהיה מונח תחת הידים, ששם המעשה שהיא לבדה עיקר לפי דעתו לכך הם נפל לשונם על טבורם שהוא מקום תחתון, המכוון למטה ממקום הפה:

ולפי הביאור שביארתי לעיל במ"ש דין ריש קטיעה ימלל על יהושע, שנתלוצצו בזה באומרם שרשו ממקום הטבור, שהוא מקום שנקטע שם הטבור, לכך נפל לשונם על טבורם מדה כנגד מדה, על אשר נתלוצצו במקום הטבור. ומה שהיה תולעים יוצאים מלשונם נ"ל בס"ד דארז"ל ע"פ אל תיראי תולעת יעקב, מה תולעת זו כחה בפיה, כך ישראל כחם בפיהם, נמצא שטמאו לשונם שבפיהם ולא נכנסו בשבח דמיון התולעת לטובה ולתפארה, נעשה פיהם ולשונם תולעים ממש, שהם שרץ הארץ, כי טמאו פיהם בלשה"ר שדברו על הארץ:

שם. נשא הארון את נושאיו, ועבר. קשה למה לא עבר הארון בחרבה בעוד הירדן בקוע, קודם שישובו מי הירדן למקומם. ונ"ל בס"ד כי רצה הש"ת לפרסם בזה כח קדושת הארון שהוא נושא את נושאיו, שבתחלה לא היה נודע וניכר שהוא נושא את נושאיו, אלא רק להנושאים אותו, אבל לאחרים לא היה ניכר ולא נרגש דבר, ועתה רצה שיהיו הכל יודעים זה, לכך חזרו מי הירדן למקומם, ונעשה הירדן מלא על כל גדותיו, ונשא הארון את נושאיו, ועבר על פני המים, כאלו הם הולכים על גבי קרקע, ואיך אפשר זה, אלא מוכרח שהיה הארון נושא אותם, כאדם התופס חפץ או תינוק בידו ומעבירו על פני המים, ובזה הכל ידעו וראו בעיניהם קדושת הארון שהוא נושא את נושאיו. ובזה יובן שפיר מה שאמר, ועל דבר זה נענש עוזא, כלומר על דבר זה שהיה בירדן שנשא הארון את נושאיו לעיני הכל, דכל ישראל ראו בחוש הראות איך נושא את נושאיו. ונ"ל בס"ד ארון במילואו עולה תרמ"ג, ושם אלקים ע"ה פ"ז הרי ארון אלקים תש"ל גי' נושא את נושאיו:

שם. וא"א שעשה צרכיו בפניו. ר"ל שחטא עוד חטא אחר קודם זו האחיזה, שעשה צרכיו בפניו, ונמצא שחטא בשתים, ולכך מת. ודע דאין הכונה שעשה בפניו ממש, דאיך ישגה עוזא בכך, אלא שעשה צרכיו במקום אחר שהוא מכוון כנגד הארון, ולכך אע"פ שהיה רחוק ממנו, ואיכא מחיצה מפסקת, עכ"ז נענש על דבר זה בצירוף חטא שני שאחז בו. ונ"ל דמפיק לה מדכתיב על השל, כי קודם אותיות **של** יש **כר**, שהוא לשון חפירה, כמו כי יכרה איש בור, וכן כור כרה, שהוא ענין חפירה, ורמז עשיית צרכיו בחפירה, מפני כי הדרך הוא שהאדם עושה צרכיו בחפירה שבקרקע, ונמצא גוף הפסוק בא ללמד באומרו על השל, על עסקי שלי, ועוד רמז באומרו על השל, על עשיית צרכיו שעושה בחפירה שהיא כר:

שם. שנעשו פניו כחררה. נ"ל הכונה, אם הוא כפשוטו של ויחר אשר במקרא שהוא לשון כעס, קשה איך יתכעס על משפטיו יתברך, לכן דריש כחררה שנצטער על הדבר הזה שהוא נעשה גרמה בזה, אשר הביא הארון בעגלה, ולפ"ז י"ל להכי נקיט קרא ויחר שסובל שני פירושים כחררה, וגם כעס, והיינו שכעס על עצמו אשר נעשה הוא גרמה בדבר, ולכן נצטער עד שנעשו פניו כחררה:

שם. מפני שקרא לדברי תורה זמירות. קשה איך ס"ד לקרותם זמירות, ונ"ל בעסק התורה יש שני מיני תועלת, הא' הוא שע"י למודו ידע איך יעבוד את הש"ת, ואת הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה, והב' שע"י עסק התורה מזמר עריצים ומכרית חוחים וקוצים, הסובבים שושנה העליונה, כי לכן התורה נקראת חרב, דכתיב רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם, ודוד הע"ה אמר זמירות היו לי חוקיך כונתו על זה התועלת, וקפיד עליה רחמנא, כי עסק התורה יש בו תועלת אחרת גדולה יותר, שיוכל האדם לכוין הלכה למעשה, ולא יכשל בדבר איסור, ואיך אתה לא זכרת אלא רק תועלת זו של זימור עריצים, וזהו דברי תורה שכתוב בהם התעיף עיניך בו ואיננו, כלומר שצריך לה האדם מאד לענין מעשה שידע האסור והמותר, ואם לא יעסוק בה יכשל בכמה איסורין, ולא ידע לקיים המצות, אתה קורא אותם זמירות, כאלו אין בהם אלא רק תועלת זו, של זימור עריצים בלבד. ובזה פרשתי בס"ד במ"א, מ"ש בגמרא בכמה

דוכתי גמרא גמור זמרתא תהא, פירוש אפילו אינו יוצא בזה לימוד להלכה למעשה, עכ"ז זמרתא תהא, יש בזה תועלת לזמר עריצים:

שם ע"ב. א"ר חסדא על כל שש פסיעות שור ומריא על כל ששה סדרים של שש פסיעות ז' פרים וז' אלים. נ"ל בס"ד, שש פסיעות כנגד שש קצוות, שהם חג"ת נה"י, אך ידוע כי שש קצוות הנז' כל א' כלול מן שש קצוות, ולכן היו עושין כנגד הפרטות וכנגד הכללות. או יובן שש פסיעות שור ומריא כנגד תורה שבכתב, שהיא סוד וא"ו דשם הוי"ה ב"ה והיו מקריבים שור ומריא כנגד חלק הנגלה וחלק הנסתר, וכל ששה סדרים של שש פסיעות ז' פרים וז' אלים, כנגד תורה שבע"פ שהיא ששה סדרים, ומקריבים ז' פרים וז' אלים, כי תורה שבע"פ היא תיקון המלכות, שהיא שביעית לשבעה ספירות הבנין:

שם. כתיב כידון וכתיב נכון, בתחלה כידון ולבסוף נכון. נ"ל בס"ד בכידון יש אותיות יד, ובנכון יש אות נון תמורת י"ד, נמצא נוסף על מספר י"ד מספר ל"ו, ונעשה נו"ן, ותוספת לו הוא רמז לתוספת ל"ו ילדים שנתעברו בה חמות ושמונה כלותיה, שילדו ששה בכרס, והנה שתים בכרס אחד אין זה מעשה נס דאין זה חידוש, כי יש הרבה יולדים תאומים, אך הארבעה היתרים על השנים הם חידוש ונקרא נס, וא"כ תשעה נשים הנז', כל א' ילדה ארבעה ילדים בחידוש ונס, וסך הכל הם ל"ו ילדים, לכן נכון הכתוב על מה שנעשה בבית אדום נכון שהכין את ביתו בברכה, הוסיף מספר ל"ו על יד דכידון, הכתוב על ענין עוזא, ונעשה נו"ן, ואז נעשה נכון:

והנה י"ל לפירוש רש"י כידון כשהרג את עוזה, ונכון כשבירך בית עובד אדום, א"כ הו"ל לכתוב כידון בנביאים, ונכון בכתובים, דנעשה כידון קודם נכון, וכן הנביאים הם קודם כתובים, וי"ל בס"ד הן אמת דכתובים נכתבו אחר נביאים, מ"מ מדרגת הכתובים הם קודם מדרגת הנביאים, בסדר המידות מתתא לעילא, כי כתובים הם ברוה"ק שהיא במלכות, ונביאים הם בנבואה שהם בנצח והוד, לכן כידון דקדים כתיב בכתובים, שהם ברוה"ק דקדים לנבואה, מתתא לעילא. ועוד י"ל כידון שהוא כשהרג את עוזה, שהיה זה בשעה קלה וגם לאדם אחד, נכתב בכתובים דזוטר, ונכון שהוא על מה שעשה בבית עובד אדום, שהוא לימים הרבה, וגם לתשעה נשים שהולידו בנס, דהנס הוא גדול, כתוב זה בנביאים, שהם גדולים מכתובים:

שם. בינה יתירה נתן הקב"ה באומות, ושגרו נוטירין וכו'. פירוש כיון שהיו האבנים מוסדים בסיד, מהיכן ידעו האומות שיש כאן כתיבה תחת הסיד, ולכן אמר בינה יתירה נתן בהם שהבינו דבר מתוך דבר, כי אמרו למה סדו בסיד, אלא ודאי שיש שם דברים שרצו לכסותן בסיד, ושלחו סופרים שלהם שהם בקיאים במלאכת הכתיבה, ופקחים במעשיהם, וקלפו הסיד בדרך חכמה שלא יתקלקל הכתב שתחתיו אפילו אות א' מחמת הקילוף, ועי"כ העתיקו אותה כולה בלתי שום חסרון אות כלל, ועכ"ז לא למדו אותה, אע"פ שהיתה מועתקת כולה אצלם:

שם. באותה שעה נחתם גז"ד של עכו"ם לבאר שחת. נ"ל בס"ד, דידוע דהתורה היא בחינת יסוד דחכמה, ולכן כתיב ה' בחכמה יסד ארץ, והיינו ארץ כינוי לתורה, כמ"ש רז"ל ע"פ ואת הארץ כי נעמה, ולכן מרע"ה שהיה בחי' יסוד דחכמה ניתנה התורה על ידו, ולכן דרשו רז"ל פסוק וצדיק יסוד עולם על מרע"ה, שהוא יסוד דחכמה, שהוא נעלם יותר מן יסוד דתפארת, וכזה קרי יסוד עולם לשון העלמה, וידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בסוד י"א סמני הקטורת, כי שחלת הוא יסוד, וכנז' בשער הכוונות ע"ש, נמצא שחלת כינוי ליסוד. ובזה פרשתי בס"ד שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, תשלח בהפוך אתוון שחלת, שהוא היסוד, שלח אותו את האם לחבר יסוד במלכות, שהוא אם תתאה בסוד הא אחרונה, ואת ה' בנים, ר"ל ה"פ רמז לעשרה הויו"ת, כי כל בן הוא מספר ב' הויו"ת, תקח לך, והיינו ה"ח הם חמשה הויו"ת, וה"ג הם ג"כ חמשה הויו"ת, וסך הכל ס"ר, וזהו וירא ה' כי ס"ר לראות. נמצא שחלה הוא כינוי ליסוד בכל מקום, והנה תמצא אות למ"ד בשחלת מפסיק בין אותיות שחת, והיינו למ"ד רומז ללימוד התורה מבטל השחת, ואם לא יש לימוד לא יש למד מפסיק, ונשארו, ולכן נרמז זה בשחלת, שהוא כינוי ליסוד, והתורה היא יסוד דחכמה, ועל כן ישראל שקבלו לימוד התורה הפסיק הלמד ונשארו אותיות שחלת לגבי דידהו בשלימות ואין כאן שחת, אבל העכו"ם שלא קבלו התורה אין להם חלק בלמ"ד, א"כ לגבי דידהו יסתלק הלמ"ד מן שחלת, וישאר שחת, לכן ילכו לבאר שחת, ולז"א אותה שעה נחתם גז"ד של עכו"ם לבאר שחת:

שם. אר"ש ע"ג סיד כתביה. נ"ל בס"ד הטעם דכתבנו לעיל בשם רבינו האר"י ז"ל, דהתורה היא יסוד דחכמה, וידוע אות וא"ו רומז לחיים, כמ"ש גבי קין וישם ה' לקין אות, שרשם אות וא"ו במצחו, וכמ"ש בזוה"ק, והביא הגאון חיד"א ז"ל, וישראל דבקו בה' בקבלת התורה, אז דבקו בחיים, דכתיב ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום, ואוה"ע שלא רצו לקבל התורה, פירשו מן החיים, א"כ אין להם אחיזה באות וא"ו הרומז לחיים לכן לגבי דידהו יסתלק וא"ו מן יסוד, וישאר סיד, לכך כתבו אותה להם בסיד לרמוז להם, אין לכם חלק בחיים שהוא אות וא"ו:

שם. וכתבו להם למטה למען אשר לא ילמדו אתכם. פירוש זה הפסוק חזרו וכתבו אותו כפול בסוף הדף, כדי לעורר אותם בדברים אלו, כי ימצאו שינוי שנכתב פסוק זה כפלים, וישימו לבם לדברים אלו, להבין אם חוזרים בתשובה מקבלים אותם, ולכן כיון דעשו להם הערה בכך, ולא נתעוררו, אז נתחייבו שלא נמצא בידם תירוץ, להציל עצמן מן הדין:

דף ל"ו. בא וראה כמה נסים נעשו באותו היום. נראה שיש כאן חמשה נסים גדולים שהם עצומים ביותר, הא' שעברו הירדן בחרבה, והב' קפיצת הדרך שהלכו יותר מששים מיל, והג' שאין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם מפני אימה, והד' כל העומד בפניהם מיד נתרז, והה' שהספיק להם זמן היום ההוא לבדו, לכתוב בו דברי התורה בשבעים לשון, ואע"פ שעברו שעות הרבה מן היום במעבר הירדן וגם בהליכתם וביאתם להר גריזים והר עיבל, וגם להעלות עולות ושלמים ולאכול ולשמוח, ולברך ולקלל ולקפל האבנים, כי הכל היה באותו היום לבדו עד שבאו ולנו בגלגל, ונעשו להם חמשה נסים אלו בזכות התורה, שהיא חמשה ספרים, וממ"ש הכתוב את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם, נראה מכאן דריש דאין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם, מפני אימה שנופלת על הבריות, ואמר על כל בריה אפילו בהמות וחיות השדה, וממ"ש ונתתי את כל אויבך לפניך עורף דריש שכל העומד בפניהם מיד נתרז, כי ההתרזות תהיה מחמת רעדת הגוף, ומי שיבא לו רעדה וחרדה פתאום נרתע גופו וחוזר לאחוריו, והרי מתקיים מאמר אליך עורף, כיון שחוזר גופו לאחוריו שנתרז על ערפו:

שם. על הירדן עמדה וזרקה בהם מרה, וסימא את עיניהם מלמעלה, וסרסתן מלמטה. נ"ל בס"ד למעלה מאותיות ירדן טקג"ם, שמספרם קנ"ב, כמנין עין טובה, דעליה נאמר ראה ראיתי את עני עמי ודרשו בזוה"ק ראה לאוטבא לון, ראיתי לנקמא ממאן דמעיקין לון, ולכן

מן

מן עין טובה נמשך כח לסמות עין של שונאי ישראל. ואומרו וסרסתן מלמטה, ר"ל למטה מאותיות ירדן יש כשה"ס, כמנין שכינה, כי מן אור שכינה נמשך כח לסרסא לון, וכאשר סרסה אל אחר דלא עביד פירין, ונ"ל בס"ד דאותה הצרעה שעשתה משפט זה בהם, היתה מן היצה"ר שכבשו הצדיקים שבאותו הדור, ע"ד שכתבו המקובלים ז"ל בענין עכנא הנמצא במערות הצדיקים, להיות שומרת שם, וכן הענין כאן, ולכן צרעה גי' שס"ה שבאה מן תגבורת שגברו על יצה"ר המחטיא האדם בשס"ה לאוין, כי היצה"ר דשס"ה לאוין הוא תקיף וחזק יותר מן יצה"ר דרמ"ח עשין, כי שתים המה כנודע מן כונות התקיעות של שופר בר"ה, ולכן צרעה דמרע"ה ודורו לא עברה, כיון דהוא לא עבר איך שלוחו יעבור, ועברה צרעה דיהושע ודורו שנכנסו לארץ:

ועוד נ"ל בס"ד, מ"ש סימת את עיניהם מלמעלה, ר"ל מן סכין נוגה הרמוזה באותיות שהם למעלה מן אותיות צרעה, שהם פקס"ד, שמספרם סכין נוגה, דסמוי עיניהם בא להם מסכין דקליפת נוגה, ונזק העניים מתייחס לסכין וכמש"ה והיו לסכין בעיניכם, ולז"א סימת את עיניהם מלמעלה, ר"ל מן סכין נוגה הרמוזה למעלה מאותיות צרעה, וסירסתן מן דינה קשיא הרמוז במספר אותיות שהם למטה מאותיות צרעה, שהם קש פו דמספרם תפ"ו, כמנין דינא קשיא, ולכן האותיות אשר למעלה מן צרעה שבהם נרמז סמוי עיניהם. המה אותיות פסק ד', ר"ל פסק ד' גוונים מעיניהם, שהעין יש בה ד' גוונים, והאותיות אשר למטה מן צרעה פקו ש', והיינו ש"ן שלום, ואבר התשמיש מתייחס לשלום, וכמ"ש רשב"א משים שלום בבית בטל, על אבר התשמיש:

שם. הכהנים מקיפים את הארון, והלוים את הכהנים. נ"ל בס"ד, עשו לארון שבו התורה שני מקיפים, א' בכהנים שהם חסדים, וא' בגבורות שהם לויים, ומאחר שהחסדים מכוסים והגבורות מגולים, לכן היו הכהנים הקף פנימי, והלוים הקף חיצון, ורמזו בשתי מקיפים אלו, כי בתורה יש שכר חסד, ושכר אמת שהוא דין, כמ"ש בחסד ואמת יכופר עון:

שם. ע"ב. אמרי ליה זרעיה דיוסף לא שלטה ביה עינא בישא. י"ל למה אמרו זרעיה דיוסף ולא אמרו שבטא דיוסף, או בני יוסף, וגם בגמרא דברכות ושאר דוכתי מצינו לשון זה, דאמר אנא מזרעיה דיוסף קא אתינא. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בספר הלקוטים בשם אחד מתלמידי האר"י ז"ל בפרשת שמות, סוד חצי בני מנשה שלא נכנסו לארץ, דע שיוסף נשא אסנת שהיתה בת דינה שנתעברה משכם, והיה חציה קליפה מצד שכם, וחציה קדושה מצד דינה, אך יוסף היה כולו קדושה, וכאשר נזדווג עם אסנת נולד מנשה, ולקח מצד אמו החצי שבה שהוא מהקליפה, ולקח מאביו החצי של הקדושה, וכשבא אפרים לקח הקדושה חציה מצד אמו, שהוא החצי של הקדושה, וחציה משל אביו שהוא קדושה ועל כן אפרים היה כולו קדוש, ולכן כאשר הביא יוסף לאפרים ומנשה אל אביו לברכם, נטל אפרים בימינו משמאל ישראל, ומנשה בשמאלו מימין ישראל, כנודע, וא"ל אביו ידעתי בני ידעתי וכו' כנודע, ועל זה לא נכנסו לארץ חצי שבט מנשה עכ"ל ע"ש. ודע כי מ"ש הרב שהיתה אסנת חציה קליפה מצד שכם, לאו קליפה גמורה ח"ו, אלא בשכם היו ניצוצות קדושה רבים וגדולים, ומעורב בהם רע, ובשביל שהיה בהם תערובת רע קרי להו קליפה, ודוק:

נמצא, דחצי שבט מנשה שהיו בחו"ל, היו מצד אותו החצי של קליפה שלקח מנשה מאמו, אבל אותו חצי השבט שנכנסו לארץ ישראל היה כולו מצד שלקח מנשה מאביו יוסף הע"ה, ולפ"ז זאת הברכה שיש לו ליוסף הע"ה על ביטול עיה"ר, לא זכו בה בני מנשה כולם, אלא זכו בה רק אותו החצי של שבט מנשה שנכנסו לארץ, שהם מצד חצי הקדושה שלקח מנשה מיוסף שהם זרעו של יוסף ממש, ולא יתייחסו לאמם, אבל אותם שהיו בחו"ל שהם מצד החצי של האם, אינם נקראים זרע יוסף ממש, ולכך לא זכו בברכה זו שלו, ועל כן בכ"מ הוא אומר אנא מזרעא דיוסף קא אתינא, שבא לשלול אותו החצי שהיו בחו"ל, וכן כאן אמרו אותם החצי שנכנסו לארץ, זרעיה דיוסף לא שלטא ביה עינא בישא, שבאו לשלול אותם שבחו"ל:

שם. ריב"ח אמר מהכא וידגו לרב בקרב הארץ. קשא אמאי לא ניחא ליה לריב"ח בפסוק בן פרת עלי עין, דמפורש בו להדיא על העין. ונ"ל בס"ד דריב"ח בא להוסיף הוכחה, משום דיש לפקפק בפסוק עלי עין, דראיתי להרד"ק ז"ל ושאר מפרשים, שהכריחו דאותם בני יוסף שבאו לפני יהושע לטעון, מדוע נתת לי נחלה גורל אחד וחבל אחד, ואני עם רב אשר עד כה ברכני ה', אלו הם שבט מנשה היו, אבל שבט אפרים לא היה להם לצעוק כי יותר היו בצאתם ממצרים ממה שהיו בבואם לארץ, אך בני מנשה היה מספרם כשנכנסו לארץ יותר ממספרם כשיצאו ממצרים, סך עשרים אלף וחמש מאות, ולפי שאבותיהם שהיו מיוצאי מצרים היו מועטים, ועתה נעשו עם רב, לא נטלו חלקם אלא כנגד אבותיהם שהיו מיוצאי מצרים, שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו, עכ"ד רד"ק ז"ל, וכן הסכימו שאר מפרשים, דרק בני מנשה לבדם היו מתרעמים בדבר זה, ועל פי הדברים האלה פרשתי בס"ד רמז הכתוב דאמרו לו אשר עד כה ברכני ה', רמזו בזה על יתרון עשרים אלף וחמש מאות שיש להם יותר מזמן שיצאו ממצרים, והיינו כ' דכה הוא עשרים אלף, ואות ה' הוא חמש מאות, וזהו עד כה ברכני ה' נקטי אות כ' על האלפים, ואות ה' על המאות:

ולפי האמור דאותם המדברים היו בני מנשה, לכך ליכא הוכחה לדבריהם בעבור עיה"ר מן פסוק בן פרת, כי הפסוק כפול, ויש לפרשו חציו על שבט מנשה, וחציו על שבט אפרים, והיינו בן פרת יוסף ברכה למנשה, כי הוא הראשון והבכור, ובן פרת עלי עין ברכה לשבט אפרים וא"כ ברכה של העין לא נתנה אלא לאפרים, ואיך טוענים בה בני מנשה, לכך הביא הוכחה לדבריהם על ברכה של עיה"ר, מן פסוק וידגו לרוב בקרב הארץ, כי ברכה זו נאמרה לשניהם ביחד. ובזה מובן שפיר דברי רש"י ז"ל, שכתב וידגו לרוב כך ברכן יעקב למנשה ואפרים, ותמהו המפרשים מאי קמ"ל רש"י בזה, ולפי האמור ניחא, דקשיא ליה למה נד ריב"ח מפסוק בן פרת עלי עין דנקיט להדיא עין, ותירץ וידגו לרב כך ברכן יעקב למנשה ואפרים ביחד, בהשוואה אחת, משא"כ פסוק בן פרת עלי עין יש לפרשו על אפרים בלבד, כי שתי חלוקות נקיט הראשנה למנשה, והשניה לאפרים:

והנה לפי האמת, כי בן פרת עלי עין נמי קאי על שניהם, ובזה פרשתי רמז הכתוב שאמרו אשר עד כה ברכני ה', כי ברכת העין בפסוק בן פרת עיקרה היא בשלשה תיבות, שהם פרת עלי עין, שהם תשעה אותיות, ותיבות וידגו לרב בקרב הארץ יש בהם ט"ז אותיות, סך הכל כ"ה אותיות, ובזה יובן בס"ד מ"ש לו אשר עד כה ברכני ה':

שם. יוסף שקדש ש"ש בסתר הוסיפו לו אות אחת. נ"ל בס"ד יש יתרון ביוסף על יהודה, שהקב"ה נתן לו תוספת זו בשמו, משא"כ יהודה אמו קראתו בעת הלידה כמנהג העולם, ואע"ג דודאי מן השמים שמו בלבה לקרותו בשם זה אינו ניכר הדבר. ונראה גם זה היתרון הוא נעשה כמשפט, כי יוסף הע"ה הוא עצמו קדש ש"ש, לכך זכה שנוסף לו אות ה"א ע"פ דבורו יתברך

להדיא

לסדיה, משא"כ יהודה זרעו קדשו ש"ש על הים, לכך זכה לשם ע"י אמו, שאינה ניכרת המעלה בזה:

ואפשר לפרש בס"ד, טעם שיהודה זכה לאות ה"א אחרונה ג"כ, ויוסף רק לאות ה"א ראשונה ולא לאחרונה, מפני כי ידוע אות ה"א ראשונה היא עלמא דאתכסייא, ולכן יוסף שקדש ש"ש בסתר זכה לאות הא ראשנה שהיא עלמא דאתכסייא, אבל יהודה שקדש ש"ש בפרהסייא זכה מעיקרו גם לאות ה"א אחרונה שהיא עלמא דאתגלייא. גם י"ל יוסף שהוא בסוד הדוכרא, לכך נעשה בשמו אות ה"א אחרונה שהיא במלכות נוקבה, אבל יהודה שהוא במלכות נוקבה נעשה בשמו אות ה"א אחרונה, ונעשה כך כדי להורות על זאת:

שם. יוסף מאי היא, דכתיב ויהי כהיום וכו'. הקשה מהרש"א ז"ל לכאורה היא ראיה לסתור יע"ש, ונ"ל בס"ד, דבאמת דברי רבי יוחנן שאמר שניהם לדבר עבירה נתכוונו, וכן דברי האומר לעשות צרכיו נכנס צריכין הבנה, דלפי פשוטם הם דברים תמוהים, דאין השכל מקבלם, להוציא לעז על אותו צדיק שהתורה העידה עליו, באומרה ויהי כדברה אליו יום יום ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה, שיבא אדם לומר דאותו היום הסכים לעשות עבירה ממש ח"ו, ועלה למטה ערום, אלא דדיוקנו של אביו הנראית אליו הפרישה מדבר זה, הנה בודאי דבר זה לא יתכן לאומרו על אותו צדיק, שלא נשתבח שום צדיק כמוהו בכפיית היצה"ר של עבירה, אשר בעבור כן זכה לתואר שם צדיק, שמזכירים אותו בשם זה תמיד עד עולם, ואיך יאמן כי מראה דיוקנו של אביו שנצטיירה לפניו, תפריש אותו מעבירה, ולא יהיה פורש מיראת הקב"ה מלכו של עולם, אשר כבר אמר לה ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים, היתכן שיהיה בוש ויירא מדיוקנו של אביו יותר מהקב"ה, ודאי זה לא יעלה על לב לחשוב כך:

אך עשה אזניך כאפרכסת, ושמע דברים המוצדקים, דודאי כונת רבי יוחנן וגם מ"ד לעשות צרכיו נכנס, אין כונתם לומר דמטרת כונתו לעשות עבירה ח"ו ממש, אלא הענין הוא דהנלחם עם יצה"ר דעבירה ואינו חוטא, יש בזה שני סוגים, הא' כשרואה מתעורר בלבו קצת תאוה, הוא מתאזר ומזדרז לדחות מקרבו מחשבות רעות של התאוה, ודוחה אותם מעליו, כדי שלא יתגברו עליו כוחות היצה"ר, ויבערו את התאוה בלבו להבת שלהבת, ונמצא מתאזר בעוד את התאוה בלבו ניצוץ קטן הוא מכבהו, ובזה ניצול מן העבירה, ויש שהוא נוטה לכוחות היצה"ר, ואינו בורח מהם, ונותן מקום ליצה"ר להגביר בו את התאוה, עד שיביאנו לעשות העבירה בפועל, וכשיגיע אל נקודת מעשה העבירה, שכבר קשרו היצה"ר בחבלים ועבותות התאוה הרעה, וכבר בערה בקרבו את להבת שלהבת, הנה הוא מנתק החבלים והעבותות, ומכבה את הגדולה כרגע ופורש מן העבירה. והנה שבחו של זה הוא אלף ידות על הראשון, משל לראובן ושמעון נלחמים זע"ז, ובתחלת המלחמה הכניע ראובן את עצמו לפני שמעון, ונתן לו מקום שיוכל לקום עליו ולהפילו לארץ ולכפותו בחבלים ובעבותות, ופשט שמעון את ידו, ויקח הסכין לשחוט את ראובן הכפוף לפניו ונופל בארץ, ובעת שהגיעה הסכין לצואר ראובן, קם ראובן כארי וניתק החבלים, ולקח הסכין מיד שמעון, והפילו ושחטו בסכינו, דהא ודאי יש לראובן שבח בכך אלף ידות, מאם לא היה נמסר מעיקרא ביד שמעון, והיה גובר עליו מתחילת המלחמה:

וכן הענין היה אצל אברהם אע"ה, דארז"ל היה שמח באותם הימים שהיה מוליך את יצחק כדי לשחטו, כאדם המוליך את בנו יחידו לחופה, אך ארז"ל בשעת העקידה היה אברהם אע"ה בוכה, מצד הרחמנות שנתעוררה בלבו על יצחק בנו שבא לשחטו, והיו יורדים דמעות ממש לתוך עיניו של יצחק הפתוחות. והקשה הרב מהר"י מדובנא ז"ל, והלא אברהם היה שמח שמחה גדולה בדבר זה, ואיך נהפך לאיש אחר ח"ו לבכות מצד לצד. ופירש הרב ז"ל הוא רצה שתהיה מצוה בתכלית הפאר והמעלה, וכשראה עצמו שהוסיף בלבבו שמחה גדולה על הדבר, עד שנתבטל יצה"ר המנגד לדבר זה, אז שקל בפלס את לבבו, שבודאי יהיה בשעת מעשה כמו מלאך שאין לו דבר נגדיי למנעו ממצות הש"י, לכך חזר והפך מחשבתו שבקש לעורר בלבו הרחמנות על יצחק, אשר בא לשחטו עתה, עד שהגיע לבכיה גדולה מרוב הרחמנות שנתעוררו בקרבו, ונזדרז לשנות עצמו מצד לצד, וניתק עצמו מן הבכיה הגדולה לשמחה רבה ועצימה ברגע אחד, ונמצא עשה המצוה הזאת בדרך פלא, שיגדל ערכה למאד מאד, וכנז' בדר"ק:

וכן היה הענין אצל דוד הע"ה, בענין אביגיל כשתבע אותה, דודאי חלילה לנו לחשוב על אותו צדיק אשר לבו חלל בקרבו, שביקש לחטוא בא"א, אלא כונתו היתה לעורר התאוה בקרבו, ולהבעיר את החשק בלבבו, כדי שבעת שיגיע לנקודת המעשה ינתק עבותות התאוה, ויכבה את החשק כרגע, ויחדל ויפרוש מעשות רע, ולכן בעת שתבע אותה ואמרה לו ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול, אז תכף ומיד הודה לדבריה, וחדל ממנה, ובאמת כך היתה מטרת כונתו מתחלה בהתעוררות התאוה, שיחדל מעשות רע, ומצד ענוה שבו תלה מניעתו מצידה, שאמר לה כליתיני היום מבוא בדמים:

ובזאת היתה אצל יוסף הע"ה, כי בתחילה שאמרה לו שכבה עמי נרתע ונזדעזע, וא"ל איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים ואע"פ שהיתה משתדלת לפתותו בכמה דברים, ובכמה אופנים שעשתה לו, כדי להבעיר בו את התאוה, לא היתה מועלת כלום לעצמה, כי הוא היה דוחה כל זה מעליו, והיה מתגבר על יצרו שלא יהיה דולק בו אפילו נצוץ אש דק בתאוה הרעה הזאת, וכל מה שהיתה מקשטת עצמה לפניו לא הועיל לה, כי הוא היה מצייר אותה בעיניו כמו בהמה מבוערת ומטונפת, וכמו נבילה סריחה רע, ומחמת כן לא היה יכול היצה"ר להכניס בלבו תאוה ומחשבה רעה אפילו כל שהוא, וכמו שמצינו ברבי עקיבא ששלטון אחד שיגר לו בלילה שתי נשים יפות, שרחצום וסכום וקשטום ככלות חתנים, והיו מתנפלות עליו כל הלילה, זאת אומרת חזור אצלי, וזאת אומרת חזור אצלי, והיה יושב ביניהם ומרקק, ולא פנה אליהם, ובבוקר הלכו הזונות ההם והקבילו פני השלטון, ואמרו לו יפה להם המות ממה שנתת אותם לאיש הזה, ושלח וקרא אותו וא"ל מפני מה לא עשית עם אלו כמעשה בני אדם, אמר לו מה אעשה ריחם בא עלי מבשר נבילות וטריפות ושרצים, וכנ"ז באבות דרבי נתן, וכן היה הענין אצל יוסף הע"ה בתחלה עם אשת פוטיפר, אך אח"כ כשהגיע אותו היום שאין איש בבית, אמר אם אכנס בזה היום לבית והיא תובעת אותי, ואני לא אפנה אליה, אין לי פאר בנצחון הזה, כי כבר עשיתי היצה"ר חלל בקרבי, והרגלתי לצייר את האשה הזאת בעיני כמו בהמה מאוסה ומטונפת, וכמו נבילה מוסרחת סריחה רע, על כן תאות התשמיש היא בטלה ממני בטבע, ומה פאר יש לי בזה היום אם לא אפנה אליה ולא אשמע לדבריה, על כן התחכם שאותו היום יכנס לביתה ויפנה לבו להביט ביופיה, ויטה אזניו לקול הפתויים שלה, כדי שתתעורר התאוה בקרבו, ויתן מקום ליצה"ר להבעיר בו את החשק, ואז כשתגיע התאוה לנקודת פועל הרע אז אני ברגע אחד אהפוך הקערה של יצה"ר על פיה, ואנתק עבותות האהבה של העבירה שקשר בלבי, ואכבה את התבערה שבער בקרבי, ואחדל מעשות רע, וכן עשה והצליח ועלתה בידו מחשבתו הטובה אשר חשב, כי כאשר הגיע עת לעשות הרע נהפך לאיש אחר, וינס ויצא החוצה, וזבח יצרו בסכין שלו, וענין ביאת דיוקנו של אביו שנצטיירה לפניו באותו העת, ובא לו במחשבתו קול דברים כאלו היה מדברת עמו, לא מחמת זה בלבד פירש, אלא היה לו זאת לסייע, אבל באמת מטרת לבו מעיקרא היתה כך לפרוש מן העבירה:

וזהו ענין מאמר ר"י שאמר שניהם לדבר עבירה נתכוונו, ולא אמר לעבירה נתכוונו, אלא אמר לדבר עבירה, כלומר נתכוונו לעשות הכנות אשר הם מעוררים מעשה העבירה, אך אין מטרתם שוה בזה, כי היא מטרת כונתה בהכנות אלו, כדי שתתעורר התאוה בלבו ויעשה העבירה בפועל, והוא מטרת כונתו בהכנות אלו כדי שתתעורר את התאוה בלבו והוא יכבנה וינתקנה, ולא יעשה העבירה, ונמצא בהזמנת ההכנות של החבלים ואש החשק הוא שוה עמה בזה, שגם הוא נתכוון למציאות חבלי התאוה והבערת אש החשק, אך הם חלוקים זמ"ז, כי היא כונתה במציאות החבלים והאש כדי שעל ידם יעשה העבירה, והוא כונתו במציאות החבלים והאש כדי להרוס אותם ולאבדם אחר מציאותם, שבונה ע"מ לסתור, וכן הוא כונת האומר לעשות צרכיו נכנס, שנכנס כדי להטות לבו אל דבריה, ולפנות אל ההכנות שהיתה עושה לו להבעיר בקרבו את החשק והתאוה, אך מטרת לבו היתה מעיקרא לסתור ולהרוס כל זה, כשיגיע עת מעשה העבירה, ובאמת כפי בחינתו שהיתה מרכבה ליסוד העליון, ראוי לו לעשות כפיית היצה"ר וביטולו בענין הזנות, בדרך הפלא ופלא בזה, ולכן כינה והמליץ בעל המאמר ענין זה בלשון זה, שאמר לעשות צרכיו נכנס, כי מחשבתו הטובה שחשב לבנות כדי להרוס ולסתור הוא נחשב עשיית צרכיו, שזה הוא צרכיו ותיקון שלו כפי מידתו ואחיזתו, ולשון מליצה נקיט בזה, ומאחר כי באופן זה שחשב לעשות נעשה תיקון במידת היסוד הנקרא וא"ו שהוא בחינתו, לכן אמר הכתוב ויבא הביתה לעשות מלאכתו, קרי בה מלאכת וא"ו, כי בא אותו היום לעשות מלאכה, ר"ל תיקון השייך ליסוד שהוא וא"ו, ואפשר שגם בעל המאמר דנקיט צרכיו, כונתו לרמוז עד"ז, שר"ל לעשות צרכי וא"ו נכנס:

ולכן שאל תלמודא יוסף מאי היא, דלכאורה קשה מה שאלה היא זו, והלא ענין יוסף הע"ה כתוב ומפורש בתורה להדיא, ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי וימאן ויאמר וכו' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה וכו' ויעזוב בגדו בידה וינס ויצא החוצה, ולמה הוצרך השואל לשאול שאלה זו, אך באמת השואל סבר שזה הענין המפורש בתורה שתבעתו לדבר עבירה, ולא שמע אליה, אינו דבר חידוש ופלא בקידוש ש"ש, שיזכה בעבור זאת לכל הכבוד הזה, כי באמת זו היא מדת כל הצדיקים, שאם יתבעום לדבר עבירה של זנות יברחו ממנה, ולא ירצו לחטוא בשום אופן, ובכל דור ודור ימצא אנשים כאלה אפילו בהמון העם, ויש שהם מוסרים עצמן בעבור דבר זה, וכמ"ש ברב כהנא שתבעתו מטרונא אחת ותפסתו בביתה בערמה, והפיל עצמו מן הגג לר"ה, עד שבא אליהו זכור לטוב וקבלו, וכן רבי צדוק הפיל עצמו לתנור אש, וכיוצא בזה, וא"כ מאי רבותיה דיוסף הע"ה בדבר זה, אלא ודאי שעשה דבר פלא בזה שלא נתפרש בכתובים ולכך שואל מאי היא עשה פלא בקדוש ש"ש, והביא על זה מאמר ר"י, שאמר שניהם לדבר עבירה נתכוונו, דודאי אין כונתו לעשות עבירה, אלא הכונה כאשר בארנו לעיל שנתכוון לעשות הכנות להתעוררות העבירה, כדי שיפרוש ממנה אח"כ בדרך הפלא ופלא, ולכן יש לו פאר גדול בכפיית היצה"ר וכבוש התאוה, וכן הביא דברי המ"ד לעשות צרכיו נכנס, שגם הוא יתבארו דבריו עד"ז האמור דכונתו בזה לשבר היצה"ר ולעשות תיקון בדרך נפלא ומאחר שעשה נצוח ותגבורת על יצה"ר בדרך נפלא, זכה לתוספת ה"א בשמו, ולז"א ויבא הביתה לעשות מלאכתו, שאמר ביתה ולא אמר בית, כי צירוף אותיות שמו נקראים בשם בית, כמ"ש בספר יצירה ארבעה אבנים בונים כ"ד בתים וז"ש ויבא הבית ה'א שהביא לבית של שמו אות ה'א, יען כי הוא נתכוון לעשות מלאכתו מלאכת וא"ו, שעשה אופן לקדש ש"ש בדרך פלא, כדי לעשות תיקון ומלאכה בבחינת וא"ו שהוא היסוד:

שם. באה דיוקנו של אביו ונראית לו בחלון. למאי הוצרך בעל המאמר להודיענו שנראתה בחלון, ונ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש בקה"י ז"ל בשם הזוהר, דשבעה חלונות יש ברקיע כנגד ז' ספירות חג"ת נהי"ם, והחלון שהיא כנגד היסוד נקרא חלון גביע, ובו כוכב הנקרא אשכול הכופר, וכוכב זה מרבה שלום בעולם, כמו היסוד שמרבה שלום בעולם יע"ש, ולכן יוסף שהוא בחינת היסוד נפתח לנגד עיניו אותה שעה חלון הנקרא חלון גביע שהוא כנגד היסוד, ובאה דיוקנו של אביו, ונראית לו באותו חלון, מפני שיש בו כוכב הנקרא אשכול הכופר, שהוא מרבה שלום, ויעקב אע"ה שנכפל שמו במילואו דוא"ו עולה מספר שלום. והא דכפל שמו של יוסף, באומרו יוסף יוסף, היינו דרך חיבה ע"ד שארז"ל בכפל שם משה, ועוד נ"ל, רמז ביוסף השני על קנ"ו אורות שהם מספר יוסף המאירין בו. ועוד נ"ל בכפל שמו א' על קודש שנוסף בו אות ה"א, וא' על אחר שנוסף בו אות ה"א:

שם. ויצאה ש"ז מבין צפרני ידיו. נ"ל בס"ד הדברים כפשוטן, שיצאו מבין צפרני ידיו ממש שלא כדרך טבע, להורות שלא יצאו מכח טומאת מחשבה והרהור רע, אלא השעה היתה צריכה לכך שנעשית סתירה זו ע"מ לבנות, על דרך שהיה בענין שבירת הכלים, כי באמת עשרה טפין אלו באו בסדר הדורות ונתקנו ונתעלו, וגם מה שהיה כנגדן בקדושה למעלה בחמשה מיני זווגים ג"כ נתקנו תיקון גדול, כמ"ש בשער הגלגולים בסוד רשב"י וחביריו, ובסוד רבינו הקדוש ותלמידיו, ובסוד רבינו האר"י ז"ל ותלמידיו, ובסוד ר"א המודעי, ובסוד הרוגי לוד יע"ש, והמופת לדבר זה, שלא יצאו טיפות אלו בטומאת מחשבה, דמצינו שזכה לגדולה בידיו, ויסר פרעה טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף, גם זכה שא"ל ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו, והיינו לא ירים איש את ידו, להורות שלא חטא בידיו, ולא ירים רגלו להורות שלא חטא כאשר בא אל הבית לעשות מלאכתו דכונתו היתה לטובה כאמור לעיל, ולכן כתיב ויפוזו זרועי ידיו, לשון פז שהוא חשוב מאד:

שם. זכה יוסף ונקרא רועה, נ"ל בס"ד בעבור ששמר עצמו באיסור ערוה, נהפכו לו אותיות ערוה לאותיות רועה, ונעשה רועה ישראל. או כיון שלא היה רועה זונות זכה להיות רועה ישראל, והמפרשים ז"ל כתבו, מה שא"ל אביו אם תהיה רועה זונות תאבד הון, היינו אות הא שנוספה אח"כ בשמו, ואותיות ו'ן של ישורון שכתובה בבתי החשן בבית שלו להשלים ששה אותיות. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב, בית והון נחלת אבות, פירוש בית הוא בית האפוד שנכתב שמו של יוסף הע"ה בו, ואותיות הו"ן הנז' המה נחלת אבות, דמכח אביו זכה בהם, כי הוא אשר העיר אותו בעבורם:

שם. בלע שנבלע בין האומות, בכר שהיה בכור לאמו. קשה הו"ל לקרא הראשון בכר, כי היה בכור לאמו קודם שנבלע בין האומות, ונ"ל בס"ד, לומר כי קרא שם השני בכר, לרמוז בו הסיבה של בלע, כי מפני שהיה בכור לאמו ולא בכור לאביו, כי החליף לבן לאה ברחל, לכן נתקנאו אחיו בגדולתו והקנאה גלגלה השנאה עד שמכרוהו, ונבלע בין האומות

אבל אם היה בכור לאביו, לא היו מתקנאים בו, כי כולם היו קטנים ממנו, וראוי להיות לו יתרון כבוד עליהם. והא דקראו בכר ולא קראו בכור, נ"ל כדי להורות שהיה בכור לאמו, ולא בכור לאביו, שהיה בתפארת שהוא בסוד וא"ו דשמא קדישא, לכן קראו בכר חסר וא"ו. ומה שחזר וקרא את השלישי אשבל ששבו אל, קשה והלא זהו ענין של בלע שנבלע בין האומות, ונ"ל שבא לרמוז בזה מה שנבלע בין האומות הוא מאת ה' היה הדבר הזה, וכמ"ש יוסף הע"ה לאחיו ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים, ולכן קרא השלישי אשבל ששבו אל כלומר שבייתו נתגלגלה מצד השגחתו יתברך, ולא היתה מצד הבחירה של אחיו. וקרא את הרביעי גרא, שהוא נוטריקון גר אכסניא, ר"ל לא היה כשאר שבויים שנוהגין בהם מנהג עבדים, אלא נתן לו הקב"ה חן בעיני אדוניו שהשליטו על כל אשר יש לו, ודר עמו כאורח בן חורין שדר באכסניא, ואע"פ שאחר דירתו שם כשנה אחת ראה צער ויסורין מצד אשת פוטיפר, לא הוכחש יופיו ובריאותו אלא עודנו נעמן שנעים ביותר, לכך קרא החמישי נעמן, וגם לא עזב צדקתו, ולא פגע במקום אחיזתו אלא עודנו אחי בצדקות, וראשי במקום אחיזתו למעלה כי ידוע בנימין הוא היה תחתון, ויוסף יסוד עליון:

שם. וארד שירד לבין אוה"ע. קשה והלא רמז זה בשם בלע שנבלע בין האומות, והיינו הא, ונ"ל בס"ד ירידה זו היא לשון ממשלה, דכתיב וירד מים עד ים, ובזה פרשתי מ"ש ויוסף הורד מצרימה, לשון ממשלה, כלומר מעת שירד למצרים, ניתן לו מן השמים ממשלה עליהם. ומ"ש וא"ד שפניו דומין לורד, נ"ל ורד גי' ר"י, כמנין עשרה פעמים אהיה, שהוא סוד אור מקיף, שממנו מאירים הפנים כנודע:

שם. עבד שעבדו רבו בעשרים כסף תמשילהו עלינו. קשה מה להם להזכיר סך הכסף, אם בעשרים ואם באלף, מה הפרש יש בזה, והלא עיקר הקפידה היא על אשר הוא עבד, ובנימוסי מצרים אין עבד מולך. ונ"ל בס"ד כוונתם בזה, שאם קנאו בדמים יקרים, יש לומר שהוא אינו עבד באמת, אלא גנבוהו מבית אביו ומכרו אותו, וכיון דבדרך גניבה לקחו אותו לא יחול עליו שם עבדות, דאינו נקנה להם, אלא עדיין הוא בן חורין, וכמ"ש הוא לשר המשקים כי גנב גנבתי מארץ העברים, אך כיון שקנאו רבו בעשרים כסף שהוא דבר מועט, ודאי המוכר לא גנבו מבית אביו בשביל הנאה קלה, אלא ודאי זה מעשיו רעים, ולכך אביו מכרו בדבר מועט, וגם הקונה אותו חזר ומכרו בדבר מועט, וא"כ זה לא נגנב, ואז חל עליו קנין עבדות, וה"ז עבד גמור, ואיך ימלוך עלינו, כי בנימוסי מצרים עבד לא ימלוך. ולפי דרכם רמזו עליו עוד סיבה אחרת, כיון דנמכר בדבר מועט, א"כ זו הוכחה דמעשיו רעים, והשיב להם גווני מלכות אני רואה בו, וא"כ הוא איש הגון מאד, ואיך ימכור אותו אביו, אלא ודאי גנוב הוא, וכיון דגנוב לא יחול עליו שם עבד, ואינו נקנה לעבד:

שם. הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה ולמד. נ"ל בס"ד הטעם, דע"י הוספה זו גמר ולא שכח כלום, מפני כי ידוע דשבעים לשון שולטים בהם שבעים שרים, כל א' שולט בלשון אחד, והם מחמת קנאתם בו היו משכיחים את הלשונות האלו ממנו, כי הם שולטים בהם, ויכולים לשכחם ממנו, מה עשה גבריאל הוסיף לו אות אחת, שהיא ה"א ראשונה שהיא בסוד בינה, אשר היא מסמא עיני השבעים שרים, ודוחה אותם כנודע, לכך כשבאה לו הארת הבינה בתוספת אות ה"א ראשונה, נדחו השבעים שרים מעליו, ולא יכלו לנגוע בו לשכחו מלשונות אלו. והא דאמר פרעה למחר אבדקיה, ולא בדקו תכף בו ביום, היינו כי הוא כבר נתן לו ממשלה על ארץ מצרים בו ביום, והם כשראו שהמשילו טענו טענה זו, וחשב אם יבדקהו תכף באותו מעמד, ולא ידע שצריך להעבירו מן הממשלה שנתן לו, נמצא דברי פרעה נתבטלו, ומה שנתן לא נתן, על כן הניח הדבר עד מחר, כדי שהוא ישאר בממשלתו אותו היום וכל הלילה, ואז אם למחר בדקו ולא ידע, לא בטלו דברי פרעה לגמרי, דעכ"פ משל יום ולילה אחת:

שם. א"ל אתשיל נמי אדידך. קשה איך נתפייס פרעה בדברים אלו, דעדיין יאמר לו אתשיל על זו, ולא תתשיל על אידך, ומאי תלייא הא בהא, ועוד קשה וכי שכח פרעה השבועה שנשבע לו יוסף הע"ה, ואיך עתה הוא עושה לו מעצמו אופן להפר השבועה, ולא חש על שבועתו ועוד קשה כיון דפרעה היה יודע שיש התרה לשבועה, איך נחה דעתו מעיקרא בשבועה של יוסף הע"ה, דשמא יעשה התרה. ונ"ל בס"ד דהיה יודע, דאם קבל הנשבע הנאה ע"י אותה השבועה אין מתירים לו השבועה אלא מדעת, ואם התירו אפילו אינו מותר אפילו בדיעבד, ולכן לא חש על שבועה שנשבע לו יוסף, שמא יעשה התרה, כיון דיוסף קבל הנאה מפרעה באותה שבועה, שעי"כ השליטו על כל ארץ ונהג בו דין מלך, ולכן לא חש פן יתירו לו, דכל כה"ג אין לו התרה אפילו בדיעבד, אבל על שבועה של אביו א"ל שיעשה התרה, דלא קבל יוסף הע"ה אמנם יוסף הע"ה הגיד לו, שגם שבועה שנשבע לאביו דומה לשבועה זו, שקבל הנאה מאביו, שבעבור שבועה זו נתן לו חלק כפלים אפרים ומנשה כראובן ושמעון, וא"כ אם שורת הדין מחייבת שיש התרה לשבועה שקבל בה הנאה, א"כ אתשיל גם אדידך:

שם. זה אומר אני יורד תחלה לים וכו'. הקשה הרי"ף מה להם למחלוקת זו, והלא זה הים גדול, שיש בו משך רב שיעור שיכנסו כולם בבת אחת, והיה ליכנס כל השבטים ביחד, ולמה מדיינים זע"ז. ונ"ל בס"ד, דכל שבט ושבט רוצה שיראה את המים אחר הבקיעה, עומדים חומה מימין ומשמאל, כדי לומר השירה בתוך הים כשרואין הנס הגדול בעיניהם, שהמים להם חומה מימינם ומשמאלם בדרך נס, ואם יכנסו כל השבטים בבת אחת זה בצד זה, נמצא רק הראשון אשר בתוך הבקיעה רואה המים חומה מימין דוקא, והאחרון רואה המים חומה משמאל דוקא, והשאר אין רואין את המים עומדים חומה כלל, ולכן מוכרח שיכנס זה אח"ז, כדי שכל שבט יראה המים חומה מימין ומשמאל, ויאמר שירה, וא"ת יכנסו זה בצד זה, יהיה ריוח שיעור ת"ק אמה, או אלף אמה, בין כל שבט ושבט, הנה הם חשבו אם יעשו כן צריך להרבות בנס, שיהיה י"ב בקיעות ואין מרבין בנס שלא לצורך, כך עלה בדעתם מעיקרא:

דף ל"ז. לפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה בישראל. מקשים למה גבי בנימין לר"מ היה שכרו שנעשה אושפיזכן, ויהודה לסברת ר"י היה שכרו לעשות ממשלה, מאחר ששניהם זכו מחמת דבר זה שהוא ענין אחד. ונ"ל בס"ד, דזכיית בנימין שיהיה בהמ"ק בחלקו, לא באה לו מצד הדבר הזה, וכן זכיית יהודה במלכות לא באה לו מצד הדבר, אלא בנימין זכה מעיקרא להיות בהמ"ק בחלקו, ויהודה זכה מעיקרא במלכות, אך מחמת דבר זה לר"מ זכה בנימין שתהיה זכייה זו תמידית אצלו, ולא תפסק כאשר היה במשכן, פעם בגבעון פעם בשילה, פעם במקום אחר אלא תהיה זכייתו תמידית עד עולם, כי בית א' ובית ב' ובית ג' כולם יהיו בחלקו, וכן יהודה לר"י זכה בעבור זאת שתהיה זכייתו במלכות תמידית, שלא תפסק מזרעו כאשר פסקה מן שאול הע"ה, דאתי מבנימין, ונמצא הם שוים בזכיה זו שזכו בעבור דבר זה, שזכו בזכיה של תמידות, זה בשלו וזה בשלו:

שם. מאי טעמא היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו, משום דהים ראה וינוס. נמצא ממשלתו התמידה מכח הים. ובזה יובן בס"ד, וירד מים עד ים, ר"ל וירד מים מסיבת ים כי אות מ' כאן היא מ"ם הסיבה, והגיעה ממשלתו עד ים הוא ים אוקינוס שמקיף העולם שהוא גבול של הישוב, גם ירד סובל ב' משמעות א' ירידה וא' ממשלה, ר"ל מסיבת ירידתו לים זכה להיות מושל עד ים:

שם. ת"ר ברוך בכלל וברוך בפרט וכו'. קשה למה נכתבה הפרשה בפירוש על הארור, ולומדין ברוך מארור, הו"ל בהפך לכתוב בפירוש על ברוך, ולמדין מזה על ארור. ונ"ל בס"ד דאם לא יכתוב בפירוש דברים של ארור לא היו הרשעים יראים ומתפחדים, כי לא היו למידין מן הכללות דכולי האי ואולי. גם י"ל נכתבה בפירוש על הארור, כדי שהאדם יתפעל מן הקריאה בלבד, ויתעורר לעשות תשובה. אי נמי עונש של ארור בהאי עלמא דאתגלייא, לכך נכתב בפירוש בגלוי, אבל שכר על ברוך הוא בעלמא דאתי דאתכסייא, לכן לא נאמרו דברים של ברוך בפירוש בתורה. ואמר ללמוד וללמד לשמור ולעשות, הרי כאן ארבעה, ונ"ל בס"ד לכן תמצא ארבעה למ"ד באלפא ביתא, העקרי שהוא אות הפשוט, ושלשה במלוי, שהם אלף גימל דלת, כנגד ארבעה הנז' שהם למ"ד למוד, ולמ"ד למ"ד, ולמ"ד שמור, ולמ"ד עשות:

דף ל"ז ע"ב. נמצא מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה. אלו הם ג"פ י"ו, ובזה יובן בס"ד ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש שקראם גוי כלומר ג' י"ו שע"י קבלת ג"פ י"ו בריתות תהיו גוי קדוש. ובזה מובן הטעם, שהתורה נקנית במ"ח מעלות כנגד מ"ח בריתות, ולכן הצדיקים נקראים אנשי חיל והאשה אשת חיל, וכמ"ש אשת חיל מי ימצא, וישראל עושה חיל, מפני שכל מצוה שעושים נכרתו עליה מ"ח בריתות כמנין חיל, ולכן אמר ושמתי כדכד שמשותיך, כדכ"ד גי' חיל:

נמצא לפ"ז בסיני ובערבות מואב שהיו ע"י מרע"ה היו ל"ב בריתות, וי"ו הנשארים היו ע"י יהושע בהר גריזים ובהר עיבל, והיינו דמרע"ה היה לבן של ישראל לכן היה על ידו מספר ל"ב, אבל ביהושע דהיה כפני לבנה, לא היה על ידו אלא י"ו, ובזה יובן הטעם ראש התורה וסופה לב, להורות כי עד חתימת התורה לא היה אלא רק ל"ב בריתות, והשאר נשלמו אח"כ ע"י יהושע:

שם. ערבא וערבא דערבא איכא בינייהו. נמצא לפ"ז לדברי רבי, מלבד מה שנעשה ערב כל אחד על חבירו, בחיוב העקרי שלו, עוד נעשה ערב גם בחיוב הערבות של חבירו, ולפ"ז הם ג' מיני חיובים על האדם, הא' חיוב עצמו בכל המצות, והב' במה שנתחייב חבירו מצד חטא עצמו, והג' מה שנתחייב חבירו מצד הערבות. ונ"ל בס"ד, לכן הברכה של ישראל בזכיית התורה היתה משולשת, דכתיב לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך, הא' בזכות חיוב עקרי שלו, וזרעך בשביל חיוב הערבות, וזרע זרעך בשביל חיוב ערבות של חבירו, ולכן נקראת אוריין תליתאי, ולכן פתח בעשרת הדברות באנכי, ודרשו רז"ל ר"ת אנא נפשאי כתבית יהבית, שכל אחד מישראל ג"כ אומר כן אנא נפשאי, בעבור חיוב עצמו, כתבית בעבור חטא חבירו, יהבית בעבור ערבות של חבירו, ולכן ישראל נקראו סגולה דכתיב והייתם לי סגולה מכל העמים, דוגמת הסגו"ל שהוא משולש בשלש נקודות, כן כל איש ישראל משולש בשלש מיני חיובים. ובזה יובן, שלשה אמה מעיבי לעד, הם ג' מיני חיובים הנז', וארבעה אמה מעיבי לבר, שכל המצות צריכים ארבעה, שהם ללמוד וללמד לשמור ולעשות:

שם. אלא בשביל נואף ונואפת. מקשים גם על זה תיקשי בארור סגי, והלא בא על א"א בחנק, ונ"ל בס"ד הכונה, שבא על אשה ישראלית פנויה בזנות, ומאחר שהיא בנדתה הרי זו בכלל ערוה כנודע, וקרי להו נואף ונואפת, כיון שבא עליה בזנות ונתעברה ממנו, ובשביל בושה מבני אדם יולדת בסתר, ומשלכה בנה הנולד לה ברחובות העכו"ם ודרכם של עכו"ם בראותם כך נוטלין אותו ומגדלים אותו, דאין יודעים ממי הוא, וגדל ביניהם ויהיה כמותם עע"ז, וגם יזדמן אח"כ שיקללה אביו ואמו, דאינו מכירם, וגם משיג גבול ומשגה עויר, כאשר יעשו רשעי העכו"ם, וגם מטה משפט גר יתום ואלמנה, אם יזדמן שישימוהו העכו"ם שופט בארץ, וגם אפשר שיזנה וישכב עם אשת אביו, ושוכב עם אחותו, ועם בהמה, כמנהג העכו"ם שאונסים בנות ישראל, או ברצון וכן השאר:

דף ל"ח ע"ב. מנין שהקב"ה מתאוה לברכת כהנים, שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. הנה רש"י ז"ל מפרש, כיון דאמר ושמו את שמי על בני ישראל, והדר אמר ואני אברכם, משמע שימת שמו על בני ישראל הוא צווי בפ"ע, דמלבד שצוה אותם לברך ג"פ של יברכך וכו', עוד צוה אותם שישימו שמו על בני ישראל בכונת הלב, ואז יברכם, נמצא לא צוה אותם בברכה בלבד שהוא צורך ישראל, אלא צוה אותם בשימת שמו ג"כ, והשמת שמו עליהם חשיב בצד מה צורך גבוה, ולכן נמצא הוא יתברך כביכול מתאוה לברכת כהנים, כיון שצוה אותם בדבר אחד שהוא נחשב צורך גבוה, וכל זה הוא לפי פירוש רש"י ז"ל, אבל מהרש"א ז"ל מפרש, דריב"ל סבר ואני אברכם קאי על ישראל, ומכאן משמע דמתאוה לברכת כהנים, כיון דהוא יתברך מברך את ישראל, למה צוה שהכהנים יברכו את ישראל, דמה צורך יש עוד בכהנים לברך, אלא ודאי דהוא יתברך מתאוה לברכה של כהנים, שהם יברכו את ישראל אע"פ שהוא מברך את ישראל, ע"ד מש"ה למעשה ידיך תכסוף. והנה בזה הפירוש של מהרש"א ז"ל, ניחא לן מה דסמך לדרשה זו עוד דרשה אחרת דריב"ל, שאמר כל כהן שמברך מתברך, שנאמר ואברכה מברכיך, והוא דקשיא ליה לתלמודא מנ"ל לריב"ל לפרש ואני אברכם קאי על ישראל, למילף מינה שהקב"ה מתאוה וכו', דילמא ואני אברכם קאי על הכהנים, דכן מורה פשטות הכתוב טפי, לכך הביא דרשה זו דריב"ל דברכה לכהנים מפיק לה מן ואברכה מברכיך, ולפ"ז ליכא למימר ואני אברכם דקאי על הכהנים, כיון דלמדנו מפסוק ואברכה מברכיך דהמברך מתברך, אלא ודאי ואני אברכם קאי על ישראל, ושפיר למדנו מזה שהקב"ה יתאוה לברכת כהנים:

שם. שכל כהן המברך מתברך, ושאינו מברך אינו מתברך. קשה אמאי נקיט חלוקה הב' דאינו מברך כיון דהוכחה שמוכיח מן הכתוב אינה אלא לחלוקה דמברך, אבל לאינו מברך ליכא מפסוק זה כלל, ונ"ל בס"ד, דמ"ש שאין מברך אין מתברך אין הכונה שאינו מברך לגמרי, דזו לא אצטריך למימר, דודאי כיון דאינו מברך לגמרי אינו מתברך, דאין חוטא נשכר, אך הכונה דאינו מברך בלב שלם, אלא משפה ולחוץ, דהכהן צריך לברך מאהבה, וכאשר נתקן בנוסח הברכה של הכהנים אקב"ו לברך את עמו ישראל באהבה, וכיון דצריכין לברך בלב ג"כ, נמצא ברכה שלהם כפולה מצד הפה ומצד הלב, ובתרווייהו בעי מאהבה, וב"פ אהבה עולה מספר שם הוי"ה, ולז"א ושמו את שמי על בני ישראל, פירוש תהיה ברכתם שלימה בשני פעמים אהבה, שהיא מספר שמי א' מצד הפה, וא' מצד הלב, ואז אני אברכם, ולז"א ריב"ל, כל כהן שמברך כמצותו אשר נצטווה לברך בפה ובלב, שיש כאן ב"פ אהבה ה"ז מתברך, ושאין מברך ברכה שלימה כמצותו, אלא רק מברך בפה שהיא מצות אנשים מלומדה, אינו מתברך, ומפיק לה מפסוק ואברכה מברכיך, דקשה הול"ל ואברכה מברכך לשון יחיד וכמו דנקיט בקללה ומקללך אאור לשון יחיד ולא אמר מקלליך, אלא ודאי האי נמי קאי על היחיד

ונקיט מברכין על הפה שלו ועל הלב שלו, וזהו מברכין הפה והלב, אבל מקלל אפילו באחד דהיינו בפה בלבד, ארור אותו, וא"כ שמע מינה כל שאינו מברך ברכה כמצותו שתהיה בשתים בפה ובלב, אינו מתברך, כי דוקא אי איכא מברכין תרתי פה ולב, אז אברכה אותם:

שם. אין נותנים כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין. נ"ל בס"ד, טעם לזה ע"פ מ"ש בסה"ק אדרת אליהו בפרשת נשא, בשם רבני אשכנז ז"ל, שיש י"ד פרקים באצבעות האדם, כנגד תיבות של ברכת כהנים שהם ע"ו תיבות, ועדיין חסר אחת ביד שאין בה כנגד תיבת שלום שהיא תיבה ע"ו, ותקנו חז"ל כוס ברכה שיאחזנו המברך בידו, והוא כנגד השלום שבו נשלם מספר ע"ו. ובזה פירשו רבני אשכנז לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום כלומר זכו בכלי שהוא של ברכה בעבור תיבת שלום של ברכת כהנים, להשלים המספר כנגדה יע"ש, וידוע שיש שני מיני שנאה, האחת מחמת איזה סיבה, שעשה לו חבירו נזק בממון, או בגופו או שחרפו בדברים, ולכן שונא אותו, וזו איכה מצויה הרבה, וגם יש לה תקנה שיעמדו מתווכי השלום ביניהם ויקחו מחילה זה מזה, ותתבטל השנאה, והשנית שנאה מחמת קנאה, כי עינו צרה בטובת חבירו, הן מצד הממון, הן מצד הכבוד, ולזו אין תקנה בשלום ע"י מתווכי השלום. אך שנאה זו שהיא רחוקה מן השלום איכה מצויה, אלא רק אצל צרי עין, דמתקנא מן טובה שתמצא אצל אחרים, אבל טוב עין אין לו קנאה, וממילא אין לו שנאה הבאה מחמת קנאה, שהיא רחוקה מן השלום, ונמצא זה קרוב לשלום תמיד, ולכן ראוי שיתנו לו כוס של ברכה אשר נתקן כנגד תיבת שלום של ברכת כהנים, כי מי שהוא טוב עין הנה הוא דבוק בשלום, ומצוי אצלו השלום תמיד. אי נמי מי שהוא טוב עין, יש לו כח יותר למתק הגבורות שהם רמוזים ביין שבכוס שעולה מספר אות ע"ן, כי המיתוק יהיה ע"י החסד, ומי שהוא טוב עין מוכרח שגובר בו מדת החסד, והוא אחוז במדת החסד יותר, ולכן ראוי לתת לו כוס של ברכה, שבו ממתקים את הגבורות הרמוזים ביין, כי היין הם בסוד הגבורות כנודע, וע"י הברכה מתמתקים בחסדים:

שם. מנין שאפילו עופות מכירין בצרי עין, הדבר יפלא, וכי העופות יש להם הבנה לידע שזה צר עין כדי שיהיו נמנעים לאכול ממנו, ונ"ל בס"ד דטבעם ומנהגם של עופות, לא יבואו ולא ימצאו אלא במקום שיש להם ללקוט ממנו מזונם, ולשתות מים בו, אבל במדבר שמם שאין שם לא עשב ולא מים, לא יבואו ולא ימצאו שם עופות כלל, ומי שהוא כילי מאד לא יבשל בביתו, ולא יכניס מותרות לביתו, לא מביא פירות, אלא אפילו ירקות לא יביא לביתו לאכול, ורק אוכל הוא ובני ביתו פת חריבה בצמצום דבעודה בכפם יבלעוה, ואפילו פירור קטן אינו נופל מן הפת בקרקע הבית, ואם יכניס ירקות היא דבר מועט, דאינו נופל מהם קצת אחד בקרקע, ולכן בתוך גגו וחצרו לא ימצא גרעין של חיטה או שעורה, או של אורז, בין מבושל בין אינו מבושל, וכן לא ימצא קליפות של פירות, או קלחים של ירקות, כיון דאין מכניס לחצרו, ולא פירות ולא כיוצא בהן, ואפילו המים במשורה ישתו, שלא ימצא מים שפוכין בחצר, וא"כ העופות רואין את חצירו כמו ארץ ציה ושממה, וכאשר יעופו מחצר לחצר ומגג לגג אינם נכנסים שם, ולכן אם לפעמים זה הכילי ישים רשת מגגו או בחצירו וישים שם חיטים כדי ללכוד בעל כנף, בחנם תהיה טרחתו, מאחר דאין בעל כנף יורד לתוך גגו וחצרו, ואיך יהיו נלכדים ברשת, לכך אמר כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף, שהם יודעים ביתו וחצרו של אותו כילי, כמו ארץ ציה ושממה, שאפילו מים אין לשתות, ולכן לא ירדו שם, כדי שיהיו נלכדין ברשת העומדת שם:

ועדיין צריך להבין, למה קורין את הכילי בשם צר עין, והנדיב בשם טוב עין, והלא הנדיבות והקמצנות הם בלב ובמתן ידים, והול"ל צר לב או צר ידים, ולנדיב טוב לב או טוב ידים, אך העין אין דבר שמה אצל הנדיבות והקמצנות. ונ"ל בס"ד, דמדת הקמצנות תהיה באדם, מחמת שיש לו רבוי תאוה בממון יותר מדאי, וכל תאוה תתייחס לעינים, שמשם מתחלה התאוה, כי עין רואה וע"כ הלב חומד ומתאוה, ואם לא יש עין רואה אין כאן חמדה ותאוה, ולכן כתיב וכי תאוה הוא לעינים, הרי תמצא להדיא, שתלה הכתוב התאוה בעינים, מפני כח התאוה מתחיל להתהוות מן העין, ולכן קורא לכילי בשם צר עין, אך הנדיב שתאותו מועטת קוראו טוב עין:

ועוד נ"ל בס"ד טעם לזה, כי אחר אותיות עין יש כסף, וזה הקמצן והכילי עיניו תמיד בכספו ואין לו בטחון בהשי"ת, ובכל עשתותיו הוא תמיד מחשב בכסף ומביט בו דוקא, וזה אותיות עין הם מחוברים ודבוקים ואם תחבר מספר עין עם מספר כסף יהיה מספר צר, ולכן זה הכילי אשר עין שלו דבוקה ומחוברת בכסף דוקא נקרא צר עין, אך הנדיב עיניו תמיד מצפים אל שם ה' וכמ"ש דוד הע"ה עיני תמיד אל ה', ונקודות של עין שהם קמ"ץ וחיר"ק הם מספר שם הוי"ה, כי הם עולים מספר כ"ו, וידוע שם הוי"ה במ"ק עולה מספר טוב, לכן הנדיב שלו אשר עין שלו תמיד מצפים אל שם הוי"ה הרמוז בנקודות של עין, נקרא טוב עין, כי מספר שם הוי"ה במ"ק עולה טוב, ולכן אמר דוד הע"ה שויתי ה' לנגדי תמיד, כי אני מביט בשם הוי"ה שהוא רמוז בנקודות קמ"ץ וחיר"ק שהם נגדי, ר"ל נגד העין שלי, ואיני מצפה ומביט בכסף שהוא עומד אחורי אותיות העין שלי:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד הטעם, דהכילי נקרא צר עין כי הכילי והקמצן תמיד רואה עצמו עני, אע"פ שיש לו ממון הרבה, ולכן עין שלו שרואה בה נהפכת לאותיות עני, ולא תשאר עין כסדרה, והנה אם תשאר עין כסדרה היא רחבה וגדולה, כי תיבת עין יוצאה במבטא שפתים, בשלשה אותיות גמורות, אך אם תתהפך לעני תהיה קצרה וצרה, כי תיבת עני אינה יוצאת במבטא שפתים בשלשה אותיות, אלא בשתי אותיות בלבד, נמצא תיבת עני קצרה וצרה במבטא, לכן הקמצן אשר עין שלו נהפכת לעני נקרא צר עין, כי הוא רואה בעינו את עצמו עני, ותיבת עני היא צרה וקצרה, אבל הנדיב נקרא טוב עין כי נשארים אצלו אותיות עין כסדרן, שהם תיבה רחבה, דאין עין שלו הפוכה:

שם. עובר בשני לאוין נ"ל בס"ד, כיון דיש לאדם ב' עינים ימין ושמאל, הנה יש מדתו שמאל דוחה וימין מקרבת, אך זה הכילי הוא צר עין מימין ומשמאל, לכך הנהנה ממנו עובר בשני לאוין, כנגד רעות עין ימין, ורעות עין שמאל:

דף ט"ל. כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בדבר הלכה. נ"ל, רמז לדבר פה פתוחה פה סתומה דהיינו כשיש פה פתוחה של חזן לקרות בס"ת, צריך שתהיה פה של הציבור סתומה:

שם ע"ב. אמר רבא בר אהינא אסברה לי אחרי ה' אלקיכם תלכו, פירוש שדרשו רז"ל בפסוק זה, וכי יוכל אדם להיות מהלך אחרי השכינה, אלא הלך אחר מדותיו, נמצא פסוק זה מלמדינו שנלך אחר מדותיו יתברך, ועל כן כמו מדתו יתברך. בברכות אלו, שהוא שמח ומתאוה להם, כמ"ש ריב"ל, כן אנחנו בית ישראל צריכין להראות עצמינו שמחים ומתאוים לברכות אלו שניתנו לנו, וזה ניכר ונודע במה שאנחנו אומרים הודאה ושבח להשי"ת, אשר נתן לנו הברכות האלה ע"י הכהנים:

דף מ' ע"א. אמר מר זוטרא הנה כי כן יבורך גבר. נ"ל פסוק זה הוא שבעה תיבות, כנגד שבעה רקיעים שעולה השכינה עתה בנעילה, כי לכן אומרים ז"פ ה' הוא האלקים כנודע, ושני פסוקים הנשארים יברכך וכו' וראה וכו' הם ע"ו תיבות, כנגד ע"ו תיבות של ברכת כהנים, ובגמרא אתמר פסוקים אלו נתקנו במקדש דוקא לכבוד השם המיוחד שמזכירים שם, אבל בגבולין כל האומרם טועה מפני שצריך להאזין היטב לברכה, ורבי אבהו סבר מעיקרא לאומרם כשמאריכין בניגון, וגם בזה חזר בו אח"כ:

שם. מריש הוה אמינא ענותנא אנא. לא היה אומר כן בפיו אלא בלבבו, כך היה חושב את עצמו שהגיע למדרגה זו, שראוי להיות נקרא עניו. אי נמי כונתו לומר, אני עניו מצד טבעי ומזגי:

שם. אמינא לאו ענותנא אנא, פירוש הוא אמר לאשתו מאי נפקא לך מינה, כונתו לומר זו אשה היא ודעתה קלה, אינה מבנת הענין על מתכונתו, ולכן דבריה לא מעלין ולא מורידין, והיו כלא היו, אך לפי האמת בעלה עצמי, וכ"ע ידעי' דמיני ומיניה יתקלס עילאה, שאם לא הייתי אני משים הדברים בפיו, לא היה יכול מצד עצמו לדרוש ברבים, וא"כ תוכיות דברים אלו מוכחין, הא דלא הקפיד מפני שדברים אלו יצאו מפי אשה, אבל אם היו יוצאין מפי האמורא עצמו הוה קפיד. ולז"א אחר דכו"כ אמרתי לה, מוכח דלא ענותנא אנא, דאם אני עניו באמת לא הייתי משיב לה כך, משא"כ רבי אבא דמן עכו שראה זלזול כבוד להדיה מן האמורא עצמו, ולא קפיד, דאין לך זלזול יותר מזה, דהדרשן אמר לו טעם אחד, והקרובים אליו שמעו שכו"כ אמר לו והם שומעים שזה האמורא אומר טעם אחר מעצמו, ובודאי דבר זה זלזול ובושה להדרשן בפני אותם בני אדם, ועכ"ז לא קפיד:

שם. א"ל עד דמצלינא ליה לרבי אבא. קשא מה שייכות יש בזה לענוה. ונ"ל בס"ד, כי תשובתו זו שהשיב עד דמצלינא ליה לר"א, מוכח מתוכה להדיה, דכונתו לברוח מהשררה, שלא היה יכול לומר לא אתינא, כיון דאמנו עליה, ולכן דחה הענין הזה של שררה שלו בקש, באומרו עד דמצלינא לר"א, כי אמר אולי מה דבני ובני ישתנה הדבר ויתבטל הענין, דאפשר שיבא לעיר אדם גדול בתורה יותר ממנו, ואז יאמר להם אית לכו רבה מיני, תמנו עליו להיות ראש ישיבה ויעשו כך, נמצא עניו דאין לו רצון ותאוה בגדולה, יען דלפי האמת מאי תליא הא בהא, הלא אדרבה אם יהיה הוא ראש ישיבה יהיו דבריו נשמעין יותר, ויהיה לו יכולת טפי להצילו. אי נמי אמר להם עד דמצלינא לר"א, כונתו הוא, כי אני צריך לו בלימוד ההלכות בישיבה שיעזור לי בסברתו ובבקיאותו, ולכן בעוד בעלי חובות נוגשים אותו ומטרידים אותו לא אפשר להיות לי עזר ממנו מצד חכמתו, וכל זה דבר מצד ענוה שלו, דרואה עצמו שהוא צריך לתלמודו של ר"א:

שם. ר"ח ב"א דריש שמעתתא, ורבי אבהו דריש אגדתא. נראה שהיה להם שתי בתי מדרשות שהיו זה בצד זה, או זה לפנים מזה, והיה מנהגם של אותו מקום לדרוש בשתי המדרשים בפרק אחד, ולכן כיון דאקלעו דבכן להוא אתרא, זימנום שידרשו אחד בזה המדרש, ואחד בזה המדרש. והא דעשה המשל של הדורש אגדה למוכר מיני סדקית, אין בזה זלזול לדברי אגדה, אלא אדרבה הוא שבח גדול, כי דברי אגדה יש בהם פשט ודרש ורמז וסוד, שהם ר"ת פרד"ס, כנגד ד' עולמות אבי"ע, והדרשן מקשר בהם העולמות זה בזה, ומחברם כמעשה מחט סדקית, התופרת ומחברת חתיכות הבגד זב"ז, ומתקנת הקרעים והנקבים, כי על כן מעלתם גדולה, דעניית הקדיש שאומר הדרשן אחריהם מסוגלת לכפרת עונות, ולכן המשילם למיני סדקית שהם מחטים דקים, דקורין אותם מחט סדקית, על שם שמחברת הנקבים והסדקים כדאיתא בערוך:

ועוד נ"ל בס"ד, רמז במשל זה על מעלת דברי אגדה, שכולם יש בקרבם סוד, שבו נעשה סוד הנסירה, כדי לעשות זווג במידות הקדושים העליונים, ורמז זה בסדקית שהוא לשון סדק, ונמצא הוא עשה שבח גדול לדברי אגדה במשל זה, ורק לעיני השומעין הגדיל בשבח השמעתתא על דברי אגדה, כי לזו דימה לאבנים טובות, ולזו דימה למיני סדקית כדי להפיס דעתו של ר"ח ב"א, ומ"ש ואפ"ה לא איתיב דעתיה, לאו משום גאוה וקנאה ח"ו אלא מחמת הבושה שנתביים מחמת אותם בני אדם שנשמטו ממנו, שעשו לו בושה בדבר זה:

שם. ואם לאו עמי אתם, ואני רודה אתכם במקל. קשא למה נקיט מקל, וכי דרכו של מלך לרדות במקל. ונ"ל בס"ד, כי האבות אברהם יצחק וישראל ר"ת שמותם עולה מספר שם אהי"ה, ומספר שם בי"ט, ומספר שם ודא"י הרמוז בר"ת ויברך דוד את ה', שהוא שם הכתר והוא שם המפורש כנודע. אך ס"ת שמותם הוא מק"ל, לרמוז אם ישראל צדיקים שהם עליונים, יאירו להם אותיות העליונים של שמות האבות שרמוז בהם שם אהי"ה ושם בי"ט, ושם ודא"י, ואם אינם צדיקים אלא הלכו לאחור אז יתקיים בהם רדיית המקל הרמוז באחרית שמות האבות, לכן אם אתם שומעין לי אחי אתם, רמז באותיות אחי לשלשה שמות הנז' אהי"ה בי"ט ודא"י, דס"ת שלהם עולה כ"ד כמנין דויד, מלא ביו"ד, וזהו אחי דומין כמוני, ואם לאו לא תזכו להארת שמות הרמוזים באותיות העליונים של האבות, אלא תקחו לכם אותיות האחרונים שהם מק"ל, ולכן אני רודה אתכם במקל, ולכן קודם החרבן אחר שחטאו ישראל ונסוגו אחור ממעשה האבות, א"ל הקב"ה לירמיה מה אתה רואה, והשיב מקל שקד אני רואה, ומוכח מכאן אימת ציבור, כיון דא"ל אחי אתם, ר"ל כמו אחי שכולם גדולים ממני, והיתה אימתם עלי' אפילו אחר שמשח אותי שמואל הע"ה למלך:

שם. חזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנה לראש הכנסת, לפי פשוטו הוא משום כבוד המלך, להראות שיש כ"ב מעלות של שררה תחתיו, אך נראה לרמוז בס"ד, שהיה סדר זה בדקדוק שהוא של חמשה בני אדם שהם חזן, וראש הכנסת, וסגן, וכה"ג, ומלך, כנגד כבוד תורה שבכתב שנכתבה בחמשה ספרים, וכנגד כבוד תורה שבע"פ שנמסרה בחמשה, שהם משה יהושע זקנים נביאים ואנשי כנה"ג, וכאשר סידרם התנא באבות, משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו', ור"ת חמשה הנזכרים הוא חס"ר מ"ך שהוא ר"ת חזן סגן ראש הכנסת מלך כהן גדול, רמזו לו בזה רמז למלך שלא יתגאה, אלא יהיה מך בדברים הגופניים, וימצא עצמו חסר בדברים הנפשיים. והא דקורא המלך מיושב, לרמוז לו אע"פ שהוא מלך חייב לעשות תורתו קבע, והישיבה מורה על קבע:

דף מ"א. אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד. קשא למאי אצטריך לומר עמד וקבל, והלא דבר זה נוהג בכל מלך שיהיה עומד ומקבל, ולא יאמר אלא קרא עומד. ונ"ל, דאם יאמר קרא עומד הוה אפשר לחשוב, דמקצת קריאתו היתה מעומד, ולאו כל קריאתו מעומד, דלעולם בתחילה קרא יושב, אלא דבסוף קריאתו עמד וקרא, שסיים קריאתו מעומד, לז"א עמד וקבל וקרא עומד, לומר שהתחילה עמידה של קריאתו מעת שקבל כי מעת שעמד וקבל נשאר עומד בקריאתו:

שם. וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות. מקשים למה לא בכה כשהגיע לפסוק מקרב אחיך תשים עליך מלך. ונ"ל בס"ד, דפסוק זה הוא עשה, וכל מ"ע קילא מן לאו, גם משמיא

לא

[illegible]

[illegible]

לא עשי תשובה, אלא בעידן רתחא, ולכן לא נתבטל כ"כ מזה, אך כאן בפסוק דלא תוכל לתת עליך איש נכרי, שהוא איסור לאו נתבטל יותר, ובכה על עצמו. ומה שאמרו לו אחינו אתה אחינו אתה בלשון כפול, נ"ל בס"ד, הכונה אחינו אתה בחייך, שאין אנחנו מסלקים אותך, ואחינו אתה בחיי בנך, שאין אנחנו מסלקים המלוכה מזרעך. או יובן אחינו אתה ביחוס, ואחינו אתה במעשים טובים, כי מלך צדיק וכשר היה:

דף מ"ב ע"ב. באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה, מפני שהחניפו לאגריפס המלך. י"ל למה הוצרך לומר לאגריפס מפני שהחניפו לו, כיון דעל דברי המשנה דמשתעי באגריפס המלך קאי. ונ"ל בס"ד, דאמרינן לקמן מותר להחניף להרשעים, ולמה נתחייבו כליה בשביל שהחניפו לו, לכך פירש לאגריפס המלך, דיהיב טעמא בזה, דאם היה זה למלך אחר כמו הורדוס וכיוצא בו, יש להם טענה על החנופה, משום דמותר להחניף לרשעים, אך הם נעשו בשביל שהחניפו לאגריפס המלך הידוע, שהיה אדם כשר ואינו עושה רעה, ולמה החניפו לו. ונ"ל דמה שאמר דאע"ג דהם אמרו כן משום שלום מלכות, מ"מ הוא לא ביקש מהם הודאה על כך, ורק הוא בכה בפניהם, ומי הכריחם לדבר דברים אלו, והיה לשתוק לבלתי יאמרו רע או טוב, והיתה השתיקה יפה לחכמים בעת הזאת, והם השיבו דבר ללא נדרש מהם:

שם. מיום שגברה אגרופה של חנופה, פירש רש"י כוחה, ונ"ל דנקיט לה בשם אגרוף, כי המחניף עושה כן בשביל לקבל הנאה גדולה מלא אגרוף, ולכן תמלא חנופה בהיפך אתוון חפונה, דע"י החנופה מקבלים הנאות מלא חופנים. ועוד נ"ל בס"ד, לרמוז בשם חנופה, שהוא אותיות חן פה, ר"ל זה המחניף חושב למצוא חן בפה שלו. גם חנופה אותיות נפוחה, כי זה המחניף מגדל ומגביה את חבירו, שמחניף לו כדבר נפוח. גם חנופה אותיות ניחפה, לשון חפוי, שהוא מעלים ומסתיר ומכסה את המומין של זה המחניף לו. והא דאמר מביא אף לעולם, פירש בני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, הא דחנופה תתחלף באות אלף, נמצא חנו אף, עכ"ד נר"ו:

שם. כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם. נ"ל בא ללמד אפילו הוא ת"ח, דאין גיהנם שולט בו, קל וחומר מסלמנדרא, כדאיתא בחגיגה, עכ"ז לא תגין עליו תורה בזה, אלא יהיה נופל בגיהנם, ורמז לדבר חנופה עולה מספר לגיהנם, ולז"א כל אדם ר"ל אפילו ת"ח, אי נמי לומר אפילו עני הוא, והולך להחניף בשביל פרנסתו. ומ"ש אין תפלתו נשמעת, נ"ל בס"ד מדה כנגד מדה, הפה הוא שערי תפלה, וכיון דחטא בפה בחנופה נסתמו לו שערי תפלה. ועוד נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הרמ"ז ז"ל, יחוד התפלה הוא מספר חן כזה, ו"ה וה"י והה"י, וכתב לכן התפלה נקראת בשם חן, כמד"א ואתחנן אל ה' ע"ש, נמצא התפלה היא סוד חן בפה, ולכן עון חנופה גורם דאין תפלתו וכו':

שם. ואין לאומים אלא עוברין. נ"ל בס"ד, כל עובר נקרא לאום אותיות לאם, כי בהיותו עובר הוא מבורר שהוא לאמו, אבל אחר שנולד אינו מבורר, דדילמא אסופי, או החלפתו אמו בילד אחר, כעובדא דשתים זונות שבאו לפני שלמה הע"ה במלכים, ורק בהיותו עודנו עובר בבטנה הוא מבורר שהוא שלה, וזו היא אמו, לכן נקרא לאֹם בחולם אותיות לאם, ומ"ש אפילו עוברין מקללין אותו, ר"ל ראוי שיהיו מקללין אותו, והא דנקיט עוברין, ר"ל אפילו אלו דאינם בערבות, כי דוקא הנולדים נכנסו בערבות אפ"ה מקללין:

דף מ"ב. כל עדה שיש בה חנופה נופל בגיהנם,

נ"ל בס"ד, הטעם שהמשילה לטומאת נדה, ולא לטומאה של נוגע במת, מפני כי הנדה הטומאה באה לה מדבר היוצא מגופה שהוא הדם, וכן החנופה היא בדברים שיוצאים מתוך גופו של אדם. ומ"ש כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה, מפני שנפשות שלהם גולים ונדחים ממחנה שכינה, דכתיב כי לא לפניו חנף יבא, ולכן בדין הוא שגם הגופים שלהם יהיו נדחים ממקומן, וגולין למקום אחר:

שם. ארבע כיתות אינם מקבלים פני שכינה. הנה הסדר שלהם כפי דברי רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רז"ל הוא כך, הקל שבהם לצים, וחמור מזה חנפים, וחמור מזה שקרנים, וחמור מזה מספרי לשה"ר, ע"ש. ולפ"ז גרסה של התלמוד דנקיט חנפים קודם שקרים היא עיקר, וגרסת בעל עין יעקב דנקיט שקרים קודם אינו נכון. ונ"ל בס"ד לרמוז אותיות שניות של ארבעה הם, המה אותיות גְשַׁקֵץ כלומר שנשקץ את הארבעה האלה ונתעב אותם. והא דאין מקבלים פני שכינה, נראה מדה כנגד מדה, הם עושים כן כדי לקרב עצמן אצל בני אדם, לכן יהיו מרוחקים ממקום הקודש. ומ"ש כת לצים מפסוק משך ידו את לוצצים, נראה דדריש ידו לשון מקום, כמו יד אבשלום, וכן מליץ לו יד:

פרק שמיני

שם. משוח מלחמה בשעה שהוא מדבר אל העם בלשון הקודש. היינו משום דכתיב וידבר אל העם כלומר דבור המיוחד לעם הזה, שהוא לשון הקודש שניתן לישראל דוקא. ונ"ל הטעם שצריך לדבר בלשון הקודש דוקא, דכתב הרמב"ם ז"ל, הטעם שנקרא לשון הקודש מפני שאין בו שמות לאברי הערוה כשאר לשונות, וידוע שביציאתם למלחמה כשיצאו היצה"ר מתגרה בהם באיסור הזנות, וכמ"ש כי תצא למלחמה וכו' וראית בשביה אשת יפת תואר, וידוע אע"פ שהתירה תורה יפת תואר, היינו בשביל שיודע הקב"ה שאינם יכולין לעמוד נגד היצה"ר בדבר זה, אבל מ"מ היא מאוסה לפני הקב"ה, ולכן סמך לזה בתורה פרשת בן סורר ומורה, ולכן משוח מלחמה מדבר עמהם קודם לצאתם בלשון הקודש, לרמוז להם הביטו וראו למה נקרא לשון זה לשון הקודש, מפני שאין בו שמות לאברי הערוה, ומזה תבינו כמה מאוסה הערוה, על כן תזהרו ותשמרו שלא יהיה לבבכם נמשך אחר יפת תואר בשביה, כי דבר זה הוא גדר וסייג לאיסור ערוה, וצריך האדם לקדש עצמו במותר לו, שבזה יהיה נקרא קדוש, דהא אפילו הלשון נקרא קדוש, בשביל שאין בו שמות לאיברי הערוה:

שם. לא יהודה על שמעון. נראה פשוט המשוח מלחמה לא היה מוציא מפיו אלא רק דברים הכתובים בפרשה, אך התנא מפרש את הדברים בכך, יען כי משוח מלחמה נוהג מקדם קדמתה, אבל ויקומו האנשים היה בימי אחז, וגלית ושובך בימי דוד הע"ה, והא דאמר לא יהודה על שמעון, דנקיט שני שבטים אלו דוקא, נ"ל בס"ד, דמצינו בריש שופטים ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה בכנעני, ופירש רש"י הטעם שאמר לשבט שמעון ולא לשבט אחר, מפני שהיה ביניהם אהבה גדולה, יען כי ראובן הבכור נתרחק ולקח נחלתו בעבר הירדן, ונשאר שמעון הוא הגדול שבשבטים שנחלו בא"י, לכך יהודה פנה אליו, ועוד שהיו שכנים זע"ז, דכתיב בשמעון ותהי נחלתם בתוך בני יהודה ע"ש, ולז"א לא יהודה הגיבור שבשבטים על שמעון הגדול שבשבטים, וגם שהוא שכינו שבודאי ירחם עליו, וגם לא שמעון הגדול שבשבטים על בנימין הצעיר שבשבטים, דודאי ירחם עליו, כי קטון הוא ואביו אהבו:

[illegible]

שם. אפילו לא קיימתם אלא ק"ש שחרית וערבית, נ"ל בס"ד, כ"ה אתוון של שמע ישראל הם חרב פיפיות להכרית בהם אויבי ישראל, ולכן הרגיש הפלשתי בזה מכח מזלו, ורצה לבטל מהם ק"ש שחרית וערבית, וכמ"ש לקמן ע"פ השכם והערב כי על אלו נאמר רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם, ולכן גבי מרע"ה בהריגת המצרי כתיב ויפן כה וכה ויהרוג את המצרי, שזכר יחוד של כ"ה וכ"ה דשחרית וערבית. ובזה פירשתי בס"ד, מה ששלח יוסף הע"ה ליעקב אע"ה לומר לו, כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לפרעה כלומר ע"י כ"ה אתוון דאמר בנך יוסף, לכך שמני אלהים לאדון, ששלפתי חרב זה כנגד הקליפות של מצרים ופרעה, וגברתי עליהם. ולז"א כאן אפילו לא קיימתם אלא ק"ש שחרית וערבית, אין אתם נמסרים בידם, כי אלו יהיו חרב פיפיות כנגד אויביכם. ומ"ש שני פעמים מדבר עמהם, אחד בספר ואחד במלחמה, בספר היינו עיר הסמוכה לגבול ישראל, ובערבי קורין אותה ס"ר ח"ד:

שם. כנגד ארבעה דברים שעכו"ם עושין, נראה לכן אומר המשוח מלחמה כי ה' אלקיכם ההולך עמכם, כלומר שם הוי"ה שיש בו ארבע אותיות, ישמור אתכם מפחד ארבעה דברים שעכו"ם עושין, ולכן הארון הולך עמהם, שיש במידתו רמז לארבעה אמות של הלכה, והם אמתים וחצי ארכו, ואמה וחצי רחבו:

שם. הריני מפילו ביד בן איש. נ"ל בס"ד, הוא אמר וירד אלי איש, תצרף אותיות א"י עם איש וגם עם אלי לכאן, ולכן אז אלי נעשה מספר בן, וכאלו כתוב וירד בן איש:

שם. בשלשה מקומות לכדו פיו של אותו רשע. נ"ל בס"ד טעם לשלשה, כי בתלתא הוי חזקה, ובזה נתגבר דוד הע"ה. או יובן הטעם, כי הוא היה שלישי לאחיו, שהם היו סף ומדון וגלית וישבי בנוב, או כנגד שלשה מיני כלי זיין אשר בא להלחם בהם עם דוד הע"ה, שהם חרב חנית וכידון, כמ"ש דוד הע"ה אתה בא אלי בחרב בחנית ובכידון. אי נמי כדי רמז שנכנעו הקליפות של מלכים דאחוז בהם גלית, דלכך כשנזרע היה בו תערובת כלב ששכבו עמה מאה מנאפים, וסוף הכל היה הכלב, כמ"ש במדרש, וקליפת כלב היא בעולם העשיה שהוא שלישית בבי"ע:

והנה מקום אחד משלשה מקומות האלה, הוא מ"ש ברו לכם איש וירד אלי, פירש רש"י משמע עלי שהוא יגבר. ועוד נ"ל לשון וירד יש בו משמעות ממשלה, כמו וירד מים עד ים, ופיו הכשילו למנקט לשון זה שיש לפרשו ימשול אלי, ולא אמר ילחם עמי, ואידך הוא מ"ש והכני, כתב רש"י ז"ל, אע"ג דהדר אמר ואם אני אוכל לו והכתיו, מ"מ פתיחת פיו לרעתו הוה, ועוד נ"ל, דזה הסיום אינו מועיל לו, דלא אדרביה בלשון פשוט וברור, אלא אמר לשון ספק אם אוכל לו, דנקיט אם שהוא לשון ספק על היכולת של הכאה, אבל אם הראשון שהיא ג"כ לשון ספק קאי על יכולת המלחמה, שאמר אם יוכל להלחם בי והכני, משא"כ אם השני היא דבוקה בהכאה שאמר אם אני אוכל לו והכתיו, ולא אמר אם אוכל להלחם בו והכתיו:

שם. דוד הדר אמר ליה ואנכי בא אליך בשם ה' אלקי צבאות. פירוש פתיחת הדברים אשר דברו זע"ז היתה ההתחלה מן גלית, ונמצא גלית התחיל בדברים לדבר במפלתו, אבל דברי דוד הע"ה אינם התחלה, אלא הוא משיב דבר על דברי גלית, ולכן אין צריך לדקדק בהם בהתחלתם, ורק צריך לדקדק בסיום דבריו, שיהיה מסיים במפלת גלית ובנצחון של עצמו, וכן עשה שסיים בהצלחתו, כי דוד הע"ה הוא מסיים וגלית הוא הוא המתחיל. ועוד נ"ל גם הפתיחה של דוד הע"ה אינה נחשבת לרעה, כי חרב וחנית וכידון לגבי הצדיק אשר הוא בוטח בה', נחשבים לקש ותבן שאין בהם ממש:

שם. כדי לבטלם מק"ש שחרית וערבית. פירוש לבטל כונתם שיתבלבל דעתם מכח דבריו ומכח מראה קומתו, ולא יקראום בכונת הלב, ולכן לא תועיל להם להיות חרב פפיות בידם, כי מ"ש רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם, הוא רק אם יקראום בכונה, אבל אין הכונה כדי לבטלם מקריאתה לגמרי, דהא הם היו יושבין ואין עושין מלחמה, ולמה לא יקראו ק"ש. ומ"ש ויתייצב ארבעים יום, ודרש ר"י כנגד מ' יום שניתנה בהם תורה, נ"ל כנגד מ' יום האחרונים, שניתנה בהם לוחות שניות, דסופם היה יום כיפור שנכנע השטן, וכן כאן בסוף הארבעים יום אלו גבר דוד הע"ה. ונצח את השטן:

שם. בן מאה פפי ואחד נגאי. עיין רש"י ז"ל, אך בערוך פירש מאה פפי מאה בני אדם, ואחד נגאי, הוא הכלב ע"ש, והאמת אתו דכן מפורש במדרש, שגם הכלב בא עליה ושכב עמה ונתן זרע בקרבה, ועל כן אמר לו הכלב אנכי, וכך איתא במדרש, רבי תנחומא אומר אף כלב אחד, שנאמר ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי וכו' ע"כ, ונראה הכונה הוא לומר לו, אם שמעת שהכלב בא על אמו הנה הוא עצמו בן כלב ואין עצמו כלב, וזהו הכלב אנכי בתמיה, האב הוא כלב, אבל הוא עצמו אדם ואינו כלב. או הכונה כך הכלב אנכי, פירוש וכי כולו נזרע מזרע הכלב, הלא הוא נזרע מזרע מאה בני אדם שמעורב בהם זרע כלב אחד, נמצא הוא חד ממאה, ואינו כולו כלב:

ונראה, לכך נקרא איש הבנים, חלק תיבת בנים לשתים, וקרי בה בן ים, והיינו בן מספר כלב, ויש במילואם נ' מאה, רמז למאה פפי, גם לכך נקרא גלית, והיינו גלי הוא כלב, דאות ג' תתחלף באות כ' שבגלדה, ואות יו"ד תתחלף באות ב' שבגלדה, הרי גלי הם כלב, ונשאר ת' רמז למאה פפי שהם מאה ערלות, וכמ"ש במדרש בפסוק ממערות פלשתים ממאה ערלות, וכל ערלה יש בה ד' אותיות, ומאה פעמים ערלה, הם ת' אותיות:

גם נראה, הא דמנה רב חסדא לגלית שלישי, דאמר סף ומדון גלית וישבי בנוב, לעולם נולד קודם סף, ומנאו שלישי, כי הוא שלישי להם מצד הגבורה, דסף ומדון היו גבורים יותר ממני, אך הוא נולד ראשון מן ערפה, כשפרשה מחמותה והלכה לבדה ובאו עליה בדרך מאה ערלים והכלב. והא דתני רב יוסף שהכל הערו באמו, דריש אות כ' שהוא יתר בקריאה דקרינן ממערכות, מורה שהערו באמו כל אנשי החבורה שפגעו בה, שהיו מאה ערלים, ונרמזו באות כ' הנז', כי כ' במלואו עולה מאה:

שם. ח"א הרפה שמה. מלבד טעם דתלמודא נ"ל בס"ד הא דנקראת ערפה באות עי"ן, שהוא אותיות רע פה, שנולד ממנה גלית שהיה רע בפה, כי חירף וגידף וכמ"ש בגמרא ע"פ ברו לכם איש, גם עוד ערפה אותיות העפר שנסכר פיו בעפר, וכמ"ש במדרש על פסוק ויפול על פניו, המלאך דחפו ונפל על פניו, אמר הקב"ה הפה שחירף וגידף יסכר בעפר ע"ש, ונראה לכן הרג אבישי את אמו בפלך, לרמוז חטא של בניך שחטא בפה הוא לך, וזהו נטריקון של פלך, שהוא פה לך:

שם. מאן נינהו א"ר חסדא סף ומדין גלית וישבי בנוב. נ"ל בס"ד, ר"ת ארבעה אלו הוא סגים, כי היו קליפות זוהמא וסגים. ובזה יובן בס"ד הפסוק במשלי כ"ה הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי, ר"ל כשנגשו ונטרדו ונדחו סגים שהם קליפות ארבעה ההם מכסף זה דוד הע"ה, ועי"כ יצא לצורף כלי אלו ישראל שהם כהנים לוים ישראלים, ר"ת כ'ל'י', שניצולו ויצאו מן הצרה על ידו. ובזה יובן ג"כ רמז הכתוב באלפא ביתא השבת כל רשעי

[illegible]

ארץ על כן אהבתי עדותיך, פירוש סגי"ם אלו ארבעה אחים הנ"ז, דר"ת שלהם סגי"ם, אשר השבת אותם מן העולם, המה היו כנגד כל רשעי ארץ, על כן אהבתי עדותיך, תורה שבע"פ שיש בה ארבעה חלקים פרד"ס, אשר בזכותם נשבתו ונתבטלו אותם הארבעה מן העולם:

שם. כתיב חן חניתו וקרינן עץ חניתו, אר"א עדיין לא הגיעו לחצי שבח של אותו רשע, כך הגירסא בגמרא, ומקשים כיון דכתיב חן דמשמע חצי, א"כ הגיד הכתוב חצי, ומנ"ל דלא הגיעו לחצי. ונ"ל בס"ד כי הכתוב צריך לכתוב עץ, וכתב חן, הרי הטיל אות ח' במקום אות ע' והנה בסדר אלפ"א בית"א החי"ת היא חצי המנין של האותיות שיש מן א' עד ע', יען דאם תמנה מן א' עד ע' יהיה אות ע' הוא אות השבעה עשר, ונמצא אות ח' שהוא אות השמיני הנה חצי הט"ז, אך באמת אינו חצי שלם, כי הוא חצי במנין האותיות, אך אינו חצי באיכותן, כי האותיות שיש מן א' עד ח' הם אחדים, ואשר יש עד ע' הם בעשרות, ונמצא אין אות ח' חצי שלם, ולכן עתה שהניח אות ח' במקום ע', מפני שאות ח' הוא חצי אותיות שיש מן א' עד ע', אין כאן חצי שלם ממש, וקמ"ל בזה דעדיין לא הגיעו לחצי שבחו של אותו רשע ממש:

שם. יבואו בני הנשוקה ויפלו ביד בני הדבוקה. קשא הול"ל יבואו בני הנושקה הוא וא"ו קודם ש"ן, דכתיב ותשק ערפה לחמותה, נמצא ערפה נושקה ולא נשוקה. וי"ל בס"ד, דודאי אחר שנשקה ערפה את חמותה, גם חמותה נשקה אותה, משום שורת דרך ארץ, וכן הוא דרך המלוין כשפורשין זמ"ז, ורק הכתוב לא הזכיר נשיקת חמותה אלא נשיקתה לחמותה מפני שהיא התחילה בנשיקה, ורק חמותה החזירה לה נשיקה מסורת דרך ארץ. והנה ידוע כי יש עושין המשכה בנשיקה שלהם, וכן מיתת צדיקים בנשיקה הוא כך, דאור השכינה נובק הצדיק ומושך ממנו נשמתו, וכאן ודאי נשיקה של חמותה לא היתה על חנם אלא נשקה אותה כדי לעשות מתוכה רוחו של כליון בנה, ונמצא נשארה ערפה רע גמור, שאין בה תערובת טוב, כי רוח כליון נפרד ממנה, ונעשה אצל אמו, ולכן בניה של ערפה כולם היו רעים גמורים, וראוי שיפלו ביד בני הדבוקה, ולז"א יבואו בני הנשוקה זו ערפה שנשקה אותה חמותה, ומשכה ממנה רוח הטוב של כליון, שנמצא לא נשאר בה חלק טוב כלל, ובניה נולדו רעים מן הרע בלבד, יבואו ויפלו ביד בני הדבוקה, היא רות שנדבקה בחלקי הטוב, חדשים גם ישנים. ונראה לרמוז בס"ד, מספר נשוקה יתר על מספר דבוקה מספר שמד, כי ערפה כשנשאת לכליון פרשה מעמה ומאלוהיה, אך לא נתגיירה בב"ד, ואח"כ כשנעשית נשוקה שאז חזרה לעמה ואלוהיה נשתמדה, לכן יש במספר נשוקה מספר שמד יתר על מספר דבוקה, שהיא רות שדבקה בדת ישראל:

שם. נשפך לפניו כקיתון. פירוש מרוב פחדו ממנו נשפך דמו בקרבו, כמ"ש באיכה חמרמרו מעי נשפך לארץ כבדי, כן הרואה אותו נשפך כבדו וכן הוא אומר באיוב ישפוך לארץ מררתו, וכיוצא בזה נאמר שפכי כמים לבך. ומ"ש שעשוי כשובך, נ"ל הכונה שהשובך יש בו בתים ומדורים הרבה, כן זה לובש על גופו מלבוש שתפור בו כלים עשויים בתים בתים, שמניח בה החצים וכלי מלחמה, כדרך שעושים עתה הולכי דרכים הנושאים כלי זיין עליהם, המשליך כדורי אש שקורין בערבי פשתא"ו או שקורין ריוורו"ר. וזה על אורס כלים עשויים בתים קטנים, ששם מניחים הכדורים או הכרו"ך, וזה הכלי קורין אותו כרתו"ש, ובערבי קורין אותו פאשג"ליג, וזה שובך אע"פ שבימיו לא היו עדיין הכדורים האלה בעולם וכל מלחמתם היתה בחצים, הוא היה נושא ככלי זה שעשוי בתים בתים שמונח בתוכו חצים הרבה, והיה תולה על קומתו כמה כלים שיש בהם בתים כאלה, שבהם חצים ושאר צרכי מלחמה, עד שהיה נראה גופו שהוא ארוך קומתו, כשובך זה שיש בתים בתים הרבה זע"ג כפולים ומכופלים:

שם. וכ"כ למה, לפי שהשם וכנוייו מונחים בארון. עיין פירוש רש"י ז"ל, ואנא עבדא נ"ל בס"ד הכונה כי משוח מלחמה אומר ארבעה דברים מכופלים, שהם אל ירך, אל תראו ואל תחפזו ואל תערצו, הרי ד"פ אל, ולזה שואל כ"כ דברים של אל ואל למה, דדי לומר פעם אחת אל לכולהו, ומשני מפני שהשם וכנוייו מונחין בארון, פירוש נקיט ד' לשונות של אל להורות כי השם שהוא ארבע וכנוייו שהן ארבע, הם המגינין עליהם מן ארבעה דברים שעושין העכו"ם לאיים עליהם במלחמה, שמגיפין ומריעין וצווחין ורומסים, ולכן נקיט אכל חדא מנייהו אל, שהם ארבע לשונות אל ירך אל תראו אל תחפזו ואל תערצו. והנה בזה הביאור שפרשנו, יבא נכון סיום דברי התלמודא דאמר כיוצא בדבר אתה אומר, פירוש כיוצא ברמז זה הרמוז בארבע לשונות כנגד ד' אותיות השם, כן עשה רמז במה ששלח עמהם על מדין סנהדרין ומשוח מלחמה והארון והשופרות, שהם ג"כ ארבעה שיש בהם רמז כנגד ארבע אותיות השם ב"ה. ודע דאע"ג דבעשרת הדברות שבלוחות ליכא אלא כינוי של אלקיך בלבד, קאמר כנוייו לשון רבים, מפני שהלוחות כתוב בהם עשרת הדברות מכל צד, והרי יש שם כנויים רבים של אלקיך דכל עשרת דברות חשיב להו כפ"ע, כאלו זה הוא כינוי אחר, מיהו בכל עשרת ועשרת יש ד"פ שם אלקיך שהוא שם הכינוי:

דף מ"ג. אותם אלו סנהדרין. נ"ל דת"ח נרמז בתורה בכנוי האת, דכתיב את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח, והטעם כי כל עסקו הוא בתורה שהיא בנויה בכ"ב אותיות מן א' עד ת', ולכן דריש אותם, על הסנהדרין, כי אותיות את רומזים עליהם מצד לימודם ועסקם בתורה, ואות מ"ם סתומה רימזת על מצות, שהם שלמים במצות בארבעה חלקים, שהם מחשבה וכונה ודבור ומעשה. גם עוד דריש אותם על סנהדרין שהם אות של ישראל:

שם. לא לחנם הלך פנחס, פירוש כי מלאכתו של משוח מלחמה לא היתה צריכה להם באותה הליכה שהם גברו י"ב אלפים איש ע"פ ה' והובטחו לשלום ולמה הלך פנחס בסוג משוח מלחמה, אלא כדי ליפרע דין אבי אמו, ובזה ניחא מה שפירש וחצוצרות אלו השופרות, ונתרצה שפיר קושיית המהרש"א ז"ל בזה:

שם. לאו מיתרו קאתי שפיטם עגלים לע"ז. קשא לפי דרש זה, למה הכתוב רומז על יתרו בדבר גנות שפיטם עגלים לע"ז דעביד בגיותו, והלא התורה צותה אל תונו את הגר, לומר לו זכור מעשיך הראשונים. ונ"ל בס"ד דרמזה כאן שבחו לומר כ"כ אדוק בע"ז הוה, ועכ"ז זכה להיות גר קדוש, עד שא"ל מרע"ה והיית לנו לעינים, כלומר חביב עלינו כבבת עינינו, וגם מזרעו עמדו צדיקים עצומים שהיו גדולי ישראל, ואחד מהם פנחס איש האלקים:

שם. מיוסף שפטפט ביצרו. הא דרמז לשון פטפוט ולא אמר זלזל ביצרו, נ"ל בס"ד שרמז לפי דרכו על שם הקדוש הנקרא טפטפיה, שבו יהיה לאדם טהרת המחשבה, ויוסף הע"ה משתמש היה מתכוין בו, ובזה היה ניצול מיצה"ר ומזלזל בו, ולכן רמז עליו הכתוב בלשון פטפוט, לרמוז נמי על שם הקדוש טפטפיה, שהיה נעזר מכוחו לזלזל ביצרו:

שם. אלא אי אבוה דאמיה מיוסף אמיה דאמיה מיתרו, הנה לפי חלוקה זו, נמצא מה שאמרו שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז, היינו ר"ל אבי אם אמו, ולחלוקה השנית דאמר אמיה דאימיה מיוסף, הנה מ"ש בברייתא

ליפרע דין אבי אמו, היינו ר"ל אבי אם אמו, ולפ"ז אמו של פנחס היתה מצד יוסף ומצד יתרו, א"כ פנחס יקרא בן ליוסף, ויקרא בן ליתרו, והיינו מצד אמו שהיתה משניהם, וכן נמי מצד אביו אלעזר בן אהרן יקרא בן ללוי, ומצד זקינתו אם אביו שהיתה משבט יהודה דהיתה אחות נחשון יקרא בן ליהודה, ונ"ל בס"ד לכן נקרא פנחס שהוא מספר ד"פ בן, כנגד ארבעה בן שראוי לקרותו מצדדים הנז':

ונ"ל בס"ד דהפועל הזה, שפעל פינחס בקנאה זו שהרג לזמרי שבעל נכרית, נעשה מהרכבה הזאת אשר נעשית מצד האב ומצד האם, כי מצד אביו שהיה כהן שהוא בחסד, רחוק הדבר וקשה מאד שיהיה לו אבירות לב כ"כ להרוג שתי נפשות חזקות בדקירה אחת, כי מצד החסד יהיה לו רכות לב, והוא מצד אבותיו רחוק מאד מן הגבורה, וכ"ש מן התוקף שלה, וא"כ לא היה יוצא פועל זה מידו, אך להיות נתערב עמו צד אמו, שהיתה מיתרו, דהוה תקיף בגבורה, שהיה תחלתו גוי וכומר לע"ז, לכך נתעורר בלבו אבירות לב כזאת לדקור שתי נפשות חזקות בדקירה אחת, ועדיין צריך לזה דבר אחר, כי היה מקדימו איש אחר בדבר, כי היו בישראל אנשים בעלי תוקף וגבורה, שהם היו מתעוררים לעשות פועל זה קודם, על כן נתקן דבר זה שהוא יהיה מוקדם בקנאה זו, להתקנאות על ביאה אסורה של נכרית מצד אמו, שהיה בה תערובת כח מיוסף שפטפט ביצרו, ולא קרב לאשה נכרית, ובצירוף כל הצדדין הללה יצא פועל טוב זה מיד פנחס, וזכה אליו יותר מאחרים, והרי הרכבה זו הנעשית מכל הצדדין הנז' דומה להרכבה שעושין במשקה המתוק של סוכ"ר, שמערבין בו משקה של פרי חמוץ, כדי שיהיה נתקבל לשתיה, דהמתוק לבדו אינו מקובל לשתיה אצל האדם, וגם עוד עושין לו עריבות יותר לבשמו, בתתם לתוכו עוד משקה של מי ורדים, שיהיה נאה ומתקבל אצל השותה מאד, כן הדבר הזה מצד היותו בן כהנים, שהם בחסד, הרי זה דומה למשקה מתוק של סוכ"ר שאינו מתקבלת שתיה שלו אצל האדם, כן הוא להיותו דבק בחסד מצד אבותיו, לא היה מתקבל פועל זה של דקירת שתי נפשות חזקות ביחד לצאת מידו, אך ע"י תערובת גבורה חזקה, שהיה בו מצד אמו דאתיא מיתרו, נתקבל פועל זה לצאת מידו, דדומה הרכבה זו להרכבת משקה המתוק, דמיון כח החסד עם משקה פרי חמוץ דמיון כח הגבורה, ועכ"ז לא היה הפועל הזה ממהר לצאת מתחת ידו קודם לאחרים שהיה להם כח וגבורה, אך קדם הוא בפועל הזה לאחרים ע"י תערובת אחר שהיה בו מצד אמו, דאתיא מיוסף ג"כ, אשר הוא פטפט ביצרו ונתרחק מאשה נכרית, לכך נתלהבה ונתעוררה בו אש הקנאה להתקנאות על ביאה נכרית יותר מכל איש ישראל, וה"ז דומה למשקה הנז' שנעשה ערב יותר ע"י שעירבו בו מי ורדים, ובשמו אותו בהם:

שם. דייקא נמי דכתיב מבנות פוטיאל תרי משמע. רש"י ז"ל פירש מדלא כתיב פוטאל, ונ"ל בס"ד דמפיק לה מדלא כתיב לקח לו בת פוטיאל, וכיון דאמר בנות תרי משמע, כלומר לקח שתי בנות, ובאמת הוא לקח אחת אלא דזו הבת האחת חשובה כשתים, אחת מצד יתרו, ואחת מצד יוסף הע"ה, וכאלו לקח בת מיתרו ובת מיוסף:

דף מ"ד. יבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה, הא דנקיט אח"כ באשה דוקא, ולא נקיט נמי בכרם, נ"ל משום דכרם ובית אי עביד להו ביחד לא אכפת, אך אשה לא מצי ליקח אלא עד אחר שיבנה בית לדור בו, ויטע כרם להתפרנס ממנו, ושו"ר שכתבו כיוצא בזה בשם מרן ז"ל:

שם. הכן בחוץ זה בית. נ"ל בס"ד, מפיק לה מתיבת בחוץ לשון מחיצה וחציצה, כי הבית חוצץ בין האדם הדר בו, ובין בני אדם העוברים ושבים ברה"ר. ואמר ועתדה בשדה זה כרם, שדרך הכרם לנטעו בשדה, ואמר אחר ובנית ביתך זו אשה, כי האשה מכונית בשם בית, דכתיב וכפר בעדו ובעד ביתו, דקשיא ליה דהול"ל אחר ובנית בית, ולמה אמר ביתך, לכך דרש על אשה, אשר קודם ביאתם לעוה"ז היא היתה אשתו בעולם הנשמות ולז"א ובנית ביתיך, ר"ל מי שהיתה ביתיך מעיקרא קודם בואך לעוה"ז:

שם. ד"א הכן בחוץ מלאכתך זו מקרא. נ"ל בס"ד, דידוע תיקון המקרא הוא בעולם העשיה, וידוע שם המאיר בעשיה הוא אל אדנ"י שהוא מספר מלאכה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים, ובשער טעמי המצות בפרשת בהר, בסוד השביעית, דהמלאכ"ה היא מספר אל אדנ"י, המאיר בעשיה ע"ש, ולכן דרש מלאכתך זו מקרא שתיקון שלה הוא בעשיה, ששם מאיר אל אדנ"י, שהוא מספר מלאכה. ואומרו ועתדה בשדה לך זה משנה, כי ידוע שתיקון המשנה הוא ביצירה, ותיבת בשדה עם הכולל האותיות עולה מספר יצירה. ואומרו אחר ובנית ביתך זה תלמוד, שבו מבינים דבר מתוך דבר, ובונים בטעמיו ודבריו בנין גדול בהלכות. ואומרו ועתדה בשדה לך אלו מעשים טובים, נ"ל בס"ד, דידוע כל המעשים תיקון שלהם הוא בעשיה שנקראת שדה חקל תפוחין קדישין, ועיין בשער הכונות בסוד תחום שבת, שהקליפה נקראת שקר, והקדושה שדה, והכל הוא בסוד העשיה ע"ש. ואומרו אחר ובנית ביתיך דרוש וקבל שכר, קאי על לימוד הסוד, דאין בו לימוד לידע הלכה למעשה, כי אם רק דרוש וקבל שכר, ולכן קרי ליה בשם בית, כי הוא לימוד פנימי ונסתר, גם אמר קבל שכר שהוא מספר עשרה פנימים ב"ן בסוד טוב אנכי לך מעשרה בנים, שפירש רבינו האר"י ז"ל, וכנז' בשער הכונות בסוד עלינו לשבח:

שם. המתיירא מעבירות שבידו. י"ל אומרו שבידו לשון יתר. ונ"ל בס"ד ע"פ הידוע שהחוטא נרשמים עבירותיו בשרטוטין שבידו ומצחו, וביום ההוא ממש לא יהיה הרושם ניכר בידו ומצחו, ע"ד שאמרו סירכא בת יומא אינה סירכה, ואם לא עשה תשובה ביום ההוא ממש, אז יהיה ניכר רושם העבירות בידיו ומצחו עד שיעשה תשובה ולז"א המתיירא מעבירות שבידו, ר"ל שעדיין רושם שלהם ניכר בידו, אי נמי אומרו שבידו ר"ל עבירות של מעשה, כי כל מעשה תתייחס לידים, לאפוקי עבירות של הרהור, דאינו חוזר מעורכי המלחמה בשבילם:

שם. ולהלן הוא אומר וינוסו אנשי ישראל. כתב התוי"ט ז"ל, דאי מקרא קמא י"ל שאני התם דהמבשר לעלי לא רצה להבהילו במגפה תחילה, ולפיכך הקדים לומר הניסה ע"ש, ועדיין קשא א"כ לייתי האי קרא לחודיה. ונ"ל בס"ד, דאי מהאי קרא לחודיה, י"ל דאין הוכחה ממה שהקדים הניסה, כי כיון דתרי מילי ניניהו מוכרח למנקט להו בזא"ז, לכך מייתי נמי קרא קמא דאמר וגם מגפה וכו', דמתיבת וגם משמע דהמגפה היתה אחר הניסה:

שם. וכלה מחופתה. קשא וכי הנשים בנות מלחמה ניניהו, והלא האשה אסורה לשאת כלי זין, משום לא יהיה כלי גבר על אשה, ומצינו בספר החנוך מצוה תר"ג של זכור אשר עשה לך עמלק, דמצוה זו אינה נוהגת אלא בזכרים ולא בנקבות, כי לזכרים דוקא ניתן רשות לעשות מלחמה ולא לנקבות ע"ש. ונ"ל בס"ד, דהנשים יוצאות לשמור את הכלים, אבל לא להלחם בכלי זין, ושמירה זו ג"כ היא מצרכי המלחמה, ויתלוו הנשים בענין זה עם הזכרים, אשר אין להם כח לצאת, הן מחמת זקנה הן מסיבה אחרת:

פרק תשיעי

דף מ"ו. מפני מה אמרה תורה הבא עגלה בנחל, אמר הקב"ה יבא מי שלא עשה פירות וכו', עיין מהרש"א שפירש הטעם כדי שעי"כ יתגלה הרוצח, שילך לבב בני האדם ויגידו עליו ע"ש, ונ"ל לכך נקראת עגלה אותיות עין גלה, ר"ל עין הרואה או היודע, גלה שיגלה הדבר לב"ד, להודיע מי הרוצח ולכן מביאים העגלה בנחל, כי מספר עגלה ומספר נחל עולה קין, כי דבר זה יהיה כמו קין עוקץ בבשר בני אדם שיבואו ויגידו, או יובן ע"פ מ"ש תרגום יונתן, שהתולעים יוצאין מן עגלה והולכין עד הרוצח לעקלו ע"ש, ולכן מספר עגלה ונחל עולה קין, שתהיה כמו קין עוקץ בבשר הרוצח. ונ"ל עגלה ני' גיהנם, שאם יעשו העגלה ניצולין מדין גיהנם, כמ"ש רוה"ק מבשרת אמתי שתעשו כן נכפר לכם :

שם. תנא היא לוז שצובעין בה תכלת. נראה אע"ג דצבע התכלת הוא מדם החלזון שיוצא בחלקו של זבולון, עכ"ז הצבע שלו נקלט יפה באוירה של לוז יותר מאם יצבעו באויר מקום אחר, ולכן היו הולכין ללוז וצובעין שם התכלת, אך קשה מה שייכות יש לשבח זה שאוירה טוב לצבע התכלת, עם הנך שבחים דנקיט עלה הניצולה מחרב סנחריב וחרב נ"נ וחרב מלאך המות. ונ"ל בס"ד, כמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י, דגוון התכלת דוחה הסתכלות וראיה של הקליפות והחיצונים, ולכך כאשר מטלטלין בני קהת את הארון ושלחן ומנורה ומזבח הזהב במדבר ממקום למקום, פורסים עליהם תחלה בגד תכלת מלמעלה, והטעם כי החיצונים רוצים להסתכל בקודש, ולהתאחז שם, וכד זמין לעייניהו גוון תכלת, אין שולטין להתאחז במקום הקודש יע"ש, נמצא גוון התכלת דוחה הקליפות והחיצונים שהם אויבים שלמעלה, ולכן נקיט שבח זה של לוז שנקלט באוירה היטב צבע התכלת, שדוחה אויבים של מעלה, עם הנך שבחים דנדחו ממנה אויבים של מטה, שהם סנחריב ונ"נ, שהם אויבים תחתונים, ועם מלאך המות שהוא אויב נפשיי ורוחני :

שם. גרם הללה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות. נראה ודאי דאין הכונה שבשכר לויה שעשה גרם סגולה זו באותו מקום, שלא ישלוט בו אויב הנפשיי, וגם אויב הגופשיי, אלא הענין הוא כי לותו מקום שנבנית בו העיר הנקראת לוז, זכה בכח זה מבריאת העולם, שרלה הקב"ה לברא בזה העולם התחתון מקום שיהיה דוגמה למדור הקדושה שלמעלה, שאין נכנס בו קליפה וכח חיצוני, וכן יהיה המקום הזה למטה, שלא יכנס בו אויב גשמי ואויב נפשיי, וזה הכח זכתה בו אותה קרקע מבריאת העולם, ועל כן כל מי שיבנה עיר באותה קרקע, תהיה העיר מוצלת מכל אויב הן אויב נפשיי שהוא מ"ה, והן אויב גופניי כמו סנחריב וכיוצא בו, אך אותו אדם בשכר לויה שהיה לו, זכה שהוא יבנה את העיר באותה קרקע, ואם לא היה לו שכר זה היה זוכה בזה אדם אחר, או לא היה זוכה שום אדם לבוין הדבר לבנות עיר מושב באותה קרקע. ונ"ל לכך נקראת לוז, דאותיות לוז במילואם כזה למד ו"ו זין, הנה אותיות המלוי הם אותיות דמיון, לרמוז מקום זה הוא דמיון למדור הקדושה שלמעלה, וכיוצא בזה אתה מוצא בפרעה, דאחז"ל בשכר ד' פסיעות שלוה לאברהם אבינו, נשתעבדו ישראל שם ת' שנה, דאין הכונה שהלויה גרמה גזרת השעבוד, אלא גזרת השעבוד היתה גזורה מטעם הידוע, ורק לא נגזרה בארץ מצרים, אלא אמר לו בארץ לא להם, וע"י שכר הלויה זכה פרעה שתהיה בארצו, ונחשבו השנים כפולים מפני שהיו משעבדים אותם גם בלילות, או קושי השעבוד השלים המנין, ונראה דאותו כנעני גדל שכרו, כי סיכן עצמו בהללה זו שהציל את ישראל, שאם היו מרגישים בו אנשי העיר היו הורגים אותו :

שם. יעסוק בתורה, שנאמר כי לוית חן הם לראשיך. נ"ל בס"ד, דברי תורה מכונים בשם דדים, דכתיב דדיה ירווך בכל עת, והטעם פרשתי בס"ד, כי יש בתורה ח' דרגין שהם ארבע וארבע דבר והופכו, שהם טהור וטמא אסור ומותר, חייב וזכאי פסול וכשר, ודדים עולים מספר חן, ולכן כתיב אילת אהבים ויעלת חן, וההולך בדרך ואין לו לויה שאין לו בני אדם להתלוות עמו, אלא הולך לבדו אז יעסוק בתורה, ומדברי תורה נברא מלאכים, וקם יהי' מחנה לילך עמו לשומרו, וכמ"ש ויעקב הלך לדרכו, פירוש שעסק בתורה בהילוכו, והתורה היא שורשו כידוע, ולז"א לדרכו, ע"ד שפירש רבינו הרמ"ח ז"ל בפסוק לך לך ר"ל לשרשך, ומאחר שעסק בתורה נברא מן התורה מלאכים, ולכן ויפגעו בו מלאכי אלקים, שנבראו מעסק התורה שלו שהיתה גבוהה מאד, עד שהמלאכים הנבראים ממנה יקראו מלאכי אלקים, ויאמר מחנה אלקים זה, דאלו באו אלי בסוג מחנה לשמור אותי כדרך המחנה השומרים את מלכם, והענין הוא כי דברי תורה הם חן כאשר ביארנו, והעוסק בהם הוא אדם שמספרו מ"ה, כי רק לעוסק בתורה, ניתן שם זה דאדם, וכמ"ש רז"ל ע"פ אדם אתם, ונמצא עתה בעסקו בתורה יש אצלו צירוף מחנה שהוא ח"ן מ"ה, ולכן יעקב אע"ה שיש לו זכיה בשם אדם יותר, כי היה שופריה דאדה"ר ובעסקו בתורה שפגעו בו מלאכים אמר מחנה אלקים זה, מחנה דייקא, שהוא צירוף חן ומה :

וז"ש ההולך בדרך יחידי ואין לו לויה, אם ירצה שיהיה לו מחנה לשומרו יעסוק בתורה, שנאמר כי לוית חן הם לראשך, כלומר יתלוה אצלך חן, שהם דברי תורה עם אותיות הם, שהוא מספר אדם הניתן ללומדי תורה, ויהיה אצלך צירוף מחנה, שאז יהיה לך מחנה לשמרך בדרך, ולכן אמר על התורה אילת אהבים ויעלת חן, דמעלה חותך את האדם שמספרך מה, לאותיות חן להצטרף יחד :

שם. בשביל ארבע אמות שליוהו פרעה לאברהם אבינו נשתעבד בבניו ת' שנה, נראה אמה בהפוך אתוון מאה, ולכן כנגד ארבע אמות זכה בשעבוד ד' מאות, וכבר ביארתי לעיל דעיקר הגזרה של שעבוד ת' שנה היתה בשביל טעם ידוע, אך היה אפשר לקיים זה אצל מלך אחר וזכה פרעה שיהיה השעבוד בארצו בשביל שכר לויה, וגם זה היה לטובת ישראל שאם היה השעבוד אצל מלך אחר, לא היה זדון לבו משיאו לעשות קושי השעבוד שעשה פרעה, ולשעבדם גם בלילות, ואז היה צריך להשלים ת' שנה שלמים, אך עתה שזכה פרעה להיות שעבוד ת' שנה, אפילו הרויחו ישראל לצאת בחצי הזמן כי היה קשה ורע ביותר, שעשה קושי השעבוד ביותר, ואז קושי השעבוד השלים המנין, וגם הלילות השלימו המנין :

שם. הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר, דהיינו שבעים אמה. נ"ל כנגד מעלת התורה שנדרשת בשבעים פנים, ונקראה בשבעים שמות. ואמר חבר לחבר תחום שבת שהוא אלפים אמה, כנגד שני אלפים תורה, וגם כנגד מה שנבראה אלפים שנה קודם בריאת העולם, ותלמיד להרב פרסה שהיא ארבעה מילין, כנגד ארבעה חלקים של התורה, שהם פרד"ס :

שם. כל שאינו מלוה ומתלוה כאלו שופך דמים, פירוש שאינו מתלווה, היינו שאינו רוצה שיהיו בני אדם מלווים אותו שנוער בהם ומחזירם, ולכן נוהגים שאין המתלוה אומר להמלווים שיחזרו, אלא עד שיחזרו מאליהן, והנה מן אלישע הע"ה לא גמרינן אלא על אינו מלוה, אך ממילא גמרינן לאינו מתלווה, דחד טעמא אית להו. ומ"ש אלמלא לווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים, הכונה כי אותם הילדים אשר זלזלו בו, אם היו רואין אנשים גדולים

מלווים

מלווים אותו, היו יראים לדבר דברים של זלזול כנגדו, ואז ממילא לא היה מגרה בהם הדובים :

שם. ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח, שהקרחת עלינו את המקום. הנה רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים הקדמה ל"ב אמר, כי אלישע הע"ה הוא משורש חנוך הנקרא מט"ט, שהוא מצד נשמה דאצילות, אך שורש נשמתו יש בה ג"כ חלק ואחיזה מן קרח, שהוא משירש קין,

בס"ד נרמז זה ג"כ בתיבת ויראם, שהוא בהפוך אתוון אמורי, שרצה בצורית שהם דרכי האמורי. ובזה ניחא מה שהולך לפרש בדבריו כאמוריים, כדי לעורר אותנו ברמז זה של ויראם שהוא אותיות אמורי. ומ"ד שראה אין בהם לחלוחית מצוה, ג"כ מפיק לה מן תיבת ויראם, דהרש"ע

הסט"א, מקפת אותו מכל צדדיו, כדוגמת מם סתומה, ורק כשיעשה איזה מצוה פורץ בה פרצה קטנה כפרצה של מ"ם פתוחה, שבזה תהיה מ"ם הסתומה כמו מ"ם פתוחה, אך אלו, ראה אין בהם לחלוחית מצוה בשום זמן, הסט"א מקפת אותם, תמיד כדמיון מ"ם סתומה, ולא יזדמן שתהיה לפעמים כמו מם פתוחה, וזה נרמז בתיבת ויראם שהוא ויראה מ"ם, דאות של ויראם היא סתומה. ומ"ד לא בהם ולא בזרעם, נפיה לה מן תיבת אחריו, דאחורי אותיות אלישע יש אות

ארי אות א' לא יש
ת אחד, יהיה מהם
ם ויפן אחריו פנה
רעם, ויראם וירא
:
ז דבעיתי. פירש
מהרש"א ז"ל מה
נל דברי מהרש"א
באו ע"י שמים,
ראי יעשו שליחותם
לאה טבעית ע"י
שום דבעיתי, קאי
"ה, שהם אנשיו
ללכת בלתי שני
יו אתו, ועוד הוא
קר דירתו ממקום
נוד א"א שלא ימלא
זהללו, וכמ"ש ע"פ
ם לא נברא יער
לאים ממנו ופוגעים
אלישע הע"ה בעיתי
י, ואין דבר חוכך
מן הדובים, שהיו
באים לטרוף הילדים
מוך לילדים, והדובים
הדובים מכוסין מעיני
ותן תכף, ונעלמו מן
בשם בן מ"ב, נרמז
ב, והוא אותיות יד
ער הוא מספר פ"ר

חנין חן מקום על
את המקום חן בעיני
עים, והיינו כיון דהיו
ם מים רבים לזרעים
הם אילנות, וא"כ יש
האדמה, שיוציאו פירות
מהם לשתיה כלל,
שהיו מוכרחים לקנות
עכ"ז יש להם טובה
בריאים ושמנים ויפים,
יובן מ"ש לו הקרחת
ובהמה שותים מן המים
רעים, דאין להם מים
א קרחות במקום ההוא
ם יבש מעשות פרי,
סיפיק בהרווחה, ועיין

מדרש רבה פרשת נח סוף פרשה ל"ד ע"פ ואתם פרו ורבו, אר"ל ברית כרותה לאוירות, פירוש שיהיה חן מקום על יושביו, שכל אחד יערב לו מזג אויר מקומו, אע"פ שהוא גרוע, ומייתי שם עובדא בתלמיד אחד דהוה יתיב קמיה דרבי יוסי ע"ש :

שם

כל [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
רבי [illegible] אמר כל [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

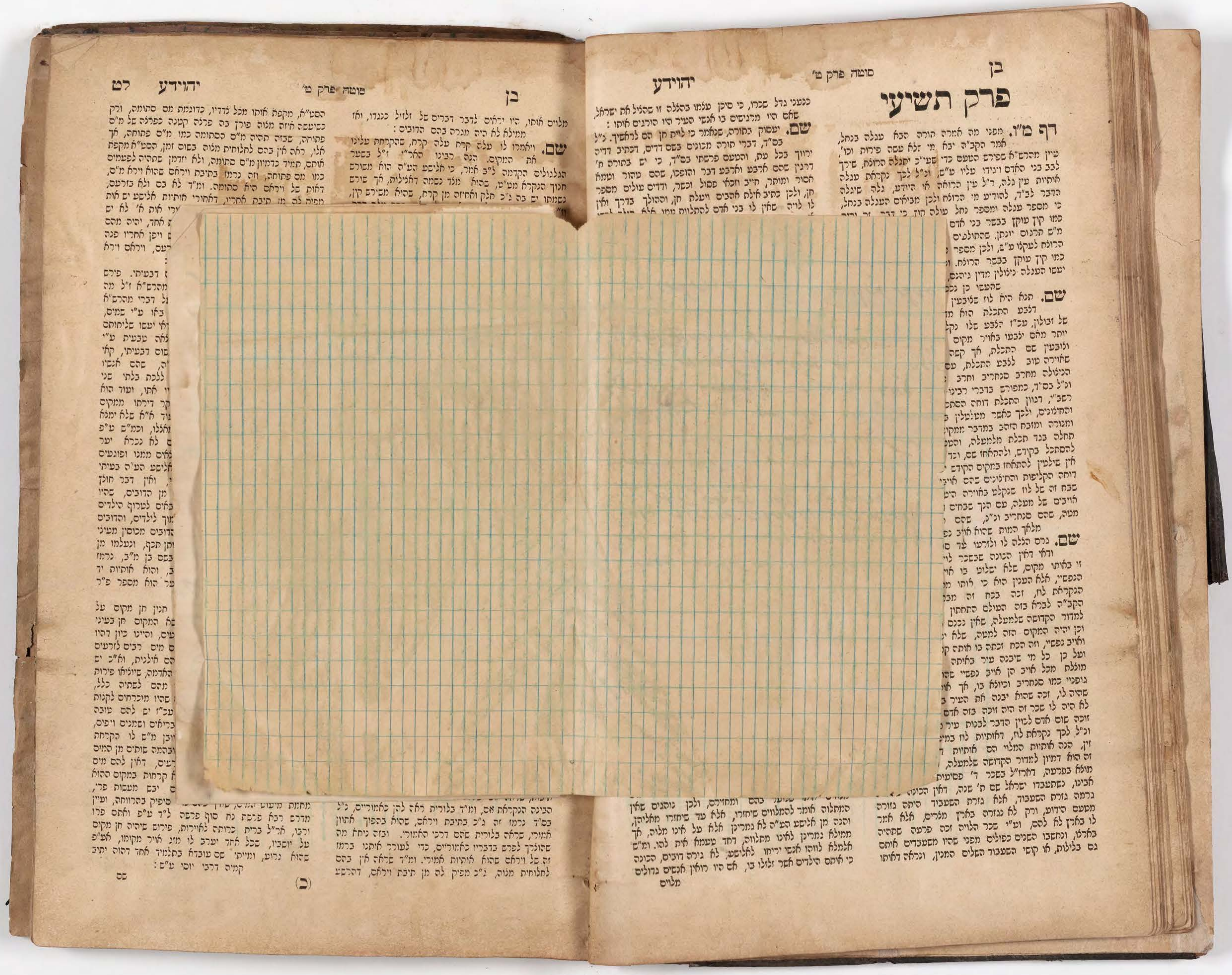

בן סוטה פרק ט' יהודע

פרק תשיעי

דף מ"ו. מפני מה אמרה תורה הבא עגלה בנחל, אמר הקב"ה יבא מי שלא עשה פירות וכו',

עיין מהרש"א שפירש הטעם כדי שעי"כ יתגלה הרוצח, שיכך לבב בני האדם ויגידו עליו ע"ש, ונ"ל לכך נקראת עגלה אותיות עין גלה, ר"ל עין הרואה או היודע, גלה שיגלה הדבר לב"ד, להודיע מי הרוצח ולכן מביאים העגלה בנחל, כי מספר עגלה ומספר נחל עולה קוז, כי דבר זר יהיה כמו קוץ עוקץ בבשר בני אדם

כנעני גדל שכרו, כי סיכן עצמו בהלה זו שהציל את ישראל, שאם היו מרגישים בו אנשי העיר היו הורגים אותו :

שם. יעסוק בתורה, שנאמר כי לוית חן הם לראשך. נ"ל בס"ד, דברי תורה מכונים בשם דדים, דכתיב דדיה ירווך בכל עת, והטעם פרשתי בס"ד, כי יש בתורה ח' דרגין שהם ארבע וארבע דבר והופכו, שהם טהור וטמא אסור ומותר, חייב וזכאי פסול וכשר, ודדים עולים מספר חן, ולכן כתיב אילת אהבים ויעלת חן, וההולך בדרך ואין לו לויה שאין לו בני אדם להתלוות עמו

המתלוה אומר להמלווים שיחזרו, אלא עד שיחזרו מאליהן, והנה מן אלישע הע"ה לא גמרינן אלא על אינו מלוה, אך ממילא גמרינן לאינו מתלווה, דחד טעמא אית להו. ומ"ש אלמלא לוווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים, הבונה כי אותם הילדים אשר זלזלו בו, אם היו רואין אנשים גדולים

מלוים

בן סוטה פרק ט' יהודע לט

מלוים אותו, היו יראים לדבר דברים של זלזול כנגדו, ואז ממילא לא היה מגרה בהם הדובים :

שם. ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח, שהקריחת עלינו את המקום. הנה רבינו האר"י ז"ל בספר הגלגולים הקדמה ל"ב אמר, כי אלישע הע"ה הוא משורש חנוך הנקרא מט"ט, שהוא מלך נשמה דאצילות, אך שורש נשמתו יש בה ג"כ חלק ואחיזה מן קרח, שהוא משירש קין,

הבינה הנקראת אם, ומ"ד בלורית ראה להן כאמוריים, נ"ל בס"ד נרמז זה ג"כ בתיבת וירא‍ם, שהוא בהפוך אתוון אמורי, שראה בלורית שהם דרכי האמורי. ובזה ניחא מה שהולך לפרש בדבריו כאמוריים, כדי לעורר אותנו ברמז זה של וירא‍ם שהוא אותיות אמורי. ומ"ד שראה אין בהם לחלוחית מצוה, ג"כ מפיק לה מן תיבת וירא‍ם, דהרשע

הסט"א, מקפת אותו מכל צדדיו, כדוגמת מם סתומה, ורק כשעושה איזה מצוה פורץ בה פרצה קטנה כפרצה של מ"ם פתוחה, שבזה תהיה מ"ם הסתומה כמו מ"ם פתוחה, אך אלו, ראה אין בהם לחלוחית מצוה בשום זמן, הסט"א מקפת אותם, תמיד כדמיון מ"ם סתומה, ולא יזדמן שתהיה לפעמים כמו מם פתוחה, וזה נרמז בתיבת וירא‍ם שהוא וירא מ"ם, דאות של וירא‍ם היא סתומה. ומ"ד לא בם ולא בזרעם, נפיה לה מן תיבת אחריו, דאחורי אותיות אלישע יש אות

מחמת מיעוט הגשם, שאין
מדרש רבה פרשת נח סוף פרשה ל"ד ע"פ ואתם פרו ורבו, אר"ל ברית כרותה לאוירות, פירוש שיהיה חן מקום על יושביו, שכל אחד יערב לו מזג אויר מקומו, אע"פ שהוא גרוע, ומייתי שם עובדא בתלמיד אחד דהוה יתיב קמיה דרבי יוסי ע"ש :

(ב) שם

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

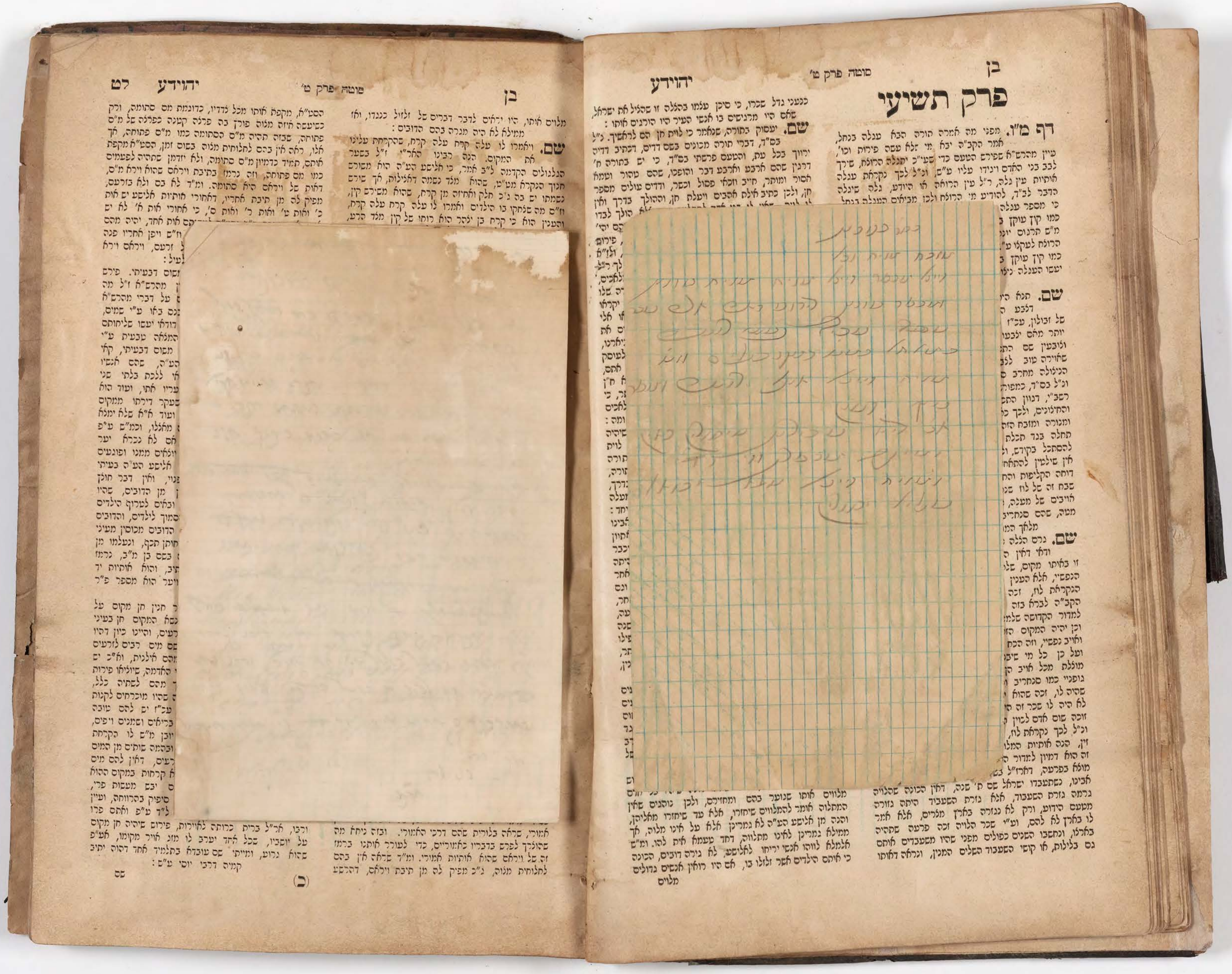

פרק תשיעי

דף מ"ו. מפני מה אמרה תורה הבא עגלה בנחל, אמר הקב"ה יבא מי שלא עשה פירות וכו', עיין מהרש"א שפירש הטעם כדי שע"י יתגלה הרוצח, שירך לבב בני האדם ויגידו עליו ע"ש, ונ"ל לכך נקראת עגלה אותיות עין גלה, ר"ל עין הרוצח או היודע, גלה שיגלה הדבר לב"ד, להודיע מי הרוצח ולכן מביאים העגלה בנחל

אבינו, כשנשתעבדו ישראל שם ת' שנה, דאין הכונה שהלויה גרמה גזרת השעבוד, אלא גזרת השעבוד היתה גזורה מטעם הידוע, ורק לא נגזרה בארץ מצרים, אלא אמר לו בארץ לא להם, וע"י שכר הלויה זכה פרעה שתהיה בארצו, ונחשבו השנים כפולים מפני שהיו משעבדים אותם גם בלילות, או קושי השעבוד השלים המנין, ונראה דאותו

כנעני גדל שכרו, כי סיכן עצמו בהצלה זו שהציל את ישראל, שאם היו מרגישים בו אנשי העיר היו הורגים אותו :

שם. יעסוק בתורה, שנאמר כי לוית חן הם לראשך. נ"ל בס"ד, דברי תורה מכונים בשם דדים, דכתיב דדיה ירווך בכל עת, והטעם פרשתי בס"ד, כי יש בתורה ח' דרגין שהם ארבע וארבע דבר והופכו, שהם טהור וטמא אסור ומותר, חייב וזכאי פסול וכשר, ודדים עולים מספר חן, ולכן כתיב אילת אהבים ויעלת חן, וההולך בדרך ואין

מלווים אותו שנוער בהם ומחזירם, ולכן נוהגים שאין המתלוה אומר להמלווים שיחזרו, אלא עד שיחזרו מאליהן, והנה מן אלישע הע"ה לא גמרינן אלא על אינו מלוה, אך ממילא גמרינן לאינו מתלווה, דחד טעמא אית להו. ומ"ש אלמלא לווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים, הכונה כי אותם הילדים אשר זלזלו בו, אם היו רואין אנשים גדולים

מלוים אותו, היו יראים לדבר דברים של זלזול כנגדו, ואז ממילא לא היה מגרה בהם הדובים :

שם. ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח, שהקרחת עלינו את המקום. הנה רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים הקדמה ל"ב אמר, כי אלישע הע"ה הוא משורש חנוך הנקרא מט"ט, שהוא מלך נשמה דאצילות, אך שורש נשמתו יש בה ג"כ חלק ואחיזה מן קרח, שהוא משרש קין, וז"ש מה שלחקו בו הילדים ואמרו לו עלה קרח עלה קרח, והענין הוא כי קרח בן יצהר הוא רוחו של קין מצד הרע,

אמורי, שראה בלורית שהם דרכי האמורי. ובזה ניחא מה שהולך לפרש בדבריו כאמוריים, כדי לעורר אותנו ברמז זה של ויראם שהוא אותיות אמורי. ומ"ד שראה אין בהם לחלוחית מצוה, ג"כ מפיק לה מן תיבת ויראם, דהרשע

הסט"א, מקפת אותו מכל צדדיו, כדוגמת מם סתומה, ורק כשיעשה איזה מצוה פורץ בה פרצה קטנה כפרצה של מ"ם פתוחה, שבזה תהיה מ"ם הסתומה כמו מ"ם פתוחה, אך אלו, ראה אין בהם לחלוחית מצוה בשום זמן, הסט"א מקפת אותם, תמיד כדמיון מ"ם סתומה, ולא יזדמן שתהיה לפעמים כמו מם פתוחה, וזה נרמז בתיבת ויראם שהוא וירא מ"ם, דאות של ויראם היא סתומה. ומ"ד לא בם ולא בזרעם, מפיק לה מן תיבת אחריו, דאחורי אותיות אלישע יש אות כ' ואות ע' ואות ר' ואות ס', כי אחורי אות א' לא יש

ורבו, אר"ל בריה כרותה לאוירות, פירוש שיהיה חן מקום על יושביו, שכל אחד יערב לו מזג אויר מקומו, אע"פ שהוא גרוע, ומייתי שם עובדא בתלמיד אחד דהוה יתיב קמיה דרבי יוסי ע"ש :

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

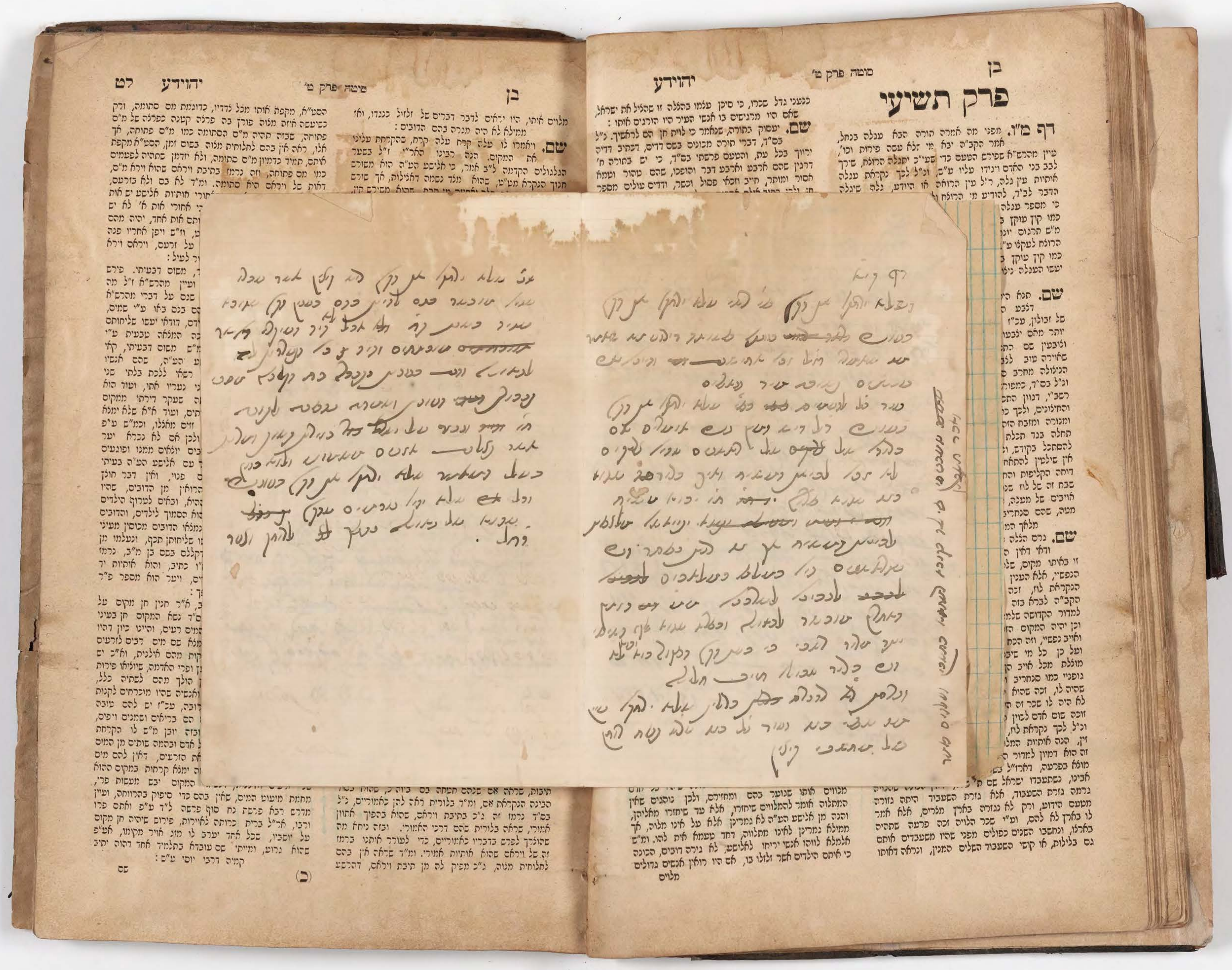

לט יהוידע סוטה פרק ט' בן
בן סוטה פרק ט' יהוידע
פרק תשיעי
דף מ"ו.

fragment/insert found with book قطعة شطية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

מלוים אותו, היו יראים לדבר דברים של זלזול כנגדו, ואז ממילא לא היה מגרה בהם הדובים:

שם. ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח, שהקרחת עלינו את המקום. הנה רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים הקדמה ל"ב אמר, כי אלישע הע"ה הוא משורש חנוך הנקרא מט"ט, שהוא מלך נשמה דאצילות, אך שורש נשמתו יש בה ג"כ חלק ואחיזה מן קרח, שהוא משורש קין, וז"ש מה שלחקו בו הילדים ואמרו לו עלה קרח עלה קרח, והענין הוא כי קרח בן יצהר הוא רוחו של קין מצד הרע, ולכן ירד חיים שאולה, וא"ל הילדים לביישו ולגרשו, כי הנה קרח ירד שאולה וצריך לעלות, ואתה נמשך משרש קרח, ואיך אתה רוצה לעלות עכ"ל. ולי אני עבדא נראה הכונה כך, כיון שאתה משרש קרח, למה אתה עולה לבדך, עלה את קרח ג"כ, כדי שיעלה גם עושרו עמו, ונתפרנס אנחנו מעושרו של קרח, יען כי אתה הקרחת עלינו את המקום, שלא נשאר להם פרנסה להתפרנס, ועלה קרח הראשון על קרח, ועלה קרח הב' על הממון שלו שהיה חביב עליו כנפשו ודוק:

ועוד כתב שם רבינו ז"ל, הנה קרח בן יצהר גלחו

אלופ

בה

נפש

והיינו כי אלישע ...

ולז"א ויפן אחריו דייקא ויראם:

שם. ראה שנתעברה בהם אמם ביוה"כ. נ"ל בס"ד, דרים תיבת ויראם ויראה אם, דאות א' מתחבר לשתי תיבות, שראה אם שלהם חטאה בם ביוה"כ, שהוא בסוד הבינה הנקראת אם, ומ"ד בלורית ראה להן כאמוריים, נ"ל בס"ד נרמז זה ג"כ בתיבת ויראם, שהוא בהפוך אתוון אמורי, שראה בלורית שהם דרכי האמורי. ובזה ניחא מה שהוצרך לפרש בדבריו כאמוריים, כדי לעורר אותנו ברמז זה של ויראם שהוא אותיות אמורי. ומ"ד שראה אין בהם לחלוחית מצוה, נ"כ מפיק לה מן תיבת ויראם, דהרשע

השט"א, מקפת אותו מכל צדדיו, כדוגמת מם סתומה, ורק כשיעשה איזה מצוה פורץ בה פרצה קטנה כפרצה של מ"ם פתוחה, שבזה תהיה מ"ם הסתומה כמו מ"ם פתוחה, אך אלו, ראה אין בהם לחלוחית מצוה בשום זמן, הסט"א מקפת אותם, תמיד כדמיון מ"ם סתומה, ולא יזדמן שתהיה לפעמים כמו מם פתוחה, וזה נרמז בתיבת ויראם שהוא ויראה מ"ם, דאות של ויראם היא סתומה. ומ"ד לא בם ולא בזרעם, מפיק לה מן תיבה אחריו, דאחורי אותיות אלישע יש אות כ' ואות ט' ואות ר' ואות ס', כי אחורי אות א' לא יש אות, ואם תחבר כ"ף וסמ"ך לעשותם אות אחד, יהיה מהם אות פ', הרי יש כאן אותיות פרט, וז"ש ויפן אחריו פנה לפרט שלהם הרמוז אחריו, דקאי על זרעם, ויראם ויראה מם סתומה, כאמור לעיל:

שם. ולהוי דובים ולא להוי יער, משום דבעיתי. פירש רש"י ז"ל בעיתי הדובים, ועיין מהרש"א ז"ל מה שטען על דבריו, והמעיין יראה שגם על דברי מהרש"א ז"ל יש לטעון, כיון דהדובים הלא בנס באו ע"י שמים, איך אפשר שיהיו יכולים לברוח מידם, דודאי יעשו שליחותם ואין מידם מציל, ולמה הוצרכה המלאה טבעית ע"י היער על כן נ"ל בס"ד לפרש מ"ש משום דבעיתי, קאי

עם אלישע הע"ה, שהם אנשיו

חשוב אינו רשאי ללכת בלתי שני

ע"פ ושני נעריו אתו, ועוד הוא

עשיר ועתה שעקר דירתו ממקום

כמה משרתים, ועוד א"א שלא ימצא

שהם אין זזים מאצלו, וכמ"ש ע"פ

אה איש, ולכן אם לא נברא יער

כדי שהדובים יוצאים ממנו ופוגעים

אנשים אשר עם אלישע הע"ה בעיתי

ין דהמקום פנוי, ואין דבר חוצץ

נבהלים הרואין מן הדובים, שהיו

בבקעה ההיא, ובאים לטרוף הילדים

במקום ההוא הסמוך לילדים, והדובים

בילדים, נמלאו הדובים מכוסין מעיני

והם עשו שליחותן תכף, ונעלמו מן

ביגו ז"ל דקללם בשם בן מ"ב, נרמז

חסר וא"ו כתיב, והוא אותיות יד

סוד הידים, ויער הוא מספר פ"ר

דמנצפך:

העיר טוב, א"ר חנין אן מקום על

כ"ל בס"ד נשא המקום חן בעיני

נ"פ שהיו המים רעים, והיינו כיון דהיו

לשתיה, ימצא שם מים רבים לזרעים

וכים להשקות מהם אילנות, וא"כ יש

גלד פרי העץ ופרי האדמה, שיוציאו פירות

המים, אין הולך מהם לשתיה כלל,

ר האדמה, ואנשיה שהיו מוכרחים לקנות

הוצאתם מרובה, עכ"ז יש להם טובה

אשר שם הם בריאים ושמנים ויפים,

בוי המים, ובזה יובן מ"ש לו הקרחת

עלינו את המקום, כי עתה שכל אדם ובהמה שותים מן המים שבעיר, נתמעטו המים בהשקאת הזרעים, דאין להם מים רבים להשקות את האדמה, ובזה ימצא קרחות במקום ההוא של זרעים ואילנות, דנשאר המקום יבש מעשות פרי, מחמת מיעוט המים, שאין בהם כדי סיפוק בהרווחה, ועיין מדרש רבא פרשת נח סוף פרשה ל"ד ע"פ ואתם פרו ורבו, אר"ל ברית כרותה לאוירות, פירוש שיהיה חן מקום על יושביו, שכל אחד יערב לו מזג אויר מקומו, אע"פ שהוא גרוע, ומייתי שם עובדא בתלמיד אחד דהוה יתיב קמיה דרבי יוסי ע"ש:

שם (ב)

פרק תשיעי

דף מ"ו. מפני מה אמרה תורה הבא עגלה בנחל, אמר הקב"ה יבא מי שלא עשה פירות וכו', עיין מהרש"א שפירש הטעם כדי שעי"כ יתגלה הרוצח, שירך לבב בני האדם ויגידו עליו ע"ש, ונ"ל לכך נקראת עגלה אותיות עין גלה, ר"ל עין הרואה או היודע, גלה שיגלה הדבר לב"ד, להודיע

כי מספר עגלה

כמו קוץ עוקץ ב

מ"ש תרגום יונ

הרוצח לעקלו ע"

כמו קוץ עוקץ ב

יעשו העגלה כילו

שם. תנא הי

דלבע ה

של זבולון, עכ"ז

יותר מהם ילבעו

ולובעין שם הת

שאורה טוב לל

הגולה מחרב ס

ונ"ל בס"ד, כמפות

רשב"י, דגוון הת

והחלונים, ולכך כו

ומנורה ומזבח הז

תחלה בגד תכלת

להסתכל בקודש, ו

אין שולטין להתאח

דוחה הקליפות והי

שבח זה של לוז ש

אויבים של מעלה,

מטה, שהם סנחרי

מלאך המ

שם. גרס הללה

ודאי דאין

זו באותו מקום, של

הנפשיי, אלא הענין

הנקראת לוז, זכה

הקב"ה לברא בזה

למדור הקדושה של

וכן יהיה המקום ה

ואויב נפשיי, וזה הכר

ועל כן כל מי שי

מוללת מכל אויב

גופניי כמו סנחריב

שהיה לו, זכה שהוא

לא היה לו שכר זה

זוכה שום אדם לבוין

ונ"ל לכך נקראת לו

זין, הנה אותיות הס

זה הוא דמיון למדור

מולא בפרעה, דאר"

אבינו, נשתעבדו ישו

גרמה גזרת השעבוד, הנה גזרת השעבוד היתה גוזרה מטעם הידוע, ורק לא נגזרה בארץ מצרים, אלא אמר לו בארץ לא להם, וע"י שכר הלויה זכה פרעה שתהיה בארצו, ונחשבו השנים כפולים מפני שהיו משעבדים אותם גם בלילות, או קושי השעבוד השלים המנין, ונראה דאותו

כנעני גדל שכרו, כי סיכן עצמו בהללה זו שהליל את ישראל, שאם היו מרגישים בו אנשי העיר היו הורגים אותו:

שם. יעסוק בתורה, שנאמר כי לוית חן הם לראשך. נ"ל בס"ד, דברי תורה מכונים בשם דדים, דכתיב דדיה ירווך בכל עת, והטעם פרשתי בס"ד, כי יש בתורה ח' דרגין שהם ארבע וארבע דבר והופכו, שהם טהור וטמא אסור ומותר, חייב וזכאי פסול וכשר, ודדים עולים מספר חן, ולכן כתיב אילת אהבים ויעלת חן, וההולך בדרך ואין

המתלוה אומר להמלווים שיחזרו, אלא עד שיחזרו מאליהן, והנה מן אלישע הע"ה לא גמרינן אלא על אינו מלוה, אך ממילא גמרינן לאינו מתלווה, דחד טעמא אית להו. ומ"ש אלמלא לווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים, הכונה כי אותם הילדים אשר זלזלו בו, אם היו רואין אנשים גדולים

מלוים

[illegible]

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

פרק תשיעי

דף מ״ו. מפני מה אמרה תורה הבא עגלה בנחל, אמר הקב״ה יבא מי שלא עשה פירות וכו׳,
עיין מהרש״א שפירש הטעם כדי שע״י יתגלה הרוצח, שיבך לבב בני האדם ויגידו עליו ע״ש, ונ״ל לכך נקראת עגלה אותיות עין גלה, ר״ל עין הרואה או היודע, גלה שיגלה הדבר לב״ד, להודיעו
כי מספר עגלה
כמו קין עוקן
מ״ם תרגום יונ
הרוצח לעקלו ע״
כמו קין עוקן
יעשו העגלה כילו

שם. תנא הי
דלבע ה
של זבולון, עכ״ז
יותר מהם ילבעו
ולובעין שם הת
שאוירה טוב ללב
הנילולה מחרב ש
ונ״ל בס״ד, כמפות
רשב״י, דגוון התכ
והחילונים, ולכך כ
ומנורה ומזבח הזה
תחלה בגד תכלת
להסתכל בקודש, ו
אין שילטין להתאח
דוחה הקליפות וה
שבח זה של לוז ש
אויבים של מעלה,
מטה, שהם סנחרי
מלאך המ

שם. גרס הללה
ודאי דאין
זו באותו מקום, של
הנפשיי, אלא הענין
הנקראת לוז, וזה
הקב״ה לברא בזה
למדור הקדושה של
וכן יהיה המקום ה
ואויב נפשיי, וזה הכר
ועל כן כל מי שי
מוצלת מכל אויב
גופניי כמו סנחריב
שהיה לו, זכה שהוא
לא היה לו שכר זה
זוכה שום אדם לבנין
וכ״ל לכך נקראת לוז
זין, הנה אותיות הס
זה הוא דמיון למדור
מוצא בפרעה, דארז״
אבינו, כשנשתעבדו יש
גרמה גזרת השעבוד, הנה גזרת השעבוד היתה גוזרה מטעם הידוע, ורק לא נגזרה בארץ מצרים, אלא אמר לו בארץ לא להם, וע״י שכר הלויה זכה פרעה שתהיה בארצו, ונחשבו השנים כפולים מפני שהיו משעבדים אותם גם בלילות, או קושי השעבוד השלים המנין, ונראה דאותו

כנעני גדל שכרו, כי סיכן עצמו בהצלה זו שהציל את ישראל, שאם היו מרגישים בו אנשי העיר היו הורגים אותו :

שם. יעסוק בתורה, שנאמר כי לוית חן הם לראשך. נ״ל בס״ד, דדברי תורה מכונים בשם דדים, דכתיב דדיה ירווך בכל עת, והטעם פרשתי בס״ד, כי יש בתורה ח׳ דרגין שהם ארבע וארבע דבר והופכו, שהם טהור וטמא אסור ומותר, חייב וזכאי פסול וכשר, ודדים עולים מספר ח׳, ולכן כתיב אילת אהבים ויעלת חן, וההולך בדרך ואין

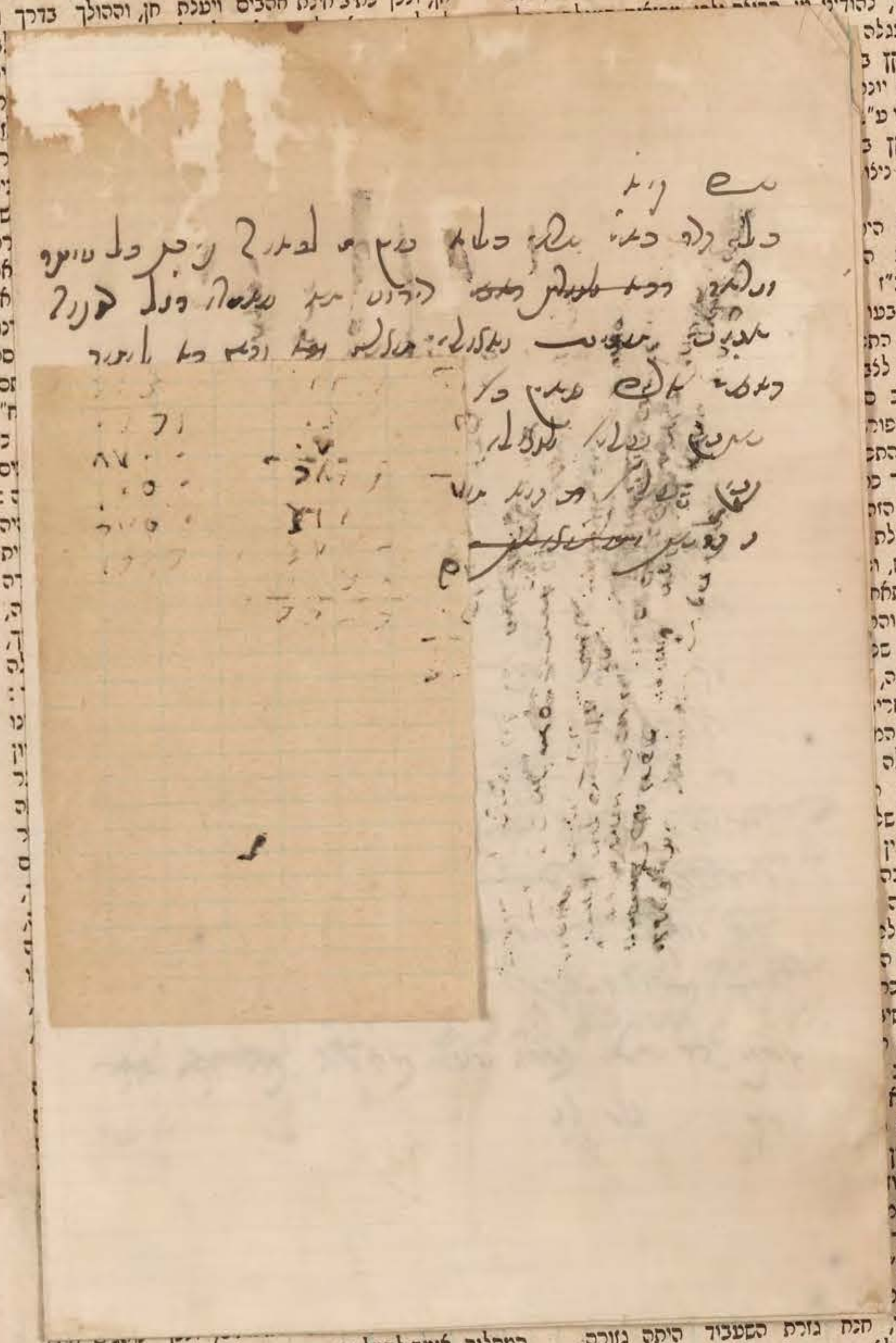

המתלוה אומר להמלווים שיחזרו, אלא עד שיחזרו מאליהן, והנה מן אלישע הע״ה לא גמרינן אלא על אינו מלוה, אך ממילא גמרינן לאינו מתלווה, דחד טעמא אית להו. ומ״ש אלמלא לווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים, הכונה כי אותם הילדים אשר זלזלו בו, אם היו רואין אנשים גדולים

מלוים אותו, היו יראים לדבר דברים של זלזול כנגדו, ואז ממילא לא היה מגרה בהם הדובים :

שם. ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח, שהקרחת עלינו את המקום. הנה רבינו האר״י ז״ל בשער הגלגולים הקדמה ל״ב אמר, כי אלישע הע״ה הוא משורש חנוך הנקרא מט״ט, שהוא מלך נשמה דאצילות, אך שורש נשמתו יש בה ג״כ חלק ואחיזה מן קרח, שהוא משריש קין, וז״ש מה שצחקו בו הילדים ואמרו לו עלה קרח עלה קרח, והענין הוא כי קרח בן יצהר הוא רוחו של קין מלך הרע, ולכן ירד חיים שאולה, וא״ל הילדים לביישו ולגדפו, כי הנה קרח ירד שאולה וצריך לעלות, ואתה נמשך משרש קרח, ואיך אתה רוצה לעלות עכ״ל. ולי אני עבדא נראה הכונה כך, כיון שאתה משרש קרח, למה אתה עולה לבדך, עלה את קרח ג״כ, כדי שיעלה גם עושרו עמו, ונתפרנס אנחנו מעושרו של קרח, יען כי אתה הקרחת עלינו את המקום, שלא נשאר להם פרנסה להתפרנס, ועלה קרח הראשון על קרח, ועלה קרח הב׳ על הממון שלו שהיה חביב עליו כנפשו ודוק:

ועוד כתב שם רבינו ז״ל, הנה קרח בן יצהר גלחו

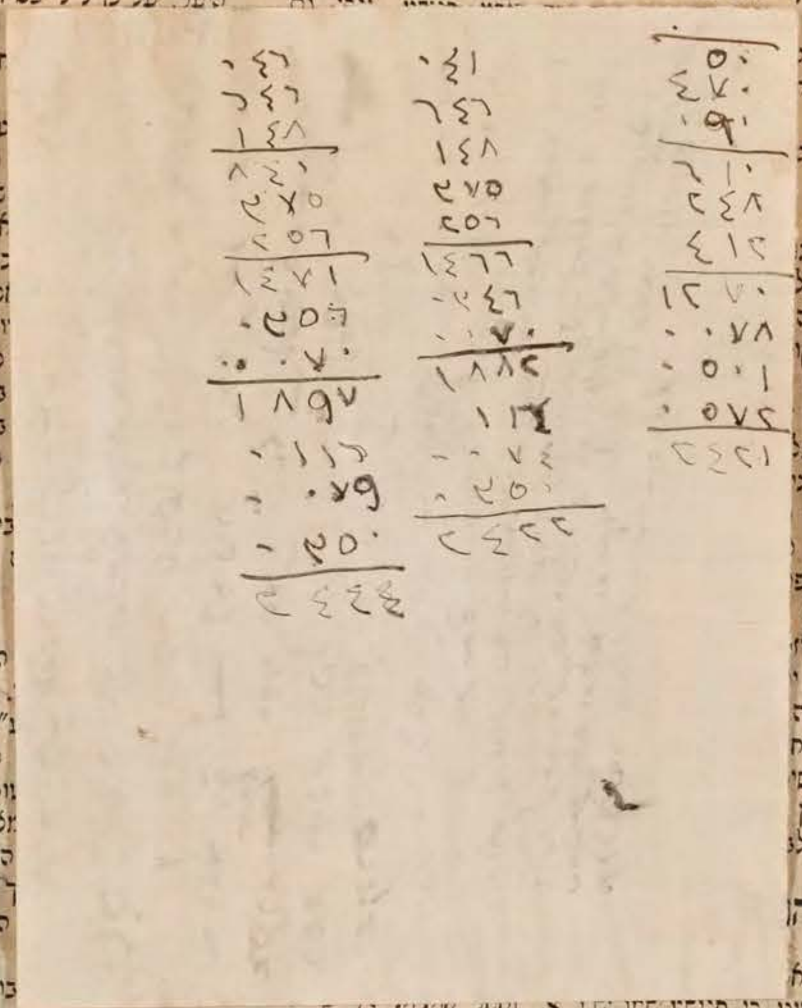

והו

נרא

והיינו כי אלישע שמו ישב א,
ולז״א ויפן אחריו דייקא ויראם:

שם. ראה שנתעברה בהם אמם ביוה״כ. נ״ל בס״ד, דרים תיבת ויראם וירא אם, דאות א׳ מתחבר לשתי תיבות, שראה אם שלהם חטאה בם ביוה״כ, שהוא בסוד הבינה הנקראת אם, ומ״ד בלורית ראה להן כאמוריים, נ״ל בס״ד נרמז זה ג״כ בתיבת ויראם, שהוא בהפוך אתוון אמורי, שראה בלורית שהם דרכי האמורי. ובזה ניחא מה שהוצרך לפרש בדבריו כאמוריים, כדי לעורר אותנו ברמז זה של ויראם שהוא אותיות אמורי. ומ״ד שראה אין בהם לחלוחית מצוה, ג״כ מפיק לה מן תיבת ויראם, דהרשע״א, מקפת אותו מכל צדדיו, כדוגמת מם סתומה, ורק כשיעשה איזה מצוה פורץ בה פרצה קטנה כפרצה של מ״ם פתוחה, שבזה תהיה מ״ם הסתומה כמו מ״ם פתוחה, אך אלו, ראה אין בהם לחלוחית מצוה בשום זמן, הרשע״א מקפת אותם, תמיד כדמיון מ״ם סתומה, ולא יזדמן שתהיה לפעמים כמו מם פתוחה, וזה נרמז בתיבת ויראם שהוא ויר״א מ״ם, דאות של ויראם היא סתומה. ומ״ד לא בם ולא בזרעם, מפיק לה מן תיבת אחריו, דאחורי אותיות אלישע יש אות כ׳ ואות ע׳ ואות ר׳ ואות ס׳, כי אחורי אות א׳ לא יש אות, ואם תחבר כ״ף וסמ״ך לעשותם אות אחד, יהיה מהם אות פ׳, הרי יש כאן אותיות פרע, וז״ש ויפן אחריו פנה לפרע שלהם הרמוז אחריו, דקאי על זרעם, ויראם ויראה מם סתומה, כאמור לעיל:

שם. ולהוי דובים ולא להוי יער, משום דבעיתי. פירש רש״י ז״ל בעיתי הדובים, ועיין מהרש״א ז״ל מה שטען על דבריו, והמעיין יראה שגם על דברי מהרש״א ז״ל יש לטעון, כיון דהדובים האם בנס באו ע״י שמים, איך אפשר שיהיו יכולים לברוח מידם, דודאי יעשו שליחותם ואין מידם מציל, ולמה הוצרכה המצאה טבעית ע״י היער. על כן נ״ל בס״ד לפרש מ״ש משום דבעיתי, קאי
עם אלישע הע״ה, שהם אנשיו
חשוב אינו רשאי ללכת בלתי שני
ע״פ ושני נעריו אתו, ועוד הוא
עציר ועתה שעקר דירתו ממקום
כמה משרתים, ועוד א״א שלא ימצא
שהם אין זזים מאצלו, וכמ״ש ע״פ
אם איש, ולכן אם לא נברא יער
כדי שהדובים יוצאים ממנו ופוגעים
אנשים אשר עם אלישע הע״ה בעיתי
ין דהמקום פנוי, ואין דבר חוצץ
נבהלים הרואין מן הדובים, שהיו
בבקעה ההיא, ובאים לטרוף הילדים
במקום ההוא הסמוך לילדים, והדובים
בילדים, נמצאו הדובים מכוסין מעיני
והם עשו שליחותן תכף, ונעלמו מן
בינו ז״ל דקללם בשם בן מ״ב, נרמז
חסר וא״ו כתיב, והוא אותיות יד
סוד הידים, ויער הוא מספר פ״ר
דמנצפך :
העיר טוב, א״ר חנין חן מקום על
נ״ל בס״ד נשא המקום חן בעיני
ג״פ שהיו המים רעים, והיינו כיון דהיו
לשתיה, ימצא שם מים רבים לזרעים
ובים להשקות מהם אילנות, וא״כ יש
מצד פרי העץ ופרי האדמה, שיוציאו פירות
המים, אין הולך מהם לשתיה כלל,
ך האדמה, ואנשיה שהיו מוכרחים לקנות
הוצאתם מרובה, עכ״ז יש להם טובה
אשר שם הם בריאים ושמנים ויפים,
בוי המים, ובזה יובן מ״ש לו הקרחת
עלינו את המקום, כי עתה שכל אדם ובהמה שותים מן המים שבעיר, נתמעטו המים בהשקאת הזרעים, דאין להם מים רבים להשקות את האדמה, ובזה ימצא קרחות במקום ההוא של זרעים ואילנות, דנשאר המקום יבש מעשות פרי, מחמת מיעוט המים, שאין בהם כדי סיפוק בהרווחה, ועיין מדרש רבה פרשת נח סוף פרשה ל״ד ע״פ ואתם פרו ורבו, אר״ל ברית כרותה לאוירות, פירוש שיהיה חן מקום על יושביו, שכל אחד יערב לו מזג אויר מקומו, אע״פ שהוא גרוע, ומייתי שם עובדא בתלמיד אחד דהוה יתיב קמיה דרבי יוסי ע״ש :

fragment/insert found with book قطعة شطية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

פרק תשיעי

דף מ"ו. מפני מה אמרה תורה הבא עגלה בנחל, אמר הקב"ה יבא מי שלא עשה פירות וכו', עיין מהרש"א שפירש הטעם כדי שע"כ יתגלה הרוצח, שיכך לבב בני האדם ויגידו עליו ע"ש, וכ"ל לכך נקראת עגלה אותיות עין גלה, ר"ל עין הרואה או היודע, גלה שיגלה הדבר לב"ד, להודיעו מי הרוצח

כי מספר עגלה
כמו קין עוקן ב
מ"ש תרגום יונ
הרוצח לעקלו פ"
כמו קין עוקן ב
יעשו העגלה כילו

שם. תנא הי
דצבע ה
של זבולון, עכ"ז
יותר מהם יצבעו
וצובעין שם הת
שאוירה טוב לל
הניצולה מחרב ס
וכ"ל בס"ד, כמפור
רשב"י, דגוון הת
והחיצונים, ולכך ס
ומנורה ומזבח הזה
תחלה בגד תכלת
להסתכל בקודש, ו
אין שליטין להתאח
דוחה הקליפות וה
שבח זה של לוז ש
אויבים של מעלה,
מטה, שהם סנחרי
מלאך המ

שם. גרם הצלה
ודאי דאין
זו באותו מקום, של
הנפשיי, אלא הענין
הנקראת לוז, זכה
הקב"ה לברא בזה
למדור הקדושה של
וכן יהיה המקום ה
ואויב נפשיי, וזה הכר
ועל כן כל מי שי
מוצלת מכל אויב
גופניי כמו סנחריב
שהיה לו, זכה שהוא
לא היה לו שכר זה
זוכה שום אדם לציון
וכ"ל לכך נקראת לוז
זין, הנה אותיות הכ
זה הוא דמיון למדור
מוצא בפרעה, דארז'
אבינו, נשתעבדו יש

גרמה גזרת השעבוד, הנה גזרת השעבוד היתה גזורה מטעם הידוע, ורק לא נגזרה בארץ מצרים, אלא אמר לו בארץ לא להם, וע"י שכר הלויה זכה פרעה שתהיה בארצו, ונחשבו השנים כפולים מפני שהיו משעבדים אותם גם בלילות, או קושי השעבוד השלים המנין, ונראה דאותו

כנעני גדל שכרו, כי סיכן עצמו בהצלה זו שהציל את ישראל, שאם היו מרגישים בו אנשי העיר היו הורגים אותו:

שם. יעסוק בתורה, שנאמר כי לוית חן הם לראשיך. נ"ל בס"ד, דדברי תורה מכונים בשם דדים, דכתיב דדיה ירווך בכל עת, והטעם פרשתי בס"ד, כי יש בתורה ח' דרגין שהם ארבע וארבע דבר והופכו, שהם טהור וטמא אסור ומותר, חייב וזכאי פסול וכשר, ודדים עולים מספר חן, ולכן כתיב אילת אהבים ויעלת חן, וההולך בדרך ואין

בדו
יהי'
רום.
ז"א.
ר"ל
נים,
שלו
ראו
אלי
את

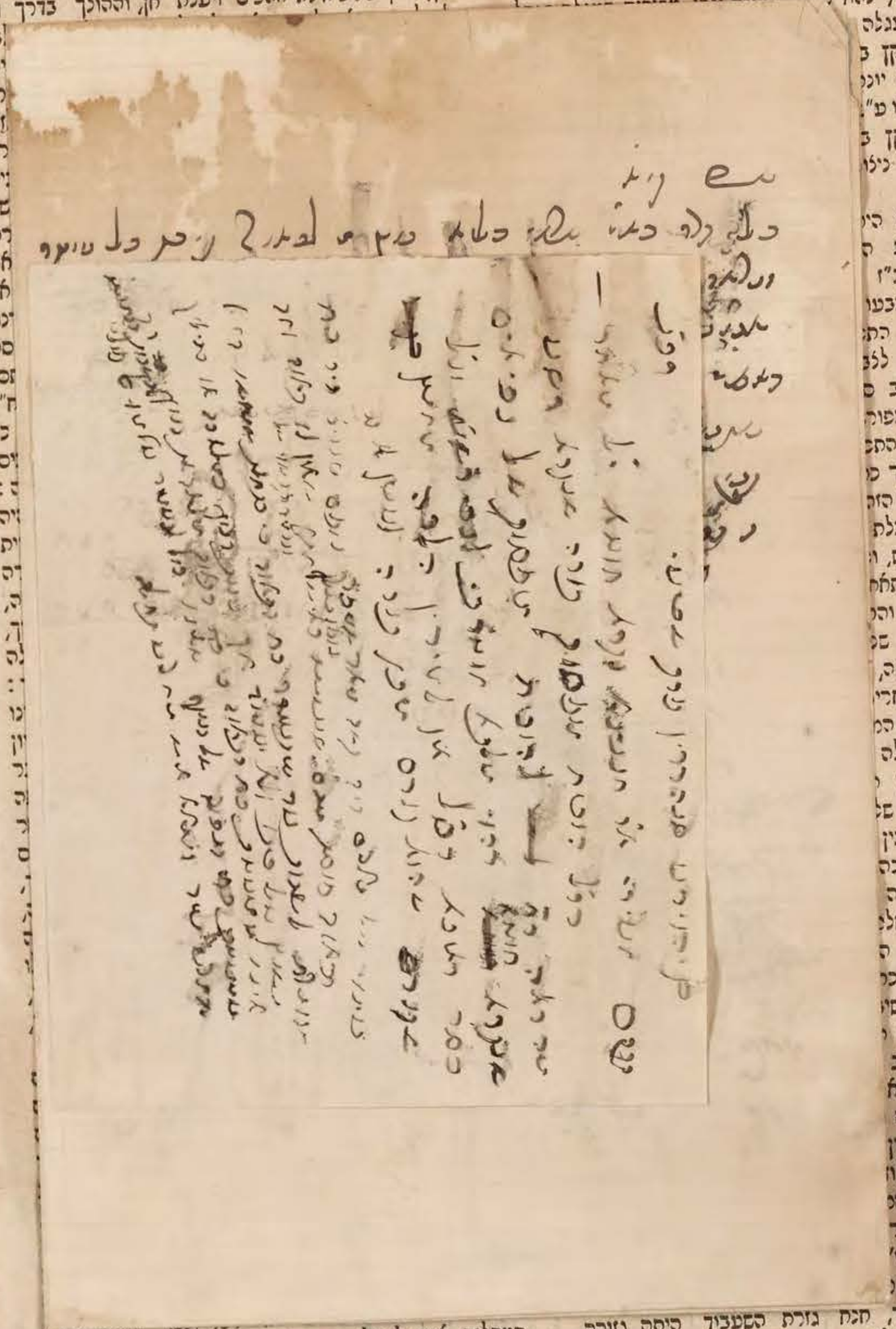

[illegible]

המתלוה אומר להמלווים שיחזרו, אלא עד שיחזרו מאליהן, והנה מן אלישע הע"ה לא גמרינן אלא על אינו מלוה, אך ממילא גמרינן לאינו מתלווה, דחד טעמא אית להו. ומ"ש אלמלא לווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים, הכוונה כי אותם הילדים אשר זלזלו בו, אם היו רואין אנשים גדולים

מלוים אותו, היו יראים לדבר דברים של זלזול כנגדו, ואז ממילא לא היה מגרה בהם הדובים:

שם. ויאמרו לו עלה קרח עלה קרח, שהקרחת עלינו את המקום. הנה רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים הקדמה ל"ב אמר, כי אלישע הע"ה הוא משורש חנוך הנקרא מט"ט, שהוא מצד נשמה דאצילות, אך שורש נשמתו יש בה ג"כ חלק ואחיזה מן קרח, שהוא משורש קין, וז"ש מה שצחקו בו הילדים ואמרו לו עלה קרח עלה קרח, והענין הוא כי קרח בן יצהר הוא רוחו של קין מצד הרע, ולכן ירד חיים שאולה, וא"ל הילדים לביישו ולגדפו, כי הנה קרח ירד שאולה וצריך לעלות, ואתה נמשך משרש קרח, ואיך אתה רוצה לעלות עכ"ל. ולי אני עבדא נראה הכוונה כך, כיון שאתה משרש קרח, למה אתה עולה לבדך, עלה את קרח ג"כ, כדי שיעלה גם עושרו עמו, ונתפרנס אנחנו מעושרו של קרח, יען כי אתה הקרחת עלינו את המקום, שלא נשאר להם פרנסה להתפרנס, ועלה קרח הראשון על קרח, ועלה קרח הב' על הממון שלו שהיה חביב עליו כנפשו ודוק:

ועוד כתב שם רבינו ז"ל, הנה קרח בן יצהר גלחו מרע"ה, והיה קרח בשערותיו כנודע, ולכן גם אלישע היה קרח בשערותיו כמוהו, כי שרש נשמתו יש בה חלק ואחיזה מן קרח, וזה גרם שנתעברו בו אח"כ נפש נדב ואביהוא, שגם הם משרש נשמת קרח, גם כמו שמרע"ה הזכיר שם בן מ"ב והרג את המצרי שהוא נפש קין מצד הרע, כן אלישע הע"ה הזכיר שם בן מ"ב והרג מ"ב ילדים אלו כנז' בזוהר עכ"ל. וכמה מילי דמעליותא אנחנו למידין מדברי רבינו אלה, והוא כי בזה מובן ענין הכפל של עלה קרח, שפירש רש"י עלה קרח הא' על שהיה קרח, ועלה קרח הב' הוא ר"ל שהקרחת עלינו את המקום, דבאמת נ"ל מה שייכות וסמיכות יש לזה עם זה, וכפי דברי רבינו ז"ל הנז' מובן היטב השייכות שיש לזה עם זה, דידוע שהשערות רומזים לכוחות הדינין, ולכן האיש המגלח צריך לכוין בעת הגילוח להעביר ממנו כוחות הדינין, וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל, וידוע דהמים הם סוד החסד, אך אותם המים שהיו ביריחו שהיו מים רעים הם מצד הדין, ואלישע הע"ה ריפא אותם במלח, שהוא מספר שלשה הוי"ת, ובזה נעשו חסדים, ורמזו לו בדברים אלו שהוא היה לו כח בדבר הזה מפני שהוא קרח, ואין בו אחיזת הדינין, ולכן היה יכול לדחות כוחות הדינין מן המים של יריחו, שהיו רעים ועשאם חסדים, ולזה תלו כח בהא עלה קרח שאתה קרח ואין בך אחיזת הדינין, ולכן עלה קרח שהקרחת עלינו את המקום, במה שרפאת את המים ועשית אותם חסדים. ודע דאע"ג דהם היו עמי הארצות, ואין בהם דעת להשיג דברים אלו, הנה הקליפה אשר נתלבשה בהם להחטיאם בזה, היא שמה בפיהם דברים אלו, ודברו ולא ידעו מה מדברים:

והנה לפ"ד רבינו זלה"ה, דאלישע הע"ה הזכיר שם בן מ"ב כאשר עשה מרע"ה ולכן הרג מ"ב ילדים, נראה לרמוז זה במ"ש ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ה', והיינו כי אלישע שמו ישע א, ואחר אותיות א, יש מ"ב ולז"א ויפן אחריו דייקא ויראם:

שם. ראה שנתעברה בהם אמם ביוה"כ. נ"ל בס"ד, דריש תיבת ויראם ויראו אם, דאות א' מתחבר לשתי תיבות, שראה אם שלהם חטאה בשם ביוה"כ, שהוא בסוד הבינה הנקראת אם, ומ"ד בלורית ראה להן כאמוריים, נ"ל בס"ד נרמז זה ג"כ בתיבת ויראם, שהוא בהפוך אתוון אמורי, שראה בלורית שהם דרכי האמורי. ובזה ניחא מה שהוצרך לפרש בדבריו כאמוריים, כדי לעורר אותנו ברמז זה של ויראם שהוא אותיות אמורי. ומ"ד שראה אין בהם לחלוחית מצוה, ג"כ מפיק לה מן תיבת ויראם, דהרשע הסט"א, מקפת אותו מכל צדדיו, כדוגמת מם סתומה, ורק כשיעשה איזה מצוה פורץ בה פרצה קטנה כפרצה של מ"ם פתוחה, שבזה תהיה מ"ם הסתומה כמו מ"ם פתוחה, אך אלו, ראה אין בהם לחלוחית מצוה בשום זמן, הסט"א מקפת אותם, תמיד כדמיון מ"ם סתומה, ולא יזדמן שתהיה לפעמים כמו מם פתוחה, וזה נרמז בתיבת ויראם שהוא ויראו מ"ם, דאות של ויראם היא סתומה. ומ"ד לא בם ולא בזרעם, מפיק לה מן תיבת אחריו, דאחורי אותיות אלישע יש אות כ' ואות ע' ואות ר' ואות ס', כי אחורי אות א' לא יש אות, ואם תחבר כ"ף וסמ"ך לעשותם אות אחד, יהיה מהם אות פ', הרי יש כאן אותיות פרע, וז"ש ויפן אחריו פנה לפרע שלהם הרמוז אחריו, דקאי על זרעם, ויראם ויראו מם סתומה, כאמור לעיל:

שם. ולהוי דובים ולא להוי יער, משום דבעיתי. פירש רש"י ז"ל בעיתי הדובים, ועיין מהרש"א ז"ל מה שטען על דבריו, והמעיין יראה שגם על דברי מהרש"א ז"ל יש לטעון, כיון דהדובים הגם בנס באו ע"י שמים, איך אפשר שיהיו יכולים לברוח מידם, דודאי יעשו שליחותם ואין מידם מציל, ולמה הוצרכה המצאה טבעית ע"י היער, על כן נ"ל בס"ד לפרש מ"ש משום דבעיתי, קאי על בני אדם שהיו עם אלישע הע"ה, שהם אנשיו ומשרתיו, דהא אדם חשוב אינו רשאי ללכת בלתי שני משרתים, וכמ"ש רז"ל ע"פ ושני נעריו אתו, ועוד הוא נביא ומוכרח שהוא עשיר ועתה שעקר דירתו ממקום למקום, ודאי יש אתו כמה משרתים, ועוד א"א שלא ימצא אתו כמה תלמידים, שהם אין זזים מאצלו, וכמ"ש ע"פ מה אתן זה לפני מאה איש, ולכן אם לא נברא יער סמוך לאותם ילדים כדי שהדובים יוצאים ממנו ופוגעים תכף בילדים, היו האנשים אשר עם אלישע הע"ה בעיתי ממראה הדובים, כיון דהמקום פנוי, ואין דבר חוצץ לעיני הרואים, היו נבהלים הרואין מן הדובים, שהיו רואין אותם בוקעין בבקעה ההיא, ובאים לטרוף הילדים אך עתה שנברא יער במקום ההוא הסמוך לילדים, והדובים יצאו מן היער ופגעו בילדים, נמצאו הדובים מכוסין מעיני הרואין בעלי היער, והם עשו שליחותן תכף, ונעלמו מן העין. והנה לפ"ד רבינו ז"ל דקללם בשם בן מ"ב, נרמז זה בדובים, כי דבים חסר וא"ו כתיב, והוא אותיות יד מ"ב דשם מ"ב הוא סוד הידים, ויער הוא מספר פ"ר דמנצפך:

דף מ"ז. מושב העיר טוב, א"ר חנין חן מקום על יושביו. נ"ל בס"ד נשא המקום חן בעיני יושביו מצד אחר, אע"פ שהיו המים רעים, והיינו כיון דהיו רעים שאין ראויים לשתיה, ימצא שם מים רבים לזרעים ולאילנות, כי אלו טובים להשקות מהם אילנות, וא"כ יש טובה במקום ההוא מצד פרי העץ ופרי האדמה, שיוציאו פירות טובים מחמת רבוי המים, אין הולך מהם לשתיה כלל, אלא כולם יהיו לצורך האדמה, ואנשיה שהיו מוכרחים לקנות ממ"א אע"ג שבזה הוצאתם מרובה, עכ"ז יש להם טובה מצד אחר שהפירות אשר שם הם בריאים ושמנים ויפים, וגם רבים מחמת רבוי המים, ובזה יובן מ"ש לו הקרחת עלינו את המקום, כי עתה שכל אדם ובהמה שותים מן המים שבעיר, נתמעטו המים בהשקאת הזרעים, דאין להם מים רבים להשקות את האדמה, ובזה ימצא קרחות במקום ההוא של זרעים ואילנות, דנשאר המקום יבש מעשות פרי, מחמת מיעוט המים, שאין בהם כדי סיפוק בהרווחה, ועיין מדרש רבא פרשת נח סוף פרשה ל"ד ע"פ ואתם פרו ורבו, אר"ל ברית כרותה לאוירות, פירוש שיהיה חן מקום על יושביו, שכל אחד יערב לו מזג אויר מקומו, אע"פ שהוא גרוע, ומייתי שם עובדא בתלמיד אחד דהוה יתיב קמיה דרבי יוסי ע"ש:

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

שם. לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. נ"ל בס"ד בתחלה שמאל שהיא יד כהה דוחה, ואח"כ תהיה הימין שהיא יד חזקה מקרבת. ובזה יובן מי יקום יעקב כי קטן הוא, פירוש מי יקום עליו לקטרגו, והלא קטן הוא ודרך ארץ מחייב שאקרבנו, כי קטן שמאל דוחה וימין מקרבת. ובזה יובן כי נער ישראל ואוהבהו, ובזה יובן שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו, פירוש שלום שלום, למי שצריך לרחקו בשמאל ולקרבו בימין, אמר ה' ורפאתיו, שיצליח זה ברפואת נפשו:

שם. שלשה חנות הן. נ"ל בס"ד שלשתם שייכי בישראל, כתיב וארשתיך לי באמונה, שיש להם אצל הקב"ה כביכול דין אשה, ועל כן שייך בהו מאמר חן אשה על בעלה, דאפילו אין עושין רש"מ אין נמאסין לפניו יתברך, וכמ"ש ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים, ועוד בישראל כתיב ושכנתי בתוכם, וכן הוא אומר היכל ה' המה נמצא הם מקום ומדור לאור שכינתו יתברך, ואע"פ שאין עושין רש"מ לא נסתלקה שכינה מהם, יען דחן מקום על יושביו, ועוד בישראל כתיב עם זו קנית, הרי קראם מקח, וזה הקנין התחיל מעת היותם במצרים, שהיו גוי מקרב גוי, מה אלו עע"ז אף אלו עע"ז דעכ"ז לא נמאסו לפניו יתברך, והיינו מטעם חן מקח על מקחו, נמצא שלש חן שעשה הקב"ה בטבע העולם, שלשתן שייכי בישראל, וג"פ חן גי' קע"ד כמנין כסף זהב, ובזה יובן ותעדי זהב וכסף, שהוא שלשה חן, ולפי האמור חן מקח על מקחו זה היה מעת שהיו במצרים קודם הגאולה, ואחר שיצאו משם זכו לחן אשה על בעלה, וחן מקום על יושביו, כי היה להם דין אשה במעמד הר סיני, ואז נ"כ שרתה בקרבם השכינה. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב **והוציא את האבן הראשה**, דהיינו ישראל שנקראו אבן דכתיב משם רועה אבן ישראל, והם עלו במחשבה להבראות קודם בריאת העוה"ז, הנה אחר אשר **הוציא** אותם ממצרים, אז **תשואות חן חן לה**, שהוא חן אשה על בעלה, וחן מקום על יושביו:

שם. אחד על שגירה דובים בתינוקות, אע"ג דהדין הרגם, כדאמרינן לעיל, מ"מ נענש שגירה דובים שמתו בהם מיתה משונה, והיה לו להזכיר עליהם שם בן מ"ב, להמיתם בהסתכלות בלבד, כאשר הרג מרע"ה את המצרי, וכמו שעשה רשב"י ליהודה בן גרים, שנתן עיניו בו ועשאו גל של עצמות, וכיון דלצער אותם לצער הגוף, חלה שהוא לצער הגוף, ועל אשר דחה את גחזי בשתי ידים, אע"ג דאח"כ הלך לדמשק להחזירו, נתעכב בדבר שהיה לו להחזירו קודם, כי בעת שהלך להחזירו כבר הרשיע גחזי ביותר להחטיא את הרבים, ולכן כשבא אלישע הע"ה להחזירו לא קבל לחזור, כי א"ל כך מקובלני ממך כל החוטא ומחטיא אין מספיקין בידו לעשות תשובה, וכבר נד ולד, ואם היה מקדים להחזירו קודם שיחטיא את הרבים, היה חוזר בו, לכן מדה כנגד מדה קדם לו חולי אחד קודם פטירתו, בעבור שלא הקדים פעמיו להחזיר את גחזי:

שם. א"ל רשע הגיעה עת ליטול שכר שמונה שרצים. קשה, והלא אלישע הע"ה הוא דהוה עסיק באותה שעה בפרק שמנה שרצים, ומה זכות לגחזי בזה הפרק כדי שיטול שכר בעבורו, ועוד א"ל הגיע עת ליטול שכר, והוא נתן לו קללה ועונש. ונ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש בס"ד בפסוק תן חלק לשבעה וגם לשמנה, דהיינו לשבעה זו תורה שבכתב, שהוא שבעה ספרים, כי פסוק ויהי בנסוע הארון הוא ספר בפני עצמו, וגם לשמנה זו תורה שבע"פ שיש בה שמונה דרגין, שהם כשר ופסול, אסור ומותר חייב וזכאי טמא וטהור, ולפ"ז יש לכנות התורה בשם שמונה ע"ד האמור, וידוע דהעושה את דברי תורה קרדום לחפור בהם תורתו נמאסת לפני הקב"ה כשרץ, וכ"ש אם הוא לומד וחוטא ואינו מקיים מ"ש תורה, ולכן גחזי שהיה לומד תורה והיה רשע במעשים, ועשה התורה קרדום לחפור את התורה שלמד, שהיא שמונה דרגין, נחשבת לפני הקב"ה כשמונה שרצים, וכיון דלקח ככרים כסף מן נעמן, קבל שכר תורה שלו שהיא נחשבת שמונה שרצים, ועל כן אלישע כשראה שבא גחזי לפניו, והוא היה לומד פרק שמונה שרצים, הבין כי מן השמים אתרמי הכי, להודיעו אל תבט אל תורתו של גחזי שלמד, כי תורתו נחשבה כמו שמונה שרצים, ולכן א"ל רשע עתה שקבלת שני ככרים כסף, ובאת אלי בעת שאני לומד פרק שמונה שרצים, הנני מבין מזה שהגיעה עת שתקבל שכר תורה שלך, שהיא חשובה שמונה שרצים, ואח"כ כבר קבלת שכרך באלו ככרים הכסף והבגדים, ולא נשאר לך בידך לחלוחית מצוה שתגין עליך מן הפרעניות, ולכן תקבל הפרעניות הראויה לך עתה, ולצרעת נעמן תדבק בך להשקותך סמא דמותא, כי אין בידך דבר לדחות פרעניות זו ממך:

ונראה לכך קאמר תלמודא שדחה את גחזי בשתי ידים, כי ידוע החיים יתייחסו ליד ימין, והכבוד ליד שמאל, דכתיב אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, והוא רצה להענישו בדבר הדומה למיתה, כדי שתהיה לו תורתו סמא דמותא, וכמ"ש בגמרא דיומא זכה נעשית לו סמא דחיי, לא זכה נעשית לו סמא דמותא, ואי משום הא הוה להענישו בסמות עינים דסומא חשוב כמת, אך הוא דחה אותו בשתי ידים שהענישו בצרעת דחשוב כמת, ואין לו חיים המתייחסים ליד ימין, וגם אין לו כבוד המתייחס ליד שמאל, כי אין לך בזוי ומגונה כמו המצורע, דבדד ישב מחוץ למחנה, וגם הוא עצמו טמא טמא יקרא על עצמו, והכל מתרחקין ממנו, וזה אומרם שדחה אותו בשתי ידים, על שקללו בצרעת ולא בסמות עינים. ונ"ל בס"ד, טעמו של אלישע הע"ה, שקללו בצרעת ולא בסמות עינים, דאיתא בספר קה"י ז"ל, על ידי התחברות קליפת שור וחמור בא צרעת, ולכן צרעת מספר שור חמור עכ"ל ע"ש, והנה הלומד תורה שלא לשמה כגחזי, ה"ז משתמש בילה"ט הנקרא שור, ובילה"ר הנקרא חמור, שמערב כוחותיהם ביחד, ולכן אחר שנודע לו עתה שהיה לומד שלא לשמה שמערב שור וחמור, לכן הלקהו בצרעת שהיא מספר שור חמור:

שם. אבן השואבת תלה לה לחטאת ירבעם. נראה שהוא חיבר אבן שואבת גדולה הרבה בתקרה של החדר שעומד שם פסל ירבעם, שהניחה למעלה מראש הפסל העשוי מברזל, ועומד תחת התקרה, ולכך כח האבן לפי גודלה משך את הפסל העשוי מברזל, ונמצא לעיני הרואין הפסל עומד באויר, ואע"פ שלא יבצר שיש גדולים שהכירו בערמה זו, אך ודאי רוב עמא דארעא לא הבינו זאת הערמה, וטעו לחשוב שיש בפסל ממש ח"ו שעומד באויר:

שם. ותחינה בן פרישה היה נקרא, חזרו לקרותו בן הרצחן. פירוש שם אביו היה דינאי, לכן קראו אלעזר בן דינאי, אבל בן פרישה ובן הרצחן אין שמות אלו דפרישה ורצחן קאי על אביו אלא הם שמות עצמו, כלומר איש מפורש, איש רוצח. ואומרם בן הרצחן או בן פרישה הוא כמו בן מות איש זה וכמו בן בליעל, שהוא ר"ל בן שהוא בליעל. והנה שם אלעזר הוא שם שנקרא בו ביום המילה, אבל שם תחינה הוא שם כינוי שכינו לו אח"כ לאיזה סיבה, אז שמא היה דרכם לקרות כל אלעזר בשם תחינה, על שם התחינה של אלקי אבי בעזרי, ואיך שיהיה שם תחינה הוא כינוי שכינו אותו בכך אח"ז, ומחמת שהרשיע הרבה ופירש מדרכי ישראל, היו קורין אותו תחינה בן פרישה, ר"ל מופרש ומובדל, ואחר שהרבה רצח חזרו לכנותו על שם הרצח, שקראוהו בן הרצחן:

ברם קשה, מאי נ"מ מדברים אלו, דבא התנא להודיע לנו

לנו במשנה הטהורה, שזה הרשע כך היה נקרא בתחלה, וכך נקרא לבסוף. ונ"ל בס"ד ללמדינו הלכה בזה, דראוי לכנות שם לאיש רשע ממין רשעתו, כדי לפרסמו, וכדי שהעם ישמעו ויראו, שיחושו לזילותא דידהון, אם ירשיעו כדי שלא יהיו קורין שם לחרפתם שלא תשכח חטאתם לדורי דורות, ועי"כ יפרשו מדרכם הרעה:

שם. בטלו האשכולות. נראה לפרש בס"ד ע"פ מ"ש בגמרא בת ת"ח לת"ח, משל לענבי הגפן בענבי הגפן, דבר נאה ומתקבל, וקודם יוסי בן יועזר היו נזהרים לישא בת ת"ח לת"ח, והיה לחכמים כתב יחוס מצד אבותם, שהיו חכמים דור אחר דור, ועוד כתב יחוס מצד אמותם, שהיו אבות אמותם חכמים דור אחר דור, ועוד כתב יחוס מצד נשותיהם שהיה חמיו אבי אשתו חכם בן חכמים דור אחר דור, ולכן החכם היה נקרא אשכול שהוא דוגמת אשכול ענבים, שיש בו ג' חלוקות, וכל חלוקה תלוי בה כמה גרגרים של ענבים, כן הוא יש לו שלשה חלוקות של כתב יחוס החכמים, מצד אביו, ומצד אמו, ומצד אשתו, ופירושינו זה יש להעמיסו בדברי הגמרא, שאמר מאי אשכולות איש שהכל בו:

דף מ"ט. משמת רבי מאיר בטלו מושלי משלים, הא דהקדים את ר"מ קודם כמה חכמים שהיו קודם ממנו בזמן, נ"ל בס"ד דבכלהו בטל מן הרוב; אבל יש חכמים מועטים שנמצא בהם, אך מושלי משלים בטלו גם מן המעוט, שלא נמצא אפילו אחד דומה לו בדבר זה. אי נמי משום דמשלים שלו היה אומרם ע"פ המוסר לזכות בהם את הרבים, למקטון ועד גדול, לכך הקדים ענין זה על כולם, כי חסרונו ניכר בעולם יותר מכל הנך דברים דנקיט באחרים, כי תועלת המשלים שלו היה מאכל כל אדם:

שם. משמת ריב"ז בטל זיו החכמה, כתב רש"י ז"ל, זה לא ידענא מה הוא. ונ"ל בס"ד דבר זה הוא מ"ש בגמרא על רבי יהודה שהיו פניו מאירים, ואמרה לו אותה מטרוניתא פניך דומין לשתויי יין, או למלוים ברבית, או למגדלים חזירים, ואמר לה כולהו ליתנהו בי, אלא חכמת אדם תאיר פניו ע"ש, וקודם ריב"ז היה ניכר הארת פנים הזאת בת"ח הרבה. ונ"ל שהיה להם אודם בפניהם, כאודם של התוקע בשופר בציבור ביום ראש השנה, ועיין בספר הכונות שם בסוד האודם הזה:

שם. ואין דורש ואין מבקש ואין שואל. נ"ל בס"ד הטעם דנקיט שלשה לשונות אלו כנגד מחשבה ודבור ומעשה, כי יש מתעורר במעשה, ויש מתעורר בדיבור, ויש מתעורר במחשבה, והשתא כולהו ליכא, אין דורש במעשה, ולא מבעיא במעשה אלא גם אין מבקש בדיבור, ולא מבעיא בדיבור אלא אין שואל במחשבה. אי נמי נקיט שלשה לשונות כנגד שלשה חלוקות של המצות, ולא מבעיא אותם שאין השכל מחייבם, ואין להם טעם, אלא גם באותם שאין השכל מחייבם, אך יש להם טעם, ולא מבעיא אלו אלא גם אותם שהשכל מחייבם, ויש להם טעם. אי נמי נקיט ג' לשונות אלו כנגד מצות דאורייתא ומצות דרבנן והידור מצוה, אי נמי כנגד משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ואליהו זכור לטוב המבשר טוב, אין דורש לזה ואין מבקש על זה ואין שואל על זה. אי נמי כנגד אות וא"ו ואות ה"א של השם, ואות א' של כסא. אי נמי ע"ד מ"ש רז"ל הכן בחוץ מלאכתיך זו מקרא ומשנה, ועתדה בשדה לך זו תלמוד, אחר ובנית ביתך זו מע"ט:

או יובן בס"ד ע"פ מ"ש בגמרא פ"ט דשבת, לעת"ל יאמר הקב"ה לישראל לכו נא אצל אבותיכם ויוכיחו אתכם, ויאמרו לפניו רבש"ע אצל מי נלך אצל אברהם, שא"ל ידוע תדע ולא בקש רחמים עלינו, אצל יצחק שבירך את עשו והיה כאשר תריד ולא בקש רחמים עלינו, אצל יעקב שא"ל אנכי ארד עמך מצרימה ולא בקש רחמים עלינו, אצל מי נלך, עכשיו יאמר ה', א"ל הקב"ה הואיל ותליתם עצמכם בי, אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ע"ש, ולהכי נקיט שלשה לשונות כנגד ג' אבות, ועל מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים, שאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. ונ"ל בס"ד אומרו על מי יש לנו להשען, היא הבינה שנקראת מי, כי סליחת העון בה תהיה בסוד הכתוב אם עונות תשמר יה אדני מי יעמוד, מי דייקא, ועוד שנית יש לנו להשען על אבינו שבשמים, כלומר על טענה שיש לנו מצד אבינו שבשמים, שיש לנו דין בנים, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול:

שם. נתעוותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין נוח בעולם. נ"ל בס"ד, אם עושין דין למטה אין דין למעלה, שיתמתק הדין ויהיה מספר נוח, כי מספר דין ומספר נוח שוין, ולז"א נתעוותו הדינין, וא"כ אין דין למטה, וממילא לא יתהפך מספר דין למספר נוח, המורה על המיתוק, ולז"א ואין נוח בעולם:

שם. משרבו רואי פנים בדין בטל לא תגורו, ופרקו עול שמים, ונתנו עליהם עול בשר ודם, נ"ל בס"ד, רואי פנים בדין היינו מחמת הבצע שלקחו להם, ומספר בצע הוא קס"ב, ואם תוסיף קס"ב על עול שמים, יהיה בזה מספר עול בשר ודם בדקדוק, לכן אמר ע"י שרבו רואי פנים בדין מחמת הבצע לכך פרקו עול שמים, ונתנו עליהם עול בשר ודם כי נוסף קס"ב מספר בצע על מספר עול שמים, ונעשה אצלם עול בשר ודם:

שם. משרבו לוחשי לחישות בדין רבה חרון אף. נ"ל בס"ד לוחשי לחישות אלו המלמדין בע"ד שהוא חייב טענות בשקר ומרמה כדי לזכותו, ולכן הם פוגמים באות למ"ד המורה על לימוד האמת ואז מדה כנגד מדה יסתלק אות ל' מן מילוי האלף וישאר אף ולז"א רבה חרון אף:

שם. משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע, רבו הוי הוי בעולם, נראה הוי הוי חד על חולאים, וחד על דוחק הפרנסה, והם חד בעון האומרים לרע טוב, וחד בעבור האומרים לטוב רע, והם חד הוי הוא, אך הוי השני הוא המילוי, כי הוי במילואם יש ג"כ הוי:

שם. משרבו מושכי הרוק רבו היהירים. י"ל למה קרא את גסי הרוח בשם מושכי הרוק, דאע"ג שזה הוא מידתם, הא יש להם עוד כמה סימנים המורים על גסות רוחם, הן שהולכים בקומה זקופה, והן בהרמת ראש, ועוד יש להם סימנים לגסות רוחם בדבורם ותנועתם. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו ז"ל בעץ חיים שהרוק היוצא מחיך וגרון הוא רומז על התחברות, וזווג חכמה ובינה זע"ז, וכתב הרב אמת ליעקב ז"ל מע' רי"ש אות ח' דלכן תמצא שהרוק אינו נפסק מן הפה לעולם, מפני שרומז לזווג חכמה ובינה דזווגייהו תדיר ולא פסיק ע"ש, וידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל שהגאה פוגם בחכמה ובינה, ומונע הזווג מהם ח"ו, ולפ"ז מובן שפיר מה שקרא לגסי הרוח בשם מושכי הרוק, כלומר מושכים ומסלקים הזווג הזה הרמוז ברוק. ומ"ש האי מאן דיהיר אפילו אינשי ביתיה לא מתקבל, נראה לכן אחר אותיות גאוה יש אותיות בז דו, והיינו ר"ל שתים, כלומר מתבזה כפליים בחוץ ובפנים בביתו:

שם. אודנא דשמע זמרא תעקר. נ"ל בס"ד אוזן מלא בוא"ו, ומספר זמרא גי' יבש, וכל דבר נטוע אשר נתייבש, הרי כעקור דמי שסופו להיות נעקר. ומ"ש זמרא בביתא חורבא בסיפא, נ"ל דהדרך כשיש זמר בבית, דהקול נשמע בחוץ, ומתקבלים בני אדם מבחוץ ליכנס לראות, לכן מביאים שומר ומעמידים אותם בסף הבית, שלא יכנסו בני אדם מבחוץ, וזהו חורבא בסיפא, כי הוא מונע מליכנס גם את העניים המבקשים לחם:

שם. קש מאה אווזי בוזא, פירש הרב עיון יעקב ז"ל, הכונה כי בפרקי שירה אתא אווז אומרת שירו

לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו, ולפ"ז אומרת שירה זו ר"ל שבני אדם ישירו, ועי"כ יהיו האווזות ביוקר ולא יאכלו מהם, הרבה עכ"ד, וקשה בדבריו כי פסוק שירו לו להקב"ה ישירו ואיסור השיר הוא של חול, ונראה לקיים דרשתו הכי, כי האווזות אומרים שירו לה', ולא תשירו שיר של חול, ואע"פ שבזה יהיו האווזות רבים ובזול, ונשחטים הרבה, לא אכפת לן דניחא לן שתשירו להשי"ת ותשיחו בכל נפלאותיו, נמצא מניעת השיר של חול עשתה טיבה בלחם הנאכל בבוקר, ובבשר הנאכל בערב, כמ"ש בערב תאכלו בשר ובבקר תשבעו לחם, ודרך השיר של חול להתענג בו המלכים בבוקר ובערב, לכך מניעתו עשתה טובה במזון הבוקר ובמזון הערב, ומה שהיתה הברכה על חד מאה, כנגד ברכת ישראל בכח וגבורה שלהם, דכתיב בהו ורדפו מכם חמשה מאה, ומאה מכם רבבה ירדפו, וא"כ מאה על רבבה הוא כמאה, גם המזון מן הבינה שהם הוא סוד המאות, לכן יצחק אע"ה מצא מאה שערים, ויברכהו ה':

שם. כל השותה יין בארבעה מיני זמר מביא חמשה פרעניות לעולם, משמע דחמשה פרעניות אינם באים אלא בשותה בארבעה מיני זמר, אבל באחת או בשתים או בשלש אינו מביא חמשה פרעניות, אע"ג דאיסורא איכא אפילו באחד מין זמר, וצריך להבין טעם לזה. ונ"ל בס"ד, כי היין שותים אותו החכמים כדי להתפקח בו לדרוש בארבעה חלקי הפרד"ס, כמ"ש רבא חמרא וריחני פקחין ופירש רש"י עשאוני פקח, וכן אמר רבינו הקדוש הבו חמרא לדרדקי כי היכי דלמרו מילי, דנכנס יין יצא סוד, ואז נתנו יין לפני ר"ח ואבסוס ואמרו מילי דדרשא וכנז' בגמרא, וא"כ החכמים שותין יין כדי שיתפקחו ותתעורר בהם השמחה, לדרוש בתורה בארבע חלקיה, ואלו שותים יין כדי לשמוח על ידו בארבעה מיני זמר, והחליפו טוב ברע, שמחה של טוב בשמחה של רע, לכן מביאין חמשה פרעניות לעולם, כי חמשה הם אותיות שמחה בהפוך אתוון, רמז שאלה החמשה פרעניות באים על אשר החליפו שמחה של טוב, שהיא צריכה להיות בארבעה חלקי התורה, בשמחה של רע שהיא בארבעה מיני זמר:

שם. שגורמין שפלות לשונאו של הקב"ה. נ"ל בס"ד ענין השפלות הוא שגורמין ירידת העולמות הקדושים, והשפלת אורות הספירות שבקדושה ממקום עליון וגבוה למקום תחתון, שהוא למטה ממדרגתם, וכאשר תמצא בשער רוה"ק בתיקוני עונות, עניינים שונים בפגמים אלו של ירידת הספירות והעולמות, אשר כל אדם גורם בפשעו:

שם. משחרב בהמ"ק בטל השמיר ונופת צופים ופסקו אנשי אמונה. ר"ת שלשה אלה שנ"א, שהוא ר"ת שמיר נופת צופים אנשי אמונה, ובזה יובן רמז הכתוב במלאכי ב' שָׂנֵא שַׁלַּח אמר ה' אלהי ישראל וכסה חמס על לבושו. פירוש שלשה דברים שהם ר"ת שנ"א שלח מן העולם מעת אשר כסה חמס על לבושו קאי על בהמ"ק, שהוא דוגמת הלבוש, שבו מתלבש אור השכינה, שנחרבו אחר שבטלו שלשה אלה, בהם ר"ת שנא:

שם. כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה. ק' למה אמר מי שיש לו פת בסלו, והלא אפילו אין לו פת בסלו ג"כ צריך שיהיה לו בטחון בהשי"ת, ולא ידאג לומר מה אוכל למחר. ונ"ל דאם אין לו פת בסלו, נמצא הוא רעב, ואם יאמר מה אוכל למחר אע"פ שלא דבר כהוגן, אין להאשימו על זאת, דאין אדם נתפס על צערו, אך אם יש לו פת בסלו אינו רעב, ולכן אשום יאשם אם יאמר מה אוכל למחר. ועוד נ"ל מי שיש לו פת בסלו לצורך מחר, ודואג על הלפתן לומר מה אוכל למחר, ה"ז מקטני אמנה, דהיה לו להאמין מי שהזמין לו הפת, יזמין לו הלפתן ג"כ:

שם. קטנות שהיתה בהם שלא האמינו בהקב"ה. פירוש היו תולים פרנסתם בטבע שברא הקב"ה בעולם, ולא האמינו שהכל בא להם בהשגחתו יתברך דבר יום ביומו, שלחנו ערוך לכל, וכמ"ש פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון, שאם היו חזקים באמונה זו של ההשגחה בעבור הטובה שמקבלים בעוה"ז, אז היו מתפרנסים בעוה"ז בזכות האמונה הזאת, דכתיב וצדיק באמונתו יחיה, כלומר בשכר אמונתו יחיה בעוה"ז וממילא לא ינוכה משכר עוה"ב כלום, אך כיון שלא היתה אמונתם חזקה ככך, לכן הם מתפרנסים בעוה"ז, משכר מצותם, וממילא מתבזבז שלחנם לעוה"ב, כי ינוכה ממנו בעבור טובת עוה"ז:

דף מ"ט. אלמלא תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי רבב. קשה, ומקמי דייתי דוד הע"ה ויתפלל תפלה זו, איך ניצולו ישראל מן העניות, וכן יש להקשות במאמר הב' של חבקוק הע"ה. ונ"ל בס"ד, דאיתא בגמרא דשבת כשעלה מרע"ה למרום, הראהו הקב"ה את רבי עקיבא יושב ודורש עם תלמידיו על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות, וכיון שהגיע לדבר אחד, א"ל תלמידיו רבינו מנין לך, א"ל הלכה למשה מסיני ע"ש, ופירש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, הכונה שהראהו מזלו של רבי עקיבא דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות, ע"ש, ולפ"ז גם דוד הע"ה וחבקוק הע"ה כל מה שאמרו בבואם בעוה"ז, כבר אמרה אותו נשמתם שהיא מזלם בשמים, מקודם ביאתם לעוה"ז, וגם תפילות שלהם אלו נאמרו מכבר, ובעבורם ניצולו ישראל:

ומה שהיו ישראל ראוים ליסורין של עניות שהם קשים ביותר, היינו כי ישראל באו לתקן שבירת הכלים, שהם ז' ספירות הנקראים ימי קדם, ואלו יתוקנו ע"י יסורין של עניות יותר משאר מיני יסורין, כי שבירתם עניות ותיקונם עשירות. ובזה מובן נועם שיח דברי רז"ל, שאמרו היו ישראל מוכרי רבב, כי רב"ב עולה מספר ימי קדם, ושבעה ספירות שנשברו נקראים ימי קדם כנודע, ולכן נאמר בישראל רבבה כצמח השדה נתתיך, שהם היו מוכרי רבב, וע"י תפילת דוד הע"ה שהיה בסוד ה"א אחרונה שבשם, ניצולו מן רבב ונעשו רבבה, ולז"א שיתה ה' **מורא** להם, **שית הא** על רבב, ויהיו רבבה, וז"ש תערוך לפני שלחן נגד צוררי:

שם. ואין ביניהם דברי תורה ראוין להשרף. נ"ל בס"ד תואר איש יצדק על ת"ח, כי איש לשון חשיבות כמו איש ירושלים, אישי כה"ג, ותוך איש יש יו"ד שה"ס חכמה מפסקת בתוך אש, ולכן אם אין ביניהם תורה, שה"ס חכמה, ראוין להשרף, כי מדה כנגד מדה יסתלק אות יו"ד, שהיא סוד חכמה המפסקת בשם איש שראוי לחכם וישאר אש, ולכך ראוין להשרף. או יובן בס"ד, התורה נקראת אש, דכתיב הלא כה דברי כאש נאם ה', אך התורה מעלה חן על לומדיה, דכתיב אילת אהבים ויעלת חן, ואם תוסיף מספר חן על מספר אש, יהיה מספר שנ"ט אותיות שטן, ולכן התורה שהיא אש ויעלת חן דוחה את השטן, ולכן שני ת"ח המהלכין בדרך שהוא מקום סכנה, ואין ביניהם דברי תורה, שהיא אש המעלה חן, לדחות השטן, ה"ז ראוין להשרף באש של השטן, ועל זה הביא הפסוק דקאמר ויפרידו בין שניהם, וקשה הול"ל ויפרידום, ולמה האריך לומר בין שניהם, אך בא הכתוב לרמוז מאחר שהיו הלוך ודבר בד"ת שדוחה את השטן, לכך נדחה השטן ונפרד מהם, והיינו כי ההפרש שיש בין מספר אליהו שעולה נ"ב, למספר אלישע שעולה תי"א, הוא מספר שנ"ט בדקדוק שהוא אותיות שטן, ולז"א ויפרידו בין שניהם, ר"ל הפרידו השטן, שהוא רמוז במספר היתרון שיש בין שניהם:

או יובן בס"ד הכונה, אומרו בין שניהם, דאותיות השוים

אצל שניהם הנה אותיות אל"י, שהם מספר שם יוה"ך הרמוז בס"ת, כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, כי שם זה שומר האדם בדרך ונשאר באליהו, ואלישע אותיות שעוה שהם מספר ספריא"ל הכותב זכיות ישראל, ולכן מברכין במ"ש על נר שעוה, דנכתב ע"י מלאך הנז' שהוא מספר שעוה זכות זה לעת עתה, אשר היו הלוך ודבר בד"ת:

שם. כל העוסק בתורה מתוך דוחק תפלתו נשמעת. נראה הטעם, דהתורה נקראת חיי עולם ותפלה חיי שעה, וכנז' בגמרא עוזבים חיי עולם התורה, ועוסקים בחיי שעה התפלה, אתמהה, ולכן זה שלא עזב חיי עולם אפילו שהוא דחוק, בדין הוא שיהא נענה בתפלה, שהיא חיי שעה. והא דאמר מתוך דוחק רמז בזה כי תוך דוחק יש אותיות ו"ח, דוא"ו רומז לתורה שבע"פ שהיא ששה סדרים, ואות ח' רומזת שיש בה ח' דרגין:

שם. ואלא עלמא אמאי קא מיקיים אקדושה דסדרא, ואיהא ש"ר דאגדתא, פירוש גזרה זו דכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, האמורה בתוכחה, אינה מתקיימת בפועל, שאם היתה מתקיימת היה העולם אבד לגמרי, ובאיזה זכות העולם קיים שלא תהיה בו גזרה זו בפועל, ואמר בזכות קדושה דסדרא ואיש"ר דהגדה. והא דאיכא מעלה לשתים אלה יותר מכל מצות ומע"ט, לקיים העולם בעבורם, נ"ל בס"ד, דמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות, בשבח הקדיש שמכניע הקליפות הוא מפני שהקליפות מבינים בלשון תרגום, ובהיותינו אומרים השבח הגדול והקדוש הזה של הקדיש בלשון תרגום, שהם מבינים אותו, אז הם נכנעים. ולז"א בזוה"ק על הקדיש מתבר שלשלאין דפרזלא ע"ש, ולפ"ז גם הקדושה שהיא שבח גדול ויש בה סודות עמוקים, דלכן צוה רבינו האר"י ז"ל את רבינו מהרח"ו ז"ל שלא יסתכל בו בשעה שאומר קדושה, הנה כשאומרים אותה בלשון תרגום שמבינים אותו הקליפות, הם נכנעים, ובזה יכירו בשבחו של ישראל שניתן להם רשות לומר שבח זה של קדושה, שדרכן של מה"ש לאומרו, ובזה יכנעו ולא יקטרגו על ישראל לקיים גזרה זו של התוכחה, להיות כל יום מרובה משל חבירו, וכן יש תועלת גדולה מן הקדיש דאגדה יותר משאר קדישים, מפני כי הוא נאמר מתוך שמחה אשר תהיה מחמת האגדה, כי באגדה ישמח ישראל ביותר, ולכן עניית הקדיש הזה תהיה מעלתה מעולה ביותר:

והא דאמרו איש"ר דאגדה ולא אמרו אקדיש דאגדה, נ"ל שיש מעלה בעניית איש"ר להמליץ טוב על ישראל בעבור זה, טפי מאמירת הקדיש עצמו, חדא כי הקדיש אומר אותו אדם אחד, ועניית איש"ר היא בכל הציבור כולן, ולכן נכנעים הקליפות מן עניית איש"ר טפי. ועוד דכתב הרב פתח עינים ז"ל בריש ברכות בשם הרב מהר"י שארף ז"ל, על מאמר רז"ל כל זמן שישראל נכנסים לבית הכנסת ועונים איש"ר, אומר הקב"ה אשרי המלך שמקלסין אותו כך, כי בתחלת הקדיש אנחנו מתפללין על גדולת וקדושת שמו יתברך, וגם מתפללין על הנוגע לנו דיצמח פורקנה ויקרב משיחיה, וכל זה אומר זה האדם האומר הקדיש, אך הקהל כשעונים איש"ר אין עונים אמן על הנוגע אלינו מצד גאולתינו וביאת המשיח, אלא עונין אמן דוקא על גדולת שמו יתברך, כי באמירתם איש"ר אין מזכירין אלא רק גדולתו יתברך ורוממותו, ועל כן אומר הקב"ה אשרי המלך שמקלסין אותו כך, שכל השבח והתפילה הוא לכבודו עכ"ל, והוסיף הגאון חיד"א ז"ל על דבריו לומר, כי ממה שעונים איש"ר מוכח דגם מ"ש בתחלה ויקרב משיחיה אינו בעבור הנוגע להם, אלא מתפללים שיבא משיח לכבוד שכינתו ותורתו יתברך עכ"ד יע"ש, והשתא בזה מובן מה שהזכירו כאן עניית איש"ר, ולא אמרו בעבור הקדיש בסתם, כי מן עניית איש"ר שאין מזכירין בה דבר הנוגע לכבודו יתברך, אע"ג דהאומר הקדיש נקיט לתרווייהו, הנה מזה יוצא מליצת יושר וזכות על ישראל מאד, ולכן בעבור זה נכנעים הקליפות ומשתתקים המקטרגים ומתקיים העולם:

שם. הא יש סדרים תופיע מאופל. נ"ל בס"ד סדרים לשון סודר, דתרגום ויתן על פניו מסוה תרגום ירושלמי סודר, וקדושה דסדרא והקדיש אמורים בלשון תרגום שהוא אחוריים דקדושה, כמ"ש בשער הכונות, דהיינו התרגום הוא מסוה על הקדושה, כי תרגום מסוה סודר, וכמ"ש בשער הערוך ז"ל, ולהכי מכנה את לשונות של קדושה וקדיש בשם סדרים:

שם. שרו חכימייא למהוי כספריא, וספריא כחזנא. וכו' פירוש אנשי העיר עניים ואינם עשירים כדי שישכרו חכם מורה הוראות לחוד, ואחד מלמד תינוקות לחוד אלא מביאים אדם שיהיה הוא חכם העיר להיות מורה הוראות להם והוא עצמו יהיה ספריא, כלומר מלמד תינוקות, כי המלמד תינוקות נקרא סופר, ודא עקא כי טרדתו בענייני הוראות העיר וצרכיהם תעשה בטלה בלימוד התנוקות, וגם דא עקא דאין זה כבוד לחכם. גם יש עוד עיר שהם עניים, ואין להם יכולת לשכור חזן לחוד, ומלמד תנוקות לחוד, אלא אצלם ספריא הוא המלמד הוא חזניא, ודא עקא שיטרד בענייני החזנות, ויהי בטלה קצת בלימוד התנוקות, גם עוד יש החזן שלהם אע"פ שהוא לוקח פרס מן הקהל, מחמת מיעוט הפרס אינו רואה עצמו שכיר אלא חושב עצמו כעמא דארעא, שפטור מן החזנות ואינו מחוייב להיות חזן, ודא עקא כי הציבור מצטערים לעשות חזן ערעי, ולא ימצא להם בנקל:

שם. טהרה בטלה טעם הפירות וריחם. נ"ל בס"ד טהרה ר"ת טעם הפירות ריח הפירות, דשתים אלו תלויין בטהרה. ואמר מעשר ביטל שומן הדגן, נראה לזה רמז הכתוב מאשר שמנה לחמו, ר"ל יש בו טעם דגן חשוב ושמן, יען כי הוא יתן מעדני מלך, זה המעשר שהוא חלק גבוה:

שם. שעטרת חכמים עשרם. נ"ל בס"ד העטרה הוא הכבוד, שמכונה בשם עטרה, כי העטרה היא שנותנת הכבוד לאדם, והנה בודאי החכמים מכבדים אותם בשביל תורתם, אך כפי האמת אין הכבוד הזה נחשב עטרה להם, אלא גרעון, יען כי נהנים בו בכח התורה, ואין נכון לאדם שיהנה מן התורה בעוה"ז, אך אם החכמים עשירים, כאשר יכבדום אין נחשב להם שנוטלים הכבוד מן התורה, דהא מנהגו של עולם יכבדו הכל את העשיר מן החכם, ונמצא הכבוד שבא להם מן העושר נחשב לעטרה, ולז"א שעטרת חכמים עשרם, כי העושר עושה להם כבוד אשר נחשב להם עטרה, משא"כ אם לא יהיו עשירים אע"פ שיש להם כבוד, אין כבוד שלהם נחשב לעטרה, אלא מגרעות הוא להם, על אשר נהנין מחמת התורה בעוה"ז. או יובן בס"ד, העושר מפקח את האדם, וכמ"ש הרב הכנה"ג ז"ל על ר"ת ז"ל, שהיה מניח לפניו כלי מלא זהובים בעת שעוסק בתורה, כדי שיהיה לו לב פקח ומבין ביותר, ולז"א עטרת חכמים עשרם, כי העטרה לחכמים היא החריפות ופקיחות הלב, וזה יהיה להם מכח עושרם:

שם. בטלה ענוה ויראת חטא, קשה איך יתכן זה דבטלה ענוה אחר רבי, ונראה כאן מיירי באדם שיש לו גדולה של שררה, וגם עושר גדול, ועכ"ז הוא עניו, כמו דנמצא ברבינו הקדוש שהיה נשיא ועשיר גדול, ועכ"ז היה עניו, אבל חכם שאין לו שררה של נשיאות, ואין לו עושר, ודאי ימצא בזה הרבה שהם ענוים. ועוד נ"ל בס"ד, דכאן איירי בעניו שבאה הגדולה לידו, ופורש ממנה ונותנה לאחר, וכמ"ש ברבי שאמר בירושלמי דכלאים, אי סליק רב הונא ריש גלותא להכא, אנא מותיב ליה לעילא מינאי, דהוא מן דכרייא ואנא מן נוקבתא, ע"ש, ועל ענוה

כזאת אמר שבטלה אחר פטירת רבי שלא מצינו כזאת :

ובזה ניחא לתרץ קושיא אחריתי, דאמר רב יוסף לתנא לא תתני ענוה דאיכא אנא, וקושיא זו ידועה איך ישבח עצמו בענוה, דא"כ אינו עניו ח"ו, ובזה ניחא, כי ענוה דנקיט תנא דמתניתין הכא הוא כפי מה שביארנו, שמוחל על גדולתו שזכה בה, ונותנה לאחר, וכה"ג נמצא אצל רב יוסף, כדאיתא בסוף הגמרא דהוריות, רב יוסף סיני ורבה עוקר הרים, והיו צריכים בבבל להמליך ראש ישיבה, ושאלו מחכמי א"י איזה מהם קודם, ושלחו להם סיני עדיף, דאמר מר הכל צריכין למרי חטיא, ואפ"ה לא קבל רב יוסף למלוך, ומלך רבה כ"ב שנים, ואחר שנפטר מלך רב יוסף, וכל אותם שנים שמלך רבה לא נהג רב יוסף שררה כלל, אפילו בענין הקזה, והיה תמיד עוסק בתורה לפני רבה, וכפוף לו ע"ש, נמצא רב יוסף נהג בענוה זו דאיירי בה התנא דתני בטלה אחר רבי, ולכן אמר רב יוסף לאותו השונה המשנה לא תתני קמאי ענוה, כי חושש אני פן יהיה לי גאוה ח"ו מאלה הדברים, יען דאיכא אנא דהוה בי בהאי עובדא, דאיירי בה התנא דמתניתין, וא"כ שמא יאמר לי יצרי חזי דאנת הוה בך ענוה כזו דמשתבח בה התנא, ולכן לא תתני קמאי ענוה, אבל אין כונתו לעקור דבר מן המשנה, גם אין כונתו לשבח עצמו :

ומזה שאמר בטלה יראת חטא. ע"פ מ"ש רבינו מהר"ש אלשיך בפסוק את ה' אלקיך תירא השונה שהתיירא שמא תחטא, וכמ"ש על יעקב אע"פ שהיה ירא פן יגרום החטא, וכן פירש בפסוק אחרי ה' אלקיכם תלכו ואותו תיראו, שתהיו יראים שמא תחטאו, שלא תאמינו בעצמכם, ובכל עת תיראו פן ילוד אתכם יצה"ר ע"ש, וכאשר מצינו דמכריז ר"נ הזהרו בי מפני כלתי, ועל זה קאמר דבטלה, שהיה לראשנים מדה זו שתמיד הם יראים, פן יכשלו בחטא, ואין מאמינים בעצמן בצדקתם :

שם. לא תתני ענוה דאיכא אנא. הדבר יפלא איך משבחים עצמן, וכבר פרשתי בזה, ועוד נ"ל בס"ד, דאין כונתו לשבח עצמן, אלא ידוע ברית כרותה לשפתים, וחושש פן בלמדו דברי התנא דקאמר בטלה ענוה, יתגבר היצה"ר מחמת הדיבור הזה, ויצלחו לבטל ממנו מדת הענוה, או להחליש אותה לפחות. ולז"א דאיכא אנא, אשר תהילות לאל זכיתי, ולכן חושש אני פן דברים אלו נזדמן שתבטל ממני, כי ברית כרותה לשפתים. ועוד נ"ל בס"ד לא תתני לפני העולם שבטלה ענוה, דאיכא אנא שהעולם חושבין אותי לבעל ענוה, ויהרהרו אחר דברי התנא שאומר בטלה, והלא גם בדור זה שהוא אחרון ורחוק מדור רבי לא בטלה, וכ"ש דורות שקודם ממני, וכן כוונת ר"ן. או יובן בס"ד, כי הוא היה עניו באמת, והיו התלמידים והחכמים שבדורו משבחים אותו הרבה במידת הענוה, ולא היה רוצה שישבחו אותו בכך, לכן נתחכם לומר בפומבי בבהמ"ד, לפני הכל לאותו תנא לא תתני ענוה דאיכא אנא, כדי שהשומעין לא יחשבו אותו לעניו ממש, דהא חזי דהוה משבח עצמו בכך, ובאמת הוא כונתו בזה לש"ש, לשם אלקים **חיים** :

* * *

בשם ה' נעשה ונצליח
ליקבה"ו.

קדושין

פרק ראשון

דף ב'. האשה נקנית בשלשה דרכים בכסף ובשטר ובביאה. נ"ל בס"ד, דגם התורה מכונית בשם אשה לישראל, כמ"ש תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אל תקרי מורשה אלא מאורסה, נקנית לאיש ישראל בשלשה דרכים הללו, בכסף שיוציא כספו לשכור לו רב פקח וחריף, ויר"ש, שילמדנו תורה, ובשטר שיהיה לו ספרים יקרים ומוגהים שילמוד בהם, ונקנית בביאה הוא רמז להתשת כוחו של אדם, שיוציא כוחו ושומן בשרו ביגיעתו בה, וכמ"ש חכמי המוסר, אין אדם משיג התורה אלא עד שיקיא ויוציא מקרבו כל חלב שינק מדדי אמו, וכן אחז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר אדם כי ימות באהל, וזהו הביאה באשה הגופניית שתהיה ע"י זרע האדם שהוא כוחו ועצמותו, אשר בפנים שנותנו באשה בבואו עליה :

והנה שלשה דרכים שהאשה נקנית בהם, הם ר"ת כבש, שהוא זכר והוא מסטרא דרחמי, וס"ת הנז' הוא פרה שהיא נקבה, והיא מסטרא דדינא, ונרמז הזכר למעלה והנקבה למטה, שגובר החסד על הדין, ונרמזה האשה בשם תורה לסימנא טבא שהיא פרה ורבה :

שם. ותורה איקרי לשון נקבה, דכתיב תורת ה' תמימה משיבת נפש, הקשה מהרש"א ז"ל אמאי מייתי האי קרא מספר תהלים, ולא הביא פסוק וזאת התורה הכתוב בתורה ע"ש. ונ"ל בס"ד האי קרא עדיף, דכתיב ביה תרי מילי בזא"ז בלשון נקבה, דכתיב תמימה משיבת נפש, והנה מלבד פסוק וזאת התורה שהביא מהרש"א יש פסוק קודם ממנו, והוא למען תהיה תורת ה' בפיך תהיה לשון נקבה, אך באמת גם גבי תורה מצינו, דנקיט לשון זכר ולשון נקבה בפסוק אחד, והוא בפרשת בשלח תורה אחת יהיה לאזרח וכו' דתיבת אחת לשון נקבה ויהיה לשון זכר, וכן בסוף שלח לך כתיב תורה אחת יהיה ונמצא להפך בפרשת טהרות זאת תהיה טהרת המצורע זאת ותהיה לשון נקבה ולא אמר יהיה :

ונראה לומר, היינו טעמא דאתמר גבי תורה לשון זכר ולשון נקבה, משום דאית לן שתי תורות, שבכתב זכר, ושבע"פ נקבה, ולכן נקיט בתורה תרי לישני של זכר ושל נקבה, מיהו רובא דקראי נקטי על התורה לשון נקבה, משום דעיקר הלימוד שידע האדם ממנו הדרך אשר ילך בה, והמעשה אשר יעשה הוא עסק תורה שבע"פ שהיא בסוד נקבה, לכך רובא דקראי נקטי על התורה לשון נקבה. ועוד נ"ל בס"ד, הטעם דנקיט בתורה לשון זכר ולשון נקבה, ורובא דקראי היא לשון נקבה, כי התורה מתשת כוחן של לומדיה כנקבה, ורובא הכי הוו, אי נמי רובא דקראי לשון נקבה שהיא סוד תורה שבע"פ לרמוז עיקר האמונה והלימוד הוא בתורה שבע"פ שה"ס נקבה :

שם, דדרכו של איש לעשות מלחמה, ואין דרכה של אשה. הנה כתבתי בס"ד במ"א, היתר הנשים דעמון ומואב, לדעת רבי שמעון דדריש טעמא דקרא, על דבר אשר לא קדמו אתכם, איש דרכו לקדם ואין אשה דרכה לקדם, אין נסמך טעם זה על פסוק כל כבודה בת מלך פנימה, די"ל זה לא נאמר אלא בישראל, אבל באוה"ע, גם אשה דרכה לקדם, וה"ה לענין מלחמה, אך טעם זה נסמך על פסוק בדרך אחד יצאו, דאיירי באוה"ע, ונקיט לשון זכר אחד ולא אחת, ובזה הותרו שתי נשים רות המואביה ונעמה העמונית. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב טובים השנים מן האחד, היינו השנים שהם רות ונעמה מן האחד, מן תפוק של אחד דכתיב בדרך אחד לשון זכר, ולפ"ז לדעת רבי שמעון ההיתר הוא מן אות ד' דאחד, דלא כתיב אחת בתי"ו, ולדעת רבי יהודה הוא מן אות יו"ד דעמוני ודמואבי, ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב ודוד מנגן ביד, ר"ל באותיות יד שהם יוד דמואבי, ודלת דאחד אשר בפסוק בדרך אחד יצאו, ולכן מספר שם דוד הוא י"ד, ולכן נכתב בד"ה דויד ביוד שיש בשמו אותיות יד, ועל זה התפלל עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו :

שם. מפני מה אמרה תורה כי יקח איש אשה, ולא כתיב כי תלקח, מקשים אמאי ניחא ליה טפי, בהיכא דכתיב כי תלקח. ונ"ל בס"ד, משום דמסיים הכתוב ובא אליה ושנאה ושם לה עלילות דברים, ועל הרוב לא ימצא כן שישנאה בהיכא דבתחילה הוא רדף אחריה ליקח אותה, אלא ימצא בהיכא דהיא רדפה אחריו שתלקח אליו, לכך אי הוה אמר כי תלקח עדיף טפי. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ דלשון כי תלקח עדיף ליה, דמשמע תלקח בין אם הוא נתן כסף הקדושין, בין אם היא נתנה, והוא אדם חשוב, אבל כי יקח משמע שהכסף הקיחה בא ממנו דוקא, ולא ממנה, עכ"ד נר"ו :

שם. משל לאדם שאבדה לו אבדה, מי חוזר על מי, בעל אבדה מחזר על אבדתו. י"ל אין דומה הנמשל למשל, דאבידה אין בה דעת שתהיה מחזרת על בעלה, אבל האשה יש בה דעת, ואפשר שתהיה היא מחזרת על בעלה, ואין דין אפשר מן אי אפשר, ועוד האשה היא נולדה מאביה ואמה, ושלהם היא, ואיך נעשית אבדה של

האיש, אבל אבדה דעלמא, היא היתה אצל בעלה בתחלה ואבדה ממנו, ולכך הוא מחזר עליה להשיבה אליו, כאשר היתה אתו בתחלה. וי"ל בס"ד, דמצינו בגמרא דאמרי נותנים לבתולה י"ב חודש קודם הנשואין, כדי להכין צורך קשוטיה, וצריך להבין למה כולי האי לתת זמן ארוך כ"כ, שהוא י"ב חודש, ופרשתי בס"ד ע"פ משל שכתב הרב אהל יעקב ז"ל פרשת יתרו, שהביאו שם על מתן תורה. והוא כי גדול אחד היה רב ומורה בעיר גדולה כמה שנים, ולעת זקנותו רצה לבקש לו מנוח לבלתי יטרד בעסקי ההמון הגדול הזה, ועלה בדעתו לכתוב לעיר קטנה הסמוכה אליו, שיקבלוהו למורה, כי שם אנשים מעט, וקרא לראשי עירו, וישאל אותם לחוות דעתם, אם הם מסכימים עמו על הדבר הזה, ויאמרו לו רבינו כטוב בעיניך עשה, ויכתוב אל ראשי העיר האחרת לאמר, אם תאבו קבלוני למורה, והם תכף קבלוהו, ויבחרו מהם אנשים, ויקחו עגלות וישלחו לשם לשאת אותו ואת ביתו ויהי כבא העגלות קרוב לפתח העיר, ויתקבצו גדולי העיר, ויריבו עם האנשים הבאים, באומרם לא ניתן הרב שלנו לצאת מן העיר, ויגרשום לחזור ויבואו אנשי העיר האחרת אל הרב, ויספרו לו וישלח הרב אחר ראשי העיר, ויאמר להם הלא תחלה שאלתי את פיכם ונתרציתם, ועתה למה חזרתם, ויאמרו לו חלילה לנו מלשנות דבורינו, קום לך ועשה כרצונך, ויאמר לאותה אנשים שיגישו העגלות להכניס העיר, ויהי הם נכנסו בפתח העיר, ויחזרו גדולי העיר, ויתקבצו עליהם ויריבו עמהם, ולא הניחום לבא, ויעמידו העגלות, ויבואו עוד הפעם לפני הרב, ויאמרו לו, עוד באו עלינו פעם שנית ויריבו אתנו, ואינם רוצים שתלך עמנו, וחזר וקרא את ראשי העיר, וא"ל מה זאת תעשו למה חזרתם בכם, ויאמרו לא חזרנו בנו עשה כרצונך להביא העגלות, ויאמר הרב לאותם האנשים הנה בעתה נתנו לי דיבור עוד הפעם תלכו עתה ותביאו העגלות לביתי וכן עשו, וכאשר קרבו סמוך לבית הרב, נתקבצו ראשי העיר עליהם ויכום הכה ופצוע וינתקו המוסרות ויריבו אתם לאמר את רבינו הגדול אתם באים לקחתו, לא ניתן אותו לצאת מאתנו, ויכנסו האנשים בבית הרב, ויאמרו לו כי עתה הוסיפו להכות אותנו ג"כ, וככה וככה עשו, ויחזור הרב ויקרא את ראשי העיר, ויאמר אליהם מה הדבר הזה אשר אתם עושים, שאתם משחקים בי, ויאמרו לו חלילה לנו לשחק בך, ורק אנחנו עושים כן לטובתך לכבודך ולתפארתך, יען כי אתה כתבת אל אנשי אותה העיר לקבל אותך, ומי יודע מה הם חושבים בלבם, אולי דומים שגדולי עירינו שאטו בך לגרשך בשביל איזה סיבה, וא"כ תהיה נקלה בעיניהם לאמר מי זה בא לגור בארצינו, לכן יעצנו בינותינו לעשות כה להראות לעיניהם חיבתך אלינו, כי בזה ידעו שאתה יקר ונכבד אלינו, ולא רצינו שתצא מאתנו אלא בקושי גדול, לאהבת רצונך, ואז יכירו בכבודך, ויזהרו בך תמיד, ע"כ ע"ש:

ועתה נבא לדבר בנמשל, הנה תאמר נא בחייך הטובים אם אדם יש לו שפחה היתכן שי־קבל ליתנה לאחרים, ואיך זה אבי הבת לא די שנותן בתו לאחר בחנם, אלא הדרבה הוא נותן לו מעות הרבה שיקחנה, ובזה יש פתחון פה לומר כ"כ רעה בעיניו שנותן מעות הרבה כדי להוציאה מביתו, ללכת אל איש אחר, ככה תשפוט השערת השכל על הדבר הזה, מיהו אליבא דאמת אין הדבר כן, כי באמת היא טובה מאד ויקרה בעיני אביה ואמה, ואביה מוציאה מביתו לתת אותה לאיש אחר לטובתה ולהפיק רצונה, דאין אשה אלא לבנים, וזו היא תשוקתה, ועוד ג"כ האשה תאותה בתשמיש יותר מן הזכר, ואם לא תנשא לאיש אחר, איך תמלא תאותה, ואיך תוליד בנים, ומחמת שהיא יקרה בעיני אביה, הוא מוציא מעות הרבה בנדונייא שלה, ובהוצאות חופתה, כדי למלאת רצונה וחפצה, ולעשות לה טובתה, ואע"פ שדבר זה ידוע לכל אדם, שכך הוא האמת, כי האב מרוב אהבתו בבתו הוא משיא אותה, ונותן ממון הרבה בשיאתה מביתו, עכ"ז חשו חכמים בשביל כבוד בנות ישראל, ועשו להם תיקון זה שנתנו לבתולה י"ב חודש, לישב בבית אביה להכין קשוטיה, כדי לעשות מזה הזמן הארוך הוכחה שהיא חביבה ויקרה אצל אביה, כי מסתמא החתן לא יוכל לסבול להתאחר כ"כ עת החופה, ובודאי אחר שלשה חדשים או ארבע ישלח אמצעים לבית חמיו לעשות הנשואין במזומן, ואביה לא ירצה וימתין עוד חודש או שני חדשים, וישלח עוד אמצעים שידברו עם חמיו למהר לעשות הנשואין, וג"כ לא ירצה ועוד ישלח לשלוח, ואז דבר זה הוכחה גדולה, דאין האב קץ בבתו להוציאה מביתו, דאם הוא כך היה תכף נותן אותה לחתן בשלוח הראשון, אלא ודאי היא חביבה אצלו, ומה שהשיאה ונותנה לאיש אחר בע"כ, עשה כן בשביל טובתה, והראיה קשה עליו פרידתה, אע"פ שכבר ארשה החתן ונעשית שלו, וכמו שהגידו ראשי העיר להרב טעמם ונימוקם בענין הסירוב, לכך תקנו י"ב חודש שהוא זמן ארוך, כדי שעי"כ יתגלה ויתפרסם חבוב הבת ויקרה, יען דזמן ארוך כזה מסתמא לא יוכל החתן להתאפק ולהמתין, אלא ישלח אמצעים לחמיו למהר לעשות הנשואין, וכיון דחמיו לא ירצה בכך, אז בזה ניכר יקרת הבת:

ולפ"ז מובן הדבר, דלכן כתב כי יקח, ללמדך שצריך האיש להיות מחזר על האשה ליקחנה, ולא יהיה האב מחזר לתת את בתו להשיאה, כדי שלא יאמרו זו געולה ומאוסה אצל אביה, ולכך מוציאה מביתו ומחזר אחר איש ליקחנה, ולעולם דבר זה הכתוב קבעו חובה לטובת כבודה של האשה, כך ראוי להיות ע"פ השערת השכל:

ואם תאמר, הא קא חזינן כמה זווגים שהם נעשים מכח השתדלות אבי הכלה, שהוא מחזר ומשתדל בכל כוחו, לתת בתו לאיש הזה, ואיך עושה כן, והלא מזה יוצא גרעון להכלה מטעם הנזכר. הנה אליבא דאמת אין יוצא גרעון מזה, כפי מ"ש רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל ע"פ הקדמה מרבינו האר"י ז"ל, שבכל חתן וכלה יש זווג ראשון וזווג שני, דהיינו טרם בואם לעוה"ז, יזדווגו הנשמות שלהם למעלה בעולם הנשמות, וזה נקרא זווג ראשון וכמ"ש בספרו רוממות אל על התהלים סי' מ"ה ע"ש, ולפ"ז נמצא כלה זו היתה של החתן הזה, וזכה בה בעולם הנשמות, ובבואם לעוה"ז נפרדו ובאו כל אחד במקום אחר, והרי עתה נקראת אבידתו, כי שלו היא מקדמת, וראוי שתחזור האבדה לבעלה, ומאחר דעתה יש לה דין אבדה, ומתקרייא אבידתו של בעל, הנה אם אביה יתעורר מעצמו, וישתדל להוציאה מביתו, ולתת אותה לזה הבעל שהיה בן זוגה בעולם הנשמות, אין יוצא גרעון להבת מחמת כן, כי האב אינו נותן שדהו מפני רעתה אלא לעולם חביבה ויקרה בעיניו, ורק הוא רוצה לקיים השבת אבידה לבעלה, ונמצא המשל של האבידה פרשו לנו חכמים הטעם הזה:

ובזה יובן בס"ד שאמר כאן, מפני מה אמרה תורה כי יקח וכו', מפני שדרכו של איש לחזר וכו', וא"ת והלא יש כמה בני אדם שאם אבות הבנות, שהם מחזרים ומבקשים את החתן שיקח את בתם, וא"כ זה גרעון גדול להם, לז"א משל לבעל אבדה וכו', ר"ל אל תחשוב שהכלה היא זרה מן החתן, אלא היא אבידתו שכבר נעשית אשתו בעולם הנשמות, ושלו היא מכבר, ועתה בבואם לעוה"ז נחשבת אבידתו, ועל כן אם אביה מחזר לתת אותה להחתן, אין זה גנאי לה, אלא הוא משיב אבידה לבעליה:

דף י"ג. כל שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא

יהא לו עסק עמהן. מקשים העול"ל קדושין וגיטין, ועיין מהרש"א ז"ל. וי"ל בס"ד דלא זו אף זו קתני, דענין גיטין חמיר משום דיש לאשה חזקת א"א, אבל בקדושין יש לאשה חזקת פנויה, ולכן לא מבעיא גיטין דלא יהא לו עסק עמהן, אלא גם קדושין נמי כן. ועוד נ"ל בס"ד, דשמואל איירי בהמסדר גיטין וקדושין, ולכן הוי לא זו אף זו, כי המסדר גיטין ומגרש אם טעה בגט פסול, נמצא מתיר א"א לעלמא בלא גט, אך המסדר קדושין אם טעה ולא סידר קדושין המועלין לפו"ד, אין כאן איסור ערוה, דאם האשה נשאת לבעל בלא כסף קדושין נקנית בביאה, ואפילו אם יבא אדם על אשה פנויה ותתעבר ממנו, אין בניה ממזרים, אלא כשרים הם, ואין כאן איסור ערוה:

ועו"ד המוסר נראה לרמוז בס"ד, דרמז לפי דרכו שהאדם יעשה גיטין לכוחות היצה"ר, בשמירת הלאוין, שכופה יצרו ופורש מן האיסור, ועי"כ מגרש כוחות הסט"א המתחברים עמו, אשר חבורם ודיבוקם עמו מכונה בשם נשואין, וכמ"ש המפרשים ז"ל ע"פ הנחש השיאני שהוא לשון נשואין, ואלו הגיטין יהיו ע"י קיום חלק סור מרע, ואחר שיעשה גיטין לכוחות היצה"ר וכוחות הטומאה מקרבו, אז יעשה קדושין לכוחות היצה"ט, ולחלקי הנשמות שיבואו ויחנו בקרבו, וא"א להיות הוא מדור לאלו, אלא עד שיצאו אלו, ולכן הפסוק אמר תחלה סור מרע ואח"כ אמר ועשה טוב, וידוע בין לחלק סור מרע בין לחלק עשה טוב צריך חכמה וידיעה והבנה, כי עם הארץ אומר לטוב רע ולרע טוב, יען דאין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד, ולכן צריך שידע האדם בטיב גיטין וקדושין הנזכרים, שאם לא ידע אפשר דבתיקון עושה קלקול יותר:

שם. וקשים לעולם יותר מדור המבול. הקשה מהרש"א ז"ל, איך יהיו קשים יותר מדור המבול, דהיו חוטאין במזיד, ובודאי איסור, והכא ספק א"א וקצת שוגג ע"ש. וי"ל בס"ד, בדור המבול היו חוטאים בא"א, וכיוצא הכל בהנאתם, וכיון דיש להם הנאה גדולה בזה, הנה הם אנוסים מיצה"ר, אך כאן העוסק בגיטין וקדושין דמתיר א"א לעלמא מכח טעות וחסרון דעת, אין לו הנאה מזה, דלאו איהו גופיה בועל האשה הזאת, ונמצא גורם איסור א"א וממזרים, אע"פ שאין לו הנאה מזה, וכיון דאין לו הנאה לגופו אין זה אנוס מיצה"ר, דלא חשיב האדם אנוס מיצה"ר, אא"כ היכא דיש לו הנאה, ועוד הוא מכשיל אנשים צדיקים באיסור ערוה, דאם הוא התיר א"א וזו האשה נשאת לאחר ע"פ הוראתו, נמצא הן האיש הנושא הן האשה הנשאת עברו על איסור ערוה, והם צדיקים באמת, כי לפי תומם עשו ע"פ דבריו של זה, שהוא חכם בעיניו:

שם. ואלו הכא אפילו דגים שבים. נ"ל בס"ד, הטעם שנעשה ההפרש בדגים ולא בד"א, כי הדגים רומזים אל תלמידי חכמים שנקראים בשם דגים, והטעם כמו שהדגים חיותם במים דוקא כן ת"ח חיותם בתורה שנמשלה למים, ולכן איתא באבות דרבי נתן פרק מ', דרש רבן גמליאל הזקן ד' דברים, דג טמא דג טהור דג מן הירדן דג מן הים הגדול, דג טמא כיצד, בן עניים שלמד מקרא משנה הלכות אגדות ואין בו דעת, דג טהור כיצד, בן עשירים שלמד מקרא משנה הלכות ואגדות ויש בו דעת, דג מן הירדן כיצד, זה ת"ח שלמד מקרא משנה הלכות ואגדות ואין בו דעת להשיב, דג מן הים הגדול כיצד זה ת"ח שלמד מקרא משנה הלכות ואגדות ויש בו דעת להשיב ע"כ. ולכן בעון זה של אותם חכמים העושים עצמן חכמים להורות בעריות, והם אינם יודעים ומבינים בדברים אלו, לוקים גם הדגים שנמשלו בהם חכמים ולומדי תורה:

ברם הא קשיא דקאמר תלמודא, מאי משמע, ומסיק כדמתרגם רב יוסף, וגם על תרגומו של רב יוסף יש לשאול, מאי משמע, דאיירי בדיינים שמורין בעריות בטעות, ודילמא הוא כפשוטו, דקאי על המנאפין שבועלין א"א ומולידין ממזרים, שזה העון של לידת ממזרים הוא נוסף על עון ביאתם על א"א. וי"ל בס"ד, דמפיק לה מדנקיט קרא לשון ופרצו, שהוא כמו וכן יפרוץ, כלומר מולידין בנין, די"ל למה נקיט לשון זה דפרצו יאמר וילדו, לכן מוכרח לומר דבא הכתוב לרמוז בזה על הדיינים המורין בטעות באיסור ערוה, ומחמת כן אלו מולידים ממזרים מנשי ריעהם, ונקרא דבר זה על שם הדיינים, כאלו הם המולידין את הממזרים, ורמז על הדיינים דלשון זה של פרצו, שהוא פה רצו, שהריצו פה שלהם להורות היתר בעריות בטעות, ומחמת כן א"א נשאת לעלמא, ומביאה ממזרים בעולם:

שם. מי כתיב ופרצו פרצו כתיב. נ"ל בס"ד, הכונה כיון דלא כתיב ופרצו בוא"ו, כדנקיט ברצוח וגנוב ונאוף, ש"מ דלא קאי תיבת פרצו על אותם האנשים דנקיט בהו תיבת ונאוף, אלא זהו מלתא בהפי נפשה, דקאי על אחרים ולא על אותם המנאפים, ומי הם המולידים ממזרים חוץ מן המנאפים, אלא מוכרח לומר אלו המורין הלכה לפי דעתם, שמתירים את איסור א"א, ועי"כ באין ממזרין לעולם, דנחשב להם כאלו הם ילדום והביאום, ולהכי נקיט בהו לשון פרצו, שהוא לשון חוזק ותוקף, כמו מה פרצת עליך פרץ, כי אלו המורין הלכות הם תקיפי ארעא, וע"י תוקף שלהם הם מורין ונשמעין דבריהם, ולכן יש אתנ"ח תחת תיבת ונאוף, כי אתנח מורה על סוף פסוק, ותיבת פרצו הוא פסוק בפ"ע, דלא קאי אדלעיל, דאתמר עלייהו וגנוב ונאוף:

דף ד' בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית. הא דכנה איסור שביעית בשם אבק, ולא אמר איסור של שביעית, נ"ל בס"ד, שרמז לפי דרכו דאיסור זה כמו אבק המתפזר אנה ואנה, על כל אשר ימצא בבית כותלים ווזין וחלונות, וכסאות ושלחנות ומטות וחפצים, כן עונש איסור זה מתפזר על כמה דברים של אדם, מטלטלין ושדות ובתים ובנותיו וגופו עצמו. ואומרו בא וראה, נראה הכונה, כי בהשקפה הראשונה ובמושכל הראשון תחלה ענינים אלו במקרה, אך בא לכור המחקר לחקור ולדרוש בדברים אלו, שתכנס בגוף הענין הזה, לחקרו ולדרשו ולשקול בפלס את כל הדברים הנעשים, ותראה איך הדברים מסובבים ונולדים מענין זה:

והנה נמצא המקשה ערפו ואינו שב מעון זה שבידו, סוף כל סוף נענש בשבעה עונשים, שהם מכירת מטלטליו, ומכירת שדהו, ומכירת ביתו, ומכירת בנותיו, והלואה בר בית, ומכירת עצמו, הרי ששה דברים, ועם הפסד ממונו שהיה לו בתחלה הרי הם שבעה, דהא אינו מוכר מטלטליו עד שיאבד כל ממון שהיה, ונמצא שהם שבעה עונשין בשבעה מיני חסרונות שלוקה בהם, לקיים מ"ש ויסרתי אתכם שבע על חטאתיכם. ובזה יובן **לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב ונמצא ישלם שבעתים את כל הון ביתו יתן**, והוא כי זה הנושא ונותן בפירות שביעית הוא גנב, יען שהוא מרויח בדברים שאינם שלו, שלא הרשהו הש"י עליהן, **ונמצא ישלם שבעתים**, הם שבעה פרעניות ועונשין הנז', ופירש עוד הכתוב ואמר, אע"ג כי בפסוקים לא נתפרשו אלא רק ששה עונשים, שהם מטלטליו ושדהו וביתו וכו', הנה עוד יש אחת קודם ששה פרעניות אלו, והוא כי אין מוכר מטלטליו ושדהו וביתו אא"כ בתחילה **את כל הון ביתו יתן**, שהוא ממון בעין, ונמצא בצירוף פרענות זו הבאה בראשונה נעשו שבעה, ונמצא זה ישלם **שבעתים**, ורישא דקרא דאמר **לא יבוזו לגנב כי יגנוב** נראה לפרשו בלשון תימה, וכי

לא יבואו לגנב כי יגנוב, והלא נמצא בזה ישלם שבעתים ודוק:

דף כ"א. לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר, י"ל הול"ל בעבור יצה"ר ומאי כנגד. ונ"ל בס"ד, יצה"ר של זנות נמשך מן קליפת רע עין, לכן אחז"ל עינא וליבא תרי סרסורי דעבירה אינון, וסרסור הראשון הוא העין, כי תחלה עין רואה ואח"כ לב חומד, ואח"כ איברים גומרים מעשה העבירה, וידוע קליפת רע עין מתחלקת לארבע מאות כוחות, בסוד והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו כי עשו היה דבק בקליפת רע עין, ולכן כתיב ובית עשו לקש, ולכן לבישת השק מכניע ומבטל ת' רוחות הרע הנז' שהם מספר קש, וגם אותו רשע רצה להתגבר ולהזדיין מאלו ת' כוחות, שהם מספר ק"ש, ולכן כתוב בו ושריון קשקשים הוא לבוש, והיינו כ"ל בס"ד חלק התיבה לשתים, וקרי בה קש קשים, ר"ל ק"ש כוחות של סט"א, שהם קשים ושין שניה קרי בה שי"ן ימנית:

והנה זה היצר של זנות מכניס באדם ת' כוחות של קליפת רע עין, שהם מספר קש, ובהם ממלא ארס של תאוה רעה בקרב האדם, מעבר לעבר, שבזה מכריחו לחטוא ולפגום בריתו בעריות כולם, ולכן התורה התירה לו יפת תואר במלחמה, כדי להשביע עין החומר שלו במקצת התאוה לפי שעה, ובזה יוכל להתגבר על יצרו אח"כ, להשליך ולשפוך הארס של הקש אשר בקרבו, וישאר נקי ובר, ופעולה זו של שפיכת הארס של זה הקש שישפוך מקרבו, נרמזה באותיות שכנגד אותיות יצר הרע, והוא כנגד אותיות הרע באלפא ביתא, יש אותיות שפ"ו, וכנגד יו"ד של יצר יש ך', הרי אותיות שפוך, וכנגד צר דיצר יש אותיות קש, הרי צירוף שפוך קש רמוז כנגד אותיות יצר הרע, ולז"א לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, ר"ל התירה ביאה על יפת תואר במלחמה בעבור הרמוז כנגד יצר הרע שהוא שפוך קש, כלומר כדי שבזה המקצת שהותר לו במלחמה יוכל להתגבר לעשות פועל זה של שפוך קש, שישפוך ארס של קש מקדם:

דף כ"ב. אמר הקב"ה אוזן ששמעה קולי על הר סיני, בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים. קשה, ישראל לא שמעו בהר סיני אלא עשרת הדברות, ופסוק זה לא נזכר בעשרת הדברות. ונ"ל בס"ד, נזכר ונרמז בפסוק אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, ולמה הוצרך לומר מבית עבדים, פשיטא דהכי הוה, אלא לומר הוצאתי אתכם מבית עבדים, כדי שתהיו עי"כ עבדים לי, כי כן הענין מחייב, וכן היא המדה, ונמצא מאמר הכתוב, כי לי בני ישראל עבדים נאמר בסיני בפסוק זה:

ברם מקשים. א"כ בכל דבר מצוה מעשרת הדברות, אם עבר אדם עליו תרצע אזנו, משום דשמעה הציווי על הר סיני. ונ"ל בס"ד בדבר זה יש שייכות יותר לרציעת האוזן, כי ידוע אוזן גי' ס"ג שהוא סוד הבינה שמשם החירות כמ"ש רבינו האר"י ז"ל, ולכן רק בדבר הזה אשר לא בחר זה בחירות, ואהב העבדות, תרצע אזנו ששמעה בסיני, מפני שהאוזן רומזת לבינה מקום החירות. אי נמי קשה דבר זה יותר, שצריך לו רציעת האוזן, מפני כי להיות בוחר זה בעבדות של בשר ודם, א"כ כ"ש שיבחר להיות עבד ליצה"ר וכיון שיהיה עבד ליצה"ר, אז יעבירנו על כל התורה כולה, ולכן רוצעו במרצע לעורר אותו על רע הנולד מזה, שיהיה אח"כ עבד ליצה"ר, שיעבירנו על מ"ע ועל מצות לא תעשה, וידוע כי יצה"ר נקרא בשם כנעני, דכתיב כנען בידו מאזני מרמה, לעשוק אהב, ויצה"ר דעשה בפ"ע ויצה"ר דל"ת בפ"ע, וכמ"ש בכונות השופר בר"ה, וב"פ כנעני הוא ת' כמנין מרצע, ועוד נרמז במרצע על עבדות היצה"ר, ע"פ מ"ש הגאון חיד"א ז"ל בכסא דוד בשם הרב חסד לאברהם ז"ל, שאם האדם ישתקע בטומאה של עונות ארבע מאות יום רצופים, בלתי תשובה בנתים, לא יהיה לו תקנה וישאר תחת שליטת יצה"ר כל ימיו, עכ"ד ע"ש, ולכן רוצע אזניו במרצע שהוא מספר ת' לעורר אותו, דאפשר שיהיה אח"כ עבד נרצע ליצה"ר ת' יום רצופים כמנין מרצע, ואז אין לו תקנה שיהיה כחרש לא ישמע, קול תורה וקול מוסר:

שם. מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית. נ"ל בס"ד, שלשה אלה שהם אוזן ודלת ומזוזה שנבחרו לענין זה, הם ר"ת אדם, ותואר זה דאדם ניתן לישראל דוקא, כמ"ש רז"ל ע"פ אדם אתם, דאתם קרויין אדם ואין העכו"ם קרויין אדם, יען כי בישראל כתיב ואתם הדבקים בה' אלקיכם, ושם הוי"ה במילוי אלפין עולה מספר אדם, ולכן זה שבחר לדמות עצמו לעכו"ם שהם עבדים של בשר ודם, ומרוחקים מהשי"ת ששמו עולה מספר אדם, ולכן אין להם תואר זה דאדם, ירצע באופן זה שירצע אזנו בדלת ובמזוזה שיש בשלשה אלו. או רמז לשם אדם, כדי שיזכור מה שאיבד מידו תואר זה דאדם, ובאמת יש ללמוד תוכחת מוסר מזה הענין של אוזן ודלת ומזוזה, ובזה יובן רמז דברי התנא איזהו חכם הלומד מכל אדם, ר"ל שילמוד מוסר מן שלשה דברים הנרמזים באותיות אדם. ובזה יובן בס"ד מ"ש כאן שהיה ר"ש ב"ר דורש את המקרא הזה כמין חומר, ופירש לצרור מרגליות או לצרור הבושם התלוי בצואר, והיינו כי בדרשה זו עשה שם אדם לצרור מרגליות המכונסים ביחד תוך הצרור, וכן בתיבת אדם צרור יחד שלשה דברים, שהם אוזן ודלת ומזוזה:

שם. כי טוב לו עמך עמך במאכל עמך במשתה. נראה דבר זה קשה להתיישב ע"פ השכל, שיהיה עבדו מתנת כספו כאדון לו. ונ"ל בס"ד, כי עשה השי"ת חוקים לעבד זה שיהיה כאדון לרבו, כדי שיוכל רבו להשתמש בו, דאל"כ לא היה יכול להשתמש בו, כדי שלא יהיה נראה שהוא עבד לו, וברצות כל איש ישראל עבד לה' ולא תחול עליו עבדות של בשר ודם, לכך אחר שעשה לו חוקים שמהם נראה שהוא כאדון לרבו, א"כ חוקים אלו הם מעידין שאין זה עבד, אע"פ שהוא משמש את רבו, ולכך הוא יכול להשתמש בו, ונמצא חוקים אלו הם לטובת האדון כדי שיוכל להשתמש בו, ולז"א כי טוב לו עשיתי חוקים שהם טוב לו, כדי להודיע שהוא עמך, ר"ל מן העם שלך, ואינו עבד לך:

ברם י"ל, כיון דאמר תחלה עמך במאכל עמך במשתה, והדר מפרש שלא תהא וכו', היה לו לומר ג"כ עמך במטה, כיון דהוא מפרש על המטה ג"כ, באומרו שלא תהא אתה ישן ע"ג מוכין, והוא ישן ע"ג התבן, ונ"ל בס"ד כי לשון עמך משמע בהשוואה אחת, ועל זה שפיר קאמר עמך במאכל עמך במשתה, ומפרש כיצד שלא תהא אתה אוכל פת נקיה, והוא אוכל פת קיבר, שאם אין לך אלא ככר אחד נקיה, וככר קיבר, לא תאכל אתה הנקיה ותתן לו הקיבר, אלא תהיו שוים בזה שאתה תאכל חצי ככר נקיה, וחצי ככר קיבר, והוא יאכל חצי ככר נקיה וחצי ככר קיבר, דהא ודאי א"א לומר שהעבד יאכל ככר הנקיה כולה, והאדון יאכל הקיבר דוקא, דהתורה אמרה עמך בהשוואה אחת, ואין זה בהשוואה אחת, אך אם שניהם יאכלו מזה ומזה, הרי מתקיים מאמר עמך בהשוואה אחת, וכל זה אפשר להיות בפת וביין, אך במטה א"א להיות בהשוואה אחת, דאם יש לו כר מוכין וכר תבן, א"א שיחלקו אותם, שיקח זה חצי כר המוכין וחצי כר התבן, וזה יקח חצאים השניים, אלא מוכרח שישן אחד על המוכין, וא' על התבן, ואם יהיה האדון ישן על המוכין, ויהיה העבד ישן על התבן, הרי מגרע גרע לעבד, ולא טוב לו, וא"א לעשות, ולכן מוכרח שישן העבד על המוכין, והאדון על התבן, ונמצא במטה א"א לקיים עמך בהשוואה אחת, אלא מוכרח שיהיה טוב לעבד יותר מרבו, ולכן התנא בתחלת דבריו שדרש עמך במאכל עמך במשתה שהוא ר"ל בהשוואה אחת, לא נקיט עמך במטה,

דזה א"א להיות בהשוואה אחת, לפי הסגנון שהוא מפרש בהם, בהיכא דאין לו אלא כר מוכין וכר תבן, שבזה מוכרח ליתן המוכין לעבד לקיים מאמר כי טוב לו, והוא ישן על התבן. ובזה יובן היטב סיום דברי הברייתא, מכאן אמרו חכמים הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו, כי הוא שוה עמו שאוכל ושותה כמוהו, ואין נעשה אדון וגדול עליו, אך מכאן ממאי דסליק שהוא חלוקת השינה גבי כר, הנה בזה יהיה אדון עליו, כי כאן א"א להיות שוה עמו, ואם יקח הוא המוכין ויתן לעבדו התבן, נמצא אינו מקיים כי טוב לו, ומוכרח שיהא העבד גדול מרבו, כמו אדון לו, דהא רבו ישן על כר התבן, והעבד על כר המוכין:

דף כ"ה. א"ל אמאי ניתי דבעינן מניה מלתא ולא פשיט לן. קשה וכי בעבור זאת אין ראוי לבא לפרקיה, ועוד קשה מה השיב להם רב המנונא מי בעיתו מנאי מידי ולא פשיטנא לכו, והלא הוא בא להוכיחם על אשר לא באו לפרקיה דר"ח, והם השיבו לו דבר הנוגע להם עם ר"ח, והוא מאן דכר שמיה בזה. ונ"ל בס"ד, דרב המנונא היה מתרגמן של ר"ח בפרקא, והם הקפידו על ר"ח על אשר שואלים לו איזה דבר הלכה הוא משיב להם בקיצור אסור או מותר כן או לאו, ואינו מפרש להם מוצא הדין, למה אמר אסור או למה אמר מותר, וקשה עליהם דבר זה, דאין נוהגין כן אלא עם עם הארץ לומר לו בקיצור אסור או מותר, אבל לת"ח צריך לומר לו ג"כ מקור הדין, מהיכא משמע דאסור או מותר, ולכן לא באו לפרקיה, כי חששו שמא יזדמן להם שם איזה שאלה לשאול ממנו על הלכות שהוא דורש בהם, והוא ג"כ ישיב כדרכו בקיצור שאינו מודיע להם מקור הדברים, ובזה בושה להם, ולכן לא באו לפרקיה, וא"ל רב המנונא שהוא היה מתורגמן שלו בפרקיה, למה תחושו על זאת, וכי אתם בקשתם ממני שאלה על הלכה, ונהגתי עמכם בכך שלא אפשוט לכם מקור הדין, ולכן אם הייתם אתם באים לפרקא, מאחר שאני מצוי שם מתורגמן, אם תשאלו איזה דבר מר"ח, אע"פ שלא היה פושט לכם אני מתורגמן שלו אפשוט לכם, ונראה לעיני הרואין כאלו הוא פושט לכם מאחר שאני מתורגמן שלו:

שם. א"ל לאו המנונא אלא קרנונא. נ"ל בס"ד ע"פ מה שפרשתי בס"ד ברמז הכתוב ומלבושך שש ומשי ורקמה, שרמז בזה על שלשה עניינים שמהם יהיה מלבוש לנפש הנקרא חלוקא דרבנן, הא' הוא מן המצות, הן עשה הן לא תעשה, וזה נרמז בשש, כי שש מספר ת"ר, ועם ששה ווי"ן של שש הרי תר"ו מצות שיש לישראל יתרון על שבע מצות בני נח, ומשי רמז על התפלות שהם נעשים מדבור הפה, כמו המשי שהוא מתהווה מפה התולעת, ורקמה, רמז על תורה שבכתב ותורה שבע"פ, והיינו דאמר התנא אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, ופירשנו בס"ד דתורה שבכתב דבריה הם כמו קנקן שהוא כלי, אשר דברי תורה שבע"פ מונחים בו, ולכן התנא קראה כלי חמדה, כמ"ש באבות חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, והקראים מסתכלים בקנקן בלבד, שאין מודים אלא בדברי המקראות, והולכין בהם אחר פשוטן דוקא, ובזה הם מקלקלים במצות התורה ותהי האמת נעדרת מהם, אך חכמי ישראל האמתיים מסתכלים בדברי הקבלה והמסורת שהם מלובשים וגנוזים תוך הקנקן שהיא תורה שבכתב, ובזה עולה קיום המצות בידם כתקנו, כאשר צוה ה', ולז"א אל תסתכל בקנקן הוא המקרא, אלא במה שיש בו הם דברים של הקבלה והמסורת שמונחים וגנוזים תוך המקרא שהוא הקנקן:

ואומרו במה שיש בו, רמז בתיבת מה על תורה שבע"פ, שנדרשת בי"ג מידות הנזכרים בברייתא דר"י, ולימוד אלו הי"ג מידות שהתורה נדרשת בהם הוא בשלשה, שלומד האדם מרבו ומחביריו ומתלמידיו, כמ"ש החכם הרבה תורה למדתי מרבותי, ויותר מחבירי, ומתלמידי יותר מכולם, נמצא בשלשה מיני לימוד הנז' נשלם לימוד י"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, לכך נקראת אוריין תליתאי, וג"פ י"ג של שלשה מיני למודים הנז' עולים ט"ל, ולז"א כי טל אורות טלך, וז"ש כל העוסק בטל תורה טל תורה מחייהו דייקא, וידוע כי תורה שבע"פ היא ששה סדרים, וא"כ צרף מספר ששה עם מספר ט"ל יהיה מ"ה, ולז"א אלא במה שיש בו, ולז"א מה רב טובך אשר צפנת ליראיך אשר צפנת תוך המקראות שהם כמו קנקן להם, ולז"א ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך, כלומר המקראות אין אתה רשאי להוסיף עליהם אות אחת או לגרוע, אבל בתורה שבע"פ שנדרשת בי"ג מידות, שהיא נקראת בשם מה כאמור, אתה רשאי להרחיב את גבולה, ולחדש בה חדושים רבים שבנויים על יסוד אמת, ולז"א שואל מעמך לחדש חידושים ולהרבות תורה, שזו היא פריה ורביה של התורה, ולפ"ז תיבת רקמה רומזת לתורה שבכתב ולתורה שבע"פ, כי תורה שבכתב דבריה מועטין, וא"א יכול להוסיף בהם ולהרחיב אותם אפילו באות אחת, וזהו רק לשון מיעוט, אך תורה שבע"פ נקראת מה שהוא לשון רבוי, כמו מה רב טובך, שאתה יכול לחדש בה חדושים רבים, ולהרחיב את גבולה כים, וז"ש ומלבושיך הם מלבושי הנפש שש, הוא לבוש הנעשה מן המצות, כאמור, ומשי הוא לבוש הנעשה מן התפילות כאמור, ורקמה הוא מלבוש הנעשה מעסק תורה שבכתב ושבע"פ שהם נקראים רק ומה:

ולכן א"ל, לא המנונא אלא קרנונא, כי הת"ח מכונה בשם נונא, וכנז' בזוה"ק, אך יש חכם במקרא דוקא זה נקרא קרנונא, שהוא נונא של קר, שהוא חכם בתורה שבכתב בלבד שנקראת בשם רק, ויש חכם שנקרא המנונא שהוא חכם בתורה שבע"פ שנקראת מה, וזהו נונא של מ"ה, ואמרו לו אין אתה חכם בתורה שבע"פ, שתוכל להוסיף בה חדושים, כי אם אתה חכם בתורה שבכתב בלבד:

ודע כי מ"ש לו זיל לנטינהו לאו משום כבוד מבקש אלא כונתו לש"ש בשביל עמא דארעא, שיהיו זריזין ורגילין ונזהרין לבא לפרקא, כאשר יראו שגם הת"ח באים לפרקא, ויקחו קל וחומר לעצמם:

דף כ"ט. אמר ליה אנא עדיפנא ממך, תיב את ואיזיל אנא. נראה הענין הוא כך, שיש שני מיני לימוד, הא' הוא הגרסא והבקיאות במשניות וברייתות, וזה הלימוד צריך להיות תחלה, ועל זה הלימוד אמרו בגמרא שראוי ללמדו מן רב אחד כדי שלא ישתבש, והב' הוא לימוד העיון והסברה והחריפות, וזה יהיה באחרונה, דהיינו אחר שיהיה שלם בלימוד הא' הנז', ולימוד הזה אם ילמד אותו בישיבה גדולה של רבוי חכמים ותלמידים, יצליח בו יותר, כי שם ימצא רבוי אופנים של חלוקים וסברות, ובזה יתחדד שכלו יותר, והנה רב אחא כבר היה שלם בלימוד הראשון של הגרסה ובקיאות, וכן רב יעקב בריה ג"כ היה שלם בלימוד הזה, אך שניהם היו צריכים עדיין ללימוד השני של חכמת העיון והסברה, וזה הלימוד היה ראוי ללמוד אותו בישיבה של אביי, ששם יש קיבוץ חכמים ותלמידים הרבה, אך ישיבה זו של אביי לא היתה בעירם אלא בעיר אחרת, ולא היו יכולים לילך שם שניהם ביחד, כי היה צריך אחד מהם להשאר אצל בני ביתו בעיר, בשביל עסק פרנסת הבית, ומתחלה בחר רב אחא שישאר הוא בעירו לעסוק בפרנסת הבית ושלח את רב יעקב בריה לישיבה של אביי בעיר אחרת, בשביל להשתלם בלימוד השני של העיון והסברה, וכן עשה, ונזדמן דאחר שהלך רב יעקב שם לישיבת אביי נעשה לו סבה שבא אצל אביו לפי שעה ע"מ לחזור, וראה אביו דלא הוה מחדדן שמעתיה, אע"פ שכבר ישב בישיבה של אביי זמן הרבה, ומזה הבין שאין לו חריפות השכל מצד עצמו כ"כ, ולימוד

זה כל מי שיש לו חריפות מצד עצמו יותר יצליח בו שיתחכם יותר, ולכן בחר שישב רב יעקב בעיר בשביל עסק פרנסת הבית, והוא ילך לישיבה של אביי להשתלם בלימוד הזה השני, כי ידע שהוא יש לו חריפות וחידוד השכל יותר מבנו רב יעקב, ומשלימותו בלימוד הזה יצא פירות טובים וחשובים יותר מבנו:

שם. אפשר דמתרחיש ניסא. הקשה מהרש"א ז"ל, כיון דהנס היה בספק אצלו, איך דחה אותו למקום סכנה על הספק דשמא יתרחיש ניסא, ומ"ש דאם מתוך תפלתו יהרוג את המזיק אין זה מקרי נס, לא ידעתי טעם בדברים אלו. ונ"ל בס"ד שיש ב' אופנים בהצלתו הא' שישאר המזיק אך לא יגש אליו ולא יזיק לו, כמש"ה יפול מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש, דפירשו רז"ל יפול ר"ל ישכון, כמו על פני כל אחיו נפל, וההצלה באופן זה אין נחשבת נס גמור, כי המזיק עודנו בתוקפו, ורק לפי שעה נעדר הרע שהמזיק ישן לו ולא היה ער להזיק, ואין זה נס גמור הניכר לעינים, ועל הצלה זו מנכין לו מזכיותיו כי טובת השמירה וההצלה נעשית לו לעצמו דוקא, וכל דמלא תועלת מנכין לו מזכיותיו בעבורה, ואופן הב' הוא שיתפלל ויהרוג את המזיק, וזה נס גמור וגלוי לעיני כל, דהמזיק הרוג לפניו, ועל תועלת הצלתו ממנו אין מנכין לו מזכיותיו, יען כי באופן זה שנהרג המזיק אין התועלת לרב אחא דוקא, אלא היא תועלת לכל העולם, וגם אינה לזמן שעה אחת אלא עומדת התועלת ימים רבים בשביל כל הבאים אח"כ, וכיון שיש בזה הנס לורך רבים ותועלת רבים, אין מנכין לו מזכיותיו בעבור הנס:

והנה כאן אביי ברור אצלו שיהיה הצלה לרב אחא, ואין לו ספק בזה, ורק הוא מסתפק אם תהיה הצלתו באופן הראשון, שהמזיק ישאר כמו שהוא ורק אליו לא יגש, ונמצאת הצלתו העדר הרע ממנו דוקא, שאין זה נקרא נס גמור, או"ד שתהיה הצלתו באופן השני שיהרוג את המזיק ע"י תפלתו, שזה נקרא נס גמור, ואם תהיה הצלתו באופן הראשון אין להם תועלת מזה, מאחר דהמזיק עודנו בתוקפו, אבל אם תהיה הצלתו באופן הב' שזה נקרא נס גמור, יש להם תועלת מזה כי המזיק נהרג, ולז"א אפשר דמתרחיש ניסא, ר"ל אפשר שתהיה הצלתו באופן השני שנקרא נס, ואז ירווח לנו ג"כ:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דאביי לא אמר שיכניסו אותו לבהמ"ד לישן שם יחידי אלא רק לוה לחכמים שלא יזמינו אותו לביתם, ואין בזה הכרח שישן יחידי בבהמ"ד, כי אפשר שיחוש מעצמו שלא ישן יחידי ויצא מבהמ"ד ויכנס מעצמו לבית ישראל לישן שם, היתכן שיוליאו אותו, והוא מוכרח לעשות כן מאחר דאין לו מקום לישן, ואין בזה מיעוט דרך ארץ, כי אינו נכנס לאכול כי אם ללון בלבד, על כן אמר אביי אם יש רצון מן השמים שיהיה הנס על ידו לבטל המזיק, אז ישימו בלבו שישאר בבהמ"ד כדי שיהיה הנס נעשה על ידו, ואם אין רצון מן השמים לעשות נס זה ודאי ישימו בלבו פחד, שלא ישן בבהמ"ד, אלא יצא ויכנס לבית אחד מבתי ישראל מאליו ומעצמו בלי הזמנה, ולכן לוה דלא נתיב ליה איניש אושפיזא, דאפשר דיש רצון מן השמים דמתרחיש ניסא על ידו, ואז ישימו בלבו להשאר יחידי שם, ולא יהיה לו פחד, כדי שיעשו הנס על ידו:

שם. אדמי ליה כתנינא דשבעה רישוותא. נ"ל בס"ד דאותו המזיק הראה כחו בדמיון זה של שבעה ראשים, שהוא יכול לשלוט ולהזיק בכל שבעת ימי השבוע, ולא כאותם מזיקים שיש להם יום מיוחד בשבוע להזיק בו כמו ליל רביעי וכיוצא, ואז רב אחא כרע בתפלתו ז' כריעות, שהמשיך כח קדושה מן שבעה ספירות הבנין, שהם כנגד שבעת ימי השבוע, ובכל כריעה היה מוריד כח א' מן שבעה כחות של המזיק ההוא לנוקבא דתהומא רבא, ועל כן היה רואה דנתר מן המזיק חד רישא בכל כריעה, ונראה דהצליח בכך ע"י שנמשך שפע משבעה אותיות הוי"ה שדי הכתובים במזוזה, ונתקיים בו מש"ה והיה שדי בצריך, כלומר כח שם הוי"ה שהוא צירוף והיה וגם שם שדי בצריך, לשמרך מן הצר שלך, וגם בזכות התורה שהיא שבעה ספרים, ולנורות השפע היו שבעה אותיות שמו ושם בנו:

שם. רחיים בצוארו ויעסוק בתורה. נ"ל בס"ד הא דעשו דמיון להתחברות איש ואשתו לרחיים משום שהרחיים הם דוגמת זכר ונקבה מעורים זב"ז, וכן אמר שלמה הע"ה ראה חיים עם האשה אשר אהבת, תיבות ראה חיים הם הא רחיים, כמו הא לכם זרע וזרעתם את האדמה, כלומר הא לך רחיים בצוארך עם האשה אשר אהבת:

שם. לא קשיא הא לן והא להו. עיין רש"י ומ"ש התוספות על דבריו, ועוד קשיא לפירושו מכמה עובדי דאיתא בגמרא דכתובות ובשאר דוכתי, שגם בא"י היה דרכם ללמוד תורה במקום אחר, ואין לומדים במקומם, וראיתי בשיטה לא נודע שמו, שפירש בבבל הנשים עמלניות עוזרים בפרנסת הבית מכח מעשה ידיהם, ואין על בעה"ב טירדה כ"כ בשביל מזונות הבית, ובהא איירי רב יהודה אמר שמואל שהם היו בבבל, אבל בארץ ישראל הנשים מפונקות ואין יוצא מידם עסק ולא הרווחה כלל, וצריך להביא הבעל כל פרנסת הבית, ויש לו טירדה בזה עכ"ד ע"ש, ולי אנא עבדא נ"ל בס"ד, דרב יהודה אמר שמואל איירי בבבל שהיא ארץ חמה, ואויר שלה הוא חם הרבה, וכל חום מעורר התאוה של המשגל, ולכן אמר שמואל ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה כדי שלא יהיה בהרהור עבירה, כי כפי הטבע מחמת שהאויר חם יהיה חימום לאדם בתאוות ההזרעה יותר, אבל ר"י איירי בא"י דאוירה קר, ולכן גם מזג התאוה של ההזרעה יהיה קר, ואין כ"כ פחד פן יראה קרי מחמת חימום אש התאוה, בהיותו עומד בלי אשה, לכך ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה. א"נ כמו ענין תגבורת ההרהורים רעים תלוי בקדושת המקום, שאם האדם עומד במקום קדוש יחלש כח תאוה רעה שיש לו, ולא תתגבר להביאו לידי הרהור רע, וראיית קרי בעומדו פנוי בלא אשה, ולכך בא"י שיש שם קדושה גדולה יעסוק בתורה בעודו בחור, ואין לו מכשול בהרהור רע, משא"כ בבבל שאין בה קדושה גדולה, יש פחד בזה פן תתגבר בו התאוה, ויהיה כל ימיו בהרהור עבירה בעומדו בלא אשה:

שם. משתבח ליה ר"ח לרב הונא בדרב המנונא דאדם גדול הוא. נראה שמו מוכיח עליו, אותיות ה"מ מספר שם הוי"ה דאלפין, שהיא מספר אדם, ונשאר נונא הוא הדג הגדול בתוך המים, כן הוא אדם גדול, הגדול בימה של תורה, גם המנונא יש בשמו אותיות אמונה, ואות נו"ן כפול הוא בשמו, ושבח הצדיק הוא באמונה, דכתיב וצדיק באמונתו יחיה, וכתיב וארשתיך לי באמונה. גם המנונא אותיות נאמן ה"ו, שהוא נאמן בתורה שבכתב, שהיא חמשה ספרים, ובתורה שבע"פ שהיא ששה סדרים, ויש"א:

שם. חזי דלא חזית להו לאפאי עד דנסבת. עיין מ"ש מהרש"א ז"ל, והוא דיחק, דלפי דבריו הול"ל לא אחזי לאפך, ועוד איך יתכן לומר תהיה מחזיק לרב המנונא במדרגה זו ח"ו. ונ"ל בס"ד, דידוע כמו שהאיש משפיע לאשה, וכמו שהשפעת האיש לאשה צריכה להיות פנים כנגד פנים, כן השפעת הרב לתלמיד המעולית ביותר היא פנים כנגד פנים, דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך, ולכן אמר רבינו הקדוש האי דחכימנא מחבראי, דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואלו חזיתיה מקמיה הוה חכימנא טפי, כי כאשר יהיו פני התלמיד רואין פני הרב, מקבל התלמיד שפע יותר, שנמשך לו דרך פנים מפנים, ועל כן ת"ח נקראו בשם נשים, שהם כמו נשים המקבלים

שפע

שפע מבעליהם, כן התלמידים מקבלים שפע מרבותם, והרבנים לגבי התלמידים נקראים אנשים, שמשפיעים להם כאנשים המשפיעים לנשים, והנה רב המנונא בהיותו רק בפנים, נחשב לגבי רב הונא כתלמיד לפני רבו, אשר מקבל שפע ממנו בראיית פניו, ולכן כאשר ידע רב הונא, שעדיין לא נשא אשה, רצה להענישו בדבר שהוא מדה כנגד מדה, והיינו דאהדרינהו לאפיה מניה, כלומר כמו שאתה האיש מנעת השפע מבת זוגך האשה שלא נשאתה עדיין כדי להשפיע לה, כן אנכי האיש אמנע השפע ממך שאתה דוגמת אשה, שלא אתן לך רשות לראות פני, כדי שלא תקבל השפע ממני דרך פנים אל פנים, כדרך האשה המקבלת השפע מן האיש פנים אל פנים, ולכן לא א"ל לא אחזי אפך, כדי שלא יחשיב כונתו, כמו שחשב מהרש"א ז"ל דאסור להסתכל בפניו ח"ו, אלא א"ל לא תחזי לאפאי, דהקפידה היא שאתה לא תקבל ממני שפע אור הרב דרך פנים, שבזה הוא נוהג עמו מדה כנגד מדה, כאשר ביארנו, ואמר תלמודא רב הונא לטעמיה, כלומר מה שהפליג כאן לענוש את רב המנונא בעונש כזה, למנוע השפע ממנו ולביישו בכך שהחזיר פניו ממנו, משום דסבר רב הונא על אדם דעלמא אם הוא בן עשרים ולא נשא אשה כל ימיו בהרהורי עבירה, ולכן אע"פ שרב המנונא הוא איש חסיד וקדוש ואינו כשאר אדם, עכ"ז לא ימלט מהרהור קל, ולפי מעלתו נחשב לו הקל לחמור, או כונתו אפילו שיודע דרב המנונא אפילו הרהור קל לית ליה, הפליג הענין כ"כ לגביה בשביל אחרים, שיקחו קל וחומר לעצמם מדבריו אלו שדבר עם רב המנונא הצדיק, וכדי שיזדרזו יותר לישא אשה יפשא"ק, ולא יתרשל לסמוך על צדקתו וקדושתו:

שם. אומר תיפח עצמותיו של אותו האיש. נ"ל בס"ד הטעם, דנקיט הקללה על עצמותיו, הוא ע"פ מ"ש בס"ד בספה"ק ברכת אבות בפ"א בשם מהרח"ו ז"ל, על גוף האדם, העור כנגד עולם העשיה שה"ס ה"א אחרונה שבשם, והבשר כנגד עולם היצירה שה"ס וא"ו, והגידין כנגד עולם הבריאה שה"ס ה"א ראשונה שבשם, והעצמות כנגד עולם האצילות שה"ס יו"ד שבשם הוי"ה ע"ש, וידוע באיש יש יו"ד של שם, ובאשה ה"א של שם, ואם זכו למצות נשואין מאירין בהם, ולכן זה שלא נשא אשה כדי שתאיר בו אות יו"ד שבשמו, שהיא כנגד העצמות שבו, אז הקב"ה מקלל עצמותיו, ולכן קללה זו אחר עשרים שנה שהוא מספר יו"ד במילואה. ועוד נ"ל בס"ד, הטעם שמקלל העצמות ע"פ מ"ש הרב מקור ברוך ז"ל, ע"פ רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך, דכתבו הרופאים חולי העצמות יהיה מחמת הקור, כי מי שעצמותיו כאבים וכבדים הוא מצד הקור, ורפואתו ע"י סמים חמים ע"ש, והנה זה שהוא בן עשרים ולא נשא אשה, מראה עצמו לפני העולם שהוא יש לו טבע קר, ואין לו חמום הרבה להזריע בטומאת קרי, והאמת אינו כן, אלא הוא מתעכב בשביל ממון, או סיבה אחרת גופניית, לכן מדה כנגד מדה מקלל עצמותיו אשר חלאתם היא מן הקור, על אשר הוא משבח עצמו בטבע קר בשקר:

ומה שאמר הקללה בלשון תיפח, ולא אמר ישחקו עצמותיו, או ישרפו עצמותיו, נ"ל בס"ד, כי במצות פו"ר נשלם אותיות השם ב"ה איש ואשה כנגד י"ה, ובן הזכר אשר יולידו כנגד וא"ו, והבת כנגד ה"א אחרונה, ולז"א מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' דייקא, נמצא במצות פו"ר נשלמים ד' אותיות שהם אב אם בן בת, ומספרם תיפח, לכן זה שלא נשא להשלים ד' אותיות אלו, מקללו תיפח עצמותיו:

דף ל'. ואי הוה נסיבנא בארביסר הוה אמינא לשטן גירא בעינך. הנה הרב עוללות אפרים ז"ל כתב, אע"פ שיצה"ר בא לאדם מעת הלידה, אין לו דין חזקה בכל הי"ג שנים, דהאדם עודנו קטן, ואין מחזיקין בנכסי קטן, אך בתחילת שנת י"ד שנעשה גדול אחר שנכנס בו יצה"ט, אז יהיה ליצה"ר חזקה בגוף הנקרא בית, אם יחזיק בו שלשה שנים ע"ש, וידוע שנות חזקה הם שלשה שנים, אך דירת קבע י"ב חדש, וכמ"ש בש"ע ריש הלכות פסח לענין חיוב, לתת לכללות העיר במלה שמורה, שאם דר י"ב חודש חייב לתת לזה ע"ש, וידוע לכל תאוה של עבירה יש כח ליצה"ר בפ"ע, וא"כ אם נשא אשה בששה עשר שנים בזה דוחה כח היצה"ר של תאוה רעה, יען כי עדין לא נעשה לו שנות חזקה, שהם שלש שנים, אבל אינו יכול לדחותו ביד רמה, כי עכ"פ היה לו אצלו דירת קבע של י"ב חודש ויותר, משא"כ אי נסיב בשנת הי"ד, דאז אפילו דירת קבע של י"ב חודש אין לו, אז יוציאנו ביד רמה שיאמר לו גירא בעינך, ולז"א **ויד חרוצים תעשיר**, ר"ל היד של אותם **חרוצים** שנושאין בי"ד שנה תמשול ביצה"ר, ולפ"ז אם לא נשא עד שנת י"ז דאז נעשה ליצה"ר בבית זה חזקה של שלשה שנים, זה קשה דחייתו, וצריך לה סייעתא דשמיא, ובזה יובן **מצא אשה מצא טוב** כלומר כשמצא **אשה** לא מצאה במהרה אלא המתין **למצוא** אותה בשנת טו"ב שהוא י"ז, אז לזה צריך **שיפק רצון מאת ה'**, לעזור אותו בדחיית היצה"ר:

והא דאמר גירא בעינך ולא אמר גירא בך, או גירא בשטנא. נ"ל בס"ד כי השטן הוא היצה"ר, וכמ"ש רש"י ז"ל, וידוע כי כל דבר כחו באותיות השם שלו, והקב"ה קראו יצה"ר, דכתיב כי יצר לב האדם רע מנעוריו, והארס של יצה"ר הוא באות עין שבשמו, כי באות עין נשלם הרע, וגם אות עי"ן רומז לשבעים כחות שוא, ואם תסיר מתיבת הרע אות עי"ן ישאר הר, וזה כוחן של צדיקים שמפרידים ממנו אות ע' וישאר הר, ולכן אחז"ל לעתיד יצה"ר נדמה לצדיקים כהר, אבל הרשעים נדמה להם כחוט השערה, כי הרשעים אין מפרידים ממנו כלום, אלא מחזיקים בידו כל אותיות שלו, וא"כ אצלם כל אותיות של יצר הרע הם שלמים, ולכן נדמה להם כחוט השערה, כי יצר גימ' ש' ועם אותיות הרע הרי אותיות שערה, אבל הצדיקים מפרידים ממנו אות ע', שהם הארס שלו, ומשם כל כחו, וישאר אצלם יצר הר, ולכן נדמה להם היצר שלהם כמו הר, ולכן אמר כאן גירא בעינך, ר"ל באות עין שלך, לעקור אותה ממך:

ומ"ש גירא ולא אמר סכין או ד"א, נ"ל בס"ד כי הסכין אינה הורגת אלא מקרוב, אבל גירא הורג למרחוק, ואית ביה רבותא טפי, ועוד נ"ל בס"ד, כי הנלחם עם היצה"ר נדמה לארי כמ"ש התנא וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים, והוא נלחם במחשבה ובדיבור ובמעשה, א"כ צריך להיות במחשבה ארי בדיבור, ארי במעשה, הרי שלשה ארי, ונרמז זה באותיות גירא שהוא ג' אר"י:

שם. אידך אצואריה דבריך משיתסר ועד כ"ב. נ"ל בס"ד נקוט האי לישנא, מפני כי על הרוב הבן שוה לאביו בקומה מ"מ, ע"ד שאמרו האב זוכה לבן, בנוי בכח ובמספר השנים, וכן הענין כאן, וא"כ כשהבן הוא בר ששה עשר שנים, שעדיין לא השלים קומתו, אז כשיעמדו האב עם הבן יגיע צואר הבן כנגד ידיו של אביו, ולהכי קאמר אידך על צואריה דבריך, משיתסר ועד כ"ב:

שם. ואמרי לה מתמני סרי ועד כ"ד. נמצא לכ"ע משך שנות החנוך הם ששה שנים, ולכן אמר **חנוך** לנער בוא"ו, ולא אמר חנך לנער בציר"י תחת הנו"ן, אלא אמר חנוך, רמז בזה חנך וא"ו שנים, ורמז לדבר ואחבשך בשש, ואמר לפי דרכו דידוע האב כנגד יו"ד שבשם, והאם כנגד ה"א ראשונה דאיש ואשה שזכו שם י"ה ביניהם, והבן הנולד מהם כנגד

וא"ו, והבת כנגד ה"א אחרונה, ולז"א לפי דרכו, ר"ל לפי פרשו שהוא בוא"ו, כן משך החנוך שלו יהיה שם שנים:

שם. רבה בר הונא לא טעים, אומצא עד דמייתי ליונקא לבי מדרשא. י"ל הול"ל לא טעים עד דמייתי ליונקא וכו', ולמה הוצרך לפרש ולומר לא טעים אומצא שהוא בשר כמ"ש רש"י, וכן על רחב"א נמי פירש הרבה יגיעת בשר, כל ההוגה בד"ת טועם טעם בשר, ופרשנו בס"ד הכונה, דיעקב ועשו חלקו העולמות, ואין לבני יעקב בעוה"ז אלא כדי קיום הנפש שהוא לחם בלבד, ואיך אוכלים בשר ושאר מיני אוכלים שהם מותרות, ותרצו המפרשים ז"ל, מפני דעוה"ז קיים על התורה שלומדים ישראל, דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, וא"כ לולי עסק התורה שעוסקים ישראל היה העולם אבד, ועל כן יש להם זכות במותרות מדין מציל מזוטו של ים, נמצא לפ"ז ישראל אוכלים הבשר מכח עסק התורה, ובזה פרשנו היטב המאמר שאחז"ל כל ההוגה בהם טועם טעם בשר, דהא אין עליו טענה ותביעה משום חלק עשו, וידוע דהעולם מתקיים יותר ע"י תורה של תינוקות שהם הבל שאין בו חטא, ולז"א לא טעים אומצא שהוא הבשר, אלא על דמייתי ליונקא לבי מדרשא, כדי ללמוד תורה, וכן רחב"א לא טעים בשר אלא עד דמקרי ליונקא, וכל זה עושים כדי להורות שאנחנו אוכלים הבשר שהוא מותרות, מכח התורה של תשב"ר דהעולם קיים עליה, ואנחנו זוכים במותרות בעבור למודם:

שם. אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם, נ"ל בס"ד דמחליף נו"ן כפופה ונו"ן פשוטה, באותיות ש"ל דנו"ן כפופה תתחלף בלמ"ד בדטלנ"ת, ונו"ן פשוטה תתחלף בשי"ן באלפא ביתא דאטב"ח, שהוא ש"ן ת"ס, ולז"א אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם. ומ"ש שליש במקרא שליש במשנה וכו', נ"ל בס"ד מקרא משנה תלמוד ר"ת תמם, למפרע, רמז לדבר מ"ש בסוף עד תמם, ואותיות אלו ג' תלמוד, רמז שתלמוד שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד, ובזה תתגבר על פלונית שמספרה ת"ק כמספר תמ"ס:

שם. שהיו סופרים כל אותיות שבתורה. אע"ג דהם סופרים גם תיבות ופסוקים, וכמ"ש בתר הכי נקיט ומלבד טעם הגמרא נ"ל נקראו סופרים לשון ספיר, שהוא ענין אור והארה, דכתיב חכמת אדם תאיר פניו, וכתיב נר מצוה ותורה אור. גם סופרים אותיות יוסף רס, דאחז"ל ת"ח כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהם, והיינו אותיות יוסף רומזים על זה. גם אחז"ל, שעולים לגדולה, דכתיב וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות, והיינו אותיות רס רמז שעולים לגדולה, כי מנחליאל במות. ועוד נ"ל מ"ם וסמך של סופרים, רמז למ"ם סמ"ך שבלוחות, שה"ס בינה ותבונה, כי מרע"ה זכה לבינה שה"ס סמך, ויעקב אע"ה לתבונה שה"ס מ"ם, ונשאר באמצע אותיות יפרו שהם פרים ורבים בתורה, שעושים בה פריה ורביה:

שם. דרש דרש חציין של תיבות. קשה למה כאן זכר שתי תיבות, דרש דרש, וגבי אותיות נקיט אות אחת של וא"ו דגחון. ונ"ל בס"ד, כי כפי הכתוב במסרה, סך האותיות של התורה הם שלש מאות אלף וארבעה אלפים ושמונה מאות וחמשה, ולפ"ז א"א שיתחלקו לשני חלקים שוים, אלא יהיה אות אחד נפרד ביניהם, ונמצא אומרם וא"ו דגחון חציין של אותיות הוא קאי על אות הנפרד שיש בין שני החצאין, שעומד בין חצי הראשון ובין חצי השני שאינו נחשב עם חצי הראשון ולא נחשב עם חצי השני, אבל סך התיבות אשר כתוב במסרה הוא תשעה ושבעים אלף ותתקע"ו, ובזה הסך אין נפרד, ויתחלק הסך הזה לשני חצאין שלמים, ועל כן אמר בזה דרש דרש חציין של תיבות, כלומר תיבת דרש הא' הוא סוף חצי הראשון של תיבות, ותיבת דרש הב' הוא ראש חצי השני של התיבות, ואם היה אומר כאן רק תיבה אחת של דרש, הייתי חושב שהוא כמו ענין וא"ו דגחון, שהוא אות נפרד יושב בין שני החצאין, כן זה תיבת דרש היא תיבה נפרדת, עומדת בין שני החצאין של התיבות, ובאמת אינו כן, כי מספר התיבות אין שם נפרד, והחצאין שוים הם במספרם, ורק הסימן בא כאן באופן זה, שסוף חצי הראשון הוא דרש, וראש החצי השני הוא תיבת דרש, אבל סך הפסוקים הכתוב במסרה הוא חמשה אלפים ושמונה מאות וארבעים וחמשה, וזה הסך יש בו נפרד, ומוכרח לומר כי פסוק והתגלח הוא הנפרד העומד בין שני חצאין של פסוקים:

[illegible]

שם. ת"ר חמשה אלפים ותתפ"ח פסוקים הוי פסוקי תורה. ידוע דהמאמר הזה הוא מוקשה, כפי מה שכתוב במסרה פסוקי תורה הם חמשה אלפים תתמ"ה, וסימן ואור החמה יהיה שבעתים, וראיתי בספר שער החצר דף קע"ג שהביא בשם ספר כתר תורה, שיש מ"ג פסוקים מן פסוקי תורה הנמצאים בדברי הימים ובתהלים כלשון תורה ממש, ויש מהם פסוקים משלש תיבות ע"פ האתנחתא, ומן אלו המ"ג פסוקים יש מהם שמונה פסוקים שהם נמצאים בתהלים, והשאר נמצאים בדברי הימים, ובזה יישב המאמר הנז' ע"ש. ונראה דאינו מתיישב בזה כלום, יען כי מצאתי ראיתי פסוק אחד שהוא כתוב בתורה ונמצא כתוב בספר יהושע, והוא מ"ש בפרשת וישלח בני חמור אבי שכם במאה קשיטה, וכן נמצא ביהושע סי' כ"ד, ושם יש אתנח בתיבת קשיטה, ואין לומר כיון דראש הפסוק דיהושע מתחיל בלשון אחר, ולא יש על תיבה שקודם בני חמור אתנח, לכן אין נחשבים תיבות של בני חמור וכו' לפסוק בפ"ע, זה אינו, דהא הוא הביא בכלל אותם פסוקים של תהלים פסוק ואתה אדני אל רחום וחנון, האמור במזמור פ"ו, וכנגדו יש בתורה בפרשת כי תשא ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' אל רחום וחנון, וקודם אל רחום לא יש אתנח, הרי לא קפיד בזה, ועל כן מאחר דאיכא פסוק זה ביהושע, נמצא צריך להוסיף עוד פסוק אחד על פסוקי תורה, והו"ל תתפ"ט, ואיך אומר תתפ"ח, ואנכי לא חפשתי על זה הרבה, ויתכן שימצא עוד כיוצא בזה, ובלא"ה ביאור הרב ז"ל בברייתא הוא דחיק ורחיק, וא"א להולמו, ומה שהקשו בת"י היא קושיא חזקה, ומה שרצה מהרש"א ז"ל ליישב כבר השיגו הרב פני יהושע ז"ל, ולכן נ"ל על הרוב דברייתא זו יש בה חסרון לשון בגרסא, וברוך היודע:

שם. ואומר קשרם על אצבעותיך. דקדק מהרש"א ז"ל, דהמה קראי מקמיה האי קרא כתיבי בכה"ג, דכתיב קשרם על גרגרותיך קשרם על לוח לבך, ולמה הביא האי קרא דקשרם על אצבעותיך ע"ש. ונ"ל בס"ד דידוע כל מעשה תתייחס לידים, ואם לא יהיו ההלכות מחודדים בפיו, מפני שלא ירד לעומק הדברים והבנתם באמיתות, אז ודאי יהיו הדברים רפויין אצלו לענין מעשה, כי כאשר יבא לידי מעשה המתייחסת לידים לא יוכל להורות הלכה בהן, מאחר דרפויין הם אצלו, אבל אם יהיו מעיקרא מחודדים בפיו, מפני שירד לעומקן היטב, אז יורה בהם הלכה לענין מעשה המתייחסת לידים, ולכן אמר קשרם על אצבעותיך על ענין מעשה, כי המעשה תתייחס לידים שהם האצבעות. ועוד נ"ל בס"ד הביא פסוק זה דקשרם על אצבעותיך, שבו רמז על שם אהו"ה במילואו, שעולה מספר אצבע, שהוא סוד הדעת, וצריך לכוין בשם זה בהסתכלותו באצבע שלו, שעי"כ מגיע לו הארה גדולה משם

זה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות, וז"ש קשרם על אצבעותיך למשוך שפע השגה בד"ת, מכח השם הרמוז באצבעותיך, שהוא סוד הדעת:

שם ואומר אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם. פירש רש"י משום דדימנהו לחצים, נקיט מלוי אשפה, וקשא א"כ למאי הביא הברייתא פסוק זה, שנאמר בלשון אגב. ונ"ל בס"ד דהתורה היא פתו של אדם מצד הנפש, דכתיב לכו לחמו בלחמי, וכמו דפת הגשמי הוא נאפה ע"י האש, כן פת הרוחני שהוא דברי תורה נאפה באש החריפות של האדם, כי כח החריפות שבאדם הוא חום כמו אש, ועל שם זה נדמית התורה לאש, ולז"א **אשר מלא את אשפתו**, חלק תיבת **אשפתו** לשתים וקרי בה **אש פתו**. גם בתיבת אשפתו יש אלף שהוא ר"ל אלוף דהיינו לימוד, ונשאר אותיות שפתו כסדרן, או ה' של אשפתו הוא את, ונמצא מלא אשפתו הוא את שפתו, כלומר ימלא את שפתו מהם, שיוציא דברי התורה בשפתיו:

שם. שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זא"ז. נ"ל בס"ד, עד"ז אתמר בגמרא דפסחים דת"ח שבבבל שונאין זא"ז, והיינו דמחמת חריפות שיש להם נלחמין זע"ז בד"ת, ונראין כשונאין זא"ז, וכדאמר הכא נעשים אויבים זא"ז, אך באמת אינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זא"ז, שהשנאה תתהפך לאותיות אהבה, כיצד ב' אותיות אחרונות של שנאה שהם א"ה, הם שני אותיות ראשונות של אהבה, ונשאר שני אותיות של שנאה, שהם אותיות שי"ן ונו"ן המה יתחלפו בשתי אותיות אחרונות של אהבה שהם בי"ת וה"א, כיצד שי"ן בא"ת ב"ש תתחלף בבי"ת, ואות נו"ן בא"ק בכ"ר, גל"ש דמ"ת הנ"ך, תתחלף באות ה"א, הרי נמצא השנאה נהפכה לאותיות אהב"ה:

שם. אל תקרי בסופה אלא בסופה. פירשו בשם הרב שדה יצחק ז"ל הכונה אל תקרי בסופה בלא מפיק בה"א, דאז יהיה פירושו לים סוף כתרגומו, וכמ"ש רש"י בחומש, אלא בסופה במפיק בה"א דקאי אמלחמה, ועוד פירשו בשם הרב הנז' אל תקרי בסופה הפ"ה ברפ"א, שהוא לשון סוף, אלא בסופה הפ"ה בדגש שפירושו סף השער, מלשון ויתעשו הספים, וכמו שומרי הסף, כלומר מה שהיו שונאים בשער יהיו אוהבים בסף השער כשיצאו ממנו, וזהו את והב בסופה ואהבת בסופה, עכ"ד:

שם. ת"ר ושמתם סם תם. פירוש ע"ד מ"ש הרב מקור ברוך ז"ל, ע"פ רפאות תהי לשריך ושקוי לעצמותיך שעושה פעולה של רפואה שני הפכיים בנושא אחד. או יובן סם תם, דידוע בסוד כונת תורה לשמה, שהוא להמשיך ארבעה אלפין, אשר פשוטם מספר ארבעה, ומילואם מספר תם, ולכן יש בתורה פרד"ס, כנגד ארבעה אלפי"ן שהם ארבעה מיני לימוד, אלף לשון לימוד כמו אאלפך חכמה. ועוד נ"ל נקראת סם תם, כי יעקב נקרא תם בסוד ויעקב איש תם, וכנגדו בקליפה פלוני נקרא מת ובזה פירש הרב לי' מאמר רז"ל יעקב אבינו לא מת כי הוא תם, והתורה היא סם של תם, הוא יעקב אע"ה, ועל ידי עסק התורה נעשה פלוני מת ממש לגמרי. וזא דנקט במשל חמין וצונן, שא"ל ירחץ בין בחמין בין בצונן, הוא כנגד הנמשל שהיא התורה, שנקראת אש ומים:

שם. בני בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין. נקיט בני, לומר בשביל שאתם בני, שיש לכם דין בנים, לכך זכיתם לתורה שהיא תבלין ליצה"ר, ונצחתם כנגד טענת המלאכים מדין בן המלך. ומה שכינה התורה בשם תבלין לרמוז תורה בלי לב לא תועיל, ולכן קראה תבלין שהוא אותיות יתן לב, שצריך העוסק בה ליתן לב שלו בה. ועוד נ"ל בס"ד, קראה תבלין, כי תיבה ראשונה שבתורה היא בראשית, דראשה בית וסופה תי"ו, הרי ת"ב של תבלין וסוף התורה תיבת ישראל ראשה יוד וסופה למ"ד, הרי לי של תבלין, ונשאר אות נו"ן, רמז לחמשים שערי בינה, כי התורה קבלנו מעולם הבריאה שהוא סוד בינה שיש בה חמשים שערים מספר נון של תבלין, ובזכות התורה שנקראת תבלין, יבא אליהו זכור לטוב לבשר טוב, ומשיח בן דוד לגאל אותנו שעולה מספרם תבלין, כי תבלין גי' משיח בן דוד, ואליהו עולה מספר תבלין. ומ"ש אם תטיב שאת, רמז בזה שא ת' ע"פ מ"ש הרב חסד לאברהם, שאם יהיה האדם דבוק בקדושה ת' יום רצופים, אינו שולט בו יצה"ר, וזהו אם תטיב שאת, שא ת'. ומ"ש אין אתם נמסרים בידו, דאיתא במדרש בפסוק והנה שלש חורי וכו' ובסל מכל מאכל, שהמלכיות מכונים בשם סל ע"ש. ונראה נרמז הסל בראש וסוף שם פלוני, שהם צדדין של סמאל, והצדדין מכונים בשם ידים, שגם הם צדדין של הגוף, ולז"א אין אתם נמסרים בידו, פירוש אין אתם נמסרים למלכיות שרומזים בידו, כלומר לצדדיו, כי היצה"ר הוא נמשך מן פלוני אשר בצדדיו רמוזים המלכיות באותיות סל:

שם. ולא עוד אלא כל משאו ומתנו כך. פירוש ההשגה והקטגוריא שהיא מלאכתו, והיא עסק המשא ומתן שלו, לא תהיה אלא כך, שמניח רשעי אוה"ע ויעסוק במלאכתו כך, ואם אתה רוצה תמשול בו, פירוש רוצה מצד בחירתך ורצונך וחשקך בלימוד התורה, כר"א בן חרסום וכדומה, ולא מחמת הכרח, כמו שאומרים העולם חסורי מחסרא והכי קתני. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, אם אתה רוצה בתשובה מאהבה שהיא נעשית ברצון, ולא מיראה הנעשית מחמת הכרח וסיבה, אז אתה תמשול בו, שתהפך העונות אשר קנן ואסף ממצותיו לעשותם זכיות, עכ"ד נר"ו. או יובן תמשל בו לעשותו יצר טוב, ולהשתמש בו במעשים טובים:

שם. קשה היצה"ר שאפילו יוצרו קראו רע. קשא למה קראו רע, מאחר שהוא יצר אותו, ועוד מנ"ל דהוא קשה, כי מה שקראו רע הוא על שם מלאכתו שהוא מיעץ רעה, אבל אה"ן בנקל יוכל האדם להתגבר עליו, ומנ"ל דקשה. ונ"ל בס"ד כי היצה"ר בראו הקב"ה שיבא לאדם בגלוי, ומיעצו לחטוא בעילה גלויה בלתי מרמה ותחבולה, וכמ"ש בזוה"ק, משל לבן המלך והשפחה, אך היצה"ר הוסיף ברע שיבא לאדם בדרך ערמה ותחבולה, שמראה לו שהוא מיעצו לעשות מצוה כדי להפילו ברעה, ועל זאת לא צוהו השי"ת בכך, ובעבור זאת קראו הקב"ה רע, וזה הוא הקושי שיש לאדם מצד היצה"ר, שאם היה בא היצה"ר בגלוי לומר לו עשה עבירה פלונית, ודאי לא יוכל היצה"ר על האדם בכך, דאיך ישמע לו לעבור פי ה' אך דא עקא וקשה לאדם, עד אשר מתחפש היצה"ר בבגדי יצה"ט, ומראה לאדם שהוא מיעצו לדבר מצוה, ובאמת תחתיה תעמוד הבהרת לטמאו בה, וז"ש קשה היצה"ר, יען שאפילו יוצרו קראו רע, וקשה למה יקראנו רע, והלא הוא יצר אותו, אלא ודאי קראו רע על אשר הוא בא במרמה ועקיפין לאדם, ועל זאת לא יצר אותו, וא"כ אתה למד שקשה היצה"ר כי כל דבר הנעשה בדרך מרמה ותחבולה, קשה להנצל ממנו, מאחר דאינו מרגיש ברעה שלו, וחושב שהוא דבר טוב, וכמ"ש המפרשים ז"ל ע"פ ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי:

שם. יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום. הקשה הרי"ף ז"ל, מאי שנייהו דזה נקיט מתחדש וזה נקיט מתגבר. ונ"ל בס"ד למ"ד מתחדש יש לאדם שכר על שנצח היצה"ר בכל יום ויום בפ"ע, יען כי יצה"ר של יום זה אינו של אתמול, וא"כ האדם השלים מלאכתו ומצותו בנצוח יצה"ר של אתמול, ויש לו שכר דהשכירות משתלמת לבסוף, וכבר גמר הנצוח שנצטווה בו, וכן על יצה"ר של כל יום ויום יש לו שכר בפ"ע, כי בכל יום ויום יש לו גמר מלאכה אבל למ"ד מתגבר אין נשלם מלאכת הנצוח, אלא עד יום

הפטירה, דאז אותו יום הוא סוף המלאכה דמשתלמת לבסוף. ועוד נ"ל בס"ד, כל חד מדבר ביצה"ר בפ"ע, כי יש יצה"ר בא מצד התולדה מזוהמת הנחש, ועל זה נקיט מתגבר, אך יש יצה"ר שנקרא מלאך רע שבא מן הקליפה של כל יום ויום בפ"ע וכנגד זה נקיט מתחדש, כי לכל יום יש קליפה בפ"ע כנגדו, ומ"ש מתגבר מדכתיב צופה רשע לצדיק, ש' דרשע גי' יצר, הרי רשע הוא יצר רע. ונ"ל אדם במילוי אלף דלת מם עולה המילוי מספר תקף כמנין היצר הרע, לרמוז כי היצר הרע חונה בקרב האדם ולז"א הכתוב כי יצר לב האדם רע, אמר לב האדם לרמוז על מלוי האדם :

שם. אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. קשה משכהו משמע שמוליכו עמו לבהמ"ד, ומה יעשה בו שם, והול"ל ברח לבהמ"ד. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש במדרש הנעלם סדר תולדות דף קל"ח, דשאל רבי יצחק לרבי יהודה אם יצה"ר לעתיד יתבטל מן העולם חוץ מן שעת הזווג, ואמר לו אצטריך יצה"ר לעולם כמטרא לעולם, דאלמלא יצה"ר חדוותא דשמעתתא לא ליהוי, לכן ישאר יצה"ר בעולם, ורק לא יהא מנוול בקדמיתא למחטי ביה, הה"ד לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, ע"כ ע"ש. ובזה מובן המאמר כאן כמין חומר, אם פגע בך מנוול זה להחטיאך בחמדה וקנאה ותאוה גשמית, אל תדחהו ותשליכהו לגמרי, אלא משוך אותו לבהמ"ד להשתמש בו בדבר טוב, ששם יהיה לך קנאה מלומדי תורה, וחמדה ותאוה להסביר סברה ולעשות חדושי תורה, ויהיה לו מכחו חדוותא דשמעתתא, כי כאשר דבר סתום ומוקשה שלא יכלו לפתרו ולפרשו כל חכמי המדרש, ואתה זכית לפרשו ולפתרו במה שעתה יגיע לך מזה, הוא הדבר אשר אמר אדונינו דוד מלך ישראל, שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב, ולז"א אם אבן הוא נמוח כנגד מדת תאוה, שהאבן בהיותה לבינה קודם שריפתה בכבשן, אם תשפוך עליה מים שואבת אותו וחוזרת ושואבת אחר שתיבש, וכן עוה"ד, ולא נודע כי באו מים אל קרבנה, וכן מדת התאוה עושה פועל באדם, וגם ברזל הוא מתפוצץ כנגד מדת הקנאה, כי הקנאי תמיד משתדל לחתוך מחבירו קניינו וכבודו וכל רכושו, מחמת קנאתו בו, והרי הוא נעשה לו כברזל, שמלאכתו לחתוך ולקצר, ומה שקרא ליצה"ר בשם מנוול, כי נמשך מן ס"מ שמספרו עם הכולל גי' מנוול :

ועוד נ"ל נקיט אבן וברזל, כי שניהם מן הדומים, אך האבן רב הכמות ומעט האיכות, והברזל מעט הכמות ורב האיכות, וכן בעבירות של יצה"ר יש עבירות חמורות שהם רב האיכות כמו ג"ע וש"ד וכיוצא, אך הם מעט הכמות, כי לא ימצאו הרבה מהם ביד האדם, ויש עונות רבי הכמות שהם לשה"ר ושקר וליצנות, שנמצא ביד האדם הרבה בכל שעה ושעה, אך הם מעט האיכות. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, אם אבן הוא על יצה"ר שהוא בא מזוהמת הנחש, ואם ברזל הוא על יצה"ר הבא מן הקליפה שנקרא מלאך רע, ולכן בזה נקיט נמוח, ובזה נקיט מתפוצץ, עכ"ד נר"ו :

שם. השוה הכתוב כיבוד אב ואם לכבוד המקום. פירוש השוה אותם בלשון דהכא נקיט כבד, והכא נקיט כבד, אבל לא במדרגה ומעלה, ותנא דברייתא זו ס"ל דמשלי ברוה"ק נאמרה, ומ"ש נאמר מקלל אביו ואמו וכו', קשה הול"ל האי חלוקה קודם חלוקה של פסוק איש אמו ואביו תיראו, כי פסוק מקלל אביו הוא בספר שמות, ופסוק איש אמו ואביו בספר ויקרא. ונ"ל בס"ד, נקיט לחלוקה דאיש אביו ואמו בראשונה, משום דכאן השוה אותם ממש, דנקיט כאן כבוד ומורא, אבל בחלוקה דמקלל לא השוה אותם השואה גמורה, דבתר נקיט מות יומת, ובחד נקיט ונשא חטאו, לכך נקיט לחלוקה זו באחרונה :

שם. ת"ר שלשה שותפים באדם הקב"ה ואביו ואמו. נ"ל בס"ד אלף דאדם שמספרו אחד רומז להקב"ה יחידו של עולם, ואותיות דם עולין מספר אב אם, ולז"א שלשה שותפים באדם דייקא, שהם רמוזים באותיות אדם, ולז"א כבד את אביך ואת אמך, פירוש כבד גי' שם הויה הוא רמוז את אביך ואת אמך, שאות א' דאדם הרומזת להקב"ה רמוז בה מספר שם הוי"ה ב"ה, שעולה כ"ו, וכן צורת אות **א'** הוא וא"ו, ושני יודי"ן שעולה מספרם כ"ו כמנין שם הוי"ה ב"ה :

שם. אמר הקב"ה כאלו דרתי ביניהם וכבדוני. פירש מהרש"א, דהיינו שם י"ה המחבר, ושיתף שם ואשה וקשה אם על קביעות אותיות י"ה בשמם קאמר דרתי ביניהם, א"כ דר, ולמה אמר דרתי בכף הדמיון, ועוד מ"ש אח"ז תני תנא וכו', בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו אומר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם, וקשה והלא כבר דר ביניהם שכבר נקבע יו"ד באיש וה"א באשה, ועוד בגמרא דסוטה אתמר משתלקין אותיות י"ה וישאר אש ואש, בעבור חטא האיש והאשה עצמן ולא בעבור שהבנים לא כבדום. ונ"ל בס"ד דאות יו"ד וה"א לא היו שתיהם ביחד באיש ושתיהם באשה, כדי שנחשב בזה שמו יתברך, שהוא י"ה דר ביניהם, אלא נחלקו אות י' באיש ואות ה' באשה, ולכן אמר כאלו דרתי ביניהם, כאלו בכף הדמיון, דלא דרתי ממש, ולכן אמר אח"ז יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם ר"ל שלא דרתי בשלימות אותיות שמי דהיינו שם י"ה כולו ביחד, אלא דרתי אות י' באיש ואות ה' באשה שאם היה שמי י"ה כולו ביחד אצל האב ושמי י"ה כולו כאחד אצל האם אז היה זלזול הבנים באב ואם נוגע בכבודי דאפשר מצערים אביהם ואמם היו מצערים אותי ג"כ כביכול :

דף ל"א. כאלו דוחק רגלי השכינה, עיין מ"ש בס"ד על זה במסכת ברכות דף מ"ג :

שם. א"ל רבי נתגרשה מהו. הקשה הרב פתח עינים ז"ל, אמאי לר"א לא שאל שאלה זו דנתגרשה ע"ש, ונ"ל בס"ד שזה השואל לא היתה צריכה לו שאלה זו דנתגרשה אלא רק היתה צריכה לו שאלה הראשונה, ושאלה זו הראשונה היה רוצה לשאול אותה מן ר"א, וגם מן ר"י, כדי שתהיה תשובתה ברורה בידו מפי שניהם, אמנם קשה בעיניו לשאול את ר"י אחר שישאל מן ר"א וישיב לו תשובה, דחש לכבודו של ר"א שלא יהיה נראה דאינו סומך על דבריו אלא עד שישאל מן ר"י ג"כ, ועל כן התחכם לשאול מן ר"י עוד שאלה אחרת דנתגרשה, אע"פ שלא היתה צריכה אליו, כדי שיהיה נראה לעיני הרואין הא דבא לפני ר"י שנתחדש לו שאלה אחרת, שלא שאל אותה מן ר"א, ואגב זו שאל אותו שאלה הראשונה כדי לתפוס הענין מתחילתו, ואם לא נתחדש לו שאלה שנית לא היה בא לשאול מן ר"י כלום, ככה נראה לעיני הרואין ע"י שאלה הזאת דנתגרשה ששאל מן ר"י בלבד, ועי"כ אין כאן חשש משום כבוד ר"א :

והנה הרב פתח עינים ז"ל, הביא תירוץ על קושיא הנז' בשם המפרשים, ושפיר דחה התירוץ, ועוד יש לדחות, דגם לדעת הטור ז"ל יש מקום לשאול היכא דעשתה תשובה, דעושה השתא מעשה עמך, וחייב בכבודה. מיהו נ"ל בס"ד לתרץ הקושיא ע"פ הקדמה של המפרשים ז"ל, שהביא בפ"ע באופן אחר, והוא דלעולם יש מקום לשאלה הנז', בין לדעת הטור בין לדעת הרמב"ם, והוא כיון דגירושין מדעת שניהם ורצונם הוא מילתא דלא שכיחא לכן זה השואל חשש פן ר"א והתלמידים שלו כששומעין השאלה, יתלו בדעתם שנתגרשה משום ערות דבר, דרחוק הדבר לתלות ברצון שניהם, ועל כן משום זילותא דאמו שלא יצא לה זילותא מתוך דברי שאלתו, לא שאל שאלה זו דנתגרשה מן ר"א, אלא שאל אותה לר"י דהוא אזיל ודאי בתר סברת בית הלל, דמסתמא גם תלמידיו השומעין אזלי בתר האי שיטה, דיכול לגרש אפילו הקדיחה תבשילו, ולא יתלו בערות הדבר ח"ו, אלא יתלו בקטטה ומריבה בעלמא, דאין לחשוב על בנות ישראל מחשבה של ערוה ואיסור, וקטטות ומריבות הם דברים המצויין ושכיחי, ואין יוצא מזה זילותא לאמו, כיון דאין כאן דבר נוגע בערוה, וא"ת ישאל לר"א ג"כ שאלה זו, ויפרש בדבריו שנתגרשה מרצון שניהם בלא ערות דבר, די"ל לא רצה השואל להרבות דברים שאין נוגעים לעיקר שאלתו, דמה לו להודיע שנתגרשה מחמת קטטה, דאין זה נוגע במטרת שאלתו, ולכך בחר לו לשון קצר לשאול מן ר"י נתגרשה מהו :

שם. מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה. פירש רש"י, ראה שנשרו רסי עיניו מן הבכי, ודן שהוא יתום מאביו מחמת שבכה עליו, ומקשים למה לא אמר לו ר"י כן אחר ששאלו שאלה הראשונה, דמתחילה היה רואה אותו כך, דאז יאמר לו דמן ריסי עיניך ניכר דבן אלמנה אתה, ואין אתה צריך דין זה לענין מעשה, דהא אין אביך קיים. ונ"ל בס"ד דבתחילה אע"פ שראה שנשרו רסי עיניו, לא מצא בזה הכרח לתלות בכייתו על מיתת אביו, דלעולם אביו קיים, והוצרך שאלה זו לענין מעשה, ומה שנשרו ריסי עיניו מן הבכיה הוא שבכה על בנו או על אשתו וכיוצא, ולעולם אביו ואמו בחיים, והוצרך לשאלה זו באמת אך אחר ששאל אותו נתגרשה מהו נראה לו הכריח לומר שאין זה שואל הלכה למעשה, דאביו אינו קיים, יען כי הדין הוא אם גרש האדם את אשתו לא תדור עמו בשכונה אחת, וכ"ש בבית אחד, ואיך יצוייר שאביו ואמו דרים ביחד זה אצל זה במקום אחד, כדי שאביו יאמר לו השקני מים ואמו אומרת השקני, דבשלמא אם היה תופס סגנון הבקשות שלהם, דאביו אומר לו לך למקום זה ואמו אומרת לו לך למקום אחר יש לפרש דהם אינם דרים יחד, אלא כל אחד דר בחצר, ואביו צוהו היום שלמחר בבוקר תלך למקום פ', ואמו א"ל שילך בבוקר למקום אחר, ולעולם יושבין כל אחד בחצר אחרת, וכן אם היה תופס סגנון הבקשות שאביו א"ל תביא לי מים מן הנהר, ואמו ג"כ א"ל כך, דאפשר שניהם פגעו בו בדרך, וצוו אותו בכך, אבל השתא שתפס אביו א"ל השקני מים, וכן אמו א"ל השקני לשון זה משמע שהיו יושבין שניהם במקום אחד, וכל אחד א"ל שיביא לו מים הכד לשתותו, ואיך יצוייר זה שהמגרש והמתגרשת דרים במקום אחד, ובקשו כן, ואפילו אם נאמר שהיו קרואים בבית של אדם אחד לפי שעה, גם זה רחוק שאין מסורת דרך ארץ לקרות ולהזמין המגרש והמגרשת ביחד ומנהגו של עולם לא תכנס המתגרשת במקום שיושב בו המגרש, ולא להפך, ולכן דן בהשערת השכל מכח שאלה זו דנתגרשה מהו, להכריח שלא היתה שאלה זו צריכה לו למעשה, דלעולם אביו אינו קיים, גם לא חשב לומר לעולם אביו קיים, ומה ששאל נתגרשה מהו, היינו דשואל אם אח"כ נתגרשה, דזה אינו, דודאי לא יפתח פיו לשטן וגם אין זה דרך ארץ לשאול על אמו, אם תבא לידי גרושין, ועל כן דן שהוא בן אלמנה שאביו אינו קיים ולכך נשרו רסי עיניו :

מיהו מהרש"א ז"ל דקדק, אם דן מנשירת רסי עיניו שהיה לו כן מחמת הבכיה, מהיכן נודע לו שהוא בן אלמנה ובכה על אביו, ודילמא הוא בן אלמון ובכה על אמו ע"ש. ונ"ל בס"ד דרך הלצה, דארז"ל בגמרא דנדה הלובן שבעין הוא נעשה מצד האב, וחלקו הוא, והלובן הוא עומד בין רסי העין ממש, ונ"ל דר"י צפה ברוה"ק שהוא בן אלמנה ואינו בן אלמון, וכמו שצפה רבן גמליאל ברוה"ק על אותו גוי ששמו מגבאי, ואמר לו מגבאי טול גלוסקין מאלעאי ואמרו בגמרא דעירובין שכיון ר"ג ברוה"ק ששמו מגבאי, כן הכא כיון ר"י ברוה"ק שהוא בן אלמנה, ומרוב ענוה לבלתי ירגישו התלמידים והחברים בשבחו שכיון ברוה"ק שהוא בן אלמנה, תלה הדבר בלובן אשר בין רסי עיניו, שהוא חלק האב, ואמר שניכר לו ע"י איזה סימן שיש לו בלובן העין, שאביו שממנו בא הלובן הוא אינו חי, שיבינו השומעין שיש לו בלובן סימן טבעי, לידע אם מולידו חי הוא, אם לאו, ולעולם הוא צפה כן ברוה"ק :

שם הטל להם מים בספל וקעקע להם כתרנגולים. הנה מה שא"ל הטל להם מים בספל, הכונה דיתן להם בשוה, ולא יקדים לאחד מהם, וכמ"ש הרב עיון יעקב ז"ל, אך מה שהוסיף לומר לו קעקע להם כתרנגולים, צריך להבין מאי קמ"ל בזה. ונ"ל בס"ד הכונה, רמז לו שיפייסם בדברים, דודאי כיון שנתגרשה כל אחד מהם יקפיד על אשר לא קידם השמוש שלו, ולכן צוהו בעת שיניח המים לפניהם, שהוא משוה אותם בכבוד יפייסם בדברים שיקרקר בדברי פיוס, וזכר תרנגולים דארז"ל בעירובין דף ק', למדנו פיוס מתרנגול דמפייס ואח"כ בועל, ולז"א כתרנגולים שיש להם מדת הפיוס שדרכם לפייס :

שם. דרש עולא רבה אפתחא דבי נשיאה. הא דהוצרך תלמודא לסיים המקום שהיה דורש, ללמדנו כי כונתו בזה ללמד מוסר לבית הנשיא, שלא יגזרו גזירות על הציבור לכבודן, אלא תהיה כונתם לטובת ישראל, דהאדם צריך ללמוד ממדת קונו, וכמ"ש רז"ל ע"פ אחרי ה' אלקיכם תלכו, ומצינו שגם אוה"ע שאמרו בתחילה לכבוד עצמו דורש, חזרו והודו, שכל המצות צוה את ישראל, בעבור טובתם ופעולתם :

שם. מסוף דברך ניכר ראש דברך. הקשה מהרש"א ז"ל היכן הוזכר סוף דברך במקרא, ונדחק בזה ע"ש. ונ"ל בס"ד, דהמפרשים פירשו המאמר הנז' בתחילה חשבו לכבוד עצמו הוא דורש, ר"ל כמו צוי האדון לעבדו לעשות לו מלאכה, שאין העבד נהנה כלום מן המלאכה אלא האדון ואחר ששמעו דבור של כבד את אביך, שהוא דבר שהשכל מחייבו, אע"פ שלא היה מצוה הש"ת האדם בו, הבינו שצוה האדם בו כדי שיתן לו שכר על קיומו, ואז ממילא הבינו שגם מצותו בדברות הראשונות היתה כדי להטיב לאדם שיקיים ויקבל שכר עכ"ד, וידוע שכל דברים שהשכל מחייבם נקראים משפט, ולז"א **ראש דברך** שהיו טוענין בו שלא הבינו כוונתך בו, אח"כ **נתאמת** אצלם כוונתך בו, ומהיכן נתאמת אצלם, כי ראו שאמרת וגזרת על העולם גם **במשפט** צדקך, ר"ל דברים שהשכל מחייבם שנקראים משפט :

שם. א"ל צאו וראו מה עשה נכרי. נ"ל מאי צאו דקאמר להו, ודי לומר ראו מה עשה. ונ"ל בס"ד הכונה אין אני מביא לכם הוכחה מאיש ישראל כדי שתאמרו אין זה חידוש, כי ימצא בישראל חסידים שעושים מילי דחסידותא עשר ידות על חיובם, וכי כ"ע להוו חסידים, לכן א"ל צאו לחוץ להתבונן באומה אחרת שהיא חוץ לאומה שלנו, וראו מה עשה נכרי, ודמא בן נתינה שמו, כלומר שמו מורה שיש לו מדה טובה שצריך כל אדם להיות דומה לו בה, ודמה לשון דמיון :

שם. נתן לו הקב"ה שכרו שנולדה לו פרה אדומה. מה שפרע לו שכרו בפרה אדומה, ולא פרע לו שירויח כל זה הריוח באופן אחר, מכמה טעמים, הא' שבזה ניכר הדבר הזה אצלו יותר ולא יתלה בטבע, והב' כדי לזכות את ישראל שיקנו הפרה בדמים מרובים, ונמצא מוציאין בעבור המצוה ממון הרבה שבזה יגדל זכותם, והג' כדי שהם יבינו ויקחו קל וחומר לעצמם, וכאשר אמרו חכמים אח"כ ומה מי שאינו מצוה ועושה כך וכו', והד' הוא עשה מצות הכבוד בדבר שהיה נצרך להקדש, פרע לו השכר בדבר

בדבר שהוא לצורך הקדש, כי פרה אדומה מאוצר הקדש ניקנית:

ועוד נ"ל בס"ד, דאמרו בפסיקתא שיש שני סימנים לפרה אדומה, לידע שלא נתנו עליה עול, הא' בעינים שלה, שאם נתנו עליה עול לא יהיו שוים זע"ז, והב' בשערות, שיש לה מעת לידה ב' שערות בצוארה זקופות ואם נתנו עליה עול יהיו כפופים ע"ש, ולכן פרע לו שכרו בפרה אדומה, שסימן כשרותה היא בעינים, לרמוז שבזה הכבוד שעשה לאביו בתחלה יהיה הוא לעינים לישראל, כלומר יקחו ממנו קל וחומר, וכמ"ש רז"ל על מ"ש מרע"ה ליתרו והיית לנו לעינים. ורמזו לו בסימן השערות שלה, שהם זקופים, שזה הממון שדומה לשערות שלוקח בשכר המצות, יהיה זקוף וקיים אצלו, ולא יאבד מידו. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש הטעם שניתן לו שכרו בפרה אדומה, כדי שיצא מזה סניגוריא על ישראל, כי הוא בזבז ממון בעבור מצות כבוד אב שהשכל מחייבה, וישראל בזבזו ממון רב הזה בעבור פרה אדומה, שהיא מצוה חוקית שאין השכל מחייבה, והאו"ע מונין את ישראל עליה, לומר מה מצוה זו, ומה טעם יש בה, עכ"ד נר"ו:

שם. מאן דאמר לי דאין הלכה כר"י עבידנא יומא טבא לרבנן. קשה, והלא מעיקרא היו אומרים לו דאין הלכה כר"י, דלכך נדר אם יאמרו לו הלכה כר"י יעשה יו"ט, ונ"ל בס"ד, כי הוא היה רוצה בתחלה ובסוף שיאמרו לו שמועה מפי רבנן קמאי, דאז יסמוך על השמועה בלתי ספק, ולכן מקודם יש אומרים הלכה כר"י, ויש אומרים אין הלכה כר"י, אך בין אלו ובין אלו לאו בני סמכא נינהו ולכן תחילה נדר אם יאמרו לו מפי רבנן קמאי בני סמכא דהלכה כר"י, עביד יומא טבא, ואחר ששמע להא דר"ח נדר להפך, אם יאמרו לו מפי רבנן קמאי דהם בני סמכא דאין הלכה כר"י, עבידנא יומא טבא:

דף ל"א ע"ב. כגון אבימי ברי קיים מצות כבוד. קשה מאי רבותיה בדבר זה, שהולך לפתוח הדלת לאביו, והלא רבי טרפון גחין וסלקא אימיה לפוריה על גבו, וגם הלכה פעם על כפות ידיו, ועכ"ז אמרו לו עדיין לא הגעת לחצי כבוד, דאין כונתו לשבחו בשיעור הכבוד, אלא כונתו לשבחו שהיה עושה מצות כבוד לשמה, ולא בעבור שכר, דידוע מ"ש התנא גדולה תורה שנותנת חיים לעושיה בעוה"ז ובעוה"ב, ופרשנו הכונה דעל עסק התורה מפורש שכר של אריכות ימים, דכתיב ובדבר הזה תאריכו ימים, וכן נאמר כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים, ואע"ג דשכר זה של אריכות ימים נאמר גם במצות כבוד אב ואם, ובמצות שלוח הקן, התם אינו אלא בעוה"ב ולא בעוה"ז, כמ"ש רז"ל בגמרא למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך, אך אריכות ימים האמור גבי תורה היא בעוה"ז ובעוה"ב, ולכך בא רבי אבהו לעשות הוכחה לאבימי בריה שהיה עושה מצות כבוד אב לשמה, ואין כונתו בשביל השכר, יען כי כאשר היה אביו קרי אבבא היה פוסק מלימודו והולך לפתוח הדלת לכבודו, ואם היה בשביל שכר אדרבא ישאר במקומו ללמוד עדיף ליה, כי שכר לימוד התורה הוא בעוה"ז ובעוה"ב, ושכר הכיבוד אב ואם הוא רק בעוה"ב. והא דהוצרך לומר חמשה בני סמיכי הו"ל וכו' ללמד כיון דחמשה כולם סמוכים א"א שלא ימצא להיות תמיד לומדים עמו כולם או מקצתם, ונמצא יש מצויים לקום לפתוח, ועכ"ז קם הוא לפתוח ואינו מניח לאחד מבניו לקום לפתוח. ועוד נ"ל בס"ד הא דהוצרך לומר חמשה בני סמיכי הו"ל לאבימי בחיי אביו, דלא תימא מה שהיה קם לפתוח לאביו מפני שלא היה אחד מן בני הבית הולך לפתוח ובע"כ היה פוסק לימודו וקם לפתוח לו, כי כולם עצלים, לז"א דהיה לו חמשה בנים סמוכים, וא"כ מסתמא היו מצויים אצלו ללמוד עמו ביחד, ומסתמא גברי רברבי אלו לא יהיו עצלים בדבר הזה, אלא היו חפצים בשמחה רבה לעשות שימוש, אלא רק הוא לא היה מניחם כדי לעשות הכבוד בעצמו:

שם. ואמר אין אין אדמטאי התם. קשה למה הולך לומר אין אין כל משך הליכתו, עד שהיה מגיע אצלו, ודי בפעם אחת להשמיעו קולו שהוא בא לפתוח, ולא יהיה קרי אבבא. ונ"ל בס"ד כיון בזה לעיני הרואין ההולכים ובאים בתוך החצר, דשמא בעת שאמר אין היו עסוקים בפנים, ולא שמעו זאת, ואחר שרואין אותו רץ והולך בתוך החצר חושבין שהוא רץ בעבור צורך עצמו, להביא איזה חפץ או ד"א שיש לו שם אצל הפתח, ואגב פתח לאביו, אכן עתה רואין שהוא רץ וקורא אין אין, בזה ניכר שעושה לכבוד אביו. ועוד נ"ל, שהוא רוצה לעשות המצוה של הכבוד במעשה ודבור ומחשבה ביחד בבת אחת, ולכן בעת שהוא מהלך שעושה מעשה היא מחשב במצוה זו, וגם מדבר בפיו אין אין, נמצא מקיים המצוה במחשבה ודבור ומעשה בבת אחת:

שם. אסתייעא מלתיה ודריש אבימי מזמור לאסף. נ"ל בס"ד שייכות לדרשא זו כאן, ע"פ מ"ש התוספות בשם המדרש, דחרבן בהמ"ק היה טובה לבני קרח, כי ע"י שטבעו השערים אחזו בהם כדי לעלות עמהם לעתיד, ולכך אמרו שירה בטביעת השערים, ולכן אסף שהיה מבניהם אמר מזמור על חרבן בהמ"ק ע"כ. וקשה בשלמא בני קרח שהם עצמן עומדים בצרה גדולה, לכן בשראו שצמחה להם טובה בטביעת השערים אמרו שירה, אך אסף דאינו עומד בצרה זו של אבותיו, איך מצאו לבו לומר מזמור וקינה מבעי ליה, אך התשובה לזה כי אסף היה כבוד אבותיו חביב ואהוב לו מאד, ובאמת אמרו גדולה אהבה שמקלקלת את השורה, לכן אמר שירה גם לעת כזאת, שלא היה מן הראוי לאומרה, דחביבה ליה טובת אבותיו וכבודן, ולכן עתה שהיה אבימי עוסק בכבוד אביו אסתייעא מלתא ודריש הכתובים של מזמור שאמרו אסף בשביל כבוד אבותיו וטובתם:

ועוד נ"ל בס"ד, ע"פ הטעם דאיתא במדרש מ"ש אסף מזמור בחרבן בהמ"ק, מפני שראה טובתו יתברך עם ישראל, ששפך חמתו על עצים ואבנים ולא לכלותם, ואמרו במדרש על זה משל לאב עם בנו שאהב אותו ע"ש, ולכן בשביל שראה אבימי עתה אהבתו עם אביו דהוה גחין קאי ליה עד דאתער, לכך זכה לדרוש במזמור זה דאסף המדבר בעד אהבה שיש בין האב הוא הקב"ה, ובין הבן שהם ישראל:

שם. כגון אגא דעד דאתינא מבי רב אבא מדלי לי כסא וכו'. י"ל למאי אצטריך למימר עד דאתינא מבי רב, לימא בקיצור כגון אגא דאבא מדלי לי כסא ואימא מזגא לי היכי אעביד, ומה לו להודיע אם עושים לו זאת בעת שבא מבהמ"ד או בשאר עתים. ונ"ל בס"ד כונתו לומר, אם עושים כן בשאר עתים, ודאי לא אקבל, אך אני מסופק בדבר זה שהם עושים לי כן בזמן שאני בא מבהמ"ד דוקא, דהענין מוכיח מתוכו לאו משום יקרא דידי בלבד עבדי, אלא הם מתכוונים ג"כ בשביל אהבת ויקרת התורה שלמדתי בבהמ"ד, שהם שמחים מאד על אשר הלכתי ללמוד תורה, ולכיון דמצורף עם זה אהבה ויקר וחבוב של תורה ג"כ, אפשר דמותר לי לקבל מהם, וא"ל אעפ"כ מאמך קבל ומאביך לא תקבל, כיון דבר תורה הוא:

שם. עדיין לא הגעת לחצי כבוד, כלום זרקה וכו'. קשה איך חלקו שיעור הכבוד לחצאין, ונתברר אצלם שלא הגיע בזה לחצי שיעור הכבוד, ונ"ל בס"ד כי במ"ש כבד את אביך ואת אמך נרמז באותיות כבוד שצריך האדם לכבד או"א, בין אם מגיע לו צער מצד הגוף שלו כמו ר"ט, בין אם מגיע לו צער מצד הממון שלו, כגון שזרקו לו ארנקי לים, והיינו כי כבוד גימ' ל"ב כמנין ב"פ וי, וכל וי הוא לשון צער, כלומר

בין אם עשו לו וי בגופו, כמו אמו של ר"ט שהיתה עולה על גבו למטתה, וגם לפ"ד הירושלמי שהלכה פעם אחת על כפות ידיו, בין אם עשו לו וי בממון, שזרקו לו ארנקי לים, נמצא מצות הכבוד חציה על וי של הגוף, וחציה על וי של ממון, ולכן כאשר שבח עצמו ר"ט בכבוד שהיה לו בו צער הגוף, דכל זמן שהיתה עולה למטה, הוה גחין וסלקא עלויה, א"ל הן אמת שקיימת החצי של וי הגוף, אך עדיין לא הגעת לחצי הכבוד השני, שהוא וי של הממון, כלום זרקה ארנקי בפניך לים ולא הכלמתה:

שם. בעינא גברא כוותך. אין כונתו לדחותה בשקר ח"ו, אלא בקושטא קאמר שהיה רוצה לפייס אדם אחד בממון, שיתרצה ליקח אשה זקנה כמוה, אך אחר שאמרה לו שיהיה יפה כמוהו, אמר ודאי ד"ז לא יתכן להיות, כי אדם יפה כמוהו קפלי עליה אינשי בעלי ממון ובעלי יופי, ואיך אפשר שיתרצה ליקח אשה זקנה:

דף ל"ב. נתן הכוס לר"א ולא נטלו. קשה הא אמרינן בפסחים דף פ"ו בעובדא דרב הונא דאקלע לבי רנב"י דאין מסרבין לגדול, וגם אתמר שם בהלכות דרך ארץ כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה ע"ש, ולפ"ז מחמת תרי טעמי אלימי אלה, היה צריך לקבל הכוס מן ר"ג. ונ"ל בס"ד דס"ל כיון דנמנע מלקבל בשביל כבודו של רבן גמליאל, ליכא בזה משום דאין מסרבין לגדול, וגם לאו משום כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה, מאחר דחושש בשביל כבוד הנשיא ר"ג, ועיין בתוספות שם בד"ה אין מסרבין שכתבו, ישיבת פוריא דבר גסות ושררה, ואפילו לגדול מסרבין, ורק אמר לו מטעם כל שיאמר בעה"ב עשה ע"ש, וכאן סבר ר"א כיון דיש זלזול כבוד לר"ג אפילו משום כל מה שיאמר בעה"ב עשה ליכא למיחש:

שם. הקב"ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר. קשה מאחר דאמר משיב רוחות ומוריד מטר, אמאי לא קאמר נמי ומוריד הטל, כיון דשלשתם נזכרים יחד בשבחו יתברך בעמידה בשלש תפלות שמ"ע, ונ"ל בס"ד, שזכר דבר הנראה לעיני הכל, משא"כ הטל יורד בלילה ואין ניכרת ירידתו ואינה נרגשת כמו נשוב הרוחות וירידת הגשם, אך קשה בשלמא ירידת המטר היינו דאמרינן בתענית דף ב', דמפתח גשמים בידו יתברך, ולא נמסר לשליח, וכן עורך שלחן לכל היינו פרנסה, דאתמר שם שגם מפתח הפרנסה בידו יתברך, ולא נמסר לשליח, אך רוח ונשיאים וצמח אדמה כל אלו נמסרו לשליח, ואמאי נקטינהו, דלפ"ז יזכיר כמה מאות דברים של טובה הנעשים בעולם, ומאי אריא דנקיט להני. ונ"ל בס"ד עיקר הוכחתו הוא מן המטר ופרנסה דלא נמסרו לשליח, ואגב נקיט מלי דשייכי להו, ועדיין קשה אמאי לא נקט לידה ותחיית המתים, דילפי להו מקראי דלא נמסרו ע"י שליח, ונ"ל בס"ד דנקיט דבר הרגיל והווה תמיד, אך לידה אינו דבר רגיל כמו ירידת מטר ופרנסה, ומן תחיית המתים ליכא קושיא בלא"ה, כיון דאינו עתה אלא לעת"ל, לכך זכר תחיית המתים:

שם. אין זקן אלא חכם, שנאמר שבעים איש מזקני ישראל. צריך להבין למה החכם מכונה בשם זקן, ונ"ל בס"ד דתנן איזהו חכם הלמד מכל אדם, וכיון דלומד מכל אדם נמצא מקובץ אצלו חכמה אשר נאספה בשנים רבות של זה ושל זה, ובזה נחשב כאלו הוא חי שנים מרובים ולמד כל זה, ולכן אפילו בעודו קטן בשנים נחשב לזקן, ולז"א אין חכם אלא זקן. או נ"ל בס"ד החכם אין לימודו נסתר אחר שנים, אלא אדרבה מוסיף ומתחזק בידו, ועל כן רוב שנים יודיעו חכמה גבי החכם, אך האויל הסומך על חכמת פלסופיא הבדויה מהשערת השכל, אינו נחשב זקן, דהא אריסטו יגע בחכמה שלו ובלימודו כמה שנים, וחבר ספרים על יסודות שבידו, ובזקנתו ניכר לו טעותו וסתר כל דבריו שחזר להיות ילד ללמוד מחדש מראשית כל:

שם. אין זקן אלא חכמה, פירש רש"י לשון נוטריקון דבר הכתוב זקן זה קנה. וקשה היכא רמיזא חכמה, כי בנוטריקון ליכא אלא זה קנה. ונ"ל בס"ד, דאמרו בגמרא הרואה קנה בחלום יצפה לחכמה, דכתיב קנה חכמה קנה בינה, ופרשתי בס"ד הטעם, כי התורה שהיא החכמה נקראת לקח טוב, דכתיב לקח טוב נתתי לכם, ומספר לקח טוב עולה קנה, ועוד פרשתי כי התורה ניתנה מימין, דכתיב מימינו אש דת למו, והימין הוא חסד שהוא שם ﭏ דכתיב חסד ﭏ כל היום, ולכן כתיב תורת חסד על לשונה, ונחלקה התורה לחמשה ספרים כנגד חמשה חסדים שהם ה"פ ﭏ שעולה מספרם קנה, ולכן הרואה קנה בחלום יצפה לחכמתה של תורה, ועל כן כיון דדריש הנוטרקון זה קנה נרמז בזה החכמה, ולכך אמר אין זקן אלא שקנה חכמה, אי נמי זה דדריש בנוטריקון הנז' במלואה כזה זי"ן ה"א עולה מספר חכמה:

שם. נמצאת מכשילן לעת"ל, פירש רש"י ז"ל שלא יביאו עוד שיאמרו נבזים אנו בעיניהם, הדבר הזה יפלא, וכי מפני שאין קמים מפניהם יאמרו נבזים הם ויחדלו מלקיים המצוה, דא"כ נמצא הם מקיימים המצוה בשביל הכבוד, ולא חסידי ישראל בהכי, ועוד הלא הם יודעין שאין קמים אפילו בפני ת"ח, ומאי רבותייהו על ת"ח, ועוד מוכח מדברי הרמב"ם ז"ל דהפחות והסגנים והגזברים שיוצאים לקראתם הולכים עמהם בשוקי ירושלים ג"כ, וא"כ המה רואין בעיניהם שגם בפני הפחות והסגנים אינם קמים, דהא הולכים עמהם ביחד, ואיך אומרים נבזים בעיניהם, דהיתכן לחשוב שגם הפחות והסגנים נבזים. ונ"ל בס"ד מ"ש נבזים בעיניהם לאו משום העדר הקימה, אלא משום שמביאים מעיר לעיר דבר מועט שוה דינר אחד, ולא עוד אלא שמרעישים העולם בו, דהחליל מכה לפניהם, והשור מהלך וקרניו מצופים זהב, ומשמעין קול חרדה גדולה בהודות והלל, הנה הם בושין ואומרים ודאי שאנשי ירושלים הרואין אותנו שבאנו מעירנו בדורון זו שהוא דבר מועט, וכ"כ מרעישים העולם בעבורו כאלו הבאנו דורון ששוה ממון הרבה, ולכך יחשבו בעת מהלכם בשוקי ירושלים לפני אנשי העיר, שכל האנשים שבירושלים בוזין אותם בלבם, באומרם על מה באו אלו מעירם ועל מה עושים כל החרדה הזאת, ולכן לשנה אחרת לא יבואו כי יבושו, ולכך תיקנו חז"ל שיקומו כל בעלי אמניות בפניהם, אע"פ שאין קמים בפני ת"ח, כדי שיראו כל הכבוד הזה שעושים להם, אז יאמרו ודאי מצוה זו יקרה ונכבדת בעיני אנשי ירושלים, דהא עושים לנו כל הכבוד הזה בעבורה לקום מפנינו ולשאול בשלומינו, ולא יבואו לחשוב שהם משחקים עליהם בלבבם ובוזין אותם:

שם. כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא. ודאי לא היה שם אביו אבא, כי הוא היה חתן הנשיא ששם אביו היה יעקב, כידוע דר"נ בר יעקב הוא אשר היה חתן הנשיא, אך לא רצה לזכור שם אביו, אע"פ שלא היה שם פלאי, אלא אמר רב נחמן בר אבא שהוא לשון חשיבות כמו וישמני לאב לפרעה, וכן ויקראו לפניו אברך, תרגומו דין אבא למלכא, וכונתו לומר כמה נחמן בן אדם חשוב איכא בשוקא, אך עיקר הכבוד שעושים לי הוא בשביל התורה, ואיך זלזל בכבודה לעשות לאלו כבוד בעצמי, לכך מצלא גואי לכבודם:

שם ע"ב. ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח. הא דנענש בשתים אלו, כי בתורה כתיב אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, לכן זה שלא נהג כבוד ברבו נמצא זלזל בכבוד התורה, לכך לוקה בימין שמפסיד אורך ימים, ולוקה בשמאל שמפסיד הכבוד, כי ע"י ששוכח תלמודו מתבזה בעיני העולם יותר, דאותו שלא למד מעיקרא הוא טוב ממנו, כי זה אינו ניכר חסרונו,

וזה ניכר, כי להיותו תחלה בעל תלמוד יבואו העולם לשאול ממנו דבר הלכה, וכאשר לא ידע להשיב מתבזה, משא"כ חכם מחרים חכם וחשב, אבל זה א"א לו להחרים, ומוכרח שישיב בטענות ויתבזה ב"מ:

שם. ולא יאריך ימים כלל. הא דדמהו לגלל, נ"ל בס"ד, כל משפיע אחוז באותיות יו"ד וא"ו של השם ב"ה, וכל נשפע אחוז בשתי ההי"ן, כי אותיות י"ו משפיעים ואותיות ה"א ה"א נשפעים, וכנודע מסוד בליעת פת בשבת, שצריך ארבע ככרות כנז' בספר הכונות ע"ש, וידוע דאותיות יו"ד וא"ו הם אותיות ג"ל של גלל, כיצד יו"ד פעמים יו"ד עולה ק', הסר מזה מספר עשרה השורש נשאר צ', וכן ו' פעמים ו' הוא ל"ו, הסר מזה מספר ששה השורש נשאר ל', הרי הם אותיות גל של גלל כנז' בספרי המקובלים ז"ל, ולכן זה שלא כיבד את רבו שהוא משפיע דאחוז באותיות יו"ד וא"ו של השם, שהם אותיות גל דגלל, לכך לא יאריך ימים כלל שהולך תכף:

דף ל"ו. בנים אתם לה' אלקיכם בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים. ק' מנ"ל האי דרשה, הא סתמא קאמר בנים אתם לה', משמע דבכל גוונא אתם בנים. ונ"ל בס"ד דייק לה מדלא כתיב אתם בנים לה' אלקיכם, ש"מ הכי קאמר בנים כאשר אתם לה' אלקיכם, ראויים אליו ומתייחסים לו ודבקים בו:

שם. רבי מאיר אומר בין כך ובין כך נקראים בנים. הנה נודע מ"ש הרשב"א ז"ל בתשובה, אע"ג דקיי"ל ר"י ור"מ הלכה כר"י, הכא קיי"ל כר"מ, משום דדייק קראי כוותיה ע"ש. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב במשלי סי' ד', **בני לדברי הקשיבה, לאמרי הט אזניך**, והיינו **לאמרי** בהפך אתוון **למאיר הט אזניך** לסברתו דס"ל בין כך ובין כך קרוין בנים, ובזה אל תתייאש מן הרחמים. ובזה יובן בס"ד הטעם שנקבר רבי מאיר מעומד, כמ"ש רבינו מוהרח"ו ז"ל בסוף שער הגלגולים, והיינו מפני שבסברתו נעשה עמידה לישראל בעולם, דאין נופלים אפילו כשאין עושין רש"מ:

שם. כי פלחי לע"ז לא מקרו בני, ת"ש ואומר זרע מרעים בנים משחיתים. קשה א"כ לימא האי קרא בלחודיה, ולא לימא קרא דבנים סכלים, ובשלמא קרא דלא אמון גם הביאו בשביל שהוא פסוק תורה ועדיף טפי, אע"ג דאיכא פסוק נביאים מפורש יותר, אך פסוק סכלים דהוא פסוק נביאים למה הביאו. ונ"ל בס"ד הביאו מפני שיש בו טעם לדבר איך יהיו נקראים בנים גם אם אין עושין רש"מ, דהסברה להפך, וכן מפורש הטעם דדן אותם כמו שוטים, שאין עושין בדעת, וכמ"ש כי נער ישראל ואוהבהו, דדן אותם כנער שהוא סכל שאין לו דעת, לכך אמר בנים סכלים המה, ואין בהם תבונה:

שם. וכי תימא בנים משחיתים מקרו בני מעליא לא מקרו, פירש רש"י ז"ל דלא מקרו עוד לעולם, ת"ש דהדר איקרי בני ﭏ חי על ידי תשובה. קשה והלא בהא גם ר"י מודה דע"י תשובה חוזרים להקרא בנים, דר"י לא קאמר מעקר שם בנים מנייהו לגמרי, אלא ס"ל בזמן דעושין רש"מ מקרו בנים, ובזמן שאין עושין רש"מ לא מקרו בנים, וא"כ למאי אצטריך ר"מ לאשמעינן דבר זה. ונ"ל בס"ד דלר"י אע"ג דאם עשו תשובה נקראים בנים, היינו מכאן ולהבא, אבל למפרע על אותו זמן שלא עשו בו רש"מ לא מקרו בנים, ור"מ ס"ל אחר שעשו תשובה יש להם דין בנים גם על זמן שלא עשו בו רש"מ, ודייק לה מדכתיב והיה במקום אשר יאמר להם, תיבת במקום לשון יתר והול"ל לא יאמר להם לא עמי אתם, לכך דרש אפילו במקום ר"ל הזמן שהיה נאמר להם לא עמי אתם, יאמר להם על אותו הזמן בני ﭏ חי:

דה ל"ח. אלא לומר לך עוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן. י"ל למה עשה להם הקב"ה נס פלאי זה, להטעימם בלחם הגשמי שלהם טעם מן. ונ"ל בס"ד כדי שיהיה לחם זה שהוא גופו גשמי מעשה אדם, וטעמו טעם רוחני, אמצעי בין לחם הגשמי הפשוט, ובין מן זו יהיו יכולים לסבול כחו של מן המקרי שיורד מן השמים, שע"י אכילה ויתקיים בהם ויתקיימו בו. א"נ נמי רמז להם בזה שרצונו להוריד להם מן, ובאים לצעוק ונתלוננו שגם בלא צעקתם ותלונתם יוריד להם לחם מן השמים, ויאכלו וישבעו בו:

שם. בשבעה באדר מת מרע"ה, ובשבעה באדר נולד. מקשים והלא הלידה היא קודם המיתה, והל"ל להקדים כאן את הלידה. ונ"ל בס"ד, מפני שיום המיתה הוא גדול מיום הלידה אצל הצדיקים, לכך הקדים יום המיתה. דאיתא בדברי רבינו האר"י ז"ל מ"ש רז"ל גדולים צדיקים במיתתן קאי על יום הפטירה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש כיון שיום הפטירה נלמד מקרא, ויום הלידה נודע לנו אחר שנתברר לנו יום המיתה, לכך הקדים הא להא עכ"ד נר"ו:

שם. הקב"ה יושב וממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש. מקשים והלא כמה צדיקים גמורים דלא מתו ביום הלידה ובחודש הלידה, ואיך כאן עביד כלל זה יסוד חזק ואמיץ, שבונה עליו בנין להכריח בלידת מרע"ה היתה בשבעה באדר, מפני שהמיתה היתה בשבעה באדר. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש מהרש"ך ז"ל בביאור אדרא רבא, על מאמר משה משה לא פסיק טעמא בגווייהו, דקדמאה שלים בתראה שלים, משא"כ שמואל שמואל פסיק טעמא בגווייהו, דבתראה שלים קדמאה לא שלים, וז"ל כל הצדיקים והחסידים בשעה שנולדים ויוצאים לאויר העולם, יוצאין במוחין דעיבור שהם אותיות אל"ה מן אלקים, ואח"כ זוכין למוחין דיניקה שהם שמות אלקים שלמים, ואח"כ ע"י מעשיהם עולים במעלה יותר עליונה שזוכין למוחין דגדלות, ועל כן בזמן ימי שנות חייהם יש הפרש גדול, שבתחלת ימיהם אין זוכין אלא למוחין דיניקה שהם שמות אלקים, ועל זה אמרו קדמאה לא שלים, ואח"כ זוכין למוחין דגדלות שה"ס הויות, ועל זה אמרו בתראה שלים, ולכן שמואל שמואל פסיק טעמא בגווייהו, אבל מרע"ה כבר נולד במוחין דיניקה שהם שמות אלקים שלמים, וכיון דנולד בכך אז תכף כשנולד ויצא לאויר העולם זכה למוחין דגדלות, ונמצא שאין שם הפרש בשנות חייו, בין תחילתו לסופו, הילכך משה משה לא פסיק טעמא בגווייהו, דמיומא דאתיליד שלים הוה כל ימיו במוחין דגדלות עכ"ל, ונמצא כל הצדיקים נולדים במוחין של אותיות אל"ה דשם אלקים, ואח"כ לוקחין מוחין של אותיות אלקים שלמים, ולז"א את מספר ימיך אמלא, הנה בישר **אמלא** ולמפרע **אלם** **א'**, פירוש אל"ה ראשון של שמות אלקים שהיה אצלך בעת הלידה, ועכ"פ נמצא שכל הצדיקים שנותיהם חלוקים לשני זמנים האחד של קטנות והאחד של גדלות, רמז לדבר ואם היה ראשיתך מצער, אחריתך ישגא מאד:

והשתא לפ"ז מה שאמר כאן שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש, לא קאי על יום הלידה בעת שיצאו מבטן אמם, אלא קאי על יום כניסת המוחין דגדלות בהם, כי זה נחשב לגבי דידהו יום לידה בפ"ע מפני שזמן זה של ימי הגדלות הוא שלים, ואינו מתערב עם זמן הראשון שהיה מיום יציאתם מכאן, כי אותו זמן קדמאה לא הוה שלים, כי היה במוחין דקטנות, ובעת שזוכים למוחין דגדלות נעשו בריה חדשה, וכאלו נולדו עתה מחדש, ולכן יום הפטירה שמסתלקין מהם מוחין דגדלות, ונשארים בהם מוחין דקטנות, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל, צריך שיהיה אותו היום מכוון כנגד אותו היום שנולדו בהם מוחין דגדלות, וכן החודש ג"כ יהיה מכוון כנגד אותו החודש, ועל זה אמר כאן הקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש, דעל שנותיהם השלמים איירי שנולדו בהם מוחין דגדלות, שיהא מכוון יום הפטירה שהוא יום סילוק המוחין ההם כנגד יום הכניסה, ודבר זה נוהג בכל הצדיקים והחסידים, אך מרע"ה דנכנסו בו מוחין דגדלות כשיצא מבטן אמו, שפיר עשה כאן הכרח זה, לומר שכיון שבשבעה באדר מת מוכרח לומר שבשבעה באדר נולד, כי לגבי מרע"ה הכלל הזה עומד על יום שיצאתו מן הבטן, משא"כ שאר צדיקים א"א לעשות הכרח בכלל הזה על יום יציאתם מן הבטן, אלא קאי הכלל הזה על יום כניסת מוחין דגדלות בהם, ואין מי שיודע מתי נכנסו מוחין דגדלות בהם, ודוק היטב כי נכון ויציב הוא בעזה"י:

אלו [illegible]

דף ל"ט. ורמינהי אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעוה"ז. הקשה הרב פני יהושע ז"ל, דהכתי מאי קושיא דילמא בהנך דהתם דוקא אוכל מפירות והקרן קיימת לגמרי, משא"כ בשאר מצות אע"ג שיש לו שכר בעוה"ז ובעוה"ב, הכל הוא מן הקרן, כדמתלק לקיצין, ג"כ בעוה"ז ובעוה"ב, משא"כ במצות הללו שהיא טוב לשמים ולבריות יש להם פירות, משא"כ במצוה לשמים בלבד אין לו פירות ע"ש. ונ"ל בס"ד דלפ"ז לא הו"ל לתנא לומר אלא אלו דברים שיש להם פירות בעוה"ז, כדי שיהיה חדוש הלימוד שבא ללמדינו קאי על מציאות הפירות, לומר שיש לדברים אלו פירות, לאפוקי שאר דברים שאין להם פירות, כי אם קרן, ומאחר דאמר אלו דברים שאוכל מפירותיהם בעוה"ז, משמע דעיקר החידוש שבא ללמדנו הוא שיש אכילה בעוה"ז, לאפוקי שאר דברים שאין יוצא מהם אכילה בעוה"ז, ולא בא התנא ללמדינו על מציאות הפירות, לומר שיש למצות אלו פירות:

שם. עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים. דקדק הרב עיון יעקב ז"ל, אמאי נקיט תרתי מילתא באופן זה, ותיפוק ליה חדא מלות ביחד, כבוד אב ושלוח הקן, ותירץ דאלו לא עשה אלא מלוה אחת היינו אומר דלכך לא קבל שכר מלותו, לפי שעשייתו היתה שלא לשמה, כדי לקבל שכרו, אבל באופן זה שעשה שני מלות ביחד, הנה בודאי שהיה עשייתו השניה לשמה, דהא כבר יש לו שכר על מלות כבוד אב ואם אריכות ימים והטבה, ומה לו לעשות השניה בשביל שכר, ומאחר דאפ"ה נפל ומת, ש"מ שכר מלות בהאי עלמא ליכא, אפילו עשה לשמה, עכ"ד ע"ש. והנה בזה יתיישב היטב דקדוק אחר, דקאמר היכן טובת ימיו של זה, והיכן אריכות ימיו של זה, הרי שהקדים ההטבה לאריכות ימים, כפי מה שכתוב בשלוח הקן, ולא הקדים אריכות ימים להטבה כמו שכתוב בכבוד או"א, דהיא מלוה הכתובה בתורה בראשונה, וגם הכא נקיט לה ראשונה, ולכן ראוי להקדים כפי סדר הכתוב במלוה זו של כבוד או"א, אך כפי מ"ש הרב הנז' אתי שפיר, כי עיקר ההכרח היה מן מלות שלוח הקן שהיא שניה, כי הוא עלה לבירה בשביל כבוד או"א, ואחר שעלה נזדמנה לו מלוה שניה דשלוח הקן, וזו ודאי עביד לשמה, דהא כבר יש לו שכר זה ממלות כבוד או"א, שעלה לשם בעבורה, ועכ"ז נפל ומת, ולכך נקיט הסדר כפי מה שכתוב בשלוח הקן, דהטבה קודמת לאריכות ימים, דהסברה נפיק מכח מלות שלוח הקן. ובזה יתיישב נמי עוד דקדוק אחר, דהול"ל היכן טובת ימיו ואריכות ימיו, ולמה נקיט של זה, ולפי האמור ניחא שאמרו של זה דייקא, דהוא זה אשר עבד תרתי מלות ביחד, דמוכח דעבד לשמה כאמור:

שם. והיכן אריכות ימיו של זה. י"ל למה נקיט והיכן פעם שנית, די לומר היכן טובת ימיו ואריכות ימיו של זה. ונ"ל בס"ד, ע"פ פלוגתא דרבי נתן ורבי יאשיה, ח"א וא"ו לחלק, וח"א וא"ו להוסיף, ועל כן קאמר למען ולמען, למ"ד וא"ו לחלק משמע או זה או זה, ולכן כאן בתמה חילקם לשתים בתיבת והיכן שאמר פעם שנית, לומר אפילו למ"ד וא"ו לחלק שיהיה לו חדא מתרתי או זה או זה, היכן שכר של זה לבדו, והיכן שכר של זה לבדו:

שם. אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך. נראה במסקנא דמילתא הכא קאי אתרווייהו, ונקיט למען ייטב לך ממלות שלוח הקן, ולמען יאריכון ימיך ממלות כבוד או"א, דאי קאי על מלות כבוד או"א בלבד, הול"ל למען יאריכון ימיך תחלה, דהכי כתיב בכבוד או"א. ודע שעולם שכולו ארוך ועולם שכולו טוב קאי על אחר תחיית המתים, שיהיו הגופים בעוה"ז עצמו ואז יתקיים שכר זה, והוא חוץ משכר עוה"ב שהוא עולם הנשמות:

שם. רבי יעקב מעשה חזא. י"ל כיון שזה בחזרתו נפל ומת, מהיכן ידע רבי יעקב שזה קיים שלוח הקן, או וג"ל דהיה אדם אחר עמו וראה בעיניו קיים זה שלוח הקן, ובזה ניחא דאין להקשות דדלמא היה זכר רוכב על הקן, או עוף טמא, או אם רובצת על שאינו מינה, דבכלהו קי"ל דפטור, ואין כאן מלוה, או שמא היתה מעופפת או כבר נטלה ממנו אחר מפסקת בינים, דזו בעייא דלא אפשיטא, ולפי שאמר שהיה אחר שם, או רבי יעקב בעצמו היה שם וראה, יתיישב הדבר היטב, ובזה ניחא דלא אמר שלם רשעו הוא, משום דמעשה חזא:

ועדיין קשה מאי קושיא ליה לרבי יעקב בכך מעשה דחזא, דדילמא אותו אדם שא"ל עלה לבירה וכו' לאו אביו הוא, אלא אמו זינתה ונתעברה מאדם אחר, ונמצא אין כאן מלוה של כבוד או"א. ונ"ל בס"ד, דלפו"ד אזלינן בתר רובא וחזקה, ואחזקינן ליה אביו בודאי, וקטלינן גם בהכתו דאלו הוא שם מכהו, וכמ"ש בריש גמרא דחולין, ולכן גם במלות הכבוד ישנו חייב זה לכבדו בכבוד או"א, יהיה מה שיהיה, דהא כל מלות כבוד או"א שצותה התורה להם לכבד את אביו, איירי בכה"ג שהוא ספק, דעל כל אחד ואחד יש לומר דילמא לאו אביו הוא, וכיון דהתורה אשר חייבה את האדם במלות כבוד אב ואם חייבתו בכהאי גוונא, א"כ יש לו שכר בכל גוונא:

שם. ודילמא מהרהר בעבירה הוה. קשה הכי ס"ד דהמקשן, לומר בשביל הרהור יפול וימות, ונראה דגם המקשן כוונתו מעיקרא על עבירה דע"ז דחייב עליה בהרהור, והתרצן חשב כוונתו על שאר עבירות, ולהכי תירץ לו דאין מחשבה רעה מצרפה למעשה, וחזר המקשן ופירש כוונתו דעל הרהור ע"ז קא מקשי:

שם. אמאי לא אגין מלוה עליה, כי הכי דלא ליתי לידי הרהור. קשה והלא הרהור רע בא מצד הבחירה שמסורה ביד האדם, וקי"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ואיך תגין המלוה ממנו בחירה הרעה, דא"כ הרי זה נעשה צדיק ע"י שמים. ונ"ל בס"ד, דידוע דתרי מיני יצה"ר באדם, הא' בא מצד הקליפה, והוא הנקרא מלאך רע, וזה הוא קשה יותר, והב' בא מצד זוהמת הנחש הדבוקה באדם מצד התולדה, מעת חטאת אדה"ר, וזה אינו קשה כ"כ כמו אותו שהוא מלאך רע, הבא מצד הקליפה, שזה נחשב מלך, וזה בר, ובעת מתגברים באדם להחטיאו בשותפות כוחם ביחד, ובעת שביטלו אנשי כנסת הגדולה יצה"ר דע"ז ונמסר בידם, ביטלו ליצה"ר הבא מצד הקליפה, אבל יצה"ר הבא מצד זוהמת הנחש הדבוקה בבני אדם מצד התולדה, לא נתבטל, אמנם כיון דנתבטל אותו יצה"ר העיקרי הבא מצד הקליפה השייך לע"ז, לא נשאר כח ביצה"ר הבא מצד זוהמת הנחש להחטיא את בני אדם בע"ז לבדו דוקא, ולכן נענשו ישראל ונצולו מטעות ע"ז מכאן ולהבא, שלא ישתמשו בו, אך לא יוכל יצה"ר הבא מזוהמת הנחש להחטיא את בני אדם בע"ז לבדו, אבל יצה"ר הבא מזוהמת הנחש, אע"פ שהוא מזוהמת הנחש, אבל

אלו [illegible]

אבל מועטין הם אשר נכשלים בזה, ולהיות כי יצה"ר של ע"ז הבא מצד הקליפה נתבטל, אפשר להיות הגנה לאדם מצד איזה מצוה שיש לו, שתגין עליו שלא יכשל בע"ז מצד יצה"ר הבא מזוהמת הנחש, דאין נוהג בזה אותו הכלל, דארז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שזה הכלל לא נאמר אלא כנגד אותו היצה"ר העקרי, שהוא מלאך רע שמחטיא את האדם בצירוף היצה"ר השני הנז', ולכן על הרהור ע"ז שכבר נתבטל יצה"ר שלה מזמן אנשי כנה"ג, טען רבי יעקב באותה מעשה שראה, אמאי לא אגין מצוה עליה, כי היכי דלא ליתי לידי הרהור:

שם. התם סולם רעוע הוה. אין להקשות דא"כ רבי יעקב היך דייק מינה, דהשכר הוא בעולם שכולו ארוך, די"ל דרבי יעקב חזא דלא הוה סולם רעוע, אבל לר"א לא מצינן לאקשויי מהך עובדא, דאמר לך ר"א לעולם הוה סולם רעוע, ורבי יעקב לא הרגיש בו היטב, ברם הא קשיא כיון דמפרש לה דהוה סולם רעוע, תיקשי אמאי לא נפל בשעת עלייתו בסולם. ונ"ל בס"ד דרבי יעקב תפס דבזה איכא שתי מצות מאביו, הא' עלה לבירה, ולכן בעת עלייתו לבירה הוא מקיים מצות אביו, והב' והביא לי גוזלות שבזה הוא מקיים מצות אביו, כשיביא לו הגוזלות, דהיינו כאשר יתנם לו, ומאחר דלא אמר לו והוריד לי גוזלות, נמצא כשירד מן הסולם והגוזלות בידו אין מקיים מצות אביו, כי אביו לא צוה להורידם מן הסולם בידו, אלא א"ל שיביאם לו, דהיינו שימסור הגוזלות אליו, ואפשר שיורידם אדם אחר מן הסולם, או ישלשלם בחבל מן הבירה עד לארץ, ונמצא בעלייתו הוא מקיים מצות אביו, דהא צוהו בפירוש עלה לבירה, ולהכי לא נזוק בעלייתו, אבל בירידה כיון דלא נצטווה בפירוש שיוריד הגוזלות מן הבירה, אלא רק א"ל שיביא לו הגוזלות, דהיינו שיתנם לו, ואפשר שהוא יקפוץ מן הבירה ויורידם אדם אחר, או אפשר שאביו יעלה לבירה ושם יביא הגוזלות ויתנם לו, יהיה איך שיהיה נמצא בירידתו מן הסולם לא עביד מצות אביו כדי שתגין עליו:

שם. דהוה גריר ליה דבר אחר. פירש רש"י ז"ל חזיר. נראה גם זה היה סיבה שימרוד יותר, כי חזיר הוא קליפת עשו אשר הכנעתו היא מעסק התורה, ואיך פה שעסק בתורה הרבה ישלוט בו החזיר שהוא קליפה עשו:

שם א"ל שני נושאי קיסר שמרוני. נ"ל בס"ד כונתו על שני המלאכים המלוין את הצדיק תמיד, הם שמרו אותו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, אך לרוב הענוה שלו לא רצה לומר הדבר הזה בפירוש, אלא ברמז שכינה אותם בשם שני נושאי קיסר, וכונתו עולה יפה בלשון זה, דהת"ח נקרא מלך, וכמ"ש מאן מלכי רבנן, דכתיב כי בי מלכים ימלוכו, וקיסר הוא שם גדול ועליון במלכות:

דף מ'. כל הבא דבר עבירה לידו וניצול ממנה עושין לו נס. נ"ל בס"ד, מדה כנגד מדה, הוא כפה טבעו ושינה טבע התאוה הטבועה באדם, לכך יעשה לו נס שהוא שינוי הטבע, כי כל דבר שינוי הטבע נקרא נס. ועוד נ"ל בס"ד שאם בא לידו דבר עבירה ולא חטא, ה"ז מקדש שם שמים בפועל, ובזה יהיה יחוד קבה"ו למעלה שהוא חיבור וזווג בחינת שם הוי"ה במלוי אלפין שעולה מ"ה, ובחינת שם אדנ"י שעולה ס"ה, דשניהם עולין נס, כסוד מ"ש רבינו האר"י ז"ל על מאמר מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, ולכן זוכה זה שיעשו לו נס למטה ע"י השפע של חבור ב' שמות הנז' שהם מספר נס:

גם אפשר לפרש עוד בס"ד הטעם, דידוע שכר מצות בהאי עלמא ליכא, והקשו והא כתיב ביומו תתן שכרו, ותרצו דאין שכר לאדם מצד הדין כדי שצריך לנהוג בו דין ביומו תתן שכרו, אך כתבו זה תינח על שכר מ"ע, דהשי"ת אמר מי הקדמני ואשלם, אבל שכר שמירת לא תעשה שהוא כבישת תאות היצה"ר, לזה יש שכר מן הדין, ואין בזה טענת מי הקדמני, דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ולכן הבא דבר עבירה לידו ולא חטא, דיש לו שכר מן הדין בהאי עלמא, לכן עושין לו נס בהאי עלמא:

שם. גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו, כגון רבי צדוק וחביריו. נ"ל בס"ד הכונה, כי בלא"ה הפסוק מוקשה, דנראה כפול באומר עושי לשמוע, ובזה נתיישב שפיר כי עושי קאי על דבר של מעשה, ולשמוע על דבר ל"ת, והאדם הפורש מעבירה שבאה לידו זה קיים לא תעשה דוקא, דלא עשה מעשה, אך רבי צדוק שהפיל עצמו לאש, ורב כהנא שהפיל עצמו מן הגג, הנה בשמירתם מצות לא תעשה זו קיימו מ"ע שקדשו את השם במעשה זו שעשו, וידוע דקדוש השם הוא מ"ע בפסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל, שצריך האדם למסור עצמו על קדוש השם, ועשו זו המעשה בעבור שמירת הלאו, ועליהם אמר הכתוב עושי שעושים מעשה בדברו של הקב"ה, שאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, כדי לשמוע בקול דברו הוא מצות הלאו דעבירה. ונראה לרמוז לשמוע לשון אסיפה וחיבור מלשון וישמע שאול את העם, בקול בחי' שם מ"ה דברו בחי' שם אדנ"י, ושניהם עולים מספר נס, לכך זוכין לנס:

שם. חלים לבאי ולא מצינא. נ"ל דבריו מיוסדים על האמת, דהיצה"ר נקרא לב, ולז"א חלים לבאי, נתגברתי על יצה"ר של התאוה, והחלשתי אותו, ולכן לא מצינא לעשות תשמיש, דהתאוה חלושה, ואין עושה קשוי, ואיך אעשה:

שם. איכא מידי למיכל. נראה כונתו בתחלה היתה להעביר הזמן, עד שיחשוב ויתבונן בדעתו לעשות איזה אופן להציל עצמו ממנה, ולכן דחה הענין לפי שעה בדבר זה שתכין המאכל, וכאשר אמרה שלא יש לה מאכל מזומן, כי אם איכא דבר טמא שצריך לו צליה, אז תכף צייר בדעתו לעשות אופן זה שעשה אח"כ, ולכן א"ל שתעשה לו כדי שתבעיר התנור באש, ואז הפיל עצמו לתוך האש ולא נשרף ולא נכוה מדה כנגד מדה, דהיצה"ר של העבירה הוא אש המחמם לבו של אדם ומבעיר בו אש התאוה, וכמ"ש בגמרא לקמן על רב עמרם חסידא דאשבעיה ליצריה דיפוק מיניה, ונפק כי עמודא דנורא, ואמר ליה חזי דאת נורא ואנא בשרא ועדיפנא מינך, ולכן רבי צדוק שנתגבר וכיבה אש יצרו נעשה לו נס, שלא נכוה באש הגשמי, ולא שלט בו, ונכבה חומו כנגדו, וזו האשה בראותה כך נבהלה על המראה הזה, ולכן כח הטומאה שבקרבה נחלש ונתחרטה על הדבר, ואמרה אי ידעי כולי האי לא צערתיך, ובודאי אם לא חלש כח טומאתה לא היתה אומרת כן, או אפשר שאמרה כן ע"ד דאמרי אינשי חסריה לגנבא נפשיה לשלמא נקיט, כי הבינה שלא תוכל לפתותו ברצונו, ואם תאנוס אותו לא תוכל לו, לכך אמרה כן שתעזוב בקשתה בכבוד:

שם. נפל מאיגרא לארעא. נ"ל בס"ד כיון במסירת נפשו על קדוש השם, לעשות בירור גדול הנעשה בנפ"א, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בסוד נפ"א וז"ל, וזהו מה שצריך לכוין בנפ"א בעת שנופל על פניו, כי הנה עתה אנחנו בתפלת י"ח עומדים בעולם האצילות ושם אנחנו נכללין וכוללין עצמינו תוך רחל, ואנחנו עבדיה ובניה מעלים לצורכה אליה, אלו המ"ן, ואנחנו מפילים עצמנו מלמעלה מעולם האצילות אשר אנחנו עתה שם, ויורדים עד למטה בסוף עולם העשיה, כאדם המפיל עצמו מראש הגג עד למטה בקרקע, וז"ס כונת נפ"א, ותכוין כי עתה אשר הפלת עצמך בסוף העשיה

העשיה, אתה מלקט ומברר מ"ן מהעשיה וכו' ע"ש, והנה בין תבין ענין נפ"א הנז', שהאדם עושה נפילה זו כאדם המפיל עצמו מן הגג עד למטה בקרקע, הוא רק בכח שככה יצייר במחשבתו, אך רב כהנא ע"ה עשה זאת בפועל שהפיל עצמו מן הגג ממש, וכיון בפועל זה תיקון הנעשה בכל יום בנפ"א, כדי להעלות אורות מ"ן מהעשיה, לכן בא אליהו זכור לטוב שהוא בסוד העשיה, כי לכן מספר שמו ב"ן, ולכן ארז"ל אליהו בארבע, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל, וקבל את רב כהנא להצילו מן המות, כי כבר נעשה התיקון בשלימות, ולכך א"ל אטרחתן ת' פרסי, רמז לו בזה על תיקון ארבעה עולמות, ולכך נתן לו כלי מלא דינרים, לרמוז שהוא מילא את הכלים אורות, בתיקון זה שחשב לעשות:

ובזה יובן בס"ד דברי רב כהנא ע"ה, שאמר לה בתחילה איזיל איקשיט נפשאי, כי התיקון הזה אשר חשב לעשות ע"י קדוש השם בזה הוא תיקון הנפש. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, שא"ל איקשיט נפשאי רוה"ק נזרקה בו, אשר מזאת המעשה יתעשר, שנתן לו אליהו זכור לטוב כלי מלא דינרים, ועושר הצדיקים עושים בו קשוט הנפש, ולא קשוט הגוף, עכ"ד נר"ו:

שם. יהב ליה שיפא דדינרי. נ"ל בס"ד, רמז לו בזה על מיתוק הדינים בחסדים הנקראים כנפים, שהוא כינוי לחסדים המכוסים שבשני הזרועות, ועל ידי שהם מכוסים מתגברים לעלות לשרשן, ומעלין הגוף עמהם, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער רוה"ק ע"ש, והנה כנפים עולים ר', ואם תניח ר' בתוך דינים יהיה צירוף דינרים, ולכן נתן לו כלי מלא דינרים לרמוז לו ע"י מעשיו נמתקו הדינים בחסדים שהם ר'. ועוד נ"ל בס"ד, מה שנקרא כלי זה שיפא, דהוא למפריע אפיש, רמז לו בזה שנתן בכלי זה ברכה שלו, שהיא ברכת אליהו זכור לטוב, שבזה יתעשר אח"כ עושר גדול:

ויש לנו להתבונן, הנה אליהו זכור לטוב היה מצוי ושכיח אצל כמה צדיקים שהיו עניים ביותר, ולא מצינו שנתן להם ממון, ולמה נתן לרב כהנא ממון תיכף אע"פ שלא שאל ממנו אלא רק אמר לו הסיבה שבא לידי כך, ונראה שזה הענין מובן היטב ע"פ הקדמה שכתב הרב פתח עינים ז"ל, דכתוב בגלגולי הנשמות מהרמ"ע שקבל ממהר"י סרוק ז"ל, דהמטרוניתא היתה כזבי, ורב כהנא היה ניצוץ מן פנחס, וזאת רצתה להכשילו תחת אשר הרגה ואתא אליהו זכור לטוב וקבלו בשביל השייכות דאליהו פנחס עכ"ל, והשתא בזה ממילא מובן הטעם דנטפל לתת לו דינרים, כאב הנטפל לפרנסת בנו, וכבר ידוע דגלגול ראשון נקרא אב לגלגול הבא אחריו:

אמנם יש לחקור מהיכן הביא אליהו זכור לטוב הדינרים האלה, דודאי לא נתהוו בידו בנס, דלא יתכן שיהנה את רב כהנא ממעשה נסים. ונ"ל בס"ד, דהביאם מן ההפקר, דודאי ימצא כסף וזהב טמונים בארץ מכמה מאות שנים שהם אוצרות של הפקר, שאין להם עתה בעלים, וזכה לו בהם מן ההפקר, ואשרי האיש המתעשר על ידי אליהו זכור לטוב, יהי רצון זכותו יגן בעדינו. אכי"ר:

שם. אמר ליה אטרחתן ארבע מאה פרסי. יש להבין, הלא הוא יש לנו קפיצת הדרך, ואין הפרש אצלו בין עשרה אלפים פרסאות לבין עשרה פרסאות, ועוד הנה הוא מלאך שלוח מן השמים, ומן הרקיע עד הארץ מהלך ת"ק שנה, ודוחק לומר שהיה אותה שעה עומד בארץ רחוק מאותו מקום ת' פרסאות. ונ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש רז"ל מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע, ופירש רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רז"ל, מיכאל כשנגלה באויר של עוה"ז אינו נגלה אלא ביסוד המים, כי הוא חסד, ולכן בקפיצה אחת יכול לקפוץ כל העולם אחרי רדתו והתלבשו בו, וגבריאל ברדתו לעוה"ז יתלבש במים ובאש, ולכן צריך לו ב' קפיצות, ואליהו זכור לטוב בארבע קפיצות, כי יתלבש בארבע יסודות מים אש רוח עפר שהם חגת"ס ע"ש, ולכן א"ל אטרחתן ת' פרסי, רמז לו שהוא צריך לעשות ארבע קפיצות, ולכל קפיצה מכנה אותה במאה פרסי, יען כי כל קפיצה היא כנגד יסוד אחד מן ארבעה יסודות עליונים, שהוא ספירה אחת מן ארבעה ספירות שהם חגת"ס, וידוע דכל ספירה כלולה מעשר, ועשר מעשר הרי מאה, נמצא ד' קפיצות שהם ד' ספירות חגת"ס המה ארבע מאות ספירות, כל ספירה היא במאה, ונראה דלכן תמצא מספר אליהו זכור לטוב עולה ארבע מאות, כנגד ארבע קפיצות שהם כנגד ארבע מאות ספירות כאמור:

ועוד נ"ל בס"ד, אטרחתן ארבע מאה פרסי, שרמז לו בזה, שאותה הרשעה היתה רוצה לטמאו בטומאת הסט"א שמתחלקת לארבע מאות כחות, כענין רע עין שנתנה עיניה בו לרעה, והוא מסר עצמו למיתה כדי שיבדל ממנה, לכך טרח בהצלתו ארבע מאות פרסי. ועוד נראה רמז לו בזה על זכייתו בארבע מאות עלמין דכסופין, כמ"ש הגאון חיד"א ז"ל בפ"ע, במאמר מתון מתון ארבע מאה זוזי שווייא, דאיתא במדרש הנעלם אין לך כל צדיק וצדיק מאותם העוסקים בתורה שאין לו מאתים עלמין דכסופין בשביל התורה, ועוד מאתים עלמין על שמוסרים עצמן בכל יום כאלו נהרגו על קדושת שמו יתברך, ע"ש, ולכן כיון שהוא היה חכם גדול בתורה, ועשה עתה מסירת נפשו בפועל על קדוש השם, דנמצא יש לו בודאי ובבירור ת' עלמין, לכך ראוי הוא למטרח בעבור הצלתו עתה ת' פרסי:

שם. ליתני נמי הא תנא ושייר. קשה מה טעם מצא לשייר אותה, ולא תניא בהדי הנך. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו מהר"ש שרעבי ז"ל בספרו הבהיר נהר שלום דף ח', דצריך ליזהר שלא לעשות מצוה זו דשלוח הקן בעת התפלה בכל יום, וגם אין לעשותה בכל הימים של העומר, שהם מ"ט יום, וגם מראש השנה ועד שמיני עצרת אין לעשותה, וכתב שם הטעם ע"פ הסוד והוא חידוש נפלא ע"ש, והשתא לפ"ז לא תנא שלוח הקן בהדי הנך, משום דכל הנך אפשר לעשותם בכל זמן, אבל שלוח הקן יש כמה ימים וכמה עתים שאין נכון לעשותה. ברם קשא, דאמרינן בעלמא מאי שייר דהאי שייר, וכאן נמי י"ל מאי שייר דהאי שייר, ונ"ל בס"ד שייר מצות תפילין בכל היום, דאמרינן בגמרא דמנחות כל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו, ולכל בהן חיי רוחי, ובהא נמי י"ל ה' עליהם יחיו בעוה"ז, ולכל בהן חיי רוחי בעוה"ב, וכמו שאמרו על פסוק היא חייך ואורך ימיך:

שם. טוב לשמים ורע לבריות זהו צדיק שאינו טוב, קשא כיון דרע לבריות א"כ אינו טוב לשמים, ואדרבה הש"ת קפיד על עבירות שבין אדם לחבירו טפי מעבירות שבין אדם למקום, ונ"ל בס"ד, מ"ש רע לבריות אין הכונה שחוטא בדברים שבין אדם לחבירו, שהוא מזיק לבריות או חומס או עושק וגוזל, אלא הכונה הוא שמלמד קטגוריא על הבריות, ואינו מלמד זכות, ולא ניחא ליה לקב"ה שהאדם ילמד חובה על ישראל, לא ולמד מענין אליהו זכור לטוב הואיל ואמר על ישראל כי עזבו בריתך נענש, ולכן זה המלמד חובה על ישראל אע"פ שהוא מתקנא קנאת הדת נקרא רע לבריות, אבל המלמד זכות על ישראל זה נקרא טוב לבריות, וכאן גבי שלוח הקן כיון דלית ביה טוב לבריות אע"ג דלית ביה רע לבריות, לא דמיא להנך דאית בהו טוב לבריות ולהכי לא נקיט לה בהדייהו, אי נמי כיון דאית בזה רע לעופות משום דאימא מתהפכה ובנין צווחין, כמ"ש בספר התיקונים, להכי לא נקיט לה בהדי הנך, דלית בהו רע יוצא לאחרים אלא הכל טוב:

עורבא

נמצא הצדיק השלם הוא שיהיה טוב לשמים וטוב לבריות

דהיינו טוב כפול, ובזה יובן בס"ד ביום טובה היה בטוב, ב' טוב, דהיינו טוב לשמים וטוב לבריות, ולא סגי בחד טוב שתהיה טוב לשמים בלבד. ובזה יובן **מי האיש** ירא ה' יורנו בדרך יבחר נפשו בטוב תלין, כלומר **מי האיש ירא ה'** וכו' אותו אשר נפשו ב' **טוב תלין**, ב"פ טוב לשמים ולבריות. וי"ל בס"ד בזה עוד, כי ב"פ טוב גי' ד"ל, רמז אע"פ שהוא שלם שהוא טוב כפול לשמים ולבריות, לא יתגאה בכך אלא יהיה דל בעיני עצמו. ובזה יובן **אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'**, פירוש משכיל להיות טוב כפול כמגן דל, ואז ביום רעה ימלטהו, כי זה יש לו שכר בעוה"ז ג"כ להגין עליו, וכמו ששנינו בברייתא דאלו דברים. וי"ל בס"ד לכך עשה הש"ת ביד ימין של אדם טו"ב פרקים, וביד שמאל טו"ב פרקים, לרמוז לו ביד ימין שיהיה טוב לשמים שנבראה בימין, דכתיב וימיני טפחה שמים, ורמז לו בטו"ב פרקים של יד שמאל שיהיה טוב לבריות שוכני ארץ שנבראת בשמאל דכתיב אף ידי יסדה ארץ, ודרשו רז"ל על יד שמאל:

שם. מחשבה הטובה פירות הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה שאין עושה פירות אין הקב"ה מצרפה למעשה. פירש רש"י ז"ל שעושה פירות שקיים מחשבתו ועשה, אז מצרפה למעשה, שנפרעין ממנו אף על המחשבה, וקשה אם הוא קיים מחשבתו ועשה רע, פשיטא דנפרעין ממנו על המחשבה ג"כ, שבאמת עונש המזיד במיתה ומלקות הכל הוא משום המחשבה, כי מצד המעשה המזיד והשוגג שוים הם, ורק ההפרש הוא במזיד שהיה לו מחשבה רעה שידע שזה אסור ועשאו, ומחמת כן נתחייב מלקות או מיתה, ובשוגג אע"ג דעשה כמו בעל המזיד אין שם מיתה ומלקות, כיון דלא היה לו מחשבה רעה. וי"ל בס"ד הכונה לא קאמר כאן על המחשבה שהיתה עם המעשה, אלא איירי כגון שחשב היום לעשות דבר עבירה, ולא עשה בו ביום, אלא למחר עשה, הנה זה נענש גם על יום אתמול אשר הרהר בו בעבירה ההיא, שהיה באותו היום מחשבה בלבד ולא עשה מעשה, מפני שאח"כ עשה מעשה, אבל אם חשב בזה היום לעשות עבירה, ולא עשה העבירה במעשה כלל, לא היום ולא אח"כ, לא נענש על אותה המחשבה:

ועוד נ"ל בס"ד כונת הגמרא ע"פ מ"ש לקמן בסוף מכלתין, אשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה שהפר לה, והיתה שותה יין דצריכה סליחה, וכתב הרב עיון יעקב ז"ל, אע"ג דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, מ"מ כיון דלפי דעתה עשתה המעשה בפועל מצרפין המחשבה למעשה עכ"ל, נמצא אפילו אם המעשה היא בהיתר, כיון דהמחשבה שהיתה באותה המעשה היא היתה של איסור יש לזה עונש, ולפ"ז גם הכא הכי קאמר, מחשבה שיש לה פירות ר"ל שעשה בה מעשה, אע"פ שהמעשה היא בהיתר מצרפה לאותה מחשבה רעה למעשה, אבל מחשבה גרידא בלתי מעשה אין חשובה כלום. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש כונת רש"י ז"ל, כגון שהרהר באשה ביום ובא לידי טומאת קרי בלילה מחמת אותו הרהור, הרי אותה מחשבה שחשב ביום לבא על אשה מצרפה למעשה, עכ"ד נר"ו:

שם. הזכות יש לה קרן ויש לה פירות. מקשים א"כ איך תנן אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהם וכו', והלא כל מצוה יש לה קרן ויש לה פירות. וי"ל בס"ד, דשאר מצות גם הפירות יאכל בעוה"ב, אבל אלו דברים דנקיט בברייתא יאכל האדם מן הפירות גם בעוה"ז. והא דנקיט לשון זכות ולא אמר המצוה יש לה קרן, דמאחר דנקיט עבירה הנה הפך העבירה הוא מצוה, אבל זכות הוא הפך לשון חובה. וי"ל בס"ד, כדי לכלול בזה גם התלמוד, ואי נקיט מצוה לא נכלל בזה התלמוד, אי נמי כדי לכלול בזה גם מילי דחסידותא והדור מצוה, דאלו נקראים ג"כ בשם זכות, אבל איגב מצוה ממצות התורה דחיובא, ומאחר דנקיט זכות משום הנך טעמי, למה לא נקיט בדבר ההפך לשון חובה, כי לשון חובה הוא הפך לשון זכות, וי"ל דנקיט עבירה כדי לרמוז דאיירי באיסור שאין לו פירות, דעליו יצדק לשון עבירה שהוא לשון העברה ודבר עובר, דכל דיש לו פירות ה"ז קיים, וכל דאין לו פירות ה"ז דבר עובר כמו צל עובר. וי"ל בס"ד קרן פרי עולה מספר תמר, וז"ש צדיק כתמר יפרח, כי הצדיק יש לו זכות שהוא יש בו קרן ופרי, אבל מספר עבירה הוא מספר פזר שיהיה לה פיזור ואין לה קיבוץ. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש דנקיט לשון זכות ולא נקיט מצוה, לרמוז אע"פ שלא עשה מצוה שלימה אלא בא אחר וגמרה, דמעשיו אינם נחשבים מצוה שלימה אלא נקראים בשם זכות, גם לזה יש לה קרן ויש לה פירות, עכ"ד נר"ו:

שם. מאי ולחושבי שמו, א"ר אסי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה. נ"ל בס"ד הכונה לא מבעיא אם נתאוה בלבד בלבו לעשית המצוה, אלא אפילו גמר במחשבתו לעשותה בפועל, דיש כאן נדר גמור במחשבתו שחשב לעשות, עכ"ז כיון דנאנס ולא עשאה מעלה עליו כאלו עשאה, ברם י"ל דקרא כתיב ולחושבי שמו, ומצוה מאן דכר שמה בפסוק זה, וי"ל בס"ד ע"פ מ"ש מהרש"א כי אותיות מצוה הם אותיות שם הוי"ה, כי מ"ץ בא"ת ב"ש הוא אותיות י"ה, ולז"א ולחושבי שמו, דקאי על המצוה שהיא אותיות שמו יתברך, אי נמי נקיט קרא שמו ולא נקיט מצותו, לומר דזה לא איירי אלא אם הוא מחשב לש"ש:

שם ע"ב. לעולם יראה אדם עצמו כאלו חציו חייב וחציו זכאי. נ"ל בס"ד דכתיב גבי אדם ויפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם לנפש חיה, ופרשנו שהאדם יש בו שני חלקים, חלק טוב שנקרא חיה, שפועל טוב ותיקון באות ה"א אחרונה שבשם ב"ה, ולכך נקרא חיה חי ה', ויש באדם עוד חלק רע שזה כל תאותו וחפצו הוא לעשות חסרון ופגם בה"א אחרונה, וזה נקרא חטה שהוא חט ה', והיינו חט לשון חסרון, כי תאותו וחפצו לעשות חסרון באות ה' ולכן ארז"ל עץ שאכל אדה"ר חטה היה, פירוש גבר בו חלק הנקרא חטה, ולכך קלקל בעון עץ הדעת שעשה בו פגם וחסרון באות ה"א אחרונה, ובזה יובן מ"ש בגמרא דברכות דף ס"א, על יצה"ר כמין חטה הוא דומה שנאמר לפתח חטאת רובץ, כי הוא שולט וגובר בחלק הרע שהוא הנקרא חטה:

והנה מספר אדם אם תחלקהו לחצאין, א"א שיהיו שלמים, אלא מוכרח שיהיה חצי האחד מספר כ"ג שהוא מספר חיה, וחצי אחד מספר כ"ב, שהוא מספר חטה, יען כי האדם יש בו ב' חלקים אלו, אחד טוב הנקרא חיה, ואחד רע הנקרא חטה, והקב"ה בראו כך כדי שהאדם יגביר חלק הטוב הנקרא חיה, ויבטל חלק הרע הנקרא חטה, וכאלו איננו, ובזה יקבל שכר, ולז"א ויפח באפיו נשמת חיים, ואע"פ שהוא מורכב משני חלקים אחד נקרא חיה, ואחד נקרא חטה, צריך שהאדם יתגבר ויהי לנפש חיה, דאותו החלק הנקרא חטה יבטלנו וכאלו איננו בעולם, ולא יתגבר ולא יתראה בו אלא רק החלק הנקרא חיה, שבו יהיה תיקון ומזון וחיות הנפש:

וידוע דארז"ל התורה נקראת מצוה בסתם, כמ"ש ע"פ כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך, דלכל התורה קרי לה בשם מצוה, גם ארז"ל דהתורה נקראת אחת, כמ"ש תורה אחת תהיה לכם, גם ידוע שהתורה רמוזה באות אלף שהוא לשון אלוף ר"ל למוד, ולכן אם האדם עסק בתורה שהיא רמוזה באות אלף, בסוד אלף חכמה אלף בינה שמספרו אחד, אז נוסף מספר אחד על שם אדם שהוא מספר הכולל, ויהיה שם אדם מספר מ"ו, שבזה יהיה נחלק למספר

כ"ג וכ"ג, שהוא מספר חיה חיה, ובזה אותו החלק הנקרא בשם חטה יהיה נקרא בשם חיה, ע"ד שארז"ל שהעונות נהפכים לזכיות, ויצה"ר יהיה יצה"ט, כמ"ש בפסוק כי מצאת את לבבו נאמן לפניך, לבו לא נאמר אלא לבבו, שגם יצה"ר נעשה יצה"ט, ולכן אמר ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך, בשני יצריך, כי עתה יהיו שני החלקים שבאדם מספר חיה שהוא חי ה', שעושים שפע ותיקון באות ה' אחרונה שבשם. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב **אדם אחד** מאלף מצאתי, פירוש **אדם** שיהיה נוסף עליו **אחד** מן אלף שהוא אלוף התורה מצאתי:

ובזה יובן לעולם יראה אדם עצמו כאלו חציו חייב וחציו זכאי, פירוש שיש בו חלק רע הנקרא חטה שהוא חייב, וחציו חלק טוב הנקרא חיה שהוא זכאי, ואמרו אדם דייקא שאלו החלקים נרמזים בחצאין של מספר אדם, עשה מצוה אחת זה תלמוד תורה שנקראת מצוה ונקראת אחת, אשריו שהכריע עצמו לכף זכות, כי עתה עי"ז יהיה נוסף מספר אחד על אדם, ויהיה מ"ו, דאז שני החצאין יהיו כל אחד מספר חיה, שהוא כף הזכות, שאז חלק הנקרא חטה שהוא חובה ג"כ יהיה חיה שהוא זכות, ואם עבר עבירה אחת אז אוי לו שהכריע עצמו לכף חובה, כי אם עבר עבירה אחת שהיא עון ביטול תורה, אז יחסר מן אדם אות אל"ף הרומז ללימוד התורה, וישאר דם, ואז יהיו שני החצאין מספר חטה וחטה, שגם אותו החלק הנקרא חיה יהיה חטה, ולז"א אוי לו, תיבת אוי רמז וי א' ר"ל וי לו על חסרון אות א' שיחסר מן אדם:

שם. ר"א בר"ש אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו וכו'. נ"ל בס"ד, דר"א בר"ש פליג על ת"ק דאמר יראה אדם עצמו חציו חייב, דאיך יוכל לראות עצמו כך, והאורב בחדר הוא היצה"ר המחשיך עיניו ולבו של אדם, ומראה לו שרובו זכאי, לכך תפס הראיה על העולם בכלל, שהאדם הזה גם הוא נכלל עמהם, דאז בשלמא במעשיו מטעהו לחשוב שרובו זכיות, אבל במעשים של כל העולם מהיכן יודע שרובן זכיות, ועכ"פ יסתפק בהם ויחשוב אולי הם עתה חציו חייב וחציו זכאי, דנמצא הוא המעורב עמהם בכף המאזניים, אם יעשה עבירה מכריע עצמו וכל העולם לכף חובה, ואם יעשה מצוה מכריע עצמו וכל העולם לכף זכות:

שם. כדי לטרדן ולהורידן למדרגה התחתונה של גיהנם, שנאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. [illegible]ש"י ז"ל כשרואין הרשעים שלוה נראה בעיניהם [illegible], ואחריתה של אותה שלוה הזמנת דרכי מות היא, עכ"ל. וי"ל בס"ד אחר אותיות שלוה יש אותיות מות ז', לרמוז שיש שלוה שיהיה אחריתה מות, שירד האדם בה עד מדרגה ז' של גיהנם, כי גיהנם יש בה ז' מדרגות, ובעל המאמר קאמר להורידן למדרגה התחתונה של גיהנם:

שם. תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה. נ"ל בס"ד, התלמוד ביצירה, והמעשה בעשיה, וידוע שהיצירה משפעת לעשיה, לכך תלמוד גדול, כי התלמוד מביא השפע למעשה. או יובן קרוב לזה, התלמוד סודו בשם הוי"ה, והמעשה בשם אדנ"י, וידוע ששם הוי"ה משפיע בשם אדנ"י, ולכן תלמוד גדול. גם עוד לכן תמצא מספר תלמוד יתר על מספר מעשה מספר ס"ה, שהוא מספר שם אדנ"י, ודוק:

דף מ"א. דרש בר קפרא רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותו. י"ל תיבת בידו לשון יתר, והול"ל רגזן אין לו אלא רגזנותו. ונ"ל בס"ד, דכל מידות האדם הטובים והרעים כולם רשומים בשרטוט כף הידים, כמ"ש הגאון חיד"א ז"ל בחומת אנך ע"ש, ולז"א לא עלתה בידו דייקא, שאם עשה מצוה אחת ונתכעס בה, אין נרשם בידו המצוה אלא עון הכעס. או יובן בכל לילה הנשמה חותמת על מעשה היום, דכתיב וביד כל אדם יחתום, הן לטוב הן לרע, ורגזן שעשה מצוה בכעס לא עלתה בידו לחתום אלא רק על רגזנותו. או יובן בס"ד, דידוע כל הנעלב מאחרים ושומע חרפתו ואינו משיב, הרי זה מרויח ריוח גדול, שנוטל מצות זה המחרפו, אך בתנאי שזה אינו מתכעס ומתמלא רוגז וחימה בקרבו על זה המחרפו, אלא יהיה נח הטבע שאינו חושב זה החירוף בעיניו לכלום, וכמ"ש דוד הע"ה ואהי כאיש אשר לא שומע ואין בפיו תוכחות, כלומר אין זה חוטא לי בחירוף זה כדי שאוכל להוכיחו, אבל אם זה מתמלא בקרבו רוגז על המחרף, ורק שותק כדי להרויח מצות של זה המחרף, אין ראוי שיטול מצות של זה המחרף בעבור שתיקתו, כי אותו הרוגז שעלה בלבו חשיב כאלו דבר אותו בפיו, וז"ש רגזן כנגד המחרף אותו, אע"פ שלא דבר בפיו כנגדו כלום, אלא רק הוא רגזן בלב דוקא, הרי זה לא עלתה בידו מן מצות המחרף כלום, ורק עלה בידו רגזנות שלו, שנתכעס בלבו, ולעון יחשב לו, אע"פ שהיה הכעס בלב לבד, כי הכעס הוא בזריה דע"ז, כמ"ש רז"ל כל הכועס כאלו עובד ע"ז, וידוע עון ע"ז הוא אפילו בלב בלבד:

או יובן בס"ד, הא רוגז דנקיט בר קפרא כאן, איירי באדם המתמלא כל ימיו רוגז וקצף בעבור היסורין הבאים עליו, שעי"כ נראה כקורא תגר ומתרעם ומהרהר אחר מעשיו יתברך, כחושב שבאים עליו יסורין קשים שלא כדין ח"ו, הנה זה לוקה בתרתי, שיש לו צער גדול של יסורין, וגם לא יועילו היסורין אלו אליו לכפרת עונות, ואדרבה יתן דין וחשבון ויקבל עונש על רגזנות שלו, וז"ש רגזן כנגד היסורים הבאים עליו, לא עלתה בידו כפרה על עונותיו באלו היסורין, אלא רק עלה בידו רגזנותו, ר"ל עון של רגזנותו זאת, דנמצא על עונותיו אין לו, אלא הוסיף על חטאתו פשע, שנוסף כפרה על עונותיו עון זה של רגזנותו:

שם. ולאדם טוב מטעימים אותו מפרי מעשיו. הא דנקט לשון מטעמת ולא אמר מאכילים אותו, או מהנים אותו, נ"ל בס"ד לרמוז שאין מחסרים לו משכר עוה"ב, אפילו מן הפירות כנגד הנאה זו שמהנים אותו בעוה"ז, אלא תהיה הנאתו בעוה"ז כדין מטעמת דאינה צריכה ברכה, משום דלא חשיבה כלום, וכמ"ש בש"ע א"ח סי' ר"י הטועם את התבשיל אין צריך לברך ע"ש, וכן כאן הנאה זו דנין אותה כדין מטעמת, דאז אין לחסר כנגדה אפילו משכר פירות בעוה"ב, ובודאי זה הדבר לחשוב אותה כדין מטעמת הוא חסד גדול מאת ה', כדי שלא יחסר משכר עוה"ב כלום. ובזה יובן **טעמו** וראו כי טוב ה', דכל הנאות שאתם נהנים בעוה"ז חשיב כדין **מטעמת** שאין בה ממש, ולכך לא יחסר כנגדה משכר עוה"ב כלום:

ברם צריך להבין, מה קשר יש לחלוקה זו שאומר ולאדם טוב מטעימין אותו וכו' עם חלוקה הראשונה המדברת בענין הרוגז. ונ"ל בס"ד ע"פ מעשה בשני בני אדם שהיו שכנים, ואחד מהם היה עשיר מופלג בעל צאן ובקר, ויש לו שדות וכרמים, ושלחנו שלחן מלכים, ודירתו נאה ומרווחת, אך היה בשרו רזה מאד ותש כח, ושכנו היה בעל מלאכה צורף כסף, ואין לו יכולת לקנות בשר בכל לילה, אלא משבת לשבת, וביתו ריקם מן מטלטלים וכלים, ומלבושות נאות אין לו, ומקום דירתו בדוחק, כי ביתו צר וקטן, אבל היה בריא אולם גבור כח ושמן בשר ופניו צהובות תמיד, וישאל השכן העשיר מזה למה אני כך ואתה כך, ויאמר לו הסבה מפני שאתה טבעך כעסן ורגזן הרבה, ועל כן לפחות עשרה פעמים ביום יזדמן לך כעס ורוגז עם משרתיך ובני ביתך, והכעס מכחיש בשר האדם ומחליש כח הגוף ומזיקו הרבה, זאת ועוד אתה טבעך בעל תאוה וחמדה, וגם יש לך קנאה הרבה, ולכן כל ימיך מכאובים, כי תהיה מבולבל וטרוד רודף אחר הממון, וא"א שתשיג כל תאותך, ועל כן מוכרח שתהיה תמיד מלא אנחות וצער

אשר יכלו בשרך ושארך, ואיך תהיה לך בריאות הגוף מן המאכל אשר תאכל, מאחר כי מדות אלו שיש לך הם מכלים כחך ובשרך, אבל אני מצד טבעי ומזגי נח הרבה, ואין לי כעס ורוגז אפילו בדבר שראוי לכעוס בו, וגם יש לי מדת הסתפקות ושמח בחלקי, ומעט אשר לפני אני רואה אותו הרבה מאד, ואיני מתקנא מאחרים מכל דבר, לכן הנני בריא אולם תמיד מכח המנוחה שיש לי, ולז"א רגזן אשר אוכל ושותה ומענג גופו, כי אם רק רגזנותו, כלומר פועל הרוגז שלו, כי רק הרוגז שלו עושה פועל בגופו, אך דברים הטובים אין עולה מהם תועלת ופעולה טובה לגופו כלל, דכל דברים טובים שנכנסים לגופו אינו עולה מהם כלום, ולכן אחר דבר זה סיים ולאדם טוב שאין לו מדת רגזנות שתאבד טובת גופו, הנה זה מטעמים אותו מפרי מעשיו הגופניים בעוה"ז, שעולה פועל טוב ותועלת טובה לגופו מכל מעשים של תענוג אשר יעשה לגופו:

פרק שני

דף מ"ט המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי. לולי דמסתפינא הייתי גורס כך, המתרגם פסוק כצורתו הרי זה מחרף ומגדף, והמוסיף עליו הרי זה בדאי, וספר הנעתיק נסחאות תלמודים כ"י, ודפוסים ישנים לא נמצא אתנו על מסכת קידושין:

שם. עשרה קבין חכמה ירדו לעולם. על מספר העשרה אין לשאול כלום, מפני שאין לך שפע בעולם שאינו כלול מעשרה, כנגד עשרה ספירות, ולכן העולם נברא בעשרה מאמרות, אך משקל הקבין דנקיט כאן, צריך לנו לדעת מה טעם יש במשקל הקב דנקיט בזה. ונ"ל בס"ד דידוע הקב הוא מ"ח זתים, יען דהקב הוא ארבעה לוגין, וכל לוג ששה בצים, וכל ביצה שני זתים, נמצא הקב הוא מ"ח זתים, ולכן נקיט החלקים של העשרה בחכמה על משקל קב, שיש בו מספר מ"ח, כנגד מ"ח מעלות שהתורה נקנית בהם, וכמ"ש בברייתא דאבות, התורה נקנית במ"ח מעלות כמנין חי"ל, ולכן עשרה חלקים של חכמה דקאי על חכמת התורה נקיט לא במשקל קבין, שכל קב הוא מ"ח זתים, ועשה המספר של מ"ח בזתים, לרמוז אין התורה נקנית במ"ח, אא"כ ימרמר האדם את חומר שלו כמריבות הזית. ועוד נ"ל נקיט המשקל על קבין, כי כל קב הוא תל"ב דרהם, יען כי כל זית הוא תשעה דרהם, ושם העולם שירדו הקבין אליה נקרא תבל, ולכן נקיט המשקל של החלקים בקב שהוא תל"ב דרהם, כמנין תבל, ולכן בשאר דברים דנקיט אח"ז נ"כ נקיט המשקל בקבין, שכולם ירדו לעולם הנקרא תבל:

שם. זו חנופה וזו גסות הרוח. עיין פירוש רש"י ז"ל. ועוד נ"ל בס"ד לרמוז שבין מדות אלו באותיות האיפה, כי שני אותיות ה"א ואל"ף של האיפה הם שני אותיות מן גאוה, ושני אותיות פ"ה וה"א דאיפה הם ב' אותיות מחנופה ואות יו"ד מפסקת ביניהם לסימן. ועוד נ"ל בס"ד, דנרמזו שתים אלה במ"ש ותשאנה את האיפה בין השמים ובין הארץ, והפרש שיש בין מספר שמים לבין מספר ארץ הוא צ"ט כמנין טיט היון, ואיתא בזוה"ק דטיט היון הוא היכל ד' מן ז' היכלות דטומאה, והוא בחינת גבורה דקליפה, ואקרי האי היכל בשם חובה, וכנז' בקה"י ז"ל ע"ש. והנה ראש וסוף גאוה חנופה הוא מספר חובה, שהוא שם היכל טיט היון שעולה צ"ט, הרמוז במספר ההפרש שיש בין שמים לבין מספר ארץ, ולז"א ותשאנה את האיפה בין השמים ובין הארץ ר"ל הרמוז בין מספר השמים לבין מספר הארץ. ומ"ש דייקא נמי

דכתיב לבנות לה פירש רש"י ז"ל דהיינו חנופה לבדה, וי"ל מנ"ל לפרש על חנופה ולא על גסות הרוח. ונ"ל בס"ד, כיון דחנופה נרמזה לבסוף באומרו בכנפי החסידה, לכך י"ל דקאי על דסמיך לה, וכה"ג מצינו בגמרא גדול העושה מאהבה מעושה מיראה, דבאהבה כתיב לאלפים, וביראה כתיב לאלף, ופריך התם נמי כתיב לאוהבי ולשומרי מצותי לאלף דור, ומשני האי לדסמיך ליה, והאי לדסמיך ליה, וה"ה כאן די"ל דקאי אדסמיך ליה:

דף נ"ב מפני שקנתרנים הם. נ"ל בס"ד דקרא אותם בשם זה, כי הת"ח נקרא נרתק של התורה, כמ"ש בסנהדרין דף צ"ט כולהו גופי דרפתקי ניהו, טוביה לגופיה דגברא דיזכה והוי דרפתקי דאורייתא, ופירשו רש"י וערוך דרפתקא פירוש נרתק ע"ש, לז"א כאן אע"ג דכל החכמים הם נרתקים של התורה, הנה אלו הם קנתרים, כי נרתקים בהפוך אתוון קנתרים, ולקפחנו בהלכות בא"ם, ר"ל אע"ג דדרך החכמים לומר בהלכה לפני החברים ותלמידים דבר הפך האמת, כדי לפקח השומעין ולחדדם, כמ"ש ורבא לחדודי אביי קאמר, הנה אלו אין כונתם לפקח אלא כונתם לקפח:

שם. יאמרו מאיר שכב יהודה כעס יוסי שתק. נ"ל בס"ד כונתו לומר יאמרו אע"ג דמאיר שכב עתה, ואינו מצוי לתרץ דבריו, ולעולם ודאי איכא לתרוצי דבריו, ועוד כי רב יהודה המקשה הוא כעס, ועל כן י"ל דלעולם אינו מקשי כלום, והאמת כר"מ, ורק כיון שכעס נתעלמו ממנו אמתותן של הדברים שאמר ר"מ, אך מ"מ אנחנו רואין דיוסי שהוא מצוי עתה ושמע קושיא של רבי יהודה ולא השיב כלום, על כן יראה להם דקושיית רבי יהודה קשיא, ועקרה לדברי ר"מ, ואז יזלזלו בדבר זה של ר"מ שיאמרו שגה בו ח"ו, ועל כן תורתו של ר"מ בדבר זה שהוא אמת מה תהא עליה, דעתה ודאי נדחית היא אצל השומעין, על כן מוכרח אני ליישב דבריו של ר"מ גם בפני רבי יהודה שהשיב עליהם, כדי לקיים השמועה הזאת אצל התלמידים וכל השומעין, שידעו כי דבר ה' בפיהו אמת. או יובן כונתו מאיר שכב ואם היה בחיים בודאי היה מיישב דבריו כאשר אני מיישבו, ורבי יהודה שהקשה ג"כ היה משיג ויודע דבר הישוב שאני מיישב, ולא הוה קשיא ליה מעיקרא, ורק עתה בשביל שכעס נתעלם ממנו דרך הישוב, על כן אם אין אני מודיע ומגלה ישוב הדברים, תורתו של ר"מ בדבר זה מה תהא עליה:

דף נ"ג. והיו קורין אותו בן חמצן עד יום מותו. הקשו התוספות ז"ל, כיון דדרכן לחטוף אמאי קרו לזה דוקא בן חמצן טפי מאחרים, ותירצו שאותו האיש חטף חלק הגרגרן כמוהו, אבל אחרים לא היו חוטפין אלא מהצנועין כשמושכין ידיהם ע"ש, ועדיין כיון דחוטפין למה לא קרו להו בהכי, ונ"ל כיון החוטפים מן הצנועין מי יקראם בשם זה לגנאי, דאם הצנועין עצמן לא ירצו לגנות אחרים, אלא היו מוחלין להם, וגם אותם שאין מושכין ידיהם לא ירצו לגנות ולקרא שם לגנאי, אך זה שהיה חוטף מן החוטפין היו אלה הגרגרנים קורין לו שם זה לגנותו, כי ביניהם לא נגלה עז כמו זה שחוטף מן הגרגרין עצמן. או יובן, כיון דזה היה מעיז כ"כ לחטוף מן הגרגרין שחוטפים חלק אחרים, לכך ראוי שהוא לבדו יקרא בן חמצן. כאלו אין חמצן אחר בעולם אלא הוא, וכאשר מספרים כאחד שהיה קצר קמה, ובא לקבול לפני השר על אדם אחר באומרו שרמה אותו, וראהו השר שהוא קצר קמה, ויאמר לו שקר אתה אומר, כי קצר קמה מלא ערמה, ואיך ירמו אותו, ויען זה ויאמר זה שרמה אותי הוא קצר יותר ממני, דלגבי דידיה אין אני נחשב קצר אלא ארוך ע"כ, לכן אלו הגרגרין שהם דרכן לחטוף חלק הצנועין שמושכין ידיהם ממנו, כשראו זה הרבית לחטוף מן הגרגרן, אמרו.

אמרו אין ראוי לקרא לנו בשם חמצן, כי אנחנו לא חטפנו אלא חלק שחבירו פירש ממנו, אבל זה שחוטף מן הגרגרן שאינו מוחל וקפיד, זה נקרא בר חמצן, הוא לבדו יהיה לו השם הזה, ולא לנו, כי לגבי דידיה אין אנחנו נקראים בשם זה:

פרק שלישי

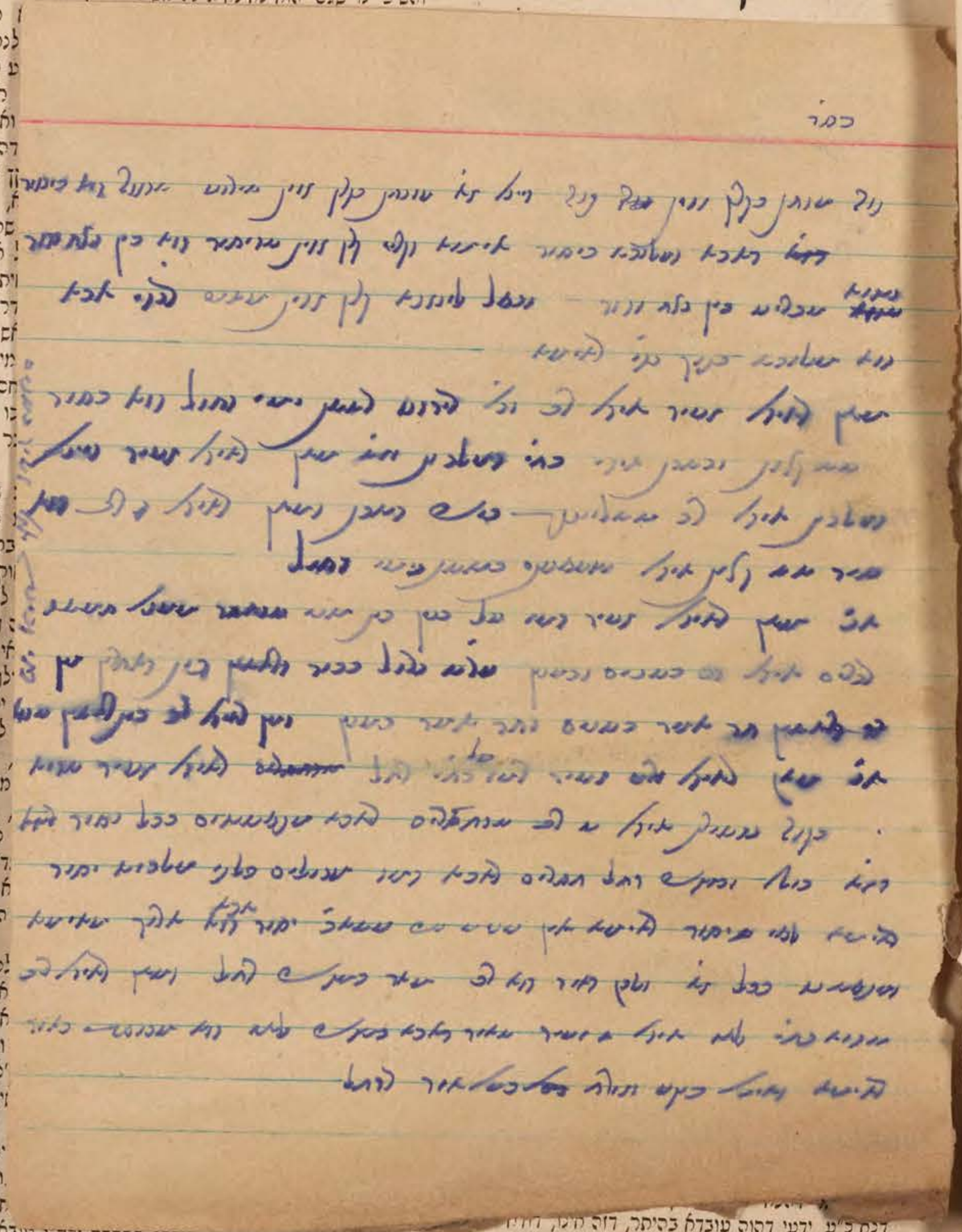

כמר

[illegible]

דלא כ"ע ידעי דהוה עובדא בהיתר, דזה אינו, ודאי העולם חושדים את ר"א דעשה באיסור, ועוד מסתמות הדברים נראה דכונת ר"י לטובת ר"ג:

שם. דארעא קמייתא היא ולא מסמנא מלתא. נראה ודאי לא נעלם ד"ז מן ר"י אך לא ידע דאיסי הוות ארעא קמייתא, או חשב אין חשש בזה, כיון דהוא מוכרח

לטובת רב גידל, שהיה מלעטר עליה:

שם. לא מר נחית לה ולא מר נחית לה. קשה למה כפל תלמודא דברים אלו פעם שנית, מאחר שכבר אמר רב גידל לא נחית לה, דכתיב ושונא מתנות יחיה, ורבי אבא לא נחית לה משום דהפיך בה רב גידל, ולמה חזר תלמודא למימר לא מר נחית לה ולא מר נחית לה. ונ"ל בס"ד דבתחילה כשאמר ר"י לר"ג שיקחנה ולא קבל מטעם שונא מתנות, וחזר ואמר לר"א דיזכה בשלו דר"ג לא בעי ליה, והשיב לו שגם הוא לא נחית לה משום דהפיך בה רב גידל,

עוד
לנחות
ע הוא
רוצה
ואמרו
דהפיך
בה,
, ואז
שחזרו
! או"א
ות לה
דרבנן,
אשון:
מידים,
חסידות
בו בה
ר טוב

שלא.
פסוק
בחקותי
וק אם
למימר
דר"י,
אי אינו
ילו אם
יתברך
לתרולי
הביא
מרע"ה
מסוס
כך הי
דיין לא
א פסוק
התגלה

לכו ואם
א והל
א אם
וכדמע
ל בס
ציפה הי
לשומען
יר מהגך
ן ונתתי
חקותי לא

יהיה לכם גשם, ואפ"ה הוכפל בפרשה ושה"ג טובא, ואפ"ה מעני שפיר דבחדא מלתא נמי איכא מידי דלאו ברכה ולאו קללה, כגון ונתתי גשמכם בעתם, עיקר הברכה שיהיה בעתם גשמי הברכה, משא"כ אם לא ילכו בחקותי לא יהיו בעתו, אבל מ"מ לא נעצרים הגשמים לגמרי, משו"ה אצטריך

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

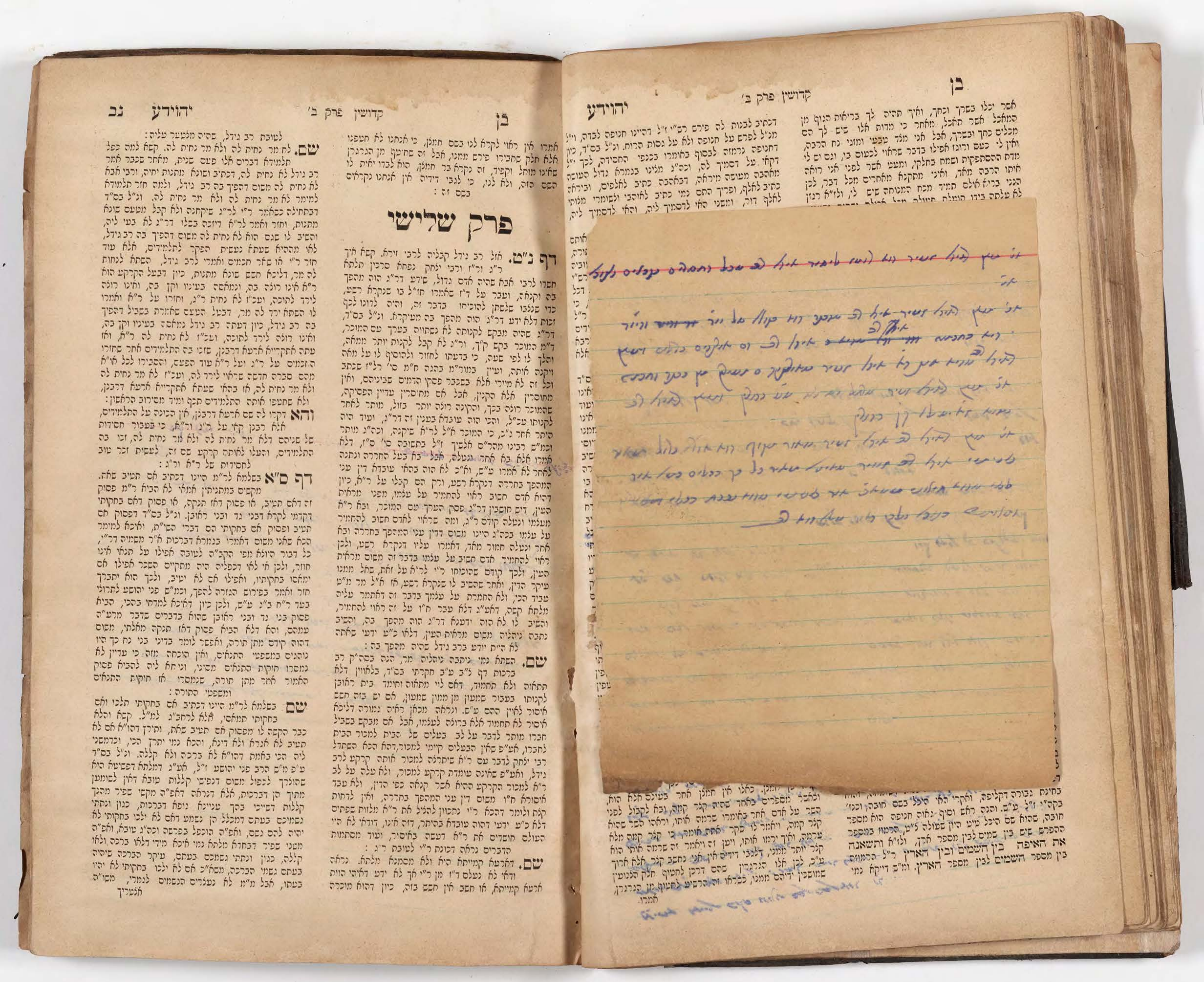

אמרו אין ראוי לקרא לנו בשם חמצן, כי אנחנו לא חטפנו אלא חלק שחבירו פירש ממנו, אבל זה שחוטף מן הגרגרן שאינו מוחל וקפיד, זה נקרא בר חמצן, הוא לבדו יאות לו השם הזה, ולא לנו, כי לגבי דידיה אין אנחנו נקראים בשם זה :

פרק שלישי

דף נ"ט. אזל רב גידל קבליה לרבי זירא. קשה איך ר"ג ור"ז ורבי יצחק נפחא סרכין תלתא חשדו לרבי אבא שהיה אדם גדול, שידע דר"ג הוה מהפך בה וקנאה, ועבר על ד"ז שאמרו חז"ל בו שנקרא רשע, כדי שנלבו שלשתן להוכיחו בדבר זה, והיה לדונו לכף זכות דלא ידע דר"ג הוה מהפך בה מעיקרא. ונ"ל בס"ד, דר"ג שהיה מבקש לקנותה לא נשתווה בערך עם המוכר, ד"מ המוכר בקש ק"ד, ור"ג לא קבל לקנות יותר ממאה, והלך לו לפי שעה, כי בדעתו לחזור ולהוסיף לו על מאה ויקנה אותה, ועיין במור"מ בהגה ח"מ סי' רל"ז שכתב וכל זה לא מיירי אלא בשכבר פסקו הדמים שביניהם, ואין מחוסרין אלא הקנין, אבל אם מחוסרין עדיין הפסיקה, שהמוכר רוצה בכך, והקונה רוצה יותר בזול, מותר לאחר לקנותו עכ"ל, והכי הוה עובדא בענין זה דר"ג, ועוד היה יותר אחר ג"כ, כי המוכר א"ל לר"א שיקנה, וכה"ג מותר וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בתשובה סי' ס"ז, דלא אמרו אלא בא אחר ונטלה, אבל בא בעל החררה ונתנה לאחר לא אמרו ע"ש, וא"כ לא הוה בהאי עובדא דין עני המהפך בחררה דנקרא רשע, ורק הם קבלו על ר"א, כיון דהוא אדם חשוב ראוי להחמיר על עצמו, מפני מראית העין, דיש חושבין דר"ג פסק הערך עם המוכר, ובא ר"א מעצמו ונטלה קודם ר"ג, ומה שראוי לאדם חשוב להחמיר על עצמו בכה"ג היינו משום דדין עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה חמור מאד, דאמרו עליו דנקרא רשע, ולכן ראוי להחמיר אדם חשוב על עצמו בדבר זה משום מראית העין, ולכך קודם שהוכיחו ר"י לר"א על זאת, שאל ממנו עיקר הדין, ואחר שהשיב לו שנקרא רשע, אז א"ל מר מ"ט עביד הכי, ולא החמרת על עצמך בדבר זה דאתמר עליה מלתא קשה, דאע"ג דלא עבר ח"ו על זה ראוי להחמיר, והשיב לו לא הוה ידענא דר"ג הוה מהפך בה, והשיב נתבה ניהליה משום מראית העין, דלאו כ"ע ידעי שאתה לא היית יודע ברב גידל שהיה מהפך בה :

שם. השתא נמי ניתבה ניהליה מר, הנה בסה"ק רב ברכות דף ל"ב ע"ב חקרתי בס"ד, בלאווין דלא תתאוה ולא תחמוד, דאם לוי מתאוה וחומד בית ראובן לקנותו בעבור שמעון מן ממון שמעון, אם יש בזה חשש איסור לאוין הנז' ע"ש. ונראה מכאן ראיה גמורה דליכא איסור לא תחמוד אלא ברוצה לעצמו, אבל אם מבקש בשביל חברו מותר לדבר על לב בעלים של הבית למכור הבית לחברו, אע"פ שאין הבעלים קיימי למכור, דהא הכא השתדל רבי יצחק לדבר עם ר"א שיתרצה למכור אותה קרקע לרב גידל, ואע"פ שאינה עומדת קרקע למכור, ולא עלה על לב ר"א למכור הקרקע ההיא אחר קנאה כפי הדין, ולא עבד איסורא ח"ו משום דין עני המהפך בחררה, ואין לדחות קצת ולומר דהכא ר"י נתכוון להציל את ר"א מלזות שפתים דלא כ"ע ידעי דהוה עובדא בהיתר, דזה אינו, דודאי לא היו העולם חושדים את ר"א דעשה באיסור, ועוד מסתמות הדברים נראה דכונת ר"י לטובת ר"ג :

שם. דארעא קמייתא היא ולא מסמנא מלתא. נראה ודאי לא נעלם ד"ז מן ר"י אך לא ידע דאיהי הוות ארעא קמייתא, או חשב אין חשש בזה, כיון דהוא מוכרה לטובת רב גידל, שהיה מצטער עליה :

שם. לא מר נחית לה ולא מר נחית לה. קשה למה כפל תלמודא דברים אלו פעם שנית, מאחר שכבר אמר רב גידל לא נחית לה, דכתיב ושונא מתנות יחיה, ורבי אבא לא נחית לה משום דהפיך בה רב גידל, ולמה חזר תלמודא למימר לא מר נחית לה ולא מר נחית לה. ונ"ל בס"ד דבתחילה כשאמר ר"י לר"ג שיקחנה ולא קבל מטעם שונא מתנות, וחזר ואמר לר"א דיזכה בשלו דר"ג לא בעי ליה, והשיב לו שגם הוא לא נחית לה משום דהפיך בה רב גידל, לאו מההיא שעתא נעשית הפקר לתלמידים, אלא עוד חזר ר"י או שאר חכמים ואמרי לרב גידל, השתא לנחות לה מר, דליכא חשש שונא מתנות, כיון דבעל הקרקע הוא ר"א אינו רוצה בה, ונמאסה בעיניו וקץ בה, ואינו רוצה לירד לתוכה, ועכ"ז לא נחית ר"ג, וחזרו על ר"א ואמרו לו השתא ירד לה מר, דבטל הטעם שאמרת בשביל דהפיך בה רב גידל, כיון דעתה רב גידל נמאסה בעיניו וקץ בה, ואינו רוצה לירד לתוכה, ועכ"ז לא נחית לה ר"א, ואז עתה אתקרייא ארעא דרבנן, שזכו בה התלמידים אחר שחזרו החכמים על ר"ג ועל ר"א עוד הפעם, והסבירו לכל או"א מהם סברה חדשה שראוי לירד לה, ועכ"ז לא מר נחית לה ולא מר נחית לה, אז בהאי שעתא אתקרייא ארעא דרבנן, ולא שחטפו אותה התלמידים תכף ומיד מסירוב הראשון :

והא דקרו לה שם ארעא דרבנן, אין הכונה על התלמידים, אלא רבנן קאי על ר"ג ור"א, כי בעבור חסידות של שניהם דלא מר נחית לה ולא מר נחית לה, זכו בה התלמידים, והעלו לאותה קרקע שם זה, לעשות זכר טוב לחסידות של ר"א ור"ג :

דף ס"א בשלמא לר"מ היינו דכתיב אם תטיב שאת. מקשים במתניתין אמאי לא הביא ר"מ פסוק זה דאם תטיב, או פסוק דאז תנקה, או פסוק דאם בחקותי דקדמי לקרא דבני גד ובני ראובן. ונ"ל בס"ד דפסוק אם תטיב ופסוק אם בחקותי הם דברי הש"ת, ואיכא למימר הכא שאני משום דאמרו בגמרא דברכות א"ר מסמיה דר"י, כל דבור היוצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר, ולכן אי לאו דכפליה היה מתקיים השכר אפילו אם ימאסו בחקותיו, ואפילו אם לא יטיב, ולכך הוא יתברך חזר ואמר בפירוש הגזרה להפך, וכמ"ש פני יהושע לתרוצי בעד ר"ח ב"נ ע"ש, ולכן כיון דאיכא למדחי בהכי, הביא פסוק בני גד ובני ראובן שהוא בדברים שדבר מרע"ה עמהם, והא דלא הביא פסוק דאז תנקה מאלתי, משום דהוה קודם מתן תורה, ואפשר לומר בדיני בני נח כך היו נוהגים במשפטי התנאים, ואין הוכחה מזה כי עדיין לא נמסרו חוקות התנאים מסיני, וניחא ליה להביא פסוק האמור אחר מתן תורה, שנמסרו אז חוקות התנאים ומשפטי התורה :

שם בשלמא לר"מ היינו דכתיב אם בחקותי תלכו ואם בחקותי תמאסו, אלא לרחב"ג למ"ל. קשה והלא כבר הקשה לו מפסוק אם תטיב שאת, ותירץ דהו"א אם לא תטיב לא אגרא ולא דינא, והכא נמי יתרץ הכי, וכדמשני ליה הכי באמת דהו"א לא ברכה ולא קללה. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הרב פני יהושע ז"ל, אע"ג דמלתא דפשיטא היא שהוצרך לכפול משום דנפישי קללות טובא דאין לשומען מתוך הן דברכות, אלא דנראה דאפ"ה מקשי שפיר מהנך קללות דהייני בהך ענינא גופא דברכות, כגון ונתתי גשמיכם בעתם דמכלל הן נשמע דאם לא ילכו בחקותי לא יהיה להם גשם, ואפ"ה הוכפל בפרשה וכה"ג טובא, ואפ"ה משני שפיר דבחדא מלתא נמי איכא מידי דלאו ברכה ולאו קללה, כגון ונתתי גשמכם בעתם, עיקר הברכה שיהיה בעתם גשמי הברכה, משא"כ אם לא ילכו בחקותי לא יהיו בעתו, אבל מ"מ לא נעצרים הגשמים לגמרי, משו"ה אצטריך

אשר יכלו בשרך ושארך, ואיך תהיה לך בריאות הגוף מן המאכל אשר תאכל, מאחר כי מדות אלו שיש לך הם מכלים כחך ובשרך, אבל אני מצד טבעי ומזגי נח הרבה, ואין לי כעס ורוגז אפילו בדבר שראוי לכעוס בו, וגם יש לי מדת ההסתפקות ושמח בחלקי, ומעט אשר לפני אני רואה אותו הרבה מאד, ואיני מתקנא מאחרים מכל דבר, לכן הנני בריא אולם תמיד מכח המנוחה שיש לי, ולז"א רגזן לא עלתה בידו

דכתיב לבנות לה פירש רש"י ז"ל דהיינו חנופה לבדה, וי"ל מנ"ל לפרש על חנופה ולא על גסות הרוח. ונ"ל בס"ד, כיון דחנופה נרמזה לבסוף בחומרו בכנפי החסידה, לכך י"ל דקאי על דסמיך לה, וכה"ג מצינו בגמרא גדול העושה מאהבה מעושה מיראה, דבאהבה כתיב לאלפים, וביראה כתיב לאלף, ופריך התם נמי כתיב לאוהבי ולשומרי מצותי לאלף דור, ומשני האי לדסמיך ליה, והאי לדסמיך ליה,

~~זה ענין הגורל [illegible]~~
~~[illegible]~~

[illegible]

זה ענין הגורל [illegible]

[illegible]

בחינת גבורה דקליפה, ואקרי האי היכל בשם חובה, וכנז' בקה"י ז"ל ע"ש. והנה ראש וסוף גאוה חניפה הוא מספר חובה, שהוא שם היכל טי"ע היון שעולה ל"ט, ורמזו במספר ההפרש שיש בין שמים לבין מספר ארץ, ולז"א ותשאנה את האיפה בין השמים ובין הארץ ר"ל הרמוז בין מספר השמים לבין מספר הארץ. ומ"ש דייקא נמי

ומתן. כאלו אין חמצן אחר בעולם אלא הוא, וכאשר מספרים באחד שהיה קצר קומה, ובא לקבול לפני השר על אדם אחר באומרו שרמה אותו, וראהו השר שהוא קצר קומה, ויאמר לו שקר אתה אומר, כי קצר קומה מלא עצמה, ואיך ירמו אותו, ויען זה ויאמר זה שרמה אותי הוא קצר יותר ממני, דלגבי דידיה אין אני נחשב קצר אלא ארוך ע"כ, לכן אלו הגרגרין שהם דרכן לחטוף חלק הצנועין שמושכין ידיהם ממנו, כשראו זה הרשע לחטוף מן הגרגרן, אמרו.

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

הצטריך לשכל שלא יהיו נעצרים לגמרי, וכן בכל כיוצא בזה עכ"ל. ובזה נתגלה שפיר קושיא בהקשיתי, דהמקשן ידע שיש לתרץ הכא באיזהו תירוץ של אם תטיב שאת, דאם לא ילכו בחוקות ה' יתברך לא יהיה ברכה, דהיינו גשמי רצון בעתם, ולא יהיה קללה שיהיו נעצרים לגמרי, וכן בכל אותם קללות שיש כנגדם בברכות איכא למימר הכי, לך סבר המקשן דהתירוץ הזה הוא דוחק, יען דמאחר דבפרשה זו יש קללות גדולות שצריך לכתוב בפירוש על אם לא ילכו בחקותי, והם אותם שלא נזכר כנגדם בברכות, וכמ"ש הרב פני יהושע ז"ל, א"כ שומע אני שודאי גם אותם שלא נזכר כנגדם בברכות, וכמ"ש הרב פני יהושע ז"ל, א"כ שומע אני שודאי גם אותם קללות של גשמים וכיוצא שנזכר כנגדם ברכה באם ילכו בחקותיו, גם אלו יהיה להם כנגדם קללות אם לא ילכו, כיון דאמת איכא קללות טובא בפירוש למה יהיו ניצולים מקללות אלו, ואדרבה הסברה מחייבת כיון דצריך שיבואו עליהם קללות אם ימאסו, ראוי יותר שיבואו קללות שהם הפך אותם הברכות, ולא דמי להך קרא דאם תטיב, דהו"א אם לא יטיב ליכא אגרא ולא דינא, דהתם לא נמצא דינא מפורש כלל, אם לא היה כופל הדבר, ותירץ לו דהפ"ה הייתי חושב, וכדי שלא לטעות פירש להדיא:

שם. בשלמא לר"מ היינו דכתיב אם תאבו ושמעתם וכו', גם כאן יש להקשות קושיא דלעיל, דהא כבר הקשה לו מפסוק אם בחקותי, ותירץ לו דהו"א לא ברכה ולא קללה, וכאן נמי יתרץ דהו"א לא טובה ולא רעה, וכאן לא שייך תירוץ דלעיל. ונ"ל בס"ד דהמקשן סבר כאן לא יכון תירוץ זה, משום דמלינו בתורה בפסוק אם בחקותי הנאמר לרבים, דאם לא ילכו בחוקות הש"י, לא יהיו ניצולים מקללות שהם הפך הברכות, לכן גם בדברי הנביאים י"ל כן, וליכא למטעי בסברה זו לומר אם ימאנו לא טובה ולא רעה, מאחר דמפורש בתורה הפך סברה זו, והשיב התרצן דאעפ"כ פירש הנביא בדבריו, ולא סמך אילפותא למילף מדברי תורה:

שם. מלחא גללניתא. פירש רש"י גסה, והטעם נ"ל דאריז"ל צריכה מלחא בשולא כבשרא דתורא, ולכן אם יטבל פתו או שאר מאכל במלח גסה קשה למעיו, דצריך בישול יותר לפי גסותו, משא"כ אם יהיה מלח דק, ומכאן יש ללמוד שיזהר האדם לאכול מלח דק כקמח, ולא יאכלנו גם כן בבצלים כן בקשואין כן בפולין וכיוצא. וגהמא דשערי אקישא פירשו המפרשים אקישא ר"ל יבש וקשה מחמת יובשו, הנה זה ידוע בטבע, דפת שעורים אין לאכלו אלא סמוך לאפייתו, ואם נתייבש קשה לאכלו, משא"כ בפת חטים, וי"ל שלשה אלה בחרב מלאה חית ריש בית מספר אלף וש"ס, ועם נקוד הסגול שיש בחרב כי הסגול כפול בעולה שלשים, הרי אלף וש"ע, כמנין מלח גם פת שעורים בכלל עם הכולל שעולה אלף ש"ע:

דף ס"ו. והיה שמחה גדולה. נראה גודל שמחתו היתה בחשבו דכחו ועוצם ידו עשתה זאת, וכיון שלא היתה שמחה לש"ש, נכשל באותה שמחה שזכה לשפוך דם צדיקים קדושים, וכיון דהעלה אותם בשלחנות של זהב ולא בשלחנות של עץ שהם של עניים, לעשות זכר כראוי, לכך נתגאה וגם הגאוה הזאת היתה בעוכרו. ומ"ש היה שם אדם אחד איש לץ שלא היה בעל תורה דמושבו מושב לצים, לב רע שהיה אפיקורוס שכפר בתורה שבע"פ, ובליעל שופך דמים. ומ"ש אלעזר בן פועירא שמו, שזכר שם אביו לגנותו בשם זה, לומר שהוא בן אשר פער פיו להלשין על חכמי ישראל, והביא בפוער פיו אף ורע, וכל זה נרמז בשם פועירא, שהוא לשון פיעור, וגם יש בתיבה זו אותיות אף ורע:

שם. לבם של פרושים עליך. נ"ל בס"ד דאמר לו בזה הלשון לעורר מדנים ולהכניס בלבו איבה של חכמי ישראל יותר, דאתמר בגמרא דהוו תרי ותרי, דהיינו שנים אומרים נשבית ושנים אומרים לא נשבית, ומקשי מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני, והקשה רש"י ז"ל מאי מקשי, והלא אדרבה יש לנו לומר אוקי תרי לבהדי תרי, ואוקי אתתא בהיא אמו של ינאי אחזקת כשרות, ותירץ ה"מ אי איתי קמן, והיתה באה לב"ד להתירה, דאמרינן אוקי לה אחזקת כשרות, אבל הנידון שלפנינו הוא גבי ינאי הבן שלה, והוא אין לו חזקת כשרות, שהרי מעידים על תחלת לידתו בפיסול, שאומרים שנים אמו נשבית קודם שנולד ע"ש, נמצא לפ"ז מה שמערערים עליו הפרושים הוא מחמת שדנים עליו, ואם היו דנים על אמו היו מתירים אותו מחמת חזקת כשרות, ולכן א"ל לבן של פרושים עליך דייקא, ולא על אמך, שאם היו דנים את אמך היו מתירים אותה, ראה כמה דינים שלהם מעוקמים ח"ו, והם סתרי אהדדי, דמכשירים האם דאזלי בתר תרי עדים דמכשירים, והבן דאזלי בתר תרי עדים הפוסלין. גם עוד הטיל איבה באמרו עליך, לומר היום דנים על הכהונה, ואח"כ יהיו דנים עליך על המלכות, שעוקרים אותך מן המלכות שאתה משתמש ומתעטר בה, דאין מעמידין מלך אלא מן המשחין לכהונה, ודין זה אינו מן התורה אלא מדרבנן, ולכך השיאו לפקור בתורה שבע"פ ודברי חכמים:

שם. הקם להם בציץ שבין עיניך. פירוש הם חוששים אם יגלו לך מה שיש בלבבם עליך תכעוס עליהם ותהרגם, לכן מסתירים דברים שבלבבם, אך אם תלבש הציץ יהיה לבם בטוח שלא יגיע להם רעה מן כעס שלך, כי הציץ מסוגל להפוך הכעס לרצון, משום דכתיב ביה לרצון להם לפני ה', וכל דברים אלו אמרם לו בחשאי, שאם היו שומעין דברי המלשינות של זה, לא היו מדברים עם ינאי כך. ובזה יובן מ"ש מיד ותוצא הרעה ע"י אלעזר בן פועירא, נקיט לשון ותוצא ר"ל מכח העצה שנתן לו בהקמת הציץ, אז ותוצא הרעה:

שם. והיה שם זקן אחד ויהודה בן גדידה שמו. נ"ל בס"ד, זכר שם אביו לרמוז על התקלה אשר נסתבבה על ידו מדבריו אלו, כי גדידה לשון חתוך וכריתה, כמו מגוייד וצלוב, וכן שקליה לספסירא וגידיה לגמליה בסנהדרין דף ס"ז, ומ"ש לו רב לך כתר מלכות, משמע שגם המלכות נטלה שלא כדין, והטעם כמ"ש הרב פ"ע בשם רבינו יצחק הזקן, דתניא בתוספתא אין מעמידין מלך אלא מן המשיחין לכהונה, אך זה הוא מדרבנן, ולכך לא היו מקפידין על כתר מלכות ע"ש, ונמצא שגם על המלכות יש לערער מדרבנן:

שם. הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית. י"ל למה יחד לה מקום בקרן זוית, והול"ל כרוכה ומונחת, כל הרוצה ללמוד יבא וילמוד. ונ"ל בס"ד, דאיתא במדרש ובעל כנפים יגיד דבר, א"ר לוי אזנים לקיר, ופירש הרב פחד יצחק, בעיר מנטובה מחוץ לפתח העיר הנקרא טא יש ארמון מלכים, ושם חדר גדול מאד נבנה ע"פ חכמת ההנדסה, והיושב בזוית זו ומדבר דבריו קרוב אל הזוית בקול נמוך מאד, בלחש אל הזוית עצמה, עד כי אפילו האנשים הקרובים אליו לא ישמעו מאומה, הנה האיש הנותן אזנו בזוית שכנגדו באלכסון, ישמע כל הדברים ההם הנאמרים בלחישה ברורים מאד בשפה ברורה, כאלו יש אוזן בזוית שאצל המדבר, ואוזן השנית בזוית שאצל השומע, והדברים נכנסים באוזן זו ויוצאים באוזן השנית, וכתב הרב המחבר שהוא עצמו היה שם, ונסה זה פעמים רבות, ושמע שכיוצא בזה נמצא בהרבה מקומות באיטלייא וחוצה לה, וכתב שדבר זה קל להבין למי שיש לו יד בחכמת ההנדסה, ואולי לזה כיוונו רז"ל באומרם אזנים לקיר, כלומר לפעמים אדם מדבר וחושב שאין שומע ושוגה בכך,

כי יש באפשרי שדבריו נשמעים למרחוק, כאלו יש אוזן לשואל לשמוע, עכ"ד ע"ש, נמצא קרן זוית יש לה כח להוליך הדברים למרחוק, ועושה אזנים למקום שכנגדה, כי זה הדבר לא אפשר להיות אלא רק בקרן זוית:

והנה בודאי כשהרג ינאי החכמים ע"פ עצתו של זה לא הרג אלא את הנמצאים אלו בירושלים, אבל נשארו עוד חכמים בשאר מקומות חוץ ירושלים, דהא אחר שחזר והביא את שמעון בן שטח שהוחבא ע"י אחתו של ינאי, חזרו להיות סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה בירושלים כנהוג, והיינו שהבאים ממקומות הרחוקים אשר בערי ארץ ישראל, ואלעזר בן פועירא יעצו להרוג החכמים שהיו נמצאים בירושלים, וא"ל ינאי תורה מה תהא עליה, דאע"פ שנשארים חכמים בשאר מקומות, מ"מ המון הרב של ישראל היושבים בירושלים, איך ילמדו תורה מעתה אם החכמים המצויים אצלם נהרגים, והשיב לו מה בכך אם תהרוג את הנמצאים פה, ותשאר התורה רחוקה מן אנשים הנמצאים פה, הנה התורה כרוכה ומונחת בקרן זוית, כלומר בתורה כתיב ממרחק תביא לחמה, שיש לה הסגולה הנמצאת בקרן זוית אשר ממרחק תביא הדברים אליה, ולכן אם תהרוג חכמים הנמצאים פה, ותשאר התורה רחוקה מן אנשים הנמצאים פה, יש תיקון לזה שתבא התורה מרחוק ותגיע לאנשים אלו הנמצאים פה וישבו אותה, וכל הרוצה מן אנשים הנמצאים פה ללמוד יבא וילמוד ממקום רחוק, שעומדת שם התורה אצל החכמים, דאע"פ שהיא עומדת מרחוק יש לה כח כמו קרן זוית, להביא הדברים מרחוק, דהא כתיב בתורה ממרחק תביא לחמה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, מ"ש מונחת בקרן זוית, והוא דידוע דלימוד התורה נרמז באות ל' באלפא ביתא, ולכן אות ל' גבוה מכל האותיות, כי תלמוד תורה כנגד כולם, שהוא גדול מכל המצות, ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב לו חכמו ישכילו **זאת** יבינו לאחריתם, דאריז"ל התורה מכונית בשם זאת, דכתיב **וזאת** התורה, וז"ש **לו חכמו** שיש להם חכמה והשכלה, ראוי להם **שישכילו זאת** היא התורה, ולא ישתמשו בחכמתם בדברים בטלים, והנה הם צריך **שיבינו** כי יש **למ"ד אחריתם** כלומר יש אות ל' הרומז על לימוד התורה באחרית שמם, שנקבע אות ל' באחרית שמם, להורות כי יסודם וישיבתם עומדת על לימוד התורה. והנה ידוע כי החכמים מכונים בשם ישראל והמון העם בשם יעקב, וכמ"ש ע"פ כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, ועל כן אחר שאמר אלעזר בן פועירא לינאי אם אתה שומע לעצתי רומסם לחכמים המכונים בשם ישראל, השיב לו ינאי תורה מה תהא עליה, כלומר אם אהרוג החכמים איך יהיה במקומם חכמים מאלו המון העם, והשיב הרי תורה כרוכה ומונחת בקרן זוית, פירוש לימוד התורה הרמוז באות ל', אינו מונח הלמ"ד בתוך שם ישראל הניתן לחכמים, כדי שתחשוב שהלימוד הוא עצור וקשור וגנוז בקרב החכמים, דרק הם יהיו מלמדים את התורה ולא זולתם, לא כן הוא, כי הלא תראה התורה דהיינו אות הרמוז עליה מונחת בקרן זוית של שם ישראל, ולא בתוכו, להורות שאין לימוד התורה עצור וגנוז אצל החכמים שנקראים בשם ישראל, אלא כל הרוצה ללמוד יבא וילמוד, לכך האות הזה הרומז על לימוד התורה מונח בקרן זוית של שם ישראל, שאינו נתפס ביד החכמים בעלי השם הזה תפיסה גמורה, אלא כל הרוצה למשוך אותו אליו יעלה בידו, שאין לו מחיצה מעכבת וחוצצת כנגדו:

שם. עד שבא שמעון בן שטח והחזיר את התורה ליושנה. נ"ל בס"ד נקרא בן שטח לשבח, כי תורה שבע"פ יש בה ח' דרגין, שהם כשר ופסול, טמא וטהור, חייב וזכאי, אסור ומותר, וכתיב בה רחבה מני ים שנמשלה לים, והמעמיק בה נקרא שט בים, ולזה נקרא בן שטח שט ח'. ואמר עד שבא, ר"ל שבא מן המחבואה שהחביאתו אחותו אשתו של ינאי:

דף ס"ו ע"ב. והיתה לו ולזרעו אחריו, בין זרע כשר בין זרע פסול. קשה מהיכא משמע זה, ונ"ל בס"ד, דאחריו לשון יתר, ומפרש לה לגנאי כמו נזורו אחור, וכן והיו לאחור ולא לפנים, וזהו אחריו ר"ל לאחור ממנו, פירוש חללים שאינם זרע כשר כמוהו. או כמי דריש אחריו לשון גנאי, כמו שדרשו בגמרא דיומא ע"פ ולבש בגדים אחרים, כלומר פחותים, וכן דרשו בזוה"ק ע"פ והלכה והיתה לאיש אחר לשון גנאי, דאמרו אחר קריה רחמנא. והא דאבוה דשמואל מפיק ליה מן פסוק ברך ה' חילו, ולא מפיק לה מפסוק זה דלזרעו אחריו דקדים, נ"ל בס"ד דסבר אבוה דשמואל די"ל מעלה זו לא ניתנה אלא רק לפנחס, בשכר שהרג את זמרי, ונתן לו הכהונה שגם החלל שבזרעו תהיה עבודתו כשרה, אבל שאר כהנים הו"א אין להם מעלה זו. והא דהביא בגמרא דברי שמואל קודם דברי אביו, נ"ל בס"ד דנקיט לפי סדר המקראות, דשמואל יליף מפסוק במדבר כ"ח, ואבוה דשמואל יליף מפסוק דברים ל"ב:

שם. רבי ינאי אמר מהכא, ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם. י"ל רבי ינאי אמאי לא הביא פסוק שהביא אבוה דשמואל. ונ"ל בס"ד דקשיא ליה לרבי ינאי, איך יבקש מרע"ה לברך את החללים, ודי לומר ופועל ידיו תרצה. ועוד קשיא ליה אמאי הוצרך לברך אותם בכך, ולהזכיר ד"ז בברכה, והלא כבר קבל דין זה מסיני דחלל עבודתו כשרה, אך אבוה דשמואל ס"ל נקיט זה בברכה ובקש שתתקבל עבודתם ברצון. ועדין י"ל אבוה דשמואל אמאי לא הביא פסוק דרבי ינאי דקדים. ונ"ל דהאי דיוקא דרבי ינאי לא משמע ליה, דמפרש דאמר בימים ההם כמ"ש רבינו מהר"מ אלשיך ז"ל, דאין לך אלא כהן שיהיה בימיך ע"ש. ועוד י"ל להכי קאמר בימים ההם, דאל תאמר איך יכנה אלקותו יתברך על הכהן, שאומר לו הגדתי היום לה' אלקיך, ודילמא אינו ראוי לכך, לכן א"ל בימים ההם אין לך אלא כהן שיהיה בימיך, הן ראוי הן אינו ראוי:

פרק רביעי

דף ס"ט. תניא וקמת ועלית אל המקום וכו' מלמד שבית המקדש גבוה מכל א"י, וא"י גבוהה מכל הארצות. י"ל והלא מהאי קרא ליכא הוכחה אלא על בהמ"ק שהוא גבוה, אבל על א"י ליכא הוכחה, וכמ"ש בגמרא בשלמא וכו', וא"כ איך התנא יליף תרתי מהאי קרא בלחודיה. ונ"ל בס"ד דתנא דברייתא מפיק לתרווייהו מהאי קרא, משום דלשונו כפול, דאמר וקמת ועלית, וסגי לומר ועלית בלבד, לכך דריש וקמת על גובה א"י משאר ארצות, דהליכה ממקום שפל למקום גבוה נקראת קימה, ותיבת עלית דריש על עליה מן א"י למקום בהמ"ק, כי א"י נמיכה לגבי המקדש, אך בגמרא דמקשי בשלמא וכו', לא ניחא ליה בהאי דרשה משום דכתיב מקמי הא דברי ריבות בשעריך, דמשמע דבא"י משתעי קרא, ועלה קאמר וקמת ועלית, ולכן הביא על זה הוכחה מפסוק הנה ימים באים, דאמר להדיא אשר העלה ואשר הביא בשאר ארצות:

שם. לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה ועלה. נ"ל בס"ד, הא דדימה הנקוי והבדלה שעשה עזרא לסולת נקיה, כי ישראל נמשלו לתבואה, כמ"ש קודש ישראל לה' ראשית תבואתו, ודרך התבואה לטחון אותה, ותחילת הכל מוציאין ממנה המורסן שהוא קליפה הגסה, ולזה ידמה הפרשה והבדלה שעשה להבדיל מהם ממזרים ודאין, ואח"כ מסירין הסובין שהם דקים על ידי הרקדה,

ולזה ידמה הבדלה שעשה להבדיל מהם האסופי שהוא טוב מן ממזר ודאי, ואח"כ עושין רקוד אחר להבדיל קמח הגס, ונשאר הסולת שהוא קמח דק מאד, ולזה ידמה הבדלה שעשה להבדיל השתוקי דאמו ישראלית בודאי, והוא טוב מן האסופי, ונשארו סולת נקיה שהוא ישראל מיוחס מצד אביו ומצד אמו, ולכן אמרו עשאה סולת נקיה ועלה. והנה בודאי היו ישראלים רבים בשאר ארצות חו"ל חוץ מבבל כמו פרס ומדי וכיוצא, ורק עזרא הע"ה עשה הבדלות אלו בבבל, דדייק בשמא דבבל לשון בלילה ולשון בלבול, ושמה מעיד שהיא צריכה להפרשה והבדלה יותר משאר מקומות:

דף ע'. אל מלח אלו בני אדם שדומין מעשיהם למעשה סדום, שנהפכה לתל מלח. פירש רש"י למעשה סדום, שהיו מגלי עריות שבניהם ממזרים ע"ש. ונ"ל בס"ד, זהו הטעם שנגזר על מלח סדומית שיהיה מסמא את העינים, כי כח הזרע נמשך מן העינים וכמ"ש הרב ז"ל בספר הלקוטים פ' בראשית, דהזווג תלוי בעינים, דארז"ל נוטלת מאור עיניו של אדם, ועיין הרמב"ם בפ"ד מה' דיעות וש"ע א"ח סי' ר"מ סעיף י"ד ע"ש, ולכן אנשי סדום אשר נזדווגו באיסור ממזרות, ונגזר על ארצם להיות תל מלח, נגזר על המלח הזה להיות מסמא את העינים, להודיע על רעתם שהיתה בהוצאת הזרע של איסור, כי הזרע כחו נמשך מן העינים:

שם. אני אמרתי יהיו חשובין ישראל לפני ככרוב, והם שמו עצמן כנמר. נ"ל בס"ד דארז"ל כרובים בנס היו עומדין, גם אמרו בזוהר פ' שמות דף ב' מהררי נמרים אלין בני ישמעאל ע"ש, וז"ש אני אמרתי יהיו ישראל חשובין ככרוב אשר בבהמ"ק דבנס עומדין, כן הם אנהיג אותם בהנהגה נסית, שלא יצטרכו לאחרים, ולא תוכל שום בריה להזיק להם, והם שמו עצמן מצד מעשיהם כנמר, זה ישמעאל דכתיב ביה והוא יהיה פרא אדם ידו בכל ויד כל בו, וכתרגומו והוא יהא מרוד באינשא, ידו בכל לסטים, ויד כל בו הכל שונאין אותו ומתגרין בו:

שם. אמר אדון לע"פ ששמו עצמם כנמר חשובין לפני ככרוב. נ"ל בס"ד, ע"פ מש"ה בירמיה י"ג היהפוך כושי עורו ונמר חברבורותיו, גם אתם תוכלו להיטיב למודי הרע, ופירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל, הדמיון הזה הוא שהצדיקים עושין מן מצות חלוקא דרבנן, והרשעים עושין מן העונות בגדים צואים לנפשם, ויש רשע חוטא בכל איבריו מכף רגל ועד ראש, זה ידמה חלוקו לעור כושי אשר כולו שחור, ויש עושה כתמים כתמים של טומאה בעצמו, זה ידמה חלוקו לעור הנמר שהוא מלא כתמים, ואמר להם הכתוב שהם מעשיהם ומדותיהם הרעים נעשו אצלם טבעיות, שקשה להסירם, כמו שחור של עור הכושי וכתמים של עור הנמר דקשה עליהם לפרוש ממעשיהם ע"ש. והנה ידוע מש"ה כי נער ישראל ואוהבהו, ופרשו ז"ל הכונה שאדון אותם כנער דאין לו דעת שלם, ומזיד שלו נחשב לשוגג, כן הם, ומאחר דנחשבים זדונותיהם כשגגות בנקל יעבורו הכתמים מהם ע"י התשובה, וידוע מ"ש בגמרא מאי כרוב, כרביא, ר"ל כנער קטן, וז"ש אע"פ ששמו עצמם כנמר, דהכתם שלו שלהם קבועים שנשתרשו בהם ונעשו טבעיות אצלם כטבע חברבורות הנמר, שא"א להעבירם ממנו, חשובין לפני ככרוב, ר"ל כנער, כמ"ש כי נער ישראל ואוהבהו, שאדון אותם לשוגג, דאז יעבור הכתם שלו מהם בנקל ע"י תשובה:

והנה בספר אמת ליעקב נינו ז"ל דף ס"ט כתב בשם מוהר"ן ז"ל, דהנמר ממזר, כשהלביאה תובעת לארי לתשמיש מתביישת ממנו, והופכת פניה לקיר ותובעת, ולפעמים יזדמן שם חזיר היער, ובא עליה ויוצא מהם נמר שהוא עז פנים, ולכן כל מי שהוא עז פנים יש בו חשש ממזרות, ומן הנמר דקליפה יצא אותו רשע ע"ש. ובזה פרשתי רמז הכתוב יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר, והיינו צר ג' נמר, ובספר תולדות הטבע איתא שהנקבה של הנמר מזנה עם הארי ומולידה בנים ממנו, וכתב עוד דארי אחד ישב עם נמרה בסוגר ובא עליה והרה ולד ע"ש, נמצא הממזרות מצויה אצל הנמר יותר:

ולפי האמור, דאמר אדון אע"פ ששמו עצמן כנמר חשובין לפני ככרוב, נמצא נתעלו מן נמר לכרוב, והפרש שיש בזה שנחסר מן נמר ס"ב ונשאר כרוב, ומספר ס"ב הוא מספר ב"פ אל כפול, שהוא חסד, ולז"א מה תתהלל ברעה הגיבור, והלא יש לנו חסד אל כל היום, שבעבורו נחסר ס"ב מן נמר ונשאר מספר כרוב, ולכן אמר לבלעם לא תאור את העם כי ברוך הוא, ברוך בהפוך אותיות כרוב:

שם. כאלו חרשו לכל העולם כולו וזרעו מלח. נ"ל בס"ד, טעם למלח, כי האשה נקראת לחם, כמ"ש ע"פ כי אם את הלחם אשר הוא אוכל, וזהו באשה הוגנת, ואם אינה הוגנת יתהפך לחם לאותיות מלח. או יובן באשה הוגנת ארז"ל שם יה ביניהם, ואותיות י"ה רמוז בהם ג' ספירות, והם כתר בקוצו של יו"ד, וחכמה ביו"ד ובינה בה"א, וידוע שיש בכל ספירה הוי"ה, נמצא בשלשה ספירות הרמוזים באותיות י"ה יש ג' הויות שהם מספר לחם, דאז נשפע מהם שפע לחם, וזה שלקח אשה אינה הוגנת שנסתלקו האותיות שם יה מביניהם, לכן יתהפך מספר לחם הנז' לאותיות מלח, דארץ מלחה לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב:

ועוד י"ל במאמר הנז', למאי הוצרך לומר החרישה באומרו כאלו חרשו לכל העולם כולו, וסגי לומר כאלו זרע לכל העולם כולו מלח, ועוד למה נקיט מלח ולא נקיט קוצים וברקנים. ונ"ל בס"ד, דארז"ל האשה נקראת קרקע עולם, גם אמרו דנקראת לחם, והטעם משום דמזונותיו של אדם ניתנים לו על שם אשתו, כמ"ש אין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בעבור אשתו שנאמר ולאברם הטיב בעבורה, ופרשתי הטעם כדי שלא ינכה לו משכר עוה"ב כנגד מזונותיו בעוה"ז, ומה שנותן על שם האשה הוא נותן בחנם, יען כי מפורש בתורה מציאות האשה בעולם היתה מצד חסדו יתברך, שבראה לאדם להיות לו עזר, ולכן ראוי שיתן לה מזונות ג"כ, דאם לא יתן לה מזונות איך תחיה בעולם ותהיה עזר לאדם. ובזה פרשתי בס"ד להנחיל אוהבי בעוה"ב יש, ולא אנכה להם בשביל טובת עוה"ז, יען כי בעוה"ז מה שאני נותן להם טובה לא על שמם אני נותן, אלא אני נותן בעבור הנשים אשר בראתי אותם עזר לאנשים, וכיון שהבאתים עזר כל מחסורם עלי יהיה, ולז"א ואוצרותיהם ר"ל נשותיהם, אמלא טובה בעוה"ז, דהאשה נקראת אוצר, כמ"ש רז"ל מה אוצר זה רחב מלמטה וצר מלמעלה, כן האשה רחבה מלמטה וצרה מלמעלה כדי לקבל הולד. והנה כל זה שייך למימר באשה הוגנת, אשר זו הביאה הקב"ה להיות לו עזר, ולכן יתן לה הפרנסה על שמה אבל אינה הוגנת אין זו באה עזר מאת השי"ת ואין לה לחם אלא הלחם יהיה מלח, ולז"א כאלו חרשו לכל העולם, נקיט חרישה כנגד הביאה והתשמיש שמכונה בשם חרישה כנודע, וזרעו מלח הפך הלחם:

שם. כל הנושא אשה לשם ממון הויין ליה בנים שאינם מהוגנים. נ"ל בס"ד, נו"ן דממון הוא מאותיות מנצפ"ך, דמספרו ש"ת, ונשאר אותיות מום, נמצא ממון נהפך לאותיות שת מום, כי כיון שנשא לשם ממון שת לו בן שהוא בעל מום, ושמא תאמר לזמן מרובה אע"ג דקרא קאמר לסדיא חודש, הכי קאמר בין הנשואין לבין התחלת הקלקול יהיה זמן מרובה כדי שנה, כמ"ש נקי יהיה לביתו שנה אחת, ת"ל חודש. והא דנקיט הזמן חודש שהוא שלושים יום, כי כיון דלקח אשה לשם ממון לא יאיר בהם שם יה' אשר במלואו יו"ד ה"א עולה שלושים, שהם ימי החודש. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, כיון דסתם מלוה שלושים

יום

[illegible]

יום, לכך מניחים הממון אצלו שיעור מלוה שהוא שלושים יום, ונוטלין אותו מידו, עכ"ד נר"ו:

שם. אליהו כופתו והקב"ה רוצעו. אין הכונה שיעשו לו כן ממש, אלא הכי קאמר ראוי להיות לו כך שיהיה אליהו כופתו והקב"ה רוצעו, וכה"ג איתא בנדרים דף ז', דהשומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו, ואם לא נדהו הוא עצמו יהיה בנידוי, ופירש הר"ן ז"ל לא שיהיה בנידוי מאיליו, אלא ראוי להתנדות קאמר ע"ש, וכן הענין כאן דהיה ראוי להיות לו כך שיהיה אליהו כופתו והקב"ה רוצעו, וכה"ג תמצא גבי דוד הע"ה שאמר חי ה' כי בן מות הוא האיש הזה, שהוא ר"ל שהוא ראוי לכך, אבל אין ממיתים אותו בשביל ממון:

והא דראוי להיות לו כך ע"י אליהו זכור לטוב, נ"ל בס"ד דארז"ל פנחס הוא אליהו, עוד ארז"ל על פנחס שהיו מבזים אותו ואומרים הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"ז, יהרוג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו על אביו פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, נמצא היו מלעיגים עליו בשקר שבא מאשה שאינה הוגנת ח"ו, לפיכך ראוי להיות הוא עצמו ממונה על דבר זה, לכפות את הנושא אשה שאינה הוגנת. ועוד נ"ל בס"ד טעם אחר, הואיל דרוע האשה שאינה הוגנת הוא מגיע לבנים, שיצאו רעים וחטאים, והנה אליהו זכור לטוב הוא מלאך הברית, להיות נמצא על המילה שהוא זמן הפרדת הערלה שהיא הטומאה והזוהמא הדבוקה בתינוק, לכך ראוי שיהיה על ידו עונש עון זה הגורם טומאה וזוהמא יותר לולד, ולכן נקיט לשון כפיה ורציעה, כי במילה שבה מפרידים הרע מן הולד, כופת הסנדק את התינוק לפני המוהל, ואח"כ המוהל רוצע התינוק, דהיינו שחותך הערלה מן האבר ולכן זה שלקח אשה שאינה הוגנת, שהוא מדביק הטומאה והקליפה בתינוק יותר, יהיה אליהו זכור לטוב כופתו כנגד הכפיתה שעושה הסנדק לצורך טהרה, ונקוי הולד במילה, והקב"ה רוצעו כנגד מה שעושה המוהל בחיתוך הערלה:

ודע, כי מ"ש אליהו כופתו והקב"ה רוצעו, אע"ג דפרשתי הכונה ראוי להיות לו כך, אפשר לפרש הכונה ג"כ הכי, לומר דעושין לו כך לנפשו אחר פטירתו, וענין כפיתה ורציעה הוא לשון מליצה, ויש רמז בדבר:

שם. הכי אמר שמואל קול באשה ערוה. פירש רש"י שנאמר השמיעיני את קולך, ואם אשאל בשלומה תשיבני, ודבר זה יפלא בעיני, וכי היתכן לומר שאסור לדבר שום דבור עם אשה, כדי שלא ישמע קולה, והלא בבנות צלפחד כתיב ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן וכו' פתח אהל מועד לאמר אבינו מת במדבר וכו', ואיך דברו עמהם ושמעו קולם, וא"ת ע"י מתורגמן, איך הותר למתורגמן לשמוע קול אשה, ואיך דבר דוד הע"ה עם אביגיל ודברה עמו ושמע דבריה, ואיך דבר אליהו זכור לטוב עם האשה הצרפית, והשיבה אותו דבר ושמע קולה, ואיך דבר אלישע הע"ה עם השונמית ושמע קולה, וא"ת ע"י גחזי איך התיר לגחזי לשמוע קולה. והנה בודאי מ"ש השמיעיני את קולך איירי במדברת בדרך שיר ושירה, וכיוצא, ואין ללמוד מזה דאסור לשמוע כל מין קול דברים של אשה. ועוד קשה איך א"ל ר"ן אפשר ע"י שליח, דאם אסור לאיש לשמוע קול אשה, איך הותר לשליח לשמוע קול אשה, ודוחק לומר כגון לשלוח לה ע"י אשה, דשליח בסתם קא"ל. ונ"ל בס"ד, דודאי אם ידברו האיש והאשה בדברים של עסק בעלמא לית לן בה, ורק אם האשה משמעת קולה בדברי שיר, או בדברים של חיבה שאינם לצורך דבר ועסק, וכן דברים של פרישת שלום, בכל זה איכא איסור משום קול באשה ערוה, ולכן בדברים אלו של פרישת שלום א"ל ר"ן אפשר ע"י שליח, כי דברים אלו אע"פ שהם פרישת שלום, הנה הם אצל השליח כמו שאר דברים של עסק, דאין בזה חיבה בין השליח ובין האשה, אבל לגבי אשתו של ר"ן ור"י חשיב כדברי חיבה, דאסור לשמוע קולה בדברים אלו, ואח"ז טען ר"י משום דאמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל, ולאו משום קול:

ושו"ר להרב הלכות קטנות ח"ב סי' ל"ג, שנשאל קול באשה ערוה במאי עסקינן, והביא מ"ש מרן בב"י בשם יש אומרים, דהיינו דוקא בשעה שהיא מנגנת וכתב הרב ז"ל שם, דקשה להאומר זה עם ההיא דקידושין דא"ל ר"י לר"ן הכי אמר שמואל קול באשה ערוה, דהתם כשהיתה משיבה שלום לא היתה מנגנת, וכתב דאם שואל בשלומה כדי לשמוע קולה מחזי כתאב לה, ודומה לעגבים ודבר ערוה הוא ע"ש, וראיתי להרב מטה אהרן ז"ל ח"ב סי' ר"ס, שהביא דברי הרא"ש ז"ל, דס"ל אסור בשמיעת קול שיר, והקשה בשם מהרח"א ז"ל דילמא לאו מנגנת, ואמאי לא שדר לה שלמא, והביא דברי הרשב"א בברכות דכתב דוקא קול שאלת שלום, או בהשבת שלום בהך דקידושין דאיכא בזה קירוב דעת הוא דאסור ע"ש, ונהניתי בזה, דגם אנא עבדא כך הוה פשיטא לי, וכמ"ש לעיל, ובאמת דבר זה מוכרח לאומרו:

שם. הכי אמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל. מקשים א"כ איך אמר אלישע לגחזי עתה רוץ נא לקראתה ואמור לה, השלום לך השלום לאישך השלום לילד ותאמר שלום, ונ"ל בס"ד דהאי כללא דשמואל ליתיה אלא באיש נכרי שאינה מכירה, ואין לו התקרבות עמה בלא"ה ולכן אסור לשאול בשלומה, דנראה מזה השלום שבא לעשות קירוב דעת עמה, ולהיות אהבה וחיבה בינו לבינה בשלום זה, ודמי לעגבות, אבל אדם שהוא קרוב שלה, או אפילו זר ממנה אך נתארח בביתה כמה פעמים, ונהנה ממנה, אם ידרוש בשלומה אינו נראה דכונתו לעשות קירוב דעת עמה ולעורר בינו לבינה אהבה וחיבה, דבאמת הוא חייב לשאול בשלומה מצורת דרך ארץ ונימוס העולם, כיון דנתארח בביתה וקבל הנאה וטובה ממנה, ואיך יהיה כפוי טובה לבלתי ידרוש בשלומה בפגעו בה, והכי הוה אצל אלישע הע"ה, שקיבל הנאה וכבוד מן השונמית, שנתארח בביתם בכל כבוד שבעולם, ועשו לו עליה ושלחן ומנורה לעצמו, לכן שלום זה הוא עליו בתורת חיוב, ואין עושה בו קירוב דעת ויתרון אהבה וחיבה, אבל כאן רב יהודה היה זר מהם ומימיו לא נתארח אצלם, ולא נכנס לביתם ולא נהנה מהם, ומה לו לשאול בשלום האשה, וכה"ג אסר שמואל. ועוד הך דאלישע הע"ה שאני, דלא שאל בשלום האשה לבדה, אלא שאל בשלום אישה ושלום הילד ג"כ, ואין בזה חשש משום קירוב דעת והתעוררות אהבה וחיבה, ושמואל איירי בשואל בשלום האשה לבדה, דנעשה בזה קירוב דעת טפי:

שם. הא גברא והא עסקא. אין לפרש הא גברא על בעל דינו קאמר, דודאי בעל דינו עדיין לא היה עומד באותה שעה שנכנס ר"י ודבר עם ר"ן, אלא הא גברא על שליח ר"ן ששלח עמו את פתקא דהזמנתא, והוא בא עם ר"י ביחד, אבל בעל דינו עדיין לא נכנס, דאח"כ אתא, וכמ"ש לקמן ואמר ר"ן לר"י שידבר זכותו לפניו, כדי שלא יאמרו השלוחין של ב"ד ושאר בני אדם שהיו עומדים שם, דמחניפי רבנן אהדדי, בראותם שפטרו רב נחמן קודם שידע איך היה הענין, ואם יש בדבריו ממש:

שם. מעיד על כל השבטים ואינו מעיד עליו. צריך להבין מה ענין עדות זו, ומתי תהיה ולפני מי מעיד. ונ"ל בס"ד, כשיבנה בהמ"ק בב"א, ויהיו כל ישראל נכנסים בעזרה בבהמ"ק, שם תהיה עמידתם בנס, וכמ"ש במשנה עומדין צפופים ומשתחוים רווחים, וזו עדות מן השמים שהם קדושים, כיון שזוכין להיות עמידתן בנס, כמו ארון וכרובים אשר בנס עומדין, ואין קדושה אלא במיוחסין, ועל זה

קאמר

[illegible]

קה"נ"ר שהקב"ה משרה שכינתו לעתיד בבהמ"ק, שיהיה בו זה הנס הנפלא דעומדין צפופים ומשתחוים רווחים, שדבר זה הוא עדות על העומדים שם שהם קדושים, אינו מעיד על זה, כלומר אין הנס ההוא נעשה לזה, באחד היחוס שלא נשאו אשה שאינה הגונה וכשר זרעו, אע"פ דלכולם נעשה נס זה לא יעשה לאדם זה וזרעו, והוא כמו שהיה לישראל במדבר, שהיה הענן פרוס על ישראל דוקא, ולא על ערב רב, דלא היה קולטן הענן, כן יהיה כאן, ומ"ש דאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות המיוחסות בישראל, היינו כי לעת"ל נאמר כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, וכן נאמר ביואל ג' והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם וכו', הנה השראת שכינה בנבואה ורוה"ק לא תהיה במשפחות המיוחסים, ומ"ש זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים, בזה מובן הכתוב ועמי תלואים למשובתי, שירצו שאני אקרבם תחלה, וכמ"ש השיבנו ה' אליך ונשובה, משכני אחריך נרוצה:

דף ע"א. כסף מטהר ממזרים. נראה הכונה דממזר מטהר זרעו בשפחה שהיא מקנת כספו, ותלה הטהרה במסבב שהוא הכסף, שקונים בו את השפחה. ושמעתי בשם רבני אשכנז ז"ל, דאדם עז פנים סימן שהוא ממזר, וכן אמרו מדחציף כולי האי ש"מ ממזר הוא, אך אם זה החצוף הוא עשיר אבד סימן זה, דיאמרו מחמת עושרו הוא עז, דכתיב ועשיר יענה עזות, נמצא כסף מטהר ממזרים ומחפה עליהם, ע"כ שמעתי, ואמרתי קודם אותיות ממזר יש אותיות קולל, שהוא לשון קללה, אך מספרם של אותיות אלו יהיה ג"כ מספר כספו, לרמוז הממזר אשר הוא קולל מן העושר כספו יהיה מחפה עליו:

שם. ת"ר בראשונה שם בן י"ב אותיות וכו'. כתב הרב פתח עינים ז"ל בשם רבינו האר"י ז"ל, כי שם בן י"ב הוא שם הוי"ה אהי"ה אדנ"י, בשילוב אשר הם י"ב אותיות, והנקודות הם שהצניעום מפני הפריצים כדי שלא ישתמשו בו וכו' ע"ש, ודברים אלו לא מצאתיו בשמונה שערים שסידר מהרח"ו ז"ל, ורק דברים אלו מצאתים בספר לקוטי הש"ס מהאר"י ז"ל, הנדפס מזמן רב, ולא יכולתי להבין איך שם שילוב זה יאמר אותו הכהן בברכת כהנים במקום שם הוי"ה, ואם נאמר שהוא רק בכונת הלב, איך אומר כאן דמבלעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים. ונ"ל בס"ד, כי השילוב של שלשה שמות הנז' שהוא י"ב אותיות מכוין בלבו כשמזכיר את השם אך הנקודות של שם השילוב הנז', היה הוגה בשם את השם בברכת כהנים, שאומרו והוגה בו באותם הנקודות של שם השלוב מבליע הגייתו בנקודות ההם בנעימת אחיו הכהנים, ואז השומעין לא ירגישו בנקודות מה הם:

שם. אר"י א"ר שם בן מ"ב אותיות וכו', נראה לפי פשוטו דקאי על שמות אנא בכח שהם מ"ב אותיות, ולכן לא ימסרו אותו אלא למי שיש בו ששה דברים אלו, שהוא צנוע ועניו וכו', ששם זה הוא שבעה שמות וכל שם מהם הוא ששה אותיות. מיהו אפשר לפרש דקאי על שם הוי"ה דאלפי"ן, וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל, בשער מאמרי רשב"י, בביאור מאמר שמא גליפא מפרש במ"ב אתוון, שפירש רבינו ז"ל דקאי על שם הוי"ה דאלפין עם המלוי, ומלוי המלוי שהם מ"ב אותיות, ובו מצטיירת הנשמה על ידי שם בן מ"ב זה עכ"ד ע"ש. ועיין עוד בשער הכונות בדרושי הלילה בעליית הנשמה, דשם בן מ"ב זה הוא באצילות, ויש שם מ"ב בעולם הבריאה ע"ש, ואפשר לרמוז זה שמי לעולם זה גי' י"ב, רמז לשם בן י"ב אותיות הנז"ל, וזה זכרי לדור דור, תיבת וזה עם נקוד הסגו"ל עולה מספר מ"ב:

שם. אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו וכו'. נ"ל בס"ד ענוה לבדה לא תספיק, כי שמא הוא עניו מבחוץ וגאה מבפנים, כמו אותו כומר שהיה בזמן הרמב"ן ז"ל שהיה מראה ענוה בתכלית, ובלבו מתגאה בה ועושה כן כדי שישבחוהו, לכן אמר צריך שיהיה צנוע שאינו מפרסם מעשיו הטובים כמ"ש והצנע לכת עם אלקיך, וא"כ ודאי ענוה זו אמתית, שאינו עושה ענוה כדי להשביח עצמו, וכיון שהוא עניו באמת, אין חוששין פן יקפיד על אדם בחטא לו ומצניעו בשם הזה. ומ"ש עומד בחצי ימיו, כי לפעמים יהיה האדם מן הנעלבים ואינם עולבין, אך אם עודנו בחור בתוקף החומר יזדמן שברבוי העלבונות שעשה לו אדם זה יגבר ויבער דמו בקרבו, ותעלה אש חמתו באותו אדם, ואז יצא מידו תקלה ע"י שם זה שיצניעו בו, אבל אם עומד בחצי ימיו אין בו תגבורת הדם, ואפילו ברבוי העלבונות יוכל לכבוש כעסו, ויסבול העלבונות, אע"פ דרבו מאד, וגם צריך שלא יהיה כעסן מצד המזג שלו, וגם שלא ישתכר, דשמא שכרותו משנה דעתו ויעשה דבר רע, וגם צריך שמצד טבעו אינו מעמיד על מדותיו, ר"ל אינו נוטר איבה בלבו, דשמא ברבוי הפעמים יתקבצו חלקי האיבה שנטר בלבו, ויעשו רושם לפעול פעולה של נזק:

שם. וכל היודעו והזהיר בו והמשמרו בטהרה. נ"ל בס"ד, זהיר בו ר"ל אינו מלמדו לכל אדם, והמשמרו בטהרה, כי בעת שמשתמש בו בהכרח מטהר עצמו תחלה באפר פרה משום טומאת מת, כי עד זמן האמוראים היה מצוי אצלם אפר פרה, אהוב למעלה על אשר מכבד את השם, ונחמד למטה על אשר בידו לשבור עלם ואינו שובר:

דף ע"א ע"ב. א"ל אורייתן כשרן בנתין לא כשרן. קשא מה שייכות הא בהא, והלא אחז"ל חות דרגא ונסיב איתתא, על כן דילמא לא היה רוצה לישא בת גדולים, כי רבי יוחנן היה ראש ישיבה בא"י ושני לנשיא. ונ"ל בס"ד, דאחז"ל כל המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו, ולז"א אורייתין כשרן, דעל ידה אתה נחשב בן שלי, ואמאי בנתין לא כשרן לך, הלא אתה בן שלי והיא בת שלי. והא דא"ל דברים אלו בעת שהרכיבו על כתפו להעבירו בנהר, ולא אמר לו כן בעת שהיה לומד ממנו תורה, נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הרב עיון יעקב ז"ל, דשמוש גדול כזה של נשאו, שהוא להרכיבו על כתפו להעבירו הנהר, אם לא היה לר"י דין רבו מובהק, הוה אסור לזעירי לזלזל בכבוד תורתו כ"כ ע"ש, וידוע דאחז"ל תורה נקראת אשה לת"ח, ונמצא כיון בנשאו על כתפו הורה שיש לר"י עליו דין רבו מובהק, וכיון דהוא רבו מובהק נמצא נחשב זעירי חתנו של ר"י באשה הרוחנית, ולכן ראוי שיהיה חתנו גם באשה הגשמית, ולכן בא עליו בטענה זו בעת שהיה משמשו תשמיש בזוי, דבזה נמצא זעירי מודה דר"י הוא רבו מובהק, וכיון דהוא רבו מובהק נמצא חותנו באשה הרוחנית, וראוי שכן יעשה באשה הגשמית להיות חתנו של ר"י:

שם. אם ראית שני בני אדם מתגרים זב"ז, שמץ פיסול יש באחד מהם. י"ל הול"ל בקיצור, אם ראית שנים מתגרים זב"ז, וידענא דעל בני אדם קאי ולא על בהמות. ונ"ל בס"ד דקמ"ל בזה דלא איירי בשנים שהם רחוקים בטבעם ודעתם, כגון שזה חכם וזה טפש, זה גדול המעלה וזה פחות, אלא איירי בשנים שהם שוים במעלה בטבעם ודעתם, וחשיבותם דשניהם נקראים בני אדם שוים, אשר לפי מנהגו של עולם ראוי שיהיו אוהבים זע"ז ונוחים זל"ז, וכמ"ש בב"ק דף צ"ב בשם בן סירא, כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו ע"ש, ומאחר דראוי להם שיהיו אוהבים זע"ז ומתערבים זב"ז, ואתה רואה אותם שהם מתנגדים זע"ז, לכן יש לחשוב ולתלות שיש פיסול באחד מהם, ואין מניחים אותם וכו', ולז"א שני בני אדם, ר"ל שוין במעלה וחשיבות ובדעת ובטבע, מיהו גם בזה לא דברו רז"ל אלא

על

על פי הרוב, ואפשר שיזדמן גם בכה"ג דהם מתגרים זב"ז ואין פיסול באחד מהם, אלא יש סיבה אחרת, ובעוה"ר דשכיחא שנאה מחמת קנאה בטלה הוכחה זו:

דף ע"ב. הראיני פרסיים א"ל דומין לחיילות של בית דוד. עיין רש"י, ועוד נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בר"ה דף י"ח, מאי כבני מרון א"ר יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד, פירש כך היו מונים יוצאים בזא"ז בלאתם למלחמה ע"ש, וכן הפרסיים כשיוצאין למלחמה אינם הולכים החיילות בשטח רחב ובערבוביא, אלא הולכים בזא"ז בסדר נכון כמו חיילות ב"ד, ולאו על יציאתם למלחמה דוקא קאמר, אלא שואל על הילוכם תמיד, וא"ל שדרכם לילך בזא"ז כדרך חיילות ב"ד כשיוצאין למלחמה. אי נמי דוד הע"ה עשה סדרים לחיילותיו בהילוכם למלחמה כמו סדרים שתמצא עתה אצל המלכים בחיילותם כי ממנו למדו המלכים לעשות, והפרסיים היו ראשנים בלימוד זה שהם למדו לעשות סדרים של חיילותם כמו סדרים של חיילות ב"ד, קודם שעשו שאר מלכים, שבזמנו עדיין לא היה זה אלא רק אצל הפרסיים:

שם. הראיני חברים א"ל דומין למלאכי חבלה. נראה הכונה כמו מלאכי חבלה, כיון ששולטים אינם מבחינים בין טוב לרע, אלא תם ורשע מכלים, כן אלו בעת שיהיה להם תגבורת ושליטה אין מבחינים אלא מזיקין והורגין כל אשר ימצאון. ומ"ש הראיני ישמעלים וא"ל דומין לשעירים של בית הכסא, נ"ל הכונה כי הישמעלים הזכרים דרכם לגדל שערות בראשם שלא יגלחום, ועושין אותם קליעות כמו הנשים, וידוע מ"ש רז"ל בגמרא דעירובין דף ק', בעשר קללות שנתקללה חוה שהאשה מגדלת שער כשדים, ולכן אלו שהם מגדלי שער כנשים דימה אותם לשדים. ואמר של בית הכסא משום דשם היו מצויים יותר בזמן הקודם, כמ"ש בברכות דף ס"ב, אביי מרביא ליה אימיה אימרא למיעל בהדיה לבית הכסא, ומקשי בגמרא לרביא ליה גדיא, ומשני שעיר בשעיר מחלף, ופירש רש"י שד של בית הכסא דומה לשעיר, ועליהם נאמר ושעירים ירקדו שם בישעיה י"ג ע"ש:

שם. הראיני ת"ח שבבבל א"ל דומין למלאכי השרת. נ"ל בס"ד, דאיתא בגמרא דפסחים דף קי"ג ע"ב ת"ר שלשה שונאין זא"ז, אלו הן הכלבים והתרנגולין והחברין וי"א אף הזונות, וי"א אף ת"ח שבבבל, נמצא תנא קמא וי"א הא' חולקין על י"א הב', דאמר ת"ח שבבבל שונאין זא"ז, ולכן כיון דאיכא מ"ד שהם שונאין ואיכא דפליגי, לכן א"ל ברמז הראיני ת"ח שבבבל איך הם, דדבר מי עיקר והשיב לו ברמז דומין למלאכי השרת שאין ביניהם שנאה וקנאה, ורמז לו בזה העיקר כסברת ת"ק וי"א קמא דפליגי על י"א בתרא. וראיתי להר"ן ז"ל בנדרים דף ך' שפירש עמ"ש שם, דמצייני כמלאכי השרת, י"ל שהם מצויינין ונבדלין משאר בני אדם כמלאכי השרת, כדאמרינן בהגדה מלמד שהיו ישראל מצויינין שם, כלומר שהיו עם בפ"ע ולא נתערבו במצרים ע"כ ע"ש, ופירוש זה יבא נכון כאן יותר:

ועוד נראה לפרש בס"ד, מ"ש דומין למלאכי השרת ע"פ מ"ש בגמרא דשבת דף קמ"ה ע"ב, הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל, תני רב יוסף אלו ת"ח שבבבל שעושין ציצין ופרחים לתורה, ופירש רש"י ציצין צמח ע"ש, וידוע מ"ש בגמרא אין לך כל עשב ועשב שאין ממונה עליו מלאך אשר מכה בו, ואומר לו גדל ונמצא חדושי תורה מדמה אותם הכתוב לצמחים ופרחים, לכן ת"ח שבבבל שעושין צמחים ופרחים בתורה, דימה אותם למלאכי השרת, הם אותם המלאכים הממונים על הפרחים והצמחים:

ובאופן אחר נ"לבס"ד, דרך הלצה, והוא קרוב ומתיישב לפי הפשט, דהמלאכים יש להם כנפיים במקום ידים, ות"ח שבבבל היה דרכם ללבוש מלבוש עליון הנקרא בלשון ערבי בד"ן, אשר בית הידים שבו ארוכים ופתוחים וסרוחים ומשולשלים למטה מן הידים, ודומין לכנפיים, וכל דורות שלפנינו היה מלבושם פה עיר בגדאד כך, וגם אנא עבדא לבשתי בחתונתי בגד זה הנקרא בד"ן, העשויים בתי ידים שלו כך, והם משולשלים וסרוחים ככנפיים, משא"כ בא"י אין לובשים בגד זה שידיו ארוכות ורחבות ומשתלשלים ככנפיים, אלא ידיו קצרות ולא ארוכות ולא רחבות, וגם לא פתוחות, וכאשר לובשים עתה ויקורין זה גוב"ה, ולז"א דומין למלאכי השרת שיש להם כנפיים:

שם. היום יושב בחיקו של א"א. נראה עיקר כמאן דמפרש היום נימול, ולא כמאן דמפרש היום נפטר דא"כ הו"ל להזכירו בתואר רב אדא, ולא היה קוראו בשמו בלבד:

שם. היום נולד רב יהודה בבבל. קשא למה הזכירו בשם רב, ואע"ג דעדיין לא הוה רב, ולרב אדא ב"א לא הזכירו בשם רב, ועוד קשא למה ברב אדא הזכיר שם אביו, וברב יהודה לא הזכיר שם אביו, שהיה שמו יחזקאל, ודוחק לתרץ דר"א היו כל העולם מזכירין אותו כך, ר"א בר אהבה, ולכן הזכירו בשם אביו כמנהג העולם אך לרב יהודה היו קוראין אותו בסתם ואין אומרים בר יחזקאל, דזה אינו, דהא אתמר לעיל דף ע' דאותם טבחייא היו מזכירין אותו רב יהודה בר יחזקאל, דאמרי עד דשקיל שמעיה דרב יהודה בר יחזקאל. ונ"ל בס"ד, דרב יהודה נולד בבבל תמורת רבינו הקדוש שהיה שמו יהודה, ולכן שהוא נולד תמורתו הזכירו בשם רב, וגם לא הזכיר שם אביו, ולכן עשה גבי רב יהודה עוד שינוי אחר מהא דר"א ב"א, והוא כי גבי רב יהודה לא הזכיר שם העיר שהיתה פומבדיתא, וגבי ר"א ב"א הזכיר שם המקום שהוא אקרא דאגמא, ורמז להם בזה שהודיעם דתמורתו נולד באקרא דאגמא, דאינו בא"י, דהשתא יאות להם לעשות מספד גדול, דאע"ג דנולד צדיק אחר, הנה א"י עצמה חסרה גברא רבא, ולכן לבני א"י שמגיע להם החסרון יותר יאות להם למבכי ולמספד, ולכן הכתוב דימה לצדיק הנולד תמורת צדיק לשמש, שאין זריחתו ושקיעתו במקום אחד, אלא זורח במזרח ושוקע במערב:

שם. והלא כבר נאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם. פירוש בע"כ צריכין אנו לפרש על טהרת ממזרים, דאם טהרה דטומאת מת וכיוצא, אין זה בידי שמים אלא בידי אדם על ידי אפר פרה. ומ"ש כשהוא אומר אטהר אתכם הוי אומר אף מן הממזרות, קשא מהיכא משמע זה, ונ"ל בדרך פשוט דדרים יתורא דקרא דכתב אתכם, ועוד נ"ל בס"ד, דידוע המביא ממזר לעולם פוגם באות א', דיו"ד ראשנה רומזת על מ"ד דאיש, ויוד תחתונה רומזת על מ"ן דאשה, והוא"ו שבנתים רומז לולד הנעשה משניהם, והפגם הוא מכה, נמצא פגם הזנות הוא מכת אלף, וזה רמוז בתיבת אתכם שהוא מכת א':

שם. בשלמא לר"מ היינו דכתיב וישב ממזר באשדוד. נ"ל בפסוק זה נרמז סוד טעם הממזר, והוא דאיתא בשער המצות לרבינו האר"י ז"ל בפ' כי תצא, דנשמות הממזרים הם מן המלכים הנקראים כלים, מבחינה שעדיין לא נבררה ונתקנה, אלא עודנה מעורבת בסיגים רעים של קליפות, ולכך אסורים לבא בקהל שהם נשמות הבאים מן המלכים אחר הבירור והתיקון שלהם ע"ש. ובזה פרשתי בס"ד, רמז הכתוב בירמיה כ"ד, הראני ה' והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל ה' וכו' הדוד אחד תאנים טובות מאד כתאני הבכורות, והדוד אחד תאנים רעות מאד אשר

לא תאבלנה מרוע, והיינו כי המלכים הנז' הם נקראים כלים כידוע, והדוד הוא קדרה שהיא כלי, אך דוד שבו תאנים טובות מאד הוא רמז על כלים אשר הוכררו ונתקנו, שמהם באים נשמות ישראל, שעליהם אמר רשב"י כל ישראל בני מלכים הם, **והדוד האחד אשר בו תאנים רעות מאד אשר לא תאבלנה מרוע** הוא רמז על כלים שנשברו בלי תקון ובירור, שמהם באים נשמות הממזרים, שנאחזים בהם סיגים רעים של קליפה, ולכך פסולין לבא בקהל, ולז"א **אשר לא תאבלנה מרוע**, ולכן אשת פוטיפר שרצתה שיבא עליה יוסף הע"ה ביאה אסורה, רצתה למשוך באותה ביאה נשמה פסולה של ממזרים, מאותו הדוד שבו תאנים רעים, והוא לא שמע אליה לשכב עמה, ולכן כתיב ביה **כפיו מדוד תעבורנה**:

והנה יש דוד עומד על האש, בזה מוכרח להיות שחרורית מכח האש, ויש דוד נקי ובר שאינו עומד על האש, כדי שישחיר מעשן האש, ולכן דוד שהוא מקום מולא נשמות ישראל, ידמה לדוד שאינו עומד על האש, ואין בו שחרורית, אך דוד שהוא מקום מילא נשמות הממזרים, ידמה לדוד אשר על האש, שיש בו שחרורית הרבה, וז"ש ויושב ממזר באשדוד, חלק תיבת **באשדוד** לשתים, וקרי בה **אש דוד**, ר"ל דוד ששולט בו האש שהוא מלוכלך בשחרורית הרבה. דכן הוא מקום מולא נשמות הממזרים, שהוא מן כלים שמעורבים בסיגים רעים, שהם דינים קשים מאד. גם י"ל דנרמז באשדוד שהוא מספר **שט"ו** כמנין **ז"פ אדם** שהם ז' מלכים, שכל אחד נקרא אדם, וזה החלק הנשאר בלי תיקון שממנו הממזרים, הוא כלול מכל ז"פ אדם שהם **שט"ו** כמנין **אשדו"ד**:

דף ע"ו ע"ב. אמר מרימר מאי קרא כלך יפה רעיתי ומום אין בך. י"ל מאי ס"ד דתלמודא מעיקרא לפרש האי מום דיוחסין, ולא פירש מום ממש כדדחי ליה אח"כ. ונ"ל בס"ד, דאי מום ממש למאי אצטריך למימר, אחר שכבר אמר כולך יפה, ולכן פירש כולך יפה על הגוף, ומום דיוחסין נמי אין בך. מיהו י"ל על יוחסין איך קרי ליה מום, ונ"ל דקאי על ממזרות, והממזר נוטריקון מום זר, ולז"א ומום דממזרות אין בך. והנה מהכא משמע מרימר הוא דיליף מהאי, ולאו ברייתא דתני רב יוסף, וביבמות דף ק"א קתני האי קרא בברייתא דתני רב יוסף, וי"ל דלעולם הוא כמ"ש כאן, וביבמות קיצר תלמודא, ונקיט הוכחא דהאי קרא כמה דתני רב יוסף, וכן בסנהדרין דף ל"ו נקיט כדהכא, וזה עיקר:

שם. והאיכא אוריה החתי, מאי לאו דאתי מחת. קשא כבר תירץ לו בצלק העמוני דיתיב בעמון, ומאי מקשי מהכא דה"ה כאן. ונ"ל בס"ד דסבר המקשן באוריה משמע טפי דאתי מחת, משום דנתן הנביא קראו ב' פעמים בדבר ה' בשם אוריה החתי דכתיב בשמואל ב' סי' י"ב מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיניו את אוריה החתי הרגת בחרב ואת אשתו לקחת לך לאשה ואותו הרגת בחרב בני עמון וכו' עקב כי בזתני, ותקח את אשת אוריה החתי להיות לך לאשה, וקשא למה הצריך לקראו ב"פ בשם אוריה החתי, ולא אמר אוריה בסתם, אך הדברים מוכיחין שהוא היה גר, ולכן הזכירו בשם אוריה החתי, לומר שהיה גר כדי להפליג בזה התוכחה על אותו עון, ולומר דאיכא חלול ה' טפי בזה, משום דהיה גר וכך עשית לו, וכמו שאמרו בגמרא דיבמות דף ע"ט, על בני רצפה בת איה דתלו אותם בעבור הגבעונים, והא כתיב לא תלין נבלתו על העץ, אר"י משום ר"ש בן יהוצדק מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש ש"ש בפרהסייא שהיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של אלו, הללו בני מלכים הם, ומה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים, אמרו אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו, ומה בני מלכים כך, בני הדיוטות עאכו"כ, ומה גרים גרורים כך, ישראל עאכו"כ. מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף וכו ע"ש, וכן הקשו עוד שם בגמרא הא כתיב לא יומתו אבות על בנים וכו' שהיו האומות אומרים אין אומה זו ראויה להדבק בה, שהרי פשטו ידיהם בגרים ליטול מזונותיהם, ולא נעשה בהם נקמה ע"ש, נמצא הנוגע בגרים להרע להם יהיה מזה חלול השם יותר, ולכן פירש לו בתוכחתו שהרג את אוריה החתי שהיה גר, ואת אשתו לקח, ולכן המקשן ס"ד מעיקרא דאוריה אתי מחת, ואעפ"כ התרצן א"ל גם כאן לא הוה גר אלא דיתיב בחת:

שם. אמר קרא ונשאו אתך בדומין לך. קשא כיון דלפי האמת הסנהדרין צריכין להיות מנוקין מן מום ממש, מנ"ל לדרוש דומין לך איחוס, לימא דומין לך בלא מום. ונ"ל משום דכתיב ונשאו אתך, ודריש ונשאו לשון נשיאות, ומצינו דנקיט נשיאות איחוס, דכתיב שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחותם לבית אבותם, וכן נקיט בבני קהת נשא את ראש בני קהת לבית אבותם למשפחותם, נשא את ראש בני גרשון למשפחותם לבית אבותם, כי מן היחוס יהיה נשיאות ראש דתפארת בנים אבותם:

דף פ"א נפל נהורא באיפומא. נראה דאין הכונה שנפל אור ממש דרך פי העליה, אלא הכונה על המראה היופי שלה שהיה חשוב וגדול מאד, ולכן יכנו אותו בשם אור, וכן הוא בלשון בני אדם, וכן הוא אומר יפה כלבנה ברה כחמה, דמדמי היופי לאור הלבנה ואור החמה. או אפשר לפרש דנפל אור ממש, אך לא היה טבעי אלא מעשה שטן דהראה לפני רב עמרם כאשר חלפה כאן פניה מאירות כשמש, ונפל האור בבית דרך פי העליה, כדי להבעיר בו אש התאוה, וגם כדי שישא עיניו ויראנה, דאל"כ לא היה נושא עיניו לארובה, כי היה טרוד בעסק תורתו ולימודו אך כיון שראה נפל אור מארובה, נשא עיניו לראות מה זה, וראה אותה:

שם. שקליה רב עמרם לדרגא. הנה ודאי דבר זה היה בהשגחה פרטית מן השמים, כדי שכל אחד יקח מוסר לעצמו, וגם אם יזקין לא יאמין בעצמו עד יום מותו ולא יסיח דעתו ממורא העבירה, ויברח מכל דבר שיש ממנו חשש תגבורת היצר, וכיון שהרגיש שדבר זה נעשה בהשגחה, כדי שילמדו הרואין מוסר לעצמם, לכן השביע את יצרו שיצא ממנו, כדי שיהיה נראה דבר חידוש לעיני העולם, ויתפעלו ביותר, ועשו רצונו מן השמים בזה, ונראה לעיני הכל שיצא ממנו כי עמודא דנורא, ועי"כ אמר רב עמרם דברים כמדבר עם יצרו חזית דאת נורא וכו' כדי להלהיב הלבבות של העומדים שם, להיות להם חרדה ליראת שמים ומגלגלין זכות ע"י זכאי. ומ"ש רמא קלא ואמר נורא בי עמרם, פירוש תחלה רמא קלא קול גדול בלבד, כדי להחרידם מחמת הקול, ויתנו לב לדעת מה זה, ואחר שכוונו דעתם על קולו, לידע על מה הקול הזה, אמר נורא בי עמרם, ותכף באו ורצו אצלו, ונראה שהיה ביתו שכן לבהמ"ד סמוך ונראה ממש, ולכך כששמעו קולו באו תכף, וכאשר באו נתמלא הבית כולו אנשים, והוא הגיד תכף את הענין לפני הכל, דהכי והכי הוה עובדא על כן צעקתי נורא בי עמרם, וכששמעו דברים אלו שהגיד על עצמו, אמרו לו כסיפתנן. ומ"ש אפשח רמא קלא פירש רש"י הרחיב ופיסק רגליו לעמוד במקומו בחוזק, ונראה הטעם כדי להחליש כח ירכותיו, ששם הוא כח התאוה, כי אבר התשמיש הוא בין רגליו ודרך שם יבא לו התגברות הכח:

שם. דאנת נורא ואנא בשרא ואנא עדיפנא מינך. פירוש כפי הטבע האש אוכל הבשר ושורפו, ועתה כאן הוא להפך. או יובן בס"ד ע"פ מ"ש בסוטה דף ה', אמר חזקיה אין תפילתו של אדם נשמעת אא"כ משים

משים

משים עצמו כבשר, שנאמר יבא כל בשר להשתחות לפני, א"ר זירא בשר כתיב ביה וגרפא, אדם לא כתיב ביה וגרפא, וא"ר יוחנן בשר ר"ת בושה שאול רימה, וידוע דהעניו יהיה לו כח לשלוט ביצרו, לז"א אע"ג דאנא נורא וקשה לעמוד נגדיך, עכ"ז כיון דאנא בשרא עניו, אנא עדיפנא מינך ששולט בך:

שם. ר"מ הוה מתלוצץ בעוברי עבירה, פירוש מלעיג בהם, באופן דמיכח מדבריו דקל לאדם להתגבר על יצרו, ולכן לא ניחא קמי שמיא דברים אלו, שבזה הוא מקטין ומקל במעלת הצדיקים ובעלי תשובה, דנזדמן להם מעשים שנלחם היצה"ר בהם להחטיאם, והם נתגברו עליו, ולכך נתגרה בו השטן במעשה זו שהזמין לפניו בידים, להודיעו תוקף כח היצה"ר ואז יכיר מעלת המתגברים על יצרם וישבח אותם, וכן הועיל דבר מעשה זו שנזדמן לפניו, דאז מעתה הדר ביה, והיה מפליג בשבח תגבורת האדם על היצר, עד שהיה הוא עצמו אומר הזהרו בי מפני ביתי:

והא דאדמי ליה כאיתתא באידך גיסא דנהרא, נזדמן לו הדבר כך, להורות שבזכות התורה שנמשלה למים הוא ניצול, ולכן לא היה מפסיק בינה לבינו, אלא המים הרומז לתורה. ומה שנזדמן שלא היה מברא וקטע מצרא, שהוא חבל עב, רמז שהיצה"ר תחילתו דומה לחוטי עכבים, וסופו דומה לחבל עב, וכמ"ש בגמרא דסוכה דף נ"ב, א"ר אסי יצה"ר בתחלה דומה לחוט של כוכית, ולבסוף דומה כעבות העגלה שנאמר הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה ע"ש. ומ"ש הזהרו בר"מ ובתורתו, הכונה הזהרו בר"מ מצד קדושת נשמתו, ובתורתו כמשמעה:

שם אדמי ליה שטן כאיתתא. הא דעשה באופן זה שהוא נהפך להיות כצורת אשה, ולא נתגרה בהם לחמוד אשה ממש, שיזמן אותה לפניו ויתגרה בו לרדוף אחריה לתבעה, נ"ל בס"ד הטעם כי דבר זה מן השמים היה לפי שעה, כדי שיודיעו לו כח ומעלה של המתגבר על יצרו בעבירה, ולא יהיה קל הדבר בעיניו, ואם היה נעשה כן באשה ממש, הנה הנס דאח"כ ניצול מן מעשה עבירה שלא עשה, עכ"ז לא ניצול ממראה עינים שראה אותה ונפתה לבא עליה וחמד אותה, וזה הדבר בעצמו הוא איסור חמור, וכמ"ש בש"ע אה"ע סי' כ"א אסור להביט ביופיה של ערוה, וכתב בית שמואל ס"ק ב' דה"ר יונה ז"ל כתב דאסור מדאורייתא, מקרא דכתיב ולא תתורו אחרי עיניכם, והרמב"ם ס"ל מדרבנן ובאשה פנויה לכ"ע אסור מדברי קבלה, ע"ש, ולהכי לא ניחא קמי שמיא שיהיה סוף דבר נכשל באיסור זה עכ"פ ועל כן נעשה הדבר באופן זה דלא היתה אשה ממש, כי אם רוח ודמיון בעלמא שאין בו ממש, דבזה ליכא איסורא, ועיין בירושלמי דפ"ק דשבת הלכה ג', באותה חסידה שנצטיירה לפני חסיד אחד כצורת אשה יפה ונכשל, ואח"כ נתחרט ונצטער, ואמרה לו אל תצטער כי רוח אני ולא אשה, ועיין מ"ש מהר"ש יפה בזה, ועיין להרב חיים שאל ח"א סי' נ"ג שכתב בשם מהר"ם די לונזאנו ז"ל שהבין במאמר הנז' דאותו חסיד שכב עמה ממש, ומשום דאין איסור זנות וערוה בביאה של שידין ורוחין, לכך אמרה לו אל תצטער, כי לא נכשלת באשה ע"ש. ואנא עבדא כתבתי דהן אמת אין איסור של זנות וערוה בביאה של שידין ורוחין, אך ודאי הבא על השידה השחית זרע לבטלה, כאלו השליך זרע על עצים ואבנים וא"כ איכא איסורא דהשחתת זרע לבטלה שהוא עון המבול, ואיך לא יצטער על זה, אך באמת אותו חסיד לא בא עליה ורק הסתכל בה וחמד אותה ובא לשכב עמה, ולא עשה מעשה אלא נתגבר על יצרו, ופירש, ועכ"ז היה מצטער על מראה עינים והסתכלות שהיה לו בערוה ועל זה אמרה לו אל תצטער כי מראה עינים שלך לא היה באשה ממש אלא ברוח, וליכא בזה איסור דלא תתורו אחרי עיניכם:

[illegible]

ועוד נ"ל בס"ד, הא דלא נתנו רשות מן השמים לשטן להתגרות בו, אלא רק באופן זה שהוא עצמו יהיה נהפך לאשה יפה, ולא יתגרה בו באשה ממש ויפרוש ממנו קודם מעשה, משום דאם היה כך הוה נפיק תקלה מזה המעשה, דאע"פ דפירש ממנו ולא חטא ח"ו, הא עכ"פ נעשה חלול השם בדבר שאותה אשה כן יהודית כן גויה ידעה שבתחלה נפתה לבו אחריה וחמד אותה ורצה לעשות מעשה, ועל כן נעשה הדבר בכה"ג, דאז לא נעשה חלול השם בדבר זה:

שם. שוינהו לדמך כתרתי מעי. צריך להבין מה הוא השיעור והקצבה הזה שדבר בו השטן. ונ"ל בס"ד, בהקדים מ"ש הרב נחלת בנימין ז"ל דף קס"ב ע"א שיעור דם הנפש הוא י"ח דינרין, וכל דינר הוא ששה מעין, ומעה ארבע איסרין, הרי תל"ב איסרין הוא משקל דם הנפש, והוא מספר תכ"ל, וכתב שם עוד שבכל יום התענית יתמעט שיעור איסר מן תל"ב איסרין של דם הנפש ע"ש, ולפ"ז המתענה תכ"ד ימים יתמעט מדם הנפש תכ"ד איסרין, וישאר לו רק ח' איסרין שהם שני מעין, וידוע מ"ש רז"ל דהחוטא בזנות ישכח תלמודו וידוע מ"ש מהרש"ם ז"ל, שהקליפה המשכחת את התלמוד נקראת רי"ב, ויש שם קדוש הנקרא כד"ת, שהוא חקוק על מלחו של משיח בן דוד, שמספרו עולה מספר משיח בן דוד, הנה השם הזה מציל מקליפה זו המשכחת את התלמוד, ולפי האמור שהחוטא בזנות שולטת בו הקליפה של השכחה שישכח תלמודו, יש לו תקנה להתענות תכ"ד יום כמספר שם הקדוש הנז' הנקרא כד"ת, כדי שיהיה לו כח הגלה משם זה להנצל מקליפת השכחה:

והנה כאן בענין זה, אם ח"ו היה נשאר באותה תגבורת של היצר, והיה נשאר השטן בדמות אשה, והיה עושה מעשה של ביאה ממש ח"ו, אע"ג דאין כאן ביאה של ערוה, עכ"ז היתה שולטת הקליפה של השכחה לשכח תלמודו ח"ו, ואז אח"כ היה מוכרח להתענות תכ"ד יום כדי למשוך כח הגלה משם הקדוש כד"ת, להסיר ממנו השכחה, ואז לא היה נשאר בו מדם הנפש, אלא רק שיעור ב' מעין שהם ח' איסרין, כי דם הנפש הוא תל"ב איסרין, ובכל יום נחסר שיעור איסר, ואחר שיתענה תכ"ד יום שהלך ממנו תכ"ד איסרין, נשאר בו ח' איסרין שהם ב' מעין:

שם. רבי עקיבא הוה מתלוצץ בעוברי עבירה. קשה והלא רבי עקיבא היה רבו של ר"מ, והו"ל לתלמודא להביא מעשה דרבי עקיבא ברישא. ונ"ל בס"ד, דתלמודא הוה קשיא ליה כיון דרבי עקיבא קדים לר"מ, מסתמא הוה עובדא דידיה ברישא, וא"כ אחר דרבי עקיבא ראה זה הנסיון שגלגלו עליו מן השמים, כדי שלא יתלוצץ עוד בעוברי עבירה, בודאי הגיד זה הדבר שקרה לו לתלמידיו, כי מסתמא לפניהם היה מתלוצץ, ועל כן בודאי היה מגלה להם מעשה זו שקרה לו, להודיעם שחזר בו מאותם דברים כדי שהם לא ילמדו ממנו להתלוצץ בעוברי עבירה, ור"מ דהוה תלמידו ג"כ ודאי שמע דבר זה מפיו, ואז גם הוא היה חוזר בו שלא יתלוצץ, ואמאי נשאר ר"מ מתלוצץ בעוברי עבירה, שהוצרך לעשות מעשה אחרת בו בעצמו, כדי שיפרוש ולא יתלוצץ, על כן מחמת קושיא זו עשה תלמודא הכרח גדול, דמעשה דר"מ קדים למעשה דרבי עקיבא, ואחר שנעשה מעשה זו עם ר"מ, לא הגיד המעשה הזאת לרבי עקיבא רבו, כדי שלא יהיה נראה שבא להוכיחו בהגדת המעשה הזאת על דרכו ומנהגו

שהיה נוהג להתלוצץ בעוברי עבירה, לכך שתק ולא הגיד לרבו מעשה זו שקרה לו, ורק הוא עזב דרכו הראשון, ולא היה מתלוצץ בעוברי עבירה עוד, אבל רבי עקיבה נשאר מתלוצץ כדרכו, עד שנזדמן מעשה השניה לו עצמו, ולכן מסדר התלמוד סידר מעשה דר"מ קודם מעשה של רבו, להודיע כי מעשה זו קדמה בזמן למעשה רבי עקיבה, ולכך לא הועילה לרבי עקיבה ג"כ, אלא הוצרכה מעשה אחרת להיות לרבי עקיבה, כדי שגם הוא יעזוב מנהגו הראשון :

ואם תאמר, למה לא הקדימו מן השמים המעשה של רבי עקיבה, כדי שתועיל בעבור ר"מ ג"כ, ולא יצטרך הדבר לעשות מעשה אחרת אין זו שאלה, כי מן השמים היה רצון להיות שני מעשים, כדי לחזק הדבר הזה יותר, ולכן הקדימו מעשה דר"מ, שבזה אין תועלת לרבי עקיבה, והוצרך מעשה אחרת אליו, ואז רבי עקיבה כאשר סיפר מעשה דידיה לתלמידיו, אז גם ר"מ סיפר לפני רבו ולפני חביריו מעשה דידיה, ונעשו שתים כהלכתן, שבזה נתחזק הדבר יותר, ודע כי בזה נבין קדושה וחסידות של שני גדולי ישראל רבי עקיבה ור"מ, דאע"ג דשום אדם לא היה יודע במעשה שנזדמן להם, הם גילו הדבר, ולא בושו, כדי ללמד דעת ומוסר לתלמידים ולשאר בני אדם, יהי רצון זכותם יגן בעדינו. ומה שנעשה מעשה דרבי עקיבה בדקל, שנזדמנה לו האשה עומדת על הדקל ועלה אליה, מפני שהצדיק נמשל לדקל שעושה פירות, דכתיב צדיק כתמר יפרח, כן הוא עושה פירות מתורה ומצות, לרמוז לו שזכות תורה ומצות שלו עמדה לו בדבר הזה. או יובן רמוז לו על כוחו ועוצם ידו בתורה, שהוא השיג גם הטעמים שהם עומדים למעלה מן האותיות, וכן הדקל פירותיו גבוהים למעלה, וזאת המעלה הגינה עליו בדבר זה :

שם. פלימו הוה רגיל למימר כל יומא גירא בעיניה דסטנא. הנה ידוע לשון רגיל נאמר על שלשה פעמים, והוא בכל יומא אחר שלשה תפילות היה אומר דבר זה, נמצא בכל יומא ויומא הוה רגיל, דהיינו שהיה אומר זה שלשה פעמים ביום. והא דאמר גירא ולא סכינא, כי הגירא כוחו יותר חזק שפועל פעולתו מרחוק, והסכין מקרוב דוקא, ואמר בעיניה הוא כח התאוה שמראה לאדם, דנקראים כוחותיו בשם עינים, וכמ"ש בספר הלקוטים במאמר מ"ה מלא עינים, דלכל אדם מראה לו תאוה כפי מזגו וטבעו, וכפי דעתו, וכמ"ש ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים, ולכן ארז"ל גבי אנשי כנה"ג, כשרצו לבטל יצה"ר דעבירה כחלנהו לעיניה, ולכן יצה"ר נקרא רע עין :

שם. יומא חד מעלי יומא דכפורי הוה. הא דנתעורר השטן, וחרד על דבורו של פלימו ביום ערב כיפור יותר משאר ימים, נ"ל בס"ד כי היה ירא מקללה זו ביום כיפור יותר, חדא מחמת קדושת היום, ועוד דפלימו הוא בתענית ופועל יותר, ועוד דאותו היום יש חמשה תפילות יחד, והוא רגיל לומר כל יום שלשה פעמים קללה זו של השטן אחר כל תפלה, וא"כ ביום כיפור מוכרח שיאמר אותה חמשה פעמים, ולכן חש לה בעבור אותו יום יותר ובא לתקן הדבר ביום ערב כיפור, גם עוד חש לקללה זו ביום כיפור יותר משאר ימים, משום דאותו היום ריע מזליה דשטן, שאין לו שליטה, ולכן חשש על עצמו יותר באותו היום :

שם. אדמי ליה כעניא. רמז בזה כי פלימו בעוצם צדקתו ותורתו שלט ביצרו, ועשאו עני שלא יכול לגזול כלום מתורתו ומצותיו, והרי הוא עומד בחוץ שאין רשות ליכנס, אם לא יתן לו רשות, ולכן קרא אבבא, וגם עשה לו בזה רמז תוכחה שמוכיחו ומתרעם עליו למה תקללני, וכי מה עשיתי לך ומה נהניתי ממך ומתי נכנסתי לביתך ומה לך עמי שתקללני, ולכן עשה עצמו בדמות עני ועומד בחוץ, לרמוז לו כי מצדו הנה הוא עני שאין לו הנאה של כלום ממנו, ואפילו כניסה לביתו אין לו, כי כל צדיק שאינו חוטא כלל, עושה השטן והיצה"ר עני ועומד בחוץ. והא דמלא נפשיה שחנא וכיבי, לרמוז כי הוא נקרא מאוס אצל החכמים, כמ"ש אם פגע בך מנוול משכהו לבהמ"ד, דקראוהו מנוול, על כן בדין הוא דלעביד קמייהו מילי דמאיסותא, לנטרס בכך, כאשר שפטו עליו הם :

שם. לימא מר רחמנא נגער ביה בשטן, נראה דנתרצה בכך מפני שדבר זה כבר נאמר עליו גבי יהושע כה"ג דכתיב יגער ה' בך השטן, ובעלי מקרא קורין פסוק זה בנביאים של זכריה, ועוד נערה אינה קללה אלא מניעה שלא ישטין ולא יתגרה, אבל מה שהיה אומר פלימו זו קללה הנוגעת לעצמו ובשרו, שאומר גירא בעיניה דסטנא :

שם. סליק וקא יתיב בגויה. נ"ל לא היה בתנור להבה שישרף, דא"כ מאבד עצמו בידים, אלא רק היה אש בקרקע התנור, ורצה לעמוד בתוכו שתכוינה כפות רגליו, דבזה לא יש סכנה כי אם צער כויה, ורצה לעשות תיקון זה נגד הקלקול, דהוא שוור פירוש קפץ, והגביה רגליו מן הארץ, כדי להביא לה הרמון בשביל אתנן, ולכן עשה זאת להכוות כפות רגליו, ואפשר דמכח הכויה העלה שם אבעבועות, והאריך הצער הזה אלו ימים רבים, כי לא נתרפאו, והיו מוציאין ליתה עד שנפטר באותו הצער. והא דבקשה הרמון כדי שאח"כ יהיה זה לסימן, אך כונה עוד לרמוז כי הוא עודנו מלא מצות כרמון, דלא נכשל באשה נכריה, אלא זו אשתו היא :

שם. ושמע בעלה והפר לה. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל, והלא אין מחשבה רעה מצרפה למעשה. ונ"ל, הא דאין מחשבה מצרפה למעשה, היינו משום דיש לעשות לו התנצלות, דאם היה מזדמן מעשה לפניו לא היה עושה, אך זו דעשתה מעשה לפי דעתה באיסור אע"ג דלפי האמת היתה היתר, דנין אותה אלו היתה המעשה של איסור ודאי ג"כ היתה עושה, דהא באמת היא חשבה מעשה איסור ועשתה, ואפשר להעמיס תירוץ זה בתירוץ של הרב ז"ל. ועוד נ"ל בס"ד, דאע"ג דאין מצרפין מחשבה רעה למעשה, היינו להביא עליו יסורין או גיהנם, אבל ודאי צריך סליחה, דדמי למצות עשה, דאין מענישין על ביטולה, אלא בעידן רתחא, ועכ"פ צריך סליחה וכפרה :

שם. מי שנתכוון לאכול חלב ועלה בידו חלב עאכו"כ. קשא אם לענין עונש על אכילת חלב בא לעשות הקל וחומר הזה, לא אצטריך, דהא עונש אכילת חלב מפורש בכתוב, והוא מן חיובי כריתות, דהקל וחומר עביד על המחשבה בפ"ע, דאע"ג דאיכא מלקות וכרת על המעשה, הנה ראוי לקבל עוד עונש פרטי על חלק המחשבה, שהיה לו באותה מעשה :

שם. רבי עקיבה כי הוה מטי להאי פסוקא הוה בכי, אמר ומה מי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה וכו'. מקשים למה רבי עקיבה הוה בכי על זאת יותר משאר חכמים, ומתרצים בשם רבני אשכנז ז"ל, משום דעשרה הרוגי מלכות היו גלגול השבטים, ונתפסו בעון מכירת יוסף הע"ה, אך מצינו שא"ל יוסף הע"ה ועתה אל תעצבו כי למחיה שלחני אלקים לפניכם ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי אלקים וכו' כלומר זו היתה סיבה מאת ה' כדי לכלכל העולם כולו, וא"כ תיקשי למה נענשו עשרה הרוגי מלכות בעבור זאת, מאחר שהמעשה היתה לטובה, אך לפי מ"ש הכתוב אישה הפרם וה' יסלח לה, דצריכה כפרה משום מחשבתה הרעה, אע"ג דגוף המעשה היה טוב, לכן גם הם נתחייבו בשביל המחשבה עכ"ד.

וראיתי מקשים על דבריהם, דלא דמי הא להא, דהכא הכתוב איירי במעשה של היתר ממש, דעלה בידו בשר טלה, אך המעשה של השבטים היתה באיסור, דעכ"פ הם מכרו אותו ועברו ע"פ וגונב איש ומכרו מות יומת, ורק הקב"ה סיבב מאותה מעשה טובה, דנתגדל יוסף הע"ה במצרים, ובאה הטוב של השבע על ידו :

ואנא עבדא אבא לקיים דברי רבני אשכנז ז"ל הנז' באופן זה דכתבו בשם הרמ"ע ז"ל, דהשבטים פטורים מן המיתה משום דאיתא בסנהדרין דף פ"ו, וגונב איש ומכרו ונמצא בידו, פרט למצוי אצלו כבן ואח, ועוד טעם שני איכא, דאיתא התם דאין חיוב אלא רק במי שגונב ומחזיק ותוקף בו לזכות תחלה ואח"כ מוכרו, שנאמר והתעמר בו ומכרו, והם לא תקפו בו אלא מכרו אותו בעודו בבור, ואותם שקנו אותו משכו אותו והעלהו ולקחוהו עכ"ד. והנה טעם הראשון ליתיה כי הם לא היו נוהגים עמו מנהג אחים והפרו אחוה, וכמ"ש חז"ל ע"פ נסעו מזה שהפרידו בני רחל מהם והוא לא חשוב מצוי אצלם, ולא נשאר להם פיטור אלא מצד טעם השני, שהם לא תקפו אלא מכרו אותו, והקונים משכו אותו ולקחוהו, מיהו היתר זה לא היה במתכוון, כי הם לא סלקא דעתייהו להתיר המכר בכך, אלא נזדמן הדבר כן מאליו, ונמצא זה דומה דנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, דהם לא הרגישו בהתר זה, ולא היתה כונתם בכך אלא מחשבתם באסורא :

והנה בעיקר הקושיא במאמר הנז', דהוה רבי עקיבה בכי, תרגמי בס"ד, דהוה רבי עקיבה בכי בהאי קרא, משום עובדא דשטן דנזדמנה לפניו, דאדמי ליה כאיתתא ברישא דדקלא, וראה אותה וחשק בה ועלה לדקלא לתבעה, ובאמצע הדקל שבקיה יצה"ר וירד, וידוע, דא"א שתתגבר התאוה בערוה אא"כ יסתכל בה ויראנה, וכבר כתבתי לעיל דהבטה בערוה י"א דאסור מן התורה, מקרא דלא תתורו אחרי עיניכם, וי"א מדרבנן, ובפנויה לכ"ע אסור מדרבנן, והגם דהבאתי לעיל דהסתכלות בשידה ורוחות ולא באשה ממש שאני דלא אתמר איסורא דלא תתורו אחרי עיניכם בכהאי גוונא, מ"מ רבי עקיבה כשהיה מגיע למקרא זה דאישה הפרם וה' יסלח, דמוכח מיניה כל היכא דהמחשבה באיסורא הוות, אע"ג דהמעשה היתר גמור, צריך כפרה וסליחה, לכן מזה היה דן בכך עובדא דאע"ג דאשר חישב בהסתכלות לא הוה באשה ממש, מ"מ צריך כפרה על מחשבתו והסתכלותו שהיתה על אשה ממש, כי הוא חשב דזאת הנראית לו על הדקל היתה אשה ממש, דשייך בה האי איסורא דלא תתורו :

שם. מי שנתכוון לאכול בשר חזיר, ועלה בידו בשר חזיר עאכו"כ. קשה מה שנתחדש לו בחלוקה זו דעלה בידו בשר חזיר, מכח האי קל וחומר, והלא עונש המתכוון לאכול בשר חזיר, מפורש בכתוב והוא חיובי כריתות, ולמאי אצטריך האי קל וחומר. ונ"ל בס"ד דלא בא לחדש דבר על אכילתו במזיד, אלא בא ללמוד קל וחומר לחייב על המחשבה שהיתה לו קודם אכילה, דעדיין לא אכל ורק חשב לאכול, והיא ע"פ מ"ש בגמרא לעיל בדף מ', מחשבה העושה פירות הקב"ה מצרפה למעשה, שאין עושה פירות אין הקב"ה מצרפה למעשה ופירש רש"י עושה פירות שקיים מחשבתו ועשה מצרפה למעשה, שנפרעין ממנו אף על המחשבה ע"ש, וכוונתי היא דלאו על מחשבה דהיתה בשעת מעשה איירי, דזה פשיטא, אך קאי על המחשבה דקדמה למעשה, דתחילה חשב לאכול חלב בכונה, דנפרעין ממנו גם על אותה מחשבה שקדמה, דלא הוות בעידנא דמעשה, ועל זאת המחשבה שקדמה לשעת מעשה, בא ללמד כאן דנפרעין עליה בפ"ע מפני שסופה באה לידי קיום במעשה :

שם. ולא ידע ואשם ונשא עונו, כשהיה רבי עקיבה מגיע לפסוק זה היה בוכה. הא דרבי עקיבה היה בוכה בפסוק זה טפי מזולתו, נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בגמרא דחגיגה דף י"ד, ת"ר ארבעה נכנסו לפרדס, בן עזאי הציץ ומת, ובן זומא הציץ ונפגע, ואחר יצא לתרבות רעה, ורק רבי עקיבה נכנס בשלום ויצא בשלום, ואף הוא באו מלאכי השרת לדחפו, א"ל הקב"ה הניחו לזקן זה שראוי הוא להשתמש בכבודי, ופירש רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רז"ל, דארבעה חכמים הללו היו מופלגים בחכמה, והיו צופים ברוה"ק ובמעשה מרכבה, ועלה בדעתם לתקן הפגמים שפגם אדה"ר בחטאו, אך א"א לתקן הפגמים ההם אלא עד שימשיכו ארבעה מוחין, שהם חכמה ובינה ותרין עטרין דדעת, שהם חסדים וגבורות, וכולם יחד הם ד' מוחין, אמנם ארבע חכמים אלו עלה בדעתם שבין ארבעתם יחד יתקנו הפגמים הנז', והיינו שכל אחד מהם יתקן וימשיך מוח אחד מאלו הארבעה מוחין הנז', כי חשבו שאין כח בהם להמשיך הד' מוחין, וכן עשו, אבל טעו בזה, כי היה צריך שכל הארבעה מוחין יושלמו על ידי אחד מהם בלבד, וכן גם לרבי עקיבה שנכנס בשלום ולא חטא בזה התיקון אשר עשה, בקשו מלאכי השרת לדחפו, והטעם כי באמת תיקון שלו היה שלם וטוב יותר מכולם, ונעשה בו תועלת, מפני כי אע"פ שהמשיך מוח אחד לבדו, עכ"ז הועיל כי מחמת דאותו המוח שתיקן הוא היה עטרא דחסד, אז על ידי תיקונו נתקנו כל המוחין ממילא, אך עכ"ז שגג בזה, שהיה צריך שהוא לבדו ימשיך כל הארבעה מוחין כלם, ולכן בקשו מה"ש לדחפו, והשי"ת הצילו, כי עכ"פ נתקנו כל הארבעה מוחין בסיבתו, אע"פ שהוא עצמו לא נחת לתקן אלא מוח אחד בלבד, עכ"ד זלה"ה בקיצור, כי שם ביאר באורך פרטות הקלקול שנעשה מעשה כל או"א מהם, וגם ביאר טעם מיני העונשים שנענשו לכל או"א כמ"ש, ולכן רבי עקיבה כשהיה מגיע לפסוק זה, דאמר מי שנתכוון לאכול שומן ועלה בידו חלב, דאמרה תורה ונשא עונו, היה בוכה על חביריו שהיו עמו בשותפות עליית הפרדס, דכולם חשבו לתקן, וכוונתם היתה לטובה לאכול שומן, ורק שגו ברואה ועשו קלקול במעשיהם, וכל אחד קבל עונש גדול כפי ערך הקלקול שהיה על ידו, זה מת וזה נפגע וזה יצא לתרבות רעה, והיה בוכה עליהם, ואמר אם כן המתכוון לקלקל ועשה קלקול עאכו"כ, וגם על עצמו היה בוכה קצת, כי עכ"פ הוא שגה בתיקון שעשה, והיה בסכנה גדולה, דרצו מה"ש לדחפו, לולי השי"ת היה בעזרו והצילו :

שם. לא סבר לה מר דמקדשה, פירש רש"י ז"ל אין אדוני יודע שהיא מקודשת, ולשון לא סבר אינו מתיישב במקום לשון אינך יודע. ונ"ל הכונה, דא"ל אם לא חשבת דהיא מקודשת, דהיה לך לחשוב אולי היא מקודשת :

דף פ"ב. שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות. נראה הכונה, לפעמים כל האומנים יהיו עניים מפני שאין הרווחה לבני אדם בעסק שלהם כראוי, כדי שיביאו להם עסק מלאכה, ולכן האומנים בטלים ומוזלין בשכר מלאכתם חצי הערך, ועכ"ז אין נמצא להם עסק מלאכה ולעת כזאת האומנות יש בה עניות, ולפעמים יהיו האומנים עשירים, כי יש הרווחה בעולם לבני אדם בעסק מו"מ שלהם, וגם מצד שדות וכרמים שלהם, וכיון דהרווחתם רבה מביאים לאומנים עסק של מלאכה לעסוק בשבילם, ובשביל ביתם, ומחמת רבוי הצרכים אשר מבקשים מהם עסק מלאכה הרבה, מוסיפים שכר מלאכתם על חד תרין, ויתעשרו :

שם. טוב שברופאים לגיהנם. נ"ל בס"ד, הרופא שאינו פקח ומומחה לא יסמוך על דעתו לתת סמים חריפים ותקיפים, אלא יתן סמים קלים פשוטים, אשר אם לא יועילו ודאי לא יזיקו, וא"כ אין תקלה יוצאה מסיבתו, ואם יכבד חליו של חולה מאליו יכבד, ולא יגיע לו נזק מן הסמים שנותן לו לשתות, אבל רופא שהוא בקי ומומחה

סומך על דעתו, ונותן סמים חריפים ותקיפים לעשות בהם מלחמה עם החולי של החולה לגרשו בע"כ, ולפעמים ישגה לתת סם שיעור יותר ממה שצריך לחולה לפי מזגו וכוחו, ומחמת חריפות ותוקף הסם יזיק לו, ועוד לפעמים ישגה בעיקר החולי, ויתן סמים דלא שייכי לאותו החולי של החולה, ואז יזיק הסם אליו, ויהיה סיבה למיתתו ב"מ, ולז"א טוב שברופאים קרוב הוא לירד לגיהנם, בעבור שפיכות דמים של החולים, אשר תסובב על ידו :

שם. כשר שבטבחים שותפו של עמלק. נ"ל בס"ד הכונה, כי הטבחים מביאים משרתים ריקים ופוחזים רעים וחטאים למכור להם הבשר, והם מוכרים לישראל עם בשר המותר בשר נבלות וטריפות, כדי להרויח, ונמצא אלו גורמים מיעוט השפע ומיעוט הפרנסה מישראל, כי זה הוא מסיבת אכילת נבלות וטרפות כנודע, וידוע מ"ש בקה"י ז"ל, דקליפת עמלק מונעת הפרנסה לישראל, ולכן בעבור גלגול המשקאות בא עמלק ע"ש, ונמצא זה הכשר שבטבחים שבני אדם רצים לקנות בשר מן בית המטבחים שלו ומחנותו, ואך הוא משרתיו רשעים, דמאכילין בשר נבלות וטריפות לישראל, ועי"כ מונעין שפע הפרנסה, נחשב שותפו של עמלק, דגם קליפת עמלק מונעת הפרנסה מישראל. ועוד נ"ל בס"ד הטעם בזה, דאחז"ל המאכיל נבילות וטריפות לישראל ראוי להשליכו לכלבים, וכמ"ש עובדא הוה בחד טבח רשע שהיה מאכיל נבלות לישראל ונפל מן הגג ומת, והיו הכלבים אוכלין אותו והניחם ר"ח דאמר מדילהון אכלין, יען כי נבלה וטריפה חלק הכלבים. וידוע מ"ש בקה"י ז"ל דעמלק קליפתו כלב. ובזה פרשתי בס"ד הטעם דאחז"ל עמלק בא בעון לה"ר, ולז"א כאן כשר שבטבחים המסבב אכילת נבלות לישראל, ע"ד שביארנו לעיל, זה שותפו של עמלק דקליפתו כלב. ועוד נ"ל דרך הלצה על אותם הטבחים שכתב עליהם הרב מהר"ח פלאג'י ז"ל, שדרכם לעשות מר"ח אב עד ט"ב חגים ומועדים, באומרם כי כל ימי השנה ובפרט במועדים הם מאוסים ומזוהמין במלאכתם, ומתי תהיה שמחתם אם לא בימים אלו, שהם ימי בטלתם, ובאמת מנהג זה רע ומר להפוך להם ימי האיבול לימי מועד ושמחה, ולכן הם נעשים בזה שותפים של עמלק, יען כי עמלק ימי שמחתו הם ימים אלו, וכמ"ש בזוה"ק בזמן שיש לישראל מועדים וימים טובים יש לסט"א אבילות ויגון ואנחה ובזמן שיש לשונאיהם של ישראל ימי איבול וצער תעשה הסט"א ימי שמחה ויו"ט, ולכן טבחים אלו וכיוצא בהם הם שותפיו של עמלק :

שם. מניח אני כל האומניות שבעולם, ואיני מלמד את בני אלא תורה. נ"ל בס"ד, כי אומנות אחת ודאי ראוי ללמדו, אם על לימוד מיני אמניות הרבה מניח אותם ומלמדו תורה, אי נמי אע"פ שיש לאל ידי ללמדו אומניות אניח אותם לאחרים שילמדום, ואת בני אני מלמדו תורה דאפשר לעולם שיתקיים מצד האמנות על ידי אחרים :

שם מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה. קשה מה שייכות ומה קשר יש לדברים אלו עם דברים שקדמו במשנה, ונ"ל בס"ד דאתמר במשנה זו לימוד התורה נותן לאדם אחרית טוב, ויליף לה מדכתיב ואברהם זקן, כלומר זקן שקנה חכמה, הוא עסק התורה, וגם זקן כמשמעו שבאו לו ימי הזקנה, ואז בירך ה' את אברהם בכל שהיה לו אחרית טוב ותקוה טובה, ועל זה קשה מנ"ל שא"א עסק בתורה ומחמת עסק התורה זכה לכך, והלא עדיין לא נתנה וא"כ מסתמא זכה לכך בעבור שקיים שבע מצות, ולז"א מצינו שעשה אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא נתנה, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורתו, וקשה איך אפשר שקיים כל התורה כולה, חדא דלא ניתנו עדיין, אלא רק ז' מצות, ועוד אפילו אם היתה נתונה התורה למטה, איך אפשר לאדם אחד לקיים הכל, אלא ודאי מוכרח לומר דהתורה ניתנה לו בשלימות והיה עוסק בלימודה, ולהכי נחשב לו כאלו קיים כל התורה כולה, דכל הקורא בפ' עולה כאלו הקריב עולה וכיוצא בזה, ולכן אמרו מכח לימוד התורה היה לו אחרית הטוב הזה :

דף פ"ב ע"ב, לא ראיתי צבי קייץ וארי סבל ושועל חנוני. י"ל למה נקיט צבי קודם ארי, והו"ל למנקט ארי תחלה. ונ"ל בס"ד, יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים, ופרשתי בס"ד, עז כנמר, דבר זה כלל לעסק התורה ולקיום מצות עשה ולא תעשה, שלא יבטל לימודו מפני הבושה שאחרים מלעיגים עליו, וגם לא יבטל מ"ע ולא יעבור על איסור מפני הבושה, אלא יהיה עז לקיים כל זה אפילו אם אחרים אינם מקיימים, אלא הם מלעיגים עליו, ואח"ז חזר ופרט לכל אחת משלש אלו, דבר קל כנשר לעסק התורה, ורץ כצבי לקיום מ"ע, דהיצה"ר אינו נלחם בזה אלא עושה לו עצלות שיתעצל לעשות עד שיעבור זמנה, ולזה יפול לשון ריצה, וכמ"ש התנא הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה, כי בעבירה יצר נלחם עם האדם להחטיאו בה' והאדם יברח מן המלחמה אם לא יוכל להלחם כנגדו, וכמ"ש בגמרא בתרי רבנן דהוה לקמייהו חד שביל שיש בו בית ע"ז, וחד שביל שיש בו קובה של זונות, ואמר חד לחבריה נברח מזה השביל שיש בו זונות, ולא נלחם עם יצה"ר, והשיב לו אדרבה נלך בזה השביל ונלחם עמו, ולכן על לא תעשה אמר וגבור כארי להלחם עם היצה"ר, ונקיט התנא הדברים כסדרן תחלה מ"ע ואח"כ מצות לא תעשה, וכאשר פרשתי בס"ד במ"א, ולכן גם כאן נקיט כסדרן תחלה הצבי אשר ממנו נקח דמיון למצות עשה, ואחריו הארי אשר ממנו נקח הדמיון למצות לא תעשה. ועוד נ"ל בס"ד נקיט להו בסדר זה, כי המלאכות דנקיט בהו כולם ענין אחד הם, דהקציעות עושים בשדה, ואחר שיתייבשו מביאם הסבל על שכמו לחנות החנוני, ואז החנוני מוכרם בחנותו, נמצא עסק זה קייץ סבל חנוני הוא ענין אחד, לכך נקיט צבי תחלה ואחריו ארי ואחריו חנוני כפי סדר העסק הזה כולו, ולפי שעסק עוה"ז לא ניתן לאדם אלא בשביל תיקון חטא אדה"ר בעץ הדעת דתאנה היה, לכך נקיט כאן עסק של קייץ שהוא בתאנים :

שם. ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנתו. נ"ל בס"ד, כל איש ישראל יש לו חלק בשלשה שמות אלו, שהם ישראל יעקב ישורון, אשר ס"ת שלהם לבן שרומז ללובן העליון, שהוא חסדים גדולים, וגם רומז לליבון העונות דכתיב כשלג ילבינו, ובכל זה יזכה האדם יותר בימי זקנותו, דאז הגיע למקום השיבה והזקנה, כי על כן חייבין הכל לקום מפניו, וזה נרמז באומרו ונותנת לו אחרית בעת זקנתו, הוא הרמז הרמוז באחרית שלשה שמות הנז', שכל זרע האבות יש להם חלק בהם. גם אחרית רמז לאחרית שם אדם, שהוא מ"ם סתומה הרומזת לשמירה שלימה, שיהיה מוקף מן ד' רוחותיו כמו מ"ם סתומה, וזו מספרה ת"ר כמנין ציצית שמקיף האדם מכל צדדיו. גם עוד אחרית רמז לאחרית שם ישראל, שהוא למ"ד שמספרו במילואו כמנין ע"ד, שבו רמוז שם הבטחון בסוד בטחו בה' עדי עד, גם בו נרמז השפעה העליונה הנקראת בשם עד בסוד בבוקר יאכל עד, ולימוד התורה רמוז באות למ"ד כידוע. ובזה פרשתי בס"ד לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם, והיינו התורה נקראת זאת דכתיב וזאת התורה יבינו שיש למ"ד אחריהם, וזהו לאחריתם קרי בה למ"ד אחריתם, א"כ זה יורה שכל השכלתם צריכה להיות בזאת היא התורה, כי הכל הולך אחר החתום, ולז"א כאן על התורה ונותנת לו אחרית, היא אות למ"ד שהוא אחרית שם ישראל, ונשאר בישראל אותיות אשרי

[illegible]

[illegible]

שבעולם מספר תקוה, ולזה ונותנת לו אחרית ותקוה :

שם. בעת ילדותו מהו אומר וקוי ה' יחליפו כח, נ"ל כי התורה נקראת תושיה, דמתשת כוחו של אדם נמצא כח הגוף נחלש, אך באמת כח הנפש מתרבה וגדל, ולפ"ז הוא עושה חליפין, כח הגוף בכח הנפש, ולז"א יחליפו כח וכמש"ה כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים, ובזקנותו מהו אומר עוד ינובון בשיבה, ינובון לשון ניב שפתים, שיש להם כח ויכולת לעסוק בתורה, ולדבר בדבר הלכה, וכמ"ש זקני ת"ח כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהם, ונמצא בזקנותם אומרים חידושי הלכות לאמיתה של תורה, מה שלא אמרו מקודם בילדותם ולא ידמה בעיניהם הלימוד לצער הגוף, אלא גם מצד הגופים שלהם דשנים ורעננים יהיו כי התורה נותנת חיים לעושיה, ומוצאה מצא חיים :

[illegible]

בשם ה' נעשה ונצליח

ליקבה"ו

בבא קמא

פרק ראשון

דף ב' ע"ב, דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן. הא דקרי לפסוקי נביאים דברי קבלה, נ"ל בס"ד, דארז"ל כל הנביאים נתנבאו בכה דכתיב כה אמר ה', ומרע"ה נתנבא בזה דכתיב זה הדבר אשר צוה ה', וכתב הרב מהרי"ס ז"ל בא"הי הכונה כי מרע"ה שכינה מדברת מתוך גרונו, ולכן אמר זה הדבר אשר צוה ה', זה דייקא כאלו שומעים הדבר מפי אור השכינה ממש, אבל הנביאים הם שמעו מפי השכינה, ואח"כ מוציאין דברים חדשים מפיהם כאותם הדברים ששמעו ומשמיעין אותם לישראל, נמצא הם קבלו הדברים האלה מפי השכינה לעצמן, וחוזרים ומגידים אותם לישראל לכך אומרים כה אמר ה', כלומר כאלה הדברים אמר ה' לנו, משל לאדם שלוה מחבירו מאה דינרים והוציאן בהוצאה לצרכו, ואח"כ פורע מאה דינרים כמותם ממש משלו, ולזה ידמה דברי הנביאים, אך דברי מרע"ה דומין לאדם שלקח מאה דינרים מאחד, והוא מחזיר לו אותם הדינרים ממש עכ"ד, ולכן דברי הנביאים נקראים דברי קבלה, כלומר דברים אלו אשר קבלו הנביאים לעצמן, וחוזרים ומגידים כמותם לישראל, שנמצא ישראל לקחו מהנביאים דברים אשר קבלו מהשכינה לעצמן, אבל פסוקי תורה קבלו אותם ישראל מפי השכינה ממש, דהשכינה היתה מדברת מתוך גרונו, וממנה לקחו דברים אלו :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, מה שנקראים דברי הנביאים דברי קבלה, ע"פ מ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בשער קדושה ח"ג שער וא"ו וז"ל, וז"ס מ"ש רז"ל ששים רבוא נביאים עמדו בישראל, ומרע"ה כולל כולם ושקול ככולם, ואמנם דרך כללות נבאר מדרגתם כי מרע"ה היה עולה עד האצילות, ומשם רואה ממש אלא הוא על ידי התלבשו בבריאה לבדה, וגם זה אינו אלא דרך מעבר לבד, כי האצילות לבדו הוא נמנע, וז"ס לא יראני האדם וחי, ושאר נביאים היו רואין באצילות על ידי התלבשות גמור באורות הבריאה, ואחר החרבן היה יחזקאל, והתנבא מן האצילות אחר התלבשו בבריאה, והבריאה ביצירה התלבשות גמור, ומאז ואילך אין עוד אור אצילות ובריאה נראין כלל עכ"ל, ע"ש. נמצא מרע"ה רואה אור האצילות בנבואה על ידי אורות הבריאה, אך אינו בסוד התלבשות אלא דרך מעבר בלבד, וכיון דאינו בהתלבשות ממש אלא דרך מעבר בלבד, לכך אין דברי נבואתו נקראים דברי קבלה, כי לא קיבלם ע"י אמצעי שהוא הבריאה, אבל שאר הנביאים דרואין דבר הנבואה שהם מן האצילות, ע"י התלבשות גמור בבריאה, נקראים דברים אלו דברי קבלה, כי קבלום ע"י אמצעי שהוא הבריאה, ולא באו מן האצילות בלתי אמצעי, אלא כאדם המקבל המים בכלי, ושותה מן פיו של כלי. ועוד נ"ל בס"ד, קרוב לזה, דארז"ל מרע"ה נתנבא מאספקלריא המאירה שה"ס שם הוי"ה, ושאר נביאים מאספקלריא שאינה מאירה שה"ס שם אדנ"י, ועיין מ"ש רבינו ז"ל בזה בשער מאמרי רשב"י פרשת תרומה, ועוד מ"ש בריש שער רוה"ק ע"ש, וידוע כי אספקלריא המאירה נותן, ושאינה מאירה מקבל, כי בחי' שם הוי"ה נותן, ובחי' שם אדנ"י מקבל, ולכן הנביאים שנתנבאו מאספקלריא שאינה מאירה נקראים דבריהם דברי קבלה :

שם. ת"ש בכור שורו הדר לו. קשה למה הביא מעיקרא פסוק של נביאים, ולא הביא האי קרא שהוא פסוק תורה. ונ"ל בס"ד, כי מפסוק דנביאים איכא הוכחה טפי כי על פסוק זה י"ל לעולם שייך לשון נגיחה בידים ורגלים, ומ"ש וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח, משום שכבר דמהו לשור ודרכו של שור לנגח בקרניו, ולכן נקיט קרן גבי נגיחה זו דשור, אבל בפסוק ויעש לו צדקיהו איכא הוכחה טפי, כיון דטרח לעשות קרנים מברזל כדי לעשות בהם פועל דמיוני, לומר באלה תנגח את ארם ולמה טרח כולי האי, הא איכא כלים עשויים מברזל שיש להם יד, וכן איכא כסאות של ברזל שיש להם רגל ברזל יקחם בידו, ויאמר באלה תנגח את ארם, כיון דשייך נגיחה בידים או ברגלים ג"כ, אלא ודאי לא שייך נגיחה אלא בקרן, וליכא קרן ברזל מוכן ומזומן, לכך טרח ועשה :

דף ט'. בהדור מצוה עד שליש במצוה. נ"ל בס"ד הטעם, ע"פ מ"ש רבינו בשער הפסוקים בפסוק ותגנוב רחל את התרפים, דספירת התפארת נחלקת לשלשה חלקים, שליש העליון לוקחתו לאה, ושליש התחתון לוקחתו רחל, ושליש האמצעי משתמשים בו שניהם, אך לפעמים תתעלה רחל, ותקח כל שליש האמצעי כולו לעצמה, ותסתלק לאה אחותה ממנו יע"ש, וידוע דרחל מכונית בשם מצוה, והדורה של רחל הוא בעת שלוקחת גם שליש האמצעי, מפני שבזה לא יוכלו החיצונים להתאחז באורות שלה, וידוע כי באותיות מצוה יש רמז לתפארת, כי התפארת הוא שם הוי"ה בסתם, ואותיות מצוה הם אותיות הוי"ה, כי מ"צ בא"ת ב"ש הוא י"ה, כמ"ש מהרש"א ז"ל בחדושי אגדות, וז"ס הדור מצוה היא רחל שנקראת בשם מצוה, כאשר מגעת עד שליש במצוה, דהיינו שליש האמצעי שבתפארת שאינו נכנס לא בגבול לאה ולא בגבול רחל, והתפארת רמוז באותיות מצוה כאמור, ולכן גם למטה הדין הוא הדור מצוה עד שליש במצוה :

ועוד

ועוד נ"ל בס"ד הטעם, דהדין הוא הדור מצוה עד שליש, דידוע בסוד ושמתי כדכד שמשותיך, דרחל הנקראת מצוה לוקחת שני כליפי החסד, שהם כדכד והם שלה, אבל שליש הנשאר אינו שלה אלא תתהדר בו, ולכן הדין הוא למטה הדור מצוה עד שליש, שהוא כנגד שליש החסד, אשר תתהדר בו רחל העליונה הנקראת בשם מצוה. או יובן בס"ד, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות פרשת לך לך, בסוד שם הוי"ה, שיש בו מ"ב אותיות שנחלקים לשלשה חלקים, שהם ג"פ י"ד י"ד י"ד, והנה י"ד אותיות הראשונים שהם דפשוט והמלוי הם בשליש העליון המכוסה, וב"פ י"ד י"ד שהם של מלוי דמלוי, הם שני שלישים המגולים ע"ש, ולכן הידור מצוה עד שליש, כדי שעל ידי הידור מצוה שהוא עד שליש, נעורר שליש העליון שהוא מכוסה, כי שני שלישים הנשארים הם מגולים בלא"ה. ודע דאי אמרינן שליש מלבר י"ל דיוכל האדם לקבל שכר הידור מצוה בעוה"ז, אשר נגלית באות ה', שהיא שליש מלבר של יו"ד, אשר נבראת בו עוה"ב :

שם. בעי רב אשי, שליש מלגו או שליש מלבר. מקשים, אי אמרת שליש מלבר, למה אמר רב הונא עד שליש, שבזה יש לך להסתפק אי מלבר או מלגיו, לימא עד חצי שהוא ר"ל את הראשון בששה, ונזדמן אחר בתשעה שיתר על הראשון שלשה שהם חצי הששה יקנהו, ויותר מזה אינו מחויב לקנות. ונ"ל בס"ד, די"ל לעולם הוא שליש מלבר, והא דלא נקיט עד חצי, אלא אמר עד שליש, ללמדינו לפי דרכו דבר אחר, שהוא יסוד גדול בעבודת שמים בקיום המצות, והוא שצריך האדם לעבוד הבורא לקיים מצותיו בכל כוחו, ואפילו אם היתה עבודתו מעט, כיון שעבד בכל כוחו שלא היה לו יכולת לעשות יותר ממה שעשה, הרי זה מכבד את השי"ת בעבודה זו, ורצויה היא לפניו יתברך, ואם אחד עשה הרבה, ועדין יש ביכלתו לעשות יותר, כי לא עבד בכל כוחו, אין עבודתו רצויה, ולא נחשב מכבד את השי"ת בעבודתו. ובדרושים אמרתי משל על זה, לאחד שהביא עשרה קבין ענבים בכלי מהודר דורון למלך, אך הכלי לא היה גדוש אלא מחוק, שהיה אפשר לתת בתוכו עוד שלש קבין ענבים בגודש שלו, ואמר המלך לעבדיו שיתנו לו תמורת ענבים דמים, כפי מה ששוים הענבים ההם בשוק, והשני הביא דורון למלך בכלי קטן מהודר ויפה, והיה גדוש ומלא, עד שא"א להכניס בו עוד יותר, אפילו גרגיר אחד, וכל הענבים שבאותו הכלי, היה משקלם ששה קבין, מחמת כי הכלי היה קטן. ויאמר המלך שיתנו לו תמורת הענבים ההם מאה זהובים. א"ל עבדיו אדונינו זה הביא עשרה קבין, נתת לו תמורתם דבר מועט, כמו ששוים בשוק, וזה הביא ששה קבין, ואתה נותן לו מאה זהובים. אמר להם, זה שהביא עשרה קבין לא כבדני בזאת המנחה, אלא אדרבה זלזל בכבודי שהראה לעיני הכל שאין כבודי שוה יותר מעשרה קבין, יען כי הכלי שהביא בו הענבים יכיל עוד ענבים יותר משלש קבין, אם היה גודשו, ולמה לא גדשו והניח בו יותר, אלא ודאי שיער בדעתו זה הוא כבודי בעשרה קבין דוקא ולא יותר, אבל השני מה שהביא ששה קבין, לא נגע בכבודי בזה, כי הוא מילא הכלי ההוא בגודש כאשר יכיל, ואם היה אפשר לתת לתוכו יותר היה נותן, והוא לא מצא כלי מהודר וחשוב גדול מזה הכלי, כדי שיביא בו את המנחה, ואם היה מוצא היה מביא בו וגודשו, נמצא זה לא זלזל בכבודי, לכן אנוכי כבדתיו בתמורת מנחתו במאה זהובים. וכן הענין כאן בנמשל בעבודת הבורא יתברך, בהפרש שיש בין העושה בכל כוחו, ובין שאינו עושה בכל כוחו, שהיה לו יכולת לעשות יותר ולא עשה :

והנה ידוע מ"ש בגמרא דעירובין דף י"ד ע"ב, דמדה גדושה יתירה על מדה מחוקה שליש, וכתבו התוספות דכ"מ לענין מקח וממכר, אם התנה לתת לו סאה גדושה, או לתקן לו כל המדה ע"ש, נמצא שיעור הגודש היא יתר שליש על שיעור המחק, ולפי המשל הנז' נמצא העבודה שיעבוד האדם להשי"ת בכל כוחו, נמשלה לגודש, אשר בזה הוא נחשב מכבד את השי"ת, ומי שאינו עובד בכל כוחו ויכלתו נמשלה עבודה שעובד למדה מחוקה, שאין בעבודה זו כבוד להשי"ת, ולכן בהידור מצוה שעושה האדם לכבודו יתברך נקיט חשבון שלה, ואפקיה בלשון שליש, לומר דאין האדם מכבד את השי"ת בעבודתו, אא"כ עושה העבודה בכל כוחו, אשר עבודה זו נמשלה לגודש שהוא שליש, ולא שיעשה העבודה חסירה מכדי יכולתו, שאז נדמית למדה מחוקה :

ועוד נ"ל בס"ד, דאפילו אם נאמר שליש מלבר דהוא מצי למנקט עד החצי, עכ"ז נקיט עד שליש, לרמוז דזה דבר אחד, והוא לומר דאין הידור מצוה מקובל ומרוצה לפניו יתברך, אא"כ עושהו בשלימות הלב. והנה תמצא דהלב נרמז באותיות שהם עומדים בתוך אותיות מצוה, והיינו כי בתוך אותיות מצוה יש צ"ו, ושליש צ' הוא ל' ושליש ו' הוא ב' הרי ל"ב, וז"ש עד שליש במצוה, דהיינו שליש אותיות שהם עומדים בתוך מצוה. או יובן בס"ד, רמז לפי דרכו בלשון זה שצריך לעשות כל זה בדחילו ורחימו, שיכוין בזה בשילוב הוי"ה אהי"ה, כי דחילו הוא הוי"ה שה"ס חכמה, ורחימו אהי"ה שה"ס בינה, והנה שילוב זה של הוי"ה אהי"ה, שהוא דחילו ורחימו, עולה מספר מ"ז, והוא שליש מספר מצוה שעולה קמ"א, כי שליש קמ"א הוא מ"ז, ולז"א שליש במצוה ר"ל שליש המספר הרמוז באותיות מצוה, שהוא מ"ז מנין שילוב הוי"ה אהי"ה, שהיא דחילו ורחימו :

שם. עד כאן משלו, מכאן ואילך משל הקב"ה. נ"ל בס"ד הכונה, עד שליש אוכל בעוה"ז הקרן של ההידור, וזהו משלו, דהיינו מן הקרן עצמו, אבל אם עשה יותר משליש, אז גם הקרן של ההידור יהיה שמור לעוה"ב, ויאכל בעוה"ז מן פירות הקרן של ההידור, וזהו משל הקב"ה כלומר מן הפירות שנותן הקב"ה ולא מן הקרן, שהוא משל האדם, והרי זו טובה מרובה דלא כליה קרנא בעוה"ז :

דף ט"ז. לבוע לאחר שבעה שנים נעשה עטלף וכו'. נראה הכונה, אחר שימות בשבע שנים מתהוה מן העפר שלו תולע כצורת עטלף, וכן הענין בכל אלו דזכר כאן, וכן נמי מ"ש על שדרו של אדם ג"כ הכונה כך, דאחר שנעשה עפר יתהוה מאותו עפר תולע דומה לנחש :

שם. והוא דלא כרע במודים. נ"ל בס"ד, הטעם שבעבור דלא כרע במודים יהיה שדרו נחש, דאיתא בשער הכונות לרבינו האר"י ז"ל, בכריעת מודים מוריד טיפת החסדים דרך חוט השדרה יע"ש, וידוע כי החסדים נרמזו באותיות המים, והיינו ה' מים, כי החסדים שרשם חמשה, וכל חסד נקרא מים, ואמרתי רמז נכון בס"ד דאותיות המים במילואם כזה מ"ם יו"ד מ"ם, תמצא אותיות המילוי הם אותיות מודים בדקדוק, כי במודים מוריד טיפת החסדים. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב שלח לחמך על פני המים, והיינו שלח לחמך החסדים, כי לחם הוא סוד החסדים כנודע על פני המים, כלומר במודים הרמוז בתוך ופנימיות של אותיות מים, וידוע כי הפך המים שהם חסדים, יש האש שהוא גבורה ודין, וידוע דהנחש הוא מיסוד האש, ולכך ארז"ל מי שנתחייב שריפה מכישו נחש, שבארס שלו עושה שריפה, ועל כן זה דלא כרע במודים, להוריד טיפת החסדים שהם בסוד המים דרך חוט השדרה, לכך שדרו נעשה נחש, שהוא מצד האש שהוא הפך החסדים :

שם. אצל מעולים שבמשפחה. נראה דאע"ג דאיכא עוד צדיקים גמורים במלכי ב"ד, כגון יותם ויאשיהו וכדומה, עכ"ז שלשה אלה שהם דוד ושלמה וחזקיהו, לימדו תורה בישראל הרבה, ולכך נקברו זה אצל זה, וס"ת

שמותם הוד, ור"ת שלהם חדש, שחדשו ריבוץ תורה בישראל הרבה :

שם. רא"א שחשדוהו מזונה. נ"ל בס"ד. דדריש לרגלי על התאמים שמכונה בשם רגל, וכמ"ש רז"ל על רד לביתך ורחוץ רגליך שאמר דוד הע"ה לאוריה, והם היו אומרים שהוא משמש עם הזונה. גם נרמזה הזונה בפחים, כי אותיות זונה במלואם כזה זין וי"ו נו"ן ה"ה עולה קל"ז, ועם הכולל גי' פחים, אך הדבר יפלא איך יפטירו בשפה על נביא ה' כדבר זה, וכ"ש לרשב"ן שאמר שחשדוהו מא"א. ונ"ל בס"ד, שהם היו מוציאים לעז על אשתו בזנות באונס, וידוע אע"פ שהיא באונס אסורה לכהן, ולכן היו מרננים שמשמש עם אשתו שזינתה באונס דאסורה לו, ולמ"ד שחשדוהו מא"א הם היו מוציאין לעז דאשתו קבל אביה בה קדושין מאחר בהיותה קטנה, ואח"כ מת אביה ונתקדשה לו, ונמצא משמש עם א"א ח"ו. ומ"ש שהוליכוהו לבאר טיט לא רצו להמיתו בידים אלא השליכו אותו לבאר טיט, דמוכרח שימות אם ישאר שם, וזו היא העילה לסבב לו מיתה, ולא ימיתוהו בידים :

שם. אפילו בשעה שעושין צדקה, קשה היכא רמיזה צדקה כאן. ונ"ל בס"ד ע"פ מש"ה אני בצדק אחזה פניך, כלומר כשאני נותן צדקה נחשב לי כאלו אני אחזה פניך, ולכן כאן שאמר ויהיו מכשלים לפניך, מפרש באותה מצוה שהמקיימה כאלו רואה פניך. ועוד נ"ל צדק הוא צדקה, ורמוז באותיות שלפני שם הוי"ה, שהם כ"ו ז"ו אשר במילואם כזה כ"ף וא"ו זי"ן וא"ו מספר צדק שהוא הצדקה, ולכן כאן שאמר מוכשלים לפניך, רמוז על הצדקה שהיא צדק הרמוז באותיות שלפני שם הוי"ה :

דף י"ז. שיצאו לפניו ל"ו אלף חלוצי כתף. נ"ל בס"ד, הטעם, שרמזו במספר ל"ו, אע"פ שא"ל הנביא מת אתה בעוה"ז ולא תחיה לעוה"ב, הנה הוא חי כפול בעוה"ז ובעוה"ב, ושני פעמים חי עולה ל"ו. גם רמזו בזה דתהילות לאל נשא אשה המכונית בשם לו, וכמ"ש רז"ל ע"פ די מחסורו אשר יחסר לו, תיבת לו זו אשה, וכה"א אעשה לו עזר כנגדו, ולכן יצאו ל"ו אלף כמנין לו דהוא כינוי לאשה, ולכן הניחו לו ס"ת על מטתו, כי מצוה הראשונה הכתובה בתורה היא מצות פו"ר, ותהלות לאל קיים אותה. והס"ת נרמז בתיבת כביד שהוא גי' ל"ב והתורה מתחלת ומסיימת באותיות ל"ב :

שם. קיים זה מ"ש בזה. נ"ל בס"ד, מצות פרו ורבו ז' אותיות, ומצוה זו כתובה בתורה, בפרשת יום הששי בפסוק חמישי, וסימנם זה שהוא מצוה של ז' אותיות שכתובה בפ' חמישי, וז"ש קיים זה חזקיהו הע"ה מ"ש בזה, דהיינו מצות פו"ר שהיא מצוה ז' וכתובה בפסוק ה'. ועוד כיון דזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו, ומעלין עליו כאלו קיים כל מה שקיימו הרבים :

שם. זוכה לנחלת שני שבטים. נ"ל בס"ד, נרמז זה באומרו רגל השור והחמור, כי יוסף הע"ה זכה לשפע דאצילות, דכתיב בן פרת עלי עין, סוד אצילות שה"ס חכמה הנקראת עין, וכן יששכר ע"י לימודו בתורה שהוא אילוף, זכה לשפע דאצילות שהיא בסוד אלפים, ולכן סוף יוסף היא ף', שהוא מספר ת"ת, וסוף יששכר ר הרי סך הכל אלף, ולז"א משלחי רגל השור זה יוסף, והחמור זה יששכר, רגלי ר"ל אות אחרון שבהם שבם נרמז שפע דאצילות שהוא בסוד אלף. ומ"ש זוכה לכילה כיוסף, הכונה על נחלת בנים, כי כילה היינו פוריה, דארז"ל בגמרא מאי פוריה שפרים ורבים עליה, ולכן נקראת פוריה שהוא פור יה, וכן כילה כל יה, וברכתו של יוסף בן פרת יוסף, היינו בבנים זכרים, כי פריה בנים זכרים ורביה בבנות וכמ"ש ר"ח לר"ש בריה דרב, כשנולדה לו בת, רביה באה לעולם, והוא נתברך בלידת הזכרים שהם נזכרים בשם פריה, מדה כנגד מדה על אשר לא נשא עיניו בבנות ארץ כאשר צעדו עלי שור, ולזה ברכו בן פרת כנגד מנשה, בן פרת כנגד אפרים, שיהיו פרים בזכרים, בשביל בנות צעדה עלי שור ולא הסתכל בהם, ולכן כל אחד מברך את בנו כברכתם של אפרים ומנשה, דכתיב בך יברך ישראל לאמור ישמך אלקים כאפרים וכמנשה, שנתברכו בפריה שהוא לידת זכרים, ולז"א כאן זוכה לכילה כיוסף, לידת זכרים כילה הוא כמו פריה :

שם. כל העוסק בתורה ובג"ח. הא דנקיט ב' מצות אלו ביחד, הכונה שלומד תורה שבה יוכל לברא נפשות לגרים, כדוגמת אברהם אע"ה ומרע"ה, ורבי עקיבה ע"ה, ובן עזאי ואביי ע"ה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים כי א"א להיותו חסד, וכן מרע"ה שהיה הבל סוד החסדים, וכן רבי עקיבה שקראוהו בזוהר סבא חסידא, לכך היו יכולים לברא נפשות לגרים, וכן אביי אע"פ שהיה משורש קין שהוא גבורה, מ"מ כאשר מיתק הגבורה והפכה לחסד, אז היה בורא נפשות לגרים, ולכן אמר הריני כבן עזאי וכו' ע"ש, ולז"א כל העוסק בתורה וג"ח, רמוז בזה על בריאת נפשות לגרים, שהוא מצד החסד, דמתמן אתערו דנפשין דגיורין, אשר יהיה כל זה ע"י עסק התורה, ואז יהיו שתים כהלכתן עסק התורה וגמ"ח, ולכן ארז"ל בגמרא אביי דעסק בתורה ובג"ח חיה שתין שנין, דכל אתערו דנפשין דגיורין הוא מצד החסד :

שם. וזוכה לנחלת יששכר, דכתיב יששכר חמור גרם, פירש רש"י ז"ל כתרגמינן עתיר בנכסי. וצריך להבין מאי רבותיה דיששכר בעושר טפי מיוסף, יעפי משאר שבטים, דאתמר עליה עתיר בנכסין, ולכך אמר שזוכה לנחלה זו דיששכר. ונ"ל בס"ד, ע"פ מעשה בעשיר שהיה סוחר גדול, והיה נוטה שכמו לסבול טורח ויגיעה של מו"מ, בכתיבה של מכתבים וחשבונות, ואע"פ שהיה לו סופרים לוקחים פרס ממנו לכתוב בעסקי המו"מ שלו, הוא היה טורח וכותב כנגד כולם, ויום אחד בא אהובו לחנות המסחר שלו בצהריים, וימצאהו נבוך בכתיבת חשבונותיו עד שלא היה לו פנאי לאכול, והתבשיל שהביאו לו מן הבית מונח לצד אחד, ונתקרר עד שהעלה קרום של שומן, ואין ראוי לאכלו, וכל זה מחמת טרדתו בכתיבת חשבונותיו, אשר העמיס עליו משא כבד לעשות בידו, ויאמר לו האהוב עד מתי תהיה משרת ועני, א"ל מה אתה אומר אני עשיר ואני אדון על כל אלה, א"ל האהוב אלו הסופרים הם משרתים לגופם, כי עוסקים בעסק זה לקבל פרס, כדי להחיות גופם וגוף בני ביתם, אבל אתה משרת לממון שלך שהוא דומם, ואתה משרת אותו להרבותו, ועוד לאתה נחשב עני, כי מי שיעבור הצהרים ולא יאכל, אין זה אלא עני שאין לו לקנות לחם לאכול, אבל בעלי המלאכה הם אוכלים מאכלם בעתו ובזמנו, אך אתה אשר עבר הצהרים ועודך רעב שלא אכלת, הנך נחשב עני. אמר לו מה אעשה, והעסק רב, וכי אשליכהו לאיבוד, א"ל לא כן, אלא תוסיף סופרים כפלים על אלו, ותתן להם פרס, ואתה יושב ורואה כמלך בגדוד. נמצא מי שהוא יש לו ממון ועשיר גדול, אך עסק של ממונו עושהו בידו, ואינו נמסר ביד אחרים, הרי זה נחשב עני, כי מוכרח שיתנהג כמנהג העני, שישאר כמה עתים רעב בלא אכילה, מחמת רבוי העסק המוטל עליו, וגם נחשב משרת, כי הוא משרת את הממון שלו ועבד אליו, וכמ"ש אותו אהוב לאותו העשיר הסוחר. והנה כל השבטים היה להם עושר, אך היו עוסקים בעסק העושר שלהם בידם, שמוכרים פירותיהם בידם, וגם מוליכים אותם ממקום למקום בידם כדי להרויח בהם, ורק יששכר לא היה עוסק בידיו בעושרו כלל, כי כל השבט היו יושבים ועוסקים בתורה, ומוסרים פירות א־לם לשבט זבולן, והם מוכרים אותם ועוסקים בהם, והם אשר היו מוליכים פירותיהם

פירותיהם ממקום למקום להרויח, וכמ"ש במדרש רבא בפסוק זבולן לחוף ימים ישכון, זבולון עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה, וזבולן בא ומאכילו, ועוד איתא התם בפסוק יששכר חמור גרם, פירותיו של יששכר נאין היו, והיה שבטו של יששכר נוטל מהם על החמור ומביאם לזבולון וזבולון נוטל מהם ומפרש בים, והיו אוה"ע רואין אותם הפירות ומתמיהין עליהם, והיו אומרים להם על אלו הפירות אתם מתמיהין, אלו הייתם רואין לאדוניהם של אלו עוסקים בתורה, היה לכם להתמה עליהם, והרבה גרים היו באים ומתגיירים ע"ש. נמצא יששכר לא היה עוסק בעושרו, אלא זבולן עוסק בעבורו, והוא יושב במנוחה, ולכן אמר על יששכר עתיר בנכסין, שזה נחשב עשיר באמת ולכך אמר זוכה לנחלה כיששכר. אי נמי, אחר כי יעקב ועשו חלקו העולמות, אנחנו זוכין בעושר עוה"ז ע"י עסק התורה מדין מציל מזוטו של ים, ולכן יששכר שהיה עוסק שבטו בתורה בימים ובלילות, יש לו דין מציל מזוטו של ים יותר משאר שבטים, ולכן תרגם עליו עתיר בנכסין, כי הוא עשיר אמיתי, שזוכה בעושרו יותר משאר שבטים, שיזדמן אצלם זמן שאין להם פנאי לעסוק בתורה מחמת טרדתם בממונם, אבל שבט יששכר אין בטלים כלל, כי עסקם היה ע"י שבט זבולון :

פרק שלישי

דף ל. האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין. נ"ל בס"ד, דארז"ל ברית כרותה לשפתים, דאיכא מילי שהאדם מוציא מפיו בשגגה ועושין נזק גדול, וכמ"ש בכתובות דף ס"ב דא"ר ינאי על יהודה בנו של ר"ח חתני, כפו מטתו שאלמלא יהודה קיים לא ביטל עונתו, והואי מלתא דא כשגגה שיוצא מלפני השליט ונח נפשיה, וכן בגמרא דמ"ק דף י"ח, דא"ל פנחס למר שמואל אחיו אי בדידיה הוה מלתא דא דאבילות, מי הוה מזלזלת בטופרי למשקל להו, והואי האי מלתא כשגגה היוצאה מלפני השליט, ואתרע אבלות בשמואל, ואח"כ הוכיחו איך לא נזהר בדבורו, ופי לית לך ברית כרותה לשפתים, דא"ר יוחנן מנין שברית כרותה לשפתים, שנאמר ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם וכו' ע"ש, נמצא הדברים עושין נזקין הרבה, שזה המדבר שאינו מדקדק בדיבור שמוציא מפיו, גורם להרוג בני אדם בשבט פיו, ולז"א לקיים אזהרה שהזהירו חכמים במלי דנזיקין ר"ל בדברים שיוצא מהם נזק, שיתן דעתו בהם שלא יכשל, ויגרום נזק ח"ו, וכמו הנך עובדי :

שם ורבא אמר מילי דאבות. נ"ל הכונה, דהאבות אע"פ שהיו גדולי עולם, היו מדברים עם כל אדם בדברי ענוה ושפלות, כמ"ש אצל אברהם בראותו שלשה אנשים נצבים עליו, קודם שידע שהם מלאכים, א"ל על כן עברתם על עבדכם, ואע"ג דהיה גדול הדור ונשיא אלקים, וכן יעקב אע"ה שהיה בן גדולים, כשראה את הרועים שהם בזויים, אמר להם אחי מאין אתם שקראם אחים, וכן מדברים בענוה שאמר אברהם אע"ה ואנכי עפר ואפר, ויעקב אע"ה אמר קטונתי מכל החסדים, שראה עצמו אדם פשוט, שלא נשאר בידו זכות מצוה, וז"ש יקיים מילי דאבות, שגם הוא ידבר דבריו בענוה ובשפלות, כמנהג האבות הקדושים בדבריםשלהם :

שם. ואמרי לה מילי דברכות. נ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש הגאון יערת דבש ז"ל בדרוש ג' בענין י"ח ברכות העמידה, שהאדם יקח מוסר השכל לקיים הוא בעצמו ענין הדברים שמוציא מפיו בי"ח ברכות העמידה, ואזכיר דבריו בקיצור ובשינוי קצת, והוא תחלת הכל אומר אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך, שצריך שיקיים דבריו אלו להזהר שלא יגיד בפיו אלא תהלותיו יתברך, ולא ידבר שקר וליצנות ודברים בטלים וכיוצא, גם ברכה א' שאומר גומל חסדים טובים וזוכר חסדי אבות, אז גם הוא צריך לקיים בעצמו מדה זו לגמול חסד עם כל אדם, וילך בעקבות אברהם אע"ה, שהיה רודף צדקה וחסד ומרבה להטיב. וברכה ב' של תחיית המתים ג"כ יקיים האדם דבר זה, שיחיה המתים, והם גילוי נשמות המגולגלים כד"ל ח"ס שנחשבים כמתים, וכאשר מתקנם ומעלה אותם הנה הוא מחיה מתים ממש, גם זוכר בברכה זו רופא חולים ומתיר אסורים, גם בזה יקיים כפי יכולת שנתן לו הקב"ה לעסוק ברפואת חולים והתרת אסורים. וברכה ג' של אתה קדוש וכו' וקדושים יהללוך סלה, גם האדם ישתדל לקדש עצמו כמ"ש קדושים תהיו, כי קדוש אני ה' אלקיכם, וכתיב והתקדשתם והייתם קדושים. וברכה ד' של אתה חונן גם הוא ישתדל להחכים לבני אדם ללמדם דעת וחכמה כפי יכלתו, ולא יקנא בתלמידיו, וגם הוא יהיה חכם להטיב ולא חכם להרע ח"ו. וברכה ה' שמבקש מהקב"ה על התשובה, גם הוא ישתדל להשיב בתשובה פושעי ישראל, וישתדל גם על עצמו. וברכה וא"ו סלח לנו, גם הוא יהיה מוחל וסולח לכל מי שמקניטו ומצערו. וברכה ז' ראה נא בעניינו, גם הוא ישתדל לגאל את השבויים, ואת האסורים בבית הכלא. וברכה ח' רפאינו גם הוא ישתדל לבקר את החולים, ולהשגיח ולהשתדל על רפואתם בגופו ובממונו. וברכה ט' ברכינו וכו', ילמוד להתמיד להיות מאמין באמונה זו, ליחס כל דבר להשגחתו יתברך, ולא יאמר כוחי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה, אלא יהיה מודה ומאמין בכל לבו, כל משאו ומתנו ועסקיו תלויים בידו יתברך, כמ"ש וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, ועי"כ מוכרח שירבה בצדקה, כי משלו יתברך הוא נותן. וברכה יו"ד תקע בשופר גדול וכו', שהוא קבוץ גליות, גם הוא ישתדל לברר ניצוצי הקדושה אשר נתפזרו על ידו, ועל ידי אזה"ר להחזירם למקומם אל מקום הקודש. וברכה י"א, השיבה שופטינו, ילמוד מזה שיהיה שומע תמיד בקול שופטיו ומוריו ויועציו. וברכה י"ב, שאומר למינים אל תהי תקוה, גם הוא ישתדל לאבדם ולהתרחק מהם, ואל יקרב לפתח ביתם. וברכה י"ג על הצדיקים, יזהר לכבד הצדיקים ולשרתם, ולקרב להם התועלת. וברכה י"ד, תשכון וכו', ילמוד להשתדל לעשות תיקון לישוב ארץ ישראל, ולקרב התועלת ליושביה, וידרוש בשלומה, ויחזיק ביד יושביה, וכן ישתדל להיות מתושביה, להתפלל תמיד על משיח בן יוסף. וברכה ט"ו את צמח דוד ילמוד שיהיה מצפה לתשועתו יתברך תמיד, בכל זמן ובכל עידן בלב שלם. וברכה ט"ז שמע קולינו ואל תשיבנו ריקם מלפניך, גם היא יזהר שאם איש ישראלי יבקש ממנו דבר, ויש לו יכולת לתת לו אל ישיבהו ריקם, ולא יהיה מאותם שנאמר עליהם עלה עני תבישו. וברכה י"ז, ברכת הודאה יזהר שיהיה מודה תמיד לה' על כל טובותיו, ולא יהיה כופר בטובתו ח"ו, שלא יתלה הטובה בטבע. וברכת שים שלום גם הוא יבקש שלום וירדוף שלום, ויתרחק מן המחלוקת. ולפי האמור יתבארו בס"ד שפיר דברי המאמר כאן, דאמר לקיים מילי דברכות, הם ברכות של תפלת העמידה, שמתפלל ג"פ ביום, יקיים אותם בעצמו כאמור :

דף ל"ב, מאי ברשות איכא כדרבי חנינא, דאר"ח באו ונצא, לקראת כלה מלכתא, פירוש כיון דאר"ח באו ונצא ולא אמר באו ונקבל שבת מלכתא, משמע דצריך לצאת חוץ לעיר, דהיינו לשדה שהיא חוץ לבתים, והכי דייק לה רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דף ס"ד ע"א, בריש דרוש א' וז"ל, ואין ספק כי אם הוא כסברת קצת קלי עולם, דחושבים די בקבלת תוך חצירו של אדם, לא היו אומרים באו ונצא כנראה, כי היו תוך העיר, והיו מתחברים לצאת לשדה לקראת השבת אורח הנכבד, וגם שאא"כ למה יפטרו את הכרך בע"ש תוך רה"ר מן הנזקים, כיון שאין

יציאתו מחוץ לעיר לתכלית מצוה, ע"כ ע"ש :

אך עדיין קשה, דמהיכא משמע דצריך לרוץ כדי שנאמר שהוא רץ ברשות. ונראה פשוט כיון דמוכח מהא דר"ח, דיציאתו לשדה כדי לקבל שבת יש בזה מצוה יותר מאם היה מקבל בביתו או בבית הכנסת, א"כ ממילא שמעינן דמצוה לרוץ, שכן ארז"ל לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה, וילפי לה מקרא, ולפ"ז ה"ה אם רץ לבית הכנסת להתפלל, דגם בזה יש מצוה לרוץ, דכתיב בית אלקים נהלך ברגש, וכנז' בגמרא, והא דנקיט כאן בע"ש בין השמשות, כדי ללמדינו לפי דרכו, שיש מצוה לרוץ לקבלת שבת :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, והוא דיש לדקדק באומרו בואו, דאינו מתיישב היטב למי קאמר בואו, ונראה ליישבו ע"פ מ"ש בש"ע א"ח סי' ג', חסידים הראשונים כשהיו נכנסים לבית הכסא, היו אומרים קודם כניסתם התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון, שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני, המתינו עד שאכנס ואצא, שכן דרכן של בני אדם, והיו אומרים כן בכל פעם קודם שיכנסו, והוא לשון נטילת רשות מן המלאכים המלווים את האדם, שנאמר כי מלאכיו יצוה לך, ומפורש בלבוש הענין שאומר להם, כי האדם מצד שהוא אדם וטבעו כן לעשות צרכיו הוא דרכו וא"א לו זולת זה, אבל אחר שיודע שהם בקדושתן ולא יכנסו עמו לבית הכסא, על כן הוא מבקש ומתחנן לפניהם שימתינו לו וישמרוהו עד צאתו ע"ש, ולפ"ז מובן שפיר דברי ר"ח, שהיה אומר באו ונצא, דעם המלאכים המלוים אותו הוא מדבר, שא"ל באו עמי, ועל כן ממילא שמעינן שהיה רץ ביציאתו, דאם לא רץ אלא הולך כדרכו, למה אמר להם באו ונצא, והלא הם מלוים אותו והולכים עמו בכל מקום אשר ילך, אלא ודאי מאחר שהוא רץ, דאז גם המלאכים יהיו רצים עמו, לכך מודיע להם באו ונצא לקראת שבת מלכתא, כלומר באו ונצא לצורך מצוה, ולכן אל יקשה בעיניכם על שאני רץ, דאז גם אתם תהיו רצים, כי ריצה זו היא לצורך מצוה, ויש בזה מצוה, וא"כ ש"מ דמצוה לרוץ :

שם. בואו ונצא לקראת שבת כלה מלכתא. כבר פרשתי בס"ד לעיל, למי קאמר בואו. ועוד נ"ל בס"ד שהיה דרכו לקבץ עמו בני אדם דרך הילוכו, כשהיה הולך לקב"ש, הן כדי לזכות את אחרים, והן כדי שיהיו עמו עשרה. ועוד נ"ל בס"ד, על מ"ש רבינו זלה"ה בשער הכוונות דף ס' ע"ד, בשבת עצמו מאיר שם אהיה דיודין שעולה קס"א, והוא סוד הנועם הנמשך יום שבת ע"ש, והנה מספר ישראל עם מספר אהיה דיודין שהוא קס"א, עולה מספר שבת, ולז"א בואו ונצא לקראת שבת, עם האורות דשם אהיה דיודין הוא מדבר בואו עמי, ואז שנינו נצא לקראת שבת, כי מספר שלכם, מספר שלי שאני ישראל עולה מספר שוה לקראת מספר שבת. ובזה יובן מאמר רז"ל, אמרה שבת לפני הקב"ה, לכל הימים נתת בן זוג ולי לא נתת, אמר לה, ישראל יהיו בן זוגך, והיינו כי מספר האורה של שבת, ומספר ישראל המה עולים במספר שבת :

שם. רבי ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה, הנה רבינו האר"י זלה"ה אמר שצריך לומר פעם שלישית בלחש כנגד הדעת דיצירה, ובגמרא לא הוזכרו אלא רק ב"פ בקו"ר כנגד חכמה ובינה דיצירה, ובודאי האמת הוא כמ"ש רבינו האר"י ז"ל טעמו של דבר, אך דברי תורה כפטיש יפוצץ סלע, על כן נ"ל בס"ד, שצריך לעשות קב"ש במחשבה ודבור ומעשה, ולכן כנגד מעשה ודבור שהם גלויים, אומר ב"פ בקו"ר, וכנגד המחשבה שהיא נסתרת אומר פ"א בלחש :

פרק רביעי

דף ל"ז, תנן בישא תקע להוא גברא. נראה שהביא הגמרא האי עובדא, כדי ללמוד ממנה הרבה דברים, הא' לאשמעינן דסלע הכתוב על זה במתניתין הוא סלע מדינה שהוא פלגא דזוזא, והב' אשמעינן אע"ג דגבי נזקין כתיב מיטב שדהו וכו', מ"מ כה"ג שהוא דמי בשתו אע"פ שנתן לו זוזא מכא, אין לו עליו כלום, דאל"כ איך קבל זה ליקח, והיה לו לצווח לפני רב הונא שיכריחהו לשלם זוזא טבא, והג' אשמעינן אע"ג דזה חנן קבל עליו את הדין ושילם, עכ"ז בישא קרו ליה, מפני שלא ניחם על דעתו ואוותה נפשו לבייש את ישראל, ובאמת אמרו שיחת ת"ח צריכה תלמוד, ונראה על כיוצא בזה רמז הכתוב באומרו אל תאמר אשלמה רע, כמו חנן הנז' דתקע ליה אחריתא ויהביה ניהליה, אלא אם בא לידך דבר כזה ולא הוה לך פלגא דזוזא, אלא רק זוזא מכא, ולא משתקיל לך, תן אותו כולו להמבייש, ואל תאמר אשלמה לתקוע לו פעם שנית, כדי שאתן לו הזוזא ולא אתן לו פלגא בחנם. ובזה פרשתי הפסו' בקהלת במקום המשפט שמה הרשע, והוא מובן. ומ"ש לא הוה משתקיל ליה ק"ק, א"כ איך קבלו ממנו בזוזא שלם, וי"ל דכל מטבע שנמחית מעט צורתו יקבלו אותו בתורת פרעון, כי באמת מטבע מלך הוא אך אם יתן אותו לשלחני, כדי ליקח ממנו בעבורו תרי פלגי זוזא טובים, לא ירצה השולחני בכך :

דף ל"ח. שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהם, רות המואביה ונעמה העמונית. קשה דמשום שני פרידות טובות אלו, אין הכרח להציל כל שתי האומות הם, והיה אפשר שיעשה עמהם מלחמה ויאבדם, ורק אבותם של רות ונעמה יהיו נצולים, כדי שיצאו מהם פרידות אלו. ונ"ל בס"ד דאם יעשה בהם מלחמה יתאבד שם המלכות שלהם, ואבותיהם של רות ונעמה, הגם שיהיו נצולים ישארו הדיוטות, ורצה הקב"ה דרות ונעמה כשבאים להתגייר, יבואו בהיותם בנות מלכים, ולא בנות אנשים הדיוטות, כדי שיהיה לאלה המתגיירים רבותא טפי, ועוד תהיה הקליפה נכנעת יותר בכך, ולכן נשארו שתי האומות בכבוד מלכותם, כדי שיהיו רות ונעמה באים להתגייר, בהיותם בנות מלכים :

ועוד נ"ל בס"ד, תלה הקב"ה הצלת שתי אומות אלו בשתי פרידות טובות אלו, כדי שיפרסם שמותם ויודיע להדיא, דרות ונעמה עתידים להתגייר ברצון השי"ת, ולא ישאר שום פתחון פה לאדם להרהר אחריהם, מדין לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', והענין הוא כי היתר הנקבות הקשה דואג לאבנר, א"כ תאמר מצרי ולא מצרית, והתירוץ על זה שאם היה כותב מצרים, היה מארך, ועדין יש קושיא על זה מן אדומי, דהו"ל אדום והיה מקצר בזה, ותרצו התוספות, דאגב מצרי נקיט אדומי, ולפי התירוץ הזה נעשה היתר של מואבית רעוע, דלעולם י"ל עמוני ולא עמונית, משום דהו"ל לקצר לכתוב עמון, אך במואבית אין ללמוד מן יתור יו"ד דמואבי, די"ל נקיט מואבי אגב עמוני, כיון דעמוני נזכר קודם, וכדאמרינן באדומית דאגב מצרי נקיט אדומי, וליכא למילף מינה, ונמצא דיש ערעור בהיתר דרות המואביה, לכן תלה הקב"ה הצלת שתי אומות אלו ברות ונעמה, כדי שיפרסם ויאמר להדיא דרות עתידה להתגייר, שבזה נתברר דהיתר שלה הוא מוסכם מאת ה' :

ובזה פרשתי בס"ד, שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, פירוש שרים בתורה רדפוני על גירות של רות המואביה חנם, כי יש לנו היתר ברור מיתור יו"ד דעמוני ומואבי, אך מדברך השני גבי אדומי שאמרת אדומי ולא אדום, משום דאגב מצרי אמרת אדומי, פחד לבי, פן גם על היתר שלי יערערו לומר אגב עמוני נקיט מואבי, אך באמת שש אנכי על אמרתך שאמרת למשה עבדך בפירוש, שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית, ולפ"ז נמצא

נמצא גירות רות זקנתי היתה ברצונך והסכמתך :

ונמצא המערערים לא היה להם פ"פ לערער מצד היתר של יתור אות יו"ד, אלא רק על מואבי ולא על עמוני, באומרם יו"ד של מואבי לא אתיא לדרשה, וליכא למילף מינה, משום דאגב עמוני נקיט מואבי, ובזה פרשתי בס"ד, מ"ש דוד הע"ה במזמור קמ"ב, הבט ימין ואין לי מכיר אבד מנוס ממני, אין דורש לנפשי, פירוש אין לי מכיר לדרוש לי הדרשה שהיא לזכות והיתר שלי, ואמר תיבת לי, ר"ל ליו"ד אין מכיר לדרוש אותה שבאה ולא אבד מנוס זה של היו"ד כי אם ממני דאתיא ממואב, כי יוד דעמוני בע"כ דורשים אותה, ורק אבד מנוס זה ממני, שאין דורש לנפשי, ר"ל אין דורשים היו"ד ששייכה אלי דאמרי אגב עמוני נקיט מואבי, ולא אתיא אות יו"ד לדרשה דהיתר מואבית :

שם. נשא משה קל וחומר בעצמו. תיבת בעצמו צריכה ביאור, ונ"ל בס"ד, דהתוספות ז"ל הקשו דהא א"ל אל תצר את מואב קודם אומרו לצרור את המדינים, ונראה לתרץ בפשיטות דמרע"ה ראה ברוה"ק שעתיד לומר לו כך על המדינים, ולכן נשא קל וחומר זה, וכה"ג אתמר בענין פרישותו מן האשה, ולזה דקדק לומר כאן נשא קל וחומר בעצמו, ר"ל מכח השגת עצמו קודם שא"ל הדיבור של צרור את המדינים, כי אם כשלפה הדיבור הזה מכח קדושת עצמו. ובזה ניחא מ"ש לו הקב"ה לא כשעלה על דעתך עלה על דעתי, כי מרע"ה זכה אל בחינת הדעת, ולכן א"ל כן אמת שנתתי לך חלק השגה מן הדעת, אשר בו אתה יכול להיות צופה ברוה"ק על מה שבדעתי לומר לך, מ"מ לא על דעתך להשיג כל מה שבדעתי, כי בדעתי להוציא מאלו האומות שתי פרידות טובות, ודבר זה לא השגת בדעתך. ועוד נ"ל, מ"ש נשא קל וחומר בעצמו, כלומר ידע ברוה"ק שפטירת עצמו מעוה"ז תלויה בהריגת המדינים, ומזה ידע דודאי יצוהו השי"ת לעשות עמהם מלחמה, ועל כן נשא קל וחומר, ולז"א מעצמו, ר"ל מדבר השייך לעצמו, שהוא ענין פטירתו, שראה שהיא תלויה בהריגת המדינים, כמ"ש צרור את המדינים וכו' אחר תאסף אל עמך, שתלה זה בזה:

שם. דאלו בכירה שקראתו מואב. פירש רש"י ז"ל לשון פריצות שהיו מאביה, וי"ל היה לקראו מאב, ולמה הטילה וא"ו לקראו מואב. ונ"ל בס"ד, מי בלשון מצרי מים ולכן קראתו משה מושה, מי מים שה משוך בלשון מצרי וכמ"ש התורה והמצוה בשם פיילון היהודי, וידוע דזרע האב נקרא מים דכורין, וזרע האם מים נוקבין, ולכן דור המבול שהשחיתו זרעם נידונו במים, ולכן קראתו מואב מו אב, ר"ל זרע אב, כי הזרע נקרא מים שהוא מו בלשון מצרי, והצעירה גם רמזה שהוא מאביה, אך אמרה הרמז דק מאד, שקראתו בן עמי ר"ל בן מאדם שהוא עמי כי האב נותן חלק בבנו או בבתו, ומאחר דהרמז דק נשתכחה :

והנה הרי"ף ז"ל הקשה מנ"ל דבשביל שיחה של בכירה א"ל למעבד במואב אנגרייא, ולא א"ל כן על בני עמון, דילמא לצרו לישראל, לכך התיר להם למעבד בהו אנגרייא ע"ש. ונ"ל בס"ד דידוע הקב"ה עביד מדה כנגד מדה, ובשלמא שיחה זו שאמרה מאב גזר למעבד בהו אנגרייא, כי היא גילתה שאביה עשה מעשה בהמות, ששכב האב עם בהמה שהיא בתו, ואין מבחין, לכך התיר לעשות בהם אנגרייא להשתמש בהם כבהמות, אבל משום צוררות אין זה מדה כנגד מדה, כי צוררות דידהו הוית בענין מלחמה, לגרשם מן הארץ, וכמ"ש בלק לבלעם בפירוש אולי אוכל להלחם בו ואגרשנו מן הארץ, ולא רצה לשבותם לעשותם עבדים אליו, ולעשות בהם אנגרייא, ואין זה מדה כנגד מדה :

ועוד נ"ל בס"ד, כי בפסוקים אלו יש שינוי המורה על כך, כי במואב כתיב אל תצר את מואב ולא אמר בני מואב, ובעמון כתיב וקרבת אל בני עמון אל תצורם שקראם בני עמון, וכיון דעשה שינוי בהזכרת שמותם, לימד אותנו בזה דההפרש אשר תמצא באנגרייא בין אלו לאלו, הוא מסיבת השמות שלהם, ולא מסיבה אחרת, ולכן קראם בני עמון בקריאת השם שקראה בת לוט בן עמי, ולאלו קראם מואב כאשר קראה בת לוט שמו מואב :

שם. שבשביל לילה אחת שקדמתה בכירה לצעירה קדמתה ארבעה דורות. קשה כיון דקדמתה לילה אחת, ראוי שתקדם לה דור אחד, ומה טעם בארבעה דורות. ונ"ל בס"ד, כי אמרו בגמרא ארבעה משמרות הוי הלילה, נמצא כל לילה חלוקה לארבעה, ולכן קדמתה ארבעה דורות כנגד ארבעה משמרות. ובזה נ"ל בס"ד, טעם הפסוק שאמר דוד הע"ה חצות לילה אקום להודות לך, שדקדק לקום להודות בחצות לילה ממש, כי ארבעה הדורות הם כנגד ארבעה משמרות, ודוד הע"ה היה דור השלישי שהוא משמרה שלישית, אשר מתחלת בחצות לילה, לכן הוא קם בחצות לילה להודות :

שם. ואלו לצעירה עד רחבעם, דכתיב ושם אמו נעמה העמונית. ראיתי להגאון חיד"א ז"ל בספר מדבר קדמות, מע' הנון אות כ"ד, שהביא מן הרמ"ע ז"ל במאמר אם כל חי, אגדה אחת, מעשה נורא בענין נשואי שלמה הע"ה עם נעמה העמונית ע"ש, ובאמת אגדה זו הובאה בעמק המלך בהקדמה פרק י"ב דף י"ד ע"ד, ושם המעשה היא יותר באורך ע"ש, ואגדה זו אומרת ששלמה הע"ה נשא את נעמה קודם שמלך, והיא הפך הגמרא דגיטין, מ"ש בענין אשמדאי אשר טרדו, ואחר החקירות הסכימו חכמים שברור שהיושב על הכסא הוא אשמדאי, וההולך וקורא אני שלמה הוא בעצמו שלמה הע"ה, ונתנו לו טבעת בשם המפורש וכאשר ראהו אשמדאי פרח :

ברם אנא עבדא הוה קשיא לי טובא על אגדה זו שהיא הפך הכתובים, דהא מפורש במלכים ב' סי' י"א והימים אשר מלך שלמה בירושלים על כל ישראל ארבעים שנה, ומפורש בסי' י"ד ורחבעם מלך ביהודה בן ארבעים ואחת שנה. נמצא רחבעם נולד קודם שמלך אביו בשנה אחת, ואיך אומרת אגדה זו שנשא את אמו אחר כמה שנים שמלך על ישראל, ועל כן ודאי אגדה זו היא בטעות, ונפלאתי על עמק המלך אשר העתיק אותה, ועל הרמ"ע ז"ל שסמך עליה ועל הגאון חיד"א ז"ל שלא נרגש בזה, ויותר קשה על הגאון חיד"א ז"ל שהזכיר אגדה זו בחומת אנך על מלכים, ולא זכר מקרא מלא הכתוב שם במלכים, וקושיא זו אשר התפלאתי בה הובאה בהמאסף שנה שלישית סי' ק"ח, ואח"ז בהמאסף שנה רביעית סי' י"ג הודיעו לנו דהרב בעל עשרה מאמרות העיר בזה בסי' י"א ויישב הדבר, וכתבתי על זה בהמאסף הנז' בסי' ע"ל בזה"ל, הנה כאשר העירותי מתחלה בדבר זה, ראיתי המאמר הזה במדבר קדמות להגאון חיד"א ז"ל שהעתיקו שם, ולכן לא ידעתי שהרב ע"מ נרגש בדבר זה בסי' שאחריו, ועתה תכף הבאתי ספר ע"מ מבהמ"ד, וראיתי שכתב ליישב הדבר, דמ"ש הכתוב ששלמה הע"ה מלך ארבעים שנה, לא מנה הכתוב לשלמה אותם השנים הראשונים שמלך בתחלה קודם שנטרד. ולא אותם השנים שנטרד. אלא רק מנה כאן השנים שמלך אחר שנטרד דוקא יע"ש. והנה מלבד שדבר זה הוא דוחק עצום, וכבר מצינו שמנה לו מתחלת מלכותו במלכים א' ואו וגו' בשנה הרביעית וכו'. ועוד שם ובשנה האחת עשרה בירח בול וכו', הנה עוד יש לי טענה אחרת שאין עליה תשובה, דא"א לומר כן, דהא לכ"ע בית ראשון לא עמד יותר מן ת"י שנים, וכנז' בבתרא דף ג' ובמ"א ואם נחשוב מן אחר י"א שנים למלכות שלמה עד סוף מלכות צדקיהו שנחרב הבית, תמצא מספר תכ"ב שנים מ"מ כפי מספר השנים שמנה הכתוב למלכי ב"ד אחד לאחד, ומוכרח לומר שזה סך היתר על ת"י הוא נבלע בסך השנים שפרט

הכתוב לכל אחד ואחד מהם. דהיינו יש שכתוב בו שמלך כ"ב שנים, ואינם כ"ב שלמים וכעוה"ד, אך אם נאמר ששלמה מלך ארבעים שנה אחר שנטרד, צריך להוסיף עתה על מספר השנים של בית ראשון עוד שנים מרובות, כי אנחנו במספר הנז"ל לא חשבנו בשנים של בהמ"ק, מן השנים שמלך שלמה הע"ה, אלא רק כ"ט שנים, ועתה צריך לחשוב ארבעים שנה שלמים, וצריך להוסיף בשנים של בהמ"ק גם השנים שמלך אחר שנגמר בנין בהמ"ק, והשנים שנטרד בהם, ובזה יהיה זמן בית ראשון יותר מן ת"ל שנים, וזה א"א להיות דלכ"ע לא עמד יותר מן ת"י שנים, והוא פלא, איך לא הרגיש הרמ"ע ז"ל בדבר זה, וגם על הגאון חיד"א ז"ל שראה דבריו וסמך עליהם י"ל איך לא נרגש בזה, גם עוד ק"ל גם לפ"ד הרמ"ע ז"ל נמי א"א לומר שהיה רחבעם בן מ"א שנה, ומ"ש שזה החשבון אחר שנתייאש ממלכות ישראל אחהמ"ר לא ניתן להאמר ד"ז, דהא מוכח שתכף אחר שנפטר אביו מלך, והוא אח"כ לא נוספה מלכותו אלא נתמעטה, ומלכותו על שבט יהודה כדקיימא קיימא, ולמה עושה החשבון על אחר שנפרדו ממנו עשרת השבטים :

פרק חמישי

דף מ"ו. מי בעל דברים יגש אליהם, יגיש ראיה עליהם. נראה דריש מלת דברים בכפלים לכאן ולכאן, כלומר מי בעל דברים, או דברים יגיש עליהם. ומ"ש סברה הוא מאן דכאיב ליה כאיבה וכו', פירש בש"מ בשם מהר"י ז"ל, הכוונה לא היה צריך משה להזהירן, דפשיטא הוא דלא גרע דין זה ממשפט הרופאים, שאין הרופא דן את החולה לפי סברתו לבדו, עד שאומר לו החולה ראשו כבד עליו, ובאבר פלוני כאיב ליה, ובמקום פלוני משתנה, ולפי שהוא מראה לו פנים דן אותו, וכן נמי צריך להראות פנים להביעתו תחילה ע"כ :

דף נ"ו. שעה ראשונה א"ל שלום, שניה א"ל שלום, שלישית א"ל עלתה. נ"ל בס"ד טעם לשלשה חלוקות אלו, כי אביה היה חופר בורות לצורך עולי רגלים, שהם שלש רגלים בשנה, וידוע מ"ש רז"ל נתנו לנו שלש רגלים כנגד שלשה אבות, שהחזיקו שלשה עמודים בעולם, תחלה בא א"א וקיים עמוד ג"ח, וכנגד זה ניתן לנו חג הסוכות, דעניינו הוא המשכת חסדים בסוכה ובלולב, ואחריו בא יצחק אע"ה ותיקן וקיים עמוד העבודה שנעקד ברצונו ושמחת לבבו ע"ג המזבח, וכנגד זה ניתן לנו חג הפסח, ובזה פרשתי טעם נכון למה נקרא חג הפסח על שם דבר אשר עיקרו בי"ד, כי שחיטתו והקרבת אמוריו ביום י"ד, ורק אכילתו בליל יו"ט, וראוי לקרותו תמיד בשם חג המצות, דשייכי ביה כל ימי החג, ובזה ניחא שנקרא על שם הקרבן, כי זכינו ליו"ט זה על אשר הקריב יצחק אבינו את עצמו ע"ג המזבח, וסוף הקריבו איל תמורתו, וכאילו קרב הוא ממש, ונמצא זכינו ביו"ט זה מחמת הקרבת קרבן של יצחק אע"ה, לכך נקרא החג על שם קרבן פסח, ולאחריו בא יעקב אע"ה, ותיקן עמוד תורה, וכנגדו ניתן לנו חג השבועות, שהוא יום מתן תורה, וחגה של תורה, ולכן שעה ראשונה א"ל שלום, שיגין עליה זכות אביה מה שעשה לצורך חג הסוכות שהוא זכות אברהם אע"ה, אך לא תעלה בזכות זה, אלא שלום לה שלא תחנק, ובשעה שניה ג"כ א"ל שלום, שיגין עליה זכות אביה מה שעשה לצורך חג הפסח, שהוא כנגד עמוד העבודה שיגין עליה עמוד העבודה ולא תחנק, אלא שלום לה, ובשעה שלישית א"ל עלתה, כי שעה זו היא כנגד חג השבועות, שהוא עמוד תורה, שמכריע את כולם, ולכן א"ל עלתה, שנשלם הנס וניצולה ממש :

[illegible]

שם. זכר של רחלים נזדמן לי, וזקן אחד מנהיגו. נ"ל בס"ד, רמזו לה מן השמים במראה הזה, שבעבור ג"ח של אביה הגין עליה זכות אברהם אע"ה שהוא היה הראשון אשר קיים והעמיד עמוד של ג"ח בעולם. ומה שנדמה זכר של רחלים שהוא אילו של יצחק אע"ה, רמזו לה בזה כמו שיצחק אבינו היה מזומן לישחט, ואח"כ העלה איל במקומו, והוא ניצול, כן היא היתה מזומנת ליחנק במים, ובא במקומה זכר שהוא אחיה, כי מאותה שעה נכתב גז"ד על אחיה שימות בצמא, וכמ"ש אעפ"כ מת בנו בצמא, והדמיון שוה ממש, כי יצחק אע"ה בעת העקידה היה מסטרא דנוקבא, ובעת העקידה פרחה נשמתו, ובא לו נפש מסטרא דדכורא, ולפ"ז הדמיון שוה, יצחק אע"ה כשהיה מסטרא דנוקבא העלה איל זכר במקומו, והוא ניצול, וכן היא שהיתה נקבה נכנס אחיה שהוא זכר במקומה בגזרה זו, והיא נצולה. וראתה זקן אחד מנהיגו, רמז לזכות אבינו הזקן הקדוש, דכתיב ביה ואברהם זקן, שהגין עליה זכות אביה שהיה עוסק בג"ח. ועט"ר הרב מור אבי זלה"ה פירש בספרו הבהיר מדרש אליהו דף ל"ז, זכר הז"א של רחלים, רחל הגדולה, ורחל הקטנה, נזדמן לי כי הנהגת העולם הוא ע"י ז"א, וזקן אחד רמז לאבא מנהיגו. או נמי זקן אחד רמז לא"א, שיש בו י"ג תיקוני דיקנא כמנין אחד מנהיגו, עכ"ד דפח"ח :

שם. דבר שאתו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו. הקשו התוספות, והא מת בנו בצמא ע"ש. ונ"ל בס"ד, ותחלה אדקדק עוד דקדוק אחר דתני בברייתא שנפלה לבור גדול, דמאי קמ"ל אם היה גדול או אם היה קטן, ואדרבה יזדמן קטן יש בו סכנה יותר, דקשה עלייתו, כי הסכנה היא מחמת העומק ולא מצד הרוחב, וא"כ הול"ל שנפלה לבור סתם. ונ"ל כי נחוניא חפר כמה בורות בתורת ג"ח, להמציא מים לעולי רגלים, ויש בהם קטנים, ויש בהם גדולים, ובודאי הגדולים עדיפי, כי מימיהן מרובים, אך טרחא דילהון היא גדולה ביותר, וא"כ בחפירת בור גדול נצטער יותר. וברייתא דקתני שנפלה לבור גדול מכלל דאיכא קטן, וכיון שראה רחב"ד שנפלה לבור הגדול ולא לבור הקטן, דן בדעתו דודאי יהיה לה הצלה ותעלה, יען כי מצד נפילתה אין לעשות הכרח להצלתה, כי יש לומר האי טעמא של וסביביו נשערה מאד, דאולי לא עבד אביה המצוה כפי הצורך, או היא נתחייבה מצד עון אחר חמור שדינו בחנק, וא"כ איכא דאפסדא אנפשה שלא יגין עליה זכות אביה, אך בראותו דהוה בור קטן, והיא נפלה לבור גדול, אמר אם נאמר היא נתחייבה בשביל עון אחר, ולכך נענשה בחנק, או יש סיבה אחרת לד"ז, היה צריך שתפול לבור קטן, כי העונש יהיה בזה כמו שיהיה בבור גדול, ולמה נפלה לבור גדול במקום שאותו צדיק נצטער בו יותר מבור קטן, כי חפירת בור גדול טרחתו כפלי כפלים על בור קטן, אלא ודאי זו עתידה שתנצל בנס מנפילה זו ותעלה :

ועוד נ"ל בס"ד, כי רחב"ד דן בזה, דאע"פ שטעם זה של מדקדק עם חסידיו הוא טעם אמיתי, ועל כן אין להרהר אחר כחה של מצוה, אך אין זה גלוי אצל המון העם, דלאו כ"ע ידעי למתלי בהכי, אלא ודאי המון העם יבואו להרהר אחר המצות שיאמרו אין בהם ממש ח"ו, ואין בהם כח להציל, ונפיק מזה חלול השם, על כן החליט שבודאי יהיה לה נס ותעלה, ולז"א כך אמרתי דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו, אמרתי מה דרגיל בפומייהו דאינשי למימר הכי, ולכן ודאי תנצל כדי שלא יהיה חלול השם, ולא יבואו להרהר אחר המצות, וכל זאת הטענה של רחב"ד נתנה להאמר בהאי עובדא של הבת דהויא ראשונה קודם ענין הבן, אך אחר שראו העולם תוקף המצוה בהאי עובדא שניצולה הבת בנס גדול בזכות המצוה, אז השתא במעשה הבן שמת בצמא, לא יבואו להרהר אחר המצוה, כי

המה

המה ראו תוקף המצוה במה שנעשה לבת נס גדול, ובע"כ יתלו ענין אשר קרה לו בצמא, בדבר הנוגע אליו לומר עשה עון פלילי שנתחייב בכך, ולא יתלו בוקי סריקי במצוה, לומר אין בה כח להציל ולהגין :

שם. מלמד שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה. פירש תורת חיים, דארז"ל עלה במחשבה לברא העולם במדה"ד, ולכן יתנהג עמהם במדה"ד כפי מה שעלה במחשבה ע"ש ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב על כן יאמרו המושלים באו חשבון, ודרשו רז"ל המושלים ביצרם, פירוש שמשלו ביצרם ולא חטאו כלל, דאז אין להם חשש פחד מן מדה"ד, באו חשבון לידון כפי המחשבה דלא אכפת להו, שבאמת גם לפי המחשבה הם צדיקים גמורים וזכאים, ובזה יובן עיניך בריכות בחשבון על שער בת רבים, פירוש עיניך אלו הצדיקים שנקראים עינים, כמ"ש עיני העדה, בריכות גם בחשבון ר"ל כפי המחשבה, דזכאים הם שגם מדה"ד תסכים בברכתם, ואמר על שער בת רבים, קרי ביה שער בשי"ן שמאלית, שמדקדק עמהם כחוט השערה :

שם. ת"ר לא יסקל אדם מרשותו לרה"ר וכו'. נ"ל בס"ד ע"ד המוסר, והוא יש אדם חוטא בינו לבין עצמו ולא יהיה גרמא לאחרים, ויש חוטא ומחטיא אחרים, דגורם שאחרים ילמדו ממנו לחטוא גם הם, וזה עניינו קשה, ומה שהוא נענש בחטא אחרים, ויזדמן הוא עשה תשובה ופירש מעבירות, ועדיין נכנס בחלקו עבירות של אחרים אשר עודם חוטאים מסיבתו, וז"ש לא יסקל אדם מרשותו לרה"ר, פירוש עושה עונות ברשותו ויהיו עונותיו מכשול ברשות הרבים, שגם הרבים לומדים לעשות עבירות אלו ממנו, שזה מעוות לא יוכל לתקון, כי יתחייב במעשה אחרים ג"כ, והביא מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרה"ר, פירוש שהיה עושה דברים רעים שגורם שגם אחרים יעשו כן להכשל בעבירות אלו, וא"ל חסיד אחד ריקה מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך, פירוש מאחר שאתה מחטיא את הרבים וגורם להם שיעשו עבירות, אז אח"כ בההוא עלמא תהיה מסקל מרשות שאינו שלך לרשות שלך. דהיינו שתקח עונות מחלק גהינם של אותם אחרים, שהוא רשות שאינו שלך, ותביא אותם העונות לרשות שלך, דהיינו בחלק גיהנם שלך, כדי שתקבל עליהם עונש בחלק גיהנם שלך שאתה דר בו :

ואמר לימים נצרך למכור שדהו, פירוש אח"ז אותו אדם שדבר עמו אותו חסיד מוסר זה, על שהיה מחטיא אחרים, הוצרך למכור שדהו, פירוש מת בלא תשובה, שאז שדהו שהוא חלקו בג"ע ניתן לאחרים, כמ"ש זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע, ונמצא שמת בלא תשובה מכר חלק אשר בג"ע שהיא חקל תפוחין קדישין לאחרים שזכו וכיון שירד אותו רשע לחלקו אשר בגיהנם, היה מהלך ברשות הרבים, פירוש היה מהלך בגיהנם של אותם הרבים שגרם להם לחטוא, ונכשל באותם אבנים, פירוש היה נידון ונכוה בגיהנם בעבור אותם העונות שעשו האחרים מסיבתו, שהוא גרם להם לחטוא בהם, ואז בההוא עלמא בהיותו בגיהנם הצדיק עליו הדין, ואמר יפה א"ל אותו חסיד בההוא עלמא דאתינא מיניה, מפני מה אתה מסקל וכו' :

שם. א"ל ריקה מ"מ אתה מסקל מרשות שאינה שלך. הא דקראו ריקה, נראה דרמז לו הטעם איך אומר לו שמסקל מרשות שאינה שלך, ובאמת היא שלו עתה, לכך א"ל ריקה כלומר יבא יום שתהיה ריקן מן ממון שלך ותצטרך למכור זאת השדה, ונמצאת זו אינה שלך :

דף נ"ה. שאלני אם נאמר בהם טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהם טוב. כל אדם ישתומם על הדבר, היתכן גברא רבא כרבי חייא בר אבא לא היה יודע פסוק של תורה, הידוע לתינוקת של בית רבן, ואיך יאמר איני יודע אם נאמר בהם טוב. ונ"ל בס"ד ידוע שיש לשון הטבה דמשמעותו תמימות, כמ"ש רז"ל, בתורת כהנים בפסוק לא ימיר אותו טוב ברע, שהוא ר"ל תם בבעל מום ע"ש, והנה בודאי רחב"א הוה ידע דכתיב בדברות אחרונות למען יטב לך, ולא כתיב הכי בדברות ראשונות, ולכן לא א"ל איני יודע אם נאמר בהם למען יטב, וכן השואל לא א"ל למה לא כתיב למען ייטב לך אך רחב"א הוה מפרש ייטב לך לשון תמימות, כי המבזה אביו ואמו יבא לידי סמית עינים דכתיב במשלי למ"ד עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם יקרוה ערבי נחל ויאכלוה בני נשר, ועל כן אמר כבד את אביך ואת אמך, למען יטב לך, כלומר תהיה תמים ולא תחסר ממך העינים, ועוד ג"כ בכבוד או"א יהיה האדם תמים מצד הנפש, דכתיב שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך, כי בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני אמי ויורני ויאמר לי יתמוך דברי לבך, וכאלה פסוקים רבים המורין תמימות *האדם הוא ע"י שיהיה נשמע לאביו ואמו, וכיון דרחב"א דריש יטב לך לשון תמימות, ולא לשון טובה, לכך נתיישב הטעם אצלו למה בדברות ראשונות לא כתיב ייטב לך, כי קודם מתן תורה כל המומין שלהם נתרפאו, ולא נשאר אדם בעל מום, וגם מצד הנפש היו תמימים שפסקה זוהמתם, ומאחר דהיו תמימים מצד הגוף ומצד הנפש, למה יצטרך לומר למען יטב לך, כי ארז"ל על מעמד הר סיני נאמר כולך יפה רעייתי ומום אין בך, אך אחר שחטאו בעגל וחזרו המומין לגוף ולנפש אמר בדברות אחרונות, למען יטב לך, דהשתא אצטריך להו ברכה זו, וכל זה הוה סבר רחב"א מעיקרא, אך עתה ששאל לו החכם השואל שהוא רחב"ע, מפני מה בדברות ראשונות לא נאמר טוב ובדברות אחרונות נאמר טוב, הרגיש רחב"א, כי השואל רחב"ע מפרש למען יטב לך לשון טובה, חדא שדקדק שלא לתפוס לשון הכתוב, שלא אמר לא נאמר יטב לך אלא אמר טוב, ש"מ דדריש יטב לשון טוב וטובה, ולא לשון תמימות, ועוד אם מפרש לשון תמימות מאי קשיא ליה, והלא בדברות ראשונות לא אצטריכו להאי מילתא כי בההוא זמן נאמר עליהם כולך יפה רעייתי ומום אין בך שהיו תמימים מצד הנפש ומצד הגוף, דכל מומין שלהם נסתלקו ונתרפאו מהם, וכ"ש דלא להוי להו מומין מחדש ולמאי אצטריך לבשרם בכך, ועל כן הבין דמפרש יטב לך על טובה, ולכך א"ל עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב, שאלני אם נאמר בהם טוב, כי אני הייתי מפרש יטב לך לשון תמימות, ואיני מפרש לשון טוב וטובה, לכן לפי פירוש זה שאתה מפרש תלך אצל רבי תנחום, כי תמצא אצלו מסתמא ישוב על שאלתך וקושייתך :

שם. הרואה טי"ת בחלומו סימן יפה הוא לו. נ"ל בס"ד ט' בחלום עולה מספר יפה ולז"א סימן יפה לו. ועוד נ"ל בס"ד, טי"ת עם הכולל גי' ת"ך, כמנין סימן יפה לאדם בחלום ע"ה ד' תיבות. ונ"ל עוד טעם אחר, דאיכא סימן יפה באות ט', והוא דכתבו המפרשים מספר התשעה לא ימוט לעולם, ד"מ אם תכפול מספר התשעה יהיה י"ח ואותיות י"ח במ"ק ט', ואם תכפול י"ח יהיה ל"ו, ואותיות ל"ו במ"ק ט'. ואם תכפול ל"ו יהיה ע"ב, ובמ"ק ט'. ואם תכפול ע"ב יהיה קמ"ד ובמ"ק ט'. ואם תכפול קמ"ד יהיה רפ"ח ובמ"ק י"ח, ואותיות י"ח במ"ק ט'. וחוזר הדבר חלילה, נמצא המספר לא ימוט, כי כל מה שאתה מוסיף כפל חוזר להיות ט'. ובזה פרשו הטעם שקורין לשם הוי"ה במלוי ההי"ן בשם ב"ן, ואין אומרים נ"ב כמו שאומרים ע"ב ס"ג מ"ה, והיינו כי ע"ב ס"ג מ"ה כל או"א במ"ק ט' אך אם יאמר נ"ב לא יהיה במ"ק ט'. לכך אומרים ב"ן כי נון דמנצפ"ך במ"ק ז'. ועם ב' הרי ט' עכ"ד, ולכן הרואה טית בחלומו סימן יפה הוא לו, כי מספר ט' לא ימוט לעולם, ולכן מורים לו בחלום שלא ימוט

[illegible]

ימוע. ועוד נ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש הרב גנזי יוסף דף פ"ח דלעתיד כשיבער רוח הטומאה מן הארץ, אז יהיה שמירה מעולה מארבע רוחות, ויהיה העולם כדמות ט' שהוא שלשה דפנות ורביעית פתח, וכמ"ש בזוה"ק על לוז שאין שולט בה מיתה מפני שנבראת באות טי"ת ע"ש, ולפ"ז גם זה יהיה טעם נכון למאמר הגמרא, דהרואה טי"ת בחלומו סימן יפה לו. ולפ"ז דמספר התשעה הוא המובחר שבמספרים לכן מספר רפ"ח ניצוצות אם נחלקהו לתשעיות, יהיה בו ל"ב פעמים תשעה, לרמוז שיאירו בהם ל"ב נתיבות חכמה שהיא ספירה תשיעית. ובזה יובן הצדיק אבד ואין איש שם על לב, אלו הרפ"ח ניצוצות שהם ל"ב פעמים, הם שייכים לצדיק שהוא אחוז ביסוד, שהוא ספירה תשיעית מעילא לתתא, והחכמה ספירה תשיעית מתתא לעילא, וז"ש דברו על לב ירושלים וקראו אליה כי מלאה צבאה, שבנין ירושלים תלוי בתיקון רפ"ח ניצוצות, שהם ל"ב פעמים תשעה. ונראה לרמוז עוד קודם הרפ"ח ניצוצין שהם ל"ב תחילתם היה בהם מיעוט, כי אלו אחר אותיות ל"ב יש אותיות א"ך, שהוא לשון מיעוט, אבל שאחריתם יהיו ברבוי וגדלות, כמ"ש ואם היה ראשיתך מצער אחריתך ישגא מאד :

שם. אימא וטאטיה, קשה למה הביא לו פסוק מנביאים, ולא הביא פסוק תורה, כגון טמא הוא, או וטמא טמא יקרא, או טרוף טורף. ונ"ל בס"ד סלקא דעתיה דמקשן, תיבה שיש ב' טי"ת עדיף טפי, והתרצן תירץ לו להפך, כיון דהוא ראה חד ט'. והא דחזר והקשה לו מטומאתה בשוליה, ולא הביא פסוק של טמא מן התורה, או טרוף טורף, סלקא דעתיה לומר תיבה הכתובה בפסוק על סדר אלפא ביתא עדיפא לענין זה, למאי דחלום בה, מפני כי הרואה ראה בחלום אות, ולא ראה תיבה שלימה, ולכן זה החלום, יורה על תיבה הכתובה על סדר אותיות אלפא ביתא, לכך הביא לו פסוקים שהם מסודרים בסדר אותיות אלפא ביתא, ואחר שתירץ לו טית בית קאמרינן חזר והביא לו טבעו בארץ שעריה, שנאמר על סדר אותיות אלפא ביתא, ולא הביא לו טבעו בים סוף, האמור בתורה. או יובן הא דלא הביא לו פסוק טבעו בים סוף, משום שזה הכתוב לא נאמר בישראל אלא באומות, והרואה הוא ישראל מסתברא אין רומזים לו על תיבה האמורה באומות, וכיוצא כזה אמרו דביום ר"ה מזכירין במוסף פסוקים שנאמר על רעת האומות ולא אכפת להו. ומ"ש אלא הואיל ופתח בו הכתוב תחלה לטובה נ"ל מן בראשית עד טוב יש ק"ך אותיות בדקדוק, לרמוז בזה על ק"ך צרופי אלקים שהם דין, יתמתקו ויהיו טוב, ולכן אחר ק"ך אותיות נזכר טוב :

שם. הרואה הספד בחלומו חסו עליו מן השמים, ופדאוהו, הקשה עליו מהרש"א ז"ל, היה צריך שיראוהו הספד, ולמה בראוהו אות שצריך לחלפו. ונ"ל בס"ד דאם יראוהו הספד זה פתרונו ידוע לו שהוא לטובה, ואז הוא שמח תכף בראייתו, ואחז"ל חלמא טבא חדוותיה מסתייה, לכך הראוהו לו הספד דודאי הוא יצטער ממנו, וילך אצל חכם לפתרו לו, ואחר שנתעצב יפתרהו החכם לטובה, ואז יתקיים לטובה, הן מצד פתרון החכם, והן מצד שנתעצב תחלה בראייתו. ועוד נ"ל בס"ד שהראו לו אות ה', בתמורת אות ח', רמז לו שיעשה לעצמו חליפין ותמורה, בתרנגול, כדרך שעושין בליל ערב כיפור, ואומרים זה חליפתך תמורתך כפרתך. אי נמי הראו לו אות ה' במקום ח', שיהיה בזה צירוף הס, שהוא לשון שתיקה, שישתוק ולא יספר חלומו לכמה בני אדם, כי אם בעבור הפתרון דוקא. והא דקפיד שיהיה המראה בכתיבה, משום דאות ה' בכתיבה היא אותיות ד"ו, ותצרף אותה עם סמ"ך דהספד יהיה סוד, ונשאר פד, שהוא פדיון שפדאוהו מגזרת שבעין דינין שהם מספר סוד :

[illegible]

פרק ששי

דף כ"ט, א"ל גברא רבא אנא. הקשה מהרש"א ז"ל והלא בנדרים דף ס"ב היה מצטער רבי טרפון על שהציל עצמו בכתרה של תורה, ואיך אלעזר זעירא לא חש לזה הכא, ותירץ דחבשוהו עד שישאלו עליו, ומה דבעו למנדע הודיע להם. ונראה תירוץ זה דוחק גדול, דהסברא להפך, למה הקדים להציל עצמו שעה אחת קודם מן החבישה בכתרה של תורה, ימתין עד שידעו הם. ולי אנא עבדא נראה לתרץ בס"ד, כי הם אמרו לו אתה לובש זה בשביל יוהרא, וגונב דעת הבריות בזה כדי שיכבדו אותך בכבוד ת"ח, ואין אתה חכם, ובשביל השגת הכבוד אתה לובש זה, ולכך חבשוהו לייסר אותו על כך, ולכן לנקות עצמו מן החשד הגדול הזה, השיב להם ודאי אני כונתי בשביל ירושלים, ואין כונתי כדי שיכבדוני, יען כי אני ידוע לכל דגברא רבה אנא, ונוהגים בי כבוד, ואינני צריך להשיג הכבוד מלבישת מנעלים אלו, ואין כונתי בשביל יוהרא כאשר חשבתם, והוא היה מוכרח להגיד זאת משום והייתם נקיים. והא דא"ל גברא רבא אנא ולא אמר להו חכם אנא, אמר כן מדרך הענוה, שלא רצה להתכבד בכתרה של תורה, לומר על עצמו בפירוש שהוא חכם, אלא גברא רבא דמשמע שהוא עשיר ונכבד דנקרא ג"כ גברא רבא, ואפשר נמי דאמר בלשון זה משום דהוא קרו ליה זעירא, ולכך א"ל אנא גברא רבא ולא זעירא, ע"ד מ"ש החכם האזובי בשירו, שמי אזוב אבל מילי ארזים, וגם הוא דבר דבריו ברמז :

שם. א"ל או אתון בעון מנאי מלתא, או אנא אבעי. י"ל למה הקדים אופן זה, שהם ישאלו ממנו דבר הלכה, וישיב להם, והיה לו לומר תכף ומיד לפניהם שש הלכות, כן בדרך שאלה כן בדרך הלכה פסוקה, ובזה ניכר שהוא ת"ח. ונ"ל בס"ד, דאם יעשה כן אפילו אם יאמר לפניהם עשרים הלכות ויותר יאמרו אין מזה הוכחה שאתה גברא רבא, כי יזדמן אדם המוני פשוט ישמע בימיו עשרה או עשרים הלכות, ויחזור עליהם כמה פעמים, עד שיהיו שגורים בפיו כמו פסוקים של פרשה, ושל תהלים, ובשביל עשרה או עשרים הלכות שהיו שגורים בפיו ושמורים אצלו אינו נקרא ת"ח וגברא רבא, כי בשאר הלכות ודברי תורה הוא עם הארץ גמור, לכן התחכם להניח הבחירה בידם, באומרו שהם ישאלו ממנו בכל מקום שירצו, והוא ישיב כהלכה, ובזה נודע שהוא חכם גדול ובקי בכל ששה סדרי משנה, דהא מבטיח שישיב כהלכה לכל שאלה שישאלו ממנו, ואם רק הוא יודע הלכות עשר או עשרים, ובשאר דברים הוא עם הארץ, וכי הוא יודע שישאלו ממנו באותם הלכות שהוא יודעם דוקא, ושמא ישאלו ממנו במקומות אחרים שאין יודע מהם כלום, על כן מוכרח לומר שהוא גברא רבא דבקי בכל ששה סדרי משנה, ובזה יובן הטעם ששאלם בדין הכופרא שדינו בששים, לרמוז להם שהוא בקי בששים סדרים של תורה שבע"פ, כי ידוע דתורה שבע"פ מכונית בשם ארץ, ומכונית בשם ים, דכתיב ורחבה מני ים, ותיבת ששים תחלקנה ותהיה שש ים, ר"ל שש סדרים של ים שהיא תורה שבע"פ. והא דעשה השאלה בקן כופרא שהוא תמר זו, נ"ל בס"ד דודאי אם היה נותן קנס ממון בעבור זאת לא היו חובשים, כי כן דרכם ליקח ממון קנס לקופה של צדקה מכל אדם שעושה דבר שאינו הגון, ועל זה קשה למה הציל עצמו בכתרה של תורה שהגיד שהוא גברא רבא, היה לו לתת קנס ממון וינצל, אך הוא היה עני ואין לו יכולת ליתן קנס, ואם ילוה לפי שעה מאחרים אין לו לשלם להם אח"כ, ולכן הוכרח לגלות על עצמו שהוא ת"ח כדי שיפטרוהו, כי לא חבשו אותו אלא בעבור שיתן קנס, ואם לא היה נותן

לא היו פוטרים אותו, ולכן אמר שאלה זו על התמר שאין גזעו מחליף, לומר אל תאשמו אותי על אשר הצלתי עצמי בכתרה של תורה, ולא הצלתי עצמי בממון, כי אצלי חסרון הממון לא יתמלא, דלגבי דידי אין גזעו מחליף, ואם אלוה מאחרים ואתן לכם לא הייתי יכול לפרוע להם אח"ז. גם נתחכם לומר להם שאלה זו שהיא הלכה פסוקה בב"ד של שמואל, כדי שאח"כ מוכרח שישאלו משמואל לומר לו פלוני כו"כ אמר בשמך, ואז שמואל יגיד להם שהוא גברא רבא, כי שמואל יודעו ומכירו, ולא יאמרו אח"כ אין ראיה מהלכה אחת שהיה יודע, ובודאי שהם הגידו המעשה כמו שהיא, וקראו אותו בשמו אלעזר זעירא, ולהכי א"ל שמואל שפיר קאמר לכו, נמצא ידע מי הוא זה ובודאי הגיד להם בפירוש שהוא גברא רבא, כיון ששמע מהם הענין איך נפל הדבר הזה והשאלה הזאת :

דף ס'. אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם. קשה פשיטא ומאי קמ"ל, ונ"ל בס"ד דבא ללמד דאין הפרענות באה לכללות העולם בעבור העבירות, אלא בזמן שהרשעים העושים את העבירות הם עודם בעולם, ועושים העבירות, דאז הפרענות באה לכללות העולם בעבור העבירות שנעשים כאשר הוא שם, אבל בעבור שנעשו מכבר דאותם העושים אותם מתו, או הזקינו, באופן דלעת עתה אין עושים עבירות, לא תבא פרענות לכללות העולם, בעבור מה שנעשה מכבר, ומסתבר טעמיה דבשלמא אם עתה כאשר הוא שם נעשים העבירות לכך תבא הפרענות לעולם שלוקין גם אותם שלא חטאו כדי לעורר אותם שישימו לב לחפש על עושי רשעה, שיסירו המכשולות מביניהם, וכמ"ש ואמר סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי, אך אם עתה אין עושים עבירות למה ילקו כללות העולם אשר לא חטאו בעבירות שנעשה מקודם, דס"ל להאי תנא בעוה"ז אין לוקים הזכאין בשביל הרשעים, ורק לוקין כדי שיתעוררו לבדוק ולחפש. ואמרתי רמז נכון לסברא זו, אותיות פורענות הם אותיות פנו רעות כי פורענות יש בה שני וא"ו. ובזה ניחא מ"ש כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש, דאם הרשעים מתו או הזקינו, שאין עושים לעת עתה רשעה אין נקראים קוצים, דדמו לקוצין שנשרפו ונעשו אפר, אך קוצין שהם מכאבים הם הרשעים שעודם בעולם ועושים עבירות, אז תצא אש זו הפורענית :

שם. מן הצדיקים תחלה שנאמר ונאכל גדיש. נ"ל בס"ד הטעם דמכנה לצדיקים בשם גדיש, כי הם עושים דיש בברור נ"ק להפריד הקליפה מן הפרי, וזה הדיש עושים אותם בשלשה חלוקות, א' במעשה, וא' בדבור, וא' במחשבה, לכך נקראים גדיש שהוא ג' דיש. או יובן נקראים גדיש מפני שטורחין ומביאים מצות במדה גדושה, ולא במדה מחוקה, והוא ע"ד המעשה שכתבתי לעיל על דף י"ז, בהפרש שיש בין גודש למחק, והצדיקים עושין בכל כוחן, ולכן מנחתם נחשבת במדה גדושה :

שם. שמתחיל מן הצדיקים תחלה, שנאמר והכרתי ממך צדיק ורשע. קשה מנ"ל דפוגע בצדיקים תחלה, דילמא פוגע בכולם בשוה ואין קדימה לצדיק, ומה דנקיט צדיק תחלה אין הוכחה דמקדים לצדיק, אלא לעולם שוין הם, אך א"א למנקט שניהם שוים בבת אחת, ומוכרח להקדים אחד מהם. ונ"ל בס"ד, דאם הם שוין בזה, הו"ל להזכיר רשע תחלה, כיון דהוא דבר של פרענות, וידוע דבקללה מתחיל מן הקטן, אלא ודאי שינה המנהג להזכיר צדיק תחלה, ללמדך דהוא קדים בפורענות :

שם. לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב. י"ל הול"ל יכנס באור היום ויצא באור היום. ונ"ל בס"ד כי משמש בלשון אם שהוא לשון תנאי, ובא ללמד לפי דרכו ענין אחר, שיזהר האדם בדברים שהם דבר והופכו, שיתפוס בתחלת דבורו התנאי של מעשה הטוב, ואחר שיאמר ההפך שהוא צד הרע לא יסיים דבריו בו, אלא יחזור ויכפול לומר צד הטוב, דנקיט בתחילה, שיאמר אבל אם הדבר כך יהיה כך :

שם. שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. הקשה הרב פני יהושע ז"ל, דילמא שאני התם דניתן רשות למשחית ע"י מכת בכורות, ואין מבחין כדלעיל, אבל בשאר לילות ליכא סכנתא, ע"ש. ונ"ל בס"ד, דדייק מדכתיב איש מפתח ביתו, דסגי לומר לא תצאו עד בוקר, אלא ודאי שבא להזהירם דלא דוקא שלא יצאו מן העיר, אלא גם מבית לבית לא יצאו, שלא יהיה אחד יוצא מביתו והולך לבית חבירו, ולכך צוה אל תצאו איש מפתח ביתו דייקא, ואם משום שניתן רשות למשחית למה קפיד על תוך מבואות של ישראל, דהמבואה שהיא כולה בתי ישראל לא יכנס המשחית בתוכה, ולמה מנעם, אלא ודאי דקפיד על יציאת הלילה לגמרי, שלא יצאו בחשיכה, אלא באור היום :

שם. דבר בעיר כנס רגלך. הנה מהרש"א ז"ל פירש הכונה, אם אין אתה בורח חוץ לעיר למקום אחר, אז תעשה תקנה זו להיות מוסגר בביתך, ולא תצא מפתח הבית, והרב עיון יעקב ז"ל פירש הכונה, דהבריחה מן העיר היא טובה ונכונה קודם שנתחזק הדבר בעיר, אבל דבר בעיר שנתחזק הדבר לא תועיל הבריחה, שגם הדבר ילך עמהם למקום שהולכין, וכמ"ש מהרי"ל ז"ל סי' נו"ן, וכ"כ הרב תורת חיים ז"ל ע"ש. ודע כל זה שכתבו המהרש"א ז"ל והרב עיון יעקב ז"ל הוא בדבר, אבל בחולי הקוליר"א אפילו אם נתחזק החולי בעיר טוב שיברח, וגם בזה לא יועיל ההסגר בביתו שבעיר, יען כי זה החולי של הקוליר"א יזיק לאדם הפחד וההבעתה ויתהוה בו החולי מחמת הפחד וההבעתה אשר יפחד ונבעת, ואומרים הרופאים מעשה בדרך משל ומליצה, פעם אחת היה חולי הקוליר"א בעיר אחת גדולה, וקודם שנתחזק החולי מצא אדם אחד את המשחית הממונה על חולי הקוליר"א, ואמר לו כמה נפשות אתה רוצה ליקח, ואמר חמשה אלפים, וסוף דבר מתו באותה העיר ט"ו אלפים באותו החולי וימצא האיש ההוא לאותו המשחית, ויאמר לו למה שקרת, שאמרת אתה שלוח על מספר חמשה אלפים, ולקחת ט"ו אלפים, והשיב לא שקרתי, כי לא לקחתי בחרבי על ידי אלא רק חמשה אלפים, ואותם העשרה מתו מחמת רוב הפחד והבעתה שהיה להם בעבור החולי הזה בעיר ע"כ משל הוא בדרך מליצה, להודיע שיש נספה בלא משפט מחמת פחד והבעתה, ולכן טוב לברוח למקום רחוק כדי שלא ישמע באזניו, ולא יראה בעיניו החולי השולט בבני אדם ויבא לידי פחד והבעתה, ואז ילקה ח"ו, והשי"ת ברחמיו יבטל כל גזירות קשות ורעות מעלינו ומעל כל ישראל, ולא ישמע שוד ושבר בגבולינו ובגבול כל עמו ישראל, ובלע המות לנצח. ולא נוסיף לדאבה עוד אכי"ר :

[illegible]

שם. ת"ר דבר בעיר אל יכנס אדם לבית הכנסת, שמה"מ מפקיד כליו שם. נ"ל בס"ד, כליו הם כוחותיו ושלוחיו, כי מה"מ ממונה על כל מין מכות של מיתה שבעולם דהכל מסור בידו, וכנגד כל מין ומין של מכות מות, יש לו כח פרטיי בפ"ע שמסור לו והוא שלוחו, ועל זה אחז"ל מלאך המות מלא עינים, ר"ל מלא כוחות של מיני מיתה, אך בזמן שיש דבר הכל מתים במיתה אחת שהיא מכת דבר, ולכן אותם הכוחות שהם כנגד שאר מיני מכות של מות, אין צריכים לו להשתמש בהם, ומפקידם באותו זמן בבית הכנסת, ששם נטמנים אותם הכוחות. ועוד יש לפרש דהשכמת בית הכנסת מסוגלת לאריכות ימים, כמ"ש בגמרא דברכות, כיון דא"ל מקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר היינו דאהני להו, ולכן אלו דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא, לא יוכל מה"מ להרע להם בשאר ימים, והוא מצטער על זאת, אך איכא דבר בעיר דהוא עידן רתחא, וניתן רשות לחבל יוכל להרע גם לאלו דמקדמי ומחשכי, לכן בעת הדבר מפקיד כליו,

ר"ל שלוחיו בבית הכנסת, שיראו מי הם דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא, שאינו יוכל להרע להם, דעתה ירע להם, הואיל והוא עדן רתחא, וניתן לו רשות לחבל ב"מ, ולכן אל יכנס יחידי פן יזיקוהו אלו הכחות של מה"מ, אבל אם אינו יחידי לא יוכל להזיק לו בבית אלקים, שיהיה נשמר מכח קדושת בית הכנסת גם בעידן רתחא:

שם. ת"ר כלבים בוכים מה"מ בא לעיר, כלבים שוחקים אליהו בא לעיר. אין הכונה בוכים ומשחקים ממש, אלא לשון מליצה הוא זה לומר ראוי להיות בוכים אם יודעים לבכות, וראוי להם להיות משחקים אם יודעים לשחוק. ונ"ל בס"ד טעמא דמילתא, כי בית מה"מ בתמידות לעיר קאי על זמן הדבר או חולי רע, דאז אנשי העיר בורחים וסוגרים בתיהם, ואפילו המוסגר בתוך ביתו אין פותח דלתי ביתו ימים ולילות, ולכן הכלבים ראוי להם לבכות, דמהיכן יאכלו אם אין דלתי הבתים פתוחים, ואין תושבי העיר שם, אבל בעת שיבא אליהו זכור לטוב בעיר שהוא ביום המילה, ויזדמן פו"ר בישראל הרבה, שיזדמן מילות הרבה בכל יום בעיר, שכולם עושים סעודה גדולה בבשר ותבשיל, והפתח פתוח באותו היום ואין סוגר אז ראוי לכלבים להיות שוחקים, שיכנסו ויאכלו מן הבא בידם, וגם העצמות מלויים הרבה להם, וכמ"ש ברבות הטובה רבו אוכליה:

שם. משל למה"ד, לאדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקנה. צריך להבין למה דימה להתחכמים ההם לילדה וזקנה, וגם צ"ל במה היתה מחלוקתם, זה רוצה בכך וזה רוצה בכך. ונ"ל בס"ד דמחלוקתם היתה בכך, כי לעולם הם לומדים לפניו שמעתתא וזה עיקר לימודם, אך האחד אומר מאחר שצריך ללמוד בשמחה, לכן טוב לעשות תבלין לשמעתתא בדברי אגדה, יען כי השמחה תתעורר בדברי אגדה יותר מן שמעתתא, וכמ"ש בגמרא דשבת דף למ"ד רבא מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן, ובסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתתא. ופירשו המפרשים ז"ל הכונה שהיה אומר להם דברי אגדה המשמחת את הלב, ולכן רוצה דלימא דברי הגדה כדי לעורר השמחה ואח"כ יאמר להם השמעתתא, כדי שגם השמעתתא ילמדו בשמחה שכבר נמשכה להם ע"י האגדה, והחכם השני אומר דאין אנחנו צריכין לתבלין, אלא אנחנו שמחין גם בלימוד השמעתתא, כמו ששמחין האחרים באגדה, דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב, ופקודי ה' היינו שמעתתא שהם הלכות של המצות:

מיהו נראה. כי סברות אלו תלויים בדבר אחר, והוא שאם האדם בכל יום דומה בעיניו התורה כדבר חדש, וכאלו ניתנה לו בו ביום, וכאשר הזהירו רז"ל באמת על כך, שידמה האדם בעיניו בכל יום כאלו קבלה בו ביום מהר סיני, אז ודאי אדם כזה יש לו שמחה גדולה בתורה, ואין צריך לתבלין, אלא ישמח בשמעתתא לבדה, מפני שרואה אותה דבר חדש, כי על זה נאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. אך מי שלא הגיע למדרגה זו, לחשוב דברי תורה אלו כל יום דבר חדש, אלא חושב שהיא מתנה ישנה ישן נושן, ששבע ממנה שבע גדול ורב, אז אין השמחה מתעוררת בלבו בלימוד השמעתתא, ואדם כזה צריך הוא לתבלין לשמוע דברי אגדה המשמחין את הלב, ובפרט אם יהיו בדרך משל ומליצה. על כן רבא שהיה שונה לתלמידים הרבה, וידע דלא יבצר מהיות בהם הרבה שלא הגיעו למדרגה העליונה הנז', אלא צריכין הן לתבלין לעורר השמחה בהם, לכך היה עושה התבלין שהם דברי אגדה, ובדחי רבנן, ולבסוף פתח בשמעתתא. ולפ"ז תרי רבנן דהכא בהא פליגי, מר לפי ענוה שלו אומר אני לא הגעתי למדרגה עליונה הנז', וצריך לי תבלין הם דברי אגדה תחלה, כדי לעורר השמחה, וכמו דעביד רבא לתלמידים. ומר אמר אין אנחנו צריכין לתבלין, והתורה היא כחדשה אצלינו בכל יום, ויש לנו שמחה בשמעתתא לבדה:

ולכן רבי יצחק רבם עשה להם משל לילדה וזקנה, ע פי מדתם וסברתם הנז', כי לאותו שרוצה התבלין של דברי אגדה, דמהו לאשה זקנה שבעלה אצלה הוא זקן ישן נושן, ששבעה ממנו ואינה שומחת בו, כי כן הוא מחשב ודומה בעיניו שנתחתן בתורה זה כמה שנים, והיא ישנה ומיושנת אצלו שנעשה בה זקן, דלכך הוצרך לתבלין וכאמור, אך לחבירו שאינו רוצה בתבלין, דמהו ע"פ מדתו ודעתו לאשה ילדה שבעלה עודנו חדש אצלה, שלא שבעה לה נפשה ממנו על כן שומחת בו תמיד בודאי. ובזה מובן לתרץ דקדוק אחר במאמר דקאמר פתח למימר אגדה, משמע שדעתו נוטה אחר זה, וקשה למה ומה ראה טעם בזה. וכמ"ש ניחא כי האומר אגדה אומר שהוא נצרך לכך, צריך לומר אגדה, כי חבירו האומר שאינו נצרך מה הפסד יש בדבר אם יאמרו אגדה ג"כ:

ובזה ניחא לתרץ דקדוק אחר, כי במשל אמר לאדם שיש לו שתי נשים, אחת ילדה ואחת זקנה. וקשה למה נקיט הסדר מהופך, דכפי מנהגו של עולם צריך להיות כך אחת זקנה ואחת ילדה, דודאי היתה הזקנה אצלו בתחילה, וכשעברו רוב ימיו שנעשה גם הוא זקן, לקח אשה אחרת על אשתו הזקנה, דנמצא הסדר אצלו אחת זקנה ואחת ילדה, דרחוק הדבר לקחת הזקנה אחר הילדה, דמה יעשה בזקנה אחר שיש לו ילדה, ועל כן הול"ל המשל כפי סדר מנהגו של עולם. ולפי מ"ש בס"ד מובן הטעם שפיר, דנקיט סדר זה לפי שהוא עשה המשל הזה כדי לדמות האומר לימא אגדה לזקנה, והאומר לימא שמעתתא לילדה, ובאמת המתחיל בראשונה הוא היה החכם שאמר לימא מר שמעתתא, שנדמה במשל הזה לילדה, ואחריו ענה חבירו, ואמר לימא מר אגדה שדמהו במשל לזקנה, לכך נקיט להם המשל בסדר זה, לרמוז להם האומר בראשונה הוא הנדמה לילדה, והאומר השני הוא הנדמה לזקנה. ועוד נ"ל בס"ד, כי מטעם דהדרך הוא שהאדם ילמוד תחלה שמעתתא, ואחר שמילא כריסו ממנה ילמוד אגדה, לכך נקיט במשל סדר זה אחת ילדה ואחת זקנה, כי לימוד שמעתתא מדמהו לילדה, שהאדם מתחיל ללמוד בו מילדותו, ולימוד האגדה שלומדו באחרונה בזקנותו בלימוד מדמה לזקנה, ולכך נקיט אחת ילדה ואחת זקנה:

שם. אמר להם אי הכי אימא לכו מילתא דשויא לתרווייכו. מלשון זה דאמר אמר להם אי הכי, משמע כי אחר שא"ל המשל הם השיבו דבר, ולכך אמר תלמודא דאמר להם אי הכי וכו', ועל כן צריך לדעת מה השיבו אחר ששמעו המשל ממנו, אם שניהם אמרו לו הבחירה בידך לעשות מה שתחפוץ, א"כ היה לו לומר אגדה בלבד, כי כך היה רוצה בראשונה, כדאמר פתח למימר אגדתא. ואם גם אחר ששמעו המשל ממנו עודם עומדים בדבורם הראשון, זה אומר לימא מר שמעתתא, וזה אומר לימא מר אגדה, איך בא לרצותם בזה, דא"ל מלתא דשויא לתרוויהו, דאין זה שוה לתרוויהו, כי תחלה אמר דרך אגדה בלבד על הפסוק, ואח"כ אמר דרך שני על הכתוב, ונמצא שקיים בזה דברי האומר לימא מר אגדה, דהשני לא רצה שיאמר אגדה כלל, אלא רק שמעתתא, והוא הקדים לומר אגדה תחלה. ונ"ל בס"ד, שהוא נתחכם לומר אגדה דנפיק מינה עצמה שמעתתא, ע"פ מ"ש התוספות דבת שבע לא נתפסה באותו דבר שעשה דוד המע"ה, ולא נענשה, מפני שהיה לה דין אנוסה, דכל בקשת מלך יש בה דין אונס, דא"א למרות פיו, ודבר זה אנחנו למידין מאגדה זו, דכתיב ותצא אש מעצמה, ועכ"ז אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי, דמעשה האש תלה אותה בו, ואין על האש חיוב של כלום, דחשיבה אנוסה בהבערה שהבעירה, כי כל דבר מלך מוכרח לקיים, כיון שהקב"ה אמר לה שתבעיר ותדליק בהמ"ק. ועוד אנחנו למידין דגרמא דנזקין אע"פ שפטור בדיני אדם חייב בדיני שמים, דהא הכא יצאה אש מעצמה והדליקה, ועכ"ז

קאמר עלי לשלם את התבערה שהבערתי, ולא היה מגידו יתברך אלא ענין גרמא שגרם בזה, שאמר להאש שתדליק ותבעיר את בהמ"ק, ונמצא אגדה זו עצמה נחשבת שמעתתא, והרי נתקיים בזה גם רצון אותו שאמר לימא מר שמעתתא:

שם. כי תצא אש מעצמה. קשה א"כ איך אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי. ונ"ל בס"ד, לעולם יצאה מעצמה, אך לא היתה יכולה לעשות ההבערה להתאחז במקום הקודש ותבערנו, אלא עד ששלח לה הקב"ה כח מאתו שנתלבש בה, כדי שתוכל להבעיר את המקום ההוא, ולכך כתיב ויצת אש וכו'. אי נמי אומרו כי תצא מעצמה, הכונה כי שם אלקים שהוא דין ופועל דין מספרו במלוי יודי"ן עם הכולל עולה אש, נמצא בשם האש רמוז שם הפועל דין, ולז"א כי תצא אש מעצמה, ר"ל תצא ע"י כח שם אלקים אשר הוא רמוז בעצמה. או יובן בס"ד, הסיבה של הדליקה היתה מכח עזבם את התורה שנדמית לאש, דכתיב הלא כה דברי כאש נאם ה', ולז"א כי תצא אש מעצמה, ר"ל מן סיבת ביטול תורה הרמוזה בעצמה של האש, כדכתיב דברי כאש נאם ה'. ומ"ש ועתיד לבנותה באש, כלומר בזכות התורה שנדמית לאש, ונ"ל בס"ד בזה רמז הכתוב שמכוני באשיות, וארז"ל בתרי אישות, והיינו באש ההבערה ובאש הבנין, כי גם באש ההבערה נעשה סמך לישראל ששפך חמתו על עצים ואבנים וגילגלו מן כליה, וסמיכה אחרונה באש הבנין שעתיד לבנותה באש:

שם. אמר רבא טמון באש קא מבעיא ליה, אי כרבי יהודה אי כרבנן. פירוש מעשה בא לפניו במחנה ששרפו אנשיו גדים של ישראל, והוצרך לשאול הלכה אם חייבים לשלם בעד הכלים ג"כ שהיו טמונים בגדישים ונשרפו עמו. וי"ל הול"ל טמון בנזקי האש קא מבעיא ליה, כי הטמון היה בגדים שנזוק באש, שלא הטמינו הכלים באש עצמו. ונ"ל בס"ד, נקיט לשון זה, כי דרך רז"ל אפילו בדברים של הלכות רומזים בהם לפי דרכם רמז וסוד בענינים אחרים, ולכן העיד רבינו מהרח"ו ז"ל שהיה רבינו האר"י ז"ל לומד הגמרא ששה פנים בדרך הפשט, כנגד ששה ימות החול, ופנים אחד בדרך הסוד, והעיד הגאון חיד"א ז"ל על הגאון רבי שמואל מגרמיזא ז"ל, שהיה גאון ירושלים בשנת אדמ"ת כאשר נמצא אצלינו חתימתו במכתב אחד שכתב לק"ק בגדאד יע"א, בענין שליחא דרחמנא, שהיה לו כמה שיטות על התלמוד בדרך הסוד, ואומר שראה אותם בעיניו, ובעוה"ר אין לנו זכר בזה"ז, כי נגנזו בעה"ק תוב"ב, ועל כן אם כונת רבא רק על פשוטן של דברים בלבד, הוה נקיט טמון בנזקי אש קמ"ל, אך רמז לפי דרכו בדברים אלו עוד דרך אחרת, בענין רמז וסוד, לכך נקיט האי לישנא טמון באש קא מבעיא ליה. ונ"ל בס"ד הענין הוא דאיתא בגמרא דסנהדרין דף צ"ו, א"ל רב נחמן לרב יצחק מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי, א"ל מאן בר נפלי, א"ל משיח, א"ל משיח בר נפלי קרית ליה, א"ל אין, דכתיב ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת, ולהכי קרי למשיח בר נפלי ע"ש, ובמ"א פרשתי בס"ד להכי קרי ליה בר נפלי, כי ביאתו תלויה בבירור ותיקון ניצוצות ונשמות שנפלו בסיגים, עד שיתבררו ויתוקנו, וכמ"ש רז"ל אין ב"ד בא עד שיכלו נשמות שבגוף, ולכן קרי ליה בר נפלי שהוא תלוי בתיקון אותם הנפולים. ואמרתי בס"ד דלכן התורה נקראת אש, לפי שבה יתוקנו אותם ניצוצות ונשמות שהם נפלי, והיינו כי אותיות אש במילואם כזה אל"ף שי"ן יש במילוי אותיות נפלי בדקדוק, ולפ"ד רב נחמן דנפלי כנוי למשיח, נמצא הוא טמון בתוך אותיות אש, כי שם נפלי הוא בתוך אותיות אש, שהמלוי הוא בתוך הפשוט:

והנה נודע דהמשיח סובל צער ויסורין בעבור ישראל, וכמ"ש והוא מחולל מפשענו מדוכא מעונותינו, ולכן אומרים בקינה של תקון חצות, אוי לנו על צערו של משיח, ויש בזה מקום שאלה לשאול אם חייבין ישראל מצד הדין עונש בעבור צערו של משיח או לאו, ולכן בהלכה זו לא אמר רבא טמון בנזקי אש קא מבעיא ליה, אלא אמר טמון באש, לרמוז לפי דרכו שאלה אחרת שיש לשאול על צערו של משיח, שהוא טמון בתוך אותיות אש דנקרא נפלי, אם חייבים על צערו מן הדין או לאו, ולכן כמו שפשטו לו הדין על פשט ההלכה, כרבנן דס"ל פטור, כן על הרמז הרמוז בשאלה זו דהיא בעבור צערו של משיח, ראוי לפסוק כרבנן דפטרי, ולאו כרבי יהודה דמחייב:

שם. וקא מבעיא ליה, מהו להציל עצמו בממון חבירו, נ"ל בס"ד לרמוז זה בפסוק עצמו, שאמר **מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער**, שעולה מספרו כמספר תיבות אלו, **היש רשות לאדם מן הדין להציל נפשו בממון חבירו** עם הכולל תיבות הנז' בדקדוק, ודין השני דהוא ע"מ לשלם גדשים של שעורים, נמי יש לרמוז בפסוק זה, **מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער** ע"ה יעלה מספר תיבות אלו, **אם מותר ליקח השעורים ומשלם בעדם עדשים** בדקדוק, או נסדר השאלה בנוסח זה, **האם מותר ליקח השעורים ונשלם בעדם העדשים**, ולפ"ד טמון באש קא מבעיא ליה נרמז בפסוק זה **מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער**, עולה מספר תיבות אלו, **החייבים לשלם כלים הטמונים בתוך גדיש שנשרפו**, ודו"ק:

דף ס"א כל המוסר עצמו על ד"ת וכו'. נ"ל בס"ד טעם לזה, דידוע מ"ש התנא גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעוה"ז ובעוה"ב, וצריך להבין מה הם החיים של עוה"ז, והלא איכא כמה עמי ארצות חיים יותר מבעלי תורה, ועוד מה תתן חיים בעוה"ב, והלא שם אין מות וכולה היא חיים, ומה נותנת תורה שם חיים יותר. ופרשתי בס"ד הענין כי ת"ח שהוא בעל תורה ודאי אומרים שמועה מפיו בכמה דורות אחריו, ואז שפתותיו דובבות בקבר, וכנז' בגמרא ע"פ דובב שפתי ישנים, וכיון דשפתיו דובבות נחשב חי גם בהיותו בקבר בעוה"ז, ועל זה אומר נותנת חיים לעושיה בעוה"ז, ואומר נותנת חיים בעוה"ב, היינו כי האדם אחר פטירתו לא יוכל לילך בעוה"ב תכף, אלא אפשר שיתעכב כמה שנים הן לחזור בגלגול, הן שיהיה נידון בגיהנם, אך התורה תגין עליו שלא יצטרך לגלגול, או לידון בגיהנם, אלא תכף יקח חלקו בעוה"ב, ויעמוד שם בחיים נצחיים, ונמצא ע"י התורה זוכה בחיים של עוה"ב במוקדם יותר, ולא יתעכב זמן הרבה עד שיגיע לשם. ובזה מובן הטעם כאן, כיון דמוסר עצמו על דברי תורה, נמצא אינו דורש פסוק וחי בהם על חיי עוה"ז, דאלו אין חיי עוה"ז חשובים כלום, אלא דריש ליה על חיי עוה"ב דוקא, כמו דדרשי אורך ימים דכתיב בכבוד אב ואם, ושלוח הקן על עולם שכולו ארוך, וא"כ לפי סברתו דאין חיי עוה"ז חשובים כלום, לכן אין אומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז, כי מה שאומרים שמועה מפיו הוא כדי שיהיה נחשב חי בעוה"ז גם אחר פטירתו, וזה דאין חיי עוה"ז חשובים בעיניו כלום לא יזכה לכך. ואמרתי אנא עבדא, ע"פ דרשת רז"ל, דת"ח האומרים שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר, יש טענה לת"ח זה לבקש מהשי"ת שישאר גופו קיים בקבר, אע"פ שאינו ראוי לכך, כדי שיתקיים בו מאמר זה שיהיו שפתותיו דובבות בקבר, כי מאמר זה נאמר לכבוד התורה, וזכות התורה יגין עליו בזה:

דף ס"ב חמסן יהיב דמי גזלן לא יהיב דמי, נ"ל בס"ד אותיות מ"ם נו"ן דחמסן עולים מספר גזלן, ונשאר אותיות ח"ס רמז דחמסן גזלן הוא כיון דלוקח שלא ברצון בעלים, ורק הוא חס על הנגזל שאינו לוקח ממנו כגזלן גמור, אלא נותן לו דמים, גם חס עם הכולל עולה מספר **הוא יהיב זוזי**:

פרק שביעי

דף ס"ה, שור בן יומו קרוי שור, איל בן יומו קרוי איל. נ"ל בס"ד, לכן הצדיקים מכונים בשם שור, ובשם איל, כי יש בהם בקטנותם לוקים הגר"ן שלהם, כמו בריה דרב המנונא סבא, ושאר ינוקי אשר בזוה"ק, וכן אמרו על שמואל הע"ה, בהיותו בן שתי שנים היה חכם גדול וידע הלכה, מה שלא ידע עלי ע"ה, ונמצא בקטנותם הרי הם כגדולים ממש, והרי שור בן יומו קרוי שור, איל בן יומו קרוי איל:

דף ע"ג, כדי שאלת שלום תלמיד לרב, שלום עליך רבי ומורי. כתבו התוספות מ"ש הנותן שלום לרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, דאמר שלום עליך ולא אמר רבי ומורי ע"ש, נמצא יש תלמיד עושה לעצמו מכשול בשלום, אם אינו מאריך לומר רבי ומורי, ובזה יובן שלום רב לאוהבי תורתך, רב דייקא, שמאריך לומר שלום עליך רבי ומורי, ואז אין למו מכשול, שלא יענש בעבור השלום. ובזה יובן מאמר רז"ל תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, תלמידי דייקא שאין יכול לקצר הלשון, אלא מרבים דברים לומר בו שלום עליך רבי ומורי, וזה שבח ישראל לעתיד, אע"ג דלא צריכי למימר חד לחד אליף לי חכמתא, כי כולם הם למודי ה', דרוח ה' דבר בם, ומלתו על לשונם, עכ"ז נוהגים זע"ז כמנהג תלמיד לרבו, שאומרים חד לחד שלום עליך רבי ומורי. וז"ש, אע"פ דכל בניך הם למודי ה', עכ"ז ורב שלום בניך, שמרבין נוסח השלום לומר בו רבי ומורי:

דף ע"ד, שסימא את עין טבי עבדו. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הגאון חיד"א ז"ל, בד"ל בשם הרמ"ד ז"ל, דטבי עבדו של ר"ג היה גלגול חם, והיה הבירור מהטוב שבו, ולכן נקרא טבי עכ"ל, וידוע דהכתוב תלה עון חם בראייתו, דכתיב וירא חם אבי כנען את ערות אביו, ויגד לשני אחיו בחוץ, ושבח את אחיו בראיה, דכתיב ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחורנית וערות אביהם לא ראו, לכן נתגלגל הדבר עתה, שסימא ר"ג את עיניו לכפר על אותו גלגול, ולכן נקרא טבי אותיות יבט, ודוק:

דף ע"ח ע"ב. בעי רבא הרי עלי עולה והפריש שור וכו'. כתב בש"מ הכונה אע"פ דהנודר חייב באחריותו, כיון שלא נדר שור מתחלה לא קבע נדרו בשור, ואם מת או נגנב מוציא עצמו בכבש לרבנן, וכיון דזה פוטר עצמו בכבש הגנב נמי פוטר עצמו בכבש, מיהו זה דוקא בהיכא דנאבד מן הגנב, שלא תהיה אחריות הגנב חמור משל נודר, אבל אם אכלו הגנב הרי נהנה שור מן ההקדש, וקרן מיהא משלם להקדש, וזה ברור ופשוט. ולכאורה י"ל איך מצי הגנב לפטור עצמו מטעם דעל הפסד מלוה מן המובחר אינו חייב לבעלים, והלא אפשר דבעל קרבן השור ישאל על נדרו, ויצא השור לחולין למפרע, ואז יתחייב זה הגנב לשלם לו דמי שור לכ"ע, ונודע דיש שאלה בהקדש, וכמ"ש רשב"ם בבתרא דף ק"ך יע"ש, והגם דהגאון חות יאיר נסתפק אם מועיל שאלה גבי קרבן, זה דוקא באומר הרי זה, אבל באומר הרי עלי עולה לא נסתפק, וכמ"ש הרב אדמת קודש דף קל"ז ע"ד יע"ש, וא"כ היכי משכחת להאי דינא דרבא שזה פוטר עצמו בכבש. וי"ל בס"ד, דמשכחת לה היכא שזה הנודר נפטר, והיורשים באים לדון עם הגנב, דהשתא ליתיה לנודר למעבד שאלה, ובהאי גוונא משתעי רבא בדין הנז':

וראיתי להרב אדמת קודש שם, שבא לישב להגאון מהר"ס מינץ ז"ל, להצילו מטענת הגאון חכם צבי ודעמיה, משום כיון דמצי בעל הקרבן למישאל על הקרבן ולמוכרו, הו"ל ממון גמור, וחייב זה לשלם, וכתב מחמת כן סתירת המערערים על ראיית מהר"מ מינץ ז"ל, אין בה ממש יע"ש, ואחה"מ לא הציל כלום בזה, דהא מצינו להרשב"א ז"ל שהביא דברי הר"ן ז"ל בנדרים דף פ"ה, שמעינן דהאוסר הנאת פירות על עצמו יכולין אחרים ליטול אותם בעל כרחו, ואינו יכול לעכב אע"פ שיכול לשאול על נדרו, כיון דהשתא מיהא לא אתשיל, מיהו היכא דאתשיל חייבין יטלו כהנים בעל כרחו, למה לא ניחוש דילמא מיתשיל ומיתהנו מדידיה, לאו קושיא היא, דהתנן המקדש את האשה על תנאי וכו', הכא נמי דאם אתשיל עבדי כהנים איסורא למפרע, כל אימת דלא אתשיל לא חיישינן להכי, עכ"ל יע"ש. וא"כ הכא כיון דמוכרח לומר דאיירי רבא בדלא אתשיל, אין לומר כיון דהוה יכול לאתשיל שאז יכול למכרו, נחשב עתה ממון של חולין, ויתחייב הגנב, אלא אמרינן כל אימת דלא אתשיל לאו ממוניה הוא, וכמ"ש הרשב"א ז"ל:

אמנם בהאי סוגיא דרבא יש להקשות, דהא בגיטין דף נ"ד ע"ב איתא במשנה, הכהנים שפגלו במקדש במזיד חייבין יע"ש, וק"ל אמאי רבא נקיט בעיא דידיה על מציאות חדשה שעשה בדין הגנב, במי שמפריש שור ובא אחר וגנבו וכו', והו"ל למינקט בעיא דידיה על דין המשנה דגיטין הנז', דקתני חייבין, והל"ל אם אמר הרי עלי עולה והפריש שור ופגלוהו כהנים אם מצו למפטר נפשייהו בכבש לרבנן, או"ד שור חייבין לשלם, ובהשקפה הראשונה אמרתי בהך דגיטין לא קא מבעיא ליה, משום דפשיטא ליה דחייבין לשלם שור כאשר הפסידו את ההקדש, דכל מזיק חייב לשלם כפי מה שהזיק, והם הפסידו את ההקדש שור, ואיך ישלמו כבש, ברם בגנב דליכא חיוב מצד ההקדש, דפטור הוא מצד פסידא דהקדש, דמביא האיש כתיב ולא הקדש, וכמ"ש רש"י ז"ל, להכי בא להסתפק מצד הפסד הבעלים דאפסיד להו מלוה מן המובחר, ופשיט לה דפטור:

אמנם ראיתי במתניתין דמכלתין דף ט' ע"ב, דתנן נכסים שאין בהם מעילה, ופירש רש"י ז"ל אם הזקתי נכסים שאין בהם מעילה אני חייב לשלם, אבל אם הזקתי נכסי הקדש איני חייב לשלם, דנפקא לן כולהו נזקין משור רעהו ע"כ ע"ש, וכן פירש הרע"ב ז"ל שאם הזקתי נכסים של הקדש איני חייב לשלם, דכתיב שור רעהו ולא שור של הקדש, וה"ה לכל שאר נזקין ע"כ יע"ש, וא"כ לפ"ז כהנים שפגלו אין חייבין לשלם להקדש כלום, משום נזקין, והא דקתני חייבין היינו משום פסידא דבעלים, והשתא הדרא קושיא דידן לדוכתא, אמאי רבא נקיט בעיא דידיה על מציאות חדשה שעשה בדין גנב, ולא נקיט בעיא דידיה על דברי המשנה דגיטין הנז':

ושוב האיר ה' את עיני, וראיתי בגמרא דמציעא דף נ"ט ע"ב, להקדש משלם חמשים וחומשייהו, משא"כ במזיק דלא משלם חומשא, היינו מדרבנן, אבל מדאורייתא לא משלם אפילו קרן, כדמשמע בריש ב"ק דקתני וכו' יע"ש, נמצא לפ"ז הא דפטור המזיק בנכסי הקדש אפילו מן הקרן היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן חייב לשלם הקרן. ונראה, הא דתקון רבנן חיוב לשלם משום תקנות ההקדש, שלא יבואו להזיק ולהפסיד נכסי הקדש בראותם דפטורים הם, ובאמת כן מצינו בגיטין דף נ"ג ע"ב, דקאמר תנן הכהנים שפגלו במקדש חייבין, ותני עלה מפני תיקון העולם ע"ש, והיינו ר"ל תקנתא דרבנן היא לחייב המזיק את ההקדש, כדי שלא ירגילו בכך להזיק, אבל מדאורייתא פטורין. ובזה נתרצה קושיא דידן, דלא נקיט רבא לבעיא דידיה אמתניתין דגיטין, דהתם קאמר חייבין משום הפסד שעשו להקדש מדרבנן, וכיון דחיובם רבנן משום היזק שעשו להקדש, פשיטא דחייבין לשלם כפי מה שהזיקו, אם שור שור, ואם כבש כבש, ומהיכא תיתי לפטרו בפשרה בחצאין, ולהכי נקיט בעיא דידיה בדין גנב דפטור לגמרי מצד פסידא דהקדש גם מדרבנן, ורק הוא חייב מצד הפסד מלוה מן המובחר שעשה לבעלים, ונסתפק רבא, ודברי אלו בס"ד הובאו בהמאסף שנה שלישית סי' ק"ח:

דף ע"ט. מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מגזלן. ידוע כלל שיש באומרו מפני מה, דמשמע יש לפניו שני טעמים, ושואל מפני מה, וכמ"ש הגאון חיד"א בפ"ע, ונ"ל בס"ד מלבד טעם זה דאתמר בתלמודא, עוד יש טעם אחר, משום דכל דברים הכתובים בעשרת הדברות, הם חמורים יותר בעיני בני אדם, וכמ"ש בתנא דבי אליהו ח"א פרק כ"ט ע"ש, ולכן י"ל כיון דגנב כתיב בעשרת הדברות דחמירי בעיני בני אדם טפי, לכך החמירה תורה בענשו טפי מגזלן. ועוד נ"ל בס"ד, בגנב החמירה תורה טפי מגזלן, משום דגזלן עבד בפרהסייא, ונתבזה בעיני בני אדם דהכל ידעו וראו שגזל אבל גנב עושה בצנעא ואין מכירים בו ולא נתבזה, וכה"ג אמרינן לקמן הטעם דישלם בשור חמשה ובשה ארבעה, מפני שנתבזה בשה שנטלו על כתיפו. ועוד נ"ל בס"ד, דגנב אפשר שיבא אח"כ לידי שבועת שקר, שיחשדהו בעל דבר וישביעהו, ומחמת בושה ישבע לשקר, אבל גזלן עשה בפרהסיא, ולמה ישביעו אותו, אם יכחיש יביא עליו עדים לב"ד, ויוציא בלעו מפיו. אי נמי נ"ל בס"ד, גזלן לא יכשל פעמים הרבה לגזול, כי יש עליו תובעין להוציא בלעו מפיו, אך גנב יחטא כמה פעמים, מאחר דגונב בצנעא, דעל הרוב לא ידעו בו, לכך החמירה עליו תורה בעת שנודעה גניבתו:

שם. ואזן של מטה כאלו אינה שומעת. קשה הכא לא שייך למימר אלא חלוקה דעין, אבל אזן מאן דכר שמא הכא. ונ"ל בס"ד דכפר זה בתרתי, חדא חשב אין עין רואה את מעשיו ולכך גנב, ועוד היה לו לחוש על צעקת הנגנב שצועק וקובל ומוסר דין למעלה לפני הקב"ה, לעשות משפט בגנב, וכתיב בכיוצא בזה כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו, ולכן נמצא שכפר גם בזה שחשב אין אזן שומעת צעקת בני אדם. ובזה יובן הא דנקיט פסוק ויאמרו לא יראה יה, דזכר שם יה, שזה דכפר בשתים בראיה ושמיעה נמצא פגם באותיות י"ה דידוע ראיה באות יו"ד, ושמיעה באות ה"א ראשנה, ונרמז זה באותיות גניבה, שהם אותיות גנב יה, ודוק:

שם. א"ר מאיר משלו משל משום ר"ג וכו'. קשה מה בא לחדש במשל הזה על דברי ריב"ז, דטעם שאמר ריב"ז הוא מפורש היטב בדבריו במלות קצרות, שאמר זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו, וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו, ואין צריך לדבר זה משל, להסבירו באזן השומע, ועל מה חרד ר"מ כל החרדה הזאת אחרי שומעו את דברי ריב"ז לתלמידיו, ללמדנו המשל הזה ששמע משם ר"ג, והא ודאי לולא שראה במשל הזה דבר חידוש, לא היה נצרך ר"מ ללמדינו המשל הזה. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש המפרשים ז"ל, ע"פ אשר ימרוך למזמה, הכונה כי עע"ז אומרים השי"ת רם ונשא וגבה מאד, ואין כבודו להשגיח בתחתונים השפלים, כי מה הארץ החמרית הלזו, ומה האדם החמרי הזה היושב בה, שישגיח הקב"ה ויביט במעשיו, ורק כבודו יתברך להשגיח במרומים דוקא, וכל כונתם בדברים אלו כדי למצוא היתר לעצמם לעבוד ע"ז, דעי"כ אומרים אין כבודו יתברך שהאדם יתפלל אליו, ויבקש ממנו דבר ולעבוד אותו, ולכן עושים אמצעי את השמש ואת הירח ואת צבא השמים לעבדם ולהתפלל אליהם, ולז"א אשר ימרוך לשון התרוממות, כל כונתם בזה הוא למזמה, לעבוד ע"ז. ובזה פירשו המפרשים רם על כל גוים ה', והיינו שאומרים רק על השמים כבודו, ואין כבודו להשגיח בתחתונים בארץ ויושביה, אך באמת אנחנו אומרים מי כה' אלהינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ עכ"ד, ולפ"ז י"ל דר"מ קשיא ליה בטעמו של ריב"ז, שאמר זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו, וזה לא השוה, מנ"ל הא, ודילמא זה האדם הוא מבעלי דיעה הנפסדת הלזו, שאומרים מאחר שהוא יתברך רם ונשא אין כבודו להשגיח בתחתונים ובמעשיהם, לכן הביא המשל של ר"ג, אשר נתחכם ר"ג לעשות המשל באנשי העיר ובני המלך, והיינו כי בעלי דיעה הנפסדת עכ"פ הם מודים שיש לעולם השפל הזה מנהיג, אשר מסר הקב"ה הנהגת עולם הזה בידו, מפני שאין כבודו להשגיח ולהביט בארץ השפלה ויושביה, על כן יאמר אחר שברא הארץ השפלה הלזו מסר אותה ביד צבא השמים, שהם המלאכים הנקראים בני האלקים, כמ"ש בסוף פרשת בראשית, ובריש ספר איוב, ועל כן גם אם זה האדם הוא מבעלי דיעה זו, צריך שיהיה לו מורא מן צבא השמים, אשר לדעתו הנפסדת העולם הזה מסור בידם, והם משגיחים ומביטים בו, כי אלו מינה אותם המלך מלכו של עולם, ונמצא עכ"פ חטא בכבודו של מלך מלכו של עולם, ועל זה יבא נכון המשל של ר"ג שעשה בבני העיר ובני המלך, כן זה לא השוה כבוד בני אדם עם כבוד בני המלך, הם המלאכים צבא השמים, אשר מינה אותם המלך מלכו של עולם, על עוה"ז ויושביה ועל מעשיהם:

שם. כמה גדול כבוד הבריות, שור שהלך ברגליו וכו'. הקשה בשיטה מקובצת, אי מהאי טעמא קנסיה רחמנא הכי, א"כ גבי גניבה שמתחייב כפל בתרווייהו, אמאי לא קנסיה לשלם בשור שלשה ובשה כפל בלבד, ע"ש. ונ"ל בס"ד, דקנס תשלומי כפל אית ביה טעמא משום דהוי מדה כנגד מדה, הוא רצה להוסיף מנה של חבירו על ממונו, עתה יחסר מנה מן ממונו, ויהיה נוסף על של חבירו, כי כן מדתו יתברך להתנהג מדה כנגד מדה, ועל כן אם יעשה חילוק בשור לשלם שלשה, נמצא בטל טעם זה של מדה כנגד מדה, וגם נמי לאו דוקא בשור צריך לגזור כך, הא בכל דבר שהוא חפץ שיש לו משא כבד, שצריך לישאנו על כתפו הן עץ, הן מטה, הן כלי נחשת וברזל וכיוצא, צריך לתקן בתשלומו הפרש לשלם שלשה, וא"כ בטל טעם זה של מדה כנגד מדה במשפט זה של התשלומין, משא"כ ענין טביחה ומכירה לאו מטעם מדה כנגד מדה נאמר בו הקנס, כי טעם מדה כנגד מדה כבר נעשה בתשלומין של אלו שישלם כפל, ורק הוא קנס אחר חדש שחדשה בטביחה ומכירה, דקנסיה רחמנא, משום שנשתרש בחטא, כדאמר לעיל בברייתא בשם רבי עקיבא, ועל זה הטעם שפיר י"ל, הואיל ונתבזה בשור הקל עליו הקנס, דנחשב לו בזיונו כאלו שלם אחד יותר להשלים החמשה של הקנס. ודע דאע"ג דלא הרכיבו על כתיפו, עכ"ז נתנה התורה שיעור שוה בכל, ותפסה אותו דבר המצוי ושכיח יותר, כי דבר המצוי ושכיח הוא שירכיב השה על כתיפו:

דף פ'. ולא מצאו בו אלא אותו עון. נראה אע"ג שהיה חולה שאין בו סכנה, כמ"ש מהרש"א ז"ל, הוא התיר לעצמו מפני שד"ז הוא גזרה דרבנן, ובמקום חולי לא גזרו, אך החכמים חשבו זה אליו לעון, מפני שהוא אדם חשוב, והרואין אותו יטעו לעשות כן בלא חולי:

שם ע"ב. ונכנס רב או רב אסי. כתב בש"מ הקשה ר"מ ז"ל, מה מועיל זה דנכנס רב אסי, הא כבר אמרו דרב לא עייל קמיה שמואל, וכ"ש שמואל לא עייל מקמיה דרב, כל כמה דלא ידע עדיין המקשן דאדבריה עלויה, דהא אפילו קמיה דרב אסי תלמידו של רב לא הוה עייל. ותירץ דס"ד מעיקרא הא דלא עייל רב קמיה דשמואל, היינו דוקא בהיכא שיש גדול אחר נכנס אחריו, דנמצא שמואל נכנס שלישי, וגנאי לו טפי שיהיו שנים הולכים לפניו, אבל אם לא היה בניהם אדם אחר, הא"ן היה נכנס רב קמיה דשמואל, כיון דשמואל נכנס אחריו ממש, ולהכי קאמר נכנס רב וילך רב יחידי לפני שמואל, וליכא גנאי כ"כ בכה"ג עכ"ד ע"ש. ולי אנא עבדא נ"ל בס"ד, דלעולם המקשן ידע

מנהגו של רב לתת כבוד לשמואל דיהיב עייל מקמיה, ולהכי קא מקשי דלרתח רב אסי, ובא התרצן וחידש לו סברה בזה, באמרו הא דנהג רב כבוד זה עם שמואל שיהיה עייל מקמיה, לאו משום דהחשיב את שמואל גדול ממנו, דלעולם רב היה גדול משמואל, וידע הוא שהוא גדול משמואל, וגם שמואל יודע כך, ורק משום ההוא עובדא אדבריה רב עליה בענין זה של כניסה ויציאה, שיהא הוא עייל מקמיה, וזה הכבוד שעשה לו רב אין לך בו אלא חדושו, דאינו נוהג אלא רק בכניסה שיכנס שמואל קמיה דרב, אבל בדבר זה דנרתח רב, או דנרתח רב אסי בשבילי, אין נוהג כבוד לשמואל, דכולי האי לא עבדי ליה, מאחר דשניהם גדולים ממנו :

ברם בגוף המאמר הנז' קשיא לי טובא, דמאי נ"מ מהאי עובדא דמייתי תלמודא כאן, ולא עוד אלא דחכמי התלמוד שקלו וטרי דנרתח רב או רב אסי, והוצרכו לתרץ דרב מלתא בעלמא הוא דעבד ליה לשמואל, דמאי נפקא לן מן קושיות ותרוצים אלה, וכי הלכות הן או מקראות הן, שצריך לנו להבין טעמייהו, ועוד דבלאו האי תרוצא דגמרא נמי אין נראה התחלה לקושיא זו דמקשי תלמודא, ונרתח רב אסי, כי כיון דצריך למרתח חד מנייהו, מאי חזית דמרתח רב אסי ולא רתח שמואל, דאדרבה רב אסי גדול משמואל הוא, דהא לא עייל שמואל מקמיה, וגם רב הוא גדול ודאי משמואל, ומזכירין בכוליה תלמודא רב קמיה שמואל, ועל כן נראה ודאי דלא הביא תלמודא האי עובדא ושקלא וטריא דעבדי בה, אלא בא ללמדינו בזה איזה דין והלכה בענין אחד :

ואגבי הרואה להגאון חיד"א ז"ל בפ"ע, שציין על המאמר לעיין בספר בתי כהונה ח"ב סי' ב', וראיתי שם שהביא ספק של הגאון מג"א ז"ל בסוף סי' רי"א, והניחו בצ"ע, ואנא עבדא ארחיב הדברים, ואמתיקם כדי ליישב בזה דקדוקים הנז' אשר כתבתי, והוא דאיתא בש"ע היין קודם לזית בברכה, מפני שקבע ברכה לעצמו, כי ברכת על הגפן חשיבה טפי מברכת על העץ, אך לא קדים לברכת תבשיל של שעורים, שאם לפניו יין ותבשיל של שעורים, יברך על תבשיל של שעורים קודם היין, דברכת על המחיה עדיף מברכת פרי הגפן, גם אם יש לפניו זית ותבשיל שעורים, יקדים לברך על הזית תחלה, כי הזית ראשון לארץ בתרא, והשעורים שני לארץ קמא, ועל זה נסתפק המג"א ז"ל, אם יש לפניו יין ותבשיל שעורים וזית, כיצד יעשה אם יברך על תבשיל שעורים תחלה, הא איכא זית דקדים לשעורים, ואם יברך על הזית תחלה, הא איכא יין דקדים לזית, ואם יברך על היין תחלה, הא איכא תבשיל שעורים דקדים ליין, והניח דין זה בצ"ע :

והנך רואה נידון זה הוא דומה בדומה להאי עובדא דתלתא רבנן, דאשתכחו שהם רב ושמואל ורב אסי, דאסתפק האי מילתא בהו, דא"א להקדים אחד מהם בכניסה, כי רב לא עייל קמיה דשמואל, ושמואל לא עייל קמיה דרב אסי, ורב אסי לא עייל קמיה דרב, ועשו תיקון לדבר זה, דנרתח חד מנייהו, ואז יוכלו השנים ליכנס בזא"ז, ואחריהם יבא השלישי להכנס בפ"ע לבדו, והכי נמי ילפינן בהאי ספיקא דהמג"א ז"ל, בקדימת הברכות דאמרינן לבעל השלחן שיסלק מלפניו מין אחד מהנך תלתא, ואז יקדים לברך על אחד מהשנים כדינו, ואח"כ יביא אותו המין שסילקו ויברך עליו :

אך עדיין צריך לנו לדעת, איזה מין השלשה הנז' יסלקו מלפניו, ודבר זה נלמדהו מן הקושיא והתירוץ דמקשי ומתרץ תלמודא בעובדא הנז', והוא, כי הסכימו שיתאחר שמואל, ויבואו רב ור"א בראשונה, ומקשי הגמרא מאי חזית דיתאחר שמואל יתאחר רב, אי נמי יתאחר רב אסי, ומשני דרב ור"א מגו עלמא דהיינו מצד חכמתם הם גדולים משמואל, ומה שנהג רב כבוד בשמואל שלא יכנס קודם ממנו, לאו משום גדולת עצמו, אלא בשביל סיבה אחרת שגרם לו נזק על ידי קללתו בחנם, ולכן אדבריה עליה, וזה הכבוד שעשה לשמואל לא זכה בו שמואל מצד יתרון חשיבות עצמו, אלא מצד דבר אחר ואין לך בו אלא חידושו שיתכבד רק בדבר זה שנהג בו רב, לאקדומי עליה בכניסה, ועל כן אין ראוי שיהיה רב ור"א שהם גדולים ממנו בחכמה להתאחר חד מנהון, בשביל לעשות קדימת כניסה לשמואל, ולכן אמרו חכמים מוטב שיתאחר שמואל ויכנס רב ור"א בראשונה, ואז אחריהם יבא שמואל לבדו ויכנס :

ולפ"ז גם בנידון המג"א ז"ל, אנחנו למידין לעשות כן, שיסלקו היין מן השלחן כדי להביאו באחרונה, יען כי שעורים וזית מצד חשיבות עצמן הם עדיפי מן היין, שזה הוא ראשון לארץ בתרא, וזה שני לארץ קמא, ולכן אין מן הראוי שיהיה אחד מהם נדחה לסלקו מעל השלחן, כדי לעשות כבוד הקדימה ליין, יען כי היין מצד חשיבות העצם הוא גרוע מהני תרין מינין, ומה שקדם לזית לאו משום חשיבות עצמו, אלא מפני שקבע ברכה לעצמו שהיא ברכת בפה"ג, ולכן הדין הוא לסלק היין עד שיברך על זית ושעורים כדינייהו, להקדים הזית, ואח"כ יביא היין לבדו לברך עליו, ונמצא בזאת המעשה ובשקלא וטריא דעבדי בתלמודא עלה, אנחנו למדין הלכה בדיני ברכות בכה"ג לידע מה לעשות :

והא דנקיט תלמודא בשמותם לר"א באחרונה, אע"ג דגדול הוא משמואל, נקיט להו כפי סדר השנים, כי שמואל גדול בשנים מן רב אסי, ועוד דדרך תלמודא להזכיר את שמואל בהדי רב בכל דוכתא, מפני ששניהם היו ראשי ישיבות, רב ראש ישיבה בסורא, ושמואל ראש ישיבה בפומבדיתא :

דף פ"א ע"ב. אין לך כל שבט ושבט מישראל שאין לו בהר ובשפלה ובנגב ובעמק. נ"ל בס"ד טעם לזה, כי בתורה יש חלק מעשה וחלק תלמוד, וכנגד חלק המעשה אמרו ישראל נעשה, וכנגד חלק התלמוד אמרו נשמע, וכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו, נמצא זכו בא"י בשביל חלק הנעשה, דכתיב בעבור ישמרו, ולא אמר ילמדו או ישמעו, ולכן נתן לכל או"א בארץ ישראל נגב ועמק ושפלה והר, שהם ר"ת נעשה, לומר שזכו בא"י בשביל חלק הנעשה, וכמ"ש בעבור ישמרו חוקיו. אי נמי נתן להם ארבעה מינים הנז' לכל או"א, בזכות ארבעה חלקים שיש בלמוד התורה שהם פרד"ס. אי נמי כנגד ארבעה חלוקות, שנתחייבו בהם בשבועה בסיני, שהם ללמוד וללמד לשמור ולעשות, וכנז' בגמרא :

שם. הוה מפסיע ואזיל רבי יהודה בן קנוסא. הא דלא נזהרו רבי ור"ח בחסידות זו, נ"ל בס"ד, מפני שהם היו הולכים ומדברים בד"ת, ושקלו וטרו זע"ז, ולכך מוכרח שיהיו מהלכים בנחת בהשוואה אחת במישור, ואם יהיו מדלגים בפסיעות גסות מיתד ליתד א"א להם למשקל ולמטרי זע"ז בד"ת, ולכן הקדים תלמודא בתחילת המאמר לומר הוו שקלי ואזלי באורחא, פירוש שקלי בד"ת זע"ז, ואזלי. או נ"ל בס"ד, הא דלא נהגו בחסידות זו משום דהוו אזלי בפומבי, והרואה אומר דמדינא צריך למעבד הכי, ולכן אמר הוו שקלי ואזלי שעשו הליכתם תחלה בשיקול הדעת, איך לילך מפני הרואין, והסכימה דעתם להסתלק אל מצד השדה, שלא יטעה הרואה בעיקר הדין :

דף פ"ב. דורשי רשומות אמרו נ"ל בס"ד קרי לחז"ל דורשי רשומות, מפני שעוסקים ודורשים בי"ג מידות שהתורה נדרשת בהם, וכן רבויים ומיעוטים בתיבות ואותיות, שהם מוציאין הלכות גדולות בדרשות אלו, שאין להלכות אלו דבר מפורש בתורה, כי אם רושם, הן ע"י י"ג מידות, הן ע"י רבויים ומעוטים בתיבות ואותיות, משא"כ הקראים אין מודים בדרשות של רושם כלל, כי הם כופרים במסורת שמסר מרע"ה לחכמי הדור בדרשות של רושם אלו,

ולכן קרי לחז"ל דורשי רשומות :

שם. עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם. פירוש נביאים שעמדו אחר דורו של מרע"ה, כי בדור מרע"ה מי יפתח פיו לתקן דבר חוץ מרע"ה, והול"ל עמד מרע"ה ותיקן להם, אך דורות שאחריו המה ראו הכתוב הזה דכתיב וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים, שנדרש אין מים אלא תורה, לכך נתעוררו לתקן דבר זה שיהיו קורין וכו'. ומ"ש התוספות מאי שנא שני וחמישי, נראה כונתם לומר דעדיף להשוות ההפסקות להדדי, שהיה להם לתקן כך, קורין בשבת, ומפסיקין באחד בשבת ובשני בשבת, וקורין בשלישי וברביעי, ומפסיקין חמישי וששי, ובזה ישוו ההפסקות להדדי, וגם הקריאה של ימות החול תהיה בשני ימים בזא"ז, דומיא דהפסקות שהם שני ימים בזא"ז. ונ"ל בס"ד, הטעם שרצו לתקן הקריאה בשני וחמישי, כי העדים שיש על ישראל על קיום התורה הם שמים וארץ דכתיב העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ, ובריאת שמים וארץ לא נגמרה אלא ביום ב', שבו נגמרה בריאת העדים כדי שיהיו ישראל זוכרים תמיד את העדים המעידים עליהם בקיום התורה, ומה שתקנו ביום חמישי ג"כ, מפני שבו נבראו הדגים אשר אינם יכולים לפרוש מן המים רגע אחד. וכן ישראל אינם יכולים לפרוש מן התורה הנקראת מים. וכמ"ש רבי עקיבא במשל שאמר לפפוס בן יהודה בברכות דף ס"א, שהוא משל לשועל שאמר לדגים וכו' ע"ש, וצריך שישראל יזכרו מלב הדגים שנבראו בו ביום תמיד בלבבם, ואז לא יהיו פורשים מן התורה, ונמצא ימים שאין בהם קריאת התורה הם אותיות דאג"ו, רמז בימים אלו דאגו מן מלחמת היצה"ר, מפני שאין בהם קריאת התורה. ומ"ש כדי שלא ילינו שלשה ימים בלא תורה, קפדי על מספר שלשה, כי התורה היא תבלין של יצה"ר, ואיתא בגמרא דסוכה דף נ"ב, אמר רבא יצה"ר בתחלה קראו הנביא בשם הלך, ואח"ז קראו אורח, ולבסוף קראו בעה"ב ע"ש. ולכן כדי שלא יהיה בסוג בעה"ב, דאז תהיה יציאתו קשה, לכך תקנו שלא יהיו שלשה ימים בלא תורה, שאם יהיו שלשה ימים בלא תורה הדוחה היצה"ר, יגיע היצה"ר למדרגה השלישית שהיא מדרגת בעה"ב. ובזה יובן בס"ד מאמר הגמרא בנדה פרק ב', כך אומנותו של יצה"ר היום א"ל עשה כך, ולמחר א"ל עשה כך, ולמחר א"ל לך ועבוד ע"ז, והולך ועובד ע"ש, דנקיט החלוקות על ימים, ולא על שעות, ובשלישי אמר הולך ועובד, כי בשלישי נעשה היצה"ר בעה"ב, ונתאחז באדם היטב :

שם. וי"א מכנים אהבה ומוציא את הקנאה. פירש רש"י ז"ל, מתוך שמשמח את הלב מכנים אהבה, וקשא א"כ היה לו למנות נ"כ שמחת הלב לדבר בפ"ע, ויהיו שבעה. ועוד קשא בשלמא כל אותם דברים שמנה ת"ק הם טבעיים ובאכילת השום, ונמצאים על ידי השום בטבע, אך הקנאה היא רוחנית יצריית מעשה יצר ואיך אכילה הטבעית של השום מוציאה אותה מן האדם, האם יברח יצה"ר מן השום, ולא יעלה קנאה בלב האדם, ועוד אם יש תקנה לסלק הקנאה באכילת שום, הלא זאת היא בנקל, ולמה אמר התנא באבות הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, יאכל שום וידחנה מעליו ויגלל. ונ"ל בס"ד כי השום בטבעו מרבה הזרע, וכיון דמרבה הזרע אז מצד הטבע מעורר תאות המשגל ביותר, והנה ארז"ל שאמר מרדכי הצ"ה לאחשורוש אין האשה מתקנית אלא בירך חברתה, וי"ל למה אמר בירך הול"ל אין אשה מתקנית אלא בחברתה, אך הכונה דאע"פ דמנהגו של עולם האשה מתקנית מן צרתה בכל דבר, עיקר הקנאה לא יהיה לה אלא מצד התשמיש והעונה, מפני שבכל הדברים הן תכשיט הן מלבוש הן אכילה יוכל להשוותם זע"ז בלתי הפרש כלל, ואם תתקנא מצד התכשיטין ולבוש היא יש לה כמותה, ובעת שלובשת צרתה לובשת גם היא, וכן באכילה ושתיה בעת שזו אוכלת מאכל זה גם זו אוכלת מאכל זה, וכן בכל דבר ודבר של הנאה ותענוג לא ימצא זו יש לה וזו אין לה, ולמה תתקנא באמת אם אין לצרתה יתרון עליה, ורק בתשמיש ועונה שהוא שוכב לילה אחת אצל זו, ולילה אחת אצל זו, הנה בראותה כי זאת הלילה מתענגת עם בעלה, והוא פורש ממנה, יש לה קנאה מדבר זה שאין לה, ולכן אמרה לאה לרחל המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני, ותאמר רחל לכן ישכב עמך הלילה תחת דודאי בנך, וקשה מה שייכות יש לזה עם הדודאים, דאין הנאה ועונג יש ללאה מן הדודאים, דהיא אינה צריכה להם ואין לה חפץ בהם. ופרשתי בס"ד, דאע"ג דבאמת אין לאמותינו קנאה זו מזו כלל ועיקר, עכ"ז דברה עמה לאה בדרך בדיחות, כאשר ראוי לדבר האשה עם צרתה מצד הקנאה שיש לה ממנה, והוא ר"ל הן אמת בכל הנאה ועונג שוים אנחנו, וכמו שעושה אליך כן עושה לי, מ"מ בהנאת עונה ותשמיש אין אנחנו שוים, כי בלילה אשר ישכב עמך לא ישכב עמי, אך זאת נחמתי, כי מאחר שאני תמיד טהורה בימי עיבור ובימי יניקה, ואת אין לך הריון, על כן חציו של חודש את טהורה שישכב עמך, וחציו של חודש את יש לך ימי ראיה וימי ספירה, שאז הוא ישכב עמי, בזמן שא"א לשכב עמך, אך אם תקחי דודאי בני ותתעברי על ידם, הנך את טהורה כל הימים, וכל זמן שאת טהורה לא ישכב עמי ולא יבא אצלי, ונמצא אין אני שוה עמך בעונג זה, וכל זה בדרך בדיחות דברה עמה, כאשר ראוי לדבר האשה עם צרתה, אך באמת ובאמונה הם אינם נחשבים צרות זע"ז, ולכן אמר מרדכי הצ"ה לאחשורוש, אין האשה מתקנית אלא בירך חברתה, אמר בירך לרמוז לו על התשמיש המתייחס לירך, וכמ"ש רז"ל ע"פ ונפלה ירכה האמור גבי סוטה, כלומר אין קנאה עצמית ואמיתית אלא מצד הנאת התשמיש, מפני כאשר ישכב עם זו בלילה זו תהיה חברתה רקנית מן הנאת תשמיש באותה לילה, ולכן יהיה לה קנאה עצמית :

מיהו גם קנאה זו אפשר לעשות לה תיקון, שישכיב את שתיהם עמו בחדר אחד, ובכל לילה אשר ישמש עם זו ישמש גם עם זו, ונמצא שוים הם בהנאה זו, כי הוא קם ממטה של זו, ובא למטה של זו, דשתיהן סמיכות אליו זו מצד זה, וזו מצד זה, ואין כאן קנאה עצמית, אך דא עקא דעל הרוב אין לאדם כח לעשות שתי עונות לזו ולזו בלילה אחת, כי לא יכול להזריע פעמים, אבל אם יאכל שום המרבה את הזרע תתעורר בו תאות המשגל, ויוכל לקיים בשופי שתי עונות בלילה אחת, ולא אכפת לו כלום, וממילא לא יהיה קנאה לנשיו זו מזו גם בדבר התשמיש, כי שתיהם יתענגו בעונג העונה באותה הלילה, ואין לאחת יתרון על חברתה כדי שתתקנא, ולכן יש אומרים על השום מכנים אהבה, כלומר אהבת המשגל, כיון דמרבה הזרע, תתעורר באדם אהבת המשגל ביותר, ואז ממילא מסיר הקנאה מבין שתי נשים, שהם צרות זו לזו, כי בזמן הקדמונים היו רוב בני אדם רגילים לישא איש אחד שתי נשים, או יותר :

ובזה נתרץ בס"ד עוד דקדוק אחד, שי"ל למה ת"ק לא מנה האי חלוקא דמכנים אהבה ומוציא את הקנאה, ובמאי פליג בזה עם י"א. ובזה ניחא דת"ק מנה דברים השייכים בכל אדם, אך חלוקה זו אינה אלא באדם שיש לו שתי נשים, ולפ"ז חלוקה זו אחת היא ולא שתי דברים, דהעיקר הוא מה שמוציא אהבה של המשגל זו היא מכח שמרבה הזרע. ודבר זה נזכר בדברי ת"ק, ואינו חדוש, שסבר מנה ת"ק בכלל חמשה דברים דמרבה הזרע, נמצא נעשה בין הכל ששה דברים בשום. ונ"ל בס"ד, שזה נרמז באותיות שום שהוא שם ו', כלומר שם יש וא"ו תועליות :

דף פ"ב ע"ב. שלשלו להם דנרים בקופה, והעלו להם חזיר. י"ל למה העלו חזיר ולא בהמה אחרת שאינה בת הקרבה, והלא אותם הפרים בעליהם ישראלים היו ואינם עכו"ם אשר אוהבים החזיר. ועוד י"ל והלא החומה היתה חומת ירושלים, ולמה נזדעזעה ארץ ישראל שהיא חוצה לירושלים, תזדעזע ירושלים בלבד. ונ"ל בס"ד, דידוע החזיר הוא קליפה גדולה, ולכן תוך חזיר יש י"ז, מספר טוב, שבלוע בקליפתו חלק טוב אשר עי"כ תהיה קליפתו קשה, וכתב מהר"ן ז"ל דקליפת חזיר היא רע עין, ולכן החזיר התחתון אם יסמו את עיניו ימות, וכתב דעשו דבוק בקליפת חזיר, לכן היה רע עין, ולכן אדום יש להם עין רעה, וכנז' בספרו מג"ע ע"ש. ובזה פרשתי הטעם, מ"ש והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו, שהביא ת' איש כמנין רע עין, ועיין בספר ראשית חכמה בשער התשובה פרק ג' דף קל"ח, שכתב בשם המקובלים ז"ל, שיש ת' כתות של סט"א בסוד והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו ע"ש, ואפשר דהם כוונו לדבר זה ג"כ, ולכן אדום אוהבים את החזיר, ולכן יכרסמנה חזיר מיער נו"ן רבתי :

ובזה מובן היטב הטעם שהעלו להם חזיר, לומר להם על מה אתם תופסים המקום הזה, וסגרתם פתח החומה כנגדינו, הלא עתיד לעלות למקום הזה חזיר שהוא אדום, שכבר התנבא על זאת דוד הע"ה במזמור על נהרות בבל, באומרו זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה, וכן היה אח"כ שעלה טיטוס ופרץ החומה והחריב בהמ"ק, ולרמוז להם על זאת, לכך העלו להם חזיר על החומה. ובזה מובן הטעם שנזדעזעה כל א"י שהיא ת' פרסה, כמנין ר"ע עי"ן דקליפת חזיר, שהגבירו אותה בכך באותה שעה :

שם. באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזירים, וארור האדם שילמד בנו חכמת יונית. קשא דעליית החזיר באה ונהייתה מחמת לימוד חכמת יונית, ועי"כ פסק התמיד, והיה צריך לקלל את המלמד חכמת יונית קודם. ונ"ל בס"ד, כי באותה שעה לא ידעו ולא הרגישו דעליית החזיר היתה מכח אותו זקן שסיפר עמהם בחכמה יונית, לכן תכף כשראו שהעלו להם חזיר ונזדעזעה החומה, קללו להמגדל חזירים, ואחר שידעו שזה הדבר נעשה מכח אותו זקן שספר יונית, אז קללו את המלמד לבנו חכמה יונית, ולכן דקדק בעל המאמר למנקט באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזירים, באותה שעה דייקא :

והא דנקטי במגדל חזירים איש, ובלימוד חכמה יונים אדם, נ"ל בס"ד תואר אדם יאמר על חכם וחשוב, אבל איש יאמר על כל המון העם, ולימוד החכמה ימצא אצל החשובים, ולגדל בהמות וחיות ימצא אצל סתם אנשים דעלמא :

והא דנזדעזעה א"י בנעילת צפרניו, נ"ל בס"ד, כי החזיר יש לו סימן טהרה בעקביו דפרסותיו סדוקות, אך סימן טומאה בפיו דאינו מעלה גרה, כמ"ש ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא הוא לכם, נמצא סימן טהרה מראה בעקביו, אבל הוא בראשו נגעו, כי פיו הוא בראשו, ולכן נעץ צפרניו בחומה להראות סימן טהרה שיש בו, כי אותו החזיר שהעלו הגם דאין בו דעת, הנה הקליפה נתלבשה בו והניחתו לנעוץ צפרניו, להראות שראוי הוא לקרבן מצד סימן זה של טהרה שיש בו, ולכן נזדעזעה א"י בעת שהראה סימן טהרה זה שלו, דכפי האמת טמא הוא מכח סימן טומאה אשר בפיו, ולכן קללו את המגדל חזירים בקללה של ארור, כי עקבי חזיר גי' ארור. ולז"א ארור המגדל חזירים שסמך והסתכל רק בעקבי חזיר שיש ברגליו סימן טהרה, ולכך גדלו, על כן ארור יהיה כמנין עקב"י חזי"ר שהסתכל בהם, ולא נסתכל בראש החזיר ששם סימן טומאה :

דף פ"ג. וא"ר יוסי בבבל לשון ארמי למה. הקשה בש"מ למאי מייתי הא דרבי יוסי, כיון דלא פריך מינה מידי ע"ש. ונ"ל בס"ד דבלא"ה הייתי מפרש דברי רבי, שלא בא לדבר בשבח הלשונות ולומר שיפה לדבר בלשון סורסי או בלשון יון, אלא בא לומר מי הכניס את לשון סורסי בא"י לדבר בו, כי מצד ההרגל לא היה ראוי שימצא שם אלא לשון הקודש, או לשון יון שהיה שם קודם הגזרה, וגם שהוא קריב להם, ואין כונתו לומר שיפה להם לדבר בו, אלא תמה על מציאות הלשון שנמצא שם שהוא לשון סורסי, אשר מן הראוי מצד המדינה לא ימצא שם אלא לשון הקודש, או לשון יון, מחמת שהיה מצוי שם קודם הגזרה, וגם בשביל שהם קרובים ליון, וא"כ אין מזה קושיא, ולכך הביא דברי רבי יוסי ג"כ, שדבריו א"א לפרשם בהכי, לומר דקא מתמה על מציאות הלשון של ארמי הנמצא בבבל, איך נכנס שם ואיך בא לשם, דהא ודאי בבבל ראוי שימצא לשון ארמי דעיקר לשונם מעיקרא היה, וגם שהם קרובים לאור כשדים ושאר עיירות אשר לשונם הוא לשון ארמי, ואין זה תימה איך נמצא בבבל לשון ארמי, ולכן מוכרח לפרש דברי רבי יוסי דקא מתמה מצד גנות לשון ארמי ושבח של לשון הקודש ולשון פרסי, דכונתו לומר למה ידברו בלשון בזוי זה של ארמי, טוב שידברו בלשון הקודש או בלשון פרסי לפחות, ומאחר כי כונת רבי יוסי בדבריו אלו כך הם, ודאי גם דברי רבי אשר באו בסגנון זה של רבי יוסי, ונקיט להו תנא דברייתא בהדי דברי ר"י, כך הם כונת דבריו, דקא מתמה למה ידברו בא"י בלשון סורסי שהוא לשון נלעג, טוב שידברו בלשון הקודש, או בלשון יונית, ולהכי קא מקשי שפיר מהכא :

שם. ללמדך שאין השכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושתי רבבות. נ"ל בס"ד טעם למספר כ"ב אלפים, כנגד כ"ב אותיות התורה, שישראל אחוזים בכ"ב אותיות התורה, וכמ"ש המקובלים ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה, וכן הוא מספר אותיות שקודם אותיות הוי"ה שהם טדה"ד, וכן הוא ר"ת ה' אלקינו ה' אחד, להורות מ"ש בתיקונים קב"ה ואורייתא וישראל כולא חד. והנה כ"ב אלף הוא מספר טובה, ובזה יובן בס"ד **וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, חוטא** ר"ל מחסר נפש אחת מישראל, אז נחסר מספר הכ"ב שהוא מספר טובה :

שם. שקילא טיבותיך ושדי אחזירי, פירש רש"י ז"ל על קוליס. ונ"ל כונתה כי הולד אע"פ שעדיין הוא בבטנה שלא הפילתו, הרי הוא סופו ליפול, כקוליס אלו שנמצאים לפניה שעומדים להסקה, דאחר שעה יהיו אפר. אי נמי חזיר לשון חזירים, דארז"ל החזיר מראה טלפיה לומר שהוא טהור, שיש לו סימן אחד ברגלו שפרסותיו סדוקות, אך באמת בראשו נגעו דאינו מעלה גרה, וזה סימן טומאה, נמצא סימן טהרה אשר מראה, הוא הבל אין בו מועיל, כן טובתך דזו דאמרת שקילי ניביה אין בה מועיל, דהבר נד ולד. ובספר ש"מ הביא בשם גאון שפירש אחזירי לשון חזרה, כאדם האומר טול טובתך וזרוק לאחוריך ע"ש. ונ"ל דכונתה בחזרה זו לומר טובה שעשית למשקל ניביה, תחזירה אל הכלב, כי הוא מזיק בנביחתו קודם שישוך, ומה הועילה עקירת שניו, דהבר נד ולד מן הנביחה בלבד :

דף פ"ה. אסיא רחיקא עינא עוירא. פירוש הנכון בזה הוא פירוש הרב המאירי ז"ל, שהביאו בש"מ, כלומר מעוור עיני העולם ברמאותו, שאינו יודע לרפאות ומחזיק עצמו לרופא מומחה, לרפאות גם חלאים קשים ולא אכפת לו מן הגנות לבסוף, מאחר דאינו תושב אלא אורח והולך אח"כ למקומו הרחוק ע"ש :

דף פ"ו. כי מפקירנא אית לי אגרא. לא קאי על שכר טוב עוה"ז, או טוב עוה"ב, אלא קאי על שכר אחר, שהוא מ"ש רז"ל שכר מצוה מצוה, שממציא לו הקב"ה מצוה אחרת לעשותה, ועל זה השכר קאמר אית לי אגרא. והנה לדעת רבי יהודה דפוטר יש לפרש הכתוב מצות ה' ברה מאירת עינים, אמתי ברה וחשיבה טפי, כאשר איכא מאירת עינים, דאז גדול המצוה ועושה :

פרק שמיני

דף צ'. וחייבו ליתן ארבע מאות זוז. נ"ל בס"ד טעם לסך זה, דאורח נשים הוא שלא ילכו בגלוי הראש, לכן זה שפרע ראשה הסיר והעביר ממנה אורח ודרך נשים, לכך חייבו ת' זוז כמנין נשים. ועוד נ"ל בס"ד טעם לזה, כי ידוע שיש בקליפה ת' שערות בראש, הן בזכר הן בנקבה, כמנין שק, ולכן כתב רבינו מהרח"ו ז"ל בשער רוה"ק וז"ל, כשהאדם משים שק על מתניו, גורם תשות כח באותם ת' שערות של הקליפה, שהם כמנין שק, וגם שהם דומים לשק כי השק מן השערות נעשה, עכ"ל ע"ש, ובזה מובן הטעם שפיר, כיון שזה פרע ראש האשה הישראלית בשוק, וגילה שערות ראשה, הגביר אותם שערות דקליפה, שהם כמנין שק, ולכך קנסו בארבע מאות כמנין ש"ק :

ובברייתא איתא דא"ל גללת במים אדירים והעלית חרס בידך, ופירש הרב ת"ח ז"ל, לפי שהמרגליות במצולות הים הם גדלים, ויש עליהם כמין חריסין, דלהכי איתא בתלמודא בכמה דוכתי, אי לאו דדלאי לך חספא לא משכחת לה מרגניתא מתותא, והיינו דקא"ל גללת במים אדירים, כלומר יגעת להעלות המרגליות, ולא העלית אלא החריסין שעליהם עכ"ל. ונ"ל כונתו במשל כזה היורד למצולות ים, שהעלה חריסין רקנין, קשה עליו הדבר יותר מאם לא היה מעלה חריסין כלל וכלל, יען כי במוצאו החריסין בעודו בים, היה לו שמחה בזאת המציאה, בבטחו שימצא מרגליות בחריסין, כי לבו מטהו יותר שימצא, שאז אחר שיצא מן הים וראה החריסין ריקנין, יגדל צערו יותר, וכן בנמשל, זה חשב שירויח אותן ת' זוז ע"י המצאה זו שעשה בהפסד השמן, ואחר שבא לדין וראה שלא הועיל, הנה הוא מצטער יותר :

דף צ"ב. אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו. נ"ל בס"ד, יליף לה מדכתיב כי נביא הוא, וקשה מה שייכות יש לדבר זה דנביא הוא הכא, אלא מוכרח לפרש כונתו כך, כיון דצריך לפייסו שימחול לו, יאמר אבימלך איך אפשר שיתפייס למחול, אם חושב שנגעתי בה ברצונה ואסרתיה עליו, דזה המעוות לא יוכל לתקון, לכך א"ל כי נביא הוא, ויודע שלא נגעת בה, ולכך ימחול לך אם תבקש ממנו מחילה :

שם. ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים, קשא מנ"ל הא דילמא אברהם אע"ה שאני, דהיה נביא וידע בנבואה שהשי"ת אמר לו בחלום לאבימלך שיתפלל אברהם בעדו ויחיה, ולכך הוכרח להתפלל לקיים דבר ה' שאמר לאבימלך. ונ"ל בס"ד כי בחלום לא א"ל אלא יתפלל בעדך וחיה, והוא התפלל בעד כל בני ביתו ג"כ, דהא כתיב ויתפלל אברהם אל האלקים, וירפא אלקים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו, וילדו, משמע דרפא את כולם בשביל תפלתו דאברהם אע"ה שהתפלל על כולם, ועל כן כיון דהתפלל על כולם, משמע שנתן לו מחילה גמורה לפטור את כולם, כי גם הם נתחייבו על אשר לא מיחו, ולכך לקו, וא"כ ש"מ שצריך למחול ולא יהיה אכזרי, דאם לא היה ראוי כן משורת הדין לא היה עושה א"א עם העכו"ם בתורת חנינה. אי נמי בחלום א"ל ויתפלל בעדך וחיה, משמע שיתפלל רק בעד נקבי השתן ועשיית צרכיו, שבזה תלוי חיותו, ואינו מוכרח שיתפלל גם בעד עצירת ש"ז כדי שילדו, והוא התפלל גם על זה :

שם. שלשה באים ש"ז וקטנים ופי הטבעת. י"ל בשלמא ש"ז ולידה עונשם בזה שייך לענין החטא שחטא אבימלך, הוא רצה להזריע ח"ו באותה צדקת, ולהוליד ממנה פרי, לפיכך לקה בש"ז ולידה, אך עצירת פה השתן ופי הטבעת מה שייכות יש לזה בחטא שלו. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים, הטעם שהקליפה וע"ז נקראת צואה בלי מקום, מפני כי משם נזונים, וז"ש ע"ז של פעור שעבודתה בכך, לפעור הזוהמא אליה, כי זה מזונה, ובזה נמשך השפע שלה ע"ש, ובזה פירשו המקובלים ז"ל רמז הכתוב ויברך את המצרי בגלל יוסף, לשון גללים, וצריך האדם בלכתו לבית הכסא לכוין לתת בזה מזון החיצונים כנז' בדר"ק, והנה ידוע מ"ש רז"ל כל הנותן עיניו בשאינו שלו, אז גם שלו לא יגיע לו, צא ולמד מן קרח וכיוצא בו, ולכן זה אבימלך אשר הסט"א שלו נתנה עיניה באינה שלה, שרצתה לכבוש את שרה הקדושה והטהורה, לטמאתה ח"ו, ולהנות ממנה, אז גם שלה שהוא שפע הבא לקליפה מצד הצואה והטינוף של גדולים וקטנים, לא הגיע לה, כי נעצרו המקומות ההם, מחמת שגברה הקדושה של שרה אע"ה. ובזה יובן הטעם שחילקם הכתוב לשני עצירות, דכתיב כי עצר עצר, כי עצירת ש"ז ולידה היתה חיוב ועונש מדה כנגד מדה, ועצר זה נוגע לאבימלך דוקא, אך עצירת פי השתן ופי הטבעת, הם נלקחו מחלקו וגורלו מטעם אחר, וגם עצירה זו נוגעת לקליפה ג"כ :

והנה לפ"ד רז"ל במדרש, דגם החוטם ואזנים נעצרו, נמצא היתה העצירה בחמשה מקומות, שהם אזנים וחוטם ומקום הזרע ומקום מי רגלים, כי הם בשני מקומות, וכותל אחד דק מפסיק ביניהם, וגם מקום פי הטבעת, הרי חמשה מקומות שנענש בהם כמספר ה"א שבאשה, שרצה לנגוע בה ולפגום אותה, גם חמשה כנגד ה"ג שהדין נעשה על ידם, וידוע כי ה"ג הם חמשה אותיות אלקים, ולכן כתיב ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך, כי בה"ג שהם חמש אותיות אלקים לקה ובהם נתרפא. אי נמי לקה בחמשה מקומות כנגד משמוש שעשה בחמשה אצבעות, וכנז' ברש"י ז"ל :

שם. וכתיב וה' פקד את שרה כאשר אמר, פירוש שאם ר"ל כאשר אמר המלאך את הבשורה, הא כתיב ויעש ה' לשרה כאשר דבר, ולמה כפל הדברים, אלא ודאי קאי על אברהם, מיהו רבה בר מרי לא ניחא ליה להביא האי קרא, משום דאין דבר זה מפורש בו, כי אם מדיוק הכתוב, אבל פסוק דאיוב מפורש בו טפי :

שם. בהדי הוצא לקי כרבא. כינה הרשעים בהוצא שהוא קוץ, דאין הנאה ממנו אלא בשרפתו, כן הרשע מיתתו ואבודו הנאה לו והנאה לעולם, וכל זמן שהוא חי הוא קוץ מכאיב, וכה"א באבוד רשעים רנה, ולצדיקים כינה אותם בשם כרבא, שהוא נער ע"ד שאחז"ל בן שנה שאול במלכו, כבן שנה שלא טעם טעם חטא, כן הצדיקים אע"פ שהם גדולים בשנים נקראים בשם נער, וכמו שמצינו גבי יצחק אע"ה שקראו אביו נער, דכתיב ואני והנער נלכה עד כה, והוא היה בן ל"ז שנה, וכן בנימין קראוהו נער אע"פ שהיה בן ל"ו שנים, וכה"א כי נער ישראל ואוהבהו, כנער שאין בידו חטא :

שם. ואנא אמינא מהכא עד אנה מאנתם. הקשה מהרש"א ז"ל, רבה בר מרי אמאי לא דייק לה מהאי קרא ע"ש. ונ"ל בס"ד דפסוק למה תריבו מוכרח לפרשו שעם הצדיקים מדבר, יען מחמת שהם צדיקים מתלוננים כשיבא האויב והצרה עליהם לומר, מדוע עשה ה' לנו כל זאת,

ולכן א"ל למה תריבו הלא גם אתם אינכם מנוקים מעון אלא פשעתם, אבל הרשעים איך מעיקרא יריבו ויתלוננו, כיון דרואין עצמן רשעים גמורים, ולכן בחר להביא פסוק עד אנה מאנתם, דזה יש לפרשו שפיר שהוא מדבר עם אותם שחטאו, והזידו לחלל שבת, שיצאו ללקוט:

שם. א"ר יוחנן אותם שהוכפלו בשמות. פירוש החלשים שהולכו לכפילת השמות, וקשה א"כ למה שלח עמהם את יהודה שהיה גבור לכ"ע, וי"ל בס"ד עשה כן, להטעותו כדי שלא יחשוב שבירר לו החלשים והניח כל הגבורים, לכן הניח עמהם גיבור. ועוד י"ל, כי יהודא א"א להבריחו, כי הוא מפורסם וידוע לכל. והא דלא חש על יהודה, מפני שגבורתו היא למעלה מן הטבע, לא ירצה פרעה להכניסו בעניני הממשלה, פן ימרוד בו:

והא דהביא ענין זה הכא, אחר שדבר המשל של בהדי הוצא לקי כרבא, מפני כי הוא ידע די"מ חמשה על אותם שנכפלו שמותם, וי"מ על אותם שלא נכפלו שמותם, והוקשה לו למ"ד אותם החלשים, א"כ למה שלח עמהם את יהודה הגיבור, ונתיישבה שאלה זו אגב בטעם זה דאמרי אינשי שהביא הכא והוא כי בהדי הוצא לקי כרבא:

שם. בתר עניא אזלא עניותא. יובן זכר ג' ברכה, זכר זה כר בא ככרו עמו, נקיבה נקי בה, ע"ד יצא פ' נקי מנכסיו, שמביאתו לידי עניות, שנותן לה כל אשר לו בנדונייא, וכפי הטבע העני מוליד נקבות, דאיש מזריע תחילה יולדת נקבה, וכפי הטבע העני מחמת חולשתו ממהר להזריע, ולכן מוליד נקבות שהם עניותא:

שם. מהכא וטמא טמא יקרא. עיין פירוש רש"י והקשה בת"ח ז"ל, והלא מילי טובא חשיב בההוא קרא שהמצורע חייב בהם, דכתיב בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע וכו', ואמאי מייתי דוקא האי מילתא דטמא טמא יקרא ועוד הא האי מלתא טבא ליה כדי שיבקשו עליו רחמים ע"ש. וי"ל בס"ד דידוע ברית כרותה לשפתים, ולכן האדם צריך לדבר לשון נקיה, ולכך נזהרו רז"ל להזכיר הצרעת בשם דבר אחר, דאמרו קשה לדבר אחר, ולא אמרו קשה לצרעת, ולכן יזכירו הסומא בשם סגי נהור, והנה כאן שצריך להודיע צערו לרבים כדי שיבקשו עליו רחמים, למה יקרא טמא טמא, יתקנו לו מלתא אחריתי שהוא לסימן שיבינו העולם שהוא מצורע ויבקשו עליו רחמים, ולז"א בתר עניא וכו' דהכריחו הכתוב לומר על עצמו בפה מלא שהוא טמא, אע"פ שהוא באמת מצפה לטהרה שיטהרנו הכהן:

שם. שתין רהיטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כריך. הקשה הרב פני יהושע ז"ל מאי רבותא יש יותר, אם ששים רצים אחריו ואין מגיעין אותו, ממה שיהיה אחד רץ אחריו ואינו מגיעו, והלא כל אחד רץ לפי דרכו ע"ש. ונראה לתרץ בס"ד, כשהאדם רץ ורצין אחריו, מוכרח שיפול פחד ומורך בלבבו בעת שהוא רץ, פן זה הרץ אחריו יגיעו וזה הפחד והמורך יהיה לו לתקלה, כי יחלש כחו ולא יוכל לרוץ בכל כחו, אך יש הפרש בזה בין אם רץ אחד לבדו אחריו, לבין יש עשרה רצין אחריו, כי מחמת אדם אחד לא יהיה לו פחד ומורך כ"כ, כי יחשוב שמא יטרח ויגע הרבה ויעמוד, או שמא יזדמן לו מכשול להיות נתקל בו ויתעכב ואז ממילא לא יוכל להשיגו, אבל אם עשרה רצין אחריו, קשה לחשוב שכולם יהיו יגיעין, ולכולם יהיה דבר של עכבה, וכ"ש אם הם ששים בני אדם, ולכן נקט ששים לרבותא:

שם. וכולן פת במלח שחרית וקיתון של מים מבטלתן. נ"ל בס"ד כולהו רמיזי במחלה עצמה, כי מחלה אותיות הלחם, רמז דהלחם מציל ממחלה. גם מחלה אותיות המלח, רמז דהמלח מבטל המחלה, גם מחלה אותיות לחמה, רמז לאוכל הלחם בזריחת החמה מבטל המחלה. ושתיית המים נרמז במספר מחלה עם שני נקודות פת"ח וקמ"ץ עולה ק"א, כמנין המים עם נקודות פת"ח וחיר"ק עולה ק"א, רמז שתיית המים מבטלת המחלה. ונ"ל בס"ד לרמוז בפסוק והסירותי מחלה מקרבך, תיבת מקרבך למפרע ר"ת בכר במלח רווה קיתון מים, וזהו והסירותי מחלה, ע"י דברים אלו שרמוזים באותיות מקרבך:

שם. אבדך קרייך חמרא, אוכפא לגבך מוש. נ"ל בס"ד, מוש מלשון כי מן המים משיתיהו, שהוא לשון המשכה כלומר תודה ותמשך לדבריו ולא תסתור דבריו, ומביא ראיה שא"ל המלאך הגר שפחת שרי, והודית לדבריו שאמר מפני שרי גברתי, שקראתה גברת עליה, אע"פ שהיתה אותו זמן מורדת ובורחת ממנה. ועוד נ"ל מוש לשון מישוש, כמו גשה נא ואמושך בני ויגש וימושהו, והיינו כיון שקראך חמור יש לזה שתי טעמים, דיתכן ראה בגד שלך עב וגס כאוכף של חמור, ולכך קראך חמור, ואופן הב' שראה בך חסרון דעת, ולכך קראך חמור, על כן אתה בשומעך דבר זה תמשש בבגדך, אם תראה שבאמת הוא עב וגס, ודאי ביאור דבריו כפירוש קמא, ואם לאו דאין הבגד ראוי לגנותו, ודאי פירוש דבריו באופן הב', ועל זה מביא ראיה מפסוק ויאמר הגר שפחת שרי וכו', ותאמר מפני שרי גברתי אנכי בורחת, שפרשו המפרשים ז"ל הכונה בזה הוא, אחר שא"ל שפחת שרי לא קבלה שם השפחה בשתיקה, אלא רצתה לברר ולהבין כונתו בזה, דא"ל איך אתה קורא אותי שפחת, והלא עתה מפני דבר זה אנכי בורחת, שלא אהיה נקראת עוד בשם שפחה, ושרי ראוי שתהיה נקראת צרתי ולא גברתי, או שמא אתה קורא אותי כן על זמן הראשון, והשיב לה את טועה בבריחה זו, אלא את חשובה שפחת שרי, והיא חשיבה גברתיך בעל כרחך, ולז"א שובי אל שרי גברתיך, ולא עוד אלא התעני תחת ידיה, כמלא אם קראו לאדם באיזה תואר ויש שיש בו שתי אופנים, לא ישתוק אלא יחקור לידע בירורו של דבר:

שם. מלתא דמגניא בך קדים אמרה. פירוש חטא ועון שיש בך, תקדים להתוודות עליו תכף ומיד, אחר עשייתך אותו קודם שיקטרג המקטרג, ויזכור חטאך למעלה, כי כיון דהתוודתה מקודם, מודה ועוזב ירוחם:

שם. שפיל ואזיל בר אווזא ועינוהי מטייפין. פירוש רמז על ישראל שנקראו בשם עופות, אם יש להם מדת שפלות וענוה, אז עיניהם תלפה לגאולה, דאין ב"ד בא אלא עד שיכלו גסי הרוח:

שם. שיתין תכלי מטיוה לככא דקל חבריה שמע ולא אכל. נ"ל בס"ד דעסק התורה נקרא בשם אכילה, דכתיב לכו לחמו בלחמי, גם ידוע ס"ד הפסוק הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל, דששים גבורים הם סוד ששה קצוות שהם ששה ספירות שכל א' כלול מעשר, הרי ששים שכולם הם בחינת גבורות, וזהו ששים גבורים ומתמתקים ע"י עסק תורה שבע"פ, שהיא ששה סדרים כנגד ששים גבורים, שהם ששה עשרות שנרשם ששה קצוות, ולכן הם עושים דין ומייסרין להמבטל עסק התורה, וז"ש שתין תכלי רמז לששים גבורים הנז' מטיוה לככא דשמע קל חבריה ולא אכל, פירוש לאדם ששומע קול תורה של חבירו באזניו, ועכ"ז הוא אינו מתעורר לקום ללמוד תורה, שזה עונשו חמור יותר מאותו שאינו שומע קול תורה באזניו מאחרים ועל כן נלקה ע"י ששים גבורים יותר:

שם. א"ל דכתיב ולי אני עבדך ולצדוק הכהן וכו'. קשה מאי הוכחא מהכא, דנתן הע"ה היה מוכרח לספר המעשה שהיה כמו שהיא, כדי שיבין המלך כונתם באותו מסיבה, ומי אלה הנפרדים מהם, וקושטא דמלתא קאמר, מפני שהוא צר לו על אשר לא נקרא לאכול. ונ"ל בס"ד דדייק ממה שהולך לפרש על עצמו ג"כ, דקאמר ולי אני עבדך, דאם משום שרצה להודיע שמות אותם המובדלים מהם

מהם, לא צריך להודיע על עצמו כי הוא ודאי נבדל ממעשיהם ומחשבתם, כיון שבא לקרות תגר עליהם, גם הטעם שהזכיר גם את עצמו בפירוש, שלא נקרא עמהם לאותה המסיבה, מפני שקשה לו הדבר הזה שנפקד משלחן המסיבה ההיא שאוכלים ושותים שם. מיהו דע, דודאי אין כונת רבה בר מרי לומר, שבאמת היה קשה הדבר הזה אצל נתן הע"ה על שנפקד מאותה אכילה, והוא קובל על כך, דזה לא יתכן לחשוב כזאת על נביא קדוש אלקים, אך כונת רבה בר מרי לעשות אסמכתא בעלמא להאי מלתא דאמרי אינשי, מפשט אשר האדם יוכל לדייקו מן המקרא הזה, ולא שסובר שבאמת כך היתה ח"ו כונתו של נתן הע"ה, וזה ברור ופשוט:

שם. ואנא אמינא מהכא ויביאה יצחק. וכתיב בתריה ויוסף אברהם. הא דלא הביא רבה בר מרי מקרא זה, שהוא מן התורה, נ"ל בס"ד דסבר אין טעמו של דבר משום ענין זה דאמרי אינשי, אלא לעולם הוא היה בדעתו ליקח אשה תכף אחר פטירת שרה, אך מאחר דיצחק בנו היה בן ל"ז שנה ועודנו בחור, ובת זוגו רבקה עודנה קטנה כי נולדה בעת שנפטרה שרה, אין זה ראוי לפי מנהגו של עולם שהוא ישא אשה, ובנו בחור בלא אשה, לכך המתין עד שנשא יצחק אשה, ואח"כ נשא גם הוא:

שם. חמרא למריה וטיבותא לשקייה. נ"ל בס"ד, התורה מכונית בשם יין, דכתיב ושתו ביין מסכתי, והיא של הקב"ה בודאי, ועכ"ז מייחסה לחכמים, דארז"ל רב שמחל על כבוד התורה כבודו מחול, ומקשי וכי אורייתא דיליה היא, ומתרץ אין דיליה היא, דכתיב כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, דקרי לה תורתו, ולז"א חמרא למריה הוא הקב"ה, וטיבותא לשקייה, הרבנים שמשקים התורה לתלמידיהם, דנחשב כאלו משלהם נותנים להם. וע"ד הסוד י"ל רמז לסוד היין הנמשך מן הבינה, שהוא סוד יין המשומר בענביו, שנמשך למלכות ע"י התפארת, וזהו חמרא למריה הבינה, וטיבותא לשקייה הוא התפארת שמשקהו למלכות:

שם. מטייל ואזיל דקלא בישא גבי קינא דשרכי. נ"ל בס"ד, דהשטן מחזר על מקומות שעושין שם מריבה ומחלוקת ומתאכסן שם. ומ"ש אי דלית דורא דלינא ואי לאו לא דלינא, רמז אם האדם ישתף עצמו בצער ציבור, אז השכינה כביכול משתתפת בצערו. ומ"ש כלבא בכפניה גללי מבלע, נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, שהקליפה נקראת לואה בלי מקום שמשם מזונה, ובזה פירשו המפרשים ז"ל, רמז הכתוב, ויברך ה' את המצרי בגלל יוסף, בגלל לשון גללים, וז"ש כלבא הקליפה, בכפניה, בזמן שאין עונות בדור כדי שתוכל לינק מן הטוב שלהם, אז גללי הלואה דוקא מבלע, ויליף לה מדכתיב ונפש רעבה היא הקליפה, דכתיב בהו והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה, שצועקת תמיד הב הב, ולא תשבענה, הנה כל מר שהיא הפסולת, אצלה מתוק, כי מזונה מן הפסולת:

ומ"ש בירא דשתית מיניה מיא, לא תשדי ביה קלא. נ"ל בס"ד, רמז לפה שבו תלויים התורה והתפלה וברכות, וכל דבור קדוש שהאדם נשפע מהם חיות ומזון רוחני וגשמי, והוא עשוי כמו בור, הזהר דלא תרמי ביה קלא, מאכלות אסורים עם דבורים אסורים. ומ"ש כד הוינן זוטרי לגברי, השתא דקשישנא לדרדקי, נ"ל בס"ד בזמן שהאדם עודנו קטן בשנים, אל יטעהו יצרו הרע לומר עוד היום גדול, ועתה שמח בחור בילדותיך, ויטבך לבך בימי בחורותיך, ואחר שתגדל בשנים אז תעשה תשובה, ותעסוק בתורה ומצות לתקן העבר, אלא יחשוב עצמו לגדול בשנים שלא נשאר לו זמן לתקן בו, וזהו כד הוינן זוטרי, היינו חושבין עצמינו לגברי לאנשים גדולים בשנים, והשתא דקשישנא באמת רואין עצמינו דרדקי, שעדיין לא סגלנו תורה ומצות כאדם קטן בשנים שאין בידו כלום. ומ"ש בתר מרי נכסי ציבי משוך, רמז אחר חכם שהוא סיני, שבקי במשניות וברייתות ושמועות, תלך ללמוד ממנו, וכמ"ש בגמרא שלחו מתם סיני ועוקר הרים סיני עדיף, דהכל צריכין למרי חטייא. והנה רש"י ז"ל פירש ציבי שומן, ולי אנא עבדא נ"ל בס"ד ציבי כנף הבגד, כי תרגום והביאו בניך בחצן וייתון ית בניך בציבין, וכאן א"ל ציבי משוך, ר"ל תמשיך כנף בגדיך לקבל הטוב מן בעל הטוב, דשעתא קיימא, וכל משא ומתן שתעשה עמו תתברך ותצליח בו:

דף צ"ג אוי לצועק יותר מן הנצעק. קשה איך יצוייר שיהיה אוי לצועק יותר, מאחר דבאמת זה הצועק הרע לו חבירו רעה גדולה על לא חמס בכפו, ונ"ל בס"ד דהן אמת באותו דבר שצועק עליו הוא עשוק, אך יזדמן שזה הצועק עשה רעה לאחרים, כמו זאת הרעה שהרעו לו, ולכן כיון שעל זאת הרעה שהרע לו חבירו הוא צועק ומוסר דין, ומגדיל מדורת אש הרעה על חבירו לקללו, ולבקש עונשים קשים עליו, עתה הוא נלכד באמרי פיו בעבור רעה שעשה הוא לאחרים, ולכן אוי לו יותר כי הוא נתפס בעונשים אלו שבקש על חבירו, ואין צריך ~~ליושב~~ ב"ד על זה, לראות אם חייב כ"כ עונשים בעבור רעה זו, דהודאת בע"ד סגי ליה לחייב עצמו, אבל עונשים אשר ביקש על חבירו, צריך שיצא פסק דין זה ע"פ ב"ד של מעלה, ולא יתחייב חבירו כאשר ישית זה עליו באמרי פיו:

שם. שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה. קשה אבימלך לא קלל את שרה, אלא קלל את זרעה, שאמר יהיו לך בני כהויי עינים. ונראה לתרץ בס"ד, כי הוא קלל אותה ואת זרעה בדבריו, שלא אמר יהיו בניך כהויי עינים, דמשמע אחר שתולידם ואחר פטירתה יסתמו עיניהם, אלא אמר לה יהיו לך, נתכוון לקלל שיהיו סומין מן בטן אמם, בעודם בבטנה, ובודאי קללה זו נוגעת לה ג"כ, כי אחר שתוליד בן יחיד בזקנותה ותראהו סומא יצא מבטנה, צר לה מאד וקשה עליה צרה זו של הבן ודומה לה כאלו היא נסמת, ונמצא כי הוא נתכוון בקללה זו לעשות הרעה לה ולבניה, ולא נתקיימה קללתו ע"פ כוונתו, כי היא הולידה בן פקח ולא כהו עיניו בחייה, כי אם בעת זקנתו אחר פטירתה בכמה שנים:

ברם קשה איך אומר נתקיימה קללת אבימלך, והלא ארז"ל דכהו עיניו בשביל שהציץ בשכינה בשעת העקידה. ונ"ל בס"ד, דמשום הכי היה מספיק שיחלש ראות עיניו, שלא יוכל לראות דברים קטנים וצורת אותיות, אבל יוכל לראות גוף אדם, ויוכל לילך, אך מחמת קללת אבימלך נסתמא לגמרי:

שם. לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין. י"ל איך יצוייר שהוא יביא עצמו לדבר להיות נרדף, ונ"ל בס"ד, כגון מה שיזדמן בענין המס שצריך לפסוק על כל או"א, כפי מה שיעריכו אותו מפני כי העניים אין נותנים מס, ומה שמוטל עליהם ועל החכמים ישלמו אותו העשירים כל אחד כפי עושרו, והדרך הוא שיבררו אנשים מן הקהל של אותה העיר, שישבו ויעריכו את אנשי העיר, לפסוק עליו כל אחד כפי מה שנראה להם כיכולתו, ולכן אלו המעריכים שפוסקים על כל או"א כפי ראות עיניהם, וכפי מאמר פיהם, נקראים רודפים, ושאר הקהל אשר פוסקים עליהם נקראים נרדפים, ואע"פ שיש אדם שבוחרים בו להיות מן המעריכים שנקראים רודפים, ובזה ודאי טוב לו לעצמו, שלא יוטל עליו הרבה, העצה טוב שיהיה מן הנרדפין, ולא יהיה מן הרודפין, ואע"פ שאלו אפשר שיטילו עליו יותר מכדי יכולתו:

דף צ"ד לשה ואפאה והפרים ממנה חלה. הא דלמדנו

דין זה בחלה, ולא נקיט גזל ואכל ובירך, משום דגזל ממון שיש לו תובעים דבעליו ידועים, אבל חלה ממון לו שאין תובעים, ואית ביה רבותא טפי:

פרק תשיעי

דף צ"ז. זקן וזקנה מצד אחד, ובחור ובתולה מצד אחד. פרשו התוספות, ולא היה צורה אלא כך היה כתוב מצד אחד זקן וזקנה, ומצד אחד בחור ובתולה, ונראה הכרח לדבריהם מלבד טעמא דידהו דסיפא דמיא לרישא, דקאמר מטבע דוד ושלמה היה ירושלים עיר הקודש מצד אחד, ושם מוכרח לפרש בכתיבה, דא"א לצייר צורת ירושלים על מטבע קטן, ועוד דודאי עיר הקודש בכתיבה היה, דדוחק לומר תלמודא דמזכיר ירושלים הוא דקרי לה עיר הקודש, וכיון דעיר הקודש בכתיבה הוה, כולהו נמי בכתיבה איירי. ועוד נ"ל בס"ד הכרח לדבריהם, דהסימן של זקן הוא בלבון השערות, וזה קשה לציירו במטבע. ועוד י"ל מ"ש בחור ובתולה מצד אחד, ובשלמא היכר נער ונערה אפשר לצייר ע"י מלוש הצורה, אבל היכר של בתולה שעדיין לא נבעלה א"א לעשות סימן לזה בצורה, על כן מוכרח לומר דהיה זה בכתיבה, והגם דיש סימן לבתולה בראש פרוע, אע"פ דנמצא סימן זה במשנה, מי יאמר שהיה נוהג זה בימים הראשונים, שהם קודם מתן תורה:

והנה רש"י ז"ל פירש בחור ובתולה על יצחק ורבקה, אך מהרש"א ז"ל פירש גם זה על אברהם ושרה, שנעשה להם נס אחר היותם זקן וזקנה, שנעשו כמו בחור ובתולה. וי"ל למה כתבו בחור ובתולה על אברהם ושרה, דלא מצינו שחזר לשרה אע"ה דם בתולים ג"כ, אלא רק חזרה לנערותה מצד הקמטים שנתפשטו, ושמן העור והבשר וא"כ הול"ל נער ונערה, ולפירוש רש"י ניחא, דקאי על יצחק ורבקה קודם נשואין, ונרמז בזה שיצחק בעודו בחור היה צדיק כמו הזקן אברהם אע"ה הכתוב בעבר השני, וכן רבקה בהיותה בתולה היתה שלימה בצדקות, כמו הזקנה היא שרה אע"ה הכתובה בעבר השני:

וצריך להבין לפירוש מהרש"א, דקאי הכל על אברהם ושרה, למה לא כתבו הכל מצד אחד, בשתי שורות זו תחת זו. ונ"ל בס"ד, כתבו כן כדי שיהיה שבצד זה שהוא הזכר אברהם אע"ה, כתוב כנגדו בתולה בעבר השני, שהיא שרה, וזקנה שבצד זה כתוב כנגדה בחור בעבר השני, להורות בזה ששקולים הם בצדקות, ע"ד שאחז"ל בפסוק הוא אהרן ומשה, והוא משה ואהרן, ללמדך ששקולים הם. ועוד נ"ל בס"ד, נכתבו באופן זה, ללמדך על מידות שלהם, כי בצרכי עוה"ז מתנהגים בכבידות כטבע זקן וזקנה, וכאשר פירשתי בס"ד בפסוק ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב, אבל בצרכי עוה"ב מתנהגים בזריזות, כמו בחור ובתולה, ולכך חלקום בשני צדדין, לרמוז בצד אחד על עוה"ב, ובצד אחד על עוה"ז. א"נ כמו ע"ד שאמרו אשרי זקנותינו שלא ביישה את ילדותינו, ואשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו:

ועוד נ"ל בס"ד, לפי פירוש מהרש"א ז"ל, דמפרש דקאי הכל על אברהם ושרה, בא ללמד מטבע זה, דאהבה שהיתה ביניהם אינה אהבה גופניית, דאז כפי הטבע תהיה הלוך וחסור, וכל מה שיזקינו בשנים גם אהבתם תהיה זקנה וישנה מצד שניהם, אלא אהבתם היתה אהבה נפשיית, שהוא אוהב אותה מחמת צדקותה, והיא אוהבת אותו מחמת צדקותו, ולכן אע"פ שמצד מספר השנים הם זקן וזקנה, עכ"ז מצד האהבה הם אהבת בחור ובתולה, שהיא אהבה חדשה ואינה ישנה. ונראה לרמוז ר"ת זקן זקנה בחור בתולה, הוא בזב"ז, לרמוז שהם בזבזו ממון רב להכנסת אורחין, אברהם אע"ה לאנשים, ושרה אע"ה לנשים, וס"ת זקן זקנה בחור בתולה הוא אותיות הנהר, שהם היו בסוד הנהר הגדול, הידוע שרמז עליו הכתוב והנהר הגדול נהר פרת, ולז"א בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם:

פרק עשירי.

דף קי"ז. לא תחוי ולא תחוי. נ"ל בס"ד, כפל הלשון דהיה שם גוים תקיפים אילי הארץ, שהיו צריך להם תבן, אך יש בהם שהם גוזלים התבן, ואין נותנים דמים בודאי, ויש שאומרים שרוצים לקנות בדמים, והיהודים בעלי התבן הבריחו את התבן שלהם מאלו ומאלו, כי אע"פ דאלו אומרים לתת דמים, חוששים שמא אחר שיקחו התבן לא יתנו דמים, ופיהם דבר שוא, ולכן א"ל רב לא תחוי לאלו שאומרים בפירוש לקחת התבן בלא דמים, ולא תחוי לאלו שאומרים שרוצים לקנות בדמים, כי פיהם דבר שוא, וזה פקר בדברי רב, ואמר מחוינא לאלו ומחוינא לאלו, ומאחר שפקר בדברי רב ואמר להיות מוסר, הכהו רב כהנא ולא נתכוון להרגו, אלא כי מן השמים גלגלו עליו דבר זה שנשברה מפרקתו, בהכאה זו ומת, ודרש רב מה תוא זה וכו׳ אף ממונם של ישראל כיון דנפל ביד עכו"ם אין מרחמין עליו, ולכן זה שפקר ואמר מחוינא לאותם הגוזלים בלא דמים, ומחוינא לאותם שאומרים לתת דמים, יש לו דין מוסר בעבור אלו, ובעבור אלו. ומ"ש השתא איכא יוונאי דקפדי אש"ד אע"ג דזה היה בבבל, ולא היתה תחת ממשלת היונים, אפשר שהיה בתוך הממשלה אנשים יוונים דקפדי אש"ד, ועושים מלשינות בשמעם, ואמרין מרדין דהיינו על רב כהנא שהרג, ועל אנשים אשר יושב עמהם:

שם. קום סק לארעא דישראל וקבל עליך, דלא תקשי לר"י שבע שנים. אע"ג דרב כהנא לא היה חייב בזה כלום אפילו קרבן שוגג, יען דזה חייב בכך מצד הדין, עכ"ז רב, ממידת חסידות קא"ל הכי, וכיון דאינו חייב מצד הדין תלה הדבר של נסיעתו משום עלילות העכו"ם, אך כיון דחייבו גלות ממידת חסידות אין עליה זו חשיבה לצער עליו כדי שתועיל לכפרה, מאחר שהוא עולה לארץ הקדושה, ודר במקום תורה, לכך עשה לו אופן של צער בדבר זה, שיקבל עליו שלא יקשה לר"י שבע שנים, ולגבי דידיה הוא צער גדול, כיון דידיו רב לו במלחמתה של תורה, ויש לו כח עצום לפלפל בקשיות והוויות, והוא שותק, כאלו אין לו פה להשיב, וכאלו אינו יודע לפלפל, הא ודאי לצער זה קשה כמות אללו. ומ"ש לו שבע שנים, כך הוא דרך החכמים לבחור בשבעיות, כאשר בחר השי"ת בשבוע ושמיטה ויובל, הכל שבעה שבעה, גם הוא כנגד מאדים שהוא כוכב שביעי, אם תמנה מן חמה, וידוע כוכב חמה מורה על החכמים העוסקים בחכמה, לכן שם חמה כולו בחכמה, ומאדים מורה על שפיכות דמים. גם שבע שנים כנגד שבעה נפשות, שהם נפש הנהרג, ועוד שלשה דורות הבאים אחריו, מכל דור ב׳ נפשות זכר ונקבה, הרי שבעה, וכיון כנגד כל נפש שנה אחת:

שם. אשכחיה לר"ל דיתיב וקא מסיים מתיבתא. נראה דהיה דרכם אחר שיאמר ר"י שהוא הראש ישיבה השמעתתא דההוא יומא קמי רבנן ויפלפל בה לפני החכמים, יחזור ר"ל וישנה כל זה לפניהם פעם שנית, ואח"כ יקומו כל התלמידים לישב כיתות כיתות לבדם, לחזור ולשנות זע"ז כל השמעתתא דההוא יומא, עם דברי הפלפול ששמעו בו, ורב כהנא נכנס בעת שסיים ר"ל משנתו, דאז קמו התלמידים לחזור ולשנות זע"ז, ושאל מהם ר"ל היכא דאיכא

קושיות ותירוצים שלא נתעוררו בה, והם הכי והכי, ונתכוון לשאל על ר"ל, כדי שהם יגידו אותו היום דברים אלו לר"ל, דאז ר"ל יכיר בו ויושיבהו למחר בשורה הראשונה, כי היה דרכם להתחלק כל החכמים והתלמידים לשבעה שורות, לישב לפני ראש ישיבה ר"י, ורק ר"ל ישב בצידו, כי היה נחשב משנהו, ולכך אחר שידע ר"ל חכמתו, צוה למחר שיושיבו אותו בשורה הראשונה, הקרובה לראש ישיבה:

והא דלמחר אחר שראו שלא פלפל כלום, הורידו אותו לשורה אחרונה, נראה דעשו לו ביום זה בתורת קנס, כי אתמול אמר קושיות ותירוצים על השמעתתא של אתמול בסתם, דסתמו נראה שהוא חידש אלו הקושיות ותירוצים מדעתו, ואחר שראו אותו היום הזה שלא דבר כלום, הבינו שהוא אינו בר הכי, ובודאי הפלפול של אתמול שמע אותו מרבו בבבל, ונזדמנה לו אותה שמעתתא של אתמול, היא שמעתתא שלמד לפני רבו בבבל, ושמע ממנו זה הפלפול ואמרו ואינו משלו, ועל זאת יאשם דלא היה לו לומר אותו הפלפול בסתם, כאלו הוא חידושו מדעתו, אלא היה לו לאומרו בשם בעליו, ולכן הענישו אותו בכך, באותו היום, כי חשבו שנתכבד אתמול בטלית שאינה שלו, ולכך אמר ר"י לר"ל ארי שאמרת נעשה שועל, כלומר אותה החריפות והחכמה שאמר אתמול אינה מלבו, כמו הארי אשר גבורתו היא בלבו וכמ"ש אשר לבו כלב הארי, אלא הוא עשה זה בערמה כמו השועל שדרכו להערים ולרמות, כן הוא אתמול הערים ורימה את החכמים, כשאמר להם הפלפול שלו בסתם, שיחשבו שהוא מחדשו מדעתו, דאם היה כן היה מחדש פלפול גם בזה היום, אלא ודאי אין זה ממנו אלא שמע מרבו או משאר חכמים אשר בבבל הוא המקום שעלה משם. א"נ נמי רמז לו בזה, אין זה ארי שלם, אלא הוא מקצת ארי, ולכן א"ל נעשה שועל, כי מספר שועל הוא מספר קל"ה אר"י:

שם. קם אכרעיה א"ל נהדר מר ברישא. נ"ל בס"ד, משום דרכם מקודם בזמן חכמי התלמוד, על כל מי שיש לו קוצר השגה ואין לו פה להשיב, אומרים עליו לא מצא ידיו ורגליו בבהמ"ד, ולכן קם אכרעיה לרמוז להם תהלות לאל אני יש לי רגלים לעמוד עליהם בבהמ"ד, ולא כאשר חשבתם עלי, ונהדר מר ברישא ותראה כחי:

גם נ"ל דקם אכרעיה, משום דר"י היה יושב על שבעה בסתרקי, דנעשה גבוה מכל החכמים והתלמידים שיושבים למטה שהוא למעלה מראשם, כי כן היה מנהגם לעשות לראש ישיבה, ורב כהנא קם אכרעיה כדי שיהיה ראשו גבוה מראש ר"י, לומר לא כאשר חשבת שאני ריקם ומערים כשועל, אלא אני גדול ממך ועליון עליך:

שם. עד דשלפי ליה כלהו בסתרקי. נראה דעשו כן לר"י, ע"פ גזרת ר"י עצמו שגזר לעשות לו כן, כדי שיהיה לו כפרה על אשר זלזל בו להורידו עד דרא בתרא, דמסתמא עשו כן לרב כהנא ע"פ דבריו של ר"י, וכ"כ הגאון חיד"א ז"ל בפתח עינים ע"ש, ועוד יש לומר שרצה לעשות השפלה לעצמו, כדי שעי"כ יתן לו השי"ת תוספת חכמה, לעמוד כנגד רב כהנא, ולא יבוש מעולם חכמתו ופלפולו:

שם. הדרא ליה עכנא. הרב פ"ע הביא בשם מהר"א גאלאנטי ז"ל, שזה העכנא הוא היצה"ר של הצדיקים, אשר לא היה יכול להחטיאם בחייהם, יתהפך אחר פטירתם לעכנא וישמור אותם ע"ש. ונ"ל בס"ד, הצדיקים מוכרח שיש להם יצה"ר בחייהם להשתמש בו, הן בעבור פו"ר, הן בעבור אכילה ושתיה, דעונג שבת ויו"ט וכיוצא בזה, וכן נמי א"ר יהודה לר"י בזוה"ק, אי לאו יצרא חדותא דשמעתתא לא הוה, אך אין משתמשים בו אלא לפרקים לצורך עבודת הקודש, משא"כ הרשעים עושים היצה"ר מטעי בקרבם, שהוא כמו נטיעה דבוקה בקרקע ימים ולילות ועושה פירות, והיצר קראו הקב"ה רע דכתיב כי יצר לב האדם רע מנעוריו, והוא אחד מן ז׳ שמות שיש לו, ואם תסיר מספר מטעי שהוא קכ"ט מן מספר רע, ישאר מספר עכנא, ולכן זה היצר שהיה אצלם בחייהם בסוג מקריי ומטולטל, ואינו בסוג מטעי, נקרא עכנא, והוא שומר אותם בפתח המערה. גם נ"ל עכנא גי׳ נאמן, כי זה היצר היה נאמן אצלם בחייהם, וכמ"ש רז"ל ע"פ כי מצאת את לבבו נאמן לפניך, לבו לא נאמר אלא לבבו, דהיינו יצה"ט ויצה"ר כל אחד הוא נאמן לפניך:

שם. א"ל עכנא עכנא פתח פומך ויכנס הרב אצל התלמיד. פירש רש"י ז"ל שהיה נתון זנבו לתוך פיו, ונ"ל בס"ד שהיה סותם פיו, כי בחיי האדם פיו של יצה"ר פתוח למטה, להסית ולהדיח את האדם, ולמעלה לקטרג, כי הוא שטן הוא יצה"ר, ועליו אמר שלמה הע"ה, נופת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה. אבל אחר פטירת האדם פיו של יצה"ר סתום למעלה ולמטה. ומ"ש יכנס הרב אצל התלמיד, לאו בשביל גדולה קאמר הכי, אלא כדי להודיע שבחו של רב כהנא, כי ידע שרב כהנא גדול ממנו בתורה ולא יפתח העכנא את פיו, אלא עד שיאמר התלמיד אצל הרב:

דף קי"ט, דהוה תקיל ויהיב תקיל ושקיל. עיין רש"י ומהרש"א. ולי אנא עבדא נ"ל, הוה תקיל ויהיב לר"ח בראשונה כל חלקו המגיע לו, בעוד שהדגן והפירות לחים, ואחר איזה ימים תקיל ושקיל לעצמו אחר שנתייבשו הדגן והפירות. ועוד נ"ל בס"ד, ערמנות שלו היתה בכך, כי כפות המאזנים ששוקלים בהם בעלי שדות וכרמים הם גדולים הרבה, ועל הרוב אין הכפות שקולים זה כנגד זה ממש, בהיותם רקים, ועל כן דרכן להניח בכף החסר אבן אחד להשויתה עם חברתה, וזו האבן קורין עי"ן אל מיזא"ן, והמשקל מניחין אותו בכף החסרה, והמאכל בכף השניה, וכששוקל לר"ח בפני אנשיו ומשרתיו, שוקל לר"ח המאכל בכף השניה, ~~ואחר~~ שיריק חלקו של ר"ח בתוך כליו, יאמר לאנשי רב חסדא אין אני צריך לשקול חלקי במשקל, אלא אסיר המשקל מן הכף, ואניח פירות לחלקי בנגד הפירות של ר"ח אשר בכף השנית, שתהיה כף זו מלאה כנגד כף זו בהשואה אחת, והם אינם יודעים ואין מרגישים, כי אותה הכף שהיה מונח בה המשקל היתה מעיקרא חסירה, ואינה שוה עם כף שניה, ונעשית שוה ע"י אבן שהושם בה, ונמצא זה הרויח פירות יותר מחלק ר"ח כנגד משקל אותה האבן, ואחר שנודע לר"ח ערמנות זו, סילקו, וקרא על עצמו לפין לצדיק: וקידם

שם. ח"א נפשו דנגזל, וח"א נפשו של גזלן. נ"ל בס"ד שתי סברות אלו שניהם אמת, כי לפעמים יזדמן שיבואו שניהם אח"כ בגלגול, זה לוקה על עונו, וזה לוקח מאתו הגזלה שגזל ממנו בגלגול ראשון. והנה ישל לשון שולה דגים מן הים, שהוא ענין יציאה והמשכה, כי הקב"ה ימשיך נפש הגזלן ונפש הנגזל עוד הפעם בעוה"ז, והגזלן לוקה על עונו, ולוקח ג"כ ממנו את הגזלה שגזל מאתו דנגזל וכנודע באותה מעשה אשר הבאתי בדרשותי בפרשת משפטים בס"ד:

שם. אתו נשי דבי מחוזא, רמו קמיה בכבלי ושירי. נ"ל בס"ד, באומרו רמו קמיה ולא אמר יהבי ליה, למדנו ב׳ דברים, חדא שלא רצה ר"ח ליקח מן הנשים מיד ליד, אלא השליכום לפניו, ועוד למדנו שעניינים כאלה דנים אותם כפי הרוב, דודאי לאו כל נשי דמחוזא הוו עשירים אלא רובם, ותלה לומר אלו המביאים כולם הם מן הרוב שהיו עשירים: [illegible]

שם ע"ב. ת"ר מסתתי אבנים. נקיט חלוקה זו ברישא כי הם חלק הראשי של ארבע חלקים של דצח"ם שנזכר הדומם ברישא, ואח"כ זכר הצומח, ותחלה נקיט אילנות וגפנים שהם מין העץ, וזכר אילנות שכולל בזה כמה מינים, ואח"כ גפנים שהם מין פרטיי, ואח"כ נקיט היגי וזרעים וירקות שהם הקטנים שבצומח, ותחלה נקיט היגי שהם מעשה שמים ולא מעשה אדם, וגם שהם

מלויים יותר, ואח"כ נקיט זרעים קודם ירקות, שהזרעים קשים יותר ממיני ירקות שהם רבים, ועוד כי מיני זרעים שכיחי טפי ממיני ירקות :

שם. א"ר יהודה כשות וחזיז אין בהם משום גזל. נ"ל בס"ד, רמז לפי דרכו על הדיבור, אשר ברא השי"ת כח הדיבור לצורך תורה ותפלה, וכל דבר השייך לעבודתו יתברך, ולכן המדבר דברים בטלים ה"ז גוזל לסטרא דקדושה, שכח הדיבור נתנו הקב"ה באדם לצורך סטרא דקדושה, אמנם ידוע שיש בדיבור מיני דבור דאע"פ שאינם בקדושה, עכ"ז האדם מותר בהם, והוא דבור שידבר האדם בצרכי גופו, הן במלאכה, הן במו"מ הן במה דשייך לבריאותו, ועוד יש מין דבור שאינו בד"ת ותפלה ועניין קדושה, כי אם בהנהגה ודרך ארץ, וגם זה מותר בו, ועל שני מיני דבורים אלו רמז רב יהודה באומרו כשות, זה דבור של מו"מ ומלאכה וכיוצא, וחזיז הדבור של הנהגה ודרך ארץ, אין בו משום גזל, דאע"ג דעניינים אלו אינם של קדושה, עכ"ז מותר בהם, ואין נקרא גוזל לסטרא דקדושה בדברו בהם, מיהו באתרא דקפדי יש בהם משום גזל, נראה אתרא דקפדי הוא בהמ"ד, דקפדי לדבר דבור חלוני מפני ביטול בית המדרש, כדאמרינן בגמרא דאין אומרים אסוותא בבית המדרש, משום ביטול בהמ"ד, ואפילו בברכות של הנר כל או"א מברך לעצמו מפני ביטול בהמ"ד, נמצא בהמ"ד הוא אתרא דקפדי אדיבור, הנה שם אם ידבר במיני דבורים הנז' של מו"מ ומלאכה, או של הנהגה ודרך ארץ יש בהם משום גזל דגוזל בזה סטרא דקדושה, ואמר רבינא מתא מחסייא אתרא דקפדי הוא, פירוש מי שהוא ת"ח אשר תורתו אומנותו, ולכן קורהו מתא מחסיא, כי הגוף קראו בקהלת בשם עיר, דכתיב עיר קטנה ואנשים בה מעט, וגוף של ת"ח בזה שתורתו אומנותו נקרא מתא מחסייא, שהוא מיוחס ומסויים יותר מכל הגופים, גם הוא נחסה ומגן על כל העולם שמגין זכותו על העולם הנה זה נקרא אתרא דקפדי אדיבור בכל מקום שיהיה, הן בישיבתו בבהמ"ד, הן בישיבתו בביתו דקפיד שלא לדבר דבר חילוני לכן אינו שח שיחת חולין, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל על רב בעשרה מדות של חסידות שהיו בו, ואחד מנהון הוא שלא היה שח שיחת חולין, ומחמת כן הולידו בגמרא דין מכח דבורו שאמר על אותו הכלי שעשו לו בו סם של עינים, ואח"כ הניחו לו בו תבשיל, ואמר רב יהיב טעמא כולי האי, והשומע דקדק מזה דסבר רב נ"ט בר נ"ט אסור, וכנז' בגמרא דחולין, וכמ"ש המפרשים, כי הרמב"ם ז"ל הוציא חסידות זו של רב, שלא שח שיחת חולין מכח דברי הגמרא הנז', דאמרו דין זה של רב לאו בפירושא אתמר אלא מכללא אתמר. יה"ר זכותו יגן בעדינו, לאורך ימים ושנות חיים :

בשם ה' נעשה ונצליח
ליקבה"ו

בבא מציעא

פרק ראשון

דף י' דכתיב כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם ולא עבדים לעבדים פי' הכי קאמר כי לי בני ישראל. ולכן אפי' אם יהיו עבדים לאחרים, לא יחול עליהם דין עבדות, יען כי עבדי הם :

דף ט"ו, א"ל זו אינה צריכה לפנים. לפי פירוש הגאונים ר"ל לא חשיבה זו קושיא שצריכה להביאה לפנים בבהמ"ד, כדי לעשות לה תירוץ. ונ"ל בס"ד הכונה בזה הוא, כי לימוד התורה הוא שתי חלוקות שהם גרסה ועיון, הנקרא גמרא, אך לימוד העיון הנקרא גמרא יש בו שלשה חלוקות, הא' הוא למצוא טעם מסתבר לכל דבר ודבר מדברי המשנה, והב' הוא להבין דבר מתוך דבר שידמה מילתא למילתא, ויוציא מדבר זה של המשנה הלכה חדשה, וזה יהיה אחר שיתחכם בחלוקה הא', למצוא טעמו של אותו דבר שבמשנה באמיתות, דאז בונה עליו בנין חדש, והג' הוא ענין חריפות ופלפול שתתרחב בזה ההלכה, שיעשה בה כמה חילוקים וסברות ישרות ברצוא ושוב, ועושה בזה מלחמה גדולה, בתכסיס מלחמת המלכים שנלחמים זע"ז, אשר בעבור זה הלימוד של הפלפול נקראו החכמים בשם מלכים, שנלחמים זע"ז במלחמתה של תורה כמלכים, ועל זה הלימוד אמרו בגמרא רבה עוקר הרים, וכן אמרו על רשב"ל עוקר הרי הרים וטוחנן זב"ז, ואמרתי בס"ד לכך אות הלמ"ד המורה על הלימוד כנודע, נזכר באותיות אלפ"א בית"א במלוי שלשה אותיות, שהם אל"ף וגימ"ל ודל"ת, מלבד אות ל' הפשוט העקרי, והיינו כי אות ל' העקרי הפשוט הוא כנגד לימוד הגרסא, דעל זה אמרו רב יוסף סיני, ואותיות ל' שהם במלוי אג"ד, הם רומזים לשלשה חלקים הנז' ההם בלימוד העיון הנקרא גמרא, לכך המה בתוך אותיות אג"ד, לרמוז שהם אגודים באגד אחד :

והנה שלשה חלוקות הנז' הם כנגד חב"ד, וכפי ענינם נראה השגת חלוקה הא' באה משפע ספירת החכמה, שיחכים להבין טעם האמיתי של כל דבר ודבר והשגת חלוקה הב' באה משפע ספירת הבינה, דעל ידי שפע הבינה יבין דבר מתוך דבר, לדמות מילתא למלתא, והשגת חלוקה השלישית באה משפע ספירת הדעת, כן מוכרח לומר לפי הענין, כי הדעת הוא מכריע בין חו"ב ועל השפעת שלשה ספירות הנז' כתיב ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה בתבונה ובדעת, וידוע כי ג' ספירות חב"ד אלו הם ג"ר שהם פנימיים, כי הם בסוד המוחין שהם פנימיים, ועל זה אמר כאן זו אינה צריכה לפנים כלומר זו אינה קושיא, ואין צורך למצוא לה תירוץ ויישוב מהשפעת חב"ד שהם לפנים, ורבא אמר זו צריכה לפנים ולפני לפנים, כלומר צריך לתרוצים אשר נכנס מן לפנים דעת, ולפני בינה, לפנים חכמה שצריך לנו השגה מן שלשתם כדי לתרץ אותה ונשתמש בה בשלשה חליקות הנז' של העיון :

דף ט"ז, אי לאו דדלאי לך חספא, לא משכחת מרגניתא תותה. נ"ל רמז לדבר אחר, אותיות חרס יש אותיות שע"ט, שהם מספר איש חכם, כי מתחת החרס יצא איש חכם, כי מאדם בור ועם הארץ שנמשל בדברי רז"ל בגמרא לחרס, יצא ילד חכם ונבון :

דף ד. א"ל תרדא שטרי חלילה ומאוכין תנן. רש"י ז"ל פירש תרדא משועמם, ובש"מ בשם ר"ח פירוש מוריד ריר מפיו ע"ש, והדבר יפלא איך יגנה רבה כ"כ לרב עמרם. ונ"ל בס"ד, תרדא היא שתי מילות, תר דא, והוא תר לשון התעוררות כמו תיר ולא תיר, ותיבת דא הוא ר"ל זאת, בלשון התלמוד, כלומר תתעורר ותרגיש בזאת. או כמו תר ר"ל תשא כמו תיר מנך שעתך, בגמרא דע"ז דף ל"ד שפירש הערוך ב' פירושים הא' תתעורר לך שעתך, והב' תשא אותך שעתך ע"ש, וכן כאן אמר לו שא דא ההלכה דנקיט במתניתין שטרי חלילה ומיאוכין. ומיהו אע"פ שכונת רבה בזה כמו שכתבנו נענש בכך שהרכיב שתי מילות ואמרם בתיבה אחת, אשר משמעותה לאוזן השומע לגנאי, כמ"ש רש"י, או כמ"ש ר"ח שהביא הש"מ הנז' :

שם. משום לתאי דידי פקע. נראה כל או"א תלה הדבר בעצמו, כדי שיתודה על אשר היה הוא סיבה לזאת ולעשות תשובה ותיקון לכך, ונקטי לשון לתאי שהוא מספר אמת :

פרק שני

דף כ"ג, בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו בדבורייהו. י"ל מאי לשון עבידי דנקיט כאן, ונ"ל בס"ד דגם בהני מילי אין מוציאים מפיהם שקר גמור, אלא עבידי המלאכה של סגנון דברים, שישיבו דברים הסובלים שני פירושים, דהשומע יבין הדברים במשמעות השקר, ובלבם יתכוונו למשמעות האמת, וכיוצא בזה מצינו אצל מרע"ה, כששאלו השטן תורה שנתן לך הקב"ה היכן היא, א"ל מה אני שיתן לי הקב"ה תורה, דנזהר להשיב דבר דמשתמע לתרי אפי, שלא אמר לא נתן לי תורה, אלא אתה מה אני שיתן לי הקב"ה תורה, שבלבו כיון לומר אתה אומר שנתן לך, מה אני שיתן לי לבדי, כי לישראל נתנה ואני בכללם, אך השטן

הבין

הכין שלא נתן לו כלל, ונמצא שאמר דברים דמשתמען לתרי אנפי, והוא לא דבר שקר ח"ו:

ועוד נ"ל בס"ד, הא דאמר עבידי, דהתוספות ז"ל הקשו אמאי לא חשיב הכא מותר לשנות מפני דרכי השלום, כדאיתא ביבמות דף ס"ה, ותירצו דהני נמי משום דרכי שלום הן, והרי"ף ז"ל פירש, דלא אצטריך הא דמצוה היא, כדאמר רבי נתן מצוה, שנאמר ויאמר שמואל איך אלך וכו' ויאמר ה' עגלת בקר, ולא אצטריך למימר אלא בהנך שהם רשות ע"ש. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ, משנין מפני דרכי שלום, מקראי ילפי לה, אבל הני תלת מילי מסברה דידהו אמרו לה, עכ"ד נר"ו. ובזה מתרץ יפה דקדוק הנז', דנקיט עבידי רבנן דמשני, פירוש הני תלת מילי עבידי רבנן מסברא דידהו, ולית לה ילפותא מקראי, דהא מסכתא ופוריא אינם מדרכי השלום, ואפילו באושפיזא יש לצדד ולומר דאין זה בכלל דרכי השלום:

שם. בפוריא. כתבו התוספות אין רגילות שישאלוהו, כפירוש רש"י ע"ש, ונ"ל כונת רש"י ז"ל הוא דהם דרכם לישן בבהמ"ד בכל לילות החול, לקבוע ישיבה בלילה, ורק בליל שבת ישנים בביתם, ואם חל טבילת מצוה בחול לאחד מהם, ישן אותה הלילה בביתו, לקיים מצות עונה, ולכן החברים כשרואין לאחד מהם שלא בא בלילה לבהמ"ד, שואלין אותו למחר ביום מדוע לא באת אמש לבהמ"ד, אם היה אצלך טבילת מצוה, ומשיב לאו. ונ"ל בס"ד לרמוז שלשה הנז' ר"ת אמת, שהוא אושפיזא מסכתא תשמיש, לרמוז דגם בשלשה דאיכא בהון טעמא לשקר בהם, עכ"ז טוב דגם באלו ידברו אמת, וכמו דדייק הרב קיקיון דיונה ז"ל מן המאמר הזה, שגם בשלשה אלה טוב לדבר אמת:

והנה הרב פתח עינים העלה בדעת הרמב"ם ז"ל, דס"ל דמשום ענוה בלאו לא ישקר, אך רש"י ז"ל לא ס"ל הכי, והביא הוכחה לסברת רש"י ותוספות מעובדא דריב"ל, דא"ל רשב"י אם נראתה הקשת בימיו והשיב לו הן, ומסיק בגמרא דמשום ענוה א"ל הן, ולעולם לא נראתה בימיו, והביא דברי אליה רבא ז"ל מה שפקפק בהוכחה זו עי"ש. ולכאורה יש להביא ראיה לסברת רש"י ז"ל, מנתן בן עמרם ששאלו רבינו הקדוש קרית, וא"ל לאו, שנית וא"ל לאו, דהתם שינה בפירוש, ויש לדחות דהתם שאני, כי מלבד הענוה עוד חשש פן יהנה מן כבוד תורה, דד"ז חמור מאד, דארז"ל באבות כל הנהנה מכבוד תורה נוטל וכו'. מיהו לכאורה עוד יש ללמוד הוכחה לסברת רש"י ז"ל, מהא דבכורות דף ל"ו שאמר רבי יהושע אלמלא וכו', עכשיו שאני חי והוא חי היאך החי יכול להכחיש את החי, ופירש רש"י ז"ל הייתי יכול להכחיש ולומר לא אמרתי, וכיוצא בזה איתא בברכות דף כ"ז גבי תפלת ערבית, וקשה דאיך יכחיש לדבר שקר ח"ו, אלא ודאי דמצי עביד הכי משום כבוד ר"ג, וה"ה דמצי עביד בשביל ענוה, מיהו גם לזה יש לדחות, דכונתו לומר מצד הטבע יכול חי להכחיש את המת, ולא יכול להכחיש החי, ולעולם מצד הדין אסור, ובזה ניחא, דלא אמר יכול אני להכחיש אלא אמר יכול החי להכחיש, שלא רצה לצייר הדבר על עצמו, אלא נקיט ליה על אחרים, כי הוא עצמו ודאי לא יכחיש אך ר"ל כפי טבע האנושי יכול החי להכחיש את המת:

דף כ"ד. מור זוטרא חסידא אגניב ליה כסא דכספא מאושפיזא, פירש רש"י ז"ל כלי של אושפיזא הוא, ויש לדקדק מי הכריחו לרש"י לפרש הכלי היה של אושפיזא, והלא לשון אגניב ליה נראה דאגניב לומר זוטרא מבית האושפיזא. ונ"ל בס"ד, כי רש"י ז"ל סבר הסברה מכרחת אותנו לפרש דאותו הכוס לא היה של מור זוטרא, אלא של אושפיזא, ואקדים להביא מעשה אחת ששמעתי, דהגאון השל"ה ז"ל בעוד היותו באשכנז, נגנב לו מביתו כפות של כסף, ונחשד תלמיד אחד מתלמידיו בדבר זה, והגאון השל"ה ז"ל חקר ודרש וחפש ומצא הכפות אצל התלמיד ההוא, ואז מרוב הבושה המיר דתו אח"כ, ונתעשר ונסע ממקום למקום, ומצא חן בעיני המלך והשרים, והופקד מאת הממשלה להיות שר המכס בעה"ק יפו תוב"ב, והגאון השל"ה ז"ל ידע שזה המיר דתו אך לא ידע מה נעשה בו, והנה אח"ז בכמה שנים נסע הגאון השל"ה ז"ל לארץ הקדושה, לדור בירושלים תוב"ב, וכאשר בא לעיר יפו תוב"ב הכירו תלמידו המומר ההוא, כי היה שם בעל המכס, ועשה לו כבוד גדול, ובקש ממנו שיבא עמו לביתו לנוח שם שעה אחת, והגאון השל"ה ז"ל נתפייס ממנו והלך עמו, וזה אחר שנכנס לחדר שלו עשה המצאה לשלוח המשרת של השל"ה מן הבית, וישארו שניהם לבדם בבית, והכניס להגאון השל"ה ז"ל בכל חדרים שבביתו, להראותו כבוד עשרו, וסוף דבר הכניסו לחדר אחד, ויוציא זה סכינו חדה מחיקו, ויאמר להגאון ז"ל שיקרא ודוי כי הוא הביאו לכאן לשחוט אותו, ויחרד הגאון חרדה גדולה, ויבך ויתחנן לו, ויאמר לו מה עשיתי לך, ודבר עמו כמה תחנונים וזה משיב לו בכעס גדול לא אטה אוזן לדבריך, תמהר לומר ודוי, ואם לאו אני תוקע הסכין בצוארך קודם ודוי, ואז הגאון כשראה צרתו צרה, עמד והתודה בדמעות שליש ואחר ודוי השכיב אותו לארץ, ויאחז בצוארו, והסכין אחז בידו השנית לשחטו בה, והגאון סגר עיניו וקרא פסוק שמע ישראל, וכאשר סיים בתיבת אחד, ועיניו סגורות הרכין המומר את ראשו עליו, ונשקו בקנה שלו, ויאמר לו רבי קומה שבה ומחול לי על הדבר הזה, ויתפלא הגאון ויאמר מי אתה, ויאמר אני תלמידך פ', ומכיר אני במעשיך כי צדיק גמור אתה, ועתה כשראיתי שבאת לארץ הקדושה למסור נפשך להשי"ת בארץ הזאת, אמרתי חבל על רבי שימסור נפשו אל האלקים בעוד שיש בבגדו כתם קטן, והוא כי אתה יש לך חטא אחד, על אשר דחקת להוציא ממני הגניבה, ועי"כ היית סיבה להמרת הדת, שהיתה מחמת הבושה, ואע"פ שאתה עשית זאת להציל את ממונך, עכ"ז לגבי דידך נחשב דבר זה לחטא גדול, ואני לא נתכוונתי לנקום ממך, אלא כונתי היתה לעשות עמך טובה בצער הגדול אשר צערתיך להיות לך כפרה על חטא זה, ועתה נעשית נקי וטהור וזך, והנך נכנס לארץ הקדושה טהור ונקי, ועל כן תמחול לי על צער זה שעשיתי לך, כי אתה רבי ואדוני, וישק את רגליו, ויפטרהו לשלום בכבוד גדול, ע"כ שמעתי:

נמצא כל כה"ג, שהנגנב הוא תלמיד שנחשב בכלל ת"ח, ויגנוב דבר מרבו עצמו, אם יעשו המצאה לתפוס מידו הגניבה, ודאי יהיה לו בזה בושה מאה ידות על שאר גנבים, ואפשר שיצא מזה תקלה גדולה, שיצא זה לתרבות רעה, וכאשר קרה לאותו תלמיד של הגאון השל"ה ז"ל, על כן האי עובדא דמור זוטרא דדמי להך עובדא, אם היה הכוס ההוא שנגנב הוא של מור זוטרא חסידא, הנה בודאי כשמצא מקום חשד באחד מתלמידיו, לא יהיה מתעסק בדבר לתפסו וליקח הגניבה מידו, כי זה אח"כ מחמת בושתו מרבו ומאחרים, אפשר שיצא לתרבות רעה, וכדהוה באותו תלמיד, ובודאי מור זוטרא שהיה חסיד גדול דקרו ליה חסידא בסתם היה חושש בדבר זה פן יהיה הוא סיבה שיצא זה לתרבות רעה, דאע"ג שהוא מתכוין להציל את ממונו, לאו משנת חסידים היא זו, על כן פירש רש"י ז"ל דהכוס היה של האושפיזא, דודאי היה חושד כל התלמידים בזה אם לא היה נמצא זה הכוס, והיה חלול השם בדבר, לכן השתדל לכפותו להוציא בלעו מפיו כדי לנקות התלמידים כולם מן חשד האושפיזא, ויהיה מה שיהיה אח"כ, הנה חשש חלול השם הוא יותר חזק, ומה גם שהוא ברור שבודאי האושפיזא יחשיד כל התלמידים, ולכך אכפייה ואודי, ונמצאו כולם נקיים, וזה נתברר שהיה סורו רע ולבוע היה:

דף

דף כ"ח. אבן טוען היתה בירושלים, כל מי שאבד אבידה נפנה לשם. נ"ל בס"ד, קרו לה אבן טוען, כי משם יוצא ויעלה המליץ הטוב על ישראל, טוענה של זכות על ישראל לפני הקב"ה, לקבץ נדחי ישראל, ולקבל פושעי ישראל בתשובה, דכל זה דומה להשבת אבידה, כי יאמר המליץ, הנה המקום הזה אליו יבואו כל משיבי אבידה להשיב אבידה, והם ישתדלו ויבואו לכאן להכריז כדי להשיב אבידה, ודבר זה נמצא בבשר ודם, וכ"ש שהקב"ה ברחמיו יקיים השבת אבידה, להשיב נדחי ישראל, ולקבל פושעי ישראל בתשובה:

שם. א"ל ידעיתון ביה דרמאי הוא. נראה דשאלה זו לא שאל אותה רבה, דמה לו לעקם נוסח השאלה, והול"ל ידעיתון ביה דלאו רמאי הוא, אך נראה דאותו שמצא את האבדה קפץ ושאל שאלה זו מן העדים קודם שישאלם רבה, וכונתו היתה להטעותם כדי שישיבו אין, ואז לא יוכל אבוה דר"פ להוציא את האבדה מידו, מיהו מלשון התלמוד נראה יותר דרבה שהיה הוא הדיין שאל מן העדים כן, ונ"ל בס"ד לעולם רבה שאל שאלה זו, ועיקם הלשון כדי לבדקם לידע אם הם פתאים או פקחים, כי הפתי לא ירגיש בודאי ברמאות הרמאי, ואיך יסמוך על דבריו שיעיד על אדם שאינו רמאי, לכך עיקם הדברים ושאלם אם ידעיתו ביה דרמאי הוא, והם היו פקחים ודנו בדעתם דאין מן הראוי שתהיה השאלה בנוסח זה, מדיין שהוא חכם גדול, אלא ודאי טעות לשון נפל בפיו, וכונתו לשאול ידעיתו דלאו רמאי הוא, ובמקום דלאו רמאי אמר דרמאי, ולכן כיון שהכריחו בדעתם דודאי שאלתו היתה ידעיתו ביה דלאו רמאי הוא, לכך גם הם השיבו לו אין כפי התיקון שתקנו לשון שאלתו בדעתם, ולכן דן בדעתי שהם פקחים, על אשר הרגישו דטעות לשון יצא מפיו, מסברה דנפשייהו, וכאשר אמרו לי אח"כ אנן לאו רמאי את קאמרינן, וקשא והלא הם השיבו אין על שאלתי דרמאי הוא, אלא מוכרח פירשו לו אח"כ כוונתם כאשר כתבנו, שאמרו אנחנו דננו מדעתינו דטעות לשון קרה לו בשאלה, ולכך אמרנו אין, ותלמודא קיצר ולא זכר האמתלה שלהם, ועל זה קאמר רבה הא איכא אומדנא אלימה לאמתלא זו, שהיא אמת, דמסתברא לא מייתי אינש חובתא לנפשיה, ואין זה בכלל כיון שהגיד אינו חוזר ומגיד:

דף כ"ט. מי שיש לו גרדי אומן בתוך ביתו ינער כסותו בכל יום. י"ל למה נקיט אומן יאמר גרדי סתם. ונ"ל בס"ד דודאי הניעור אינו מאבדה לגמרי אלא רק עושה בה קרעים קטנים, מחמת שינתקו בה חוטים שהיו רכים מתחלתן, ולז"א גרדי אומן שיוכל לתקן אותם נקבים וקרעים קטנים, הנעשין בה ע"י הניעור, באופן שלא יהיה ניכר רושם מקום תקונם:

שם. מי שהניח לו אביו מעות הרבה ורוצה לאבדן. קשא וכי מותר לו לאבדם כדי שעשו לו עלות בשלשה אופנים אלו, כדי לאבדם. ורש"י ז"ל נרגש בזה, ובא לתקן, אך עדיין קשא מה הכרח יש לבעל המאמר למנקט בהאי לישנא, הלובש כלי פשתן ומשתמש בכלי זכוכית ושוכר פועלים ואינו יושב עמהם ה"ז מאבד מעותיו בידים. ונ"ל בס"ד, דאיתא בכתובות פרק וא"ו ריב"ז היה יוצא מירושלים, ופגע בריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מתוך גללים של בהמות הערביים, מחמת רעבונה ועניותה א"ל רבי פרנסני, א"ל בתי בת מי את א"ל בת נקדמון בן גוריון אני, א"ל ממון של בית אביך היכן הלך, א"ל רבי לא כך מתלין מתלייא מלח ממון חסר, א"ל ממון של בית חמיך היכן הלך, א"ל בא זה ואבד זה וכו' ע"ש. נמצא יש ממון שגזור עליו שיתאבד, ואם יתערב עם ממון טוב הנה הוא מאבד גם ממון הטוב, ולכן תמצא יש בני אדם עשירים ונתקיים בידם עושרם כמה שנים, ואח"כ ירשו ממון מן אבותם, ונתערב ממון הירושה לממון שלהם, ואם גזור מן השמים על אותו ממון שנפל בהם בירושה שיתאבד הן מחמת שהיה בו גזל ורבית וכילא הן מחמת שבעליו לא עשו ממנו צדקה, על כן אחר שנפל לבנים בירושה ונתערב עם ממון שלהם שהיה נקי הנה בעתה יבא זה ויאבד את זה, וכמ"ש אותה ריבה לריב"ז:

והנה בכה"ג משתעו רבנן במאמר זה כאן, מי שהניח לו אביו מעות שהוא חושש מהם פן גזור עליהם שיאבדו, מחמת שראה שיש בהם סיבות המחייבות בכך, ולכן אינו רוצה לערב אותם עם עושר שלו שהיה מכבר, דחושש פן יבא זה ויאבד את זה, ואינו רוצה להקדישם או לתתם במתנה לאחרים, כי הוא רוצה שיהיה לו הנאה מהם, ויבלה אותם בהנאת עצמו. ולזה נתנו לו עילה בשלשה דברים אלו שיוציא אותם בהם, ונמצא ממון זה כלה ע"י הנאת עצמו במהרה, ואז אח"כ יעסוק בממון של העקרי, שהוא נקי בלא תערובת ממון זה שכבר נאבד. אי נמי איירי באדם שיש לו בנים רעים, כולם מנאפים ועושים מעשה רשע בממונם, והוא יש לו ממון שבא לו בירושה מאביו שזה הממון הוא ידוע אצל בניו, ואינו יכול להעלימו מהם, וגם אם יקדשהו או יתנו במתנה לאחרים, יקפידו בניו ויעשו רעה בו, ולכן נתנו לו עילה בשלשה דברים, כדי שיכלה הממון, ולא יגיע ליד בניו לעשות בו עבירות חמורות:

שם. בתורי דנפיש פסדייהו, עיין רש"י ז"ל, ועוד נ"ל בס"ד פסידא דתורי בענין אחר, כי השוורים דרכם לנגח ולהזיק, ואם הפועלים אין משגיחים עליהם לעשות שמירה להם, אפשר שיגיחו ויזיקו ויתחייבו הבעלים בדיני נזקין, שאפשר לבא ד"ז לידי הפסד גדול:

דף ל'. יהיב ליה פלגא דזוזא ואפקרא. הקשו התוספות, והא בעינן ב' עדים שיעידו על ההפקר, ואם היה עוד שנים א"כ למה הוצרך ר"י לכך, יטענו אותו השנים. ופ' הרא"ש ז"ל הביאו בש"מ, דהיה משוי גדול שצריך לשלשתם להטעינו, ונראה דוחק. ונ"ל בס"ד, דאפשר היו שניים חולים בידם או זקנים מופלגים בזקנה, שאינם יכולים להטעין כלל, ולכך הוצרך לר"י דוקא. אי נמי היו שנים שרוכבין על פרדות, או שאר בהמות קשים מאד שמורדין, אם אין תופסים אותם, ואם ירדו מהם כדי להטעינו ימרדו הבהמות ויברחו. אי נמי היו שנים יושבים תוך ארמון סגור עליהם, והמפתח ביד אחר, שהם שומעין ורואין כל זה מן החלון, או מן הגג ומעידים על ההפקר, אך אין יכולים להטעינו, כי הם בפנים, והפתח של הארמון סגור עליהם. ועוד נ"ל בס"ד, שהיו עוברים שנים שהיו ג"כ נושאים משוי גדול עליהם, דאין יכולים להטעינו, אלא עד שישליכו המשוי מעליהם, ואח"כ מי יטעון אותם, אך על ההפקר יכולים להעיד, כי שומעים ההפקר בעוד המשוי עליהם. אי נמי י"ל, דהיו שם בני אדם, ולא חשו על קיום מצוה זו:

שם. והודעת להם זה בית חייהם. פירוש דבר השייך להם, כלומר לגופם, וגם אות ה' תתחלף באות ח' באחה"ע, ונמצא להם הוא לחם. ודרים דרך זה ג"ח, כי דרך גי' בעל חסדים. ודרים ילכו זה בקור חולים, דדרים ילכו עולה מספר גלגל, שהמבקר החולה יחשוב גלגל הוא שחוזר בעולם, דיזדמן שהוא ג"כ יחלה ויבקרו אותו. ואמר בה זו קבורה, דדרים בה מספר ז', והקבורה צריכה להיות ביום השביעי לאבלות, דאין רשאין לבנותה קודם, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות:

אך קשא הול"ל זה חייהם, ומהו בית דקאמר כאן. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בשם מהר"ד ז"ל, מה ענין דברים אלו הכא בדברי יתרו, שבא לתת עצה למנות דיינים, ופירש הענין שנתן עילה בדברים אלו, כדי למעט הקביעות, ודין ודברים מביניהם, דמנהגו של עולם הבטלנים שאין להם עסק מתעוררים לעשות תביעות ודו"ד זע"ז, ועל דבר קל יעשו מריבה ודו"ד, כי בטלנים הם, וממציאים להם דברים

לעסוק בהם, הן מצד נזקין הן מצד חרופים וביזוי, ועל כן אע"פ שימנה להם דיינים הרבה. לא יספיקו לדון את דיניהם, אך אם הם בעלי מלאכות קשה להם לפנות ממלאכתם, כדי לעסוק בדינא ודיינא, ולכן אפילו אם יש לזה שהוא בעל מלאכה טענה לתבוע את חבירו בדין, מוחל ואינו תובע, ולכן יען אותו שילווס לעסוק באומנות, ולא יהיו בטלנים, ועי"כ יתמעטו תביעות שלהם בפני הדיינים, ויספיקו להם הדיינים שממנה עליהם, עכ"ד בתוספת קצת. ובזה מובן מ"ש בית חייהם, כי בית קאי על החנות, ומקום שעושה בו האומנות, שאינו יכול לזוז ממנו, כדי לילך לב"ד, ועי"כ תתמעט התביעות שלהם בפני ב"ד:

ומ"ש את הדרך זו ג"ח, גם זה שייך לענין זה של מנוי הדיינים, כי מי שדרכו לעשות ג"ח יהיה טבעו ומנהגו להיות ותרן, ואינו אומר יקוב הדין את ההר, אלא מוותר ומוחל על ממונו, ולכן תתמעט התביעות בפני הדיינים. ומ"ש ילכו זו ב"ח, בה זו קבורה, כי העוסק בדברים האלו תהיה בעיניו עוה"ז וקניינה הבל, בזכרו יום המיתה וכמ"ש והחי יתן אל לבו, ולכן לא יהיה להוט עליה כ"כ לעשות תביעות ודו"ד בעבור ממון, או בעבור חרופים וגדופים וביזוי, וימעט בתביעות אלו, ולכן יספיקו הדיינים לדון עם רב. מעשה באדם אחד, דהשכן שלו היה בונה ביתו, ועשה עמו הרבה דברים שלא כדין, הן בגניבה שגנב מן עובי הכותל שלו והכניס לביתו, הן מה שהכביד על כותל, הן מה שעשה בית הכסא ומעלה אצל כותל שלו ומזיק לו, וכן ביזוי בזה תמה לו בנזקי שכנים, וזה לא היה בביתו, ולא ידע מכל זה כדי למנעו, וכאשר בא לביתו וראה נזקין שעשה לו, וגם גניבה שגנב מעובי הכותל שלו, והכניס לביתו, חרה לו עד מאד, והלך לקבול בב"ד, ואחר שיצא לקבול בב"ד, ולהביא שמש ב"ד להזמין את חבירו בדין, חזר לביתו ריקם, אמרה לו אשתו איה הוא שמש ב"ד, ולמה לא קבלת בב"ד כאשר אמרת, ויאמר אחר שיצאתי קודם שנכנסתי לב"ד הדרי בי, א"ל למה, ויאמר עתה בהילוכו פגע באדון גביר אחד עצום שהיו מוליכין אותו לקברו, וזה הגביר בנה לו מקרוב בית אחד גדול ורחב ידים כבית המלך, ויש לו זה ארבע שנים עוסק בבנינו, ועתה קודם שישב בו נפטר, ומוליכין אותו לקבר, אמה רוחב על שלש אמות אורך, ושוכב בתוך העפר, וא"כ אמרתי למה אתקוטט ואריב בשביל הבית הזה שאינו שלי, כי בתים של עוה"ז וקניינם הבל, ועיקר הבתים והקניינים הם של עוה"ב. נמצא מן המבקרים חולים ועוסקים בצרכי קבורה, יעלה תועלת שיתמעטו תביעותיהם ודו"ד שלהם בממון וקניינם של עוה"ז, וכיון דמתמעטים תביעותיהם, יספיקו הדיינים אשר ימנה אותם לעם רב:

שם. ואת המעשה זה הדין. נ"ל בס"ד, אפיק הכתוב את הדין בתיבת המעשה, כי המעשה ר"ת הדור מלוה עד שלים המלוה, ורמז בזה שהאדם צריך לחשוב הידור שהוא מדת חסידות, כאלו הוא מעיקר הדין והחיוב. ומ"ש אשר יעשון זו לפנים משורת הדין והחיוב, נראה דמפיק לה מתיבת אשר, שהוא לשון שבח, כמו כי אשרוני בנות, ואם האדם יקיים חיוב הדין, אין לו שבח, אך אם יעשה לפנים משורת הדין, הרי זה משובח:

שם. אלא אימא שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפנים משורת הדין. קשא וכי בשביל שלא נהגו במידת חסידות תחרב ירושלים, ולמה אינו תולה החרבן בעבירות חמורות שהיה ביהם, וכבר צווחו קמאי בזה. ונ"ל דאחז"ל אמרו מה"ש לפני הקב"ה, כתיב אשר לא ישא פנים, וכתיב ישא ה' פניו אליך, א"ל אני כתבתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת, והם דקדקו על עצמן עד כזית, נמצא ישראל אם יעשו לפנים משורת הדין אז מדה כנגד מדה, יעשה הקב"ה עמהם לפנים משורת הדין, ואין מענישם כפי חיובם על עבירות שבידם. ולכן כיון דלא עבדו לפנים משורת הדין, חרבה ירושלים על עבירות חמורות שבידם, וכמדומה לי דכיוצא בזה תירצו בספרי הראשונים ז"ל:

והא דלא עבד ר"י כר"י לפנים משורת הדין לטעמו, נראה דחש פן הרואה יחשוב שהוא עושה כן משורת הדין ויקבע הלכה כן. א"נ נמי חש פן בכה"ג נחשב בכלל כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, דנותן ממון לפנים משורת הדין לחוד, ודבר זה לחוד, וק"ל:

דף ל"א. הוכח תוכיח מכל מקום. הנה למ"ד דברה תורה כלשון בני אדם, אין הקטן חייב להוכיח, אך מ"ד לית ליה דברה תורה כלשון בני אדם חייב כל אדם להוכיח, ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב במשלי מ"ש התורה אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם, הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב, פירוש אליכם אישים אקרא, כל מין אנשים הן קטנים הן גדולים, ומה אקרא הנה קולי אל בני אדם קרי בה אל בפת"ח תחת אות אל"ף, פירוש לא ידמה לבני אדם ואינינו בני אדם לדבר לשון כפול, ועל כן צריך שתוכיחו בלי שום הפוגה וזהו הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב:

שם. אין לי אלא מתנה מרובה, מתנה מועטת מנין, ת"ל פתוח תפתח מ"מ. מקשים למאי הוצרך לרבות מתנה מועטת דאם חייב במרובה כ"ש דחייב במועטת. ונ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש בזוה"ק פרשת בשלח דף ס"א, מסכנא אעבר קמיה דרבי יצחק, והוה בידיה פלג מעה דכסף, א"ל לרבי יצחק אשלים לי ולבנאי ולבנתאי נפשאן, א"ל ואיך אשלים נפשייכו, דהא לא אשתכח גבי בר פלג מעה, א"ל בהא אשלימנא בפלג אחרא דאית גבאי, אפקיה ויהביה ליה, אחזיאו ליה בחלמיה דהוה אעבר בשפתא דימא רבא, ובעאן לאשדיה בגויה, חמא לר"ש דהוה אושיט ידוי לקבליה, ואתי ההוא מסכנא ואפקיה ויהביה בידוי דר"ש, ואשתזיב, כד אתער נפל בפומיה האי קרא אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' עכ"ל, ועל זה אצטריך קרא לרבות מתנה מועטת, כגון האי דלא אשתכח לגביה אלא פלג מעה, ואין זה מספיק להחיות לעני, שמא יאמר אדם למאי נ"מ אתן זה פלג מעה, דאין בו תועלת, וכמו דס"ד דרבי יצחק מעיקרא, לכך הוצרך לרבות אפילו מתנה מועטת בכה"ג חייב ליתן, דאפשר מתנה מועטת זו תצטרף עם המעט שבידו, ויהיה בה שיעור מספיק ומועיל:

ועוד נ"ל בס"ד, מה דהוצרך הכתוב לרבות מתנה מועטת, משום דקי"ל במתניתין מי שיש לו מאתים זוז לא יטול מן הצדקה, וסימן לדבר צדקה גי' קצ"ט, ולפ"ז אם יבא עני לבקש צדקה, ויש לזה האדם רק זוז אחד דוקא, אשר לבדו אין בו כדי שביעה, יתכן יאמר האדם טוב שלא אתן מתנה מועטת זאת לזה העני, דשמא זה יש לו קצ"ט זוז, ועתה בזה הזוז שאתן לו, אני מפסידו שלא יוכל לקבל צדקה מרובה מאחרים, על כן טוב שלא אתן לו הזוז כדי שיוכל לקבל צדקה מרובה בבת אחת, כי מי שיש לו קצ"ט זוז יכול לקבל בבת אחת אפילו אלף זוז, ועל כן הוצרך קרא לרבות מתנה מועטת, דאפילו בכה"ג תתן את הנמצא בידך מכל מקום:

דף ל"ג. היה אביו ורבו נושאין משוי, מניח של רבו ואח"כ מניח של אביו. נ"ל בס"ד, הקדים במאמר הזה אביו קודם, באומרו היה אביו ורבו ללמד אע"פ שהיה אביו ראשון ורבו אחריו, דנמצא הוא קרוב לאביו יותר מרבו, עכ"ז מניח של רבו ואח"כ של אביו. אך מקשים אמאי אצטריך ללמדנו דין זה בשלשה אופנים, אבידה ומשוי ושביה, תשני בחדא. ונ"ל בס"ד, דאי אשמעינן במשוי בלבד, הו"א דוקא בדבר זה שהוא נוגע לגוף, דהמשוי הוא צערא דגופו, צריך להקדים את רבו, אבל אבידה שהיא הפסד ממון שהוא חיצוני, אין נוהג בה דין קדימה, ומה שירצה יעשה, לכך אשמעינן דין זה באבידה ג"כ. א"נ נמי הו"א באבידה יש טעם לומר דיקדים את אביו, מפני דאח"כ יהיה ממון זה שלו, שירש אותו מאביו, ולכן חשיב מעתה ממון זה שלו, וקי"ל בממון שלו הוא קודם לרבו, לכך אשמעינן דין זה באבדה ג"כ רבו קודם. ובזה ניחא לתרץ דקדוק אחר, דאמאי נקיט זה דשלו קודם גבי אבידה בלבד, ולא נקיט לה גבי שביה ג"כ, ובזה ניחא דזכר דין זה גבי [illegible] לפרש דין דאבידה, משום

[illegible]

לזקינו עכ"ד, והנה כמו מאמר הבן לאביו, כן הוא מאמר חז"ל כאן, שאמרו כל המקיים בעצמו כך, לדחות של אביו ושל רבו, ולהקדים את שלו הנה לסוף יזדמן לו כך, כאשר יהיה לו עצמו אבידה יקדימו בניו או תלמידיו את שלהם על שלו, והמתנהג לפנים משורת הדין להקדים של רבו ושל אביו על שלו, אז ימצא אח"ז כשיבא לידי דבר זה

[illegible]

~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible]

~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

כל דור ודור [illegible] יאמר

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible]

שיקדימו בניו או תלמידיו את שלו על שלהם:

והא דנקיט המאמר הזה בלשון כך, נ"ל בס"ד דרמז לפי דרכו עוד דבר אחד, והוא שהאדם צריך להתנהג בענייני הנפש בכף פתוחה להיות ותרן הרבה, ובענייני הגוף בכף סתומה לצמצם הרבה, וידוע דענייני הנפש יתייחסו לימין, וענייני הגוף לשמאל, ותיבת כך אות הימני הוא כ"ף סתומה, ואות השמאלי הוא כף פתוחה, ונמצא תיבת כך יורה שהאדם מתנהג בענייני הנפש בכף סתומה, וענייני הגוף בכף פתוחה, וזה א"א להיות צדיק, ומוכרח שיהיה רשע, שאז יתנהגו מן השמים עמו בעוה"ז בכף פתוחה שיאכילוהו שכר קצת מצות שיש לו, ובעוה"ב בכ"ף סתומה שאינו טועם כלום. וז"ש כל המקיים בעצמו כך, דהיינו בסדר כך, שהימין כף סתומה, והשמאל כף פתוחה, סוף בא לידי כך, שעוה"ב המתייחסת לימין ימצא שם כ"ף סתומה שאין טועם כלום, ובעוה"ז שמתייחסת לשמאל ימצא בה כ"ף פתוחה שיאכילוהו שכר קצת מצות שיש לו, כדי שלא ישאר לו כלום לעוה"ב, וכמ"ש ומשלם לשונאיו אל פניו וכו':

שם. ת"ח שבבבל עומדין זה מפני זה, וקורעין זה על זה. נראה לפרש בס"ד הטעם דחכמים שבא"י עושין הידור זל"ז, ואין עומדין מלא קומתם, ושל בבל עומדין מלא קומתם, וכן לקרוע זע"ז, מפני כי ת"ח שבבבל מחמת חריפותם מקשים זל"ז ונלחמים ממש זע"ז, וכמ"ש בגמרא חובלים אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זל"ז, בהלכה, והרואה אותם נלחמים זע"ז חושב שהם שונאין זא"ז, אך באמת את והב בסופה, ולכן כדי שלא יחשבו העולם שהם שונאין זא"ז, ומזלזלים זא"ז לכך עושין כבוד גדול זל"ז בקימה, לעמוד מלא קומתם כדי להראות שהם אוהבים זא"ז, ומיקרים זל"ז, אך בא"י דנוחין זל"ז בהלכה אין צריכין לברר אהבתם ע"י קימה וכיוצא. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש הטעם כי אמרו בגמרא מפני מה ת"ח שבבבל מצויינים, פירוש מלבשים בגדים חשובים, מפני שאינם בני תורה, ופירשו המפרשים ז"ל מפני דאנשי בבל אינן בני תורה, ואין יודעים יקר החכמה כדי לכבד הת"ח, לכך לובשים בגדים חשובים כדי שיכבדום מחמת מלבושם, ור"י אמר מפני שאינם בני מקומן, ולכן אין המון מכירים בהם, כדי לכבדם בכבוד ת"ח, ולפ"ז בין לטעם זה בין לטעם זה מובן הטעם למנהגם, דקמים זה בפני זה וקורעין זע"ז, מטעם כי המון העם אין מכירים אותם הן מצד שהם מאנשי עיר אחרת, הן מצד דהמון העם אינם בני תורה, ולכן מכבדים זא"ז כבוד גדול, כדי שיתכבדו לפני המון העם, משא"כ חכמי ארץ ישראל אין צריכים לכך, כי הם בני מקומן, וגם המון העם יודעים יקר החכמה ויכבדום, עכ"ד נר"ו:

שם. את צריכת לי עד ארבעין שנין. כן צריך לפרש לחבר מילות עד ארבעין שנין עם צריכת לי, וכמ"ש בס"מ, אך יש מפרשים מחברים עד ארבעין שנין עם איקפדי אהדדי וכן נראה שהבין המהרש"א ז"ל, וצריך להבין לפירוש זה איך יצוייר שישארו בהקפדה ארבעים שנה, ולא נזדמן שהרגיש רב הונא דר"ח לא נתכוין לכך. ונ"ל בס"ד דלעולם אחר שאמר רב הונא לר"ח לא צריכנא לך את צריכת לי, הגיד לו ר"ח באמיתות שלא כך היתה כוונתו, ולא נשאר בלבו של רב הונא כלום, אך נולד מזה דעד ארבעין שנין הקפידו שלא ילך זה אצל זה, כי רב הונא אחר שידע שחשד את ר"ח באותו דבר, הקפיד שלא יבא לביתו של ר"ח, כדי שלא ידבר עמו דבר, דחש אולי יזדמן שידבר דבר דמשתמע לתרי אנפי, ויהיה חושדו הפך האמת, כאשר חשדו בדבר זה, וכן ר"ח הוה קפיד שלא ילך לבית רב, כי חש אולי יזדמן שידבר דבר בשוגג שיהיה נחלש בו דעת רב הונא, כאשר נחלש בזה הרבה, ולכך הרחיקו עצמן זה מזה, ולעולם דבר זה עצמו של החשד יצא מלבו של רב הונא תכף, כי ידע דר"ח

fragment/insert found with book قطعة شطية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

לעסוק בהם, הן מצד נזקין הן מצד חרופים וביזוי, ועל כן אע"פ שימנה להם דיינים הרבה. לא יספיקו לדון את דיניהם, אך אם הם בעלי מלאכות קשה להם לפנות ממלאכתם, כדי לעסוק בדינא ודיינא, ולכן אפילו אם יש לזה שהוא בעל מלאכה טענה לתבוע את חבירו בדין, מוחל ואינו תובע, ולכן יען אותו שילווס לעסוק באומנות, ולא יהיו בטלנים, ועי"כ יתמעטו תביעות שלהם בפני הדיינים,
ויספיקו להם הדיינים שממנה עליהם
ובזה מובן מ"ש בית חייהם, כי בית ק
שעושה בו האומנות, שאינו יכול ל
לב"ד, ועי"כ תתמעט התביעות ב
ומ"ש את הדרך זו ג"ח, גם זה
מנוי הדיינים, כי מי שדר
טבעו ומנהגו להיות ותרן, ואינו
הכר, אלא מוותר ומוחל על ממוני, ול
בפני הדיינים. ומ"ש ילכו זו ב"ח, בת
בדברים האלו תהיה בעיניו עוה"ז
יום המיתה וכמ"ש והחי יתן אל לבו,
עליה כ"כ לעשות תביעות ודו"ד בע
חרופים וגדופים וביזוי, וימעט בתביע
הדיינים לדון עם רב. מעשה באדם
בונה ביתו, ועשה עמו הרבה דברים
שנגנב מן עובי הכותל שלו והכניס ל
על כותל, הן מה שעשה בית הכסא ו
ומזיק לו, וכן כיוצא בזה תמיד לו
לא היה בביתו, ולא ידע מכל זה
בא לביתו וראה נזקין שעשה לו, וגם
הכותל שלו, והכניס לביתו, חרה לו עד
בב"ד, ואחר שילא לקבול בב"ד, ולהביא
את חבירו בדין, חזר לביתו ריקם, אמרה
שמש ב"ד, ולמה לא קבלת בב"ד כו
אחר שילאתי קודם שנכנסתי לב"ד ה
ויאמר עתה בהילוכו פגע באדון גבי
מוליכין אותו לקברו, וזה הגביר בנה
גדול ורחב ידים כבית המלך, ויש ל
עוסק בבנינו, ועתה קודם שישב בו נ
לקבר, אמה רוחב על שלש אמות
העפר, וא"כ אמרתי למה אתקוטט ו
הזה שאינו שלי, כי בתים של עוה"ז ו
הבתים והקניינים הם של עוה"ב. נמצא מ
ועוסקים בצרכי קבורה, יעלה תועלת שיר
ודו"ד שלהם בממון וקניינים של עוה"ז,
תביעותיהם, יספיקו הדיינים אשר ימנה
שם. ואת המעשה זה הדין. נ"ל בכ
את הדין בתיבת המעשה, כי ר
מלוה עד שלים המלוה, ורמז בזה שה
הידור שהוא מדת חסידות, כאלו הוא מע
ומ"ש אשר יעשון זו לפנים משורת הד
דמפיק לה מתיבת אשר, שהוא לשון שבר
נגות, ואם האדם יקיים חיוב הדין, אין
יעשה לפנים משורת הדין, הרי זה
שם. אלא אימא שהעמידו דיניהם
ולא עבדו לפנים משורת הדין. קשה וכי בשביל שלא נהגו במידת חסידות תחרב ירושלים, ולמה אינו תולה החרבן בעבירות חמורות שהיה ביהם, וכבר נוכחו קמאי בזה. ונ"ל דהרז"ל אמרו מה"ש לפני הקב"ה, כתיב אשר לא ישא פנים, וכתיב ישא ה' פניו אליך, א"ל אני כתבתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת, והם דקדקו על עצמן עד כזית, נמצא ישראל אם יעשו לפנים משורת הדין או מדה כנגד מדה, יעשה הקב"ה עמהם לפנים משורת הדין, ואין מעניש כפי חיובם על עבירות שבידם. ולכן כיון דלא עבדו לפנים משורת הדין, חרבה ירושלים על עבירות חמורות שבידם, וכמדומה לי דכיוצא בזה תירצו בספרי הראשונים ז"ל:

והא דלא עבד ר"י כר"י לפנים משורת הדין לטעמו, נראה דחש פן הרואה יחשוב שהוא עושה כן משורת הדין ויקבע הלכה כן. אי נמי חש פן בכה"ג נחשב בכלל
הדיוט, דנותן ממון
זה לחוד, וק"ל:
הנה למ"ד דברה
הקטן חייב להוכיח,
בני אדם חייב
מז הכתוב במשלי
קולי אל בני אדם,
לב, פירוש איכם
ים הן גדולים, ומה
אל בפת"ח התח
אדם ואינו בני
שתוכיחו בלי שום
ילים הבינו לב:
מועטת מנין, ת"ל
אי הולך לרבות
דחייב במועטת.
בשלא דף ס"א,
ה פלג מעה דכסף,
תאי נפשאי, א"ל
בי בר פלג מעה,
אי, אפקיה ויהביה
שפתא דימא רבא,
אושיט ידוי לקבליה,
דר"ש, ואשתזיב,
שכיל אל דל ביום
קרא לרבות מתנה
א פלג מעה, ואין
ם למאי נ"מ אתן
דס"ד דרבי ילחק
נה מועטת בכה"ג
טרף עם המעט
ומועיל:
ות מתנה מועטת,
מאתים זוז לא יטול
לפ"ז אם יבא עני
אחד דוקא, אשר
האדם טוב שלא
יש לו קנ"ט זוז,
יוכל לקבל לדקה
הזוז כדי שיוכל
קנ"ט זוז יכול
ולכך קרא לרבות
הנמצא בידך
מניח של רבו
ואח"כ מניח של אביו. נ"ל בס"ד, הקדים במאמר הזה אביו קודם, באומרו היה אביו ורבו ללמד אע"פ שהיה אביו ראשון ורבו אחריו, דנמצא הוא קרוב לאביו יותר מרבו, עכ"ז מניח של רבו ואח"כ של אביו. אך מקשים אמאי אצטריך ללמדנו דין זה בשלשה אופנים, אבידה ומשוי ושביה, תסגי באחדא. ונ"ל בס"ד, דאי אשמעינן במשוי בלבד, הו"א דוקא בדבר זה שהוא נוגע לגוף, דהמשוי הוא לצערא דגופו, צריך להקדים את רבו, אבל אבידה שהיא

הפסד

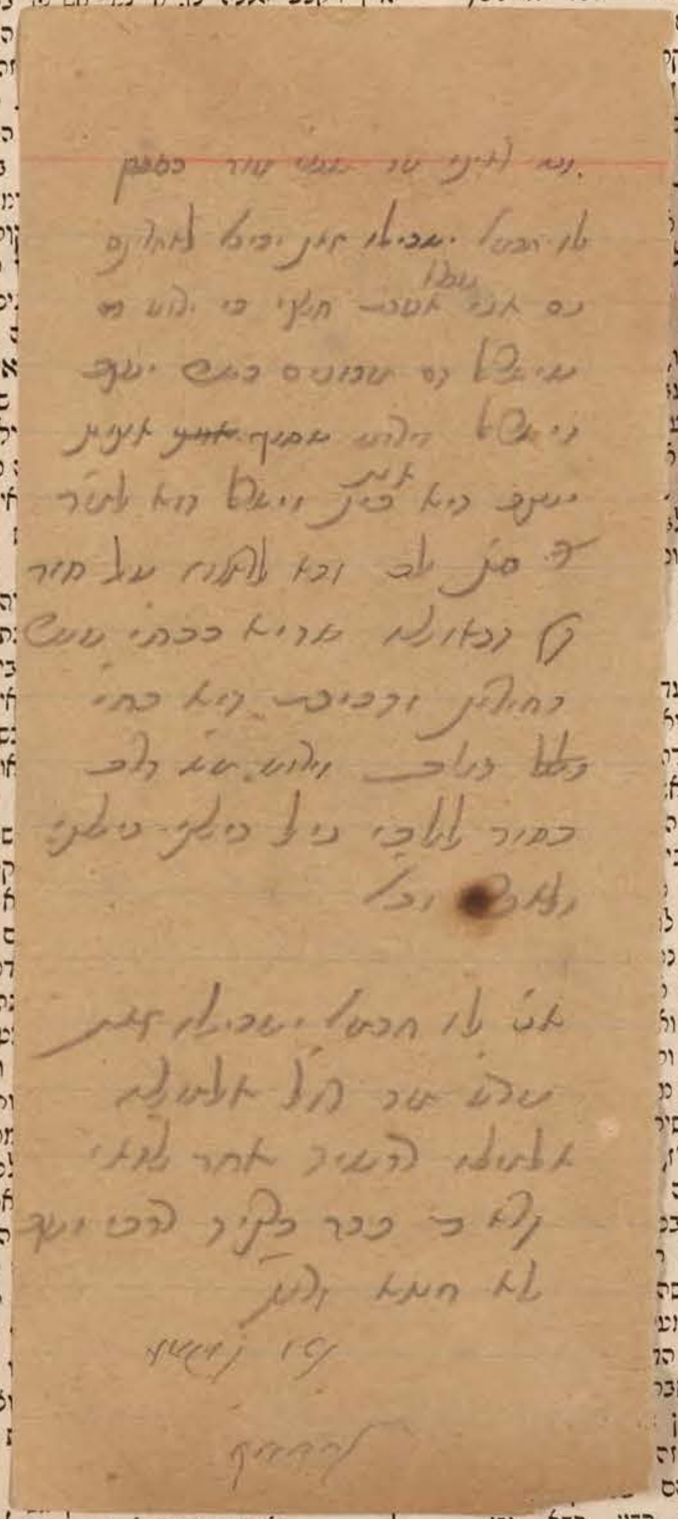

[illegible]

הפסד ממון שהוא חיצוני, אין נוהג בה דין קדימה, ומה שירצה יעשה, לכך אשמעינן דין זה באבידה ג"כ. אי נמי הו"א באבידה יש טעם לומר דיקדים את אביו, מפני דאח"כ יהיה ממון זה שלו, שירש אותו מאביו, ולכן חשיב מעתה ממון זה שלו, וקי"ל בממון שלו הוא קודם לרבו, לכך אשמעינן דין זה באבדה ג"כ רבו קודם. ובזה ניחא לתרץ דקדוק אחר, דאמאי נקיט זה דשלו קודם גבי אבידה בלבד, ולא נקיט לה גבי שביה ג"כ, ובזה ניחא דנקט דין זה גבי אבידה, לאשמעינן הטעם דהילכך לפרש דין דאבידה, משום האי רביתא, ואי אשמעינן דין האבידה בלבד, הו"א דוקא אבידה שהוא פסידא דלא הדר עשו לרבו דין קדימה, אבל משוי דאין כאן פסידא אלא רק צער בעלמא, והוא דבר עובר לא חשו לעשות בזה דין קדימה לרבו, אלא מה שירצה יעשה, לכך אשמעינן דין זה במשוי ג"כ דיקדים את רבו, ואי אשמעינן באבידה ומשוי בלבד, הו"א בשביה צריך שיקדים אביו, משום דאם יקדים רבו יצא מזה לזות שפתים, דהשביה גלויה וידועה לרבים, ולאו ידעי שזה רבו, אך יודעים שזה אביו, וכשיראו שהוא אינו פודה את אביו, אלא פודה אדם אחר, יאמרו זה שונא את אביו, או יודע שאמו זנתה, ואין זה אביו בודאי, אבל השבת אבידה ומשוי, אין מעשים אלו גלוים וידועים לאחרים, ואם יתעסק באבידת רבו, ולא יתעסק באבידת אביו, וכן אם יניח משוי של רבו, ואינו מניח של אביו, מי יודע מה שעשה, על כן יקדים את רבו, ולכך אשמעינן דין זה בשביה ג"כ דיקדים את רבו:

שם. כל המקיים בעצמו כך סוף בא לידי כך. נראה הכונה, ע"פ המעשה שכתב הרב מהר"א הכהן ז"ל, באחד שהיה לו אב זקן, ולא היה חס עליו להביאו בתוך ביתו להאכילו ולהלבישו, אלא היה הזקן הזה דר עם העניים שבעיר, ויהי היום בימי הקור היה הזקן יושב עם העניים ברחוב העיר, ויעבור שם בן בנו של הזקן ויתחנן הזקן אל בן בנו, ויאמר לו ראה איך הקור רב ועצום והוא ערום בתוקף הקור, על כן יאמר לאביו שישלח לו בגד להתכסות בו, וללבשו בימי הקור הזה, וילך הבן ויספר לאביו מה שאמר לו זקינו, ויאמר לו תעלה אל העליה ותמצא בגד תלוי ביתד, תקח אותו ותוליך אותו לזקינך, ויעלה הבן אל העליה, וימצא בגד ישן נושן שיש בו כמה קרעים, ויחר לו מאד על הדבר הזה, ויקח מספרים ויחתוך הבגד לארכו לחצאין שוים, ועי"כ נתעכב בעליה, ויצעק אביו למה נתעכבת, ומה תעשה שם, ואחר שקרא עליו כמה פעמים ירד הבן מן העליה ובידו חצי בגד, ויאמר לו אביו למה חתכת את הבגד לחצאין, ומה תעשה בחצי האחד, ויאמר לו החצי השני הצנעתיו בשבילך כי אחר שתזקין תוציא אתה מן הבית הזה, ובע"כ תשב עם העניים, ובימי הקור כשתבקש ממני בגד ללבוש, אשלח לך זה החצי הנשאר פה, כי מעשה אבות יעשו בנים, וכמו שאתה מתנהג עם אביך, כן אני אתנהג עמך. ויבוש האב ויכלם, וידע כי חטא חטאה גדולה בזה בכבוד אביו, והבנים שאח"ז גם עליו יעבור כוס זה של הבזיון והלך אל אביו ובקש ממנו מחילה, והביאו לביתו. ובזה פירש הרב הנז' עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם, פירוש עטרת זקנים הוא כבוד שלהם בא להם ע"י בני בנים, אך תפארת זה של הבנים שגרמו עטרת הכבוד לזקנם באה מכח אבותם, שאם לא היה האב מטה אוזן לדברי בנו בדברים אלו, מה תועלת היה יוצא מהם לזקינו עכ"ד, והנה כמו מאמר הבן לאביו, כן הוא מאמר חז"ל כאן, שאמרו כל המקיים בעצמו כך, לדחות של אביו ושל רבו, ולהקדים את שלו הנה לסוף יזדמן לו כך, כאשר יהיה לו עצמו אבידה יקדימו בניו או תלמידיו את שלהם על שלו, והמתנהג לפנים משורת הדין להקדים של רבו ושל אביו על שלו, אז ימצא אח"ז כשיבא לידי דבר זה שיקדימו בניו או תלמידיו את שלו על שלהם:

והא דנקיט המאמר הזה בלשון כך, נ"ל בס"ד דרמז לפי דרכו עוד דבר אחד, והוא שהאדם צריך להתנהג בענייני הנפש בכף פתוחה להיות ותרן הרבה, ובענייני הגוף בכף סתומה לצמצם הרבה, וידוע דענייני הנפש יתייחסו לימין, וענייני הגוף לשמאל, ותיבת כך אות הימני הוא כ"ף סתומה, ואות השמאלי הוא כף פתוחה, ונמצא תיבת כך יורה שהאדם מתנהג בענייני הנפש בכף סתומה, וענייני הגוף בכף פתוחה, וזה א"א להיות צדיק, ומוכרח שיהיה רשע, שאז יתנהגו מן השמים עמו בעוה"ז בכף פתוחה שיאכילוהו שכר קצת מצות שיש לו, ובעוה"ב בכ"ף סתומה שאינו טועם כלום. וז"ש כל המקיים בעצמו כך, דהיינו בסדר כך, שהימין כף סתומה, והשמאל כף פתוחה, סוף בא לידי כך, שעוה"ב המתייחסת לימין ימצא שם כ"ף סתומה שאין טועם כלום, ובעוה"ז שמתייחסת לשמאל ימצא בה כ"ף פתוחה שיאכילוהו שכר קצת מצות שיש לו, כדי שלא ישאר לו כלום לעוה"ב, וכמ"ש ומשלם לשונאיו אל פניו וכו':

שם. ת"ח שבבבל עומדין זה מפני זה, וקורעין זה על זה. נראה לפרש בס"ד הטעם דחכמים שבא"י עושין הידור זל"ז, ואין עומדין מלא קומתם, ושל בבל עומדין מלא קומתם, וכן לקרוע זע"ז, מפני כי ת"ח שבבבל מחמת חריפותם מקשים זל"ז ונלחמים ממש זע"ז, וכמ"ש בגמרא חובלים אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זל"ז, בהלכה, והרואה אותם נלחמים זע"ז חושב שהם שונאין זא"ז, אך באמת את והב בסופה, ולכן כדי שלא יחשבו העולם שהם שונאין זא"ז, ומזלזלים זא"ז לכך עושין כבוד גדול זל"ז בקימה, לעמוד מלא קומתם כדי להראות שהם אוהבים זא"ז, ומיקרים זל"ז, אך בא"י דנוחין זל"ז בהלכה אין צריכין לברר אהבתם ע"י קימה וכיוצא. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש הטעם כי אמרו בגמרא מפני מה ת"ח שבבבל מצויינים, פירוש מלבשים בגדים חשובים, מפני שאינם בני תורה, ופירשו המפרשים ז"ל מפני דאנשי בבל אינן בני תורה, ואין יודעים יקר החכמה כדי לכבד הת"ח, לכך לובשים בגדים חשובים כדי שיכבדום מחמת מלבושם, ור"י אמר מפני שאינם בני מקומן, ולכן אין המון מכירים בהם, כדי לכבדם בכבוד ת"ח, ולפ"ז בין לטעם זה בין לטעם זה מובן הטעם למנהגם, דקמים זה בפני זה וקורעין זע"ז, מטעם כי המון העם אין מכירים אותם הן מצד שהם מאנשי עיר אחרת, הן מצד דהמון העם אינם בני תורה, ולכן מכבדים זא"ז כבוד גדול, כדי שיתכבדו לפני המון העם, משא"כ חכמי ארץ ישראל אין צריכים לכך, כי הם בני מקומן, וגם המון העם יודעים יקר החכמה ויכבדום, עכ"ד נר"ו:

שם. את צריכת לי עד ארבעין שנין. כן צריך לפרש לחבר מילות עד ארבעין שנין עם צריכת לי, וכמ"ש בש"מ, אך יש מפרשים מחברים עד ארבעין שנין עם איקפדי אהדדי וכן נראה שהבין המהרש"א ז"ל, וצריך להבין לפירוש זה איך יצוייר שישארו בהקפדה ארבעים שנה, ולא נזדמן שהרגיש רב הונא דר"ח לא נתכוין לכך. ונ"ל בס"ד דלעולם אחר שאמר רב הונא לר"ח לא צריכנא לך את צריכת לי, הגיד לו ר"ח באמיתות שלא כך היתה כוונתו, ולא נשאר בלבו של רב הונא כלום, אך נולד מזה דעד ארבעין שנין הקפידו שלא ילך זה אצל זה, כי רב הונא אחר שידע שחשד את ר"ח באותו דבר, הקפיד שלא יבא לביתו של ר"ח, כדי שלא ידבר עמו דבר, דחש אולי יזדמן שידבר דבר דמשתמע לתרי אנפי, ויהיה חושדו הפך האמת, כאשר חשדו בדבר זה, וכן ר"ח הוה קפיד שלא ילך לבית רב, כי חש אולי יזדמן שידבר דבר בשוגג שיהיה נחלש בו דעת רב הונא, כאשר נחלש בזה הרבה, ולכך הרחיקו עצמן זה מזה, ולעולם דבר זה עצמו של החשד יצא מלבו של רב הונא תכף, כי ידע

דר"ח

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

דר"א דבר לפי תומו ולא נתכוון כאשר חשב הוא:

שם. ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד. נ"ל בס"ד נקיט לשון רץ ללמדינו כי למוד המשנה שהוא רק גירסא, יוכל ללמדו במהירות משא"כ התלמוד שהוא בסברה, צריך להיות בו מתון, ולא יתנהג במרוצה, ולפי מ"ש אחיכם אלו בעלי מקרא שנקראים אחים לבעלי התלמוד, בזה יובן בס"ד רמז הכתוב, טוב שכן קרוב מאח רחוק, כי בעלי משנה הם שכנים לבעלי התלמוד, אבל בעלי מקרא נקראים אחים, ולימוד המשנה טוב מלימוד המקרא, כמ"ש ברישא זו מדה ואינה מדה וזו מדה ונוטל עליה שכר:

שם ע"ב. ששגגת תלמוד עולה זדון. נ"ל בס"ד זדון גי' ס"ז, וכן בינה גי' ס"ז, לרמוז מי שיש לו בינה, אז כל מה שעושה נחשב לו זדון, דהחשבון של זה וזה הוא שוה, וידוע כי השוגג נקרא חטא, ואם תוסיף על חטא מספר מ"ט, יהיה מספר זדון. ובזה יובן בס"ד לא יתן לעולם מט לצדיק, מ"ט כתיב לרמוז כי הקב"ה שומר הצדיקים, ואינו מניח שיבא השוגג שלהם מן גדר חטא לגדר זדון, ע"י שיהיה נוסף מ"ט על חטא:

שם. מגידים אלו עמי הארץ. פירוש שהת"ח שונאין ומתועבין להם כנדה. והא דהמשילם לנדה, מפני כי הנדה מתועבת בימי טומאתה וסופה להטהר ותדבק בבעלה, כן אלו עמי הארץ סופם להטהר ולהדבק בחכמים וכמ"ש ונראה בשמחתכם דעל כולם נאמר שמשתוקקים לראות בשמחת הת"ח, וסופם לשמוח בשמחתם:

שם. שמא תאמר אבד סברם ובטל סיכויים. נ"ל בס"ד אבד סברם קאי על בעלי מקרא ובעלי משנה, שלא למדו התלמוד שהוא המסביר סברה לדברי המקרא, ולדברי המשנה, וכל הלימוד של הגמרא הוא אסבורי מסבר, וכל אדם קבלה נשמתו מהר סיני, הסברה של למוד הגמרא, ולז"א שמא תאמר כיון דאלו לא עסקו בתלמוד שהוא הגמרא, שהם הסברה אבד חלק הסברה אשר קבלה נפשם בהר סיני. ואומרו בטל סכויים קאי על עמי הארץ, וסכויים קאי על השכר של עוה"ב, כי עיקר התענוג שם הוא בראיה כמ"ש רז"ל צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, ונהנין מזיו השכינה, והיינו בראיה, וסכויים הוא לשון ראיה כלשון חכמים שבתלמוד, ושמא תאמר כיון דאלו עמי הארץ לא למדו כלל, לא מקרא ולא משנה, אבד עונג הראיה שלהם בעוה"ב ת"ל ונראה בשמחתכם, כי לבסוף כולם יתקנו, וכולם יראו בשמחה של הת"ח, שהיא תהיה בראיית פני השכינה, שגם להם יהיה חלק בשמחה זו:

ומה שהיו אומרים מעיקרא למען שמי יכבד ה', קשה גבי עמי הארץ מה יש בידם דבר שיכבד בו ה'. ונ"ל בס"ד, ע"פ מש"ה וראיתי שיש יתרון החכמה על הסכלות, כיתרון האור מן החשך, על כן אם היו הכל חכמים לא היה נראה כבוד לחכמה בעולם אחד ממאה, ממה שיש לה עתה בהיות נמצאים עמי ארצות, ונמצא ע"י עמי ארצות יתגלה כבוד החכמים, שהוא כבוד התורה, וכבוד התורה, הוא כבוד השי"ת:

פרק שלישי

דף ל"ה. מקיים ביה במלוה תומת ישרים תנחם. נראה דברותא קא משתעי, דעל הרוב המאמין מתעשר, וכמו שאומרים העולם אל"ף בי"ת אמונה ברכה, גימ"ל דל"ת גניבה דלות, ומלוה מקיים ביה בלוה וסלף בוגדים ישדם, היינו נמי על הרוב:

דף ל"ח מלמד שנשותיהם מבקשים ליגשא ואין מניחין אותם. דקדק הרב עיון יעקב ז"ל, והלא אין צער למת כשלא תנשא אלמנתו ואדרבה זה כבוד של המת ע"ש. ונראה בס"ד הכונה דהאנשים שמתו בחרב שנקברו תכף ולא נמצא עדים שיעידו על צורתם אחר שנהרגו ויהיו מוכרחים לפתוח קברם כדי לראות צורתם, וסימנים שיש בהם, ופתיחת הקבר קשה למת, ולז"א שנשותיהם מבקשים ליגשא ואין מניחים אותם, ואז יהיו מוכרחים הנשים לפתוח קברות בעליהם, שיראו העדים צורתם, וסימנים שלהם. אי נמי כיון דאין מניחים אותם להנשא, מוכרח שלא יש עדות על בעליהם להתיר הנשים על ידה, ואז ישארו בעיגון כל ימיהם, וברוב הימים מחמת צער העיגון יקללו הנשים את בעליהם, וזו קשה למת שתקללו אשתו אחר מותו בימים ובלילות:

דף מ"ב אר"י לעולם יהא כספו של אדם מצוי בידו, שנאמר וצרת הכסף בידך. י"ל הול"ל מצוי אצלו, שאין האדם שומר כספו בידו, אלא בתיבתו או בכיסו. ונ"ל בס"ד, שרמז לפי דרכו שראוי להוציא כספו בדבר טוב בלבד, ולא בדבר רע, ומספר טוב רמוז בידים, כי הכף והאצבעות הם ט"ו פרקים, והזרוע ופרק המחובר לכתף הם שנים, הרי טוב פרקים, ועשה הקב"ה בריאת האדם כן לרמוז לו שיעשה בידו טוב ולא רע, ולז"א לעולם יהא כספו של אדם מצוי בידו, ר"ל שיעשה בכספו פועל טוב הרמוז בידו. או יובן בס"ד, ע"ד מ"ש מונבז המלך אבותיו גנזו במקום שהיד שולטת בו, ואני גנזתי במקום שאין יד אחרים שולטת בו, אבותיו גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי, ולכן אמר טוב תיעשה בכספו צדקה ומלוה שאז יהיה כספו מצוי בידו ולא ביד אחרים. אי נמי דארז"ל כספים אין להם שמירה אלא קרקע, וידוע כי יד ר"ל מקום כמו מציב לו יד, וכן יד אבשלום, ולז"א יהיה מצוי בידו כלומר במקומו, בקרקע שהוא יושב עליה, ולא יתן אותו בהקפה לאחרים, או יניחנו בתוך תיבתו, כי אפשר שיגנב. ומ"ש ר"י ישלש מעותיו שליש בקרקע, היינו שיקנה בו קרקעות ויאכל פירותיהן, אך אותו השליש שבידו תהיה שמירתו בלילה בקרקע, ועל זה אמר יהיה מצוי בידו, ר"ל במקומו. או הכונה אם נושא ונותן בו, לא יהיה בעיר אחרת, אלא בידו, דהיינו במקומו שהוא דר בו, דאז יהיה קרוב אליו בכל עת:

שם. לעולם ישלש אדם מעותיו וכו'. נ"ל בס"ד מעות עולה מספר תקי"ו, ואם תשלש מספר זה יהיה כל שליש מספר קבע, רמז אע"פ שהמעות נקראו זוזים, שהם זזים ואינם מתמידין אצל בעליהן, עכ"ז אם יעשה האדם עצת חכמים לשלש המעות שלו בקרקע, ופרקמטיא, ובידו אז יהיה אצלו בקבע ולא יזוזו ממנו, לכן כל שליש עולה מספר קבע. גם עוד הוא אותיות עקב, שהוא רמז למדת הענוה, ומי שהוא עניו ושפל ועושה עצמו עקב, אז יהיה הממון אצלו בסוג קבע. ונראה לרמוז עוד מעות עולה מספר יושר, רמז שהמעות יסגל אותם האדם ביושר, ולא בגזל ומרמה. גם מעות בגי' שיו"ר, רמז שלא יעסוק בכל המעות שלו, אלא יהיה בהם שיור באוצר בטלים בלי עסק וקורין זה בערבי דביר:

שם. אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין. נראה על כן הטל יהיה ממנו ברכה יותר מן המטר, בשביל שהוא סמוי מן העין, גם המטר שיורד בלילה יש בו ברכה יותר מן המטר שיורד ביום, ולכן ארז"ל ונתתי גשמיכם בעתם, שיהיו יורדין בלילי שבתות ולילי רביעיות, שאין בני אדם הולכין, והטעם מפני שבזה יהיה סמוי מן העין, וכן היה בימי שמעון בן שטח שהיו יורדין הגשמים בלילות דוקא, והשמש זורחת ביום והולכין למלאכתם, והיה בהם ברכה שהיו חיטים גדולים ככליות, וכנז' בתענית דף כ"ג, והנה מלוי אותיות עין עולה קכ"ו כמנין אפילה, לרמוז מטר היורד באפילה שהוא סמוי מן העין יש בו ברכה, ולכן אותיות המלוי שהם מספר אפילה הם סמוי מן אותיות עין, ולז"א אין הברכה מצויה אלא באפילה, שרמוזה באותיות

שהם סמוי מן העין, דהפשוט גלוי והמלוי סתום:

שם. אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו. נ"ל בס"ד. דרבי יצחק איירי שיהיה מכוסה מעין החושית דוקא, דהיינו כיס מלא זהובים וקשור, הנה הזהובים מכוסים מעין החושית, כיון שהם תוך הכיס אין העין רואה אותם, וכן כרי דגן מכוסה במחצלאות וכיוצא, שאין העין רואה את החיטים, ה"ז שורה בו ברכה, אע"פ שבעין השכלית רואה את הזהובים והחיטים, שהוא מצייר בדעתו שיש כאן זהובים, אך תנא דבי ר"י איירי שיכסנו גם מעין השכלית, שלא יודע לאדם שיש כאן חיטים או זהובים, ולכן נקיט האי לישנא שולטת בו, כלומר אע"פ דליכא ראיה ממשית כלל, ולהכי לא אמר שאין העין רואה אותו:

שם. לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד, ולא בדבר המנוי. נ"ל בס"ד, שלשה אלה הם ר"ת **שמם** לשון שממה, רמז אם שקול או מדוד או מנוי, הוא **שמם** מן הברכה, וס"ת דלי כלומר כמו הדלי שאין מכניסין בו מים לקיום, אלא רק יתמלא לשעה וחוזר להיות ריקם, כן אלו אין הברכה שהיא העושה קיום לדברים שורה עליהם:

פרק רביעי

שם. מי שפרע מאנשי דור המבול ודור הפלגה, ומאנשי סדום ועמורה וממצרים שטבעו בים. קשה מה שייכות יש לזה שאינו עומד בדבור לאנשים הנז', ועוד למה אומרים שטבעו בים, יאמרו וממצרים בסתם, כי הוא יתברך נפרע מהם בארץ מצרים ובים, דלקו כאן וכאן. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים פרשת שמות, דשלשה דורות אלו של מבול ושל הפלגה ואנשי סדום, כולם היו מגילגולות קרי של אדה"ר, באותם ק"ל שנה שפירש מאשתו אחר אכילת עץ הדעת ע"ש, גם ידוע דהנחש לא היה יכול לפתות את חוה שתאכל מעץ הדעת, אלא ע"י שנוי דברים ששינה אדה"ר במצותו יתברך, כי השי"ת צוהו על האכילה, ולא אסר לו הנגיעה, והוא שינה ואמר לחוה שגם הנגיעה אסרה לנו, ועי"כ מצא הנחש מקום להכנס בו לעשות מזמתו, כי הוא לא היה יכול להאכילה בחוזק יד, אך בנגיעה יכול עליה, כי היתה עומדת לפי תומה אצל עץ הדעת, ובא הנחש ודחה אותה עליו, וא"ל הרי נגעת ולא מתת, כן באכילה תאכל ולא תמות, ואכלה, ואחר שאכלה הוכרח גם אדה"ר לאכול, כי באה עליו בטענה, וכיון שאכל נטרד מג"ע, ופירש מאשתו ק"ל שנה, וכיון שפירש מאשתו הוליד באותם ק"ל שנה מן הקרי, לאותם נשמות שהיו במבול, ובהפלגה ובסדום, ולכך הרשיעו ולא נתקנו, נמצא אלו השלשה דורות נתהוו מסיבת אכילת עץ הדעת, ואכילה של עץ הדעת נעשית מסיבת שינוי דברים ששנה אדה"ר במצותו יתברך, לכן זה המשנה דבריו ואינו עומד בדיבורו, תלו עונשו בעונש שלשה דורות הנז', ומה שתלו אותו במצרים ג"כ, מפני כי מצרים לקו בעבור קושי השעבוד שעשו לישראל, וידוע במה יכלו לעמוד על רוחם ולהקשות עליהם השעבוד יותר מכוחם, הוא בערמה שעשו להם תחלה בפה רך, שא"ל עשו עמי בטובה, והיה כל א' מישראל עוסק יותר מכדי יכלתו, כי אמר לשעה היא זו, טוב שאעשה רצון המלך, אח"כ אותו רשע שם סך שעבודם לחק שצריך ליתן לבנים ביום, סך כו"כ, וזהו קושי השעבוד שעשה אליהם, והוא שינוי דברים ששינה מן פה רך לפרך, גרם לו הפרענות של מלקות:

ומה שפירש על פרענות שלקה בים, היינו כי הסיבה שסיבבה לו לאסור את רכבו ואת עמו לקח עמו לשפת הים, הוא שינוי הדברים ששינה להם בתחלת שעבודו בם, אשר בתחלה דבר בפה רך, באומרו עשו עמי בטובה, כי מחמת שדיבר בערמה לכך אמר לו תחלה דרך שלשת ימים נלך במדבר, שיחשיב שאומרים לחזור אליו, ומחמת כן מצא לו פתח לרדוף אחריהם, בחשבו שהם שינו ועברו על דבריו יתברך, כי הוא אמר שילכו דרך שלשת ימים ויחזרו, והם ברחו לגמרי, ולכך רדף אחריהם, אבל אם היה אומר לו בפירוש מעיקרא שישלחם לגמרי, לא היה חוזר בו לרדוף אחריהם, כי היה ירא לנפשו, והנה מה שהטעהו בכך הוא מדה כנגד מדה, כיון שהוא הטעה אותם בתחלת שעבודו בם, שא"ל תחלה עשו עמי בטובה, ואח"כ חזר בו ושעבדם בפרך, לכך הטעהו בדבר של שלשת ימים, וזה היה סיבה שירדוף אחריהם וילקה על הים, ולכך תולין פרענות זה המשנה ואינו עומד בדבורו, לפרענות פרעה על הים:

שם. אביי אמר אודעי מודעינן ליה, דכתיב ונשיא בעמך לא תאור. קשה איך יליף קללה דהדיוט, מפסוק זה דאמור גבי נשיא. והנה עבדא יגעתי ומצאתי ביאור דבר זה יוצא מגמרא דסנהדרין דף ס"ו, והוא כי בגמרא דשבועות דף ל"ו, יליף איסור מקלל את חבירו מפסוק לא תקלל חרש, ודברים אלו מפורשים היטב בגמרא דסנהדרין דף ס"ו, דקאמר אם היה אביו דיין הרי הוא בכלל ונשיא בעמך לא תאור, אינו לא דיין ולא נשיא מנין, אמרת הרי אתה דן בנין אב משתיהן, לא ראי נשיא כראי דיין, ולא ראי דיין כראי נשיא וכו', הצד השוה שבהם שהן בעמך, ואתה מוזהר על קללתן, אף אני אביא אביך שבעמך, ואתה מוזהר על קללתו, מה להצד השוה שבהן, שכן גדולתן גרמה להם, ת"ל לא תקלל חרש, באומללים שבעמך הכתוב מדבר וכו ע"ש, נמצא ילפינן הדיוט שבעמך, מהאי פסוקא מכח ילפותא דמה הצד, ודו"ק:

דף מ"ט, אלא לומר לך שיהא הן שלך צדק, ולאו שלך צדק. קשה מאחר דזה איירי במקח וממכר, בשלמא אם א"ל למכור ואמר הן, שסמך הלוקח על דבריו ועשה מה שעשה, יש בזה משום מחוסר אמנה, אם יחזור בו, אך בלאו, אם א"ל למכור ואמר לאו, אם אח"כ חוזר בו ואומר הן, מה עשה קלקול באומרו תחלה לאו ואח"כ הן. ונ"ל בס"ד, דמשכחת לה דעושה היזק בהיכא שהוא רוצה למכור, ואמר שלא למכור, ואח"ך חזר ואמר למכור, והיינו ראובן ביתו שכן לשמעון, והיה ביתו קטן ונפל ובא לבנותו, אך הרגיש ששמעון רוצה למכור ביתו, ולכן קודם שבנה שאל את שמעון אם רוצה למכור הבית כדי שאקנהו ואחריב בו בנין ביתי, כי הוא מתערב היטב עם ביתו של ראובן, והשיב שמעון לאו, אין ברצוני למכור כלל, והוכרח ראובן לבנות ביתו, ואחר שבנה בנין גם על הצד של בית שמעון, חזר שמעון ואמר למכור, והוכרח ראובן לקנותו, אך הפסיד אותו הבנין שבנה מצד ביתו של שמעון, כי עתה צריך לעקור הבנין ההוא, כדי לערב ביתו של שמעון עם ביתו, ולהרחיב ביתו בביתו של שמעון, ועל זה הלאו שאמר בתחלה בשקר שהוא רוצה למכור, ואמר לאו, וזה סמך על דבריו, ובנה הבנין, ועתה שחוזר ואומר למכור, הנה הוא מוכרח להפסיד הבנין שבנה, אומר כאן שצריך להיות לאו שלך צדק:

שם. אע"פ שאמרו טלית קונה דינר זהב וכו'. פירוש, אם משך זה הטלית קונה הלה דינר הזהב, ואע"פ שלא קבלו עדיין אינו יכול לחזור בו, אבל אין דינר זהב קונה טלית, דאם לא משך הטלית, אפילו שקבל הלה דינר הזהב, יכול לחזור בו, כי דינר הזהב חשיב מטבע, ואין מעות קונות, מכל מקום כך הלכה, כלומר אפילו שזה החוזר בו עתיד לבא עליו פרענות על שחזר בדבורו, כן הלכה, דיכול מן הדין לחזור בו, ואין ב"ד יכולין לעכב ולמחות בידו, ורק אומרים עליו מי שפרע מדור המבול וכו', כן פירש רש"י ז"ל בדף מ"ח ע"ש, ומקשי בתלמודא מסיפא דהך ברייתא דקאמר והנושא ונותן בדברים לא קנה, והחוזר בו אין רוח

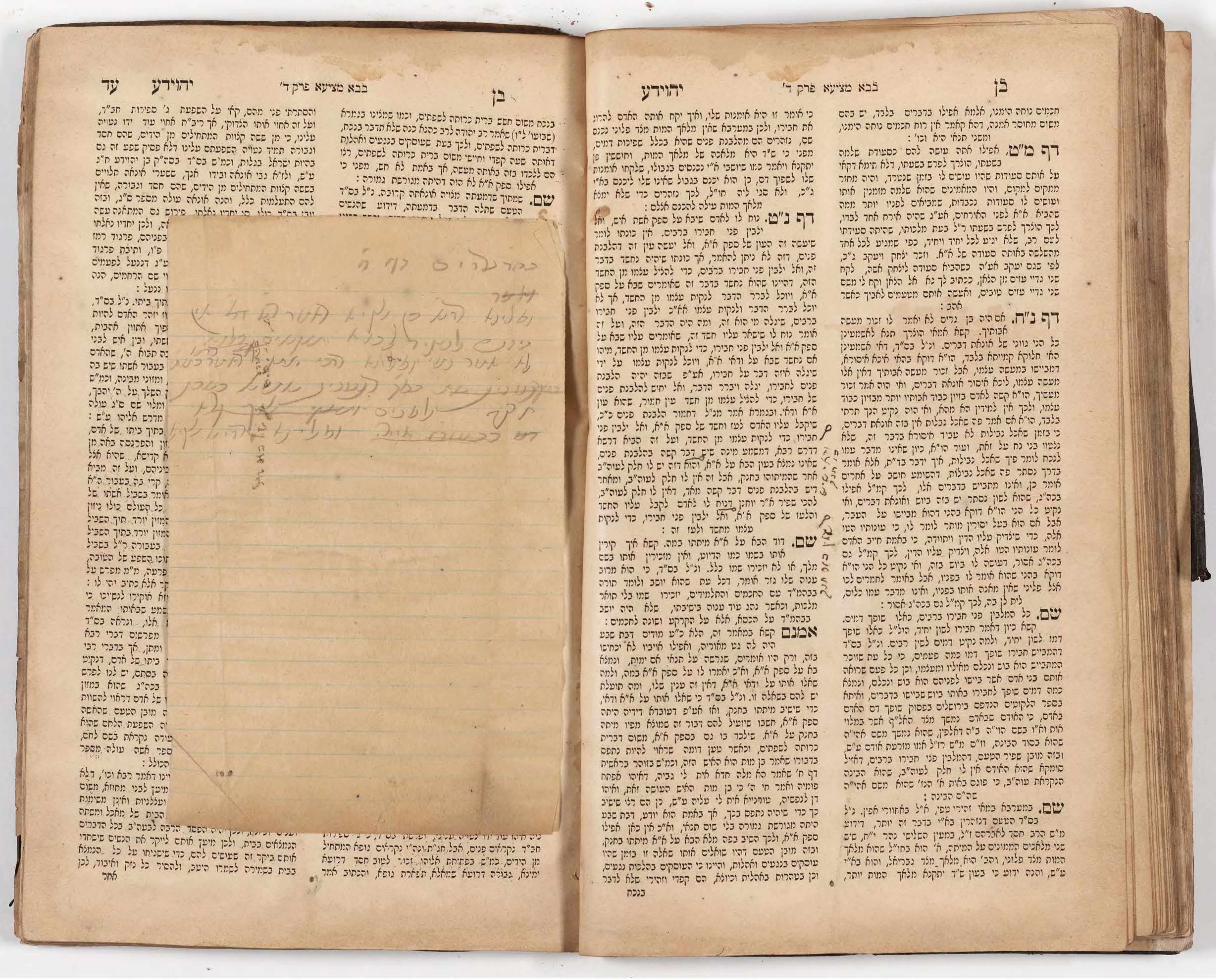

חכמים נוחה הימנו, אלמא אפילו בדברים בלבד, יש בהם משום מחוסר אמנה, דהא קאמר אין רוח חכמים נוחה הימנו, ומשני תנאי היא וכו':

דף מ"ט. אפילו אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו, הוצרך לפרש בשעתו, דלא תימא דקאי על אותם סעודות שהיו עושים לו בזמן שנטרד, והיה מחזר ממקום למקום, והיו המאמינים שהוא שלמה מזמנין אותו ועושים לו סעודות נכבדות, שמביאים לפניו יותר ממה שהביא א"א לפני האורחים, אע"ג שהיה אורח אחד לבדו, לכך הוצרך לפרש בשעתו ר"ל בעת מלכותו, שהיתה סעודתו לעם רב, שלא יגיע לכל יחיד ויחיד, כפי שמגיע לכל אחד מהשלשה באותה סעודה של א"א. וזכר יצחק ויעקב ג"כ, לפי שגם יעקב אע"ה כשהביא סעודה ליצחק אבא, לקח שני גדיי עזים מן הצאן, ככתוב לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים, ואעשה אותם מטעמים לאביך כאשר אהב:

דף נ"ח. אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך. קשה אמאי הוצרך תנא לאשמעינן כל הני גווני של אונאת דברים. וי"ל בס"ד, דאי אשמעינן האי חלוקא קמייתא בלבד, הו"א דוקא בהאי איכא איסורא, דמביישו במעשה עצמו, אבל זכור מעשה אבותיך דאין אלו מעשה עצמו, ליכא איסור אונאת דברים, ואי הוה אמר זכור מעשיך, הו"א קשה לאדם בזיון כבוד אבותיו יותר מבזיון כבוד עצמו, ולכך אין למידין הא מהא, ואי הוה נקיט הנך תרתי בלבד, הו"א אם אמר פה שאכל נבלות אין בזה אונאת דברים, כי בזמן שאכל נבילות לא עביד איסורא בדבר זה, שלא נצטוו בני נח על זאת, ועוד הו"א, כיון שאינו מדבר עמו לנכח לומר פיך שאכל נבילות, איך ידבר בד"ת, אלא אומר בדרך נסתר פה שאכל נבילות, דהשומע חושב על אחרים אומר כן, ואינו מתבייש בדברים אלו, לכך קמ"ל אפילו בכה"ג, שהוא לשון נסתר יש בזה ביוש ואונאת דברים, ואי נקיט כל הני הו"א דוקא בהני דהוא מביישו על העבר, אבל אם הוא בעל יסורין מותר לומר לו, כי עונותיו הטו אלה, כדי שיצדיק עליו הדין ויתוודה, כי באמת חייב האדם לומר עונותיו הטו אלה, ויצדיק עליו הדין, לכך קמ"ל גם בכה"ג אסור, דעושה לו ביוש בזה, ואי נקיט כל הני הו"א דוקא בהני שהוא אומר לו בפניו, אבל באומר לחמרים לכו אצל פלוני שאין מאנה אותו בפניו, ואינו מדבר עמו כלום, לית לן בה, לכך קמ"ל גם בכה"ג אסור:

שם. כל המלבין פני חבירו ברבים, כאלו שופך דמים. קשה כיון דאמר חבירו לשון יחיד, הול"ל כאלו שופך דמו לשון יחיד, ולמה נקיט דמים לשון רבים. וי"ל בס"ד דהמבייש חבירו שופך דמו כמה פעמים, כי כל עת שזוכר המתבייש הוא בוש ונכלם מאליו ומעצמו, וכן כל פעם שרואה אותם בני אדם אשר ביישו לפניהם הוא בוש ונכלם, ונמצא כמה דמים שופך לחבירו באותו ביוש שביישו בדברים, ואיתא בספר הלקוטים הנדפס בירושלים בפסוק שופך דם האדם באדם, כי האודם שבאדם נמשך מצד האל"ף אשר במלוי אות וא"ו בשם הוי"ה ב"ה דאלפין, שהוא נמשך משם אהי"ה שהוא בסוד הבינה, וז"ש מ"ש רז"ל אמו מזרעת אודם ע"ש, ובזה מובן שפיר הטעם, דהמלבין פני חבירו ברבים, דאזיל סומקא שהוא האודם אין לו חלק לעוה"ב, שהוא הבינה הנקראת עוה"ב, כי פוגם באות א' הנז' שהוא משם אהי"ה שה"ס הבינה:

שם. במערבא במאי זהירי טפי, א"ל באחורי אפין. נ"ל בס"ד הטעם דנזהרין בא"י בדבר זה יותר, דידוע מ"ש הרב חסד לאברהם ז"ל, במעין השלישי נהר י"א, שיש שני מלאכים הממונים על המיתה, א' הוא בחו"ל שהוא מלאך המות מצד פלוני, והב' הוא מלאך מצד גבריאל, והוא בא"י ע"ש, והנה ידוע כי בעון ש"ד יתקנא מלאך המות יותר, כי אומר זו היא אומנות שלו, ואיך יקח אותה האדם להרוג את חבירו, ולכן במערבא שאין מלאך המות מצד פלוני נכנס שם, נזהרים הם מהלבנת פנים שהיא בכלל שפיכות דמים, מפני כי ש"ד היא מלאכה של מלאך המות, וחוששין פן יתקנא ויאמר כמו שיושבי א"י נכנסים בגבולו, שלקחו אומנות שלו לשפוך דם, כן הוא יכנס בגבול שאינו שלו ליכנס בא"י ג"כ, ולא סגי ליה חו"ל, לכך נזהרים כדי שלא ימצא מלאך המות עילה להכנס אצלם:

דף נ"ט. נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש, ואל ילבין פני חבירו ברבים. אין כונתו לומר שיעשה זה העון של ספק א"א, ואל יעשה עון זה דהלבנת פנים, דזה לא ניתן להאמר, אך כונתו שיהיה נחשד בדבר זה, ואל ילבין פני חבירו ברבים, כדי להציל עצמו מן החשד הזה, דהיינו שהוא נחשד בדבר זה שאומרים שבא על ספק א"א, ויוכל לברר הדבר לנקות עצמו מן החשד, אך לא יוכל לברר הדבר ולנקות עצמו אא"כ ילבין פני חבירו ברבים, שיגלה מי הוא זה, ומה היה הדבר הזה, ועל זה אומר נוח לו שישאר עליו חשד זה, שאומרים עליו שבא על ספק א"א ואל ילבין פני חבירו, כדי לנקות עצמו מן החשד, מיהו אם נחשד שבא על ודאי א"א, ויוכל לנקות עצמו על ידי שיגלה איזה דבר על חבירו, אע"פ שבזה יהיה הלבנת פנים לחבירו, יגלה ויברר הדבר, ואל יחוס להלבנת פנים של חבירו, כדי להציל עצמו מן חשד עון חמור, שהוא עון א"א ודאי. ובגמרא אמר מנ"ל דחמור הלבנת פנים כ"כ, שיקבל עליו האדם לעז וחשד של ספק א"א, ואל ילבין פני חבירו כדי לנקות עצמו מן החשד, ועל זה הביא דרשא דדרש רבא, דמשמע מינה שיש דבר קשה בהלבנת פנים, שאינו נמצא בעון הבא על א"א, והוא דזה יש לו חלק לעוה"ב אחר שהמיתוהו בחנק, אבל זה אין לו חלק לעוה"ב, ומאחר דיש בהלבנת פנים דבר קשה מאד, דאין לו חלק לעוה"ב, להכי שפיר א"ר יוחנן דנוח לו לאדם לקבל עליו החשד והלעז של ספק א"א, ואל ילבין פני חבירו, כדי לנקות עצמו מחשד ולעז זה:

שם. דוד הבא על א"א מיתתו במה. קשה איך קורין אותו בשמו כמו הדיוט, ואין מזכירין אותו בשם מלך, או לא יזכירו שמו כלל. וי"ל בס"ד, כי הוא מרוב ענוה שלו גזר אומר, דכל עת שהוא יושב ולומד תורה בבהמ"ד עם החכמים והתלמידים, יזכירו שמו בלי תואר מלכות, וכאשר נהג עוד ענוה בישיבתו, שלא היה יושב בבהמ"ד על הכסא, אלא על הקרקע ושוה לחכמים:

אמנם קשה במאמר זה, הלא כ"ע מודים דבת שבע היה לה גט מאוריה, ואפילו אויביו לא יכחישו בזה, ורק היו אומרים, שגרשה על תנאי אם ימות, ונמצא בא על ספק א"א, וא"כ יאמרו לו על ספק א"א במה, ולמה שאלו אותו על ודאי א"א, דאין זה ענין שלו, ומה תועלת יש להם בשאלה זו. וי"ל בס"ד כי שאלו אותו על א"א ודאי, כדי שישיב מיתתו בחנק, ואז אע"פ דעובדא דידיה היתה ספק א"א, חשבו שיועיל להם דבור זה שמוצא מפיו מיתה בחנק על א"א, שילכד בו גם בספק א"א, משום דברית כרותה לשפתים, וכאשר טען דומה שראוי להיות נתפס בדבורו שאמר בן מות הוא האיש הזה, וכמ"ש בזוהר בראשית דף ח' שאמר הא מלה חדא אית לי גביה, דאיהו אפתח פומיה ואמר חי ה' כי בן מות האיש העושה זאת, ואיהו דן לנפשיה, טורנייא אית לי עליה ע"ש, כן הם רצו שישיב כך כדי שיהיה נתפס בכך, אך באמת הוא יודע, דבת שבע היתה מגורשת גמורה בלי שום תנאי, וא"כ אין כאן אפילו ספק א"א, ולכך השיב בפה מלא הבא על א"א מיתתו בחנק, ובזה מובן הטעם דהיו שואלים אותו שאלה זו בזמן שהיו עוסקים בנגעים ואהלות, והיינו כי העוסקים בהלכות נגעים, וכן בטהרות באהלות וכיוצא, הם קפדי וזהירי שלא לדבר

בנכח

בנכח משום חשש ברית כרותה לשפתים, וכמו שמצינו בגמרא (שבועו' ל"ו) שאמר רב יהודה לרב כהנא כנה שלא תדבר בנכח, דברית כרותה לשפתים, ולכך בעת שעוסקים בנגעים ואהלות דאותה שעה קפדי וחיישי משום ברית כרותה לשפתים, רצו ללכדו בזה באותה מעשה, אך באמת לא חש, מפני כי אפילו ספק א"א לא הוה דהיתה מגורשת גמורה:

שם. שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה. נ"ל בס"ד הטעם שתלה הדבר בדמעתה, דידוע שהנשים

[illegible] עוד ידו נטויה עלינו, ופירשתי בס"ד, [illegible]
חב"ד נקראים פנים, אבל חג"ת-נה"י נקראים גופא המתחיל
מן הידים, כמ"ש בפתיחת אליהו, זכור לטוב חסד דרועא
ימינא, גבורה דרועא שמאלא, תפארת גופא, והכתוב אמר

והסתרתי פני מהם, קאי על השפעת ג' ספירות חב"ד, ועל זה אחוי אותו הצדוקי, אך ריב"ח אחוי עוד ידו נטויה עלינו, כי מן ששה קצוות המתחילים מן הידים, שהם חסד וגבורה תמיד נטויה השפעתם עלינו דלא פסיק שפע זה גם בהיות ישראל בגלות, וכמ"ש בס"ד בספ"ק בן יהוידע ח"ג ע"ש, ולז"א גבי אונאה ובידו אנך, ששערי אונאה תלויים בששה קצוות המתחילים מן הידים, שהם חסד וגבורה, שאין להם התעלמות כלל, והנה אונאה עולה מספר ס"ג, ובזה יובן בס"ד כולו סג יחדיו נאלחו, פירוש גם המתאנה עשה

זה, ולכן יחדיו נאלחו
בפניהם, פרגוד רמז
פ"ו, ותיבת פרגוד
ע"ג דנגעל לפעמים
וי שם הרחמים, הנה
ו נגעל:
תוך ביתו. נ"ל בס"ד,
ז יזהר האדם להיות
פוך אתוון אהבית,
שתו, ובין איש לבני
ה תבוא ה', שהאדם
בעבור אשתו שיש בה
, ומזוני מבינה, וכמ"ש
ן השלך על ה' יהבך,
ומלוי שם ס"ג עולה
מדרש אליהו ע"ש:
בתוך ביתו של אדם,
זון והפרנסה באה מן
א קדישא, שהיא אצל
ביניהם, ועל זה מביא
, קרי בה בעבור ה"א
אומר בשביל אשתו של
כל העולם כולו ניזון
המזון יורד תוך השביל
המזון יורד בתוך השביל
בעבורה ר"ל בשביל
זוכו השפע של הטובה,
פרעה, מ"מ מפרש על
ך אלא כתיב יטי לו:
זא אוקירו לנשייכו כי
שמע שבאותו המאמר
אלו, ונראה בס"ד
מפרשים דברי רבא
ומתן, אך בדברי רבי
ביתו של אדם, דנקיט
ה בשתם, יש לנו לפרש
בכה"ג שהוא במזון
של אדם דראוי להשוות
ה מובן הטעם שהאשה
ים השפעת הלחם שהיא
עודה נקראת בשם לחם,
ספר אשה עולה מספר
הכולל:
ינו דאמר רבא וכו', דלא
מיעץ לבני מחוזא, משום
ועללניות ואינן משימות
הבית של מאכל ומשתה
הפסד הרבה לבעה"ב בכל הדברים
הנמצאים בבית, ולכן מיעץ אותם לייקר את הנשים שישחדו
אותם ביקר זה שעושים להם, כדי שישגיחו על כל הנמצא
בבית בשמירה לשמרו היטב, ולהסיר כל נזק ואיבוד, לכן

אחר

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

fragment/insert found with book قطعة شطية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

חכמים נוחה הימנו, אלמא אפילו בדברים בלבד, יש בהם משום מחוסר אמנה, דהא קאמר אין רוח חכמים נוחה הימנו, ומשני תנאי היא וכו' :

דף מ"ט. אפילו אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו, הולך לפרש בשעתו, דלא תימא דקאי על אותם סעודות שהיו עושים לו בזמן שנטרד, והיה מחזר
ממקו
ועושי
שסביא
לכך ה
לנס
מהשלנ
לפי ש
שני ג
שני ג

דף
כל ה
הא ה
דמבי
מעשה
מעשין
עלמו,
בלבד,
כי בזמ
נלטוו
לנכח
בדרך
אומר
בכה"ג
נקיט
אבל
אלה,
לומר
בכה"ג
דוקא
אלל

שם
דמו ל
דהמבי
המתבי
אותם
כמה
בספר
באדם,
אות וא"
שהוא ב
ובזה מ
סומקא
הנקרא

שם. במערבא במאי זהירי טפי, א"ל באחורי אפין. נ"ל בס"ד הטעם דנזהרין בא"י בדבר זה יותר, דידוע מ"ש הרב חסד לאברהם ז"ל, במעין השלישי נהר י"א, שיש שני מלאכים הממונים על המיתה, א' הוא בחו"ל שהוא מלאך המות מצד פלוני, והב' הוא מלאך מצד גבריאל, והוא בא"י ע"ש, והנה ידוע כי בעון ש"ד יתקנא מלאך המות יותר, כי אומר זו היא אומנות שלו, ואיך יקח אותה האדם להרוג את חבירו, ולכן במערבא שאין מלאך המות מצד פלוני נכנס שם, נזהרים הם מהלבנת פנים שהיא בכלל שפיכות דמים, מפני כי ש"ד היא מלאכה של מלאך המות, וחוששין פן יתקנא ויאמר כמו שיושבי א"י נכנסים בגבולו, שלקחו אומנות שלו לשפוך דם, כן הוא יכנס בגבול שאינו שלו ליכנס בא"י
כדי שלא ימנא

ת איש, ואל
כונתו לומר
זה דהלבנת
נחשד בדבר
מו מן החשד
בא על ספק
חשד, אך לא
פני חבירו
זה, ועל זה
ליו שבא על
החשד, מיהו
מו על ידי
יה הלבנת
לבנת פנים
שהוא עון
פנים כ"כ,
ל ילבין פני
הביא דרשא
בנת פנים,
זלק לעוה"ב
ה"ב, ומאחר
לק לעוה"ב,
עליו החשד
כדי לנקות

איך קורין
אותו בשם
הוא מרוב
לומד תורה
נו בלי אומר
היה יושב
לחכמים :
דבת שבע
לא יכחישו
נות, וגנאה
במה, ולמה
ומה תועלת
ל א"א ודאי,
דידים היתה
מפיו מיתה
שום דברית
היות נתפס
הר ברחבית
איהו אפתח
זאת, ואיהו
ם דלי שישיב
כך כדי שיהיה נתפס בכך, אך באמת הוא יודע, דבת שבע היתה מגורשת גמורה בלי שום תנאי, וא"כ אין כאן אפילו ספק א"א, ולכך השיב בפה מלא הבא על א"א מיתתו בחנק, ובזה מובן הטעם דהיו שואלים אותו שאלה זו בזמן שהיו עוסקים בנגעים ואהלות, והיינו כי העוסקים בהלכות נגעים, וכן בטהרות באהלות וכיוצא, הם קפדי וזהירי שלא לדבר
בגנות

~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

בגנות משום חשש ברית כרותה לשפתים, וכמו שמצינו בגמרא (שבועו' ל"ו) שאמר רב יהודה לרב כהנא כנה שלא תדבר בגנות, דברית כרותה לשפתים, ולכך בעת שעוסקים בנגעים ואהלות דאותה שעה קפדי וחיישי משום ברית כרותה לשפתים, רצו הם ללכדו בזה באותה מעשה, אך באמת לא חש, מפני כי אפילו ספק א"א לא הוה דהיתה מגורשת גמורה :

שם. שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה. נ"ל בס"ד הטעם שתלה הדבר בדמעתה, דידוע שהנשים מושרשים במלכות הנקראת רחל עקרת הבית, וכתב רבינו ז"ל בשער הכונות בפסוק פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון, שאומרים בכל יום, וז"ל יש שני דמעות שמהן יוצא הדין, והם למטה בנוקבא הנקראת רחל, אשר גם היא בגי' דמעה שני פעמים, ולכן נרמזת רחל בר"ת לכל חי רצון, ותכוין להמתיק את רחל ואת שתי דמעות שהם בגי' רחל וכו' עכ"ל ע"ש, ולכן האשה אשר תתאנה מבעלה ותוריד דמעה משתי עיניה, תעורר כח הדין מן רחל, כי האשה מושרשת ברחל, ואז יהיה פעולת דין קשה לבעלה, ולכן הקב"ה הבטיח לרחל אמנו מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי הדמעות הם בחינת דין, ולעתיד יתמתקו הדינים של רחל, ולא יהיה עוד דמעה, ויתקיים הכתוב ומחה ה' אלקים דמעה מעל פנים, ולכן תלה רב עונש אונאת האשה בדמעות שלה, ולפי מ"ש שערי דמעה לא ננעלו בזה מובן הכתוב עיני תמיד אל ה', דפעולת העינים תמידית, דאין ננעלים השערים שלהם. והא דיליף זה מפסוק שמעה תפלתי ה' אל דמעתי אל תחרש, הכי קאמר שמעה תפלתי, מאחר שברית כרותה לדמעה שלא תחרש בעבורה, ולכן שמעה תפלתי שהתפללתי בדמעות :

שם. אתתך גוצא גחין ולחוש לה. הא דאומרים לחוש, מפני כי גנאי לאיש שיקח עצה מאשתו בפומבי, לכך אמרו לו לחוש לה בקשת העצה, ואז ודאי גם היא תשיב לך בלחישה, ולכן לא א"ל גחין, ושמע דבריה, או ושמע עצתה. ואומרם אתתך גוצא נ"ל בס"ד דרך דרש, דידוע הקושיא דמקשים בקראי, דפסוק אחד אומר מצא אשה מצא טוב, ופסוק אחד אומר ומוצא מר ממות את האשה, ומתרצים דהאשה צריכה להיות נכנעת לבעלה, שלא תחשוב עצמה שוה אליו במעלה, אלא תחשיב היא חצי בעלה במעלה, דאם תחשוב עצמה בהשוואה עמו, הרי זו מרה כלענה, דלכך הקב"ה הטיל יוד באיש, וה"א באשה, שהיא חצי מספר היו"ד, להורות שצריך שתחשוב עצמה חצי בעלה במעלה, אבל אשה רעה שתחשוב עצמה בהשוואה, אינה רואה עצמה בשם אשה, אלא האשה בתוספת ה', כדי להשלים חסרונה להיות שוה עם בעלה, שיש לו אות יוד, ושני הה"ן הם מספר יו"ד, ולז"א ומוצא מר ממות את האשה בתוספת ה', שמשוה עצמה עם בעלה, הנה זאת היא מר ממות, אבל על הרואה עצמה בשם אשה, עליה נאמר מצא אשה מצא טוב. ובזה פרשתי בס"ד מאמר התנא ואל תרבה שיחה עם האשה, דהיינו עם הרואה עצמה בשם האשה, שתשוה עצמה עמך, אל תרבה שיחה לבקש ממנה עצה במילי דביתא, אלא התרחק ממנה, ולז"א אתתך גוצא, שרואה עצמה היא חצי שלך במעלה, ואינה משוה עצמה עמך, זו היא אשה טובה, גחין ולחוש לה לקבל ממנה עצה, דעליה נאמר מצא אשה מצא טוב :

שם. כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה, דכתיב הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך. נ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש בס"ד במאמר הגמרא דחגיגה דף ה', ריב"ח אחוי ליה ההוא צדוקי עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מינייהו, אחוי ליה איהו עוד ידו נטויה עלינו, ופרשתי בס"ד, כי ג' ספירות חב"ד נקראים פנים, אבל חג"ת נה"י נקראים גופא המתחיל מן הידים, כמ"ש בפתיחת אליהו זכור לטוב חסד דרועא ימינא, גבורה דרועא שמאלא, תפארת גופא, והכתוב אמר והסתרתי פני מהם, קאי על השפעת ג' ספירות חב"ד, ועל זה אחוי אותו הצדוקי, אך ריב"ח אחוי עוד ידו נטויה עלינו, כי מן ששה קצוות המתחילים מן הידים, שהם חסד וגבורה תמיד נטויה השפעתם עלינו דלא פסיק שפע זה גם בהיות ישראל בגלות, וכמ"ש בס"ד בספר"ק בן יהוידע ח"ג ע"ש, ולז"א גבי אונאה ובידו אנך, ששערי אונאה תלויים בששה קצוות המתחילים מן הידים, שהם חסד וגבורה, שאין להם התעלמות כלל, והנה אונאה עולה מספר ס"ג, ובזה יובן בס"ד כולו סג יחדיו נאלחו, פירוש גם המתאנה עשה אונאה לאחרים, ונמצא כולם עבדי אונאה, ולכן יחדיו נאלחו הצועק והנצעק. ומ"ש אין הפרגוד ננעל בפניהם, פרגוד רמז לשם אלקים שהוא דין, שעולה מספרו פ"ו, ותיבת פרגוד מורכבת משתי תיבות, שהוא פ"ו, דאע"ג דננעל לפעמים גדר זה של פ"ו, שפועל הדין ע"י גילוי שם הרחמים, הנה בעבור ג' עבירות אלו אינו ננעל :

שם. לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו. נ"ל בס"ד, תבואה עולה מספר בבית, לרמוז יזהר האדם להיות התבואה מצויה בבית. גם תבואה בהפוך אתוון אהבות, רמז שעושה אהבות למטה בין איש לאשתו, ובין איש לבני ביתו. גם תבואה חלוקה לשתים, וקרי בה תבוא ה', שהאדם נשפע בתבואה שתהיה מצויה בתוך ביתו, בעבור אשתו שיש בה אות ה"א דשמא קדישא, שהיא סוד בינה, ומזוני מבינה, וכמ"ש עט"ר הרב מור אבי ז"ל ברמז הפסוק השלך על ה' יהבך, והוא יכלכלך, בשם ס"ג הוא בבינה, ומלוי שם ס"ג עולה מספר יהב"ך, וכמ"ש בספרו הבהיר מדרש אליהו ע"ש :

ובזה יובן מאמר אין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם, אלא בעבור אשתו, משום דהמזון והפרנסה באה מן הבינה, שהיא סוד ה"א ראשונה דשמא קדישא, שהיא אצל האשה, כי איש ואשה שזכו שם י"ה ביניהם, ועל זה מביא הכתוב דכתיב ולאברם הטיב בעבורה, קרי בה בעבור ה"א שבאשה שהיא סוד בינה. וג"ל בס"ד אומר בשביל אשתו של אדם, ע"ד מ"ש המפרשים על מאמר כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני, דהכונה הוא שפע המזון יורד תוך השביל והצנור של חנינא בני, וכן כאן הכונה המזון יורד בתוך השביל של אשתו, ויליף מפסוק ולאברם הטיב בעבורה, ר"ל בשביל של אשתו שהוא כלי מעבר שעובר בתוכו השפע של הטובה, ואע"ג דפשטיה דקרא הטיב קאי על פרעה, מ"מ מפרש על הקב"ה, מדלא כתיב ויתן לו צאן ובקר אלא כתיב ויהי לו :

שם. והיינו דאמר רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו, לשון והיינו משמע שבאותו המאמר של רבי חלבו בא לפרש דברי רבא אלו, ונראה בס"ד הכונה, דבלאו דברי רבי חלבו הוינו מפרשים דברי רבא שאמר תתעתרו, גם על עסק משא ומתן, אך בדברי רבי חלבו שאמר אין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם, דנקיט להדיה בתוך ביתו, ולא אמר הברכה בסתם, יש לנו לפרש דברי רבא שאמר תתעתרו, איירי נמי בכה"ג שהוא במזון ופרנסה הנמצאים בבית, ושייכים לביתו של אדם דראוי להשוות דברי רבא עם דברי רבי חלבו, ובזה מובן הטעם שהאשה נקראת לחם, לרמוז כי בעבורה תהיה השפעת הלחם שהיא כללות הסעודה שבבית, כי כל הסעודה נקראת בשם לחם, וכמ"ש עבד לחם רב, וכן נמי מספר אשה עולה מספר ברכ"ה, לח"ם עם הכולל :

אי נמי נ"ל בס"ד, אומרו והיינו דאמר רבא וכו', דלא תימא רבא עילה טבעית מיכן לבני מחוזא, משום דנשים דבני מחוזא היו מפונקות ועצלניות ואין משימות עין השגחתן על כל הנמצא באוצרות הבית של מאכל ומשתה ועצים וכיוצא, ולכן יהיה הפסד הרבה לבעה"ב בכל הדברים הנמצאים בבית, ולכן מיעץ אותם לייקר את הנשים שיסחדו אותם ביקר זה שעושים להם, כדי שישגיחו על כל הנמצא בבית בשמירה לשמרו היטב, ולהסיר כל נזק ואיבוד, לכן
אחר

fragment/insert found with book قطعة شطية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

אחר שבמטעו מאמר זה דרבי חלבו המדבר בענין השפע שנשפע האדם בברכת הבית בעבור אשתו, עתה ידענו כונת רבא לאו עילה טבעית היא זו, אלא כונתו לומר לייקר הנשים כדי שירבה השפע שלהם מלמעלה, בעבור זאת, מדה כנגד מדה. והא דאמר רבא זה לבני מחוזא בלבד, בשביל שהם היו עשירים כידוע, ולכן יש להם יכולת לייקר נשיהם במלבושים ותכשיטים :

שם ע"ב. מאי עכנאי, אר"י אמר שמואל שהקיפו דברים כעכנא. נראה, דהשואל ידע כי עכנאי הוא שם של בעל התנור ששמו עכנאי, אך שואל מאי קמ"ל תנא דברייתא בשם בעל התנור, דמה לנו לדעת את שמו, ומי היה, ומשני דקמ"ל שיש בשמו משמעות על הענין הזה שנפל בין החכמים בדין התנור ההיא, שהקיפוהו דברים כעכנא וטמאוהו :

שם. חרוב זה יוכיח, י"ל למה בחר להביא ולעשות אות ומופת מן החרוב, ומאמת המים, ומן כותלי בהמ"ד, גם י"ל בתשובת החכמים, שא"ל אין מביאים ראיה מן החרוב, דמשמע אם היה האות באילן אחר היה נחשב לראיה, אך מן החרוב אין ראיה. ונ"ל בס"ד כי הוא בתחלה רצה לעשות אות מן החרוב, אע"ג דהיה שם מין אילן אחר, מפני כי חרוב לשון חורבא, וזה יורה על סברתם שרוצים לטמא התנור ולהחריבו, ובא באות בעקירת החרוב להודיעם, דהסברה שלהם שהיא מחרבת התנור תיעקר ויוזז ממנה, ויודו לסברתו המטהרת התנור ומקיימת אותו, והם אמרו לו אין מביאין ראיה מן החרוב, כלומר מן משמעות החריב ועקירתו אין ראיה לדבריך, אלא אדרבה האות הזה ראיה לחזק סברה דידן, שהודיעו מן השמים באות זה לעורר אותך על סברה שלך שאתה חולק בה על הרבים, ואתה מחריב ההלכה של אחרי רבים להטות הכתובה בתורה, וחרבן הלכה זו היא חרבן עולם, שעתה ירבו המחלוקות בישראל, והודיעו לך בעקירת החרוב שתעקר סברה זו החולקת על הרבים ממקומה, ואתה תחזור בך, אך באמת אע"פ שהם השיבו כך, ודאי נראה דהאות של החרוב נעשה לכבודו לחזק את דבריו, ולכן נעקר מאה אמה כמנין מודים, לרמוז שהם צריכים להיות מודים לדבריו, ומ"ד נעקר ת' אמה הוא כמנין משכיל, לרמוז שהוא משכיל בדבריו וסברתו :

וכאשר ראה שלא הועיל זה האות כנגדם, ואדרבה עשו משמעות האות לסייעתם, אמר אמת המים יוכיחו, כי דברי תורה נקראים בשם מים, וגזר שהמים יחזרו לאחוריהם, לרמוז להם שגם הם יחזרו מסברתם לאחור, ולכן אמר יוכיחו לשון רבים, ולא אמר אמת המים תוכיח, שהוא לשון יחיד, משום דמפרש המים הוכחה כנגדם שהם רבים, והם השיבו אין מביאים ראיה לחזק סברתך מן אמת המים, ולא אמרו מן המים אלא מן אמת, ר"ל דאזלינן בתר האמה שהיא יחידית וחזרה לאחור, הנה זה האות לסייעתא דידן נעשה להודיע כי אתה היחיד תחזור לאחוריך ותודה לנו. א"נ כמי אמרו אין מביאין ראיה מן אמת המים, כי אדרבה יש לנו לפרש דאות זה של המים שחזרו לאחור הוא סייעתא לנו, כי המים דרכם לטהר הטמא, ועתה חזרו לאחור, להורות שאין כאן טהרה בדין זה, דחזרה שחזרו לאחור הפך מנהגם וטבעם, מורה לדחות הטהרה מדין זה של התנור :

ואח"כ חזר ואמר כותלי בהמ"ד יוכיחו, והטו הכותלים ליפול, וחשב כי אות זה ודאי הוא מורה לחזק סברתו ולסתור סברתם, כי לא היה האות בכותל אחד, אלא בכותלים הרבה, והוא לרמוז שהם הרבים סברתם נפלה, ואין לה קיום כנגד סברתי, או הכונה שהם הרבים נופלים בסברתם, והוא עומד בסברתו, וגער בהם ר"י, שאם יפלו ממש יהיה פסידא רבא לבנותם, ואלו הכותלים היו של חצר בהמ"ד שהיה לפניהם, ואין אלו כותלים של מקום ישיבתם, וגם על האות הזה לא השגיחו, כי אמרו י"ל האות לסייעתא דידן הוא, שבאו להודיע מן השמים שהלכה כדברנו שאמרנו התנור טמא, שצריך אז להפיל את כותלים של התנור, ולא כר"א שהוא מטהר אותו ומקיים כותליו. ודע כי מה שגער ר"י בכותלים, ודבר עמהם, לא גער ודבר עם הכותלים, אלא עם המלאך השלוח מן השמים לעשות האות להפיל הכותלים, ובשביל כבוד המלאך תפס דבריו בלשון זה, כאלו הוא מדבר עם הכותלים :

חזר ואמר מן השמים יוכיחו, ויצתה בת קול ואמרה וכו'. אז עמד ר"י על רגליו לכבוד בת קול, כי דבריו אלו שאומר עתה הם כלפי דברים שאמרה בת קול, וטען טענה נצחת, שזה הוא כבודו יתברך, שאין אנחנו משגיחין עתה בבת קול לסתור ההלכה המפורשת בתורה שאמרה אחרי רבים להטות, שאם נשגיח בבת קול לבטל דבר אחד מדברי תורה, א"כ יהיו כל דברי תורה בטלין ח"ו מכאן ולהבא. א"נ כמי אומרים עמד ר"י על רגליו, כלומר טען טענה נצחת שיש בה עמידה על רגליו, כי ידוע כל חכם אשר יאמר דבר בבהמ"ד, וישיבו החכמים על דבריו, ויסתרו אותם, אומרים עליו לא מצא ידיו ורגליו בבהמ"ד, וכאן בא המאמר לתת שבח ויקר לדברי ר"י, בטענה זו שהשיב טענה נצחת, ועמד על רגליו, קרינן עליה בטענה זו :

ודע, כי בודאי הגמור כל האותות אשר עשו מן השמים לעזור את ר"א, וגם יציאת בת קול לעזרתו הכל היה בהשגחה מאת הש"ת, לתיקון העולם מכאן ולהבא, לעשות בזה יסוד חזק ואמיץ ונכון וקיים לדברי תורה, שלא יבא שום חכם וזקן אפילו אם הוא גדול בחכמה, ויחיד בדורו, להורות מה שלבו גוזר הפך רבים, ובזה תרבה המחלוקת, ותהיה התורה כעשרה תורות, והיה גלוי וידוע לפני הקב"ה, שהחכמים ההם תקיפים ואמתיים, ואע"פ שיראו אות ומופת, וגם ישמעו דברי בת קול מכרזת לסייע דברי היחיד, הם לא ירצו לבטל מה שכתוב בתורה אחרי רבים להטות, לבלתי יסתרו דבר אחד מן התורה, ולכן גזר הקב"ה לעשות כל האותות הנסיים האלה, וגם יציאת בת קול, ובכל זה לא ישגיחו החכמים לבטל דבר אחד מן התורה, דאז בזה נעשה יסוד גדול מיוסד לדורות הבאים, שלא יוכל אחד לבטל אות א' מן התורה, כי בשמעם שכל האותות האלה וגם הכרזת בת קול לא הועילו, מי יוכל לפתוח פיו לבטל אות א' מן התורה, ומי יוכל להראות אותות ומופתים כאלה לפני אנשי דורו, כדי לקיים דבריו לבטל אות א' מן התורה, ובודאי פרסום גדול וגילוי הנעשה בדבר זה. יהיה זכרונו קיים עד סוף כל הדורות, ועתה בין תבין, כי אע"פ שנעשה אח"כ צער גדול לר"א בענין זה הנה זכות הוא לו, מאחר דענין זה נעשה יסוד חזק ואמיץ לקיום דברי תורה, ולבטל המחלוקות, ועל ר"א נאמר בענין זה, מגלגלין זכות ע"י זכאי :

והנה אם תדקדק היטב בדברי הבת קול, תמצא כי דקדקה שלא אמרה דברים חלוטים בלשון גזרה, אלא דבריה היו בלשון שאלה, מה לכם אצל ר"א, ואם היה רצונו יתברך שיהיו מודים לדברי ר"א, לפסוק הלכה כמותו בדין זה, היתה בת קול אומרת הלכה כר"א, וכאשר גזרה אומר במחלוקת ב"ש וב"ה, שיצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלקים חיים, והלכה כבית הלל, אך כאן אמרה לשון שאלה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכל מקום, ולשון מה לכם נראה ומורה שיש להם טענה נצחת כנגדו, ושואלת מה היא, ומה בפיכם לטעון בדבר זה, הרי בדברים אלו מחוי להו במחוג, אם יש לכם לדבר תשיבו ותאמרו מה בפיכם, ואז נתגבר ר"י כארי, ועמד על רגליו ודבר דבריו :

שם. נצחוני בני נצחוני בני. נ"ל בס"ד כפל הלשון, חד על אשר לא השגיחו באותות של חרוב ואמת המים וכותלי בהמ"ד, וחד שלא השגיחו גם בבת קול. ודע, כי אע"ג דכתבתי לעיל כי מעיקרא לא היה רוצה הש"ת שיבטלו

דבריהם

דבריהם כנגד דברי ר"א שהיה יחיד, ועשה כל האותות, וגם בת קול, כדי שיהיה בזה יסוד אמיץ וחזק לדורות, וכאמור, עכ"ז אמר לשון זה של נצחוני בני באהבתו בחכמים ליקרם ולכבדם, וחן וכבוד נתן להם הש"ת בדברים אלו, על אשר עשו רצונו, ולא השגיחו, שבזה נעשה יסוד חזק לקיום דברי תורה ולביטול המחלוקות :

שם. כמדומה לי שחביריך בדלין ממך. נ"ל בס"ד כוונתו באומרו ממך, לעשות התנצלות למעשיהם, לומר מה שעשו ענין ההבדלה כל זה היה ממך, שאתה גרמת במה שעמדת בדבריך נגד הרבים, לחלוק עמהם ולהכריחם ע"י אותות ומופתים שיהיו מודים לדבריך, ולכך חשו בעבור דורות הבאים שלא ירבו מחלוקות בישראל, ולא יבא אדם לבטל דבר אחד מן התורה ע"י הראיתו לאנשי דורו אות או מופת, יהיה מה שיהיה :

שם. שליש בזתים, שליש בחטים, שליש בשעורים. הא דהוה שליש שליש בכולה, נ"ל בס"ד הטעם להורות ולהודיע על צדקתו של ר"א שהיתה גדושה ולא מחוקה, וידוע מ"ש בגמרא בפ"ק דערכין מדה גדושה יתירה על מדה מחוקה שליש ע"ש, נמצא דגודש היא שליש לכן הראו מן השמים ענין זה בשליש, להודיע שכל זה נעשה לכבודו של ר"א, שהיה צדקתו גדושה ולא מחוקה, והגודש ה"א שליש :

מיהו צריך להבין העולם מה חטאו שלקו, ממ"נ אם החכמים עשו שלא כדין ח"ו שונאיהם ילקו, ואם עשו כדין אין לו לר"א תרעומת בדבר זה, ולמה לקה העולם. ונ"ל בס"ד, דהנה ודאי מה שעמד ר"א בדבריו וחלק על רבים, שגה בזה, שלא היה מן הראוי להחזיק כ"כ במחלוקת זו, ומה שהסכימו לברכו ועשו חרם הקשה מנדוי, כל זה עשו למגדר מילתא, בעבור תיקון העולם שלא ירבו מחלוקות בישראל מכאן ולהבא, ולכן לקה העולם שבעבור עונות הדור נעשה צער זה לר"א, יען כי בודאי ר"א לרוב צדקותו וחסידותו וקדושתו לא היה שוגה בדבר זה להחזיק במחלוקת כ"כ, עד שהגיע הענין למדרגה זו, כי הוא תנא מובהק וחכם גדול, ובקי בכל התורה כולה, ויודע שהיחיד צריך להטות אחרי רבים, ואיך יחלוק על רבים, ויהיה נצב לקראתם להעמיד דבריו, אך ודאי עונות הדור גרמו, שיהיה תקיף בדעתו בדבר זה, להחזיק דבריו כ"כ, עד שהגיע הענין למדרגה זו, ולכן נענש הדור ההוא, על כי עונותם גרמו זה הצער לר"א, וכיוצא בזה אחז"ל על יום שנחלקו בו שמאי והלל והיה הלל כפוף ויושב לפני שמאי, והיה קשה לישראל אותו היום, כיום שנעשה בו העגל, וכמ"ש המפרשים על זה, וכן הענין כאן :

והא דלקו זתים וחטים ושעורים, נ"ל בס"ד, כי בעת שברכוהו גזרו והסכימו שלא להתיר לו כל ימי חייו, ועשו כן למגדר מלתא, לפרסם הענין בשביל דורות הבאים, ולכן אע"פ שהוא קבל עליו את הדין, וקרע וחלץ שהודה בחרם שעשו, לא הלך אח"כ לבקש מהם התרה, שכבר הסכימו שלא להתיר, ורק בעת פטירתו אמרו הותר הנדר, וכנז' במדרש, ודבר זה רמזו אליו רבי עקיבה באומרו בדלין ממך, והוא בכה ונצטער מכח גזרתם זו בשביל ההתרה, כי ראה דמעתה לא יוכל ללמד לאחרים, והואיל ונחסר העולם מן שלשה מיני לימוד שהיה מלמד לאחרים, שהם הא' לימוד הסוד, וכנגד זה לקו הזתים שמהם יוצא האור, והשמן נעלם בזית, והב' לימוד פשט התורה הנגלה, וכנגד זה לקו החיטים, והג' לימוד דרך ארץ, וכנגד זה לקו השעורים. או נ"ל בס"ד, לקו שלשה מינים כנגד שלשה מיני צער שקבל ועשה על עצמו, שהם קריעת בגדיו, וחליצת מנעליו, וישיבתו על הקרקע, או לקו השלשה הנז' בעבורו, לרמוז כי הוא שלם בשלשה מידות טובות, שהם תורה ענוה ויראת חטא, כמ"ש רש"י ז"ל עמ"ש אשכולות איש שהכל בו, שהם תורה ענוה ויראת חטא ע"ש. או להורות שהיה שלם בקדושת המחשבה, ובזה לקו הזתים שיוצא מהן השמן, שה"ס חכמה שה"ס המחשבה, ובקדושת הדיבור כנגד זה לקו החטים, דאחז"ל אין התינוק מדבר אבא ואימא עד שיטעם טעם דגן, ולקו השעורים כנגד קדושת המעשה, דהבהמה מאכלה שעורים, ואין פועל בבהמה אלא מעשה :

שם. עמד עליו נחשול של ים. כי היה דבר זה בשביל ענין ר"א, בתנורו של עכנאי שהקיפו אותו דברים כעכנא וטמאוהו, ונרמז זה באותיות נחשול שהוא אותיות נחש לו, והיה זה בהשגחה מן השמים להודיע צדקותו של ר"א שהיה צדיק, ולא עשו לו עונש זה אלא לתקון העולם למגדר מלתא, וגם נודע לנו צדקת החכמים שעשו כל זה לש"ש, דטענת ר"ג נתקבלה בשמים, ועמד הים מזעפו. והא דלא שבקה דביתהו לר"א למפל על אפיה, לא היתה צריכה לשומרו כל היום, דלא היתה חוששת פן יעשה נפ"א בפרטות בשביל להעניש את ר"ג להדיה, ורק היתה שומרתו בנפ"א דשחרית ודמנחה, שלא יתכוין להעניש מי שציער אותו, ואז ממילא ילכד ר"ג כי הוא הראש, אע"פ שלא היה מתכוין על ר"ג בפירוש, ולכן א"ל מנא ידעת דנפ"א שלי תעשה רושם במי שעשה לי צער, אע"פ שאין אני מתכוין עליו בפירוש, ואמרה לו כך מקובלני וכו'. ומ"ש ההוא יומא ריש ירחא הוה, לפי דעתה של אימא שלום היה כך, דאחלף לה וכו' ועיין מהרש"א ז"ל :

שם. לא נימא לחבריה זקיף כנייתא, פירש רש"י כל שם תליה גנאי הוא לו, וקשה א"כ למה נקטי דג יאמרו של וכיוצא בשאר כלי שדרכו לתלותו, ונ"ל, שזה אינו מרגיש אח"כ אומר לשון תליה בבע"ח. דדמי לאדם שהוא בע"ח, אבל בכלים אינו מרגיש בגנאי, ואינה קשה לו אמירה זו :

דף ס. יחכ"א זכור לטוב. בחלוקה דקליות ואגוזים אמר וחכמים מתירים, ולא אמרו זכור לטוב, כי הוא עושה להנאת עצמו, ולמה נברכנו, אך בחלוקה דפוחת השער שיש בזה הנאה לבני אדם, שעי"כ אוצרי פירות מוכרים בזול ולכך ראוי זה לברכה :

שם. שאינו אלא כגונב את העין. מקשים הול"ל גונב, ומאי כגונב בכף הדמיון. ונ"ל בס"ד, דאין זה גונב ממש, דהן אמת דתחלה ראה הלוקח פני המגורה הגריסין נקיים מן הפסולת, מ"מ בעת ששוקל לו הגריסין הוא לוקח מן התחתונות, שנראין הפסולת בהם, ובידו שלא יקנה בעת שראה אותם בכף מאזנים שיש בהם פסולת, ונמצא דסבר וקביל ומחל, אך אמר כגונב מפני שבערמה זו משך את הלוקח אצלו לקנות, בחשבו שכל הגריסין נקיים הם, ואחר שהניח הגריסין בכף מאזנים לשקול בוש לחזור בו, אחר שפסק הדמים, ונמצא סבר וקביל מחמת הבושה, ולכן אמר כגונב בכ"ף הדמיון :

שם. אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים. נ"ל בס"ד, נקיט ג' אלה ע"ד לא זו אף זו, דמפרש בגמרא אדם בעבד כנעני שהוא זקן, ואין מוצא לו קונים יצובעו, וחושבין שהוא בחור וקונים אותו, וא"כ זה ודאי אסור, דאפשר יפסיד הלוקח כל המעות, דעבד זקן אינו כלום, ונכים כריסיה לא שוה, אבל בהמה דלא שייך בה האי פסידא, הו"א דאין בזה מיחוש, ולא מבעיא בהמה דמעשיו אינם עושין לה שבח כלל, כי משקה לה מי סיבין שהוא מראה הכל לשעה, וכן סריקת שערה הוא מראה לשער לשעה, לכך אסור דהוי גונב דעת, אבל כלים ישנים שצובען ונראין חדשים, שזה עושה שבח בגופם שהוא דבר המתקיים בהם, וכל בעה"ב עושה כן בביתו לכלים שלו, שגם הלוקח אם היה כלי שלו כך עושה לו כך, הו"א דשרי, וקמ"ל דגם זה אסור, משום גונב דעת, שהלוקח חושב הוא חדש, וחשוב מעצמו, ונותן דמים יותר ואינו שוה כך :

שם. קרי אנפשיה צדיק מצרה נחלץ. פירש רש"י צדיק

מצרה נחלץ, זה רבא, קשה א"כ מה קרי אנפשיה, וצריך לומר דקרי אנפשיה סוף הפסוק, וא"א לומר דר"פ קורא על עצמו סוף הפסוק. ונ"ל בס"ד, דהוא קרי אנפשיה תחלת הפסוק שאומר צדיק מצרה נחלץ, שאמר זה על עצמו ולא על רבא. אי נמי קרי זה על רבא ועל עצמו, וכונתו בזה על עצמו הוא שאומר צרה זו של הפסד זה אינה צרה, וצריך אני לשמוח בה, יען כי בודאי בזה הדבר נצולתי מצרה אחרת קשה מאד, וכמ"ש רז"ל חסרונות והפסדות אשר יזדמנו לאדם הם לטובתו, כדי להצילו מדבר רע וקשה של מיתתו, או מיתת בניו, וכמ"ש עשיר בשורו, עני בשיו, אלמנה בבילתה. מעשה בחסיד שהיה יושב ולומד בחצות לילה, בחדר השינה אשר אשתו ובניו ישנים שם, ובהיותו לומד זוהר בכונה והתלהבות נשכו עקרב, ויצעק בקול גדול, ותיקץ אשתו, ותאמר מה לך, ויאמר עקרב נשכו, ולקחה הנר לחפש על העקרב להרגו ולא מצאתו, ותאמר לבעלה צריך שנצא מחדר זה, ונישן בחדר אחר, מאחר שיש כאן עקרב, ולא הרגנו אותו שמא יצא וישוך עוד, וכן עשו, ויקומו כולם וילכו לחדר השני, ואחר שישבו בחדר השני אמרה לבעלה איה השמירה של התורה שכתוב בה בשכבך תשמור עליך, הלא אתה היית יושב ועוסק בה בהתלהבות, ולא שמרה אותך מן העקרב, ולא הספיק בעלה להשיב לה תשובה על דבריה, והנה שמעו קול מפלה של הכותל והתקרה שנפלו בחדר שהיו ישנים בו, ויאמר לה בעלה זאת תשובתך, ראי איך התורה שמרה אותנו, והצילה כמה נפשות בנשיכה זו של העקרב, נמצאת נשיכה זו חיים, ועל זה קרי ר"פ אנפשיה צדיק מצרה נחלץ :

פרק חמישי.

דף ס"א. לא תגנבו ע"מ למיקט. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל, למה ליה למימר הא דכ"ש הוא, אם אפילו לשלם תשלומי כפל שעושה לטובתו להנותו אסור, ומכ"ש ע"מ למיקט, ותירץ ע"מ למיקט נמי לטובתו קאמר, שיתכפר הצער על חטאיו ע"ש. והגאון חיד"א ז"ל תירץ, שעושה לטובתו, שיזהר בשמירת חפציו ע"ש, וקשיא לי בדבריו, דלימוד זה ישנו גם בגונב ע"מ לשלם תשלומי כפל, דהא יתלמד לשמור ממונו, דלאו כל שעתא מתרחיש ניסא, שימצא הגניבה וירויח תשלומי כפל. ונ"ל בס"ד, דהו"א עושה ע"מ לשלם תשלומי כפל גריע טפי, שראוי שלא יעשה כן, דמחזיק עצמו לרשע לפני בעל הגניבה, ולפני אחרים, והתורה צותה והייתם נקיים מה' ומישראל, אבל ע"מ למיקט שגונב בצנעה, ומחזיר אח"כ בצנעה, שאין שום אדם מכיר בו הו"א דמותר :

שם. אני הוא שהבחנתי במצרים, בין טיפה של בכור, לטיפה שאינה של בכור. מקשים הול"ל בין בכור לאינו בכור, ולמה נקיט טיפה. ונ"ל בס"ד, כי המצריות היו מזנות הרבה, ואפילו עם הבנים שלהם, ויזדמן שהאשה שוכב בעלה מצד אחד, ובנה רווק מצד אחד, והיה במחשך מעשיהם, שבא עליה בעלה והטיל בה שכבת זרעו, וגיברת בה טומאת תאותה, ופינה אל בנה השוכב בצידה הב', ומזנה עמו, ונמצא הוטל בבריסה זרע בעלה וזרע בנה בבת אחת, ומי יוכל לידע איזה טיפה נקלטה במעיה שנתעברה ממנה, ורק הקב"ה ידע זאת שהטיפה של בנה נקלטה במעיה, והעובר נולד ממנה, והוא בכור לאביו שהוא בנה הרווק, והכהו הקב"ה במכת בכורות, ולז"א אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה לטפה, שההבחנה והיכר היא בטיפות שהיו במעיים, שיש בהם טיפות של בעל, וטיפות של בן הרווק, שנכנסו בבריסה של אשה בזא"ז תכופין :

שם. וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואמר תכלת היא. מקשים מאי רבותא דהאי רמאות במצוה זו של ציצית, מאשר רמאות שעושין במצות אחרים, כגון אינו רוצה להפסיד שכר כתיבת פרשיות של תפילין, אלא מניח חתיכת נייר בבתים, ואומר מזוזה היא, ומביא חוטין לבן מן השוק ומניח בבגדו ואומר ציצית הוא, וכן כיוצא בזה. ונ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בספר מאמרי רשב"י דהסט"א יש לה אחיזה יותר בגוון שהוא כמראה תכלת, אבל התכלת עצמו שהוא מדם חלזון שאנחנו מניחין בציצית הוא קדושה גדולה, ולכן לא היה נוהג אלא בזמן בהמ"ק, כי הלבן והתכלת הם רומזים לבחינה עליונה ע"ש, ולכן הגוון שדומה למראה התכלת נקרא קלא אילן, כי קלא גי' ס"מ. והנה ידוע שהסט"א מתאוה להתדמות לקדושה, כדרך הקוף שטבעו להתדמות לאדם, וכן הוא מנהג הסט"א, על כן כיון שזה עושה מרמה במצוה זו להביא קלא אילן, שהוא חלק הסט"א דפלוני במקום תכלת שהוא קדושה, גורם שתכנס הסט"א במקום הקודש, ויתקיים מ"ש ושפחה כי תירש גברתה, כי זה נותן כח לסט"א להתלבש במלבושי כבוד ח"ו, ולכן עונו גדול יותר מאשר מרמות שעושים בשאר מצות, מפני שזה הרמאות בקלא אילן, שהוא חלק פלוני ששם נאחז, כי לכן קלא הוא מספר ס"מ, ולכן נפרע ממנו על זאת יותר מאשר רמאות דשאר מצות. ובזה מדויק המאמר באומרו שתולה קלא אילן בבגדו, ואמר תכלת היא, הכונה בשביל שאמר תכלת הוא, נמצא קרא שם תכלת שהוא בקדושה על קלא אילן שהוא סט"א, והרי זה כקורא את הכלב בשם המלך :

שם. אלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים, אלא בעבור דבר זה שאינן מטמאין בשרצים דיי. קשה מאי רבותא לשרצים מאשר טומאות ואיסורים, שנצטוו בהם ישראל בתורה בצאתם ממצרים. ונ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש הגאון חיד"א ז"ל בנחל שורק, ע"פ אוכלי בשר החזיר השקץ והעכבר, דאיתא במדרש ס"ט, אליהו זכור לטוב שאל את רבי נהוראי, מפני מה ברא הקב"ה שקצים, א"ל לצורך נבראו, שבשעה שהבריות חוטאים, הוא מביט בהן ואומר מה אלו שאין בהם צורך אני מקיימם, אלו שיש בהן צורך עאכ"ו ע"ש, וכל זה הקל וחומר שיש בו סנגוריא לישראל, הוא רק אם ישראל יהיו נבדלין משקצים ורמשים, דאז נמצא אין בהם צורך, אבל אם אין נבדלין מהם הרי יש בהם צורך דאוכלים אותם, ובטל אותו קל וחומר, נמצא איכא רבותא טפי לישראל, ותועלת גדולה בהבדלתם משקצים ורמשים, כי בזה יהיה להם קל וחומר להצילם מן הפרענות. ועוד נ"ל בס"ד, כי מצרים נקראת ערות הארץ, כי היתה מצד טומאתה פסולת וזוהמא של חלק הארץ, ודומה בזה לשרצים שהם פסולת וזוהמא של חלק בע"ח, לכך תלה הפרשתם של ישראל והבדלתם משקצים, להבדלתם ועליתם ממצרים :

ורפ"ן מס"ה אשר העלתי, ר"ל שנעשה עילוי ומעלה גדולה לישראל במצוה זו של הבדלתם והפרשתם מאכילת שקצים ורמשים, ועל זה יבוא לנכון המשל דארז"ל במדרש, לרופא שנכנס אצל חולה א', א"ל לא תאכל ד"ז ולא תאכל ד"ז, ונכנס אצל חולה אחר, א"ל אכול מה שתרצה, ומדברי הרופא הבינו שחולה הראשון לחיים, וחולה השני למיתה ב"מ, לכך הקפיד על הראשון ולא הקפיד על השני, וכן על ישראל הקפיד, וצוה שלא לאכול שקצים ורמשים ודבר טמא, ועל העכו"ם לא הקפיד :

דף ס"ב. חייך קודמים לחיי חבירך. הקשה מהר"ש שיף ז"ל, כאן דרים עמך טפל לך, ואילו גבי עבד עברי דכתיב ביה, כי טוב לו עמך דרשינן שיהיה העבד עיקר, דאם אין לו אלא כר אחד יתנהו לעבד, ולא אמרינן חייך קודמין ע"ש. ונ"ל בס"ד דהכא קאמר וחי אחיך עמך, נמצא איירי בחיות הנפש, ולהכי א"א לדרוש כאן שיהיה קודם, דהא קי"ל אין לך דבר עומד בפני פקוח נפש, דכתיב וחי בהם ולא שימות, וא"כ איך נאמר לזה שיקבל למות בשביל

בשביל

בשביל לעשות חסד עם חבירו, דעשיית החסד היא מצוה, ואין מצוה דוחה נפש של אדם העושה אותה, דלגבי דידיה החסד שעושה אינו אלא בסוג מצוה, ואדרבה פקוח נפשו של אדם דוחה המצוה שעליו לעשותה, אבל מ"ש גבי עבד עברי הוא רק ענין הנאה וממון, ושפיר מצינן לאוקמי האי דינא התם. ועוד י"ל, התם תיקן הכתוב דברים אלו לעבד עברי, כדי לברר דאע"ג דקנאו בכסף אינו נחשב קנין כספו, ולא חלה עליו העבדות ממש, וכמ"ש רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל, ע"פ שש שנים יעבוד, דלהכי עביד ליה רחמנא יתרונות אלו, להקדימו על אדוני, משא"כ הכא אינו חייב לעשות חסד חנם לחבירו נגד השכל והסברא, וליכא טעמא בהכי :

שם. א"ל אנא כהא דרב דניאל אמר רב סבירה לי. קשה אמאי לא א"ל להא דרב מתחלה, דודאי הוכחה מדברי רב עדיפא מהוכחה מדברי ר"ן. ונראה לתרץ בס"ד, תחלה חשב הא דר"ן עדיפא, משום די"ל רב קאמר פטור בדיני אדם, אבל חייב בד"ש, וא"כ אכתי איכא הנאה, משא"כ בהא דר"ן ליכא הנאה כלל. אי נמי רב יוסף רצה לחדד את רבה בריה, דהוא ידע שיש לדחות הא דר"ן כדדחי רבה בריה :

דף ע'. א"ר כגון שבור מלכא, פירש רש"י שהיה לוקח ממון ישראל, ומפרנס בהם דלים נכרים. קשה מאי שנא מלוים ברבית, הלא הוא ודאי לוקח מכל העשירים אע"פ שאין מלוים ברבית, אלא עוסקים בסחורה ומו"מ. ונ"ל בס"ד כי הוא לא היה לוקח ממון לפרנס בו דלים, אלא רק בזמן רעב ודוחק שיש בעולם, ולכן אינו לוקח כ"כ מן עשירים סוחרים, כי אלו בזמן שיש רעב מסחר שלהם עומד, ואין מרויחים כלום, כי העולם רעבים ללחם, מי יקנה לצורך מלבוש וכיוצא, אבל המלוים ברבית אין להם הפרש בימים אלו על שאר ימים, כי לוקחים ריוח ממונם גם בימים של רעב, לכך הוא נותן עיניו בהם יותר, ליקח ממון מהם כדי לפרנס נכרים :

דף ע"ב. יורד עמו לחייו. נ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש רז"ל בפסוק לחייו כערוגת הבושם, מה ערוגה זו יש בה כמה מיני בשמים, כך שם יש מקרא ומשנה ותלמוד הלכות ואגדות, וכן הוא אומר נאוו לחייך בתורים, נמצא הלחיים הם מקום תורה, וידוע המוציא שם רע על חבירו ליקח חבירו ממנו זכיותיו, ולז"א יורד עמו עד לחייו, ר"ל יקח גם תורה ומשנה ותלמוד אשר בלחייו :

שם. כפר באלקי ישראל. נ"ל בס"ד הא דנקיט לשון זה ולא אמר כפר בתורה, דידוע תואר אלקי ישראל נאמר על השגחתו יתברך, שהוא משגיח בתחתונים וכמ"ש המפרשים ז"ל על מאמר רז"ל במדרש שאמרו אחאב כתב על דלתות שומרון, אחאב כפר באלקי ישראל, דכונתו לומר שכפר בהשגחה, והנה זה הנותן ברבית אין לו בטחון בהשי"ת, ומעשיו מורין שהוא כופר בהשגחה :

שם. רש"א מלוי ברבית יותר ממה שמרויחין מפסידין, פירש רש"י כדאמרינן בפרקין נכסיהם מתמוטטין לעולם. וי"ל דעל זה לא שייך האי לישנא, שזה יאמר על מי שמרויח בהאי עסקא עשרה, ומפסיד באידך עסקא י"ב, אבל גזרה זו דמתמוטטין כליא קרנא לגמרי, ועוד מתמוטטין הוא אח"ז יש בדורו ויש בדור שני ויש בדור שלישי, אבל בתחילתן הם מרויחין בלבד ואין מפסידים, ונראה לפרש בס"ד, בהקדים מעשה באחד אומן צורף בעל מלאכה, שהיה זריז ונשכר, ואינו בטל ממלאכתו אפילו עתים קטנים, והיה יושב ומשבח פועל ידיו, והיה אומר יתברכו ידי כמה נאים מעשיהם, ולהם נאה הפאר והשבח, שהם עסקניות במלאכתם תמיד, להביא לי ריוח טוב, וממזרח שמש עד מבואו עוסקים במלאכתם, וגם לרבות הלילות נ"כ עסקניות עד שתגבר השינה, ולא עוד אלא גם בעת אכילה אני לועס ועוסק בידים שלי. ויען האחד ויאמר על מה תתפאר בידיך שנותנים לך ריוח בתמידות, הלא אנכי הידים שלי הוא הממון שלי, ולו יאות השבח והפאר שהוא נותן לי ריוח בכל רגע ממש, ואני יושב במנוחה בלתי שום יגיעה, הלא אנכי עסקי ברבית, אתה בעת תפלה ידיך בטלים, ואני מעותי שהם ידים שלי נותנים לי ריוח גם בעת תפלה, אתה בשינה ידיך בטלים, ואני גם בשינה מעותי נותנים לי ריוח, אתה בשבת ויו"ט ידיך בטלים, ולי נותנים לי ריוח גם בשבת ויו"ט, אתה כשתלך לבית הכנסת ידיך בטלות, ואני נותנים לי ריוח גם בבית הכנסת, ולא עוד אלא גם בשעת תקיעת שופר, שהציבור חרדים, ובשרם נוטף דם, אני מטיפים לי מעותי רווחים, ולא עוד אלא גם ביום כיפור אשר מתוודים על חטא שחטאנו לפניך בנשך ומרבית, מעותי נותנים לי באותו רגע נשך ומרבית, ואתה שים לך כזאת ממעשה ידיך, שאתה מתפאר בהם :

נמצא המלוים ברבית משבחים ומפארים את ממונם, שעל ידו אין מאבדים מזמנם רגע לבטלה, והוא הדבר שפירשו המפרשים ז"ל, על מאמר רז"ל שדרשו בפסוק אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, אלו המלוים ברבית, וקשא והלא קא חזינן מלוים ברבית והם זקנים, ומתרצים ע"פ הגמרא דשבת דף פ"ט, לעת"ל אומר הקב"ה ליצחק אע"ה בניך חטאו, אומר לפניו רבש"ע כמה שנותיו של אדם שבעים שנה, דל עשרין דלא ענשת עלייהו, פשו להו חמשין, דל פלגא דלילותא פשו להו כ"ה, דל י"ב ופלגא דצלויי ומיכל, פשו להו י"ב ופלגא, אם אתה סובל את כולם מוטב ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך, וא"כ לפ"ז זו החלוקה שעשה יצחק לחצות ולחלק חצי החמישים שנה, לפטור האדם מצד הלילות, וגם חצי הכ"ה שנים דהימים, שחסרו מן החשבון לפטור בו האדם מצד זמן תפלה וזמן אכילה ובית הכנסת, כל זה הניכוי לא שייך לעשותו גבי עון הרבית, יען כי עון הרבית נוהג ונעשה בכל הלילות, גם בעת שינה, וגם נעשה גם בעת תפלה ואכילה ובית הכנסת, וז"ש אנשי דמים ומרמה אלו המלוים ברבית לא יחצו ימיהם, כלומר בחשבון ב"ד של מעלה לא יחצו הימים שלהם, לנכות הלילות ולנכות זמן תפלה ואכילה ובית הכנסת, מפני כי הם לוקחים רבית גם בזמנים אלו עכ"ד, ונמצא כי כנגד שהוא מרויח בעיתות הזמן במה שלוקח הרבית, הנה הוא מפסיד הריוח שעולה לו בחשבון ב"ד של מעלה, ביום הדין על מעשיו, יען כי כיון שהוא פוגם כל זמנו בעון הרבית, אז מעלין עליו כאילו גם שאר עונות עשה בעת שינה ותפלה ואכילה, דדנים אילו היה יכול לעשות עבירות בעת שינה ובעת אכילה וכיוצא היה עושהו דהראיה עון הרבית שאפשר לו לעשותו הוא עושהו בזמנים אלו, ונמצא הוא מרויח בזמנים ההם דבר אחד שהוא הנאת הרבית, ומפסיד בזמנים ההם להתחייב בכמה מיני עונות, דמעלין עליו כאלו עשאן, אע"ג דלא עשה אלא היה ישן או מתפלל או אוכל, ולפ"ז ההפסד והרויח מגיע בזמן אחד, אך הריוח הוא בדבר אחד, וההפסד היא בכמה דברים :

שם. ולא עוד אלא שעושין משה רבינו חכם, ותורתו אמת. פירש רש"י, משה חכם ליסנא מעלייא נקיט. ונ"ל בס"ד, הדבר כפשוטו ולא שינה הלשון, והוא ע"פ מ"ש מהרש"א ז"ל דהמלווים ברבית חושבין, שהלוה מרויח הרבה במעות אלו שלוקח מהם, ונמצא הרבית שנותן להם אינו נותן מכיסו, אלא נותן מן הריוח שמרויח בממונם, והם אינם נושכים אותו ע"ש, ולכן אומרים משה רבינו חכם עוסק בתורה יומם ולילה, ולא עשה מסחר ומשא ומתן, כדי שידע כמה רווחים אפשר שיגיע לזה העוסק במו"מ, עד שהוא נותן הרבית ממקצת הריוח, דאם לא היה חכם היה עוסק והיה יודע ריוח שאפשר להגיע, ולא היה אוסר הרבית, ומדבריהם אלו יוצא כפרנות גדולה בכל מצות התורה, שבזה אומרים שלוה מדעתו ח"ו בכל מצות שכתב בתורה,

ובזה מובן בס"ד טעם לשם רבית, לרמוז העובר על עון זה של הרבית כאלו עובר על כל תרי"ב מצות, כי כמו שאומר מלוה זו לוה מדעתו, כן יאמר על כל תרי"ב מצות הנשארים, והיינו רבית אותיות תרי"ב :

שם. גורם קללה לעצמו. לפירוש רש"י קשה למה לא יקללו הלוה לומר שכופר בממון, ונ"ל בס"ד, כיון שזה הלוהו שלא בעדים, בע"כ היה מוחזק בעיניו לצדיק, דאל"כ היה מלוהו בעדים, ולכן אומרים הלוה צדיק הוא, כי כן היה מוחזק בעיני המלוה, אך המלוה רשע, שהוא מדבר על צדיק עתק, משא"כ אם מלוה בעדים, אם רואין זה תובע וזה כופר למה יתלו הקללה במלוה ולא בלוה, מאחר דהמלוה הלוהו בעדים, א"כ לא הוחזק בעיניו בצדיק. וזה כופר עתה, מפני שרואה שאין העדים מצויים להעיד :

שם. אזדמן לי קטינא דארעא. נ"ל אע"ג דשלח לו כן כדי לנסותו, עכ"ז לא דבר שקר ח"ו, אלא אמת היה הדבר הזה שנזדמן לו קטינא דארעא, והוא היה לו מעות לקנות, ושלח לו ללוות ממנו בלא עדים ושטר, כדי לנסותו, ולכן דקדק לומר לו קטינא דארעא, כי מעשה שהיה כך היה :

שם. שלשה צועקין. י"ל אמאי לא נקיט עבד עברי, דאמרז"ל ה"ז קונה אדון לעצמו, ועיין מהרש"א ז"ל מ"ש בזה, ונ"ל בס"ד, עבד עברי שאני שהוא מקיים בזה מצות הבורא יתברך שלוהו כי טוב לו עמך, ואיך יצעק על קיום המצוה, הלא גזרת מלך היא, ואשריו שבא לידו מצוה זו, והוא מקיימה בשמחה, משא"כ הכא. ועוד דבר זה דעבד עברי קונה אדון לעצמו, לא שייך אלא במי שיש לו כר אחד דוקא, וכן שאר דברים בצמצום, אבל מי שיש לו בהרווחה, שיש לו בשבילו ובשביל עבדו, אין זה נראה קונה אדון לעצמו, ועוד עבד עברי יש לו זמן ידוע, שיש לו מתירין אחר שש שנים מאליו, משא"כ הנך דברים אין להם תקנה :

שם. בהא מתא ולא אזיל למתא אחריתי. כתב מהרש"א לא ידעתי לכוין, אמאי קרי ליה קונה אדון לעצמו, ונ"ל בס"ד הכונה אם לקח עסקא מאיזה אדם, או עשה שותפות עם אדם לזמן ידוע, וראה שערך כמה שנים ולא הצליח, דאז צריך אחר גמר אותו עסק ושותפות לא יכניס עצמו בעסקא אחרת ושותפות אחרת באותה העיר, אלא ילך לעיר אחרת ושם יעשה, הנה אם זה לא הלך לעיר אחרת אלא חזר ועשה שותפות אחרת או עסקא אחרת לזמן שנים כו"כ, ה"ז חשיב קונה אדון לעצמו, דאחר שניסה ולא ראה הצלחה באותה העיר, למה הכניס עצמו בעסק חדש, שאינו יכול לעזוב אותו אלא עד שישלים הזמן. או אפשר לפרש מציאות זו קרוב להאמור, דהיינו אם הוא ראה שאין לו הצלחה באותה העיר, שראוי לעזוב אותה, והוא קנה קרקעות ובנה אותם, וגם נשא אשה שם, שאז נתמשכן באותה העיר, ולא יכול לעזוב, כי א"א למכור קרקעו אחר שבנאה ופיזר עליה ממון הרבה, שאם ימכרנה לא יוכל למכור בחצי דמים שהוציא עליה, וכן אחר שנשא אשה כאן לא תרצה אשתו שיצא מן העיר בשום אופן, ולכך הוי זה קונה אדון לעצמו, במעשה שעשה בעיר זו, שמעשיו יעכבוהו ללכת לעיר אחרת, ובע"כ יעסוק כאן, ואין העסק טוב לו אלא מפסידו :

דף ע"ט. לרכוב עליה איש, לא תרכב עליה אשה. הטעם ידוע הוא, מפני כי משא האשה ברכיבה כבד על הבהמה יותר מרכיבת האיש, דהאיש נושא עצמו יותר מן האשה, ואינו מכביד על הבהמה כמו האשה, וכנז' בפוסקים ז"ל, ובודאי דבר זה נאמר על רוב העולם, ונראה דכל אדם הרוכב על הבהמה ואינו רגיל ברכיבה, ויש לו פחד ברכיבה ודאי מכביד יותר על הבהמה, שאינו נושא את עצמו ולכן על הרוב האשה מכבדת יותר משום דאינה רגילה, והיא מפחדת שמא תפול. גם נראה דכל הרוכב בפישוק רגלים לכאן ולכאן, יהיה כובד גופו קל על הבהמה יותר מן הרוכב אשר רגליו שתיהם לצד אחד, כמנהג אירופ"א כעת, שלא תרכב האשה בפישוק רגלים, וכן היה בזמן קדמון, ולכן גבי איש אמר הכתוב מרכב, וגבי אשה מושב. ומ"ש ותרכבנה על הגמלים והיא היתה אשה, היינו משום בעתותא דגמלים, וכנז' בגמרא :

שם. ש"מ בניתא אכריסה תקלא, למאי נ"מ למקח וממכר. עיין פירוש רש"י ז"ל, והדבר יפלא מה צורך ללמוד זה מדיוקא דברייתא, ולדמות מילתא למילתא, דהא אפילו תינוק יודע דבר זה שהכרס מכביד הדג, ואם ישקול הדג בלא כרס ירויח הלוקח. והתוספות גרסו גרסה אחרת, ופירשו לפי אותה הגרסה, דלמד מן הברייתא שהעובר מכביד את אברי האשה בהיותו בקרבה, ויליף שגם הכרס של הדג מכביד בשר הדג בהיותו בקרב הדג, על כן הלוקח לא ישקול הדג עם כריסו בהיותם יחד, אלא יוציא הכרס וישקלנו עם הדג ע"ש, וקשיא לי על זה, בשלמא האשה כיון שהיא עודה בחיים איבריה יונקים זה מזה, ונותנים חיות וכח זל"ז, ולכן העובר שבקרבה נותן כח כובד באבריה שלה, כי מאחר דאברים שלה יש בהם חיות לוקחים ויונקים כח מן העובר, אבל הדג אחר שנצוד ויצא מן המים אין בבשרו חיות כלל, וא"כ אינו נוטל כלום מן כרס הדג, כי החיות היא המביאה לבשר כח מבחוץ, ובעוד הכרס בתוך הדג הרי הוא כמונח חוצה לו, ואינו נותן ואינו נוטל כלום, וכן הבשר של הדג אין להם חיות, כדי שימשך להם כח כובד מן הכרס. ונ"ל בס"ד, כי בעוד הכרס בקרב הבשר שם יש ליחות הרבה, וכיון שלא נקרע הדג לא שלט אויר בקרב הדג, ואז בשר הדג מבפנים יכבד מכח הליחות, כההיא דאמרו רז"ל אל יטמין אדם משקלותיו במלח, כי המשקל מושך ליחות מן המלח ויכבד משקלו, וכן זה בעוד הכרס בקרבו שם ימצא ליחות מעת היותו בחיים, ולכן יכבד הבשר מחמת הליחות שיש שם, אך אם הלוקח יקרע תחלה הדג ויוציא הכרס ממנו, אז שולט אויר בבשר הדג מבפנים, ותתייבש הליחות, ואז יהיה הפרש במשקלו, וכן העובר בהיותו במעי אמו, מוכרח שיהיו אברים של אמו כבדים, מחמת הליחות שיש להם מבפנים מכח העובר :

דף פ"ג. א"ל דינא הכי, א"ל אין למען תלך בדרך טובים. קשה, וכי רבב"ח לא ידע ליה להאי קרא. ונ"ל דודאי ידע ליה, אך ס"ל דאין ב"ד גוזרין על האדם לעשות כן, אלא האדם מעצמו ראוי שיעשה כן, ולכן כיון שראה שהם קבלו עליו בב"ד של רב, וגזר עליו רב לעשות כך, לכן א"ל דינא הכי שיהיה בדבר זה גזרה כבדה על האדם, וא"ל אין לגברא רבא דכוותך צריך שיגזרו ב"ד עליו לעשות כך, כי גברא דכוותך חייב מן הדין ללכת בדרך טובים, וא"ת מעיקרא רבב"ח איך לקח גלמייהו, ולא קיים מעצמו מאמר הכתוב הזה, ונ"ל הוא לא כיון ליקח מהם נזק היין, אלא אמר אקח גלמייהו כדי שאח"כ יבקשו ממני ויפצירו בי בתחינה ובקשה להחזיר להם ואחזיר להם, ובודאי לא יעיזו פניהם לבקש ממני שכר, אבל אם לא אקח גלמייהו אז יעיזו לבקש ממני שכר, וכאשר בקשו כן לבסוף. וא"ת כיון למיהב אגרייהו דייק לה רב מן סיום הכתוב וארחות צדיקים תשמור, רבב"ח אמאי לא דייק כן מפסוק הנז', ואה"ן יתן להם שכרם קודם שיתבעו אותו. ונ"ל דרבב"ח מפרש למען תלך בדרך טובים, בדברים שבין אדם לחבירו, כמו האי גוונא וארחות צדיקים תשמרו בדברים שבין אדם למקום, ובא רב ופירש לו גם זה מדבר בדברים שבין אדם לחבירו, ובא הכתוב לרבות חסידות יותר :

פרק שביעי.

שם ע"ב. מאי דכתיב תשת חשך ויהי לילה. נ"ל בס"ד, דקשיא ליה באומרו ויהי לילה, והלא החשך עצמו נקרא לילה, דכתיב ולחשך קרא לילה, לכך פירש לילה קאי על עוה"ז שדומה ללילה, ונ"ל בס"ד, דמיון הזה ע"פ מ"ש בגמרא עולמך תראה בחייך, דהכונה שיהי לצדיקים ענג נפש מעין עוה"ב מצד רוב שמחתם בתורה ומצות, וזהו עולמך הוא עוה"ב תראה בחייך בעוה"ז, ומצד זה דומה עוה"ז ללילה, דאע"פ שהוא חושך, ימצא לפעמים בו הדלקת נירות מרובים, עד כי לילה כיום יאיר, וכן עוה"ז שהוא חושך יאיר בו אור הוא עונג עוה"ב :

שם. אלו רשעים שדומין לחיות שביער. נ"ל בס"ד, דחיות רעות ההולכים במדבר, הם נראין לכל מרחוק, ובורחין מהם ונשמרים מהם, אך חיות רעות אשר נחבאים ביער, אין מרגישים בם להשמר מהם, וכן ענין רשעים יש שהם רשעים גמורים וידועים, מאלו אין פחד, אך הפחד הוא מן רשעים שאינם ידועים ונראין להדיא, וכמש"ה ה' לי בעוזרי, ואני אראה בשונאי :

שם. תזרח השמש לצדיקים דריש כן, ע"ד וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה, לכן דריש אומרו כאן השמש בה"א הידיעה, דקאי על שמש שיזרח לצדיקים, ונראה לכן הצדיק נמשל לתמר, דכתיב צדיק כתמר יפרח, כי שמש גי' תמר, והוא אור הזרוע לצדיקים, גם מספר שמש עולה מספר אור לצדיקים חסידים טובים :

שם. ואל מעונתם ירבצון, אין לך כל צדיק וצדיק שאין לו מדור לפי כבודו. דייק לה מדכתיב מעונתם, ולא מעונות, כי מעונתם משמע הראויים להם, ואפשר לרמוז הענין בכתוב, מעונתם חלקנה לשתים, וקרי בה מעון תם, כלומר שלם לפי כבודו, ואינו חסר :

שם. למי שהשלים עבודתו עדי ערב. מלבד פשט הדברים דקאי על יום המיתה, יש לפרש ערב לשון ערבות, שהאדם חייב גם בשביל אחרים מצד הערבות, אם לא הוכיח אותם, והוא השלים חיוב המוטל עליו, גם מצד הערבות. או יובן ערב רמז למיתוק הגבורות בחסדים, שחייב האדם לעשות ע"י מעשיו הטובים, והוא שם אלקים ברבוע עולה ר' שהוא דין, ויתמתק בשם הוי"ה דמלוי יודי"ן שהוא רחמים, וזהו הרמוז באותיות ערב, שהם ע"ב ר' שהשלים עבודתו גם בזאת שעשה המיתוק כראוי, ונרמז זה המיתוק בסדר אותיות ערב שהוא לשון עריבות, שהוא ענין המיתוק. או יובן בס"ד עדי ערב, רמז בזה ע' רב, דידוע עי"ן של שמע היא עי"ן רבתי, שרומזת לבינה, ולכך נכתבה בתיבת שמע, כי שמע כלומר הבן, והיינו כמ"ש דשמיעה היא בבינה, וידוע כי עוה"ב הוא סוד בינה, ולז"א לעבודתו עדי ערב, עד עין רב, כלומר עד שיגיע לעוה"ב שהיא סוד עין רב :

שם. אי צורבא מרבנן הוא אקדומי אקדים לגירסיה. י"ל, למה בת"ח כפל לשון אקדומי אקדים, ובפועל אמר קדים עביד ולא אמר אקדומי קדים. ונ"ל בס"ד, כי הפועל אין דרכו להקדים קודם עלות השחר כלל, ורק יזדמן זה במקרה בהיכא דבעל המלאכה נחפז למלאכתו ומבקש מן הפועל להקדים להקיץ באשמורת קודם עלות השחר, כדי לעסוק זמן יותר במלאכה שצריכה לו במהרה, ולכך כיון דלא הורגל בזה נתנמנם באותו העת מחמת הקצתו מן השינה קודם מדתו בכל יום, אך ת"ח בודאי דרכו להקדים שעה או שתים קודם עלות השחר לעסוק בתורה בעוד לילה, וכיון דמורגל בקדימה זו אינו מתנמנם מחמת זה ביום, ורק יזדמן באיזה לילה שהקדים זמן יותר מקדימה הרגיל בה, שהקיץ משנתו ארבע וחמש שעות קודם עלות השחר, מפני שנזדמן לו סוגיה עמוקה, ורצה לעיין בה אותה הלילה זמן יותר, והוכרח להקדים קודם זמן קדימתו הנהוג בכל לילה ולכך הוא מתנמנם ביום ההוא מפני שהיה לו שינוי מן ההרגל שלו לכן אמר אקדומי אקדים לשון כפול :

שם. אי פועל הוא קדים עביד עבדתיה. קשא הול"ל קדים עביד, דהא גבי ת"ח לא אמר גריס גרסתיה. ונ"ל בס"ד דפועל יום אין דרכו לקום באשמורת קודם עלות השחר, ואמאי זה מתנמנם, אך יזדמן לו שיש לו בביתו מלאכה שלו של עצמו, וביום אינו יכול לעסוק בה כי הוא שכיר לעשות מלאכת בעה"ב, כדי שיזון בשכרו בני ביתו, ועל כן במלאכת עצמו יעסוק בה בביתו באשמורת קודם עלות השחר, ולכך מתנמנם, ולז"א עביד עבדתיה דייקא, כלומר עבודה השייכה לו לעצמו :

שם. אי עבדתיה בליליה רדודי רדיד. פירוש אם הוא מפועלים שדרכם לעסוק בלילה, הנה אלו דרכם לישן אחר זריחת השמש, ולמה לעת כזאת מתנמנם מאחר שעתה קם מן השינה, אלא היינו טעמא כי בעל המלאכה היה לו צורך לגמור המלאכה מהר, ולכן לא הניחו לעזוב מלאכתו בזריחת השמש, אלא ימשך אותה עד שלש וארבע שעות מן היום, ולכך זה עתה עזב את עסק המלאכה שעדיין לא ישן, והוא מתנמנם כעת :

ודע כי כל השערות אלו שהסביר אותם לו, היינו כדי לתפסו בעבור לחקרו ולדרשו, ואין הכונה שימסרנו למלכותא ע"פ השערות אלו, יען כי השערות אלו הם מוסברים ע"פ הרוב, דאפשר שהוא אינו ת"ח ואינו פועל, ועכ"ז ישן שקרה לו מקרה של הקצה באותה הלילה, שהיה לו כאב הראש, או כאב שינים או כאב מעיים, או היה לו חולה בתוך ביתו ושמשו כל הלילה, או היה בסעודת מרעים וכיוצא, ולכן אין למסרו ביד מלכות אא"כ יעשה לו חקירה ודרישה, לדעת למה מתנמנם, ולמה לא ישן בלילה, ואז אחר שיתברר לו הדבר יעשה מעשה, משא"כ אם הוא ת"ח או פועל, אין צריך לתפסו כדי לחקרו ולדרשו, אלא יתלה הדבר בעניינו. ודע כי המלך מוליך עמו אנשים משחיתים הממונים על הרג וצליבה ובתחילה כאשר תופסו כדי לחקרו ולדרשו אין רשאין לשלוט בו ורק אחר שיתברר אצלו שהוא גנב, אומר לאותם המשחיתים תפסוהו, אז יצא הדבר מתחת ידו, כי אלו יעשו בו משפט כתוב להרגו או לתלותו, ואין יכול להצילו מידם, כי מאחר שמסרו בידם נמצא נגמר דינו אצלי, ולכן כיון שאמר לאותם הממונים על ההוא גברא תפסוהו, לא היה יכול להצילו מידם, אלא תכף עשו בו משפט כתוב לתלותו, כי כך הם מצווים ועומדים מאת המלך :

שם. שלח לו קוצים אני מכלה מן הכרם. הא דלא אמר לו הורמנא דמלכא הוא כאשר השיב אותו פרהגונא, וכאשר השיב רבי ישמעאל לאליהו זכור לטוב, ונ"ל בס"ד, דאע"פ שהיה עושה חקירה ודרישה כשהיה תופסם ומתברר לו רשעתם מתוך דבריהם ועניינם, עכ"ז לא היה סומך על בירור זה למסרם למלכות, אלא עד שיראה בפרצוף שלהם אשר בו ידע ויבין בחכמה האלקית אשר בקרבו, שזה האדם הוא ראוי להכריתו מן העולם, והוא כקוץ שאין לו תקנה אלא שריפה, שאין בו לחלוחית של מצוה, ואינו עתיד לצאת מידו פועל טוב, ע"ד שארז"ל ע"פ ויפן כה וכה וירא כי אין איש, ויהרוג את המצרי, כי ר"א בן ר"ש היה לו כח השגה זאת, והיה לו רוה"ק לידע נסתרות ונעלמות ומה שעתיד להיות, וכאשר נמצא בזוה"ק מעשיות המעידים עליו בהשגת רוה"ק, שידע נסתרות כמראה הנביא, וכמ"ש במעשה דההוא גברא, ואוהו נחש, ולכן השיב לו בפה מלא קוצין אני מכלה מן הכרם, כלומר אני יודעם ומכירם שהם כקוצין שאין להם תקנה, אלא בשריפה, וריב"ק ידע שיש לו השגה בכך, וידיע רב לו בחכמה האלקית ורוה"ק, וקבל דבריו אלו שבני אדם אלו הם קוצין שאין להם תקנה אלא בשריפה, ורק אמר לו למה יהיה דבר זה על ידך, וכי מן השמים אפקדוך לעשות

כליון זה על ידך הנה דבר זה הוא ביד בעל ההשגחה שהוא בעל הכרם, והוא יכלה את קוציו, ולמה אתה מכניס עצמך בעובי הקורה, דאע"פ שאין אתה טועה להמית את הזכאי, אין אתה ממונה על כך מן השמים :

ובזה מובן הטעם, כי אליהו זכור לטוב דהוה שכיח אצל ר"א בר"ש טפי מן רבי ישמעאל ולא אמר לו כלום על דבר זה, כמו שאמר לרבי ישמעאל, והיינו משום דהוא יודעו ומכירו שיש לו רוה"ק וראיה רוחנית, דאינו טועה ושוגה באלו האנשים שמוסר אותם למלכות :

ומזה שהיה רוצה להציל לאותו כובס, וסוף דבר עמד תחת הזקיפה ובכי, היינו כי לאותו כובס לא ראה בפרצוף שלו, ולא ידע ענייניו, ומה הוא, אלא תכף כשא"ל אותו דבר החליט בדעתו שזה ראוי להשחיתו מן העולם, ואמר לממונים המשחיתים תפסוהו, וכיון שאמר לאלו יצא הדבר ידוע שאינו יכול לחזור בו, ולכך הוה בכי שמא ח"ו טעה בו, ועל זה נאמר פרי המהירות חרטה, כי עתה אינו יכול לראות בפרצוף שלו, ואחר ששמע דבריו שא"ל אל ירע בעיניך שדרך לראות בהם הפרצוף ולא ראית, כי הנה אני מבשר אותך שלא טעית ולא שגית בדבר זה, כי הוא באמת אין לו תקנה אלא הכרתה מן העולם, ותשמע דבר אחד ממעשיו הרעים, ומזה תבין כמה מלא עבירות וכמה היה הוא רע וקשה בעולם, כי הוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביוה"כ אשר בו כל הרשעים בטלים מן העבירות, ומזה תבין אם ביוה"כ עשה כך, כמה וכמה מעשים רעים עושה בכל יום, וא"כ זו הצליבה היא תקנתו ואל תצטער מעתה בעבור זאת, וכל זה מן השמים הניחו בלב אותו אדם, לומר בפיו הודעה זו לר"א, כדי לשכך דעתו דר"א ולא יצטער :

שם. הניח ידו על בני מעיו, ואמר שישו בני מעי שישו, ומה ספיקות שלכם כך ודאות שלכם עאכו"כ. פירוש אם זה הכובס שלא ראיתי בפרצוף שלו קודם שמסרתיו דעל כן הייתי מסתפק שמא שגיתי בו כך, דנתברר לי עתה שלא שגיתי, הודאות שלכם שהם בבני אדם שלא מסרתים אלא עד שראיתי בפרצוף שלהם, ונתבררו אצלי בראיה הרוחנית, עאכו"כ שיהיה לבי בטוח שלא יצא תקלה מתחת ידי כלל :

ועדיין צריך להבין למה הניח ידו על בני מעיו, יאמר דברים בלי השמת ידים, ועוד למה החליט ותלה השמחה לבני מעיו יותר משאר איבריו, ויותר שייך לומר שישו שפתי ולשוני שהיה מוסר הגנבים, במאמר פיו. ונ"ל בס"ד, דכתב הרב עיון יעקב ז"ל, דבני מעיו קאי על הלב והכליות, כדאמרינן בסוף ברכות, לב מבין כליות יועצות, וידוע דהלב והכליות נקראין בני מעים, כדאיתא ביו"ד סי' כ"ב עכ"ד ע"ש, וידוע מ"ש רז"ל שתי כליות יש באדם אחת מימין ואחת משמאל, ואותה שבימין מיעצתו לרעה, וכתב מהרש"א ז"ל, דלכן אמר דוד הע"ה, אף לילות יסרוני כליותי, שזכה דוד הע"ה שגם הכוליא של שמאל מיעצתו לטובה ע"ש, ובזה פרשתי דברי החכם בצוואתו לבנו, בני קח את העיצה מן הרחוק, ועשה את הקרוב רחוק, והוא פלא, ולפי האמור הכונה כך קח העיצה מן הרחוק, כלומר מכוליית הימין שהיא רחוקה מן הלב, כי הלב הוא הלוקח את העיצה, ולא תקח מכוליית השמאל שהיא קרובה ללב, ועי"כ תעשה את הרחוק שהוא כוליית השמאל מיעצת לטובה כמו הקרוב, שגם היא תייעץ לטובה :

ובזה פרשתי בס"ד הכתוב בישעיה עצות מרחוק אמונה אומן, פירוש עצות הבאים מן הרחוק דוקא, הנה הם אמונה אומן, שתאמין שהם לטובה, ולכן נאמר בשבח התורה באשת חיל, ממרחק תביא לחמה, ולז"א שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו, שהקב"ה ירפא כוליית השמאל לעשותה ככוליית הימין המיעצת לטובה :

ולכן הניח ידיו על בני מעיו, שהם הלב והקולייא של ימין, להורות דהלב שלו אינו לוקח עיצה אלא מכוליית הימין, שמיעצת לטובה, ומסירת הכובס למלכות היתה בעצת כולית הימין, וכאשר נראה עתה סופו של דבר בהודאת הכובס על עצמו, ונראה לרמוז בס"ד, ר"ת כוליה לב ידים הוא כלי, כי הלב הוא הלוקח את העצה, והכוליה היא הנותנת את העיצה, והידים הם העושים המעשה שהוא הפועל, ע"פ העיצה ההיא, נמצא שלשה אלה הם שותפים בכל דבר ודבר מתחלה ועד סוף, אך שותפות שלשה שסימנם כלי יש שותפות עם כוליה ימנית, דצירוף כלי זה הוא נקרא כלי יקר, כמ"ש הברו נושאי כלי ה', ויש שותפות עם כוליה השמאלית המיעצת לרעה, אשר צירוף זה נקרא כלי מות כמ"ש ולו הכין כלי מות, ולכן נתכוין ר"א לתת ידו על לבו, ועל כוליה הימנית לרמוז כי צירוף כלי שיש בכלו הוא יד ולב עם כוליה הימנית, שצירוף זה נקרא כלי ה' ונקרא כלי יקר :

ודע. אע"ג שדיבר עם ר"א אחר דזקפוה, הנה היה דרכם דאחר שזוקפים אותו אין מותחים החבל לחנקו, אלא ממתינים עליו זמן עד שיתוודה ויצוה לבני ביתו שעומדים תחת הזקיפה, ומדבר עמהם מה שרוצה לדבר :

שם. שלח ליה חומץ בן יין. הנה בודאי אין כוונתו כמ"ש רש"י ז"ל, אלא כונתו בזה ע"ד מ"ש שמואל בגמרא דחולין בענין אכילת חלב אחר בשר, אנא חלא בר חמרא בהא לגבי אבא, והיינו בעבור שהיה אביו מתנהג בחסידות יתירה בענין זה, והוא לא נהג באותה חסידות, לכן קרא עצמו חומץ לגבי אביו, וכן הענין כאן דא"ל בענין זה אתה חשוב חומץ בן יין לגבי אביך, כי אביך היה משתדל להחיות את ישראל, שביטל כמה גזרות רעות מעליהם, אע"פ שהיו חייבין בדין, ואתה עושה להפך שמוסר אותם להריגה, והשיב לו מה שאני עושה הוא טובה לישראל, כי קוצים אני מכלה מהכרם, שאני יודע ורואה ברוה"ק, ואבודם הנאה להם והנאה לישראל, ולכל העולם, וכמ"ש בגמרא כל זמן דהרשעים בעולם חרון אף בעולם, ושאל בגמרא מאן רשעים, וא"ר יוסף גנבי, וא"כ אלו הגנבים שאני תופס אותם הוא קוצים מכאיבים, וכאשר אבערם אני גורם חיות לכל ישראל, וטובה גדולה, כי ודאי טוב לכרם אם יבערו את קוציו ממנו :

שם. הוו מפקי מיניה דקולי דקולי. נראה דאע"ג דאפשר להיות שומן רב בדורות הראשונים שהיו גדולים באיכותן ובכמותן, מ"מ אפשר לשון זה לאו דוקא, אלא הוא לשון גוזמא כמ"ש בגמרא על תפוח וגפן ופרוכת דברו חכמים לשון הבאי, וכמ"ש במסכת מדות ותמיד, וכן אמרו דברה תורה לשון הבאי, כמ"ש ערים גדולות ובצורות בשמים, וכן דברו בנביאים ותבקע הארץ לקולם, ועל כן גם הכא אפשר דנקיט הגמרא כלשון בני אדם, לומר על דבר שהוא רב משיעור הנהוג, לשון המורה רבוי עצום מאד, ואינו כך ממש, ואפשר לפ"ז דגם מ"ש תלמודא דהוה עייל בקרא דתורי בנייהו, לאו דוקא, אלא הוא לשון גוזמא כלשון בני אדם :

שם. א"ל מאי אעביד הורמנא דמלכא הוא. הא דלא א"ל כמ"ש ר"א קוצין אני מכלה מן הכרם, מפני כי ר"א ידוע ומפורסם בחכמה האלקית בידיעת הפרצוף ובהשגת רוה"ק, ולכן גם אליהו זכור לטוב לא הוכיחו על ד"ז, כי בודאי קוצין מכלה, אך ר"י היה עושה מהשערת השכל, ואפשר שישגה ח"ו :

דף פ"ד. אבריה דרבי ישמעאל וכו' העיקר בזה הם שני פירושים שהביא בשיטה מקובצת, הא' הוא מתלמיד הרי"ף ז"ל שפירש איבריה ר"ל אכילתו, והב' פירוש הריטב"א ז"ל שפירש על מקום הקבורת של הזרוע או הירך שהוא עגול, ושם בודקין את האדם שהוא שמן ע"ש, ולפירוש תלמיד הרי"ף מצינו בתלמודא דמיון לזה, והוא אברויי אילני בסוכה דף מ"ד ומ"ק דף ג' וע"ז דף

נון

נון, שפירש הערוך אברויי אילני, ר"ל מניחין זבל תחת האילנות להברותן, כלומר להאכילן כמו להברות את דוד, ע"כ ע"ש :

שם. א"ר יוחנן אנא אשתיירי משפירי ירושלים. נ"ל בס"ד טעם מה שזכה ר"י ליופי גדול, כי הוא היה ענים וקטיל, וכל צדיק שהוא ענים וקטיל יש לו כח מן שם כה"ת, כי בזה השם הורג כידוע, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רז"ל בשבת, וכיון דזכה לכח שם זה זכה ליופי, כי שם זה מילואו הוא אותיות יופי, כזה כ"ף ה"י תי"ו המלוי הם יופי :

שם. ונותביה בין שמשא לטולא, פירוש כדי שתהיה נכרת הזהרורית שתזרח בטולא, ובתוך השמש אינה ניכרת :

שם. כי סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה וכו'. מכאן יש ללמוד דאשה ההולכת לבית הטבילה, תקח עמה אשה כשרה כדי לראות הטבילה שלה, יען כי בה פוגעת תחלה, וכאן משמע דפגיעה בכשר עושה פועל טוב בולד, שתתעבר בו מאותה טבילה :

שם. בני שפירי כוותי, גמירי אורייתא כוותי. אע"ג דראוי להקדים התורה ליופי, זכר אותם כפי סדר הווייתם בעולם, כי בתחילה ניכר היופי באדם, ואח"כ ניכרת חכמתו בתורה, אך קשא יופי לבנים למאי אצטריך, ואין זה הגון אלא לבנות, ונראה לתרץ בס"ד, דאם הת"ח יפה יוליד בנות יפות, ובפרט אם יזדמן גם אשתו יפה, וכיון דבנותיו יפות קפצי עלייהו העשירים ולוקחים אותם בלא ממון, גם עליו יקפצון העשירים לתת לו בתם, ואז ממילא אח"כ יחזיקו בידו, וישב בבהמ"ד על התורה ועל העבודה :

ברם הקשה הרב עיון יעקב ז"ל, והלא אמר ריב"ח לבת קיסר, דאם החכם אינו יפה גמיר טפי, וא"כ אמאי בקש שפירי כוותיה, מאחר דהיופי מגרע גרע בהשגת החכמה ע"ש, ונ"ל בס"ד, דהטעם שהשחור גמיר טפי, מפני שאין עיה"ר שולטת בו, אך היפה כיון דעיה"ר שולטת בו אחסורי מחסרא השגתו בחכמה, מיהו אם הם שפירי כרבי יוחנן, דלא הו"ל הדרת פנים, אין עיה"ר שולטת בם, ולז"א שפירי כוותי, דאין להם נזק מעיה"ר, כדי שתתמעט השגתם בחכמה. ונראה דנתפעל רבי יוחנן בדבר זה לעשותו, כדי שבזכות זה שהוא מסבב לבנות ישראל להוליד בנים זכרים יפים וחכמים, יזכה שיהיו לו בנים זכרים של קיימא, אחר כי מתו לו עשרה בנים כמ"ש דין גרמא דעשיראה ביר, גם כדי שיהיו הנולדים נחשבים בניו :

שם. לא מסתפי מר מעינא בישא. קשא והלא ר"י כל בני אדם רואים יופיו תמיד, הן בהלוכו בדרך, הן בישיבתו בבהמ"ד, שדורש בפני רבים אנשים ונשים, ומאי רבותא איכא בההיא שעתא, דסלקן בנות ישראל מטבילה. ונ"ל בס"ד, דאיתא בפסחים והביאו התוספות כאן, האי דפגע באיתתא בעידן דסלקא מטבילת מצוה וכו', אחזה ליה רוח זנונים וכו' ע"ש, וידוע כל רוח זנונים נמשך מעינא בישא דסט"א, לכן עינא דאדם היא סרסור דעבירה, ולכן יוסף הע"ה שנשמר מרוח זנונים, לא שלטא ביה עינא בישא, דכתיב בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, ולכן ר"י שהיה מראה עצמו לנשים בעידן דסלקן מטבילה, א"ל לא מסתפי מר מעינא בישא, היא רוח זנונים הנ"ז, והשיב מזרעא דיוסף קא אתינא, דלא שלטא ביה עינא בישא, ובכללה היא רוח זנונים דגם היא עינא בישא, ותרוממנה קרנות צדיק :

שם. ומאי אהנית לי וכו'. לכאורה נראה פירוש רש"י ז"ל דחוק, איך ישוה רשב"ל רבנות של לסטות עם רבנות של תורה, ואדם גדול שכמותו איך יוציא דברים אלו מפיו, על כן יותר נראה פירוש רבינו תם, שפירש שהוא היה תחלה אדם גדול בתורה, אלא שאח"כ פרק עול תורה, ושכח תלמודו ועסק בלסטות, וע"י ר"י חזר בתשובה, ולמד תורה מחדש, ובתוספות עירובין דף ט' הוכיחו כן, ועיין בתוספות יבמות דף נ"ז בד"ה אתא, וכ"כ בשטה מקובצת בשם הרא"ש ז"ל, מיהו לפירוש זה איכא דוחק בלשון התם והכא, דהול"ל מעיקרא והשתא, ונ"ל בס"ד כונת רשב"ל התם על בני בבל, והכא על בני א"י, כי בראותו דר"י זלזל בכבודו הרבה, באומרו אליו ליסטאה, אמר ודאי דר"י חושב דהכבוד שאני משיג פה בא"י בין החכמים, הוא בא לי בעבורו בשביל שלקחתי אחותו, ולכן כל החכמים שהם סרים למשמעתו, מכבדים אותי, כי ר"י הוא חכם, ומגיע לי הכבוד מחמתו, ולכן לא חס עלי, וזלזל בכבודי בחשבו שכבודי בא לי מצידו, ועל כן אמר לו מאי אהנית לי בכבוד הזה שנתת לי אחותך, הלא התם שאין החכמים תלמידיך, ואין אתה רבם, מכבדים אותי בתואר רבי, וכאן אין מכבדים אותי יותר מבני בבל, אלא ג"כ קרו לי רבי, ונמצא זה הכבוד אינו בא לי מחמתך, והשיב לו אהנית לך בתתי לך את אחותי, דעי"ז קרבתי אותך תחת כנפי השכינה, כי ע"י שאמרתי לך אתן לך אחותי דשפירא מנאי, נתרצית לחזור בתשובה, ולמדת תורה, ועי"ז קורין אותך רבי הכא והתם :

ודע, כי בודאי ר"י לא היתה כונתו מעיקרא לעשות לו אונאת דברים, דאמרינן לעיל אם הוא בעל תשובה, לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, אך כונת ר"י לומר לו בעל כרחי צריך להודות לך, כי אתה בקי יותר ממני בדבר זה, מפני כי לסטאה בלסטאותיה ידע, אך רשב"ל נצטער כי חשב דלא אכפת ליה לר"י בזלזול שלו :

שם. כי היכי דלא לדחקיה רבנן. פירוש חוששת שמא דוחקים אותו לצערו בדברים של קנטור. מפני שהיו בכעס עליו מחמת אותה מעשה דהוה תפיס גנבי, ואז לצער זה שיהיו מצערים אותו בדברים יזיק לו בבריאות גופו, כי בלילה חולה גמור הוא, וביום ע"י מיני מאכל שעושה לו הוא בריא. והא דהוו נגדין מתותי שתין משכלי דמא וכיבא, אפשר מספר זה בדקדוק הוא כנגד שתין פולסי דנורא דמלקי במייא, שהם כנגד ששים גבורים הנרמזים בפסוק הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה וכו', ולהכי נזדמן אח"כ דאייתו לקמיה שיתין מיני דמא וטהרינהו, שגם זה המספר היה בהשגחה פרטית להורות שמצליח ביסוריו למתק הדינין של ששים גבורים, וטהרת הדם מורה על המיתוק :

שם. אמר לה זילי אמרי לאמך, שלנו גדול משלהם. קשא הול"ל גדול משליך, או משלכם, ונ"ל בס"ד, דקאי על ממון של בית אביה שהביאה עמה, ושלנו קאי על רוח הקדושה הרוחני אשר מצידו בא לו החיל הזה :

שם. קרי אנפשיה היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה. קשא קריאה זו נאמרה על התורה ולאו אנפשיה, ונ"ל בס"ד, דידוע קושית המפרשים איך נטיל הנך ס' עבדי וס' ארנקי, והא קי"ל הנהנה מד"ת נוטל חייו מן העולם, ומתרצים כי הם לא נדרו זה בשביל זכות תורתו, אלא בשביל קדושתו, וזה נוגע לנפשו, ולא שייך בזה נהנה מד"ת עכ"ד, וידוע כי פסוקים אלו של אשת חיל וכו' שהם מן א' ועד ת', פירשום רז"ל תלת פירושי, א' על התורה, א' על הנפש, לכך נהגו לאומרם על קברי הצדיקים, וא' על אשה ממש, וז"ש קרי אנפשיה דלא תקשי איך נהנה מד"ת, ולז"א קרי אנפשיה פסוק זה של היתה כאניות סוחר, פי' דאזיל בתר דרשה דדרשי פסוקים אלו על הנפש ולא על התורה, וכונתו לומר דהנאה זאת באה לו מצד קדושת הנפש. א' נמי נראה לתרץ קושיא הנז' של המפרשים קרוב לתירוץ הנז', דאיהו סבר הדורון הזה בא לו בזכות היסורין, שהיה סובל, ולאו בזכות התורה שהיה לומד, וידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים בסוד ארבעה חלוקי כפרה, דהיסורין באים מחכמה בסוד אשרי הגבר אשר תיסרנו יה, וידוע מ"ש המקובלים בריש אדרא רבא, דר"א בן רשב"י היה בסוד חכמה, וידוע דהחכמה נקראת רחוק, בסוד ותתצב אחותו מרחוק וכנז' בזוה"ק, ולז"א קרי אנפשיה דייקא היתה כאניות סוחר ממרחק, שהוא סוד חכמה שמשם באו לו היסורין, ושם

היה אחוז, תביא לחמה זכה לדורון הזה, ולכן הוה קרי ליסורין אחי ורעי כי ממקום אחד הם. ועוד נ"ל בס"ד לתרץ קושית המפרשים הנז', הוא לא קבל הדורון להנות בו הנאה של תענוג אלא קבלו להברות עצמו שיש בזה פקוח נפש, מאחר דאשתו מרדה והלכה לה, ואין לו להברות עצמו :

שם. אם כמותי יהיו כולם זכרים. י"ל למה עשה המופת בכך, ומאי תליא הא בהא. ונ"ל בס"ד, ואקדים מעשה באשה משכלת שהיה לה בן חכם יושב ולומד כל היום בביתו גמרא ופוסקים, והשלחן לפניו מלא ספרים, ויהי היום והנה אשה אחת מן השכנים היתה יושבת על המשבר ללדת, ואמו של אותו חכם שמעה קולה בחבלי יולדה ועלתה על הגג לראות בבית אותה היולדת ואחר שילדה אותה אשה, ירדה אמו של החכם מן הגג בפנים שוחקות וצהובות ותאמר לבנה בעברה על מקומו בשמחת לב ובצהלת פנים, ילדה האשה בן זכר, ואחר שני ימים נזדמן שגם בבית השכן השני היתה אשה יושבת על המשבר, וג"כ אמו של החכם עלתה לגג לראות, ואחר שעה ירדה מן הגג בפנים עצובות וכפיפת ראש, ולא אמרה לבנה כלום בעברה על מקום מושבו, עד שבנה שאל מאליו לאמו מה ילדה, ותענהו בשפה רפה וקול נמוך ופניה פונים לקרקע, ותאמר ילדה בת, והבן החכם אמר לאמו תשבי אצלי, כי שאלה גדולה יש לי לשאול מאתיך, ותשב ויאמר לה הנה קודם שני ימים כשילדה אשת השכן בן זכר, הנה את ירדת מן הגג בשמחה ופנים צהובות, ומאליך הגדת לי שילדה זכר, ולמה עתה בראותיך אשת השכן ילדה נקבה את עצובה מאוד, בשלמא האב והאם עצבים בלידת הנקבה, הן בעבור שמוכרחים להזמין לה נדונייא, ולהוציא הוצאות מרובות עליה, והן מפני שאין יודעים סופה, בחיק מי תנתן, ושמא יקחנה אדם בליעל אשר ימרמר אותה ואותם כל הימים בקטטות ומריבות, אך את מה לך, אין זו הבת בתך ולא קרובתך, ואינו מגיע לך מכל זה הצער כלום, ולמה נעצבת, ואם הנקבה היא גרועה ופחותה, אין מן הראוי שתהיה מאוסה אצלך, מאחר שגם את נקבה, ואיך תמאסי ותשנאי בריה שהיא כמותיך, אתמהא. ותאמר לו אמו, הנה קודם חמש שנים החפירה שיש באמצע זה החצר שלי, שבה נשפכים כל מים של רחיצה וכיבוס וכיוצא, נתמלאת מים סרוחים עד פיה, מפני שהיה לה עשרים שנה שלא ניקו אותה, והוכרחנו להביא שני בני אדם אשר זה עסקם במלאכה זו, לפתוח החפירה ולנקות אותה ולהוציא הסרחון מתוכה, אך להיות כי היה בה סרחון הרבה, לא כלו מלאכתם אלא עד הערב, ובעת הצהרים הבאנו להם לכל אחד סעודתו לאכול, והם בעוד הבגדים הצואים עליהם, רחצו ידיהם לפי שעה כדי לאכול, וישב אחד בזוית אחת בסוף החצר כדי לאכול שם, וחבירו לקח סעודתו בידו ויבא וישב אצלו לאכול, וזה כיון שראה שבא חבירו וישב אצלו לאכול קם ממקומו והלך וישב בזוית אחרת רחוק מחבירו, וחזר חבירו ובא אצלו למקום השני, ויאמר לו למה ברחת ממני, וכי מלאכתי אינה מלאכתיך, ואם יש בבגדי ריח רע מן הטינוף, הלא גם בבגדיך יש ריח רע מן הטינוף, ולמה ברחת ממני, ויענהו ויאמר לו כן הוא כמוני כמוך, אך עתה בעת אכילה די לי בסרחון שיש אצלי בבגדי וגופי, כי הוא מוכרח, שאין אני עתה יכול לרחוץ גופי, ולפשוט בגדי הצואין, מאחר שלא גמרנו המלאכה, ולמה לי להוסיף סרחון יותר אצלי שאקבל ריח רע גם מבגדיך וגופך המטונפים, די לי בשלי שהוא הכרחי, על כן אתה בני אל תתמה בדבר זה, שאני נקבה ומואסת הנקבות, הלא הנקבה סרחון שלה קשה ומר מצד דמי הנדה הטמאים שרואה, ובזמן הקדמונים גם בני נח היו נמאסים מאד מדם הנדה, וכל אשה בנדתה סורי טמא קראו לה, כי לכן תכף ומיד ברח לבן מאצל רחל אע"ה באומרה לו דרך נשים לי, ויצא תכף מן האהל, ועל כן אני שנבראתי נקבה נמאסת אני בעיני עצמי, אך מה בידי לעשות לעצמי, כך נבראתי, ודי לעולם בשלי ובשל נקבות שכבר נולדו, והיו לנשים, ולמה יהיו נוספים עליהם עוד, על כן בראותי נולדה ובאה לעולם נקבה שבה יהיה נוסף טומאה ומאיסות בעולם, אני עצובה ומאוסה זאת בעיני, ע"כ :

והנה דברי האשה הזאת המשכלת, הן המה דברים שכתב הגאון חיד"א ז"ל, בפתח עינים במסכת נדה דף ל"א, על מאמר רז"ל נולד זכר הכל שמחין, נולדה נקבה הכל עצבין, דכתב הטעם לזה בשם רבינו מוהרח"ו ז"ל, דחוה כשחטאה הנחש הטיל בה זוהמא, ומשם נמשכה טומאה חמורה של הנדה, אמנם אדה"ר לא היה חטאו כמו חוה. לכך לא היתה בו זוהמה גלויה אלא בערלה, וכאשר יכרתי הערלה לזכר ישאר הזכר טהור מזוהמה הגלויה, עכ"ד רבינו מהרח"ו ז"ל, ועל זה כתב הגאון חיד"א ז"ל שם, כי על כן הכל ירונו וישמחו בלידת הזכר, אפילו המלאכים, מפני שאין לו זוהמה גלויה אלא בערלה, וכל העומד לגזוז כגזוז דמי, והוא טהור, משא"כ הנקבה שהיא מעותדת לטומאת דמים של נדה, שהיא זוהמה גלויה, שהאשה היא כלי מוכן לחלאת זוהמת הסט"א, לכן הכל עצבין, על כי נתחדש כלי להרבות הזוהמה עכ"ל ע"ש, ודברי האשה המשכלת ההיא קרובים ומכוונים לדברים אלו :

נמצא מחמת דם הנדה, תהיה הנקבה מאוסה ושנואה גם אצל הנשים, שהם נקבות כמוה, ואדרבה תמצא על פי הרוב שהנשים שונאין הנקבות הנולדים להם יותר מן בעליהם האנשים הזכרים, ובזה מובן הטעם, מה שעשה ר"א את האות לאותם הדמים שהראו לו דטהורין הם, ע"י אופן זה שיהיו מתעברים אותם הנשים, וילדו כולם ממש זכרים, שלא יהיה בהם אפילו נקבה אחת שיש בה סרחון זוהמה של מי נידות, והיינו דידוע שיש חמשה מיני דמים טמאים, שהם מצד זוהמת הנחש, ויש חמשה מיני דמים טהורים שהם מצד הקדושה, דאע"פ שהם דם עכ"ז הם טהורים, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות, בדרוש הפסח יע"ש, והנה ר"א ע"ה כל אותם דמים שהראו לו אותו היום, היו מן חמשה דמים הטהורים, שהם מצד הקדושה, ואינם מטמאים דאינם מזוהמת הנחש, ולכן כששמע דרננו אחריו, באומרם שמא היה בהם אחת או שתים, או יותר מן אותם הדמים הטמאים שהם גלוים מצד זוהמת הנחש, לכך עשה האות המעיד שלא שגג בזה, שיולידו כולם זכרים, שאין בהם שמץ מדמים הטמאים, וגם אין בהם חלק גלוי מזוהמת הנחש, אלא בערלה, וכל העומד לגזוז כגזוז דמי, דעי"כ נחשב טהור מעת שנולד, וכ"ש אחר המילה טהור הוא מזוהמה הגלויה של הנחש לגמרי, וזה אות שלא היה בכל אותם הדמים דם טמא, שהוא מצד זוהמת הנחש כלל ועיקר :

שם. כמה פו"ר בטלה רשעה זו מישראל, לל"א שפירש רש"י על אשתו אשר עכבתו מלבא לבהמ"ד, א"א לקרותה רשעה ח"ו, דאשת חבר היא, והיתה צדקת בודאי, והראיה שרצה רבי לישאנה אח"כ, ונראה הכונה אין זה לשון רשעות אלא לשון חרדה, כמו והוא ישקיט ומי ירשיע, באיוב ל"ד, שפירש המצודות ירשיע יחריד ויבלבל, וכן ובכל אשר יפנה ירשיע, בשמואל י"ד ע"ש, וכן פירש השרש וכתב דכן הוא ענין אל תרשע הרבה בקהלת ז', כלומר אל תחרד הרבה לעסקי העולם ע"ש, וכן הענין אמר כמה פו"ר בטלה רשעה זו, ר"ל חרדה זו שחרדה אשתו לבלתי תנחהו לילך לבהמ"ד, כי היכי דלא לדחקיה רבנן :

שם. ולא מעסקי בי שפיר. נראה דחשש פן לא ירצו החכמים להכניסו במערה של אביו רשב"י ע"ה, כי יחשבו שאינו ראוי ח"ו, ודבר זה קשה עליו מאד, וחשב דאחר שישאר בעלייתו שנים הרבה, ולא ישלט בו רימה וסרחון אז יתברר לכלם שהוא אדם קדוש דומה לאביו, ואז יקברוהו במערת אביו וכאשר היה כן לבסוף :

שם

שם. מעיילא ליה במזייה, נ"ל בס"ד, מן השמים נתנו בלבה שתעיין במזייה, כדי שתסמוך בדעתה, ויבטח לבבה בראותה דם יוצא בשמיטת השער, ולפי פשט הענין היתה עושה כן, לעיין כל יום במזייה באהבתה בו, שדומה בעיניה כאלו עודנו חי, ומשתעשעת בו, וזה ניתן לה מן השמים, חלף הטרחה שטרחה בו בחייו, ובפרט בזמן יסוריו, דהוות עבדה ליה כל יומא שתין מיני לפדא, אי נמי עיינה במזייה, שהיתה חופשת מן הכינה המתהווית מן אבק ועפר הקרקע :

שם. אתחזי לי בחלמא, אמר לי לאו מידי הוא. הא דלא דבר עמה ביום, בעת שראתה, אלא אתחזי לה בחלמא, ודבר עמה בחלום, היינו מפני דא"א שידבר הנפטר עם בני אדם שהם בחיים בגלוי כ"כ, כאשר ידבר איש עם רעהו, דזה הוא שינוי הטבע לגמרי, ומה שדבר רב אחאי בר יאשיה עם רב נחמן לא היה בגלוי לגמרי, אלא היה מכוסה בתוך הקבר, והקול יוצא מן הקבר בהעלם, כמו שהיה יוצא קול מן העליה של ר"א, לומר איש פ' אתה חייב איש פ' אתה זכאי, ולכך בהיותה אצלו ביום לא דבר עמה להדיא, אלא אתחזי לה בחלמא :

שם. א"ל פרידה אחת יש לי ביניכם, פירוש גוזל שהוא עוף, דהצדיקים נמשלו לעופות שהם קלי המזג והחומר, דעל כן הם פורחים באויר ואין להם כובד כשאר בע"ח, כי הכובד בא מגסות החומר, וגם קראו פרידה רמז שהוא נפרד ממנו, והוא דומה אליו, ולא כאשר חשבתם לקראו חומץ בן יין. ובזה יובן בס"ד דברי רש"י ז"ל שפירש יש לי ביניכם אביו היה, וקשה מאי קמ"ל הלא מפורש זה בגמרא בתחלת הדברים האלה, באומרו ואפ"ה לא סמך ר"א בר"ש אנפשיה :

שם. לא סליק חיה רעה למתייהו. נ"ל בס"ד רמז להם מן השמים בזה הנס, שלא חטא ולא נכשל באותם הגנבים שתפס, אשר נמשלו לחיות כמ"ש ולאו כחייתא מתלי. ומ"ש לעכנא פתח פיך ויכנס בן אצל אביו, הנה מן השמים לחשו לנחש ומנע, ושו"ד מן השמים לחשו לו ופתח :

שם. בתורה מיהא גדול ממך לא ידענא, פירוש לא ידענא זאת בידיעה חושית, אבל במע"ט ידענא, דהא קביל יסורין, וכיון דקביל יסורין זוכה להשגת התורה בשלימות, וכמ"ש רז"ל ע"פ אשרי הגבר אשר תייסרנו יה ומתורתך תלמדנו, וא"כ ממילא מובן הדבר בידיעה שכלית, שגם בתורה הוא גדול ממך, כי אתה לא קבלת יסורין כדי שתהיה גדול בתורה כמוהו, ולפ"ז נמצא קודם שהודה בפיו שהוא גדול ממנו בתורה, היא הכריחה כן מחמת קבלת היסורין :

שם. מי שיש לו אב יחיה, ומי שאין לו אב ימות. פירש רש"י דנח נפשיה דר"ש, ועמו הס"ר א"א לומר כן דכאן משמע שהיה ר"א קטן בשנים בעת זו, ובתלמודא איתא דר"א ישב עם אביו י"ג שנים במערה, ואיך יתכן שהיה ד"ז האמור כאן אחר יציאתו מן המערה, וכן באדרא זוטא מפורש להדיא שהיה ר"א גדול בעת שנפטר אביו, וכן נראה מאחר עובדי בזוה"ק, לכן מ"ש מי שאין לו אב הכוונה אין לו אב מצוי כאן, דרשב"י לא היה התם באותה העיר, או הכונה אב ר"ל פטרון ומשגיח :

שם. אמר קא חשביתו ליה כוותיה. הנה ממה דקאמר אח"ז חלשא דעתיה דרבי, וכאן אמר סתם, מוכרח לפרש, דכאן קאי על ר"א ולא על רבי, ודלא כמהרש"א ז"ל, וכמ"ש רבינו חיד"א ז"ל במראית העין, ופירש הטעם משום דמי שהוא קטן ועולה לגדולה יש בו עיה"ר, אבל מי שהוא גדול וראוי לגדולה לא יתנו בו עיה"ר, דזו הגדולה אינה חידוש לו, והיינו דחלשא דעתיה דר"א דגם לו חושבים דאינו ראוי דיתנו בו עיה"ר, ואינו כן, דהוא ראוי להיות בדרא דאוי עכ"ד ע"ש, והנה יש לדקדק למה לא חרה לו בתחלה כאשר אסיקו את רבי עמיה, וככה נרגש מהרש"א ז"ל בזה, ונ"ל בס"ד דבתחלה לא ניכר שהם חושבים אותם במדרגה אחת, דאפשר לומר לעולם יודעים דר"א גדול מרבי, ומה דאסיקו את רבי עמו, היינו משום כי המה ראו שגם רבי כערכו ראוי היא לגדולה זו של הספסל, ואע"פ שעדיין לא הגיע לחריפות של ר"א מה בכך, מ"מ ראוי הוא לישב על הספסל, דהא כל החכמים היושבים על הספסלים אינם שוים בחכמה, ויש זה גדול מזה, אך אחר שהורידו את שניהם בזה ניכר שהם חושבים אותם בהשואה אחת ומדרגה אחת, דאם חושבים לר"א גדול יותר והגיע לגדולה, לא היו חוששים בעבורו מעיה"ר, וכמ"ש הרב חיד"א ז"ל כנז"ל דמי שראוי לגדולה לא יתנו בו עיה"ר, כי זו הגדולה אינה חידוש לו. אי נמי יובן, דבתחלה יש לומר שעשו כן לרבי להעלותו משום כבוד אביו, שהיה נשיא, ולכן אע"פ שלא הגיע למדרגת ר"א העלוהו, דזה הכבוד נתנו לו מצד כבוד הנשיאות של אביו, אך כשראה אח"כ דהיו חוששין על שניהם משום עיה"ר, הבין שהיו חושבים את רבי במדרגת החכמה כר"א, ולכך העלוהו, דאי משום כבוד הנשיאות של אביו אינם מטילים עיה"ר ברבי, דזה הכבוד בא לו מבחוץ ואינו מצד עצמו :

ודע דאע"ג דר"א היה קטן בשנים, דיתכן לא הגיע אותו זמן לעשר שנים, עכ"ז הוא לא ביקש ולא הקפיד בעבור גאות ח"ו, שרודף אחר כבוד הגופני, אלא כונתו לש"ש, כדי שיהיו דבריו נשמעים בהלכה בבהמ"ד, ויהיה נמנה בסברתו עם הגדולים, ויטו אזניהם אליו, ויש לו רשות להכריע ולפלפל עם הגדולים היושבים על הספסלים, כי היושבים בקרקע אין להם רשות לפתוח פיהם לפלפל עם הגדולים, ולהגיד דעתם וסברתם, לענין פסק ההלכה, ובישיבתו על הספסל יש בו יגדיל תורה ויאדיר טפי :

שם. שהוא ארי בן ארי ואתה ארי בן שועל. פירוש הוא נעשה ארי, בשביל שהיה בן ארי, דזכות אביו הגין עליו, וא"כ אין השבח לעצמו אלא מצד אביו, אבל אתה ארי בן שועל, שלא זכית להיות ארי מצד אביך, אלא מצד עצמך, וא"כ אתה עדיף מיניה :

דף פ"ה. קביל עליה תליסר שני, שית בצמירתא ושית בצפרינא. נ"ל בס"ד הטעם, דשוו שית ושבע כדי למתק אותיות זו של כוז"ו, שהוא אחר אותיות הוי"ה, דכתבו רבני אשכנז ז"ל שם זה חציו שהוא אותיות כ"ו רחמים, מפני שהם מספר הוי"ה, וחציו הב' ז"ו הם דין, ובזה פירשו רבני אשכנז ז"ל מאמר נחום איש גם זו, שהיה דרכו לומר ביסורין גם ז"ו לטובה, שכיון למתק אותיות ז"ו דשם כוז"ו הנז', ולכן גם כאן קבל יסורין שבע שנים ושש שנים, כנגד אותיות ז"ו למתקם :

ומה שבחר בשני מיני יסורין אלו, אחת אבן אשר במקום קטנים, והב' חולי בפה, דידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, כי רבינו הקדוש היה בחי' היסוד, ובא לתקן בחינה אחת מחמשה בחינות של עשרה טיפין שיצאו מצפרני יוסף הע"ה ע"ש, ולכן בחר ביסורין שיהיו באבר הרומז ליסוד, וביסורין שבפה שהפה ה"ס מלכות רחל והוא היה יסוד מזווג יעקב ורחל, כמ"ש בשער הגלגולים ודו"ק :

שם. הוה אזיל קלא בתלת מילי. נ"ל דאין זה נעשה בטבע, אלא בדרך נס בהשגחה מן השמים, שהיה הקול הולך שיעור זה, כדי שידעו העולם יסוריו, ויבינו ויכירו כי צדיק זה אך חליינו הוא נשא, ומכאובינו הוא סבלם, ובזכותו ניצולים. ועוד נ"ל הלך הקול בשלשה מילין, לרמוז שיש כדאי ביסוריו לתקן שלשה עולמות בי"ע, שצריכין תיקון, גם לתקן ג' ספירות נה"י, שהם יורדות מות להעלותם :

שם. אהורייריה דרבי הוה עתיר משבור מלכא. קשה מה שייכות יש לשבח זה כאן, דהא כאן לא נחית לשבח את רבי בעושר, ולמאי הוצרך להגיד לנו דבר זה, ונראה לומר דמלבד הסוסים של רבי, יש עוד סוסים רבים של זה

שומר הסוסים של רבי, שהיה מניחן עם סוסים של רבי, כי היה עשיר, ויש לו סוסים שלו, והקול עולה מסוסים של רבי, ומסוסים של זה, ועכ"ז מעבר קליה דרבי לקלייהו :

שם. דרבי ע"י מעשה באו וע"י מעשה הלכו. קשא כיון דרבי קבל מעצמו היסורין באהבה, כמ"ש בתלמודא אמר רבי חביבין יסורין קביל עליה תליסר שני, א"כ למה לא היו יסוריו כמו ר"א. ונ"ל בס"ד, דעל כל מיני יסורין יש מלאכים ממונים, אך מי שמקבל עליו יסורין של אהבה באמת הם יבואו ע"פ דבורו, וילכו ע"פ דבורו, ולכן ר"א היה בערב אומר למלאכים הממונים על היסורין, בואו אחי בואו רעי ומביאים לו היסורין, ובבוקר א"ל שילכו, ומסלקים המלאכים היסורין ממנו, ורבי בתחלה כאשר קבל בפיו יסורין של אהבה, היה ג"כ זוכה כר"א, שיבואו ע"פ דבורו, וילכו על פי דבורו, אמנם אחר שקבל מאהבה נזדמן זה המעשה של העגל, ומחמת מעשה זו קטרגו המקטרגים, ואמרו שאין מן הראוי שיזכה כר"א, שיבואו היסורין עליו ע"פ דבורו, וילכו ע"פ גזרת ב"ה של מעלה, כאשר יזדמן לו מעשה הפך אותה מעשה של העגל, שימלאו לו על ידה סנגורייא לסלק היסורין ממנו. ולכן קאמר דרבי על ידי מעשה באו, וע"י מעשה הלכו :

שם. אזל תלא רישיה בכנפיה דרבי וקא בכי. הנה ודאי אין דעת העגל לעשות כך, אלא היה מגולגל באותו העגל אחד יהודי כשר, אשר נתגלגל שם בעבור איזה תיקון לעצמו, וזה הרוח כשראה את רבי עובר, תליה רישיה דעגל בכנפי דרבי, שרמז לו בזה שימשוך אותו ע"י כונות מן העגל, מבלי צורך לצער שחיטה, כמו שהיו עושין רבינו מהרח"ו ז"ל ומהרש"ו ז"ל בנו, להוציא הרוחות מקרב בני אדם, ורבי הבין הענין הזה אשר בקש ממנו, אך אמר כיון דבשמים גלגלו אותו בעגל זה, כדי שיסבול צער שחיטה, למה אוציא אותו בנחת :

ודע, ששמעתי מעשה שהיה פה עיר בגדאד יע"א, קודם תשעים שנה מ"מ, יום אחד הלך קצב יהודי לקנות בהמות חוץ לעיר, להביא לעיר לשחוט, וימצא גוי ערבי אחד לקראתו ובידו שה אחד גדול הרבה, ויאמר לו יהודי קנה לך זה השה, והקצב לא רצה לקנותו כי חשש שמא הוא טרף, ומחמת גודלו יהיה הפסד שלו מרובה, כי גדול הרבה היה אותו השה, והפציר בו הגוי הרבה שיקנה אותו, ואוזיל גביה בערכו, וקנה אותו, ואותו היום לא קנה הקצב בהמות חוץ מזה, ויבא לביתו עם השה הזה לבדו, וראה חידוש שהשה נמשך אחריו בנחת, וכפי הטבע שה גדול ועצום כזה קשה למשכו, כי יהיה מורד במהלכו, וזה היה כפוף ונכנע להקצב, והולך אחריו מאליו בנחת, והקצב הביאו לביתו להניחו עד ערב שבת ולשחטו, כך הסכים בלבו, והנה בלילה בעודנו ישן על מטתו אחר חצות לילה, שמע קול השוחט דמתא דופק על פתחו, ואומר לו תביא את השה שקנית היום לביתי עתה, כדי שאשחטנו עתה, ויהיה הבשר מוכן בבוקר השכם לצורך חתונה פ' שבעיר, ואחר שאמר לו דברים אלו בעוד הדלת סגור, הלך השוחט ולא הצריך הקצב לפתוח הדלת, ולא דבר עם השוחט כלום, רק ענה אותו מתוך החלון שבחדר משכבו, ויאמר הנני עתה אביאנו אליך, וקם הקצב ממטתו ונטל ידיו וירד למטה, ולקח השה ויבא מביתו ללכת אל בית השוחט, וגם עתה מלא חידוש, כי כאשר קרב אל השה למשוך אותו עמו, הלך השה אחריו מאליו ויביאהו לבית השוחט, אך זה השוחט קודם שבא הקצב לביתו, חלם שבא זקן אחד אצלו, ואמר לו הנה הקצב פ' מביא אליך עתה שה אחד גדול הכמות הרבה, אשר קנה אותו היום, וזה השה מגולגל בו נפש פב"פ שנפטר מקרוב, והשוחט מכירו, כי הוא היה גביר בן גביר מפורסם, ונשיא העיר הזאת, והאב שהוא הנשיא היה עודנו בחיים, וא"ל שעתה הגיע זמן תיקון שלו שתעלה נפשו משה שנתגלגלה בו, לכן תזהר לבדוק הסכין בטוב קודם שחיטה, ותברך בכונה גדולה על השחיטה, ותשחטנו כהלכה, והבשר לא ימכר בבית המטבחיים לבני אדם, אלא תבשלו אותו, ותזמינו עליו לאכלו חכמים ויראי השם, שיברכו על אכילתו בכונה תחלה וסוף, ואחר שראה מראה החלום הזה, שמע קול הקצב דופק על פתחו, ואומר הבאתי השה כאשר צותני, וירד השוחט ופתח לו הדלת ונכנס עם השה הכרוך אחריו, ויאמר הקצב למה טרחת לבא בעוד לילה אצלי בעבור השה הזה, ולא המתנת עד אור הבוקר, ויאמר לו אני לא באתי ולא יצאתי מפתח ביתי, אלא עתה כו"כ חלמתי ובודאי בעל החלום הוא דפק על פתחך בקולי, ועתה כו"כ אנחנו צריכים לעשות, כאשר צוני בעל החלום, ועשו כן, ע"כ :

והנה בודאי ענין זה העגל שתלה ראשו בכנפיה דרבי היה ג"כ כך, כי היה מגולגל בו נפש אדם, והנפש המגולגלת היא מסבה העגל הזה והביאתו להיות תולה ראשו בכנפיה דרבי, כי לא רצתה הנפש לסבול צער השחיטה של העגל, ועוד חששה אולי לא יאכלו הבשר כשרים שמברכים כראוי כדי שתהיה עלייתה מן העגל בטוב, ורצתה דרבי יעלנה וימשכנה מן העגל בעודו בחיים, ע"י כונות הידועים לו :

שם. כולהו שני דרבי לא אצטריך עלמא למטרא. אע"ג דירידת המטר יש בה צורך לבירור נ"ק מן העפר, וכמ"ש בספר הליקוטים בפרשת וישלח, דכח המטר הוא אור עליון היורד מלמעלה שהם מ"ד, וכנגדם עולות אלו המ"ן שהם ניצוצות הקדושה וכו' ע"ש, הנה זה הבירור נעשה ע"י יסורים של רבי, שבזכות יסורין שלו אז אותו הכח העליון הניתן במטר לצורך הבירור, היה יורד הכח ההוא שהוא אור העליון אשר הוא בסוד מ"ד, בתוך הטל שאינו נפסק, והיה מתלבש בו ואז כנגדו היו עולין נ"ק שמעורבים בעפר, ולכן כאשר היו עוקרין פוגלא ממשרא, הוה קיימא בירא מלייא מייא, שהיה הטל עושה מלאכת המטר, ומשמש במקומו, מצד בירור הנ"ק, עד שלא היה צורך לעשות הבירור ע"י המטר, וכל זה היה בזכות יסורין דרבי, שנמצאת טובה הנפשיית של הבירור, וטובה הגופניית של פירות הארץ ותנובתה, נעשים בשלימות בזכות צערו של רבי, בלתי צער הבריות שסובלים מצד המטר ברפש וטיט, וכמ"ש בגמרא דקשה לבריות יומא דמטרא כיומא דדינא, ואי לא הוה צריך לעלמא הוה בעינן רחמי ומבטלי ליה :

דף פ"ו. אשלמיה לר"ש בן ר"י בן לקוניא אחוה דאמיה. הא דהוצרך לפרש לנו שהיה אחיה דאמיה, לומר בטענה גדולה בא עליו, שהיה מחוייב להטפל בו להחזירו למוטב, כי רוב בנים דומין לאחי האם, והנושא אשה יבדוק באחיה, ונמצא הגנאי שלו חוזר אליו, ועליו לתקן :

שם. חכים עבדו יתך, וגולתא דדהבא פרסו עלך, ורבי קרו לך. נ"ל בס"ד הכונה, דארז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות, ולכן א"ל חכים עבדו יתך, ר"ל ע"י שהפרשנו אותך מן החטא נקראת חכם, משא"כ בזמן החטא היית בשם שוטה, וגם עוד גולתא דדהבא פרסו עלך, הוא כבוד של אביו ר"א וזקנו רשב"י ע"ה, שבזמן היותו הולך בדרך לא טוב לא היה כבודם פרוס עליו, אך עתה כבודם פרוס עליו, דעושים לו העולם כבוד בשביל כבוד אבותיו, מלבד כבוד עצמו, ועוד בא שלישית, דרבי קרו לך, כתואר הגדולים אשר בארץ, אע"ג שאתה עודך קטן, ואינך ראוי לסמיכה זו :

שם. פרי צדיק עץ חיים, זה רבי יוסי בן ר"א בן ר"ש. הוצרך לפרש היחוס שלו עד ר"ש, לרמוז שלשתם בפסוק, פרי זה רבי יוסי, דאחר שהיה בוסר נשלם להיות נקרא פרי, צדיק זה ר"א אביו, עץ חיים זה רשב"י שהיה שלם ומפורסם בארבעה חלקים של פרד"ס, שכל חלק נקרא טוב, וד"פ טוב עולה מספר חיים. ואמר ולוקח נפשות

חכם

חכם זה ר"ש בן אסי בן לקונייא, הא דאמר נפשות לשון רבים והוא היה אחד, היינו כי בבן יש חלק מנפש אביו, ונפש אמו, וא"כ נמצא לקח שלשה נפשות :

שם. יש בן לאותו צדיק שהיה מקפח את בניו. נראה כי ענין זה רמוז בשמו, ע"ד שאמרו ר"מ בדיק בשמא, כי שמו טרפון שהוא אותיות טורף ן', והיינו כי נו"ן דמנצפ"ך משמשת במקום בן כנודע. ומה שאמרו לו בן אין לו בן בת יש לו, הכונה שלא נשאר לו בן אחר פטירתו, אבל בחייו היה לו בן בודאי, כדאיתא בפרק שבועת הדיינים דף ט"ל, תניא רבי שמעון ברבי טרפון אומר וכו', ורק משום דהיה דרכו לקפח את בניו, נפטרו בחייו, ולא נשאר לו אחר פטירתו אלא רק בן הבת :

שם. א"ל אי הדרת בך יהיבנא לך ברתאי. קשא אמאי לא אמר כן לבנו של ר"א, וי"ל דאפשר האי עובדא של בן בתו של ר' טרפון הוה קודם של בריה דר"א, והא דנקיט לה תלמודא ברישא לסמוך אותה עם דברים דנקיט על ר"א. אי נמי האי עובדא של בריה דר"א הוות כמה שנים קודם האי עובדא, ובאותו זמן היתה בתו קטנה. אי נמי אפשר דבנו של ר"א היה נשוי אשה, או אירס, ולכך לא א"ל שיתן לו בתו, אבל בן בתו של ר"ט לא היה לו אשה :

שם. ולמה ליה כולי האי. פירוש למה מחזר על בני חכמים ללמדם, ואינו מחזר ככה על בני עניים, ומשנה יש מעלה רבה יותר בזה. ומ"ש כל המלמד את בן חבירו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה, נ"ל בס"ד דשלשה מדרגות יש בצדיקים, הא' הוא מ"ש עליו מזומן לחיי עוה"ב, וכת זו גדולה יותר שפועל בבחי' קוצו של יו"ד דשם הוי"ה, והב' בן עוה"ב שפועל בבחינת י"ה דשם הוי"ה, והג' יש לו חלק לעוה"ב, נמצא מקום מזומן לחיי עוה"ב הוא ישיבה של מעלה, והוי מדה כנגד מדה, כי המלמד בן חבירו גרם לבן שתי מעלות של כבוד, א' של עצמו שעשהו ת"ח, וא' של אביו, כי עתה שהוא חכם מתכבד בכבוד אביו, משא"כ בהיותו עם הארץ אדרבה מגיע לו גרעון מצד אביו, כי איך אביו חכם והוא יצא עם הארץ, אבל המלמד בן עם הארץ לא גרם לו אלא מעלה אחת שהוא כבוד עצמו :

שם. כל המלמד בן עם הארץ תורה, אפילו הקב"ה גוזר גזירה הוא מבטלה. נ"ל בס"ד הטעם דאמרו בבתרא דף ל"ו, א"ר אין פרענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ, והביא הוכחה לזה ממעשה רב ע"ש, וכיון דמלמד תורה לבן עם הארץ אשר היה זה הבן ג"כ יוצא עם הארץ, דנמצא ממעט עמי ארצות, וממילא ממעט הפרענות, לכן יש כח בזכותו לבטל גזרה של פרענות :

שם. שלא יאמרו בשביל זו חזר זה. הקשו התוס' ז"ל, מהאי עובדא דר"ל שנתן לו רבי יוחנן אחותו ע"ש. ונ"ל בס"ד, דהתם א"ל ר"י לר"ל בינו לבין עצמו, בהיותו עומד לבדו על הנהר, ולא נשמע ד"ז להמון העם כדי שירננו עליו בכך, והגדולים החכמים ששמעו אח"כ דבר זה אין לחוש מצידם שירננו לחשוד את ר"ל בכך, על כן מאחר דר"ל ידע בנפשיה דלאו בעבור ליקח אחות ר"י הדר ביה, לא נמנע מליקח אותה, כי בחר בה בשביל שהיא אחות ר"י, ותוליד בנים צדיקים וחכמים הדומין לאחי האם, משא"כ כאן א"ל רבי דברים אלו בפומבי, דכ"ע שמעי לדברים אלו וידעי להו, ולכך חשש מן הדיבור :

אי נמי התם תכף ומיד נשאה ונתעברה ממנו, ואחר שנתקדם בחסידות יותר שיש לו לחוש לכך, אין לזה תקנה שכבר נשאה ונתעברה ולא יגרשנה בעבור דברים אלו, אך כאן הבטיח לו לתת בתו לו אחר שישב וילמוד תורה, והוא אחר שלמד תורה נתקדם בחסידות, ואז נמנע מליקחנה, כיון דעדיין לא נשאה, ואפילו למ"ד נשאה עדיין לא הוליד ממנה בנים, ולא נתעברה ממנו :

שם. כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח שוב אין תורה פוסקת מזרעו. קשא הול"ל כל שהוא ת"ח ואביו ת"ח ואבי אביו ת"ח, אין תורה פוסקת מזרעו. ונ"ל בס"ד דנקיט האי לישנא, לרמוז לפי דרכו שצריך כל אחד למעבד כדעבד רב יוסף, שיתפלל שיהיה הוא ת"ח ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח, ולא יניח שיזדמן הדבר הזה מאליו, יען דידוע כל דבר שיבא ע"י תפלה יתקיים יותר, ולכן סמיך למאמר זה נקיט תלמודא מה דעבד רב יוסף, ולכן אמר והייתם לי סגולה משולשים דוגמת השנו"ל, ולז"א בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי לעם תליתאי, ואומר הקב"ה אני ערב לך בדבר זה, נ"ל אמר ה' עם כולל האותיות עולה מספר ערב :

שם. רב יוסף יתיב מ' תעניתא. נ"ל בס"ד כנגד ארבעה יודי"ן, שיש בשם ע"ב שה"ס חכמה, וסך הכל ק"ך למתק ק"ך צרופים של שם אלקים, שהם ה"ג מנצפ"ך, ובאלו הק"ך תעניתא נעשה סמך לו ולזרעו בקיום התורה אצלם :

שם. מכאן ואילך לא צריכנא. הקשה בפ"ע לפ"ד התוספות דכתבו הא דאין פוסקת אחר ג' דורות, היינו דוקא ברואין זא"ז, מנא ידע רב יוסף שיזכה להיות שיהיו רואין זא"ז, דעל כן אמר לא צריכנא ע"ש. ונ"ל בס"ד, כי הוא עשה שלשה חלוקות של ארבעים תעניות סמוכים זל"ז, ולא עשאם רחוקים זמ"ז, כדי שיהיה הרווחה בין חלוקה לחלוקה, ובזה ודאי נתוסף צער חולשתו כפל כפלים, דאינו דומה לצם ק"ך ימים רצופים זא"ז, לצם ק"ך ימים מפורדים, וכיון דהוסיף צער לעצמו בכך, על כן אחר דהקריאו בחלומו כל הפסוק הזה, ידע שנתקבלו ברצון תעניותיו, ועשו פועל, אז בטח כמו שהיו שלשה חלוקות של הצומות סמוכין זל"ז, כן יהיה הפועל שלהם בשלשה דורות, שיהיו רואין זא"ז, דאין הקב"ה מקפח שכר בריה, ואין הצדקה משתלמת אלא לפי ג"ח שיש בה, דכתיב קצרו לפי חסד :

ועוד נ"ל בס"ד, כי הא דאמרו אין תורה פוסקת מזרעו, נזכר זה בסוף הכתוב הזה, באומרו מעתה ועד עולם אמר ה', והיינו אמר ה' אני ערב לך שלא תפסוק התורה מזרעך לעולם, והתוספות מפרשים דהבטחה זו של מעתה ועד עולם אמר ה' איירי ברואין זא"ז, ולכן רב יוסף כיון שראה שהקריאו המלאכים אותו בחלום כל הפסוק הזה עד סופו דהקריאו אותו גם מעתה ועד עולם אמר ה', בזה ידע שהובטח שיהיו רואין זא"ז, דאז אין פוסקת מזרעו עד עולם, ופשוט :

שם. יתיב מאה תעניתא דלשכח תלמודא דבבלאי. נ"ל בס"ד, לא בחר בתלמודא דבבלאי מפני המחלוקת שיש בו, לכן ישב מאה תעניות כמנין מדו"ן. ונראה בודאי שלא התפלל שישכח גוף התלמוד, כי תורת אמת הוא רק מה שישכח סדר הלימוד שלהם, כי סדר לימודם זע"ז מוליד ומסבב שירבו זע"ז בלימודם, שכל אחד נכנס בדברי חבירו, ומקשה לו רבות קודם שיתיישב בדבריו, וגורם עי"ז בלבול הדעת, זה צועק מכאן, וזה צועק מכאן, וכיון דהורגל בלימוד זה בבבל מקטנותו, וכל הרגל שהורגל בו האדם מקטנותו קשה עליו לפרוש ממנו, לכך הולך להתענות ולהתפלל על עצמו, שישכח אותו הסדר של הלימוד אשר הורגל בו, ויערב לו סדר הלימוד של בני א"י, שהם נוחין זל"ז בהלכה, ואין אדם נכנס לתוך דברי חבירו, ואם חבירו אמר דבר של סברה לא יקפחנו בקושיות לסתור דבריו, אע"פ שרואה קושיות בדבריו, אלא יהיה מתינו להתיישב היטב בדברי חבירו, ואדרבה הוא ישתדל לעשות להם קיום ויישוב, וחזר וישב מאה תעניות, כדי שבזכות מאה תעניות שהם מספר ימים יאריך ימים ר"א, ולא יצטרך הוא לסבול עול ציבור, ועוד ישב מאה תעניות כמנין גהנם בלא יו"ד, כדי להנצל מאש גהנם, ואחר שהתענה מאה יום בעבור זה, עשה מבחן לעצמו באש התנור כל שלשים, והיינו מבחן עולה מספר מאה, שרצה לעשות מבחן על המאה תעניות, אם הועילו לו או

לאו, ואע"ג דאר"ל ת"ח אין אור של גיהנם שולט בהם, קל וחומר מסלמנדרא, הוא לרוב ענוה שבו לא בטח על קל וחומר זה, ועשה תיקון לעצמו בתעניות אלו. אי נמי לאו בעבור עצמו עשה, כי יודע בעצמו שאין בו עון שירד לגיהנם ח"ו, ורק לפעמים הצדיק יורד לגיהנם בשביל להעלות נשמות, לכך התפלל אפילו שיורד לתוכה לפי שעה, לא ישלוט בו האש אפילו כל שהוא :

שם. יהבו ביה רבנן עינא ואחריך שקיה. נראה הא דלא אמר יהבו ביה רבנן עינייהו, אלא אמר עינא, ללמד כי הם ודאי היה להם עין טובה, ולית להו עינא בישא ח"ו, אך כיון דשבחוהו הרבה בדבר אז הסט"א יהבה ביה עינה דילה, ולכן אמר יהבו ביה רבנן עינא דסט"א, כי מאחר שהם היו גרמא בזה, כאלו הם יהבו ביה לאותה עינא דסט"א, ומכאן יש ללמוד דאין טוב לדבר בשבח האדם הרבה, כדי שלא תשלוט בו עינא בישא דקליפה וסט"א, ולפחות יזהר לומר עליו בפ"י כשמדבר בשבחו :

שם. שלא ברכו בתורה תחלה. נ"ל בס"ד, דהלומד תורה לשמה קונה קדושה לעצמו, ע"י דברי התורה שלומד, דכתיב קדש ישראל לה' ראשית תבואתו, כלומר יהיו קודש ע"י ראשית תבואתו, היא התורה הקדושה, ואמרתי בס"ד, רמז נכון, כי קודם אותיות תורה יש אותיות הקד"ש, לרמוז כי בתורה יקנה האדם קדושה ויהיה הקדש, ולז"א ונשמע קולו בבואו אל הקדש, ר"ל נשמע קול תורתו למעלה, בבואו למטה אל הקדש, הם אותיות שקודם אותיות תורה, ולכן אנחנו מברכים תחלה ברכה ראשונה אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה, כי באמת אנחנו מתקדשים ונהיה קדש ע"י דברי תורה :

והנה נודע שיש לומדים תורה שלא לשמה, כדי להתחכם בה במילי דעלמא, וכמו אותו עשיר שלא היה לו יראת שמים, ואינו מתפלל, ואינו לובש ציצית ותפילין, ואוכל בלא ברכה ובלא נט"י, והיה לו בן והניחו בבהמ"ד, ושכר מלמד חשוב ללמדו תורה גמרא ופלפול, אמרו לו וכי אתה אוהב תורה כדי שתרצה ללמדה לבניך, והשיב דלאו בעבור אהבתו רוצה שילמד בנו תורה, אלא מלמדו תורה כדי שיתחכם, ויהיה פקח במילי דעלמא, כי האדם מתחכם מלימוד הגמרא והפלפול שיש בה, ולכן אותו הדור היו רובם עוסקים בתורה כדי להתחכם בה במילי דעלמא, ולכן לא היו מברכים עליה ברכה ראשונה של אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה, דאין להם חפץ להתקדש מקדושת התורה, ורק לומדים אותה בשביל עסק הגשמי שלהם, לז"א שלא ברכו בתורה תחלה, ר"ל לא היו מקפידים לברך ברכה ראשונה המורה על קדושת האדם מכח דברי תורה, כי אין להם רצון שיתקדשו בה, ולכן לא הועיל זכות תורה זו שלהם לדחות הפרענות, כי לא היתה לשמה, ולז"א על עזבם את תורתי דייקא, ר"ל תורה לשמה המתייחסת אלי לשמי, גם אמר שלא ברכו בתורה תחלה, ולא אמר עליה הכונה שלא ברכו בתורה, בשביל הקדושה שבה, הרמוזה בתחלת אותיות תורה :

שם. בלב חכם תנוח חכמה, זה ת"ח בן ת"ח, ובקרב כסילים תודע, זה ת"ח בן עם הארץ, פירש רש"י ז"ל תודע מודיע לכל ומתפאר בכתרה. נ"ל בס"ד דאז"ל כל המתגאה חכמתו מסתלקת ממנו, ומי שהוא ת"ח בן ת"ח לא תתפאר חכמתו בעיניו לחשוב עצמו יותר מכדי ערכו, וממילא לא תסתלק חכמתו ממנו, אלא בלבו תנוח חכמה, אבל ת"ח בן עם הארץ מחמת שרואה אביו עם הארץ, אז החכמה שיש בו תתפאר בעיניו שיחשוב ערכו מאה ידות על מה שהוא, וממילא יבוא לידי גאוה, וכיון שנתגאה חכמתו מסתלקת, וזהו בלב כסילים תודע, הכתוב סובל ב' דרשות, כיון שתודע שהוא מודיע לכל ומתפאר בה כמ"ש רש"י, ולכן סופה תודע שתכרת ותפרד ממנו ע"י גאותו. מעשה בילד שאמר לאביו שיקנה לו כלי מורה שעות של זהב, והלך עמו לשוק לקנות לו, וכשיצא מביתו פגע בו עני אחד ובידו כלי זהב זה, ויגש אליו ויאמר תקנה ממני כלי, ואני אמכור אותו בחצי ערכו, א"ל האב אין לי צורך בו, א"ל בנו למה לא תקנה כיון שהוא רוצה למכור בחצי הערך, א"ל בני וכי אתה יודע שזה העני בכמה זהובים חושב ערך הכלי הזה, עתה תראה דברי, וחזר וקרא את העני אחר שהלך מאצלו, ויאמר לו בכמה תמכור לי כלי זה, ויאמר זה ערכו מאה זהובים, ואני אמכור לך בחמשים חצי ערכו, ויאמר לו תמכור לי בארבעים, ויאמר אפילו בחמשים חסר אחד לא אמכור, וילך לו, וכשהלך עם בנו לשוק, קנה לו כלי זה ממש בחמשה זהובים, אמר לבנו הראית בני דברי אמת הם, ע"כ המעשה שהובאה בחה"י ז"ל, והנמשל מובן :

שם. נעשה חפשי לעוה"ב. קשה וכי יש עבדות בעוה"ב, כדי שאומר נעשה חפשי. ונ"ל בס"ד, כי יש צדיק שחסר ממנו כמה מצות, ואחר שיפטר יחזור בגלגול כדי להשלים, וידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל, כל החוזר בגלגול שולטין בו יסורין של עוה"ז, וצער המיתה, וגם מלחמה של יצה"ר כל ימיו, אך אם הנפש תחזור לעוה"ז בסוד העיבור, כדי להשלים המצות שחסרו ממנה, אין לה שום צער של יסורין ומיתה של אותו הגוף המתעברת בו, והיא חפשית משליטת היצה"ר, שאם היצה"ר משל על אותו הגוף והחטיאו, לא יגיע לה נזק מזה, אלא תסתלק מאותו הגוף, ותתעבר בגוף אחר, וכנז' בשער הגלגולים ע"ש, ולז"א נעשה חפשי לעולם הבא, ר"ל אחר שיפטר מעוה"ז, אם חסר לו מצות שצריך לחזור לעוה"ז להשלים, אינו בא בגלגול אלא בעיבור, שאז הוא חפשי מן צער יסורין ומיתה ומשליטת היצה"ר. ונ"ל בס"ד דהתורה מכונת בשם שבי, דכתיב עלית למרום שבית שבי, ואם האדם בעוה"ז יעבד לשבי הוא התורה, יהיה חפשי לעוה"ב, כי מספר יעבד שבי עולה מספר חפשי :

שם. ר"ל הוה מציין מערתא דרבנן, הנה בגמרא דף כ"ח איתא שם, רבי בנאה הוה מציין מערתא וכו', ופירש רשב"ם ז"ל רבי בנאה אדם גדול וחשוב היה, לפיכך ניתן לו רשות ליכנס בקברי הצדיקים, אבל אחר לא, כדאמרינן גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם, והיה נכנס במערות ומודד ארכן מבפנים, ואח"כ מודד מבחוץ כנגדו, ועשה שם ציון סיד, כדי להכיר מקום הטומאה, ולא יבואו טהרות דרך כאן, שלא יאהיל על הקבר עכ"ל. ומ"ש מודד מבחוץ כנגדו ועשה שם ציון, ר"ל מודד למעלה בגג המערה, בשטח הארץ שהולכים עליו בני אדם, ולזה קרי ליה חוץ, אך עדיין צ"ל למאי אצטריך זה, מאחר דאיכא חלל במערה למעלה מן הארון המונח שם, ואז אין טומאה עולה, וכדאיתא באהלות. ונ"ל כי בפנים בכותלי המערה עצמן ג"כ עושים קברים, ושם בקבר שבתוך הכותל אין חלל למעלה ממנו, אלא שיתמן חללו לגמרי, לכך הוצרך לציין למעלה על הקברים המונחים בעובי כותלי המערה, וממילא יציין גם למעלה מן הארונות שבתוך המערה :

ודע כי במערת ר"ח לא נקברו אלא רק בניו יהודה וחזקיה, ואח"כ נקבר במערה ההיא רב הונא ריש גלותא, וכדאיתא במדרש קהלת בפסוק כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך, וז"ל רב הונא ריש גלותא אמר לון, כד דמיכנא אעלוני גביה רבי חייה רבא, וכד דמך אסקוניה לארעא דישראל, אמרון כדאי הוא רב הונא למייתיה הכא גבי ר"ח רבה, מאן עליל ויהב ליה תמן, אמר רבי חגי אנא מעייל ליה, אמרו על רבי חגי כד הוה בר תמני עשר שנין הוה רגיל תלמודיה, ועוד כי לא ראה קרי מן יומיה, אמרי ליה עלותך את בעי דאנת גברא סבא, ואם דמכת תמן לא אכפת לך, פירוש אתה רוצה שתכניס עצמך במערה אצל

רבי חייא, מפני שאתה זקן, ואם תמות שם אין אתה משגיח בחיים רק תרצה שתשאר שם. אמר להו עבידו לי חדא מילתא, אייתון חבלא וקטרו ברגלי, ואין אנא נפיק מוטב, ואם לאו תהוון שררין ברגלי, אתעביד ליה כן, פירוש אמר להם עשו לי דבר אחד, תביאו חבל וקשרו אותו ברגלי ואם אני אצא הרי טוב, ואם לאו תהיו מגררין אותי ברגלי, וכגון שיביאו חבל עב מקנבוס חזק, שא"א לחתכו בשיניו אלא בסכין חדה, ויהיה לא שא"א להתיר קשריו בידים, ועשו לו כן, עאל ואשכח תלתא ארונין, ומצא כתוב במערה יהודה בני אחריך, ואין עוד, חזקיה בני אחריך ואין עוד, יוסף בן ישראל אחריך ואין עוד, (פירוש שלא הניחו אחריהם כמותם) וזקף רבי חגי עיניו להסתכל ושמע קול במערה שא"ל השפל עיניך, וכשיצא משם היה בן שמונים שנה, ונכפלו לו שנותיו ע"כ ע"ש, ומזה המעשה תבין גדולת ר"ח ובניו, ולא זכה ליכנס במערה ההיא רק רבי חגי, ובודאי על אשר סיכן עצמו ליכנס במקום מקודש כזה, בעבור כבוד רב הונא לקיים צואתו, זכה לאורך ימים שנכפלו שנותיו :

אך מה שנמצא כתוב יוסף בן ישראל אחריך, ואין עוד, לא ידענו על מי נאמרו דברים אלו, כי שם לא היו עם ר"ח אלא רק בניו, ואפשר שדברים אלו נאמרו על ר"ח עצמו, ויתכן הוא היה בחינת היסוד הנקרא יוסף בן ישראל. מיהו ראיתי בשער הגלגולים הקדמה ל"ז, שכתב וז"ל, אח"כ הלך מעט לצד צפון ונוטה לצד מערב, ושם בהר ההוא אשר שם קוברים מתיהם אנשי טבריה, ויש שם אכסדרה אחת בנויה בשלשה כותלים, וקורין אותה העולם מערת רבי חייא ובניו, ודע כי באותם החלונות שיש בכותל הצפוני, שם קבורים רבי חייא ויהודה וחזקיה בניו, ורב המנונא סבא הנז' תמיד בספר הזוהר, ורב המנונא ריש גלותא שהיה בזמן רבינו הקדוש, ושעלו ארונו למערת רבי חייא כנז' בתלמוד עכ"ל, ועל כן אפשר לומר מ"ש יוסף בן ישראל אחריך ואין עוד, קאי על רב המנונא סבא שהיה בחינת היסוד, ומה שנזכר אחר יהודה וחזקיה לפי סדר מקומם, כי הוא היה מקומו לפנים יותר, וצריך היודע אם נאמר זה עליו, או על ר"ח :

והנה לפ"ד רבינו האר"י ז"ל, דרב המנונא סבא נקבר שם באותה מערה, ודאי נקבר לפני ולפנים, ולכך לא ראה רבי חגי אלא רק שלשה ארונות ולא יותר, ובספר הדורות נתקשה בהא דאמרו בגמרא דר"ח אמר לרבינו הקדוש על ארונו של רב הונא שבא, דמשמע שנפטר רב הונא קודם ר"ח, ותירץ תרי רב הונא היו, אך לשון שער הגלגולים לא משמע הכי, דקאמר להדיא שהוא רב הונא שהיה בזמן רבינו הקדוש, ואפשר להדחק ולומר שרבינו האר"י ז"ל אמר לרבינו מהרח"ו ז"ל על רב הונא סתם, וכאשר כתב רבינו מהרח"ו ז"ל את דברי רבינו האר"י ז"ל לא דקדק בזה, וחשב שהיא אותו רב הונא שהיה בזמן רבינו הקדוש, אך רבינו האר"י ז"ל א"ל רב הונא ריש גלותא, ולא א"ל אותו שהיה בזמן רבינו הקדוש, ולעולם תרי רב הונא ריש גלותא הוו :

ודע, דאין לומר שרבי חייא אביהם של יהודא וחזקיה, הוא היה רבי חייא הנזכר בזוה"ק עם חברים ותלמידים של רשב"י, כי מפורש יוצא להדיא בדברי רבינו האר"י ז"ל, שקיבל מן אליהו זכור לטוב, דרבי חייא שהיה מתלמידי רשב"י לחוד, ור"ח שהיה מתלמידי רבינו הקדוש והגיד בחינתם למעלה, כל אחד בפ"ע, וכמפורש בשער הגלגולים, וכן מפורש יוצא שם מדבריו כי רב שהיה מתלמידי רבינו הקדוש אינו רבי אבא שבזוה"ק, שהיה מתלמידי רשב"י כאשר חשבו קצת מקובלים, כן יה"ר זכות רב המנונא סבא, וזכות רבי חייא ובניו יהודה וחזקיה, וזכות רב הונא ריש גלותא, יגן בעדינו ובעד כל ישראל, ונזכה לחיים ארוכים טובים ומתוקנים, ונעבוד עבודת הקודש בקדושה ובטהרה, ונשלים תיקון נפשינו ורוחינו ונשמתינו, בהיותינו חיים בגלגול זה, אכי"ר :

ואמרתי לרשום כאן שני שירים, אשר שרתי לכבוד רב המנונא סבא, ולכבוד ר"ח ובניו, ורב הונא ריש גלותא, ואע"ג דקרו ליה בזוה"ק רב המנונא ולא קרו ליה רבי, משום דהוה בבבל, אני עשיתי השיר שלו על שם רבי, כי בודאי אתקרי רבי אחר שעלה מבבל לא"י, בעודו בחיים בעוה"ז :

א

סי' אנוה"ו

ײ חי זכרינו לטובה.
בזכות רבי המנונא סבא.

איש חי בתורה נאמן.   היה אור נעלם ונטמן.
הנה צדיק זה מזומן.   לחיי העולם הבא.
נפשו נעימה ונאוה.   לבש יראה וענוה.
ולבש תורה ומצוה.   עבד ײ בשמחה רבה.
והוא גבור איש מלחמה.   לגרש עבד ואמה.
מהיכל בת מלך תמה.   זרק חיצים הכה אויבה.
הוציא אסורים מבבל.   האיר לכל יושבי תבל.
הוא ארי עלה מבבל.   לשכון בארץ הטובה.
ולו נגלו סתרי תורה.   למדם בעוז וגבורה.
ובקדושה ובטהרה.   ברוב חיבה ואהבה.
זכותו יגן עלינו.   הוא ימליץ טוב בעדינו.
הוא ניצוץ משה רבינו.   זכה לזקנה ושיבה.
ײ חי זכרינו לטובה.
בזכות רבי המנונא סבא :

ב

סי' הח"י לנו"ח

חון לי בזכות רבי חייא
ויהודה וחזקיה.

הרביץ תורה בישראל.   והורה דת לכל שואל.
עשה חסד בעוז ואל.   גדולים מעשה חייא.
חכמתו היא תאיר פניו.   הוא צדיק תמים ועניו.
זכותו גם זכות בניו.   יגן על עם נחלת יה.
ישרים הם בלבותם.   רבה מאוד מעלתם.
כי שועתם ותפלתם.   כתפילת אבות רצויה.
למרומים עולים לבדם.   לא תשורם עין כל אדם.
רב יקרם וכבודם.   המה מבני עליה.
נקבר עמם רב האורה.   הוא רב הונא שר המשרה.
אשר הרביץ דת ותורה.   בכל ימיו אשר היה.
וראוי היה רב הונא.   שתשרה עליו שכינה.
אך בבל גרם חסרונה.   כי נשיא בתוכה היה.
חי תזכור את כל צדקתם.   ושים כבוד מנוחתם.
ומהר חושה בזכותם.   תשלח ינון ואליה.
חון לי בזכות רבי חייא.
ויהודה וחזקיה :

שם. לא תהא כזאת בישראל. נ"ל בס"ד הכונה, ישראל אשר נשמתם ממחצב הנשמות, שהוא על סדר עשר ספירות ופרצופים עליונים אשר גבוה מעל גבוה שומר, וכל דור ראשון לוקח נשמות ממקום עליון, רחוק הדבר

שיהיה דור אחרון לוקח נשמות עליונות וגדולות יותר ממה שלקח דור הקודם אליו, דעל זה נאמר אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואיך כתוב דר"ח שהוא בדור אחרון של עתה גדול מאביך שהיה בדור הקודם, ולז"א לא תהא כזאת בישראל אשר נשמתם באות ממחצב העליון המסודר בסדר עשר ספירות ופרצופים עליונים, אשר גבוה מעל גבוה שומר, והנשמות באים ע"פ הסדר מעילא לתתא, ולא באים בערבובייא, ונראה שהוא אמר כן ע"פ הרוב, אבל יזדמן לפרקים שתבא נשמה עליונה בדור אחרון, ואלו הם מפלאות תמים דעים, ועיין בשער רוה"ק דף כ' ע"ב שהתנאים הם בתפארת הנקרא ישראל, והאמוראים ג"כ הם שם, אך הם מבחינת זמן הקטנות הנקרא יניקה ע"ש, ובזה תבין מ"ש לא תהיה כזאת בישראל. והא דא"ל אפילו ממר, והשיב לו אין, מלך ענוה השיב כן, דהא איתא בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים דף כ"ו ע"ב, דרבינו הקדוש הוא היסוד, ותלמידיו בני ישיבתו הם טיפות החו"ג שיצאו ממנו, והם רבי חייא ורבי אושעיה ובר קפרא ולוי בר סיסי, ורבי חנינא בר חמא ורב וכיוצא בהם ע"כ ע"ש, ומדברי רבינו אלו למדנו, כי רב אינו רבי אבא הנזכר בזוה"ק, ור"ח אינו ר"ח הנזכר בזוה"ק, כי ר"א ור"ח הנזכרים בזוהר הם יצאו מן רשב"י, וכאשר גילה סודם רבינו האר"י ז"ל כנזכר בשער הגלגולים שם ע"ש:

שם. דלצפרא הוה שפירן עיניה, ולאורתא דמיין כד מקליין בנורא. המאמר הזה מוקשה, והתוספות נרגשו בקושייתי, ופירשו לאורתא דיומא אחרינא, ועדין זה דוחק, דמשמע לאורתא דההוא לצפרא, ועוד הול"ל ליומא אחרינא דמיין וכו'. ונ"ל בס"ד, כי הוא בקש מאליהו זכור לטוב, להראות לו עליית הצדיקים מג"ע התחתון לג"ע העליון שזה יהיה אחר חצות לילה כנודע, וכן עשה לו, ובעת שנסתכל בנוהרקא דר"ח נסתמו עיניו תכף, ולצפרא ראהו רב חביבא דהוה שפירן עיניה, פירוש ראהו עיניו סמויות, ואמר שפירן עיניה, לישנא מעלייא נקט, ע"ד שאומרים על הסומא סגי נהור, ודוגמת זה איתא בפסחים דף פ"ט, בני חבורה שהיו ידיו של אחד מהן יפות, ופירש רש"י לישנא מעלייא נקט, ר"ל ממהר לאכול הרבה ע"ש, וכן כאן הוא ראהו בצפרא של אותה הלילה עיניו סמויות, ולישנא מעלייא נקט שלא רצה לומר סמויות, אלא אמר שפירן עיניה, ולאורתא של אותו היום ראהו עיניו פתוחות, ורואה בהם, ורק דמיין כד מקליין בנורא, ותמה איך נתפתח ביום אחד, והגיד לו המעשה, דכו"כ היה לו אחר חצות לילה, ולכך בצפרא היה סומא, אך באותו היום עצמו הלך ונשתטח על מערה של ר"ח, ואמר מה שאמר, ונתרפא תכף ונתפתחו עיניו, ורק נשאר רושם בגבינות עיניו, דדמו כד מקליין בנורא, ונשאר רושם זה לזכר בעלמא, על אותו דבר שקרה אליו:

שם. כי הוו מנצו ר"ח ור"ח וכו'. נראה הכונה דרבי חנינא היתה תורתו אומנותו, עוסק בתורה ימים ולילות, ואינו עוסק בג"ח שהם עסק הגוף כדי שלא יתבטל מעסק התורה רגע, אך רבי חייא היה דרכו לעסוק בג"ח ג"כ, שעושה ג"ח בגופו, ושניהם הוו מנצו ופליגי בסברה זו, דרבי חייא אומר לרבי חנינא, לא טוב אתה עושה בזה שאתה מונע עצמך מן ג"ח לגמרי, אלא אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך, ורבי חנינא אומר להפך דטוב שלא לבטל מעסק התורה רגע, והיה רבי חנינא עושה סניגורין לסברתו, ואמר לר"ח בהדי דידי קא מנצית, לחלוק על סברתי ולערער ולפקפק במנהגי, והלא דרך זה שאני נוהג בו יש בו תועלת גדול לקיום התורה, כי ע"י שאני עוסק בתורה ימים ולילות, בזה יהיה חריף ומחודד טפי, ואז יזדמן איזה גזרות וצרות המבלבלים הדעת, ועי"כ ישתכחו איזה הלכות מחכמי הדור, כאשר נשתכחו בימי אבלו של מרע"ה, אנא מהדרנא להו מפלפולי כאשר החזירם עתניאל בן קנז מפלפולו, ולכן אומר אני טוב להיות יגיע בתורה הרבה, כדי שיתחדד השכל, ואם יצטרך הזמן לכך יהיה מזה תועלת כאמור, ורבי חייא השיב לו כי ג"ח שכרה גדול שתגין שלא ישתכחו הלכות מישראל, כדי שיהיה צורך לחדוד השכל להחזירם ע"י הפלפול, וראה אופן הג"ח דאמינא לך שהם שייכים ללמוד ועסק התורה, דעבידנא כך וכך, ואז ג"ח כזו יכולה היא שתגין שלא ישתכח שום הלכה מחכמי ישראל:

שם. מאי עבידנא אזילנא ושדינא כיתנא וגדילנא נשבי. קשה למאי אצטריך לפרש התחלת מעשיו מעיקרו, וגם למה יצטרך לכך לזרוע זרעוני פשתן כדי לקלוע ממנו רשתות ומכמורות. יקנה רשתות מזומנים ומוכנים מן השוק, ויצוד בהם הצבאים. ונ"ל בס"ד שהודיע ר"ח סדר מעשיו, לעשות גם המכשירין של מצות המגילה על ידו ממש, ויהיה עיקר המבוקש שרוצה מתגלגל ונעשה מסיבה לסיבה מתחילת הסיבות שהוא זריעת הפשתן, ולא היה אומר לקנות עורות מעובדים מן השוק לכתוב בהם תורה ללמדה לתנוקות, כי נתת ללמדינו בסדר זה מוסר השכל, והוא כי אפשר יאמר אדם למה לי לטרוח לקרוא מקרא הרבה כדי להיות בקי במקראות, והלא אין הדין מפורש במקראות, אלא צריך לתורה שבע"פ בלבד, וגם בתורה שבע"פ יאמר למה אטרח ללמוד גמרא, כדי ללמוד בה טעמי הדברים השנויים במשנה, ואטריח עצמי בפלפול הגמרא, טוב שאלמוד משנה בלבד, ששם הלכות פסוקות במילות קצרות שאומרת דין זה כו"כ צריך להיות, וזה אסור וזה מותר, וזה כשר וזה פסול, וזה טמא וזה טהור, והנה באמת דברים אלו שיאמר האדם טעות הן, אלא צריך ללמוד מקרא הרבה ויתמיד בו, כדי שיהיה בקי במקראות, וגם צריך ללמוד המשנה עם הגמרא, כדי שידע טעמים של דברי המשנה, ומשכן יוצא הדין הזה, ועי"כ יתחדש אצלו הלכות מרובות, בכל דבר ודבר אשר אלו ההלכות לא נתפרשו במשנה, כי ביודעו טעמו של דבר ומקורו, יוכל לדמות מילתא למילתא, ולהבין דבר מתוך דבר, ולכן ר"ח בעת שעושה ספר ללמד בו הילדים, תופס הכנת הספר מעסק הראשון, לזרוע הפשתן כדי לעשות נשבי, ולא אמר אקנה נשבי מן השוק, ועשה הנשבי כדי לצוד הצבאים ליקח העורות, ולא אמר אקנה עורות מן השוק, ולמה אטרח לצוד ולשחוט ולעבד, וכל זה עושה לרמוז לנו דרך הלימוד שצריך ללמוד המקראות היטב, וללמוד הגמרא היטיב, ואע"פ שהיא ארוכה מארץ מדה, ויש בה יגיעה רבה בפלפולה, ולא נאמר טוב לנו ללמוד דברי המשנה, ששם הלכות בדברים קצרים, ונסמוך על דברי המשנה, שודאי אמת הם הדברים האלה, ומה לידע טעמן ומקורם, וכיוצא בזה גם אנחנו דורות האחרונים נלמוד מוסר השכל מדבר זה, שלא נאמר די לנו שנקח הוראת הדינים מן הש"ע, ולמה נלמוד הגמרא והרמב"ם וטור וב"י וספרי הראשנים המפלפלים בדינים אלו. ודע דמה שהיה עוסק בפשתן לצורך דבר זה ולא בקנבוס, נראה כדי לתקן חטא קין שחטא בהקרבתו, אי נמי כדי לדחות המקטרגים כי סגולת הפשתן הוא לדחות החיצונים, כמ"ש רבותינו ז"ל:

שם. וציידנא טבי ומאכילנא בשרייהו ליתמי. נראה דכיון בזה לשתף עם מצות לימוד התורה, עוד מצוה אחרת של ג"ח וצדקה, כדי שתגין עליו מצות ג"ח וצדקה, שיביא לימוד התורה לידי גמ"ח, ובשתים אלו נתקנים אותיות ו"ה שבשם, כי אות וא"ו נתקן בעמוד התורה, ואות ה"א בעמיד ג"ח, ולכן קרי עליה רבי יוסי ברבי חנינא, באתר זקיקן דנורא וביעורין דאשא, כנגד שתי מצות אלו הבאין כאחד, שהיה טורח ועוסק בהם שהם עמוד ג"ח ועמוד תורה, ולכן זכה לשני זוגות, שהוליד שני בנים יהודה וחזקיה בזכות עמוד התורה, ושתי בנות יקרות בזכות עמוד ג"ח שטרח בשתיהן, ונראה לכך אתו בוטיטי דנורא לההוא מרבנן לשתי עיניו, על שהביט בנוהרקא שלו, והם האחד

מלך הכבוד הראוי לו מעמוד ג"ח. ונ"ל בס"ד, מה שהיה לו מעלה זו בנוהרקא שלו, שעולה ויורד לבדו בלי סיוע מלאכים, על שהיו מעשיו שלמים הכל מיניה וביה, ואינו מבקש סיוע מאחרים לקנות הנשבי מן השוק, ולקנות עורות מעובדים מן השוק, כן לא יצטרך לסיוע המלאכים כשאר צדיקים, כי על זה אמר רבי גדולים מעשה, כלומר גדולין באיכותן ובכמותן, שעושה גם המכשירין של המבוקש הוא בעצמו הכל מידו:

שם. אמינא מתניתא דמר מתניתא. נ"ל בס"ד בא בזה בטענה חשובה, כי האומרים דבר הלכה משמו שפתותיו דובבות בקבר, דכתיב דובב שפתי ישנים, ופירש רש"י ז"ל יש לו מנוחה בכך, מפני שנראה שהוא חי בהיות שפתיו דובבות, וידוע דארז"ל סומא חשוב כמת, ולפ"ז הוא מבקש ברפואת עיניו חיים לעצמו, ולכן אמר כיון דמתניתא דמר מתנינא, בזה יהיו שפתיך דובבות, ונמצא אני עושה דבר שהוא חיים לגופך במערה, על כן בדין הוא שגם אתה תתפלל לתת לי חיים ברפואתי. ואתפסי בטענה זו:

שם. אליהו זכור לטוב הוה שכיח במתיבתא דרבי. נראה שהיה דרכם לקבוע יום אחד ידוע בכל שבוע, ללמוד בסודות התורה דוקא, ועל הרוב היה ביום שבת, וכישיבה זו של לימוד הסוד לא היו נמצאים אלא רק החכמים הגדולים ביותר, כי את צנועים חכמה זו, ואליהו זכור לטוב הוה שכיח בזו המתיבתא דרבי, הקבועה באותו היום הידוע שבכל שבוע, ומאחר שהיו מקדשין ע"פ הראיה לא היה מזדמן באותו היום שיהיה ראש חודש, ורק פעם אחת נזדמן שהיה אותו היום ראש חודש, ולכן נגה אליהו זכור לטוב ולא בא בזמנו, יען כי הוא לא היה הולך להעמיד האבות כדי להתפלל אלא רק ביום ר"ח, אבל בשאר ימים מתפללים בעודם שוכבים. ומ"ש ומגנגא ליה, משמע מלבד שמעמידם חוזר ומשכיב אותם בידו, והטעם מפני שבשעה שמעמידם נעשה להם תחייה ממש, ובעת שמשכיב אותם נעשה להם כעין מיתה, כי הראשנים שכיבתם זו היא קבורתם, ולכן צריך לעשות להם קבורה חדשה בידו:

שם. סברי תקפי ברחמי. פירוש הקב"ה הבטיח אותם ולא בכסף תגאלו, ופרשו בזוה"ק שלא תהיה הגאולה מסטרא דחסד כאשר היה ביצ"מ, שבזה יהיה אחריה שעבוד, אלא תהיה מסטרא דגבורה ג"כ, דעי"כ לא יהיה אחריה שעבוד, ולכן אי תקיפי ברחמי ומייתי למשיח בלא זמניה, תהיה הגאולה מסטרא דחסד, ויהיה אחריה שעבוד, ומאי אהניא לישראל, וא"ת יעמיד השנים לחוד ואחד לחוד, זה אינו, כיון דצריך להשכיבם בידו ממש, יהיה אחד מן השנים עומד בכדי שלא לצורך, כי צריך להמתין עד שישכיב הראשון שהיה עמו, ואינו דרך ארץ, לכן היה מעמיד אחד אחד:

שם. א"ל יש דוגמתם בעולם. לאו על מעשים ומעלה קאמר, אלא דוגמתם בשרשם, בשלשה אמצעיות, זה בחסד, וזה בגבורה וזה בתפארת, ושיהיו קרובים זל"ז, ואינם רחוקים בתולדה למטה בעולם התחתון:

שם. כי מטא למימר מחיה המתים רגש עלמא. הקשו התוספות, אמאי לא רגש כשאמר מחיה מתים אתה, וכן כשאמר מחיה מתים ברחמים רבים. ונ"ל בס"ד, דהתם הש"ץ שהוא ר"ח אומר זה לבדו, כי הוא היה המתפלל חזרה, ובניו העומדים עמו אין אומרים בפיהם, אך כד מטא לחתימה בא"י מחיה המתים, מוכרח שיענו אמן, וכשיענו אמן על ברכה זו, נמצא שלשתם אומרים דברים אלו ביחד, ולכן קודם שיסיים הברכה וקודם שיענו אמן רגש עלמא ותכף אדמי להו כדובא דנורא, ובלבל כונתם, וכיון דנתבלבלה כוונתם, אע"ג דענו אמן לא נעשה בזה פועל גאולה. ומ"ש מחיו שתין פולסא דנורא, נראה טעם למספר ששים, כנגד ששים גבורים הנרמזים בפסוק הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל, ורמזו לו בזה איך לימדת אותם דרך להביא המשיח שלא בזמנו, שעדיין ששים גבורים לא נמתקו כראוי. ונראה ודאי הוא אתא אדמי להו כדובא דנורא תכף ומיד, ובתר הכי מחיוה, ואע"ג דהוא תיקן הדבר, על אשר גילה דבר זה, שממנו למדו דרך זה להביא המשיח שלא בזמנו, והוא באהבתו ברבינו הקדוש שהיה דוגמת מרע"ה בדורו, גילה לו דבר זה, שלא רצה להעלים ממנו דבר:

שם. אדמי להו כדובא דנורא. נ"ל בס"ד הטעם, דאדמי להו כדוב, והוא דהכתוב אמר בהושע סי' י"ג אפגשם כדוב שכול ואקרע סגור לבם, ופירש רש"י ז"ל כדרך הדוב אוחז לצפרניו בחזה וקורע עד הלב עכ"ל, ולכן גם כאן רמז להם אתם רוצים להביא המשיח עתה, אשר הדור אינו שלם, דהחסרון שלהם הוא מצד הלב, כי לבם בל נכון עדיין כראוי, ולכן באתי עתה לבלבל כונת הלב שלכם, כדי שלא יהיה מזה פעולת הגאולה, ולכך נדמה להם כדוב, שדרכו לקרוע עד הלב, וכמו הדמיון שדימה הכתוב באומרו אקרע סגור לבם:

שם. שמואל ירחינאה אסייה דרבי, פירש רש"י קורין אותו כך, על שהיה בקי בסוד העיבור, וקשא וכי סוד העיבור עדיף מחכמת התורה, ומאחר שהיה חכם גדול בתורה אמאי לא בחרו לכנותו על חכמת התורה אשר בקרבו, ונ"ל בס"ד, כי ידע שהחכמים נמשלו לשמש, והיינו רק אותם שכבר נסמכו שקורין להם רבי, דאז לא צריכי לרבותם, כי יש להם רשות לכוף ולדון, ופטורים לשלם אם טעו, ואלו הם דוגמת השמש שיש לה אורה לעצמה ואינה צריכה לקבל מכוכב אחר, אבל אותם שלא נסמכו ידמו לירח, שצריכה לקבל אורה מן השמש שהיא גדולה ממנה כן זה צריך הוא בענין ההוראה לאחרים המוסמכין, שאין לו רשות לכוף ולדון בפ"ע, ואם טעה חייב לשלם, ולכן שמואל שלא נסמך קורין אותו ירחינאה, על שם הירח כי המוסמכין נקראים על שם השמש, ועליהם נאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו:

ונראה לפרש בס"ד הטעם, שלא נסמך ולא נקרא רבי, דידוע מ"ש בתשובת הגאונים, דאביו בא על ידי שם המפורש בקפיצת הדרך, מן מדינת הים לעירו אצל אשתו בלילה, ונתעברה ממנו בשמואל, ועשה כן מפני ששמע בהיותו במדינת הים, בו ביום מאיזה גויה שהיתה בקיאה בחכמת אצטגנינות, שאותה הלילה הוא מוצלח להוליד בן חכם גדול, ולכן בא אצל אשתו ע"י שם ממה"י, ונ"ל כי היתה מסולקת הדמים וטהורה, ואז בא עליה ונתעברה בשמואל, ומאחר שעיבורו של שמואל היה ע"י מעשה נס, לכך נגזר מן השמים שלא יהיה נהנה מכבוד הסמיכה, ומקריאת שם רבי. ועוד נ"ל בס"ד, דארז"ל כי ריב"ז התפלל על אבוה דשמואל שיוליד בן כשמואל הנביא דכתיב ביה כי נאמן שמואל לנביא, ולכן מן השמים גלגלו שלא יהיה נסמך אלא נקרא שמואל בשמו, כמו שמואל הנביא ע"ה, שנקרא שמואל בשמו בלא תואר:

שם. לדידי חזי לי ספרא דאדה"ר, נ"ל בחלום ראה אותו ולא בהקיץ, ומן השמים הראו לו זה בחלום, להודיעו על דבר זה הנוגע לו, כדי שלא יצטער לבקש לו סמיכה, וגם כדי שלא ידאג ויצטער בראותו דלא מסתייעא מילתא לסמכו:

דף פ"ו. וסמך עד אבא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם. אפשר לפרש בס"ד הסימן כך, מקדשי אל הם המשנה מקדש א', והגמרא מקדש ב' ורבינו הקדוש שמו יהודה, וס"ת יהודה נתן הוא אותיות ה"א נו"ן דאבינה, וס"ת רבינא אשי הם יו"ד אל"ף דאבינה, נשאר ב' דאבינה רמז לשני מקדשים שהם משנה וגמרא, ולפ"ד מהרש"א שפירש מקדשי על רבינו הקדוש, ואבינה על רבינא, נראה לפרש אחריתם אחרי תם, והיינו תם ר"ת תלמוד משנה:

שם. ערק ואזיל מפומבדיתא לאקרא, י"ל למאי אצטריך תלמודא לפרש לנו פרטי המסעות שנסע. ונ"ל בס"ד,

כי שבעה מסעות הם עם מסע האחרון, לרמוז שניצול משבעה בתי דינין, ע"י שבעה מסעות אלו, ועל זה נאמר בשש צרות יצילך, שלא ימלא אותו הפרסתיקא דמלכא, ובשבע הוא מסע השביעי לא יגע בך רע, שלא יוכל מלאך המות לשלוט בך, שיצאה נפשו בטהרה ע"י מראה אור השכינה :

שם. קא מפלגי במתיבתא דרקיעא. נ"ל בס"ד, לא היה פלוגתא ברקיעא, אלא כך נדמה ונצטייר בכח הדמיון של רבה, כאשר התבודד במקום ההוא, והתחיל לעסוק בתורה בקדושה ובטהרה, והיתה מחשבתו פנויה מכל חומר עוה"ז, ושם כל מחשבתו באהבתו יתברך, על כן זכה להמשיך על נפשו אור עליון מעין נבואה ורוה"ק, ואז נפרדה נפשו מחומר עוה"ז, ונדבקה בשורשה העליון, כי ידוע דהשראת רוה"ק על האדם הוא בהיות נשמתו בגופו בהקיץ ולא תצא ממנו וענין התפשטות הנפש הוא שיסיר כל מחשבותיו לגמרי, וגם המדמה שבו יפסקהו מלדמות ולחשוב ולהרהר בשום ענין מעניני עוה"ז, וכאלו יצאה נפשו ממנו, ואז יהפך כח המדמה את מחשבותיו, לדמות ולצייר כאלו עולה במעלות העליונים, בשרשי נפשו עד שיגיע לציור דמיונו במקור שלו העליון, ויחקקו ציורי כל העולמות העליונים במחשבתו, כאלו הוא רואה אותם, אע"פ שאינו רואה אותם ממש, וזה הוא כפי דרך כחו המדמה לצייר בדעתו עניני עוה"ז אע"פ שאינו רואה אותם בעיניו החושית, כן הדבר הזה, וכאשר האריך בכל זה רבינו מהרח"ו ז"ל בסוף שערי קדושה, בענין הנבואה ורוה"ק, בהרחבה ביאור ע"ש וינעם לך, ועד"ז היה ענין ארבעה שנכנסו לפרדס, הנזכר בגמרא דחגיגה כנודע :

והנה רבה בר נחמני ע"ה, גם הוא זכה להתקדש קודם פטירתו בקדושות אלו, ע"י שנתבודד במקום נסתר לעסוק שם בתורה, בחשק נפלא, ואז שם פסק כח המדמה שבו, לבלתי יחשוב ויהרהר בשום ענין מעניני עוה"ז, והפך כח המדמה את מחשבותיו, לדמות ולצייר כאלו עולה בעולמות העליונים, בשרשי נפשו, עד שהגיע לציור דמיונו במקור שלו העליון, ועל פי רצון השמים נצטייר במחשבתו ודמיונו, ציור מתיבתא דרקיעא, והצדיקים יושבים ועוסקים בענין שער לבן שקדם לבהרת, וקא מפלגי בספק, והם אמרו טמא, ואמר הקב"ה טהור, וכל זה נצטייר בכח המדמה שבו, כאלו הוא רואה אותם ושומע דברים אלו מהן, וציור זה שנצטייר בכח המדמה שלו היה בהשגחה פרטית מן השמים, כדי שישלים למסור נפשו ברצון טוב, בראותו תענוג הזך והנפלא שיש למעלה אצל הצדיקים שנפטרו מעוה"ז, ויתאוה לשבת אתם, וגם נצטיירו דברים של פלוגתא זו, כדי שישיב טהור, ובזה יתפרד מעוה"ז מתוך דבר הלכה, ותצא נפשו באותיות טהור, ובזה תדבק תכף ומיד בשורשה העליון הטהור זיע"א. וראיתי בשיטה מקובלת בשם ר"ח ז"ל, שדבר זה היה כענין חלום, שהראו לו בחלום דברים הללו, כדי שיצא מן העולם בישוב נחת רוח ע"ש, ודבריו הם ע"ד שכתבנו, אך אנן בדידן הרחבנו הדברים יותר, שישכיל הקורא הענין היטב :

שם. דאמר רבה בר נחמני אני יחיד בנגעים, אני יחיד באהלות. קשה הול"ל אני יחיד בנגעים ובאהלות, ולמה הצריך למנקט אני יחיד פעמיים, ועוד מקשים למאי הוצרך להביא הכא סיום דבריו, שאמר אני יחיד באהלות, והלא ענין זה הוא ענין נגעים, ואינו ענין אהלות. ונ"ל בס"ד, דכפל דבריו לומר אני יחיד בחלוקה השנית ג"כ ללמדינו שהוא יחיד בנגעים טפי, דבקי בנגעים טפי מאהלות, ולכך הקדים נגעים לאהלות, ואם היה אומר אני יחיד בנגעים ואהלות היינו חושבים שקולים הם אצלו, והא דהקדים נגעים, משום דא"א לתפוס בלשונו ב' דברים ביחד, אם לא יקדים דבר אחד על השני, ולעולם שוים הם אתו, ולכך הכפיל למנקט אני יחיד בחלוקה הב', ולא ערבינהו ללמדנו כי בחלוקה הראשונה חכים טפי, ולכך הקדימה להזכיר נגעים קודם אהלות, משום דבזה הוא נקרא יחיד יותר, דחכים בהו טפי מן אהלות, והשתא ממילא נתרצה קושיא השנית, דלכך הביא סיום דבריו בחלוקה השנית, כי מזה אנחנו למידין על נגעים השייכים לענין זה, דהוא חכים בהו טפי, שהוא יחיד ומומחה בהו טפי מן אהלות, ולכך ראוי הוא שיכריע בדין זה של נגעים, ובחרו בו מן השמים דראוי לכך :

והנה ידוע, דהרמב"ם ז"ל פסק בדין הספק שהוא טמא, והקשו עליו המפרשים ז"ל, איך פסק הפך מ"ש הקב"ה, והפך מ"ש רבה בר נחמני אשר נבחר מן השמים להכריע בדבר זה, והנה לפי דברינו שכתבנו לעיל, דלעולם לא הוה פלוגתא ממש ברקיע, אלא כך נצטייר בכח המדמה של רבה, כדי שישיב כך, אין קושיא על הרמב"ם ממה שפסק הפך דברי הקב"ה, אבל ממה שפסק רבה דהוא טהור איכא קושיא על הרמב"ם ז"ל, וראיתי להגאון חיד"א ז"ל בראש דוד דף ע"ז, שהביא תירוץ מפי השמועה, וע"פ התירוץ הזה פירש הרב ז"ל פסוק מי יתן טהור מטמא דרך הלציי ע"ש. ונ"ל בס"ד דסבר הרמב"ם ז"ל לעולם דעתו של רבה בעיקר הדין לפסוק שהוא טמא, יען כי כפל דבריו ואמר טהור טהור, ולמה כפל אלא ודאי דעתו בעיקר הדין שהוא טמא, ורק בשביל ששמע מהקב"ה שאמר טהור, לכן הוא אומר טהור, ולכן כפל טהור טהור כלומר בשביל ששמעתי מאמר טהור, לכן אני אומר טהור, וא"כ ש"מ דאין דעתו כן, וזה הוא ע"ד מעשה שהיה במלך א' שאמר להמשנה, אני אומר על אדם פ' שהוא זכאי בטענתו, ואתה מה תאמר, השיב המשנה כיון שאדוני המלך אומר שהוא זכאי, גם אני אומר שהוא זכאי, אז הבין המלך שדעתו לומר שאינו זכאי, ורק משום כבוד מלכות לא רצה לומר חייב הפך דברי המלך, כן הדבר כאן, ר"ל אחר אמירה של טהור ששמעתי מהקב"ה, לכן אני אומר טהור, נמצא עיקר דעתו להלכה שהוא טמא, ולכן פסק הרמב"ם כן, כי באמת ממנו יתברך לא יצא דבר הלכה בדבר זה, אלא כך נצטייר בכח המדמה של רבה כאמור לעיל, אמנם עיקר דעתו של רבה בדין זה נתברר לנו. ועוד נ"ל בס"ד, לפרש בכפל אמירתו טהור טהור, ר"ל לא מבעיא שהוא טהור בדיעבד, אלא טהור גם לכתחילה :

שם. חזו לפרי דמטללי וקיימי. נ"ל בס"ד הטעם דהראו להם מן השמים מקומו ע"י הציפורים, מפני שנפטר באגמא, שהיה נודד ממקומו, וכתיב כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו. והא דספדוהו תלתא יומי ותלתא לילותא, כי ההספד הוא חסד חנם שאדם עושה עם הנפטר, ושלשה ימים ושלשה לילות יש בהם ע"ב שעות כמנין חסד, והם ס"ד דשני בהכי, ולא בעי שבעה ימים להספד, מפני שהם באגמא, ואיכא צער לצבור בזה, ועוד היו יראים מן המלכות, ואח"כ ע"י הפתקא השלימו שבעת ימים, שיש בהם קס"ח שעות, כמנין שם חיים, ובטחו בבת קול, ולא יראו מן המלכות שהוא ברח מהם :

שם. נח זעפא. נ"ל בס"ד, הא דנח זעפא במאמר זה שאמר הטייעא, לא שהיה הטייעא ראוי לכך, שדבריו עושים רושם ופרי, אלא גם דבר זה עשו מן השמים לברר כבוד של רבה, אצל הבריות, שיהיו יודעים בבירור שהרוח החזק הקשה ההוא נשב בעולם לכבודו, שחסר העולם ממנו, ועתה כשראוין שזה הטייעא אמר כן ושקט הרוח, ידעו הכל שבעבור רבה נשב אותו רוח סערה. ונראה דאותו אגמא שנפטר בו רבה היה סמוך לנהר פפא, והם ביומא דנח נפשיה כשנפל פיתקא תכף ומיד הלכו לבקשו באגמא, ומצאוהו שם, ואז באותו היום דנח נפשיה נשב רוח סערה או אפשר דנהר פפא היה סמוך למקום אביי ורבנן, שנפל בו הפתקא, שממנה ידעו דנח נפשיה דרבה, ואותו היום נשב רוח סערה חזק, ואמרו להאי טייעא דנח נפשיה

דרבה שידעו מכח הפתקא קודם שמצאו המקום שלו :

והא דנשב רוח סערה חזק מאד, שיש בו שיעור לעקור הרים, נעשה כן לכבוד תורתו, שהיה עוקר הרים ומשבר סלעים. והא דזרק הרוח להאי טייעא, מהאי גיסא להאי גיסא, כי הצדיק ביום פטירתו יהיה זווג עליון, וידוע כי בזווג עליון מכריזין, מי רוצה לראות בכבודו של מלך, ואז עשו יוצא ממקומו, ובורח אל השדה החיצון שהוא מדור הקליפות סטרא דחורבא ושממה, ואינו סטרא דישובא, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל ע"פ ויצא עשו השדה, ולכן דוגמא לענין זה נעשה בההוא טייעא, דזרקו הרוח מהאי גיסא דנהר פפא, שהיה שם הישוב של העיר, לאידך גיסא שהיה שם מדבר בלא ישוב :

שם. רשב"ח בעל בשר הוה. נ"ל בס"ד, הביא מעשה זאת סמך למאמר שקודם זה, המדבר ברוח אשר נשב בחוזק גדול, בההיא יומא דנח נפשיה דרבה, שעשו לו אות הכבוד בתוקף הרוח, מפני שהוא הרביץ תורה והעמיד תלמידים, ונפטר מתוך דברי תורה, וידוע עסק התורה הוא בתיקון הרוח, וכמ"ש המקובלים ז"ל במאמר והוי זהיר ברוחך, כי רוחא ממללא, ולכן סמך למאמר זה מאמר רשב"ח, שהיה רוצה ללמוד בתורה בישוב הדעת, ולא היה יכול מחמת החום, שלא היה הרוח מנשב, ולכך סליק ויתיב אשינא דטורא, ואמר לביתו שתניף עליו במניפה, כדי להביא הרוח, שאז יוכל ללמוד תורה בישוב הדעת, וכיון דהיה רוצה הרוח בשביל עסק התורה, שהוא תיקון הרוח, כי רוחא ממללא, לכך שלחו לו מן השמים רוח טוב, נמצא דמיין המעשים הם להדדי, כי ביום פטירת רבה נשב רוח חזק בשביל כבוד תורתו של רבה, שהיא בסוד הרוח, וכן כאן נשב לרשב"ח רוח טוב בשביל זכות התורה, שהיה רוצה ללמוד אותה שעה שהיא בסוד הרוח :

שם. ואני אתן לך ככרין דנרד. פירש רש"י ז"ל אגודות של נרד, ולא מצינו לשון ככרין משמעותו אגודה, ואם היה אומר ככרין דנרד אה"ן הוה משמע זה. ונ"ל בס"ד, ככרין לשון ככר, שיתן לה ורד אשר עלין שלו עגולין, כמו ככר לחם, וכן נמצא בורד שקורין בערבי גור"י, שהעלין שלו עגולין כמו ככר, ויתכן היה להם תכשיטין עשוין מן חתיכות משי, או נייר צבוע, עשויין כדמות השושנים והוורדין בצורתן ומראיהם, ולובשים אותם הנשים בראשיהם לתכשיט, וכאשר נמצא עתה בזמנינו :

שם. אמר כמה ככרים דנרד למארי דיכי. נראה לפרש בס"ד, הכונה כי דברי תורה נמשלו לבשמים של מיני ורדים, שנותנים ריח טוב למרחוק, ולכן במתן תורה נתמלא כל העולם כולו בשמים, וכמ"ש במדרש, וכמו שאין הורדין שוים בריח הטוב היוצא מהם, שיש זה למעלה מזה, כן חדושי תורה שיחדשו החכמים שהם נקראים שושנים אינם שוים שיש זה למעלה מזה, כפי עומק הדבר וכפי ענייננו, לכן אמר לבתו הנה בעבור הרוח שתביאי לי במניפה, הבטחתיך ליתן לך ורדין דנרד, והנה עתה שהביא לי הקב"ה רוח טוב, שעי"כ אני יכול לעסוק עתה בתורה בישוב הדעת, כמה ורדין דנרד צריך אני ליתן לו, כלומר כמה חדושי תורה צריך לומר עתה, לשמו של הקב"ה, דהיינו חדושי תורה לשמה שעולה לפניו יתברך, דחדושי תורה הם ג"כ נקראים שושנים וורדין :

ועוד נ"ל בס"ד, דברים אלו מדבר עם בתו מלין לצד עלאה ימלל, והוא דאיתא בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דף ע' ע"ג בסוד י"א סמני הקטורת, דשבלת נרד הוא בחינת תפארת, דהוא קו האמצעי בין שני ענפי קו ימין וקו שמאל, כדמיון השבלת עם ענפיו מן הצדדין עכ"ל ע"ש, וידוע דהרוח הוא סוד תפארת, ובזה מובן נועם מליצה נאה זו, שאמר ככרין דנרד הוא הבירור שיהיה מן שבלת נרד הנ"ל למארי דיכי הוא התפארת שהוא סוד הרוח, ובודאי שבדבריו אלו נתכוון לעשות בירור והעלאה ניצוצות מן בחינה זו של שבלת נרד, אשר בי"א סמני הקטורת :

ועוד נ"ל בס"ד, נתכוון להמשיך שפע ממדה ראשונה של י"ג מידות, שהיא מדת אל בחינת התפארת והוא דידוע מ"ש בזוה"ק ח"ב דף קל"ב, על פסוק נרד וכרכום קנה וקנמון וכו', שהם כנגד י"ג מידות של אל רחום וחנון וכו', ונרד הוא כנגד מדת אל, ולז"א כמה ככרים דנרד למארי דיכי, כיון לאורות הנמשכים ממדת אל הנקראת נרד למארי דיכי הוא תפארת :

שם. התם תלתא תורי לתלתא גברי, הכא לכל ישראל ויהודה. פירוש תלתא תורי לתלתא גברי, מגיע לכל או"א שיעור עשרים פעם על מאכלו ויותר, אך התם ישראל ויהודה רבים, ושלמה הע"ה מולך עליהם, א"כ כל אחת ואחת צריכה לחשוב אולי יבאו לאכול על שלחנו אנשים רבים, כפי ערך רבוי העם שמולך עליהם, וצריכה להכין סעודה כפי השערה זו, ונמצא בזה לא יגיע לכל אחד אפילו שלים מאכלו, ונמצא סעודת אברהם אע"ה עדיפה :

שם. ושמואל אמר שאובסין ועומדין מאליהם. פירוש שמואל פליג על רב שפירש שתוחבין להם המאכל בע"כ בחוזקה, דס"ל לפ"ז לא יהיה להם שומן, כי רבוי המאכל יותר משיעור שביעה יזיק לגוף, הן למין האדם הן למין בע"ח, לכן פירש שאובסין ועומדין מאליהם, כלומר מנהגו של עולם, כל אחד נותן באבוס בהמתו, שעורים כפי השערת שלו, לצורך שובעה בצמצום ולא בהרווחה, באופן שתותיר, ועל כן היא אוכלת כל מה שתמצא באבוס, ואפשר שאם היה באבוס עוד יותר היתה אוכלת, ונמצא כשסלקה ראשה מן האבוס אין זה מרצונה, שאם היה יותר לא היתה מסלקת ראשה, ונמצא לפ"ז לא אכלה כדי שובעה ממש, ואיזו האוכלת כדי שובעה בודאי זו המסלקת ראשה מן האבוס, ועדיין יש באבוס שעורים, וכמ"ש ע"פ ותאכל ותשבע ותותר, ונמצא זו סילקה ראשה מן האבוס מדעתה ורצונה, ולאו משום שלא נשאר באבוס כלום, וכיון דאוכלת תמיד כדי שובעה, לכן תהיה שמנה הרבה :

שם. כדי להאכילן שלשה לשונות בחרדל. פירש רש"י ז"ל מאכל זה מעדן מלכים ושרים הוא ע"ש, ועוד נ"ל בס"ד, דטבע מאכל זה להביא תאוה לאדם לאכול הרבה :

שם. שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם, ומה"ש ירדו למטה ואכלו לחם. הקשה מהרש"א ז"ל, למה הקדים מעשה מרע"ה למעשה המלאכים דקדמה להא ע"ש, ונ"ל בס"ד במעשה מרע"ה איכא רבותא טפי, ולכך הקדים אותה, כי מרע"ה אם היה מעלה עמו מאכל לאכול שם, לא היה חידוש בשינוי זה, דהמלאכים יודעים שהוא ילוד אשה שצריך לאכול, וכמו שתמצא איש אירופי בא למדינות הערב, ולובש מלבוש ארופים, אין זה חידוש ושינוי לפני בני הערב כי הכל יודעים כך הוא מלבוש האירופים ועכ"ז חש לשינוי ולא אכל, משא"כ מה"ש ירדו למטה בדמות בני אדם, וא"א עצמו חשב אותם בני אדם, ובודאי צריכין לאכול לבלתי ישנו ממנהג בני אדם, או יובן מעשה דמלאכים לא הוה בה רבותא כ"כ, דלעולם ישנה אדם מן המנהג, אך הם אכלו בשביל צערו של א"א, שהיה רוצה בו ביום להאכיל את האורחים, או נמי באדם לא מצינו שינה המנהג, אבל במלאכים אם אלו לא רצו לשנות, הרי מצינו מלאך הבא אל מנוח שינה ולא רצה לאכול, וכמ"ש להדיא אם תעצרני לא אוכל בלחמך, אי נמי לא זו אף זו נקיט, לא מבעיא מעשה דמרע"ה דהוי שינוי דמנכר, אלא גם בכה"ג דא"א דלא הוה מנכר השינוי, כי יזדמן האורח הוא שבע הרבה, ואינו רוצה לאכול, או יש לו סיבה אחרת של חולי או של צום :

וכתב מהרש"א ז"ל, אע"ג דאליהו זכור לטוב נמי לא אכל ארבעים יום, איכא למימר דבאקראי נעשה וכו'

וכו' ע"ש, ולא היה צריך לזה, דהתם מקרא מפורש כתיב וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום, ופרשו המפרשים ז"ל, דנשתהה המאכל ההוא באצטומכא ארבעים יום, שלא נתעכל ממנו בכל יום אלא דבר מועט, והיה ברכה במיעיו, שזה החלק היה בו כדי שביעה, אבל גבי מרע"ה לא הוה הכי, אלא אדרבה אכילה שאכל קודם עלייתו, נתמרקה קודם בתחילת הארבעים יום, כמ"ש רז"ל ע"פ ויקרא אל משה, כדי למרק אכילה ושתיה שבמעיו, ועוד פירשו גבי אליהו זכור לטוב, דכח האכילה נשאר אלו ארבעים יום, אבל לעולם היה אוכל ושותה בדרך הילוכו, מאילני סרק ומעיינות מים, ורק החידוש היה, דכח האכילה ההיא הראשונה נשאר בו משך ארבעים יום :

שם. בשכר שלש זכו לשלש. ק' מניינא למ"ל, לימא בשכר חמאה וחלב זכו וכו', והלא ידענא למנותם, שהם שלש כנגד שלש. ונ"ל בס"ד בא ללמדינו בזה, שהיו שלשה אלה נלמדים תכופים זה לזה, לכך זכו לשכר שלשה יחד נלמדים זע"ז, כי כאשר פסקה הבאר בפטירת מרים, תכף ומיד חזרה להם, ולא נשארו מן ועמוד ענני כבוד עומדים לבדם, ובעת שנסתלקו ענני כבוד בפטירת אהרן, תכף חזרו להם, ולא נשארו מן והבאר לבדם :

ברם הקשה מהרש"א ז"ל, והלא אמרו בגמרא שהיו בזכות משה ואהרן ומרים, ואיך קאמר כאן בזכות אברהם אע"ה, ע"ש. ונ"ל בס"ד, דאה"ן תחלה פסק להם הקב"ה טובות אלו בזכות א"א ע"ה, וכשהגיע זמן יציאתם ממצרים ללכת במדבר, אז הגיע זמן שיקבלו טובה של הענן, אך כשיצאו ממצרים יצאו ביד רמה כתרגומו ברמות רוחא, הפסידו מחמת זה הטובה של הענן, ונתנה להם בזכות אהרן הע"ה, וכאשר כלתה הצידה שהוציאו ממצרים, הגיע הזמן שיתן להם הקב"ה לחם מן השמים, בזכות א"א ע"ה, שהביא חמאה וחלב, אך כיון דהתלוננו וחטאו באומרם הוצאתם אותנו אל המדבר הזה להמית הקהל הזה ברעב, הפסידו הטובה הזאת, וניתנה להם בזכות מרע"ה, וכאשר הגיעו לרפידים שלא היה שם מים, הגיע זמן טובת המים שפסק להם הקב"ה, בשכר יוקח נא מעט מים, אך כיון שחטאו בדבורם ואמרו למרע"ה, שהוציאם להמיתם, הפסידו הטובה של המים, שפסק להם בזכות א"א, ונתנה להם בזכות מרים הע"ה :

אך קשה אמאי תלה הלחם בחמאה וחלב, ולא תלה במ"ש ואקחה פת לחם. ונ"ל בס"ד, דכתיב מן השמים יתר לשון, כיון דאמר אמטיר ודאי מן השמים, אך רמז על עיקר המתנה הזאת נפסקה להם מכבר, בזכות חמאה וחלב שהם שמן, ואם תעשה אות מ"ם ויו"ד אות אחד של מן יהיה מן השמים, מן השמן, נמצא רמז הכתוב כאן דהיה זה עיקרו בזכות חמאה וחלב שהוא שמן, והטעם כי הלחם הוא הכרחי, וזה שמור שכרו לעוה"ב, אך חמאה וחלב הם לפתן שהוא מותרות, לכן שכרו בעוה"ז, וכמ"ש אלישע לאשת עובדיה ואת ובניך תחיי בנותר, כלומר בשכר המותרות, שהוא שכר שהיה מדליק עובדיה לבני הנביאים, נירות במערה, אבל שכר לחם ומים שהם חיות שמור לעוה"ב, וכן כאן :

שם. אמרו לו וכי בערביים חשדתנו. קשה היכא רמיז בקרא דבריהם שערערו על דבריו בדבר זה. ונ"ל בס"ד, דכתיב כן תעשה כאשר דברת, כלומר מעשה שהטלת על עצמך לעשותה, שהוא מעשה של ואקחה פת לחם תעשה אותה, אבל מעשה של יוקח נא מעט מים שהטלת אותה על אחרים, אין צריך לעשותה דלאו ערביים אנחנו כדי שתחשוד אותנו בע"ז ח"ו, גם רמזו לו כן תעשה אתה כאשר דברת, אבל אנחנו אין צריכין לעשות מעשה אשר הטלת עלינו, באומרך ורחצו רגליכם דלאו ערביים אנחנו. והא דלא דנו אותו לכף זכות, דלא חשדם בכך, אלא רצה שירחצו רגליהם בשביל תענוג להנא מן הדרך, היינו כי ראו שלקיחת מים הוא דבר קל, ולא הניח על עצמו אלא על שליח, ולקיחת פת לחם שהוא שמוש כבד טפי מביאת מים, שהם מוכנים ומזומנים, הטים על עצמו לכך דנו שחשדם בכך :

והנה ענין זה דערביים דהוו משתחוים לאבק רגליהם, צריך ביאור מה ענין השטות הזאת להשתחוות לאבק רגלים לעשותו ע"ז, ונראה הכונה כי היו הולכי דרכים קודם שילכו בדרך נכנסים לבית ע"ז שלהם, ומקריבים לה קרבן כדי שתלך עמהם בדרך, ותלוה אותם עד שיגיעו למחוז חפצם לשומרם, וא"כ לפי דעתם הטפש חושבים שהע"ז הולך לפניהם, והם אחריה, וא"כ אבק זה אשר יהיה על רגליהם כבר דרסה עליו רגלי הע"ז, כי חושבים היא הולכת לפניהם, ונמצא אבק זה נתטמא בטומאת הע"ז שלהם שדרסה עליו, ולכך משתחוים לו בעת שיגיעו למחוז חפצם, ואחר השתחויה רוחצים אותו, כי הגלם אבק זה מטומא בע"ז שדרסה עליו :

שם. היינו דאמרי אינשי לית מנותא בעבדי. נראה זה תלמודא קאמר לה, אבל אברהם א"ל לא מהימנא לך, ומפרש תלמודא למה אמר לך, דמשמע אי הוה אחרינא היה מאמין לו, לזה פירש משום דאמרי אינשי לית מנותא בעבדי. ודע דאע"ג דאליעזר היה צדיק וחכם, ומדלה ומשקה מתורת רבו לאחרים, ואיך יחשוד אותו שישקר, נראה כי חשדו בכך שהוא מתכוין לטובתו, דחס עליו שלא יטפל באורחין, באותו היום שהיה חולה, כי היה יום שלישי למילתו :

שם. חזייה לקב"ה דקאי אבבא. פירוש ראה במראה הנבואה את אור השכינה עומד בחוץ, כאשר ידמה בעיני הנביאים. ומ"ש כיון דחזה קב"ה דקא אסר ושרי, אין הכונה לומר דאור השכינה נכנס לפנים וראהו כך ויצא, אלא הכי קאמר מעיקרא אור השכינה עמד בחוץ, ולא נכנס משום דחזא דקא אסר ושרי :

שם. גבריאל דאזיל למהפכיה לסדום. הא דנקיט לגבריאל לבסוף, ומקמיה הכי נקטיה באמצע, נראה תחלה נקיט אלא כסדר מעלתן, וכאן נקיט ע"פ סדר שליחותם, כי שליחות מיכאל ורפאל היתה בו ביום, לבשר שרה ולרפאת א"א, אבל שליחות גבריאל להפוך סדום היתה ביום שני, ונראה כל אחד היתה שליחותו כפי בחינתו, כי מיכאל היא שר המים, לכך בא לבשר על הריון שרה אע"ה, שיהיה מן ההזרעה של הזרע שהוא מים, ורפאל ממונה על הרפואה כפי בחינתו שמפורש זה בשמו, וגבריאל הוא שר הגבורה והאש, לכך נשלח להפוך סדום ללוקתם בגפרית אש :

שם. דייקא נמי דכתיב ויהפך ולא כתיב ויהפכו. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל, והא כתיב משחיתים אנחנו לשון רבים, ותירץ לכך אמרו לשון רבים, שצריך ליטול עילה זה מזה כילד יהפך ע"ש, וקשה על דבריו מה יתרץ בכך, למ"ש וישלחנו ה' לשחתה, דאיך אמרו וישלחנו לשון רבים והלא לא שלח אלא לאחד מהם. ונ"ל בס"ד, לתרץ קושיתו דקאמר בגמרא דאזל מיכאל לשזביה ללוט, ונמצא השחתת המקום תלוי בשליחות מיכאל ג"כ, דא"א להשחית קודם שיוציא מיכאל את לוט, ולכך נמצא גם מיכאל יש לו שותפות בהשחתה זו דעביד גבריאל, ולכך אמר וישלחנו לשון רבים, וכן אמר משחיתים לשון רבים. או נ"ל בס"ד, לפ"ד רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רז"ל גבריאל נגלה ביסוד וגם ביסוד המים אשר נגלה בו מיכאל, ולכן טס העולם בשני טיסות, נמצא יש בגבריאל חלק מן מיכאל ג"כ בסוד התכללות הימין בשמאל, דלעולם שמאלא אצטריכא לימינא, לכן גבריאל אע"פ שהוא אחד נקיט על עלמיה לשון רבים, בשביל חלק מיכאל הכלול בו :

דף פ"ז. מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול. הקשו המפרשים ז"ל, דהו"ל מכאן דאין

מסרבין

מסרבין לגדול אבל מסרבין לקטן, כפי סדר המקראות דיליף הני תרי מילי, דהא קרא דכן תעשה קדים לקרא של ויפצר בם מאד. ונ"ל בס"ד, הא דנקיט הכי, משום דההוא קרא של וכן תעשה לחודיה, לאו משמע מיניה דאין מסרבין לגדול, דלעולם יכול אדם לסרב לגדול, ולא עביד בזה שלא כהוגן, והא דלא סרבו המלאכים, אלא אמרו כן תעשה, זה היה מצד ענוה יתירה דהוה בהו, אע"ג דשורת הדין יכולין לסרב לגדול, אבל מכח פסוק של ויפצר בם מאד, דמצינו דסרבו שמעינן דמסרבין לקטן, והא דלא סרבו גבי אברהם אע"ה, משום דאין מסרבין לגדול, דאי משום דהיו נוהגין בענוה גם ללוט לא היו מסרבין, דאע"ג דהוה קטן מאברהם אע"ה, עכ"ז העניו אינו מפריש בין גדול לקטן, ולגבי כ"ע מתנהג בענוה, וכמ"ש ונפשי כעפר לכל תהיה, וכן אתמר בענוה מאד מאד הוי שפל רוח בפני כל אדם. ועוד נ"ל בס"ד, דילפותא דמסרבין לקטן דנפקא מן פסוק ויפצר בם, אלימא דקרא מפורש הוא ויפצר בם, אך מ"ש אין מסרבין לגדול מן פסוק כן תעשה, אינה ילפותא חזקה, די"ל אה"ן בתחלה סרבו, והכתוב קיצר ולא פירש להדיא מה שסירבו בתחלה, שכן דרכו של מקרא בכמה מקומות לקצר, ואינו מפרש כל הדברים להדיא, ולכן הקדים האי ילפותא דמסרבין לקטן דהיא אלימא טפי :

שם. מכאן שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה. אין להקשות אמאי עבד א"א ע"ה הכי, ולא חש דילמא הם נחפזים לילך, ורק משום דא"ל ואקחה פת לחם, שאין צריך להתעכב בזה, לא סירבו לגדול ואמרו כן תעשה, ואיך הוא יעשה עסק הרבה של שחיטה ובישול, שצריך להתעכב אצלו זמן הרבה, והיינו כי הוא היה חכם ומבין, וידע מדבריהם דאין נחפזים לילך, דא"כ היה להם להודיעו בפירוש שהם נחפזים כדי שימהר להביא. ומ"ש רשעים אומרים הרבה, ואפילו מעט אינם עושים, צריך להבין מהו זה המעט שהיה לו לעפרון לעשות ולא עשה, ונ"ל חדא שבקש קנטרין, ולא עוד אלא לא רצה שישקול לו הקנטרין הכל בפעם אחת, אלא רצה שישקלם ארבעה מאות פעמים כדי להרווית ההכרעות : ובוא בכחול אשר

שם. מכאן שהאשה עיניה צרה באורחין. מקשים פשט הכתוב מורה הוא אמר קמח, והיא אמרה סולת, וא"כ היה לה עין יפה. ונ"ל בס"ד דבלא"ה קשה, כיון דא"א היה לו עין טובה אמאי לא אמר סולת, ויש לתרץ קושיא זו, שידע דשרה יש לה עין טובה, ואין עיניה צרה באורחים, לכן אמר קמח כדי שתאמר סולת, ובזה תתברר עין טובה שלה, ולפ"ז מוכרח לומר דאשה דעלמא עיניה צרה, דאם כל אשה יש לה עין טובה, מה חידוש יש במדתה של שרה כדי שבא לברר א"א אותה בדבר זה, מאחר דאיכא עין טובה בכמה וכמה נשים דעלמא. ונ"ל לפרש הטעם בנשי דעלמא, דעיניהם צרה באורחין, משום דנשים דברניות, ולכן יש לה תאוה לדבר עם בעלה הרבה, וקשה לה הכנסת אורחין לביתה, דאז אינה יכולה להרבות בדברים עם בעלה כרצונה, ועל כן עיניה צרה באורחין כדי שלא ירגילו לבוא לביתה :

שם. אברהם אבינו אוכל חוליו בטהרה היה, ושרה אמנו אותו היום פרסה נדה. הנה בזה נ"ל בס"ד הטעם, שאמר לה לושי ועשי עוגות, דהכונה שתהיה מתחילת הלישה עד גמר האפיה על ידה, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל היינו כי אע"ג שהוא רוצה במהירות, וא"כ ודאי יותר טוב שיסייעו השפחות בעסק זה עמה, כדי שיהיה מהירות טפי, אך הוא אוכל חולין בטהרה וחשש פן השפחות יפרסו נדה ויטמאו העיסה, אבל משרה לא חש, כי יודעה שלא פרסה נדה עדיין מילדותה, לכך רצה שיהיה כל העסק בידה דוקא :

שם. אלא מאי הנה באהל. הקשה הרב פ"ע דהו"ל אלא מאי היא שרה אשתך. ונ"ל בס"ד, דתלמודא מקשה על תשובת אברהם אע"ה, שאמר הנה באהל, מה השיב בזה, על שאלת איה שרה אשתך, כי השואל יודע שהיא באהל ואינה עומדת בחוץ, דכל כבודה בת מלך פנימה, ורק שואל באיזה אהל היא, אם בזה שלפניהם או בשני, או באהל בני אדם אחרים, כי אותו זמן לא היה להם בתים, אלא כולם יושבי אוהלים הם, ועל כן תשובה של הנה באהל נראית קרה כשלג, שהיה צריך לסיים המקום לומר באיזה אהל היא, דעל זה היתה כונת השואל שהוא יודע שהיא באהל, ואינה עומדת בחוץ ברה"ר, ותירץ תלמודא כי אברהם אבינו הבין שאין השואל רצונו לידע באיזה אהל היא יושבת דמה לו לידע זאת, ולא היתה השאלה לצורך כלל, אלא שאל כן כדי לחבבה על בעלה, ואין השואל רוצה תשובה על שאלתו, אך משום דרך ארץ השיב תשובה זו לשואל, לכך לא הוצרך להאריך לפרש באיזה אוהל יושבת, אלא השיב בקצרה הנה באהל, מאחר שהבין שהשואל לא שאל כן כדי לקבל תשובה, ורק שאל כן כדי לחבב את שרה על אברהם אבינו :

שם. למה נקוד על איו שבאליו, למדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניה שלו. קשה הדרך ארץ הוא שישאל על בעה"ב, וכאן שאלו באשתו, ועוד איך ידענו זה מן נקודות שיש על איו. ונ"ל בס"ד, אע"ג דהדר"א הוא שישאל בבעה"ב, לומר איו, והיכא דבעה"ב יושב לפני אורח דלא שייך לומר איו, אז ישאל באשתו לומר לו איה אשתך, וזהו כבודו, וכאלו שאל בו ואמר איו, וכן כאן א"א ע"ה היה יושב לפניהם, ולא שייך לומר איו, והוכרחו לומר איה שרה אשתך, דאז כאלו אמרו איו, נמצא אמרו איה במקום איו, לכך נקוד על איו שבאליו, לרמוז דאמרו איה כאלו אמרו איו :

שם. אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטין, נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטין, וחזר היופי למקומו. קשה מה טעם יש בתלונה זו, ומה שייכות לזה, מה שאמרה ואדוני זקן. ונ"ל בס"ד כי כפי הטבע איש זקן שבשרו כחוש, ויש לו אשה יפה מאד ובחורה, תתגאה עליו, וגם הוא יבוש ממנה, ועל זה התלוננה שרה אע"ה שהיא חזרה לילדותה ויופיה, והוא נשאר זקן, הנה עתה חוששת שמא יחשוב בלבו שאני לבי גס ומתגאה עליו, וכבודו קל בעיני, והיה מן הראוי שגם הוא יחזור לבחרותו, ולכן אמר הקב"ה לא"א למה זה צחקה שרה וכו', כדי שיוכיח את שרה, ובודאי תכחיש מפני כבודו, ואז יבין א"א שלא נתגאית עליו, דהראיה כיחשה מפני כי יראה ממנו :

ונראה לומר בס"ד, שרצה הקב"ה לעשות סימן ורמז לישראל באמנו הראשונה היא שרה הצדקת זיע"א, על הנהגתם בעוה"ז, כי סוף הכבוד לבא ותחזור עטרה ליושנה, ולא יתיאשו מאורך הגלות המר אשר באו מים עד נפש, כי כן היה בשרה אע"ה אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטים, באופן שא"א להיות כפי הטבע והשערת השכל שתחזור עטרה ליושנה, להיות אשה בחורה, ועכ"ז אחר הזקנה הגמורה נתעדן הבשר ורבו הקמטים, וחזר היופי למקומו, כן יהיה לעתיד בב"א אל אומה הישראלית בניה של שרה, שאחר עולם הגלות המר תחזור עטרה ליושנה, ויתקיים בנו מאמר הכתוב ותיפי במאד מאד ותצלחי למלוכה.

שם. ונעשה נס בשרה אמנו ונפתחו דדיה כשתי מעיינות והניקה את כולם, י"ל למאי אצטריך למימר ונפתח דדיה כשתי מעיינות, די לומר ונעשה נס בשרה והניקה את כולם, ונ"ל בס"ד בא ללמדנו אל תתמה איך פה הילדים הטמאים ינק מדד הקדוש של שרה אע"ה, ואיך יכנס בשר קודש בתוך חלל פה הטמא של אלו, ועוד יקשה לך דהאכתי עדיין יש פ"פ לליצים לומר דאין חלב בדדים, ואין התנוק יונק כלום, אע"פ שהדד בפיו ועושה בשפתיו תנועה של יניקה, דכן דרכו של תנוק אם יניחו בפיו דד ריק, ג"כ

יעשה תנועה של יניקה, שאפילו אם אדם מניח אצבעו בפיו ג"כ ימצוץ, ויעשה תנועה של יניקה, ויאמרו גם זה כך הוא, על כן אמר הנס היה גלוי בכה"ג, שנעשה בדדים שתי מעיינות אשר בתוכם מים רבים, וכאשר הניח הילד בחיקה והשים פיו נגד הדד שהוא למעלה, והפה של התינוק למטה, דנמצא המעיין מקלח מלמעלה למטה, לתוך פיו של התינוק, הנה כל היושבים רואים קלוח החלב שיוצא מן הדד, ויורד לתוך פיו של תינוק, ונמצא אין בשר קודם נכנס בפה הטמא, והכל רואין החלב יוצא מן הדד לעיניהם, ואפילו הנשים היושבים מרחוק רואין הקלוח יוצא, ואז בטל הלעז :

שם. נהפך קלסתר פניו ונדמה לאברהם. קשה אמאי לא עשה הש"י דבר זה מהריון ולידה, שיהיה פניו של יצחק דומין לאברהם, ואז לא היה יוצא לעז ההוא. וי"ל בס"ד, דאיתא במדרש במלך ערביים שחור שילדה אשתו שהיתה שחורה בן יפה מאד, ושאל לרבי עקיבא אם צריך להרגה, דודאי זינתה כי שניהם שחורים, והשיב לו אם יש לך צורות יפות תלויים לפני מטתך, א"ל הן, א"ל א"כ בנך הוא זה, ונולד יפה מכח מחשבה של אשתך שהיתה מבטת באותם הצורות היפות בעת התשמיש כשנתעברה בבן וילדה אותו יפה כמותם ע"כ. על כן אם היה נדמה לאברהם אע"ה מעת לידה היו אומרים מאבימלך נתעברה ח"ו, ומה שנדמה לאברהם מפני שהיתה מחשבת בשעת תשמיש בצורת בעלה, וכמ"ש רבי עקיבא למלך ערביים, לכך עשה הנס אח"כ בגלוי, דעל זה הכל הודו :

ועוד נ"ל בס"ד הטעם, שהיה הנס אח"כ, כי יצחק גבורה ואברהם חסד, אך צריך למתק הגבורה בחסד, לכלול אותה בחסד. ולכן תחלה כל אחד היה עומד בצורה בפ"ע, ואח"כ נהפך צורת יצחק שהוא גבורה ונדמה לאברהם שהוא חסד, הנה בזה נכללה הגבורה בחסד ונתמתקה שנעשית חסד, והנה מזה הנס שנעשה פניו של יצחק דומה לאברהם, נולד נס אחר, דעל ידי שהיה דומה לאברהם אז מאן דמשתעי בהדי יצחק משתעי עם אברהם, וכן להפך, ועל כן הוכרח הדבר הזה שיעשה נס אחר שילבין הקב"ה זקנו של אברהם אע"ה, כי קודם זה לא היה זקנה, כדי שיהיה הפרש בינו לבין יצחק אע"ה. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב, נתת ליריאך נס להתנוסס, כלומר נס הראשון להיות נדמה צורת יצחק לצורת אברהם, כדי להתנוסס מזה נס אחר של הזקנה, אשר לא היתה עדיין בעולם :

שם. פתחו כולם ואמרו אברהם הוליד את יצחק. י"ל לשון פתחו נראה לשון יתר, ואין לו משמעות כאן. וג"ל בס"ד הכונה דאותם בני אדם שהיו מרננים מקודם, הנה אח"כ היו מאליהם פותחים הדברים האחרונים, לומר הפך דבריהם הראשונים, ולא דוקא בהיכא דשואלים מהם איך אתם אומרים בענין זה, שישיבו כן אברהם הוליד את יצחק, אלא הם מאליהם ומעצמן פותחים לדבר בדברים, שיאמרו מה שהיינו אומרים מקדמת דנא מאבימלך נתעברה, טעות היה, ושקר היו הדברים, אלא האמת הוא כי אברהם הוליד את יצחק. גם נראה שהיו מדקדקים לומר אברהם הוליד את יצחק, ולא סגי להו למימר יצחק בן אברהם, דבזה היה השומע יכול לחשוב שגידלו ונעשה בנו, אלא אומרים הוליד ממש, כי המגדל יתום אמרו עליו כאלו ילדו בכף הדמיין, ולא אמרו הרי זה ילדו :

שם. אתא אברהם והוה זקנה, שנאמר ואברהם זקן בא בימים. הקשה מהרש"א ז"ל, הול"ל פסוק שקודם זה בפ' וירא ואברהם ושרה זקנים, ותירץ דהגמרא קאמר עד אברהם לא היה זקנה, היינו ליבון השערות, אבל שאר סימני זקנה שיש בכחש הבשר ורבוי הקמטים, הוה ביה כמו כל אדם, ולכן פסוק ואברהם ושרה זקנים, אפשר לפרשו על סימני זקנה שיש בבשר האדם, ולאו על ליבון שערות, ולכן הביא פסוק ואברהם זקן בא בימים, דכאן מוכרח אתה לפרש, דבא הכתוב ללמדינו שהתחיל ליבון הזקן מאברהם, דאם נפרש דאיירי על שאר סימני זקנה שבבשר האדם, הנה זאת ידענו מן פסוק ואברהם ושרה זקנים דקדים עכ"ד יע"ש, ולי אנא עבדא נראה להכריח, דפסוק ואברהם זקן איירי בליבון הזקן, והיינו דאיכא להקשות מה שייכות יש לדבר זה של הזקנה, עם ענין זה דשליחות אליעזר ששלחו אברהם אע"ה, לקחת אשה ליצחק אע"ה, אך אם נאמר שבא הכתוב הזה ללמד על הלבנת הזקן שהתחיל מא"א, הילכך להזכיר עם זה ענין הנשואין, שאם לא היה יצחק נושא אשה, הגם דדומה בצורתו לא"א ממש, לא נפיק מזה חורבה שיחשבו את יצחק אברהם, ויחשבו את אברהם יצחק, דמה בכך אם יהיו דומין בפני אחרים כן, הלא בודאי לבני הבית איכא היכר בטביעות עין אע"ג דדומין זל"ז, אבל אחר שיקח לו אשה ליצחק והיא עדיין אין לה טביעות עין בהם, אז כיון דדומין זל"ז נפיק מינה חורבא, דאם יכנס אברהם אבינו לבית תחשוב שהוא יצחק בעלה, ותדבר עמו מדברים שבינה לבין בעלה, או לא תזהר בצניעות הראויה להיות בפני חמיה, מאחר שחושבת על חמיה שהוא בעלה, לכך קודם ששלח את אליעזר לקחת אשה ליצחק, התפלל לפני הקב"ה שיעשה לו סימן בליבון הזקן, כדי שיהיה היכר בינו לבין יצחק אבינו, ולכן סמך הכתוב פסוק ואברהם זקן לענין נשואי יצחק, דהוצרך להיות לו ליבון הזקן כדי שיהיה בינו לבין יצחק היכר גלוי להאשה של יצחק, כי הבדל שהיה ביניהם מצד כחש הבשר והקמטים אין זה היכר גלוי, שבו תכיר אשתו של יצחק אע"ה מרחוק, ואחר שהיה הבדל ביניהם בליבון הזקן, אז אמר אל עבדו זקן ביתו שיקח אשה ליצחק אע"ה :

וע"ד האמת י"ל בס"ד הטעם, דעד אברהם לא הוה זקנה עד דבעי רחמי והוה זקנה, הוא ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, דאנחנו האנשים דומין לז"א אשר עיקרו זקנו שחורה, ולכן כל אדם בקטנותו, זקנו שחורה, והא דמלבין זקנו אח"כ מפני כי ז"א בגדלותו בעלותו עד א"א תהיה לבנה, ולכן כנגד זה נעשה דוגמה בתחתונים, שיהיו זקנים אח"כ, אמנם בזמן אברהם אע"ה עדיין לא נשלם פרצוף המוחין למעלה, והיה רק בסוד ו"ק, אבל ע"י אברהם אבינו נשלם ועלה ז"א עד א"א שאז זקנו לבנה, ולכך התפלל אברהם אבינו שיהיה דוגמה לזה בתחתונים ובעי רחמי והוה זקנה, יה"ר זכותו יגן בעדינו, אכי"ר :

דף צ"ה. אתמר פשיעה בבעלים פליגי בה רב אחא ורבינא. הנה בתוספות בד"ה אתמר הביאו ראיה לפסק ר"ח ז"ל מחולין דף קי"ח, דקי"ל כרבי יוחנן דס"ל מקרא נדרש לפניו ולפני פניו, ושוב פקפקו בזה, למאן דמוקי התם דפליגי בסברה אין ראיה מהתם, והקשה לי חכם אחד אמאי לא הביאו ראיה מגמרא דר"ה דף ט' ע"ב, דא"ר יוחנן זו דברי רבי יהודה ורבי יוסי, אבל חכמים אומרים שלשתן מעכבות בו, קסברי מקרא נדרש לפניו ולפני פניו ולאחריו עכ"ד, והשבתי לו נ"ל בס"ד, דאין מגמרא דר"ה הנ"ז הוכחה לפלוגתא דמקרא נדרש לפניו, או אם לפניו ולפני פניו דאמרינן בעלמא, יען דאיכא למימר מ"ש בר"ה קסברי מקרא נדרש לפניו ולפני פניו, לאו על כל מקרא דעלמא קאי, אלא קאי על מקרא זה דיובל דוקא, וכמ"ש הגאון טורי אבן על מ"ש בגמרא לעיל מזה על רבי יהודה, קסבר מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו, דהאי אקרא דיובל היא לחודיה קאי, ומשום רבויי דיובל א"א לדרוש מיעוטא דהיא, אלא אלפניו לחוד, אבל בכ"מ ס"ל דלפני פניו נמי נדרש עכ"ל, ועל כן גם מ"ש כאן על חכמים קסברי מקרא נדרש לפניו ולפני פניו, יש לפרש על האי קרא דיובל היא קאי, אבל בעלמא אפשר דלא ס"ל נדרש לפני פניו, אלא נדרש לפניו דוקא. וא"ת מה טעם מצאו כן למדרש לפני פניו נמי, נ"ל בס"ד משום טעמא דהסביר כן רבי יוסי, לפי שאפשר בלא שלוח עבדים, וא"א בלי תקיעה, ד"א זו מסורה לב"ד וזו אין מסורה לב"ד, והשתא י"ל כיון דדרשינן מיעוטא דהיא דקאי אלפניו שהוא שלוח עבדים, איך לא דרשינן מיעוטא דהיא גם אלפני פניו, שהוא תקיעת שופר דאיך יתכן לומר דלא קפיד רחמנא אשופר, השתא ומה שלוח עבדים דאפשר שלא יזדמן עבד עברי שטעון שלוח, וגם עוד דאין זו מסורה לב"ד, כי אפשר שיזדמן עבד ואין רוצים לשלחו, קאמר קרא היא שתעכב, וכ"ש שופר, דא"א שלא יהיה מלוי שופר בעולם, וגם הוא דבר המסור לב"ד, דודאי יעכב זה ביובל, וקאי מיעוטא דהיא גם על שופר, ולכן כיון דאיכא טעמא הכא למדרש אלפני פניו נמי, דרשי חכמים להאי קרא גם אלפני פניו, אבל בעלמא דליכא טעמא כה"ג, אה"ן ס"ל דאין נדרש אלפני פניו, ועל כן ליכא הוכחה מהך דר"ה הנז' לענין פלוגתא זו :

ונומיתי עוד לת"ח הנ"ז אשר נתקשו בתוספות דגמרא ר"ה דף ט' הנ"ז, בד"ה מקרא שכתבו והא דמוקמי רבויא דיובל לפני פניו ולאחריו, משום דבעלמא נמי דריש הכי וכו', וקשיא לך כיון דרבי יהודה דריש הכי בעלמא איך ס"ד דתלמודא במציעא כאן בדף צ"ה הנ"ז, לומר הא מני רבי יהודה היא, מאחר דאית ליה לרבי יהודה מקרא נדרש לפני פניו, ע"כ דבריך, הנה אתה חשבת דכונת התוספות לומר דרבי יהודה דריש בעלמא להדיא אלפני פניו, ובאמת זה אינו, דלא מצינו לרבי יהודה דדריש להדיא כן בשום מקום, אך כוונתם לומר כיון דמצינו בעלמא האי דרשה דאיכא דדרשי אלפני פניו, יש לנו לומר דגם רבי יהודה דריש כן בעלמא, כמו דדרשי אחרים הכי, אבל אין כונתם לומר דנמצא כן להדיא, דדריש רבי יהודה אלפני פניו, וא"כ מה שייך להקשות על דבריהם אלו מן הס"ד דגמרא דמציעא, דשוב נדחה דבר זה, כי כיון דתלמודא דחי ד"ז דקאמר הא מני רבי יהודה, אה"ן יש לומר דרבי יהודה הכי ס"ל דנדרש לפני פניו :

ובהיותי מעיין בזה, ראיתי מ"ש בגמרא דשבת דף ל"ב, במיתת הבנים ח"א בעון מזוזה, וח"א בעון ביטול תורה, וקאמר בגמרא למ"ד בעון מזוזה מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו, ולמ"ד בעון ביטול תורה ג"כ ס"ל מקרא נדרש לפניו ולפני פניו, דכתיב לפני פניו ולמדתם את בניכם, ועוד אתמר התם פליגי בה ר"מ ור"י ח"א בעון מזוזה, וח"א בעון ציצית, וקאמר בגמרא בשלמא למ"ד בעון מזוזה דכתיב וכתבתם על מזוזות ביתך, וכתיב בתריה למען ירבו ימיכם וימי בניכם, אלא למ"ד בעון ציצית מ"ט, ומשני דכתיב גם בכנפיך נמצאו דם נפשות נקיים וכו' ע"ש, וא"כ השתא אפילו אם נאמר דרבי יהודה הוא דס"ל בעון מזוזה, מ"מ משמע דס"ל דדרשינן לפניו ולא לפני פניו, דהא לא קאמר בעון ביטול תורה נמי, אלא אמר בעון מזוזה דוקא, ועל כן קשה איך כאן רבי יהודה עצמו שהוא בר פלוגתיה דר"מ דריש רבויה דיובל אלפני פניו ולאחריו, וצריך לומר כמ"ש התוספות ז"ל דהכא שאני, כיון דאיכא היא למיעוטא הפך היובל שהוא רבויה, הוכרח לאוקמי מיעוטא דהיא אלפניו דוקא, ורבויא דיובל אלפני פניו דוקא, אי נמי כתירוץ הב' של התוספות. ושוב אמרתי לתרץ הך גמרא דשבת הנז' שאני, משום דפסוק ולמדתם את בניכם דקאי על לימוד תורה אפליג טובא מפסוק למען ירבו ימיכם וימי בניכם, ולהכי בכה"ג לא דריש רבי יהודה אלפני פניו :

ברם הא תמיהא לי, כיון דיובל שהוא רבויא מוכרח שיפרשנו רבי יהודה אלפני פניו דוקא, ולא אלפניו, איך יצוייר כזאת במקראות שיחזור המקרא על לפני פניו, ולא יחזור אלפניו, והיכן מצינו בכה"ג. ונתיישב אצלי דבר זה בס"ד, בפסוק כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה, דכתב הרא"ם ז"ל בפרשת לך לך דף ד' ע"ב אות י"ג דמוכרח לומר האי ארבע מאות שנה דנקיט קרא לא קאי על ועבדום ועינו אותם, דבאמת אפילו ר"י שנים שהיו במצרים יש בהם יותר מן ע' שנה, שלא שעבדו אותם, אלא קאי אלפני פניו שהוא מאמר בארץ לא להם, דזה נאמר על זמן שהוא מלידת יצחק ואילך, שיש בזה ת' שנה עד שיצאו ממצרים ע"ש, ונמצא איכא כה"ג במקרא דנקיט דבר אלפני פניו ולא אלפניו הסמוך לו, ולכן גם הכא שפיר אוקמינן רבויא דיובל אלפני פניו דוקא, דמרבה אע"פ שלא תקעו. והנה מהאי קרא הנז', ומברייתא דיובל היא הנז' יובנו היטב דברי הגאון חה"ד ז"ל סי' רכ"ח דף ס"ד ע"ב שכתב וז"ל, דאדרבא אשכחן בכ"מ במקראות ובמשניות, דכל היכא דמוכרח הענין דלא קאי אשלפניו, ניחא טפי לאוקמי אשלפני פניו וכו' ע"ש :

דף צ"ו. שאל שתי פרות לעשות בהם פרוטה מהו וכו'. ראיתי להזכיר כאן מה שכתוב על זה בשמי בהמאסף שנה שביעית סי' א' וז"ל בס"ד, קשיא לי לפשוט זה מדין שיעור חמש סלעים דפדיון בכור, דאיתא בש"ע יו"ד סי' ש"ה ס"ז נתן חמש סלעים אפילו לעשרה כהנים בין בב"א בין בזא"ז בנו פדוי, נמצא אע"ג דלגבי כל כהן ליכא שיעור שלם לא אזלינן בתר כהנים, אלא בתר הנותן דוקא, וכ"ש הכא דבין לגבי שואל בין לגבי משאיל שהם הנותן והמקבל איכא שיעור פרוטה, דודאי לא אזלינן בתר פרות, וכן נמי יש להקשות כזאת בבעיא דרבא בקדושין דף ז', שתי בנותיך לשני בני בפרוטה מהו ע"ש. ונ"ל בס"ד דפרות מפרוטה גרע טפי, דאינו חשוב ממון בעלמא כלל, וכאילו אינו, ולכן בגמרא דמציעא ובגמרא דקדושין מספק בהיכא דהפרוטה היא חלוקה לגבי פרות, ולגבי בנות לחלאין, די"ל כיון דממון זה לגבי הפרות הוא חצי פרוטה, דנמצא לגבי כל פרה ופרה אין אתה יכול להזכיר שם ממון, דחצי פרוטה אינו ממון, לכן יש להסתפק ולומר אין חשיבות בחלקים של חצאי הפרוטה להצטרף זע"ז, דכל שהוא חצי פרוטה אין נקרא עליו שם ממון, ואינו ראוי שיצטרף החצי עם החצי, כדי שיקרא עליו שם ממון, ואע"ג דלגבי שואל ומשאיל אין הפרוטה הזאת חלוקה לחצאין אלא שלימה, מ"מ כיון דחלוקה היא לגבי פרות כאלו היא חלוקה אצל שואל ומשאיל ג"כ, משא"כ גבי פדיון הוא נתן לכל כהן שיעור שהוא חשוב ממון בעלמא, ורק לענין שיעור הפדיון אינו שיעור שלם, בזה פשיטא לן דמצטרפין הנתינות זע"ז, משום דכל נתינה חשובה היא בפ"ע שיש בה שיעור ממון חשוב בעלמא, ולכן כל נתינה ראויה היא להצטרף עם שאר נתינות :

ובזה נתרצה קושיא חזקה שהקשו על מהרימ"ט ז"ל, בהא דקי"ל לענין שבועה שצריך שיתבענו שתי כסף שנסתפק מהרימ"ט ז"ל, אי בעינן שתהיה שתי כסף אצל זה השותף לבדו, א"ד כיון דטענו שתי כסף לכל השותפים מתחייב שבועה, ופשיטא ליה דסגי בהיכא דאיכא שתי כסף, אפילו לכל השותפים, כיון דלגבי נשבע איכא, והקשה הגאון מהר"י בן דוד ז"ל מהא דקדושין דף ז', דמבעיא ליה לרבא כיון דלגבי דידהו ליכא. ואיך פשיטא ליה למהרימ"ט ז"ל דתסגי בדאיכא שתי כסף, לגבי נתבע לחוד, והגאון חיד"א ז"ל בברכ"י ח"מ סי' וא"ו הביא דברי הרב הנז', והוסיף להקשות גם מגמרא דידן בשאל שתי פרות לעשות בהם פרוטה דמסתפק אי אזלינן בתר פרות ובכל חדא ליכא ממונא, ואיך פשיטא ליה למהרימ"ט דלא אזלינן בתר שותפים, ומצטרף השיעור ע"ש, ובזאת הסברה שכתבתי דאם הנידון הוא על פחות משוה פרוטה לגבי כל חד וחד מגרע גרע, משום דלא חשיב ממון בעלמא, על כן אין קושיא למהרימ"ט ז"ל מהך דקדושין ומציעא דאיירי בהצטרפות חצאין של פרוטה, דכל חלק מהם אינו חשוב, וכאלו אינו :

ודע כי בסה"ק רב ברכות במערכת הלמ"ד אות א' נסתפקתי בענין לאוין דלא תתאוה ולא תחמוד, ובענין כובש שכר שכיר וכיוצא בזה, אם האיסור שעבר עליו

הוא פרוטה של שני שותפים, אי אזלינן בתר דידיה וליכא שיעורא, אי אזלינן בתר שותפים וליכא שיעור שלם גבי כל חד, והארכתי שם בענין זה בס"ד. ועתה אני אומר לפי הסברה הנז' שכתבתי כאן, דהאי הפרוטה מגרע גרעי, ואין חשובים ממון שיהיו ראויים להצטרף, על כן אין ללמוד הוכחה לאותם ספיקות ולמפשט להו מדין הפדיון, שנתן לחמש כהנים הנז"ל די"ל כדכתיבנא:

והנה שם בספ"ק רב ברכות הנז' דף פ' ע"ב, בד"ה ברם, הקשיתי אגמרא דכתובות דף מ"ו אמאי לא פשיט לבעיא דרבי ירמיה דבעי שניהם בפרוטה מהו, מהך מתניתין השותפים שגנבו וטבחו, דחייבין דסגי בשיעור אחד לכולם אע"ג דליכא שיעור לגבי כל חד וחד, דמצינו בגמרא דשבת דף צ"ג דפשיט מינה רבינא דסגי בשיעור אחד לכולם, לענין שבת, ובשלמא על הגמרא דמציעא דף פ"ו בבעית רמי בר חמא, בשאל שתי פרות לעשות בהם בפרוטה, אין להקשות אמאי לא פשיט לה משותפים שגנבו וטבחו, די"ל האי קנסא ולא ילפינן ממונא מקנסא, אך בעיית רבי ירמיה בכתובות דף מ"ו איירי בקנסא, ולילף קנסא מקנסא ע"ש, והשתא לפי סברה הנז' שכתבנו דממון פחות מפרוטה מגרע גרע, להכי לא יליף בכתובות דף מ"ו ובמציעא דידן, מדין שותפים שגנבו וטבחו:

ברם הא קשיא לי מדין הפדיון הנז' על הגמרא דשבת דף צ"ג, דיליף לענין איסור שבת דסגי בשיעור אחד לכולם, מכמה דוכתי ומכללם יליף רבינא מהך דשותפים שגנבו וטבחו, דהוא קנסא, ואמאי לא יליף מדין הפדיון שנתן חמש סלעים לחמש כהנים, ויוצא י"ח בשיעור אחד לכולם, וצ"ל בס"ד די"ל פדיון שאני דרחמנא קפיד על אבי הבן שיתן סלעים, ולא קפיד על המקבל שיקבל אחד כל החמש סלעים, אלא אפילו אם יהיו המקבלים הרבה כהנים לא אכפת לן, כל היכא דהפודה פודה בחמש סלעים, ודומה לזה דרחמנא אמר להביא י"ב ככרות לחם הפנים, ושיעורן כ"כ דקפיד על הבאתם בשיעור זה, ולא קפיד על הכהנים האוכלים אותם שיהיה כל או"א אוכל כזית שהוא שיעור אכילה אלא אפילו אם כל אחד הגיעו שיעור פול סגי, וכן הענין בכל מנחות והקרבנות שיש בהם שיעור ידוע, דהקפידה בשיעור הוא על הבאתם, אע"ג דאין הכפרה נשלמת אלא על ידי אכילת כהנים, כמ"ש כהנים אוכלין ובעלים מתכפרים, משא"כ במעשה של איסור הקפידה היא על העושה את האיסור, ולהכי מספקא לן אי בעינן שיעור שלם לכל חד וחד מן העושין, או"ד סגי בשיעור אחד לכולם, ושפיר פשיט רבינא לזה מהך מתניתין דשותפין, ובזה התירוץ נתרצה שפיר הקושיא שהקשיתי בתחלת דברי, מדין הפדיון הנז' על גמרא דידן דשואל שתי פרות, ועל גמרא דקדושין דף ז' גבי קדושין, דבאמת ענין הפדיון שאני דרחמנא קפיד בשיעור על הנותן בלבד, אבל בהנאת המקבל לא בעינן שיעור של חמש סלעים, דדמי זה ללחם הפנים ומנחות ושאר הקרבנות, שיש בהם שיעור מצד הבאתם, אבל הכהנים האוכלים אותם אפילו אם יגיע לכל אחד שיעור קטן נשלמת המצוה:

פרק שמיני

דף צ"ח. גברא דנשי קטלוהו לא דינא ולא דיינא. לפי המובן מן סדר השיטה צריך לפרש גברא דנשי קטלוהו ללישנא קמא הוא כך, כגון דאחד יש לו שפחות, ואחד יש לו עבד, ואמר אדון השפחות לאדון העבד יקומו אלו ויצחקו לפנינו, ע"ד שאמר אבנר ליואב יקומו הנערים ויצחקו לפנינו, דהיינו יעשו מלחמה ביניהם, ונראה מי גובר, וכן עשו, ובתוך המלחמה של אותו שחוק נהרג העבד ביד השפחות, אין לאדון העבד תביעה על השפחות בזה, כי לא היה לו לזה העבד שהוא זכר להפיל ולמסור עצמו ביד הנקבות, שהם כבושים תחת יד הזכרים, וגם למסור עצמו במלחמה ביד מי שאין דרכו לעשות מלחמה, וכן זה השונרא לא היה לו להפיל עצמו ביד העכברים, שדרכן להיות כבושים לפני השונרא, אבל לאיכא דאמרי הכונה כך, דאחד יש לו שפחות, וביקש מן אדון שיש לו עבד בריא וחזק שישאילנו את העבד הזה, להביאו לביתו לבעול את השפחות, כדי שיתעברו ממנו בנים בריאים וחזקים, וזה העבד בעל יותר מדאי עד שמת מחמת הבעילות, דלית דינא לבעל העבד בעבור זה, וכן בעל השונרא אין לו די על בעל העכברים:

פרק תשיעי

דף ק"ה. מאי פרילי זתים, א"ר הונא רשעי זתים. י"ל למה לאלו שאין ראוין לאכילה קרי להו בשר רשעי. וצ"ל בס"ד רמז לפי דרכו, שיש רשעים מתגלגלים בפרות, והם נתקנין ע"י אכילה בברכות של אכילה, אך אלו שאין נאכלין נשארים ברשעתם אותם נפשות המגולגלים בהם, כיון דאין נאכלים איך נתקנין ועולין, ולכן קרי להו פרילי זתים:

שם. רגב"י אמר מהכא והוליד בן פרין. קשא אמאי רב יוסף לא הביא פסוק זה דקדים, וצ"ל דרצה להביא פסוק הדומה לו ממש, דכאן קרי להו פרילי, וכאן נמי קרי להו פרילי:

דף ק"ו. אי הוית התם הוה מקיים בי כי גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך. מקשים ולימא ליה האי, אם אתה ראוי לנס היה הקב"ה עושה לך נס, שלא יבוא הארי והדוב לעדר שלך. וצ"ל בס"ד, זה ישיב לו דהקב"ה אינו רוצה לעשות לי נס, שינכה בעבורו מזכיותי, ואם יעשה לי נס זה לקיים גם את הארי ואת הדוב הכה עבדך, יש בזה קדוש השם, וכל נס שיש בו קדוש השם אין מנכין לבעל הנס מזכיותיו בעבורו אלא אדרבה נוסף לו שכר על זה הנס שנעשה לו, כי נתקדש ש"ש על ידו, כמ"ש על רחב"ד, אבל נס שלא יבא ארי לעדר, אין בזה קדוש השם, דאין הדבר ניכר, ועל זה מנכין לו מזכיותיו. אי נמי יאמר אני כך התפללתי, שאם יבא אויב או חיה רעה לעדר, לא יעמדו נגדך, ולא התפללתי שלא יבא ארי ודוב לעדר:

דף ק"ז. ברוך אתה בעיר, שיהיה ביתך סמוך לבית הכנסת. נראה לפרש מי שביתו רחוק אינו יכול לצאת מביתו בחשיכה בבוקר כדי לבוא לבית הכנסת, כדי שלא יהיה נזוק בדרך מכח חשיכה וכן, בערב מוכרח שיצא לאור היום, כדי לבא לביתו לאור היום, אבל אם ביתו סמוך לבית הכנסת אין לו פחד, אם ילך בחשיכה בדרך זה שיש בין ביתו לבית הכנסת, וא"כ יקדים בבוקר, וגם יאחר בערב, ואמרו בגמרא א"ל לר"י איכא סבי בבבל תמה, כיון דא"ל מקדמי ומחשיכי לבי כנישתא, אמר היינו דאהני להו:

שם. שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעת ביאתך מן הדרך. מקשים אמאי אמר ספק ולא אמר גם על ודאי נדה, ורש"י ז"ל פירש כ"ש, וצ"ל בס"ד דספק נדה הוא כתם ואינו דם וסת, ואם תמצא כתם והיא תספור שבעה נקיים אחר מציאת הכתם, ויזדמן שביום השביעי קודם טבילה בא לה הוסת, וצריכה להמתין ששה או שבעה ימים, עד שתספור ז' נקיים ותטבול, נמצא נתרחקה הטבילה הרבה ימים, וכל אותם ימים שעברו בשביל הכתם לא היה בהם תועלת ועברו בכדי, ולכן יקשה לו הרבה כי האדם מתאוה לאשתו בבואו מן הדרך, משא"כ אם תהיה ודאי נדה שהוא ביאת וסתה, לא אכפת לו כ"כ, כי אחר י"ג או י"ד תטבול. אי נמי ודאי נדה הוא מחמת הוסת, וזה טבעי, ואין הברכה בשהם משנה הטבע לדחות הוסת, אך ספק נדה היא כתם, דאפשר דהוה לה ע"פ הרוב מעלמא, ואפילו שהוא ממנה אינו טבעי, ולכן

ולכן

ולכן תועיל הברכה בעבור זה:

שם. ברוך אתה בצאתך שיהיו צאצאי מעיך כמותך. נ"ל בס"ד דרך הלצה, דארז"ל אשתו של אדם מתאוה לו הרבה בעת שיוצא לדרך, ולכן חייב לפקדה בעת ההיא, וכיון דמתאוה לו ודאי היא תזריע תחלה, ואז יולדת זכר, ולז"א שיהיו צאצאי מעיך כמותך, ר"ל כולם זכרים כמוך ולא נקבות כמותה:

שם. ברוך אתה בשדה שיהיו נכסיך משולשין. שליש בתבואה, שליש בזתים, שליש בגפנים. קשא והלא הכתוב אמר דגנך תירושך ויצהרך, ולמה כאן הקדים הזתים שהם היצהר. וצ"ל בס"ד במשקין היוצאין מהם היין משובח יותר מן השמן, שקובע ברכה לעצמו, ולכן הקדים תירוש ליצהר, אבל כאן דנקיט האילנות הקדים הזתים שהם מתקיימים וחזקים יותר מן הגפנים. והא דכתיב פ' עקב ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש, היינו כי ארז"ל בגמרא ארץ בתרא הפסיק, והו"ל גפן שלישי לארץ קמא, וגפן ראשון לארץ בתרא. ועוד נ"ל בס"ד בפסוק דגנך תירושך ויצהרך נקיט להו כפי שרשם למעלה, כי גפן בדעת, וזית ביסוד, וכמ"ש בספר הלקוטים, אך כאן תפס כפי הצורך שיש לעולם בהם, דהעולם צריכין לזתים בשביל השמן יותר ממה שצריכים ליין, כי השמן כולם צריכין לו לאכילה ולהדלקה, אבל יין יש הרבה בני אדם דאין שותין יין כלל, ואומר שליש ושליש ושליש, נ"ל בס"ד מספר שדה ישתלש כל שליש עולה חסד אל, דאע"פ שהאדם ישלש עכ"ז ישים בטחונו בחסד אל:

שם. מה ביאתך לעולם בלא חטא אף יציאתך. הקשה מהרש"א בשם הרא"ם, מה יעשה באחור בצאתך, ותירץ יציאתך בלא מצות, וקשא לפירושו איך יקללו בכך שלא יעשה מצות, א"כ בטל העונש מעל אדם זה. וצ"ל בס"ד לקיים פירושו, דאינו מקללו שלא יעשה מצות, אלא מקללו שיאכל שכר מצותיו בעוה"ז, ונמצא הולך ויוצא מעוה"ז בלא מצות, שכבר אכלם, וכמ"ש ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו:

שם. והסיר ה' ממך כל חולי, א"ר זו העין. נ"ל בס"ד עין במלוי כזה עי"ן יו"ד נו"ן, סוף המלוי הוא ק"ד, כמנין כל חולי. והא דקרי לעה"ר בשם כל חולי, נראה לפרש משום דשאר חולאים הם לגוף דוקא, אבל עה"ר מזקת גם לנפש, צא ולמד מלוחות ראשונות שנשברו מחמת עה"ר דאוה"ע, ולז"א כל חולי כל דייקא מה שנוגע לנפש ולגוף. אי נמי קרי לה כל חולי, כי היא תהיה מכל אדם גם מן הקרובים. אי נמי כל חולי שולט בממון, אבל חולי זה שולט בשתיהם יחד, כאותו עשיר שהיה לו כוס יקר זכוכית לבנה פלאי פלאות, אשר הוריש לו אביו, ויום אחד עשה סעודה והביאו לשתות בו, והיה באורחים אדם שיש לו עה"ר קשה ב"מ, וראה ותכף נפל הכוס ונשבר, ואחר רגע שעה נפל על בעל הכוס אבן אחת גדולה מן ראש הכותל ומת ב"מ, נמצא שלט בגופו וממונו ביחד, ולכן טוב לאדם לעשות לעצמו תמיד סגולה טובה, ולכן תמצא אותיות עין במלואם כזה עי"ן יו"ד נו"ן ראש המלוי עולה טובה, וסוף המלוי עולה סגולה טובה, רמז שיעשה תרופה לעין תמיד בסגולה טובה:

שם. סליק לבי קברי. נקיט סליק, מפני שהיה מנהגם לעשות הקברים במקום גבוה, כדי שלא יעמדו שם מי גשמים ויחריבו הקברים. ואומרו תשעים ותשעה בעין רעה, לשון מליצה הוא זה להפליג הדבר, גם כיון לפי דרכו במספר זה של צ"ט שהוא מספר טיט היון, שהסט"א נקראת טיט היון וממנה נמשכת עה"ר ב"מ, הש"ת יצילנו ברחמיו אכי"ר:

שם. ונזקק לאשתו ואינו מתאוה לאשה אחרת, נ"ל בס"ד מטעם זה קאמר דמוציא הקנאה ומכניס אהבה, כלומר מוציא הקנאה מלב אשתו, דאם מתאוה לאשה אחרת אז כפי הטבע מרבה שיחה עם נשים אחרות ומשחק עמהן, ואשתו תראה ותקנא, אך כיון דאינו מתאוה לאשה אינו פונה לנשים אחרות, ונמצא מוציא הקנאה מלב אשתו, ומכניס אהבה בינו לבין אשתו, כי הוא מוסיף לה אהבה, והיא ג"כ מוספת אהבה:

שם. זה יצה"ר שראשו מתוק וסופו מר. נ"ל בס"ד הכונה בתחלה ידבר מתוק, שיאמר שמח בחור בילדותיך ויטבך לבך בימי בחורותיך, ויש זמן הרבה לפניך שתעשה התשובה ותתקן המעוות, ונמצא אתה נוחל שני עולמים, ואחר שירשיע ביותר ויקריבו ימי הזקנה, חושש פן יעשה תשובה, אז אומר לו דע כי רעתך גדולה, והסכלת עשו, ואם תחשוב לתקן ולשוב על מה שכבר עשית, אין תועלת בזה לחומר הדבר, שאפילו על שיחה קלה יביאך האלקים במשפט, וא"כ למה תהיה קרח מכאן, טוב שתשלים ימיך בתענוגים, והחשבון אחד הוא. ונ"ל בס"ד, ראשו מתוק, קודם אותיות יצר יש קטף שהוא צרי, ואתמר במשנה הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף, ובערבי נקרא עוד אל בלסאן, וסופו מר דאחר יצר כקש שהוא מספר כת, שהוא לשון נשיכה בתלמוד:

דף ק"ח. א"ל קוצו קוצו. הא דכפל הלשון מפני כי היה למעלה מקרקע רבה קרקע יער של אחרים, וכן למטה ממנו, והוא חשב כולם של ישראל הם, והא דלא קצו משום דחזו רבה לא קץ, ולכן א"ל קוצו של רבה, ואח"כ קוצו שלכם:

והא דאמר רבה בר רב הונא מאן קייליה תיקון ענפיה. קשא אם נתחייב לו ממון למה יקללו בנפשות, וצ"ל דכונתו על ענפי אילנות ממש, שיזדמן אדם רע ומזיק ויקוץ לו ענפי אילנות שלו, אך הסט"א דרכה להתאחז ולקטרג בדבור הצדיק, דפרשה דבריו על ילדיו וקטרגה, וכמ"ש בזוהר בריש בראשית, שקטרג על מאמר חי כי בן מות הוא איש זה:

דף קי"ג. כל הכובש שכר שכיר כאלו נוטל נפשו, נראה בס"ד שכר במלוי שי"ן כ"ף רי"ש ס"ת נפש, רמז דכובש ש"ש כאלו כובש נפש:

דף קי"ד. ולאו כהן מר. קשא אמאי לא א"ל כן תכף כשראהו קודם שנשא ונתן עמו בד"ת. וצ"ל בס"ד, דידוע כשיבא אליהו זכור לטוב בשעת המילה, יבא ממנו נצוץ אחד בלבד, וכמ"ש מהר"י צמח ז"ל, וזה מוכרח, דהא יזדמן ברגע אחד בכל העולם כולו מאה מילות ויותר, ואצל מי ילך, אלא מוכרח לומר דמתחלק לכמה ניצוצות, אבל כשיבא ללמד תורה לחכמים לא יבא ניצוץ אלא שלם, דהא לא בא באדרא רבא קדישא, מפני שהלך להציל את רב המנונא סבא, ואם אפשר בכך היה לו לבוא לכאן ניצוץ, ולכאן ניצוץ, ולכן בתחלה כשראהו אותו חשב שבא כדי לילך למילה, ואין בגוף זה הנראה אליו אלא רק ניצוץ אחד, ולהכי לא הקפיד אקברות, אך אחר שנשא ונתן עמו בד"ת, הבין שהוא שלם ואינו ניצוץ כי היה להם סימן בדבר זה שהוא לא ילמד תורה אלא בחלק שלם, ולא במדרגת ניצוץ, ולכן שאל אותו עתה ולאו כהן מר. ודע דאיתא במדרש תלפיות אות א', דרבה בר אבוה מצא את אליהו זכור לטוב בקברי גוים, כי הלך שם כדי להציל נפש גוי מן המזיקין, בשביל דאותו הגוי עשה טובה לישראל בגולה ע"ש, ומזה תבין כמה חביב לפני הקב"ה מי שעושה טובה עם ישראל, דאפילו שהוא גוי שלח את אליהו זכור לטוב להצילו:

שם. א"ל פשוט גלמך ספי שקול מהני טרפי. קשה למה הוצרך לומר לו שקול גלמך, יאמר ספי שקול, והוא מעצמו ודאי יפשוט גלמתו. וי"ל דשמא יחשוב שאינו נותן לו רשות אלא לשקול בחפניו, ואם היה עושה כן אז אחר שישמע הקול דאמרי מאן קאכיל לעלמיה דאז ודאי ישליך הטרף מידיו, לא היה נשאר לו הנאה של כלום, מקליטת הריח, אך עתה הרויח שקלטה הגלימא ריח הטוב ולקח תמורתה ממון הרב:

ודרך דרש נראה בס"ד, דידוע לימוד התורה של החכמים נקרא בשם חלוקא דרבנן, וכן במקרא אמר שמלה לך קצין תהיה לנו, ודרשו רז"ל על דברי תורה, וידוע דאע"ג דמשכר מצות אין יכול האדם ליהנות בהאי עלמא, משום דאין שכירות משתלמת אלא לבסוף, מ"מ משכר לימוד תורה יוכל לקבל בהאי עלמא, משום דעסק התורה אין לו סוף, דאמרו ז"ל ת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון, ולכן א"ל פשוט גלימך ושפי, כלומר תוכל להנות בהאי עלמא מצד הגלימא שהוא עסק התורה. או יובן עד"ז כי הוא א"ל בארבע לא מליגא בשיתא מליגא, נמצא לפ"ז הגלימא הרומזת לעסק התורה שלו היא מקופלת שאינו לומד לימוד שלם בכל הש"ס, כי אם רק בחצי או שני שלישים, ועתה שהוא מתעשר, א"כ יפשוט הגלימא שלו שילמוד לימוד שלם בכל שש סדרים :

שם. מאן קאכיל לעלמיה כרבה בר אבוה. י"ל הול"ל רבה בר אבוה אכיל לעלמיה, ולמה נקטו בהאי לישנא מאן קאכיל לעלמיה כרבה, וי"ל בס"ד דר"ל אע"ג דנמצא לקחו שכר בהאי עלמא, לא עשו כרבה שבא לג"ע מקום שכר עלמא דאתי, ולקח משם והלך וחזר לעוה"ז לאכלו, אלא נזדמן להם סיבה בעוה"ז, ונתעשרו ממנה, וכמו ענין יוסף מוקיר שבי, אע"ג דנתעשר בזכות כבוד שבת, וכמ"ש לו אליהו זכור לטוב, מאן דיזיף שבתא פרע שבתא, לא לקח העושר מג"ע, אלא בא לו ע"י סיבה בעוה"ז עצמו, שקנה דג ומצא בו מרגלית, ואין זה ניכר להדיא, ולכן דקדקו לומר מאן קאכיל עלמיה כרבה בר אבוה, שזה דבר הניכר שבא למקום הפרע ן ולקח משם השכר :

פרק עשירי

הנהו בי תרי דהוו דיירי חד עלאי וחד תתאי. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רז"ל אם יחטא אדם בברית הלשון ממילא יחטא ויפגום בברית המעור, ולכן הם מכוונים זה כנגד זה, ובזה פירש עט"ר הרב מור אבי זלה"ה, ותאת בריתי עלי פיך גדפח"ח, והנה יש סברה לומר שבעל תשובה שחטא בשתיהם, ובא לתקן יתחיל בתיקון חטא הלשון תחלה, יען כי בסדר החטא חטא בברית המעור בשביל שחטא בברית הלשון, ויש סברה להפך, השתא דחטא בשתיהם יתחיל בתיקון ברית המעור דחמיר טפי, וז"ש הנהו בי תרי הם ברית הלשון וברית המעור, דדיירי חד עלאי הוא ברית הלשון, וחד תתאי הוא ברית המעור, שהתחתון נפגם מחמת העליון ולז"א אפחית מעזיבה היא היראת שמים אשר מגינה על האדם כמעזיבה, ועל כן כי משי מיא עלאי אזלי ומזקי לתתאי, פירש מיא הם הטיפות שנקראים מים הזדונים, וגם עוד החטא של הפה הוא בדבור דהוויתו הוא במים שהוא הרוק, הנה אם עתה זה החוטא בא לתקן מעשיו, למי יתקן תחלה, דיש סברה לומר הלשון תקנו תחלה, ואח"כ ברית המעור, כי חטא ברית המעור יצאתה סיבתו מן חטא הלשון, ויש סברה לומר ברית המעור יתקן תחלה דחמיר טפי, ובזה פליגי ר"ח ב"א ורבי אלעאי משום ר"ח בר יוסף :

דף קי"ח. ר"מ סבר שדי נופו בתר עיקרו, ור"י סבר לא אמרינן שדי נופו בתר עיקרו. וכתבו הראשונים ז"ל מה שהשיבו זה לזה במשנה, מה אם ירצה אם ירצה התחתון וכו' חיזוקים הם לדבריהם, אבל עיקר הטעם שלהם הוא בסברה פליגי, מ"ס שדינן נוף בתר עיקר, ומ"ס לא שדינן נוף בתר עיקר, ולכאורה קשיא לי מהכא על מ"ש בגמרא דמנחות דף ס"ט ע"ב, בעי ר"ש בן פזי שיבולת שהביאה שליש קודם לעומר, ועקרה ושתלה לאחר העומר והוסיפה מהו, בתר עיקר אזלינן ושרייה עומר, או"ד בתר תוספת אזלינן ועד שיבא עומר שבא, תיפשוט ליה מהא דא"ר אבהו א"ר יוחנן, ילדה שסבכה בזקינה ובה פירות אפילו הוסיף במאתים אסור, ואמר רשב"ן א"ר יונתן בצל ששתלו בכרם ונעקר הכרם, אפילו הוסיף במאתים אסור, היא גופא קא מיבעיא ליה, מפשט פשיטא להו לרבנן דבתר עיקר אזלינן, לא שנא לקולא לא שנא לחומרא, או"ד ספוקי מספקא להו ולחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן, תיקו ע"כ, ולכאורה נראה דבעיא זו היא פלוגתא דר"מ ור"י, דמ"ס שדינן נוף בתר עיקר, ומ"ס לא שדינן נוף בתר עיקר, כדאמרינן הכא דבסברה פליגי, וקאמר תלמודא הכא דגם באיסורא פליגי בסברה זו, ועיין בגיטין דף כ"ב בפלוגתא דאביי ורבא, דאביי סבר בתר נקבו אזלינן, ורבא סבר בתר נופו אזלינן, ופריך התם מפלוגתא דר"מ ור"י דהכא, ועיין בתוספות שם בד"ה ובדאסרום וכו' ע"ש, ועיין בגמרא דחולין דף קל"ו ע"א, דאתמר התם אי מה תרומה גדל בחיוב חייב, גדל בפיטור פטור, אף בראשית הגז גדל בחיוב חייב בפיטור פטור, וגבי תרומה מנ"ל, דתניא ישראל שלקח שדה בשיבליה מנכרי, עד שלא הביא שליש וכו' ע"ש, ואם יעזור ה' במקום אחר נדבר בכל זה בס"ד :

דף קי"ט. בעי רב ענן ואיתימא רבי ירמיה, מגיע לנופו ואין מגיע לעיקרו, מגיע לעיקרו ואין מגיע לנופו מאי, תיקו, וגרסת הרא"ש ז"ל הבעיא היא רק מגיע לנופו ואינו מגיע לעיקרו, אבל מגיע לנופו, פשיטא לן דהוי של עליון. והנה מר"ן בש"ע סי' קנ"ז פסק, היה מגיע לנופו ואין מגיע לעיקרו, לא יטול העליון, ואם נטל אין מוציאין מידו עכ"ל, וכתב הסמ"ע ז"ל, דהטור כתב דיחלוקו משום דהבעיא דלא איפשיטא היא, והמחבר כתב כלשון הרמב"ם, ונ"ל דהרמב"ם מיירי דלא נתלש העיקר בתלישת הנוף, משום הכי ס"ל כיון דעכ"פ נשאר העיקר ברשות התחתון, השתא דלא תלש אפילו הנוף שדינן הנוף בתר עיקרא, ולא יטול בה העליון אם לא שתלשו ותפסו, דאז המוציא מחבירו עליו הראיה, והטור מיירי בשילא דבתלישת הנוף נעקר ונתלש גם העיקר, משום הכי, אף בשלא תלשו כיון שראוי לתלשו בפשיטת ידו, נמצא אין התחתון מוחזק, והוא אבעיא דלא איפשיטא, משום הכי חולקין עכ"ל, והט"ז ס"ל דהרמב"ם והטור פליגי ע"ש, ואנא עבדא נסתפקתי בענין זה לענין מודר הנאה מן העליון, הן בנידון הרמב"ם ז"ל, הן בנידון הטור ז"ל, אם זה המודר הנאה מן העליון לקח הירק הזה, שהיה העליון מגיע לנופו ואינו מגיע לעיקרו, דעדיין לא תלשוהו העליון מהתחתון, וזה תלשו ולקחו, אם מותר ליהנות ממנו, ואי"ה נדבר בזה בס"ד במ"א :

שם. אפריון נמטייה לרבי שמעון. אפשר לרמוז בס"ד דברי ר"מ ור"י ור"ש האמורים במתניתין, ע"פ הידוע דיעקב ועשיו חלקו העולמות, ומחמת כן יטעון עשיו אין ליעקב משורת הדין ליטול טובה בעוה"ז, כי כל טוב עוה"ז שלו הוא, אמנם יש תשובה ליעקב על זאת הטענה, והוא כי עוה"ז א"א להתקיים, וא"א לאדם ליקח הטוב שלה בלתי השפע שנשפע מן השמים לארץ, כי טוב הארץ צריך לטל ומטר, וזריחת השמש והירח וכוכבים, ולא תתן הארץ פריה, הן פרי העץ הן פרי האדמה, בלתי טל ומטר ושמש וירח וכוכבים, וגם האור שלה אין יכולים כל הבריות ליקח גשימה ממנו, אם לא יתוקן ע"י זריחת שמש ביום וירח וכוכבים בלילה, וכן א"א לארץ ובריות שבה להתקיים בלעדי הרוחות, וכל אלו הטל והמטר ואור השמש והירח וכוכבים והרוחות, כולם באים מן השמים לארץ, ועשו לא קנה ולקח אלא הארץ, אבל השמים הם שמים לה' ולא זכה אותם אלא לישראל דוקא, יען כי קיום השמים הוא ע"י התורה והתפילות והמצות אשר עושין ישראל, ולכן הם לבדם יש להם זכיה בשמים, על כן נמצא טוב הארץ הוא פריה ורביה, ומתהווה וגדל מן השמים שהוא חלק ישראל, ושלהם היא, וא"כ משלהם לוקחים ונהנין מטוב עוה"ז :

ובזה יובן דברי המשנה, שתי גינות זו על גב זו הם

השמים

השמים והארץ, דהשמים הם של ישראל, והארץ של עשיו, רק זה הטוב של עוה"ז בנתים שנעשה ונמצא באמצעות שניהם, כי הוא באויר הארץ וגדל מהשפעת השמים, ר"מ אומר של עליון הם ישראל שזוכין בשמים, והטוב מתגדל ע"י השפעת השמים, ומשם הוא חי, ואם ירצה העליון ליקח וליטול את עפרו, הוא שפע הרוחני היורד מן השמים ע"י טל ומטר, ושמש וירח וכוכבים ורוחות, אין כאן ירק, שלא היה נמצא טוב בארץ שהוא מדור התחתון, ור"י אומר בדין הוא של תחתון, כי זה הטוב אנחנו רואין מציאותו והווייתו הכל מן הארץ, והן אמת כי בלתי שפע הרוחני הנמשך מן השמים, ואשר בה לא היה נמצא ומתהווה הטוב הזה, אין זה דבר הניכר לעינים, כי למראה עינים נראה ומתייחס הטוב כולו לארץ שאם ירצה התחתון למלאת גנתו עפר ר"ל, קוצץ כל אילנות שבו, ומקלקל כל זרעים שבאדמה, ומאבד כל בריות שבה, מה היה תועלת בטל ומטר וזריחת השמש והירח וכוכבים ונשיבת הרוחות. נמצא לפי סברת ר"מ יוצא זכות גדול לישראל, לזכות בכל הטוב של עוה"ז כולו לבדם, ואין לזרים אתם. ולפ"ד ר"י יוצא טענה לזכות בכל הטוב כולו, ואין אומות אחרים לוקחים כלום, על כן בא רשב"י ע"ה והכריע לזכות שטרא לבי תרי, ואמר כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול הרי הוא שלו, והשאר של תחתון, כלומר כל מה שישראל יכולים ליקח מטוב עוה"ז ולהחזיק בו, הרי הוא שלהם, ואין לעשיו עליהם טענה כלל, כי אומרים זה הטוב הוא גדל ורבה ונתהווה משלנו ומחלקינו, כי בלתי השפעת שמים אין הטוב מתהווה בעולם, וא"כ משלנו חי ולנו הוא, והשאר בטוב הנמצא ביד בני עשו בעלי דירה התחתונה שלהם, ואין ישראל מוציאין אותו מידם, באומרם שלנו הוא זה, מדירה שלנו הוא חי וגדל, ודקדק לומר והשאר היינו ר"ל מן השיורין שישיירו ישראל כמו בעה"ב, שמבשלים לו בביתו ראה השיורין שישיירו אחרי שבעם למי ניתן ודו"ק :

והנה שבור מלכא לא ערבו לו דברי ר"מ, כי הכל מחליט לישראל ואינו נותן זכות לזולתם, וגם דברי ר"י שמחליט הכל לעשו וגונדא דיליה, ואינו נותן זכות לישראל לא ערב לו הדבר, כי אמר לגימה גדולה ורבה תעמוד בגרון, ותחנוק הבולע אותה, אך סברת רשב"י ערבה לו, כי מזכה שטרא לבי תרי, הנה בזה ישבות דין וקלון באין אומר ואין דברים, לכן אמר אפריון נמטייה לר"ש, ואמר בהאי לישנא השר שלו הניח לו ד"ז בפיו, כי הוא מלך פרס, ושר שלו הוא שר פרס, והם בנו בהמ"ק, אך יון רצו להחריב והחריבו במקצת, וחלק תיבת אפריון לשתים וקרי בה פאר יון, ר"ל הפאר של יון שהוא שפע גדולתם וממלכתם יהיה לרשב"י, ולגרסא דגרסי אפריון יהיה הצירוף פאר יין, ר"ל פאר התורה שהיא נקראת יין, יהיה לרשב"י. ורש"י ז"ל פירש אפריון חן, כי התורה איילת אהבים ויעלת חן, כל הכתוב לחיים :

בשם ה' נעשה ונצליח
ליקבה"ו.

בבא בתרא

פרק ראשון

דף ג'. גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון, ח"א בבנין וח"א בשנים. נ"ל בס"ד כבודו בבנין בכתיב הזה עצמו, כי בבית הראשון היה ההיכל גבהו שלשים אמה, ובבית השני היה גבהו מאה אמה, נמצא נתגדל שבעים אמה יותר מן הראשון, וזה נרמז באותיות יהיה, במילואם כזה. יו"ד ה"י יו"ד ה"י, עולים מספר שבעים, ולז"א גדול יהי"ה מספר שבעים כבוד הבית האחרון מן הראשון, וגודל השנים שהם עשר שנים נרמז בשני הה"ן יתרים, אשר בשתי תיבות הבית הזה, דהול"ל בית זה, וכתב שני הה"ן שהם מספר יתרים באומרו הבית הזה שהוא האחרון שיתר על הראשון עשרה שנים, זה ת"י וזה ת"ך. והנה ידוע דבית שני היה בזכות יצחק אע"ה, ונ"ל לכך נרמז גודלו בשנים, שהם עשר באות ראשונה של יצחק שהיא מספר עשר, וגודלו בבנין שהוא היה מאה אמה, נרמז באות אחרון של יצחק שהוא אות ק' ונמצא עתה בבית שני היה ההיכל גבהו מאה, וארכו מאה, ורחבו מאה, הרי כאן שלש מאות שהוא מספר אות ש"ן הרומזת ליצחק, דתתקפי ביה אברהם מהאי גיסא, ויעקב מהאי גיסא, ולא נפקין דינוי, וכמ"ש בזוה"ק בסוד השופר, וכן אות **ש'** היא תלת קוין :

וע"פ הקדמה זו דאמרו בית ראשון היה בזכות אברהם, ובית שני בזכות יצחק, ובית שלישי בזכות יעקב, בזה יובן בס"ד לפרש הטעם דקרי הכתוב לבית שני בשם אחרון, והיינו כי בסדר הקוין של הספירות אברהם אע"ה בקו ימין שהוא קו ראשון חסד, ויעקב אע"ה בקו האמצעי תפארת שהוא שני לראשון, ויצחק אע"ה בקו שמאל גבורה שהוא אחרון לשני הקוין ההם, לכך בית שני שנבנה בזכות יצחק קראו הכתוב אחרון. ועל פי הקדמה הנ"ז דבית שני היה בזכות יצחק, פירש בני ידידי יעקב נר"ו, לכן היה אורך ק' אמה, כי יצחק הוא גבורה שיונק מן הבינה שהם המאות עכ"ד נר"ו :

והנה הגאון תיו"ט בפ"ז דדמאי כתב מפי השמועה, מ"ש לבית שני אחרון כך דרכו של מקרא לקרא לאמצעי אחרון, מפני שהוא אחרון לראשון, כדמצינו בפ' וישלח דכתיב וישם את השפחות וילדיהן ראשנה, ואת לאה וילדיה אחרונים, ואת רחל ויוסף אחרונים, נמצא קורא לאמצעים אחרונים. והרמ"ז ז"ל פקפק בהוכחה זו, דשאני התם דנקיט אחרונים, אבל הכא לא קאמר אלא ראשון ואחרון ע"ש. ואחה"מ אין זו קושיא, דהכי כונת המפרש אי איתא דלשון אחרון מורה יותר דאין אחריו עוד, למה נקיט אחרונים דאין זה לשון ברור, והול"ל ואת לאה וילדיה שניים, ואת רחל ויוסף אחרונים, אלא ודאי אין קפידא בלשון זה של אחרון כלל, ונקטי ליה שפיר על האמצעי שהוא אחרון לראשון דקודם אליו. ומיהו הא קשיא לי על תירוץ הנ"ז, דדילמא התם הוכרח הכתוב לומר את לאה וילדיה אחרונים, ולא אמר שניים, ללמדינו שלא העמיד את לאה וילדיה בשורה אחת עם השפחות וילדיהן, וכן רחל ויוסף עמדו אחר לאה וילדיה, ותיבת אחרונים ר"ל אחור, ואינו ר"ל אחר, והתיו"ט מדידיה הוכיח מפסוק והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשון, והאמינו לקול האות האחרון, ואע"ג דהוה אות שלישי קרי ליה לשני אחרון, וגם על פקפוקו של הרמ"ז ז"ל בתירוץ זה יש ליישב כאשר ישבנו לתירוץ ראשון, דאי איתא להאי אמאי לא נקיט לקול האות השני דהוא ברור טפי, אלא ודאי לא אכפת בדקדוק זה, והרמ"ז מדידיה דקרי אחרון לגבי בשר ודם, אבל השלישי הוא בנין בידי שמים, והסבא קדישא ע"ה בזוהר ח"ב דף ק"ג אמר קרי ליה אחרון, משום דלא יהא פתיחו דפומא דההוא בניינא ינפול ויתהדר כמלקדמין ע"ש. ולי אנא עבדא נ"ל בס"ד לתרץ, דהכתוב נשמר לתקן הדבר באומרו תיבת הזה דהוא יתיר, וסגי לומר גדול יהיה הבית האחרון מן הראשון, ונקיט הזה למידק דאיכא עוד אחרון אחר, ע"ד שארז"ל ע"פ ולא תהיה זאת לפוקה וכו', זאת מכלל דאיכא אחריתי, וכן כאן אמר הזה מכלל דאיכא עוד אחרון אחר, והוא בית שלישי שיבנה בב"א :

שם. ואיתא להא ואיתא להא. מקשים כיון דאיתא להא ואיתא להא, אמאי חד מפרש לה אבנין, וחד מפרש לה אשנים, ולא פרשו שניהם הכתוב אתרוייהו. ונ"ל דאבנין תהיה כונת הכתיב דרך לווי, שמלוה אותם לעשותו גדול בבנין, אבל אשנים לא שייך ביה לווי, אלא בא הכתוב לבשר אותם שיהיה זה הבית גדול בשנים יותר מן הראשון, ולכן לא נקיט כל חד מנייהו אתרוייהו, אלא מי שהבין את הכתוב שבא לבשרם, פירש דקאי אשנים, ומי שהבין הכתוב שבא לצוותם, פירש דקאי אבנין. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש מאן דמפרש אבנין ס"ל דאזלינן עיקר בתר איכות, ומאן דמפרש אשנים ס"ל דאזלינן עיקר בתר כמות עכ"ד נר"ו :

שם. נתן עיניו באותה תנוקת. פירוש תחלה נתן עיניו בה, ועדיין לא עלה על דעתו שיוכל להרוג את אדוניו כדי ליקח אותה, ואחר ששמע שהעבד יצליח אז באותה שעה מלאו לבו לעשות הרע הזה, להרוג את אדוניו, כדי שיקח אותה תינוקת לאשה. ואומרו שמע בת קלא, אין הכונה בת קול משמים, אלא דבר זה יצא מפי הכלדאים החוזים בכוכבים ונשמע לאחרים, והם הוציאו קול זה בעולם והגיע באזני הורדוס, שגם הוא שמעו מקול דעלמא, וכה"ג אמרינן בגמרא יצא קול וכו', וכן הענין כאן לקול היוצא מבני אדם קרי ליה בת קלא. ומ"ש טמנה בדובשא, אין הכונה דבש ממש אלא היתה ליה תחבושת מתוקנת בכמה מיני סממנים, שמועלת לקיים בשר האדם כענין סמים של חניטה במצרים, אך לא היה חניטה ממש, אלא זו מקיימת הבשר בעודו טמון בה :

שם. קטלינהו לכלהו רבנן שייריה לבבא בן בוטא. הנה בודאי מ"ש לכולהו רבנן, קאי על הסנהדרין, שהיה ירא מהם פן יעשו דין ע"פ התורה, להרגו על אשר הוא עבד ומלך בחזקה, בהרגו נפשות נקיים, ודין זה הוא מסור בידם, ולא חשש משאר חכמים שאין ממונים בסנהדרין, ולכן הרג הסנהדרין בלבד ושייר מהם את בבא בן בוטא ליקח עילה. ומה שבחר בבבא בן בוטא דוקא, ולא בזולתו, מפני כי בבא בן בוטא היה ידוע בטבעו שאינו נוקם ונוטר, והוא מוחל וסולח לכל מי שחטא לו, ולא עוד אלא שהוא מטיב לעושה עמו רעה, וכאשר מצינו בגמרא דנדרים דף ס"ו ע"ב, באיתו שאמר לאשתו תביא לי תרי בוציני, אזלת ואייתת ליה תרי שרגי, שהיתה תמה שחשבה שרוצה שתי נרות הנקראים בוציני, והוא לא אמר אלא על אבטחים, כי ביום היה מדבר עמה, והוא נתכעס על הטפשות שלה, וא"ל זילי תברי יתהון על ריש דבבא, פירוש על ראש הפתח, והיא חשבה שלוה לה לשברם על ראש בבא בן בוטא ע"ה והוה יתיב ודאין דינא, ובאה האשה ושברה אותם על ראשו, ואמר לה מה זאת עשית, והשיבה כך צוני בעלי והכיר כי זו ברוב תמותה עשתה כן, ואמר לה את עשית רצון בעליך, המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא ע"ש, ראה כמה היה סבלן ואינו מקפיד, ומוחל על כבודו, ושלא די לו שלא קללה, אלא ברוכי בירך לה, וכיון שהיה ידוע ומפורסם שהוא מעביר על מדותיו, לכן בחר הורדוס לשיירו שלא להרגו. והא דסימא את עיניו ולא שיירו פתוח, מפני שרצה לבדקו ולנסותו כאשר עשה באחרונה. ונ"ל כי חשש שיבואו בני אדם וידברו עמו לעשות נקמה בהורדוס, ויקבץ חכמים וימנה אותם סנהדרין, ויהיה הוא ראש הסנהדרין, וידונו את הורדוס כפי משפט תורתינו הקדושה, לכן סימא את עיניו, דאין סומא ראוי להיות מן הסנהדרין, וכמ"ש רז"ל ע"פ ונשאו בדומים לך שאין בהם מום :

דף ד'. יומא חד אתא ויתיב קמיה. הוצרך לפרש יומא חד, ללמדינו שנתחכם הורדוס, שלא הלך אצלו תכף אחר שסימא עיניו בו ביום, כי אמר עתה גדל הכאב מאד, ויתכן מרוב הצער יקלל, ואין נעשה מבחן בכך על זכות טוב לבבו ומדתו, לכן אמר יומא חד אחר שעשה לו כן, אתא ויתיב קמיה :

שם. הוא כיבה אורו של עולם, ילך ויעסוק באורו של עולם. נ"ל בס"ד, כי הבדל שיש בין חכמי ישראל ובין הפלסופים הוא, משל לאחד שהיה יושב בתוך ארמון גדול, אך הוא עיניו פתוחות, ויש לו אור גדול שם שרואה בו, הנה זה הוא רואה הפתח של הארמון בעיניו, ותכף ומיד הוא יוצא ונכנס בו, ואע"פ שיש באותו ארמון כמה פתחים של חלונות גדולים, או של חדרים שפתוחים לתוך אותו ארמון, לא ישגה ויטעה ללכת באחד מהם, שיחשוב שזה הוא פתח העקרי של הארמון, כי עיניו פתוחות והאור מאיר להם, הנה הם רואים בהשקפה ראשונה איזה הוא פתח העקרי של הארמון, ולמה ישגו ויטעו, משא"כ הפלסופים שאינם מאמינים בקבלה ומסורת שהיא תורה שבע"פ, המאירה לעינינו, אשר באורה ידע האדם מטרת האמת בהשקפה הראשונה בכל דבר ודבר, ורק רוצים לידע האמת ע"י הערת שכלם, ואומדן דעתם, הנה הם ידמו ליושב בתוך ארמון גדול, ובארמון זה יש כמה חלונות גדולים, שיש להם פתחים ושערים גדולים במדת שער פתח העקרי של הארמון, ועוד יש חדרים שלש וארבע שיש להם פתחים ושערים בתוך הארמון מפתח העקרי שלו, הנה ממשש בידיו בכותלי הארמון למציא הפתח העקרי, כדי לצאת בו, והנה הוא פוגע בפתח של החלון הגדול, וחושב שזה הוא פתח העקרי, ונכנס בו ד' וחמש טפחים, והנה כותל סתום לפניו, אז ידע שזה פתח של חלון הוא, וחוזר לארמון, וממשש בכותל בהלכו, וימצא ג"כ פתח גדול, ויחשוב בודאי זה פתח הארמון העקרי, ונכנס בו, והולך שתים ושלש אמות, ורואה כותל סתום, אז ידע שזה הוא פתח החדר שיש בתוך הארמון, וימשש בכותלי הארמון, וג"כ טועה בפתחים של חלונות ושל חדרים, לחשוב שהם פתח העקרי, והולך ומסבב כל כותלי הארמון מבפנים בכל רוחותיו, ואינו מוצא פתח העקרי, כי לפעמים יבא אצל פתח העקרי, ויחשוב שאין זה פתח העקרי, ויעבור מאצלו באופן חוזר והולך כמה פעמים, ולא ימצא פתח האמיתי העקרי, כן אלו הפלוסופים שחשכנה עיניהם מראות, ורוצים להשיג הדברים ע"י הערת השכל, והם טועין, כי מחטיאין המטרה ואינם משיגים האמת, ואמרתי עליהם אמר הכתיב בפרשת וירא, ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים מקטון ועד גדול וילאו למצוא הפתח, והכונה לאלו הפלסופים שאינם מודים בדברי תורתינו הקדושה שהיא תורת אמת רשות היחיד, אלא עומדים חוצה מהאמת שהוא רשות הרבים, וזהו בפתח הבית שלא נכנסו למקום האמת המכונה בשם בית, הכו אותם מן השמים בסנורים, שמולדים סברות בהערת שכלם, שהם נגד האמת, אלא בנוים על דברי תוהו ובוהו, ומחמת כן נלאו למצוא הפתח של מקום האמת :

נמצא לפ"ז הקבלה והמסורת שהיא תורה שבע"פ, היא אור המאיר לעיני האדם, כדכתיב ותורה אור, וכן דרשו חז"ל ליהודים היתה אורה זו תורה, וע"י אור תורה תחזנה עיני האדם פתחו של דבר האמת בהשקפה הראשונה, שיכוין אל דבר אמת, ולא ישגה ולא יטעה בדברי הבל ותוהו, ולכן על הרג חכמי ישראל אשר הרגם, א"ל הוא כבה אורו של עולם המאיר מן אור התורה המאיר בהם, אשר מפיהם תצא אורה זו תורה, לדעת האדם מטרת האמת אשר ילך בו ויסמוך עליו, ונתן לו עילה בעבור זאת שיעסוק באורו של עולם זה בהמ"ק, כי גם הוא מאיר לאדם ללכת בדרך אמת, שהוא דרך שדורכים בו חז"ל בדרך אמת, וימאס בדרך והאמונה של הפלסופים שהם כופרים בקבלה ומסורת, ולא יודו אלא רק בדבר טבעי שמחייב השכל שלהם, והוא דארז"ל עשרה נסים נעשו לאבותינו בבהמ"ק, אשר כולם דברים שהם הפך הטבע, ולא יחייבם השכל האנושי, ולכן כשרואה אותם האדם בחוש הראות, בע"כ צריך לכפור ולמאוס בתורת הפלסופים, אשר תכחיש ותהביל כל דברים שהם לא יחייבם השכל האנושי, ומאחר שיכפיר בתורתם של אלו, בע"כ יודה בתורת אמת, ונמצא עיניו מאירים להשיג האמת מכח דברי תורתינו הקדושה :

שם. א"ד הכי א"ל הוא סימא עיניו של עולם וכו'. נ"ל בס"ד הכונה, דאומר לו אל תאמר למאי נ"מ נבנה בהמ"ק, כיון דקרוב שיחרב ע"י עכו"ם ויגלו ישראל, לז"א הוא סימא עינו של עולם, ומזה אפשר שיולד סנגירייא של הלכה, כי עבד יוצא לחירות בשן ועין, ולכן אתה שסמית עינו של עולם יהיה די בזה לבטל הגזרה, ויהיה חירות מגזרה זו של חרבן וגלות ותתבטל :

שם. אם לא סתרת אל תסתור. קשה למה ניחא להו שלא יסתור, אדרבה חפצים בחרבן, ונ"ל בס"ד דהם היו יודעים ע"י כלדאים, דהם עתידין להחריב בהמ"ק ולגלות את ישראל, אך עדיין לא הגיע הזמן, ולכן חוששים אם יסתור אותה עתה תתבטל הגזרה לגמרי, כי תתקיים בזאת הסתירה של הורדוס, והם כל שמחתם ותשוקתם להחריבו בידם, ורוצים שיבואו על מקדש בנוי ויחריבוהו. ובזה ניחא לתרץ דקדוק אחר, איך כששמעו שסתר ובנה לא הענישו אותו, ובזה ניחא כי ניחא להו בזה הבנין שעשה, כדי שאח"ז יחריבו בנין נאה ויתפארו בזה, ויצערו בזה את ישראל ביותר:

שם. ומנ"ל דהאי רכא לישנא דמלכותא הוא. נ"ל בס"ד, הא דהמלך נקרא רכא, לשון רכות, כי מלך קשה אין סובלים אותו, ואפשר שיעבירו אותו ממלכותו, וכאשר עשו ישראל עם רחבעם, אבל אם הוא רך יאריך ימים על ממלכתו

הוא ובניו בקרב כל ישראל, ולכך נקרא המלך רכא לשון רכות, ר"ל שיהיה רך, ועל ידי כן יאריך בממלכתו, כי רכא בהפיך אתוון ארך:

שם. אדוותא דימא, פירש רש"י גלי הים שהם נעים ונדים. כן זה העין מתעששת בראייתן. נ"ל כיוונו בזה שיהיה הדיור הזה במקדש, מלבד ראית העינים, שתשמח עינו של עולם. גם גלים לשון גלגל לאמור גלגל הוא שחוזר בעולם, שעתיד מקום זה להיות נמסר ביד זרים, ועוד יתגלגל לחזור לישראל. גם הגוונים הם ירוק לבן כחול, ר"ת ילך, רמז דסוף ילך זה מידם. גם ר"ת שלשה גוונים אלו הם כלי, שהם ר"ת כהנים לויים ישראלים, אשר עוסקים בקרבנות באותו מקום, שא"א שיחסר מהם מין אחד, שצריך כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם. ונ"ל בדרך גם נגלו להם אבנים יקרות אלו במקום אחר כים, ומעשה שמים הם מששת ימי בראשית, ולכן כתיב ביה גדול יהיה כבוד הבית זה האחרון מן הראשון:

שם. והא א"ר חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל, בשלמא בית הכנסת אפשר לבנותה במקום אחר, לכך בונין ואח"כ סותרין, אבל בהמ"ק א"א לבנות במקום אחר, ומוכרח לסתור תחלה כדי שיבנה, והניח בצ"ע. ונ"ל בס"ד דפריך איך אסביה עילה לסתיר כולו בבת אחת, ואח"כ יבנהו, לימא ליה לסתור ולבנות פורתא פורתא, קמא קמא, ופשוט:

דף ז' ע"ב. בנה בית שער ולא אשתעי בהדיה. הנה בזה יובן בס"ד, רמז הכתוב אל תגזול דל כי דל הוא, ואל תדכא עני בשער, שתעשה בית שער כדי שלא ישמע קולו. ונ"ל דנענש מדה כנגד מדה, הוא עשה בית שער, ועי"כ לא היה נשמע קול העני, לכן גם הוא לא ישמע קול אליהו זכור לטוב דמשתעי בהדיה. ונ"ל לכך נתקנא אליהו זכור לטוב בדבר זה, כי תיקון הצדקה הוא במלכות, ופרשתי דלכן נקראת נדבה, כי המלכות היא סוד שם ב"ן, אשר פשוטו ד אותיות, ומלואו ה' אותיות, וזהו נדבה אותיות ב"ן ד' ה', וידוע כי אליהו זכור לטוב הוא במלכות, ולכן אליהו עולה שמו מספר ב"ן, ולכן נתקנא על הדבר הזה שהוא צדקה ונדבה:

שם. אני חומה זו תורה. נ"ל בס"ד התורה נקנית במ"ח מעלות, כמ"ש בברייתא דאבות, ותורה שבכתב חמשה ספרים, ותורה שבע"פ ששה סדרים, הרי כאן אותיות חומה שהם מ"ח ו' ה', ושדי כמגדלות אלו ת"ח, כי הגופים של בני אדם קרויים בתים, כמ"ש עד אשר לא יזועו שומרי הבית, ואלו גופים של עמא דארעא, אך ת"ח שהם גבוהים ועליונים על עמא דארעא קראם בשם מגדל, שהוא גבוה ועליון על הבית:

דף ח'. והם תכו לרגליך, תני רב יוסף אלו ת"ח שמכתתין רגליהם מעיר לעיר. י"ל הפסוק אומר לרגליך, והגמ' מפרש על רגלי הת"ח. ונ"ל בס"ד, כל אבר שיעשה האדם בו עבודה להשי"ת או איזה מצוה יתייחס אותו אבר להקב"ה, ע"ד מ"ש מרן ז"ל באבקת רוכל ע"פ ואני נסכתי מלכי, פירוש מלך שלי אשר עשיתיו ואשר בראתיו, ולכן רגלי ת"ח שעושים בהם עבודה להקב"ה בעסק התורה, שמכתתין אותם מעיר לעיר הכתוב מייחס אותם להקב"ה, ולכן אמר לרגליך ע"ד מש"ה ואני נסכתי מלכי, דאלו נ"כ עשאם ובראם הקב"ה לעבודתו:

ועוד נ"ל בס"ד, כי הלוחות שבהם היתה קבלת התורה, הם רומזים לנצח והוד שהם סוד רגלים, כי תורה שבכתב ותורה שבע"פ המה נצח והוד שהם רגלים, גם עוד בי"ס, ולכן דרים רגליך על התורה שהם כיתתי רגלם בשביל התורה:

שם. ישא מדברותיך לישא וליתן בדבריו של מקום. נ"ל בס"ד ארז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, וא"כ תיבת אנכי נקראת דבריו של מקום טפי משאר דברות, וידוע דאר"י אנכי אמירה נעימה כתיבה יהיבה, ופרשתי בס"ד דארבע דברים אלו הם כנגד ד' חלקי פרד"ס, ואמירה בלחישה כנגד חלק הסוד, והוא יוכל לישא ויתן בדבריו של מקום, ר"ל בנוטריקון של אנכי כולו. ומ"ש פסוק זה בלשון ארמית, כי החיצונים מכירים בלשון ארמי, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בסוד הקדיש, ורצה הקב"ה שיבינו השרים של מעלה הדבר הזה שהבטיח לישראל:

שם. יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי תלמוד בעלי אגדה. הא דלא אמר דבר אחד בסתם יכנסו בעלי תורה, והכל בכלל, מפני שרצה להודיע שבזה הבזבוז שמבזבז לצדקה, כונתו ליחד ארבע אותיות השם ב"ה, כמ"ש והי"ה מעשה הצדקה שלום, וארבע מינים אלו הם כנגד ארבע אותיות השם ב"ה, והם ר"ת אדם, והיינו א' אגדה, מ"ם מקרא משנה, ואות ד' באמצע הנה הוא במילואו דלת רמז לתלמוד, כי ת"ל דדל"ת ר"ת התלמוד, יו"ד דדל"ת הוא סוף תלמוד, ובזבוז רב זה נאה ויאה לרבינו הקדוש, כי הוא היה בחינת יוסף הצ"ה, וכנז' בספר הגלגולים, ולכן כלכל את ישראל בשנת בצורת דוגמת יוסף הצ"ה. אשר כלכל את אחיו ואת בית אביו, בשנות הרעב במצרים:

שם. פרנסני ככלב. נ"ל בס"ד, רמז לו בזה, דהכלבים בשביל שעשו טובה לישראל ביציאתם ממצרים שלא נבחו, דכתיב ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, נתן להם שכר, שצוה על הנבלה לכלב תשליכון אותו, וכמ"ש רז"ל, וגם עמי הארצות אע"פ שאינם ראויים שיפרנסם, בשביל שמגיע מהם טובה לישראל בקבלת התפילות, כמ"ש רז"ל כל תפלה שאין בה מפושעי ישראל אינה מקובלת, שהוא בדוגמת החלבנה שריחה רע, ומנאה הכתוב עם סממני הקטורת. או יובן שא"ל פרנסני ככלב, כלומר דבר מועט, כמ"ש על הכלב משח אודניה וחוטרא אבתריה. או יובן בס"ד, דהכלב עשה הקב"ה טובה עמו, דמשהה אכילתו במעיו שלשה ימים, וכנז' בגמרא, והנה מצינו מין מאכל הראוי לאדם ששוהא בבני מעים הרבה, ואינו מתעכל, ועי"כ יספיק לאדם האוכל אותו בעד ב' וג' סעודות, וכמ"ש בגמרא דנדרים דף מ"ט, דא"ל ר"י לר"ש אמאי לא אכיל מר מאותם כלוספיין, א"ל מפני שאין יוצאים מן בני מעים, א"ל ר"י כ"ש שנסמוך עליהם למחר ע"ש, וכן כאן רמז לו שיתן לו מאכל קשה, שאינו מתעכל, שיועיל לו לשהות במעיו כטבע הכלב באכילתו:

שם. פרנסני כעורב. נ"ל כונתו בזה, כי כתוב בספר תולדות הטבע, דהעורב מצוי בכל הארצות, אך בכל מקום שבתו יהיה לשנינה ולקללה, ויתנו אותו לבן בליעל ורע מעללים, ורבים אומרים אין דבר טוב נמצא בו, וגם בחכמת לבו ישימו תפלה, כל איש ידבר עליו תועה, ולא יש מליץ אחד מני אלף להגיד ישרו, גם טבעו להיות חמדן לחמוד כסף וזהב וכלי יקר, גם יגנבם וישים בקינו, וכאשר האריך בזה ע"ש, ולכן הזכיר מין זה הרע והנמאס, לומר אע"פ שעמי הארצות שהיו בזמן המשנה הם רעים וחטאים, עכ"ז תשוה אותם כעורב שהוא רע בליעל, ועכ"ז הקב"ה מזמין לו פרנסתו. או כמו א"ל כעורב, ר"ל תתן לי פסולת של מאכל כעורב זה, שהוא נזון מן הפסולת:

שם. אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ. קשה והלא בתחלה הסכים שלא לפרנסו, בשביל שהוא עם הארץ, ואחר שא"ל פרנסני ככלב וכו' הסכים לפרנסו, ופרנסו, ולמה אחר שפרנסו ויצא חזר בו ואמר אוי, ומעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר. ונ"ל לא נתחרט על אשר פרנסו, אלא נתחרט על אשר נתן לו הפת והלך לו, כי אמר כיון שהוא עם הארץ, ודאי יאכל בלא נט"י, ובלא ברכה, והיה צריך שלא אתן לו הפת וילך, אלא יאכלהו הפת בביתו, כדי שיטול ידיו ויברך בפניו, ולז"א אוי שנתתי פתי לעם

הארץ, נתתי דייקא, כלומר נתתי לו, ולא האכלתיו בביתי את הפת, אלא נתתיו לו, ועי"כ הוליכו עמו לביתו, אי נמי אמר אוי שנתתי פתי, ולא נתתי לו מאכל אחר, או מעות, כי בפת איכא תרי איסור. שיאכל בלא נט"י ובלא בהמ"ז:

שם. אין פורענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ. נ"ל בס"ד, כי החכם בעל תורה יש לו תואר ענו, דהמתגאה חכמתו מסתלקת ממנו, ואין זוכה לחכמה אלא בשביל ענוה, גם בתורה כתיב אילת אהבים ויעלת חן, שמעלה חן על לומדיה. ובזה פרשתי בס"ד בן פרת יוסף בן פרת עלי עין, פרת ר"ל חן, כמ"ש רש"י ז"ל לשון אפריון נמטייה לר"ש, ות"ח נקרא יוסף, דכתיב ישמע חכם ויוסף לקח, כי ת"ח כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהם, ועין רמז לתורה שיש בה שבעים פנים, כמנין אות עי"ן, וז"ש בן פרת כלומר חן יוסף זה הת"ח, ויהיה בן פרת בעל חן עלי עין, בעבור התורה שמעלה חן על לומדיה, ונמצא אצל בעלי תורה יש פרת ויש ענו, ולכן עמי הארצות שמאסו בתורה, יבואו אצלם אותיות ענו בתוך אותיות פרת, ויהיה אצלם צירוף פרענות, ולז"א אין פרענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארצות, אבל אצל בעלי תורה הם פרת וענו, שיתבטל צירוף של פרענות וגבר ישראל:

שם. א"ל ערוקין א"ל ערוקו. נ"ל מאחר דפרענות באה בעבורם, על אשר לא למדו תורה, לכן א"ל ערוקו, דארז"ל גלות מכפרת עון, והועיל שהמלך מחל החצי כנגד אותם שגלו, ואחר שבאו חצי הב' לפני רבי וגם הכובס עמהם, ונתן להם עצה לברוח, כדי שהגלות מכפרת עון, וכן עשו, ורק אותו כובס לא גלה, שהחשיב עצמו כת"ח, שאין צריכין לברוח, לכך אותם שברחו ניצולו, והוטל כל החוב על הכובס, וכאשר גם הוא ברח נמחל הכל:

שם ע"ב. מצוה רבה פדיון שבוים הוא. נ"ל בס"ד, מצוה רבה עולה מספר חמש, רמז הפודה את השבוי, פודה כל חמש חלקים שבנפשו, שהם נרנח"י:

שם. והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע זה דיין שדן דין אמת לאמיתו, נ"ל בס"ד, הרקיע ביום מגולה ובלילה מכוסה, כי ויילון נכנס שחרית ויוצא ערבית, וכן הדיין לפעמים מכוסה כאשר יראה דין מרומה יכסה עצמו, ולא ידין אותו, ולפעמים מגולה בשאר דינים חייב להורות הוראה בהם, דכתיב לא תגורו מפני איש, מלשון אוגר בקיץ, וכן הגבאי לפעמים מכוסה, כאשר ימצא עניים שאינם מהוגנים ולוקחים בחזקה, יכסה עצמו מהם, ולפעמים מגולה שיגלה עצמו, וימציא עצמו לפני עניים מהוגנים, כדי שיבקשו צרכם ויתן להם:

שם. ומצדיקי הרבים ככוכבים, אלו מלמדי תינוקות. נ"ל בס"ד הטעם דדימה אותם לכוכבים, יען כי הכוכבים נראין לעינינו קטנים מן השמש, אך באמת הם גדולים יותר, אלא כי מחמת גובהן נראין קטנים, וכן זה המלמד תינוקות שהוא מלמד אבג"ד ונקודות וטעמים ומקרא, הוא אינו נחשב כ"כ בעיני הבריות, אך באמת מעלתו גדולה מאד, יען כי הוא מלמד להבל שאין בו חטא, והוא מלמד הראשית של התורה, וכל המלמד ילדים קטנים ביותר מעלתו גדולה יותר, ובעיני בני אדם נחשב לקטן יותר, ונמצא הם דוגמת הכוכבים, דנראין קטנים מהשמש, והם באמת גדולים יותר מן השמש:

שם. ורבנן מאי, אמר רבינא כצאת השמש בגבורתו. נ"ל בס"ד הטעם דדימה אותם לשמש, כי ידוע דהשמש יש לה נגדיי למהלך שלה הטבעי, ועכ"ז הולכת כמנהגה לקיים דבר ה' אשר צוה עליה, במהלך זה, וכן ת"ח עוסקים בתורה ימים ולילות, ואע"פ שעסק זה הוא נגדיי לחומר האדם וטבעו, שהם נצרכים לעסק של צורך פרנסתם ופרנסת ב"ב, אין משגיחים ואינם שמים לב על עסק הגשמי, וכמ"ש אותו חכם מחכמי התלמוד לאשתו בלכתו ללמוד תורה, וא"ל אשתו הני ינוקי מאי אעביד להו, אמר לה מי שלמי קני מאגמא. או יובן, דימה אותם לשמש, דאע"ג דאינו מאיר לנו בלילה, הנה הוא מאיר מעבר השני שכנגדינו, דכאן לילה ושם יום, כן הת"ח אע"פ דישנים בלילה על מטתם, נפשם עולה למעלה, ומאירה באור תורה אשר לומדת בישיבות של מעלה. או יובן, דימה אותם לשמש, כי כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח, וכנז' בגמרא, וכן אמר התנא והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה, וכל דבריהם כגחלי אש, ולכן דימה אותם לשמש שחום שלה שורף:

דף ט'. לא ימנע אדם עצמו מלתת שלישית השקל בשנה. נ"ל בס"ד, טעם לשלישית השקל, כי על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח, והן הן הנקראים בלשון חכמים קול צום ממון, והאדם נקרא עולם קטן, גם הוא עומד על שלשה הנז' שהם צום קול ממון, ונמצא ג"ח שהוא הצדקה שהיא בממון, מעמיד שליש העולם, לכן יתן שלישית השקל, כי שקל עולה מספר נפש, והוא שימר שלישית הנפש שהיא עולם בפ"ע, בזה ההפרשה, שהיא שליש שקל:

שם. שקולה צדקה כנגד כל המצות. נ"ל בס"ד טעם לזה, כי אפשר שיזדמן לו עני רעב ביותר, שנוטה למות מחמת רעבון, וע"י צדקה שנותן לו הוא מחייהו, ונמצא זה יש לו חלק בכמה מצות רבים ועצומים אשר יעשה אותו עני כאותם שנים שהוא חי בעוה"ז בתר הכי, והגם כי בזה"ז לא שכיח בכה"ג שימצא עני כזה, הנה ימצא כזאת בעניים החולים, שיזדמן עני חולה שהיה מת מאותו חולי שבו, אם לא היה שותה סם רפואה, ואם לא היה זה נותן לו צדקה, שיקנה סם רפואה וישתה ויתרפא, לא היה לו מעות לקנות, או היה מעכב שתית הסם יום או יומים, והיה מכביד החולי, ולא היה מועיל הסם, וזה שנתן לו צדקה וקנה תכף, ושתה ונתרפא, הוא היה סיבה שיחיה כמה שנים ויעסוק בתורה, ויעשה מצות, ולכן שקולה מצות צדקה כנגד כל המצות, ונראה לרמוז מלוי צדקה כזה צד"י דל"ת קו"ף ה"ה עולה תקצ"ה, ועם הכולל עולה כמנין מצות, לרמוז ששקולה צדקה כנגד כל המצות, שנרמז מספרם במלוי צדקה. גם המלוי הזה עולה מספר קן צפור, שממנו יתגלה משיח צדקינו, בגאולה העתידה להיות בב"א, כמ"ש בזוהר שמות לרמוז שהצדקה מקרבת הגאולה:

שם. גדול המעשה יותר מן העושה, שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום, נ"ל בס"ד ע"י מצות הצדקה יהיה המשכת אורות מוחין, שהם ד"פ הוי"ה, וד"פ אהיה כנודע, והם מספר קפ"ח, והמעשה יש בידו מצוה כפולה מצדו ומצד העושה ושני פעמים קפ"ח עולה מספר שלום, ולז"א והיה מעשה הצדקה קרי בה מְעַשֶּׂה בדגש, יהיה אצלו מספר שלום באורות המוחין הנז', אי נמי המעשה מוכרח שהוא פושט ידו תחלה לקבל, ועל כן סדר האותיות של הוי"ה הוא סדר והיה, ולז"א והיה מעשה הצדקה, דהיינו מעשה בדגש. ועיין מ"ש רבינו האר"י ז"ל בזה בשער הפסוקים, ונמצא שיש בצדקה ג' מתנות טובות, שהם שלום למעשה, והשקט ובטח לעושה, וסימנם שבה, וז"ש ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, שביה ר"ת יתן שלום השקט בטח, דאלו ניתנים ע"י הצדקה:

שם. עושו בהדי הדדי כי היכי דלהוי לכו שלמא במלכותא. נ"ל בס"ד, דארז"ל זכה לרעבונו של יעקב לא זכה לשבעו של עשו, לכן נמצא זה המעשה על הצדקה מחליש קליפת עשו, ועי"כ זוכה לשלום, שהוא מספר עשו, ולז"א כי היכי דלהוי לכו שלמא במלכותא, דהיינו שלום במלכותא הוא עשו. או יובן בס"ד ע"פ מ"ש הרב בת עין ז"ל דף פ"ח, שהשלום רומז על התחברות חו"ג ע"ש, ובזה יובן עושה שלום במרומיו, ר"ל השלום שהוא התחברות חו"ג עושהו במרומיו, הם השמים שהם אש ומים, חו"ג דרים ומחוברים יחד, וכן המעשה מתעורר ומתגלה בו חסד וגבורה יחד, כי יתמלא חסד על העני רחם עליו, ומדת גבורה על העשיר לעשית

אותו בע"כ, לכן יזכה לשלום שהוא התחברות חו"ג, וכ"ל עוד דלהוי לכו שלמא במלכותא, חיבור היסוד הנקרא שלום במלכות דקדושה:

שם. עולא מסגם ארחתא דאמיה. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, דרב ששת היה גלגול בבא בן בוטא, על כן תמצא בבא בא"ת ב"ש הוא ששת ע"ש, וידוע מ"ש בגמרא דנדרים על בבא בן בוטא שהיה מוחל על עלבונו, ולא היה מקפיד באותה אשה, אשר לפי תומתה שברה על ראשו שתי נרות, ולא הקפיד, אלא אדרבה בירך אותה שתוליד שתי בנים כמוהו, וגם מעשה הורדוס תוכיח, שהיה משתדל להטות לבו שיקללו ולא קבל, והנה כל גלגול נקרא אב או אם לגלגול הבא אחריו, ונמצא כי עתה רב ששת דהקפיד כ"כ והעניש את רב אחדבוי, ובקושי גדול שהתפללה בו אמו עד שמחל לו, והתפלל עליו, נמצא מסגם ארחתא דאמיה, הוא גלגול הקודם של בבא בן בוטא, דלא הוה הכי אורחיה, באותו גוף שנחשב אם לזה הגוף דר"ש:

שם ע"ב. כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. כתב הרב פתח עינים ז"ל, דקדק הרב מגן אברהם ז"ל בס' זית רענן, דכל חשבונות דעלמא הכי הוין, דכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, ולא זכינו לאור תשובתו, ואיברא שהוא דקדוק יפה עכ"ל הרב ז"ל ע"ש, ונ"ל בס"ד ד"מ היו צריכין אלף גרוש לפדיון שבויים, וגבו אותה מכמה בני אדם, ויש אחד שנתן לגוביינה זו פרוטה אחת, דהנה מן הראוי לא תהיה חשובה פרוטה זו לכלום, ותבטל במיעוטה, כי סך אלף גרוש, אם היה חסר פרוטה, לא היתה פרוטה זו מעכבת פדיון השבוי, כי השבאי לא היה מקפיד על חסרון הפרוטה, והיה מקבל הסך ומוסר השבוי, ועל זה קאמר גם בכה"ג מצטרפת פרוטה זו לחשבון גדול, שפדו בו השבוי, ונחשב לזה בעל הפרוטה חלק במצוה זו של פדיון שבויים, ויש לו שותפות במצוה זו:

ועוד נ"ל בס"ד, ד"מ הוצרכו לגבות מעות לחלק למאה עניים, וגבו להם מכמה בני אדם סך עשרה אלפים פרוטות, או עשרים אלף פרוטות, ונתנו לכל עני ערכו, והפחות שבהם לא לקח פחות ממאה פרוטות, ויש אדם אחד שנתן צדקה פרוטה אחת לגוביינה זו של עשרת אלפים פרוטות, הנה שורת הדין מחייבת, אע"ג דכל הנותנים יש להם חלק בצדקה שניתנה לכל עני ועני, מאלו עניים, יען הפחות שבנותנים לא נתן פחות ממאה פרוטות לגוביינה, ונמצא שגם זה יש לו שיעור פרוטה שחשיב ממון אצל כל עני ועני, אבל זה שנתן פרוטה אחת דוקא לאותה גוביינה, אין לו חלק בצדקה זו שנתחלקה לעניים, אלא רק בצדקה שנתנו לעני אחד, דאם תאמר שיש לו חלק בצדקה של כל המאה עניים, נמצא שאתה מחלק הפרוטה שלו למאה חלקים, וכל חלק אינו חשוב כלום, ועל כן זה החידוש קמ"ל בכה"ג נמי מצטרפת פרוטה זו שלו למספר, דנחשב לו חלק הצדקה של כל המאה עניים, אע"ג דזה החלק הוא אחד ממאה מפרוטה, דאינו חשוב כלום:

או יובן בס"ד, שכר מצוה הוא כפי חשבון הערך של אבנים טובות, דאם אבן טובה משקלה קיראט אחד, שוה עשרה דנרים, הנה אם יהיה משקלה עשרה קירא"ט, יהיה ערכה אלף דנרים, כי עתה כל קירא"ט וקירא"ט יהיה שוה מאה דנרים, ואין אומרים שהיא כולה מאה דנרים כפי ערך היותה כולה קירא"ט אחד, יען כי באבנים טובות כל מה שהמשקל ירבה יותר, ירבה הערך יותר, וכאשר כתבתי בספה"ק ברכת אבות על משנה דאם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה, ובזה פרשתי שם פסוקי משלי ע"ש, ועל כן אם גבו לצורך מצוה עשרת אלפים פרוטות, זה נתן מאה, וזה נתן מאתים, וכעזה"ד, ויש בני אדם שנתנו כל אחד פרוטה אחת בגוביינה זו, אז כשנותן להם הקב"ה שכר בעוה"ב, אינו נותן שכר של ערך פרוטה אחת לבדה, אלא מצרף הפרוטה לחשבון גדול של העשרה אלפים פרוטות, שיהיה ערך כל פרוטה גדל ורבה, כפי חשבון האבנים טובות אשר אמרנו:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, כי מדרגות המספר הם ארבעה, שהם אחדים, עשרות מאות אלפים, ואם העשיר נתן צדקה אלף דינרים הנה שורת הדין מחייבת שיכתבו הנדבה שלו בפנקס רק"ם של אחד, ועמו בשורה שלו כותבים שלשה נקודות שקורין שיפ"ר, ואם יש אחד צריך שיכתבו בשורה שניה נדבתו רק"ם של אחד תחת שיפ"ר הראשון כדי שיהיה מורה שהוא מספר דינר אחד, אמנם אם יראה השי"ת שזה נתן הדינר כפי יכלתו, שאין לו יכולת ליתן יותר, ואם היה לו יכולת ליתן אלף דינר כמו אותו עשיר, היה נותן, אז גוזר שיכתבו רק"ם אחד של דינר שלו, תחת רק"ם אחד של מדרגת האלפים שכתבו, לנדבת העשיר, שאז זה רקם האחד של אדם יצטרף עם מספר האלפים, ולא מספר האחדים, ואז יתן לו שכר של אלף:

שם. ר"א אמר מהכא וכבגד עדים וגו'. ק' מה בא לחדש ר"א בדמיון זה דנימין של בגד על דמיון דר"א, דדימה לקליפות השריון, והיינו הך. ונ"ל בס"ד דהשריון אם נחסר קליפה אחת ניכר החסרון בפועל, ודכוותא בצדקה אם נתן אדם דבר מועט כמו פרוטה או שנים ושלש לא חשיבה נתינה, אא"כ אם לא היתה היה ניכר חסרונה, דהשבאי לא היה מוסר השבוי אא"כ יביאו לו הסך שלם, עד ספ"א, על כן אע"פ שזה נתן ב' וג' פרוטות תצטרף לחשבון גדול של מצות פדיון שבויים, אבל אם פרוטות אלו של זה לא היה ניכר חסרונם, שהיו יכולים לפדות השבוי, אע"פ שלא הביא זה פרוטות שלו, אין זו חשיבה נתינה, לכך דימה ר"א הענין הזה לבגד, דבזה אם נעקרה נימא אחת מן הבגד, אינו ניכר, ואינו נרגש החסרון בבגד, ולהכי דכוותא גבי צדקה, אע"פ שאין ניכר החסרון פרוטות אלו, בעיקר המצוה, מצטרפים ולוקחים עליהם שכר גדול:

שם. גדול העושה צדקה בסתר יותר מן מרע"ה. כלומר צדקתו בביטול האף יותר מצדקה שעשה מרע"ה בביטול האף, אבל לאו על כללות המעלות איירי, דודאי לא קם נביא בישראל כמשה, ד"מ מושל בכפר הוא דוגמת המלך במדינה, שבכפר הכל נגמר ונעשה ע"פ מאמרו דוקא, אבל במדינה דהמלך שם נגמרים הדברים ע"פ מאמר המלך, ולכן בזה אמר יכפה אף, ובזה אמר יגורתי:

ומ"ש בעושה צדקה כתיב מתן בסתר יכפה אף, נ"ל בס"ד הטעם, כיון דעושה בסתר אין לו גאוה במצוה זו, וכיון דאין לו גאוה הרי זה נקרא איש תמים, כי ידוע מ"ש מהרח"ו ז"ל דבעל גאוה הוא בעל מום גדול, ולכן העני נקרא איש תמים, ולכן יכפה אף, כי מספר אלף תת"א כמנין איש תמים. או יובן בס"ד, ע"פ מ"ש הרב גנזי יוסף ז"ל בפסוק והרבה להשיב אפו, כי אף קשה מן קליפת עון, דאינו נמחה כולו אלא רק רובו, ולכן אמר והרבה להשיב אפו עכ"ד, והנה אף מספר תת"א בסדר זה, דאות ף' בסוף היא מן אותיות מנצפ"ך, שמספרה ת"ת, ואם תכפה את האף כמו שכופין הכלי, יהיה צירופו פ"א, אות ע' קודם א' וכיון דאות פ' נהפכה להיות בראש תיבה יהיה מספרה שמונים, נמצא נתמעט כוחו של אף בכפיה זו, כי אף מספרו תת"א, ופ"א מספרו אחד ושמונים, ונמצא רובו נמחה והלך, וכמ"ש והרבה להשיב אפו ולא נשאר בו כח אלא מעט:

שם. והמפייסו מתברך בי"א. נמצא פיוס בפה מרויח חמשה ברכות יותר, ובזה יובן בס"ד שמחה לאיש במענה פיו, שמחה אותיות חמשה שזוכה לחמשה ברכות מצד מענה פיו שמפייס לעני. ועוד נ"ל בפרוטה של צדקה פרוטה פטר ו"ה, מלשון יפטירו בשפה, ר"ל אם פטר בפיו שפייסו אז יזכה לשם וחמש שהם אותיות ו"ה. והא דמתברך הנותן בשש ברכות, מפני דכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו

קיים עולם מלא, והעולם הוא שש קצוות שהם מעלה ומטה וארבע רוחות, ולכן כנגד השש מתברך בשש:

שם. אפילו בשעה שכובשים יצרם ומבקשים לעשות צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים. נ"ל בס"ד העשיר יבא לו יצה"ר של אכזריות להתאכזר על עניים, ולא יתן להם צדקה, ויבא אחריו יצה"ר של גאוה, ומיעצו לתת צדקה כדי שיתגאה בה, דאם לא יתן צדקה לעניים במה יתגאה ויתפאר, אדרבה יתבזה מבני אדם ויקראוהו כילי וקמצן, וא"כ זה שני יצרים אלו נלחמים זע"ז בקרבו, ולפעמים יגבר יצה"ר של גאוה, ויכפה את היצה"ר של אכזריות, ויניח את העשיר לתת צדקה כדי שיתגאה, והנה זה צדקה שלו מצד המחשבה היא פגומה, כי הוא עשה צדקה כדי שיתגאה, ואם יזדמן לו אנשים מהוגנים, תהיה הצדקה פגומה מצד המחשבה, וטובה מצד המעשה, כי עכ"פ החיה נפשות כשרות, ולכן התפלל אפילו בשעה שכובשים את יצרם דהיינו בכה"ג שיצה"ר של גאוה גבר על יצה"ר של אכזריות, ולכך מבקשים לעשות צדקה למלאת עצת היצה"ר של גאוה, אל תזמין להם אנשים מהוגנים, דהשתא יקבלו שכר עכ"פ מצד המעשה, אלא הזמן להם אנשים שאינם מהוגנים, דעתה לא יקבלו שכר הן מצד המחשבה, הן מצד המעשה:

שם. זוכה לבנים בעלי חכמה בעלי עושר בעלי כבוד. נ"ל בס"ד זוכה לזה מדה כנגד מדה, הוא החיה את העני זוכה לבעלי חכמה, דכתיב בחכמה והחכמה תחיה בעליה, הוא חיסר ממונו ועושרו בצדקה זו, זוכה לבנים בעלי עושר, הוא כיבד את העני בצדקה זו שנתן לו שלא נתבזה בעיני הבריות, יזכה לבנים בעלי כבוד. ועוד נ"ל בס"ד, זוכה לשלשה דברים אלו, כי המקדים לתת צדקה לעני, קודם שישאל העני ויפתח ידו לבקש ממנו, יהיו שלשה אותיות יה"ו משם הוי"ה רמוזים אצל העשיר, ורק אות ה"א האחרונה אצל העני, משא"כ אם לא יקדים העשיר, אלא העני יקדים לפשוט ידו, יהיו ב' אותיות י"ה אצל העשיר, וב' אותיות ו"ה אצל העני, ואז יהיה השם צירוף והיה, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים ע"פ והיה מעשה הצדקה שלום, ולז"א כל הרגיל לעשות צדקה, כיון דרגיל בודאי הוא מקדים ליתן לעני קודם שיפשוט ידו, ונמצא יש אצלו רמז לשלשה אותיות יה"ו שבשם, ולכן כנגד ג' אותיות יה"ו יזכה לבנים, בשלשה מעלות אלו בעלי חכמה בעלי עושר בעלי הגדה. ומ"ש כל הרגיל נ"ל בס"ד דאם הוא יש לו יכולת לתת אלף זוז בשבוע, אינו נותן האלף בבת אחת, אלא מפריש כל שעה מן היום חלק אחד, עד שמשלים האלף כולה באותו שבוע, וכן עזה"ד, וככה היה מנהגו של עט"ר אדוני אבי זלה"ה, יש לו ב' כיסים בחיקו תמיד, ובכל שעה מן היום מפריש לצדקה מכיסו, ונותן בכיס של הצדקה, ומחלק לעניים מן המופרש ועומד אצלו, ויש למנהגו הטוב הזה סמך מדברי הרמב"ם ז"ל, בביאור המשנה באבות, מ"ש בביאור והכל לפי רוב המעשה, יה"ר זכותו יגן בעדינו אכי"ר:

דף יו"ד. תניא היה רבי מאיר אומר יש פתחון פה לבע"ד. נ"ל קרא את אוה"ע בעל דין בדבר זה, מפני כי דבר זה נוגע להם, דאם הצדקה רצויה ומקובלת, תציל את ישראל משעבוד מלכות, דאין יכולים האומות להשתעבד בהם, אך י"ל למה אמר לשון זה היה רבי מאיר אומר, ולא נקיט לשון הנהוג בשאר ברייתות, לומר תניא ר"מ אומר, ונ"ל בס"ד, מאחר דדבר זה שאלו אותו רשע מן רבי עקיבא, והשיב לו כדי להצילנו מדין גהינם, אל תחשוב דר"מ שמע האי מילתא מפומיה דרבי עקיבא רביה, וקא"ל הכא, אלא כך היה אומר מקדמת דנא, קודם ששאל אותו רשע דבר זה מרבי עקיבא:

שם. מפני מה אינו מפרנסן. ידוע הכלל של כל מקום שאומר מפני מה, דמשמע שיש לשואל ידיעה בשני טעמים, ולכן שואל מפני מה, ר"ל מאיזה טעם משני טעמים הוא, וכאן נ"ל דהשואל יודע ב' טעמים, חדא להציל ישראל משעבוד מלכיות, וחדא להצילם מדין גהינם, ושואל מאיזה טעם משני טעמים אלו הוא, והשיב לו להצילם מדין גהינם, ולא א"ל טעם האחר להצילם משעבוד, פן יגזרו עליהם שלא יתנו צדקה, או כשרואין שנותנים צדקה, ילשינו עליהם שנותנים כדי למרוד במלכות:

שם. משל למלך שכעס על עבדו. מקשים אינו דומה המשל לנמשל, דהכא צוהו בהדיא פתח תפתח לעניך וגו'. וי"ל דהוא מוקים להאי קרא, שמצוה לתת לו כדי חיותו דוקא, לחם צר ומים לחץ, ומ"ש די מחסורו אשר יחסר לו אינו מפרש ליה אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, אלא מפרש אשר יחסר לו משיעור שהוא כדי חיותו דוקא, ולהכי מקשי ליה, איך אתם מפרנסים אותם בשופע גדול, והשיב כדי לזכות. ומ"ש וגזר עליו שלא להאכילו ולא להשקותו קשה היכא איתא להאי בנמשל, דאפילו אם יפרש דקרא דפתח תפתח ונתן תתן לו איירי שמצוהו לתת לו כדי חיות דוקא, היכן צוהו שלא יתן יותר מכדי חיותו. ונ"ל דצוה למערכות השמים כוכבים ומזלות שלא ישלשלו לו טובה, כי הטוב של האדם ועושרו, וכן ההפך בא לו מפאת המזל, וזה כיון דעשאו עני, מוכרח שצוה למזלות שלא יעשירוהו, ונמצא קפיד שלא יהיה לאדם זה טובה ברבוי יותר מכדי חיותו:

שם. א"ל הלא הוא אומר פרוס לרעב לחמך. הקשה הרב עיר בנימין, דאכתי עדיין תקשי מפסוק כי לי בני ישראל עבדים, דמאחר שהם עבדים ודאי המלך כועס ע"ש, והגם דיש ליישב בפשיטות די"ל אע"ג דהם עבדים צוה בפירוש לפרנסם, מ"מ נ"ל בס"ד בלא"ה אין קושיא מפסוק כי לי בני ישראל עבדים, דהא חזינן דאיכא בפסוק זה לשון יתר, דסיים עבדי הם, וכיון דאמר לי בני ישראל עבדים, למאי הוצרך לומר עבדי, ומאי קמ"ל בזה, על כן מוכרח לומר הכי קאמר, דלעולם אצל הקב"ה חשובין בנים בכל זמן, אפילו כשאין עושין רש"מ, אך הם בעיני עצמן צריך שיחשבו עצמן עבדים, ולז"א כי לי בני ישראל עבדים, ולאו לגבי דידי חשובין עבדים, אלא עבדי הם מצידם, דהם צריך לחשוב עצמם עבדים, ולעולם אצלי חשובין בנים בכל גוונא, ועל כן כיון דבאמת אצלו יתברך חשובין בנים בכל זמן, לכן כל אחד צריך לחשוב את זולתו במדרגת בן, ויתן לו צדקה, ורק את עצמו יחשוב שהוא בתורת עבד. והנה לדעת רבי יהודה דס"ל אין עושין רש"מ נקראים עבדים, נ"ל לכן תמצא עבדים עולה מספר עון, לרמוז אם יש עון אז יש להם דין עבדים. ונ"ל בס"ד מספר עבדים יתר על מספר בנים מנין כ"ד, רמז לכ"ד זיני דמסאבותא, שמהם תמשך טומאת העונות, וכמ"ש הרב מג"ע ז"ל ברמז ואיב"ה אשית בינך ובין האשה, שאמר השי"ת לנחש, כי מספר ואיב"ה הוא כ"ד, דאם עושין רש"מ דאין נטמאים בכ"ד זיני דמסאבותא הם בנים, ואם יתטמאו בכ"ד זיני דמסאבותא נוסף כ"ד על מספר בנים, ויהיה אצלם מספר עבדים:

שם. פש גבייהו שבסר דינרי. נ"ל בס"ד, בכונה עשה לשייר מספר טוב, לרמוז להם אח"כ דאל יצטערו על מספר שנתנו לאומות, דגם זה נכנס בכלל הטוב, וכמ"ש לעיל על פסוק וניגשך צדקה, ונמצא שהוא לקח מהם לצדקה גמורה סך תרפ"ג דינרים, כמנין שערי מזון, שפתח להם בצדקה זו שערי מזון:

שם. שלום גדול ופרקליטין גדולים. נ"ל בס"ד, נקיט תרי מילי בשבח הצדקה, ד"מ ראובן תבע בב"ד משמעון אלף דנרים, ויצא שמעון זכאי דלא מבעייא שלא נתחייב באותם אלף דנרים שתבע ראובן ממנו, אלא הוא נטל מראובן אלף דנרים, וכן אלו המקטרגים יקטרגו על ישראל בעבור איזה דבר עון, שבדעתם לחייב אותם, שיהיה מחסור בנפשותם כו"כ חלקים, לפי ערך העון,

שתשלוט הקליפה בהם, ואם עושים צדקה יתגברו בדין, ולא מבעיא דלא יהיה להם מחסור בנפשם, אלא אדרבה יתמלאו נפשותם כמה חלקים טובים, השייכים להם, שהיו טמונים בקליפה שיעלו ויקחו אותם, ונמצא המקטרגין הבאים מצד הקליפה, שבדעתם לחייבם באופן שתשלוט הקליפה בכמה חלקים מנפשותם, הנה בעתה בזכות הצדקה יצליחו ישראל, שהם יקחו מהקליפה חלקים טובים, שהיו טמונים בקרבה, ולז"א שלום גדול הוא חלקים טובים שיקחו מתוך הקליפה, ופרקליטין גדולים כנגד הצלחתם שניצולו משליטת הקליפה, שלא שלטה בחלקים טובים שלהם כאשר חשבו המקטרגים הבאים מכח הקליפה :

שם, גדולה צדקה שמקרבת הגאולה. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, בפסוק והיה מעשה הצדקה שלום, כי ע"י הצדקה יתייחדו ד' אותיות שם הוי"ה ב"ה, וידוע כי שם הוי"ה ב"ה רמוז בצורת אות אל"ף, שצורתו וא"ו ושני יודי"ן, כ"ו כמנין השם ב"ה, ולז"א גדולה צדקה שמייחדת השם ב"ה, שרמוז באות א' שמקרבת הגאולה, דע"י הצדקה שמתייחד בה שם הוי"ה הרמוז באות **א**, יכנס אות א, בתוך אותיות גולה, ויהי גאולה. ועוד י"ל צדקה מלאה כזה צד"י דל"ת קו"ף ה"ה, ראש המלוי מספר גאולה, ושאר אותיות יפה, שהוא מספר פדות ומספר תמים, שתהיה גאולה תמימה :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דהכתוב אמר וצדקה תציל ממות, והכונה באמרו בס"ד, כי צדקה עולה מספר קצ"ט, ואם תסיר מספר קצ"ט מן ת' של מות ישאר ר"א, יתצרפם עם מ"ו של מות יהיה צירוף מאור, וידוע כי המיתה היא חושך, והחיים הם אור, כי כן כינה קהלת את המיתה בחושך, דכתיב עד אשר לא תחשך השמש, וכן דוד המע"ה כינה החיים בשם אור, דכתיב כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, ולז"א וצדקה תציל ממות, שתדחה המות שהוא חשך, ותביא חיים שהוא אור. גם ידוע שהגלות מכונה בשם חשך, והגאולה בשם אור, כמ"ש קומי אורי כי בא אורך, ואחז"ל משל לתרנגול ועטלף, זה מצפה לאור, וזה מצפה לחשך, כן ישראל מצפים לגאולה שהיא אור, אבל העכו"ם חפצים בחשך שהוא זמן הגלות, ולז"א גדולה צדקה שסגולתה לדחות המות שהוא חשך, ולעשותו מאור שהוא החיים, וכמ"ש בס"ד בפסוק וצדקה תציל ממות, כן סגולתה לקרב הגאולה שהיא מאור, ותדחה הגלות שהוא חשך, ובזה יובן רמז הכתוב כה תברכו את בני ישראל אמור להם, כי הכהנים עושים צדקה עם ישראל בברכתם, ועי"כ אמור אותיות מאור יהיה להם, כי הצדקה משנה אותיות המות, ועושה במקומם מאור שהוא החיים :

ועוד נ"ל בס"ד, דידוע הצדקה רמוזה באות גימ"ל דאלפא ביתא, כמ"ש רז"ל בגמרא גימ"ל דל"ת גמול דלים, גם ע"י הצדקה יתברך האדם בשש ברכות בעבור ממונו, ועוד חמש בעבור הפיוס בדברים, וכמ"ש בגמרא, וביה פרשתי בס"ד שמחה לאיש במענה פיו, שמחה אותיות חמשה, נמצא יש כאן אותיות גו"ה, וידוע הצדקה שורשה בשם ﭏ שהוא חסד, דכתיב חסד ﭏ כל היום, והאדם עושה אותה מחמת התגבורת מדת החסד בקרבו, על כן יצטרף עם אותיות גו"ה אותיות ﭏ, שהוא המקור שממנו נובעת הצדקה בלב האדם, ויהיה בזה צירוף גאולה, לכן אמר גדולה צדקה שמקרבת הגאולה. ועוד נ"ל בס"ד דידוע ע"י מצות הצדקה מיחד המלכות שנקראת פה, עם בחינת שם הוי"ה, ויחוד זה רמוז באות אל"ף שעולה מספרו במילואו מספר פ"ה הוי"ה, על כן בזכות הצדקה שמיחד בחי' פה עם בחי' הוי"ה, אות א' אשר במלואו עולה מספר פ"ה הוי"ה, יוסף על אותיות גולה, ויהיה צירוף גאולה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, פירש דידוע הצדקה היא תיקון ו"ה שבשם הוי"ה, כנז' בס"ד פרוטה של צדקה, שהיא פרט ו"ה, ובגאולה ישתלם השם באותיות ו"ה, לכן גדולה צדקה שעושה תיקון באותיות ו"ה שבשם, שמקרבת הגאולה, שבה ישתלם השם באותיות ו"ה, עכ"ד נר"ו :

ומ"ש שנאמר שמרו משפט ועשו צדקה, קשה כיון דבעל המאמר קאי על צדקה לחודה שתקרב הגאולה, אמאי זכר הכתוב משפט נ"כ עמה, ופירש בני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, דלאו כל צדקה היא גדולה לקרב הגאולה, כי אם רק צדקה הנעשית מממון נקי, שהוא עשוי במשפט שאין בו גזל וחמס, זו היא המקרבת הגאולה, אבל העושה עושר שוא גזל בעולה, אם יתן ממנו לצדקה, אין זו רצויה, כי השי"ת דלעולם הצדקה לחודה מהניא לקרב הגאולה והישועה, אך צריך שעושי צדקה אלו המה שומרי משפט שלא לגזול ולא לגנוב ולא לעשוק, אז בצדקה זו קרובה ישועתי לבא, עכ"ד נר"ו :

שם. אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה. י"ל תיבת זוכה נראה לשון יתר, ונ"ל בס"ד כי ידוע מ"ש המגיד למר"ן ז"ל, דהנשמה קודם בואה לעוה"ז מתביישת לראות פני שכינה, כי מאן דאכיל דלאו דיליה בהיל לאסתכולי באפיה, ולכן באה בעוה"ז לסגל מצות ומע"ט, כדי שתהנה מעונג עוה"ב מן הדין, דאז לא בהילא לאסתכולי בפני שכינה, והנה באומרם דבעל צדקה יקבל פני שכינה קשה והלא הצדקה נותן מן ממון שנתן לו הקב"ה בתורת פקדון, ואינו שלו, כדי שיהיה לו מן הצדקה שכר מן הדין, וא"כ עדיין בהיל לאסתכולי, אך באמת תירוץ קושיא זו פשוט הוא, דכתבו המפרשים אם האדם יתן צדקה כפי יכלתו, אז למפרע יהיה אותו הממון שנתנו לצדקה שלו, וזוכה בו מתורת הדין, וא"כ נמצא למפרע נתן צדקה משלו, ואז שכרו בעוה"ב הוא מן הדין, ולא בהיל לאסתכולי, וז"ש אדם נותן פרוטה לעני, ר"ל שנתן כפי יכלתו, אפילו שהוא דבר מועט, הנה הוא זוכה מן הדין באותו ממון שנתנו לעני, דלמפרע חשיב נתן משלו, וכיון דזוכה באותו ממון נמצא יש לו שכר מן הדין, ואז הוא מקבל פני שכינה, ולא בהיל לאסתכולי. ונ"ל בס"ד צדקה במילואה כזה צד"י דל"ת קו"ף ה"א, עולה עם הכולל מספר תשל"א, כמנין זוכה ומקבל פני שכינה בדקדוק. ועוד נ"ל בס"ד, אותיות שכינה במלואם כזה שי"ן כ"ף יו"ד נו"ן ה"י, עולה המלוי מספר רי"ו כמנין גבורה, וידוע דע"י הצדקה תתמתק מדת הגבורה, וימשך לאדם שפע ממדת הגבורה גם כן, נמצא ע"י הצדקה מקבל שפע גם מן הגבורה, שרמוזה בתוך אותיות שכינה פני לשון לפנים, כי המלוי הוא פנימיות התיבות :

שם. ר"א יהיב פרוטה לעני והדר מצלי, דכתיב אני בצדק אחזה פניך. נ"ל בס"ד דריש אחזה פניך על עת התפלה, כי האדם צריך לחשוב ולצייר בדעתו שהוא עומד לפני ממ"ה הקב"ה, וכמ"ש דע לפני מי אתה עומד :

שם. ת"ח המדדין שינה מעיניהם הקב"ה משביען מזיו השכינה לעוה"ב. נ"ל בס"ד, דידוע דאין שכר לאדם מצד הדין, כי אם הכל בתורת חסד, יען כי יש לישראל עם הקב"ה כדין אשה ובעלה, והאשה מעשה ידיה לבעלה, אך ידוע גבי אשה העדפה ע"י הדחק הרי היא לעצמה, וכן כאן גבי ת"ח שמנדדין שינה מעיניהם, הו"ל העדפה ע"י הדחק, שזוכין בשכר זה מן הדין, ונמצא משלהן אוכלים, על כן ישביעם הקב"ה מזיו השכינה לעוה"ב, כי האוכל משלו שבע יותר. ועוד אם אינו אוכל משלו אלא בתורת צדקה, בהיל לאסתכולי, ונמצא ידמה כאדם שאוכל בחושך, או שהוא סומא, דאחז"ל בגמרא דאין הסומין שביען משום כיון דאין רואין המאכל, וכן אחז"ל דהאוכל בחושך אינו שבע לכך צריך שיאכל בליל שבת לאור הנר, וכנז' בגמרא, וא"כ מאן דאכיל דלאו דיליה דבהיל לאסתכולי אינו שבע, אבל אלו

שהם

שהם מדדין שינה מעיניהם, דאז יש להם שכר מן הדין, לכן הקב"ה משביען מזיו השכינה, משביען דייקא, כיון דלא בהילי לאסתכולי, נמצא הנאתם היא לשובע :

שם. כביכול עבד לוה לאיש מלוה. פירוש מה שקרא הכתוב לנותן צדקה בשם מלוה, ודימה את הקב"ה כביכול ללוה, אע"ג דבאמת הכתוב נקיט תוארים ושמות אלו כאן ע"ד דמיון ומשל, עכ"ז לאו מילתא זוטרתי היא זו, יען כי מצינו כתוב בעלמא בבני אדם דקאמר עבד לוה לאיש מלוה, ולכן לא היה ראוי מן הכבוד לדמות את הקב"ה ללוה והאדם למלוה, ועכ"ז דימה אותם בתוארים ושמות אלו, כדי לחבב את בעלי הצדקה :

ונ"ל דמ"מ יש בנמשל קצת מן הדמיון של המשל, והוא דמצינו דאחז"ל בעל צדקה זכיתו גדול, דמבטל בזכות הצדקה גזרה קשה שגזר הקב"ה, דנמצא הקב"ה מקיים דברו של אדם זה הנותן צדקה, כמו שהלוה הוא מוכרח לקיים דברי המלוה. ובזה יובן ותגזר אומר ויקם לך, ועל דרכך נגה אור, והיינו כי הצדקה היא אור לעולם, ומהפכת את המות שהוא חשך, ועושה לאותיות מות להיות אותיות מאור, וכאשר כתבתי לעיל בס"ד, ותיבת אומר בהפוך אתוון מאו"ר, והינו תגזור אומר אותיות מאור מפני כי על דרכיך נגה אור זו מצות צדקה שהיא אור לעולם, דהעני ההולך בחשך יראה אור ע"י הצדקה :

שם. מה יעשה אדם ויהיה לו בנים זכרים, יפזר מעותיו לעניים. נ"ל בס"ד מדה כנגד מדה, דהמפזר מעותיו לעניים הרי זה רודף צדקה, וכתיב רודף צדקה וחסד ימצא צדקה, ודרשו רז"ל לעיל ר"ל שהקב"ה ממציא לו צדקה אחרת לעשותה, נמצא הצדקה מולדת צדקה אחרת כמוה, ואמרתי בס"ד רמז נכון לזה, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים, בתהלים בפסוק פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד, אם תחליף אותיות צדקה בא"ת ב"ש, חוזרים להיות אותיות צדקה ממש כזה, א"ת ב"ש, ד"ק ה"ץ, לרמוז דהיא עומדת לו לעד במקומה, עכ"ד ע"ש, ואמרתי בס"ד שיבא הרמז הזה לנכון ע"ד האמור, דהצדקה יולדת לאדם צדקה אחרת לעשותה, וכמ"ש רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, ובזה מובן המאמר כאן, המפזר מעות לעניים שהוא רודף צדקה, דאז צדקה זו מולידה לו לעשות צדקה אחרת כמוה, דנמצא צדקה יולדת צדקה, כן הוא הזכר יוליד זכר כמוהו, ולא יוליד נקבה. ובאופן אחר נ"ל המאמר מפזר צדקה לעניים, פירוש אינו נותן הצדקה כולה לעני אחד, אלא מפזרה לעניים הרבה, יזכה לבנים זכרים, כלומר יבואו לו בנים זכרים הרבה, ולא בן זכר אחד דוקא, והוי מדה כנגד מדה, כי כל משפיע נקרא זכר, והוא חילק השפעתו להרבה, שנעשה בסוג זכר הרבה, לכן יזכה שיוליד זכרים הרבה :

ועוד נ"ל בס"ד דרך הלצה, הטעם שיזכה המפזר מעות לעניים להוליד בנים זכרים, דמנהג רוב העולם, כשיבא לאדם בן זכר מחלק מעות לעניים ביום המילה, משא"כ אם יבא לו בת אינו מחלק כלום, ולכן העניים כשרואין זה ותרן ומפזר מעות לצדקה תמיד, אז יברכו אותו שיוליד בן זכר, ויחלק צדקה ביום המילה, ולכן אמר שזוכה לבנים זכרים מכח ברכתן של עניים, וכבר אחז"ל אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, שהרי שני גדולי הדור דוד ודניאל ברכום שני הדיוטות ונתקיימה ברכתם. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, כל משפיע נקרא זכר, ולכן שמשפיע שנקרא זכר במצוה זו, לכך מדה כנגד מדה יבאו לו בנים זכרים שהם משפיעים, ולא נקבות שהם נשפעים עכ"ד נר"ו :

שם. רי"א ישמח את אשתו בדבר מצוה. פירש רש"י לפני שמים. נ"ל בס"ד טעם לזה, דהאשה יש לה תענוג ושמחה מרובה בשיחה נאה של בעלה, אשר שח עמה לפני שמים, ולכן מצינו ברב ע"ה אע"פ שלא שח שיחת חולין, כמ"ש הרמב"ם ז"ל בכלל עשרה מיני חסידות שהיו אצל רב, עכ"ז אתמר בגמרא דרב כהנא גני תותי פורייא דרב, ושמע דשח ושחק ושמש, ואם לא יש לאשה שמחה ועונג בשיחה לפני שמים, לא היה שח רב שיחת חולין, אך כיון דיש שמחה לאשה בכך, על כן נעשית שיחה חולין זו בכלל מצוה, ומאחר דהאשה יהיה לה תענוג ושמחה בשיחה קודם תשמיש, מוכרח שיהיה לה התעוררות תאוה יותר, וממילא היא מזרעת תחלה, ואחז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, ולז"א ישמח את אשתו בדבר מצוה, דהיינו קודם תשמיש, דעי"כ יהיה לה התעוררות תאוה לתשמיש יותר ואז מזרעת תחלה ויולדת זכר. ומ"ש ר"א ב"י אומר לא יתן אדם פרוטה לתוך ארנקי של צדקה, אא"כ ממונה עליה כרחב"ת, משמע דקאי על ענין זה, ולאו מילתא באפי נפשה היא, והכונה דהביא סגולה אחרת שיהיו בניו זכרים, והיינו שמקפיד לתת הצדקה ליד גבאי נאמן, והגבאי הנאמן הוא משפיע שהוא בסוג זכר, ולכן מדה כנגד מדה יביא זה בנים זכרים, מאחר דדקדק לתת הצדקה ליד גבאי נאמן, שהוא בסוג זכר. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, פירש הטעם, דאם ישמח את אשתו בדבר מצוה יזכה לבנים זכרים, דאחז"ל ע"פ שמחים וטובי לב, שמחים שנהנו מזיו השכינה, וטובי לב שנתעברו נשותיהם זכרים, נמצא השראת שכינה גורם להוליד זכרים, וידוע אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, וכיון דאיכא שמחה בין איש ואשתו, יהיה שם השראת שכינה, דאיש ואשה שזכו שכינה שרויה ביניהם, וכיון דאיכא השראת שכינה ביניהם, ועל מטתם, יזכו לבנים זכרים, עכ"ד נר"ו :

שם. רבא אמר מהכא והוא מרומים ישכון מה טעם וכו'. נ"ל בס"ד הכתוב אמר ב' דברים, הא' והוא מרומים ישכון, כלומר יתעלה וימשך לו השפעה ממקום עליון וגבוה, והב' מצודות סלעים משגבו, כלומר השפעתו תהיה חזקה ומתקיימת כסלעים, ולא תהיה רפויה בידו, ונתן טעם לזה מ"ש והוא מרומים ישכון, בעבור כי לחמו נתן, לחמו דייקא, שלא אמר לחם נתן, אלא לחמו המיוחד ומזומן לו לסעודתו נתן ממנו, וכיון דנתן מלחם שהוא חיות נפשו שהוא מעולה, לכן יזכה לשפע המעולה שימשך לו ממקום עליון, ומ"ש מצודת סלעים משגבו שתהיה השפעתו חזקה וקיימת בידו, היינו מפני שמימיו נאמנים, ר"ל מימיו הוא עושרו וממונו שנתן ממנו לצדקה, בא לו בנאמנות, שהיה נקי מגזל וחמס, ולכן מדה כנגד מדה יהיה השפע חזק וקיים אצלו :

שם. איהו בן עיה"ב כל שמנגד זקניו כבוד. פירוש זכה שיראו זקניו את כבודו בחכמה ובצדקות, ורמז להם בזה על עצמו, שראתה רות זקנת זקינו את כבודו במלכות ובחכמה, כמ"ש רז"ל וישם כסא לאם המלך, לאימא של מלכות, זו רות שראתה את שלמה הע"ה במלכותו :

שם. במה תרום קרן ישראל, בכי תשא את ראש בני ישראל. נ"ל בס"ד, כי קרן האחד של שם ישראל הוא אות ל' שהוא רומז ללימוד התורה, ולכן הוא גבוה מכל האותיות כידוע, והשם הלמ"ד בקרן האחרון שהוא סוף השם שלהם, לרמוז כל עמידתן בעוה"ז הוא על לימוד התורה. ובזה פרשתי בס"ד, לו חכמו ישכילו זאת, היא התורה שנקראת זאת, דכתיב וזאת התורה יבינו למ"ד אחריתם, ר"ל יבינו שיש אות ל' אחריתם, והיינו לרמוז כי עיקר שלהם הוא לימוד התורה הרמוז באות ל', וידוע כי המעשה של המצות מתייחסים לידים, והמחשבה מתייחסת לראש ואותיות כי הם כ"ף ויו"ד אצבעות שהם עיקר הידים שמתייחסת להם המעשה, אך ידוע כי הלימוד הרמוז באות ל', אם לא יקיים האדם מה שלומד במעשה, ואינו מכוין לש"ש, מה יועיל הלימוד לבדו, וז"ש במה תרום קרן ישראל הוא אות למ"ד שבשמם, בכי בכ"ף יו"ד, אשר תשא אותם את ראש בני ישראל, זו המחשבה טובה שתתייחס. ועוד נ"ל קרן ישראל שהוא

שהוא

שהיא אות ל', תצרפנו עם ב"י כ"ף יו"ד, יהיה צירוף כלי, וכיון שיש כלי ירד השפע, סימן לדבר ויאמר אין עוד כלי ויעמוד השמן. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, ע"ד מ"ש רז"ל כל דבר שבמנין אפילו באלף לא בטיל, עכ"ד נר"ו:

שם. עד היכן כחה של צדקה, אמר להם באו וראו מה פירש דוד אבא, פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד, כך הגרסא בעין יעקב דפוסים ישנים, באו וראו, אך בגמרא גריס לאו וראו, ונ"ל בס"ד, הא דשאלו רק על הצדקה, והוא הביא להם פסוק מן התהלים, ולא הביא להם פסוקי תורה הכתובים בפרשת ראה, ושאר דוכתי, והוא כי ידוע מ"ש במ"א, כל המצות הם באור ישר, ומצות צדקה באור ישר ואור חוזר, רמז לדבר והחיות רצוא ושוב, כלומר הצדקה שהיא חיים לעניים ואביונים היא ברצוא ושוב, ר"ל אור ישר ואור חוזר, ואמרתי בס"ד, לכן דוד הע"ה נקיט שבח הצדקה בפסוק זה של פזר נתן וכו', שהוא שבח הצדקה בקריאה בדרך ישר, ובקריאה בדרך חוזר, שיש לו משמעות מרישיה לסיפיה, פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד, וכל שלשה תיבות מדברים דבר אחד בפני עצמו, וכן מסיפיה לרישיה נמי, כל שלשה תיבות מדברים דבר בפ"ע, והוא כך .. בכבוד תרום קרנו .. לעד עומדת צדקתו .. לאביונים נתן פזר .. ולכן שאלו את שלמה הע"ה, עד היכן כוחה של צדקה שיש בה דבר יתרון שלא נמצא בשאר מצות, והשיב ראו מה פירש דוד אבא, פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד, שיש משמעות בפסוק זה מרישיה לסיפיה, ויש משמעות מסיפיה לרישיה, לרמוז דמצות הצדקה היא באור ישר ואור חוזר, משא"כ בשאר מצות. ולפ"ד רבינו האר"י ז"ל שפירש צדקתו עומדת לעד, ר"ל דאות של הצדקה נשאר מאיר במצח האדם כל השבוע, משא"כ שאר מצות, כיון באומרו פסוק זה גם על יתרון זה. ולפי גרסא של בעל עין יעקב, דגריס א"ל באו וראו, נראה בס"ד, כי בחכמה וברמז דק דבר עמהם, להודיעם על אור ישר ואור חוזר בפסוק זה, והוא דהביא ספר תהלים ופתח בפסוק הנ"ז, ואז משך אצבעו על פסוק זה דפזר נתן מרישיה לסיפיה, וחזר ומשך אצבעו מסיפיה לרישיה, לרמוז להם על אור ישר ואור חוזר, ולכן א"ל באו אצלי והתקרבו אלי, וראו בעיניכם מה שאני עושה, ואז תבינו כונתי בדבר זה:

שם. אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. נ"ל בס"ד יש צדיק אשר צדקתו ויושרו בא לו מכח מולידיו, שהיו צדיקים וגידלו אותו בצדקות ויושרות, ושמרו אותו מכל דבר המזיק ליראת שמים, ויש שלא היה לו סעד וסמך בצדקו מחמת מולידיו, אלא הוא יגע וטרח בהלחמו עם יצרו וחומרו, ונעשה איש צדיק תמים, וזה יש לו שבח גדול על הראשון, ולז"א אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, תלמודו דייקא, ולא מחמת תלמוד אבותיו:

או יובן בס"ד, דאין מושיבין בסנהדרין אלא חכם היודע לטהר השרץ, ומראה לו פנים, והיינו כיון שהוא יכול לעשות החייב זכאי ויראה לו פנים, ועכ"ז הוא נמנע מלעשות כן, דאזיל אליבא דאמת, לחייב את החייב ולזכות את הזכאי, ולא יסמוך על חריפות של הבל, יתפאר הדין והמשפט שעושין הסנהדרין, ויש להם בו זכות גדול, והנה אדם כזה שיוכל לטהר השרץ, ולזכות את החייב, ולהראות פנים לדבריו, ועכ"ז הוא אינו עושה כן, דאזיל אליבא דאמת, הנה זה נקרא תלמודו בידו, ר"ל מסור בידו לכל אשר יחפוץ יטנו, וזה יש לו שכר גדול בלכתו אחר האמת, כיון דהיה בידו להטות ולהראות פנים לדבריו:

ועוד נ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש רז"ל זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע, אך יש צדיקים שאין רוצים ליקח מאחרים, אלא מחזירים להם אחר שישובו בתשובה, ולז"א בא לכאן ותלמודו דוקא בידו, ולא ממה שנוטל מאחרים, אע"ג דיש לו זכות בחלקם מן השמים. ועוד נ"ל בס"ד, המעשה של המצות תתייחס לידים, והתלמוד לפה, ואשרי אדם שמקיים במעשה בידים מה שלמד בפה, וז"ש תלמודו כבר נעשה בידו, דהיינו שבא לידי מעשה וקיים בפיעל. או נמי זכה לחדש בד"ת, שאז נקרא תלמודו, כמ"ש רז"ל ע"פ כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. או יובן בס"ד, המחדש חדושי תורה ואינו כותב אותם כדי שישארו קיימים לעולם ולדורות אחרים, ה"ז מאבד הונה של תורה, ולז"א ותלמודו בידו, שכבר כתבו בידו ונשאר למשמרת:

שם. צדקה תרומם גוי אלו ישראל. נ"ל בס"ד, קראם בשם גוי לשבח ולמעלה שהבטיחם לעתיד, ושמתי כדכד שמשותיך שהוא שני שלישי החסד שהם כ"ד וכ"ד ונרמזו באותיות גוי שהוא ג' יו דגפ' י"ו עולים כדכד. ומ"ש צריכין אנו למודעי, כי בכולהו פירושים אין זה כדאי שיהיה נחשב להם לחטאת גמורה, אך ר"א המודעי שפירש החטאת היא בשביל לחרף את ישראל, הא ודאי זה עון פלילי:

שם. צדקה תרומם גוי אלו ישראל וחסד לאומים חטאת. קשה כולהו רבנן פירשו מה היא החטאת, ור' נחוניא לא פירש מה החטאת שלהם. ונ"ל בס"ד כי ר"נ מפרש תרומם גוי אלו ישראל, לאו משום דמקבלין שכר, אלא משום דמכח הצדקה מתברר שיש להם דין בנים, וכמ"ש רבי עקיבא לעיל, וא"כ ממילא מובן הדבר מאליו גבי לאומים, מה החטאת שלהם בצדקה, כי כיון שהם יש להם דין עבדים, הוי נתינת צדקה לעניים שלהם חטאת, כמ"ש לעיל, משל למלך שכעס על עבדו, ובא אחד והאכילהו והשקהו דהמלך כועס, וזו חטאתם של האומות בצדקה:

דף י"א. הוסיפו לו כ"ב שנה. נ"ל בס"ד טעם לכ"ב שנה, כי העושה צדקה מיחד אותיות ו"ה שבשם, כמ"ש הגאון חיד"א ז"ל על מאמר רז"ל דאמרו המפייסו בי"א ברכות ע"ש, והנה ו"ו ה"ה במלואם בשם ב"ן שהם הוא סוד הצדקה עולים כ"ב, לכך הוסיפו לו כ"ב שנה:

ועוד נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בזוה"ק וישם ה' לקין אות, רשם לו אות ו' במצחו, כי אות ו' רומז לחיים, וכמ"ש הגאון חיד"א ז"ל, ואות ו' בשם ע"ב שהוא במלוי יודין שזה וי"ו עולה כ"ב, ולכן בזכות שהוא החיה כל נפשות אלו, נתנו לו חיים כמנין וי"ו הרומז לחיים, שהוא במלוי שם ע"ב שהוא סוד חכמה, כי ידוע דהחיים הם מחכמה, בסוד והחכמה תחיה בעליה:

או נ"ל בס"ד, טעם לכ"ב שנים, כי הוא החיה אשה ושבעה בניה שהיו מתים ברעב, אם לא היה מפרנסם, וגבי ש"ד כתיב וגם דמו הנה נדרש, וגם הוא לרבות דם זרעו, ואע"פ שהאדם ראוי להוליד כמה בנים, מ"מ תפסת מועט תפסת, על כן נחשב לו בעבור זרעו שנים שהם זכר ונקבה, שהוא קיום פו"ר, ונמצא שבעה בנים יולידו י"ד, והם עצמם שבעה הרי כ"א, ועם האלמנה הרי כ"ב, לכן הוסיפו לו כ"ב שנים כנגד זה. ובזה יובן מאמרם שאמרו כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא, דקשא הול"ל עולם שלם, אך האדם עצמו נקרא עולם, וכמ"ש בתיקונים במאמר ניחא לך דאתרביא לעלמא, וזרעו שעתיד להוליד הם מונחים במוחו שמשם יוצא הזרע, ולז"א עולם מלא, כלומר הוא וזרעו אשר במוחו. ובזה יובן לתרץ עוד דקדוק אחר כאן, למה המלאכים באו בטענה זו, דכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא, ולא באו בטענה מן הכתוב דקאמר וצדקה תציל ממות, ובזה ניחא, שהם באו בטענה זו כדי להוסיף לו חיים, כנגד נפשות אשר החייה אותם ונפשות זרעם:

שם. ת"ר מעשה במונבז המלך שבזבז אוצרותיו. נ"ל בס"ד מלבד שנקרא מונבז על שם הבזבוז הזה, עוד יש בשמו הטוב רמז על מצות הצדקה שעשה, דידוע בצדקה האדם מעלה מ"ן מתתא לעילא, דכתיב אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף, ולכן אותיות שמו מ"ן בז:

שם. גנזו אוצרות למטה ואני גנזתי למעלה. נ"ל בס"ד למטה מן אותיות אוצר יש אותיות בז קש, רמז גנזו נכסים שדומין לקש, שאין בו קיום ורוח תשאנו, כן הנכסים למה נקראו זוזים שזזין ממקומן, כי גלגל הוא החוזר בעולם, אבל אני גנזתי למעלה, כי למעלה מן אותיות אוצר יש אותיות קפ"ה, כי למעלה מן א' לא יש אות, וידוע שם אל הוא חסד, דכתיב חסד אל כל היום, והוא במילואו כזה אל"ף למ"ד עולה קפ"ה, ומדת החסד נמשכת בלב האדם משם אל שהוא קפ"ה, ולכן מצות הצדקה נגנזת למעלה במדת החסד שהוא שם אל מלא, שעולה קפ"ה הרמוז למעלה מן אותיות אוצר, והביא על זה פסוק אמת מארץ תצמח, דדריש ליה על הצדקה, והיינו דכתיב וצדקה תציל ממות, כי בצדקה מתייחדים ארבע אותיות שם הוי"ה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל ע"פ והי"ה מעשה הצדקה שלום, וידוע ששם הוי"ה רמוז בצורת א' שהוא צורת וא"ו, ושני יודין שעולה מספרם כ"ו כמנין הוי"ה, ונרמז השם בצורת **א'** שמספרו אחד, לרמוז כי ה' אחד ושמו אחד, על כן אצל עושה צדקה שמייחד בה את שם הוי"ה הרמוז בצורת א' יצטרף אות א' עם אותיות מת, ויהיה צירוף אמת, ויתבטל המות, ולכן מכנה הצדקה בשם אמת, דכתיב אמת מארץ תצמח:

ועוד נ"ל בס"ד, מ"ש אני גנזתי למעלה, דרמז להם בזה, לאפוקי מדעת אותו הקמצן שנתן עילה לעשירי עם, שלא ליתן צדקה לעניים בשנת בצורת, כדי שירעבו העניים מאד, ויצעקו אל ה' מקירות לבם, ואז הקב"ה ישמע לצעקתם ויסיר הרעב, והיתה הרווחה כדרך שעשו אנשי נינוה, שלא נתנו מאכל לבהמות, והפרידו היונקים מאימותם, כדי שיצעקו ותשמע לצעקתם והיתה הרווחה, והוא כיון בעילה נבערה זו לטובת עצמו, כדי שלא יכפו אותו ליתן צדקה, ובאמת הבל יפצה פיהו בזה, כי אפילו לפי דבריו שתיקון זה יועיל להם, שיעשה הקב"ה נס ויסיר הרעב והיתה הרווחה, עכ"ז מפסידים באופן זה, שאם היו נותנים צדקה, ובזכות הצדקה תהיה הרווחה, היה מגיע הריוח למטה ולמעלה, כי ע"י אתערותא דלתתא במצות הצדקה, ובפרט בשנת בצורת, ירבה השפע בעולמות העליונים, וישתלשל השפע גם למטה, ויהיה הרווחה לארץ ג"כ, משא"כ אם לא יתנו צדקה, ויעשה הקב"ה תשועה לארץ, בלא זכות התחתונים, לא יתחדש רבוי שפע והארות בעולמות העליונים, אלא הקב"ה יצמיח סיבה בארץ להיות הרווחה, דמאחר לא היה אתערותא דלתתא ע"י מצות לא יהיה חידוש למעלה בעולמות העליונים, ולז"א גנזתי אוצרות למעלה, כלומר אל תאמרו למה בזבזת והפסדת ממון, אדרבה היית מניח העניים ברעב, דאז יצעקו אל השי"ת מקירות לבם, והיה עושה הקב"ה סיבה להסיר הרעב מכח צער העניים אשר ירבה מאד, ולז"א אפילו לפי דעת הכסיל החושב כן, הנה באופן זה לא היתה ההרווחה אלא רק למטה, ולא היה מתחדש דבר למעלה, אך בזה האופן אשר עשיתי שבזבזתי צדקה לעניים לחיותם ברעב, גנזתי טובה וברכה גם למעלה, שגרמתי בזה תוספת אורות ושפע בעליונים ג"כ, ונמצא היתה הרוחה למעלה ולמטה, שנאמר אמת מארץ תצמח, זו מצות צדקה, ואז גם הצדק הזה משמים נשקף:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, מ"ש אבותיו גנזו למטה ואני גנזתי למעלה, ע"פ מ"ש בס"ד בביאור קהלת בפסוק מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, כי קודם אותיות שמש יש אותיות רל"ר, שהם מספר נפש, ואחר אותיות שמש יש תת"ן, שהיא מספר טוב פעמים אדמה, והכונה אם האדם יעמול בשביל טוב של אדמה, דהיינו הגוף, מה יתרון יש לו בזה, כי אין זה קיים בידו, אלא ראוי שיעמול בשביל הנפש הרמוזה למעלה מן אותיות שמש:

ובזה יובן המאמר כאן אבותיו גנזו למטה, ר"ל עמלו בשביל טוב אדמה הרמוז למטה מן השמים, כי עשו אוצרות לצורך הגוף הנברא מן אדמה, וסוף הגוף לקברות יובל, ולא לקח מאומה בידו, אבל אני גנזתי למעלה לצורך הנפש שהיא למעלה מן השמש והיא קיימת, והטוב אשר עשיתי לה קיים לעולמים:

ואמר עוד אני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו, רמז בזה על כח הסט"א המכונה בשם יד, כמ"ש במוסף מפני היד שנשתלחה במקדשך, שיש כח סט"א שנקרא בשם יד, כן אני עשיתי צדקה לש"ש, שלא תוכל הסט"א לשלוט בה, הן מצד גאוה, הן מצד פניה אחרת. ואמר עוד אני גנזתי נפשות, לאפוקי מדעת הכילי דמדמה הצדקה לדין אדם שפרנס אשת חבירו, דאמרו הניח מעותיו על קרן הצבי, דאין חייב הבעל לשלם, כי באמת זה אינו, אלא ענין זה דומה למי שחלתה אשתו, ועמד אחד והוציא לרפואתה, דחייב הבעל לשלם לו כאלו צוהו בפירוש, משום דודאי לא ניחא ליה שתמות אשתו, וכאשר פירשו בזה המפרשים ז"ל כונת הפסוק נתן תתן לו וכו', יען כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ע"ש, וכן כאן אמר אל תאמרו אם הקב"ה הביא רעב, בעבור עונות הדור כדי לצערם, אתה איך תפרנסם, לז"א אני גנזתי אוצרות נפשות, דאם לא הייתי מפרנסן היו מתים ברעב, ובודאי לא ניחא לקב"ה דימותו, וחשיב כאלו צוני בפירוש לפרנסם, וא"כ ועל כן אפילו לפי דעת קלה זו שפיר עבדית ורצון קב"ה בהכי:

ואמר עוד אני גנזתי לעצמי. יובן בס"ד לאפוקי מדעת אותו כילי, שאמר אין טוב ליתן צדקה לעני דבזה גורם לו שימות כמ"ש אותו חכם לריש גלותא, כאשר שולחים לו מתנות ולא מקבל דהוה אמר ליה לא ניחא למר דאחיה, דכתיב שונא מתנות יחיה, ועל זה אמר דגם טענה זו הבל, יען כי אני גנזתי לעצמי שיש לי הנאה גדולה מצדקה זו, שאני נותן לעני, דיותר ממה שבעה"ב עושה עם העני, הנה העני עושה עם בעה"ב, וא"כ אין אני נותן לו צדקה בחנם, ואין זו מתנה. ואמר עוד אני גנזתי לעוה"ב, נ"ל בס"ד לאפוקי מדעת אותו המערער על הצדקה, דאומר זה כמו רבית, שהאדם נותן מעט ולוקח שכר הרבה בג"ע, בשביל המתנה שממתין ואינו לוקח שכרה בעוה"ז, וה"ז חשיב אגר נטר, ועוד דאמרו הצדקה יש לה פירות, דכתיב זרעו לכם לצדקה, ונמצא הפירות הם אגר נטר, דזה אינו, כי אני מעיקרא כאשר נתתי הצדקה גנזתי מלוה לעוה"ב, שאין שכר מצוה בעוה"ז אלא בעוה"ב, ונמצא עת קבלת השכר הוא מן התשלומין, ולא חלו התשלומין שלה מקודם, כדי שתאמר אגר נטר, ומה שהקב"ה זורע שכר הצדקה ונותן לו פירות, כל זמן שהאדם חי בעוה"ז, זהו בתורת חסד, כי מצד הדין אין לו לקבל שכר בעודו בעוה"ז, כי מעת שעשה הוא ע"מ שיקבל שכרו בעוה"ב:

דף י"ב. כהא דמר בר רב אשי הוה קאי בריסתקא דמחוזא וכו'. נ"ל בס"ד להליץ בעד מר בר רב אשי, דודאי לא היתה כונתו לרדוף אחר השררה והכבוד ח"ו, אלא כונתו לש"ש, דאמרו בגמרא המתמנה פרנס וראש ישיבה עונותיו נמחלים, ועל זאת היתה ג"כ כונת ר"א מדפתי, ובעבור זאת נצטער. ועוד נ"ל בס"ד להליץ בעד מר בר רב אשי, דאחר ששמע מאותו שוטה אותם דברים, והבין דהנשיאות היא שלו מן השמים, חשש אם יתמנה אחר מוכרח שימות בלא עתו, כדי שיהיה נדחה מפניו של מר רב אשי, דשעתא קיימא ליה דוקא, דאז תחזור הנשיאות אליו, וכאשר מצינו דחש ר"ח בר חמא בכיוצא בזה, כשראה בחלום שיהיה רב ראש ישיבה, ולכך לא רצה להתפייס עמו כדי שילך לבבל, ושם יהיה ראש ישיבה, ולא יהיה הוא נדחה מפניו, אך התם לא ראה ר"ח שיהיה רב ראש ישיבה בא"י, ואפשר שיתקיים החלום בהיותו בבבל, משא"כ הכא, הגיד השוטה שיהיה מר רב אשי ראש ישיבה במתא מחסיא, ועל כן אם יהיה שם אחר במקומו, מוכרח שיהיה זה נדחה

מגניו, לכן עשה השתדלות שיהיה הוא שם לטובת החכם ההוא:

שם. אע"פ שניטלה מן הנביאים, מן החכמים לא ניטלה. פירוש הנבואה העקרית לא ישיגנה הנביא אלא רק ע"י הכנה שעושה ביחודים וכונות, אבל רוה"ק תבא מאיליה בכל עת, אע"פ שאינו עושה הכנות להשראת רוה"ק. והנה רז"ל לפעמים קורין את הנבואה בשם רוה"ק, וכן נמי קורין את רוה"ק בשם נבואה, כי הענין אחד, ורק הנבואה היא נמשכת ממקום גבוה ועליון יותר ממקום שנמשכה ממנו רוה"ק, ולפעמים ישיגו הנביאים כמה דברים ברוה"ק שנמשכת ממקום תחתון אך בעלי רוה"ק שלא הגיעו למדרגת הנביאים לא ישיגו בנבואה שהיא ממקום עליון, אלא רק ברוה"ק שהיא נמשכת ממקום למטה ממקום הנבואה, ולכן אמר כאן אע"פ שהנבואה העקרית ניטלה מן הנביאים, מן החכמים לא ניטלה, כלומר עוד יש רוה"ק שהיא דומה אל הנבואה, שנמצאת אצל החכם, אך זה החכם שרואה ברוה"ק הוא עדיף מנביא, לאו עדיף במעלה, דודאי הנבואה מעלתה גדולה טפי, שהיא ממקום למעלה ממקום שנמשכת ממנו רוה"ק, אלא לענין הא עדיף מפני שתבא לאדם גם אם לא יעשה הכנות ע"י יחודים וכונות, אלא תבא מאיליה, ואין לה עת וזמן מוגבל. ומ"ש חכם עדיף מנביא, פירש בני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, הכונה כמו ענין הלכות שנשתכחו בימי אבלו של מרע"ה, דא"ל ליהושע שאל בנבואה, וא"ל אין נביא רשאי לחדש, אבל עתניאל בן קנז החזירן מחכמתו ופלפולו, נמצא חכם עדיף מנביא, להחזיר אבידה כזו וכיוצא בה, עכ"ד נר"ו:

שם. אמר רבא ואנא בתרא. פירש מהרש"א ז"ל, לא קללו שימות רמי בר חמא, אלא יגרשנה רמי בר חמא וישאנה רבא, אבל רמי בר חמא הוה חש לישא אשה גרושה, כדאמרינן בפרק ערבי פסחים לא תבשל בקדרה שבישל בה חברך, ומאי ניהו גרושה בחיי בעלה, ומש"ה לא אמר ואנא בתרא, דא"כ היה מקלל את רבא שימות לפניו, דהא א"א לו שישאנה בענין אחר עכ"ל, וקשיא לי בדבריו חדא גירושין ובפרט אשה ראשונה יותר חמיר וקשה מחשש זה דישא גרושה בחיי בעלה, דאין זה אלא עצה טובה משום נקיות בעלמא, ואיך יחוש להא ולא יחוש לגרושין, ועוד אי איתא דאיכא למיחש מגרושה בחיי בעלה טפי, אמאי לא חש רבא. ונ"ל בס"ד לקיים דברי המהרש"א ז"ל, דאפשר אותו זמן היה רמי בר חמא נשוי אשה, ואם יקח בת ר"ח ויגרשנה אינו מגרש אשתו ראשונה, דקשה מאד, דארז"ל בסוף גיטין כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, ולכן ניחא ליה בשביל קיום נבואתה לארס אותה דוקא, ולא ישאנה ואח"כ יגרשנה כדי שתנשא לרבא, ותשאר אצלו, ובזה תתקיים נבואתה, אבל רבא עדיין לא נשא אשה, ואם יקחנה קודם רמי בר חמא ויגרשנה כדי שיקחנה רמי ב"ח, הו"ל מגרש אשתו ראשונה, ודבר זה קשה מאד, דאפילו מזבח מוריד עליו דמעות, לכן אמר ואנא בתרא. ועל עיקר הערה זו של המהרש"א ז"ל, מ"ש רבא ואנא בתרא, ולא אמר כן רמי ב"ח, מפני דאפשר רמי ב"ח היה כהן, וא"א ליקח גרושה, ואי הוה אמר אנא בתרא הוה מוכרח לפרש כונתו שימות רבא וישאנה הוא, אבל רבא לא הוה כהן, וכאשר הכריח בספר הדורות, כי רבא בא"ף שלקח בת ר"ח לא היה כהן, כנז' באות רי"ש ע"ש, ולכך אמר הכי:

אמנם רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים הקדמה ל"ו דף מ"ב ע"ב פירש, כי בת רב חסדא היתה בסוד המלכות, ועליה רמז הכתוב מה רב טובך, בת רב חסדא שהיא בת רב החסד, אשר צפנת ליראיך, הם רמי ב"ח ורבא דרמי ב"ח בסוד הדעת שהוא עליון, ורבא בסוד היסוד שהוא תחתון, ולכך אמר רבא ואנא בתרא, לפי סדר המידות עכ"ד בקיצור ע"ש, ובמ"ש רבינו ז"ל מובן מ"ש בכתובות דף פ"ה, דאמר על בת ר"ח אשתו קים לי בגווה דלא משקרא, והיינו כי היא בסוד המלכות, שהוא סוד דיבור, ואיך תשקר ותחטא בדיבור, לכך אמר קים לי בגווה דייקא:

שם. לאחר שאכל ושתה אין לו אלא לב אחד. נ"ל בס"ד, לב ולב אותיות בלבול, דכל היכא שיש לו לב ולב, יש לו בלבול דלא ידע מה לעשות הכזה או כזה, ואחר אכילה נתיישב דעתו, ואין לו אלא לב אחד, יען כי אחר שאכל ושתה נעשה שמחה בלבו, וכמ"ש לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך, ולכן תמצא שמחה אותיות שח מה, והיינו לב אחד עולה מספר מה, ר"ל ע"י השמחה שבלב, אינו שח לב ולב, אלא שח לב אחד:

דף י"ד. ת"ר אין עושין ס"ת לא ארכו יתר על הקפו, ולא הקיפו יותר מעל ארכו, פירוש שיכוין להיות חוט המקיף יריעות כל הספר, לאחר שיהיה נתפר ויתגלגל, אריך כשיעור אורך היריעה ממטה למעלה, שזהו נוי לס"ת, וכן היו הלוחות ארכן ורחבן ועוביין שוין יחד, כמ"ש בספר הלבוש ז"ל ע"ש, אך י"ל אמאי האריך התנא למנקט כהאי לישנא, והול"ל בקיצור ס"ת צריך שיהיה ארכו והקיפו שוין. ונ"ל בס"ד דמשמע מדברי הריטב"א ז"ל שהביא דבריו ביד רמה, דאסור להשוות ההקף עם הגליון, ע"י שיעשה את העמודים עבים ביותר, או דקים ביותר, אלא צריך שיהיו העמודים עשויים כדרך העולם, בשיעור בינוני, וכן אסור להרבות בשיעור אורך הגליונים למעלה ולמטה מעיקרא, באופן שבודאי יהיה האורך יותר על ההקף, ואחר שיתפור ויגלול יחתוך משיעור הגליונים, עד שיהיו שוים האורך וההקף יחד, אלא צריך לעשות הכל במידה הראויה, ויהיה האורך וההקף שוה מאיליו ומעצמו ע"ש, ובזה מתורץ דקדוק שדקדקנו, שאם היה אומר התנא ס"ת צריך שיהיה ארכו והקפו בשוה, הייתי חושב שמותר לעשות ע"פ המצאות הללו הנז"ל, באופן כי סוף דבר יהיה שוה ע"י תיקון, ולכך הצריך התנא לישנא, באומרו אין עושין ס"ת לא ארכו יתר על רחבו, לומר לא יעשה לכתחילה אורך הרבה בהעדפת הגליונות, כדי שיוכל להשוות, וגם לא הקיפו יתר מעל ארכו, דהיינו שיעשה עמודים עבים יותר מן הנהוג, כדי שאם אח"כ ימצא שהיקף יותר, יגרור מעובי העמודים עד שישוה ההקף עם האורך:

שם. רב אחא בר יעקב כתב חד אמטא דעגלא ואתרמי ליה. י"ל למאי אצטריך לאשמעינן דכתבו על עור עגל, דמאי נ"מ בין עור עגל לבין עור שה או צבי, ונ"ל בס"ד, דבא להודיע רבותא דזכותיה דאתרמי ליה הכי, אפילו בעור עגל שהוא קשה הרבה, ויזדמן בו עורות קשים ביותר, דאז לרוב קשותם עושים נפח, ואין שוכבים זע"ז הוטב בגלילה, דבהם לא יוכל האדם לשער כפי אומד הדעת, ועכ"ז אתרמי ליה. ועוד נ"ל בס"ד, דבא לרמוז כי משום שהיה בס"ת כתוב בעור עגל, שהוא גבורה, לכך שלטה בו עיה"ר אחר דאתרמי ליה, אבל אם היה כתוב על עור שה שהוא חסד אע"ג דהוה אתרמי ליה לא היה שולט בו עיה"ר, וכיוצא בזה כתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל, מאחר דהמן קנה את ישראל בכסף שהוא חסד, זכו דנעשה להם נס וניצולו, משא"כ אם היה קונה בזהב שהוא גבורה, היה קשה הנס:

שם. א"ל רבנן לרב המנונא, כתב רבי אמי ת' ס"ת. נ"ל בס"ד, הם באו ללמד דין בדבר זה, לומר שפסוק אחד לבדו נקרא תורה, וגם באו ללמד דמותר לכתוב פסוק לבדו, כדי ללמד לתינוקות, ולא אמרי הרי זה משליכו לאיבוד, ושני דברים אלו שבאו ללמד אמרו אותם בלשון חידה לרב המנונא, והוא פירש חידתם תכף ומיד. ונ"ל בס"ד, דרבי אמי עשה כן בכונה מכוונת לכתוב פסוק זה ארבע מאות פעמים לא פחות ולא יותר, כדי להכניע

בזה ת' כוחות של סט"א, בסוד והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו. גם כיון לבטל בזה קליפת עיה"ר הנקראת רע עין שהוא מספר ת', מעל תינוקות של בית רבן, וגם עוד להמשיך להם לב משכיל בתורה, כי משכיל עולה מספר ת'. וגם בחר בפסוק זה דר"ת שלו הם יועילו לכוין בהם האדם קודם הזווג עם אשתו כדי שתתעבר בבן זכר, אם יכוין האותיות בנקודות הידועים שכתבתי אותם במ"א בס"ד:

שם. נטע רבי ינאי ת' כרמי. נ"ל בס"ד גם הכא בא רבא לומר לרבי ינאי, דין אחד בענין החוזרים מערכי המלחמה, שאם נטע חמש גפנים שתים כנגד שתים, ואחד יוצא זנב, יש לזה דין כרם, וחוזר בעבורו, ואמר לו דין זה בדרך חידה, כדי לעשות חידוד לפני התלמידים, והנה לפי פשוטן של דברים צריך לומר שנטע שני אלפים גפנים, שאז הם ת' כרם, בחשבון שתים נגד שתים, וא' יוצא זנב, ברם עינא דשפיר חזי, דיכול לומר נמי שלא נטע אלא אלף גפנים, כי אלו הארבע מאות כרמים נטען סמוכים דוגמת הסגול:

שם. נשתייר שם טפח ששם עמודים עומדים. כתב בש"מ בשם הרא"ב"ד ז"ל, אותם העמודים שאמרו לא ידעתי מה היו משמשים, ואפשר כשמוציאין התורה בקהל לקרותה אז היו גוללים עליהם וכו', ואע"פ שכתוב אפריון עשה לו המלך שלמה עמודיו עשה כסף, מימי משה היו, ואע"פ שלא מצינו אותם לא בצוואה ולא בעשיה, אפשר לא נעשו אלא לאחר שנשלמה התורה, ונצטווה מרע"ה לתתה מצד הארון וכו' ע"ש. ומה שנתקשה ממ"ש עשה לו המלך שלמה, אין זו קושיא, דהא ארז"ל כל שלמה דכתיב בשיר השירים קודש, דקאי על הקב"ה מלך שהשלום שלו, לבד מחד בפסוק הנה מטתו שלשלמה, דקאי על שלמה הע"ה, ונמצא בשיר השירים מפורש, דהקב"ה צוה עליהם לעשותם. ואנא עבדא נ"ל בס"ד, הטעם לעמודים אלו שהושמו כאן, לרמוז על הלוחות שהם סוד נצח והוד, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל, בעץ חיים שער יעקב ולאה, דכל בחינת הלוחות הם סוד נצח והוד, ולכן נכתב לוחות מלא בשני ווי"ן ע"ש, ולכן הניח שם עמודים דוגמת שני ווי"ן שהם נצח והוד, דלכן נכתב לוחות הברית בשני ווי"ן. ועוד נ"ל שני עמודים רמז לשני עמודים מגו תלתא, שהם עמוד תורה ועמוד עבודה, דכל הקורא בפרשת עולה כאלו הקריב עולה, הרי שני עמודים יש בס"ת. גם עוד כל עמוד הוא דוגמת תורה שבע"פ שהיא ששה סדרים והיא כפולה בחלק הנגלה ובחלק הנסתר, כי לכן ראה זכריה הע"ה את תורה שבע"פ מגילה עפה:

שם. יישר כוחך ששברת. נ"ל בס"ד אם לא שברת לא היה שכחה, והיה להם כח הזכרון בתורה כאלו למדו ממני, ואז היו דומים לך בהשגת התורה, כמו שאתה אין לך שכחה מפני שלמדת ממני, כן הם אין להם שכחה כאלו למדו ממני, אך עתה ששברת לוחות ראשונות, שזה גרם שכחה בעולם, כמ"ש רז"ל, נמצא יישר כוחך עליהם, שאתה אין לך שכחה והמה יש להם:

שם. סדרן של נביאים יהושע שופטים וכו'. נ"ל ר"ת של נביאים הוא מעלה להם, וכפי הסדר הזה דנקיט הברייתא יהיה הר"ת עמל מה לה, כלומר עמל הרבה היה לה לנבואה עם ישראל להחזירן למוטב, כמ"ש בגמרא דמגילה, מ"ח נביאים ושבעה נביאות עמדו לישראל, וכולן לא החזירום למוטב, והסרת הטבעת החזירן למוטב, ותיבת מה הוא לשון רבוי. ומ"ש ירמיה כוליה חורבנא, וישעיה כוליה נחמתא, היינו ר"ל רובא דידיה, ורמז לדבר ירמיה יש בקרבו אותיות ימ"ר, וישעיה יש"ע. ואומרו סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא, רמז לדבר חטאו בכפלים, דכתיב חטא חטאה ירושלים, ומתנחמים בכפלים, נחמו נחמו עמי, וכל זה יאמר אלקים בסמיכות הנביאים:

שם. פרענות דאית לה אחרית. הקשו התוספות איוב נמי אית ביה אחרית ע"ש. ונ"ל בס"ד רות שאני, דארז"ל ע"פ מצאתי דוד עבדי, היכן מצאתיו בסדום, נמצא לא אפשר שיצא דוד אלא מן רות שהיא ממואב, ואם לא היה הרעב והליכת אלימלך ובניו ומותם איך היתה רות באה בחיק בועז, ויצא ממנה דוד הע"ה, נמצא הפרענות שהוא הרעב ומיתת מחלון וכליון, היא עצמה סיבת אחרית הטוב, משא"כ פורענות דאיוב לא היתה סיבה לאחרית טוב, כי אם היה נשאר בעושרו הקדוש והצלחתו, לא היה נחשב הכפל שהוכפל עושר ליתרון. ועוד עיקר פרענות שלו שהיא הצרעת, מה היה סיבה ממנה לטובה. ובזה נ"ל בס"ד לתרץ קושית הרב חיד"א ז"ל, דהקשה למה הוצרך להביא דברי ר"י שאמר למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד. ובזה ניחא, דלא תימא אין אחרית הטוב תלוי בקודש, דהיה אפשר יצא דוד הע"ה וזרעו מאשה אחרת בת ישראל, לזה הביא הא דרשה דר"י שתלה דוד הע"ה ברות, שנקראת כן בעבור שיצא ממנה דוד הע"ה, דנמצא לא הוה אפשר שיצא דוד הע"ה, אלא רק ממנה, ואז ממילא תבין, כי הפרענות דרות היא היתה סיבה לאחרית הטוב:

ועוד נ"ל בס"ד. הפרענות דספר איוב ואחרית הטוב שניהם היו באדם אחד הוא איוב, ולכן אין זו האחרית חשיבה כ"כ לטובה, מאחר דקדמה לה הפרענות, והוי כמו אליה וקוץ בה, אבל הפרענות דספר רות היתה באלימלך ובניו, ואחרית הטוב הוא בבועז ורות וזרעם, וא"כ לגבי בועז ורות הוא אחרית טוב גמור ושלם:

דף ט"ו. ומשה כותב בדמע. הגאון מהרא"ו ז"ל פירש לשון דמוע, ר"ל אותיות מעורבות זב"ז ואינם חלוקים לתיבות, ואחר שנפטר חלקום לתיבות ככתוב לפנינו, ויש מפרשים בדמעות שלו כתבם ולא בדיו, כי היה זה ביום שבת, ואסור לכתוב בדיו, ורק במשקים אסור לכתוב מדרבנן, ועדיין לא גזרו רבנן בזה מפני שאין זה דבר המתקיים, ואתא יהושע אחר שבת ועשה עליהם העברת קולמוס בדיו, עכ"ד, ובזה פירשו שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך, פירוש אין אומרים במה נחשבים הדמעות, לכך אמר הלא בספרתך ס"ת שנכתב סופו בדמעות עכ"ד, ולפי דבריהם נ"ל נשאר רושם הכתיבה בדמעות, עד אחר שבת בדרך נס, ועשה עליהם יהושע העברת קלמוס. ובזה נפרש בס"ד דקדוק גדול בכתוב שאמר ומשה בן מאה ועשרים שנה לא כהתה עינו ולא נס ליחה, וקשה כיון דאמר לא נס ליחה, למה פרט על העין בפ"ע, ובזה ניחא כיון דכתב בדמעות אל תחשוב דכהו עיניו מרבוי הדמעות שירדו כנחל, הלכך כתב בהם לא כהתה עינו:

שם. הימן זה משה. נ"ל בס"ד שם זה ירמוז בשמו הטוב העיקרי במילואו כזה, מ"ם שי"ן ה"א, המילוי הוא הימן:

שם. שנותיו ארוכות כעץ. נ"ל בס"ד כתיב כי האדם עץ השדה, והיינו שנמשל לעץ השדה, שכל אילן שמוציא פירות שנותיו ארוכין, חדא כי מזבלין ומשקין אותו תמיד, ועוד אין קוצצין אילן שמוציא פירות, אבל אם אינו מוציא פירות שנותיו קצרים, שכורתין אותו להסקה ולבנין, ולכן איוב שהיה צדיק ועושה פירות, אמר שנותיו ארוכות כעץ, ר"ל דוגמת העץ דהוצאת פירותיו גורמת שיאריכו שנותיו, אי נמי הוא חי מאתים ועשר שנים כמנין עצים, ולז"א שנותיו ארוכות כעץ:

ואמר מגין על דורו כעץ, כי בעת שהיה בטובה היו לוקחים מוסר ממנו לומר ראו מי שעובד אלקים, כמה זכיה יש לו ובעת שלקה ביסורין היו אומרים אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר, ובלימודים אלו היה מגין על דורו מן היצה"ר המפתה אותם לדבר עבירה, וזה היה כעץ אשר בעודו מחובר, ומוציא פירות יהיה ממנו הנאה לעולם מכח פירותיו, וכאשר נתלש דאינו מוציא פירות,

יש הנאה לעולם מן כליון שלו, דע"י שהם מסקין אותו נהנים מהסק שלו, ונמצא יש ב' לימודים הפכיים בעץ, וכן הוא באדם צדיק שלומדים ממנו שני לימודים הפכיים:

ודע כי בזוה"ק איתא, איוב מיועצי פרעה היה, גם איתא בזוהר, כאשר עברו ישראל הים ואמרו שירה, מסר הקב"ה את איוב ביד השטן, ודברים אלו כאן וכאן נזכרו בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים, והשתא מ"ד כאן איוב בימי משה היה, ומ"ד בימי המרגלים היה, יבאו נכון עם דברי הזוהר הנז"ל, אך א"א לומר שנפטר בעת המרגלים, דלפי זוהר הנז נמסר ביד השטן בקי"ס, ובאמת חי ק"מ שנה אחר היסורין, ולכן מ"ד שנפטר בעת המרגלים פליג על הזוהר. גם מ"ד כל שנותיו של איוב הם מאתים ועשר שנים, פליג על הזוהר הנז', דאם היה מיועצי פרעה מוכרח אתה לומר בקי"ס היה לו יותר ממאה שנים, וכיון שנידון ביסורין בעת קי"ס, ואחר היסורין נכפלו שנותיו, צריך לומר דחי יותר משלש מאות שנה. מיהו י"ל דאחר יסורין לא נכפלו שנותיו, ורק הכפל היה בשאר דברים, וכמ"ש התוספות ז"ל, ולפ"ז גם מ"ד בימי יעקב היה, לא פליג על הזוהר, די"ל קודם שנידון ביסורין חי הרבה שנים. גם נ"ל מ"ד בימי אחשורוש היה, ומ"ד בימי שפוט השופטים היה, לא פסיקא להו בהכי, אלא כוונתם לומר דאפשר לומר כך מפני הרמז שמצאו בזה ובזה, ורק מ"ד מעולי גולה היה, ומדרשו בטבריה, א"א לומר דאמר כן בדרך אפשר ולא פסיקא ליה, מיהו יש לומר גם הוא יודה לדברי הזוהר, אך תרי איוב הוו, ואותו שהיה מעולי גולה אפשר שהיה גלגול איוב הראשון. והנה עתה בעיר המלוכה קושטא יע"א, יש מקום בנין נכבד ואומרים הגוים הישמעאלים ששם קבור איוב, וקורין המקום ההוא על שמו, ואפשר שזה איוב האחרון, ואין זה איוב הראשון, כי איוב הראשון נקבר בזמן המרגלים בארץ כנען, כי ראום שהיו טרודים בקבורתו ובהספידו, ואפשר שהוא איוב הראשון, והיו מספידים אותו בארץ כנען, אך הביאוהו לקברו במקום זה שבעיר קושטא, ע"פ צוואתו שצוה בכך לאיזה טעם:

וראיתי לרבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים, באיוב בפסוק איש היה בארץ עוץ, ובפסוק ותאמר לו אשתו עודך מחזיק בתומתך, מ"ש שם דאיוב נשא דינה בת יעקב, ושם ביאר טעמו של דבר ברוחב, וזה אתי כמ"ד דהכא, דס"ל בימי יעקב היה, ודינה בת יעקב נשא, וכבר כתבתי דמ"ד זה לא פליג על הזוהר, דאפשר להיות שהיה בימי יעקב, והיה ג"כ מיועצי פרעה, ונשאר חי עד קי"ס, ונידון ביסורין בקי"ס, ולא חי אחר יסורין כפלים על שנותיו הקודמים, אלא חי רק ק"מ שנים, ומה שהוסיף לו למשנה לאו על השנים, אלא רק לשאר דברים המוזכרים בפסוק:

והנה מפורש שם בשער הפסוקים, באיוב בדברי רבינו האר"י ז"ל, כאשר תרח בעל את אמתלאי אשתו בהיותה נדה, ובראות הקליפות טינוף כזה, הכניסו בטיפה ההיא נשמת אע"ה, כדי לאבדה, והניחוהו לצאת מתוכם ברצונם, כי חשבו שתתאבד שם, אם בהיות שניהם אביו ואמו עובדי אלילים חוטאים ומחטיאים למכור פסילים לע"ז, ואם בפרט בהיות הבעילה עצמה בעילת נדות כנזכר וזהו הטעם שנקרא אברהם גר צדק, כי בראשונה היה תוך הקליפות, וכאשר הכעיס תרח להשי"ת כשבעל אשתו בזמן נדותה ממש, אז מצא הקב"ה עילה להטעות את החיצונים, ולהוציא נשמת אברהם אע"ה מתוכם, והרכיבה באותה טיפה עצמה, ועי"ז לא קטרגו החיצונים בהוציאו אותה מביניהם, כיון שהטיפה ההיא מטונפת וגו', והנה נשמת תרח היתה הפסולת המעורב בנשמת אברהם אע"ה, ולכן נתגלגל הדבר שיתוקן על ידו, ולכן טרח אברהם אע"ה ג"כ להחזיר את תרח אביו בתשובה, ואמנם גם בתרח היה נצוץ קדושה מעורב בו, ובסיבתו חזר בתשובה ואמנם לא הספיקה תשובתו לתקן עון ע"ז שחטא בה לאין קץ, ולכן הוצרך להתגלגל באיוב, וגם אמתלאי אשתו אמיה דאברהם אע"ה נתגלגלה בדינה בת לאה אשת איוב, ולפי שנבעלה לתרח בהיותה נדה, אירע לה אותו מעשה שנבעלה לשכם בן חמור החוי, שהגוי אינו שומר דם נדות ונקנסה בזה, ועוד יש יש תועלת בזה, כי הכתוב אומר ותהי נדתה עליו, דהבועל נדה אותה טומאת הנדות קופצת על בועלה, ואז שכם בן חמור נשא עליו באותה הבעילה הטומאה ההיא של דינה בענין הנדה, ונשארה היא טהורה ומתוקנת, ואח"כ נשאת לאיוב, ולכן איוב לקה בצרעת, לפי שבעל אשתו נדה, וכמ"ש בזוהר פ' נח לית מצורע אלא ההוא דבעיל נדה, דהבועל נדה לוקה בצרעת כנודע, אבל דינה אשתו כיון שנבעלה לשכם בן חמור, די לה בעונש ההוא, ובפרט כמו שאמרנו שכל חלאת טומאתה ניתנה לשכם והיא נטהרה ממנה, ולא לקתה בשחין, ויש בזה טעם, כי תרח שכב עם אשתו נדה בעל כרחה, ולכן הוא שבעלה לרצונו לקה בשחין ואשתו שהיה בעל כרחה די לה שנבעלה לשכם בעל כרחה, לנקות אותה הזוהמא, ולא הוצרכה ללקות בשחין, עכ"ל זלה"ה ע"ש:

ובשער מאמרי רז"ל בבראשית רבה, על מאמר פסיעותיו של אברהם אע"ה, כתוב שם בדף י"א, כי דינה בת לאה שרשה מן הגבורה דינא קשיא, ולכן לקחה שמעון שהוא גבורה, ולהיותה שעדיין לא נטהרה, ומה גם אחר שנכשלה לכנעני, לכן יצא ממנה שאול בן הכנענית, והוא עצמו שלומיאל בן צורי שדי, והוא עצמו זמרי בן סלוא, כמ"ש רז"ל בגמרא דסנהדרין פרק בן סו"מ ע"ש, ולפ"ז צ"ל בתחלה נשאת לשמעון, ואחר שנפטר שמעון נשאת לאיוב שהיה תם וישר ירא אלקים וסר מרע, ותמיהא לי שלא זכר רבינו ז"ל בשער הפסוקים הנז' מענין נשואיה לשמעון כלל, ובספר מאמרי רז"ל הנז' לא נזכר מענין גלגול אמתלאי אמיה דאברהם בדינה, ומ"מ דע דמ"ש רבינו ז"ל בשה"פ שבספר איוב הנז', דשכם בן חמור נשא עליו באותה בעילה כל הטומאה ההיא של דינה, בענין הנדה, ונשארה היא טהורה ומתוקנת, היינו שנטהרה מטומאה הראשונה של אמתלאי, אבל אה"ן מצד בעילת שכם נעשה בה צד טומאה מחדש, אך טומאה זו היא סוג אחר ומדרגה אחרת, ומכח טומאה זו החדשה שבא לה מצד בעילת שכם, יצא שאול בן הכנענית כאשר נשאת לשמעון:

שם. איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה. נ"ל בס"ד הוא היה גלגול ראשון שנתגלגל בו תרח, ולא היה בעוה"ז בסוד הגלגול קודם זה הגלגול, ולא נברא, כלומר לא נימול, כי האדם נשלמה בריאה שלו ע"י המילה, כמ"ש המפרשים ז"ל ע"פ נעשה אדם לשון רבים, פירוש נעשה אני והמוהל, כי קודם שימול האדם עדיין הוא חסר, דארז"ל לא נקרא אברהם אע"ה שלם אלא עד שמל, דכתיב התהלך לפני והיה תמים, וארז"ל איוב נולד מהול ולא הטיף דם ברית, ואע"פ שנולד האדם מהול אם לא יטיף דם ברית נחשב כאלו עדיין הוא ערל, ולז"א לא נברא, ר"ל גמר הבריאה שיהיה לאדם ע"י המילה לא היה לאיוב, מאחר שלא נימול ולא הטיף דם ברית ואמר אלא משל היה, דידוע מ"ש במ"א, שהאדם מצוייר אותיות שלום בגופו, כיצד השי"ן בסוף החוטם, שיש בו ג' קוין, ומ"ם סתומה דשלום מצויירת בפה האדם, כאשר יפתח פיו נראה פיו מ"ם סתומה, ואות ל' מצוייר בזקיפת היד מן הזרוע, דאז פרק הזרוע הוא ראש אות ל', ופרק הסמוך לזרוע הוא אמצע אות ל', ושאר הגוף הוא רגל אות ל', ואות ו' דשלום הוא אות ברית קודש, וכיון דאיוב לא הטיף דם ברית לא נשלם אצלו אות ו' דשלום, ורק האירו בו אותיות שלם דשלום, שהם אותיות משל, ולז"א לא נברא אלא משל היה:

ועוד

ועוד נ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש הרב הקדוש מהר"ש מאלטרפולי זלה"ה, דאיוב היה בסוד העשיה, לכך שלט בו השטן יותר, כי שם יש תגבורת הקליפות יותר, כי המשל הוא בעשיה, וידוע דהיצירה היא בסוד שם הוי"ה, והבריאה היא בסוד שם אהי"ה, וז"ש לא היה בסוד היצירה שהם סוד שם הוי"ה, ולא נברא בסוד הבריאה, אלא משל היה בסוד העשיה, שהם הוא סוד משל:

שם. חסיד היה בעכו"ם ואיוב שמו, ולא בא לעולם אלא לקבל שכרו, הביא עליו הקב"ה יסורין התחיל מחרף ומגדף, כפל לו הקב"ה שכרו כדי לטרדו מעוה"ב. הדבר הזה יפלא, איך ישוו דברי המאמר הזה עם פסוק מפורש ביחזקאל י"ד, והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דניאל ואיוב, המה בצדקתם ינצלו נפשם, נאם אדני ה' הרי מונה הכתוב את איוב עם נח ודניאל, שהיו צדיקים גמורים ונוחלי עוה"ב, וגם זוכר אותו אחר פטירתו, ודוחק לומר תרי איוב הוו, וקרא דיחזקאל לאו על איוב זה הנזכר בכתובים קאי, כי כיון דנקיט ליה בסתמא מן הסתם נראה דעל איוב זה קאי. ונ"ל בס"ד, דאיוב אע"פ שנתגלגל בו תרח, עכ"ז מוכרח דהיה לו נפש של עצמו, מלבד זו הנפש דתרח המתגלגלת בו, כי זה כלל גדול דגילה רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, שאין שום נפש מתגלגלת לבדה כמו שהיא, אלא מוכרח שתבא עמה נפש אחרת חדשה, שאינה מגולגלת מכבר, ולפ"ז מ"ש תנא דברייתא כאן חסיד היה בעכו"ם, קאי על נפש תרח שהיה תחלתו עכו"ם, ועתה בגלגולה באיוב נעשה חסיד ואמר ואיוב שמו, ר"ל דוק בשמיה ותדע מי הוא זה שנקרא איוב אותיות ו"י א"ב, ר"ל תרח שהיה אב בזמן שהיה הוא וי לעולם, שהיה עובד צלמים וחוטא ומחטיא, ולא בא לעוה"ז שנית בגלגול, אלא כדי לקבל שכרו, ר"ל שיתוקן ויזכה אז לקבלת שכר במקומו ובזמנו שהוא בעוה"ב, והביא עליו יסורין כדי לתקנו, ואז יקבל שכרו בעוה"ב, והתחיל מחרף ומגדף, ולא הועילו היסורין שלו שיהיה מקבל שכרו בעוה"ב, ששם מקום וזמן של השכר, לכך כפל לו שכרו בעוה"ז אחר היסורין, כדי לטרדו מקבלת השכר בעוה"ב. וכל דברי תנא דידן קאי על נפש תרח שמצידה עשה איוב חירוף וגידוף, אבל קרא דיחזקאל הנ"ל קאי על נפש העקרית של איוב, כי גוף זה של איוב הנה דנתגלגלה בו נפש תרח, היה בו עוד נפש חדשה אחרת שלו, ונפש זו לקחה חלק בכל המצות שעשה בעוה"ז בגוף זה, ולא היה החירוף וגידוף מצד הנפש הזאת, ועליה נאמר בו איש תם וישר ירא אלקים וסר מרע, ונפש זו הלכה לג"ע והיא מנוחלי עוה"ב, ומצידה מנה הכתוב את איוב עם נח ודניאל:

שם. א"ל טול קיסם מבין שניך, א"ל טול קורה מבין עיניך. נ"ל הן אמת קסם וקורה הם משל על עון קטן ועון גדול, אבל איך יתכן דזה המוכיח ימצא בו עון גדול והוא מוכיח אחרים בעון קטן, דאם הוא רשע כ"כ איך נעשה מוכיח. ועוד נ"ל למה תלה הקורה בין העינים. ומה כונת המאמר שתפס בזה שינים ובזה בעינים. ונ"ל בס"ד מעשה של עבירה ממש קורא אותה בשם קורה שהיא גדולה, כגון מעשה של זנות ששכב עם אשת איש וכיוצא אך דבר מכוער שאין בו מעשה עבירה ממש, אלא הוא חשד של עבירה, שזה עשה דבר מכוער, דהרואהו חושד אותו שיש בידו מעשה ממש של עבירה, וכגון שרואה אותו עושה שחוק וקלות ראש עם א"א, דודאי דבר זה מביאו לידי חשד, שבזה נחשד שהוא עושה עבירה במעשה ממש, ולכן כל דבר מכוער שהוא חשד דוקא נקרא קיסם, ובודאי עבירה במעשה ממש הנקראת בשם קורה, אין נראית לעיני בני אדם, כי אלו המנאפים במחשך מעשיהם, אך שחוק וקלות ראש שהוא דבר חשד של עבירה, יש עושין זה לפני בני אדם ולא אכפת להם, והנה ענין זה של חשד שנקרא בשם קיסם, ידמה לאדם שאכל בביתו ויצא לשוק ולא קנח ורחץ פיו, דנשאר רושם ניכר בין השינים, דהרואהו יבין מדעתו מחמת הרושם שזה אכל, אע"פ שלא ראהו שאכל, משא"כ האוכל ורוחץ פיו שלא ישאר רושם בין השינים, זה לא נודע מאכילתו כלל ועיקר, וכמ"ש הכתוב אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און, ולכן דבר מכוער שהוא ענין חשד דוקא הנקרא בשם קיסם, וידמה לרושם הנמצא בין השינים, שהוא מורה ומוכיח על אדם זה שאכל, אע"פ שלא אכל בפני שום אדם, ועל כן זה המוכיח כשרואה אצל בני אדם דבר מכוער, שהוא אינו מעשה עבירה ממש, אלא הוא דבר חשד של עבירה הנקרא בשם קיסם, אומר להם טול קסם מבין שיניך, ר"ל לא תעשו דבר מכוער שמכונה בשם קיסם, שהוא מוכיח על האדם על מעשה עבירה ממש, כמו רושם הנשאר בין השינים שמוכיח על אכילה ממש שאכל אותו אדם, ואז השומעים יאמרו לזה המוכיח אתה מוכיח אותי על דבר קטן שהוא נחשב קיסם, שאינו מעשה עבירה ממש, אלא הוא דבר שיהיה ממנו חשד של עבירה, הנה אני מוכיח אותך על אשר אתה רואה בעיניך קורה אצל העשירים, שאתה רואה שהם עושין מעשה ממש של עבירה, ואינו חשד בעלמא הנקרא קיסם, ואין אתה מוכיח אותם, כי חנופה תחניף להם, ולז"א טול קורה מאחרים אשר אתה רואה אותה אצלם מבין עיניך, וכן כמו זה המוכיח יוכיח להמונים כספך היה לסיגים, הם ישיבו לו אתה רואה אצל אחרים שסבאך מהול במים, ואתה שותק ואיך מוכיח אותם:

ובזה ניחא לתרץ דקדוק א', מאי דסמיך תלמודא מאמר זה דטול קיסם וטול קורה, למאמר דורו של איוב שטוף בזימה, דילף ענין זה של דור איוב, ממ"ש כולכם חזיתם שהוא מוכיח את דורו, על אשר מסתכלים בנשים, דענין זה אינו מעשה ממש של עבירה, אלא הוא דבר חשד של עבירה, שזה הוא ענין טול קיסם, שהיא ענין דבר מכוער, שמביא האדם לידי חשד על מעשה עבירה:

שם. מאי וסר מרע, אמר ראב"ש איוב ותרן בממונו היה מנהגו של עולם אדם נותן חצי פרוטה לחנוני, פירוש אין דרך מצוי כל כך מטבע שהיא חצי פרוטה, ולכן אם קנה האדם דבר מחנוני, שלפי המשקל והמנין של אותו דבר צריך לשלם לו חצי פרוטה, כגון שקנה מאה אגוזים וחצי, כל אגוז בפרוטה, דצריך לשלם לו אח"ז מאה פרוטות וחצי, הנה זה אחר שלקח בידו המאה אגוזים וחצי, לא ישלם לו אח"ז אלא רק מאה פרוטות, כי יאמר לו מהיכן אביא לך חצי פרוטה, אין זה חשוב ממון, ואם תרצה תן לי חצי פרוטה, ואתן לך פרוטה, וזה החנוני אינו מצוי לו חצי פרוטה, על כן זה יאכל חצי פרוטה מן החנוני, מאחר שכבר לקח המאה אגוזים וחצי, ועתה בא, מי שהכסף בידו ידו על העליונה, אבל איוב אם חייב לחנוני חצי פרוטה ואין לו חצי פרוטה לשלם, יתן לו פרוטה שלימה, וימחול לו החצי, ולז"א מנהגו של עולם אדם נותן חצי פרוטה לחנוני, בלשון בתמיה קאמר, וכי אדם דרכו להיות קפיד למצוא חצי פרוטה כדי לתת אותה לחנוני, אלא הוא אוכל אותה על החנוני, כי יאמר אין זה חשיב ממון, ומהיכן אביא לך פרוטה, אבל איוב אע"פ שלא היה מצוי חצי פרוטה אצלו, אינו אוכל אותה מן החנוני, אלא מוותר משלו, שיתן לו פרוטה שלימה ומוחל לו החצי, ובזה ניחא דנקיט חנווני ולא נקיט פועל, כי בפועל לא ימצא ששוכרו בכו"כ מעות וחצי פרוטה, אבל חנוני שמוכר פירות במנין, ימצא זה כמו אופן שכתבנו וכיוצא בו:

שם. מאי ומעשה ידיו ברכת, אר"ש בר"י כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך. נ"ל בס"ד איוב היה לו מדה טובה במחשבה שבמוחו, ובכונה אשר בלבו, ובדבור שבפיו, וג"פ מדה טובה עולה רי"ג, ועם מספר יד

העושה מתן הצדקה במדה טובה, עולה מספר ברכה, ולז"א מעשה ידיו ברכת, שכל הנוטל ממנו פרוטה מתברך. ברם הרי"ף ז"ל הקשה מנ"ל לפרש דקאי על אחרים שיתברכו ממנו, ודילמא קאי עליה שיתברכו מעשה ידיו, כדכתיב למען יברכך ה' בכל מעשה ידיך. ונ"ל בס"ד, כיון דהכתוב מספר בטובת עצמו, כאומרו שכת בעדו ובעד כל אשר לו מסביב הול"ל ומעשה ידיו ברכת בתוספות וא"ו, להוסיף על דברים האם שדבר בטובת עצמו, על כן משמע דזו מילתא אחריתי היא דמדבר בטובת אחרים:

שם. גדול הנאמר באיוב ממה שנאמר באברהם, הקשה מהרש"א ז"ל אמאי לא הביא קרא דריש הפרשה, דכתיב והיה האיש ההוא תם וישר וכו'. ונ"ל בס"ד, הכא כתיב כי אין כמוהו בכל הארץ, וזה רבותא טפי, אבל התם אפשר דהיה כמוהו בארץ:

שם. מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב מעין עוה"ב. קשה למה רמז הכתוב דבר זה תוך בשורה רעה, ולא נקיט לה עם דברים שדבר בטובתו, דכתיב שכת בעדו ובעד ביתו וכו'. ונ"ל נקיט ד"ז עם פרענות שלו, ללמדך הטעם שלא הגינו מעשיו הטובים לדחות הפרענות מעליו ולהצילו מיד השטן, ולכן נקיט לדבר זה שהטעימו מעין עוה"ב, עם דברים דפרענות דידיה, לומר כיון דראה איוב שהטעימו מעין עוה"ב, הו"ל למיחש פן יאכל עולמו בחייו, והיה לו לבקש מהקב"ה שלא יטעימנו בזאת, וכיון דלא בקש נמצא ערב לו דבר זה לאכול עולמו בחייו, ואז ממילא איבד בזה שכר מצותיו ומעשיו בטובות אלו, שקבלם בתורת שכר, ונמצא לא נשאר בידו שכר מצות, שיגינו עליו לדחות הפרענות, ואז באו עליו אותם הפרענות:

דף ט"ז. שאמרת לו קום התהלך בארץ. קשה למה נקיט דבר זה טפי משאר דברים טובים הנמצאים באברהם אע"ה, ועוד איך יהיה השטן אשר מלאכתו לדבר רע וקטרוג, יהיה עתה מדבר טוב וסנגוריא, ועוד קשה למה השיב לו הקב"ה השמת לבך, והול"ל הידעת את עבדי איוב. ונ"ל בס"ד דרכו של שטן להרע ולקטרג על אנשים שהם עודם חיים בעוה"ז, ולא על אשר נפטרו, כי הוא ממונה על עוה"ז דוקא, כמ"ש משוט בארץ ומתהלך בה, והוא לא דבר טוב על אברהם אע"ה, אלא אחר שנפטר, וגם בזה אין כוונתו להטיב לאברהם אע"ה, אלא כדי להרע לאיוב מכח דברים אלו, והוא כי הוא רואה מעשיו של איוב טובים אך רוצה לקטרג עליו שאינו שלם מצד לבו, כי מטיב מעשיו בשביל שהקב"ה מטיב לו, ואם יראה רעה יבעוט, לכך בקש לדבר טוב על אברהם אע"ה, בדבר אמונה וכשרון הלב, כדי שמתוך דברים אלו יבא לקטרג על איוב מצד כשרון הלב, ולכך זכר ענין זה דקום התהלך בארץ, לומר אע"פ שראה בעיניו דבר קשה, שהוא הפך הבטחה שלך, לא הרהר כלום, ולכן מדבר זה יצא לדבר על איוב שאין לו אמונה וכשרון הלב כמו אברהם, ותנסהו בכך לעשות לך רעה הפך הטובה שאתה מטיב לו, ותראה כי יבעוט ויטה מדרך הישר שהולך בו בזמן זה שאתה מטיב לו, ואע"פ שאתה לא הבטחתו בפירוש על הטובה הזאת שאתה מטיב, עכ"ז כשרואה רעה הפך הטובה בועט, ואילו אברהם ראה דבר קשה הפך הבטחה שלך, עכ"ז לא הרהר ולא בעט, נמצא הוא לא כיון לדבר סנגוריא על א"א בשביל להטיב לא"א, אלא כיון בשביל להרע לאיוב, ולכן הקב"ה שידע את לב השטן בדברים אלו בעבור להרע לאיוב, לא א"ל הידעת את עבדי איוב, אלא א"ל השמת לבך אל עבדי איוב, ר"ל יודע אני שמטרת לבך בדברים אלו שדברת בעד אברהם, הוא בשביל איוב, השמת לבך עליו לדבר בו דבה של קטרוג, ואז פתח פיו ודבר, והוא כונת לבו חולה:

ודע, אע"ג דענין זה של דברי השטן היה ביום ר"ה, ובזוהר ובדברי רבינו האר"י ז"ל בפסוק תרען איוב מפורש שבעת ק"ש מסר הקב"ה את איוב ביד השטן, כדי לטרדו בו, אין זה סותר את זה, כי כן אמת דברים אלו היו ביום ר"ה, אך לא נתן רשות לפגוע בו אלא עד כ"א בניסן, ומיום ר"ה א"ל זה שיפגע בו בכ"א בניסן:

שם. כאדם שמסיתין אותו וניסת. נ"ל בס"ד הכונה כי הקב"ה אמר לשטן לשון זה ותסיתני בו לבלעו חנם, כדי שיבין השטן מדברים אלו שהוא כביכול כאדם שמסיתין אותו וניסת, ואז יוציא השטן הקטרוג מפיו, יען כי איוב אע"פ שהיה תם וישר, עכ"ז מצד נפשו שהיה גלגול תרח עובד צלמים, צריך שיבואו עליו יסורין קשין ומרין, שיש בהם שיעור וסיפוק לתיקון נפש זו דתרח, אך מפי עליון לא תצא הרעות, אלא רוצה שהשטן יהיה מבקש על היסורין הקשים, ויאמר לו הקב"ה לך עשה, ולכן בתחלה פתח לו הקב"ה לשטן פתח לקטרג, ואמר לו השמת לבך וכו', אך השטן לא מלאו לבו לתבוע ביאת יסורין על גופו, אלא רק אמר על ממונו, ובאמת יסורין אלו שהם על ממון דוקא, אין בהם כדי סיפוק להשלים תיקון נפש תרח, אך השטן כשראה שבאו יסורין על ממונו, ועכ"ז לא חטא איוב, נתייאש ולא בקש יסורין יותר, כי חשב כמו שבאותו קטרוג שהביא יסורין קשים על ממונו לא הועיל כלום, כן עתה אם יבקש גם על גופו לא יועיל לו, או חשב אם יקטרג ויבקש על גופו לא ירצה ה' בזה, כי יאמר לו כבר נסיתיו באותם היסורין, ולא חטא, ולא אנסינו עוד, ובאמת השי"ת רוצה שיחזור ויקטרג ויבקש ביאת יסורין על גופו, כדי שבזה ישלים תיקון נפשו של תרח, על כן חזר והעיר אותו, והוסיף לומר לו ותסיתני בו, שיבין שהוא כביכול כאדם שמסיתין אותו, כדי שימלאנו לבו לדבר דברים חדשים לבקש על יסורין שבגופו, שבהם יושלם תיקון תרח, וכן הוה ליה:

שם. שטן ופנינה לש"ש נתכוונו. קשה איך יתכן לומר על פנינה נתכוונה לש"ש, והלא סוף דבר נענשה עונש גדול שמתו בניה. ונראה לתרץ בס"ד פנינה מתוכיות לבה לא נתכוונה לש"ש אלא כדי לעשות לחנה אונאת דברים ורק היתה אומרת לפני העולם שהיא נתכוונה לש"ש, ולכך נענשה שמתו בניה, כי הקב"ה יודע שאין כוונתה לש"ש. ובזה יתיישב דקדוק גדול כי אלקנה היה נביא וצדיק, ואיך שומע אונאת דברים שעושה פנינה לחנה ושותק, והלא איכא בזה איסור לאו מן התורה, ובזה ניחא כי היא אומרת לו כונתה לש"ש כדי שתתעבר:

שם. אמר דילמא מנסיא רחמותיה דאברהם. קשה וכי השטן אוהב את א"א, והלא הוא שונא כל צדיק וחסיד. ונ"ל בס"ד כי רחמותיה דאברהם אבינו היתה מחמת שנסהו הקב"ה עשרה נסיונות ועמד בכולם, ועתה כשראה השטן שהקב"ה שבח מאד את איוב, כי גדול הנאמר באיוב ממה שנאמר באברהם ועכ"ז לא ניסהו אפילו פעם אחת, חשש שמא מעת שהקב"ה ניסה את אברהם ועמד בכולן, ביטל ענין הנסיונות שלא ינסה עוד שום צדיק, ולכן אע"פ ששבח את איוב מאד, לא נסהו אפילו פעם, וכאשר השטן לא נח לו בכך ולא יחפוץ בכך, כי הוא רוצה שיעשה הקב"ה נסיון לצדיקים, מפני שחושב ודאי נכשלים בנסיונות ולא יעמדו בהם, דלאו כ"ע כאברהם אשר עמד בעשר נסיונות כולם, ובעבור זאת היה השטן מתאונן וצר לו בכך, דאז תהיה מלאכתו בטילה מצדיקים גמורים, אם לא יהיה להם נסיון, כי חושב א"א לו לצדם ולהכשילם, אא"כ יבואו לידי נסיון, ועל זאת היה בוכה ואומר דילמא מנסייא רחמותיה דאברהם, ר"ל דרך הנסיונות אשר מהם היתה אהבתו של הקב"ה באברהם תשתכח, שלא יעשה הקב"ה נסיון לצדיק, כי ראה עתה שהקב"ה שבח את איוב יותר ממה שנאמר באברהם, ועכ"ז לא נסהו, לכך הזכיר אמונתו וצדקתו של אברהם אע"ה, כדי לעורר על איוב טענה, לומר שצריך לנסותו עד שתתאמת צדקתו:

שם, דרשה רב אחא בר יעקב בפפוניא, ואתא שטן ונשקיה אכרעיה. י"ל למה נשקיה אכרעיה ולא נשק ידיו, ולמה חרד השטן כ"כ לגבי רא"בי בדבר זה. ונ"ל בס"ד דאיתא בקדושין דף כ"ט הוה ההוא מזיק בבהמ"ד, דכי הוו עיילין תרין אפילו ביממא הוו מתזקי, וכד אקלע רב אחא בר יעקב להתם, א"ל אביי לרבנן לא ליתיב ליה איניש אושפיזא, כדי שבעל כרחו ילין בבהמ"ד, ומתוך חסידותו יעשה לו הקב"ה ויהרוג את המזיק, וכן הוה ליה שלן רב אחא באותו בהמ"ד לבדו, ונדמה לו אותו מזיק כנחש שהיה שבעה ראשים, וקם רב אחא להתפלל כדי להרוג לאותו מזיק, ובכל כריעה שהיה כורע היה מפיל ראש אחד מאותו מזיק, ובשבעה כריעות נכרתו שבעה ראשים שלו, ונתבטל אותו מזיק ע"ש, ופירשו המקובלים ז"ל, וכמדומה שהוא מהרמ"ע ז"ל בספר מנ"ע, דאותו מזיק היה קליפה גדולה והיה לו ז' ראשין, כי היה כוחו מן ז' ספירות של טומאה, שהם כנגד ז' שמות שנקרא בהם יצה"ר, אשר הוא השטן, אך רב אחא הרגו בשבעה כריעות שעשה בתפילתו, על שם שבע יפול צדיק וקם, וכנז' בד"ק, ונ"ל בס"ד כי האי דרשה דהכא דדרשה רב אחא בפפוניא, הוות אחר מעשה דגמרא דקדושין הנז', ולפ"ז נמצא בכריעות שעשה רב אחא בירכותיו, הרג את המזיק שהיה בו ז' כוחות טומאה של השטן, כי הוא שטן הוא יצה"ר שנקרא בשבעה שמות כנגד ז' כוחות ספירות טמאה, ונמצא כי רב אחא מקדמת דנא פצע את השטן בירכותיו, ועתה ראה השטן שנהפך לו לאוהב, שדבר טוב עליו בדרשה זו שדרש לש"ש נתכוון, לכך חרד לקראתו לחזק השלום בינו לבינו, כי לבו ירא ממנו מכח אותם הפציעות שפצעו, והעולם אומרים יד שלא תוכל לשכנה תשקנה, לכן ירכותיו שפצעו בהם ע"י הכריעות, עתה בא ונשקיה שם, לומר אותם הירכים אשר כרעו לפצוע אותי, הנני עתה נושק אותם, ואין דבר ביני לבינך, אלא שלום שלום:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, כי יעקב אע"ה היה גדול כחו בתפלה להפיל אויביו לפניו, וכמ"ש רז"ל ע"פ כי לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, ותרגם אונקלוס בצלותי ובבעותי, והנה מצינו נמי גבי יעקב אע"ה שכן עשה יעקב אע"ה עוד בעשו להפיל שבע כוחות טומאה שבו, בשבע השתחוויות שעשה לכבוד השכינה כנגדו כמ"ש וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו, אמנם אותו היום בלילה אבק איש עמו עד עלות השחר, והוא היה פלוני אשר הוא השטן, ולא היה יכול לו אלא רק ויגע בכף ירכו, וביום היה צולע על ירכו, נמצא נשכו מעט בירכו, ולכן כשראה השטן עתה את רב אחא בר יעקב שהיה דומה ליעקב אע"ה בתפלתו שדבר טוב עליו, רצה לעשות שלום ונשקו אכרעיה, לומר אביך יעקב נשכתיו מעט בירכו, והיה אותו היום צולע על ירכו, עד שזרחה עליו השמש, הנה אתה שדברת טוב עלי אני עושה לך נשיקה במקום שעשיתי נשיכה אל אביך שאבק עמי, ולכן דקדק לנשקו אכרעיה. ובזה יובן בס"ד על צד תנשאו, ועל ברכים תשעשעו, כי הצדיקים אין היצה"ר חובק אותם, אלא מתרחק מהם והולך מן הצד, כמ"ש על מ"ה דבעת שלום הולך בצידי הדרכים, והוא ישלים עמכם לנשוק אתכם על הברכיים, וזהו על ברכים תשעשעו. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש הטעם דנשקיה אכרעיה, דארז"ל בגמרא הני ברכי דרבנן דשלהי מנייהו, נמצא דסט"א היא מזקת שם, ולכן עתה בעבור שדבר טוב עליו נשקיה אכרעיה, לרמוז לו שהוא ישלים אתו, ולא יזיקנו במקום זה, עכ"ד נר"ו:

שם. בקש איוב להפך קערה על פיה. נ"ל בס"ד ע"ד מ"ש רז"ל עוה"ב נבראת ביו"ד ועוה"ז בה"א, דכתיב ביה ה' צור עולמים, ולפ"ז השגחה של עוה"ב היא מן אות יו"ד, והשגחה של עוה"ז היא באות ה"א, וארז"ל עוה"ז דומה לקערה, ואיוב שהיה רוצה לכפור בהשגחה רצה להפוך שם קערה האמור על עוה"ז, לעשותה צרוף עקרה ואז בצירוף זה נרמז כפירתו בהשגחה, כי הוא עקר ה' ר"ל עקר אות ה"א שמצידה תהיה ההשגחה בעוה"ז. או יובן בס"ד קערה היא הארץ הנז' שדומה לקערה, וידוע כי הע"ז כינה הכתוב אותה בשם צרה, ואותיות ארץ דמיון הקערה, אם תהפכנה תהיה אותיות צרא, רמז לקליפה שנקראת צרה, ואע"ג דכאן א' וכאן ה' לא אכפת כי המבטא שוה, והוא כאומרו ארץ נתנה ביד רשע, רצה לומר בזה עבד כי ימלוך ושפחה כי תירש גברתה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, דידוע דעוה"ז הוא תחת שליטת המלכות, בסוד ומלכותו בכל משלה, והיא ספירת עשר ונקראת שער ואיוב שאמר ארץ נתנה ביד רשע, הפך אותיות עשר לאותיות רשע, לומר כי העוה"ז היא תחת שליטת הקליפה הנקרא רשע, ולא תחת שליטת המלכות שהיא ספירת עשר וגם נקראת שער, ונקיט קערה בלשון משל ודמיון על המלכות דקדושה, שהיא עשר והיא שער, עכ"ד נר"ו:

שם. לא דבר איוב אלא כנגד השטן. נ"ל בס"ד כי איוב טעה בענין ההסתה שאמר הקב"ה לשטן ותסיתני בו, שהוא חשב שיש הסתה ממש כאדם שמסיתין אותו וניסת, ולכן אמר ארץ נתנה ביד רשע הוא השטן, שיוכל להסית בגבורה של מעלה ועושה מה שרוצה, ולא הבין הדברים כאשר כתבנו לעיל, דאין הסתה ח"ו גבי שמייא ורק א"ל כן לשטן להטעותו שיחשוב שהוא כאדם הניסת, דאז ימלאנו לבו לדבר קטרוג שלו בביאת היסורין השניים, שהם על גופו של איוב, וכדפרשנו לעיל, נמצא לפ"ז לא כפר איוב בהשגחה עליונה לגמרי, אלא רק טעה בענין ההסתה שחשב שיש הסתה ח"ו גבי שמייא, ורמז אביי דבריו אלו, שאמר לא אמר איוב ארץ נתנה ביד רשע, אלא בעבור הטעות שטעה בהסתה שהיא רמוזה כנגד אותיות שטן, כי לפני אותיות שטן יש אותיות יסת, לז"א לא דבר איוב דבר זה של ארץ נתנה ביד רשע, אלא כנגד השטן, ר"ל שחשב שהשטן הוא יסת לגבורה של מעלה ח"ו:

שם. שהיה גוזל שדה יתומים ומשביחה ומחזירה להם. נראה קרי ליה גוזל בשביל שלא היה לוקחה בתחלה ברשות בעלים, אלא יורד אליה מאליו. שנראה לעיני בני אדם כאלו גוזל אותה, דחושבין שהוא עובד ועוסק בה לצרכו. אי נמי כשרואה דאין האפטרופוס עוסק בה כראוי, הוא לוקחה ממנו בע"כ בחזקה, כדי שיעסוק בה להשביחה. והא דקרי ליתום אובד, מפני שיש לו שני אבות, הא' הוא הקב"ה שהוא אב של היתום, והב' הוא האפטרופוס אשר ימנו אותו הב"ד, וזהו **אובד** אותיות **דו אב**, ואמרו בגמרא דו ר"ל שתים. ומ"ש ולב אלמנה ארנין, דהוה שדי שמיה עלה ואתו ונסבי לה, נ"ל בס"ד הכונה שהיה משבחה בפיו ואומר למן חזייה אשה זו, ע"ד מ"ש בועז למי הנערה הזאת, ופירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל כונתו להשביחה, ואמר למי ראויה הנערה הזאת, ומי זה יזכה לישא אותה. ותיבת למן רמוזים תוך שם אלמנה, ולב היינו אמצע, שבשם אלמנה יש באמצע אותיות למן:

שם. בראת שור פרסותיו סדוקות, בראת חמור פרסותיו קלוטות. פירוש כולה אחת שאינה סדוקה, ועיין קמא דף ע"ז. והא דהזכיר שני מינים אלו בלבד, משום דאלו נזכרו בתורה בכלאים, דכתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו, וכתיב ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו, והם שור כינוי לצדיק וחמור לרשע:

שם. ברא הקב"ה יצה"ר ברא לו תורה תבלין, לעיל בגמרא דקידושין פרשתי בס"ד הטעם, דקורין לתורה בשם תבלין ע"ש, ועתה אוסיף לפרש עוד בס"ד, דנקראת תבלין בהפך אתוון תלבין, שמלבנת העונות ככתוב אם

יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. גם עוד תבלין תבין ל', כלומר תבין על ידי הלימוד הרמוז באות למ"ד, גם תבין ל' כלומר בצורת הלמ"ד הרומז ללמוד התורה שהוא עליון מכל האותיות, להורות שתלמוד תורה גדול מכל המצות. גם יש בתיבת תבלין אותיות תבל, רמז לתבל שבני אדם דרים בו, ונשאר ב' אותיות יו"ד נו"ן, שמספרם ששים, רמז לתורה שבע"פ שהיא ששים מסכתות, והתבל עומד עליה וקיים בזכותה: [illegible]

שם. עפרא לפומיה דאיוב. הא דנקיט לשון זה, לגנות פיו בעפר, נ"ל בס"ד כי איוב דבר דברים שאינם מהוגנים לכבודו יתברך, כמ"ש רש"י שדבר לפני שכינה כאדם המתווכח עם חבירו, שאמר בא ונשקול מי חייב למי, וכן באידך זלזל באומרו לו יש בינינו מוכיח, כעבד שמוכיח את רבו, ועשה מעשה נחש שדבר בפיו דברים שאינם מהוגנים כנגד כבודו יתברך, באומרו לא רצה שתאכלו מעץ הדעת כדי שלא תהיו בוראים עולמות כמוהו, דכל אומן שונא בעל אומנותו, ולכך נגזר עליו שיהיה עפר לחמו שיאכל בפיו עפר, תחת אשר דבר בפיו דברים שאינם מהוגנים, ולכן אמר, איוב שדבר בפיו דברים שאינם מהוגנים ראוי שיהא עפרא לפומיה, כאשר נגזר על הנחש שיהיה עפר לחמו. אי נמי דברים רעים שאדם מוציא מפיו נקראין בשם שחין רע, ואיוב כשם שהיה לו שחין רע בגופו, כן היה לו שחין רע בפיו, הן הן אותם הדברים רעים שהוציא מפיו, ולכן כמו שלקח חתיכת חרס שהיא עפר להתגרד בו בגופו בשביל שחין רע החיצוני, כן ראוי להיות עפר בפיו להתגרד בו שם, בשביל שחין רע הפנימי שבפיו:

שם. אבל אברהם אפילו בדידיה לא אסתכל. דקדק מהרש"א ז"ל משום דלא הו"ל האי חסידות דאברהם אע"ה, אין ראוי לומר עליו עפרא לפומיה ע"ש, ונ"ל בס"ד בדבר זה נמי עשה קנתור, והרהר אחר מדותיו יתברך, יען כי השטן קטרג שיביא את איוב לידי נסיון, ואיוב כיון לטעון שהוא בא לידי נסיון, בדבר ערוה שקידש עצמו במותר לו, וכמ"ש ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה, ודי לו בזה, ולמה נתקבלו דבריו של שטן לפני הקב"ה ומסרו בידו לנסותו, וזה היתה כוונתו בשבח זה ששבח את עצמו בכך, דרצונו לומר שעשה עמו שלא כדין ח"ו, ולכך אמר עפרא לפומיה דאיוב, דאין זה טענה, דבאמת אין זה נחשב נסיון כאברהם אע"ה בדבר ערוה, כי א"א אפילו בדידיה לא אסתכל:

שם. שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאויב. הדבר הזה יפלא כי דברים אלו שאמר לפי פשוטן הם כפרנות גמורה, וראוי להסקל כמחרף ומגדף. ונ"ל בס"ד, כי מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בפ' בשלח, בפסוק תרעץ אויב, כי איוב נתן עילה לפרעה שישלוט בגופם וממונם, ולא יגע בנפשות שלהם, ולכן לקה בגופו ובממונו, וא"ל הקב"ה לשטן אך את נפשו שמור, ומ"ש בפסוקי השירה ברוה"ק אמר אויב ארדוף אשיג, זה קאי על איוב, כי אויב הוא אותיות איוב, וכן מ"ש תרעץ אויב זה ג"כ קאי על איוב, ותרעץ אותיות נרעת, ועל זה אמר איוב בספרו סי' י"ג, למה פניך תסתיר ותחשבני לאויב לך, פירוש שני פעמים החלפת את שמי מאיוב לאויב, בפסוק תרעץ אויב, ופסוק אמר אויב וגו' עכ"ד ע"ש, נמצא לפ"ד רבינו האר"י ז"ל איוב מתרעם על שהחליף שמו בתורה מן איוב לאויב, ולא נכתב בתורה איוב כמו שהוא, וזה הוא כונת המאמר כאן, שאמר איוב, שמא רוח סערה היא השטן עבר לפניך לקטרג עלי, ומחמת קטרוגו נענשתי בכך שהחלפת את שמי מן איוב לאויב, ומ"ש נתחלף לך, ר"ל נתחלף בתורה שלך, ואין כוונתו לומר נתחלף בשגגה ח"ו, אלא נתחלף על פי גזרתך שגזרת ואמרת לכתוב אויב במקום איוב, שנתחלף זה בגזרה שלך בכונה מכוונת, לזלזל בכבוד איוב לקרותו אויב:

שם. שאם היו שנים יוצאין משביל אחד מחריבין את העולם. פירוש היה הקול יוצא חזק וגדול מאד אלף אלפי פעמים מקול הרעם הנשמע עכשיו, ומחמת חוזק ותוקף הקול היה נופל הבנין של ארמונים והבתים, והיו האזנים חרשים:

שם. שאם מאחר אפילו רגע אחד מיד מתה. הא דלא נקט כאן שאם מקדים אפילו רגע, משום דבזה אין נזק יוצא מן הקדימה ברגע, ורק אם יאחר יש נזק דנופל הולד למטה, אך עכ"ז צריך שלא יקדים הנשר לבא קודם שתשב, פן היא אם תרגיש בו שיושב, לא תשב לילד באותו הצד, אלא תלך לצד אחר, יען כי היא רוצה שיפול הולד בארץ וימות, ולכן לא יקדים הנשר לבא קודם שתשב אפילו רגע, אבל לא שייך לומר אם יקדים ימות הולד, כי מן קדימה שלו לא יהיה נזק לולד כאשר אמרנו:

שם. מזמין לה דרקון ומכישה בבית הרחם ומתרפה. קשה אם מכישה דנושכה הנחש כמ"ש רש"י ז"ל, א"כ תמות מכח ארס הנחש, ונ"ל בס"ד כי בכריעה אחרונה יצטנן בית הרחם, שיסתלק ממנו חום הטבעי ויעלה למעלה, ולא ישאר במקום ההוא חיות כלל, שיהיה כמו בשר מת ממש, ולכן הארס שנותן הנחש בנשיכתו אינו מתפשט והולך בשאר איברים של הגוף, יען כי המקום נצטנן הרבה, והלך ממנו חום הטבעי שהיה בו, ורק מחמת ארס הנשיכה נעשה בו באותו רגע חום מחודש, שע"י חום זה של הארס יתרפה ויתפשט ויתפתח ויצא הולד:

ובזה יתורץ בס"ד דקדוק גדול ועצום. דהכא מאי סכנה גדולה יש אם יקדים או יאחר, וכי אם ילדה בריה קודם זמנה, או שהתה אחר זמנה תמות, זה לא יתכן, אמנם כפי מ"ש בס"ד מובן שפיר, שאם יבא הנחש לנשוך קודם שיסתלק חום הטבעי מאותו מקום, אז תמות האם מחמת ארס נשיכת הנחש, וכן נמי אם יתאחר אחר סילוק חום הטבעי מאותו מקום ג"כ תמות האם, כי סילוק חום הטבעי לגמרי עד שיהיה אותו מקום כמו בשר מת, לא יצריך בכך, אלא הוא חוזר ויורד ומתפשט באותו מקום, וכיון דירד חום הטבעי לאותו מקום נעשה בשר אותו מקום כשאר בשר של הגוף, ואז תמות האם מחמת ארס הנחש:

נמצא הביא לו הקב"ה חמשה מיני תוכחות מן פלאות הבריאה, וצריך להבין למה הביא חמשה בלבד, לא פחות ולא יותר, והלא נמצא כמה וכמה פלאות כאלה כהנמצאים שבעולם. ונ"ל בס"ד כי איוב חטא בדבורו בפיהו, וידוע שיש בדבור הפה חמשה מוצאות, שהם חיך, וגרון, ולשון, ושינים, ושפתים, לכך כנגדן הביא לו חמשה תוכחות. גם נ"ל בס"ד רמז לו במספר חמשה תוכחות, שיש לו תקנה בתשובה שהיא בסוד אות ה' שמספרה חמשה:

שם. א"ד כלילי הוו להו, וא"ד אילני הוו להו. נ"ל בס"ד שיש לכל זה רמז בתיבת איש, דכתיב ויבואו איש ממקומו, וקשה דהו"ל ויבואו ממקומם, ותיבת איש לשון יחיד הוא, ונכתב לרמוז על האמור דאותיות איש במלואם כזה אל"ף יו"ד שי"ן, הנה יו"ד במלואה עשרים, ואותיות עשרים עולה כתר, הרי ביו"ד נרמז כלילי, שהוא הכתר של כל או"א, גם אותיות אל"ף למ"ד מן אל"ף ואותיות יו"ד נו"ן מן שי"ן, המה צירוף אילן, הרי כאן נרמז סימן הב' דאילני הוו להו, ונשאר אותיות ש"ף הם ר"ת ש' פרסה, כי בין כל או"א יש ש' פרסה, כמ"ש בברייתא:

ובספר מדרש תלפיות ענף אפוד, כתב בשם שלטי הגיבורים דף רי"ד, על אבן הנקראת לשם, יש בטבעה פלא גדול שהאיש הנושא אותה אם יחלה למות תחשך האבן הזאת, ופנה זיוה והדרה ממנה, כאשה המתאבלת על בעלה כשנפטר מן העולם, וניטל תוארה ותפארתה ממנה, ובבא האבן הזאת ביד בעל אחר שני

תחזור

[illegible]

תחזור לזיוה והדרה כתחילת בריתה, באופן שהיא מורה לאדם סכנת המקרים הרעים טרם בואם אליו, וכתב הרב המחבר ז"ל שם, אפשר שהאבנים האלו היו לחבירי איוב, שהיה לכל או"א מהם אבנים על שם כולם, ובהגיע מהמקרים הרעים לאחד מהם, היה מחשיך האבן שהיא על שמו מצד טבעה, ובהם היו יודעים מה מגיע לכל אחד מהם, אע"פ שהיו מרוחקים זמ"ז. ואפשר דאומרם ז"ל כתרים היו להם, היינו הך, דהיינו כתרים על שם כל אחד מהם, ובכל כתר קבוע בו אבן אחת מזו האבן הנקראת לשם, עכ"ד ע"ש. ומ"ד אילני הוו להו, נראה כי האדם הוא עץ השדה, והם היו נוטעים אילנות על שמם ע"פ חכמת הכוכבים והמזלות, וע"פ הכונה הזאת שעושים בנטיעתן היו נעשים האילנות האלה דבר סגולי, שאם אחד מהם עומד בצרה ניכר הסימן באילן שהיא על שמו, כי אצל כל או"א יש אילנות נטועים בחכמה זו, על שם כולן, ונראה דשתים היה להם כלילי וגם אילני, וע"פ שנים עדים יקום דבר, לברר המקרה שיקרה לאחד מהם:

ומ"ש במתניתא, שהיה בין כל או"א שלש מאות פרסה, לכאורה דבר זה קשה להולמו, כיון שהם ארבעה, איך תהיה הרחקתם זה מזה בהשואה אחת של ש' פרסה, כדי שאם יהיה אחד מהם בצרה ישירו בו השלשה מחמת הסימנים שיש אצלם, שאז יוכלו לבא שלשתם אצלו בבת אחת, וכאשר באו שלשתם אצל איוב בבת אחת, וכדאמר רב שנכנסו כולם אצלו בשער אחד ביחד, דאיך יצוייר ד"ז שתהיה הרחקתם זמ"ז בשוה, דמאחר שהם ארבעה בארבע מקומות, אע"פ שיש בין כל או"א שלש מאות פרסה, ומוכרח שיהיו שנים מהם רחוקים זמ"ז כפליים על שלש מאות פרסה שיש בין הנשארים, ואם נאמר השלשה עומדים בעיגול, והרביעי באמצע העיגול, א"כ זה הרביעי הוא קרוב לשלשה חצי שיעור השלש מאות פרסה, ונמצא בזה אין כולם רחוקים בשוה, וראיתי להרב עיון יעקב ז"ל שכתב שמעתי לפרש שאחד מהם היה דר בראש ההר, ושלשה ריעיו היו דרין למטה בתחתית ההר, כעין גאם בענין שהיו רחוקים זה מזה בשוה עכ"ל, וזה מוכרח, וא"א לצייר באופן אחר, ופשוט:

שם. או חברא כחברי איוב, או מיתותא. פירוש יש אוהב שמראה אהבתו לחבירו רק בעוד חבירו בשלוה וטובה, שאינו חסר כלום, אך כשרואהו נופל בורח ממנו, וזה קשה ומר מאד, והעדרו מעיקרו הוא יותר טוב, יען כי זה סמכה דעתיה עליה, ואינו משתדל לבקש עזר מזולתו, בחשבו שיש לו אוהב שיעזרהו, וסוף דבר נעשה קרח מכאן ומכאן, ויש אוהב נאמן שעומד לימין חבירו בעת צרתו, וכמ"ש אח לצרה יולד, אך באוהב זה שני סוגים, הא' הוא אחר שידע בצרת חבירו אז יקום לעזור לו, ואוהב כזה אינו שלם בתועלת, יען שאם לא ידע בצרת חבירו, לא יגיע תועלת ממנו לחבירו לעזרו, והסוג הב' הוא שתמיד משתדל לחקור ולדרוש בעד חבירו לידע אם יש לו איזה צרה, או צער כדי לעזור לו, והוא עושה כמה אופנים של הכנה שבהם ידע ויכיר בכל עת את מצב חבירו, וזה אוהב שלם שיש מאהבתו תועלת בודאי בכל עת וכמו הסוג הב' הזה היו חברי דאיוב, שעשו הכנות בסימנים לידע בהם מצב כל או"א, איך הוא עומד, ולכך אע"פ שהיה מקום איוב רחוק מכל או"א, ש' פרסה, תיכף ידעו בצערו, ובאו אליו לעוזרו:

ובזה נתרץ בס"ד דקדוק אחד עצום, שדקדק הרב מהר"י צרפתי ז"ל ביד יוסף פ' יתרו, וכי בשביל שאין לאדם חבירים כחבירי איוב ימות, זה לא יתכן, ועוד מה שייכות להא דאמרי אינשי למה שאמר כלילי הוו להו או אילני הוו להו, ובזה שכתבתי בס"ד יבא הענין הזה לנכון, ואקדים משל ודמיון לזה, לשנים שנכנסו אצל הממשלה בשביל דבר אחד, וחייבתם הממשלה מאסר בכבלי ברזל שלש שנים, או יתן כל אחד אלף דנרי זהב לאוצר הממשלה ויפטר לשלום, והיה אחד מהם בוכה תמיד ימים ולילות על צרתו, כי לא היה לאל ידם לתת פדיון נפשם, והוכרחו שניהם לישב במאסר בכבלי ברזל, והשני לא היה בוכה ומצטער על עצמו אחד ממאה מזה, אמרו האנשים אשר בבית הסוהר לזה האיש שבוכה ומצטער ביותר, למה אתה בוכה ומצטער מאה ידות על חבירך, והלא גזרתכם שוה, ונתפסתם ביחד, ויאמר הן אמת הגזרה שוה על שניהם, אך הוא יש לו צער שבוכה עליו מאד אשר צער זה אינו אצל חבירו, יען כי חבירו קודם שנתנו אותו במאסר לא היה יכול למצוא עזר לעצמו, להמציא לו מעות לפדות עצמו בהם, כי הוא אין לו דינר זהב, וגם אין לו שום אוהב שיקח ממנו, ובע"כ נאסר כאן, אך אני יש לי אוהבים וריעים בעיר אחת, שאוכל ללוות מהם מזה מאה, ומזה מאתים, ואשלים האלף ואפדה עצמי בה, אך אני לא הלכתי ולא בקשתי מהם עזר על דבר זה, כי בטחתי שיש לי אוהב נאמן בעיר זו, שבודאי יתן לי כל האלף זהובים, כאשר אצטרך להם כי עשיר גדול הוא, אך כשיצאה הגזרה מן הממשלה הלכתי אצלו, ועשה עצמו כאיש נכרי שאינו מכיר אותי, ולא נתן לי אפילו עשרה דנרים, ועתה שעה לא אוכל לילך לעיר אחרת ולבקש לי עזר מן אוהבים אחרים שיש שם, ועל זאת גדל הכאב והצער מאד, שהייתי יכול לפדות עצמי, ובטחוני בזה הלך העזר, ויקשה עלי ביותר, שאפילו תנחומין בעלמא לא ניחם אותי כשהלכתי אצלו, אלא עשה עצמו כאלו אינו מכירני, וצער זה אינו אצל חבירי, כדי שיבכה עליו. נמצא חבר ואוהב אהבת נפש, כאשר יתהפך לאויבו בעת צרתו כאיש זר ונכרי, יקשה הצער הזה על אותו האיש יותר מעיקר הצרה אשר עומד בה, וז"ש או חברא כחברי איוב, אשר הוא ישתדל לדעת אם חבירו עומד בצרה, כדי לעזור אותו, או מיתותא, דהיינו אדם שהוא חשוב כמת, שאין לו שום אוהב שיבטח בו, שזה אם יעמוד בצרה לא יוולד לו צער מחודש, כשרואה אין לו עזר משום אדם, כי מאחר שאין לו אוהב על מי יתרעם, ועל מי יחרה אפו, וכמו ענין אדם השני שזכרנו במשל, דאע"פ דאסור בכבלי ברזל, לא היה מצטער אחד ממאה מצער חבירו:

שם. רשב"ל אמר מריבה באה לעולם. נ"ל בס"ד הנקבה נקראת ריבה, אך יש בקרבה שני צירים וב' דלתות לצורך העיבור שלה, אשר בזמן העיבור יהיו נסגרים זה בזה, ויהיו צורת מ"ם סתומה, וזו היא סוד מם של למרבה המשרה שהיא סתומה, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים שער הירח ע"ש, נמצא אצל הנקבה יש יתרון על אברי הזכר צורת מ"ם ואם תניח אות מם על ריבה יהיה צירוף מריבה, ואע"פ שזו מם פתוחה וזו סתומה, לא אכפת, כי הרמז יבא נכון על שם אות מ"ם. גם נראה אומרו מריבה באה לעולם, ע"ד מש"ה דלף טורד וכו' ואשת מדינים נשתוה, דקשים ריבי אשה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, בלידת הנקבה תגדל המריבה בין איש לאשתו, כי היא רוצה לקשטה בבגדים ותכשיטים מקטנותה, והבעל קשה עליו ההוצאות וגם כשתגיע לפרק הנשואין האם תרצה להרבות בנדונייא, והאב צועק ומסרב, ותגדל המריבה, ועוד הוצאות הנדונייא קודם הנשואין ואחר הנשואין, האם תרבה בהם, דכל המוסיף ה"ז משובח, והבעל יריב עם אשתו ותגדל המריבה ביניהם, עכ"ד נר"ו. ועוד פירש הנקבה מצד הגבורות אשר משם ימשך הריב והמריבה, עכ"ד נר"ו:

שם. ר"י אמר רביה באה לעולם. הנה לדברי ר"י פריה על הזכר, ורביה על הנקבה. ונ"ל בס"ד ההפרש בין מספר פריה למספר רביה הוא מספר לחם, ואחז"ל בא זכר לעולם בא ככרו עמו. נמצא הלחם בא לרגלי הזכר, לכך פריה שהיא על הזכר יתירה על רביה שהיא נקבה, מספר

לחם

לחס, ולכן אמר רשב"ל על נקבה מריבה באה לעולם, דארז"ל נקבה נקי בה, מלשון יצא נקי מנכסיו שצריך אביה לבזבז ממונו בשביל נדוניה שלה, ולכן מוכרח להיות מריבה בביתו, וכמ"ש בגמרא כד שלים חיטי מכדא, נקיט ואתי תגרא :

שם. אע"פ שלא הוכפלו בשמות הוכפלו ביופיין. הקשה מהרש"א ז"ל, דמה שטענו לא הודה לו, דהוא שאלו למה לא נכפלו בנותיו, דהיינו שלא היה לו ששה בנות כפל השלשה, כאשר היה לו שבעה בנים, והשיב שנכפלו ביופיין. ונ"ל בס"ד, דיש רבוי האיכות שעושה רבוי בכמות ג"כ, כמ"ש ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש ואחז"ל זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של סנהדרין, נמצא אע"פ שהוא אחד במספר נחשב כששה ושלושים, ולז"א שהוכפלו ביופיין, שהיו יפים למאד מאד על הראשונות, ולכן מחמת איכותן ביופי, נחשבים השלשה מספר ששה, ונמצא שנכפלו גם במנין :

שם. קציעה שריחה נודף כקציעה. ק' והלא כאן בא הכתוב לשבחם ביופי, דכתיב ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב, וריחה נודף אינו מסוג היופי, ועוד לא נמצא בטבע שיהיה גוף האדם ריחו נודף כבשמים. ונ"ל בס"ד אומרו ריחה נודף לשון מליצה הוא על היופי, שהאדם נהנה מן היופי שלה כשעומד מרחוק ג"כ, כמו הנאת הריח שנהנה ממנו מרחוק, גם אע"פ שאינו רואה אותה אלא רק מציירה בלבו, נהנה ממנה כמו הריח הטוב שנהנה ממנו שאינו רואה אותו, וזה היא ע"ד שארז"ל כל האומר רחב רחב נקרי, אם יודעה ומכירה ומצייר צורתה בלבו, והשלישית מדמה את יופיה ביתרונו הגדל על אחיותיה היפות כיתרון כרכום הגדל בגינה, על שאר כורכמין חשובין, שהם עמו, כן זו השלישית יגדל שבח היופי שלה, על יופי אחיותיה כולם :

שם. ת"ש ברבי אתילדה ליה ברתא, הוה קא חלשא דעתיה. קשא גבר חכם גדול וחסיד כר"ש ברבי, איך חלשא דעתיה בלידת הבת, והלא זו מתת אלקים, וכל אדם צריך להוליד בת לקיום פו"ר, כמו שצריך להוליד זכר. ונ"ל בס"ד כי אותה הבת היתה פטר רחם, ונצטער דאזיל מיניה מצות פדיון בכור דלא אפשר לקיימה בזכר אחר, והשיב לו אביו רביה באה לעולם כי האשה נקראת רביה, על אשר יש רשות לבעלה הזכר להרבות עליה נשים אחרות ורמז לו שגם אתה אפשר שלא הפסדת מצות פדיון בכור, כי אפשר שתקח אשה אחרת על אשתך, ותלד לך בכור פטר רחם, שתקיים בו המצוה של הפדיון, ולכן א"ל בר קפרא תנחומין של הבל נחמך אביך, כי ההפסד של הפדיון כבר נעשה בודאי, והנחמה על אשה אחרת היא ס"ס מאן יימר שתקח אשה אחרת, ואם תקח שמא גם היא תביא פטר רחם נקבה כזאת :

שם. אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה. קשא לפי מ"ש בסוף הגמרא דהוריות, דמזכירים את ר"מ בשם אחרים, איך רישא דברייתא מביא דברי ר"מ שאמר לא היה לו בת, ובסיפא מביא דברי אחרים שהיה לו בת ובכל שמה. ונ"ל בס"ד דלעולם אחרים דהכא הם ר"מ עצמו, ותנא דברייתא הביא פלוגתא דר"מ ור"י בהאי קרא, דחד ס"ל לא היה לו בת, וחד ס"ל דהיה לו בת, מיהו האי תנא שמע שמועה אחרת על שם ר"מ, דמזכירים אותו בשם אחרים דרשה אחרת בפסוק זה דדרים להאי קרא בת היתה לו לאברהם ובכל שמה, ואין כונתו על בת ממש, אלא כונתו על מדה וספירה, וקרי לה בת מלשון אלפים בת יכיל, וכונתו על מדת החסד הראשון שכולל כל החמשה חסדים, והוא הנקרא יומם, דעליו נאמר יומם יצוה ה' חסדו, ופירשו יומם דכלול כולהו יומי, וזאת המדה של החסד, נקראת כל, מפני שכולל כל החסדים, ואברהם אע"ה היה אחוז בבת זו, ר"ל במדה זו הנקראת בשם כל, ולז"א בת היתה לו לאברהם, ר"ל מדה היה לו שהיה אחוז בה ובכל שמה, ואין כונתו לומר על בריה נקבה, ואין דרשה זו דדרים נוגעת לענין פלוגתיה עם ר"י בענין בת ממש, ותנא דברייתא הזכיר דברי ר"מ הללו בשם אחרים כאשר שמע, ונ"ל דר"מ ור"י אין חולקין במציאות, אלא כ"ע מודו לא הוליד בת, ור"י דאמר היה לו בת, היינו משום דישמעאל הוליד בת ונחשב גם הוא הוליד בת, אבל ר"מ ס"ל כיון דכתיב ביצחק יקרא לך זרע, אין ישמעאל חשיב זרע אברהם, כדי דתחשיב את בתו של ישמעאל נולדה לאברהם אע"ה, וגבי יצחק ברור לנו שלא הוליד בת, ולכן ס"ל לא היה לא"א בת :

שם. אצטגנינות גדולה היתה בלבו של אברהם אבינו, שכל מלכי מזרח ומערב משכימין לפתחו. נ"ל בס"ד, אצטגנינות ר"ל חכמה מפוארה היתה בלבו של א"א ע"ה, ורמז עוד באומרו בלבו על מלוי אותיות שמו, כי המלוי נקרא לב של אותיות הפשוט, ואם תמלא אותיות אברהם כזה אל"ף בי"ת רי"ש ה"י מ"ם, תמצא בסוף המלוי אותיות שפתים, כי ברוב חכמה שהיתה בלבו הוצק חן בשפתיו, וכל השומעה אומר שפתים ישק, ומחמת כן כל מלכי מזרח ומערב, כלומר חכמים שנקראים בשם מלכים, והבחורים מתייחסים למזרח, שבו התחלת זריחת השמש, והזקנים מייחסם למערב שבו יהיה שקיעת השמש, כולם משכימין לפתחו ללמוד ממנו חכמה. גם אמר משכימין לפתחו כלומר בשביל הלימוד הרמוז בראש שמו, שהוא אל"ף, שהוא לשון לימוד כמו אליפי ומיודעי :

שם. אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו. נ"ל בס"ד לשון מליצה הוא זה, וקאי על כח רוחני וקדוש הנמשך עליו מלמעלה, כמו החן הנמשך על האדם, דכל רואיו אע"פ שהם עע"ז נוטה לבם אליו להתגייר ולעזוב דרכם, ולז"א כל חולי בחולי הנפש שרואה אותה השארה אשר עליו, מתרפא רפואת הנפש, וכשנפטר א"א קבע הקב"ה אותו הכח הרוחני הקדוש המרפא תחלואי הנפש, בגלגל חמה העליון הזורח לעת"ל, כמ"ש וזרחה לכם יראי שמי צדקה ומרפא בכנפיה, והיינו מרפא בכנפיה לתחלואי הנפש, ואמר היינו דאמרי אינשי אידלי יומא אידלי קצירא, כלומר גם בגלגל חמה הזורח עתה לנו, יש בו כח רפואה אשר מרפא כנפים בתחלואים הגשמיים, אך לעתיד בשמש צדקה הזורחת תהיה רפואה לתחלואים הנפשיים :

דף י"ז. שלשה הטעימן הקב"ה מעין עוה"ב. אין הכונה לומר שלא חסרו טובה, דהא כמה צרות עברו עליהם, אלא הכונה ע"ד מ"ש הרב הגל"ח ז"ל במאמר עולמך תראה בחייך, ר"ל תשיג שמחה גדולה ועצומה בעבודת הבורא כמו שמחה של עוה"ב, ששם מקורה של השמחה, וכן האבות נתן להם הקב"ה בעוה"ז שמחה גדולה בתורה ובמצות שהיא שמחה שבעוה"ב. ונראה רמז באותיות כל במילואם כ"ף למ"ד, שעולין קע"ד כמנין בעולם הבא שהוא מספר קע"ד :

שם. שלשה לא שלט בהם יצה"ר. נ"ל כל צדיק יוכל היצה"ר להעלות בלבו קצת תאוה של רע, והוא דוחה תאוה זו תכף, וכיון דמעלה בלבו תאוה רעה אפילו שהיא כרגע חשיב זה שליטה קצת, אבל האבות כבשו היצה"ר וניקרו אותו, שאינו יכול להעביר בלבם תאוה של רע אפילו רגע קטן, וכאלו אין בהם יצה"ר, ולז"א לא שלט בהם יצה"ר. ויליף זה מן כל, כי אותיות כל במילואם עולה עקד, דכל אחד מהם עקד היצה"ר עקידה מעלייא וגמורה, ואפשר דהוי כהאי גוונא בצדיקים אחרים, אך נקיט שלשה אבות דוקא, משום דאשכח בהו קראי ללמד מהם כן, והם קראי דבכל מכל כל :

שם. ששה לא שלט בהם מלאך המות. הנה כל צדיק גדול אינו מת ע"י מלאך רע, אלא ע"י מלאך הקדוש שהוא מצד הגבורות, ועכ"ז בעת שליחותו נקרא מלאך

המות, אבל ששה צדיקים אלו מתו ע"י אור שכינתו יתברך בנשיקה, או כל צדיק אע"פ שימות ע"י אור שכינתו יתברך, עכ"ז יתגלה לפניו בראיה שעה מלאך המות, כדי שתפחד וימסור נפשו ברצונו הטוב לאור השכינה, וענין הנשיקה הוא ר"ל נגיעה, וכיוצא בזה תמצא במשנה השקת העיסות זב"ז, וענין השקת הכלים, והיינו יבא אור השכינה ויגע בזה הצדיק, ומושך ממנו את הנפש, ומשום דכל נפש כלולה מן נרנח"י, שהם חמשה פעמים טוב, כי כל חלק מכונה בשם טוב, וה"פ טוב הוא מספר פה, לכך מייחס דבר זה לנשיקה בפה, ועכ"ז לא נקיט כן להדיא במרים, דאע"ג דהוא דרך משל ודמיון, עכ"ז גנאי הדבר למנקט לשון זה של נשיקת פה בנקבה :

שם. שבעה לא שלטה בהם רמה ותולעה, עיין בתוספות, ונ"ל בס"ד הכונה, כל אדם יש בגופו עור ובשר וגידין ועצמות. וכתב רבינו ז"ל בעץ חיים דהעצמות הם כנגד אצילות, ועור ובשר וגידין הם כנגד בי"ע, ולכן עיקר הגוף הוא העצמות, אבל עור ובשר וגידין הם בערך המלבוש, ולכן יוסף הע"ה קרא גופו בשם עצמות, שאמר והעליתם את עצמותי מזה, וידוע כל צדיק צריך שיתעכל בשרו בקבר, ולכן אע"פ שתמצא צדיקים שהם שלמים בגופם בקבר, כמו דמצאו את רב אחי בר יאשיה וכיוצא, הנה הם גוף שלם בעצמות כמו אדם חי שכחש בשרו, ולא יש בו בשר אלא רק עצמות והעור דבוק עליהם, כן הצדיקים הגדולים הנשארים קיימים בקבר עד תחיית המתים, אך שבעה צדיקים הנז' היה להם מעלה זו שלא נתעכל הבשר שלהם, אלא נשאר כולו קיים כאשר הם בחיים, וידוע דהן העיכול הנעשה בבשר הצדיקים, הן הרקבון או הבליון הנעשה לאותם שאינם צדיקים, הכל יכונה בשם רמה ותולעה, מפני כי טבע הרמה ותולעה לכלות הדבר אשר שולטים בו, ואוכלים אותו, וכיוצא בזה תמצא בדברי רבינו האר"י ז"ל, בשער הכונות בסוד עולת תמיד, דשם אב"ג ית"ץ הנקרא תולע שהוא מספר תולע והוא מכלה הקליפות, ועל שמו נקראו ישראל בשם תולעת, דמכלים העכו"ם כדמיון התולעת המכלה את העץ ע"ש, ועל זה מביא ראיה לבנימין מן פסוק ישכון לבטח עליו, דדייק תיבת עליו יתיר, ומפרש הכונה לומר ישכון לבטח, ולא מבעיא גופו העיקרי שהוא העצמות, אלא גם אותו המלבוש, שהוא הבשר אשר עליו, כלומר על הגוף, גם זה ישכון לבטח, שישאר כמו שהוא :

פרק שני

דף כ"א. ומכניסין אותם כבן ט"ז כבן י"ז פירוש מכניסין הבריא בן ט"ו שנראה כבן ט"ז, והכחוש בן ט"ז שנראה כבן י"ז. ונראה בס"ד טעם לזה כי קודם י"ד האדם קטן, ואין חזקה ליצה"ר בו, דאין מחזיקין בנכסי קטן, וכמ"ש הרב עוללות אפרים ז"ל, ואחר גמר י"ג שנכנס בשנת י"ד, אם לא ילמוד תורה עד אחר שלש שנים משנת י"ד, יהיה ליצה"ר דין חזקה בו, כי חזקת הבתים היא שלש שנים, והגוף נקרא בית, לכן מכניסין אותו ללמוד בהיותו בן ט"ו, שנראה כבן ט"ז, דאז לא נעשה ליצה"ר בו חזקה שלש שנים, כי לא עבר אחר י"ג אלא שתי שנים שהם י"ד וט"ו, ולכחוש מכניסין אותו בן ט"ז, שנראה כבן י"ז, דהיינו בסוף ט"ז קודם שתגמר שלש שנים גמורות. ואומרו כבן שש כבן שבע, היינו הבריא בן חמש גמורות שנראה כבן שש, והכחוש בן שש גמורות שנראה כבן שבע, ובבריא עושין כנגד תורה שבכתב שהיא חמשה ספרים, ובכחוש כנגד תורה שבע"פ שהיא ששה סדרים. והא דקאמר אלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל, לאו דוקא, דהא איכא בכל פלך ופלך ובירושלם, אלא כונתם לומר מרובו של ישראל, דלאו כ"ע יתבי במקום שיש מלמדי תנוקות. ואמר עליו זכור לטוב, בשביל שהשתדל בלימוד התורה הנקראת טוב, דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, לכך אמר עליו יזכר לטוב :

ברם צריך להבין, כיון דהם תקנו בכל פלך ופלך, משום דראו שבתקנה הראשונה שהיו בירושלים דוקא לא הועילו, מפני דכל מי שאין לו אב אינו עולה, א"כ איך נחה דעתם בתקנה זו שתקנו בכל פלך ופלך, דאכתי לא עשו בזה תיקון שלם, מאחר דליכא בכל עיר ומדינה לא יעלו מן עיר ומדינה, כמו דלא היו עולין לירושלם. גם לא פירש בברייתא בתחלה כשעשו בירושלים דוקא, איך היו מכניסין במדת השנים. ונ"ל דתחלה כשהתקינו בירושלם דוקא היו מכניסין אותם כשהם קטנים, ולכן מי שאין לו אב אינו עולה, כי קטן איך יוכל לעלות לבדו, ואח"כ כשהושיבו מלמדים בכל פלך ופלך תיקנו שיכניסום כבן ט"ז וכבן י"ז, דאז יוכל לעלות לבדו אפילו אם אין לו אב, ולכן חשבו כי עתה יעלו גם מן העיירות ומדינות, אך לא עקא כיון דתקנו שיכניסום גדולים כבן ט"ז וכן י"ז, היה מבעט ברבו ויצא, ולכן בא יהושע בן גמלא ותיקן שיכניסום כבן שש וכבן שבע, דאז הוא קטן, וכיון דקטן צריך לו אב שיעלהו, ובודאי מי שאין לו אב לא יעלה, לכך תיקן שישבו בכל עיר ובכל מדינה, דאז אין צריכין לעלות ממקום למקום :

שם. לא תמחי אלא בערקתא דמסאנא. פירוש חתיכת עור רחבה שמשמעת קול גדול כשיכה בה, ואינה מזקת לגוף, ולא כאיב ליה כ"כ. ומאן דקרי בשאר ילדים קרי ואין צריך לעשות לו הפחדה, ומאן דלא קרי להוי זה הילד המוכה בערקתא דמסאנא צוותא לחבריה, כי השומע קול גדול בהכאה זו, חושב שרבו מכה הכאות גדולות ומפחד ממנו, ונותן לב ללמוד :

שם. א"ל לדידי זכר אקריין. הקשה מהרש"א ז"ל, אם יואב הטעהו רבו, כל ישראל שהיו עמו במאי טעו, ע"ש. ונ"ל בס"ד, כי ישראל אשר עמו חשבו, דמאמר המלך והסנהדרין היה כך לאיזה סיבה ע"פ נבואה של נביא, שהיתה הוראת שעה באותו זמן, והם לא שאלו טעם מן יואב שר הצבא, כי מוחזק הוא אצלם דלא עביד חדשות בלא רשות. ברם על יואב עצמו ראיתי שהעיר הגאון חיד"א ז"ל בדברים אחדים דף ק"א דאכתי תיקשי ליואב, וכי לא ראה מעשה שאול הע"ה שלא השאיר רק צאן ונענש, ותירץ דסבר יואב שבעמלקים שהיו בזמן שאול הע"ה, היו מכשפים, כמ"ש רז"ל, ועשו בכישוף שידמו אנשים ונשים לבהמות שיחשבום שהם צאן ולא יהרגום, ומשו"ה הקפידו עליו מן השמים, אך עיקר המצוה היא אינה אלא על הזכרים עכ"ד. ואחר המחילה מכבוד תורתו לא היה צריך להאי טעמא דכשפים, דאין התחלה לקושיא זו, דהתם שאול הע"ה נצטווה מפי שמואל הע"ה בדבר ה', שא"ל והמתה מאיש ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד חמור, ולכן נענש שהשאיר הצאן, דלא צוהו הכיתה את עמלק בסתם כדי שילך ויכה ע"פ המפורש בכתוב, אך יואב הושלח להכות את עמלק בסתם כפי המפורש בכתוב, ולכן כיון דקרא זכר עמלק, לא הכה אלא הזכרים :

דף כ"ב. בעא מיניה פיל שבלע כפיפה מצרית וכו'. הא דבעא מיניה שאלה זו, אפשר כי נזדמן שהיה לפניו אחד, ולכן שאלו שאלה בענין פיל, ונראה דשאלו בדין טומאה וטהרה, לרמוז לו שבא לבדקו בד"ת, שמעלין את האדם מטומאה לטהרה, וכמ"ש רז"ל מה נחלים מעלים וכו' :

שם. טפח ליה בסנדליה. נ"ל בס"ד הטעם דהכהו על סנדלו, דרמז לו בזה אדחלא אכרעך זבין פרקמטייא דידך, ולא תמתין עד שתנוח ותרחיק רגלך מן הדרך, אלא תמהר למכור בין המוכרים הראשונים קודם שתפשט

סנדלך, ולא תקוה ותלפה דינקטו לך שוקא, כי בודאי לא נקטי לך. ועוד נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בספר הגלגולים דף כ"ד ע"ב, ביום ר"ח תמוז א"ל מורי ז"ל, כי ראה את נפש רב דמי מנהרדעא שהיתה מוכנת להתעבר בי, לפי שהיא משורש נפשי, וגם לפי שביום ההוא לויתי מת מצוה אחד, ורב דמי היתה המצוה הזאת תדירית בידו, לעשות לויה לאורחים ולמתים, ועל כן היה רוצה להתעבר בי עכ"ל, נמצא רב דמי היה נזהר במצות ג"ח זו של לויה, ולזה טפח ליה על סנדלו אשר ברגליו לומר לו אין לך מעלה אלא רק מצד זו של ג"ח שאתה עושה ברגליך מצות לויה, אבל למעלה של צורבא מרבנן דנקטי ליה שוקא עדיין לא הגעת. אי נמי י"ל בס"ד, הא דטפח ליה בסנדליה שברגליו, משום שיש דבר שגור בפי חכמים, על ת"ח שאינו יכול להשיב בד"ת, דאומרים עליו לא מלא ידיו ורגליו בבית המדרש, ולכן טפח ליה בסנדליה שברגליו, לרמוז בדבר זה לא מלאת רגליך בבהמ"ד. ומ"ש פסיד גרוגרות דידיה, פירוש לא מבעיא דלא הרויח אלא הפסיד מן הקרן, מפני שנתעכב בדבר זה שבא לבדקו, וגם עוד כשבדקו נכנס עמו בדברים אלו, ועי"כ מכרו אחרים הרבה מזה המין, וירד השער מה דבני ובני :

שם. מאן דלא שהייה לאוגייתיה דמלכא דאדום, לא לישהייה לאוגייתיך. הדבר יפלא, מה לו לרב יוסף להזכיר אוגאה של מלך אדום, דוגמה לדבר זה דרב דמי, היה לו לומר לו הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל, בספר הגלגולים שם, וז"ל, א"ל מורי ז"ל, כי חזקיהו המלך ע"ה לא מלא שנותיו, ואע"פ שהוסיפו לו ט"ו שנים משלו הוסיפו לו, ועדיין חסרו לו שנים אחדות, ושאר שנותיו השלימם רב דמי מנהרדעא הנ"ז, כי הוא היה גלגול חזקיהו המלך עצמו, בלתי שום ניצוץ אחר עמו, אלא הוא לבדו, וז"ש חזקיהו אני אמרתי בדמי ימי אלכה וכו' פוקדתי יתר שנותי, כי ברב דמי היו שאר שנותיו ושאר ימיו עכ"ל, נמצא רב דמי היה גלגול חזקיהו המלך עצמו בלתי עירוב ניצוץ אחר, לכך הביא דוגמה לאוגאה שלו מאוגאה דמלך אדום, שהיה מלך גוי ולא השהה אוגאתו, וכ"ש שאתה מלך ישראל לא לשהייה לאוגאתך :

וראיתי לרבינו מהרח"ו ז"ל ששיים וז"ל, ואני חיים ראיתי ששלח לי רבא האמורא ע"ה שלום ב"פ, אחת בתוך תפלתי ואחת בחלום, וא"ל מורי ז"ל, כי רצה רבא לעשות שלום עם רב דמי המתלוה עמי על שהיה עמו בקטטה ממה שעשה לו תלמידו רב אדא בר אבהה, על ענין הגרוגרות שהביא רב דמי בספינה כנז' בתלמוד עכ"ל. וצריך להבין למה שלח לו שלום ב' פעמים, גם מה היה לו עם רבא בזה. ונ"ל כי היה לו תרעומות על רבא, מפני דריש גלותא אמר לרבא עצמו פוק חזי אי צורבא מרבנן הוא נקיט ליה שוקא, ואם היה בודקו רבא בעצמו היה מכיר בו שהוא צורבא מרבנן, ולא היה טועה בו כמו שטעה בו ר"א ב"א, וא"כ גם מצד רבא אינה גרמא בהפסד הגרוגרות, ותרעומת הב' דאח"כ היה לו למחות בר"א ב"א, להוכיחו ולהכריחו שיבקש מחילה מן רב דמי, דאם הוכיחו והכריחו לבקש מחילה היה נזכר זה בתלמוד, ולכן נתרעם עליו בעבור זאת תרעומת שנית, ובעבור ב' תרעומות הללו שלח לו שלום עתה ב"פ. ובזה יובן מ"ש ר"א לר"י חזי מר מאי עבדו בי, דהו"ל עבד, ונקיט עבדו לשון רבים :

שם. עד דמגריריתו גרמי בבי אביי, אתי אכלו בשרא שמינא בי רבא. נ"ל בס"ד אין כוונתו לזלזל באביי, אלא ר"ל תלמידי הישיבה של רבא חריפים, ותתחכמו אם תלמדו עמהם בפני רבא, וכמ"ש הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחבירי, נמצא האדם מתחכם מחביריו יותר מרבו, ולכן א"ל אכלו בשרא שמינא בי רבא. או יובן בישיבה של רבא היו לומדים בששה סדרים, וכמ"ש רבא עצמו בגמרא דתענית, אנן מתנינן בששה סדרי, ואפשר בישיבה של אביי עיקר לימודם היה בארבע, כמו שהיה בזמן רב יהודה :

שם. דאנא עדיפנא מיניה. נראה ודאי כונתו לומר עדיפנא משמעיה, ותיבת מיניה קאי על שמעיה דרבא, ולא על רבא, ועכ"ז נענש לדעתו של רבא מפני השומעין שהיו חושבים אומר עדיפנא מרבא, דהו"ל עדיפנא משמעיה דרבא להדיא, ובודאי לא קפיד רבא עליו והענישו, אלא מן השמים קפדי עליה, וכן דן רבא מדעתו ואמר ענשתיה, כלומר מסיבתי היה לו כך :

שם. דרנב"י ריש כלה הוה. פירש רש"י ז"ל דורש ברבים בשבתות ע"ש. ונראה דה"ה שדורש ג"כ בימים טובים, ואותו היום יו"ט היה, דהא קאמר נטרנא לערסיה, ובשבת אין מוליכין אותו. ומ"ש מסתברא דרנב"י ענשיה, מפני שהיה ד"ז תכף ומיד הדברים מוכיחין לכך. ונראה דנענש בשביל שגרם בושה לרנב"י, דדרכו היה לסדר מילי דדרשה לפני ר"א, קודם שיעבור לפני התיבה, כדי שיהא רגיל בה, ולא יטעה בציבור, וכיון שלא בא נצטער מאד, שירא שמא יבוש מחמת איזה טעות ח"ו, ואין לומר דנפטר מכח דברים אלו כשגגה היוצאת מלפני השליט, היינו משום דשיערו שנפטר קודם שיצאו דברים אלו מפיו, ולכן אמרו מסתברא דהוא ענשיה :

דף כ"ג. בעי ר' ירמיה רגלו אחת בתוך חמשים, ורגלו אחת חוץ מחמשים אמה מהו, ועל דא אפקוהו לרבי ירמיה מבי מדרשא. הנה כתב רבינו מהרח"ו ז"ל בספר הגלגולים, דרבי ירמיה תמיד היה שואל שאלות, כמ"ש הרבה פעמים בעי רבי ירמיה, ולהיות כי הוא נתכוון לטובה להגדיל תורה ויאדיר בשאלותיו, וביישוהו ואפקוהו מבי מדרשא, לכן יש לו שכר טוב למעלה, כי כל שאלות הנשאלות במתיבתא דרקיעא הוא שואל אותם, ונשאלות על ידו ונלע"ד שאמר לי מורי ז"ל שהוא עומד בפתח מתיבתא דרקיעא, ואמנם כונת שאלתו היה ע"ד הסוד בענין ז"א שהוא הנוזל המדדה בתוך חמשים אמה, שהם חמשים שערי בינה, ונודע כי כשנכנסים בו המוחין הם מתלבשים בשתי רגלי אימא נצח והוד דילה, ובתחלה נכנס רגל אחת בפנים בתוך ז"א, ואח"כ נכנס רגל הב', ואמנם הטעם למה אפקוהו מבי מדרשא כששאל, אינני זוכר ממה ששמעתי ממורי ז"ל, עכ"ל ע"ש :

והנה ברשות קבה"ו נחדש בזה המאמר חידוש בס"ד עד"ה, והוא כי לקמן בדף קס"ה איכא שלחו מתם חברייא לרבי ירמיה עד אחד בכתב ועד אחד בע"פ מהו שיצטרפו וכו', שלח להם אני איני כדאי ששלחתם לי, אלא כך דעת תלמידכם נוטה שיצטרפו. מר בר חייא אמר הכי שלחו ליה, שנים שהעידו בב"ד זה, וחזרו והעידו בב"ד זה מהו שיבואו אחד מכל צד ויצטרפו וכו'. שלח להו אני איני כדאי שאתם שלחתם לי, אלא כך דעת תלמידכם נוטה שיצטרפו. רבינא אמר הכי שלחו ליה, שלשה שישבו לקיים את השטר, ומת אחד מהן, צריכי למכתב במותב תלתא כחדא הוינא וחד ליתוהי, או לא, שלח להו אני איני כדאי שאתם שלחתם לי, אלא כך דעת תלמידכם נוטה שצריכין לכתוב במותב תלתא כחדא הוינא וחד ליתוהי, ועל דא עיילוה לרבי ירמיה בבי מדרשא, ע"כ, ונ"ל בס"ד דהתשובה אשר שלח להם אח"כ, שבעבורה הכניסו אותו לבהמ"ד, הנה היא מורה בארבע על תשובת שאלתו הראשונה, אשר הוציאוהו בעבורה לפי דברי רבינו האר"י ז"ל הנז"ל, והוא כי לבין מ"ד ששאלו אותו על עד אחד בכתב ועד א' בע"פ אי מצטרפי, והשיב להם דמצטרפי, ובין למ"ד ששאלו לו על הב"ד אי מצטרפי והשיב להם דמצטרפי, הנה נמצאת שאלתם היא כענין סוד שאלתו ששאל, רגל א' בתוך חמשים אמה, ורגל אחת חוץ מחמשים אמה, אם מצטרף החוץ

עם

עם מה שבפנים, והוי כאלו כולו בפנים, ונ"ל בס"ד כמו שהשיב על עד א' בכתב ועד א' בע"פ דמצטרפי, כן התשובה של סוד שאלתו הוא דמצטרפי, כלומר אע"פ שנכנס תחלה רגל א' בפנים בתוך ז"א, חשיב כאלו נכנסה גם רגל הב' ביחד, והיינו משום דמצטרפי דהוי המוחין מתחילת כניסתן בשלימות אלו, וכבר ידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל, דלעולם נצח והוד כלולים זה בזה, ולכן הסכימה דעתו של רבי ירמיה על סוד הנז' דמצטרפי :

וגם לדברי רבינא שאמר הכי שלחו ליה, שלשה שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהן צריכי למכתב במותב תלתא כחדא הוינא וחד ליתיהי או לאו, ושלח להו שדעתו נוטה למכתב הכי, ועל דא עיילוה לבי מדרשא, הנה נ"ל בס"ד ענין זה ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל במאמר רז"ל, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, והכונה הוא כי התורה הוא ז"א, שה"ס תורה שבכתב, והקיום שלו הם המוחין שהם מוחין דבינה הנקראת מי שהיא ממיתה עצמה בשביל ז"א הנקרא תורה, והיינו דהנה"י שלה מסתלקין האורות מהן, ונשארים כלים בלא נשמה, והבינה עושה כן בשביל התורה שהוא ז"א, כדי להלביש בתוכו המוחין, וכנז' בעץ חיים שער דרוש הצלם פ"ג, ביאור דברי רז"ל שאמרו ממית עצמו עליה, שזכרו לשון מיתה מפני שהיא יורדת להתלבש בז"א דוגמת אומרו, וימת מלך מצרים ע"ש. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בישעיה מ"ה, בי נשבעתי יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון, והוא רמז על אימא שיורדת ממקומה להתלבש בז"א, ונכנסים רגליה שהם נצח והוד בתוך ז"א, וז"ש לי תכרע כל ברך, ורמז בתיבת כל על הבינה שנקראת מי, שיש בה חמשים שערים מספר כל, ובזה תשבע כל לשון, תשבע לשון שביעה, ר"ל משבעת כל, הוא היסוד הנקרא כל לשון המלכות. ובזה יובן בס"ד, באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו, תיבת נברכה קרי בה נון ברכה, לשון ברך לפני ה', רמז לז"א שנכנסין נו"ה שלה תוך ז"א, שהוא עושינו, כי אנחנו בני זו"ן :

ובזה יובן בס"ד, דברי המאמר הנז' ששלחו לו שלשה שישבו לקיים את השטר, רמז למוחין שהם שלשה שישבו לקיים את השטר שהוא ז"א, דקיום שלו הוא ע"י הכנסת המוחין הנז' בתוכו, וכבר כתב רבינו ז"ל כשנכנסין המוחין מתלבשים בשתי רגלי הבינה, שהם נצח והוד שלה, ובתחלה נכנס רגל א' בפנים בתוך ז"א ואח"כ נכנס רגל הב', וכבר כתבנו עוד בשם רבינו ז"ל, מ"ש רז"ל שממית עצמו עליה, דזכרו לשון מיתה על מה שיורדת ממקומה להתלבש בז"א, אך בתחלה נכנס רגל א' דוקא, ואח"כ רגל הב', ולכן אמר ומת אחד מהן, פירוש אחד משני רגלים הנז' שיורדת ממקומה להתלבש בז"א, ומאחר דהמוחין שלשתם מתלבשים בשתי רגלים, ובתחלה לא נכנס אלא רגל א' דוקא, יש מקום לשאול אי גם עתה המוחין נחשבים אצל ז"א בשלימות, דאמרינן מצטרפת גם השנית, וכאלו שלשתם קיימים יחד. וז"ש אם צריכי למיכתב במותב תלתא כחדא הוינא, ר"ל תלתא הם המוחין, אע"ג דחד רגל ליתוהי, והשיב להם כן היא האמת, דהמוחין מתחלה חשובין בשלימות, אע"ג דלא נכנס אלא רגל א' דוקא, דשפיר קרינן על המוחין, במותב תלתא כחדא הוינא, פירוש שהם בשלימות הכל ביחד, אפילו בתחילה, אשר חד ליתוהי, שלא נכנס רגל הב' עדיין, כי מצטרפי הרגלים, יען דנצח והוד הם כלולים זה בזה לעולם :

ואתמר בגמרא, ועל דא עיילוה לרבי ירמיה בבי מדרשא, והוא כי נ"ל בס"ד ברשות קבה"ו, דהטעם אשר אפקוהו מקודם כששאל רגל א' בתוך חמשים אמה, ורגלו א' חוץ חמשים אמה, מהו, דאע"ג שבאמת שאל שאלה הגונה ע"פ הסוד, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל, היינו משום כיון דאותה שעה לא מצא פתרון ותשובה לשאלה זו, נתגרו בו החיצונים, ובפרט כי הסוד הזה אינו בבחינת הגדלות, לכן גרמו החיצונים שיכעסו עליו רבנן בבי מדרשא ואפקוהו, דהשטן עשה ערבוביא זו, שהראה לרבנן לפי שעה שראוי לעשות לו כך, לכבוד שמים שהוא מטריח בשאלות כאלה, ומבטלם מתלמוד תורה העקרי, דשטנא גלא שלא ירגישו בסוד הכמוס בשאלה זו, ולא הבינו דבריו, וכל זה נעשה להם מחמת גירוי החיצונים וקנאתם, אך אחר ששאלו ממנו שאלה הנ"ז, אשר גם בדברי שאלתם נתלבש הסוד של שאלת רבי ירמיה הנזכרת ששאל מקודם, ובתשובתו על שאלתם נתלבש ונרמז סוד תשובת שאלתו היא הקודמת, דנמצא נפשטה שאלתו ששאל רגלו אחת תוך חמשים אמה וכו', דמצטרפי יחד, דאמרינן המוחין שלמים המה יחד, ובמותב תלתא כחדא יתבי תמיד, אפילו דעדיין חד ליתוהי, משום דנצח והוד הם כלולים זב"ז תמיד, אז בזו התשובה נשתברה הקליפה ונכנעו החיצונים, וממילא הרגישו רבנן בסוד שאלתו הקודמת דיפה שאל ע"פ הסוד, ויפה השיב עתה על שאלתו הקודמת, ועל שאלתם של עתה, אז נתחרטו על העבר ושב לבם לפייסו, ועיילוהו לבהמ"ד בכבוד, נמצינו למידין, כי רבי ירמיה בין בתחלה בשאלתו הנז"ל, ובין לבסוף כשהשיב לשאלה דרבנן, רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו, כי גדול כחן של רבותינו התנאים והאמוראים להוציא מפיהן מלין אשר תוכם רצוף אהבה סודות עליונים, והכל ברוה"ק, כל אחד כפי מעלתו, זכותם יגן בעדינו, וכה"י :

ומאחר דנפשטה השאלה דמצטרפי, הנה בזה יש לפרש בס"ד רמז הכתוב על צד תנשאו על ברכים תשעשעו, כלומר גם בתחלה כאשר נכנס רק רגל א' דוקא, שהוא צד אחד ג"כ תנשאו, תנשא וא"ו הוא ז"א, ואין כאן שום חסרון דמצטרפי כאלו השנים בפנים, מיהו על ברכים תרתי כשנכנסים שניהם ממש תשעשעו, תשעשע וא"ו הוא ז"א, שבזה נשלם התיקון כראוי ממש, ובדרוש שבת תשובה בשנה זו, פירשתי המאמר כאן ובדף קס"ה, לנכון, ע"ד הפשט, בס"ד :

דף כ"ה. באו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיעונו מקום תפלה. קשא וכי דבר זה בלבד הודיעו לנו אבותינו, ונ"ל בס"ד אם לא היו מודיעים בכתובים שצריך להתפלל לצד מערב, היה קשה לנו לתקן דבר זה להתפלל לצד מערב דוקא, ולהקפיד על שאר רוחות, מפני שד"ז היה בעיני המון העם כמו ענין זר, לייחס צד אחד דוקא למקום השכינה, כי הם יאמינו שהשכינה בכל מקום, דכתיב מלא כל הארץ כבודו, וגם היה חשש שיחשבו המון העם ד"ז למינות ח"ו, כי המינים מורין כיוצא בזה להתפלל לצד מזרח דוקא, ולא לשאר רוחות, וכמ"ש רב ששת לשמעיה, אך עתה שהודיעונו ד"ז במקרא דנחמיה, שהוא בכלל התנ"ך, דכתיב וצבא השמים לך משתחוים, אין המון העם מהרהרים אחר דבר זה דכל הכתוב במקרא אין מהרהרים אחריו. ומ"ש נחזיק טובה נ"ל בס"ד כי התפלה היא בנויה בכ"ב אותיות שהם מספר טובה, לכן אמרו נחזיק טובה :

שם. שהשכינה בכל מקום וכו'. נראה דגם מ"ד השכינה במערב, יודה שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו, ולית אתר פנוי מיניה, ורק סבר שבצד מערב יש אור שכינה בגילוי יותר, וכמו ענין שארז"ל הנשמה ממלאה את כל הגוף דנמצא אין אבר אשר אין בו כח הנשמה, ועכ"ז יש איברים שהם הלב והמוח, שאור הנשמה מתגלה בהם, דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, וכן הענין כאן :

ודע כי כאשר נסתכל בס"ד בדרך הסוד, נמצא טעם מסתבר לדברי ב' דיעות אלו, והוא כי ידוע שיש עולמות שהם בסוד העיגולים ויש בסוד היושר, ולפי סדר בחינת העגולים יש להורות שיתפלל לכל צד, דשכינה בכל מקום, אך לפי סדר בחינת היושר יש להורות להתפלל

לצד אחד דוקא, והיינו לצד מערב כנגד מקום המקדש ובית קדשי קדשים, דכתיב ביה וזה שער השמים, והמשכיל יבין, נמצא לפ"ז אלו ואלו דברי אלקים חיים. אך צריך לעשות כמ"ד להתפלל לצד מערב כי דבריו מכוונים לפי סדר היושר, וגם אם נחשוב לפי סדר העיגולים, ג"כ ראוי הוא, נמצא צד מערב שהוא מכוון כנגד בהמ"ק, ובית ק"ק, תרווייהו אתנהו ביה:

ועוד יש לנו לומר בזה, דמצינו לרבינו האר"י ז"ל מ"ש בסוד הנענועים דלולב שהדרום הוא בחסד וצפון בגבורה ומזרח בתפארת ומעלה בנצח ומטה בהוד, ומערב ביסוד, ע"ש. וכתב הרב מאורי אור ז"ל, מערב נקרא יסוד, וגם המלכות להיותה עטרת היסוד, ולכן שכינה במערב עכ"ל, וידוע דהמלכות נקראת שער בסוד וזה שער השמים, והטעם כי תרגום שער תרעא כענין שם אדני במלואו דעולה תרע"א, ולכן קודם התפלה אומרים אדני שפתי תפתח, כי אדני הוא המלכות שהיא שער שבה נכנסים כל התפילות לעלות למעלה, ולכן מתפללים לצד מערב ששם המלכות שהיא השכינה, כי המערב ביסוד, וה"א שרשה בעטרת היסוד, ונמצא שם הוא מקום כניסת התפלה ששם שער השמים. ובזה מובן דברי רז"ל שאמר בואו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיעונו מקום תפלה, פירוש הודיעונו מקום השער שבו עוברת ונכנסת התפלה:

שם. מאי אוריה אויר יה, נ"ל בס"ד דהשכינה במערב שה"ס שם אדני, והמלוי של י"ה בארבעה מילואים עסמ"ב, עולים כל המילואים מספר ס"ו, שהוא מספר שם אדני עם הכולל, שהוא השכינה, והמלוי נקרא אויר שהוא עומד באויר הפשוט, וזהו אויר י"ה:

שם. זו רוח מערבית הבאה מערפו של עולם. נ"ל בס"ד דידוע בסוד הנענועים של הלולב, דרום בחסד, צפון בגבורה, מזרח בתפארת, מעלה ומטה בנצח והוד, מערב ביסוד, ושם כלולה המלכות ג"כ בעטרת היסוד, נמצא המערב הוא סוד יסוד ומלכות, וידוע כי היסוד נקרא כל, והמלכות נקראת בשם אדנ"י, שהוא מספר ס"ה בסוד ואדני בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ, והנה העורף של אותיות עולם כלומר אותיות העומדים אחורי אותיות עולם הם ס"ה כ"ל, וז"ש רוח מערבית הבאה מערפו של עולם. ונראה עוד בס"ד שרמז בתיבת מערבית שתי תיבות שהם מער בית, והיינו מער יסוד בית מלכות, ונ"ל רוח מערבית כנגד חלק הסוד, רוח צפונית כנגד חלק הדרש, רוח מזרחית כנגד הרמז, רוח דרומית כנגד חלק הפשט, שלמודו נח והכל נוחין בו:

שם. רוח צפונית שמצלת הזהב. נ"ל בס"ד הצפון הוא גבורה, ומספר גבורה עולה זהב רב. מזרחית שמסערת כל העולם כשעיר. נ"ל בס"ד מזרח בתפארת וידוע כי התפארת ממשיך גבורות למלכות, והמשכת גבורות היא יסוד הרעשה, וכמ"ש עט"ר הרב מור אבי ז"ל על מאמר סוף אדרא זוטא, דשמעו קלא על רשב"י זה האיש מרעיש הארץ מרגיז ממלכות, מרעיש הארץ בסוד המשכת הגבורות, מרגיז ממלכות לאה ורחל בסוד הזווג, וכנז' בספרי מדרש אליהו ודפח"ח, וז"ש כאן רוח מזרחית סוד התפארת שמסערת כל העולם, כלומר כל יסוד העולם, מלכות דהיינו יסוד דמלכות, בסוד המשכת הגבורות שם. גם אמר דרומית שמעלה רביבים ומגדלת עשבים, נ"ל בס"ד כי דרום בחסד וע"י המשכת החסדים מעלה רביבים ומגדלת עשבים שהם חיות העולם:

שם. הרוצה שיחכים ידרים. נ"ל בס"ד רמז לפי דרכו ע"פ מ"ש חכמי המוסר, שבעניינים הנפשיים יסתכל האדם בגדולים ממנו, כדי שיראה עצמו חסר הרבה, ובעניינים הגופניים יסתכל בקטנים ממנו, כדי שיראה עצמו וישמח בחלקו, סימן לדבר אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת, נמצא בעניינים הנפשיים שהם למעלה, צריך האדם למעט עצמו שיראה עצמו חסר הרבה, אבל בעניינים הגופניים שהם למטה צריך האדם להגדיל עצמו, שיראה עצמו עשיר ומלא וגדוש, וזה נרמז למעלה מן אותיות לב יש אותיות אך, שהוא לשון מיעוט, ואלו עומדין בימין אותיות לב שם החכמה, וז"ש הרוצה להחכים ידרים, כלומר בעניני החכמה שהם הנפשיים ימעט עצמו שיראה עצמו החסר דבאותיות אך הם בימין לב שהוא הרואה, והרוצה להעשיר יצפין כי בשמאל אותיות לב דהיינו שמאל הקורא יש אותיות גם, שהוא לשון רבוי, כלומר בענין העושר יראה עצמו שהוא עשיר, ולא יראה שהוא חסר:

שם. ריב"ל אמר לעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר. מקשים והא כתיב לא לחכמים עושר, ונ"ל בס"ד הכונה מתוך שמחכם מתעשר מאחרים, כי בראותם שהוא חכם יעטרוהו בזהובים, וקרא קאמר אריות של מו"מ, דאין האדם מתעשר במו"מ מכח חכמתו, אלא ע"פ המזל. ובני ידידי כהר' יעקב נר"ו פירש, דאיתא בזוהר שמאלא אצטריכא לשמאלא אבל ימינא לא אצטריכא לשמאלא, ולכן תמיד הימין כלול בשמאל, ולז"א כאן אע"ג דהעושר בא מצפון לעולם ידרים, כי גם בצפון יש יש חלק מדרום, ונמצא יש שייכות לעושר בדרום ג"כ, עכ"ד נר"ו:

דף כ"ו. מר אי ניחא ליה לקוץ. קשא כיון דרב אמר אסור איך אומר לו אי ניחא ליה לקוץ. ועוד קשא אמאי איצטריך להביא הא דר"ח. ונ"ל בס"ד דרב נקיט איסורא, דוקא בהיצא דטעין קב, אבל אותו דקל דרבה בר ר"ח לפעמים טעין קב, ורוב השנים לא טעין קב, ולכן יש להסתפק אם קאמר איסורא גם בכה"ג, דרוב השנים לא טעין קב, או"ד כיון דאיכא שנים דלא טעין קב לית לן בה, ומן הראוי למיזל לקולא, כיון דזה הוא איסורא דרבנן, וכל ספיקא דרבנן לקולא, לכך הביא הא דר"ח דמשמע דיש בזה סכנת נפשות, דאפילו בספיקא אזלינן לחומרא, אמנם אמר ליה אי ניחא לך לקוץ, דס"ל הדבר ברור, דלא אמר רב אלא רק בהיצא דטעין קב תמיד בכל השנים, אה"ן תעבד ע"פ סברתך ותקוץ:

פרק שלישי

דף נ"ו. חלוקה מפסיק בנכסי הגר. נ"ל נקרא כן, כי שם זה מורכב משתי תיבות, חלו בה, כלומר עשו מחילה בין זה לזה בה:

דף נ"ז. שלחן של ת"ח כיצד, שני שלישי גדיל ושליש גלאי. נ"ל בס"ד אומרים עליו דברי תורה גדיל הם חלק הרמז והדרש שעוזרים וגודלים ד"ת זב"ז, ושליש גלאי הפשט. או שני שלישי גדיל תורה שבכתב ושבע"פ, ושליש גלאי מוסר ודרך ארץ. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש שלחן רמז לאשה, כמ"ש בגמרא שלחן ערכתי לו, ואיתא בגמרא על אימא שלום שאמרה כשהיה משמש עמה היה מכסה שני טפחים ומגלה טפח, ולז"א שני שלישי גדיל ר"ל מכוסה, ושליש גלאי, עכ"ד נר"ו:

שם. חלוק של ת"ח כל שאין בשרו נראה מתחתיו. נ"ל בס"ד חלוק רמז ליראת שמים דמכונית בשם מלבוש, וכמ"ש התנא בברייתא דאבות, ומלבשתו ענוה ויראה, ובשר האדם שהוא גוף האדם עומד תחתיו כח התאוה החמריית הגופניית, וצריך שתתגבר בו היראה שהיא החלק, עד שלא יתראה וימצא בבשרו, שהוא גופו, כח התאוה העומד ושוכן תחתיו:

שם. הא דאיכא ינוקא הא דליכא ינוקא. פירוש שני שלחנות היה להם, א' יש לו טבעת בפנים וקבועה שם, ומביאים בעת שיש ינוקא, ואחד יש לו טבעת קבועה מבחוץ ומביאים אותו כד ליכא ינוקא, וכן הענין במ"ש הא בליליא

בליליא הא בימאמא, דג"כ יש להם ב' שלחנות א' טבעתו מבחוץ, ואחד טבעתו מבפנים:

דף נ"ח. אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי אבבא. הנה נראה בודאי שהוא לא נכנס בתוך מערת המכפלה, ולא ראה בתוך המערה הזה, ולא שמע בתוך דברים אלו של בת קול, ושל אליעזר, אלא הוא היה מציין בתוך ביום מערות הצדיקים, אך למערת המכפלה לא אפשר שיכנס, וגם לא היה צריך לציין אותה מלמעלה, כי היא מצויינת ועומדת מימות הראשונים, וגג המערה מוקף באבנים גדולות מזמן הראשנים, ופיה של מערה פתוח עד היום ומדליקין בו הגוים נר, אך במראה החלום ראה כל המראה הגדול הזה, כאלו הוא ירד לתוך המערה, וראה את אליעזר ודבר עמו, וגם שמע דברי בת קול, והשיב דבר, והכל היה במראה החלום וגדולה מזו אמרו חכמים, דמ"ש שאמר הש"ת להושע לך קח לך אשה זונה ולקח וילדה לו כל זה לא היה בהקיץ, אלא במראה הנבואה, כענין מראה החלום, ועיין רד"ק ז"ל שם:

על כן דברים אלו שדבר לו אליעזר במראה החלום, יש לפרש אותם בדרך רמז, דאות ה' שנוספה לאברהם אע"ה בשמו, לקחו מן אות יו"ד דשרי שהיתה בסוף שמה, שנחלקה לשני ה"ן, אחת לקחה שרה ואחת לקח אברהם אע"ה, ועל זה א"ל גני בכנפי דשרה, דאות יו"ד שלקח א"א ממנה אות ה', היא היתה בכנפה דשרה, ר"ל בסוף שמה. ומ"ש ומעיינא ליה ברישיה רמז דאות ה' זו ניתנה לו במלוי אל"ף, שהיא קבוע בראש שמו של אברהם [illegible] דאות ה' מתמלאת בשלש מילואים. שהם אל"ף ויו"ד

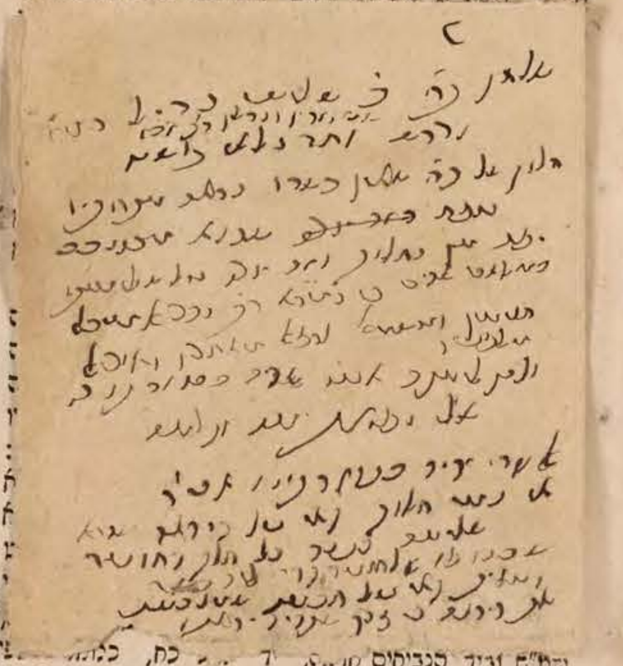
[illegible]

ובמ"ש וביד הנביאים [illegible] כח, [illegible] כח הנביאים אדמה להם בציור מראה הנבואה, ועל זה הדמיון של אור השכינה הנדמה לאדם בנבואה קאמר, אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם:

שם. תפסיה בדיקניה. י"ל למה תפסו בזקנו ולא בידו או בחוטמו. ונ"ל בס"ד כשפתח הקבר הכניס ראשו לראות אם יש עליו בגדים, או שמא בלו הבגדים ונעשו עפר, וכיון שהכניס ראשו לחלל הקבר להסתכל ולראות, הנה מוכרח שנכנס זקנו תחלה לאויר החלל של הקבר, ולכן תפסו בזקנו שנכנס תחלה. אי נמי נ"ל בס"ד שעשה לו מדה כנגד מדה, מפני שזה האמגושי שבא להפשיט המתים מבגדיהן, חושב הבגדים מותרות לגמרי, שיאמר למה להם בגדים בקבר, כיון דמכוסים בעפר, ולכן הוא בא ליטול אותם מהם, ולכך תפסו בשער זקנו, דגם השערות הם מותרות, וראוי לו שיקללם, וכפשט דהאמגושי דרכו לגדל זקן ארוך ועב, דאומר לך כל מותרות אלו שבזקן תקללם, וכן היה שלא עזבו אלא עד שחתך הזקן שלו. ועוד נ"ל בס"ד הטעם שתפסו בזקנו, כי הזקן גדל אצל האדם בהיותו גדול שנשלם בחכמה ודעת, דאז צומח שער זקנו ואינו בא לו בזמן שהוא כשנולד, דעודנו בער, ולכן מייחסים החכמה לזקן, כמ"ש רז"ל זקן שקנה חכמה, ולכן אמגושי דעושה מעשה שטות לחטט ולהפשיט בגדי מתים, תפסו בזקנו כדי שיחתוך אותו, כיון דגדל זקנו והוא עודנו בער וכסיל, ולמה לו הזקן המורה על שלימות חכמה ודעת:

שם. זרנוקא אמרה לכו. קשא והלא זרנוקא הוא נאד, ומה חדש להם בזה דהיא כבר פרשה בדבריה, שפשטו עורו ומשקים בו מים, א"כ אמרה שהיא מדברת על נאד, ורק הם נתעלמו בדבריה בשביל שאמרה עבדא חד הוה לי ופשטוה למשכי וכו', דאיך יצוייר דבר זה על עור אדם שיעשו ממנו נאד, וא"כ היה לו לומר להם תיש קאמרה לכו, ועוד היא לא היתה תביעתה על הנאד, אלא על הבשר שדמיו עשרים ידות על דמי העור. ונ"ל בס"ד, דהוא אמר להם דברים אלו שדברה לכם הם כמו זרנוקא שהוא נאד, ובתוכו מים או יין, כן דברים אלו יש בתוכם ענין אחר, ואינם כפשוטן, ואה"ן ודאי פירש להם שתביעתה היא על תיש, ותלמודא לא זכר אלא התחלת דבריו, שאמר להם זרנוקא אמרה לכו כלומר דברים אלו דוגמת הזרנוקא שיש בתוכה דבר אחר:

שם. אמרי הואיל וחכים כולי האי ליתיב אבבא ולדון. קשא אם הם חבשוהו בשביל דאפיק ממונא בלא סהדי ובלא שטר, מה תרופה מצאו לו בזה שראוהו חכים טובא, וכי מי שהוא חכם גדול יכול להוציא ממון בלא עדים. ונ"ל בס"ד דהם יודעים שיש לחכמי ישראל חכמה גדולה, לפרש דברים הסתומים, דהא פסוק אחד בתורה מבארים אותו בשבעים פנים, דכל ביאור עושה משמעות בפסוק באופן אחר, אך המה יודעים בעצמם שאין להם חכמה זו, וכל דברים הכתובים בספרים אין להם אלא רק משמעות אחת, וכל דבר אין מבינים אותו אלא לפי פשוטו ולכך כיון דהגידו להם שאביהם לא אמר בצוואתו אלא רק תיבות אלו, כל נכסי לחד ברא, אשר כפי הנראה מפשט הדברים אלו לא הודיע מי הוא זה הבן, הנה הם אמרו אולי רבי בנאה יש לו חכמה זו של חכמי ישראל להוליד דברים מלשון הסתום, והוא עשה בחכמתו ביאור לדברים אלו של הצוואה, דע"פ הביאור הזה נודע מי הוא זה הבן שנותן לו נכסיו, ועל כן הנה הוא דן דין אמת, למסור הנכסים ליד אותו הבן דוקא, אמנם עדיין לא נתברר אצלם אם רבי בנאה הוא חכם רשום מגדולי חכמי ישראל אשר ידיו רב לו בחכמה לפרש הסתומות או שמא לא הגיע עדיין לחכמה גדולה כזו, ורק דן את הדין מכח אהבה שיש לו עם זה הבן היורש, או מחמת שנאה שיש לו עם אחיו, ובלי השכלה וחכמה דן את הדין, לכן חבשו אותו עד שתברר להם חכמתו העצומה ע"י חקירה, וכאשר נזדמן לפניהם דבר זה שתבעה האשה דין אחד בדבר סתום, דאין לו הבנה לפי פשוטו, והוא תכף ומיד בלתי איחור ועכוב הגיד להם ביאור דברים אלו, אז הבינו מחמת כן שהוא בעל חכמה כגדולים אשר בארץ, להבין דבר מתוך דבר לפרש הסתום, וא"כ ודאי גם אותו הדין דן אותו ביושר וחכמה, וברוב חכמתו ראה בארבעה מילין ההם רמז רק להחליט הנכסים ביד אותו הבן דוקא, ולכך פטרו אותו, והדרבה כבדו אותו מכאן ולהבא, דאליו יבא כל ריב לבני ישראל, ועל פיו יקום דבר:

דף ס'. ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זל"ז. נ"ל בס"ד, דייק לה מדכתיב שוכן לשבטיו, דלא אמר שוכנים לשון רבים, אלא שוכן לשון יחיד, ש"מ כל אחד שוכן לבדו, דאין בעה"ב זה רואה בעה"ב חבירו, וכמ"ש הרי"ף ז"ל. ולי אנא עבדא נראה לרמוז, דאמר

לשבטיו

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

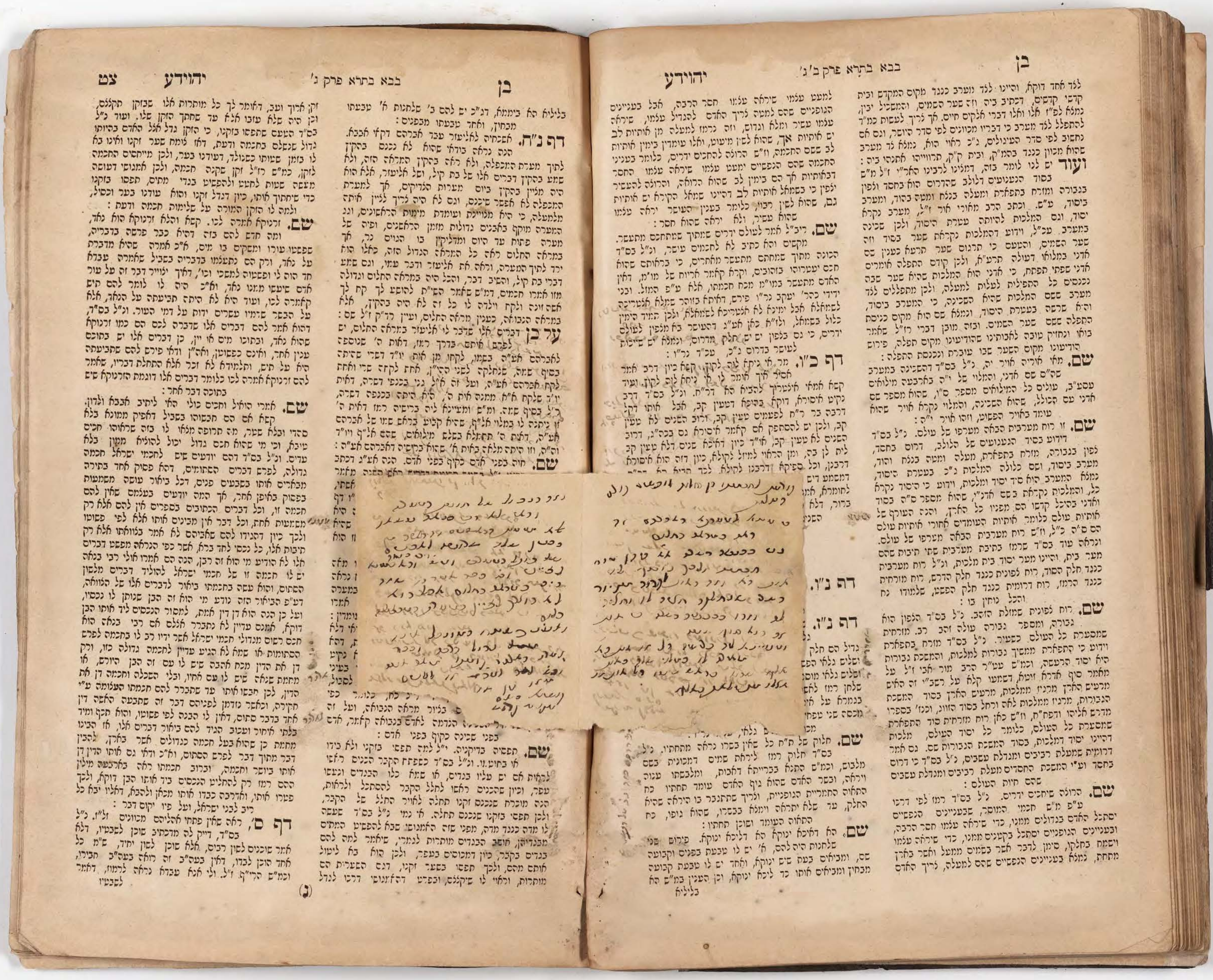

לצד אחד דוקא, והיינו לצד מערב כנגד מקום המקדש ובית קדשי קדשים, דכתיב ביה וזה שער השמים, והמשכיל יבין, נמצא לפ"ז אלו ואלו דברי אלקים חיים. אך צריך לעשות כמ"ד להתפלל לצד מערב כי דבריו מכוונים לפי סדר היושר, וגם אם נחשוב לפי סדר העיגולים, ג"כ ראוי הוא, נמצא צד מערב שהוא מכוון כנגד בהמ"ק, ובית ק"ק, תרווייהו אתנהו ביה:

ועוד יש לנו לומר בזה, דמצינו לרבינו האר"י ז"ל מ"ש בסוד הנענועים דלולב שהדרום הוא בחסד וצפון בגבורה ומזרח בתפארת ומעלה בנצח ומטה בהוד, ומערב ביסוד, ע"ש. וכתב הרב מאורי אור ז"ל, מערב נקרא יסוד, וגם המלכות להיותה עטרת היסוד, ולכן שכינה במערב. עכ"ל, וידוע דהמלכות נקראת שער בסוד וזה שער השמים, והטעם כי תרגום שער תרעא בענין שם אדני במלואו דעולה תרע"א, ולכן קודם התפלה אומרים אדני שפתי תפתח, כי אדני הוא המלכות שהיא שער שבה נכנסים כל התפלות לעלות למעלה, ולכן מתפללים לצד מערב ששם המלכות שהיא השכינה, כי המערב ביסוד, והיא שרשה בעטרת היסוד, ונמצא שם הוא מקום כניסת התפלה ששם שער השמים. ובזה מובן דברי רז"ל שאמר בואו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיעונו מקום תפלה, פירוש הודיעונו מקום השער שבו עוברת ונכנסת התפלה:

שם. מאי אוריה אויר יה, נ"ל בס"ד דהשכינה במערב שה"ס שם אדני, והמלוי של י"ה בארבעה מילואים עסע"ב, עולים כל המילואים מספר ס"ו, שהוא מספר שם אדני עם הכולל, שהוא השכינה, והמלוי נקרא אויר שהוא עומד באויר הפשוט, וזהו אויר י"ה:

שם. זו רוח מערבית הבאה מערפו של עולם. נ"ל בס"ד דידוע בסוד הנענועים של הלולב, דרום בחסד, צפון בגבורה, מזרח בתפארת, מעלה ומטה בנצח והוד, מערב ביסוד, ושם כלולה המלכות ג"כ בעטרת היסוד, נמצא המערב הוא סוד יסוד ומלכות, וידוע כי היסוד נקרא כל, והמלכות נקראת בשם אדנ"י, שהוא מספר ס"ה בסוד ואדני בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ, והנה העורף של הס ס"ה כ"ל, וז"ש רוח מערבית הבאה מערפו של עולם. ונראה עוד בס"ד שרמז בתיבת מערבית שתי תיבות שהם מער בית, והיינו מער יסוד בית מלכות, ונ"ל רוח מערבית כנגד חלק הסוד, רוח צפונית כנגד חלק הדרש, רוח מזרחית כנגד הרמז, רוח דרומית כנגד חלק הפשט, שלמודו נח והכל נוחין בו:

שם. רוח צפונית שמזלת הזהב. נ"ל בס"ד הצפון הוא גבורה, ומספר גבורה עולה זהב רב. מזרחית שמסערת כל העולם כשעיר. נ"ל בס"ד מזרח בתפארת וידוע כי התפארת ממשיך גבורות למלכות, והמשכת גבורות היא יסוד הרעשה, וכמ"ש עט"ר הרב מור אבי ז"ל על מאמר סוף אדרא זוטא, דשמעו קלא על רשב"י זה האיש מרעיש הארץ מרגיז ממלכות, מרעיש הארץ בסוד המשכת הגבורות, מרגיז ממלכות לאה ורחל בסוד הזווג, וכנז' בספרו מדרש אליהו ודפח"ח, וז"ש כאן רוח מזרחית סוד התפארת שמסערת כל העולם, כלומר כל יסוד העולם, דהיינו יסוד דמלכות, בסוד המשכת הגבורות שם. גם אמר דרומית שמעלת רביבים ומגדלת עשבים, נ"ל בס"ד כי דרום בחסד וע"י המשכת החסדים מעלת רביבים ומגדלת עשבים שהם חיות העולם:

שם. הרוצה שיחכים ידרים. נ"ל בס"ד רמז לפי דרכו ע"פ מ"ש חכמי המוסר, שבענייני הנפשיים יסתכל האדם בגדולים ממנו, כדי שיראה עצמו חסר הרבה, ובענייני הגופניים יסתכל בקטנים ממנו, כדי שיראה עצמו וישמח בחלקו, סימן לדבר אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת, נמצא בענייני הנפשיים שהם למעלה, צריך האדם למעט עצמו שיראה עצמו חסר הרבה, אבל בעניינים הגופניים שהם למטה צריך האדם להגדיל עצמו, שיראה עצמו עשיר ומלא וגדוש, וזה נרמז למעלה מן אותיות לב יש אותיות אך, שהוא לשון מיעוט, ואלו עומדין בימין אותיות לב ששם החכמה, וז"ש הרוצה להחכים ידרים, כלומר בעניני החכמה שהם הנפשיים ימעט עצמו שיראה עצמו החסר דבאותיות אך הם בימין לב שהוא הרוצה, והרוצה להעשיר יצפין כי בשמאל אותיות לב דהיינו שמאל הקורא יש אותיות גם, שהוא לשון רבוי, כלומר בענין העושר יראה עצמו שהוא עשיר, ולא יראה שהוא חסר:

שם. ריב"ל אמר לעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר. מקשים והא כתיב לא לחכמים עושר, ונ"ל בס"ד הכונה מתוך שמחכם מתעשר מאחרים, כי בראותם שהוא חכם יעטרוהו בזהובים, וקרא קאמר אריות של מו"מ, דאין האדם מתעשר במו"מ מכח חכמתו, אלא ע"פ המזל. ובני ידידי כהר' יעקב נר"ו פירש, דאיתא בזוהר שמאלא אצטריכא לשמאלא אבל ימינא לא אצטריכא לשמאלא, ולכן תמיד הימין כלול בשמאל, ולז"א כאן אע"ג דהעושר בא מצפון לעולם ידרים, כי גם בצפון יש יש חלק מדרום, ונמצא יש שייכות לעושר בדרום ג"כ, עכ"ד נר"ו:

דף כ"ו.

מר אי ניחא ליה לקוץ. קשא כיון דרב אמר אסיר איך אומר לו אי ניחא ליה לקוץ. ועוד קשא אמאי איצטריך להביא הא דר"ח. ונ"ל בס"ד דרב נקיט איסורא, דוקא בזיקא דטעין קב, אבל אותו דקל דרבה בר ר"ח לפעמים טעין קב, ורוב השנים לא טעין קב, ולכן יש להסתפק אם קאמר איסורא גם בכה"ג, דרוב השנים לא טעין קב, או"ד כיון דאיכא שנים דלא טעין קב לית לן בה, ומן הראוי למיזל לקולא, כיון דזה הוא איסורא דרבנן, וכל ספיקא דרבנן לקולא. לכך הדיא רב דר"ח

דמשמע דיש

לחומרא, אמ

ברור, דלא

השני

דף נ"ו.

דף נ"ז.

גדיל הם חלק

ושלים גלאי הפס

ושלים גלאי מוסנ

שלחן רמז לאש

בגמרא על אי

גובסה שני טפחי

מכו

שם. חלוק של ת"ח כל שאין בשרו נראה מתחתיו. נ"ל בס"ד חלוק רמז ליראת שמים דמכונית בשם מלבוש, וכמ"ש התנא בברייתא דאבות, ומלבשתו ענוה ויראה, ובשר האדם שהוא גוף האדם עומד תחתיו כח התאוה החמרית הגופניית, וצריך שתתגבר בו היראה שהיא החלק, עד שלא יתראה וימצא בבשרו, שהוא גופו, כח התאוה העומד ושוכן תחתיו:

שם. הא דאיכא ינוקא הא דליכא ינוקא. פירוש שני שלחנות היה להם, א' יש לו טבעת בפנים וקבועה שם, ומביאים בעת שיש ינוקא, ואחד יש לו טבעת קבועה מבחוץ ומביאים אותו כד ליכא ינוקא, וכן הענין במ"ש הא

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

בליליא הא ביממא, דג"כ יש להם ב' שלחנות א' טבעתו מבחוץ, ואחד טבעתו מבפנים:

דף נ"ח.

אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי אבבא. הנה נראה בודאי שהוא לא נכנס בהקיץ לתוך מערת המכפלה, ולא ראה בהקיץ המראה הזה, ולא שמע בהקיץ דברים אלו של בת קול, ושל אליעזר, אלא הוא היה מציין בהקיץ ביום מערות הצדיקים, אך למערת המכפלה לא אפשר שיכנס, וגם לא היה צריך לציין אותה מלמעלה, כי היא מצויינת ועומדת מימות הראשונים, וגג המערה מוקף באבנים גדולות מזמן הראשונים, ופיה של מערה פתוח עד היום ומדליקין בו הגוים נר, אך במראה החלום ראה כל המראה הגדול הזה, כאלו הוא ירד לתוך המערה, וראה את אליעזר ודבר עמו, וגם שמע דברי בת קול, והשיב דבר, והכל היה במראה החלום וגדולה מזו אמרו חכמים, דמ"ש שאמר הש"ת להושע לך קח לך אשה זונה ולקח וילדה לו כל זה לא היה בהקיץ, אלא במראה הנבואה, כענין מראה החלום, ועיין רד"ק ז"ל שם:

עד בן דברים אלו שדבר לו אליעזר במראה החלום, יש לפרש אותם בדרך רמז, דאות ה' שנוספה לאברהם אע"ה בשמו, לקחו מן אות יו"ד דשרי שהיתה בסוף שמה, שנחלקה לשני ההי"ן, אחת לקחה שרה ואחת לקח אברהם אע"ה, ועל זה א"ל גבי בכנפי דשרה, דאות יו"ד שלקח א"א ממנה אות ה', היא היתה בכנפה דשרה, ר"ל בסוף שמה. ומ"ש ומעיינא ליה ברישיה רמז דאות ה' זו ניתנה לו במלוי אל"ף, שהיא קבוע בראש שמו של אברהם אע"ה, דאות ה' מתמלא בשלש מילואים, שהם אל"ף ויו"ד וה"ה, וזו היתה מלאה באות א' שהוא ברישיה דאברהם אע"ה:

שם. חוה בפני אדם כקוף בפני אדם. הנה אצ"ג דכתב

מאמר

אשתי,

ו דף

: היה

שהיא

ז הוא

ו מה

ז נראה

במערה

אמרו

נימרין:

אי דלא

ת, דהא

א ניקט

בעיני

לסבול,

כ לא, כלומר כפי

ס בציור מראה הנבואה, ועל זה

הנדמה לאדם בנבואה קאמר, אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם:

שם. תפסיה בדיקניה. י"ל למה תפסו בזקנו ולא בידו או בחוטמו. ונ"ל בס"ד כשפתח הקבר הבנים רצו לראות אם יש עליו בגדים, או שמא כלו הבגדים ונעשו עפר, וכיון שהבנים ראשו לחלל הקבר להסתכל ולראות, הנה מוכרח שנכנס זקנו תחלה לאויר החלל של הקבר, ולכן תפסו בזקנו שנכנס תחלה. א"נ נמי נ"ל בס"ד שעשה לו מדה כנגד מדה, מפני שזה האמגושי שבא להפשיט המתים מבגדיהן, חושב הבגדים מותרות לגמרי, שיאמר למה להם בגדים בקבר, כיון דמכוסים בעפר, ולכן הוא בא ליטול אותם מהם, ולכך תפסו בשער זקנו, דגם השערות הם מותרות, וראוי לו שיקללם, ובפרט דהאמגושי דרכו לגדל זקן ארוך ועב, דאומר לך כל מותרות אלו שבזקן תקללם, וכן היה שלא עזבו אלא עד שחתך הזקן שלו. ועוד נ"ל בס"ד הטעם שתפסו בזקנו, כי הזקן גדל אצל האדם בהיותו גדול שנשלם בחכמה ודעת, דאז צומח שער זקנו ואינו בא לו בזמן שהוא כשנולד, דעודנו בער, ולכן מייחסים החכמה לזקן, כמ"ש רז"ל זקן שקנה חכמה, ולכן אמגושי דעושה מעשה שטות לחטט ולהפשיט בגדי מתים, תפסו בזקנו כדי שיחתוך אותו, כיון דגדל זקנו והוא עודנו בער וכסיל, ולמה לו הזקן המורה על שלימות חכמה ודעת:

שם. זרנוקא אמרה לכו. קשא והלא זרנוקא הוא נאד, ומה חדש להם בזה דהיא כבר פרשה בדבריה, שפשטו עורו ומשקים בו מים, א"כ אמרה שהיא מדברת על נאד, ורק הם נתעלמו בדבריה בשביל שאמרה עבדא חד הוה לי ופשטוה למשכי וכו', דאיך יצוייר דבר זה על עור אדם שיעשו ממנו נאד, וא"כ היה לו לומר להם תיש קאמרה לכו, ועוד היא לא היתה תביעתה על הנאד, אלא על הבשר שדמיו עשרים ידות על דמי העור. ונ"ל בס"ד, דהוא אמר להם דברים אלו שדברה לכם הם כמו זרנוקא שהוא נאד, ובתוכו מים או יין, כן דברים אלו יש בתוכם ענין אחר, ואינם כפשוטן, ואה"ן ודאי פירש להם שתביעתה היא על תיש, ותלמידא לא זכר אלא התחלת דבריו, שאמר להם זרנוקא אמרה לכו כלומר דברים אלו דוגמת הזרנוקא שיש בתוכה דבר אחר:

שם. אמרי הואיל וחכים כולי האי ליתיב אבבא ולדון. קשא אם הם חבשוהו בשביל דאפיק ממונא בלא סהדי ובלא שטר, מה תרופה מצאו לו בזה שראוהו חכים טובא, וכי מי שהוא חכם גדול יכול להוציא ממון בלא עדים. ונ"ל בס"ד דהם יודעים שיש לחכמי ישראל חכמה גדולה, לפרש דברים הסתומים, דהא פסוק אחד בתורה מבארים אותו בשבעים פנים, דכל ביאור עושה משמעות בפסוק באופן אחר, אך המה יודעים בעצמם שאין להם חכמה זו, וכל דברים הכתובים בספרים אין להם אלא רק משמעות אחת, וכל דבר אין מבינים אותו אלא לפי פשוטו ולכך כיון דהגידו להם שאביהם לא אמר בצוואתו אלא רק תיבות אלו, כל נכסי לחד ברא, אשר כפי הנראה מפשט דברים אלו לא הודיע מי הוא זה רבן, הנה הם אמרו אולי רבי בנאה יש לו חכמה זו של חכמי ישראל להוליד דברים מלשון הסתום, והוא עשה בחכמתו ביאור לדברים אלו של הצוואה, דע"פ הביאור הזה נודע מי הוא זה הבן שנותן לו נכסיו, ועל כן הנה הוא דן דין אמת, למסור הנכסים ליד אותו הבן דוקא, אמנם עדיין לא נתברר אצלם אם רבי בנאה הוא חכם רשום מגדולי חכמי ישראל אשר ידיו רב לו בחכמה לפרש הסתומות או שמא לא הגיע עדיין לחכמה גדולה כזו, ורק דן את הדין מכח אהבה שיש לו עם זה הבן היורש, או מחמת שנאה שיש לו עם אחיו, ובלי השכלה וחכמה דן את הדין, לכן חבשו אותו עד שתברר להם חכמתו הנעלמה ע"י חקירה, וכאשר נזדמן לפניהם דבר זה שתבעה האשה דין אחד בדבר סתום, דאין לו הבנה לפי פשוטו, והוא תכף ומיד בלתי איחור ועכוב הגיד להם ביאור דברים אלו, אז הבינו מחמת כן שהוא בעל חכמה כגדולים אשר בארץ, להבין דבר מתוך דבר לפרש הסתום, וא"כ ודאי גם אותו הדין דן אותו ביושר וחכמה, וברוב חכמתו ראה בארבעה מילין הסם רמז רק להחליט הנכסים ביד אותו הבן דוקא, ולכך פטרו אותו, והדרכה כבדו אותו מכאן ולהבא, דאליו יבא כל ריב לבני ישראל, ועל פיו יקום דבר:

דף ס',

ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זל"ז. נ"ל בס"ד, דייק לה מדכתיב שוכן לשבטיו, דלא אמר שוכנים לשון רבים, אלא שוכן לשון יחיד, ש"מ כל אחד שוכן לבדו, דאין בעה"ב זה רואה בעה"ב חבירו, וכמ"ש הרי"ף ז"ל. ולי אנא עבדא נראה לרמוז, דאמר לשבטיו

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

fragment/insert found with book قطعة شطية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

לצד אחד דוקא, והיינו לצד מערב כנגד מקום המקדש ובית קדשי קדשים, דכתיב ביה וזה שער השמים, והמשכיל יבין, נמצא לפ"ז אלו ואלו דברי אלקים חיים. אך צריך לעשות כמ"ד להתפלל לצד מערב כי דבריו מכוונים לפי סדר היושר, וגם אם נחשוב לפי סדר העיגולים, ג"כ ראוי הוא, נמצא צד מערב שהוא מכוון כנגד בהמ"ק, ובית ק"ק, תרווייהו איתנהו ביה:

ועוד יש לנו לומר בזה, דמצינו לרבינו האר"י ז"ל מ"ש בסוד הנענועים דלולב שהדרום הוא בחסד וצפון בגבורה ומזרח בתפארת ומעלה בנצח ומטה בהוד, ומערב ביסוד, ע"ש. וכתב הרב מאורי אור ז"ל, מערב נקרא יסוד, וגם המלכות להיותה עטרת היסוד, ולכן שכינה במערב. עכ"ל, וידוע דהמלכות נקראת שער בסוד וזה שער השמים, והטעם כי תרגום שער תרעא כענין שם אדני במלואו דעולה תרע"א, ולכן קודם התפלה אומרים אדני שפתי תפתח, כי אדני הוא המלכות שהיא שער שבה נכנסים כל התפילות לעלות למעלה, ולכן מתפללים לצד מערב ששם המלכות שהיא השכינה, כי המערב ביסוד, וה"א שרשה בעטרת היסוד, ונמצא שם הוא מקום כניסת התפלה ששם שער השמים. ובזה מובן דברי רז"ל שאמר בואו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיעונו מקום תפלה, פירוש הודיעונו מקום השער שבו עוברת ונכנסת התפלה:

שם. מאי אוריה אויר יה, נ"ל בס"ד דהשכינה במערב שה"ס שם אדני, והמלוי של י"ה בארבעה מילואים עסע"ב, עולים כל המילואים מספר ס"ו, שהוא מספר שם אדני עם הכולל, שהוא השכינה, והמלוי נקרא אויר שהוא עומד באויר הפשוט, וזהו אויר י"ה:

שם. זו רוח מערבית הבאה מערפו של עולם. נ"ל בס"ד דידוע בסוד הנענועים של הלולב, דרום בחסד צפון בגבורה, מזרח בתפארת, מעלה ומטה בנצח והוד מערב ביסוד, ושם כלולה המלכות ג"כ בעטרת היסוד נמצא המערב הוא סוד יסוד ומלכות, וידוע כי היסוד נקרא כל, והמלכות נקראת בשם אדנ"י, שהוא מספר ס"ה בסוד אדני בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ, והנה העורף של אותיות עולם כלומר אותיות העומדים אחורי אותיות עולם הם ס"ה כ"ל, וז"ש רוח מערבית הבאה מערפו של עולם. ונראה עוד בס"ד שרמז בתיבת מערבית שתי תיבות שהם מער בית, והיינו מער יסוד בית מלכות, ונ"ל רוח מערבית כנגד חלק הסוד, רוח צפונית כנגד חלק הדרש, רוח מזרחית כנגד הרמז, רוח דרומית כנגד חלק הפשט, שלמודו נח והכל נוחין בו:

שם. רוח צפונית שמזלת הזהב. נ"ל בס"ד הצפון הוא גבורה, ומספר גבורה עולה זהב רב. מזרחית שמסערת כל העולם כשעיר. נ"ל בס"ד מזרח בתפארת וידוע כי התפארת ממשיך גבורות למלכות, והמשכת גבורות היא יסוד הרעשה, וכמ"ש עט"ר הרב מור אבי ז"ל על מאמר סוף אדרא זוטא, דשמעו קלא על רשב"י זה האיש מרעיש הארץ מרגיז ממלכות, מרעיש הארץ בסוד המשכת הגבורות, מרגיז ממלכות לאה ורחל בסוד הזווג, וכנז' בספרו מדרש אליהו ודפת"ח, וז"ש כאן רוח מזרחית סוד התפארת שמסערת כל העולם, כלומר כל יסוד העולם, מלכות דהיינו יסוד דמלכות, בסוד המשכת הגבורות שם. גם אמר דרומית שמעלת רביבים ומגדלת עשבים, נ"ל בס"ד כי דרום בחסד וע"י המשכת החסדים מעלת רביבים ומגדלת עשבים שהם חיות העולם:

שם. הרוצה שיחכים ידרים. נ"ל בס"ד רמז לפי דרכו ע"פ מ"ש חכמי המוסר, שבעניינים הנפשיים יסתכל האדם בגדולים ממנו, כדי שיראה עצמו חסר הרבה, ובעניינים הגופניים יסתכל בקטנים ממנו, כדי שיראה עצמו וישמח בחלקו, סימן לדבר אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת, נמצא בעניינים הנפשיים שהם למעלה, צריך האדם למעט עצמו שיראה עצמו חסר הרבה, אבל בעניינים הגופניים שהם למטה צריך האדם להגדיל עצמו, שיראה עצמו עשיר ומלא וגדוש, וזה נרמז למעלה מן אותיות לב יש אותיות אך, שהוא לשון מיעוט, ואלו עומדין בימין אותיות לב ששם החכמה, וז"ש הרוצה להחכים ידרים, כלומר בעניני החכמה שהם הנפשיים ימעט עצמו שיראה עצמו החסר דבאותיות אך הם בימין לב שהוא הרואה, והרוצה להעשיר יצפין כי בשמאל אותיות לב דהיינו שמאל הקורא יש אותיות גם, שהוא לשון רבוי, כלומר בענין העושר יראה עצמו שהוא עשיר, ולא יראה שהוא חסר:

שם. ריב"ל אמר לעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר. מקשים והא כתיב לא לחכמים עושר, ונ"ל בס"ד הכונה מתוך שמחכם מתעשר מאחרים, כי בראותם שהוא חכם יעטרוהו בזהובים, וקרא קאמר אריות של מו"מ, דאין האדם מתעשר במו"מ מכח חכמתו, אלא ע"פ המזל. ובני ידידי כהר' יעקב נר"ו פירש, דאיתא בזוהר שמאלא אצטריכא לשמאלא אבל ימינא לא אצטריכא לשמאלא, ולכן תמיד הימין כלול בשמאל, ולז"א כאן אע"ג דהעושר בא מצפון לעולם ידרים, כי גם בצפון יש יש חלק מדרום, ונמצא יש שייכות לעושר בדרום ג"כ, עכ"ד נר"ו:

דף כ"ו. מר אי ניחא ליה לקוץ. קשא כיון דרב אמר אסור היך אומר לו אי ניחא ליה לקוץ. ועוד קשא אמאי איצטריך להביא הא דר"ח. ונ"ל בס"ד דרב נקיט איסורא, דוקא בגופא דטעין קב, אבל אותו דקל דרבה בר ר"ח לפעמים טעין קב, ורוב השנים לא טעין קב, ולכן יש להסתפק אם קאמר איסורא גם בכה"ג, דרוב השנים לא טעין קב, או"ד כיון דאיכא שנים דלא טעין קב [illegible]

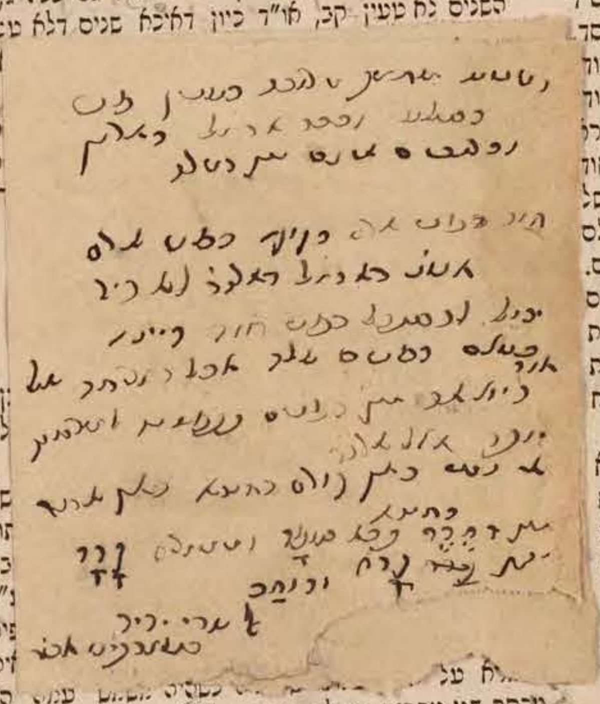

[illegible]

[illegible] גכסה שני טפחים ומגלה טפח, ולז"א שני שלישי גדיל ר"ל מכוסה, ושליש גלאי, עכ"ד נר"ו:

שם. חלוק של ת"ח כל שאין בשרו נראה מתחתיו. נ"ל בס"ד חלוק רמז ליראת שמים דמכונית בשם מלבוש, וכמ"ש התנא בברייתא דאבות, ומלבשתו ענוה ויראה, ובשר האדם שהוא גוף האדם עומד תחתיו כח התאוה החמריית הגופניית, וצריך שתתגבר בו היראה שהיא החלק, עד שלא יתראה וימצא בבשרו, שהוא גופו, כח התאוה העומד ושוכן תחתיו:

שם. הא דאיכא ינוקא הא דליכא ינוקא. פירוש שני שלחנות היה להם, א' יש לו טבעת בפנים וקבועה שם, ומביאים בעת שיש ינוקא, והאחד יש לו טבעת קבועה מבחוץ ומביאים אותו כד ליכא ינוקא, וכן הענין במ"ש הא בליליא

בליליא הא ביממא, דג"כ יש להם ב' שלחנות א' טבעתו מבחוץ, ואחד טבעתו מבפנים:

דף נ"ח. אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי אבבא. הנה נראה בודאי שהוא לא נכנס בהקיץ לתוך מערת המכפלה, ולא ראה בהקיץ המראה הזה, ולא שמע בהקיץ דברים אלו של בת קול, ושל אליעזר, אלא הוא היה מעיין בהקיץ ביום מערות הצדיקים, אך למערת המכפלה לא אפשר שיכנס, וגם לא היה צריך לעיין אותה מלמעלה, כי היא מצויינת ועומדת מימות הראשונים, וגג המערה מוקף באבנים גדולות מזמן הראשונים, ופיה של מערה פתוח עד היום ומדליקין בו הגוים נר, אך במראה החלום ראה כל המראה הגדול הזה, כאלו הוא ירד לתוך המערה, וראה את אליעזר ודבר עמו, וגם שמע דברי בת קול, והשיב דבר, והכל היה במראה החלום וגדולה מזו אמרו חכמים, דמ"ש שאמר הש"ת להושע לך קח לך אשה זונה ולקח וילדה לו כל זה לא היה בהקיץ, אלא במראה הנבואה, כענין מראה החלום, ועיין רד"ק ז"ל שם:

עד כאן דברים אלו שדבר לו אליעזר במראה החלום, יש לפרש אותם בדרך רמז, דאות ה' שנוספה לאברהם אע"ה בשמו, לקחו מן אות יו"ד דשרי שהיתה בסוף שמה, שנחלקה לשני ה"ין, אחת לקחה שרי ואחת לקח אברהם אע"ה, ועל זה א"ל גני בכנפי דשרה, דאות יו"ד שלקח א"ת ממנה אות ה', היא היתה בכנפה דשרה, ר"ל בסוף שמה. ומ"ש ומצייתא ליה ברישיה רמז דאות ה' זו ניתנה לו במלוי אל"ף, שהיא קבוע בראש שמו של אברהם אע"ה, דאות ה' תתמלא בשלש מילואים, שהם אל"ף ויו"ד וה"ה, וזו היתה מלאה באות א' שהוא ברישיה דאברהם אע"ה:

שם. חוה בפני אדם כקוף בפני אדם. הנה אע"ג דכתב רבינו ז"ל בשער הכונות בדרוש ראש השנה, מאמר רז"ל שאמרו אדה"ר לא היה יכול להסתכל בפני חוה אשתו, ונתן טעם לדבר ע"פ הסוד, וכנז' שם בדרוש וא"ו דף ל"ו ע"א, אין זה סותר למאמר הזה, כי קודם היתה היא גדולה ממנו באור הפנים, אך אחר החטא כיון שהיא נדמה לו נסתלק ממנה אותו אור יופי העליון, ואז היא נעשה גדול ממנה בכך:

ודע דאע"ג דאדה"ר גם אחר החטא היתה קומתו מאה אמה, וכפי הקף המחילות אשר למעלה לא נראה מקום התחתון גדול כ"כ, אין זה תימא, דאה"ן שם במערה לרוב קדושתה היה מעט מחזיק המרובה, וכה"ג אמרו רז"ל מקום ארון וכרובים אינו מן המדה, אלא בנס עומדין:

שם. אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם. נ"ל ודאי דלא אמרו השערה זו על הכימות או האיכות, דהא ודאי א"א להגביל שיעור ומדה לאור השכינה, אלא נקיט לשון מליצה על אור השכינה המתגלה ומצטייר בעיני האדם הרואה במראה הנבואה, כפי כח שיוכל לסבול, וכמ"ש וביד הנביאים אדמה, יד ר"ל כח, כלומר כפי כח הנביאים אדמה להם. בציור מראה הנבואה, ועל זה הדמיון של אור השכינה הנדמה לאדם בנבואה קאמר, אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם:

שם. תפסיה בדיקניה. י"ל למה תפסו בזקנו ולא בידו או בחוטמו. ונ"ל בס"ד כשפתח הקבר הבנים רצו לראות אם יש עליו בגדים, או שמא כלו הבגדים ונעשו עפר, וכיון שהבנים ראשו לחלל הקבר להסתכל ולראות, הנה מוכרח שנכנס זקנו תחלה לאויר החלל של הקבר, ולכן תפסו בזקנו שנכנס תחלה. א"נ נמי נ"ל בס"ד שעשה לו מדה כנגד מדה, מפני שזה האמגושי שבא להפשיט המתים מבגדיהן, חושב הבגדים מותרות לגמרי, שיאמר למה להם בגדים בקבר, כיון דמכוסים בעפר, ולכן הוא בא ליטול אותם מהם, ולכך תפסו בשער זקנו, דגם השערות הם מותרות, וראוי לו שיקללם, ובפרט דהאמגושי דרכו לגדל זקן ארוך ועב, דאומר לך כל מותרות אלו שבזקן תקללם, וכן היה שלא עזבו אלא עד שחתך הזקן שלו. ועוד נ"ל בס"ד הטעם שתפסו בזקנו, כי הזקן גדל אצל האדם בהיותו גדול שנשלם בחכמה ודעת, דאז צומח שער זקנו ואינו בא לו בזמן שהוא כשנולד, דעודנו בער, ולכן מייחסים החכמה לזקן, כמ"ש רז"ל זקן שקנה חכמה, ולכן אמגושי דעושה מעשה שטות לחטט ולהפשיט בגדי מתים, תפסו בזקנו כדי שיחתוך אותו, כיון דגדל זקנו והוא עודנו בער וכסיל, ולמה לו הזקן המורה על שלימות חכמה ודעת:

שם. זרנוקא אמרה לכו. קשא והלא זרנוקא הוא נאד, ומה חדש להם בזה דהיא כבר פרשה בדבריה, שפשטו עורו ומשקים בו מים, א"כ אמרה שהיא מדברת על נאד, ורק הם נתעלמו בדבריה בשביל שאמרה עברא חד הוה לי ופשטוה למשכי וכו', דאיך יצוייר דבר זה על עור אדם שיעשו ממנו נאד, וא"כ היה לו לומר להם היא קאמרה לכו, ועוד היא לא היתה תביעתה על הנאד, אלא על הבשר שדמיו עשרים ידות על דמי העור. ונ"ל בס"ד, דהוא אמר להם דברים אלו שדברה לכם הם כמו זרנוקא שהוא נאד, ובתוכו מים או יין, כן דברים אלו יש בתוכם ענין אחר, ואינם כפשוטן, ואה"ן ודאי פירש להם שתביעתה היא על תיש, ותלמודא לא זכר אלא התחלת דבריו, שאמר להם זרנוקא אמרה לכו כלומר דברים אלו דוגמת הזרנוקא שיש בתוכה דבר אחר:

שם. אמרי הואיל וחכים כולי האי ליתיב אבבא ולדון. קשא אם הם חבשוהו בשביל דאפיק ממונא בלא סהדי ובלא שטר, מה תרופה מצאו לו בזה שראוהו חכים טיבא, וכי מי שהוא חכם גדול יכול להוציא ממון בלא עדים. ונ"ל בס"ד דהם יודעים שיש לחכמי ישראל חכמה גדולה, לפרש דברים הסתומים, דהא פסוק אחד בתורה מבארים אותו בשבעים פנים, דכל ביאור עושה משמעות בפסוק באופן אחר, אך המה יודעים בעצמם שאין להם חכמה זו, וכל דברים הכתובים בספרים אין להם אלא רק משמעות אחת, וכל דבר אין מבינים אותו אלא לפי פשוטו ולכך כיון דהגידו להם שאביהם לא אמר בצוואתו אלא רק תיבות אלו, כל נכסי לחד ברא, אשר כפי הנראה מפשט דברים אלו לא הודיע מי הוא זה רבן, הנה הם אמרו אולי רבי בנאה יש לו חכמה זו של חכמי ישראל להוליד דברים מלשון הסתום, והוא עשה בחכמתו ביאור לדברים אלו של הצוואה, דע"פ הביאור הזה נודע מי הוא זה הבן שנותן לו נכסיו, ועל כן הנה הוא דן דין אמת, למסור הנכסים ליד אותו הבן דוקא, אמנם עדיין לא נתברר אצלם אם רבי בנאה הוא חכם רשום מגדולי חכמי ישראל אשר ידיו רב לו בחכמה לפרש הסתומות או שמא לא הגיע עדיין לחכמה גדולה כזו, ורק דן את הדין מכח אהבה שיש לו עם זה הבן היורש, או מחמת שנאה שיש לו עם אחיו, ובלי השכלה וחכמה דן את הדין, לכן חבשו אותו עד שתברר להם חכמתו העצומה ע"י חקירה, וכאשר נזדמן לפניהם דבר זה שתבעה האשה דין אחד בדבר סתום, דאין לו הבנה לפי פשוטו, והוא תכף ומיד בלתי איחור ועכוב הגיד להם ביאור דברים אלו, אז הבינו מחמת כן שהוא בעל חכמה כגדולים אשר בארץ, להבין דבר מתוך דבר לפרש הסתום, וא"כ ודאי גם אותו הדין דן אותו ביושר וחכמה, וברוב חכמתו ראה בארבעה מילין ההם רמז רק להחליט הנכסים ביד אותו הבן דוקא, ולכך פטרו אותו, ואדרבה כבדו אותו מכאן ולהבא, דאליו יבא כל ריב לבני ישראל, ועל פיו יקום דבר:

דף ס'. ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זל"ז. נ"ל בס"ד, דייק לה מדכתיב שוכן לשבטיו, דלא אמר שוכנים לשון רבים, אלא שוכן לשון יחיד, ש"מ כל אחד הוכן לבדו, דאין בעה"ב זה רואה בעה"ב חבירו, וכמ"ש הרי"ף ז"ל. ולי אנא עבדא נראה לרמוז, דאמר לשבטיו

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

לשבטיו אותיות יב"ע שלו, דכל אחד יבע בשלו, ולא יבע בשל חבירו, והיינו מפני דאין פתחיהם מכוונים זל"ז:

שם. א"ל זיל האידנא ותא למחר. קשה למה הוצרך לומר לו זיל האידנא, סגי לומר תא למחר. ונ"ל בס"ד דרבי ינאי היה דעתו בתחלה לצוות את בן בית שלו שיקוץ בו ביום תכף ומיד, אך לא רצה לצוות לפני אותו בע"ד, ולכן גם אם יאמר לו רק תא למחר, ישאר זה הבע"ד בבית דינו של רבי ינאי שעה או שתים לצוותא בעלמא, כי לא היה לו עסק לילך למקום אחר, והוא רוצה שילך מלפניו תכף, כדי שהוא יצוה תכף ומיד את ב"ב שלו שיקוץ, לכך הוצרך לומר לו זיל האידנא, ולא תעמוד כאן, ותא למחר אצלי לקבל תשובה על דבריך, אך אחר שיצא זה מלפניו, חזר רבי ינאי מדעתו שלא יצוה לקוץ את שלו בו ביום, אלא יקצוץ בלילה, שאין זה יודע מן הקציצה, כדי שמחר יבא אצלו לבקש תשובה, ויאמר לו משורת הדין אתה חייב לקוץ, משא"כ אם קוצץ ר"י בו ביום, הי' יודע שקצץ ר"י, ולא היה חוזר ובא אצלו לקבל תשובה, אלא היה גם הוא קוצץ, ואפשר דהוא חושב זה שקצץ ר"י הוא מתורת חסידות, ולאו מדינא. אך ע"י שקצץ ר"י בלילה זה לא ידע מן הקציצה, וממילא בא למחר אצל ר"י לקבל תשובה על דבריו, ואז א"ל רבי ינאי בפירוש שחייב מן הדין לקוץ, ולא משום חסידות בלבד. ועוד נ"ל, בתחלה א"ל ר"י זיל האידנא, וזה השיב אימתי אבא, וא"ל תא למחר, ותלמודא קיצר הדברים, והבליע דבריו של זה שא"ל אימתי אבא, וחיבר דבריו של ר"י הראשונים והאחרונים ביחד:

שם. א"ל זיל חזי אי קוץ וכו'. קשה יאמר לו בקיצור דידי קוץ, ונ"ל שהיה רוצה שילך ויראה בעיניו ואם היה אומר לו דידי קוץ לא היה הולך לראותו כי היה מאמין לדבריו. והא דבני רשות הרבים לא באו וקבלו על זה לפני ר"י אלא עכבו עליו חוץ לב"ד, והוצרך שהוא עצמו יבא וישאל דין זה מן ר"י, היינו דחששו אם יבואו לקבול על זה, יחשב ר"י שגם עליו הם מתרעמים, ובאמת הם לא היו מתרעמים אלא היו מוחלים לכבודו:

שם. כשחרב הבית בשניה. הא דלא חרדו על בית הראשון בכך, מפני שהיה לו זמן קצוב לחרבנו שבעים שנה, דאין זה זמן רחוק הרבה, אך לחרבן בית שני לא נתפרש זמן, וחשו אולי יהיה אלף או אלפים שנה, לכך נצטערו יותר, ורצו לעשות לו זכר. והא דלא אמרו עצים לא נדליק שבטלו עצי המערכה, ובגד לא נלבוש שבטלו בגדי כהונה ושמן לא נדליק שבטלה המנורה, נראה דהם לא אמרו אלא על הנאות הנכנסים לגוף, אבל הנאות אלו הם מכשירין, ואין נכנסים לתוך הגוף. ומ"ש סד ביתו, זכר לחרבן הבית. ומ"ש בשלחן זכר לחסרון המזבח, כי השלחן הוא במקום מזבח, כמ"ש רז"ל ע"פ זה השלחן אשר לפני ה'. ומ"ש על התכשיטין הוא כנגד חסרון בגדי כהונה שהם תכשיטין דכתיב בהו לכבוד ולתפארת:

שם ליכנס לשבוע הבן ואמרי לה לישוע הבן. קשה הול"ל ומבטלת מצות מילה או פדיון, וי"ל דאם רק הגזרה שלא למול ולא לפדות, לא היו נמנעים מלישא אשה, כי יאמר כל או"א אשא, ושמא אוליד בת ולא יעשו עמי עלילה אך כיון שגזרו שגם הנכנס למצות מילה חייב הריגה, השתא אמרו בדין שלא ישאו נשים, כי א"א שלא יהיו מולידים בין הכל זכרים ואביהן ימסרו עצמן וימולו אותם, ועי"כ תעשה המלכות עלילה על כל אנשי העיר, לומר אתם נכנסתם למצות המילה, ועברתם על גזרת מלך:

שם. דין הוא שנגזור על עצמינו שלא לישא אשה ולהוליד בנים. פירוש לא לישא אשה מחדש, ולא להוליד בנים מנשים הנשואות, שנהיה פרושים מן הנשים, וכל זה יהיה לפי שעה, עד שתתבטל הגזרה כשישתנה המלך הגוזר, מפני כי מצות מילה א"א לעשותה בסתר, דהאויבין היו מכירין בה בהכרח, בראותם הילד מהול, ועל כן בדין שבמשך זמן הגזרה לא יולידו בנים, ונמצא זרעו של אברהם אשר ניתנה לו מצות המילה, כלה ממצוה זו של המילה, מאליו, פירוש כלה ר"ל נמנע, מלשון, ויכלא הגשם מן השמים, כלומר נפסקין ונמנעים מקיום מצוה זו מאליהן שאין ביטולה הוא מחמת גזרת מלכות, אלא מחמת שאין להם בנים, כדי למול אותם, אלא הנח להם לישראל לישא נשים ולהוליד בנים, אע"פ שהם לא ירצו למול אותם, ולמסור עצמן על קדוש השם, משום דס"ל וחי בהם ולא שימות בהם. ובאמת מן הדין חייבין למסור עצמן בעת שמד אפילו אערקתא דמסאנא, ובזה שאין רוצים למסור הנה הם שוגגין, אבל אם נגזור עליהם שלא לישא אשה ולהוליד בנים, מזה ידעו דבשעת שמד חייבין למסור עצמן, וא"כ ידעו שהדין הוא כך, והשתא אם לא ימסרו עצמן בשאר מצות שגוזרין עליהם, הם מזידין בזה דמאחר דידעו שורת הדין למסור על כל מצות, הרי הם מזידין בביטול שאר מצות אשר מבטלין אותם משום גזרת מלכות:

פרק חמישי

דף ע"ג, האי גלא דמטבע לספינתא מתחזי כי צוציתא חיוורתי וכו'. הנה נודע כל מאמרים אלו לא דברו בהם דברים כפשוטן, אלא הם דברי משל, ואפילו שיש בהם דברים שאפשר להיות במציאות, עכ"ז לא נאמרו אלא דרך משל וחידה, והמה הנקראים במשלי להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. והריטב"א ז"ל כתב בשם הגאונים, כל היכא דאתמר לדידי חזי לי במראה החלום היה ע"ש, ובין כך ובין כך, הדברים האלה לא נאמר בשביל פשוטן אלא רק לרמוז בהם ענינים שונים הן בדרך הפשט, והן בדרך הסוד, וכבר דשו בהם רבים לבארם בדרך רמז, וגם אנא עבדא אכתוב ממה שחנני השי"ת ברוב רחמיו וברוב חסדיו, והיינו נחותי ימא הם החכמים היורדים לעומק תורה שבע"פ, דכתיב בה רחבה מני ים, האי גלא הוא היצה"ר, דמטבע לספינתא הוא גוף האדם, הנה בתחלה מתחפש ובא בצורת היצה"ט שהוא אישא חוורא, כי היצה"ר המחטיא במצות עשה, והוא נקרא אש אדומה, ויצה"ר המחטיא במצות ל"ת נקרא אש שחורה וז"ש מתחזי כי צוציתא דנורא ברישא, שהיה מדבר כמו יצה"ט. ושו"ר דהגאון מהר"י בי"ר פירש, גלא על יצה"ר, שבתחלת דבריו מדבר דברי היתר. או יובן בס"ד, האי גלא הוא נחש הקדמוני שהטביע את הספינה חוה, והוא מטביע ומפתה בני אדם להטביעם במים הזדונים, מתחזי כי צוציתא דנורא חוורתי ברישא, ר"ל ניצוץ טוב בראשו כי אין קליפה שאין בה ניצוץ טוב, ולכן נחש התחתון ארסו בראשו, ומחינן ליה באותיות אמת, שהם מספר כ"א פעמים אהיה, וזהו אהיה אשר אהיה:

שם. בין גלא לגלא תלת מאה פרסי. נ"ל בס"ד, יש יצה"ר נמשך מן קליפות העשיה, ויש מיצירה, ויש מבריאה, אבל באצילות כתיב לא יגורך רע, וידוע כל קליפה כלולה מעשר, ועשר מעשר הרי מאה, ויותר אין נפרטים, וכמ"ש בגמרא הוה עובדא עד מאה וחד, ופקע שידא, וידוע בכל עולמות בי"ע, יש בכל עולם בי"ע, ולז"א בין גלא לגלא תלת מאה פרסי, פירוש בין יצה"ר של עשיה ליצה"ר דקליפת יצירה יש תלת מאה פרסי, זמנא חדא הוה אזלינן באורחא, רמז שעשו הוא וחביריו החכמים את הכוונות על עליית הפרדס, שבימיו היה עדיין יש להם אפר פרה להטהר בו, ודלינן גלי הם הקליפות, שבעליית הפרדס צריך לפנות תחלה במדור הקליפות, ולעלות בהם, ולעלית משם למחילת אור המלאכים, ומשם למקום אור הספירות כמ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בשערי קדושה חלק ג' שער ו"ו

ע"ס, וזהו דלינן גלי שעלינו למעלה מן הגלים, וגברנו עליהם, עד דחזינן כי מרבעתא דכוכבא זוטא, כי ממקום הקליפות עברנו למקום אור המלאכים, ומשם הגענו למקור אור הספירות וראינו מרבעתא דכוכבא זוטא, רמז לאור המלכות שהיא קטנה שבספירות, והוי כמבזר ארבעין גריוי בזרא דחרדלא, הכונה ע"פ מ"ש בקה"י ז"ל אות מ' רומזת למלכות מפני שיונקת מן תנה"י דז"א, שכל א' כלול מעשר הרי מ' עכ"ל, וז"ש כמבזר ארבעין גריוי, וקראם חרדלא, כי הגבורות נקראים בשם חרדל כמ"ש בספר מא"ת, ואי הוה דלינן טפי הוה מקלינן מהבלא, פירוש בעליית הפרדס ההיא לא יכלו לעלות ולהשיג יותר מאור ספירת המלכות שהיא כוכבא זוטא שבי"ס, דאם היו עולין להשיג עוד למעלה מספירת המלכות, היו נשרפים מתוקף האור מלמעלה, ורמא לה גלא קלא לחברתה, פירוש כשעברו במדור הקליפות שהם הגלים שמעו דבר זה שהיתה אומרת קליפה לקליפה כן, וידוע כי פסוק אשר שמתי גבול לים וכו', פשוטו על ים התחתון, וסודו על ים העליון:

שם. הורמיז בר לילתא דהוה קא רהיט וכו'. הנה המאמר הזה מוכח מתוכו שהוא מדבר בענין הקליפות וכוחם, ולכן לא פרשתי בו כלום, דאין ראוי להעמיק ולפרש דבריו מפני הפחד, וכאשר ישתברו הקליפות ורוח הטומאה יעבור מן הארץ, והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי, אז יהיו מובנים הדברים האלה מאליהן, ורק אפרש סוף המאמר הזה שהוא מדבר על עלוי הקדושה אחר העברת הקליפות, והיא מ"ש ואותו היום יעלו שמים ירדו תהומות, ושמעת מלכותא וקטלתיה. ונראה לפרש בס"ד הכונה, יעלו נצוצי הקדושה שהם חלק בחינת השמים מתתא לעילא, וירדו תהומות שירדו אורות הנקראים מ"ד ליסוד דמלכות הנקרא תהום, וע"י עליית אורות מ"ן מתתא לעילא, וירידת אורות מ"ד מעילא לתתא, אז שמעת מלכותא כלומר תתחבר המלכות דקדושה עם יסוד דקדושה, ושמעת מלשון וישמע שאול את העם, וקטלתיה לסט"א הנ"ז שיתקיים והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי, כלומר התחברות מלכות דקדושה עם היסוד הנקרא שדי:

שם. ארזילא בר יומיה דהוה כהר תבור. נ"ל בס"ד אורזילא רמז ליום כפור, בר יומיה שהוא יום אחד בשנה יום אדיר בשנה, דהוה כהר תבור, זו הבינה הנקראת הר תבור, ואותו היום מאיר באור השכינה, והר תבור שהוא אור הבינה כמה הוי הארתו ביום זה, ופירש ארבע פרסי, רמז לארבע ספירות נהי"ם של בינה, שהם סוד מ' של מלך המאירים במלכות ביום זה, ולגרסת ארבעין ג"כ יבא נכון, כי כל ספירה מן נהי"ם כלולה מעשר והם ארבעים, וכי משכא דצואריה תלתא פרסי, שהם שלשה ספירות חג"ת שרומזים באות ל' של מלך, והם מתחילים מן הכתף שהוא תחת הצואר. וכי מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא, רמז לשני ספירות חכמה ובינה הרמוזים באות ך' של מלך, וקראם פרסא ופלגא, כי הם אותיות י"ה שהם מספר עשרה ומחצה. ואמר עוד במעלת אותו היום, שהוא יום כיפור הרמוז בארזילא רמא כופתא וסכריה לירדנא, פירוש כחו של יום זה השליך העונות שהם כופתא, כמ"ש רחץ ה' צואת בת ציון, השליכם מעל ישראל והטיל אותם על שר עשיו, כמ"ש ונשא השעיר עליו את עונותם, וסכריה לירדנא שסתם איתו היום פיו של שטן, וקראו ירדנא חלק תיבה זו לשתים, וקרי בה ירד נא:

שם. אקרוקתא דהוה כי אקרא דהגרוניא. נ"ל בס"ד, הצפרדע הוא יסוד דקליפה, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בדרוש עשר מכות בפרשת וארא ע"ש והגרוניא חלק התיבה לשתים, וקרי בה הגרון י"א, והיינו שיש י"א קליפות כנגד י"א אלופי עשו וי"א אדומים, ובגרון שלהם ימצא התוקף שלהם ביותר כנודע, ואמר כמה הוי פרצות כחות הדינין שיתין בתי, דנחלקים לששים כנגד מש"ה ששים גבורים סביב לה, ואתא תנינא שורש נחש הקדמוני ובלעה, ואתא פושקנצא הוא עורב נקבה שהיא חוה. הראשנה שהיא מתוקף הדינין והסיגים, שנתנה לאדה"ר אחר שחטא, כדי שיזריע בה נגעי בני אדם, וכמ"ש בספר הלקוטים פרשת בראשית, שנתן הקב"ה חוה ראשנה לאדם כאשר חטא, כדי שיזריע בה נגעי בני אדם, ואלו לא היתה חוה ראשנה היה מזריע בארץ, והיה העולם חרב ומתמוטט אשר היו מטשטשי עלמא אותם השדים שהיו יוצאין מההזרעה שלו, ועכ"ז הוצרך ק"ל שנה לישב במי גיחון כדי לעשות טבילה וכו' עכ"ל ע"ש. וז"ש, אתא עורב נקבה היא חוה הראשנה ובלע לתנינא, אותו כח הנחש שהיה בלוע בו אותם כחות הדינין הקשים, והסיגים שביסוד דקליפה, וסליק זה עורב הנקבה שהיא חוה הראשנה ויתיב באילנא הוא אדה"ר ששכב עמה והזריע בה נגעי בני אדם, שהם השדים הנמצאים בעולם. ואמר תא חזי כמה נפיש חיליה דאילנא, הוא אדה"ר, פירוש מכאן תבין ותראה כמה כח קדושה היה באדה"ר, ששכב עם חוה זו, שכ"כ כוחות רעים וסיגים קשים היה בלוע בה, ולא נטמא בה, ולא נמשך אחריה, ולא היו הקליפות יכולים להתאחז בו אלא סוף פירש ממנה וקידש וטיהר עצמו. וא"ר פפא אי לאו דהואי התם לא הימני, פירוש דרב פפא בר שמואל היה יושב עם החכמים החסידים שהיו דורשים בדרוש זה של אדה"ר, איך היה קודם שחטא, וכמה קדושה היה כלול בו, ואיך נעשה בו אחר שחטא, ואיך היה ענין דיבוקו בחוה הראשנה, ואיך אח"כ פירש ממנה, ועשה תיקון וטהרה לעצמו בטבילה במי גיחון ק"ל שנה בסיגופים ותעניות וכיוצא, ולכן אמר אם לא הייתי יושב באותו מעמד של דרושי אדה"ר, ושמעתי ענין אדה"ר בפרטות לא הייתי מאמין שהיה לאדה"ר דיבוק בחוה הראשנה, ויהיה אפשר לו לפרוש ממנה, ולחזור לקדושתו ולטהרתו:

שם. זמנא חדא הוה אזלינא בספינתא. נ"ל בס"ד שהיה הולך ומתעסק בלימוד הסוד, שהוא חשוב ומשובח, וספינתא לשון חשיבות כמו מאן ספין ומאן רקיע, וכמ"ש בערוך, וחזינא בראיה שכלית מתוך עסקי הסודות שהייתי עוסק בהם, ההוא כוורא זה אדה"ר, כי בני אדם נמשלו לדגים כנז' בקהלת, ולכן מכנה לאדה"ר בשם כוורא שהוא דג גדול, דיתבה ליה אכלא טינא באוסיה, פירוש הנחש הוא אכיל טינא, דכתיב ועפר תאכל כל ימי חייך, ויתיב כחו של נחש באוסיה, פירוש בחיותו, כי החיות תתייחס לאפיו, דכתב נשמת רוח חיים באפיו, ואמרו בגמרא חיותא לכ"ע ס"ל באפיה הוא, והדחוה מיא ושדיוה לגודא, ר"ל מים הזדונים שהם כוחות הרע של הנחש הנקראים מים הזדונים, דעליהם נאמר אל תשטפני שבולת מים, וכן אנצלה מטיט וממעמקי מים, דחו את אדה"ר ושדיוהו לגודא, דכתיב ויגרש את האדם, וישכן מקדם לג"ע את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים, והמים הזדונים שהם כוחות של נחש הם היו הסיבה בזה:

ואמר עוד, וחרוב מיניה שתין מחוזי וכו'. כי אחר החטא נתחלקו אותם הנשמות שהיו באדה"ר לשלשה, יש מהם שנפלו לתוך הקליפות, וכנגד אלו אמר חרוב מיניה שתין מחוזי, ויש מהם שנשארו בו, וכנגד אלו אמר ואכלו מיניה שתין מחוזי, ויש מהם שהלכו ממנו ונתנו לקין והבל, וכנגד אלו אמר ומלחו מיניה שתין מחוזי, כי הלכו למקום אחר, ונקיט בכולה מספר שתין, כי הנשמות כל בחינה מהם נחלקת לששים רבוא. ואמר ומלאו מחד גלגלתא דעיניה, רמז למרע"ה שהיה מובחר הנשמות שהיה באדה"ר בעינים שהם המובחר שבגוף, תלת מאה גרבי משחא, רמז לאות שי"ן שבשמו שהיה מכרעת בשמו ומטה

כלפי חסד, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל הטעם שנקרא משה, ולא מה"ש כמ"ש בשמות ע"ב, כי הוא נוטה לחסד שה"ס חכמה הנקרא שמן כנודע, והשמן הוא המאיר והחסד נקרא אור :

ומ"ש וכי הדרן לבתר תריסר ירחי. יובן בס"ד ע"פ מ"ש רבינו ז"ל בספר הלקוטים, בפסוק ויתעבר ה' בי למענכם, כי ערב רב היו מבחינת מרע"ה, ויצאו בלא זמנם, ולכך לא נתקנו וחטאו, ולכן נפטר מרע"ה, כדי לעלות למעלה להתעבר בבינה י"ב חודש, ולבא בכל דור ודור לתקנם, ולכן אין דור שאין בו משה, וזהו ויתעבר ה' ב"י, פירוש י"ב, רמז לי"ב חודש שהולך להתעבר בבינה, בעבור תיקון שלהם. וזהו בעבורכם, ור"ת, ויתעבר ה' בי למענכם, יוב"ל שהוא בינה הנקראת יובל, וכשנולד בפעם ראשונה לא הולך להתעבר אלא רק ז' חדשים, כי לא היה צריך כ"כ בירור, אך אח"כ הולך בעיבור י"ב חודש לתקן בפיאתו שבכל דור ודור ע"כ ע"ש, וז"ש וכי הדרן לבתר תריסר ירחי שתא חזינן דהוה קא מנסרי מגרמי מטללתא, ויתבי למבנינהו להנך מחוזי, פירוש אחר עיבור של י"ב חודש שהיה למרע"ה שהוא המין הנז', היו בכל דור ודור לוקחים מן השמים כח מזכותו ועצמותיו, להגין על הדור כמו מטללתא, וחוזרים לבנות אותם מחוזי, שרמזנו בהם על הנשמות שבאדה"ר, שנחרבו ונפלו לקליפות, כי כוחו המצוי בכל דור מסייע לדבר זה :

שם. הוה קאזלינן בספינתא. פירוש הולכים בלימוד הסוד הנסתר כדפרשנו לעיל. וחזינן ההוא כוורא זה היצה"ר הנמשך מן פלוני, ואיתא בתיקונים על פסוק וימן ה' דג לבלוע את יונה, דג דא פלוני ע"ש, דיתבא אלתא אגבי', אלתא זה החומר המכונה בשם חול, סברינן יבשתא היא, החומר דומה למים שבנהר שנעשים שלג בחורף, בא אדם טפש חשב שזו קרקע ויבשה, ובנה עליה בית גדול, וכשיצא החורף נמוח השלג וחזר למים, וטבע היא והבית אשר בנה במים, כן האדם חושב קניין החומר של עוה"ז הוא דבר המתקיים, וטורח ובונה עליו בניינים, וסוף בהבל ילך ואבדו בנייניו וקנייניו וירדו לטמיון כ"מ, וז"ש סברינן היא שהוא החומר וקניין עוה"ז יבשתא, כלומר דבר קיים בקרקע ויבשה שהבנין הנבנה עליה הוא קיים, לכן סלקינן ואפינן ובשלינן אגביה, שעשינו כמה בניינים והמלאות בחומר וקניין עוה"ז, וכד אם גביה פירוש כאשר עסקנו בתורה הנקראת אש, שהיא סותרת עצות היצה"ר ובנייניו ועינייניו, ומורה לאדם דרך הטובה, ומודעת לו הדרך הישר והנכון, ושיעזוב הבלי עוה"ז, נהפך היצר מרע לטוב, כמ"ש בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, וכן אחז"ל כי מצאת את לבבו נאמן לפניך, לבו לא נאמר אלא לבבו, את יצה"ר עשהו יצ"ט שנהפך מרע לטוב, ואע"ג דנעשה כאת התורה, הנה העזר בא לנו מכח היראה, שאם לא היה לנו יראת ה' עם עסק התורה, היו טובעים במים הזדונים, ולז"א אי לאו דהוה מקרבא ספינתא הרומזת לאור השכינה, שממנה נמשכת היראת שמים לנו, הוה טבעינן :

שם. זמנא חדא הוה קא אזלינן בספינתא, ושנאי ספינתא בין שילא לשילא דכוורא. נ"ל בס"ד שהיה עוסק בסודות הפורים ועגין המן ושרשו ומצב ישראל איך היה בזמן ההוא, וספינה רומזת לישראל שהם אומה החשובה שבאומות, וספון לשון חשיבות כאמור לעיל, וכוורא רמז להמן שהיה מתלבש בו פלוני שנקרא דג גדול כמ"ש לעיל בשם התיקונים ע"פ ויזמן ה' דג גדול לבלוע את יונה דג גדול דא פלוני, והמן יש לו שני שמות ממוכן והמן ואותיות שמותיו הם שילא ושילא שלו כי כל אדם כחו ומהלכו הוא באותיות שמו, והפרש שיש בין מספר ממוכן לבין מספר המן הוא מספר אין. ובאותם הימים היו ישראל קיימים בזכות מרדכי שהיה עניו בדורו כמרע"ה בדורו, לכן בחר בו מרע"ה שיתפללו שניהם להצלת ישראל וכנז' במדרש, והעניו חושב עצמו אין וזה נרמז במספר שיש בין ממוכן להמן שהוא מספר אין רמז לענוה שמכונית בשם אין, וכמ"ש דוד הע"ה אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי, כלומר בזכות הענוה, ולז"א ושנאי ספינתא אלו ישראל שהיו מהלכין באותו זמן בזכות הענוה שהיא אין, הרמוזה בין שילא לשילא דכוורא, ר"ל בין שם ממוכן לשם המן שהיא הכוורא :

ואמר עוד תלתא יומא ותלתא לילותא איהו בזקיפה ואנן בשיפולא. כלומר המן נכנס וכתב האגרות של כליה יום י"ג ניסן, ונצלב המן ביום ט"ז, נמצא תגבורתו שלו היתה שלשת ימים, שהם יום י"ג ויום י"ד ויום ט"ו, ושלשה לילות שהם ליל י"ד וליל ט"ו וליל ט"ז כי ביום ט"ז נצלב, הרי ג' ימים ושלשה לילות, איהו הכוורא זה המן, דרשע בזקיפה וישראל בשיפולא, כי כיון שנצלב גברו ישראל ורמה קרנם, ואמר עוד וכי תימא לא מסגי ספינתא טובא, שלא היה מהלך ישראל והנהגתם טובה באותם השלשה ימים דהוה המן בזקיפה, לז"א כי אתא רב דימי אמר כמיחם קומקומא דמיא, רמז למרדכי שהיה קטן בעיניו כמו קומקום, שאנא היה מלא מים, זו תורה שנתחמם באותם השלשה ימים, ונתלהב לקבוע מדרש לכל ישראל בימים ובלילות, וגזר בהם צום, מסגיא ספינתא שאין פרסי שקבע להם עסק בתורה, ולכן שדי פרשא גירא וקדמא ליה, פירוש פרשא זה המן, שדי גירא בסוף אותם השלשה ימים ושלשה לילות, שהכין עץ למרדכי לתלותו עליו וקדמא ליה זכות הספינה אלו ישראל שסיגלו באותם השלשה ימים, קדמה ליה הגירא לאותה פרשא זה המן כי הוא שנצלב על אותו העץ, וכמ"ש אשר הכין לו לו הכין, ומרדכי עלה לגדולה בעטרת זהב גדולה. וא"ר אשי ההוא גילדנא דימא הוה דאית ליה תרי שילי, פירוש ההוא כוורא שדבר בו רבב"ח היה המן, שהוא גילדנא, חלק התיבה לשתים, וקרי בה גיל דנא, כלומר בן גילו של הדין, שהוא השטן המכונה בשם דנא, דאית ליה תרי שילי, ר"ל שתי שמות, שהם שטן ונחש :

שם. הוה קאזלינן בספינתא, חזאי ההיא צפירתא. נ"ל בס"ד, בספינתא ר"ל לימוד הסוד, שהוא החשיב שבלימודים, ונזדמן לו חכם גדול בחכמת הנסתרות, ולזה החכם מכנהו בשם צפור, ובתחילה לא הכירו כי היה אותו חכם מדבר עמו נסתרות בלשון חידה, כאשר דיבר הסבא קדישא עם ר"ח ור"י בזוהר פרשת משפטים, דהוה קאי עד קרסוליה במיא, ר"ל היה נראה שיש לו מעט תורה הנקראת מים, שהוא שיעור המים המגיעים עד קרסוליה, אך באמת היה חכם גדול, דרישיה ברקיעא, שהוא חכם גדול בחכמת הנסתרות, המדברים ברקיעא ובתחלת פגעינו בו אמרינן לית מיא, כלומר אין בו מים, שדבריו הם ריקים מן התורה הנקראת מים, וכאשר חשב ר"י על דבריו של סבא קדישא שהם ריקים ח"ו, אך אחר שהכרנו בו שהוא חכם גדול נתננו דעתנו לירד לעומק הדברים שדבר לרוות את צמאונינו בהם, וז"ש ובעינן למיחת לאוקרי נפשין, ר"ל לירד לעומק דבריו לרוות נפשינו בהם, ושמענו בת קול אומרת לא תחיתו להכא, ר"ל לא תוכלו לרדת לעומק הסודות אשר דבר, דסודות האלה שאמר יש בהם עומק גדול, כי מקדמת דנא נפלה ליה חצינא לבר נגרא הכא, והא שבע שנין ולא מטייא לארעא, פירוש בר נגרא הוא חכם מפולפל, כמ"ש צריכה נגר ובר נגר, ואותו החכם המפולפל נפלה ליה חצינא, פירוש קושיא אחת בסודות אלו שדבר בם זה החכם עתה, וזה שבעה שנים שלא היה יכול לרדת לעומק הסוד למשכח ליה פתרי ולתרצה, ולאו משום דנפישי מיא, אלא משום דרדיפי מיא, כלומר לאו משום דתירוץ הקושיא תלוי בהקדמות רבים של הסודות,

ולכך

ולכך לא מצא לה התירוץ, אלא משום דרדיפי מיא, כי הקדמה של הסוד הזה עמוקה מאד, והיא מדברת בענין זמן הקטנות, וכמו ענין סוד התוספתא המדברת בקי"ס שכתב רבינו מהרח"ו ז"ל בשער הכונות דף פ"ו, וז"ל, ובזה יתבאר לך לשון מאמר א' מס"ה בפרשת בשלח דף כ"ב בענין קי"ס, בפסוק מה תצעק אלי, שאמר שם רשב"י ע"ה, בהא מלה לא תשאל ולא תנסה את ה', ובודאי שביאור מאמר הזה עמוק מאד, כיון שמצינו לרשב"י ע"ה שהפליג בהסתרת סודו, ואמר בהאי מלה לא תשאל, וביום אשר מורי ז"ל ביאר לנו המאמר הזה, היינו יושבים בשדה תחת האילנות ועבר עליו עורב אחד צועק וקורא כדרכו, ומורי ז"ל ענה ואמר אחריו. ברוך דיין האמת, ושאלתי את פיו ואמר כי א"ל העורב ההוא, לפי שגילה הסוד הזה לכל בני האדם בפרהסייא לכן נענש בעת ההיא בב"ד של מעלה, וגזרו עליו שימות בנו הקטן, ותכף הלך לביתו ובנו היה מטייל בחצר, ובאותה הלילה חלה את חליו ומת אחר ג' ימים רחמנא ליצלן, והטעם שנענש מורי ז"ל בביאור מאמר זה, וכמו שהזכיר רשב"י ע"ה עצמו שאמר בהאי מלה לא תשאל, הענין הוא כי הנה נודע שאין החיצונים נאחזין אלא במוחין של קטנות, שהם דינין תקיפין, ובהיות האדם מתעסק בסודות התורה אם יהיה בענין זמן הגדלות העליון, או בשאר דרוש חכמת האמת שהם ענינים למעלה, אין לאדם כ"כ סכנה כמו בזמן שעוסק בסודות זמן הקטנות, כי בהתעסקו בהם הנה החיצונים מתעוררים בהם ומתאחזין שם ומזכירין עונותיו של האדם המתעסק בהם וכו', ולכן הסוד הזה צריך להעלימו, אם מפאת עצמו ואם מפני שאין אנחנו יודעים אמיתתו אפילו כגרגיר של חרדל מן הדרוש ההוא עכ"ל. ובזה מובן היטב מ"ש משום דרדיפי מיא, שיש רודפים לאדם במים זה, ולכך הזהירתם בת קול שלא יאריכו בו לרדת לעומקא. וא"ר אשי ההוא זיז שדי הוא, פירוש אותו החכם שדמהו רבב"ח לצפירתא, שהיה חכם גדול שיודע להלביש סודות עמוקים בדברים פשוטים בדרך חידה ומשל, ודאי הוא היה בחינת היסוד שהוא בחינת שם שדי, כי כל צדיק שהוא בחינת היסוד יש לו השגה גדולה בסודות התורה כנודע, ולז"א וזיז שדי עמדי, כלומר במחצתי זוכה להתגלות לו רזין עלאין דעולמות העליונים :

שם. הוה אזלינן במדברא וחזינן הני אווזי דשמיטן גדפייהו. נ"ל בס"ד כשהיה הולך להתבודד במדברות עם החכמים העוסקים בחכמת האמת, ראה שתי נשמות של שני צדיקים שנפטרו, ונדמו לו בדמות אוזי, והוא הכיר בהם שהם שני צדיקים הידועים לו שהיה יודע אותם שהיו מאותם צדיקים גדולי הדורות כרחב"ד וחביריו, אשר כל העולם היה נזון בזכותם, והם מסתפקים במועט בתכלית שאוכלים כדי חיותם ואין נהנים מן המותרות, וידוע דהמותרות נרמזים בנוצות ושערות שהם מותרות הגוף, וידוע כל אדם שהוא שמן בתורה ובמצות הוא מושך ידו מן המותרות ותהיה הנאתו מועטת בהן ביותר, מחמת שהתורה מזככת החומר שלו, ולז"א דשמיטן גדפייהו רמז להנאת המותרות, משמנייהו בתורה ומצות שבהם תהיה קדושת הנפש מרובה, ומחמת מיעוט הנאתם במותרות לכך הוו נגדי נחלי דמשחא מתותייהו כלומר שהיו נמשכין צינורות של שפע לעולם מתחת הצינור שלהם, וכמ"ש בגמרא כל העולם כולו ניזון בשביל חנינה בני, מפני שחנינה בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש שמסתפק במועט ואינו נהנה מן המותרות כלל. ושאלם אית לי מנייכו חולקא לעלמא דאתי, כלומר אם אזכה ליקח חלק בעוה"ב אצל חלקים שלכם שאזכה למחיצתכם, חדא דליא לי אטמא ר"ל ירך שלה שרמזה לו אם תשתדל בתיקון פגם הירך תזכה להיות לך חלק במחיצתינו, וחדא דליא לי גדפא ר"ל כנף והוא כנף הימין הרומז לחסד לרמוז לו אם תהיה משתדל להרבות חסד בעולם, או כנף שמאל שהוא רומז לגבורה, לרמוז לו אם תעשה תיקון ומיתוק הגבורה כראוי אז יהיה לך חלק במחיצתינו. וא"ל ר"א עתידין ישראל ליתן עליהם את הדין, במה שהם מתרשלים בתקונים אלו שהוא תיקון פגם הירך וגם מעשה החסד יותר מאשר כל תיקונים וענינים :

שם. דהוה שקיל עפרא ומורח ליה. זאת המעשה אפשר להיות במציאות, ולכן לא פרשתי בה רמז, כי ידוע כי הראשונים היה להם הרגשה בחוש הריח דבר נפלא, וכמ"ש רז"ל על החוי וכיוצא. ומ"ש לדוכתא פלן, הרגשתו היתה מכח האוירים הנמצאים בדוכתא פלן ודוכתא פלן, דיש מקום אוירו חם או קר, ויש אוירו יבש או לח, ויש זך או עכור, ויש בזה כמה מדרגות, וכל זה ניכר מן ריח העפר הקרוב לאותו אויר אפילו רחוק עשרה פרסאות או יותר. גם יש בזה חכמה נפלאה, להרגיש מן ריח העפר על מקור המים, שיוכל לידע במקום שמריח כמה הוא רחוק מן מוצא ומקור המים, דאפילו אם ישאו את העפר מן קרקע שלו ויוליכו אותו למקום אחר, נשאר באותו עפר כח הריח ההוא שיוכל לשער בו כמה היא הרחקתו מן המים, ולכן כאשר הריח באותו עפר שלקחו מקרקעו בראשונה אמר להם רחוק שמונה פרסאות, והם הצניעו אותו עפר אצלם, וכשהלכו עוד שיעור חמשה פרסאות, חזרו ונתנו לו אותו עפר, וא"ל רחוק שלשה פרסאות. ונראה דההוא טייעא היה מן עשרת השבטים היושבים במדבר הגדול, וצד אחד של המדבר הוא דבוק עם ערי ג'ינא, וצד אחד סמוך לערי תימן שהם ערי יאמ"ן וגם סמוך לו מדבר שהלכו בו ישראל, וגם סמוך להר סיני, ועיר ג'יד"א ומק"א וכיוצא :

שם. תא ואחוי לך מתי מדבר. גם דבר זה אפשר להיות במציאות. ומ"ש טייל טייעא תותי ברכיה כי רכיב גמלא וכו' נ"ל דלא טייל ממש אלא דרך השערה נקיט, שהוא משער אי הוה טייל טייעא כי רכיב גמלא וזקיפא רומחיה, לא הוה נגע ביה, ואפשר לומר דהשערה זו לאו בדקדוק אמר, אלא נקיט לה בלשון גוזמא ע"ד מש"ה ערים גדולות ובצורות בשמים, וכן ותבקע הארץ לקולם, ואפשר נמי לומר דלא כולהו מתי מדבר הוי ארוכים כ"כ, אלא נזדמן לו אחד לפניו שהיה ארוך מאד כ"כ :

דף ע"ד אמרי ליה כל אבא חמרא וכל בר בר סכסא. עיין פירוש רשב"ם ז"ל, והדבר יפלא איך בזו אותו כ"כ, ועוד והלא כמה תנאים ואמוראים נקראו בשם אבא, דגדול החבירים שהיה לרשב"י היה שמו רבי אבא, וכן אבוה דשמואל, וכן רב בן אחותו של ר"ח, וכן כמה אמוראים בתלמוד נקראו בשם אבא, ואיך יחליטו בפיהם לומר כל אבא חמרא. ועוד הא דאמרו כל בר בר סכסא, מנ"ל האי, והיכן נמצא כל בר בר סכסא, ומה טעם יש בזה שיהיה השוטה נקרא בר בר. ונ"ל אין כונתם עליו, אלא היער נקרא בלשון תלמוד אבא בכמה דוכתי, ואמרו כל אבא ר"ל יער נמצא שם חמרא לרעות בו, ורצו לקנתרו בזה שהיה דרכו להתבודד ביערים ומדברות, שראוי שיתחכם בהתבודדות שעושה שם, ואיך שגג שגיאה גדולה שלא החכים לברר הענין ע"י שימנה החוטין. גם מצינו בערוך בערך בר בר, שהביא לשון הגמרא דיבמות, ע"פ בגוי נבל אכעיסם אלו בני ברבריא ובני מרטייא שהולכין ערומין בשוק. גם הביא שם דברי המדרש כי אם שמור תשמרון כל זמן שהקמיע הזה בידך הברברין רואין אותו ובורחין. גם כתב שם מעם לועז תרגם התרגום אלו בני ברבריא ע"ש, ולכן כיון שנקרא בר בר רצו לקנתרו בכך, שא"ל כל בר בר סכסא שהולכין ערומין בשוק. ועוד יש לומר בר לשון זה הוי רבוי וחשיבות, אך אין רבוי אחר רבוי אלא למעט, ולכן א"ל כל בר בר סכסא :

ודע, כי בודאי היותר נראה לומר, גם האי דאמר רבב"ח דאמר ליה ההוא טייעא תא ואחוי לך מתי מדבר,

היה במראה החלום, וגם מ"ש כי אתאי לקמיה רבנן, אמרו לי כל אבא חמרא וכו', גם זה היה במראה החלום שראה דאתא קמיה רבנן, ואמרו לי הכי והכי וזה ברור, וגם לפ"ז הביאור שבארתי בס"ד במשמעות אבא ובר בר חנה הוא, ויבא נכון על דברי החלום. ומה שראה אותם בחלום דדמו כמאן דמיבסמי, נראה מפני שהם עמדו על הר סיני לקבל התורה, שנמשלה ליין, שעליהם נאמר הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה, ולכן נדמו אליו בחלום כמאן דמיבסמי:

ועוד נ"ל בס"ד, מ"ש כל אבא חמרא, פירוש אינו חכם בחכמת העיון והסברא, אלא רק חכם בגרסה דדמי לחמור שנושא המשוי עליו, וכמ"ש ע"פ יששכר חמור גרם, ולכן לא היה לו חריפות לממני חוטין ותליות. ואומרם שכשא אינו ר"ל שוטה, כמ"ש רשב"ם ז"ל, אלא שכשא לשון שכשוך ר"ל בלבול, שעשית דבר שנראה שהיית מבולבל מאד, שהחזרת את הכנף, ולא עלה על לבך למנות שמנה חוליות, ונ"ל בודאי לא נעלם ממנו דבר זה ועשה כן ואע"פ שהחזיר לו הכנף עכ"ז כיון דחתכו ממנו גזר עליו שיפסק המנין שמנה, ולא יזכור איך היה כדי שלא יהיה לו תועלת מזה, והוא מרוב ענותנותו לא אמר לרבנן, כבר מניתי אך שכחתי. ודע כי הגרסה הנכונה היא מ"ש בתלמוד, שהביא בספר דקדוקי סופרים דגרים הכי, איבעי לך למימני חוטי ותליות, ותיתי ותימא לן:

שם. ורבנן א"כ אי למה. קשה רבב"ח מאי ס"ד לפרש על מה אמרה אוי. ונראה לפרש דחשב לכך אמרה אוי על שבועת המבול, שאם לא היה שבועה היו העולם יראים מן המבול ולא היו חוטאים, מאחר שראו דבא מבול והחריב העולם כולו, וכמ"ש והאלקים עשה שיראו מלפניו, וכה"א כאשר משפטיך לארץ צדק למדו יושבי תבל, אך אחר שראו שנשבע שלא יביא מבול, נעשה לבם בטוח, לכך אמרה עכשיו שנשבעתי מי מפר לי כדי שאביא מבול, ואז יהיו יראים מן החטא:

שם. משה אמת ותורתו אמת. נ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, שהתורה נתנה לנו מעולם הבריאה, שה"ס בינה, לכך התחילה בבי"ת שהיא בינה, ולכך מרע"ה זכה לבינה נתנה התורה על ידו, וידוע דהבינה היא סוד אהי"ה, שהוא חותם אמת, כי כ"א פעמים אהי"ה בסוד אהי"ה אשר אהי"ה, עולה מספר אמת, ולז"א משה אמת, שזכה לבינה, ותורתו אמת, שהיא מעולם הבינה:

שם. תא ואחוי לך היכא דנשקי ארעא ורקיעא. המאמר הזה אינו כפשוטו כפירוש רשב"ם ז"ל, כי באמת אין מקום בעולם אשר נושקן הרקיע והארץ ביחד, כי הארץ כולה היא כדורית, ועומדת בתוך החלל ורחוקה מן הרקיע הרחק עצום ונורא למאד מאד, מכל הצדדין שלה כזה:

ועוד הרקיע הוא אש ומים, ואיך יצוייר שיגע בו רבב"ח ויניח סלתיה בחלון, ויש הרחק מן הארץ עד הרקיע מהלך ת"ק שנה. ונ"ל בס"ד הכונה דידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל, בספר מבוא שערים ש"ב ח"ג פ"ח, שבכל תפילות מעלים התחתונים מ"ן שהם הניצוצות הנבררים, וכפי כונתם ומעשיהם כך גודל תיקונם להעלות ניצוצים רבים דמ"ן, אם בכימות אם באיכות, ובכל יום מעלים ניצוצות חדשות מחודשות, וזהו גודל התפילות והמצות, ואין כל האנשים שוים, כי כל אחד מעלה כפי בחינתו הראויה אליו, ולכן הכל צריכין זל"ז, ולא יוכל זה לעשות מה שיעשה חבירו, והבן זה היטב עכ"ל, ועוד כתוב שם, כי מ"ן שמעלים בזה היום אין נשלם ונגמר תיקונם באותו היום אלא עד יום שני, שאז יוצאים מהם בריות ונשמות מתוקנות ומתלבשות בגוף בעוה"ז ע"ש, ובשער הכונות דף מ"ן ע"ד, כתב רבינו מהרח"ו ז"ל, אמר לי מורי ז"ל, שיש ברקיע י"ב חלונות כנגד י"ב שבטים, וכל שבט עולה תפלתו דרך שער מיוחד לו, וה"ס י"ב שערים הנזכרים בספר יחזקאל עכ"ל, ע"ש והנה הוא טייעא היה צדיק אחד מן עוה"ב, שבא נפשו לעוה"ז ונתלבש בצורת טייעא, וכמו שתמצא בתיקונים ובזוה"ק בסבא דמשפטים, ובמקומות אחרים בזוהר, שהיו נשמות קדושות של צדיקים באים לעוה"ז, ומתלבשים בצורת טוען חמרי וכיוצא, וכן היה אותו טייעא שנגלה לרבב"ח, וגילה לו סוד עמוק ביחוד התפילות שבהם יהיה זווג תפארת ומלכות הנקראים שמים וארץ, וז"ש תא ואחוי לך סוד היכא דנשקי ארעא המלכות ורקיעא התפארת, או ארעא המלכות ורקיעא היסוד, כי לימדו סוד של יחוד וזווג שלהם, אשר יהיה ע"י התפלה, וחזאי דעביד כוי כוי, פירוש שראה ברוח מבינתו סוד י"ב חלונות שיש ברקיע, שבהם עולים התפילות של י"ב שבטים, שקליתא לסלתאי ואנחתיה בכוותא דרקיעא, פירוש סלתאי היא התפלה שלו שהתפלל בו ביום העלה אותה בחלון אחד השייך לו ולשבטו, אדמצלינא בעינא ולא אשכחתיה פירוש חשב דאותם מ"ן שהעלה בו ביום בתפילתו יגמר בו ואמר לו אותו צדיק המלמדו, גלגלתא דרקיעא הוא דהדר, נטר עד למחר כי השתא, ומשכחת לה, פירוש דאין שום מ"ן שהוא בירור נ"ק הנברר ועולה ע"י התפלה, נגמר תיקונו ביום עלייתו, אלא ישאר עד יום שני בתפלה השנית:

שם. התם נמי לסרסיה לזכר וליצננה לנקבה. קשה למה הזכיר המקשן בדבריו סרוס הזכר, דהא סירוס הזכר בלויתן גם רב נקטיה, ורק ליקשי למה הרג את הנקבה, ליצננה כדעבד גבי בהמות. ונ"ל בס"ד, דהאי הוה מקשי רק על הנקבה הו"א דדעת המקשן גבי דגים אין חשש נזק מן הזכר, ולא אצטריך סרוס, ורק די בצינון הנקבה, ועל כן הו"א דמקשי תרתי דהו"ל לצנן הנקבה בלבד, ולמה סרס הזכר והרג הנקבה, ולכך הוצרך המקשן לפרש דבריו, דהוא אינו מקשי אסרוס הזכר כלום, ורק מקשי על הנקבה דסגי לה בצינון ולמה הרגה:

שם. דגים פריצי. נראה הטעם כי הזרע הוא מן יסוד המים, ולכן נקרא בשם מים, ומאחר דנבראים במים וגדלים במים, לכן יש להם כח הזרעה עפי הרבה וחזק מאד, ולכן אמרו חז"ל לא יאכל אדם דגים בסעודה המפסקת בערב כיפור, שמרבים הזרע, ולכן דגים פריצי בטבעם:

שם. אב"א כיון דכתיב לויתן זה יצרת לשחק בו בהדי נקבה לאו אורח ארעא. דע כי הבריאה של לויתן שבראו הקב"ה זכר ונקבה בלבד, ותוקף עצמו וגודלו באיכות ובמידה הכל הם דברי אמת, והדברים כפשוטן, אך לויתן זה שהוא זכר ונקבה, נבראו דוגמא לדבר אחר שיש בעולמות העליונים ע"ד שאמרו על גוף האדם התחתון, שהוא דוגמא לצלם ספירות הקודש, וד"מ נאמר לויתן התחתון הזכר ברא דוגמא לעולם היצירה שבעולמות היושר, ולויתן הנקבה ברא דוגמא לעולם היצירה שבעולמות העיגולים, וחיבור עולם היצירה דיושר עם עולם היצירה דעגולים זה נקרא בשם לויתן, יען כי לויתן הוא לשון לווי וחיבור ועל זה החיבור של עולם היצירה דיושר עם עולם העשיה דעיגולים, אמר אשר נקרא זה החיבור בשם לויתן, אמר הכתוב לויתן זה יצרת לשחק בו, וענין השחוק היא כינוי להשפעה כידוע, כמ"ש שעה משחקת לי, וכן דרשו חז"ל על פסיק טוב כעס משחוק שהוא על מה שמשחק עם הרשעים בעוה"ז, ומה שמשחק עם הצדיקים לעוה"ב, כן כאן השחוק הכתוב אצל לויתן הוא ענין השפעה והארה, כי הקב"ה נותן שפע בעולם, ומשלשלו ע"י לווי וחיבור של יצירה דיושר עם יצירה דעיגול, ולכן זכר של לויתן התחתון שהוא ד"מ כנגד יצירה דיושר עם יצירה דעיגולים הוא עומד זקוף, ונקבה של לויתן שהיא כנגד יצירה דעיגול ברא עקלתון שמקפת העולם. ומה

שבראם דוגמא רק לעולם זה דוקא, הנה כל זה מפלאות תמים דעים, אין לך עסק בנסתרות כאלה:

ומה שאמר תלמידא, בהדי נקבה לאו אורח ארעא, הכונה הוא דאע"ג דשחוק זה האמור בלויתן הוא דרך משל ודמיון להשתלשלות השפע ע"י לווי הקדוש הזה, עכ"ז לאו אורח ארעא למנקט המשל הזה על הנקבה כאומרו לויתן זה יצרת לשחק בו, לכן השאיר את הזכר בחיים, כדי שיתפוס המשל הזה של לויתן יצרת לשחק בו על הזכר:

שם. פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם. נראה כונתו יתברך הוא שעל ידי כח האש שבו ישרפו המים היתרים ויתמעטו, והוא חשב שישארו המים כמו שהם בתוך הים, לכן א"ל די שאעמוד בשלי. או אפשר דכונתו לומר שיבלע מימות של הנהרות הבאים לים ויחזור ויוצא כנגדן דרך מחילות אחרים, מן הים לנהרות, ועד"ז הולכים ושבים והוא לא הבין כוונתו יתברך דלא הבין שיוצא כנגדן מן הים דרך מחילות לנהרות, ולכך א"ל די שאעמוד בשלי. ובזה ניחא קושיא אחרת כי אחר שהרגו היכן נבלעו אותם מימות שבעולם, וכפי האמור מובן שפיר דבאמת כנגד מימות הבאים לים, יוצאין ממנו דרך מחילות לנהרות, וכמ"ש הכתוב אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת:

שם. בעט בו והרגו. נ"ל בס"ד בעיטה זו היתה בדיבור, כי אע"ג דשר של ים הוא מלאך רוחני, גזר עליו שיתגשם כמו גוף בע"ח, כדי שכשהריגהו יעלה בו ריח קשה מאד, ויצטרכו מים רבים לכסותו שלא ירגישו הבריות בריחו, וכל זה עשה הש"ת, לפרסם הענין הזה, שבודאי בעודו מלאך רוחני א"א שיהיה מסריח ויצא ממנו ריח סרחון קשה, אלא כך היתה הגזרה מלפניו יתברך, שיתגשם השר הזה, ויהיה כבשר בע"ח ממש, ויצא ריח בסרחונו, ויתפרסם הדבר, ולכן אמר בעט בו והרגו, דתרי מילי קאמר, תחלה בעט בו במאמרו שירד ויפול למטה בים התחתון כדי שיתגשם, כדרך שנעשה בנפילים דסוף פרשת בראשית, שהם עזא ועזאל שהשליכם ארצה ונתגשמו בבני אדם, ואחר שנפל ונתגשם הרגו:

ומה שעשה הקב"ה דבר זה שיהיה נדחה סרחונו ע"י המים, הטעם מפני כי חטאו היה בעבור המים, לכך במים יהיה תיקון שלו שלא יזיק ריחו, כיוצא בדבר הזה אתה רואה עץ שאכל אדה"ר תאנה היה, ומחמת כן נעשו ערומים האדם ואשתו, ובדבר זה נתקנו כי עלי תאנה נעשו להם מלבוש לכסותם, כן הוא קלקל בדבר המים ונסרח לכך המים כיסו עליו:

דף ע"ה. עתיד גבריאל לעשות קניגיא עם לויתן. נ"ל בס"ד הטעם שיהיה זה ע"י גבריאל, כי ידוע מ"ש רבינו ז"ל בשער מאמרי רז"ל, כי גבריאל כשיורד לעוה"ז נגלם באש ובמים, ולכן עם היצלם בשתי טיסות, נמצא יש בו דין ורחמים, וצידה זו של לויתן היא דין ללויתן, ורחמים לישראל, ונראה שנרמז כאן גבריאל כי אותיות גבריאל בחלוף א"ת ב"ש הם רש"ג מת"ך, ואותיות תמסך הם בפסיק תמסך לויתן בחכה, ואותיות גר נרמזים במלוי של תמסך כזה תי"ו מ"ם סי"ן כ"ף, ועולה המלוי עם כולל האותיות, וכולל גי' ר"ג:

שם. אלמלא מכניס ראשו לג"ע אין כל בריה יכולה לעמוד בריחו. נראה הכונה מכניס ראשו בתהום אשר מתחת לג"ע, ונמצא תוקף ההבל יוצא ועולה באויר ג"ע, שהיא מלא רוח טוב וריח טוב, ועי"כ מתמתק אותו הבל, ואחר שמתפשט ויוצא משם אינו מזיק לבריות, ואומרו בשעה שלויתן רעב, נראה דלויתן אינו אוכל בכל יום אלא אחת בשמטה או פעם ביובל, ונברא לו דגים גדולים למאכלו ברם זמן שתייתו בודאי הוא עפי משבעים שנה, דהא קאמר אין תהום הנחשב מבת שתייתו חוזר לאיתנו עד שבעים שנה, ומוכרח לומר שיש בין שתיה לשתיה עפי משבעים שנה, והוא בסוף הזמן מרגיש בצמא ושותה, ואז עושה תלמים בים:

שם. עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן. נראה הצדיקים האלה הם החכמים בעלי תורה, וגם בעלי מצות שהחזיקו ביד עמלי תורה, ואחר שהם שבעים מחלקים את הנשאר מן הבשר לשאר אנשים מישראל שהם היו המון העם. ואמר שעושים בו סחורה אין הכונה שמוכרים אותו בדמים ח"ו, אלא מפני שהאוכל מבשר לויתן מתחכם, ע"ד שארז"ל גבי מן היורד מן השמים, וכיון דאוכלים אותו, המון העם מתחכמים בתורה ומקבלים שכר על הכנתם בתורה, ואז הצדיקים אשר נתנו להם הבשר הזה בטובת עין חולקים עמהם בשכר התוספות שנוסף להם, ע"י אכילת הבשר שנתנו להם, ולזה קרי ליה סחורה, כי מוכרח שיהיו המון העם שאכלו הבשר הזה להיות להם תוספת ויתרון מאד על מה שהיו, ובזה היתרון והתוספת חולקים בעלי הבשר. ונראה דקרי לה סעודת לויתן, כי סעודה היא אותיות סוד ע"ה, ר"ת עץ החיים אשר בתוך הגן, כי באכילה זו ישיגו סוד עץ החיים אשר בתוך הגן אשר לא זכה אליו אדה"ר:

שם. עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן. הנה בדרוש יא"ר לי"ט של עט"ר הרב מור אבי זלה"ה פרשתי בס"ד ענין ד' חלוקות אלו של סוכה וצלצל וענק וקמיע שיהיו לארבעה מדרגות בני אדם והוא כי לימוד הפרד"ס הוא כנגד ד' אותיות שם הוי"ה ב"ה, ומי שזוכה להשתדל גם בחלק הסוד יש בידו שם הוי"ה בשלימות שהם ד' אותיות, וקוצו של יו"ד למעלה, לכן זוכה לסוכה, שהיא ד' רוחות וגג עליהם שהוא הסכך, ובכל רוח שפונה אליו יראה אור העור מאיר לנגד עיניו, ומי שלא טרח בלימוד הסוד ג"כ כי אם רק עסק בשלשה בלבד לא יהיה לו הנאה של ראיה במנוחה, כי עושין לו צלצל שהוא גג לבד שצריך לתלות עיניו עד שיהנה בראייתו, ואם לא טרח אלא באחת שהיא הפשט בלבד יזכה לענק דוקא, ואם גם בפשט לא טרח הרבה אלא דבר מועט יזכה לקמיע שהוא מעט מן המעט:

ועוד נ"ל בס"ד, סוכה לצדיקים הגדולים אשר כל לימודם ומעשיהם היו עושים ליקב"ו שהם הוי"ה אדנ"י לכך יזכו לסוכה שהיא מספר הוי"ה אדנ"י. או יובן מפני שלעתיד במצות סוכה יהיה מבחן בין ישראל לאוה"ע כנז' בגמרא, או יובן הצדיקים מיתקו ה"ג דשם אלקים, שהוא חמש אותיות, לכך יזכו לסוכה שהיא גג וד' דפנות, והזה יובן בס"ד וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלקים וישישו בשמחה, אותיות בחמשה שהיא סוכה שיש בה גג וד' דפנות, וישמחו יעלצו לפני אלקים, שמחה ועליצה רמז למיתוק:

ונראה לרמוז בס"ד, מילוי לויתן כזה, למ"ד וא"ו יו"ד ת"ו נ"ן עולה מספר זכ"ה סוכ"ה, גם נ"ל בס"ד, סוכה צלצל ענק קמיע עם הכולל תשע"ב כמנין ע"ר לוית"ן, רמז שממנו יהיו ארבעה מדרגות אלו. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש, הא דעושין סוכה שהוא גג וארבע דפנות לצדיקים הגדולים, היינו כי הצדיקים הגדולים עשו תיקון שלם לנרנח"י, לכן זוכים לסוכה שהוא גג וד' דפנות, והגג כנגד תיקון היחידה, שהיא כתר למעלה מן הכל, עכ"ד נר"ו:

שם. והשאר פירסו הקב"ה על חומות ירושלים, וזיוו מבהיק וכו'. קשה כיון דפרוס על החומה, והכל רואין אותו ונהנין מאורו, א"כ מאי רביתיה דצלצל וענק וקמיע, ונ"ל אותו העור שעושה ממנו סוכה וצלצל וענק וקמיע, הוא משובח יותר עשר ידות על זה העור הפרוס על חומות ירושלים, כי אין עור הגוף של לויתן כולו שוה. והא דקאמר והשאר לא קאי על הנשאר מאותו העור

שעשה ממנו סוכה וכו', אלא קאי על עור הנשאר בגופי של לויתן, שהוא נחשב פסולת לגבי אותו עור שעשה ממנו סוכה. ברם הא קשיא, כשיגיע זמן אכילת בשר לויתן והנאת עורו, היכן נמצא גוים ומלכים, ומאי עבדתייהו באותו זמן. ונ"ל בס"ד כי פסוק זה עיקרו לפי פשוטו, נרמז על גוים ומלכים שיהיו קודם זמן זה של הנאת לויתן, אך בו נרמז גם על זמן אכילת והנאת לויתן, וגוים קאי על גופן של ישראל, כי גוים לשון גוף וגויה ומלכים קאי על הנשמות שבגוויות שהם כי הנשמה נקראת מלך בתוך הגוף כמ"ש רז"ל :

שם. ותרי מלאכי ברקיע מיכאל וגבריאל. קשה להאי גירסא איך הקדים יהודה וחזקיה למיכאל וגבריאל, ונ"ל בס"ד להודיע דהמלאכים הוו פליגי בזה אחר דאפליגו הרי אמוראי בארעא :

שם. א"ל הקב"ה להוי כדין וכדין. נמצא יהי' של שהם וישפה ר"ת שלהם ש"י, ובזה יובן להנחיל אוהבי י"ש, וידוע שהם של יוסף שהוא יסוד דכורא וישפה של בנימין שהוא יסוד נוקבא, נמצא שניהם יסוד, ונרמזו בברכה, כי כד הוא ד' פעמים כ' שעולה מספר יסוד, וכן כד השני הוא ד' פעמים כ' שהוא מספר יסוד. ועוד נ"ל בס"ד שהיה אבן של ישפה, כי ישראל כוחם בפיהם, ולכן נדמו לתולעת, דארז"ל מה תולעת כחה בפיה אף ישראל כוחם בפיהם, ולעתיד יתחזק כח הפה שלהם, וזה נרמז בישפה, חלק התיבה לשתים, וקרי בה יש פה. גם שערי תפלה שננעלו בגלות, רמוזים בפה, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י, ולעתיד נפתחים ונשארים קיימין בפתיחתם, וזהו יש פה, ובאבן השהם נרמז עילוי התפארת והמלכות, שיהיו ב' מלכים בכתר אחד, והיינו שי"ן דשהם במלואה הוא שני ונשאר מה, הרי נרמז כאן שנ"י מ"ה או ש' דשהם הוא ר"ת שוה, ר"ל תהיה המלכות שה"ם אבן תהיה שוה עם בחינת שם מ"ה :

שם. להביא אבנים טובות שהם שלשים על שלשים, וחוקק בהם עשר ברום עשרים. נ"ל בס"ד טעם לזה, כי לעתיד יתעלה שם הוי"ה להיות אות וא"ו בסוד יו"ד, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בסוד הפסוק ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, שאז השם הוא בסוד יהי"ה, וכנז' בשער מאמרי רשב"י, ונמצא מספר השם כולו, יהיה לעתיד מספר שלושים משא"כ עתה הוא מספר כ"ו. גם עוד אות פרטי שבו יהיה המלוי הזה, הוא אות וא"ו, שיהיה לעתיד אות יו"ד אשר פשוטה היא מספר עשר, ובמלואה היא עשרים, ולכן מביא אבנים טובות שהם שלשים על שלשים, שבזה נרמז עילוי מספר השם כולו שיהיה עולה שלשים, וחוקק עשר ברום עשרים, רמז לאות וא"ו אשר יתעלה להיות אות יו"ד אשר פשוטה הוא מספר עשר, ובמלואה הוא מספר עשרים, ונמצא לפ"ז באלו האבנים טובות, יהיה צירוף אותיות יהי"ה, כיצד כשהאבן היא ל' על ל', וחוקק בה עשרה ברום עשרים, נמצא מכאן נשאר עשרה ומכאן עשרה, הרי שני יודי"ן, ומכאן חמש ומכאן חמש הרי שני הה"ין, ונמצא כאן אותיות יהי"ה, ועל זה דייק קרא ושעריך לאבני אקדח, דידוע האותיות נקראים אבנים בספר יצירה, ואמר לאבני קרינן בה לאֶבְנֵי כלומר לאבנים שלי, של שמי, אקדח, חלק התיבה לשתים, וקרי בה **א** קדח, דאות **א'** צורתו יו"ד מכאן ויו"ד מכאן, ולפ"ז האבן כולו הוא ל' על ל', והחקיקה היא כ"ף ויו"ד, הרי אותיות כליל, שבנין זה הוא כליל לה', שכולו מעשה שמים, ואין בו תערובת מעשה בשר ודם. גם שני אותיות ל' הוא כנגד זכות שני לימודים, אחד של נגלה, ואחד של נסתר, ואותיות כ"ף ויו"ד, הוא כנגד זכות פרוטה של צדקה, שהיא יו"ד וניתנת בכף :

והנה לפי האמור בס"ד, דמדת השערים האלה הם רומזים לאותיות שם הוי"ה ב"ה, שהוא סוד רוחו אשר יתעלה לעתיד, להכי שפיר קאמר תלמודא כי קאמר ר' יוחנן לכוי דבי זיקא. ונ"ל בס"ד כי בשערים אלו, רמוז מספר מאתים בחקיקה שלהם, שהיא עשר ברום עשרים, שאם תחלק עשר ברום עשרים לרצועות של רצועה אמה על אמה יהיו מאתים אמות, כי עשר פעמים עשרים הוא מאתים :

שם. רבי יהודה אומר מאה אמה כנגד היכל וכותליו. נ"ל בס"ד הטעם להורות על שורש מחצב נשמתם, שהוא מעולם הבריאה בסוד ברוך אלקינו שבראנו לכבודו, ושם סוד המאות. או נמי להורות שיהיו כולם ראוים להשראת שכינה, כמ"ש היכל ה' המה, וכתיב ונבאו בניכם ובנותיכם, ובזה יובן נמי טעם ר"מ דאמר מאתים, כמנין היכל מלא כזה, ה"א יו"ד כ"ף למ"ד :

שם. עתיד הקב"ה לעשות שבע חופות לכל צדיק וצדיק. נ"ל בס"ד, טעם לשבעה בעבור זכות התורה, שהיא שבעה ספרים, כמ"ש רז"ל ע"פ חצבה עמודיה שבעה, דפסוק ויהי בנסוע הארון, הוא ספר בפני עצמו, ועוד נ"ל הטעם, מפני כי הצדיק על ידי מעשיו מקיים השמים, שהיא שבעה רקיעים, והארץ שהיא שבעה ארצות, לכך זוכה לשבעה חופות. או יובן הטעם כי הצדיק נקרא חכם, יען דאין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות, וארז"ל באבות שבעה דברים בחכם, לכך זוכה לשבעה חופות לסימן שהוא היה חכם, שיש בו שבעה דברים. ועוד נ"ל הטעם, כי הצדיקים נמשלו לכוכבים, דכתיב ומצדיקי הרבים ככוכבים, וידוע כי עיקר הכוכבים השולטים בעולם, הם שבעה כוכבי לכת, לכך זוכים לשבעה חופות כנגד זה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, פירש דארז"ל שבעה שמות יש ליצה"ר כנגד כוחות טומאה, ולכן הצדיק שנלחם עם השבעה כוחות המלומד של היצה"ר, וגבר עליהם ונעשה צדיק, לכך זוכה לשבעה חופות, עכ"ד נר"ו :

שם. כי על כל כבוד חופה, מלמד שכל אחד ואחד עושה לו הקב"ה חופה לפי כבודו. נ"ל בס"ד, ענין החופה הנז', כי לב עולה מספר כבוד, כי כבוד הצדיק ניכר מכח טהרת לבו, כי כל מצוה שעושה וכל לימוד תורה שלומד מכוין בלבו ליחוד קב"ה, שהוא חיבור הוי"ה אדנ"י, כמ"ש רז"ל אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין לבו לשמים, וחיבור הוי"ה אדנ"י עם כולל האותיות עולה צ"ט כמנין חופה, שהוא ח' ופ"ה, ולז"א כי על כבוד חופה, פירוש על כל כבוד, שהוא מספר לב, יש הארה של חופה, שהוא הארת שם הוי"ה ואדנ"י, שהלב מכוין בהם בתורה ובמצות, וצירוף לב וחופה עולה מנין ענוה, וגם עולה מספר שם הוי"ה במלוי אלפין שהוא חסד, ושם אלקים שהוא דין, ומתמתק בשם הוי"ה דאלפין, וכל זה בצדיקים אבל ברשעים המספר הוא לרעה, כי כתבו המקובלים שהקליפה נקראת בשם טיט היון, והרשע לב שלו שקוע בטיט היון, שהוא מספר צ"ט כמנין חופה, נמצא אצל הצדיקים מספר חופה, שהוא חיבור הוי"ה אדנ"י עם כולל האותיות, וזה לעומת זה עשה האלקים, אצל צדיקים חופה, ואצל הרשעים טיט היון, ולכן אמר דוד המע"ה, ויעלני מבור שאון מטיט היון, כי אצלי הוא חופה, ולא טיט היון, וחיבור לב של רשעים עם טיט היון הוא מספר קל"א כמנין פלוני, ולז"א כי על כל כבוד חופה, ר"ל לב צדיקים שעולה מספר כבוד, כי רק לב טהור הוא מספר כבוד, הנה מחובר עמו חופה, ולא טיט היון ח"ו :

שם. ועשן בחופה למה. הנה ודאי אלו השבע חופות הם שבע מדרגות של אור גדול צח וזך ובהיר ונהיר מאד, ומ"ש הכתוב עשן ואש ולהבה, אין הכונה שהחופה תהיה מן עשן או אש או להבה, אלא לעולם החופה היא אור צח וזך, ומכנה את האור בשם עשן, או בשם אש או בשם להבה, ועל זה שואל הגמרא עשן

בחופה

בחופה למה, פירוש מה טיבו של שם זה העשן אשר מכנה את החופה בו, וכן למה מכנה את החופה בשם אש או להבה, ומשני להכי מכנה את אור החופה בשם עשן על כי יוצא מן החופה הזאת נצוצות המסמות עיניהם של אותם שהיה להם עין צרה בת"ח, כמו העשן המסמא את העינים, וכן קורא את החופה משבעה חופות בשם אש על אשר הקטן נכוה מן נצוצות היוצאות מחופה זו, כמו שנכוה האדם מן האש, וכן הענין בקריאת שם להבה :

שם. מתמלאות עיניו עשן לעוה"ב. נ"ל בס"ד כי ידוע אות יו"ד ה"ס חכמה והת"ח בעלי חכמה הם יונקים מן אות יו"ד דשמא קדישא, ולכן זה שהיו עיניו צרות בת"ח, תתהפך אות יו"ד אשר בעין שלו, לאות ש', כי בא"ל ב"ש תתחלף היו"ד בשי"ן, ונמצא אותיות עין נעשו אותיות עשן, ולז"א מתמלאות עינו עשן לעוה"ב. והטעם שתתחלף באלפא בית"א דא"ל ב"ש, משום כי אלפא ביתא דאל ב"ש הוא סליק ולא נחית, כמ"ש בזוהר פרשת תרומה דף קל"ב, וכן הת"ח סליק ולא נחית, כמ"ש רז"ל ת"ח כל זמן שמזקינין דעתן מתיספת עליהם, וכן נמי בענין אומרו כל אחד נכוה מחופתו של חבירו, היינו כי ת"ח נקרא אים לשון חשיבות, כמו אים ירושלים, והיו"ד של אים רומזת לחכמה, לכן זה שעיניו צרה בת"ח תסתלק אות יוד מן אים שרומזת לחכמה, וישאר אש :

שם. אוי לה לאותה בושה או לה לאותה כלימה. נ"ל בס"ד כפל הלשון, כי בושה קטנה מן כלימה והיינו מצדיקים שאינן בני דורו שאין מכירם יהיה לו גדר בושה שהיא קטנה, אבל צדיקים שהוא מכירם יהיה לו מהם כלימה שהיא גדולה. או נמי יש צדיקים שהם היו גדולים ממנו גם בעוה"ז אז כאשר נכוה מחופתם יהיה לו בושה שהיא קטנה, אבל יזדמן צדיקים שהוא היה גדול מהם בעוה"ז, ועכ"ז שם גבוה מחופתם, יהיה לו מזה כלימה שהיא גדולה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, פירש נקיט אוי לה לאותה בושה על ישיבתם בג"ע התחתון, וכלימה על ישיבות של ג"ע העליון עכ"ד נר"ו :

שם. פני משה כפני חמה. נ"ל בס"ד כי החמה למראה עיני האדם היא גדולה כמדת ככר לחם, ובאמת היא גדולה כמה אלפים ורבבות יותר מכל כדור הארץ הים והיבשה, וכן מרע"ה חשיבות ומעלות שלו אשר נראה לעיני האדם מן הפסוקים הכתובים בתורה המדברים בשבחו הם אחד מאלף מן חשיבות שלו האמיתית, והנה פנים לשון חשיבות כמו פני הארץ, וז"ש פני משה ר"ל חשיבות של משה, הוא כמו חשיבות החמה, כי כמו דחשיבות ומעלה של החמה, היא כמה אלפי אלפים על הנראה לעיני האדם, כן חשיבות של מרע"ה היא כמה אלפים יותר מן הנראה לעיני האדם מן הפסוקים הכתובים בתורה. וכן הענין גבי יהושע, חשיבות שלו האמיתית היא יותר ממה שנראה לנו מן הכתובים, כמו חשיבות של הלבנה שהיא כמה אלפים יותר מן הנראה בה לעיני האדם, ולכן אחר שעשו הדמיון של מרע"ה לשמש ודמיון של יהושע ללבנה לכך אמרו אוי לה לאותה בושה וכו' :

ועוד נ"ל בס"ד ע"פ מש"ה והיה אור הלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, ופירש רש"י ז"ל שיגדל אור החמה לעתיד על אשר עתה שמ"ג פעמים שהוא שבעה פעמים מ"ט שעולה שמ"ג ע"ש, וז"ש פני משה לעתיד יהיה כפני חמה, שגם הוא יגדל וירבה שמ"ג פעמים, ובזה פרשתי בס"ד מ"ש בגמרא משה מן התורה מנין, שנאמר בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה, בשגם גי' משה, ולפי האמור מובן היטב דקרא בשגם לרמוז על עלוי שלו לעתיד שירבה ויהיה שמ"ג, וזהו בשגם בשמ"ג. או יובן פני משה כפני חמה, קודם אותיות חמה יש זל"ד מספר אם, רמז לבינה שנקראת אם, ופני משה מקבלים אורה מן הבינה, הרמוזה קודם אותיות חמה, והיינו פני ר"ל קודם, אך פני יהושע מקבלים אורה מן המלכות, שהיא סוד שם אדני שעולה ס"ה, ורמוז קודם אותיות לבנה שהם כ'א'מ'ד' גי' אדנ"י, ולכן אמרו אוי לאותה בושה וכו' כי כמה מדרגות רבות יש בין קבלת אור מן הבינה לבין קבלת אור ממלכות. ואמרו לשון כפול בושה וכלימה, א' כנגד יהושע עצמו וא' כנגד אנשי דורו :

והא דאמרו זה הזקנים שבאותו הדור, מפני כי מרע"ה נמשל לחמה ויהושע ללבנה והם לכוכבים, דכתיב ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, לכן אומרים פני משה כפני חמה, ואין הכוכבים נראין בפני חמה, וכן הם אינם חשובים כלום כנגד מרע"ה, אבל פני יהושע כפני לבנה, ויש מציאות לכוכבים בפני לבנה, לכן גם הם ניכרים בזמן יהושע :

שם. עשר חופות עשה הקב"ה לאדה"ר בג"ע. נ"ל בס"ד, ז' חופות של הצדיקים כנגד שבעה ספירות הבנין, ועשר של אדה"ר, כנגד כל הי"ס, ומ"ד י"א כנגד י"א סמני הקטורת, שהם עשר ספירות ואו"מ עליהם שהוא הלבונה זכה :

שם. עתידים צדיקים שיקראו על שמו של הקב"ה. נ"ל בס"ד הכונה, מי ששמו ראובן יקראו אותו ראובן עבד ה', וכן כל אדם שמזכירין שמו יאמרו עבד ה', ולא יקראו אותו בשמו בסתם, וכן המשיח, עתה נקרא מלך המשיח בסתם, אך לעתיד יקראוהו תמיד משיח ה' צדקינו, שמוסיפין להזכיר עמו שם הוי"ה, וכן ירושלים נקראת עיר ה', ולא יאמרו ירושלים בסתם :

או יובן בס"ד הכונה שיהיו נקראים בשם ישראל דוקא, שבו רמוז שמו של הקב"ה והוא שם אל, ולכן אמר על שמו ולא אמר בשמו, כי שם ישראל אם תכתוב אותו למעלה מן אותיות אלקים, יהיה מצטרף ומתחבר עם שם אלקים מלמעלה למטה, כמו ענין יראה ואהבה בזוהר, וכאשר כתבתי הקדמה זו בסה"ק אדרת אליהו, בהפטרת מסעי, על פסוק מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי דייקא ע"ש, וז"ש כאן נקראים על שמו של הקב"ה, פירוש נקראים בשם ישראל, שהוא רמוז על שם אלקים שהוא שמו של הקב"ה :

שם. עתידין הצדיקים שאומרים לפניהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקב"ה. נ"ל בס"ד, הטעם שזוכין לתואר קדוש לעתיד, כי כל צדיק נקרא בן עוה"ב, אך בעודו בעוה"ז אנחנו קורין אותו בשם צדיק בלבד, אבל אינו נקרא בן עוה"ב, כי שמא יחטא אח"כ ויאבד עוה"ב שלו, ורק צדיק נקרא גם בעוה"ז, כי באמת הוא צדיק באשר הוא שם, וכל זה בזמן ששולט יצה"ר בעולם, דאז יש חשש פן יחטא ויאבד חלקו בעוה"ב, אבל לעתיד שיתבטל כח היצה"ר, ואין חשש שמא הצדיק יחטא ויאבד חלק עוה"ב, אז נקרא בן עוה"ב, גם בעודו בעוה"ז בחיים קודם שנפטר, כי לעתיד יתקיים בכל הצדיקים, הפסוק רגלי חסידיו ישמור, ואין חשש שיחטאו, ועל כן כל אחד ואחד נקרא צדיק בן עולם הבא, ולא צדיק בלבד, והיינו צדיק עולה מספר ר"ד, ומספר בן עולם הבא עולה ר"ו הרי צירוף דרו"ר, כי לעתיד יהיה דרור לצדיקים מממשלת יצה"ר, ומספר זה של דרור הוא קדוש, שאם תעשה משני ריש שני אותיות קש, יהיה אותיות קדוש, לכן לעתיד ישבחום בתואר קדוש, דאז כל או"א ראוי לקרותו צדיק בן עולם הבא שהוא מספר קדוש, ולז"א כל הנשאר בציון, כנגד תואר צדיק שהוא בסוד יוסף שעולה מספר ציון, והנותר בירושלים שה"ס עוה"ב הנקראת ירושלים כנודע, הנה זה קדוש יאמר לו, ובדרוש יאר נייט של עט"ר הרב מור אבי זלה"ה, פרשתי מ"ש כדרך שאומרים. היינו שיהיו משלשים תואר זה של קדוש

לפניהם, שיאמרו לפניהם קק"ק, ופרשתי טעם על זה לנכון בס"ד :

שם. עתידה ירושלים שתגבה שלשה פרסאות. פירוש תגבה על ירושלים של עתה שלשה פרסאות, דכתיב וישבה תחתיה, דהיינו בירושלים שתחתיה, שהיא גבוהה משאר ארצות דחו"ל שלשה פרסאות, וכדאמר הזאת שבא, לדידי חזי לי ירושלים קמייתא, פירוש ירושלים של עתה, וקרי לה קמייתא לגבי ירושלים החדשה של לעת"ל, וחזי לה ע"פ חכמת התכונה, ע"י מעלות השמש דגבוהה משאר ארצות הרחוקים ממנה בחו"ל שלשה פרסאות, והטעם שתגבה שלשה פרסאות, כנגד שלימות ישראל, בקדושת המחשבה ודבור ומעשה, וקדושת נר"ן וקדושת כהנים לוים ישראלים. וע"ד האמת, נ"ל בס"ד הטעם שתגבה שלשה פרסאות, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, בשער הכוונות דף ס"ג, בהיות ישראל במדבר, היה תחום שבת אלפים שלשה פרסאות, שהוא י"ב מיל כנגד שיעור מחנה ישראל, שהוא ג' פרסאות, כי שיעור זה תתרחק הקדושה ממקום הקליפה בעליית העולמות בשבת, אבל אחר שחטאו נתמעט אלפים תחום שבת, כי עתה תחום שבת אינו אלא אלפים אמה, ועוד כתב שם בדף נ"ט ע"ב, דאין אנחנו יכולין להעלות העולמות בי"ע, אלא מבחינת הנר"ן אשר בשלשה עולמות בי"ע, שהוא הפנימיות של העולמות, אבל בחינת העולמות עצמן, שהוא החיצוניות שלהם, אינם יכולים לעלות עד ביאת המשיח בב"א, ע"כ ע"ש. ובזה מובן בס"ד הטעם כאן, כעין חומר שתגבה ירושלים שיעור שלשה פרסאות, שהוא שיעור עליית פנימיות העולמות דבי"ע עתה בשבת, אשר לעתיד גם פנימיות העולמות יעלו בדרך השיעור הזה, ולכן ירושלים של מטה תגבה שיעור זה של שלשה, לרמוז על חדוש העלייה שתהיה בחצוניות העולמות לעתיד. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, פירש תגבה ירושלים שלשה פרסאות להורות על יתרון ההשפעה לעתיד, שתהיה מן ג' ספירות ראשונות שהם חב"ד, וגם להורות על ממשלת ישראל שימשלו גם על שלשה אומות הקשים, שהם עמון ומואב ואדום, אשר לא יכלו למשול בם בעת כניסתם לא"י, וגם להורות על תיקון עולמות בי"ע שיש בה תערובת רע שיהיו נתקנים ונבררים, עכ"ד נר"ו :

שם. שמא תאמר יש צער לעלות, ת"ל אלה כעב תעופינה. נראה הכונה שיברא הקב"ה כח המושך באויר, והוא ישא את האדם העולה לה, כאשר יש עתה כח המושך תחת השמים שישא את האויר הממלא את העולם, ולא יכביד על האדם, אע"ג דבאמת הודו כ"ע שבחכמי אירופה שהאויר יש לו כובד ולהרות יש משקל, כן כאן נותן הקב"ה כח המושך תחת השמים כמו אבן השואבת, וזה הכח נושא את בני האדם בעלותם לירושלים ואין מרגישים. ומ"ש האי עיבא תלתא פרסי מדלי ר"ל על שיעור ג' פרסאות ולא יותר, אבל ודאי למטה משיעור זה :

שם. ירושלים שסמך בתוכה ומקדש בתוכה וישראל בתוכה. נ"ל בס"ד, ירושלים נקראת בשני יודין ויש בה וא"ו, הרי כאן מספר שם הוי"ה שעולה כ"ו, וז"ש סמך בתוכה. ואומרם מקדש בתוכה היינו ש"ן למ"ד של ירושלים עולים מספר תל"ד, ועם אות יו"ד הנקראת ואינה נכתבת דעל כן נחשבת בלא מלוי, הרי מספר תמ"ד כמנין מקדש, לכן אמרו מקדש בתוכה. ואמרם ישראל בתוכה שנרמזו באותיות ירשל דירושלים עם הכולל אחר שהוא א' הרי כאן אותיות ישראל. והא דהקפידו המלאכים שלא יהיה נותן בירושלים מדה, מפני שראו שלעתיד יהיה בה גם להיות מעט מחזיק מרובה כמו שהיה בבהמ"ק מקודם שהיו עומדים לפופים ומשתחוים רוחים, והנה הזה הוא שפע ברכה, ואין הברכה מצויה בדבר המדוד, לכך בקשו שלא יתן בה מדה, והקב"ה כך היה רצונו מתחלה אלא שרלה שתעלה סנגוריא זו לפניו מפי המלאכים לזכות כמ"ש למעשה ידיך תכסוף :

שם. אלף טפף גינאות, אלף קפל מגדלים אלף לילוי בירניות. נראה כל אלו השמות של טפף וקפל ולילוי ושילה היו ידועים אצלם בימות הראשנים בלשון ארמי על סכים גדולים של אמות הקרקעות כמו שתמצא במטבעות כל ד' דנרים נקראים סלע וכל כ"ה סלעים נקראים מנה, נמצא שם מנה הוא על מספר גדול של מאה דנרים, וכן הוא בענין המשקל זית הוא תשעה דרה"ם וביצה ח"י דרה"ם ורביעית כ"ז דרה"ם והפרס הוא נ"ד דרה"ם, והלוג ק"ח דרה"ם והקב תל"ד דרה"ם והסאה היא ששה קבין שהם ב' אלפים ותקל"ב דרה"ם והאיפה היא שלשה סאין והכור הוא שלושים סאין, נמצא הכור הוא נקרא על סך גדול של הדרה"ם, וכן נמי יש רגע ושעה ומיל ופרסה דנמצא שם הפרסא הוא על סך גדול של רגעים, וגם באמות של מדידת קרקע היה להם שמות אלו של טפף וקפל וכיוצא, דהיינו כו"כ אמות קורין אותו בשם טפף, וכו"כ אמות קורין אותם בשם קפל, ואין אנחנו יודעים מי גדול מזה, אך עכ"פ משמע דשמות אלו הם אמורים על סכים גדולים של אמות הקרקע, וכן עתה אצלינו בלשון ערבי יש שמות בסכים של אמות הקרקע, שהם אמורים על סכים גדולים, והם שם דונ"ם ושם גרי"ב, והממשלה כשמוכרת קרקע, מוכרת בחשבון שמות אלו, ובודאי כך היה בזמן הראשונים שמות אלו של טפף וקפל וכיוצא שנקראים על סכים גדולים, והיו ידועים לכל העולם ושגורים בפיהם, ובודאי התוספת הזה שתהיה לעתיד בחשבון זה היה קבלה אצל רשב"ל בכך מרבותיו שכו"כ עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים. ונ"ל בס"ד בתוספת זו יש ארבעה אלפים, כנגד ארבעה אותיות אלף של שם הוי"ה שלוקחת לאה, שהיא בחינת ירושלים בסוד ומיד'ת ימי מה היא כידוע :

שם. אם שלש ירושלים הם כל א"א יש בה שלשים מדורים. נמצא יש יתרון לעתיד, במספר שלשה ובמספר שלשים, א' בירושלים עצמה, וא' במדורים שלה, ונ"ל בס"ד, העלוי הזה יהיה בזכות הצדקה, ובזכות לימוד התורה, וידוע הצדקה רמוזה באות גימ"ל, כמ"ש בגמרא, גימ"ל דל"ת גמול דלים, ואות גימ"ל מספר שלשה, ועסק התורה רמוז באות למ"ד, שהוא לשון לימוד, ולכן הוא גבוה מכל האותיות ומספרו שלשים, על כן העלוי יהיה בשלשה ובשלושים :

שם. מיד ויאמר אלי רוץ דבר אל הנער הלז לאמר, פרזות תשב ירושלים. פירוש כל עיר שיש בה חומה, יש גבול לישוב שלה, שהם המדורים בתים וחצרות, אבל אם אין לה חומה דנקראת פרזי, אין לה גבול אלא מוסיפים עליה בתים ומדורים, ולכן א"ל פרזות תשב ירושלים, ר"ל כמו ערים פרזות שאין להם גבול, אלא ראויים הם להוסיף עליהם בתים וחצרות כמה וכמה, ונ"ל בס"ד, מה שקרא עליה שם פרזות, מפני כי בקללה כתיב גפרית ומלח שריפה כל ארצה, ואם תקח אותיות י"ג מן גפרית, ותעשה אותם אותיות ז"ו, אז יתהפך צירוף גפרית לצירוף פרזות, וזה יהיה בזכות האחדות והאהבה, כי אחד וגם אהבה הם מספר י"ג, דע"י האהבה והאחדות שיש בישראל, יתהפכו אותיות י"ג לאותיות ז"ו, ואז מן גפרית יהיה פרזות, ולכן אומרים גם זו לטובה, ובאותיות ז"ו ישתבחו ישראל דכתיב עם זו קנית :

דף ע"ה

באו ונחשוב חשבונו של עולם. נ"ל בס"ד דהרז"ל לעולם יראה אדם כאלו כל העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת הכריע את כל העולם לכף חובה. וידוע דהיצה"ר מטעה את האדם שמראה לו שהוא עצמו רובו זכיות דמחשיך את עיניו,

שאינו

שאינו רואה במומין שלו הרבים ועצומים, ואדם כזה אם הבא לידו מצוה אחת, והיצה"ט מיעצו למהר לעשותה, יבא היצה"ר ויקררנו באומרו למה תדחוק עצמך בקיום מצוה,

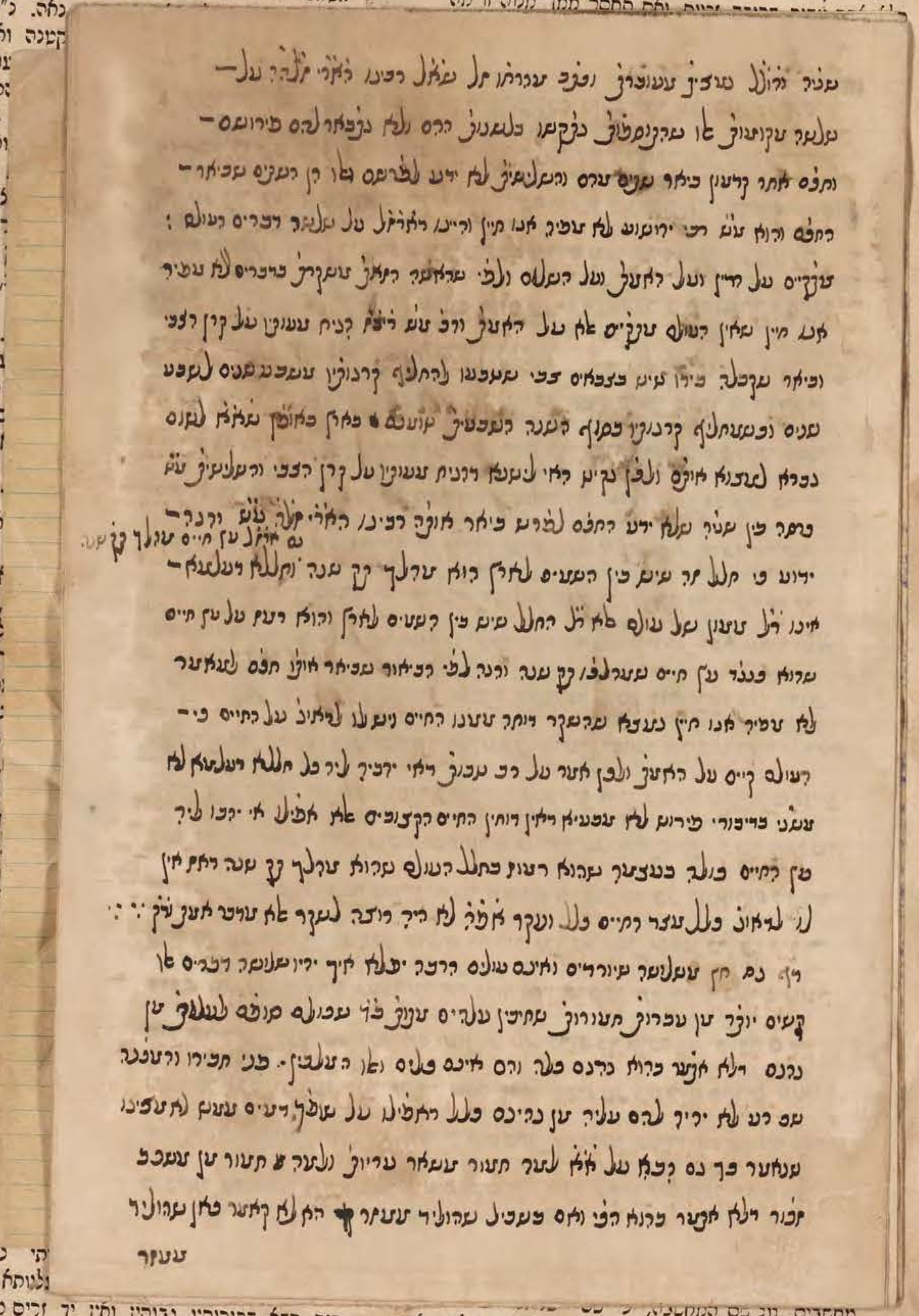

מחשבים, על שם המחשבה,

בראש ובסוף, וסמיך לאותיות לי, יש אותיות אש אשר המה ג"כ יהיו אותיות לי בחלוף אלפא ביתא דאל ב"ם, הרי אותיות לי המורים על הקיום, כמ"ש רז"ל, כל מקום שנאמר בו לי קיים לעולם, נכפלו בשם ישראל, שיש בשם זה לי לי, ולז"א חכלילי עינים מיין, חכלילי כח לי לי, עינים אלו ישראל, מיין זו התורה שבעבורה זכו לאותיות לי כפולים, כי תורה מבינה נפקא, והרז"ל בן ארבעים לבינה, דמספר לי הוא ארבעים, והתורה ניתנה בארבעים יום,

ולז"א הלא אש מן המחשבים, אלו הצדיקים שנקראים בשם ישראל, הלא אותיות אש, כי אלים תתחלף אש באותיות לי דא"ל ב"ם, ויבא במקום אש אותיות לי, וכח האש הזה שיצא מעמם יאכל לאותם הרשעים שאינם מחשבים :

גאה. נ"ל בס"ד,
קטנה ואנשים בה
צות אחרת
תעוררות,
שם עיר
ות שמהלך
המחשבה
לדיק שהוא
שיש לו
הנז' תהיה
, ולא תהיה

. נ"ל בס"ד
ב ואין דנין
לו מחבירו,
שעים הלכה
ובל אם לא
אין ברשע
אין נידונין
אותיות ר"ס,
לוקה מכח
או יובן בס"ד,
, אבל בעידן
לרב קטינא.
עשה בהם,
לות ל"ת הם
על הגבורות,
שמבטל מלות
, וז"ש אמר
שהוא רס על
דאין מחשיבין
אך המפחית
עניסם גם על
דין, וגשים
, דהוי עידן.

ל רמז לדבר
שנמשל הלדיק
ונבחרו שתי
ם אלפא ביתא
א ת"ו, ובזה
אות ר"ת ארז
ם, שהם אחד
ן ההפך שיש
נקראת אור
רה. והא דלא
תי כמעליותא, היינו
גלותא אחריני, דאית

ביה, חדא דפירותיו גבוהין ואין יד זרים מגעת להם אלא רק יד הבעלים, כן הצדיק מצותיו גנוזים במקום שאין יד הסט"א שולטת בהם, ועוד בתמר מצינו התחברות זכר ונקבה, להדים כי דרכו להניח בעוללות שלו שהוא חנטת הפרי מעט מן עוללות שיש בדקל זכר שאין נעשים עוללות אלו פרי, והיינו התחברות זכר ונקבה, ועוד נמצא דוגמא לזכרות ונקבות בגרעין של התמרים שהם לד אחר זכרות ולד אחד נקבות ולזה ידמה הצדיק במעשיו שגורם זווג הספירות

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

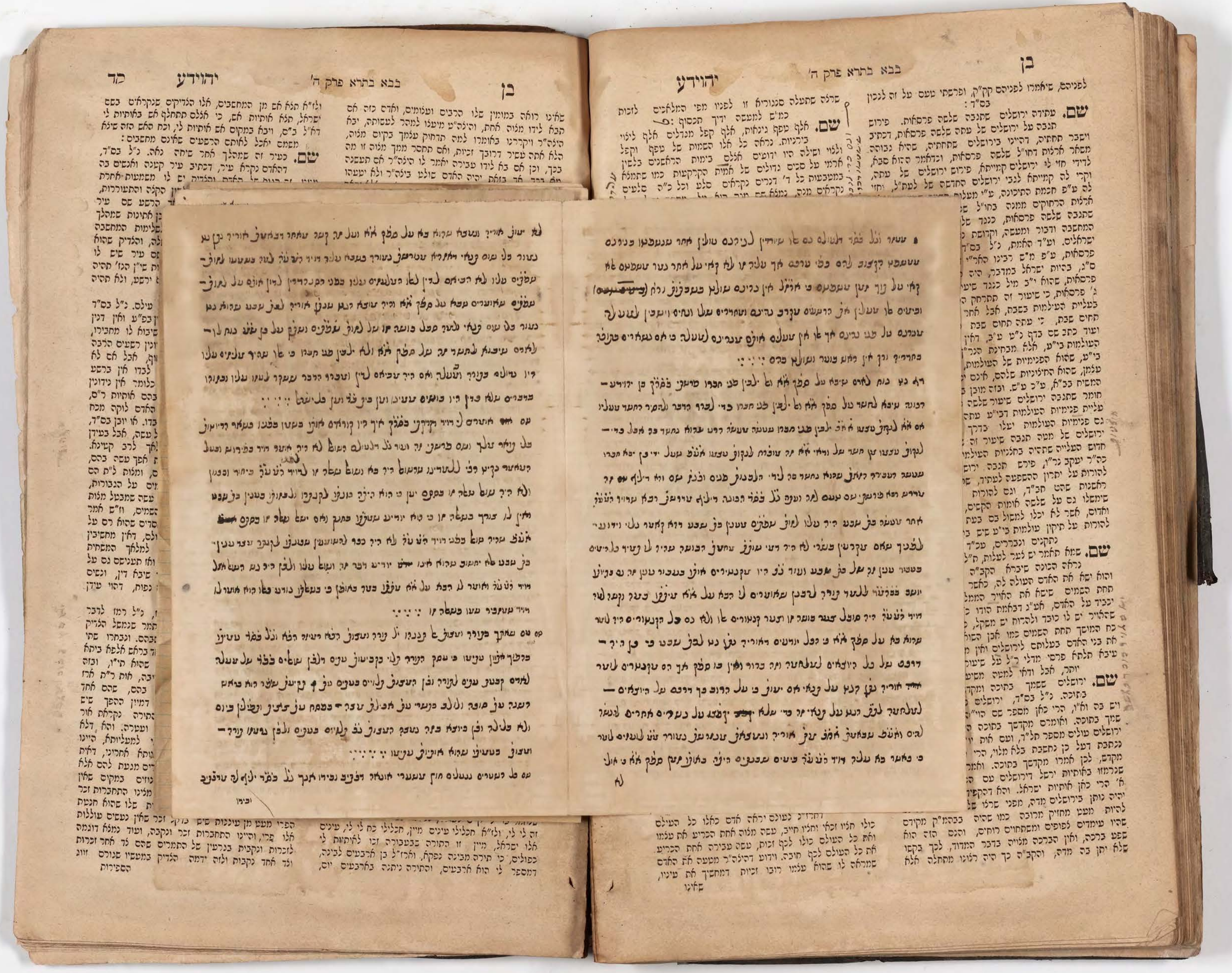

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

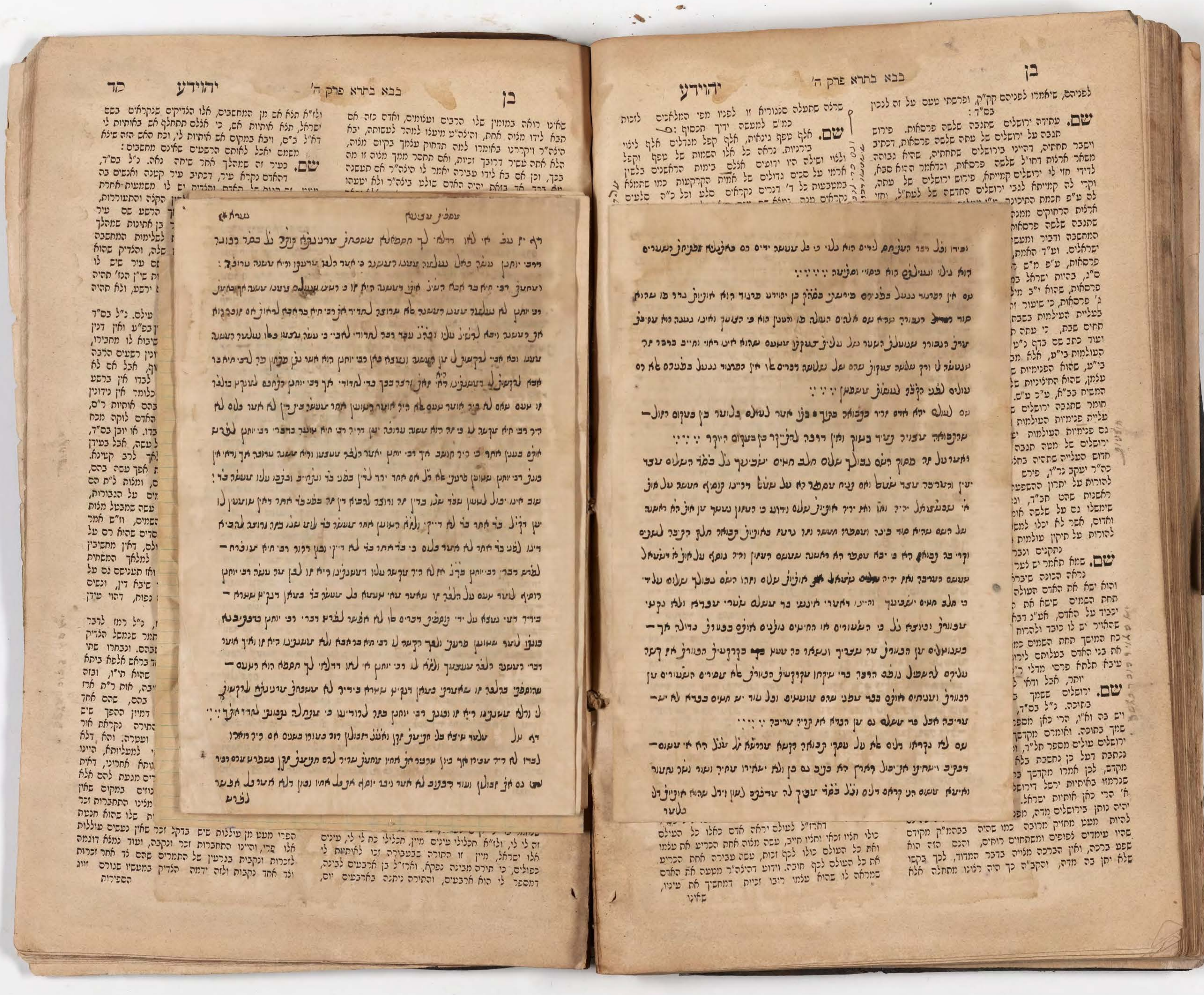
כד
יהוידע
בבא בתרא פרק ה'
בן
בן
בבא בתרא פרק ה'
יהוידע

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

לפניהם, שיאמרו לפניהם קק"ק, ופרשתי טעם על זה לנכון בס"ד:

שם. עתידה ירושלים שתגבה שלשה פרסאות. פירוש תגבה על ירושלים של עתה שלשה פרסאות, דכתיב ונשבר תחתיה, דהיינו בירושלים שתחתיה, שהיא גבוהה משאר ארצות דחו"ל שלשה פרסאות, וכדאמר הזאת סבא, לדידי חזי לי ירושלים קמייתא, פירוש ירושלים של עתה, וקרי לה קמייתא לגבי ירושלים החדשה של לעת"ל, וחזי לה ע"פ חכמת התכונה

שרלה שתעלה סנגוריא זו לפניו מפי המלאכים לזכות כמ"ש למעשה ידיך תכסוף:

שם. אלף טפף גינאות, אלף קפל מגדלים אלף ליצוי בירניות. נראה כל אלו השמות של טפף וקפל ולצוי ושילה היו ידועים אצלם בימות הראשנים בלשון ארמי על שנים גדולים של אמות הקרקעות כמו שתמצא במטבעות כל ד' דנרים נקראים סלע וכל כ"ה סלעים נקראים מנה

להיות מעט מחזיק מרובה כמו שהיו בבהמ"ק מקודש שהיו עומדים לפופים ומשתחוים רוחים, והנס הזה הוא שפע ברכה, ואין הברכה מצויה בדבר המדוד, לכך בקשו שלא יתן בה מדה, והקב"ה כך היה רצונו מתחלה אלא

כולו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת הכריע את כל העולם לכף חובה. וידוע דהילה"ר מטעה את האדם שמראה לו שהוא עצמו רובו זכיות דמחשיך את עיניו, שאינו

שאינו רואה במומין שלו הרבים ועצומים, ואדם כזה אם תבא לידו מצוה אחת, והילה"ט מיעלו למהר לעשותה, יבא הילה"ר ויקררנו באומרו למה תרחוק עצמך בקיום מצוה, הלא אתה עשיר דרובך זכיות, ואם תחסר ממך מצוה זו מה בכך, וכן אם בא לידו עבירה יאמר לו הילה"ר אם תעשנה שולט בילה"ר ולא יטעהו

ולז"א תלא אם מן המחשבים, אלו הצדיקים שנקראים בשם ישראל, תלא אותיות אם, כי אצלם תתחלף אם באותיות לי, דא"ל ב"ש, ויבא במקום אם אותיות לי, וכא האם הזה שילא ממש יאכל לאותם הרשעים שאינם מחשבים:

שם. כעיר זה שמהלך אחר שיחה נאה. נ"ל בס"ד, דהאדם נקרא עיר, דכתיב עיר קטנה ואנשים בה

זה לי לי, ולז"א תכלילי עינים מיין, תכלילי כח לי לי, עינים אלו ישראל, מיין זו התורה בבעבורה זכו לאותיות לי כפולים, כי תורה מבינה נפקא, ואחז"ל בן ארבעים לבינה, דמספר לי הוא ארבעים, והתורה ניתנה בארבעים יום,

הפרי מעט מן עיללות שיש בדקל זכר שאין נעשים עוללות אלו פרי, והיינו התחברות זכר ונקבה, ועוד נמצא דוגמא לזכרות ונקבות בגרעין של התמרים שהם לד אחד זכרות ולד אחד נקבות ולזה ידמה הצדיק במעשיו שגורם זווג הספירות

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

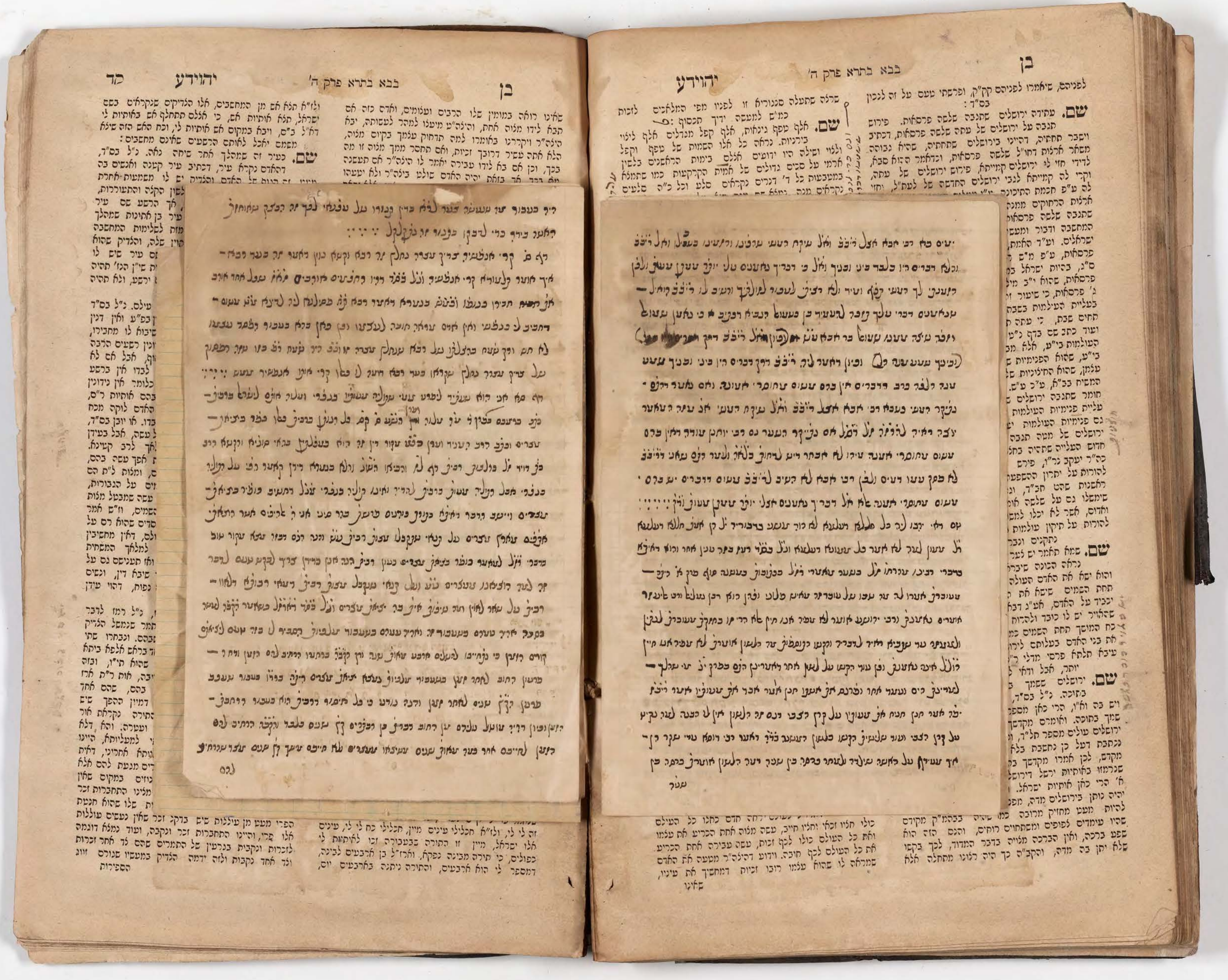

בן בבא בתרא פרק ה' יהוידע כד

בן בבא בתרא פרק ה' יהוידע

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

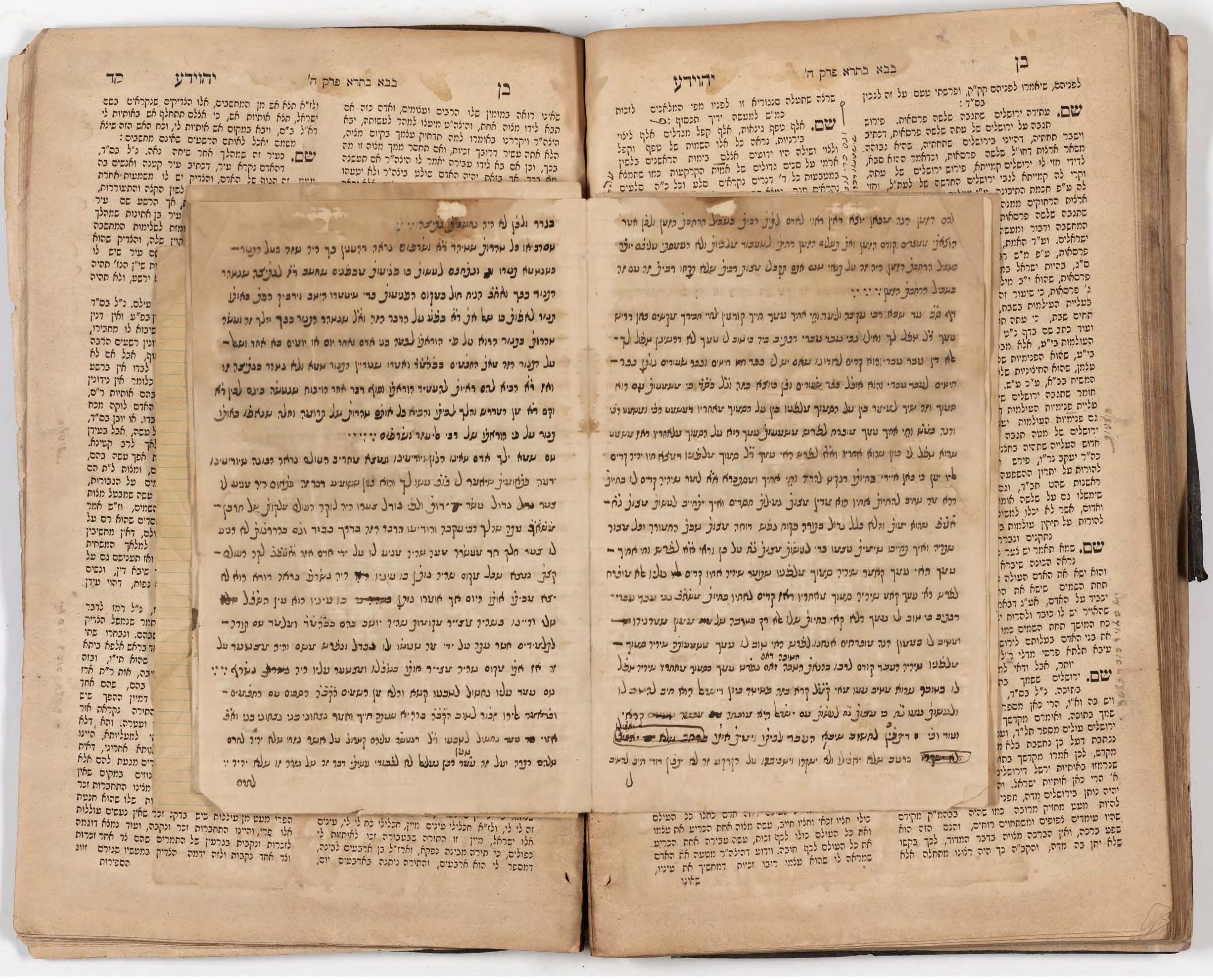

בן בבא בתרא פרק ה' יהוידע כד

בן בבא בתרא פרק ה' יהוידע

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

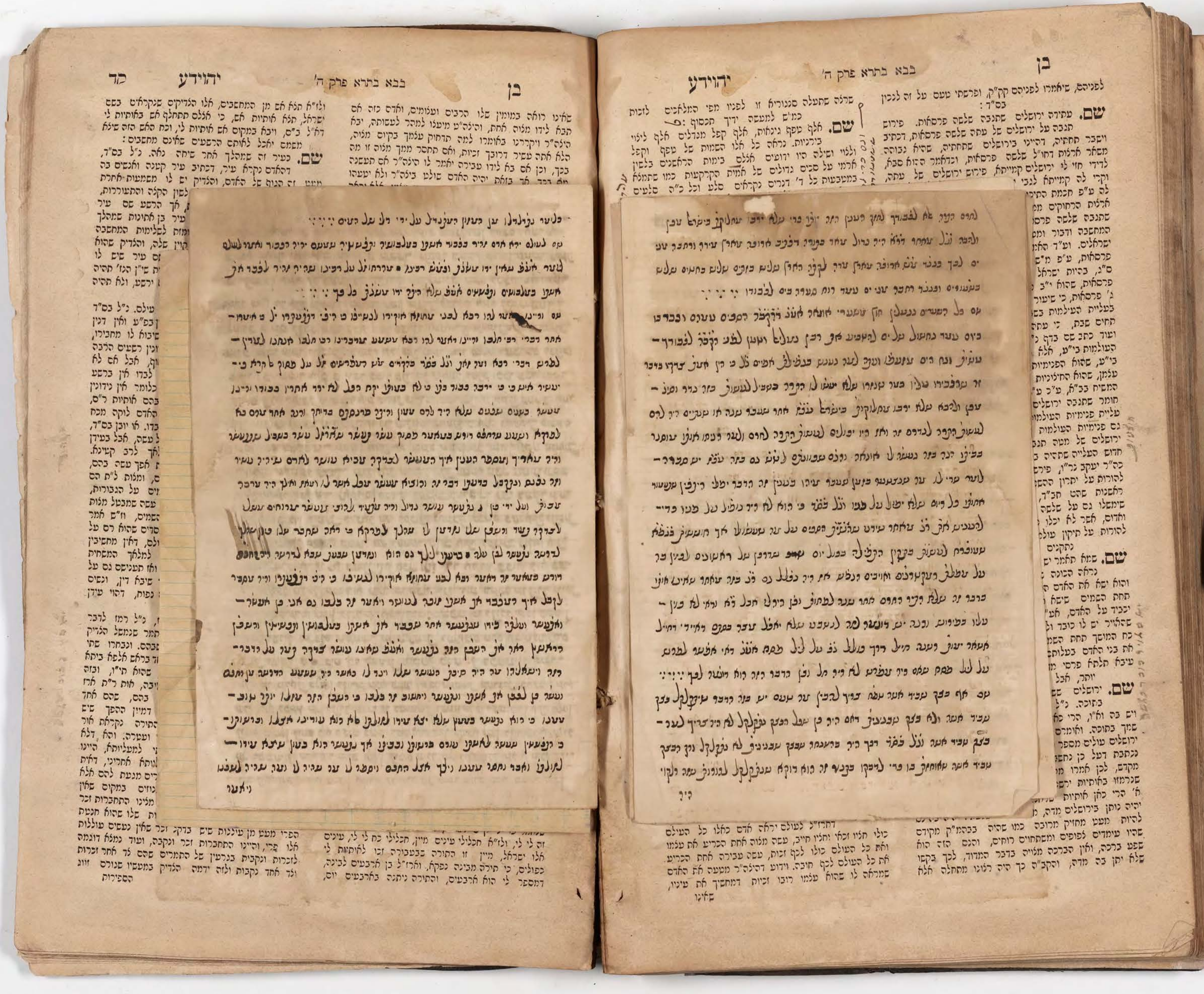
כד יהוידע בבא בתרא פרק ה' בן
בן בבא בתרא פרק ה' יהוידע

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

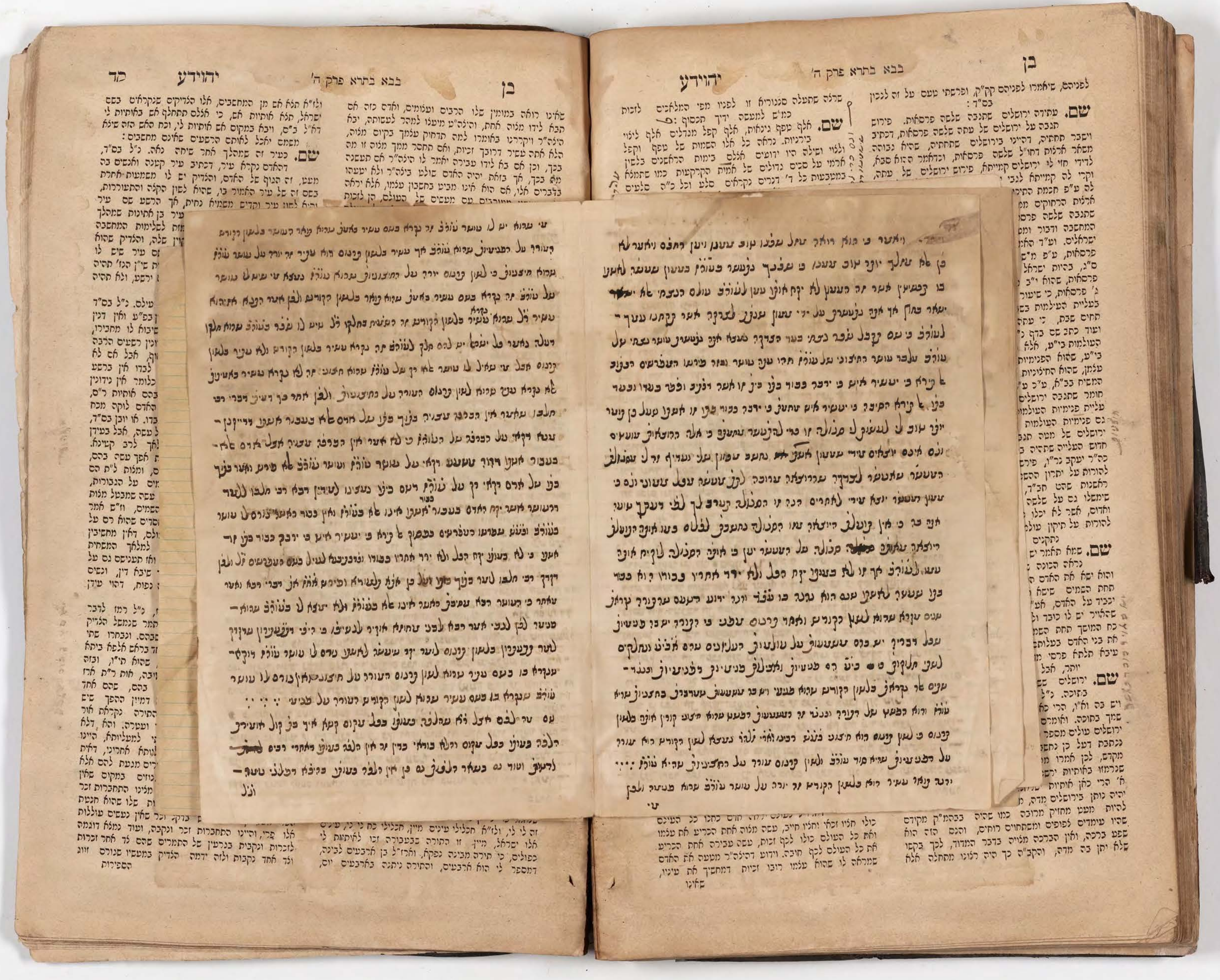

בן בבא בתרא פרק ה' יהודע כד

בן בבא בתרא פרק ה' יהודע

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

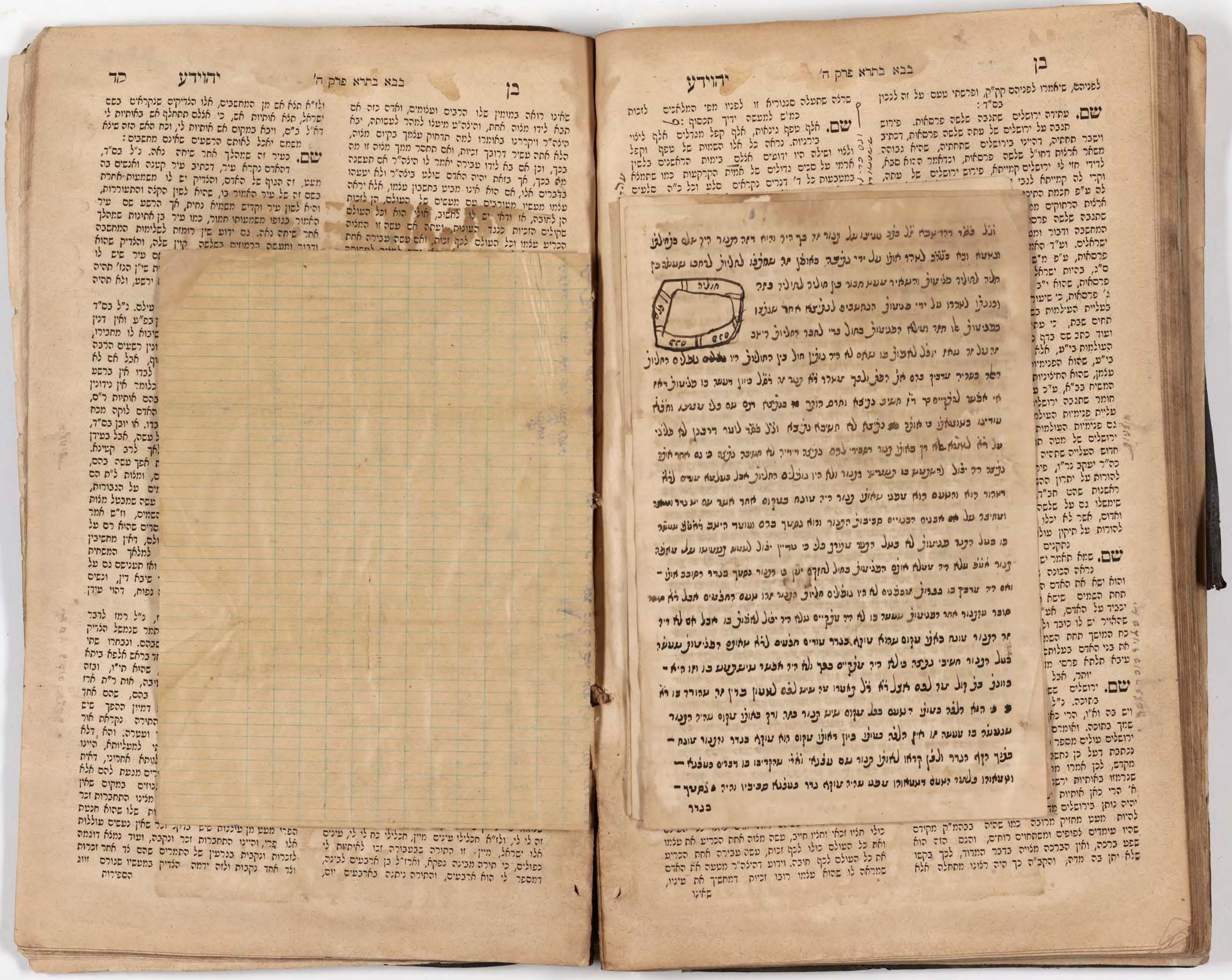

לפניהם, שיאמרו לפניהם קק"ק, ופרשתי טעם על זה לנכון בס"ד :

שם. עתידה ירושלים שתגבה שלשה פרסאות. פירוש תגבה על ירושלים של עתה שלשה פרסאות, דכתיב וישבר תחתיה, דהיינו בירושלים שתחתיה, שהיא גבוהה משאר ארצות דחו"ל שלשה פרסאות, וכדאמר הזאת סבא, לדידי חזי לי ירושלים קמייתא, פירוש ירושלים של עתה, וקרי לה קמייתא לגבי
לה ע"פ חכמת התיכ
ארצות הרחוקים ממ
שתגבה שלשה פרס
המחשבה ודבור ומע
ישראלים. וע"ד האמ
פרסאות, ע"פ מ"ש
ס"ג, בהיות ישראל
פרסאות, שהוא י"ב
ג' פרסאות, כי שיעור
בעליית העולמות בש
תחום שבת, כי עת
ועוד כתב שם בדף כ
העולמות בי"ע, אלא
בי"ע, שהוא הפנימיו
עצמן, שהוא החיצוניות
המשיח בב"א, ע"כ ע
חומר שתגבה ירושלי
עליית פנימיות העולמ
גם פנימיות העולמות
ירושלים של מטה תו
חדוש העלייה שתהיה
כה"ר יעקב נר"ו, פי
להורות על יתרון הה
ראשונות שהם חב"ד
שימשלו גם על שלשה
ואדום, אשר לא יכלו
להורות על תיקון עול
נתקנים

שם. שמא תאמר יש
נראה הבונה
והוא ישא את האדם ה
תחת השמים שישא
יכביד על האדם, אע"
שהאויר יש לו כובד ול
כח המושך תחת השמ
את בני האדם בעלותם
עיבא תלתא פרסי מו
יותר, אבל

שם. ירושלים שש
בתוכה. נ"ל
ויש בה וא"ו, הרי כא
סמך בתוכה. והאומרים
ירושלים עולים מספר
נכתבת דעל כן נכתב
מקדם, לכן אמרו מ
שנרמזו באותיות ירש
א' הרי כאן אותיות
יהיה נותן בירושלים מד
להיות מעט מחזיק מרובה כמו שהיה בבהמ"ק מקודם
שהיו עומדים צפופים ומשתחוים רוחים, והגם הזה הוא
שפע ברכה, ואין הברכה מצויה בדבר המדוד, לכך בקשו
שלא יתן בה מדה, והקב"ה כך היה רצונו מתחלה אלא

שרלה שתעלה סנגוריא זו לפניו מפי המלאכים לזכות כמ"ש למעשה ידיך תכסוף :

שם. אלף טפף גינאות, אלף קפל מגדלים אלף ליטוי בירניות. נראה כל אלו השמות של טפף וקפל ולטוי ושילה היו ידועים אצלם בימות הראשונים בלשון ארמי על שבים גדולים של אמות הקרקעות כמו שתמלא במטבעות כל ד' דנרים נקראים סלע וכל כ"ה סלעים

[illegible]

כולי חליו זכאי וחליו חייב, עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת הכריע את כל העולם לכף חובה. וידוע דהיצה"ר מטעה את האדם שמראה לו שהוא עצמו רובו זכיות דמחשיך את עיניו, שאינו

שאינו רואה במומין שלו הרבים ועצומים, ואדם כזה אם תבא לידו מצוה אחת, והיצה"ט מיעצו למהר לעשותה, יבא היצה"ר ויקררנו באומרו למה תדחוק עצמך בקיום מצוה, הלא אתה עשיר דרובך זכיות, ואם תחסר ממך מצוה זו מה בכך, וכן אם בא לידו עבירה יאמר לו היצה"ר אם תעשנה מה בכך, אך בזאת יהיה האדם שולט ביצה"ר ולא יטעהו בדברים אלו, אם הוא אינו מביט בחשבון עצמו, אלא יראה עצמו מעשיו מעורבים עם מעשים של העולם, הן לזכות הן לחובה, אז ודאי יש לו לחשוב, אולי הוא וכל העולם שקולים הזכיות כנגד העונות, ועתה אם עשה זו המצוה הכריע עצמו וכל העולם לכף זכות, ואם עשה עבירה אחת

זה לי לי, ולז"א חכלילי עינים מיין, חכלילי כח לי לי, עינים אלו ישראל, מיין זו התורה בבעבורה זכו לאותיות לי כפולים, כי תורה מבינה נפקא, והרז"ל בן ארבעים לבינה, דמספר לי הוא ארבעים, והתורה ניתנה בארבעים יום,

ולז"א תלא אם מן המחשבים, אלו הצדיקים שנקראים בשם ישראל, תלא אותיות אם, כי אצלם תתחלף אם באותיות לי דא"ל ב"ש, ויבא במקום אם אותיות לי, וכח האם הזה שילא מאמם יאכל לאותם הרשעים שאינם מחשבים:

שם. כעיר זה שמהלך אחר שיחה נאה. נ"ל בס"ד, דהאדם נקרא עיר, דכתיב עיר קטנה ואנשים בה מעט, זה הגוף של האדם, והצדיק יש לו משמעות אחרת בשם זה של עיר האמור בו, שהוא לשון הקצה והתעוררות, והיא לשון עיר וקדיש משמיא נחית, אך הרשע שם עיר האמור בגופו משמעותו חמור, כמו עיר בן אתונות שמהלך אחר שיחה נאה. גם ידוע שין רומזת לשלימות המחשבה ודבור ומעשה הרמוזים בשלשה קוין שלה, והצדיק שהוא
זם עיר שיש לו
ית ש"ן הנז' תהיה
ו ירשע, ולא תהיה

עילם. נ"ל בס"ד
ן בפ"ע ואין דנין
שיבוא לו מחבירו,
וכין רשעים הרבה
וף, אבל אם לא
לבדו אין ברשע
כלומר אין נידונין
בהם אותיות ר"ס,
האדם לוקה מכח
בדו. או יובן בס"ד,
ל עשה, אבל בעידן
אך לרב קטילא.
ת אפך עשה בהם,
ס, ומלות ל"ת הם
זים על הגבורות,
עשה שמבטל מלות
השמים, וז"ש אמר
סרים שהוא רס על
ולם, דאין מחייבין
למלאך המשחית
ואז תעניסם גם על
שיבא דין, ונסים
נפות, דהוי עידן

ז, נ"ל רמז לדבר
תמר שנמשל הצדיק
שבהם. ונבחרו שתי
זר בראש אלפא ביתא
, שהוא ת"ו, ובזה
ניבה, אות ר"ת ארז
בהם, שהם אחד
דמיון ההפך ש"ש
התורה נקראת אור
ועטרה. והא דלא
י למעליותא, היינו
לותא אחריני, דלית
ירים מנעת להם אלא
כוזים במקום שאין
מלינו התחברות זכר
ות שלו שהוא חנטת
הפרי מעט מן עיללות שיש בדק, וכר שאין נעשים עוללות אלו פרי, והיינו התחברות זכר ונקבה, ועוד נמצא דוגמה לזכרות ונקבות בגרעין של התמרים שהם לד אחד זכרות ולד אחד נקבות ולזה ידמה הצדיק במעשיו שגורם זווג הספירות

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

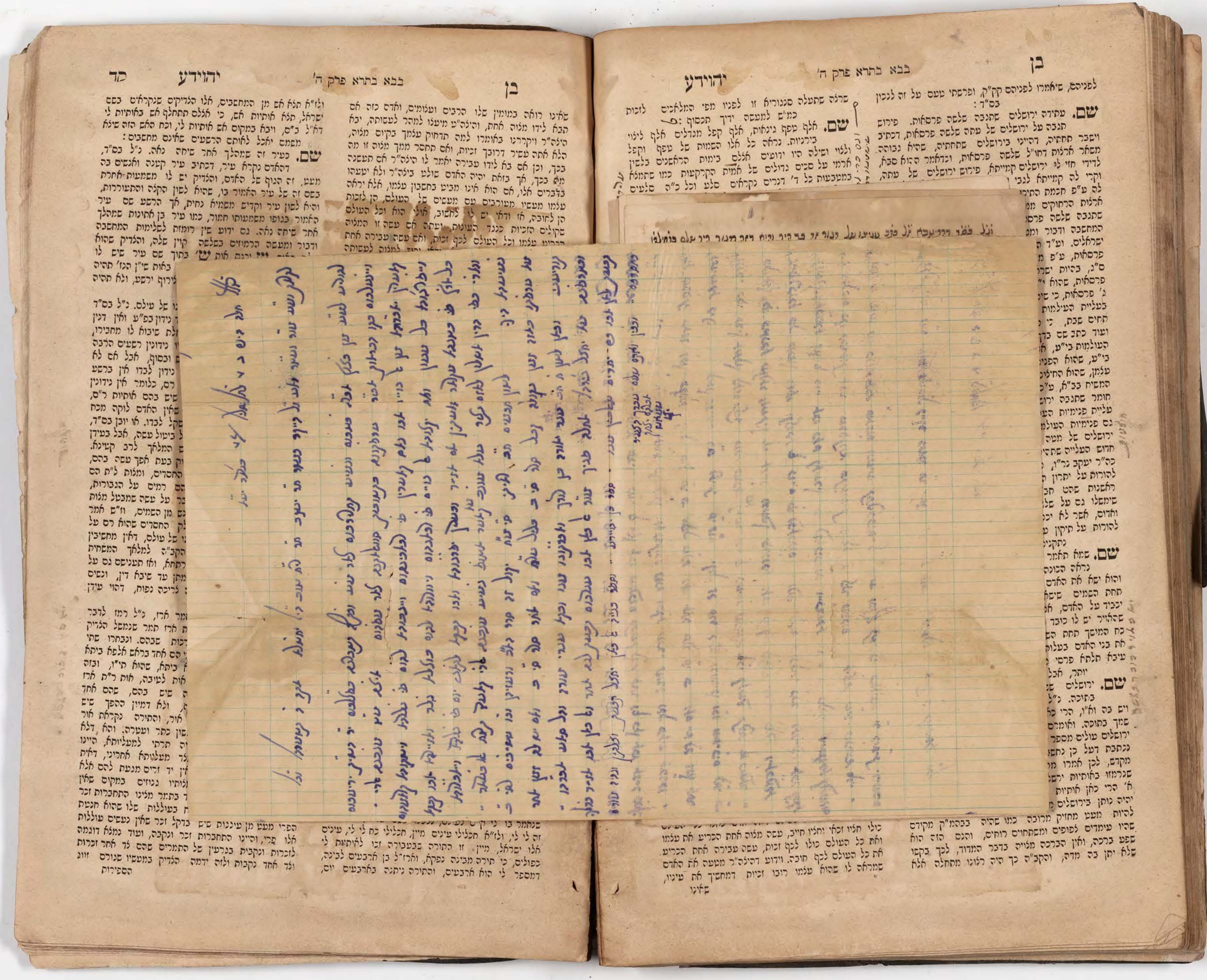

בן יהוידע בבא בתרא פרק ה' קד

בן יהוידע בבא בתרא פרק ה'

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

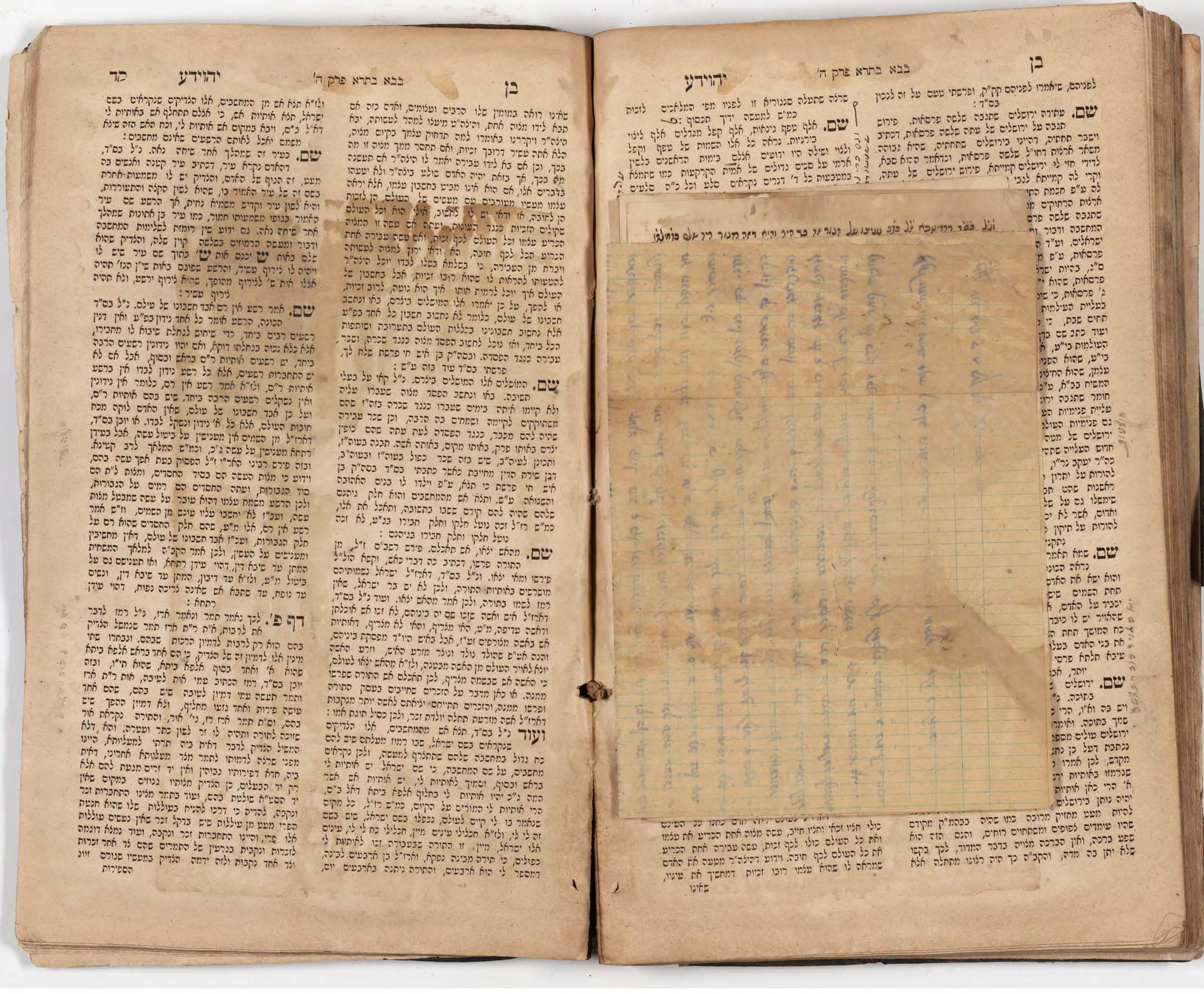

לפניהם, שיאמרו לפניהם קק״ק, ופרשתי טעם על זה לנכון בס״ד :

שם. עתידה ירושלים שתגבה שלשה פרסאות. פירוש תגבה על ירושלים של עתה שלשה פרסאות, דכתיב וישבר תחתיה, דהיינו בירושלים שתחתיה, שהיא גבוהה משאר ארצות דחו״ל שלשה פרסאות, וכדאמר ההוא סבא, לדידי חזי לי ירושלים קמייתא, פירוש ירושלים של עתה, וקרי לה קמייתא לגבי

לה ע״פ חכמת הא
ארצות הרחוקים מ
שתגבה שלשה פרס
המחשבה ודבור ו
ישראלים. וע״ד ה
פרסאות, ע״פ מ
ס״ג, בהיות ישר
פרסאות, שהוא י״
ג׳ פרסאות, כי שי
בעליית העולמות
תחום שבת, כי
ועוד כתב שם בד
העולמות בי״ע, א
בי״ע, שהוא הפני
עלמן, שהוא החילו
המשיח בב״א, ע״כ
חומר שתגבה ירו
עליית פנימיות הע
גם פנימיות העול
ירושלים של מטה
חדוש העלייה שתה
כה״ר יעקב נר״ו,
להורות על יתרון
הראשנות שהם חב
שימשלו גם על של
והדום, אשר לא יכ
להורות על תיקון
נתקני

שם. שמא תאמר
נראה הבונ
והוא ישא את האדם
תחת השמים שיש
יכביד על האדם, א
שהאויר יש לו כוכב
כח המושך תחת ה
את בני האדם בעלו
עיבא תלתא פרסי
יותר, אבל

שם. ירושלים
בתוכה. נ״
ויש בה וא״ו, הרי
סמך בתוכה. ואומר
ירושלים עולים מספר
נכתבת דעל כן נכ
מקדש, לכן אמרו
שנרמזו באותיות יר
א׳ הרי כאן אותיות
יהיה נותן בירושלים
להיות מעט מחזיק מרובה כמו שהיה בבהמ״ק מקודש שהיו עומדים צפופים ומשתחוים רוחים, והנס הזה הוא שפע ברכה, ואין הברכה מצויה בדבר המדוד, לכן בקשו שלא יתן בה מדה, והקב״ה כך היה רצונו מתחלה אלא

שרצה שתעלה סנגוריא זו לפניו מפי המלאכים לזכות כמ״ש למעשה ידיך תכסוף : פ

שם. אלף טפף גינאות, אלף קפל מגדלים אלף ציצוי בירניות. נראה כל אלו השמות של טפף וקפל וצצוי ושילה היו ידועים אצלם בימות הראשנים בלשון ארמי על שבים גדולים של אמות הקרקעות כמו שתמצא במטבעות כל ד׳ דנרים נקראים סלע וכל כ״ה סלעים

[illegible]

כולו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת הכריע את כל העולם לכף חובה. וידוע דהיצה״ר מטעה את האדם שמראה לו שהוא עצמו רובו זכיות דמחשיך את עיניו, שאינו

שאינו רואה במומין שלו הרבים ועצומים, ואדם כזה אם תבא לידו מצוה אחת, והיצה״ר מיעצו למהר לעשותה, יבא היצה״ר ויקררנו באומרו למה תדחיק עצמך בקיום מצוה, הלא אתה עשיר דרובך זכיות, ואם תחסר ממך מצוה זו מה בכך, וכן אם בא לידו עבירה יאמר לו היצה״ר אם תעשנה מה בכך, אך בזאת יהיה האדם שולט ביצה״ר ולא יטעהו בדברים אלו, אם הוא אינו מביט בחשבון עצמו, אלא יראה עצמו מעשיו מעורבים עם מעשים של העולם, הן לזכות הן לחובה, אז ודאי יש לו לחשוב, אולי הוא וכל העולם שקולים הזכיות כנגד העונות, ועתה אם עשה זו המצוה הכריע עצמו וכל העולם לכף זכות, ואם עשה עבירה אחת הכריע הכל לכף חובה, הא ודאי ירוץ למצוה לעשותה ויברח מן העבירה, כי בשלמא בשלו לבדו יוכל היצה״ר להטעותו להראות לו שהוא רובו זכיות, אבל בחשבון של העולם איך יוכל לרמות אותו איך הוא נוטה, לרוב זכיות, או להפך, על כן יאמרו אלו המושלים ביצרם, באו ונחשב חשבונו של עולם, כלומר לא נחשוב חשבון כל אחד בפ״ע אלא נחשוב חשבונינו בכללות העולם בתערובה ושותפות הכל ביחד, ואז נוכל לחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה. ובספה״ק בן איש חי פרשת שלח לך, פרשתי בס״ד עוד בזה ע״ש :

שם. המושלים אלו המושלים ביצרם. נ״ל קאי על בעלי תשובה. באו ונחשב הפסד מצוה שעברו עליה ולא קיימו אותה בימים שעברו כנגד שכרה בזה״ז שהם משתוקקים לקיימה ושמחים בה הרבה, וכן שכר עבירה שהיה להם מכבר, כנגד הפסדה לעת עתה שהם כופין יצרם באותו פרק, באותו מקום, באותה אשה. תבנה בעוה״ז, ותכונן לעוה״ב, שיש בזה שכר כפול בעוה״ז ובעוה״ב, הבן סורר הדין מחייבת כאשר כתבתי בס״ד בספה״ק בן איש חי פרשת כי תצא, ע״פ וילדו לו בנים האהובה והשנואה ע״ש. ותצא אש מהמחשבים והוא חלק גיהנם שלהם שהיה להם קודם ששבו בתשובה, ותאכל את אלו, כמ״ש רז״ל זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג״ע, לא זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם :

שם. מהאש יצאו, אש תאכלם. פירש רשב״ם ז״ל, מן התורה פרשו, דכתיב כה דברי כאש, וקשה הול״ל פירשו ומאי יצאו. ונ״ל בס״ד, דארז״ל ישראל נשמותיהם מושרשים באותיות התורה, ולכן לא יש בר ישראל, שאין רמז לשמו בתורה, ולכן אמר מהאש יצאו. ועוד נ״ל בס״ד, דארז״ל איש ואשה שזכו שם יה ביניהם, לא זכו אש אוכלתן ודאשה עדיפא, מ״ט, האי מצריף, והאי לא מצריף, דאותיות אש באשה מצורפים זע״ז, אבל באיש היו״ד מפסקת ביניהם, והנה אע״פ שהולד נולד ונוצר מזרע האיש, וזרע האשה יוצא לאויר העולם מן האשה מבטנה, ולז״א מהאש יצאו לעולם, כי האשה אש שבשמה מצריף, לכן תאכלם אש התורה שפרשו ממנה. או כאן מדבר על הזכרים שחייבים בעסק התורה ופרשו ממנה, והזכרים תתייחס יציאתם לאשה יותר מנקבות דארז״ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, ולכן כסיל תוגת אמו :

ועוד נ״ל בס״ד, תצא אש מהמחשבים, אלו הצדיקים שנקראים בשם ישראל, שבו רמוז מעלתם שיש להם כח גדול במחשבה שלהם שתצטרף למעשה, ולכן נקראים מחשבים, על שם המחשבה, כי שם ישראל יש אותיות לי בראש ובסוף, וסמיך לאותיות לי, יש אותיות אש אשר המה ג״כ יהיו אותיות לי בחלוף אלפא ביתא דאל ב״ש, הרי אותיות לי המורים על הקיום, כמ״ש רז״ל, כל מקום שנאמר בו לי קיים לעולם, נכפלו בשם ישראל, שיש בשם זה לי לי, ולז״א חכלילי עינים מיין, חכלילי כח לי לי, עינים אלו ישראל, מיין זו התורה בשעבורה זכו לאותיות לי כפולים, כי תורה מבינה נפקא, וארז״ל בן ארבעים לבינה, דמספר לי הוא ארבעים, והתורה ניתנה בארבעים יום,

ולז״א תצא אש מן המחשבים, אלו הצדיקים שנקראים בשם ישראל, תצא אותיות אש, כי אצלם תתחלף אש באותיות לי דא״ל ב״ש, ויבא במקום אש אותיות לי, וכח האש הזה שיצא משם יאכל לאותם הרשעים שאינם מחשבים :

שם. כעיר זה שמהלך אחר שיחה נאה. נ״ל בס״ד, דהאדם נקרא עיר, דכתיב עיר קטנה ואנשים בה מעט, זה הגוף של האדם, והצדיק יש לו משמעות אחרת בשם זה של עיר האמור בו, שהוא לשון שקלה והתעוררות, והיא לשון עיר וקדיש משמיא נחית, אך הרשע שם עיר האמור בגופו משמעותו חמור, כמו עיר בן אתונות שמהלך אחר שיחה נאה. גם ידוע שי״ן רומזת לשלימות המחשבה ודבור ומעשה הרמוזים בשלשה קוין שלה, והצדיק שהוא שלם באות ש׳ יכנס אות ש׳ בתוך שם עיר שיש לו ויהיה לו צירוף עשיר, והרשע שפוגם באות שי״ן הנז׳ תהיה אצלו אות ש׳ לצירוף מהופך, שהיא צירוף ירשע, ולא תהיה צירוף עשיר :

שם. אמר רשע אין רם אבד חשבונו של עולם. נ״ל בס״ד הכונה, הרשע אומר כל אחד נידון בפ״ע ואין דנין רשעים רבים ביחד, כדי שיחוש לנחלת שיבוא לו מחבירו, אלא כלא נכוה בנחלתו דוקא, ואם יהיו נידונין רשעים הרבה ביחד, יש רשעים אותיות ר״ש בראש ובסוף, אבל אם לא ביחד יש התחברות רשעים, אלא כל רשע נידון לבדו אין ברשע אותיות ר״ש, ולז״א אמר רשע אין רם, כלומר אין נידונין ואין נשקלים רשעים הרבה ביחד, שיש בהם אותיות ר״ש, ועל כן אבד חשבונו של עולם, שאין האדם לוקה מכח חובות העולם, אלא כל א׳ נידון ונשקל לבדו. או יובן בס״ד, דארז״ל מן השמים אין מענישין על ביטול עשה, אבל בעידן רתחא מענישין על עשה ג״כ, וכמ״ש המלאך לרב קטינא. ובזה פירש רבינו האר״י ז״ל הפסוק בעת אפך עשה בהם, וידוע כי מצות העשה הם בסוד החסדים, ומצות ל״ת הם סוד הגבורות, ועתה החסדים הם רמים על הגבורות, ולכן הרשע משמח עצמו דהוא עובר על עשה שמבטל מצות עשה, ועכ״ז לא יחשבו עליו עונש מן השמים, וז״ש אמר רשע אין רם, אלו מ״ע, שהם חלק החסדים שהוא רם על חלק הגבורות, ועכ״ז אבד חשבונו של עולם, דאין מחשיבין ומענישים על העשין, ולכן אמר הקב״ה למלאך המשחית המתן עד שיבא דין, דהוי עידן רתחא, ואז תעניש גם על ביטול מ״ע, ולז״א עד דיבון, המתן עד שיבא דין, ונשים עד נופח, עד שתבא אש שאינה צריכה נפוח, דהוי עידן רתחא :

דף פ׳. לכך נאמר תמר ונאמר ארז, נ״ל רמז לדבר את לרבות, א״ת ר״ת ארז תמר שנמשל הצדיק בהם הוא רק לרבות לדמיון הרבות שבהם. ונבחרו שתי מינין אלו לדמיון זה של הצדיק, כי הם אחד בראש אלפא ביתא שהוא א׳ ואחד בסוף אלפא ביתא, שהוא ת״ו, ובזה יובן בס״ד, רמז הכתוב עמי אות לטובה, אות ר״ת ארז ותמר תעשה עמי דמיון לטובה שיש בהם, שהם אחד עושה פירות ואחד גזעו מחליף, ולא דמיון ההפך שיש בהם, וס״ת תמר ארז רז, גי׳ אור, והתורה נקראת אור שזוכה לתורה ותהיה לו זר לשון כתר ועטרה. והא דלא המשיל הצדיק לדבר דאית ביה תרתי למעליותא, היינו מפני שרצה לדמותו לתמר מצד מעליותא אחריני, דאית ביה, חדא דפירותיו גבוהין ואין יד זרים מגעת להם אלא רק יד הבעלים, כן הצדיק מצותיו גנוזים במקום שאין יד הסט״א שולטת בהם, ועוד בתמר מצינו התחברות זכר ונקבה, להדיא כי דרכו להניח בעוללות שלו שהוא חנטת הפרי מעט מן עוללות שיש בדקל זכר שאין נעשים עוללות אלו פרי, והיינו התחברות זכר ונקבה, ועוד נמצא דוגמא לזכרות ונקבות בגרעין של התמרים שהם צד אחד זכרות וצד אחד נקבות ולזה ידמה הצדיק במעשיו שגורם זווג הספירות

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

בחופה למה, פירוש מה טיבו של שם זה העשן אשר מכנה את החופה בו, וכן למה מכנה את החופה בשם אש או להבה, ומשני להכי מכנה את אור החופה בשם עשן על כי יוצא מן החופה הזאת נצוצות המסמות עיניהם של אותם שהיה להם עין צרה בת"ח, כמו העשן המסמא את העינים, וכן קורא את החופה משבעה חופות בשם אש על אשר הקטן נכוה מן נצוצות היוצאות מחופה זו, כמו שנכוה האדם מן האש, וכן הענין בקריאת שם להבה :

שם. מתמלאות עיניו עשן לעוה"ב. נ"ל בס"ד כי ידוע אות יו"ד ה"ס חכמה והת"ח בעלי חכמה הם יונקים מן אות יו"ד דשמא קדישא, ולכן זה שהיו עיניו צרות בת"ח, תתהפך אות יו"ד אשר בעין שלו, לאות ש', כי בא"ל ב"ש תתחלף היו"ד בשי"ן, ונמצא אותיות עין נעשו אותיות עשן, ולז"א מתמלאות עיניו עשן לעוה"ב. והטעם שתתחלף באלפא ביתא דא"ל ב"ש, משום כי אלפא ביתא דאל ב"ש הוא סליק ולא נחית, כמ"ש בזוהר פרשת תרומה דף קל"ב, וכן הת"ח סליק ולא נחית, כמ"ש רז"ל ת"ח כל זמן שמזקינין דעתן מתיספת עליהם, וכן נמי בענין אומרו כל אחד נכוה מחופתו של חבירו, היינו כי ת"ח נקרא איש לשון חשיבות, כמו איש ירושלים, והיו"ד של איש רומזת לחכמה, לכן זה שעיניו צרה בת"ח תסתלק אות יוד מן איש שרומזת לחכמה, וישאר אש :

שם. אוי לה לאותה בושה או לה לאותה כלימה. נ"ל בס"ד כפל הלשון, כי בושה קטנה מן כלימה והיינו מצדיקים שאינן בני דורו שאין מכירם יהיה לו גדר בושה שהיא קטנה, אבל צדיקים שהוא מכירם יהיה לו מהם כלימה שהיא גדולה. או נמי יש צדיקים שהם היו גדולים ממנו גם בעוה"ז או כאשר נכוה מחופתם יהיה לו בושה שהיא קטנה, אבל יזדמן צדיקים שהוא היה גדול מהם בעוה"ז, ועכ"ז שם נכוה מחופתם, יהיה לו מזה כלימה שהיא גדולה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, פירש נקיט אוי לה לאותה בושה על ישיבתם בג"ע התחתון, וכלימה על ישיבות של ג"ע העליון עכ"ד נר"ו :

שם. פני משה כפני חמה. נ"ל בס"ד כי החמה למראה עיני האדם היא גדולה כמדת ככר לחם, ובאמת היא גדולה כמה אלפים ורבבות יותר מכל כדור הארץ הים והיבשה, וכן מרע"ה חשיבות ומעלות שלו אשר נראה לעיני האדם מן הפסוקים הכתובים בתורה המדברים בשבחו הם אחד מאלף מן חשיבות שלו האמיתית, והנה פנים לשון חשיבות כמו פני הארץ, וז"ש פני משה ר"ל חשיבות של משה, הוא כמו חשיבות החמה, כי כמו דחשיבות ומעלה של החמה, היא כמה אלפי אלפים על הנראה לעיני האדם, כן חשיבות של מרע"ה היא כמה אלפים יותר מן הנראה לעיני האדם מן הפסוקים הכתובים בתורה. וכן הענין גבי יהושע, חשיבות שלו האמיתית היא יותר ממה שנראה לנו מן הכתובים, כמו חשיבות של הלבנה שהיא כמה אלפים יותר מן הנראה בה לעיני האדם, ולכן אחר שעשו הדמיון של מרע"ה לשמש ודמיון של יהושע ללבנה לכך אמרו אוי לה לאותה בושה וכו' :

ועוד נ"ל בס"ד ע"פ מש"ה והיה אור הלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, ופירש רש"י ז"ל שיגדל אור החמה לעתיד על אשר עתה שמ"ג פעמים שהוא שבעה פעמים מ"ט שעולה שמ"ג ע"ש, וז"ש פני משה לעתיד יהיה כפני חמה, שגם הוא יגדל וירבה שמ"ג פעמים, ובזה פרשתי בס"ד מ"ש בגמרא משה מן התורה מנין, שנאמר בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה, בשגם גי' משה, ולפי האמור מובן היטב דקראו באותיות בשגם לרמוז על עלוי שלו לעתיד שירבה ויהיה שמ"ג, וזהו בשגם בשמ"ג. או יובן פני משה כפני חמה, קודם אותיות חמה יש זל"ד מספר אם, רמז לבינה שנקראת אם, ופני משה מקבלים אורה מן הבינה, הרמוזה קודם אותיות חמה, והיינו פני ר"ל קודם, אך פני יהושע מקבלים אורה מן המלכות, שהיא סוד שם אדני שעולה ס"ה, ורמוז קודם אותיות לבנה שהם כ'א'מ'ד' גי' אדנ"י, ולכן אמרו אוי לאותה בושה וכו' כי כמה מדרגות רבות יש בין קבלת אור מן הבינה לבין קבלת אור ממלכות. ואמרו לשון כפיל בושה וכלימה, א' כנגד יהושע עצמו וא' כנגד אנשי דורו :

והא דאמרו זה הזקנים שבאותו הדור, מפני כי מרע"ה נמשל לחמה ויהושע ללבנה והם לכוכבים, דכתיב ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, לכן אומרים פני משה כפני חמה, ואין הכוכבים נראין כפני חמה, וכן הם אינם חשובים כלום כנגד מרע"ה, אבל פני יהושע כפני לבנה, ויש מציאות לכוכבים בפני לבנה, לכן גם הם ניכרים בזמן יהושע :

שם. עשר חופות עשה הקב"ה לאדה"ר בג"ע. נ"ל בס"ד, ז' חופות של הצדיקים כנגד שבעה ספירות הבנין, ועשר של אדה"ר, כנגד כל הי"ס, ומ"ד י"א כנגד י"א סמני הקטורת, שהם עשר ספירות והו"מ עליהם שהוא הלבונה זכה :

שם. עתידים צדיקים שיקראו על שמו של הקב"ה. נ"ל בס"ד הכונה, מי ששמו ראובן יקראו אותו ראובן עבד ה', וכן כל אדם שמזכירין שמו יאמרו עבד ה', ולא יקראו אותו בשמו בסתם, וכן המשיח, עתה נקרא מלך המשיח בסתם, אך לעתיד יקראוהו תמיד משיח ה' צדקנו, שמוסיפין להזכיר עמו שם הוי"ה, וכן ירושלים נקראת עיר ה', ולא יאמרו ירושלים בסתם :

או יובן בס"ד הכונה שיהיו נקראים בשם ישראל דוקא, שבו רמוז שמו של הקב"ה והוא שם אל, ולכן אמר על שמו ולא אמר בשמו, כי שם ישראל אם תכתוב אותו למעלה מן אותיות אלקים, יהיה מצטרף ומתחבר עם שם אלקים מלמעלה למטה, כמו ענין יראה ואהבה בזוהר, ובאשר כתבתי הקדמה זו בסה"ק אדרת אליהו, בהפטרת מסעי, על פסוק מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי דייקא ע"ש, וז"ש כאן נקראים על שמו של הקב"ה, פירוש נקראים בשם ישראל, שהוא רמוז על שם אלקים שהוא שמו של הקב"ה :

שם. עתידין הצדיקים שאומרים לפניהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקב"ה. נ"ל בס"ד, הטעם שזוכין לתואר קדוש לעתיד, כי כל צדיק נקרא בן עוה"ב, אך בעודו בעוה"ז אנחנו קורין אותו בשם צדיק בלבד, אבל אינו נקרא בן עוה"ב, כי שמא יחטא אח"כ ויאבד עוה"ב שלו, ורק צדיק נקרא גם בעוה"ז, כי באמת הוא צדיק באשר הוא שם, וכל זה בזמן ששולט יצה"ר בעולם, דאז יש חשש פן יחטא ויאבד חלקו בעוה"ב, אבל לעתיד שיתבטל כח היצה"ר, ואין חשש שמא הצדיק יחטא ויאבד חלק עוה"ב, אז נקרא בן עוה"ב, גם בעודו בעוה"ז בחיים קודם שנפטר, כי לעתיד יתקיים בכל הצדיקים, הפסוק רגלי חסידיו ישמור, ואין חשש שיחטאו, ועל כן כל אחד ואחד נקרא צדיק בן עולם הבא, ולא צדיק בלבד, והיינו צדיק עולה מספר ר"ד, ומספר בן עולם הבא עולה ר"ו הרי צירוף דרו"ר, כי לעתיד יהיה דרור לצדיקים מממשלת יצה"ר, ומספר זה של דרור הוא קדוש, שאם תעשה משני ריש שני אותיות ק"ש, יהיה אותיות קדוש, לכן לעתיד ישבחום בתואר קדוש, דאז כל או"א ראוי לקרותו צדיק בן עולם הבא שהוא מספר קדוש, ולז"א כל הנשאר בציון, כנגד תואר צדיק שהוא בסוד יוסף שעולה מספר ציון, והנותר בירושלים שה"ס עוה"ב הנקראת ירושלים כנודע, הנה זה קדוש יאמר לו, ובדרוש יאיר נתיב של עט"ר הרב מור אבי זלה"ה, פרשתי מ"ש כדרך שאומרים היינו שיהיו משלשים תואר זה של קדוש

הספירות בכל העולמות, וגם ענייננו הוא דוגמת זכר ונקבה שהוא נשפע ומשפיע ע"י התורה והמצות, וידוע דכל נשפע נחשב בסוג נקבה, וכל משפיע זכר :

דף פ"ד דחלפה אוורדי דג"ע. פירש רשב"ם ז"ל דג"ע הוא במזרח כדכתי' גן בעדן מקדם ע"ש, ועיין רש"י ז"ל בפירוש החומש שפירש כונת הכתוב לומר במזרחו של עדן נטע את הגן, ואונקלוס תרגם מלקדמין, וכ' הרמב"ן ז"ל בביאור התורה כך אמרו בבראשית רבה והוא הנכון ע"ש. ודע כי האמת שג"ע הוא באמצע העולם, והיא נקודת הטיבור שהוא ממש אמצע העולם כולו, בין בבחינת הישוב ובין בבחינת שאין בו ישוב, אך ארץ ישראל היא נקודה האמצעית של הישוב דוקא, וג"ע הוא לצד דרום הישוב באמצע העולם ממש, ולכן יש דרך למטה בארץ מן מערת המכפלה לג"ע, כי חברון הוא בדרום ירושלים, וכנז' כל זה בדברי רבינו האר"י זיע"א בעץ חיים שער ציור העולמות פרק א' ע"ש. והשתא לפי דבריו צריך להיות הציור כך :

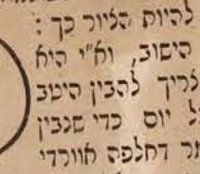

מפני שג"ע היא בדרום הישוב, וא"י היא באמצע הישוב, ועל כן צריך להבין היטב בסדר מהלך החמה בכל יום כדי שנבין דברי הס"ה כאן דקאמר דחלפה אוורדי דג"ע איך הוא הציור בזה. וראיתי דרך העברה בספר יבקש רצון ביאור על מדרש שוחר טוב במזמור י"ט ע"פ יום ליום יביע אומר וכו', ופסוק לשמש שם אהל בהם וערבו לי הדברים אשר בהם ובדברים הנמצאים בספרים אחרים נוכל להבין המאמר הזה ע"פ התכונה באופן ישר וברור, ובציור נכון ויפה, אך אין העת פנוי להאריך בדבר זה פה :

ודע כי חכמי הטבע כולם יעידון יגידון, שהארץ היא כדורי, ותלוי על מרכזו באמצע אויר השמים, על בלי מה, כגזרת אל חי, ובני אדם יושבים על שטח הכדור מסביב, באופן שגם חלק הארץ אשר על עבר השני נוכח השטח והחלק אשר אנחנו יושבים עליה ממול רגלינו, גם שמה יש מדרגות מיושבות מבני אדם, ועומדים בקומה זקיפה כמונו רקיע על ראשם, ושמים ממעל להם, ורגליהם על הארץ מתחת נוכח רגלינו ממש, מלבד ערך עשרה מעלות ממעלות השמש, בציר הצפוני והדרומי בכדור הארץ מפה ומפה, אין בו מדינה ולא ישב אדם שם מרוב הקור, על כי רחוקים המה בתכלית מקו השוה של מהלך השמש ותקופתו, וחום השמש אינו מגיע לשם, ולפני קרתו מי יעמוד, אבל שאר הכדור מיושב מסביב מבני אדם, וכל משפחות האדמה, אפילו באזור החם תחת קו המשוה, יען כי שם הכין להם הקב"ה ברחמיו מגן משרב שהשמים מכוסה בעבים ברוב הימים, גם אידים קרים ולחים שם, גם רוחות קרות יפיחו שמה, גם הרי שלג הגבוהים שם, כל אלה יחד ימעיטו החום, וימזגו האויר, עד כי טוב לשבת שם, וכנז' כל זה בספר הברית יע"ש :

ובשער הגמול לרבינו הרמב"ן ז"ל כתב וז"ל, גן עדן מצוי הוא בעוה"ז במקום ממקומות הארץ, וארבעה נהרות יוצאים משם, וכל מה שבא בכתוב מפשוטי סדר בראשית, הכל אמת, אין מקרא מהם יוצא מידי פשוטו, ואנשי המדות עצמן אמרו, שג"ע תחת קו השוה, שלא יוסיף היום ולא יחסר. ובספרי הרפואות ליוונים קדמונים, וכן בספר אסף היהודי יספרו, כי אספלקנות חכם מקדוני, וארבעים איש מן החרטומים מלומדי הספרים הלכו הלוך בארץ ועברו מעבר להודו קדמת עדן, למצוא קצת עלי הרפואות ועץ החיים, למען תגדל תפארתם על כל חכמי הארץ, ובבואם אל המקום ההוא, ויברק עליהם להט החרב המתהפכת, ויתלהטו כולם בשביבי הברק ולא נמלט מהם איש וכו' וכל אלה דברי אמת גלוים ומפורסמים גם היום וכו' יע"ש. ובמק"א כתבתי בס"ד שמוכרח לומר דג"ע אשר בארץ הלזו, בנס הוא עומד בארץ הלזו, ע"ד שאחז"ל על ארון וכרובים בנס היו עומדין, שמקום הארון והכרובים אינו מן המדה, שאינם תופסים מקום בארץ אלא בנס עומדים, וכן הוא בג"ע, המקודש מאד מאד, אין תופס מקום בארץ הלזו, אלא כולו עומד בנס על הארץ הלזו, ולכן הנס הוא גדול ורחב מאד מאד, דאז"ל כל הארץ הלזו היא אחד מששים בגן, אל תתמה איך יוכל להכיל כל מקום ג"ע על שטח הארץ, מאחר ששטח העליון של הארץ הוא אחד מששים בגן, ואין מקום בשטח אשר יכיל אפילו אחד [illegible] בגן, דבפי האמור מובן דבר היטב, כי באמת [illegible] מקום מן הארץ, אלא בנס הוא עומד, [illegible] מקום מן הארץ, וברוך היודע מקומו, אשרי עין ראתה :

והנה לפי דברי רבינו האר"י זלה"ה, כנזכר דג"ע עומד בנגב שלנו, והאמת לפי דברי חכמי הטבע הנז' שהארץ היא כדור ומסיבב מבני אדם, וחלק האמריקא הוא בעבר השני כנגד כפות רגלינו, ורק בעבור עשרה מעלות ממעלות השמש בציר הצפוני והדרומי מפה ומפה אין בו ישוב מחמת הקור, כי רחוקים הם מן קו השוה של מהלך השמש, וכנז"ל קשה ליישב דברי הס"ה כאן לפי דבריהם, ולפי מה שנסתכלתי לעשות ישוב לזה מ"ש בספר יבקש רצון הנז"ל וספרים אחרים, הנה בעת אין לי פנאי להתבונן ולדבר בזה, אך אני אומר מילתא פסיקתא, בכל דבר אשר יספרו חכמי התכונה והטבע האחרונים, אע"פ שהם השכילו בחכמת דברים אשר לא השיגו חכמים הראשונים, עכ"ז עודם הם נבוכים בחכמתם ושוגים הם בכמה דברים, יען כי כל דבריהם בנויים ע"פ ההשערה השכל ועושים מדה ומשקל לכל מקומות ולכל דברים אשר לא ראו בעיניהם ע"פ ההשערה, והנה ההשערה זו מביאים לה הוכחות וראיות ממדידות ושיעורים אשר ימודו ויעשו בכלים מכלים שונים, בדברים אשר רואין אותם בעיניהם, עכ"ז יש פ"פ לדבר ולומר לא ראי זה כראי זה, ושמא זה כו"כ נמלא בו, וכו"כ שמא טבעו, ולא שייכה ביה השערה שאתה משער במה שאתה רואה לפניך, כי באמת כיוצא בזה קרה לפלוסופים הראשונים וחכמי הטבע והתכונה הראשונים, ואפשר כי יבואו ימים אשר חכמי הטבע והתכונה עצמם יוסיפו חכמה יותר, או יפלא להם בחוש דברים אשר עדיין לא נגלו, ואז יראו גם הם עצמן יבואו לסתור כל ראיות אלו שיש ביד חכמי הטבע והתכונה, אשר על פיהם גוזרין ומפסקין בדברים אשר סוברין עתה, כמו שהחדשים יבואו לסתור ושפטו באופנים אחרים, וכבר נודע בענין כובד האויר ומשקל הברות אשר היו הפלוסופים כולם מכחישים דבר זה, ומלעיגים על האומר שיש לאויר כובד ומשקל לרוח, ופערו פיהם לבלי חק על הכתוב באיוב בזה, וע"מ בדברי חכמים, והאמת הוכחתם היתה ממה שחלל העולם מלא אויר, ואין האדם מרגיש בכובדו, ואח"כ הם והם עצמם [illegible] והלעיגו על המכחישים, והכריחו שיש לאויר כובד ומשקל, אחר שעשו כלי שבהם מגרשים ומריקים האויר מן הכלי ושקלו אותו קודם הרקתו ואחר הרקתו, ומצאו שיש לאויר כובד ומשקל, וזה אחר שבראו בעיניהם, בע"כ הוכרחו להודות, ועל מה שאין האדם מרגיש בכובד האויר מצאו טעם נכון, על כן אין ראוי לסמוך על כל אשר גוזרין חכמי הטבע והתכונה בדבר ומקום אשר לא ראו בעיניהם, אלא רק גוזרין בו בהשערת שכלם, מכח דברים שרואין בחוש, ומה שהגידו חכמים ז"ל בתלמוד ומדרשים על קצת מעניני הטבע והתכונה, ודאי הם אמת וצדק, אך הם קצרו הרבה בדבריהם והגידו הדברים ברמז דק אשר לא נוכל להבין כונתם ומחסרון הקדמות הסייעים לדברים, ולא נשאר לנו אלא רק לצפות לביאת מורה צדק ויורה לנו האמת בכל דבר ודבר אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת :

לפניהם, שיאמרו לפניהם קק"ק, ופרשתי טעם על זה לנכון בס"ד:

שם. עתידה ירושלים שתגבה שלשה פרסאות. פירוש תגבה על ירושלים של עתה שלשה פרסאות, דכתיב וישבה תחתיה, דהיינו בירושלים שתחתיה, שהיא גבוהה משאר ארצות דחו"ל שלשה פרסאות, ובדאמר ההוא סבא, לדידי חזי לי ירושלים קמייתא, פירוש ירושלים של עתה, וקרי לה קמייתא לגבי ירושלים החדשה של לעת"ל, וחזי לה ע"פ חכמת התכונה, ע"י מעלות השמש דגבוהה משאר ארצות הרחוקים ממנה בחו"ל שלשה פרסאות, והטעם שתגבה שלשה פרסאות, כנגד שלימות ישראל, בקדושת המחשבה ודבור ומעשה, וקדושת נר"ן וקדושת כהנים לוים ישראלים. וע"ד האמת, נ"ל בס"ד הטעם שתגבה שלשה פרסאות, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, בשער הכונות דף ס"ג, בהיות ישראל במדבר, היה תחום שבת אצלם שלשה פרסאות, שהוא י"ב מיל כנגד שיעור מחנה ישראל, שהוא ג' פרסאות, כי שיעור זה תתרחק הקדושה ממקום הקליפה בעליית העולמות בשבת, אבל אחר שחטאו נתמעט אצלם תחום שבת, כי עתה תחום שבת אינו אלא אלפים אמה, ועוד כתב שם בדף נ"ט ע"ב, דאין אנחנו יכולין להעלות העולמות בי"ע, אלא מבחינת הנר"ן אשר בשלשה עולמות בי"ע, שהוא הפנימיות של העולמות, אבל בחינת העולמות עצמן, שהוא החיצוניות שלהם, אינם יכולים לעלות עד ביאת המשיח בב"א, ע"כ ע"ש. ובזה מובן בס"ד הטעם כאן, כעין חומר שתגבה ירושלים שיעור שלשה פרסאות, שהוא שיעור עליית פנימיות העולמות דבי"ע עתה בשבת, אשר לעתיד גם פנימיות העולמות יעלו כדרך השיעור הזה, ולכן ירושלים של מטה תגבה שיעור זה של שלשה, לרמוז על חדוש העלייה שתהיה בחצוניות העולמות לעתיד. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, פירש תגבה ירושלים שלשה פרסאות להורות על יתרון ההשפעה לעתיד, שתהיה מן ג' ספירות ראשונות שהם חב"ד, וגם להורות על ממשלת ישראל שימשלו גם על שלשה אומות הקשים, שהם עמון ומואב ואדום, אשר לא יכלו למשול בם בעת כניסתם לא"י, וגם להורות על תיקון עולמות בי"ע שיש בה תערובת רע שיהיו נתקנים ונבררים, עכ"ד נר"ו:

שם. שמא תאמר יש צער לעלות, ת"ל אלה כעב תעופינה. נראה הכונה שיברא הקב"ה כח המושך באויר, והוא ישא את האדם העולה לה, כאשר יש עתה כח המושך תחת השמים שישא את האויר הממלא את העולם, ולא יכביד על האדם, אע"ג דבאמת הודו כ"ע שבחכמי אירופה שהאויר יש לו כובד ולהגרות יש משקל, כן כאן נותן הקב"ה כח המושך תחת השמים כמו אבן השואבת, וזה הכח נושא את בני האדם בעלותם לירושלים ואין מרגישים. ומ"ש האי עיבא תלתא פרסי מדלי ר"ל על שיעור ג' פרסאות ולא יותר, אבל ודאי למטה משיעור זה:

שם. ירושלים שסמך בתוכה ומקדש בתוכה וישראל בתוכה. נ"ל בס"ד, ירושלים נקראת בשני יודין ויש בה וא"ו, הרי כאן מספר שם הוי"ה שעולה כ"ו, וז"ש שמך בתוכה. ואומרם מקדש בתוכה היינו שי"ן למ"ד של ירושלים עולים מספר תל"ד, ועם אות יו"ד הנקראת ואינה נכתבת דעל כן נחשבת בלא מלוי, הרי מספר תמ"ד כמנין מקדש, לכן אמרו מקדש בתוכה. ואמרם ישראל בתוכה שנרמזו באותיות ישל דירושלים עם הכולל אחר שהוא א' הרי כאן אותיות ישראל. והא דהקפידו המלאכים שלא יהיה נותן בירושלים מדה, מפני שרצו שלעתיד יהיה בה גם להיות מעט מחזיק מרובה כמו שהיה בבהמ"ק מקודם שהיו עומדים צפופים ומשתחוים רוחים, והנס הזה הוא שפע ברכה, ואין הברכה מצויה בדבר המדוד, לכך בקשו שלא יתן בה מדה, והקב"ה כך היה רצונו מתחלה אלא שרצה שתעלה סנגוריא זו לפניו מפי המלאכים לזכות כמ"ש למעשה ידיך תכסוף:

שם. אלף טפף גינאות, אלף קפל מגדלים אלף ליצוי בירניות. נראה כל אלו השמות של טפף וקפל ולצוי ושילה היו ידועים אצלם בימות הראשנים בלשון ארמי על סכים גדולים של אמות הקרקעות כמו שתמצא במטבעות כל ד' דינרים נקראים סלע וכל כ"ה סלעים נקראים מנה, נמצא שם מנה הוא על מספר גדול של מאה דינרים, וכן הוא בענין המשקל זית הוא תשעה דרה"ם וביצה ח"י דרה"ם ורביעית כ"ז דרה"ם והפרס הוא נ"ד דרה"ם, והלוג ק"ח דרה"ם והקב תל"ב דרה"ם והסאה היא ששה קבין שהם ב' אלפים ותקצ"ב דרה"ם והאיפה היא שלשה סאין והכור הוא שלשים סאין, נמצא הכור הוא נקרא על סך גדול של הדרה"ם, וכן נמי יש רגע ושעה ומיל ופרסה דנמצא שם הפרסא הוא על סך גדול של רגעים, וגם באמות של מדידת קרקע היה להם שמות אלו של טפף וקפל וביולא, דהיינו כו"כ אמות קורין אותו בשם טפף, וכו"כ אמות קורין אותם בשם קפל, ואין אנחנו יודעים מי גדול מזה, אך עכ"פ משמע דשמות אלו הם אמורים על סכים גדולים של אמות הקרקע, וכן עתה אצלינו בלשון ערבי יש שמות בסכים של אמות הקרקע, שהם אמורים על סכים גדולים, והם שם דונ"ם ושם גרי"ב, והממשלה כשמוכרת קרקע, מוכרת בחשבון שמות אלו, ובודאי כך היה בזמן הראשונים שמות אלו של טפף וקפל וביולא שנקראים על סכים גדולים, והיו ידועים לכל העולם ושגורים בפיהם, ובודאי התוספת הזה שתהיה לעתיד בחשבון זה היה קבלה אצל רשב"ל בכך מרבותיו שכו"כ עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים. ונ"ל בס"ד בתוספת זו יש ארבעה אלפים, כנגד ארבעה אותיות אלף של שם אהי"ה שלוקחת לאה, שהיא בחינת ירושלים בסוד ומידת ימי מה היא כידוע:

שם. אם שלם ירושלים הם כל או"א יש בה שלשים מדורים. נמצא יש יתרון לעתיד, במספר שלשה ובמספר שלשים, א' בירושלים עצמה, וא' במדורים שלה, ונ"ל בס"ד, העלוי הזה יהיה בזכות הצדקה, ובזכות לימוד התורה, וידוע הצדקה רמוזה באות גימ"ל, כמ"ש בגמרא, גימ"ל דל"ת גמול דלים, ואות גימ"ל מספר שלשה, ועסק התורה רמוז באות למ"ד, שהוא לשון לימוד, ולכן הוא גבוה מכל האותיות ומספרו שלשים, על כן העלוי יהיה בשלשה ובשלושים:

שם. מיד ויאמר אלי רוץ דבר אל הנער הלז לאמר, פרזות תשב ירושלים. פירוש כל עיר שיש בה חומה, יש גבול לישוב שלה, שהם המדורים בתים וחצרות, אבל אם אין לה חומה דנקראת פרזי, אין לה גבול אלא מוסיפים עליה בתים ומדורים, ולכן א"ל פרזות תשב ירושלים, ר"ל כמו ערים פרזות שאין להם גבול, אלא ראויים הם להוסיף עליהם בתים וחצרות כמה וכמה, ונ"ל בס"ד, מה שקרא עליה שם פרזות, מפני כי בקללה כתיב גפרית ומלח שריפה כל ארצה, ואם תקח אותיות י"ג מן גפרית, ותעשה אותם אותיות ז"ו, אז יתהפך צירוף גפרית לצירוף פרזות, וזה יהיה בזכות האחדות והאהבה, כי אחד וגם אהבה הם מספר י"ג, דע"י האהבה והאחדות שיש בישראל, יתהפכו אותיות י"ג לאותיות ז"ו, ואז מן גפרית יהיה פרזות, ולכן אומרים גם זו לטובה, ובאותיות ז"ו ישתבחו ישראל דכתיב עם זו קנית:

דף ע"ח באו ונחשוב חשבונו של עולם. נ"ל בס"ד דארז"ל לעולם יראה אדם כאלו כל העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת הכריע את כל העולם לכף חובה. וידוע דהיצה"ר מטעה את האדם שמראה לו שהוא עצמו רובו זכיות דמחשיך את עיניו,

שאינו

שאינו רואה במומין שלו הרבים ועצומים, ואדם כזה אם תבא לידו מצוה אחת, והיצה"ט מיעצו למהר לעשותה, יבא היצה"ר ויקררנו באומרו למה תרחיק עצמך בקיום מצוה, הלא אתה עשיר דרובך זכיות, ואם תחסר ממך מצוה זו מה בכך, וכן אם בא לידו עבירה יאמר לו היצה"ר אם תעשנה מה בכך, אך בזאת יהיה האדם שולט ביצה"ר ולא יטעהו בדברים אלו, אם הוא אינו מביט בחשבון עצמו, אלא יראה עצמו מעשיו מעורבים עם מעשים של העולם, הן לזכות הן לחובה, אז ודאי יש לו לחשוב, אולי הוא וכל העולם שקולים הזכיות כנגד העונות, ועתה אם עשה זו המצוה הכריע עצמו וכל העולם לכף זכות, ואם עשה עבירה אחת הכריע הכל לכף חובה, הא ודאי ירוץ למצוה לעשותה ויברח מן העבירה, כי בשלמא בשלו לבדו יוכל היצה"ר להטעותו להראות לו שהוא רובו זכיות, אבל בחשבון של העולם איך יוכל לרמות אותו איך הוא נוטה, לרוב זכיות, או להפך, על כן יאמרו אלו המושלים ביצרם, באו ונחשב חשבונו של עולם, כלומר לא נחשוב חשבון כל אחד בפ"ע אלא נחשוב חשבונינו בכללות העולם בתערובת ושותפות הכל ביחד, ואז נוכל לחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה. ובסה"ק בן איש חי פרשת שלח לך, פרשתי בס"ד עוד בזה ע"ש:

שם. המושלים אלו המושלים ביצרם. נ"ל קאי על בעלי תשובה. באו ונחשב הפסד מצוה שעברו עליה ולא קיימו אותה בימים שעברו כנגד שכרה בזה"ז שהם משתוקקים לקיימה ושמחים בה הרבה, וכן שכר עבירה שהיה להם מכבר, כנגד הפסדה לעת עתה שהם כופין יצרם באותו פרק, באותו מקום, באותה אשה. תבנה בעוה"ז, ותכונן לעוה"ב, שיש בזה שכר כפול בעוה"ז ובעוה"ב, דכן שורת הדין מחייבת כאשר כתבתי בס"ד בסה"ק בן איש חי פרשת כי תצא, ע"פ וילדו לו בנים האהובה והשנואה ע"ש. ותצא אש מהמחשבים והוא חלק גיהנם שלהם שהיה להם קודם ששבו בתשובה, ותאכל את אלו, כמ"ש רז"ל זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע, לא זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם:

שם. מהאם יצאו, אם תאכלם. פירש רשב"ם ז"ל, מן התורה פרשו, דכתיב כה דברי כאש, וקשה הול"ל פירשו ומאי יצאו. ונ"ל בס"ד, דארז"ל ישראל נשמותיהם מושרשים באותיות התורה, ולכן לא יש בר ישראל, שאין רמז לשמו בתורה, ולכן אמר מהאם יצאו. ועוד נ"ל בס"ד, דארז"ל איש ואשה שזכו שם יה ביניהם, לא זכו אש אוכלתן ודאשה עדיפה, מ"ט, האי מצריף, והאי לא מצריף, דאותיות אש באשה מצורפים זע"ז, אבל באיש היו"ד מפסקת ביניהם, והנה אע"פ שהולד נולד ונוצר מזרע האיש, וזרע האשה יוצא לאויר העולם מן האשה מבטנה, ולז"א מהאם יצאו לעולם, כי האשה אש שבשמה מצריף, לכן תאכלם את התורה שפרשו ממנה. או כאן מדבר על הזכרים שחייבים בעסק התורה ופרשו ממנה, והזכרים תאייהם יציאתם לאשה יותר מנקבות דארז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, ולכן כסיל תוגת אמו:

ועוד נ"ל בס"ד, תצא אש מהמחשבים, אלו הצדיקים שנקראים בשם ישראל, שבו רמוז מעלתם שיש להם כח גדול במחשבה שלהם שתצטרף למעשה, ולכן נקראים מחשבים, על שם המחשבה, כי שם ישראל יש אותיות לי בראש ובסוף, וסמיך לאותיות לי, יש אותיות אש אשר המה ג"כ יהיו אותיות לי בחלוף אלפא ביתא דאל ב"ש, הרי אותיות לי המורים על הקיום, כמ"ש רז"ל, כל מקום שנאמר בו לי קיים לעולם, נכפלו בשם ישראל, שיש בשם זה לי לי, ולז"א חכלילי עינים מיין, חכלילי כח לי לי, עינים אלו ישראל, מיין זו התורה שבעבורה זכו לאותיות לי כפולים, כי תורה מבינה נפקא, וארז"ל בן ארבעים לבינה, דמספר לי הוא ארבעים, והתורה ניתנה בארבעים יום, ולז"א תצא אש מן המחשבים, אלו הצדיקים שנקראים בשם ישראל, תצא אותיות אש, כי אצלם תתחלף אש באותיות לי דא"ל ב"ש, ויבא במקום אש אותיות לי, וכח האש הזה שיצא מהם יאכל לאותם הרשעים שאינם מחשבים:

שם. כעיר זה שמהלך אחר שיחה נאה. נ"ל בס"ד, דהאדם נקרא עיר, דכתיב עיר קטנה ואנשים בה מעט, זה הגוף של האדם, והצדיק יש לו משמעות אחרת בשם זה של עיר האמור בו, שהוא לשון הקצה והתעוררות, והיא לשון עיר וקדיש משמיא נחית, אך הרשע שם עיר האמור בגופו משמעותו חמור, כמו עיר בן אתונות שמהלך אחר שיחה נאה. גם ידוע שין רומזת לשלימות המחשבה ודבור ומעשה הרמוזים בשלשה קוין שלה, והצדיק שהוא שלם באות **ש'** יכנס אות **ש'** בתוך שם עיר שיש לו ויהיה לו צירוף עשיר, והרשע שפוגם באות שי"ן הנז' תהיה אצלו אות ש' לצירוף מהופך, שהיא צירוף ירשע, ולא תהיה צירוף עשיר:

שם. אמר רשע אין רם אבד חשבונו של עולם. נ"ל בס"ד הכונה, הרשע אומר כל אחד נידון בפ"ע ואין דנין רשעים רבים ביחד, כדי שיחוש לגחלת שיבוא לו מחבירו, אלא כלא נכוה בגחלתו דוקא, ואם יהיו נידונין רשעים הרבה ביחד, יש רשעים אותיות ר"ם בראש ובסוף, אבל אם לא יש התחברות רשעים, אלא כל רשע נידון לבדו אין ברשע אותיות ר"ם, ולז"א אמר רשע אין רם, כלומר אין נידונין ואין נשקלים רשעים הרבה ביחד, שיש בהם אותיות ר"ם, ועל כן אבד חשבונו של עולם, שאין האדם לוקה מכח חובות העולם, אלא כל א' נידון ונשקל לבדו. או יובן בס"ד, דארז"ל מן השמים אין מעניסין על ביטול עשה, אבל בעידן רתחא מעניסין על עשה ג"כ, וכמ"ש המלאך לרב קטינא. ובזה פירש רבינו האר"י ז"ל הפסוק בעת אפך עשה בהם, וידוע כי מצות העשה הם בסוד החסדים, ומצות ל"ת הם סוד הגבורות, ועתה החסדים הם רמים על הגבורות, ולכן הרשע משמח עצמו דהוא עובר על עשה שמבטל מצות עשה, ועכ"ז לא יחשבו עליו עונש מן השמים, וז"ש אמר רשע אין רם, אלו מ"ע, שהם חלק החסדים שהוא רם על חלק הגבורות, ועכ"ז אבד חשבונו של עולם, דאין מחשיבין ומעניסים על העשין, ולכן אמר הקב"ה למלאך המשחית המתן עד שיבא דין, דהוי עידן רתחא, ואז תעניסם גם על ביטול מ"ע, ולז"א עד דיבון, המתן עד שיבא דין, ונשים עד נופח, עד שתשבא אש שאינה צריכה נפוח, דהוי עידן רתחא:

דף פ'. לכך נאמר תמר ונאמר ארז, נ"ל רמז לדבר את לרבות, א"ת ר"ת ארז תמר שנמשל הצדיק בהם הוא רק לרבות לדמיון הרבות שבהם. ונבחרו שתי מינין אלו לדמיון זה של הצדיק, כי הם אחד בראש אלפא ביתא שהוא א' ואחד בסוף אלפא ביתא, שהוא ת"ו, ובזה יובן בס"ד, רמז הכתוב עמי אות לטובה, אות ר"ת ארז ותמר תעשה עמי דמיון לטובה שיש בהם, שהם אחד עושה פירות ואחד גזעו מחליף, ולא דמיון ההפך שיש בהם, וס"ת תמר ארז רז, גי' אור, והתורה נקראת אור שזוכה לתורה ותהיה לו זר לשון כתר ועטרה. והא דלא המשיל הצדיק לדבר דאית ביה תרתי למעליותא, היינו מפני שרצה לדמותו לתמר מצד מעליותא אחרינא, דאית ביה, חדא דפירותיו גבוהין ואין יד זרים מגעת להם אלא רק יד הבעלים, כן הצדיק מצותיו גנוזים במקום שאין יד הסט"א שולטת בהם, ועוד בתמר מצינו התחברות זכר ונקבה, להדיה כי דרכו להניח בעוללות שלו שהוא חנטת הפרי מעט מן עוללות שיש בדקל זכר שאין נעשים עוללות אלו פרי, והיינו התחברות זכר ונקבה, ועוד נמצא דוגמה לזכרות ונקבות בגרעין של התמרים שהם לצד אחד זכרות ולצד אחד נקבות ולזה ידמה הצדיק במעשיו שגורם זווג

הספירות בכל העולמות, וגם ענייננו הוא דוגמת זכר ונקבה שהוא נשפע ומשפיע ע"י התורה והמצות, וידוע דכל נשפע נחשב בסוג נקבה, וכל משפיע זכר:

דף פ"ד דחלפה אוורדי דג"ע. פירש רשב"ם ז"ל דג"ע הוא במזרח כדכתי' גן בעדן מקדם ע"ש, ועיין רש"י ז"ל בפירוש החומש שפירש כונת הכתוב לומר במזרחו של עדן נטע את הגן, ואנקלוס תרגם מלקדמין, וכ' הרמב"ן ז"ל בביאור התורה כך אמרו בבראשי' רבה והוא הנכון ע"ש. ודע כי האמת שג"ע הוא באמצע העולם, והיא נקודת הטיבור שהוא ממש אמצע העולם כולו, בין בבחינת הישוב ובין בבחינת שאין בו ישוב, אך ארץ ישראל היא נקודה האמצעית של הישוב דוקא, וג"ע הוא לצד דרום הישוב באמצע העולם ממש, ולכן יש דרך למטה בארץ מן מערת המכפלה לג"ע, כי חברון הוא בדרום ירושלים, וכנז' כל זה בדברי רבינו האר"י זיע"א בעץ חיים שער ציור העולמות פרק א' ע"ש. והשתא לפי דבריו צריך להיות הציור כך:

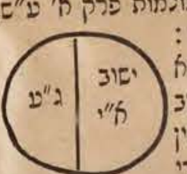

מפני שג"ע היא בדרום הישוב, וא"י היא באמצע הישוב, ועל כן צריך להבין היטב בסדר מהלך החמה בכל יום כדי שנבין דברי הש"ס כאן דקאמר דחלפה אוורדי דג"ע איך הוא הציור בזה. וראיתי דרך העברה בספר יבקש רצון ביאור על מדרש שוחר טוב במזמור י"ט ע"פ יום ליום יביע אומר וכו', ופסוק לשמש שם אהל בהם וערבו לי הדברים אשר בהם ובדברים הנמצאים בספרים אחרים נוכל להבין המאמר הזה ע"פ התכונה באופן ישר וברור, ובציור נכון ויפה, אך אין העת פנוי להאריך בדבר זה פה:

ודע כי חכמי הטבע כולם יעידון יגידון, שהארץ היא כדורי, ותלוי על מרכזו באמצע אויר השמים, על בלי מה, בגזרת אל חי, ובני אדם יושבים על שטח הכדור מסביב, באופן שגם חלק הארץ אשר על עבר השני נוכח השטח והחלק אשר אנחנו יושבים עליה ממול רגלינו, גם שמה יש מדרגות מיושבות מבני אדם, ועומדים בקומה זקופה כמונו רקיע על ראשם, ושמים ממעל להם, ורגליהם על הארץ מתחת נוכח רגלינו ממש, מלבד ערך עשרה מעלות ממעלות השמש, בציר הצפוני והדרומי בכדור הארץ מפה ומפה, אין בו מדינה ולא ישב אדם שם מרוב הקור, על כי רחוקים המה בתכלית מקו השוה של מהלך השמש ותקופתו, וחום השמש אינו מגיע לשם, ולפני קרתו מי יעמוד, אבל שאר הכדור מיושב מסביב מבני אדם, וכל משפחות האדמה, אפילו באזור החם תחת קו המשוה, יען כי שם הכין להם הקב"ה ברחמיו מגן משרב שהשמים מכוסה בעבים ברוב הימים, גם אידים קרים ולחים שם, גם רוחות קרות יפיחו שמה, גם הרי שלג הגבוהים שם, כל אלה יחד ימעיטו החום, וימזגו האויר, עד כי טוב לשבת שם, וכנז' כל זה בספר הברית יע"ש:

ובשער הגמול לרבינו הרמב"ן ז"ל כתב וז"ל, גן עדן מצוי הוא בעוה"ז במקום ממקומות הארץ, וארבעה נהרות יוצאים משם, וכל מה שבא בכתוב מפשוטי סדר בראשית, הכל אמת, אין מקרא מהם יוצא מידי פשוטו, ואנשי המדות עצמן אמרו, שג"ע תחת קו השוה, שלא יוסיף היום ולא יחסר. ובספרי הרפואות ליונים הקדמונים, וכן בספר אסף היהודי יספרו, כי אספלקנות חכם מקדוני, וארבעים איש מן החרטומים מלומדי הספרים הלכו הלוך בארץ ועברו מעבר להודו קדמת עדן, למצוא קצת עלי הרפואות ועץ החיים, למען תגדל תפארתם על כל חכמי הארץ, ובבואם אל המקום ההוא, ויברק עליהם להט החרב המתהפכת, ויתלהטו כולם בשביבי הברק ולא נמלט מהם איש וכו' וכל אלה דברי אמת גלוים ומפורסמים גם היום וכו' יע"ש. ובמק"א כתבתי בס"ד שמוכרח לומר דג"ע אשר בארץ הלזו, בנס הוא עומד בארץ הלזו, ע"ד שארז"ל על ארון וכרובים בנס היו עומדין, שמקום הארון והכרובים אינו מן המדה, שאינם תופסים מקום בארץ אלא בנס עומדים, וכן הוא בג"ע המקודש מאד מאד, אין תופס מקום בארץ הלזו, אלא כולו עומד בנס על הארץ הלזו, ולכן הגם הוא גדול ורחב מאד מאד, דארז"ל כל הארץ הלזו היא אחד מששים בגן, אל תתמה איך יצוייר שיהיה כל מקום ג"ע על שטח הארץ, מאחר ששטח העליון של הארץ הוא אחד מששים בגן, ואין מקום בשטח אשר יכיל אפילו אחד ממאתים חלקים שבו, דכפי האמור מובן הדבר היטב, כי באמת אע"פ שהוא עומד בארץ הלזו אינו לוקח מקום מן הארץ, אלא בנס הוא עומד, באיזה מקום מן הארץ וברוך היודע מקומו, אשרי עין ראתה:

והנה לפי דברי רבינו האר"י זלה"ה, נראה דג"ע עומד בשטח שלנו, והשתא לפי דברי חכמי הטבע הנז"ל שהארץ היא כדור ומסיבב מבני אדם, וחלק אמריקא"ן הוא בעבר השני נכח כפות רגלינו, ורק בערך עשרה מעלות ממעלות השמש בציר הצפוני והדרומי מפה ומפה אין בו ישוב מחמת הקור, כי רחוקים הם מן קו השוה של מהלך השמש, וכנז"ל קשה ליישב דברי הש"ס כאן לפי דבריהם, ולפי מה שנסתכלתי לעשות ישוב לזה מ"ש בספר יבקש רצון הנז"ל וספרים אחרים, הנה כעת אין לי פנאי להתבונן ולדבר בזה, אך אני אומר מילתא פסיקתא, בכל דבר אשר ישפטו חכמי התכונה והטבע האחרונים, אע"פ שהם השכילו בכמה דברים אשר לא השיגו חכמיהם הראשונים, עכ"ז עודם הם נבוכים בחכמתם ושוגים הם בכמה דברים, יען כי כל דבריהם בנויים ע"פ השערת השכל ועושים מדה ומשקל לכל מקומות ולכל דברים אשר לא ראו בעיניהם ע"פ ההשערה, והגם דהשערה זו מביאים לה הוכחות וראיות ממידות ושיעורים אשר ימודו וישערו בכלים מכלים שונים, בדברים אשר רואין אותם בעיניהם, עכ"ז יש פ"פ לדבר ולומר לא ראי זה כראי זה, ושמא זה כו"כ נמצא בו, וכו"כ ישתנה טבעו, ולא שייכא ביה השערה שאתה משער בו ממה שאתה רואה לפניך, כי באמת כיוצא בזה קרה לפלוסופים הראשונים וחכמי הטבע והתכונה הראשונים, ואפשר כי יבואו ימים אשר חכמי הטבע והתכונה עצמם יוסיפו חכמה יותר, או יפלא להם בחוש דברים אשר עדיין לא נגלו, ואז מחמת זה הם עצמן יבואו לסתור כל ראיות אלו שיש ביד חכמי הטבע והתכונה, אשר על פיהם גוזרין ושופטין בדברים אשר סוברין עתה, ואז החדשים יבואו לסתור וישפטו באופנים אחרים, וכבר נודע בענין כובד האויר ומשקל הרוח אשר היו הפלוסופים כולם מכחישים דבר זה, ומשחקים על האומר שיש לאויר כובד ומשקל לרוח, ופערו פיהם לבלי חק על הכתוב באיוב בזה, ועמ"ש בדברי חכמים, וראשית הוכחתם היתה ממה שחלל העולם מלא אויר, ואין האדם מרגיש בכובדו, ואח"כ הם והם עמד השטן בהם והלעיגו על המכחישים, והכריחו שיש לאויר כובד ומשקל, אחר שעשו כלי שבהם מנגשים ומריקים האויר מן הכלי ושקלו אותו קודם הרקתו ואחר הרקתו, ומצאו שיש לאויר כובד ומשקל, וזה אחר שראו בעיניהם, בע"כ הוצרכו להודות, ועל מה שאין האדם מרגיש בכובד האויר מצאו טעם נכון, על כן אין ראוי לסמוך על כל אשר גוזרין חכמי הטבע והתכונה בדבר ומקום אשר לא ראו בעיניהם, אלא רק גוזרין בו בהשערת שכלם, מכח דברים שרואין בחוש, ומה שהגידו חכמים ז"ל בתלמוד ומדרשים על קצת מענייני הטבע והתכונה, ודאי הם אמת וצדק, אך הם קצרו הרבה בדבריהם והגידו הדברים ברמז דק אשר לא נוכל להבין כונתם ממחסור הקדמות השייכים לדברים, ולא נשאר לנו אלא רק לצפות לביאת מורה צדק ויורה לנו האמת בכל דבר ודבר אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת:

דף פ"ח. צדק משלך ותן לו. נ"ל בס"ד, לכך סיים הכתוב יהיה לך, כי דבר זה שאני מצווך לוותר הנה הוא לך להנאתך, שאם אתה תוותר במאזנים לשקול הבשר יותר מן הליטרא, כן במאזנים שלמעלה אשר כף אחד של זכיות, וכף אחד של עונות, יוותר לך להכביד כף הזכיות בחשבון טפי מן העונות שבכף השני, ובזה יובן בס"ד, מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ה', דאמר הכא קשה עונש מידות מן עריות, כי במידות כתוב אלה ובעריות אל, וז"ש מי חכם וישמר אלה, רמז למידות, דכתיב בהו אלה לעשות להם שמירה ע"י שיוותר בכף המאזנים, אז בזה יתבוננו חסדי ה', מה שיוותר לאדם במשקל הזכיות והעונות במאזנים של מעלה:

שם. שזה נאמר בהן אל, וזה נאמר בהן אלה. נ"ל בס"ד הטעם שהוסיף בהן אות ה' במידות, כי מצאתי כתוב בשם רב אחד ז"ל, דהמאזנים הם כנגד אותיות שם הוי"ה ב"ה, דהשלשלת שבאמצע העמוד הנשאת את כל המאזנים וקורין אותה בערבי שיי'אלה, היא כנגד אות יו"ד של הוי"ה והעמוד כנגד אות ו', ושני כפות הם כנגד ב' ההין, והחוטא לשקול חסר פוגם בשם הוי"ה, לכן כתיב מאזני צדק וכו' יהיה לכם אני ה' אלקיכם, רמז בזה דהמאזנים רמוזה לאותיות שם הוי"ה, ואיך תשקול בה עול, עכ"ד, ובזה פרשתי הפסוק בישעי' לבך יהגה אימה איה סופר איה שוקל, כלומר צריך שתביט איה נוגע המשקל ששוקל האדם בעול, ובזה מובן הטעם, דקרי לעבירה של המידות, תועבת ה' דנמצא השוקל חסר פוגם באות ה' שבשם, שהיא כנגד כף המאזנים, לכך הניח במידות אות ה' יתר על אל, כי אל קשה, ורמז בזה שהקושי מגיע לאות ה' הרמוזה בכף א' של מאזניים, שמניח בה משקל החסר:

שם. קשה גזל הדיוט יותר מגזל גבוה. נראה הטעם, אם גזל מאדם א' והלך הנגזל למה"י ולא בא, ורצה הגזלן לעשות תשובה לא יוכל, כי אין הנגזל מצוי שישיב לו, וכן אם גזל חפץ מראובן, והיה לא שלו, אלא של שמעון, ונפטר ראובן, ובא זה להחזיר ליורשי ראובן, לא עשה כלום, דאין זה חפץ של אביהם, והוא לא יודע שהוא של שמעון, כדי שיחזיר לו, וכן גזל מן רבים ואינו מכירם, איך יעשה תשובה. אבל גזל מהקדש בכל עת שירצה להשיב ישיב ויפטר, אפילו אחר מאה שנה:

שם. הקב"ה בירך את ישראל בעשרים ושתים וכו' נמצא לפ"ז ברכות של הקב"ה מאלף ועד תי"ו וברכות מרע"ה מן וא"ו ועד מ"ם. ובזה יובן בס"ד, רמז הכתוב ותחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו, תיבת אמיתו רמוז בה ברכות הקב"ה, שהיא מן א' עד ת', וברכות מרע"ה שהיא מן מ' עד ו', הרי צירוף אמיתו, ולז"א ישלח אלקים חסדו ואמית"ו. ובזה יובן, כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה, תיבת ואמת רמוז בה שתי ברכות אלו, של הקב"ה ושל מרע"ה. ובזה יובן, ימינך ה' נאדרי בכח, הם שתי ברכות א' של כ"ב וא' של וא"ו סך הכל כח, וז"ש וזכרת את ה' אלקיך, כי הוא הנותן לך כ"ח ברכות הנז' כדי לעשות בזה חיל מתורה ומצות. ובזה יובן ישא ברכה מאת ה', כי ברכות ה' הם מן אלף ועד תי"ו, וזהו מא"ת וזה צדקה מאלקי ישעו, כי אין זאת מדת בשר ודם:

דף פ"ט. תיפוק ליה קרנא בעיניה. פירש בערוך קרן של בשר יצא בעינו ע"ש. ונראה הכונה הוא חתיכה קטנה דקה של לובן או אדום עשויה בתבנית קרן, ולא יצאה בשחור, דאז אין מזקת לראיית העין, כי אם רק עושה לו גנאי. ובזה יתורץ בס"ד, מה שיש להקשות מהכא אגמרא דשבת דף ק"ח, דא"ל רב לקרנא תיפיק קרנא בעיניה א"כ נסמית עינו בגזרה אחת, ומה הוסיף בגזרה השנית והגם די"ל גזרה חדא היתה כעין ימין, וגזרה חדא כעין שמאל, הנה לפי האמור שהוא היה קרן לובן, או אדום שלא יצא בשחור כדי לסמות ורק גנאי הוא לו, ניחא, דהו"ל תרי קרני דגנאי יותר, ואע"כ דשמואל היה יודעו ששמו קרנא, אפ"ה א"ל מה שמך להודיעו שהוא מקללו בפי השם שלו. ומה שגזר עליו בעינים כי שמואל נחשב עין של חכמים, והוא זלזל בו, שאמר הפך דבריו לכך קללו בעין שלו:

שם. ועל כולן אמר ריב"ז, אוי אם אומר, אוי אם לא אומר. הנה בזה פרשו הפסוק בשם הרב רבי יונה אשכנזי ז"ל, נאם פשע לרשע בקרב לבי, אין פחד אלקים לנגד עיניו, פירוש, נאם אם אומר אז פשע לרשע שילמד לרמות, ואם לא אומר אלא אניח הדבר בקרב לבי, אז הרמאי יוסיף רשע, ולא יהיה פחד אלקים לנגד עיניו, כי יחשוב שאין החכמים מכירים ברמאות שלו עכ"ד ודפח"ח. ובזה פרשתי בס"ד, בלבי צפנתי אמרתיך למען לא אחטא לך, פירוש צפנתי אמרתיך הלכות כאלו, למען לא אחטא לך, שלא ילמדו מהם לרמאות, ונמצא אני גורם החטא, ולכן צופן בלבי אמרתיך לפעמים אם יזדמן דבר שממנו ילמדו רמאות:

שם. אמרה ומהאי קרא אמרה כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם. הקשה הגאון חיד"א ז"ל בדברים אחדים דף נ"ט מהא דסנהדרין דף ק"ט, דדרש רבי יוסי בצפורי האי דכתיב דחתר בחשך בתים ואמרין ההיא ליליא תלת מאה מחתרתא בצפורי ע"י ריח אפרסמון שהיו מריחין ויודעים היכן ממונם מונח, וקא מצערו לר"י על זאת דא"ל יהבת אורחא לגנבי, אמר להו מי הוה ידענא דגנבי אתון, ואמאי לא השיב להם מהאי קרא, וכמה דאסיק ריב"ז והול"ל יש לי רב הוא ריב"ז דעמד בספק הזה ואסיק למימר ע"ש. ונ"ל בס"ד ריב"ז שאני שהיה דורש הלכות, ולהכי אסיק דשפיר מצי להגיד ההלכות כולם כמו שהם, ולא יחוש, אבל ר"י אמר דבר זה למדרש הכתיב ולא ללמד הלכות הוא בא:

דף צ'. מה כתיב אחריו נשבע ה' בגאון יעקב. נ"ל בס"ד בשם יעקב רמוז שני שמות המסוגלים שהם שם פא"י ושם סא"ל שמכוונים בהם בפסוק פותח את ידיך, והם מספר יעקב, לכן נשבע בשמות אלו על בני אדם הרעים במעשים השייכים לממון של פרנסה:

לפרנסה

דף צ"א. חזיתם נעמי שיצאה מא"י. נראה דדריש תיבת הזאת לתיבת חזות דאות ה' תתחלף באלף באחה"ע, וגדולי הדור מצד העושר ופרנסי הדור מחמת חכמה. ומ"ש אותו היום שבאתה רות מתה אשתו של בועז, נ"ל בס"ד דיליף לה מדכתיב ויקר מקריה חלקת השדה לבועז, והיינו דידוע דהאשה מכונית בשם שדה, ולז"א ויקר מקריה שבאה לכאן הוא חלקת השדה לבועז ר"ל השדה שהיא אשתו של בועז שנחלקה ונפרדה ממנו לבית עולמה. גם רמז בתיבת ויקר מקריה וי קר מקריים ר"ל וי שהיה לבועז במיתת אשתו קר מקריה של רות שבאה לחלקת השדה אשר לבועז, ונראה דאשתו של בועז נפטרה בערב שבועות, ויו"ט של שבועות שהוא יום א' דוקא בא"י הוציאו מאבילות שבעה, והיא באה לשדה ביום אסרו חג:

שם. כודניתא עקרה במאי פרעה לי. אין הכונה שהיה קפיד על דמי אכילה ושתיה, אלא חש לביזוי שלו שמא יתביים בקראו לו כי יאמר שהוא כודניתא עקרה בנוה יפרע לו, ועכ"ז נענש כי מנוח לא ידע כונתו לטובה בעבור זאת אלא חשב בדרך אחרת וחלשה דעתו. ונראה דהיה לו שלושים בנים ושלושים בנות, כולם היו בסוד הגבורות בסוד ששים גבורים סביב לה, ולכך שלטה בהם מתין פולסין דנורא ומתו כולם, ורק עובד בנה של רות בא מצד החסד, והאיר בו שם ע"ב שעולה חסד ונכפל לו כפליים מצד זכות אביו ומצד זכות אמו ונתקיים, ולכך נקרא עובד אותיות דו ע"ב, והיינו ר"ל שנים כמו

טב למיתב טן דו :

שם. וסימניך טמא טמא טהור טהור. י"ל הול"ל טהור טהור טמא טמא, דכן בתחלת המאמר הקדים אימיה דאברהם אע"ה לאימיה דהמן. ונראה דתפס כן כדי לסיים בכי טוב. ועוד נ"ל כי הסימן של טמא טמא עדיף טפי, כי כתוב כן בתורה פרשת תזריע, וטמא טמא יקרא, אך טהור טהור לא נמצא כן במקרא, ולא בנביאים וכתובים, ורק בעל המאמר סידר אותו כן, אחר שנמצא סימן במקרא של טמא טמא לכך הקדים סימן זה של טמא, כי הוא סימן אמיתי, דכן כתיב במקרא. ועוד נ"ל זה עדיף, כי סימן הטמא מפורש יותר בשמו של המן שנקראת עורבתא, אך סימן של טהור בשמו של א"א הוא ברמז דק, ולכך זכר אותו הסימן קודם, והנה רשב"ם ז"ל באר את הסימן של כרנבו שהכרים הם טלאין שהם טהורים. ולי אנא עבדא נראה דמספר כר עולה בגי' טהו"ר :

שם. עשר שנים נחבש אברהם וכו'. נ"ל בס"ד טעם לעשר, וגם היותם ז' במ"א, וג' במ"א, כי הקב"ה נתן לא"א עשרה עממין שהם שבעה אשר בארץ כנען, ועוד קיני וקנזי וקדמוני שהם עמון ומואב ואדום, וישראל לא לקחו אלא ז' עממין ונשארו השלשה עד ימי מלך המשיח, דכתיב אדום ומואב משלוח ידם, ובני עמון משמעתם, וכתב הרב ערבי נחל ז"ל בשם רבינו האר"י ז"ל כי השבעה הם כנגד שבעה ספירות תחתונות דטומאה, לכך יכלו ליקחם עד לעתיד ע"ש, ובזה מובן בס"ד הטעם שנחבש עשר שנים על קדוש השם, כדי שבזה יזכה בעשרה עממין ויהיו חלוקים ז' במ"א וג' במ"א, כי זכייתו בהם חלוקה בזמן, אלו בראשונה ואלו באחרונה :

שם. אמיה דשמשון צללפונית. מה שהוצרכו לפרש זאת מפני המינין, עיין רשב"ם ז"ל, ופירושו רחוק מאד. ונ"ל בס"ד, מפני כי אמו נגלה לה המלאך כ"פ, ודבר עמה ונחשבת אצל האפיקורסים בכלל נשים נביאות, פי' חושבין דבור המלאך עמה בכלל נבואה, וכיון דחושבין אותה לנביאה, הם שואלין על שמה לידע אותו, וקשה לומר להם שלא נדע שמה :

שם. אפילו ריש גרגותא משמיא מוקמי ליה. נ"ל בס"ד מפיק לה מן תיבת לכל דנראה לשון יתר דסגי לומר והמתנשא לראש, ולכן דריש לכל לשון כלכול, כי זה הממונה על הבורות מכלכל המים על הבור לפי צורך הצריכים, וקאמר אפילו בעל שררה זו של כלכול משמיא מוקמי ליה :

שם. והוה נגיד חוטא דדובשא על תרין דרועוהי. נ"ל בס"ד זה היה לסימן טוב, לרמוז להם מן השמים דהשפע הרב הזה בא להם מכח מעשיהם הטובים, אשר מתיחסין לידים. ומ"ש בלע ינוקא אורחא דמלתא נקיט, כי הגדול לא ישבר החרוב בידו, כיון שיודע שהוא מלא דבש ויתלכלכו ידיו. ומה שהיה נגיד חוטא דמשחא מריש טורא עד לארעא, נ"ל שזה סימן שהיו צדיקים גמורים, אשר מקימים התורה מן אל"ף ועד תי"ו, ועוד נעשה רמז בזה הטיב הנמשך על החומה לרמוז שהם נזהרים גם במצות, שהם גדר וסייג. ומ"ש דמודי להון נפל בידיהון היינו כמו שהיה לאחאב עם בן הדד מלך ארם במלכים א' סי' ד', והוא הדבר הזה ממש, ומ"ש דמתרחין עליהון דיליה דילהון היא כאשר היה לחזקיהו הע"ה עם שרי מלך בבל במלכים ב' סי' י"ט, והוא הדבר הזה ממש כי היתה כונתו שהראה להם הכל כדי לחזק השלום ואהבה בינם לבינו :

שם. בלא רצינתא. נ"ל בס"ד, לרמוז דבר זה בפסוק עצמו, כי התבואה עם כולל האותיות עולה תכ"ה, ותיבת ישן גי' ש"ס, הרי סך הכל עולה תשפ"ה, כמספר בל"א רצינת"א ע"ה, שעולה תשפ"ה, נמצא זה רמוז בפסוק עצמו שאמר מן התבואה ישן. ובזה יובן דקדוק א' בתלמודא שאל מאי בלא צלמנטון, וקשה הול"ל מאי צלמנטון, ובזה ניחא, דהשואל ידע מהו צלמנטון, אך הוא שמע שיש למספר בלא צלמנטון רמז במקרא, לכך שאל מלשון הזה דנקיט בברייתא מהו הרמז שלו במקרא, והשיב הרמז ששמעת שרמוז במקרא על בלא רצינתא, כי רצינתא וצלמנטון חדא הן :

שם. מלמד שכל המיושן מחבירו יפה מחבירו. הנה הדברים שדרכם ליישן הם חטים ויין, וכמ"ש רשב"ם ז"ל, ובזה יובן בס"ד הטעם שנמשלה התורה לחיטה וליין, כי כן הוא דרכה של תורה, כל דברי תורה המיושנין עדיפי טפי, משא"כ הפלסופיא כל המיושן זרוק לאשפות, כי כל דור מתחכם לבטל דברי דור שלפניו, והוא כבנין פחוס ורעוסס, ולכן דימו התורה ללחם ויין :

שם. וישם כסא לאם המלך, אר"ל לאמה של מלכות, י"ל רות לא היה בנה ולא בן בנה מלך, ולמה קוראה אמה של מלכות, ועוד הול"ל אם המלכים. ונ"ל בס"ד הטעם שנתקיימה המלכות בדוד הע"ה, ולא נתקיימה בשאול הע"ה, ארז"ל מפני ששאול לא היה תלוי בו דופי מצד היחוס, הן מצד האב, הן מצד האם, משא"כ דוד הע"ה דאתי מרות המואביה, ואין ממנין פרנס על הציבור, אא"כ קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו כדי שלא תזוח דעתו עליו, נמצא מלכות ב"ד נתקיימה ונתחזקה מכח רות, לכך קרי לה אמה של מלכות כי ממנה נולד קיום המלכות :

שם. שרף שנתחייבו שריפה למקום. נ"ל בס"ד, הטעם נתחייבו שריפה, דידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל, דארץ ישראל בחול היא תחת שליטת היצירה, ששם הוא מלאך מט"ט שרו של עולם, אבל חוצה לארץ בחול היא תחת שליטת העשיה, ששם שבעים שרים, ולפ"ז הם שיצאו מן א"י לחו"ל, יצאו משליטת מט"ט. גם ידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, דחלק הנשמה דאצילות שלקח אדה"ר נסתלקה ממנו קודם החטא, ואח"כ לקחה חנוך בן ירד, ולכך היה מלאך בשמים, והוא מלאך מט"ט, ולכך לא מת, ובחינת נשמה זו נקראת שר העולם, להיותה נמשכת מעולם האצילות ושולטת בכל העולמות, ומן הארת נשמה זו היה לאדה"ר יופי גדול, ולכן יוסף הע"ה שזכה לנשמה זו דחנוך, היה יפה תואר ויפה מראה, שזכה ליופיו של אדה"ר שנמשך לו מפאת אותה הנשמה דזיהרא עילאה דאצילות, וגם נתגלגלה נשמה זו שלקח יוסף הע"ה, ברבי ישמעאל בן אלישע, כי הוא היה גלגולו של יוסף הע"ה, ולכן גם הוא היה יפה תואר, ולכן כשהיה עולה רבי ישמעאל למרום, היה קורא אותו מלאך מט"ט הדר זיוי עכ"ד ע"ש. ולפ"ז מלאך מט"ט שהוא חנוך, נקרא שר יפה, שיש לו יופי עצום מאותה הנשמה, שהיא זיהרא עלאה דאצילות, וגם מחמת אותה נשמה נקרא שר העולם, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל כנז"ל, ולכן אלו שהיו בא"י ויצאו מתחת שליטתו, דהלכו לחו"ל, שהיא תחת שליטת העשיה, נתחייבו שריפה למקום, אם תחבר אותיות שר יפה ביחד יהיה צירוף שריפה, שנתחייבו שריפה בעבור שיצאו מתחת שליטת שר יפה :

שם. יושבי נטעים, זה שלמה שדומה לנטיעה במלכותו. נ"ל בס"ד הטעם, מפני שמלך קטן בן י"ב שנה, ולכך אמר דומה לנטיעה, שהוא אילן קטן בכימות. גם אמר דומה לנטיעה במלכותו, כי דרך נטיעה לעקור אותה ממקומה, ולטעה במקום אחר, כדי שתוציא פירות, וכן היה לשלמה שהיה מלך והדיוט ומלך, כי באמצע כשטרדו אשמדאי הרי נעקר ממלכותו, ואח"כ חזר למלכותו, והו"ל שתילה חדשה :

שם. עד שתבא מאליה. נ"ל בס"ד נקיט לשון זה, לרמוז לפי דרכו להשפעת שמות א"ל י"ה שמשפיעים לישראל דוקא, ובזה פירש עט"ר הרב מו"ר אבי זלה"ה מאמר הגמרא דפסחים, בההוא כותי דהוה סליק ואכיל פסחים, וא"ל ספו לי מאליה ר"ל מא"ל י"ה, והשיבו לו אליה לגבוה

לגבוה סלקא, ר"ל השפעת א"ל י"ה לגבוה אלו ישראל בלבד סלקא עכ"ד, ודפח"ח. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב על כי אין אלקי בקרבי, מצאוני הרעות האלה תיבת אלהי אל י"ה. ובזה יובן שוש אשיש בה' תגל נפשי באלקי, כלומר בהשפעת א"ל י"ה :

פרק ששי.

דף צ"ג. מנהג גדול היה בירושלים מפה פרוסה וכו'. קשה בשלמא חלוקה של מוסר סעודה לחבירו קרי ליה מנהג גדול, מפני שהוא אפוקי ממונא הפך הדין, דאין שורת הדין מחייבתו ממון בכה"ג, ובפרט שהוא עשה לו עסק זה בחינם, אך גדול כח המנהג שנהגו בכך, אבל חלוקה של מפה פרוסה, אמאי קרי לה מנהג גדול יאמר מנהג בסתם. ודוחק לומר איידי דנקיט גדול בראשונה נקיט באחרונה. ונ"ל בס"ד דקרי ליה מנהג גדול, מפני שעשו אותו באופן מהופך, ע"ד סגי נהור, דמפה פרוסה שהיא כמו גדר בפני האורחין, אדרבה נכנסין, ובסילוק המפה דהפתח פתיח צריכין להיות נמנעין מליכנס. ונראה דרמז גדול רמזו לאורח באופן זה, דאע"פ שתראה חבירך פותח ביתו לפניך אתה הוקר רגלך מבית רעיך, ולהכי קרי ליה מנהג גדול, מפני כי מלבד פשוטו יש בו רמז נאה על דבר אחר :

דף צ"ח. חמרא מזלא דמריה גריס. פירוש רשב"ם ז"ל דחוק, ונ"ל הכונה מזלא דמריה גריס בענין עריבות יש יין חשוב הוא ואינו ערב לשותהו, ויש אינו חשוב כ"כ וערב לשותהו, וזה הדבר הוא כמו ענין הגאוה, דאע"פ שזה האדם הוא שלם בדעת ומדותיו, עכ"ז אם הוא גאה לא יהיה מרוצה לבני אדם, כמ"ש האי מאן דיהיר אפילו אאנשי ביתיה לא מתקבל, ולז"א יין בוגד הוא כמו גבר יהיר ולא ינוה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש דארז"ל על היין זכה משמחו לא זכה משממו, דהיינו מטפשו, וז"ש מזליה גריס, דאם מזלו טוב קונה ע"י היין מדת ענוה ואז מפקחו, לא זכה קונה מדת גאוה ואז מטפשו, וזהו מזליה גריס אם הוא עניו או גאה עכ"ד נר"ו :

שם. כל המתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה. קשה מה עבירה עשה בכך שלבש טלית של ת"ח, אם בשביל שנתגאה יאמר כל המתגאה אין מכניסין אותו, ואם לשון מליצה הוא זה, דכונת המאמר הוא על האומר דבר תורה שחדשו אחרים בשם עצמו, שמראה לשומע שהוא חידשם, הנה זה עון אחר שהוא בכלל גניבה, שגונב חידוש זה מאחרים, וגם גונב בו דעת הבריות, לחשוב שהוא בעליו של אותו דבר ואינו כן. ונ"ל כונת המאמר כפשוטו שלובש טלית של ת"ח, והוא אינו ת"ח, דעביד תקלה בזה כי העולם חושבין שהוא ת"ח, וכיון דאינו נוהג מנהגים של ת"ח גורם חלול השם דהוא חמור מכל עבירות :

שם. ולא מצאתי קל מסובין, וקל מסובין חתן הדר בבית חמיו. הקשה מהרש"א ז"ל מה ענין זה לזה, ולמה נקיט סובין ולא נוצה ע"ש. ונ"ל בס"ד, דסובין קודם טחינה היו מגוף החיטים וכבוד אחד להם, אך אחר טחינה נפרדו מן החיטים ונעשו סובין, שאז כבודם קל מאד מאד, כי נזרקים ונבדלים ע"י נפה, ולזה ידמה בעל שהוא כאשתו, שהם נחשבים כגוף אחד, אשר קודם נשואין זאת אשתו שהיא כגופו, היתה דבוקה באביה ואמה, וכבודה נחשב כמו כבודם, ואחר נשואין דאז דבקים איש ואשתו נפרדה אשתו שהיא כגופו מן אביה ואמה, ואז כבודה קל מאד, וממילא גם כבודו קל, ונמצא זה הוא כמו הסובין אשר קודם טחינה היה כבודם כמו הכבוד של החיטים שהיו עמהם, ואחר הטחינה קל כבודם, שהם מוכנים לזריקה שיבדלום ע"י נפה ויזרקו אותם, ולהכי לא נקיט נוצה, כי הנוצה מתחילתה היא נבדלת מגוף העוף וניכרת בפ"ע, וקל מסובין אורח מכניס אורח, כי הקלות שיש לבעל שהוא החתן עצמו אינו דומה לקלות הבת שהיא אשתו, כי הבת בבית אביה אחר נישואין היא כבודה כאורח, אבל בעלה הוא אורח הנכנס מחמת אורח, ועל כן כבודו קל מכבוד אשתו, ועכ"ז משיב דבר בטרם ישמע, היא כבודו קל יותר מזה הבעל שהוא בסוג אורח הנכנס מחמת אורח :

דף צ"ט. הא קמ"ל למעלה כלמטה. לכאורה נראה הוה מצי למימר הא קמ"ל דלא תימא ביתא מצילאי רווח, ומ"ש עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב על החלל שלמטה, אבל חלל שלמעלה רחב יותר דהכותלים מתקצרים מלמעלה, ולז"א עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב ועשרים אמה קומתו, כלומר שיעור זה של אורך ורוחב היא בכל העשרים אמה של קומתו, שגם באותם העשרים של קומתו שלמעלה מן הכרובים ג"כ הרוחב והאורך הוא עשרים על עשרים, שלא היו הכותלים מתקצרים והולכים :

שם. מקום ארון וכרובים אינו מן המדה, כלומר בנס עומדים ואין לוקחים מן הקרקע כלל. ונ"ל בס"ד הטעם בזה לרמוז כל מה שיעשה האדם הוצאות לצורך ת"ת אינו מתמעט מן הקצבה שקצוב לו מן השמים ביום ראש השנה במזונותיו, וכן הכרובים שרומזים לישראל כידוע עומדים בנס, לרמוז כל מה שאוכלים בעוה"ז, אין מחסרין מחלק עשו כלום, אלא נזונין בנס מן הברכה. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, פירש מה שעומד הארון שבו התורה והכרובין שרומזים לישראל כשעושין המצות בחיבור המדות למעלה בנס שאין לוקחים מקום מן הארץ כלום, רמז שראוי לאדם שלא יהיה לו כונה ומחשבה ארציית, בעסק התורה ומעשה המצות עכ"ד נר"ו :

שם. ארון שעשה משה יש לו עשר אמות לכל רוח ורוח. נמצא יש כאן רמז לארבעה יודי"ן, שסובבין את הארון שבו התורה מן ד' רוחות. ונ"ל בס"ד, שהם כנגד ד' יודין דשם הוי"ה במלוי יודין העולה ע"ב, שהוא כמנין חסד, והתורה נתנה בחסד, דכתיב מימינו אש דת למו, ונקראת בשם תורת חסד, דכתיב ותורת חסד על לשונה. גם עשר אמות לכל רוח, הרי הם ארבעים כנגד ארבעים יום שנתנו בהם הלוחות, שהיו מונחים בארון. גם נ"ל מספר העשר הוא י' ואות י' במלואה מספרה עשרים, ואותיות עשרים הם מספר כתר, והיו עשר לכל רוח, הרי כאן ארבעה כתרים, רמז למ"ש התנא רשב"י ע"ה, שלשה כתרים הם וכו', וכתר שם טוב עולה על גביהן, וכל אלו הארבעה כתרים שהם כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות, וכתר שם טוב, זכו אליהם ישראל הרמוזים בכרובים שעומדים למעלה מן הד' רוחות אלו שבהם רמוזים הארבע כתרים, ולז"א הש"י ליעקב אע"ה ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה רמז לארבע רוחות של עשר הסובבים את הארון :

שם. ודילמא זה שלא כנגד זה הוו קיימי. אין לפרש הכונה דקאי על גוף הכרובים, דודאי הם עומדים בשוה ממש, אלא קאי על הכנפים שלהם, דהיו אחד זקוף למעלה, ואחד פרוס ביושר ולא הוו תרווייהו פרוסים ביושר. ומ"ש דילמא שלחופי הוו משלחפי ידייהו, ר"ל לעולם גם הכנפיים שניהם פרוסים ביושר, אלא שהיו נכנסים זה תחת זה, כי כנף האחד היה מתעקם קצת ונכנס תחת חבירו :

שם. כאן בזמן שישראל עושין רצ"מ. נ"ל בס"ד הטעם, כי הכרובים שניהם פניהם פני אדם זכר ונקבה, וידוע בצורת הפנים של אדם יש רמז לשם הוי"ה ב"ה כי ב' עינים הם דוגמת שני יו"ד, וחוטם דוגמת ו' הרי מספר כ"ו, וכמ"ש הגאון של"ה ז"ל, ואם הם פניהם איש אל אחיו, מורה

להתחברות ב"פ כ"ו שעולה מספר בן, וכמ"ש אספרה אל חק, ה' אמר לי בני אתה, ולכן אם יהיו פניהם איש אל אחיו, זו הוכחה שהם עושים רש"מ, ולכן מבשר הכתוב לעתיד כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון, שלא יתהפכו הכרובים שניהם לבית, אלא פניהם איש אל אחיו עין בעין:

דף ק' משום חביבותא דאברהם קא"ל הכי כדי שתהא נח לכבוש, עיין רשב"ם ז"ל, ועיין מ"ש פ"ע ז"ל ע"ש. ונ"ל בזה יובן מש"ה אחד היה אברהם ויירש את הארץ, כי עיקר כח הירושה בא על ידי הילוכו בארץ ובזה יובן כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם יהיה בעזרו, קובע מקום בכונתו להתפלל כנגד א"י וירושלים ובהמ"ק, דנמצאת ארץ ישראל היא מקום תפילתו, אלקי אברהם אשר על ידו היתה זכיית המקום הזה, יהיה בעזרו מדה כנגד מדה, לכן אמר אלקי אברהם ולא אמר אלקי יצחק ואלקי ישראל:

פרק שמיני

דף ק"ט. תלאו הכתוב במנשה. הא דתלאו במנשה ולא תלאו באחרים שעבדו ע"ז, נ"ל בס"ד מפני כי מנשה לעיני הרואין נתקנה קנאת כבודו של מרע"ה, דאמר רבא מנשה כשהרג את ישעיה הע"ה מיידן דייניה וקטליה, דא"ל משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואתה אמרת וארא את אדני, משה רבך אמר, מי כה' אלקינו בכל קראינו אליו, ואתה אמרת דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, משה רבך אמר את מספר ימיך אמלא ואתה אמרת והוספתי על ימיך וכו' בגמרא, ואע"ג דכל אלו דברי עלילה הן, עכ"ז לעיני הרואין קנאת מרע"ה הוא מתקנאת, לכן כאן במקום שראוי לכתוב משה, נכתב מנשה:

שם. לעולם ידבק אדם בטובים. נ"ל בס"ד תיבת לעולם ריבה אפילו מי שהוא צדיק וגדול בתורה ומע"ט כמרע"ה, ידבק בטובים, ואל יסמוך על זכותו הגדול בלבד. אי נמי אפילו אם יש לו הכרח גדול בדבר כענין מרע"ה שברח מחרב פרעה למדין, ולא היה יכול לישא בת ישראל, דכלם היו אצל פרעה במצרים, והוכרח לישא את צפורה, עכ"ז ישתדל לדחוק עצמו ולדחות ההכרח ולישא בת טובים. אי נמי הכונה אע"פ שאמרו רז"ל ממזר ת"ח קודם לכה"ג עם הארץ, עכ"ז לענין נשואין שאני, שיקח בת כה"ג עם הארץ, ולא יקח בת ת"ח שאינו מיוחס. ומ"ש שיצא ממנו פנחס, כלומר שזכה פנחס להיות כהן, אע"פ שלא היתה לו מצד הדין, משום דלא נמשח עם אביו ועם אחיו, וכלפי זאת יהונתן היה כהן לע"ז, שהוא דבר רחוק וזר מאד, מצדו ומצד יחוסו. ונ"ל משום דנחשון מסר עצמו על קדוש השם, שקפץ לים תחלה, כמ"ש רז"ל ע"פ היתה יהודה לקדשו, לכן פנחס בן אחותו נדמה לו בזה שמסר עצמו על קדוש השם במעשה זמרי, כי רוב בנים דומין לאחי האם:

דף ק"י. לאו ממשה קאתית דכתיב אל תקרב הלום. נ"ל בס"ד דעע"ז טועים, שהקב"ה מרוב גדולתו אינו משגיח בתחתונים, אך הבל יפצה פיהם, ויסתם מן הכתוב הזה, דכתיב אל תקרב הלום, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא, ונמצא דשרתה שכינה בארץ על הקוצים, דאם לא היה גילוי שכינה, איך היה המקום קודש שא"ל אל תקרב הלום, ועל זה רמזו לו לאו ממשה קאתית, דכתיב ביה אל תקרב הלום, ואיך נתפתית אחר עע"ז אשר יסתם פיהם מכח פסוק זה, ועוד אמרו לו לאו ממשה קאתית, דכתיב ביה מה זה בידך, והיינו דא"ל מה זה בידך, ויאמר מטה ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ויהי לנחש, וא"ל אחוז בזנבו ויאחז, ואז שב להיות מטה בכפו, ואיך אתה תהיה שמש לע"ז, שהיא גוגדא דנחש. ועוד נ"ל בס"ד דמרע"ה נשתבח בשתים דברים יקרים שלא נמצאו בזולתו, הא' שזכה לתכלית הענוה שנקראת מה, כי אחר מדרגת מה אין יותר ממנה, והב' דארז"ל כל הנביאים נתנבאו בכה, ומרע"ה לבדו נתנבא בזה כי היתה שכינה מדברת מתוך גרונו, וז"ש לאו ממשה קאתית, דכתיב ביה מה זה בידך, ר"ל מדה של מה ומעלה של זה, ישנם בידך דוקא, ואיך תרד לשפל המדרגות להיות שמש לע"ז:

שם. לאו ממשה קאתית דכתיב ביה ואתה פה עמוד עמדי. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, דמרע"ה היה בחינת הבל שהוא בסוד הפה לכן היה כוחו בפיו, אבל קין היה בסוד הגבורות שהם בחינת מעשה שהם בזרוע וכף ואצבעות, וז"ש ואתה פה כלומר בחינת הבל שהוא בפה, ולכך כחך בפה, על כן עמוד עמדי לקבל נבואה שהוא בסוד הפה, ולא תעסוק בכהונה שהיא בסוד המעשה שבידים, לכן ואתנה אליך את כל המצות והחוקים והמשפטים שהם בפה ועל זה אמרו לו אבי אביך אפילו לכהונה שבקדושה, א"ל הקב"ה אין זה כבודך ואתה תהיה כהן שמש לע"ז הטמאה, ובזה יובן גם דבריהם הראשונים שא"ל לאו ממשה קאתית, דכתיב ביה אל תקרב הלום דארז"ל משה אמר הנני לכהונה, וא"ל הקב"ה אל תקרב הלום:

שם. ששב לאל בכל לבו. דקדק לומר בכל לבו, נ"ל בס"ד דמוכח בירושלמי שהביא רשב"ם ז"ל אע"פ שחזר אח"כ לקלקולו, עכ"ז לבו שלם, דהיה מגנה ומבזה הע"ז לפני עובדיה ומטה לבבם למאוס בה, ונמצא לבו היה שלם מעיקרו בתשובה ולא חזר אלא בשביל פרנסתו. גם רמז באומרו בכל לבו, כי בתוך לב יש אותיות תמיד כזה למ"ד בי"ת, ואמר בכל לבו כלומר תשובתו היתה בתמידות הרמוזה בכל אותיות לבו:

שם כיון שראה דוד שממון חביב עליו ביותר שמו נגיד על האוצרות. נ"ל יתכן היה מנהגם דהממונה על האוצרות יתנו לו פרס מרובה, כדי שלא יהיה נחשד בגניבה. ונ"ל כי היה לו אמונה בו ביותר מפני שראה שהוא לא היה רוצה ליהנות מאחרים, דהא ודאי אם היה רוצה לקבל מתנות היו ישראל מעטרים אותו בזהובים לכבוד מרע"ה, אלא דודאי הוא לא היה מקבל בחנם, והוכרח להיות כומר לע"ז בשביל פרנסתו:

דף קי"א. הוא יאי וגולתיה יאי. נ"ל דזה היה קודם שנעשה רבינו הקדוש נשיא, דאיך יתכן שלא הכירו רבי שמלאי אם היה נשיא, ואם היה מרחוק הרבה איך הכיר יופיו ויופי טליתו ולא הכירו בצורתו, ועוד בעת שקרב אליהם היה לו להודיע לרבי ינאי, מי הוא זה, אך נ"ל למאי הוצרך רבי שמלאי להודיע ד"ז לרבי ינאי, דמאי נ"מ מזה ואין דרכן של חכמים לשיח שיחה שאינה צריכה. ונ"ל בס"ד דראה ר"ש דרבי היה מהלך בשביל הדרך, וכשראם נטה משביל הדרך שהיה מהלך בו ובא מהלך כנגדם, ומזאת הבין שרצונו לדבר עם רבי ינאי ולכך הודיעו דבר זה כדי שידע איך יתנהג עמו בכבוד. ומ"ש לית דין צבי למילף, קשה מהיכא ידע זה, ונראה שראה אחר ששמע הטעם של הקש המטות, הקשה לו תיכף ומיד אי מה מטה האב נוטל פי שנים, קודם שנתיישב בדבר, והבין דקושיא זו היתה שמורה תחת לשונו, ולכן נראה שהוא היה יודע זה הטעם, ולא שאל מחסרון ידיעה אלא כדי להקשות, והיינו כי לקושיא זו יש שלשה אופנים לתרץ אותה, הא' כמ"ש אביי, אמר קרא בכל אשר ימצא לו ולא לה, והב' כאשר אמר רנב"י אמר קרא ראשית אונו ולא אונה, ועל שני תשובות אלו יש קושיא כמ"ש בגמרא והג' היא תשובה העקרית, כאשר אמר רבא דאמר קרא

לו

לו משפט הבכורה, לו לאיש ולא לאשה, וזו אין עליה תשובה ורבי ינאי הבין שהוא יודע כל אלו הטעמים, ושאל אותו מפני כי אמר אולי ישיב לי כפי שני הטעמים של אביי ורנב"י ואז אקשה לו, ולכן רבי ינאי לא השיב לו תשובה על זאת, כי אמר הוא יודע כל הטעמים וגם טעם העקרי ואינו שואל אלא כדי להקשות:

דף קט"ו. אמר אביי גמירי דלא כלה שבטא. נ"ל בס"ד לכך כתיב ששם עלו שבטים שבטי יה, דייחם עלייהם לא"י על שבטי יה, דהם יורשים הקיימים דלא כלה שבטא. וקראם שבטי יה, כי י"ב שבטים משלימים מספר שם י"ה, אם תחשוב מן אברהם יצחק ויעקב בראש:

שם. מה לבת בנו שכן יפה כחה במקום האחים. קשה למה לא א"ל ריב"ז דבר זה מעיקרא, ולמה הביא לו מקודם פסוק אלה בני שעיר. ונ"ל בס"ד כשהביא לו פסוק אלה בני שעיר, היתה כונתו לומר לו, פירכה זו, שרמז אותה לי בזה דבא ללמדו שמצינו בהאי קרא דהיורש של הבן גדול כוחו לגבי האחים שהם דודיו לירש עמהם נכסי זקינו, כאשר נמצא כאן דבן צבעון ירש עם דודיו, משא"כ הבת הורע כוחה לגבי אחיה שאינה יורשת עמהם, ובזה רמז לו הפירכה ולא אמרה בפירוש אלא שמגה ברמז, מפני כי ידע ריב"ז שזה הצדוקי ודאי לא ישיג כונתו להבין הפירכה הזאת מכח זה הפסוק שאמרו אליו, ולכך יפתח פיו כנגדו לומר רבי בכך אתה פוטרני, וכאשר היה כן באמת, ואז יבא ריב"ז לבזותו ולומר לו, אם אתם דברים שלי לא ידעתם ולא הבנתם כונתי ועומק דברי, איך תבינו עומק דברי תורתינו הקדושה דברי אלקים חיים, וכן עשה אח"כ דחרפו וא"ל שוטה ולא תהיה תורה שלימה שלנו כשיחה בטילה שלכם, ואז בסוף הגיד לו הפירכה בפירוש, מה לבת בנו שכן יפה כוחה במקום האחים, תאמר בבתו שהורע כוחה במקום אחים, ובאמת כבר רמז לפרכה זו בהזכיר לו הפסוק אלה בני שעיר דשם נראה דיורש של הבן גדול כוחו לגבי האחים שהם דודיו, וא"כ מזה יבין לענין זה לומר בת בנו שאני, משום דגדול כוחה לגבי דודיה האחים שיורשת עמהם, אבל בת האב הורע כוחה דאינה יורשת עם אחיה בני אביה, ולכן אמר קרא עליו המקרא הזה, כלומר על ענין שלו שהוא בא לדון בו קל וחומר קרא המקרא הזה, קריאה דוקא, ולא ביאר לו מה כונתו לומר בזה:

שם. ולא תהיה תורה שלימה שלנו. נ"ל בס"ד, כונתו על הקבלה והמסורת אשר הצדוקים מכחישים בה ולא יאמינו שהיא מקובלת ומסורה מן מרע"ה, אלא אומרים החכמים בדו אותה מלבם ח"ו, ואלו הצדוקים הבל יפצה פיהם, כי באמת תורתו של מרע"ה המסובבת במדת הענוה הגדולה הנקראת מה דכתיב והאיש משה עניו מאד, וג' מה, שהוא תכלית ענוה כי אמר ונחנו מה, ולז"א תורה שלמה, תיבת שלמה מורכבת משני תיבות, של מה, ר"ל תורה של מרע"ה המסובבת במדת מה שלנו היא עתה, ולא בדינו דבור אחד מלבינו:

דף קט"ז. כל מי שאינו מניח בן ליורשו, הקב"ה מלא עליו עברה. קשה כיון דאיירי במי שנשא אשה, דהא לא אמר כל שאינו נושא אשה, א"כ זה שנשא ולא הוליד, מה בידו לעשות. ונ"ל דודאי אם הוא עקר אין זה בכלל, אך נשא אשה והמתין לה עשר שנים, ועכ"ז לא נשא אשה אחרת כדי שיוליד, או שהוליד ומתו בעונו, על זה קאמר מלא עליו עברה. והא דאמר לשון עברה, דאיש ואשה שזכו י"ה בניהם, שמאיר שם י"ה בנרנח"י שלהם, וחמש פעמים שם י"ה עולים מספר ע"ה, אשר בהשפעתם זוכה להוליד בן דתרגומו בר, ולכן אמר מלא עליו עברה, שהוא צירוף בר ע"ה, או יובן עברה בהפוך אתוון בערה, כי לא זכו אש אוכלתן ואז יהיה להם תבערה. גם בה של עברה עולים ז', ואז עברה הוא זרע, וכיון שזה חסר זרע שאין לו בן ליורשו מלא עליו עברה:

שם. ריב"ל לא אזיל לבי טמיא אלא למאן דשכיב בלא בני. הנה ודאי כונת הגמרא הוא דשכיב בלא בן זכר, ואין ר"ל בלא בני כלל, דאין לו אפילו נקבות, דהא מייתי עלה מ"ש רב יהודה בשם רב להולך בלא בן זכר, וזה ברור, ועיין בהרי"ף ז"ל, אך מאמר זה צריך ביאור, למה קשה עליו המת בלא בן זכר, אע"ג דיש לו זרע נקבה, ונראה כי לבו נשבר וחלש דעתיה על כי אין לו זרע שיאמר עליו קדיש אחר פטירתו, כי ידוע הקדיש בתרא דברכו דקודם עלינו לשבח מציל או"א מדין גיהנם, וגם מעלה אותם מדרגה אחר מדרגה, והבת לא אפשר לומר קדיש:

שם. דוד הניח בן כמותו נאמר בו שכיבה. נראה נרמז זה בשמו הטוב, דויד ביו"ד הוא דו י"ד דהיינו דו ר"ל שתים, וי"ד ר"ל כח, מלשון ולא היה בהם ידים לנוס, כי גם אחר שנפטר מעוה"ז, עדיין שתי כוחות מחוברים יחד, שהם כחו וכח בנו. אי נמי יד מלשון מקום כמו מציב לו יד, וכן יד אבשלום, ר"ל מקומו ומקום בנו, אבל יואב הוא ב' אוי, דהיינו אוי מצד חסרונו מן העולם, ואוי על חסרון המגיע מצד בנו דאינו ראוי כמוהו. או יואב וי אב, שיש לו וי מצד בנו שלא היה כמוהו:

שם. קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות. פירוש בתוך ביתו שיש לו אשה ובנים, ומבקשים לחם ואין, דצערו מרובה מאד, אבל אם עדיין אין לו אשה ובנים, לא אכפת לו כ"כ משום עצמו בלבד. ואומרו יותר מחמשים מכות, לכן כתיב ויען ה' את איוב מן הסערה בנו"ן סתומה, שמספרה חמשים, כי היה גופו סגור בחמשים, וכן אותיות עוני הוא ו"י על נו"ן. ומ"ש כי על זה בחרת מעוני, נ"ל היכן מצא שבחר ביסורין יותר מעוני. ובילק"ט הביא מדרש תנחומא פרשת משפטים וז"ל אמרו רבותינו כל היסורין לצד אחד והעניות לצד אחד, בשעה שבא השטן לקטרג על איוב כד"א ויען איוב את ה' ויאמר החנם ירא איוב, א"ל הקב"ה לאיוב מה אתה רוצה עניות או יסורין, א"ל מקבל כל יסורין שבעולם ולא עניות, מיד ויצא השטן מאת פני ה' ויך את איוב בשחין רע, מכף רגלו ועד קדקדו, התחיל צווח וכו' א"ל אליהוא מה אתה עומד וצווח הלא אתה הוא שבחרת בנגעים יותר מהעניות, שנאמר השמר אל תפן כי על זה בחרת מעוני עכ"ל ע"ש:

שם. כל מי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו. נ"ל בס"ד רמז לפי דרכו על הנפש שהיא יושבת בתוך ביתו של אדם שהוא גופו שנקרא בשם בית, ולצער על ביטול עשה, וחולה על ביטול מצות ל"ת, ולז"א ילך אצל חכם שהוא רופא של הנפש. גם חכם עולה מספר חיים לנפש, ומלמדו תורה הנקראת טוב בארבעה חלקיה, שהם פרד"ס, וד"פ טוב עולה מספר חכם. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו, פירש דידוע היסורין באים מחכמה, כמ"ש אשרי הגבר אשר תיסרנו יה, ולכן איש חכם הנשפע מחכמה יכפרנה, עכ"ד נר"ו:

דף קי"ז. רבי יאשיה אומר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ. נ"ל בס"ד טעם לשני סברות אלו, דמצינו דהקב"ה הבטיח לאברהם אע"ה על מתנת הארץ, אך תלה אותה בשעבוד ת' שנה, דאחר שיהיו בגלות ת' שנה יזכו בארץ והם לא היו במצרים ת' שנה, אך י"א קושי השעבוד השלים המנין, וא"כ בזמנם יצאו וכאלו עבדו ת' שנה ואלה מתנת הארץ, לכן ס"ל ליוצאי מצרים נתחלקה, אבל רבי יונתן לית הא טעמא דקושי השעבוד השלים אלא השלימו המנין בשעבוד המלכיות, ולדידיה כשיצאו ממצרים עדיין לא זכו במתנת הארץ, אך הקב"ה הקדים ליתן להם הארץ קודם שהשלימו הזמן בשעבוד מלכיות, משום דזכר להם חסד זה שהלכו ארבעים שנה בארץ לא זרועה בבטחונם בו, לכך

הקדים ליתן להם את הארץ בזכות זה שהלכו בארץ לא זרועה, וכמ"ש הכתוב כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, ולכן ס"ל לבאי הארץ נתחלקה, כי הם שזכו בה אחר מהלכם בארץ לא זרועה :

ועוד נ"ל בס"ד, דפלוגתא דרבי יאשיה ורבי יונתן הכא תלויה בפלוגתא אחרת דאיכא בינייהו בענין וא"ו לחלק או וא"ו להוסיף, דפליגי על פסוק אביו ואמו קלל דמיו בו, דרבי יאשיה ס"ל וא"ו מוסיף על ענין ראשון, ואם קלל שניהם יחדיו הוא דחייב, אבל אם קלל אחד משניהם פטור, ורבי יונתן ס"ל וא"ו לחלק, והכי קאמר אביו או אמו, ולכן חייב גם על אחד מהם דוקא. עוד ידוע מ"ש בפרק המוכר פירות דף ק', תנא הלך בה לארכה ולרחבה קנה, דכתיב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, והקשו הראשונים ז"ל דלא אשכחן דהלך אברהם אבינו אלא לארכה בלבד, ותירצו דקנה למ"ד וא"ו לחלק דאמר לו לארכה או לרחבה, וכמ"ש הרב מהר"י אלגאזי ז"ל הקדמה זו בב"מ. עוד כתב הרב הנז' דמ"ש הגלות נחשב מלידת יצחק, ובזמנם יצאו היינו דוקא למ"ד וא"ו להוסיף דנמצא לא קנה א"א את ארץ כנען כיון דלא הלך אלא לארכה, ואז נחשבת ארץ לא להם, ושפיר חשבינן הגלות מלידת יצחק אבל למ"ד וא"ו לחלק קנה א"א את ארץ כנען, ולא הוי בארץ לא להם, ולכן אין הגלות נחשב אלא מעת ירידתם למצרים עכ"ד ע"ש, ובזה מובן טעם פלוגתייהו, דרבי יאשיה ס"ל ליוצאי מצרים נתחלקה, אזיל בתר סברה דידיה דס"ל וא"ו להוסיף, ולא קנה א"א את ארץ כנען, וא"כ חשיבה ארץ לא להם, ושפיר הגלות נחשב מלידת יצחק, ובזמנם יצאו ואז חלה מתנת הארץ בעת יציאתם, ולכך נחלקה כפי חשבונם, אבל רבי יונתן ס"ל לבאי הארץ נתחלקה, דאזיל בתר סברתו, דס"ל וא"ו לחלק וקנה א"א את ארץ כנען, ולהכי אין הגלות נחשב מלידת יצחק ולא יצאו בזמנם, ועדיין ביציאתם לא חלה מתנת הארץ ולהכי לא נתחלקה לחשבונם, אלא נתחלקה לבאי הארץ שזכו בתורת חסד, בעבור שהלכו במדבר בארץ לא זרועה, ולכך עשה עמהם חסד זה במתנת הארץ :

שם. למה"ד דומה לשני כהנים שהיו בעיר אחת וכו'. בס"מ כתב על זה פירוש וביאור ע"ש, וא"ת לפ"ז מאי איכא נפקותא בין מ"ד לבאי הארץ, ובין מ"ד ליוצאי מצרים, נראה הנפקותא הוא לאותם הטפלים, שהם פחות מבני עשרים שלא נמנו :

שם. שכל נחלות שבעולם חיים יורשים מתים, וכאן מתים יורשים חיים. צריך להבין למה הוצרך התנא להאריך ללמדנו דבר זה, שהוא פשוט ומובן מעצמו לכל השומע ד"ז. ונראה דנתכוין התנא בדבר זה לפרש, כי בו רמז לדבר עליון בעניני הנשמות המגולגלים, אשר ביאר לנו רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, במאמר רב ששת דהו"א חדאי נפשאי חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי, דנפש המגולגלת בגוף זה, אם עשתה רוב התיקון שלה בגוף הראשון, הנה תחזור לגוף הראשון אחר גמר תיקונה בגוף השני. וכל תיקונים בתורה ומצות יתחברו עם תיקונים שעשה גוף הראשון, ונמצא בזה מתים יורשים חיים, כי מתים הם גופים הראשונים שמתו יורשים המעשים שעשו גופים החיים עתה בעוה"ז, וכמ"ש רב ששת שהיה בו גלגול נשמת בבא בן בוטא, לך קראי, לך תנאי, כי הרוב עשה גוף בבא בן בוטא, ואם הרוב עשה גוף השני, אז מעט שעשה גוף הראשון ירשנו ויקחנו גוף השני, וזהו חיים יורשים מתים. ועוד נראה רמז בזה על נשמות הבאים בעיבור, שהם חולקים במעשה המצות שעושים הגופים החיים אשר נתעברו בהם, ואין להם נזק וחסרון מן עונות שלהם, וזהו מתים, אשר כבר מתו יורשים חיים, אלו הגופים שנתעברו עתה בהם אמנם נפשות שבאו בגופם בסוד הגלגול ונתקנו אז חיים אלו הגופים יורשים מתים, אותם גופים שמתו וכאמור :

שם. עילה טובה קמ"ל דאבעי ליה לאינש לאזדהורי מעינא בישא. קשה לפי פירוש רשב"ם ז"ל, הול"ל זה על דברי יהושע ולא על פסיק זה. ונ"ל בס"ד, דדייק עילה טובה זו מפסוק זה, שאמרו אותו שלא לצורך לענייניהם, דבכבר אמרו ואני עם רב, ועל זה היתה מטרת שאלתם, ואם הם האריכו בדברים שאין בהם צורך, למה שנאן הכתיב לז"א עילה טובה קמ"ל, דאיבעי לאינש לאזדהורי מעינא בישא, אם ידבר על איזה רבוי של בנים או של עושר דבעת הזכירו הרבוי יאמר לשון בקשה כן ירבה וכן יפרוץ, או ה' ישמרם, וכיוצא, כי לכן בני יוסף אע"פ שאין להם מורא מן עיה"ר, הקפידו לזכור דברי ברכה על עצמן בעת שהוכרחו לומר, ואני עם רב דהוסיפו לומר אשר עד כה ברכני ה' :

ומה שאמרו עד כה ברכני ה', רמזו באותיות כה על ברכה שבירך יעקב אע"ה את יוסף הע"ה בן פרת יוסף בן פרת עלי עין, שיש בפסוק זה צרופי שמות המגינים מן עיה"ר כידוע, והוא עשרים אותיות ועם אות ה' שהוסיף לו מלאך גבריאל בשמו שקראו יהוסף כדי לשמרו מן עיה"ר של מצרים בעת שימלוך עליהם, וידוע דאות ה' מסוגלת לשמירה מן עיה"ר, הרי נעשה לו שמירה ע"י כ"ה שהוא כ' אותיות של פסוק בן פרת יוסף, ואות ה' שהוסיף לו בשמו, ונעשה זה קרן קיים לזרעו לשומרם מן עיה"ר. ועוד נ"ל בס"ד רמז בתיבת כה על כ"ה אותיות של אברהם ויצחק במלואם שיש בהם כ"ה אותיות דמצינו שברך אותם יעקב אע"ה, ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק, ועי"כ וידגו לרוב, שיהיו כדגים שאין שולטת בהם עיה"ר. אי נמי אברהם יצחק תשעה אותיות ויעקוב מלא בוא"ו, וישראל וישורון מלא בשני ווין יעלו סך הכל כ"ה אותיות. ובזה פרשתי כה תברכו את בני ישראל, כי אותיות השמות הם צינורות לשפע הברכה כמ"ש הרב ערבי נחל ע"פ נפש חיה הוא שמו, ומאחר שברכם ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק, ועי"כ ידגו לרוב בקרב הארץ שיהיו כדגים, לכן אמרו עד כה ברכנו ה', כי יעקב אע"ה בירך אותם ברוה"ק ולכך ברכה שלו תתיחס להשי"ת. ונ"ל עוד מ"ש עד כה רמזו בזה על מספר ל"ט שמתים בעיה"ר, כמ"ש בגמרא במציעא פרק המקבל רב אזל לבי קברי עבד מה דעבד אמר ל"ט מתו בעיה"ר, ואחד בדרך כל הארץ ע"ש, והנה עד כה עולה ל"ט, וזהו ברכנו ה' שניצולים מן אותם ל"ט המתים בעיה"ר :

שם. א"ל לכו והחביאו עצמכם ביערים כדי שלא תשלוט בכם עיה"ר. קשה טענו שהם עם רב וצריכין מקום גדול והוא השיב להם תיקון להצלתם מן עיה"ר, וה"ז דומה לטענו חיטים והודה לו בשעורים. ונ"ל בס"ד הכונה לומר אתם צריכין להחבא עצמכם ביערים שלא תשלוט עיה"ר ברבוי שלכם, ואם אני נותן לכם מקום גדול כפי הרבוי שלכם בזה יטילו בכם עיה"ר, אע"פ שאין רואים בעיניהם הרבוי שלכם, כי מן גודל המקום יבינו שאתם רבים במספר, על כן תצמצמו עצמכם במקום שהוא צר לכם, כדי שלא ירגישו אחרים ברבוי שלכם מחמת המקום. ונ"ל עוד רמז להם סגולה לבטל עיה"ר, שכתב הרב הקדוש מהרש"ם ז"ל וכתבתי אותה בסה"ק אדרת אליהו פרשת במדבר שיראה הנחיר שלו ע"ש, ורמז להם על הנחיר באותיות יערה כי העין תתחלף באות ח' באחה"ע, והא תתחלף באות נו"ן באי"ק בכ"ר גל"ש דמ"ת הכ"ך הרי יערה אותיות נחיר :

שם. אל תקרי עלי עין. אלא עולי עין. פירש הערוך עולי לשון עילוי ע"ש. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י

ז"ל בשער ההקדמות, כי העין היא מספר ק"ל ומספר המעולה שבה הוא מספר נח שהוא צירוף חן שממנה נעשה בת עין שבתוך העין אשר משם תהיה הראיה ע"ש, ועיין עוד בשער הפסוקים, בפסוק ונח מצא חן בעיני ה' ע"ש, וזהו בן פרת יוסף, פרת לשון חן, בן חן בעיני ה', פרת עלי עין, ר"ל זה החן הוא חלק המעולה והמשובח אשר במספר עין, כי ממנו תהיה בת עין שבה הראיה, והוא יהיה לו חן המגין מן ראיה של בת עין שנעשית ממספר נח :

ברם י"ל אמאי אמרו ליהושע פסוק זה של בן פרת הנאמר על יוסף הע"ה, והיה להם לומר פסוק וידגו לרב האמור על זרעו, וגם זה כתוב בתורה קודם בן פרת. ונ"ל בס"ד כי פסוק וידגו לרוב הוא מסייע ליהושע שא"ל החביאו עצמכם ביערים, והיינו כמו הדגים שהם נחבאים במים, ואין העין רואה אותם, ולכך אין עיה"ר שולטת בהם, והם רוצים שיתן להם מקום, שיספיק להם בהיותם בו בגלוי, לכך א"ל פסוק בן פרת וכו' ולפ"ד הערוך ז"ל דפירוש עולי עין, שיתבטלו מן העין, דלא מסייעא שלא תזיק להם, אלא יתעלו ויתרבו ממנה ע"ש, אתי שפיר הטעם שהביאו לו פסוק זה של בן פרת, שלא יאמר אע"פ שבירך אתכם וידגו לרב, אתם צריכין לחוש ולברוח מעיה"ר, לכך הביאו לו זה הפסוק דמוכח אדרבא הם מרויחים אם יראום בעין רעה ויתעלו מזה הפרסום שמגלים עצמן לעיני בני אדם. ונ"ל לכן ניתנה ברכה לדגים ביום חמישי, כי מספר חמשה מציל מן עיה"ר כמ"ש הרב פתח עינים בברכות דף כ' ע"ש, ולכן נוספה ליוסף הע"ה אות ה' בשמו, ואם תחשוב יהוסף במלואו כזה יו"ד ה"ה וא"ו סמ"ך פ"ה יעלה ראש המלוי כמנין דגים, רמז שנתנה לו ברכה של דגים, ונקרא כלכל בדברי הימים, וס"ת פסוק אל היכל קדשך ביראתך כלכל, וידוע מ"ש בספר דן ידין דפסוק זה מסוגל להציל מן עיה"ר ע"ש, ולכן נרמז שמו בס"ת הכתוב הזה דהוא נקרא כלכל כמ"ש דרדע וכלכל, ואחז"ל כלכל זה יוסף :

דף קי"ט. א"ר חדקא שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי רבי עקיבה, וכך היה רבי שמעון השקמוני אומר. י"ל למה בתחלה הזכירו בשם שמעון בלבד, ואח"כ קראו רבי, ועוד קשה, אריכות לשון זה למה, והול"ל א"ר חדקא א"ר שמעון השקמוני מתלמידי רבי עקיבה, ועוד למה הוצרך להודיע שהיה מתלמידי רבי עקיבה. ונ"ל בס"ד, כי הוא היה חבר של ר"ח קודם שנסמך ונקרא רבי, ולכך אמר שמעון השקמוני היה לי חבר, ולא קראו רבי, אך בעת דר"ח אומר דבר זה במדרש משמו כבר נסמך ונקרא רבי. ומה שהוצרך להודיע שהיה מתלמידי רבי עקיבה וגם האריך בלשונו לומר, וכך היה ר"ש השקמוני אומר, נ"ל בס"ד, דאיתא בגמרא דשבת דף צ"ו, מקושש זה צלפחד דברי רבי עקיבה, א"ל ריב"ב בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, אם כדבריך התורה כסתו, ואתה מגלהו, ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק ע"ש, וקשה באמת רבי עקיבה למה גלהו אחר שהתורה כסתו, ואמאי לא חש להכי כדא"ל ריב"ב. ונ"ל בס"ד, דכתבו התוס' כאן בדף קי"ט ע"ב, דאיתא במדרש לש"ש נתכוון, שהיו איזה אנשים מישראל אומרים כיון דנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ במעשה המרגלים שוב אין חייבין במצות, לכך עמד וחלל את השבת, כדי שיהרג ויחזו אחרים ויראו ע"ש, ולכן רבי עקיבה לא חש לגלותו, דאדרבה שבח הוא זה אליו שנתכוין לש"ש, שמסר עצמו למיתה בשביל קיום המצות שיקיימו ישראל, ולא יטעם היצה"ר לפרוק עול מצות מעליהם, ולפ"ז מוכרח לומר מ"ש ר"ש השקמוני דבר זה על צלפחד, שמגלגלים חובה ע"י חייב מדעתו אמר זה, ולא שמעה מן רבו רבי עקיבה, אע"ג דאמרינן בעלמא כל תלמיד האומר ד"ת בשם מסתמא שמעה מן רבו, וכ"ש בספרי הכללים, הנה כאן א"א לומר דהא מוכרח לומר דרבי עקיבה לא ס"ל דמקושש הוא חייב ונתגלגלה חובה על ידו, דא"כ איך גלהו, ולכן מוכרח לומר דס"ל לרבי עקיבה מקושש זכאי, ונתגלגל זכות על ידו. ובזה נתרץ בס"ד דקדוק א', איך אומר על מרע"ה לא ידע באיזה מיתה ימית את מקושש, דמאחר דגילה הקב"ה המחלל שבת חייב מיתה, ודאי גילה לו באיזה מיתה ימות המחלל את השבת, ובזה ניחא דודאי גילה לו מחלל שבת בסקילה, אך חשב כיון דמקושש כונתו לש"ש, ימיתהו במיתה דקילה מסקילה, כי חנק קיל מסקילה, ועוד דראוי לשנות מיתתו כדי שיהיה ניכר לעיני כל ישראל, דמקושש אע"ג דחלל שבת אינו דומה לשאר מחללי שבת, מפני דכונתו היתה לש"ש, דמשנה מיתתו זה סימן לדבר זה, ולכך מחמת סברה זו הוצרך לשאול על דינו מפי הגבורה, והשיב לו דאין לשנות הדין אלא ידין אותו כשאר מחללי שבת :

שם. אמרו לו אם כבן אנחנו חשובין ירש כבן, ואם לאו תתייבם אמנו, קשה למה מיהרו לומר ואם לאו שהוא נגד זכותם אשר יבקשו, יאמרו תחלה תן לנו ירושה כבן, ואם יאמר לאו אז יאמרו לו א"כ תתייבם אמנו. ונ"ל בס"ד, דהם חכמניות היו, ויודעים דאם הרב יושב ודורש בענין אחד, אין רשות לתלמיד לשאול אותו בענין אחר, דהוי שואל שלא כענין ואין משיבים לו, ולכן הם ראו שהיה דורש בפרשת יבמין, איך יאמרו תן לנו ירושה, לכך הכניסו בתביעתם דברים של תביעה על יבום מתחלת דבריהם, כדי שיהיו נחשבים שואלין כענין :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דידוע דמרע"ה שם שופטים על ישראל לדון דיני ממונות שלהם דוקא, אבל דיני איסור והיתר היה הוא דן אותם, ולכן בנות צלפחד שהיתה שאלתם בענין נחלה שהיא ד"מ, ורצו לשאול זה ממרע"ה, חשו אם ישאלו דבר זה יאמרו להם תלכו אצל שופטים ודיינים ששם אותם מרע"ה, לכך התחכמו לערב עם שאלתם שאלה באיסור והיתר, שהוא דין יבמין, דאין ראוי לשאל דין זה אלא למרע"ה בלבד, ולכן אמר אמרו לו דייקא :

שם. בנות צלפחד חכמניות היו, דרשניות היו, צדקניות היו. נ"ל בס"ד כל זה רמז בשם צלפחד אביהם שהוא ר"ת פאר לבנותיו צדקניות חכמניות דרשניות, וגם יש להם עוד רמז אחר בשמו, דארז"ל על אילן הנקרא צלף יש בו ג' מיני פירות שהם תמרות ואביונות וקפריסין, שלא נמצא כן בשאר אילנות, ואילן זה שהוא צלף הוא רמוז בשם אביהן צלף חד, לרמוז כמו דהצלף יש בו ג' מיני פירות כן הוא יש לו בנות שנשתבחו בשלשה שבחים, חכמניות דרשניות צדקניות, ולז"א למה יגרע שם אבינו, כי אנחנו יש לנו רמז טוב בשם אבינו שנהיה חשובין כבנים, ברמז זה הרמוז בשם אבינו :

שם. מתוך שצדקניות היו נעשה להם נס כיוכבד. פירש רשב"ם ז"ל בטחו בזכותם שיעשה להם נס כיוכבד. מקשים אמאי לא אמר שיעשה להם נס כשרה. ונ"ל בס"ד, כי יוכבד היתה עדיין בחיים בימיהם, ודימו עצמן לה, ואין דרך לרמוז עצמן לדורות ראשנים הרחוקים הרבה מדורם, ועוד איך ידמו עצמן לאמנו הראשונה שבאמהות. ונ"ל דהגינה מצות ציצית עליהם, כי ידוע דמצות ציצית מסוגלת לבנים, לכן ד' כנפות הם ובכל כנף יש כ"ו קשרים, שהם מספר בן, וידוע מ"ש רז"ל שע"י צלפחד היה סיבה שנתנה פרשת ציצית לישראל, לכך נסמכה פרשת ציצית למקושש, דאיתא בילקוט תנא דבי אליהו, וימצאו איש מקושש, א"ל הקב"ה למרע"ה מ"מ חלל זה את השבת, א"ל רבש"ע אתה יודע, א"ל אני אומר לך מפני שבכל יום תפילין בראשו תפילין בזרועו ורואה אותן, ונמנע מן העון, עכשיו שאין עליו תפילין חלל זה את השבת, צא וברור להם דבר שינהגו בו בשבת ובי"ט, שנאמר ועשו להם ציצית, לפיכך נסמכה פרשת

פרשת ציצית לפרשת מקושש ע"כ, נמצא מכח מעשה אביהן היתה סיבה שנתנה ציצית לישראל, שהיא מסוגלת לבנים, לכך זכו להתעבר ולהוליד בנים :

שם. שנולדו בה סימני נערות. נ"ל בס"ד הטעם שעשה לה נס זה שחזרו לנערותיה, ולא ילדה בעודה זקנה, דהא כבר ילדה את אהרן ומרים בהיותה זקנה בת קכ"ז ובת קכ"ד, היינו שלא יבואו להרהר על עמרם שלקח את דודתו שעתידה תורה לאסור אותה, לכך עשה לה גם פלאי זה להוכיח כי מה' יצא הדבר, שהוא יתברך היה לו רצון בזה שיקח את דודתו, דאם הדבר הזה היה מגונה לפני הקב"ה לא הוה עביד להו נס גדול כזה ובזה יובן הטעם שהיו אהרן ומרים מרקדין ושמחין כי הם נולדו בזמן שהיתה זקנה שלא נעשה לה נס זה עדיין והיו חוששין מן הלעז שיאמרו נולדו מאשה שעתידה התורה לאוסרה, ולכן אחר שנעשה לה נס זה דאז גם עליהם לא יש לעז שמחו ורקדו בדבר זה. ועוד נ"ל בס"ד הטעם שעשה לה נס זה, שלא יאמרו ישראל עדיין דברי עמרם נכונים הם בגירוש הנשים, והא דהחזיר מפני שהיתה זקנה וברור אצלו שלא תתעבר :

דף ק"ך. בישיבה הלך אחר חכמה. נ"ל בס"ד רמז עוד לפי דרכו. אחר אותיות חכמה יש אותיות נוטל, כלומר אם תראה שזה נוטל הדברים בלבו ומוחו למדהו תורה, ואם לאו אל תלמדהו, אך במסיבה הלך אחר זקנה כי אחר זקנה יש אותיות סוחר, כלומר במסיבה תתנהג כמו הסוחר, שבהיותו טרוד בעסקיו אינו מקפיד כלום על אכילתו ושתייתו ומקום ישיבתו שיהיו מתוקנים היטב, מחמת טרדתו בממונו שהוא חביב עליו מאד, כן אתה לא תקפיד על הכנות של אכילה ושתיה וישיבה במסיבה :

שם. הויה אחת לכולן. נ"ל בס"ד דידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל, רוחא דשביק בה בעלה בביאה ראשונה הוא משם הוי"ה דב"ן דהסי"ן, וזו ההארה מתחלקת לכל הבנים והבנות אשר תוליד ע"ש, ונראה דבנות צלפחד לקחו חלקיה בשוה מאותה הוי"ה דב"ן, וז"ש הוי"ה אחת לכולן :

דף קכ"א. תקבריה אמיה. נראה הטעם דהאב אחוז במדת יום, והאם אחוזה במדת לילה, לכן זה שלא רגה לעסוק בתורה בלילה תקבריה אמיה האחוזה במדת לילה. או יובן בס"ד בשבח האשה כתיב, ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה, וזה שלא ראה והביט בשבח הכתוב באמו, לעשות כזאת בעסק הנפשיי שהוא לימוד התורה ללמוד בלילה, דוגמת אמו שהיא עושה מלאכתה בלילה, לכך תקבריה אמיה. ועוד נראה בס"ד שהאדם בהיותו בבטן בא מלאך ומלמדו תורה ביום ובלילה, דאין הפרש שם בין יום לבין לילה, על כן זה שרגה לפרוש מן התורה בלילה תקבריה אמיה שהיה לומד תורה בבטנה בלילה, ולימוד זה של הבטן, הוא קאי על כח הנפש הרוחני שהוא שורה וחונה על העובר בהיותו בבטן אמו. או זה שלא למד תורה בלילה תקבריה אמיה קודם זמנו, כדי שיחזור בגלגול להשלים שנותיו, ואז בע"כ תלמוד נפשו תורה בהריון בהיותו בבטן אמו גם בלילה :

שם. שבעה קפלו כל העולם. נ"ל בס"ד, הראשון היה אדה"ר שמו אדם כמספר שם הוי"ה במלוי אלפין והאחרון הוא אליהו זכור לטוב שמו מספר שם הוי"ה במלוי הסי"ן, וידוע הנהגת העולם ע"י שם הוי"ה במלוי אלפי"ן, והוי"ה במלוי הסי"ן, ולכן השבעה שקפלו העולם הראשון היה אדם, והאחרון אליהו זכור לטוב, וכל כונתינו בתורה ומצות ליחד ולזווג שם הוי"ה דמלוי אלפי"ן עם שם הוי"ה דמלוי הסי"ן, נמצא אלו אשר קפלו העולם הם שבעה, והנה המה כנגד שבעה ספירות הבנין שהם חג"ת נה"י, שעוה"ז נבנה מהם בימי בראשית, ועל זה אמר חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה :

שם. לא על פחות מבן עשרים ולא על יותר מבן ששים. נ"ל בס"ד מן אות כ"ף עד אות סמ"ך יש אותיות נשכלם או אותיות נכסלם, נרמז בזה כי רק אלו שהם מן כ"ף עד ס' דהיינו עד ועד בכלל נשכלים במנין ונכסלים שנגזר עליהם דוקא :

דף קכ"ב. עתידה א"י שתתחלק לי"ג שבטים. הנה העיקר כמ"ש הר"ן ששבט יוסף שהם מנשה ואפרים יקחו ב' חלקים דכתיב ביחזקאל יוסף חבלים ותרגם יונתן ב' חלקים, גם יש עוד הוכחה מן פרטות חלקיהם, כי אתה מוצא נחלת מנשה על גבול נפתלי, אך אפרים סמוך לראובן ושבט לוי יקח מתרומת הנשיא שהוא מלך המשיח אשר יקח הוא חלק הי"ג, ודלא כרשב"ם, וכמ"ש הגאון חיד"א ז"ל בפ"ע וזה מוכרח :

ברם צריך לנו לדעת מה מעלה ויתרון יש לישראל בחלוקה זו של י"ג, ואדרבה אם תתחלק לי"ב עדיף לכל השבטים. ונ"ל בס"ד, דקרא אמר לשמות מטות אבותם תנחלו. ואומרו לשמות, היינו כי לכל שפע צריך צינורות, והצינורות הם אותיות שם אותו דבר, או אותו אדם, והשי"ת זכר שמות שלשה אבות במתנת הארץ, והיינו שישפיע שפע לארץ ע"י אותיות האבות, אברהם יצחק יעקב שיהיו האותיות צינורות. ובזה יובן, לכו חזו מפעלות אלקים אשר שם שמות בארץ, ר"ל שמות האבות שיהיו צינורות להשפע שישפיע בארץ, ולכן אמר לשמות מטות אבותיו תנחלו, ר"ל שמות האבות :

והנה נודע כי האבות אברהם יצחק יעקב יש להם י"ג אותיות, אך מקודם שעדיין הפגם של אות א' דאדם ואות א' דאמת לא נתקן, לא יוכלו לקבל שפע באות א' דאדם, אלא קבלת השפע תהיה בי"ב צינורות מן אות ב' דאברהם עד אות ב' דיעקב, אך לעתיד שנתקן אות א', אז יקבלו שפע גם בצינור אות א' דאברהם, ונמצא לעתיד הם י"ג צינורות, לכך תתחלק הארץ לי"ג שבטים, וזה החלק של י"ג הוא גדול, שהשפע שלו ישתלשל באות א' דאברהם ומקבל השפע ממקום עליון, לכך יקחהו מלך המשיח שיבא בב"א, ואז תהיה חלוקת הארץ בי"ג שהם כנגד י"ג מכילן דרחמי, ולז"א אחד באחד יגשו, ר"ל י"ג חלקים שהם מספר אחד באחד, אלו י"ג מכילן דרחמי יגשו, ואז רוח הטומאה לא יבוא ביניהם של ישראל, דכתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ :

ובזה יובן גם צפור מצאה בית, צפור אלו ישראל, מצאה בית, שמצאה צינורות שהם מן אות בי"ת דאברהם, עד אות בי"ת דיעקב, ונעשה דרור קן לה, ולכן קרא יעקב אע"ה להר המוריה בשם בית, דכתיב אין זה כי אם בית אלקים, ולז"א טוב יום בחצריך מאלף, כלומר כאשר נקבל שפע חצריך, זו א"י מן אות אלף דאברהם ג"כ להשלים י"ג, כי בצינור זה של אות א' נקבל שפע ממקום עליון לא"י, וזה יהיה בבנין בית שלישי בב"א, ולז"א כרמי שלי הוא בית שלישי של יו"ד לפני, אז אותו זמן האלף הוא צינור אות א' דאברהם, לך שלמה, כי לעתיד יתקיים מאמר הכתוב הקטון יהיה לאלף, הוא צינור אות אל"ף דאברהם, ובזה הצעיר יהיה לגוי עצום באכות ובכמות. והנה באות **א'** רמוז שם הוי"ה שהוא צורתו וא"ו ושני יודין, כמנין הוי"ה, ולז"א בית יעקב לכו ונלכה באור ה', הוא אות **א'** שבו רמוז שם הוי"ה ב"ה

שם. שלא נטלו בגורל אלא על פי ה', נ"ל בס"ד שהם שיכנו עצמן בפרישה שפרשו מעצת המרגלים לכבוד השי"ת, לכך נתכבדו בזה שנטלו על פי ה' ולא בגורל :

דף קכ"ג. חרבי זו תפלה, קשתי זו בקשה. י"ל מה הפרש יש בין תפלה לבקשה, ולמה לתפלה

מכנה בשם חרב ובקשה בשם קשת. ונ"ל בס"ד תפלה קאי על דברים שמתפלל האדם לצורך גבוה, שהוא תיקון העולמות, וכל תפלה שהוא צורך תיקון העולמות צריך שיהיה בה סדרים כנגד אבי"ע, כאשר עשו אנשי כנה"ג בתפילת שחרית שתקנו קרבנות וזמירות ויוצר ועמידה כנגד ד' עולמות אבי"ע, שהם כנגד ד' אותיות שם הוי"ה ב"ה הרמוז בחרב, כמ"ש בזוה"ק יוד רישא דחרבא, ואות וא"ו גופא דחרבא, ושני ההי"ן תרין פנים של חרב מכאן ומכאן, ולכן כתיב חרב לה' כנודע, ולכן תפלה שהיא לצורך תיקון ד' עולמות אבי"ע שהם כנגד ד' אותיות שם הוי"ה הרמוז בחרב, כינה אותה בשם חרב, אך בקשה היא שאלת צרכיו של אדם שהם צורך עוה"ז, דימה אותה לקשת שהוא חצי עיגול, כן עוה"ז נבראת באות ה' שהיא חצי אות יוד שנבראת בה עוה"ב כמ"ש רז"ל, ע"פ ביה ה' צור עולמים. ובזה פרשתי בס"ד מאמר התנא אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, דהיינו שכר בעוה"ז, שהוא פרס שנבראת בחצי אות שנבראת בו עוה"ב, ולכן בקשה שהיא לצורך חיי עוה"ז מכנה אותה בשם קשת שהוא חצי העיגול, והצדיק עושה חיל, כלומר מלאכים גם מן הדבורים אשר יבקש בסוג בקשה שהיא לצורך עוה"ז, יען כי בצרכי עוה"ז ג"כ כונתו לש"ש, ולכן אמר אשר לקחתי מיד האמורי בחיל אשר עשיתי בחרבי זו תפלה, ובקשתי זו בקשה :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד מה בין תפלה לבקשה, ולמה זו קוראה בשם חרב, וזו בשם קשת, ע"פ מ"ש מהרי"א ז"ל על לשון שאלה ולשון בקשה, כי גדר השאלה הוא חפץ השואל מה שמפרש בשפתיו, ואף אם לא יהיה החפץ ההוא תכלית מבוקשו, רק הוא שעל ידו ישיג מבוקשו, אבל הבקשה היא תכלית המכוון המושג מן השאלה, דהיינו יש שואל אלף זהובים כדי לקנות חצר אחד בהם, הנה האלף זהובים הם השאלה שלו, אבל אין זה תכלית מבוקשו כי הוא אינו רוצה את האלף זהובים בעצם, אלא רק החצר, אבל הבקשה היא התכלית המכוון שהוא החצר, ואם אחר ששאל האלף זהובים נתנו לו החצר, הנה בזה הושלמה בקשתו, כי זה הוא תכלית כונתו בשאלתו את האלף זהובים עכ"ד, לכן י"ל תפלה נקראת השאלה מה ששאל האלף זהובים, והבקשה היא התכלית של כונתו בתפלה ההיא :

והנה ידוע שהצדיק כל שאלותיו בתפילתו, התכלית שלהם שהוא הכונה שלו, הכל הוא בעבור עבודת הבורא יתברך, שהאדם מתפלל על צרכי עוה"ז כדי לקנות בזה צרכי עוה"ב ולעשותם, וידוע כי חרב הורג מקרוב, וקשת הורג מרחוק, והאדם יש לו שני מיני אויבים הא' הם בני אדם התחתונים בארץ שהם קרובים אצלו, והב' הקליפות שהם רחוקים ממנו, ומניף דברי התפלה נעשה כוחות רוחניים שדומין לחרב שהורג מקרוב, כן באלו הכוחות הורג וממית את אויבים שהם בני אדם התחתונים שהם קרובים אצלו, ומן הכונה של התפלה שהיא התכלית הנקראת בשם בקשה, נעשה כוחות רוחניים שדומין לקשת שהורג מרחוק, כן הם יהרגו אויבים, שהם הקליפות, שהם רחוקים ממנו, לכך אמר אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי זו תפלה שהרגתי בכוחות הנבראים ממנה את אויבים התחתונים, ובקשתי זו בקשה שהיא כונה של התכלית שבראתי ממנה כוחות רוחניים, להרוג בהם אויבים העליונים שהם רחוקים:

שם. לימים העשיר אותו יתום. קשה איך יצוייר זה בנמשל, איך העשיר יעקב בעת פטירתו, והלא הברכות היו מסורים בידו מקדם קדמתה. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הרמ"ז ז"ל הטעם דחי יעקב אע"ה קמ"ז שנים, כנגד ז"פ אהי"ה שהם שבעה קצוות דבינה עילאה, ולכן מספר שמו היה שבעה הויו"ת ושנות חייו היו שבעה פעמים אהי"ה עכ"ד ע"ש, וידוע כי העושר נמשך מן הבינה שה"ס שם אהי"ה, ונמצא יעקב בעת פטירתו, שנשלמו לו קמ"ז שנים, נשלמו אצלו כוחות שבעה קצוות דבינה שהם שבעה שמות אהי"ה, ואז אותה שעה נקרא עשיר שלם, כי העושר נמשך מן הבינה, לז"א לימים העשיר אותו יתום, ודו"ק :

שם. קטן מה מעשיו איש תם יושב אהלים והיתה בוכה. קשה למה היתה בוכה אחר שידעה מעשיו של קטן, והלא היא היתה יודעת שהיא חלקו של גדול, וכיון דאמרו לה מעשיו רעים היה לה לבכות, ומה לה לשאול על הקטן מעיקרא, ואדרבא אחר שא"ל שהקטן טוב וצדיק היה לה לשמוח על אחותה, שלא נפלה בחלק מי שאינו טוב, דודאי היא אין לה קנאה ח"ו ושומחת בטובת אחותה אע"פ שיודעת שגורלה קשה ומר. ונ"ל בס"ד ע"ד מ"ש הכתוב במשלי י"ד חכמת נשים בנתה ביתה ואולת בידה תהרסנה, שיש אדם רע נושא אשה צדקת ומחזרתו בתשובה ויהיה טוב, ויש להפך, וכאשר כתב בספר חסידים מעשה על כך ועל כך, ולכן כשאמרו לה על הגדול שהוא רע, אע"פ שידעה שהוא שלה לא בכתה, כי בטחה בעצמה, כיון שהיא צדקת תחזרנו למוטב ותעשהו טוב, אך בקשה לשאל על אחיו הקטן מה מעשיו, לידע אם הוא חכם וצדיק הרבה אז אין לה תקוה זו שהיא תחזרנו לגדול למוטב, כי מאחר שאחיו צדיק גמור וחכם גדול, וגדל עמו בבית, ועכ"ז לא היה יכול לעשותו טוב, איך יתכן אני אוכל להפך לבבו מרע לטוב, אחר שנשתרש ברע, אבל אם לא יגידו לה שהקטן הוא טוב מאד, תהיה תקותה חזקה, שאע"פ שהגדול רע תעשהו טוב, אחר שתנשא לו, ולכן אחר שאמרו לה על הקטן שהוא תם בצדקות, ויושב אהלים, שהוא חכם גדול, אז בכתה כי אבדה תקותה באומרה זה הגדול הוא רע ומר וקשה מאד ודאי לא אוכל להפך לבבו מרע לטוב, כי אחיו החכם והצדיק אשר גדל עמו מקודם שנשתרש ברע לא יכול לתקנו, ואיך אני אוכל לתקנו אחר שנשתרש ונתגדל ברע, ועל כן בכתה :

והא דלאה היתה יושבת בפרשת דרכים ושואלת, ודאי לא היתה שואלת מן אנשים אלא מן הנשים, כי צנועה היתה, ורחל לא היתה שואלת כי היתה עוסקת במרעה הצאן אשר לאביה כי רועה היא וכמפורש בכתוב :

שם. שמתנותיה ארוכות. נ"ל דריש עינים לשון חשיבות ושדי א' שהוא מספר אחד על רכות כי כל תיבה יש לה כולל שהוא אחד, הרי ארכות. ועוד נמי שדי אות ה' דלאה עם תיבת עיני ויהיה עיניה, ועם צירוף אותיות לא דלאה הרי כאן עיניה לא רכית, וגם יש כאן עיניה ארכות :

שם. ששנואין מעשה עשו בעיניה מיד ויפתח את רחמה. נ"ל בס"ד אותיות רחמה כאשר יתמלאו זו היא פתיחתן, שהאדם פותח האות כאשר יקראנו במילואו, ועל כן אותיות רחמה במלואם כזה, רי"ש חי"ת מ"ם ה"א סוף המלוי שהוא פתיחתן הוא ש' אמת, ואות ש' רמוז בה שלשה כתרים כי יש בה שלשה יודי"ן בראש, וכל יו"ד במלואה עשרים ואיתיות עשרים הם כתר כנז' בספרי המקובלים ז"ל ונשאר אותיות אמת שהם רמוזים לכהונה ולויה ומלכות כנודע, ולז"א מיד ויפתח את רחמה שזכה אותה בשלשה כתרים אלו שיהיו בזרעה :

שם. מסר לה סימנין. כתב הגאון חיד"א ז"ל במדבר קדמות בשם חס"ל ז"ל דהסימנים היו כך, שתיגע בבהן רגלו הימנית, ובבהן ידו הימנית ותנוך אזנו הימנית ע"ש, ונ"ל בס"ד, בבהן רגלו הימנית רמז שממנה יצאו ישראל שהם רמוזים בגודל, כמ"ש במ"א, ובבהן רגל ימנית רמז שיצאו ממנה ישראל שנקראים אדם, שאותיות אדם הם למעלה מן אותיות בהן, ובתנוך אוזן ימנית רמז שקבלו תורה שבע"פ המתייחסת לאוזן שהיא מצויה אצלם דוקא, משא"כ תורה שבכתב העתיקו אותה האומות אצלם. והנה

ג'

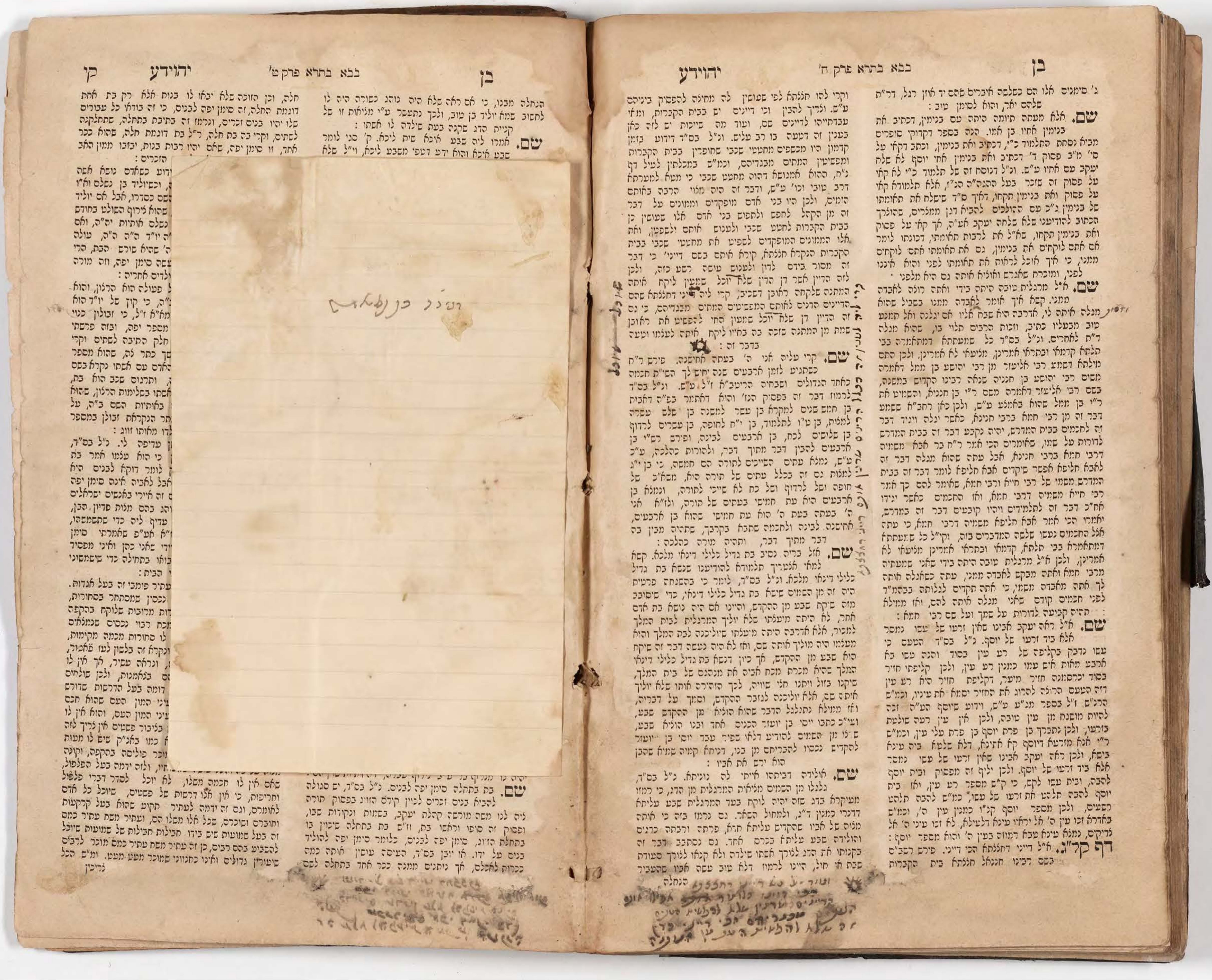
קי יהוידע בבא בתרא פרק ט' בן
בבא בתרא פרק ח' יהוידע בן
יששכר בנשמאש

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

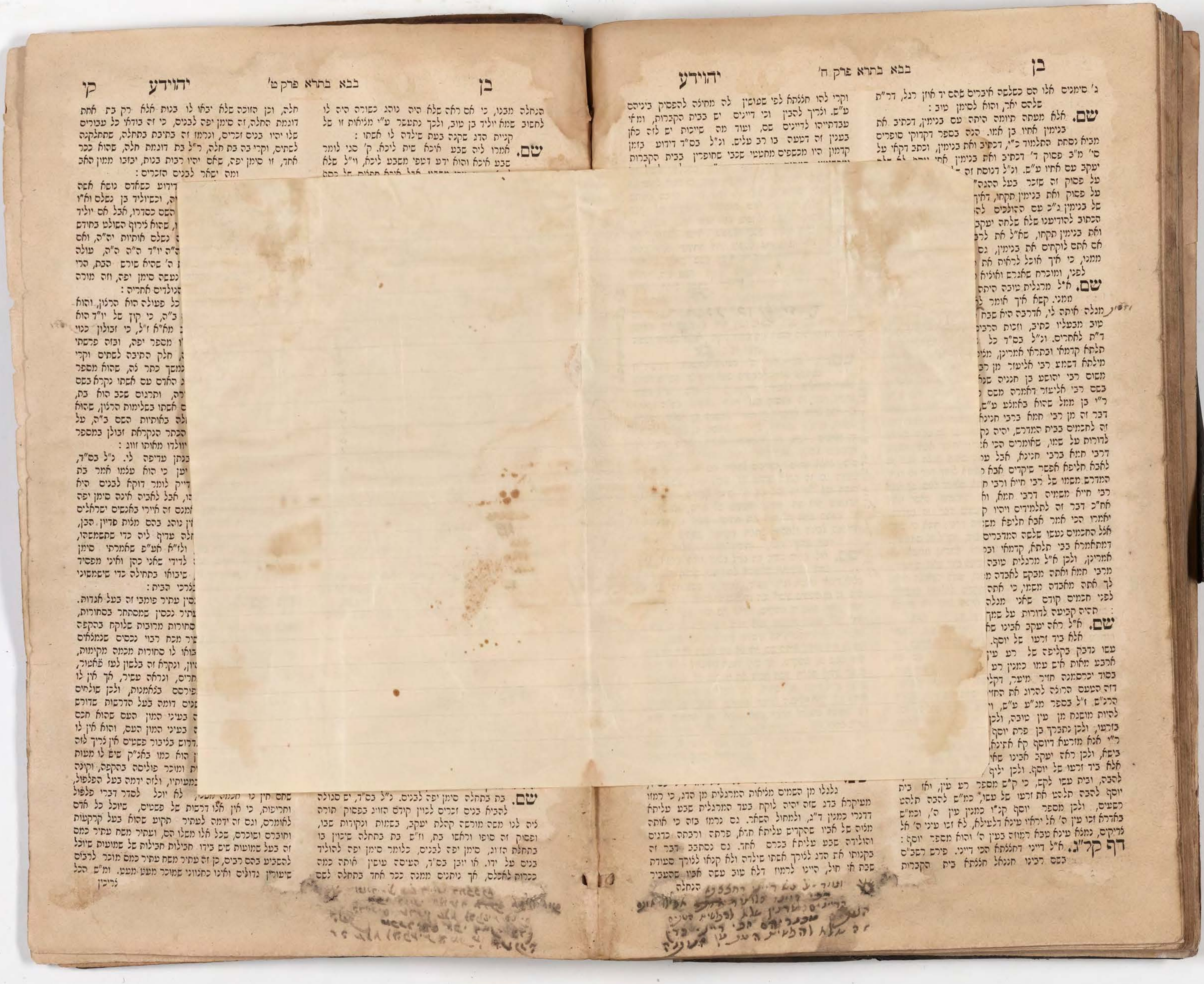

ג' סימנים אלו הם כשלשה איברים שהם יד אוזן רגל, דר"ת
שלהם יאר, והוא לסימן טוב:

שם. אלא מעתה תיומה היתה עם בנימין, דכתיב את
בנימין אחיו בן אמו. הנה בספר דקדוקי סופרים
מביא נסחת התלמוד כ"י, דכתיב ואת בנימין, וכתב דקאי על
ס' מ"ב פסוק ד' דכתיב ואת בנימין אחי יוסף לא שלח
יעקב עם אחיו ע"ש. ונ"ל דנוסח זה

וקרי להו חגלתא לפי שעושין לה מחילה להפסיק בינייהם
ע"ש. וצריך להבין וכי דייגים יש בבית הקברות, ומאי
עבדתייהו לדייגים שם, ועוד מה שייכות יש לזה כאן
בענין זה דטעה בו רב עלים. ונ"ל בס"ד דידוע בזמן
קדמון היו מכשפים מחטטי שכבי שחופרין בבית הקברות

בזרעו, ולכן נתברך בן פרת יוסף
ר"י אנא מזרעא דיוסף קא אתינא,
בישא, ולכן ראה יעקב אבינו שאי
אלא ביד זרעו של יוסף. ולכן יליף
להבא, ובית עשו לקש, כי ק"ש מספר רע עין, ואז בית
יוסף להבה תלהט את זרעו של עשו, כמ"ש להבה תלהט
רשעים, ולכן מספר יוסף קנ"ו כמנין עין ה', וכמ"ש
באדרא זכו עין ה' אל יראיו עינא דלעילא, לא זכו עיני ה' אל
צדיקים, נמצא עינא טבא רמוזה בעין ה' והוא מספר יוסף:

דף קל"ג. א"ל דייני דחגלתא הכי דייני. פירש רשב"ם
בשם רבינו חננאל חגלתא בית הקברות

גלגלו מן השמים מליאות המרגלית מן הדג, כי רמזו
מעיקרא בדג שזה יהיה לוקח בעד המרגלית שבע עליתא
דדנרי כמנין ד"ג, ולמחול השאר. גם נרמז בזה כי אותה
מלוה של אביו שהקדים עליתא הנא, פרתה ורבתה כדגים
והולידה שבע עליתא בכרס אחד. גם נסתבב דבר זה
בקנותו את הדג לצורך אשתו שילדה ולא קנאו לצורך סעודת
שבת או חול, היינו לרמוז דלא טוב עשה אביו שהעביר
הנחלה

[illegible]

הנחלה מבנו, כי אם ראה שלא היה נוהג כשורה היה לו
לחשוב שמא יוליד בן טוב, ולכך נתעשר ע"י מליאות זו של
קניית הדג שקנה בעת שילדה לו אשתו:

שם. אמרו ליה שבע איכא שית ליכא. ק' שני לומר
שבע איכא והוא ידע דטפי משבע ליכא, וי"ל שלא

חלה, וכן הזוכה שלא יבאו לו בנות אלא רק בת אחת
דוגמת החלה, זה סימן יפה לבנים, כי זה בודאי כל עבורים
שלו יהיו בנים זכרים, ונרמז זה בתיבת בתחלה, שתחלקנה
לשתים, וקרי בה בת חלה, ר"ל בת דוגמת חלה, שהוא ככר
אחד, זו סימן יפה, שאם יהיו רבות בנות, יבזבו ממון האב
ומה ישאר לבנים הזכרים:

שם. בת בתחלה סימן יפה לבנים. נ"ל בס"ד, יש סגולה
להביא בנים זכרים לכוין קודם הזווג בפסוק תורה
צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, בשמות ונקודות שבו,
ופסוק זה סופו וראשו בת, וז"ש בת בתחלה שיכוין בו
בתחלת הזווג, סימן יפה לבנים, כלומר סימן יפה להוליד
בנים על ידו. או יובן בס"ד, העיסה עושין אותה כמה
ככרות לאכלם, אך נותנים ממנה ככר אחד בתחלה לשם

שאם אין בו חכמה משנה, לא יוכל לסדר דברי פלפול
וחריפות, כי אין אלו דרשות של פשטים, שיוכל כל אדם
לאומרם, וגם זה ידמה לעתיר תקוע שהוא בעל קרקעות
וחוברם ושוכרם, בכל אלו משלו הם, ועתיר משח עתיר כמה
זה בעל שמועות שיש בידו חבילות חבילות של שמועות שיוכל
להשביע בהם רבים, כן זה עתיר משח עתיר כמה מוכר לרבים
שיעורין גדולים ואינו כחנווני שמוכר מעט מעט. ומ"ש הכל
צריכין

[illegible]

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

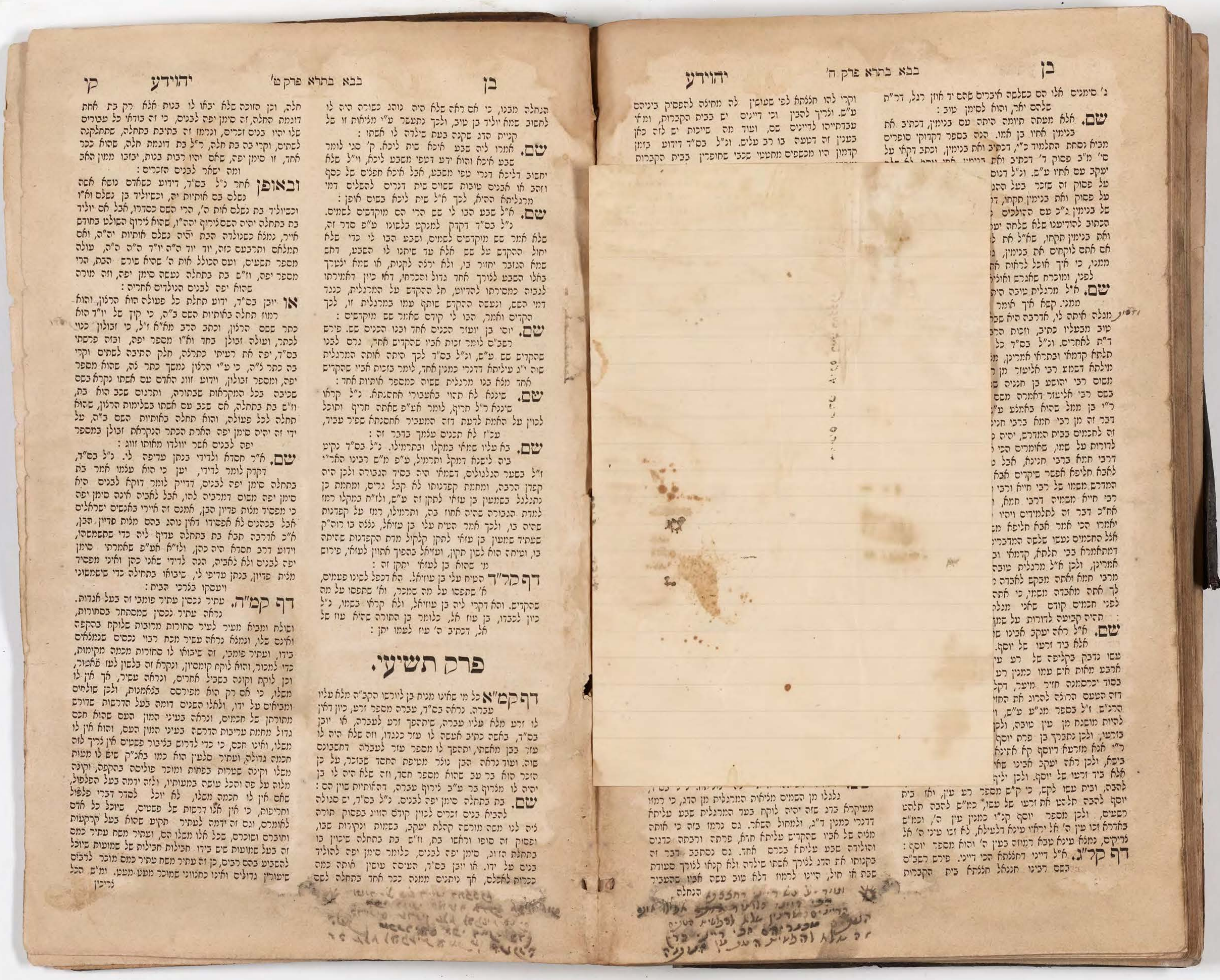

ג' סימנים אלו הם כשלשה איברים שהם יד אזן רגל, דר"ת
שלהם יאר, והוא לסימן טוב :

שם. אלא מעתה תומה היתה עם בנימין, דכתיב את
בנימין אחיו בן אמו. הנה בספר דקדוקי סופרים
מביא נסחת התלמוד כ"י, דכתיב ואת בנימין, וכתב דקאי על
ס' מ"ב פסוק ד' דכתיב ואת
יעקב עם אחיו ע"ש. ונ"ל דגם
על פסוק זה שזכר בעל ההג
על פסוק ואת בנימין תקחו, ד
של בנימין ג"כ עם ההולכים
הכתוב להודיענו שלא שלחה יע
ואת בנימין תקחו, שא"ל את
אם אתם לוקחים את בנימין, ג
ממני, כי איך אוכל לראות את
לפני, ומוכרח שאברם ואולי

שם. א"ל מרגלית טובה הית
ממני. קשה איך אומר
ודפוק מגלה אותה לי, אדרבה היא שבר
טוב מבעליו כתיב, וזכות הרב
ד"ת לאחרים. ונ"ל בס"ד כל
תלתא קדמאי ובתראי אמרינן, מ
מילתא דשמע רבי אליעזר מן ר
משום רבי יהושע בן חנניה ש
בשם רבי אליעזר דאמרה משם
ר"י בן ממל שהוא באמצע ע"
דבר זה מן רבי חמא ברבי חני
זה לחכמים בבית המדרש, יהיה
לדורות על שמו, שאומרים הכי
דרבי חמא ברבי חנינא, אבל ש
לאבא חליפא אפשר שיקדים אבא
המדרש משמו של רבי חייא ורבי
רבי חייא משמיה דרבי חמא, ו
אח"כ דבר זה לתלמידים ויהיו
יאמרו הכי אמר אבא חליפא מ
אלא החכמים נעשו שלשה המדברי
דמתאמרא בבי תלתא, קדמאי וב
אמרינן, ולכן א"ל מרגלית טובה
מרבי חמא ואתה מבקש לאבדה מ
לך אתה מאבדה משמי, כי אתה
לפני חכמים קודם שאני מגלה
תהיה קביעה לדורות על שמך :

שם. א"ל ראה יעקב אבינו ש
אלא ביד זרעו של יוסף.
עשו נדבק בקליפה של רע עי
ארבע מאות איש עמו כמנין רע
בסוד יכרסמנה חזיר מיער, דק
דזה הטעם הרוצה להרוג את החזי
הרנ"ש ז"ל בספר מג"ע ע"ש, ו
להיות מושגח מן עין טובה, ולכן
בזרעו, ולכן נתברך בן פרת יוסף
ר"י אנא מזרעא דיוסף קא אתינא
בישא, ולכן ראה יעקב אבינו שאי
אלא ביד זרעו של יוסף. ולכן יליף
להבה, ובית עשו לקש, כי ק"ש מספר רע עין, ואז בית
יוסף להבה תלהט את זרעו של עשו, כמ"ש להבה תלהט
רשעים, ולכן מספר יוסף קנ"ו כמנין עין ה', וכמ"ש
באדרא זכו עין ה' אל יראיו עינא דלעילא, לא זכו עיני ה' אל
צדיקים, נמצא עינא טבא רמוזה בעין ה' והוא מספר יוסף :

דף קכ"ג. א"ל דייני דחנגלתא הכי דייני. פירש רשב"ם
בשם רבינו חננאל חנגלתא בית הקברות
וקרי להו חנגלתא לפי שעושין לה מחילה להפסיק ביניהם
ע"ש. וצריך להבין וכי דיינים יש בבית הקברות, ומאי
עבדתייהו לדיינים שם, ועוד מה שייכות יש לזה כאן
בענין זה דטעה בו רב עלים. ונ"ל בס"ד דידוע בזמן
קדמון היו מכשפים מחטטי שכבי שחופרין בבית הקברות

גלגלו מן השמים מציאות המרגלית מן הדג, כי רמזו
מעיקרא בדג שזה יהיה לוקח בעד המרגלית שבע עליתא
דדנרי כמנין ד"ג, ולמחול השאר. גם נרמז בזה כי אותה
מציאה של אביו שהקדיש עליתא חדא, פרתה ורבתה כדגים
והולידה שבע עליתא בכרס אחד. גם נסתבב דבר זה
בקנותו את הדג לצורך אשתו שילדה ולא קנאו לצורך סעודת
שבת או חול, היינו לרמוז דלא טוב עשה אביו שהעביר

[illegible]

הנחלה מבנו, כי אם ראה שלא היה נוהג כשורה היה לו לחשוב שמא יוליד בן טוב, ולכך נתעשר ע"י מציאות זו של קניית הדג שקנה בעת שילדה לו אשתו :

שם. אמרו ליה שבע איכא שית ליכא. ק' שני לומר שבע איכא והוא ידע דטפי משבע ליכא, וי"ל שלא יחשוב דליכא דנרי טפי משבע, אבל איכא חפצים של כסף וזהב או אבנים טובות ששוים שית דנרים להשלים דמי מרגליתא הזאת, לכך א"ל שית ליכא בשום אופן :

שם. א"ל שבע הבו לי שש הרי הם מוקדשים לשמים. נ"ל בס"ד דקדק למנקט בלשונו ע"פ סדר זה, שלא אמר שש מוקדשים לשמים, ושבע הבו לי כדי שלא יחול ההקדש על שש אלא עד שיתנו לו השבע, דאם שמא הגזבר יחזור בו, ולא ירצה לקנות, או שמא יצטרך באלו השבע לצורך אחר גדול והכרחי, דאז כיון דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, חל ההקדש על המרגלית, כנגד דמי השש, ונעשה ההקדש שותף עמו במרגלית זו, לכך הקדים ואמר, הבו לי קודם שאמר שש מוקדשים :

שם. יוסי בן יועזר הכניס אחד ובנו הכניס שש. פירש רשב"ם לומר זכות אביו שהקדיש אחד, גרם לבנו שהקדיש שש ע"ש, ונ"ל בס"ד לכך היתה אותה המרגלית שוה י"ג עליתא דדנרי כמנין אחד, לומר בזכות אביו שהקדיש אחד מצא בנו מרגלית שהיה כמספר אותיות אחד :

שם. שיננא לא תהוי באעבורי אחסנתא. נ"ל קראו שיננא ר"ל חריף, לומר אע"פ שאתה חריף ותוכל לכוין על האמת לדעת דזה המעביר אחסנתא שפיר עביד, עכ"ז לא תכניס עצמך בדבר זה :

שם. בא עליו שמאי במקלו ובתרמילו. נ"ל בס"ד נקיט ביה לישנא דמקל ותרמיל, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, דשמאי היה בסוד הגבורה ולכן היה קפדן הרבה, ומחמת קפדנותו לא קבל גרים, ומחמת כן נתגלגל בשמעון בן עזאי לתקן זה ע"ש, ולז"א במקלו רמז למדת הגבורה שהיה אחוז בה, ותרמילו, רמז על קפדנות שהיה בו, ולכך אמר הטיח עלי בן עזאל, נגלה בו רוה"ק שעתיד שמעון בן עזאי לתקן קלקול מדת הקפדנות שהיתה בו, וטיחה הוא לשון תקון, ועזאל בהפוך אתוון לעזאי, פירוש מי שהוא בן לעזאי יתקן זה :

דף קל"ד הטיח עלי בן עוזאל. הא דכפל לשונו פעמים, א' שתפסו על מה שמכר, וא' שתפסו על מה שהקדיש. והא דקרי ליה בן עוזאל, ולא קראו בשמו, נ"ל כיון לכבדו, בן עוז אל, כלומר בן התורה שהיא עוז של אל, דכתיב ה' עוז לעמו יתן :

פרק תשיעי.

דף קמ"א כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה. נראה בס"ד, עברה מספר זרע, כיון דאין לו זרע מלא עליו עברה, שיתהפך זרע לעברה, או יובן בס"ד, באשה כתיב אעשה לו עזר כנגדו, וזה שלא היה לו עזר בבן מאשתו, יתהפך לו מספר עזר לעברה דחשבונם שוה. ועוד נראה הבן נולד מטיפת החסד שבזכר, על כן הזכר הוא בר עב שהוא מספר חסד, וזה שלא היה לו בן יהיה לו מצרוף בר ע"ב צירוף עברה, דהאותיות שוין הם :

שם. בת בתחלה סימן יפה לבנים. נ"ל בס"ד, יש סגולה להביא בנים זכרים לכוין קודם הזווג בפסוק תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, בשמות ונקודות שבו, ופסוק זה סופו וראשו בת, וז"ש בת בתחלה שיכוין בו בתחלת הזווג, סימן יפה לבנים, כלומר סימן יפה להוליד בנים על ידו. או יובן בס"ד, העיסה עושין אותה כמה ככרות לאכלם, אך נוטלים ממנה ככר אחד בתחלה לשם חלה, וכן הזוכה שלא יבאו לו בנות אלא רק בת אחת דוגמת החלה, זה סימן יפה לבנים, כי זה בודאי כל עבורים שלו יהיו בנים זכרים, ונרמז זה בתיבת בתחלה, שתחלקנה לשתים, וקרי בה בת חלה, ר"ל בת דוגמת חלה, שהוא ככר אחד, זו סימן יפה, שאם יהיו רבות בנות, יבזבו ממון האב ומה ישאר לבנים הזכרים :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דידוע כשאדם נושא אשה נשלם בם אותיות יה, וכשיוליד בן נשלם וא"ו וכשיוליד בת נשלם אות ה', הרי השם כסדרו, אבל אם יוליד בת בתחלה יהיה השם לצרוף יהה"ו, שהוא צירוף השולט בחודש אייר, נמצא כשנולדה הבת יהיה נשלם אותיות יה"ה, ואם תמלאם ותרבעם כזה, יוד יוד ה"ה יו"ד ה"ה ה"ה, עולה מספר תשעים, ועם הכולל אות ה' שהיא שורש הבת, הרי מספר יפה, וז"ש בת בתחלה נעשה סימן יפה, וזה מורה שהוא יפה לבנים הנולדים אחריה :

או יובן בס"ד, ידוע תחלת כל פעולה הוא הרצון, והוא רמוז תחלה באותיות השם ב"ה, כי קוץ של יו"ד הוא כתר שהוא הרצון, וכתב הרב מא"א ז"ל, כי זבולון כנוי לכתר, ועולה זבולון בחד וא"ו מספר יפה, ובזה פרשתי בס"ד, יפה את רעיתי כתרצה, חלק התיבה לשתים וקרי בה כתר ל"ה, כי ע"י הרצון נמשך כתר לה, שהוא מספר יפה, ומספר זבולון, וידוע זווג האדם עם אשתו נקרא בשם שכיבה בכל המקראות שבתורה, ותרגום שכב הוא בת, וז"ש בת בתחלה, אם שכב עם אשתו בשלימות הרצון, שהוא תחלה לכל פעולה, והוא תחלה באותיות השם ב"ה, על ידי זה יהיה סימן יפה הארת הכתר הנקראת זבולון במספר יפה לבנים אשר יוולדו מאותו זווג :

שם. א"ר חסדא ולדידי בנתן עדיפא לי. נ"ל בס"ד, דקדק לומר לדידי, יען כי הוא עצמו אמר בת בתחלה סימן יפה לבנים, דדייק לומר דוקא לבנים היא סימן יפה משום דמרביה להו, אבל לאביה אינה סימן יפה כי מפסיד מצות פדיון הבן, אמנם זה איירי באנשים ישראלים אבל בכהנים לא אפסידו דאין נוהג בהם מצות פדיון הבן, א"כ אדרבה תבא בת בתחלה עדיף ליה כדי שתשמשהו, וידוע דרב חסדא היה כהן, ולז"א אע"פ שאמרתי סימן יפה לבנים ולא לאביה, הנה לדידי שאני כהן ואיני מפסיד מצות פדיון, בנתן עדיפי לי, שיבואו בתחלה כדי שישמשוני ויעסקו בצרכי הבית :

דף קמ"ה. עתיר נכסין עתיר פומבי זה בעל אגדות. נראה עתיר נכסין שמסחר בסחורות, ושולח ומביא מעיר לעיר סחורות מרובות שלוקח בהקפה ואינם שלו, ונמצא נראה עשיר מצד רבוי נכסים שנמצאים בידו, ועתיר פומבי, זה שיבואו לו סחורות מכמה מקומות, כדי למכור, והוא לוקח קומסיון, ונקרא זה בלשון לעז פאטור, וכן לוקח וקונה בשביל אחרים, ונראה עשיר, אך אין לו משלו, כי אם רק הוא מפורסם בנאמנות, ולכן שולחים ומביאים על ידו, ולאלו השנים דומה בעל הדרשות שדורש מתורתן של חכמים, ונראה בעיני המון העם שהוא חכם גדול מחמת עריבות הדרשה בעיני המון העם, והוא אין לו משלו, ואינו חכם, כי כדי לדרוש בציבור פשטים אין צריך לזה חכמה גדולה, ועתיר סלעין הוא כמו באנ"ק שיש לו מעות משלו וקונה שטרות בפחות ומוכר פוליסה בהקפה, וקונה מלוה על פה והכל עושה במעותיו, ולזה ידמה בעל הפלפול, שאם אין לו חכמה משלו, לא יוכל לסדר דברי פלפול וחריפות, כי אין אלו דרשות של פשטים, שיוכל כל אדם לאומרם, וגם זה ידמה לעתיר תקוע שהוא בעל קרקעות וחוכרם ושוכרם, שכל אלו משלו הם, ועתיר משח עתיר כמס זה בעל שמועות שיש בידו חבילות חבילות של שמועות שיוכל להשביע בהם רבים, כן זה עתיר משח עתיר כמס מוכר לרבים שיעורין גדולים ואינו כחנווני שמוכר מעט מעט. ומ"ש הכל צריכין

[illegible]

fragment/insert found with book قطعة شظية / إدراج وجد(ت) مع كتاب

צריכן למרי חיטי, זה בעל גמרא, כי חטה גי' כ"ב כמנין כ"ב אותיות התורה, והגמרא מבארת כל התורה כולה שהיא בנויה בכ"ב אותיות :

שם. ובוקע עצים יסכן בם אלא בעלי תלמוד. נ"ל בס"ד אם תבקע אותיות עצים היוצאים במבטא לחצאין, יהיה אותיות המלכה, והגמרא היא המלכה העקרית בתורה שבע"פ דכתיב בה בי מלכים ימלוכו. ובזה פרשתי בס"ד, מ"ש בפסחים דף ק' שא"ל רבי יוסי לרשב"ג בכל יום אתה מחבב דברי לפני רבי יהודה, ועכשיו אתה מחבב דברי רבי יהודה לפני, הגם לכבוש המלכה עמי בבית ע"ש, ולפי האמור שפיר דבר רבי יוסי במליצה זו של המלכה, דקרי לגמרא דידיה בשם המלכה :

שם. כל ימי עני רעים מי שיש לו אשה רעה, וטוב לב משתה תמיד זה שיש לו אשה טובה. נ"ל בס"ד דרך הלצה, כי מנהגן ודרכן של השותין יין או שכר בכל לילה ששותין קודם אכילה ומשכין בשתייתם שלש וארבע שעות, ואח"כ אוכלין התבשיל, אך ודאי האשה והבנים לא ימתינו עד ארבע שעות מן הלילה, אלא יאכלו בערב ותניח האשה תבשיל של בעלה על הכירה, ואם היא אשה רעה תישן מעט ערב וישאר הבעל שותה לבדו, ואחר שיגמור השתיה ויבא לאכול ימצא התבשיל שנתקרר על הכירה, וא"א לאכלו, ומי יחמם לו התבשיל מאחר דאשתו ישינה, או שיבא חתול ויאכל התבשיל מפני שהאשה לא נזהרה לשמור אותו היטב על הכירה, א"כ יזדמן דרוב הלילות ישן בלא אכילה, וזהו כל ימי עני רעים זה שיש לו אשה רעה שזה מוכרח לבטל שתייתו או לשכב רעב אבל טוב לב משתה תמיד, זה שיש לו אשה טובה, דאע"פ שאוכלת מן הערב משמרת סעודת בעלה היטב והיא יושבת וממתנת דאינה ישינה עד שתביא לו ויאכל, הנה זה משתה תמיד שבטוח לבו שלא ישאר רעב מחמת כן :

דף קמ"ז. אל תהיו במחלוקת, ואל תמרדו במלכות ב"ד, ויו"ט של עצרת ברור זרעו חטים. נ"ל בס"ד טעם לשלשה דברים אלו דשייכי אהדדי, כי ידוע מ"ש מהר"י ז"ל, מחלוקת דואג עם דוד הע"ה היתה בענין רות המואביה שהיה מהרהר אחריו שאינו ראוי לבא בקהל ח"ו, אך מחלוקת אחיתופל היתה מצד בת שבע שהיה מהרהר אחריו שבא על א"א ואסורה עליו ח"ו, גם ידוע מ"ש המפרשים ז"ל הטעם שלומדים רות בעצרת, לפי שממנה יצא דוד הע"ה שנולד בעצרת, כי כל מגילת רות לא נכתבה אלא בשביל יחוס דוד הע"ה, וכיון דנולד בעצרת לכך קורין רות בעצרת, ולכך נפטר בעצרת, כי הקב"ה משלים שנותיהן של צדיקים מיום ליום, וכמ"ש על מרע"ה שנולד בשבעה באדר, ולכך נפטר בשבעה באדר, עכ"ד. ולפ"ז כיון שנפטר דוד הע"ה בעצרת שהוא יום שנולד בו, בזה נתברר אל הכל שהוא צדיק גמור, דאין כלל זה נוהג שיפטר ביום שנולד אלא בצדיקים גמורים, כמ"ש רז"ל שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש, וכיון דנתברר שהוא צדיק גמור שלא חטא בבת שבע, אז נתברר דראוי שיהיה שלמה הנולד מן ב"ש הוא ימלוך במקומו, כאשר בקש הוא לעשות, וידוע דארז"ל החטים רומזים לשלום, ולכך הרואה חטים בחלום יצפה לשלום, שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך, ובזה יובן המאמר שלוה אותם אל תהיו במחלוקת שהייתי אני עושה עם דוד בענין הרהור שהייתי מהרהר אחריו מצד בת שבע, ועי"כ אל תמרדו במלכות בית דוד, כשתראו שימלוך שלמה בנו תחתיו, לומר זה בא מביאה של אשה האסורה עליו, ואינו ראוי למלוך, יען כי אני טעיתי במחלוקת שלי, ועל כן אין למרוד במלכות ב"ד הנ"ז, ויום טוב של עצרת ברור, ר"ל כאשר יהיה ביו"ט של עצרת דבר ברור, לביטול המחלוקת, דהיינו כשיפטר דוד הע"ה בעצרת, שאז בו ביום יהיה בירור שהוא צדיק גמור ולא חטא בבת שבע, ולגרסה דגרסי יו"ט של עצרת בלול, כלומר בלול בפטירה ובלידה דהיינו עצרת שיפטר בה, שאז אותו היום נעשה בלול מן הלידה ומן הפטירה שזה יהיה הוכחה שהוא צדיק גמור ולא חטא בב"ש, אתם זרעו חיטים עשו שלום עם ביתו וזרעו, כי חיטים רומזים לשלום, כי אז נעשה בירור גדול לבטל מעליו ההרהור והמחלוקת שעשיתי עמו מקודם :

שם. שלחן בצפון מנורה בדרום האי מרבי דידיה והאי מרבי דידיה. נ"ל בס"ד צפון במלואו כזה צד"י פ"ה וי"ו נ"ון אותיות המלוי עולים מספר מאכל, לרמוז כי הצפון מרבי דידיה, שהוא המאכל והמזון, ולכן הרוצה להעשיר יצפין. גם אותיות דרום במילואם כזה דל"ת רי"ש וי"ו מ"ם, אותיות המלוי הם אותיות שתולים, וידוע כי האדם עץ השדה, אך עם הארץ, דומה לעץ תלוש, והחכם דומה לעץ שתול דכתיב ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר, שדומין לעץ נטוע שעושה פרי ומשביח בעצמו, ולכן אמר דוד הע"ה על החכם אשר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח לא כן הרשעים, והיינו כי שתול ותלוש אותיותהן שוים, והחכם הוא כעץ שתול, לא כן הרשעים שהם תלוש, וההפרש הוא דעץ תלוש, אינו מוציא פירות, והוא עצמו כלה ואבד לאט לאט, אך החכם הוא כעץ שתול על פלגי מים התורה, אשר פריו יתן בעתו וגם עלהו לא יבול, דאיהו גופיה הולך ומוסיף, וכל אשר יעשה יצליח, ולז"א צדיק כתמר יפרח שעושה פירות כתמר, ואמר עוד, שתולים בבית ה' ולא תלושים :

נמצא החכמים בעלי תורה שמתייחסים לדרום, וכמ"ש הרוצה להחכים ידרים, הם רמוזים במלוי דרום, כי מלוי אותיות דרום, הוא אותיות שתולים, וכדאמר קרא שתולים בבית ה' בחצרות אלהינו יפריחו, וכן הוא אומר והיה כעץ שתול על פלגי מים, והיינו דקאמר דרום מרבי דידיה :

דף קנ"ה. א"ל זביניה לאו זביני. קשה איך סמך רבא על זאת להוציא קרקע מיד הלקוחות והלא מעשיו של זה דשדי קשיתא בי רבא אין זה בכלל שטות אלא הוא מסוג העזות והחליפות, וכמו דמסיק רבא גופיה בתר הכי, שאמר הא דעביד הכי חולפה יתירה הוא דהוה ביה, ועוד ודאי ידעו הלקוחות דקרוביו למדו אותו לעשות כן, ולמה לא טענו בתחילה טענה זו לפני רבא, לומר קרוביו למדוהו, וכאשר טענו הקרובים עליהם אח"כ. ונ"ל בס"ד דבתחילה בעת דשדי קשיתא קמיה רבא, היו הקרובים גוערין בו, והוא עשה עצמו כאבן דומם, שאינו מרגיש ואינו מבין למה גוערין בו, והוה שדי קשיתא, כי כן למדוהו, אע"פ שתשמע גוערין בך אתה תעשה את שלך למשדי קשיתא, כדי שעי"כ יחשבהו רבא בסוג השוטין כחמור שאינו מרגיש כלום, ולכך פסק ובטל המכר והלקוחות, אע"ג דהבינו בערמת הקרובים אמרו אם נאמר הם לימדוהו בכך מאן מוכח, אך הם ציירו בדעתם, לעשות כאשר עשו אח"כ שבזה יתברר הדבר ויחזור בו רבא, וכן עשו, והלך הילד ודבר עם רבא דבר חכמה אשר שמו בפיו, ואז רבא חזר בו, ואע"ג דאמרי קרוביו הלקוחות למדוהו לא חש רבא לזאת כי כיון דמלמדין איתו מסבר אין זה בסוג השוטים ומה שעשה חולפה הוא, ומה שגערו בו ולא הרגיש רגלים לדבר שהם למדוהו כן כי סופו הוכיח על תחלתו :

פרק עשירי

דף קס"ד. שניה קורין לו דיגון. נ"ל מלשון וידגו לרב

בקרב הארץ, כלומר יפרה וירבה בהצלחה ועושר וכח וממשלה, וארכן הוא כמ"ש הכונה לסימן טוב שיאריך על ממלכתו :

שם. יהודה חייטא כתביה, א"ל כלך מלשה"ר. בזה פיר' הרב עיון יעקב ז"ל, דחשיב זה מתוך טובתו בא לידי רעתו משום שהתכוון כ"כ בכתב מיושר בתהלים שהיא דבר שאינו צריך דלא הוה זה כס"ת, ועי"ז ביטל עצמו מלימוד התורה, וזהו רעתו שביטל מלימוד התורה עכ"ל, וקשה דילמא כתבו לאחרים בשכר לפרנס עצמו והבעלים נתנו לו שכר כפול בעבור שיכתוב להם כתב מיושר כזה, ומה הפרש יש בין אם יכתוב שני ספרים בעשרה דנרים, בין אם יכתוב ספר אחד מיושר במשך אותו זמן בעשרה דנרים. ונ"ל כיון דפירש ואומר יהודה חייטא כתביה, דהודיע דהיה אמנותו חייט, ולא סופר, רחוק הדבר לומר כתבו לאחרים בשכר, כי דרכן של בני אדם דצריכים לספר כזה לכתבו אצל הסופרים העוסקים באמנות זו, ולא ילכו אצל חייטים, דאין יודעים שהחייט יודע לעשות אמנות גדולה כזאת בספרות, על כן מדבריו מוכח שהוא כתבו לעצמו, וא"כ יש בזה ביטול תורה מה לבטל זמן כפול בעבור לכתבו מיושר מאד, ובזה ניחא מ"ש לו כלך מלשה"ר כזה דייקא, ר"ל כזה דאמרת בו דבור יתר דמרחיק הזכות והתירוץ לתרץ הדברים, ובזה ניחא לתרץ קושית מהרש"א ז"ל על רב דמי דאסר לספר בשבחו והיינו דרב דמי לא אסר אלא בשבח כזה שיבא לגנותו מצד דבר אחר לומר שעשה ביטול תורה בכך :

דף קס"ח. אלא איכא אבק לשה"ר. הא דמכנה לדבור בשם אבק, כי הדיבור הוא אב לכל הפעולות כמ"ש רז"ל ע"פ מות וחיים ביד לשון מעשה של חלב הלביאה וכו' הנז' במדרש, ולכן הכל יכולים לברא בספר יצירה חוץ מן הדיבור, והאדם המדבר קצת לשה"ר מביא אות ק' מן הסט"א ומחבר עם אותיות אב שהוא כינוי הדבור ונעשה אבק, לכן קרי ליה אבק לשה"ר :

שם. רובן בגזל ומיעוטן בעריות וכולן בלשה"ר. הא דלא נקיט להו ע"פ סדר רבויים, נ"ל בס"ד, דנקיט כפי סדר התולדה מלמטה למעלה, כי עון לשה"ר אב, ונולד ממנו עון עריות דארז"ל ברית המעור מכוון כנגד ברית הלשון, דאם חטא בלשון חוטא במעור, נמצא עונות העריות הם בנים לעונות לשה"ר, ועון הגזל נולד מן עריות, כי הבא על אשת איש, הרי זה גוזל מקור הבעל, כמ"ש רז"ל במדרש רבא, למה הקריב אפרים ביום השביעי, ומנשה ביום השמיני, אלא אמר הקב"ה ליוסף אתה שקיימת דבור לא תנאף שהוא דבור ז', ולא גנבת מקורו של פוטיפר שהיא אשתו, חייך יהיו שני בניך מקריבים יחד זא"ז ביום הז' וביום הח', שהם כנגד דבור לא תנאף ולא תגנוב ע"ש, נמצא החוטא בערוה ה"ז גוזל, ולכן מן העריות יולד גם גזל ממון, נמצא עונות לשה"ר אבות, ועונות עריות בנים ועונות הגזל בני בנים, ולכן נקיט להו ע"פ סדר זה מתתא לעילא, שהתחיל בבני בנים וסיים באבות :

דף קע"ג. אלא אר"י מהכא לקח בגדו כי ערב זר. ואומר בני אם ערבת לרעך. קשה למה הביא שני פסוקים, ועוד קשה למה הביא פסוק קח בגדו שהוא בסי' כ"ז קודם אם ערבת לרעך שהוא בסי' וא"ו, ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש מהרש"א ז"ל דפסוק דסי' כ"ז איירי בערב לאיש זר דאינו אהובו, ולא קרובו ופסוק דסי' וא"ו איירי בנעשה לרעהו ואהובו, והנה בזה איכא רבותא טפי בחיוב הערב בלא קנין, משום דיש לדון אותו כאנוס שנאנס מחמת בושה ונתערב, ולכך יש סברה לומר דאינו מתחייב בדיבור בלבד אלא צריך קנין משא"כ התערב לאיש זר אין כאן טעם אונס להתגלגל בו, שפיר י"ל דיתחייב גם בדיבור בלבד, ולכן נקיט תרי קראי כי חד איירי במקום דאית ליה התגלגלות של אונס, וחד איירי במקום דליכא התגלגלות אונס, ולהכי הקדים דסי' כ"ז ואח"כ דסי' וא"ו ע"ד לא זו אף זו, ואפשר דגם מהרש"א ז"ל נתכוון לכך וראיתי להרב עיון יעקב ז"ל שכתב על דברי מהרש"א ז"ל הקולמוס פלט כל זה כי פסוק זה הוא במשלי כ"ו, ואם ערבת במשלי וא"ו עכ"ל, ובמחילת כבוד תורתו מהירות קולמוסו פלט דברים שלא בכיון, כי ראשון דנקיט מהרש"א לאו על ספר משלי אלא על דברי ר"י דנקיט במילתיה בראשונה פסוק קח בגדו, ובאחרונה פסוק אם ערבת ועל זה קאמר מהרש"א פסוק שהזכירו ר"י ראשון במילתיה איירי וכו' ופסוק שהזכירו שני איירי וכו' ופשוט :

דף קע"ה. שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן. נ"ל בס"ד דהא דקרי להו בשם מקצוע, כי מקצוע בהפיך אתוון צועקים, אם תניח חיר"ק תחת קו"ף, וגם הם בהפיך אתוון עוקצים אם תניח חיר"ק תחת צד"י, והכונה כי בעלי דינין של ממון הם עוקצים זא"ז, וגם צועקים שאין מקבלים עליהם הדין בשתיקה ובנחת. מעשה באחד שדן עם חבירו לפני הדיין, וחייבו הדיין מאה דינרים והתחיל לצעוק כצרוכייא על חיוב זה שחייבו הדיין, א"ל הדיין אם היית שואל ממני על חמץ שהיה לך בספינה בפסח, ואתה לא מכרת אותו כפי הדין, והייתי מורה לך שאסור, והוא שוה אלפים דינרים ודנתי שתזרוק אותו לים, אם היית צועק על הדין הזה שפסקתי לך, או אם הייתי מקבלו בשתיקה, א"ל לא הייתי צועק והייתי מקבל בשתיקה וזורקו לים, א"ל א"כ למה אתה צועק על מאה דינרים שחייבתי אותך בהן, א"ל החמץ הלך לאיבוד ולא הרויח אותו אדם ממני כדי שאתקנא בו, גם עוד לא נצחני אדם בו, לכך הייתי מקבל הדין בשתיקה, אך חיוב זה הרויח האדם שכנגדי ממני, ולא עוד אלא יתפאר עלי כי נצחני, לכן קשה עלי הדבר ואצעק, ועל כן לדיני ממונות שבין אדם לחבירו קרי להו מקצוע, שהוא בהפיך אתוון עוקצים, שהם עוקצים זא"ז, ולכן הם צועקים ואין מקבלים הדין בשתיקה, הן מחמת קנאה, הן מחמת הכבוד :

ואומרו הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות. נ"ל בס"ד, על כן ממון עולה מספר עיון, לרמוז כי דין הממון צריך לו עיון רב דעמוק הוא, ולכן נמי ממון עולה מספר סולם שבדיני ממון עולה האדם בסולם החכמה, ולכן ממון עם כולל האותיות עולה מספר חכמה בינה, שצריך לו חכמה ובינה בתורת חיים :

ד.

סופר